

AGUMÉ WAMBIYA

Lika Nouvelle orthographe

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

Matayo.....	4
Maliko	41
Luka	64
Yuani.....	102
Ligubo	127
ᐅaluma.....	159
1ᐅakolito.....	174
2 ᐅakolito.....	188
ᐅagalatia.....	198
ᐅaefeso	204
ᐅafilipi	209
ᐅakolbsai	213
1 Tesalonika	217
2 Tesalonika	221
1 Timotio	224
2 Timotio	228
Tito.....	231
Filimono	233
ᐅebelenia.....	235
Yakobu.....	246
1 Pseteε	250
2 Pseteε	255
1 Yuani.....	258
2 Yuani.....	262
3 Yuani.....	263
Yuda.....	264
ᐅonziki	266

Matayo

Likr̥m̥ka la mambwa

Mongoni Manza beyo Matayo okpikaga ndi mino nima. Matayo ninɔ Yeso amakaga ndi kaiko m̥b̥bya, a ndi ndɔmbe wa manzanza. A ndi bemoti luga ka bat̥t̥mbwa n̥b̥ Yeso ɛtika ndi kab̥kyaga Mongoni Manza, kauyikoso bambanz̥ kaiko bakilisito. K̥s̥ wa kitab̥ yi niyi, Matayo at̥mb̥laga beyo Yeso ɪb̥k̥ta ndi mino, ligubo n̥b̥ Yeso agya ndi ka ɔb̥li na beyo ikaga ndi mino kaɛtiwa bambanz̥. At̥mb̥laga ndi g̥ni beyo Yeso okwa ndi mino na beyo opupa ndi mino ka mb̥k̥. Yeso a ndi kab̥kyaga Mongoni Manza no ngu yasi, anohukuso bokolobu, anokpumyo mambengi ma b̥nyɛ, anagya makr̥m̥ka m̥mbanga-mbanga mudingi n̥m̥ okitogi yimibo ka bambanz̥.

Matayo ukpikilya ndi bamamaki beyo ka Bayuda kauwonisilo be ka ling̥n̥ Yeso ni Muhukuso ninɔ bogyaland̥ bab̥kyaga ndi likr̥m̥ka kaki ka Mobiso Motu. Masi n̥m̥ bab̥kyaga ndi ko bulya kaki kambwa kodoku ka ɔb̥li igyonosa ndi beyo aka yɔ. ɪyi nɔ a ngama ninɔ akwanana ndi kodoku. Bambanz̥ budingi bamakaga be Mika Daudi kye Daudi a ndi ngama mudingi k̥gbe luga ka bangama ba Bezaleli n̥b̥ livananza ko Kunzi. G̥t̥g̥ beyo Yeso uwonisila ndi mino Bezaleli B̥ngama ko Kunzi, bangama kab̥ aka b̥k̥e b̥ bam̥ya ndi. Niyo Yeso okwa ndi, bukunya ndi bab̥bya kaki, b̥p̥kya kogulya ka bandab̥ baya mal̥mba. Kinili, bomisikana k̥wa ndi ka ɔb̥li, kab̥kyaga Mongoni Manza.

Yigbananaga ya kitab̥ yi niyi:

Puponogo ka Yeso-Kilisito na y̥b̥k̥ta kaki

K̥k̥ ka Yuani-Mubatizai

Ibatiso ka Yeso, na beyo abili a ndi mino kab̥b̥

Yeso ogoni kaiko ka Galilaya

Pupo ka Yeso ka Galilaya na gulyo kaki ka Yelusalema

P̥s̥ ya mulibo ka Yeso k̥n̥ ka ɔb̥li, yisasambya na kukwak̥ kaki

Yeso opupini ka mb̥k̥

Puponogo ka Yeso

(Luka 3:23-38)

1 Mina ka batitaki Yeso-Kilisito nima: ɪyi b̥k̥e opupa ndi ka livananza ka ngama Daudi. Na ɪyi ngama Daudi opupa ndi ka livananza ka Abalaham̥.

² Abalaham̥ ab̥k̥ta ndi Isaka,

Isaka ab̥k̥ta ndi Yak̥b̥,

Yak̥b̥ ab̥k̥ta ndi Yuda na bamamaki,

³ Yuda ɪb̥ na mukaki beyo ka Tamali bab̥k̥ta ndi Pelesi na Zela,

Pelesi ab̥k̥ta ndi Esiloni,

Esiloni ab̥k̥ta ndi Lam̥,

⁴ Lam̥ ab̥k̥ta ndi Aminadab̥,

Aminadab̥ ab̥k̥ta ndi Nasoni,

ɪyi Nasoni ab̥k̥ta ndi S̥l̥m̥,

⁵ S̥l̥m̥ ɪb̥ na mukaki beyo ka Laaba bab̥k̥ta ndi B̥azi,

B̥azi ab̥k̥ta ndi Obedi. Amaki Obedi ndi ni Luta, Obedi ab̥k̥ta ndi Yesɛ,

⁶ Yesɛ ab̥k̥ta ndi ngama Daudi.

Ngama Daudi ab̥k̥ta ndi S̥l̥m̥ na muka Ulia †. ɪyi Ulia a ndi ni okwini,

⁷ S̥l̥m̥ ab̥k̥ta ndi Leoboam̥,

Leoboam̥ ab̥k̥ta ndi Abia,

Abia ab̥k̥ta ndi Asa,

⁸ Asa ab̥k̥ta ndi Y̥z̥fati,

Y̥z̥fati ab̥k̥ta ndi Y̥lam̥,

Y̥lam̥ ab̥k̥ta ndi Uzia,

⁹ Uzia ab̥k̥ta ndi Y̥tam̥,

Y̥tam̥ ab̥k̥ta ndi Ahazi,

Ahazi ab̥k̥ta ndi Izikia,

¹⁰ Izikia ab̥k̥ta ndi Manasi,

Manasi ab̥k̥ta ndi Amoni,

Amoni ab̥k̥ta ndi Y̥sia,

† muka Ulia: Ina ndi be Betiseba.

¹¹ Yɔsia abukuta ndi Yekonia na bamamaki. Ubukuta-ga ndi ngbingo ninɔ buhokisa ndi mino Bezaleli kaında na ibu ka busunzu ka Babiloni. †

¹² Kumbuso kauhokiso Bezaleli kaında ka Babiloni, Yekonia abukuta ndi Salatieli,

Ƴi Salatieli abukuta ndi Zelubabeli,

¹³ Zelubabeli abukuta ndi Abiudi,

Abiudi abukuta ndi Eliakimɔ,

Eliakimɔ abukuta ndi Azɔɔ,

¹⁴ Azɔɔ abukuta ndi Zadoki,

Zadoki abukuta ndi Akimɔ,

Akimɔ abukuta ndi Eliudi,

¹⁵ Eliudi abukuta ndi Iliyazali,

Iliyazali abukuta ndi Matani,

Matani abukuta ndi Yakɔɔ,

¹⁶ Yakɔɔ abukuta ndi Yezefu, ninɔ a ndi mbunya Malia. Malia abukuta kɔwa ndi Yeso ninɔ bamakaga be Kilisito ††.

¹⁷ Katukya ka Abalahamɔ kadwe ka ngama Daudi, a ndi bevananza tekebe na bayikwanganya, katukya ka Daudi kadwe kɔ buhokisa ndi mino Bezaleli kaında ka Babiloni, a ndi bevananza bayagɔɔ tekebe na bayikwanganya, katukya wa buhokisa ndi mino Bezaleli kaında ka Babiloni kadwe ka libukuti ka Kilisito, a ndi bevananza tekebe na bayikwanganya bata ɔni ‡.

Yibukuta ka Yeso-Kilisito

(Luka 2:1-7)

¹⁸ Yibukuta ka Yeso-Kilisito a ndi bene: Amaki beyɔ ka Malia ba ndi kavanana na Yezefu. Luki limoti, kambwa ibu kavanana, Malia ava ndi mɔma ko ngu ya Limbengi-Lotu. ¹⁹ Yezefu ninɔ ba ndi kavanana na Ƴi, a ndi mɔtu wo wongbingbili. Kegu ndi kapa ka pisiso suni ko misa ka bambanzɔ. Kinili, a ndi kapa kaasa biweseɛ.

²⁰ Tamanaga yi niyɔ a kɔwa ndi kɔsɔ ka Yezefu aka, kani malaika ka Mombukwono-dosu anopuronyoku ko nziki, abikya be: «Yezefu, mika ngama Daudi, wakobongonitɔɔ kava mukaku beyɔ ka Malia, kye miki ninɔ a na Ƴi ka mɔma a pisi ko ngu ya Limbengi-Lotu. ²¹ Abukuta banu miki mɔluku yi, waluka be Yeso ††. A beyɔ, Ƴi nɔ uhukuso ndeke batɔ kaki ka bunye kabu.»

²² Niyɔ yasi igyonosa ndi kye itulyani mɔnzina nimɔ Mombukwono-dosu abikya ndi pisi ka mugyalandu be:

²³ «Mɔsika bemoti ninɔ kanibigu likrumuka ka baluku avatɔ ndeke mɔma,

abukuta miki mɔluku yi,

baluka ndeke be Imanueli.»

Isi yi be: «Kunzi pa imoti na ibusu.»

²⁴ Niyɔ Yezefu ozuzuko, agya ndi beyɔ aka yɔ malaika ka Mombukwono-dosu akpamyɔ ndi mino. Ava kɔwa

† 1:11 Wanda ka 2 Bangama 24:12-16. †† «Masiya» ka Libelenia na «Kilisito» ka Ligiliki akabikya be Ninɔ Kunzi apunaga ‡ Ka Bayuda, liwananza limoti agyaga ndi byanga 40 †† Yeso: Isi yo lino Yeso ni Mombukwono-dosu Muhukuso.

ndi mukaki beyɔ ka Malia. ²⁵ Luki limoti, kasyegu ndi na Ƴi kambwa Malia kabukuta. Yezefu aluka ndi miki be Yeso.

Batɔ ba yimibo bodunuku kabibiso Yeso

² Yeso ibukuta ndi ko mikya mugi nimɔ ina be Betelehemɔ ka iwili ya Yudea. Ko ngbingo yi ninɔ, Elɔdi nɔ a ndi ngama. Kumbusa wa yibukuta ka Yeso, batɔ ba yimibo botukyoku ndi misa ka ingenge, bosila ndi ka Yelusalema. ² Buusa ndi be: «Miki ninɔ ibukuti kaiko ngama ka Bayuda a yani? Tini bi lingutu kaki ananze misa ya ingenge, kinili todoku kabibiso.»

³ Niyɔ ngama Elɔdi ukana mongoni mi nimɔ, ombomboya kuge pa imoti na batɔ ba Yelusalema basi.

⁴ Umumula kɔwa ndi bokumu-kumu na bowonisilo ba mɔtuɔ basi. Umuusa ndi be: «Bogyalandu babikyaga ndi be babukuta ndeke Kilisito yani?» ⁵ Ibu aka ndi be: «Ka Betelehemɔ, ka iwili ya Yudea. A beyɔ, kye mugyalandu okpikaga ndi be:

⁶ «Iwe Betelehemɔ, ka iwili ya Yudea,

wakegu mugi ma payaya lugo wo giyo yakrukru ya Yudea.

A beyɔ, ngama opupa ndeke kɔ kakɔ ninɔ ika ndeke kaananaga batɔ kami, bomikya Bezaleli beyɔ mububulyo wa bakondɔ agyago mino.» ‡

⁷ Kɔwa wa, Elɔdi ukama ndi batɔ ba yimibo ka kpɔɔ, ubikya be batumbulyagi ngbinga tino nɔ bina ndi mino lingutu. ⁸ Kumbuso yi, utika ndi ka Betelehemɔ. Ubikya be: «Windoni kɔ beyɔ, muusogo binza mongoni ko miki yi ninɔ. Makamina, modoku kemibiso, iba ninditɔ ɔni imi kabibiso.»

⁹ Niyɔ bukana likrumuka ka ngama, baga ndi.

Lingutu li nilɔ bina ndi misa ya ingenge a ndi ɔni ka isisilogo aka kambwa kabu, amaga ndi tili na pa niyɔ miki a ndi mino. ¹⁰ Niyɔ batɔ ba yimibo bina lingutu, botuma ndi na magyaga bidɛ. ¹¹ Bingya kɔwa ndi ka ndabu, bamina miki na amaki beyɔ ka Malia. Bobuna ndi moli kabibiso yi. Kumbuso yi, bakulaga ndi mukumba kabu, bapá aɛɛɛ wa ɔɔ, adudu na malazi ninɔ balikyaga be manemanɛ. ¹² Kɔwa wa, Kunzi ubikya ndi ko nziki be bakigonitɔɔ bata pisi kɔ ka Elɔdi. Biga kɔwa ndi kɔ kabu ko pisi yagɔɔ.

Yezefu na Malia bopikitini na Yeso ka Misili

¹³ Ngbingo yi ninɔ batɔ ba yimibo batukyo mino, malaika ka Mombukwono-dosu apuronyoku ndi Yezefu ko nziki, abikya be: «Tukya, mɔva miki na amaki mapikita ka Misili, mika kɔ kwa kɔ kadwe ko ngbingo yi ninɔ ubikya ndeke mino ambe wigoku. A beyɔ, Elɔdi apungatu kakisa miki bivaka-vaka bekye bamwi.»

¹⁴ Yezefu atukya kɔwa ndi, ava miki ibu na amaki, batukya ndi na ɔndu kaında ka Misili. ¹⁵ Bika ndi kɔ

‡ 2:6 Wanda ka Mika 5:1.

kadwe ko ngbingo yi ninɔ ngama Elɔdi okwa ndi mino. Niyo igyonosa ndi kye itulyani munzina nimɔ Mombukwono-dosu abikya ndi pisi ka mugyalandu be: «Nama-ka ndi mikami ambe igiku kotukyoku ka Misili †.»

Ngama Elɔdi akalumwisosogo bomiki baluku bi

¹⁶ Niyo Elɔdi andunga be batu ba yimibo babuni, limbengi akandikanaga ndi bisulu-sulu. Akpamy kawa ndi be bulumwisogi bomiki baluku bi basi ba byanga biba ikani kusili yi ka Betelehemu na ko giyo niyo ka bakɔɔ-ɔɔ bi. Agya ndi beyo kabyenene no ngbingo yi ninɔ batu ba yimibo bina ndi mina lingutu. ¹⁷ Nilo lasi, itulyana ndi kowonisilo nilo ibikya ndi pisi ka mugyalandu Yelemia be:

¹⁸ «Katukya ka Lama, bukana ndi liyu limoti.

A liyu la mɔgamu mo kumbu na yigomisogo yidingi. Lasele no akaugama bomikaki, kegu gutu kapa be batumisi limbengi, kye bomikaki bolumwogini. ††»

Yezeftu na livananza kaki botukyiniku ka Misili

¹⁹ Kumbusa wa kukwaku ka Elɔdi, malaika ka Mombukwono-dosu apuponilya ndi bata Yezeftu ko nziki ku ka Misili. ²⁰ Abikya ndi be: «Zuzuko, muva miki na amaki, miga ka mugi ma Izaleli, kye batu nibo ba ndi kapa kamwo miki, bolumwogini kawa.» ²¹ Kwa wa, Yezeftu ozuzuka ndi, ava miki na amaki biga ka Izaleli. ²² Luki limoti, Yezeftu ukana ndi be Alikelau ninɔ a ndi mika ngama Elɔdi no a kwa ni iyi ngama ka iwili ya Yudea. Kwa wa, Yezeftu abanga ndi kaında ku beyo. Mombukwono-dosu anzilya bata ndi ko nziki, Yezeftu aga kwa ndi ka iwili ya Galilaya. ²³ Ku beyo, ika ndi ka gudu ninɔ bamakaga be Nazaleti. Nimɔ masi, igyonosa ndi kye itulyani nilo ibikya ndi pisi ka bogyalandu be: «Bamakaga ndeke be muti wa Nazaleti.» ‡

Yuani-Mubatizai akabikyaga Mongoni Manza

(Maliko 1:1-8; Luka 3:1-18; Yuani 1:19-28)

3 Ko ngbingo yi ninɔ, Yuani-Mubatizai opupana ndi ka isa ya Yudea, anakwa ku yo Mongoni Manza be: ² «Yikosoni mambengi, kye *Bungama ba kugu wa lisyu* a kwa buwobi.» †† *Mugyalandu* Isaya anzina ndi ko bulya ka Yuani be:

«Mutu bemoti akapamikanaga ka isa be:
«Mubungusilyoni Mombukwono-dosu pisi!

Munonilyoni bopisi bingbi-ngbingbi ††!»

⁴ Yuani imokisyaga ndi kutuko kwo tukatu ta ngamia na mukaba ma sibokuso sa nyama ka idukufi. Ulyaga ndi banabunyenye no nzuki niyo ikaga ko tutu.

⁵ Bambanzu badulyogoku ndi kotukyoku ka Yelusale-

† 2:15 Wanda ka Dseyu 11:1. †† 2:18 Wanda ka Yelemia 31:15.

‡ Ka bapa bayagwo bamakaga be Mnazaleti. Matayo 22:11.

†† Matayo alikyaga *Bungama ko Kunzi be Bungama ba kugu wa lisyu* †† Isaya 40:3kabyenene na Mobiso mandeli ma Ligiliki.

ma, ka Yudea wasi na ko giyo yasi niyo ya mutili ma Yoldani. ⁶ Batwaga ndi bunye kabu ka pa yangba, Yuani anubotiso ka Yoldani.

⁷ Niyo Yuani umina ndi *Bafalisayo* na Basadukayo bakru kadulyoku bitutee kye ubotisi, ukikya ndi be: «Ibunu livananza ka banzaka! Wani no amuwonyi pisi kapikita mungimbo ko Kunzi nimɔ akodoku?

⁸ Wonisoni neki pisi ka yigya be moyikosoni mambengi.

⁹ Makitombyonitogu kabikya be: «Titosu ni Abalahamu!»

A beyo, nakamubikya ambe, Kunzi akwanana koitiso matamu mi nima kaiko bomika Abalahamu. ¹⁰ Gboni a se kwa yakitulya kagbita bukutu ka motino mi. Bagbitatu sibukuso sasi niso kegu kabukuta bumo yanzanza, badikita ko buku. ¹¹ Imi, nakamubotiso ko libo kowonisilo be mayikosoni obili kunu. Luki limoti, ninɔ akodoku kumbuso kami a no ngu kekitaga imi. Iyi, amubotisa banu na Limbengi-Lotu no buku. Nakakwananigu gutugu kanyogo bepraku kaki aka. ¹² A na dunga mugwi kapira mupunga. Amumu ndeke mupunga, abiso ka basa ya maso kaki. Luki limoti, abasya ndeke bevu ko buku nibo kolimikogigu.»

Yuani abotisini Yeso

(Maliko 1:9-11; Luka 3:21-22)

¹³ Kwa wa, Yeso atukya ndi ka Galilaya inda ka Yoldani, asilya Yuani be kye abotisi. ¹⁴ Luki limoti, Yuani kegu ndi kapa kabotiso. Iyi aka ndi na Yeso be: «Iwe no wakwanana kebotiso, woduku se kwa ku kami liki!»

¹⁵ Luki limoti, Yeso asikisya ndi be: «Wasa, igyonosi ko ngbingo yi nimu beyo aka yo. A beyo, okwononi tagyi masi nimɔ Kunzi apaga be tagyi.» Kwa wa, Yuani abailya ndi. ¹⁶ Niyo babotisa Yeso, opupoku ndi ko libo. Ko ngbingo yi ninɔ aka no, lisyu oukwikono, ina Limbengi ko Kunzi ni anosyoku abe likpondi, ika kegu kaki. ¹⁷ Liyu limoti otukyoku ndi kegu wa lisyu, abikya be: «Mikami mupaka nimu, nogwaga magyagya na iyi kuge.»

Mumuyoniso akabobo Yeso

(Maliko 1:12-13; Luka 4:1-13)

4 Kwa wa, Limbengi-Lotu atika ndi Yeso ka isa be kye mumuyoniso abobi. ² Niyo Yeso agya masye batekebe bakwanganya, biti na lisyu ni kalyalyagigu, imukana ndi nza. ³ Mumuyoniso akpudoku kwa ndi kabobo, abikya be: «Wakika Miko Kunzi, kpamy matamu mi nima iti mukati.»

⁴ Yeso asikisya ndi be: «Ikpikaga be: «Obili ka mumbanzu kegu asi ko bulya malili aka, Luki limoti, a ka likrumuka lasi nilo opupaga ka munuku ko Kunzi. ††»

⁵ Kumbuso yi, mumuyoniso aga ndi na iyi ka gudu wotu ka Yelusalema adokisa kugbondo wa Ndadu ko

†† 4:4 Wanda ka Yigilya 8:3.

Kunzi. ⁶ Abikya be: «Wakika Miko Kunzi, bumbuko katukya wanu wadwe wasi, kye ikpikaga be:
 «Kunzi ukpamilyatu *bamalaika* kaki
 be babiniki ka maboko,
 kye wakidwoni kuguko ka litalu †.»»

⁷ Yeso asikisya ndi be: «Ikpikagatu goni be:
 «Wakabobonitoge Kunzi Mombukwana-daku ††.»» ⁸ Mu-
 muyoniso inda ndi bata na Yeso kugu wa ngupa niyo
 yikungu kugbe. Ku beyo, awonisa ndi bungama basi ba
 zibili na ibiba yi. ⁹ Abikya kawa ndi be: «Wakobuna moli
 kambwa kami kebibiso, nupa nimana masi.»

¹⁰ Luki limoti, Yeso asikisya ndi be: «Abili! Tukya! Kye
 ikpikaga be:

«Mubibisaga Mombukwana-daku Kunzi aka,
 wanalumbaga asi ko lino kaki aka ‡.»»

¹¹ Ka mulibo, muyoniso asa ndi. Bamalaika
 bakpudoku kawa ndi Yeso, barunga kagugubyo.

Yeso opungini ligubo lo Mongoni Manza ka Galilaya (Maliko 1:14-15; Luka 4:14-15)

¹² Niyo Yeso ukana be bagwini Yuani-Mubatizai,
 atukya ndi wa, inda ndi ka Galilaya. ¹³ Ku beyo, atukya
 ndi ka Nazaleti, inda kaika ka gudu wa Kapelenaumu,
 ka mutili ma ibombu ya Galilaya, ka iwili ya Zabuloni
 na niyo ya Nafutali. ¹⁴ Igyonosa ndi beyo, kye italyani
 manzina nimo Mombukwono-dosu abikya ndi pisi ka
mugyalandu Isaya be:

¹⁵ «Ka iwili ya Zabuloni na niyo ya Nafutali,
 a miso yo libo lidingi,
 kusyaku wa Yoldani.

Ka Galilaya,
 mugi ka batu nibo bakegu Bayuda.

¹⁶ Batu nibo bikaga ndi ko biti,
 binini bungbanganya,
 nibo ba ndi bakidukufu bigubu ka kululuko kwa kuk-
 waku,

bungbanganya upupilyini ††!»

¹⁷ Katukya ko ngbingo yi nino aka no, Yeso arunga
 ndi kabikyaga bambanzu Mongoni Manza be:
 «Yikosoni mambengi, kye bungama ba kugu wa lisyu a
 kawa buwobi.»

Yeso umokini mbezi babibya bakwanganya (Maliko 1:16-20; Luka 5:1-11; Yuani 1:35-51)

¹⁸ Ngbingo yi nino Yeso a ndi mina kakpakyana ka
 mutili ma ibombu ya Galilaya, umina ndi banyo bosu
 baba nibo ba ndi bomika-muluku. A ndi ni Simoni nino
 bamakaga ndi goni be Petele se kawa mamaki beyo ka
 Andilia. Ibu basi baba ba ndi kolubo moyo. ¹⁹ Yeso
 ukikya ndi be: «Ibyeniku! Namuitiso kawa banyo-bam-
 bambanzu.» ²⁰ Wa aka wa, basa ndi moyo kabu, barunga
 kabibya. ²¹ Niyo Yeso isisilo kambwa yikedu, umina ndi

† 4:6 Wanda ka Mambu 91:11-12. †† 4:7 Wanda ka Yigilya 6:16.
 ‡ 4:10 Wanda ka Yigilya 6:13. ††† 4:16 Wanda ka Isaya 8:23-9:1.

bata bomika Zebedayo baba, Yakobo na mamaki beyo
 ka Yuani. Ba ndi ka ingbalo yidingi pa imoti na ababu
 beyo ka Zebedayo, banobungusyo moyo kabu. Yeso
 umaka ndi. ²² Wa aka wa, basa ndi ingbalo yidingi, basa
 ababu, babye ndi Yeso.

Yeso akatiwa bambanzu na anohukuso bokolobu (Luka 6:17-19)

²³ Yeso inda ndi kolingyo giyo yasi ya Galilaya.
 Anatiwa ka bandabu baya malumba ka Bayuda.
 Anabikyaga bambanzu Mongoni Manza ma bungama
 ba kugu wa lisyu. Anohukuso bokolobu bayasi na buru
 ba nzuyi dididi. ²⁴ Mongoni kaki italyana ndi ko giyo
 yasi ya Sulia. Mongoni mi nimo, ukpamyu ndi bam-
 bambanzu kadulyoku na batu basi ba mobi ma bokolobu
 na buru dididi. Luga kabu, a ndi na nibo ba ndi
 kaimukana kugbe, nibo ba ndi na mambengi ma
 bunye, nibo ba ndi na liga na nibo ba ndi bazegesi.
 Yeso uhukusa ndi basi. ²⁵ Bambaza ka bambanzu
 budingi kugbe ba kawa ndi kabibya bingbooo. Bo-
 tukyogoku ndi ka iwili ya Galilaya, ka iwili ya Bagudu-
 Tekebe, ka Yelusalema, ka Yudea na kusyaku wa Yold-
 dani.

Yeso akapa mutuu ni a kugu wa ngupa (Luka 6:20-23)

5 Niyo Yeso umina bambaza ka bambanzu, adaka
 ndi ka ngupa, iko, babibya kaki bakpudoku ndi.
² Arunga kawa ndi katiwa be:
³ «Igyagya ka nibo ba na yangya ka mambengi,
 kye bungama ba kugu wa lisyu a ba kabu.
⁴ Igyagya ka nibo bakalya kumbu,
 kye Kunzi utumisatu ndeke mambengi.
⁵ Igyagya ka nibo ba bitombiii,
 kye binisanatu ndeke na lisimo nibo Kunzi uwanyaga
 ndi.
⁶ Igyagya ka nibo ba na nza na musasa kagya
 likramuka lo ngbingbili ko misa ko Kunzi,
 kye bikutagatu ndeke.
⁷ Igyagya ka nibo buminiyaga bengenii kumbu,
 kye Kunzi uminyilya ndeke ibu begeyo.
⁸ Igyagya ka nibo ba na mambengi manza,
 kye baminatu ndeke Kunzi.
⁹ Igyagya ka nibo bakapa maziyo,
 kye bumaka ndeke be bomiko-Kunzi.
¹⁰ Igyagya ka nibo bakaugyogyiso kye bakagya nimo
 okwononi ko misa ko Kunzi,
 kye bungama ba kugu wa lisyu a ba kabu.
¹¹ Gwoni magyagya kika ni bakamutumbwa, banamu-
 gyogyiso, banamubukalyaga makramuka manyenye
 ko bulya kami. ¹² Gwoni magyagya kugbe, miko ka
 magyagya aka! Kye minisono ndeke na mukalya
 mudingi kugu wa lisyu. A beyo, a mudozgoni begeyo

bugyogyisa ndi mino bogyalandu nibo bodoku ndi kambwa kunu.»

Babibya ba abe liniko na bungbanganya ka zibili

(Maliko 9:50; Luka 14:34-35)

¹³ «Ibunu, ma liniko ka zibili. Luki limoti, liniko kanda-pamanaga, luki tino bata lo akwanana kondingimosogo? Kikigwa bata na izangiya, luki limoti bomisya kwa kunzi, bambanzu baditaga.

¹⁴ Ibunu, ma bungbanganya ka zibili. Gudu nino ipiko kugu wa ngura kakwananigu kaisuma. ¹⁵ Bakatunagigu tala be bagbukumisiyi bata na mambi. Luki limoti, babisaga kugu, ka pa niyo babisogo mino kye uzigi batu basi nibo ba ka ndabu. ¹⁶ Okwononi be bungbanganya kunu iki beyo ko misa ka bambanzu. 'Bika kaina yigya kunu yanza, babibiso Obonu nino a kugu wa lisyu.»

Yeso akanzina ko bulya Mutuu

¹⁷ «Makosimonitugu be nodoku ndi kolimogo Mutuu ka Musa, ikani nimo ibikya ndi na bogyalandu. A beyo, imi, nakodokugu kolimogo, luki limoti, nodoku kotulyasa masi. ¹⁸ A lingenu, nakamubikya ambe, ngbingo yi nino lisyu na zibili a mbeyi bata mino aka, kegwa na ikyo libiso gutugu limoti aka la Mutuu nibo akwanana kolimiko, gutugu ikyo lingbeti li aka, kambwa be makrumaka mi nimo masi igyonosi. ¹⁹ Kinili, mutuu wasi nino obuno mutuu gutugu nimo makede aka, uwonisila batu bagogo kagya begoyu, iyi bikpe no ika ndeke mutuu wa payaya kugbe ka Bungama ba kugu wa lisyu. Luki limoti, mutuu nino akagya mutuu, uwonisila batu bagogo kagya begoyu, iyi no ika ndeke mutuu wa ibiba kugbe ka Bungama ba kugu wa lisyu. ²⁰ Nakamubikya ambe, okwononi yigya kunu iki yanza kakitaga niyo ka Bafalisayo na bowonisila ba mutuu. Kiki beyo, makingyigu ndeke ka Bungama ba kugu wa lisyu.»

Mutuu ko bulya lingangi

(Luka 12:57-59)

²¹ «Mukanatu ndi beyo bubikya ndi mino botitonu be: «Wakawonitugu mambanzu †. Mambanzu kamwo daki, baga na iyi ka ngbanga.» ²² Luki limoti, imi, nakamubikya ambe, mambanzu kika na lingangi na daki, okwononi baga na iyi ka ngbanga. Na kika ni atumbwini mamaki be: «Wa ngingi!», okwononi baga na iyi ka Basa-Yidingi. Katumbwa gonni be: «Wa mutuu wa ibikyasu!», okwononi badikiti ko buku ba benze na benze! ²³ Kika neki ni wakainda kapu Kunzi apepe ka gbogbo, watamana be makede kakanana na mamaku, ²⁴ wasa mbeyi apepe kaku kambwa wa gbogbo

† 5:21 Wanda ko Pupo 20:13.

wa, waga kakanana na iyi. Kumbuso yi, wodoku se kwa kapu.

²⁵ Hakanana bigala-gala na mumuyoniso kaku ni ma mbeyi na iyi ko pisi aka kambwa kadwe ka zoi. Kiki beyo, iyi udwisatu ka zoi, zoi ukitisaga ka polisi, polisi ugwi. ²⁶ A lingenu, nakamubikya ambe, wakopurigu ku beyo kani wakanokolyigu buyi basi nibo ika ni bukuni.»

Mutuu ko bulya kasye na muko ikani na muluku wodi

²⁷ «Mukanatu ndi beyo ibikyo mino be: «Wakosyonitugu na muko ikani mbunya bengeri. †† ²⁸ Luki limoti, imi, nakamubikya ambe mambanzu kanda muko na musasa, ika kani osyini na iyi pisi ka limbengi kiki.

²⁹ Liso kaku la kumbanzikaniko kumokoyisiso ka bunye, muko, wombimbo byi na iwe. A beyo, a binza kombimbo pa yimoti ya nzayi kaku, ni bakombimbigu nzayi kaku yasi ko buku ba benze na benze.

³⁰ Kubukuku kaku kwa kumbanzikaniko kumokoyisiso ka bunye, ko, wombimbo byi na iwe. A beyo, a binza kombimbo pa yimoti ya nzayi kaku, ni bakombimbigu nzayi kaku yasi ko buku ba benze na benze.»

Mutuu ko bulya yisikiso muko

(Matayo 19:9; Maliko 10:11-12; Luka 16:18)

³¹ «Ibikyatu ndi gonni be: «Mambanzu kasikisa mukaki, apu balawa yi nino asikisi na iyi ‡.» ³² Luki limoti, imi, nakamubikya ambe, mutuu wasi kasikisa mukaki, kiki ni agwini na muluku aka, ahukwilyini muko yi nino pisi kasye na muluku wodi. Mutuu wasi kava muko yi nino, iyi gonni ogyini bilya.»

Mutuu ko bulya silika

³³ «Mukanatu ndi gonni beyo bubikya ndi mino botitonu be: «Wakakonitugu silika wabongo kambwa ka Mombukwono-dosu. Luki limoti, gyogoni masi nimo makulya ndi mina silika ††.» ³⁴ Luki limoti, imi, nakamubikya ambe makakogonitugu. Gutugu ko lino la kugu wa lisyu, kye a kiti wa bungama ko Kunzi. ³⁵ Gutugu ko lino la zibili, kye a buliki nibo Kunzi ibisago mina magu. Gutugu ko lino la gudu wa Yelusema aka, kye a gudu ka Ngama mudingi. ³⁶ Makakogonitugu silika ka bamu kunu, kye makakwananigu kobubiso ikani kopiyasa litukatu gutugu limoti aka la bamu kunu. ³⁷ Makabailya likrumaka, be «Iyo» iki kwa beyo aka yo. Makanganya be «Haa», manganya kwa lingenu aka. Kye likrumaka nibo bamatilaga bata kugu yi, apunyaga ka Mumuyoniso.»

†† 5:27 Wanda ko Pupo 20:14. ‡ 5:31 Wanda ka Yigilya 24:1.
†† 5:33 Wanda ka Balawi 19:12; Litatanga 30:3; Yigilya 23:22-24.

Mutuu ko bulya kigisyo likosi

(Luka 6:29-30)

³⁸ «Mukanatu ndi beyo ibikya ndi mino be: «Liso ko liso, lanzu ka lanzu †.» ³⁹ Luki limoti, imi, nakamubikya ambe, makigisonitoge bunye ka bunye. Mumbanzu kubita ka panga ya kumbanzikaniko, wayikosilya goni niyo yagogo. ⁴⁰ Mumbanzu kapa kausungilya kye avi simizi kaku, wasilya goni koti kaku. ⁴¹ Mumbanzu kuk-pamy ka mapuru be mubnikilya likumbogi kabisi-lyoku ka kilometele yimoti, wabisilya kewa ka kilometele yiba. ⁴² Mumbanzu kukunga luki, wapa. Mumbanzu kukunga be mukupisa luki, wakamongonyily-onitoge.»

Mutuu kaupa bomuyoniso

(Luka 6:27-28, 32-36)

⁴³ «Mukanatu ndi bata beyo ibikya ndi mino be: «Mupa wai-daku, wamuya mumuyonisa kaku †.» ⁴⁴ Luki limoti, imi, nakamubikya ambe huponi bomuyoniso kunu. Hulumbilyoni nibo bakamugyogyiso. ⁴⁵ Kewa wa, mika bomiko Obonu ninu a kugu wa lisyu. A beyo, iyi olupisaga moni ka bambanzu banza na gutugu ka nibo bunye aka. Olukusaga mbwayi ka batu bongbing-bili na gutugu ka nibo bakegu bongbingbili aka. ⁴⁶ Kika ni mepaga nibo aka bu bamepaga, minisana na izangiya tino? Gutugu bandombe ba manzanza aka bupaga bawai-dabu begeyo! ⁴⁷ Kika ni mumuusogo bomomonu aka, magyaga likrumeka limbanga tino kaitaga batu bagogo? A beyo, gutugu batu nibo bakamibigu Kunzi, bagyaga ibu begeyo! ⁴⁸ Wikoni neki banza, mudongoni beyo Obonu ninu kugu wa lisyu o mina wanza.»

Mutuu ko bulya yibinika buti ka batu ba yangya

6 «Wibuulyonito, makiconitoge kaipupisa ko misa ka bambanzu ngbingo yi ninu mo mino kagya bunza. Kye makagya beyo, makinisonigu na izangiya kotukyoku ko Obonu ninu a kugu wa lisyu.

² Kewa wa, ngbingo yi ninu wasingyi mino muttu wa yangya, wakibonitoge. A beyo, batu ba kuboboka bu bagyaga beyo ka bandabu kabu baya malumba, ka bopisi kye bambanzu biki kabiba. A lingenu, nakamubikya ambe, ibu binisononi kewa na izangiya kabu. ³ Luki limoti, ngbingo yi ninu wo mino kapu muttu wa yangya luki, kubokoko kaku kwa kulekuke kibonitoge niyo kubokoko kwa kumbanzikaniko akagya. ⁴ Okwononi yigya yi niyo iki ko dikidi. Na Abaku ninu akaina goni nibo wakagya ko dikidi, ukalyatu.»

Mutuu kugu wa malumba

(Luka 11:2-4)

⁵ «Ngbingo yi ninu miko mino kalumba, makiconitoge mudongoni abe batu ba kuboboka. Ibu bapaga kalumba bomononini bigba ka bandabu kabu baya malumba na ka bakobokoboka baya bopisi. A lingenu, nakamubikya ambe, ibu binisononi kewa na izangiya kabu. ⁶ Luki limoti, iwe, ngbingo yi ninu wo mina kalumba, wingyo ka ndabu ya kuso. Widulaga mupumi, wakunga Abaku ninu a wa ka pa yo dikidi. Iyi Abaku ninu akaina nibo wakagya ko dikidi, ukalyatu. ⁷ Ngbingo yi ninu mo mina kalumba, makiconitoge kaigilyaga likrumeka limoti bikyo mudongoni beyo batu nibo bakamibigu Kunzi bakagyo mino. A beyo, mutamanagi kabu a be Kunzi umekana kye banzinaga yakru. ⁸ Makogyonitoge mudongoni abe ibu. Kye kambwa kakunga, Obonu akaiba musasa kunu.»

Obosu ninu kugu wa lisyu

(Luka 11:2-4)

⁹ «Ibunu, makwanana neki kaika kalumbaga be:

«Obosu ninu kugu wa lisyu,
bambanzu basi bibi be,
lino kaku a lotu.

¹⁰ Bungama kaku oduku,
sipananiso kaku igyonosi,
ka litombe mudongoni abe kugu wa lisyu.

¹¹ Tipano masye masi, malili nimo okwononi na ibusu.

¹² Tipilyano lubu kusu,
mudongoni beyo ibusu tepilyago mino batu nibo bik-
aga no lubu kusu.

¹³ Wakatisonitoge kogwa ka kuboboka,
luki limoti, tibuulyogo ka mumuyoniso.

[Kye bungama, ngu na ibiba a ba kaku, ka benze na benze!

Iyo a beyo.]»

¹⁴ Yeso abikya ndi bata be: «A beyo, kika ni mupilya-
gatu bomomonu bunye kabu, Obonu ninu kugu wa
lisyu amupilyatu ndeke goni ibunu. ¹⁵ Luki limoti,
makupilyogi bomomonu, Obonu kamupilyigu ndeke
begeyo.»

Mutuu ko bulyo yiginyo malili ko ngbingo

¹⁶ «Ngbingo yi ninu mo mina kagya malili ko ngbingo, makiconitoge misa mundindilo mudongoni abe batu ba kuboboka. Ibu bondindilaga miso beyo kauwonisilo bambanzu basi be boginyini malili ko ngbingo. A lingenu, nakamubikya ambe, ibu binisononi kewa na izangiya kabu. ¹⁷ Luki limoti, iwe, ngbingo yi ninu wo mina kagya malili ko ngbingo, wisukusa misa bingu na wibuma malazi bipupupu ka mu. ¹⁸ Kewa wa, bambanzu bakibigu be wakagya malili ko ngbingo ko bulya

† 5:38 Wanda ko Pupo 21:24; Balawi 24:20; Yigilya 19:21. †† 5:43 Wanda ka Balawi 19:18.

kabw. Luki limoti, ko bulya ka Abakw ninc a wa ka pa yo dikidi. Iyi Abakw ninc akaina nilo wakagya ko dikidi, ukalyatw.»

Yeso akanzina ka lingama la kwgw wa lisyw

(Luka 12:33-34)

¹⁹ «Makikonitw gw kapimbya lingama wa ka cwili wa. Makagya beyo, bawekedw balyatw na nzuma awata. Batw bo kubakw bakwanana gwni kobuna ndabw, bibo. ²⁰ Luki limoti, pimbyogoni lingama kunu kwgw wa lisyw. Kw beyo, bawekedw bakalyigw na nzuma kapwigw. Batw bo kubakw bakakwananigw gwni kobuna ndabw na kaibo. ²¹ A beyo, pa yi niyw mukumba kakw o mino, limbengi kakw ika kw gw kw.»

Miso ni tala wa nzuyi

(Luka 11:34-36)

²² «Miso a tala wa nzuyi. Misa kakw kiki no kolobu, nzuyi kakw yasi ika ka bungbanganya. ²³ Luki limoti, miso kakw kidwonoso, nzuyi kakw yasi ika ko biti. Kika neki ni bungbanganya niwo a kwawo kakw a abe biti, biti yi niyw ika kwawa yopi kwgw.»

Kagugubyo Kunzi ikani buyi

(Luka 16:13)

²⁴ «Mutw bemoti kakwananigw kagugubya banga-ma baba. A beyo, amwya bemoti, apa wagw gw, ikani igwmya ka bemoti, amina wagw gw payaya. Makakwananigw kagugubya ko ngbinga bemoti Kunzi no buyi.»

Okwononi kaiko na baya ko Kunzi

(Luka 12:22-31)

²⁵ «Kinili, imi, nakamwbiya ambe: Makig-bomisonitw gw bamw ko bulya cwili kunu, iki ko bulya malili ikani luki limwo, iki ka nzuyi kunu ikani ko luki la kimokisyo. A beyo, cwili kunu a na izangiya kwgw kakitaga malili, na nzuyi kunu a na izangiya kwgw kakitaga botu. ²⁶ Huminoni mbeyi bombu! Bakakwananigw, bakobuulyogigw, bawegw na pa niyw bobisaga mina masawo. Obonu ninc kwgw wa lisyw ulyolisagatw! Wina se, ibunu, ma na izangiya yidingi kwgw kawkitaga bombu! ²⁷ Wani no akwanana luga kunu, pisi kaig-bomisa mw, kosisilo mina masye ma cwili kaki?

²⁸ Ko bulya iki yo mo mino kaigbomisa bamw ko bulya botu? Wondoni mbeyi mawwa mo tutu bizumu, winoni beyo abakago mino: kagyagigw ligubo, kawbagigw botu. ²⁹ Luki limoti, nakamwbiya ambe, gwawgw ngama Sawawawo aka ka ibiba kaki yasi, kimokisyaww ndi kutuko kwanza gwawgw kumoti aka abe liwawa limoti luga wa nima. ³⁰ Kika neki ni Kunzi akomokisyo mapakw mo tutu niwo a na lisyw li nili wa, na bwgala badikita ko buku. Ko bulya iki yo kak-

wananigw mino kamumokisyo ibunu bikwe? Eeeze, se kwawa ibunu bana ma na baya yikede aaa! ³¹ Makig-bomisonitw gw neki bamw be: «Talya se iki? Tomwo iki? Ikani timokisyo iki?» ³² A beyo, batw niwo bakamibigw Kunzi bo bikaga kaamama kakisa masi niwo. Obonu ninc kwgw wa lisyw ibagatw be ma na mwasasa ma makwaww mi niwo. ³³ Ibunu, kisoni mbeyi Bwngama ko Kunzi na kabye bungbingbili niwo apaga. Iyi, amwmatilyatw makwaww magw gw masi kwgw yi. ³⁴ Kinili, makigbomisonitw gw neki bamw ko bulya bwgala. Bw-gala ikisilya ni iyi mombukwana-daki yi. Masye masi a na bwkweki-kweki kaki.»

Makokonitw gw mawkwba ka batw bagw gw

(Luka 6:37-38, 41-42)

7 «Makokonitw gw mawkwba ka mawbanzw, iba Kunzi kamukulyonitw gw niwo kunu bwgw gw. ² A beyo, Kunzi amwkwalya ndeke mawkwba mawwngwoni beyo mawkwlyago mina bengen. Mawwngwoni beyo mawgyago mino bengen, Kunzi amumigisilya ndeke ibunu mawwngwoni bwgw gw. ³ Ko bulya iki yo wo mina kamina asi okuku aka ninc a ko lisa ka mamakw, ni wawegw se kaina ingbi niyw a ka nilo kakw? ⁴ Wakwanana kawbiya mamakw liki be: «Gya mbeyi nanyw okuku ko lisa kakw, ni ka nilo kakw ka mombukwana-daki yi a na ingbi? ⁵ Mutw wa kawawawo! Winyo mbeyi ingbi niyw a ko lisa kakw. Kumbuso yi, wakwanana kwawa kaina bingbanganya kanyo okuku ko lisa ka mamakw.»

⁶ Makumbimbilyonitw gw benva makwaww niwo barawa Kunzi, kye bakwanana kamuikyonilyo, bawkwkaga. Na makumbimbilyonitw gw bangwya makwaww kunu ma lisika, kye bakwanana kobunaga na magw bikwewkwewkweww.»

Ninc akwngaga, Kunzi awagatw

(Luka 11:9-13)

⁷ «Kungoni, bawawaw. Kisoni, minisanatw nolu. Yiponi holi, bamuhukwilyatw. ⁸ A beyo, mutw wasi ninc akwngaga, barawaw. Ninc akisaga, inisanawatw nolu. Na ninc ayipaga holi, bahukwilyawatw mupumi. ⁹ Wani no luga kunu akwanana kapaw mikaki litaw ni akungini mukati? ¹⁰ Ikani kawwngw musu, akwanana liki kapaw nzwka? ¹¹ Gawaww beyo mo mino banyw yo, luki limoti, mibagatw kawwaw bomiki kunu makwaww manzanza. Obonu ninc kwgw wa lisyw akwanana kapaw mutw wasi ninc akwngaga makwaww manzanza kawitaga.»

¹² Masi niwo mapaga be bawwgyilyi, huyilyoni bengen bwgw gw. Ikwikaga beyo ka Mutw ka Musa na ka bakitaww ka bogyalaww.»

Mupumi makpwa

(Luka 13:24)

¹³ «Wingyogoni pisi ka mupumi makpwa. A beyo, mupumi ma kinda ka bunye a makpe na pisi yi yah. Na batu budingi babyege ka beyo. ¹⁴ Luki limoti, mupumi ma kinda ka cbili wa benze a makpwa, pisi yi a bimbititi. Nibo bakitaga ka, ba bacede.»

Bibogo sibukusa ko bumo yi

(Luka 6:43-44)

¹⁵ «Wibuulyonito na bogyalandu ba bongo. Bamudulyogoku madongoni abe bakondob, luki limoti, ka mabengi kabu, ba bosukopi. ¹⁶ Mumibaga ndeke pisi ka yigya kabu. Bakapwagigu bumo ya muzabibu ka muligi mo mowo. Bakapwagigu goni bumo yanza ka sibukusa so mowo. ¹⁷ Kinili, sibukusa sanza abukuta bumo yanzanza, niso sanye abukuta bumo yanyenyegoni. ¹⁸ Sibukusa sanza kakwananigu kabukuta bumo yanyenyegoni, na sibukusa sanye kakwananigu kabukuta bumo yanzanza. ¹⁹ Sibukusa sasi niso kabukutagigu bumo yanza, bagbitatu, badikita ko buku. ²⁰ A beyo, mumibaga ndeke bogyalandu ba bongo pisi ka yigya kabu.»

Babibya ba lingunu

(Luka 13:25-27)

²¹ «Kegu batu basi nibo bemakaga be: «Mombukwono-dosu, Mombukwono-dosu!» bo bogulyo ndeke ka bungama ba kugu wa lisy. Luki limoti, a nino aka no akagya sipananiso ka Baba nino a kugu wa lisy. ²² Ka lisy li nibo, bambanzu budingi bebikyatu ndeke be: «Hebe Mombukwono-dosu, Mombukwono-dosu! Takanzinagigu mbezi ndi na bugyalandu ko lino kaku? Tanokpumyo mabengi ma bunye, tagya makpumuka mumbanga-mbanga mudingi?» ²³ A beyo, nabikya ndeke bingbanganya be: «Imi, nakamumibagu ndi imi gutugu iki yi aka. Tukyoni buwobi na imi, ibunu bagya-manyel!»

Bibu kugu wa bandabu bayiba

(Luka 6:47-49)

²⁴ «A beyo, mumbanzu nino ukana ga likpumuka kami, anagya beyo ibikiyo mino, ika ndeke madongoni abe metu wa yimibo nino opika ndi ndabu kaki kugu wa litalu. ²⁵ Ngbingo yi nino mbwayi aluka ndi mino, mobo otumogo, muvivi mapu okukwa ndi ka ndabu yi niyo. Luki limoti, kodukanagu ndi kye bakpo ndi mubumbe mi kugu wa litalu. ²⁶ Luki limoti, mumbanzu nino ukana ga likpumuka kami ni kegu kagya beyo ibikiyo mino, ika ndeke madongoni abe ngingi. Kye opika ndi ndabu kaki kugu wo mbumi. ²⁷ Ngbingo yi nino mbwayi aluka ndi mino, mobo otumogo, muvivi mapu

okukwa ndi ka ndabu yi niyo. Kwa wa, odukana ndi wasi bigbatata.»

²⁸ Niyo Yeso ama ndi mino kanzina beyo, bambaza ka bambanzu bombombaya ndi kugbe ka inguo ya metu kaki. ²⁹ A beyo, metu kaki a ndi no ngu ni kegu madongoni abe nimo ka bowonisilo kabu ba metu.

Yeso ahukusini kebu-kebu

(Maliko 1:40-45; Luka 5:12-16)

8 Ngbingo yi nino Yeso osya ndi mino ka ngupa, ambaza mudingi ka bambanzu a ndi kabye bingbooo. ² Kwa wa, kebu-kebu bemoti akpudoku ndi. Obuna moli kambwa kaki, abikya ndi be: «Hiii, Mombukwono-dosu! Wakapa, wakwanana baka kengumoso.» ³ Yeso anana ndi kubokuko, avila. Abikya ndi be: «Eee! Noboilyini, ngumana!» Wa aka wa, angumana ndi bingu. ⁴ Kumbuso yi, Yeso agbityaga ndi be: «Wiminyatu, wakabikyonitogu mumbanzu gutugu bemoti aka! Luki limoti, waga kaimoniso ko kumu, wapa aerepe madongoni beyo Metu ka Musa abikyaga mino, iba metu wasi ibi be woukini bi.»

Yeso ahukusini mugya-ligubo ka ngama ka basuda

(Luka 7:1-10)

⁵ Ngbingo yi nino Yeso a ndi mino kogulya ka gudu wa Kapelenaumu, ngama ka basuda akpudoku ndi, igama na iyi, ⁶ abikya ndi be: «Kikiliki Mombukwono-dosu, mugya-ligubo kami a bikpwo ka ndabu, nzuvi adikogini bidede.» ⁷ Yeso asikisya ndi be: «Nakodoku kahukuso.» ⁸ Luki limoti, ngama yi nino asikisya ndi be: «Eze, Mombukwono-dosu! Nakokwononigu be wingya ka ndabu kami. Luki limoti, bikyano likpumuka limoti aka, mugya-ligubo kami ahukatu. ⁹ A beyo, gutugu imi, na goni kusili wa metu ka bangama. Natu goni na basuda nibo bikaga kusili wa metu kami. Nakabikya bemoti ambe: «Waga!», aga. Nakabikya wagogo ambe: «Doku!», odoku. Na nakabikya mugya-ligubo kami ambe: «Gya bene!», agya beyo aka yo.»

¹⁰ Ngbingo yi nino Yeso ukana ndi mino likpumuka li nibo, ombomboya kugbe. Ubikya ndi batu nibo ba ndi kabibya be: «A lingunu, nakamubikya ambe, luga ka Bezaleli basi, nakanaminigu ndeke metu wa baya yidingi madongoni abe nimo! ¹¹ Nakamubikya bingbanganya ambe bambanzu budingi bodokuto ndeke katukya ka ingenge na ka Dumble. Bambanzu bi nibo balyalya ndeke pa imoti na Abalahamu, Isaka na Yakobo ka bungama ba kugu wa lisy. ¹² Luki limoti, nibo bibukuta ndi be bingyi ka Bungama bi nibo, bumbimbo ndeke kunzi ko biti. Ka beyo, bagamana ndeke na kailya manzu.» ¹³ Kumbuso yi, Yeso abikya ndi ngama ka basuda no be: «Wiga ka kamu! Igyonosu ku kamu madongoni beyo baya kamu a mino.» Na ko ngbingo yi nino aka no, mugya-ligubo kaki ahuka ndi.

Yeso uhukusini batw ba bokolobu budingi

(Maliko 1:29-34; Luka 4:38-41)

¹⁴ Kumbuso yi, Yeso aga ndi ka ndabw ka Petele. Kw beyo, ogulya ndi, atakanya titaki Petele muko yi wakanaga ni animukana badi. ¹⁵ Yeso agwi ndi kubokwko, badi asyo. Kwa wa, mama no amaga ndi, apunga kagugubyo Yeso.

¹⁶ Niyo bwegwo osyo, badulyoku ndi Yeso na bambanzu budingi ba mambengi ma bunye. Yeso okpumya ndi mambengi ma bunye mi nimo na münzina aka, uhukusa ndi batw basi ba bokolobu. ¹⁷ Agya ndi beyo, kye itulyani münzina nimo Mombukwono-dosu abikya ndi pisi ka *mugyalandu* Isaya be:

«Iyi, ava ndi bwoko kusu,
abinika buti ba bokolobu kusu.» †

Bambanzu bakapa kabye Yeso

¹⁸ Niyo Yeso amina ambaza ka bambanzu akungulini, ukpama ndi babibya kaki be bazabi kusyaku wa ibombu. ¹⁹ Kwa wa, muwonisilo bemoti wa mutuu akpudoku ndi Yeso, abikya be: «Muwonisilo! Imi, nabibya pa yasi kw winda ndeke mino.» ²⁰ Yeso asikisya ndi be: «Banzio ba na mabaga, bombu ba na bandabu. Luki limoti, Mika-mambanzu kegwa na pa yakanaga na yakimumbiso.» ²¹ Kumbuso yi, bemoti luga ka babibya kaki abikya ndi be: «Mombukwono-dosu, isilya mbeyi ngbingo kanda kalumba baba.» ²² Luki limoti, Yeso asikisya ndi be: «Iwe, ibyeku! Hesa bamanda, bolumbi bamanda kabu.»

Yeso opomilyini mbumbo yapu

(Maliko 4:35-41; Luka 8:22-25)

²³ Kwa wa, Yeso adaka ndi ka ingboko yidingi, pa imoti na babibya kaki, baba ndi. ²⁴ Ko ngbingo bemoti, mbumbo yapu apunga ndi kovivo kegwa wa ibombu. Mbaka a ndi buwobi kotikyo ingboko yidingi. Luki limoti, Yeso a ndi ni ololini bipu. ²⁵ Kwa wa, babibya bisisila ndi kazuzukiso, babikya be: «Tihukusanu baka, Mombukwono-dosu! Tanolumwogo!» ²⁶ Yeso usikisya ndi be: «Ko bulya iki yo mo mino kabanga? Eze, ma na baya yikedel!» Kwa wa, amaga ndi, apamilya mbumbo na libo la ibombu. Pa aka ndi lingunu biwo. ²⁷ Baluku bo bombobaya ndi kegbe, bimuusa be: «Mutu tino piye mu? Gutugu mbumbo yapu no libo akamukana!»

Yeso uhukusini batw ba mambengi ma bunye baba

(Maliko 5:1-20; Luka 8:26-39)

²⁸ Ngbingo yi nino Yeso bazaba ndi mino, bosila ndi ka Bagelasi ††. Kw beyo, batw baba niko ba ndi na mambengi ma bunye bopupoku ndi ka bekunde, basilya ndi

† 8:17 Wanda ka Isaya 53:4. †† Gelasi: A ndi gwdu ka batw niko bakewu Bayuda. A ndi ka bakilmetele banda tekebe miso ya Zebu na ya ibombu Genezaleti ikani ya Galilaya.

Yeso. Batw bi niko ba ndi badiya kegbe, gutugu mambanzu bemoti aka kikipendagigwa ndi kabye ko pisi yi niyo. ²⁹ Bapunga kwa ndi kapamikanaga be: «Miko-Kunzi, niko kusu na ibunu opukogi bunu? Woduku kati-gyogyiso kambwa ngbingo kaitulyana?» ³⁰ Ka kwoko wa, ambaza mudingi ka bangwa a ndi kalyalya. ³¹ Kwa wa, mambengi ma bunye mo itatanaga ndi na Yeso be: «Kika ni watikpumi, titikanu baka ka ambaza ka bangwa nimuna kw.» ³² Yeso ubikya ndi be: «Wogoni!» Mambengi ma bunye mi nimo opupo kwa ndi, ogulyo ka bangwa. Ko ngbingo bemoti, ambaza wasi ka bangwa yi nino okpililoku ndi katukya ka ngwa, idikita ka ibombu bikudumu, olumwaga ndi.

³³ Niyo bobubulyo ka bangwa bina beyo, baba ndi mbangu ka gwdu, katumbulaga masi nimo igyonosa ndi mo, na niko usilya ndi batw baba bi niko ba ndi na mambengi ma bunye bo. ³⁴ Kwa wa, bambanzu basi ba gwdu binda ndi kw Yeso a ndi mino. Niyo bamina, bitatanaga ndi na iyi be opupi kw kabu.

Yeso ahukusini zegesi

(Maliko 2:1-12; Luka 5:17-26)

9 Yeso adaka ndi ka ingboko yidingi, azaba bata ibombu, aga ka Kapelenuumu ka gwdu yi nino ika-ga ndi mino. ² Kw beyo, badulyoku ndi na zegesi wakanaga ka kalagba. Niyo Yeso ina baya ka batw bi niko, abikya zegesi no be: «Mikami! Wigwi limbengi! Nupilyini bunye kaku.» ³ Kwa wa, bowonisilo ba mutuu bemoti-bemoti babikya ndi luga kabu be: «Mutu yi nimo akatambwa Kunzi!»

⁴ Luki limoti, Yeso andunga ndi tamanaga kabu. Umuusa kwa ndi be: «Ko bulya iki yo mo mino na tamanaga yanye beyo?» ⁵ Iki yo a yopoli kegbe, kabikya be: «Nupilyini bunye kaku», ikani kabikya be: «Wamaga, wakpakyana?» ⁶ Imi, nakapa ambe wiboni binza be Miska-Mambanzu a no ngu yipilya bunye kunu ka kobili.» Kwa wa, Yeso abikya ndi zegesi no be: «Wamaga! Wava kalagba kaku, wiga kw kaku.» ⁷ Aluku no amaga ndi, iga kw kaki. ⁸ Ngbingo yi nino bambaza ka bambanzu bina ndi mino beyo, bombobaya ndi kegbe. Babibiso Kunzi nino upa bambanzu inguo yo ngu yi niyi.

Yeso amokini Matayo

(Maliko 2:13-17; Luka 5:27-32)

⁹ Ngbingo yi nino Yeso a ndi mina kakitaga, amina ndi aluku bemoti nino ina ndi be Matayo wakiko ka bilo yilipisa manzanza. Kwa wa, Yeso abikya ndi be: «Matayo! Ibyeku!» Matayo amaga ndi, apunga kabibya. ¹⁰ Kumbuso yi, Yeso inda ndi kalyalya kw ka Matayo. Kw beyo, bandombe ba manzanza budingi na batw ba bunye bodoku kaiko, na kalyalya pa imoti na Yeso na babibya kaki. ¹¹ Ngbingo yi nino *Bafalisayo* bina ndi mino beyo, bumuusa kwa babibya ka Yeso be:

«Ko bulya iki yo muwonisilo kunu akalyalya pa imoti na bandombwe ba manzanza na bagya-manye?»¹² Niyo Yeso ukana beyo, ukubika be: «Batw bapwru bakakisagigw munganga, luki limoti, nibw aka bw ba bokolobu.¹³ Windoni mbeyi katamanaga kwgw wa isi ya mwnzina mi nima: «Imi, nakwga kapa be iponi apewe, luki limoti, nakapa ambe huminyilyogoni bambanzw kumbu.» A beyo, nakodokugw kawkisa batw bongbing-bili, luki limoti, nibw banye.»

Yeso akanzina ko bulyo yiginyo malili ko ngbingo

(Maliko 2:18-22; Luka 5:33-39)

¹⁴ Kwa wa, babiwa ka Yuani-Mubatizai bakpudoku ndi Yeso, bamuusa be: «Ibusu na Bafalisayo toginyagatw malili ko ngbingo. Ko bulya iki yo babiwa kakw bakoginyogigw iw mino?»¹⁵ Yeso usikisya ndi be: «Makasima be bawai-daki mombukwono dumo wo vononi bakwanana kalya kumbu ngbingo yi ninw ba mbeyi mino pa imoti na mwanya muko? Kigyonosigw! Luki limoti, ikatw ndeke na lisyw nilw batwambo mino mwanya muko luga kabw. Ka lisyw li nilw, boginyatw ndeke malili ko ngbingo.

¹⁶ Mambanzw gwgw bemoti aka kodikogigw inzanza na panga ya kutuko kwambiya. Kagya beyo, panga yambiya anwatw inzanza, ngala ahmana bata kwgw be.

¹⁷ Na bakabwngwagigw gwni vinya wambiya ka bambike bayo bokuto ta bamanya bayigbangbalaga. Bakagya beyo, vinya opumukisagatw bambike, bambike ukikaga, vinya agbw wasi. Luki limoti, badukogo vinya wambiya ka bambike bayambiya gwni. Kwa wa, makwumwaka nimw masi ibuulyogo binza.»

Yeso ahukusini muko, abililiso mwesika

(Maliko 5:21-43; Luka 8:40-56)

¹⁸ Ngbingo yi ninw Yeso a mbeyi ndi mino kanzina aka na bambanzw bi nibw, ngama bemoti adulyoku ndi. Ngama yi ninw obuna ndi moli kambwa kaki, ukubika be: «Mikami mwesika yi apwnya kosisa limbengi mbiya wanw. Gwgw beyo, dokunw baka, wabisilyo mabwkw kye inisoni bata na bwili.»¹⁹ Kwa wa, Yeso amaga ndi, abyw ngama nw pa imoti na babiwa kaki.

²⁰ Kw beyo, a ndi na muka bemoti ninw bangw apupaga ndi ka byanga tekewe na biba. Muko yi ninw odoku ndi kumbuso ka Yeso, awila mw ma kutuko kaki.²¹ A beyo, a ndi katamanaga be: «Nakawila gwgw kutuko kaki aka, nahkatw.»²² Niyo Yeso ikwe kumbuso, amina ndi muko yi ninw, ukubika kwa be: «Mikami, wigwi limbengi! Baya kakw uhukusini.» Wa aka wa, muko yi ninw ahwka ndi.

²³ Kumbuso yi, Yeso osila ndi ka ndabw ka ngama yi ninw. Kw beyo, utakanya ndi bambanzw ni banimbila mambw ma kukwakw, batw bagw gw ni banagama.

²⁴ Kwa wa, Yeso ukubika ndi be: «Puponi wanw! Mwesika yi nimw kwgw mukwo! Luki limoti, a ka twtw!» Ngbingo yi ninw bambanzw bwkana mina beyo, batiba ndi bikyaaa.

²⁵ Gwgw beyo, bopupa ndi. Kwa wa, Yeso ogulya ndi ka ndabw ya kwkw, agwi mwesika ninw ka kwkwkwkw. Wa aka wa, mwesika nw amaga ndi.²⁶ Mongoni mi nimw ada ndi kwgw be ka mugw masi.

Yeso uhukusini batw bo kolobu ya mamw mw baba

²⁷ Ngbingo yi ninw Yeso atwkyw ndi mino wa, batw bo bokolobu ya mamw mw baba bapwnga ndi kabw. Batw bi nibw ba ndi kapamikanaga be: «Hiii, Mika ngama Daudi! Tikwilyanw baka kumbu!»²⁸ Ngbingo yi ninw Yeso ingyw mina ka ndabw, batw ba bokolobu ya mamw mw bi nibw bakpudoku ndi. Umuusa kwa ndi be: «Matw na baya be nakwananatw kagya likwumwko li nilw?» Basikisya ndi be: «Iyo, Mombukwono-dosu.»

²⁹ Kwa wa, Yeso uwilaga ndi miso, ukubika be: «Igyonosi na ibunu mwgwngwni beyo baya kunu o mino.»

³⁰ Misa kabw oukwikana ndi. Yeso uwgityaga ndi be: «Wiminyonito, mambanzw gwgw bemoti aka kibonitw gw.»³¹ Luki limoti, ngbingo yi ninw aka nw bopupa ndi mina wa, bapwnga ndi kowowiso mongoni kwgw ka Yeso ka mugw mi nimw masi.

Yeso ahukusini bobo

³² Ngbingo yi ninw balwkw baba bi nibw baga ndi mino, badulyoku ndi Yeso na bobo. Bobo yi ninw a ndi ni limbengi la bwnye andungulyogini.³³ Yeso okpumya ndi limbengi la bwnye li nilw, bobo apwnga kanzina. Bambaza ka bambanzw bombombaya ndi kwgw be, ukubika be: «Kwkw wa mugw masi ma Izaleli, takanigw ndeke inguo ya likwumwka li nili!»³⁴ Luki limoti, Bafalisayo ukubika ndi be: «Ngama ka mambengi ma bwnye nw apwga ngu kokpumyo mambengi ma bwnye!»

Yeso a no kumbu ka bambanzw

³⁵ Yeso a ndi kolingyo bagw gw no giyo yasi, anatiwa ka bandabw baya malwmba ka Bayuda. Anwukiyaga bambanzw Mongoni Manza ma Bwngama. Anohukusa bokolobu bayasi na bwkw ba nwzi dididi.³⁶ Ngbingo yi ninw Yeso ina ndi mina bambaza ka bambanzw, ukwilya ndi kumbu. Ba ndi kaigyogyiso, bupini bidapada mwgwngwni abe bakwngwkw nibw bakw gw na mububulyo.

³⁷ Kwa wa, ukubika ndi babiwa kaki be: «Maswkw a mudingi, luki limoti, bagya-ligubo ba bakw gw.»³⁸ Yeki a beyo, mubikyoni nekwi Mombukwona tiko ambe utikiku bagya-ligubo budingi kanyw maswkw kaki.»

Yeso na batwumbwa kaki tekewe na baba

(Maliko 3:13-19; 6:7-13; Luka 6:12-16; 9:1-6)

10 Yeso uwaka ndi babiwa kaki tekewe na baba. Upw kwa ndi ngu yikpumya mambengi ma

bɛnyɛ, yihukuso bokolobu bayasi na bɛpɔ ba nzɛyɪ di-didi. ² Mino ka *batɛtɛmbwa* bi ndi nɪma: mɛtɛ wa mambwa ni Simoni (nɪnɔ bamakaga ndi gɔni bɛ Petɛɛ) na mamaki bɛyɔ ka Andilia, Yakɔbɔ mika Zɛbedayɔ, na mamaki bɛyɔ ka Yuani, ³ kumbuso yi, Filipi, Batulumei, Tɛma, Matayo nɪnɔ a ndi ndɔmbɛ wa manzanza, Yakɔbɔ mika Alɛfayɔ, Tadei, ⁴ Simoni nɪnɔ a ndi gɔni bɛ-moti ka lidu ka batɛ bi nɪbɔ ba ndi kakisa kɛlikanaga, sɛ kɛwa Yuda Isikalioti nɪnɔ agaba ndi Yeso.

Yeso utikini batɛtɛmbwa tɛkɛbɛ na baba

(Maliko 6:7-13; Luka 9:1-6)

⁵ Kɛwa wa, Yeso ɛtika ndi *batɛtɛmbwa* tɛkɛbɛ na baba bi nɪbɔ, ɛpɔ ndi mɛtɛ bɛ: «Makindonitɔgɛ ka batɛ nɪbɔ bakɛgɛ Bayuda na makingyonitɔgɛ ka bagɛdɛ ka Basamalia. ⁶ Luki limoti, windoni ka Beza-leli aka. A bɛyɔ, ibɛ ba mɛdɔngɔni abɛ bakɔndɔɔ nɪbɔ bobungogoni ndi. ⁷ Ko pisi, ubikyogoni bambanzɛ bɛ: «*Bungama ba kɛgɛ wa lisyɛ* atikpuɔiniku!» ⁸ Huhukusoni batɛ ba bokolobu, mubililiso bamanda, huhukusoni bakebu-kebu, mokpumya mambengi ma bɛnyɛ. Bamɛpɔ ndi payaya, ibunu, hupɔni nɛki gɔni bengeni payaya aka. ⁹ Kɛsɔ wa fuku kunu makovonitɔgɛ gɛtɛgɛ ɔɔ aka, ikani buyi, ikani bangweyi baya ligabɛ lapɛ. ¹⁰ Makuvonitɔgɛ bakɛgɛba ka ligɛndɛ, ikani botu bayiba, ikani bɛkprakɛ, ikani mɛdɛkɔ. A bɛyɔ, mɛgya-ligubo okwononi na malili kaki.

¹¹ Ngbingo yi nɪnɔ mogulyaga banɛ mino ka gɛdɛ ikani ka mugi mimoti bɛnɛ, mukisoni mɛtɛ nɪnɔ akwanana kamɛtilya. Wikoni kɛ kaki aka kadwe ko ngbingo yi nɪnɔ mopupa ndɛkɛ mino. ¹² Niyo mogulyaga banɛ mino ka ndabɛ, uusogoni banɛ bɛ: «Maziyo iki pa imoti na ibunu!» ¹³ Kika ni batɛ ba ndabɛ yi niyo bamutilyini, maziyo mi nɪmɔ asikana wa. Luki limoti, kika ni bakamutilyigɛ, midukulo kambwa na maziyo mi nɪmɔ. ¹⁴ Kika ni bakamutilyigɛ na bakamumukonigɛ ka ndabɛ imoti bɛnɛ ikani ka gɛdɛ, puponi wa, miɛmaga libungu la magɛ kunu. ¹⁵ A lingɛnɛ, nakamɛbikya ambɛ, ka lisyɛ likɔ ngbanga, batɛ ba gɛdɛ yi nɪnɔ bi-gyogyisa ndɛkɛ kɛgɛbɛ kaɛkitaga batɛ ba Sɔdɔmɛ na Gɔmɔɔ.»

Babibya bigyogyisatɛ banɛ

(Maliko 13:9-13; Luka 21:12-17)

¹⁶ «Hukononi! Imi, namutiki mɛdɔngɔni abɛ bakɔndɔɔ luga ka bosukopi. Yɛki a bɛyɔ, wikoni nɛki bakiminya abɛ banzɛka na bitombiii abɛ bonzuwo. ¹⁷ Wibuulyonito, kyɛ bambanzɛ bamulikisagatɛ ndɛkɛ ko bongbongu, bamɛtina pimbo ka bandabɛ kabɛ baya malɛmba. ¹⁸ Bindagatɛ ndɛkɛ na ibunu kambwa ka bangama ba bewili na kambwa ka bangama bakɛkɛkɛ ko bulya kami. Kɛwa wa, mika ndɛkɛ

† Yuuso ka Bayuda a ndi bɛyɔ

badɛmɛ kami kambwa kabɛ na kambwa ka batɛ nɪbɔ bakɛgɛ Bayuda. ¹⁹ Luki limoti, ngbingo yi nɪnɔ bamusilisaga ndɛkɛ mina kambwa kabɛ, makigbomisonitɔgɛ bamɛ bɛ tanzina sɛ piyɛ bɛ? Ikani bɛ tabikya sɛ piyɛ iki? Iyo, ko ngbingo yi nɪnɔ aka nɔ, Kunzi amɛpɔtɛ nɪbɔ mabikya. ²⁰ A bɛyɔ, kɛgɛ ibunu bɔ manzina ndɛkɛ, luki limoti, Limbengi ka Obonu lɔ anzinaga ndɛkɛ kɛsɔ kunu.

²¹ Ko ngbingo yi nɪnɔ, mɛmbanzɛ agabaga ndɛkɛ mamaki bikɛpɛ ka kukwakɛ, baba agya mikaki bɛgɛyɔ. Bomiki bɛitilya ndɛkɛ babɛkɛta kabɛ, bumwisiso. ²² Bambanzɛ basi bamɛmɛya ndɛkɛ ko bulya lino kami. Luki limoti, mɛtɛ yi nɪnɔ okibya ndɛkɛ kadwe ka mulibo, inisanatɛ na muhukuso. ²³ Bakamɛgyagyaga ndɛkɛ ka gɛdɛ bɛmoti bɛnɛ, mapikita ka nɪnɔ wagɔ. A lingɛnɛ, nakamɛbikya ambɛ, makamagɛ kolingyo giyo yasi ya Izaleli ni Mika-Mɛmbanzɛ kanodukugɛ.

²⁴ Miki wa ikɔɔ kakitagigɛ muwonisilo kaki. Na musunzu kakitagigɛ mombukwana-daki. ²⁵ Okwononi miki wa ikɔɔ iki mɛdɔngɔni abɛ muwonisilo kaki, bosunzu abɛ mombukwana-daki. Kika mbeyi ni bamokini ngama wa livananza bɛ Belizebuli, angenɛngɛnɛ kɛwa batɛ ba livananza la ndabɛ kaki aka!»

Nɪnɔ okwononi kabanga

(Luka 12:2-9)

²⁶ «Yɛki a bɛyɔ, makubongonitɔgɛ bambanzɛ. A bɛyɔ, masi nɪmɔ a makisɛma, inisanatɛ ka bɛngbanganya, masi nɪmɔ a ko dikidi, imibisikosatɛ ndɛkɛ. ²⁷ Masi nɪmɔ nakamɛbikya ko biti, bikyoni ka bɛngbanganya. Masi nɪmɔ bakamɛbikya ka bepisi-pisi, kuwoni ndɛkɛ ka bakugbondo. ²⁸ Makubongonitɔgɛ batɛ nɪbɔ bakwanana kamwɔ nzɛyɪ aka ni bakomwigɛ limbengi. Luki limoti, mubongoni Kunzi nɪnɔ akwanana iyi kamwɔ nzɛyɪ na limbengi pa imoti ko buku ba bɛnzɛ na bɛnzɛ. ²⁹⁻³¹ Ambɛ, bakɛgɛbagigɛ mbeyi bakɔkyɔɔɔ baba ka ambuma bɛmoti aka? Luki limoti, gɛtɛgɛ bɛmoti kabɛ kakwananigɛ kogwoku wasi ni Obonu kopagɛ. Makobongonitɔgɛ, ibunu, ma na izangiya kaɛkitaga bakɔkyɔɔɔ buidingi! Gɛtɛgɛ tukatɛ ta bamɛ kunu aka, Kunzi iba isabɛ yi yasi.

³² Mɛtɛ wasi kɛbinikyana kambwa ka bambanzɛ, imi, nabinikyana ndɛkɛ bɛgɛyɔ ko misa ka Baba nɪnɔ a kɛgɛ wa lisyɛ. ³³ Luki limoti, mɛmbanzɛ kemanganya ko misa ka bambanzɛ, imi, namanganya ndɛkɛ bɛgɛyɔ ko misa ka Baba nɪnɔ a kɛgɛ wa lisyɛ.»

Yeso akabikya bɛ bambanzɛ bigbananagatɛ

(Luka 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ «Makosimonitɔgɛ bɛ nodoku ndi kapɔ maziyo ka ɔbili. Nakodokugɛ kapɔ maziyo, luki limoti nodoku ndi kaudwonosa bambanzɛ luga kabɛ. ³⁵ A bɛyɔ, nodoku ndi kagbonoso miki na abaki, kagbonosa mɛsika na

amaki, kagbonosa muzyozyo na titaki. ³⁶ Bomuyonisa ka mambanzu bopupaga ndeke ka ndabu kaki aka. †
³⁷ Mutu wasi ninu apaga abaki ikani amaki kekitaga imi, iyi, kokwononigu kebiba. Ninu apaga mikaki mabuku yi ikani ninu musika yi kekitaga imi, kokwononigu goni kebiba. ³⁸ Mutu ninu kanobinikigu musalaba kaki kebiba, kakwananigu kaika mubiba kami. ³⁹ A beyo, mambanzu kapa kahukuso zibili kaki, abungusat. Luki limoti, ninu abunguso ko bulya kami, inisanatu ndeke bata na iyi.»

Bambanzu nibo bakamutilya, baketilya imi bikpe
 (Maliko 9:41)

⁴⁰ «Kika ni mambanzu amutilyini, etilyi imi. Ninu etilyi, atilyi ninu etikoku ndi. ⁴¹ Kika ni mambanzu atilyini mugyalandu kye a mugyalandu, bakalya ndeke mutu yi ninu mudongoni abe mugyalandu. Kika ni atilyini mambanzu wongbingbili kambwa ko Kunzi, kye a wongbingbili, bakalya ndeke mudongoni abe mutu wongbingbili goni. ⁴² A lingenu, nakamubikya ambe, mambanzu kapá gutugu kwó wo libo lade aka ka bemoti ka bomiki nibana kye ika kani a mubiba kami, mutu yi ninu inisanatu ndeke na mukalya kaki.»

11 Ngbingo yi ninu Yeso ama ndi mino kapá babiba kaki tekebe na baba mutuu, atukya ndi wa. Aga kawa ndi ka bagudu ba Galilaya kaetiwa bambanzu na kabikyaga Mongoni Manza ko Kunzi.

Yuani-Mubatizai utikini batutumbwa ku ka Yeso
 (Luka 7:18-35)

² Ngbingo yi ninu Yuani-Mubatizai a ndi mino ka bókókó, ukana ndi mongoni ma mogubo nimu Kilisito a ndi kagya. Kawa wa, utika babiba kaki kamuusoku be: ³ «Ambe, iwe ni mutu yi ninu akodoku, ikani takwanana kabanda wagogo?» ⁴ Yeso usikisya ndi be: «Windoni katumbulyaga Yuani likrumuka nil makaukana na nil makaina: ⁵ batu ba bokolobu baya mamamu bakai na bata, nibo ba mutingbi bakakpakyaana ngbingbili, bakebu-kebu boukini, baaduka bakaukana, bamanda akozuzuko na batu ba payaya bakaukana Mongoni Manza. ⁶ Igyagya ka mutu ninu kupigu ndeke kebiba ka baya!»

Yeso akanzina ko bulyo ka Yuani-Mubatizai
 (Luka 7:18-35)

⁷ Ngbingo yi ninu babiba ka Yuani bopupa ndi mino, Yeso apanga ndi kanziniya ambaza ka bambanzu ko bulya ka Yuani, anabikya be: «Minda ndi kaina iki ka isa? Ligugu nilu a ndi kodimbo na muvivi? Kali! ⁸ Ambe, minda ndi kaina iki? Mambanzu bemoti wakimokisyaga yanzanza? Luki limoti nibo bimokisyaga botu baya ligabu lapu bikaga ka bandabu ka bangama. ⁹ Minda

† 10:36 Wanda ka Mika 7:6.

se kawa ndi kaina iki? Mugyalandu bemoti? Iyo, nakamubikya ambe akitogito mugyalandu. ¹⁰ A beyo, Yuani a ninu *Mobiso Motu* ikpikaga kugu kaki be: «Imi, natika banu atutumbwa kami kambwa kaku, kaubungusilyaga pisi. †»

¹¹ A lingenu, nakamubikya ambe, kugu na mambanzu ninu ibuketa na muko, ninu a mudingi kakitaga Yuani-Mubatizai. Luki limoti, ninu a mukede kugbe ka Bungama ba kugu wa lisyé a mudingi kakitaga iyi.

¹² Katukya ka masye ka Yuani-Mubatizai kadwe na lisyé li nili, bambanzu bakobumonisa bungama ba kugu wa lisyé. Na batu bo gilito bakakisa kava ko ngu.

¹³ A beyo, bogyalandu basi na mutuu ka Musa banzina ndi na bugyalandu kugu wa Bungama kadwe ko ngbingo ka Yuani. ¹⁴ Na makapa kabailya, Yuani ni mugyalandu iliya ninu akwanana ndi kodoku. ¹⁵ Ninu a na motili, ukani!»

¹⁶ Nakwanana piye kaukingyasa batu ba lisyé li nili na beki? Ba mudongoni abe ba wani? Ba mudongoni abe bomiki bi nibo ba bakikaga ka pa yangba, banutubila-ga bengeni be:

¹⁷ «Tamungbotilyi bi byembi,
 ni makobinigu!

Tamumbimbilyi bi mambu ma idumasu,
 ni makogomigu begeyo!»

¹⁸ A beyo, niyu Yuani odoku ndi, kalyalyagigu ndi ikani komwo luki. Bambanzu bapanga ndi kabikya be: «A na limbengi la bunye.» ¹⁹ Niyu kawa Mika-mambanzu odoku, analyalya, anomwo, bapanga ndi kabikya be: «Mundoni aluku wa musasa yi nimuna, akalyalya na kamwa vinya pa imoti na bandombe ba manzanza na batu ba bunye!» Luki limoti, yimibo ko Kunzi inisononi pisi ka mogubo nimu agyaga ndi.»

Yeso akanzina ko bulya bagudu nibo amuyaga kabinikyana
 (Luka 10:13-15)

²⁰ Kumbuso yi, Yeso apanga ndi kaunyakilya batu ba bagudu nibo agya ndi mina makrumuka mumbangambanga mudingi. A beyo, ibu batu bi nibo bakegu ndi kapa kayikoso zibili kabu. Kawa wa, apanga ndi kaetiwa be: ²¹ «Kumbu kaku, gudu wa Kolazini! Kumbu kaku gudu wa Betesaida! Makrumuka mumbangambanga nimu igyonosa ndi ku kunu kigyonosa ndi ka Tilo na Sidna, iba katukya ka bundeli, batu bi bowonisoni ndi kumbu kabu, bimokisya botu baya lilebu, bibubisa nzyi na libu bitu, boikono. ²² Kinili, imi, nakamubikya ambe ka lisyé liko ngbanga, yigyogyisa kunu ika ndeke yapu kugbe kakitaga batu ba Tilo na nibo ba Sidna!

²³ Se kawa ibunu batu ba Kapelenaumu, makasima be Kunzi amudokisatu banu kadwe kugu wa lisyé?

†† 11:10 Wanda ka Malaki 3:1.

Makotomononitogwe gutugwe iki yi ikede aka! Amusisa ndeke kadwe ka babili. A beyo, makrumeka mumbanga-mbaga nimo igyonosa ndi ku kaku, kigyonosa ndi ka Sodomu, iba gudwe yi nino atwe mbeyi bata aka kadwe na lisyeli ni. ²⁴ Kinili, imi, nakamubikya ambe ka lisyeli liko ngbanga, yigyogyisa ya Sodomu kigwe ndeke yapu kugbe kakitaga niyo kaku!»

Yeso akamibikoso Abaki

(Luka 10:21-22)

²⁵ Ko ngbingo yi nino, Yeso abikya ndi be: «Baba ooo, Mombukwana masi nimo a kuge wa lisyeli na nimo kenu ka litombu, nubibisini kye uwonisoni batwe nibo bakibigwe luki makrumeka mumbanga-mbanga nimo usumilya ndi batwe ba yimibo na nibo ba akili. ²⁶ Iyo Ba, a beyo kye wabailya ndi beyo.

²⁷ Baba eponi makrumeka masi. Gutugwe mutwe bemoti kamibigwe Miki kiki asi Baba aka, na gutugwe mumbanzu bemoti aka kibigwe be Baba ni wani kiki asi Miki aka, na se kewa nibo Miki akapa kaumibiso.

²⁸ Doniku ku kami! Ibunu basi nibo ma bakupo na likumbogi liti, imi, namumumbisatwe. ²⁹ Wikoni bakitulya kabinika likumbogi na kabye mutwe kami. A beyo, imi, na wotombiii na na limbengi la kisiso. Namuyukumisatwe. ³⁰ Likumbogi kami a lanza na buti bi a bipoli.»

Yeso ni Mombukwana Lisyeli la kimumbiso

(Maliko 2:23-28; Luka 6:1-5)

12 Kumbuso wo ngbinga mukede, Yeso a ndi kakitaga ka botiko baya nganu ka Lisyeli la kimumbiso. Babibya kaki bimukana ndi nza, barunga kewa kakogo bekaza baya nganu, banalya. ² Niyo Bafalisayo bina beyo, babikya Yeso be: «Wina! Babibya kakwe bakagya likrumeka nibo barakya kagya ka Lisyeli la kimumbiso!» ³ Luki limoti, Yeso usikisya ndi be: «Ambe, makonotongulogigwe ndi ibunu likrumeka nibo ngama Daudi agya ndi, ngbingo yi nino bimukana ndi mino nza pa imoti na bawai-daki? ⁴ Ingya ndi ka Ndabu ko Kunzi pa imoti na bawai-daki, balya ndi mukati nino ba ndi ni bapini Kunzi. Wina se, mutwe kakpamyagwe ndi be balyagi kiki ni bokumu aka.

⁵ Ambe, makanotongulogigwe ndi goni ka *mutwe ka Musa*? Masye ma kimumbiso, bokumu nibo bagyaga ligubo ka Ndabu ko Kunzi, bakpakanaga kunzi wa mutwe. Ibe bakikogigwe kaiba be bagyaga bunye! ⁶ Luki limoti, nakamubikya ambe, wanwe atwe na mboku wa izangiya kakitaga Ndabu ko Kunzi! ⁷ Ibunu, makibo bi ka lingunu isi ya *Mobiso Motu* mi nima: «Imi, nakege kapa be iponi arepe, luki limoti, huminyilyogoni bambanzu kumbu,» makakwananigwe bi kamakya batwe nibo bakogiyigwe bunye ka mukombu. ⁸ A beyo, Mikamumbanzu no a Mombukwana Lisyeli la kimumbiso.»

Yeso ahukusini mumbanzu wa kubokoko kukwo

(Maliko 3:1-6; Luka 6:6-11)

⁹ Kewa wa, Yeso atukya ndi ka pa yi niyo, ogulya ndi ka ndabu ya malumba ka Bayuda. ¹⁰ Ku beyo, a ndi na mutwe bemoti wa kubokoko kukwo. Bambanzu bemoti-bemoti nibo ba ndi goni ku beyo ba ndi kapa kasungulya Yeso. Kewa wa, bamuusa ndi be: «Mutwe atikpamyagatwe be tahukusi mumbanzu ka Lisyeli la kimumbiso?» ¹¹ Yeso usikisya ndi be: «Kika ni bemoti kunu a na kondoko bemoti aka, kondoko yi nino ogwa ka libye ka Lisyeli la kimumbiso, kanyugwe ka lisyeli ni nibo aka lo? ¹² Eee! A beyo, mumbanzu no a na izangiya kugbe kakitaga kondoko! Yeki a beyo, mutwe akatikpamyaga be tiki tanagyaga bunza ka Lisyeli la kimumbiso.» ¹³ Kewa wa, Yeso abikya ndi aluku no be: «Nana kubokoko.» Anana ndi, kubokoko kwi nikwo ita ndi mudongoni abe kwagogo. ¹⁴ Bafalisayo bamumukana ndi, baka kagya dikidi kakisa pisi tina yo bamwisiso mina Yeso.

Yeso ni mugya-ligubo nino Kunzi apunaga ndi

¹⁵ Niyo Yeso ukana be Bafalisayo bogoni kagilya dikidi, opupa ndi wa. Bambaza bakrukru ka bambanzu babibya ndi. Uhukusa ndi batwe ba bokolobu basi. ¹⁶ Ugbityaga ndi bikrukru be bakanyonitogwe mugogwe kunzi. ¹⁷ Igyonosa ndi beyo kye itulyani likrumeka nibo ibikya ndi pisi ka *mugyalandu* Isaya be: ¹⁸ «Muminoni mugya-ligubo kami, nino napunaga ndi, a mikami mepaka. Napaga kugbe.

Nobisa ndeke limbengi kami kuge kaki. Ubikyaga ndeke mababa ka bambanzu likrumeka kami longbingbili.

¹⁹ Kasaanigwe ndeke na bambanzu ikani kamakya ipumbu.

Na bakukanigwe ndeke liye kaki ko bopisi.

²⁰ Kobunigwe ndeke ligugwe nibo liyiga, kolimigwe ndeke itambi niyo akodunguwo.

Agyaga ndeke beyo,

kadwe ku kwa ku bungbingbili inisa ndeke mina ka bapa bayasi.

²¹ Mababa obisa ndeke mutamanagi kabu ko lino kaki.» †

Babikyini Yeso be akagya ligubo no ngu ka Belizebuli

(Maliko 3:20-30; Luka 11:14-23)

²² Kewa wa, badulyoku ndi Yeso na mutwe nino a ndi na limbengi la bunye, no kolobu ya mamomo, a ndi goni bobo. Yeso ahukusa ndi, apunga ndi kanzina na kaina. ²³ Bambaza ka bambanzu basi bombombaya ndi kugbe. Ibe aka ndi be: «Kegwe mbeyi Mika ngama Daudi mu?» ²⁴ Ngbingo yi nino Bafalisayo bukana mina beyo, babikya ndi be: «Aluku yi nimu akokpomya mam-

† 12:21 Wanda ka Isaya 42:1-4.

bengi ma banye ko ngu ka Belizebuli, ngama ka bomuyoniso!»

²⁵ Luki limoti, Yeso a ndi kaiba tamanaga kabu, ubikya kawa ndi be: «Livananza la bungama bumoti kapunga kaigbanana luga yi, iba bungama bi nibo osyini. Bambanzu ba gudu bemoti ikani ndabu yimoti bakigbanana, gudu yi nino ikani ndabu yi niyo omisikanatu. ²⁶ Kika ni Abili akakpuma Abili-daki, akaibumoniso iyi mombukwana-daki yi bikpe. Bungama kaki akwanana kawa kaidukulaga kaamaga liki? ²⁷ Kika ni imi nakokpuma mabengi ma banye no ngu ka Belizebuli, bomikunu, ba kawa iba kokpuma no ngu ka wani? Kinili, ibunu bamombukwana-donu bi bo mika ndeke bazosi. ²⁸ A beyo, imi nakokpuma mabengi ma banye no ngu ya Limbengi ko Kunzi. Niyo akowonisilo be Bungama ko Kunzi odunuku luga kunu.

²⁹ Kegu na mumbanzu nino akwanana kogulya ka ndabu ko tutungyo katapa lingama kaki ni kanakondigu mbeyi. Luki limoti, kika se kawa ni akondini, akwanana kaga beyo! ³⁰ Mutu nino kegu pa imoti na imi, a mumuyoniso kami. Mutu nino kegu kamumula pa imoti na imi, a komisyo. ³¹ Kinili nakamubikya ambe, bakwananatu kapilya bambanzu banye, na mosikoni masi nimo basikaga Kunzi. Luki limoti, bakakwananigu ndeke kapilya mumbanzu nino asiki Limbengi-Lotu. ³² Mutu wasi nino akanzina yanyenyeko ko bulya ko Mika-mumbanzu, inisatu na mapilya. Luki limoti, nino anzinaga yanyenyeko ko bulya Limbengi-Lotu, bakapilyigu ndeke ka zibili yi nimu ikani ka nino akodoku.»

Bibogo sibukaso ko bumo yi

(Luka 6:43-45)

³³ «Kika ni sibukaso a sanza, bumo yi ika yanza goni. Kika ni a sanye, bumo yi ika beyo. A beyo, bibaga sibukaso ko bumo yi. ³⁴ Livananza ka banzuka! Makwanana piye kabikya makpuma manzanza liki, ni ma banye? A beyo, munoka opupisaga nimo ikaga mutumo ka limbengi ka mumbanzu! ³⁵ Mutu wanza agyaga makpuma manzanza nimo opupaga ka limbengi kaki lanza. Mutu wanye opupisaga makpuma manyenyeko opupaga ka limbengi kaki lanye. ³⁶ Nakamubikya bingbanganya ambe, ka lisyeli liko mukombu, bambanzu batumbulaga ndeke makpuma ka ma payaya masi nimo opupaga ndi ka noka kabu. ³⁷ A beyo, muhukuso ikani kukwaku kaku inisana ndeke kabyenene na munzina kaku.»

Bambanzu bakakunga Yeso be ugilyi likpuma limbanga

(Maliko 8:11-12; Luka 11:29-32)

³⁸ Kawa wa, bemoti-bemoti luga ka Bafalisayo na bowonisilo ba mutu, babikya ndi Yeso be: «Muwonisilo! Takapa be tiwoniso likingyosi.»

³⁹ Yeso usikisya ndi be: «Ibunu batu ba lisyeli ni nili, ma banye na makokwononigu ko misa ko Kunzi! Makakunga be bamuwonisi likingyosi. Luki limoti, makinigu ndeke bata likingyosi lagogo kiki nibo aka bo ka mugyalandu Yona. ⁴⁰ Begeyo, Yona agya ndi mino masye masaa, biti na lisyeli ka muma ka musu mudingi, † Mika-mumbanzu agya ndeke iyi masye masaa beyo, biti na lisyeli ka mbuku. ⁴¹ Ka lisyeli liko ngbanga, batu ba Ninawe bamanana ndeke ka mudongo bigwo kausungulya batu ba lisyeli ni nili! Kye bagomosyanatu ndi iba zibili kabu ngbingo yi nino bamukana ndi mino Yona. Wina se wanu a na mutu mudingi kakitaga Yona!

⁴² Ka lisyeli liko ngbanga, ngama muko yi nino otukyoku ndi byi ka gudu wa Siba kodoku kaku manzina ma yimibo ka ngama Solomoni amaga ndeke kambwa ka batu ba lisyeli ni nili kausungulya! Winoni se, wanu, a na mutu mudingi kakitaga Solomoni.»

Limbengi la banye amigilyini mumbanzu

(Luka 11:24-26)

⁴³ «Limbengi la banye kapupa mumbanzu, aga kolingyo bapa ka besa bilelele. Akisa pa ya kimumbiso, luki limoti ni kinigu, ⁴⁴ ilu aka be: «Nakaiga ka ndabu kami, ku nopupiku bi mino.» Niyo iga bata, atakanya bikpo, yikpaga bingu na yibungusya binza. ⁴⁵ Aga kawa kava mabengi ma banye magogo maduya na ika nimo manyenyeko kakitaga iyi, bogulyo, bilikisyo wa. Zibili ka mutu yi nino ika kawa wanye kakitaga wa a ndi mino kambwa. Ika ndeke mudongoni beyo ka batu ba livanza lanye li nili.»

Ba iki bo ba bamamaki Yeso?

(Maliko 3:31-35; Luka 8:19-21)

⁴⁶ Ngbingo yi nino Yeso a mbeyi ndi bata mina kanzi-na aka na bambaza ka bambanzu bi nibo, amaki na bamamaki ba ndi bakamagaga kunzi. Iba, ba ndi kapa kanzina na iyi. ⁴⁷ Mutu bemoti abikya kawa ndi be: «Wikwe! Amaku na bamamaku ba bakamagaga kunzi. Bakapa kanzina na iwe.» ⁴⁸ Yeso asikisya ndi aluku no be: «Mama ni wani? Bomika-mama ni ba iki?» ⁴⁹ Kumbuso yi, uwanya ndi babibya kaki na kubuku, abikya be: «Huminoni! Mama na bomika-mama niba! ⁵⁰ A beyo, mutu wasi nino agyaga sipanansi ka Baba nino a kudu wa lisyeli, iyi ni mama, mika-mama mukulu yi ikani musali kami.»

† 12:40 Wanda ka Yona 2:1.

Lizuni ka mukukuna

(Maliko 4:1-9; Luka 8:4-8)

13 Ka lisyε li nilo, Yeso opupa ndi ka ndabε, ikoku ndi ka kpɔɔ wo liba lidingi. ² Kε bεyo, bambaza bakpεkrε kεgbε ka bambanzε bakungula ndi bikulu-lu. Kinili, adaka ndi, ika ka ingbɔɔ yidingi. Bambaza bi nibɔ basikana ndi bakamanana kubi.

³ Kεwa wa, Yeso unzinilya ndi makpεmεka mudingi bindi pisi ka mozuni. Iyi aka ndi na ibε bε: «Lisyε limoti, alεkε bemoti inda ndi kakεna mεpεnga. ⁴ Niyo a ndi kakεna bεyo, bumo yi yagɔɔ anyεkaga ko pisi. Bom-bu bodoku ndi, balya. ⁵ Masɔɔ magɔɔ anyεkaga ndi ka pa ya ngyengye niyo kεgε ndi na litɔmbε lakpε. Niyo, abaka ndi bigala-gala litɔmbε kεgε ndi lakpε wa. ⁶ Luki limoti, niyo mɔni osumbo, awisiya, εmilaga kye lyo yi kigwinanagε ndi binza ka litɔmbε. ⁷ Masɔɔ magɔɔ anyεkaga ndi ko kpokiki. Kpokiki abaka ndi, akandaga bikpεki-kpεki ni kopingigε. ⁸ Luki limoti, niyo anyεkaga ndi ka litɔmbε la dɔbɔ, abεkεta biyεyεyε. Litino limoti abεkεtaga ndi bumo miya, lagɔɔ batekεbε madiya na lagɔɔ bata batekεbε basaa.» ⁹ Yeso opipila kεwa ndi bε: «Niyo a na motili, εkanitɔ!»

Ko bulya iki yo Yeso anzinaga ndi mino na mozuni?

(Maliko 4:10-12; Luka 8:9-10)

¹⁰ Kεwa wa, babiɔya ka Yeso bakpudoku ndi, bamuusa bε: «Ko bulya iki yo wo mina kaunzinilya bambanzε bi niba na mozuni aka?» ¹¹ Usikisya ndi bε: «Kunzi amumibisatε ibunu bodikidi baya Bεngama ba kεgε wa lisyε. Luki limoti, kεgε bεyo ka batε bagɔɔ. ¹² A bεyo, mεmbanzε niyo a no luki, bamatilyatε bata, ika kεwa na imu makpε. Luki limoti, mεtε yi niyo kεgε no luki bakεpya gεtεgε luki likεdε aka nilo akwanano bi kaika nolu. ¹³ Kinili, imi, nεnzinilyaga na mozuni.

Gεtεgε bakika kaanda, bakinigε,

Gεtεgε bakika kaεkana, bakεkani ikani bakotombisyigε.

¹⁴ Itulyana kεwa ndi kεgε kabε likpεmεka nilo mugyalandε Isaya abikya ndi bε:

Mikatε kaεkana binza, luki limoti makotombisyigε.

Mikatε kaanda binza, luki limoti makinigε.

¹⁵ A bεyo, mambengi ka batε nibana a kεwa muti.

Bidulogoni ndi motili,

babεwa miso,

kye misa kabε kinonitɔgε,

motili kabε kukononitɔgε,

mambengi kabε kotombisyonitɔgε

bεkyε bakemigilyonitɔgε, nuhukuso. †

† 13:15 Wanda ka Isaya 6:9-10.

¹⁶ Luki limoti, igyagya ku kunu, kye misa kunu akaina na motili kunu akaεkana. ¹⁷ A lingunε, nakamεbikya ambe, bogyalandε bakpε na batε bongbingbili ba ndi na mεsasa kaina makpεmεka mεmbanga-mbanga ni-mana makaina ma, luki limoti bakinagε ndi. Ba ndi gɔni na mεsasa kaεkana nimana makaεkana ma, luki limoti bakεkanagε ndi.»

Yeso akatεmbεlaga isi ya lizuni ka mukukuna

(Maliko 4:13-20; Luka 8:11-15)

¹⁸ «Hukononi neki isi ya lizuni ka mukukuna. ¹⁹ Masɔɔ niyo anyεkaga ndi ka kpɔɔ wo pisi, a likingyosi ka mεtε yi niyo εkanaga Likpεmεka la Bεngama ko Kunzi, luki limoti, ni kobinikyonigε. Mumuyoniso odoku, anyɔɔ masi niyo ikεna ndi ka limbengi kaki.

²⁰ Masɔɔ niyo anyεkaga ndi ka pa ya ngyengye niyo kεgε ndi na litɔmbε lakpε, a likingyosi ka mεtε yi niyo εkanaga Likpεmεka ko Kunzi bikwa, ogwi na magyagya. ²¹ Luki limoti, ni likpεmεka li nilo kεgε no lyo kεsɔ kaki, ogwi ko ngbinga mukεdε aka. Niyo bεkpεki-kpεki na yigyogyiso usilyogo mino ko bulya Likpεmεka ko Kunzi, batεkya bikwa ka baya.

²² Masɔɔ mi niyo anyεkaga ndi lugo wo kpokiki, a likingyosi ka mεtε yi niyo εkanaga Likpεmεka ko Kunzi, luki limoti, bεkpεki-kpεki ba εbili na mεsasa ma lingama, akandaga Likpεmεka li nilo kεsɔ kaki bikpεki-kpεki ni kopigε bumo.

²³ Na niyo anyεkaga ndi ka pa ya idɔbɔ a likingyosi ka mεtε yi niyo εkanaga Likpεmεka ko Kunzi, abinikyana. Likpεmεka li nilo abεkεta bumo ka εbili kaki. Mεmbanzε bemoti ika no bumo miya, wagɔɔ batekεbε madiya, wagɔɔ bata batekεbε basaa.»

Yeso akatwa lizuni kεgε wa tɔnitɔ tanyε

²⁴ Yeso εtwilya bata ndi lizuni lagɔɔ nili: «Tokingyoso Bεngama ba kεgε wa lisyε na mεtε bemoti niyo akεna ndi masɔɔ manza ko tiko kaki. ²⁵ Biti yimoti, ngbingo yi niyo bambanzε basi ba ndi mina ka batɔɔ, mumuyoniso kaki odoku ndi bipele kakεna tɔnitɔ tanyε ka mεpεnga, aga ndi iyi. ²⁶ Niyo mεpεnga abaka, abεkεta, tɔnitɔ tanyε ti nitɔ inisana ndi gɔni.

²⁷ Bosunzu ka mombukwano tiko, bodoku ndi kamuusa bε: «Mombukwono-dosu, wakakεnagε mbeyi ndi asi masɔɔ manza aka ko tiko kakε? Tɔnitɔ tanyε ti niti apεnya kεwa tu yani?»

²⁸ Usikisya ndi bε: «Mumuyoniso no ogyi bi bεyo.» Bosunzu bamuusa ndi bε: «Wapatε bε taga kanyɔɔ?»

²⁹ Iyi aka ndi na ibε bε: «Kali! Makinda kanyɔɔ, yagɔɔ manyɔɔgεtε gɔni mεpεnga niyo ko tiko.

³⁰ Wosoni masi angati pa imoti kadwe ko ngbingo mubuulyo. Ngbingo yi niyo, nεbikya banε bagyaligubo bε: Nyogoni mbeyi tɔnitɔ tanyε, makandaga ka

begbi kye babwsi. Kumbuso yi, mamwmla mwprnga ka basa ya maswlo kami.»

Yeso akatwa lizuni ko bulya libumo likede

(Maliko 4:30-34; Luka 13:18-21)

³¹ Yeso utwilya ndi bata lizuni lagwgo be: «Bwngama ba kwgwa wa lisyε a abe libumo likede nilo mwtε bemoti ava ndi, akwna ko tiko kaki. ³² Gutwga beyo a ndi mina likede yo kakitaga bumo yagwgo yasi, luki limoti, niyo abaka, opinga kwwa kakitaga malili masi mo tiko. Ita sibwkwso sidingi, bombu bodoku ndi kopika bandabw kabw kwgwa wa tabi yi.»

Yeso akatwa lizuni ko bulya sibwkwso niso ofulisogo mukati

(Luka 13:20-21)

³³ Yeso utwilya bata ndi lizuni lagwgo be: «Bwngama ba kwgwa wa lisyε a mwdwngwoni abe sibwkwso niso ofulisaga mukati. Muko bemoti ava ndi, opula ka bambike bayisaa baya fufu kadwe kwkwkw fufu ofula ndi mino wasi bidai-dai.»

³⁴ Yeso unzinilyaga ndi bambaza ka bambanzw makrwmwka masi mi nimw ka mozuni aka. Na kegwa ndi na likrwmwka nilo ubikyaga ndi ni kotwigwa lizuni.

³⁵ A beyo, igyonosa ndi beyo kye itwlyani nilo ibikya ndi pisi ka mugyalandw be:

«Nanzinaga ndeke pisi ka mozuni.

Natwmbwlagwa ndeke bingbanganya makrwmwka nimw iswma ndi katwkywa ka mwprnganagi ma wbili.» †

Yeso akatwmbwlagwa isi ya lizuni la twnto tanyε

³⁶ Kumbuso yi, Yeso wsa ndi bambaza ka bambanzw, ogulya ndi ka ndabw. Babwbya kaki bodoku ndi kabikya be: «Twtwmbwlyaga isi ya lizuni la twnto tanyε nitw a ndi ko tiko.»

³⁷ Yeso usikisya ndi be: «Ninw akwngaga maswlo manza ni Mika-Mwmbanzw. ³⁸ Tiko ni wbili. Maswlo manza ni bambanzw nibw ka bwngama ko Kunzi. Na twnto tanyε ni bambanzw nibw bwkananaga na Mumuyoniso.

³⁹ Alwkw ninw odoku ndi kwkwna twnto tanyε ni mumuyoniso. Buulya maswlo ni mulibo ma wbili. Na bagyaligubo ni bamalaika. ⁴⁰ Beyo banywgo mino twnto tanyε badikita ko buku, ika ndeke mwdwngwoni begwyo ka mulibo ma wbili.

⁴¹ Mika-Mwmbanzw utika ndeke bamalaika kaki, kawtamba ka bwngama kaki batw basi nibw bwmakyaga bwngeni ka bwnye na basi nibw bagyaga bwnye.

⁴² Bwdikita ndeke ko fulu wo buku. Na kw beyo, bagamana ndeke na bilya manzw bikyalw-kyalw. ⁴³ Ko ngbingo yi ninw, batw bongbingbili bika ndeke biwenge-wenge abe mwni ka bwngama ka Ababw. Ninw a na motili, wkanitw!»

Yeso akatwa lizuni ko bulyo luki la izangiya nilo iswma ndi

⁴⁴ «Bwngama ba kwgwa wa lisyε a mwdwngwoni abe luki la izangiya nilo iswma ndi ko tiko. Niyo mwtε bemoti ina ndi, aswma bata. Ogwa ndi magyagya kwgbe, inda kagaba makrwmwka kaki masi bingbifu, oluwa tiko yi niyo.

⁴⁵ Bwngama ba kwgwa wa lisyε a bata mwdwngwoni abe ambula bemoti ninw akisaga ndi koluwo sanga yanzanza. ⁴⁶ Ngbingo yi ninw ina ndi mino mwswnga ma ligabw lapw kwgbe, inda ndi kagaba makrwmwka kaki masi, odoku ndi koluwo.»

Yeso akatwa lizuni ko bulya banyo bosu

⁴⁷ «Bwngama ba kwgwa wa lisyε a bata mwdwngwoni abe moyo nimw bodinga ndi ko liba lidingi. Moyo mi nimw ugwi mobi ma bosu masi. ⁴⁸ Niyo otiwo, bodudula kwwa ndi kubi. Banyo bosu bikanana ndi kawtamba bosu banzanza ka bwngwlo. Luki limoti, bumbimba ndi nibw banyenyε.

⁴⁹ Ika ndeke mwdwngwoni begwyo ka mulibo ma wbili. Bamalaika bodoku ndeke kawgbanana batw banyε na nibw bongbingbili. ⁵⁰ Nibw banyε, bwdikita ndeke ko fulu wo buku. Na kw beyo, bagamana ndeke na bilya manzw bikyalw-kyalw.»

Mwtw mambiya na nimw mandeli

⁵¹ Yeso umuusa kwwa ndi babwbya kaki be: «Ambe, mukonito binza makrwmwka masi nimw namubikyi?» Ibw aka ndi be: «Iyo.»

⁵² Kumbuso yi, ubikyoku ndi be: «Kinili, muwonisilo wa mwtw wasi ninw bawonisilo likrwmwka la Bwngama ba kwgwa wa lisyε, a mwdwngwoni abe mombukwana ndabw. Mombukwana ndabw yi ninw anywgo ka lingama kaki makrwmwka mambiya na nimw mandeli.»

Batw ba Nazaleti bakwga kabiniyana Yeso

(Maliko 6:1-6; Luka 4:16-30)

⁵³ Niyo Yeso ama ndi katwaga mozuni mi nimw, atwkywa ndi wa. ⁵⁴ Aga ndi ka Nazaleti kw opinga ndi mino. Kw beyo, awngwa ndi kapw mwtw ka ndabw ya malamba ka Bayuda.

Nwkw wdika ndi bambanzw bidε, banimuusa be: «Wani nw apw yimibo no ngu yigywa makrwmwka mwmbanga-mbanga bene? ⁵⁵ Ambe, kegwa mbeyi mika mwswmala mw? Kegwa amaki ni Malia? Kegwa mbeyi bamamaki ni Yakwbo, Yezfw, Simoni na Yuda? ⁵⁶ Takikogigwa mbeyi na basali kaki basi pa imoti wanw? Wani nw apw kwwa yimibo no ngu niyo?» ⁵⁷ Kinili bakakwananagwa ndi kabiniyana.

† 13:35 Wanda ka Mambw 78:2.

Luki limoti, Yeso ubikya ndi be: «Mugyalandu a na ibiba pa yasi, luki limoti, kegɛ nolu ka mugi nimɔ ibukuto mino ikani ka livanza kaki.»

⁵⁸ Kinili, Yeso kagyagɛ ndi bata makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga mudingi kɛ bɛyɔ, kye batɛ bi nibɔ bakegɛ ndi kabinikyana.

Kukwakɛ ka Yuani-Mubatizai

(Maliko 6:14-29; Luka 9:7-9)

14 Ko ngbingo yi ninɔ, Elɔdi ngama mudingi wa iwili ya Galilaya, ukana ndi mongoni ka Yeso. ² Ubikya ndi bagya-ligubo kaki be: «Mɛtɛ yi nimɛ ni Yuani-Mubatizai! Opupiniku ka babili! Kinili, a kɛwa no ngu kagya makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga.»

³ A bɛyɔ, Elɔdi a ndi ni agwisisini Yuani, akondisiso, badikita ka bɔɔkɔ. Elɔdi agya ndi bɛyɔ, ko bulya ka muka bemoti ninɔ ina ndi be Elodia. Iyi Elodia a ndi muka mamaki Yuani ninɔ ina ndi be Filipi. ⁴ Yuani a ndi kayoyisa ngama Elɔdi bingbanganya be: «Kakwananigɛ kava Elodia.» ⁵ Kɛwa wa, Elɔdi a ndi kapa kamwisisa Yuani. Luki limoti, a ndi kaubanga bambanzɛ. Bambanzɛ basi baminaga ndi Yuani be a mugyalandu.

⁶ Wina sɛ, a ndi lisyɛ lo dumo mutomosya yibukuta ka ngama Elɔdi. Mika Elodia ninɔ mɛsika yi obina ndi kambwa ka batɛ nibɔ bɛmaka ndi wa. Miki nɔ akɔ ndi Elɔdi limbengi bikya, ⁷ kinili, Elɔdi apɔ ndi agɛmɛ pisi ka silika be: «Nɛpɔtɛ luki lasi nilɔ wekɛnga.» ⁸ Kɛwa wa, mɛsika nɔ inda ndi kamuusa amaki. Niyo amaki atiwa, inda kɛwa kabikya Elɔdi be: «Ipoku, wa aka wanɛ, mɛ ka Yuani-Mubatizai ka papi.» ⁹ Ngama alyana ndi kumbu kɛgbe. Luki limoti, kakwananagɛ ndi bata kakya ko bulya silika ninɔ akɔ ndi kambwa ka batɛ nibɔ ɛmaka ndi ko dumo wa. ¹⁰ Atika ndi kakoku Yuani-Mubatizai mɛ kɛ ka ndabɛ ya bɔɔkɔ.

¹¹ Kɛwa wa, bodoku nomu ka papi, bapɔ ndi mɛsika yi ninɔ. Iyi, amindilya ndi na imu amaki.

¹² Kumbuso yi, babibya ka Yuani bodoku ndi kava manda kaki, baga kolumbo. Binda kɛwa ndi katɛmbalyaga Yeso mongoni mi nimɔ.

Yeso ulyolisini bambanzɛ belɔfɛ kubukumuti

(Maliko 6:30-44; Luka 9:10-17; Yuani 6:1-14)

¹³ Ngbingo yi ninɔ Yeso ukana ndi mina mongoni mi nimɔ, atukya ndi wa mɛkaka ka ingbɔɔɔ yidingi. Inda ndi bikede ka pa niyo mɛmbanzɛ kegɛ ndi mino. Luki limoti, wa bambanzɛ bukana mina bɛyɔ, batukya ndi ka bagɛɛ na magɛ, binda kabyɛ. ¹⁴ Ngbingo yi ninɔ Yeso osya ndi mina ka ingbɔɔɔ, ɛmina ndi bambanzɛ budingi kɛgbe, ukwilya kumbu. Luga kabɛ, uhukusa ndi batɛ nibɔ ba ndi na bokolobu.

¹⁵ Niyo bɛgɔgɔ osyo, babibya bakpudoku ndi, babikya ndi be: «Wanɛ a isa, na ngbingo okitogini. Yeki a bɛyɔ,

ɛkpamya bambanzɛ niba baga ko giyo kailuulyo luki lilya.»

¹⁶ Luki limoti, Yeso usikisya ndi be: «Kokwononigɛ be baga kɛ. Hupono ni ibunu aka bamombukwono-donu bi malili.»

¹⁷ Ibɛ, babikya ndi be: «Wanɛ, ibusu ta na mukati kubukumuti aka na bosu baba.» ¹⁸ Yeso ubikya kɛwa ndi be: «Ipɔniku wanɛ.»

¹⁹ Kumbuso yi, ɛkpamya ndi bambanzɛ kaikonono ka tɔnitɔ. Ava ndi mukati kubukumuti na bosu baba bi nibɔ, atɛmba miso kɛgɛ wa lisyɛ, abibisa Kunzi. Obunanaga ndi mukati mi nimɔ, ɛpaga babibya kaki. Ibɛ, bɛgbananilyaga ndi bambanzɛ. ²⁰ Ibɛ basi balyalya ndi na bikutogo bikpɛkɛɛ-kpɛkɛɛ. Kumbuso yi, babibya bamɛmɛla ndi bodongbu nibayɔ asikana ndi, otumo mɛmbi tekebe na mifa. ²¹ Batɛ nibɔ balyalya ndi ba ndi banda balɛkɛ belɔfɛ kubukumuti ni bakutongigɛ boko na bomiki.

Yeso akakpakyana kɛgɛ wo libo

(Maliko 6:45-52; Yuani 6:15-21)

²² Kumbusa wa niyo, Yeso ɛkpamya ndi babibya kaki be badaki ka ingbɔɔɔ yidingi, ɛtakanyi kɛsyakɛ wa ibombu. Ko ngbingo yi ninɔ, iyi asikana ndi kaupɔ bambanzɛ ligɛndɛ. ²³ Niyo ɛpɔ bambanzɛ ligɛndɛ, adaka ndi bikede ka ngɛpa kalumba. Niyo biti osyo, Yeso a bata ndi kɛ kwa kɛ mɛkaka. ²⁴ Ingbɔɔɔ yi niyo a kɛwa ndi ni itundulini ka limbengi lo libo. Mɛbaka a ndi koyungo biyongo-yongo. Na muvivi a ndi kakpɛng-baga. ²⁵ Ko mbolugo, Yeso inda ndi misa kɛ babibya kaki ba ndi mino ni anakpakyana kɛgɛ wo libo bipapapa. ²⁶ Niyo babibya bamina ndi kakpakyana kɛgɛ wo libo bɛyɔ, babanga ndi kɛgbe. Babikya ndi be: «Abili mɛ!» Bapɛnga ndi kakɛgwaga na kɛbangakɛ.

²⁷ Luki limoti, ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, Yeso ubikya ndi be: «Wigwini mambengi, imi nɔ! Makobongo-nitɔgɛ.» ²⁸ Petɛle asikisya ndi be: «Mombukwono-dosu! Kiko lingɛnɛ be iwe nɔ, ikpamya nindi kɛ wo mino ni nanakpakyana gɔni kɛgɛ wo libo.» ²⁹ Yeso aka ndi na iyi be: «Dokunɔ.»

Kɛwa wa, Petɛle osya ndi ka ingbɔɔɔ, apɛnga ndi kakpakyana kɛgɛ wo libo bipapapa kaında misa kɛ Yeso a ndi mino. ³⁰ Luki limoti, ngbingo yi ninɔ ino mino muvivi mapɛ, abanga, apɛnga ndi kolindo. Apamikana ndi be: «Hiii Mombukwono-dosu, ihukusanɔ baka!»

³¹ Wa aka wa, Yeso ananilya ndi kɛbɔkɛkɔ, agwi. Kɛwa wa, abikya ndi be: «Eze, wa mɛtɛ wa baya yikede! Ko bulya iki yo wo bi mino na botumo?» ³² Niyo badaka ndi ibɛ basi baba ka ingbɔɔɔ, muvivi mi nimɔ osya ndi. ³³ Kɛwa wa, babibya nibɔ ba ndi ka ingbɔɔɔ bobuna ndi moli kambwa ka Yeso, babikya be: «A lingɛnɛ, wa Miko Kunzi!»

Yeso uhukusini batw ba bokolobu ka Genezaleti

(Maliko 6:53-56)

³⁴ Niyo Yeso na babibya kaki bazaba ndi, bosila kwa ndi ka iwili ya Genezaleti. ³⁵ Batw ba kw beyo bamiba ndi Yeso. Bapanga kwa ndi kowowisa mongoni kaki ka iwili yasi, banadulyoku na batw ba bokolobu basi. ³⁶ Batw ba bokolobu bi nibo, bitatanaga ndi na Yeso be babilino baka gutugw mu ma kutuko kaki aka. Batw basi nibo babilaga ndi, bahakagata ndi.

Lutono kwgw wa yigya ka batite

(Maliko 7:1-13)

15 Lisyé limoti, Bafalisayo na bowonisilo ba mutw botukyoku ndi ka Yelusalema. Ngbingo yi ninu basilya ndi mina Yeso, bamuusa be: ² «Ko bulya iki yo babibya kakw bakobuno mina yigya ka botitosu? A beyo, bakisakusagigw mabokw ni bakalyalya!»

³ Yeso usikisya ndi be: «Yegw se ibunu, ko bulya iki yo mo mino kobuna mutw ko Kunzi ko bulya yibye yigya ka botitonu? ⁴ A beyo, Kunzi abikya ndi be: «Mwanga abakw na amakw.» Omotiloku be: «Mwambanzw kagbusyo abaki ikani amaki, okwononi bamwi.» ⁵ Luki limoti, ibunu mabikyaga be mwambanzw akwanana kabikya abaki ikani amaki be: «Luki nilo nakwanano bi nolu kausingyo, nopi kwa ka aperi ko Kunzi.» ⁶ Mutw yi ninu kakwananigw bata kabanga abaki ikani amaki. Ibunu makolimogo Likramwka ko Kunzi ko bulya yibye yigya ka botitonu.

⁷ Batw ba kwobokw! Bugyalandw ka Isaya a ndi ba lingunw kwgw kunu, ngbingo yi ninu abikya ndi mina be:

⁸ «Batw bi niba babikyaga be bebangagata, luki limoti, beminaga payaya.

⁹ Malumba nimw begyilyaga a payaya. A beyo, mutw kabw akabyenene na bopisi nibayo bibisilyogo aka.»

Luki nilo akwanana kapá mwambanzw bonye

(Maliko 7:14-23)

¹⁰ Kumbuso yi, Yeso amaka ndi ambaza ka bambanzw, wbi kya be: «Hukononi, motombisya binza likramwka li nili. ¹¹ Luki nilo ingyaga ka mwankw ka mwambanzw kapágigw bonye. Luki limoti, nilo opupogo lo apága bonye.»

¹² Kwa wa, babibya ka Yeso bakpudoku ndi, bamuusa be: «Wibito bi be menzina kakw utulito bi Bafalisayo?»

¹³ Yeso usikisya ndi be: «Luki lasi nilo abakaga ni Baba ninu kwgw wa lisyé kokunigw, bomukatw. ¹⁴ Yeki a beyo, husoni! Ba batw bo kolobu ya mamwmo nibo bakaukpokyonisa badabw! Mutw wo kolobu ya

mamwmo kika kakpokyonisa daki, iw basi baba bogwatw ka libye.»

¹⁵ Petele abikya ndi be: «Titumbulyaga isi ya lizuni li nili.»

¹⁶ Yeso usikisya ndi be: «Ambe na gutugw ibunu aka, makakwananigw kayibo isi yi? ¹⁷ Ambe, makibogigw mbeyi be luki lasi nilo ingyaga ka mwankw, osyaga ka mwama, kumbuso yi, opupo, inda ka limbi? ¹⁸ Luki limoti, lasi nilo opupaga ka mwankw ka mwambanzw, atukyaga ka limbengi kaki. Na ilu lo apága mwambanzw bonye. ¹⁹ A beyo, tamanaga yanwe opupogo ka limbengi ka mwambanzw, limwomw, kasye na muko ikani mbunya bengeni, bdfanda, kubakw, mtamanagi mwbi kya bongw na banvenwe. ²⁰ Nimana masi mo apága mwambanzw bonye. Luki limoti, kalyalya ni wakisukusigw mabokw kakwananigw kapá mwambanzw bonye.»

Wabakanana abinikyonini Yeso

(Maliko 7:24-30)

²¹ Kumbuso yi, Yeso atukya ndi wa, inda ndi misa ya iwili ya Tilo na niyo ya Sidona. ²² Kw beyo, Wabakanana bemoti asilya ndi. Muko yi ninu akukwaga ndi, abikya be: «Hiii Mombukwono-dosu, Mika ngama Daudi, ikwilyano baka kumbu! Mikami mwesika yi akaigyogiyisa kwgbe na limbengi la bonye!»

²³ Luki limoti, Yeso kasikisyagw ndi likramwka gutugw limoti aka. Kwa wa, babibya kaki bakpudoku ndi, bitatanaga na iyi be: «Mwkrpamy neki muko yi nimw aga, kye akatigbomisa bamw aka na mwpmw.» ²⁴ Usikisya ndi be: «Betikoku ndi ka Bezaleli aka, nibo ba mwdfongoni abe bakondwlo nibo bobungaga ndi.»

²⁵ Luki limoti, muko yi ninu odoku ndi kobuna moli kambwa kaki, itatanaga ndi na iyi be: «Hiii Mombukwono-dosu, kikiliki, isingyano baka!» ²⁶ Yeso asikisya ndi be: «Kegw binza kava malili ka bomiki, kaumbimbilya benva.»

²⁷ Muko yi ninu abikya ndi be: «A beyo, Mombukwono-dosu. Luki limoti, gutugw benva aka balyagatw goni kumbo ya bamalili nimw anywkaga ka miza ka mombukwana-dabw.»

²⁸ Kwa wa, Yeso asikisya ndi be: «Ye ma, baya kakw a yidingi! Igyonosi ku kakw mwdfongoni beyo baya kakw o mino.» Ko ngbingo yi ninu aka no, mikaki mwesika yi ahwka ndi.

Yeso uhukusini batw budingi ba bokolobu

²⁹ Kumbuso yi, Yeso atukya ndi kw, inda ka mutili ma ibombu ya Galilaya. Kw beyo, adaka ndi ka ngwpa, iko. ³⁰ Kwa wa, bambaza ka bambanzw budingi bakpudoku ndi. Badulyogoku ndi na batw ba mwtingbi, nibo ba bokolobu baya mamwmo, bazegesi, bobobo

na batε bagɔɔ ba bokolobu budingi. Ibε basi, bubis-aga ndi kambwa ka Yeso na iyi anuhukuso.

³¹ Nɔkε udika ndi bambanzε nibo ba ndi ka bambaza wa bidε kaumina babobo kanzina, batε ba mεtingbi kananikana, bazegesi kakpakayana na batε ba bokolobu baya mamɔmɔ kaina. Barεnga kεwa ndi kabibiso Kunzi wa Izaleli.

Yeso ulyolysisini bambanzε belɔfε bakwanganya

(Maliko 8:1-10)

³² Yeso εmaka kεwa ndi babibya kaki, εbikya bε: «Nakauminyilya batε bi nibana kumbu. Ta kεwa na ibε na masyε masaa, bakegε bata no luki lilya. Nakegε ka- pa kausa bε бага ni banimεkana banza. Bakaga bεyo, yagɔɔ nzεyi εdikagatε ko pisi.»

³³ Babibya kaki bamuusa ndi bε: «Wanε ka isa, tin-isonoku na malili yani nimɔ akwanana bε ambaza mudingi ka bambanzε bεne ikuti?» ³⁴ Yeso umuusa ndi bε: «Ma na mukati minga?» Basikisyanda ndi bε: «Ta na mukati madiya na ika na bosu bakeɔε aka.»

³⁵ Kεwa wa, Yeso εkpamyanda ndi bambanzε bε bikononi wasi. ³⁶ Ava ndi mukati madiya na ika na bosu bi nibo. Kumbuso kabibiso Kunzi, obunonogo, εpaga babibya kaki, bεgbananilyaga kεwa ndi bambanzε.

³⁷ Ibε basi balyalya ndi, bikutogo bikpekeɔε-kpekeɔε. Kumbuso yi, babibya bamεmεlaga ndi bodongbu nibayo asikana ndi, otuma ndi mεmbi madiya na ika.

³⁸ Batε nibo balyalya ndi, ba ndi banda balεkε belɔfε bakwanganya ni bakutongigε boko na bomiki.

³⁹ Kumbuso Yeso kaεpα bambanzε bi nibo ligεndε, adaka ka ingbɔɔ, aga ndi ka iwili ya Magadani.

Bafalisayo na Basadukayo bakungini Yeso likingyosi

(Maliko 8:11-13; Luka 12:54-56)

16 Bafalisayo na Basadukayo bakpuɔoku ndi Yeso kabɔɔ. Babikya kεwa ndi bε εwanyi likingyosi kotukyoku kεgε wa lisyε.

² Luki limoti, usikisyanda ndi bε: «Na bεgɔɔ, niyo minaga bε bekεba a bingbε, mabikyaga bε lisyε asyetε lanza na bεgala. ³ Na bεsɔbi, bekεba kopiyo, mabikya bε mbwayi alεkatε. Ibunu, makwananatε kaiba mokingyosi dididi ma bekεba. Luki limoti, makakwananigε kaiba mokingyosi mo ngbingo yi nimε. ⁴ Ibunu batε ba lisyε li nili, ma banyε na makokwononigε ko misa ko Kunzi! Makakεnga bε bamuwonisi likingyosi. Makinigε likingyosi lagɔɔ kiki nilɔ aka lɔ ka mugyalandε Yɔna.» Kεwa wa, Yeso εsa ndi, imagalya iyi.

Yigya ka Bafalisayo na Basadukayo

⁵ Ngbingo yi ninɔ babibya ka Yeso bazaba ndi mina libo lidingi, babεsala ndi kava mukati. ⁶ εbikya kεwa ndi bε: «Wiminyonito na kεbɔkε ka Bafalisayo nikwo

a abε sibεkεsɔ nisɔ ofulisaga mukati na yigya ka Basadukayo.»

⁷ Babibya barεnga ndi kanzina luga kabε bε: «Akabikya bεyo kye takavigε bi mukati.» ⁸ Yeso iba ndi tamanaga kabε, εbikya kεwa ndi bε: «Eze, ma batε ba baya yikeɔε! Ko bulya iki yo mo mina kanzina luga kunu bε makegε na mukati? ⁹ Makonotombisyigε ndeke? Makegε mbeyi katamana bεyo bambanzε elɔfε kubukumuti bikutaga ndi mino mukati kubukumuti? Mamεmεla ndi mεmbi minga ka nimɔ asikana ndi? ¹⁰ Bambanzε elɔfε yikwanganya nibo bikutaga ndi mukati madiya na ika, na mεmbi minga mɔ mamεmεla ndi?»

¹¹ Iki kεwa makegε bi kotombisyo bε nakegε bi kamεnzinilya ko bulya mukati ngbingo yi ninɔ no bi mino kamεbikya bε: Wikoni ni manibuulyo na yigya ka Bafalisayo na Basadukayo niyo a abε sibεkεsɔ nisɔ ofulisago mukati?»

¹² Kεwa wa, babibya biba ndi bε kegε kabikya bε biki kaibuulya na sibεkεsɔ ka Bafalisayo na Basadukayo nisɔ ofulisaga mukati. Luki limoti, a ndi kaεbikya bε bibuulyi na mεtiwi ka Bafalisayo na Basadukayo.

¹³ Ngbingo yi ninɔ Yeso inda ndi mina misa ya mugi ma Kaizalia-Filipi, umuusa ndi babibya kaki bε: «Bambanzε ba piye kabikya bε Mika-Mεmbanzε ni wani?»

¹⁴ Basikisyanda ndi bε: «Bemoti-bemoti bakabikya bε iyi ni Yuani-Mubatizai. Bagɔɔ bε iyi ni Iliya. Bagɔɔ bata bε iyi ni Yelemia, ikani bemoti ka bogyalandε.»

¹⁵ Yeso umuusa ndi bata bε: «Yεgε sε ibunu, makabikya bε imi ni wani?»

¹⁶ Simoni Petele asikisyanda ndi bε: «Iwe, wa Kilisito! Wa Miko Kunzi ninɔ a na εbili!»

¹⁷ Yeso abikya ndi bε: «Simoni mika Yɔna, wa mεtε wa maziyo! A bεyo, kegε mεmbanzε nɔ utumbulyogi. Luki limoti, Baba ninɔ a kεgε wa lisyε. ¹⁸ Imi, nakaεbikya ambε iwe ni Petele †. Na kεgε wa litalε li nili, nopika banε mino kanisa kami. Na ngu ya kukwakε kikigε ndeke kεgε yi. ¹⁹ Nεpα ndeke lifungula la bεngama ba kεgε wa lisyε. Lasi nilɔ wakandaga ndeke wanε ka εbili, bakandaga ndeke kεgε wa lisyε. Lasi nilɔ wakulaga ndeke wanε ka εbili, bakulaga ndeke kεgε wa lisyε bεgεyo.»

²⁰ Kεwa wa, Yeso εgbityaga ndi babibya kaki bε bakabikyonitɔgε mεmbanzε bε iyi ni Kilisito.

Yeso obikyini bε okwatε na opupo ka mbεkε

(Maliko 8:31-9:1; Luka 9:22-27)

²¹ Katεkya ko ngbingo yi ninɔ, Yeso arεnga ndi kaεbikya babibya kaki bingbanganya bε okwononi inda ka Yelusalema. Na kε bεyo, igyogyisatε kεgε ka mabɔkε ka bambɔkε-mbɔkε, bokumu-kumu na

† Petele: Isi yo lino li nilɔ ni litalε.

bowonisilo ba mētēt. Bamwisisatē, kumbusa wa masye masaa opupo ka mbūkē.

²² Kēwa wa, Petēle amaka ndi bikēde, apunga kayoyiso, anabikya bē: «Mombukwono-dosu! Kunzi ukpīng-bilyitō baka nīlō! Haaa, nīlō kigyonosigē ndēkē na iwē gūtēgē iki yi aka!»

²³ Luki limoti, Yeso oyikana ndi, abikya Petēle bē: «Abili mē! Kitaga kumbuso kami! Wakakisa kegwisiso! Tamanaga kakē kegē abe niyō ko Kunzi, luki limoti, a abe niyō ka bambanzē.»

²⁴ Kumbuso yi, Yeso ēbikya ndi babībya kaki bē: «Mēmbanzē kapa kēbībya, okwononi imūyi iyi mombukwana-daki yi bikpē, abinika mēsalaba kaki, apunga kēbībya. ²⁵ A bēyō, mēmbanzē kapa kahukuso ḡbili kaki, abungusatē. Luki limoti, nīnō abunguso ko bulya kami, inisanatē bata na iyi. ²⁶ A izangiya tino mēmbanzē kainisana na lingama lasi la ḡbili ni aputini ḡbili kaki? Iki yō akwanana bata kapá kye ahukusi ḡbili kaki?»

²⁷ Mika-Mēmbanzē odokuto ka ibiba ka Abaki pa imoti na bamalaika kaki. Akalya mēmbanzē yikakayikaka kabyenēne na yigya kaki. ²⁸ A lingūnē, nakamēbikya ambe: «Bambanzē bemoti-bemoti luga kunu wanē, bakokwigē kanī ni bakaminigē Mika-Mēmbanzē kodoku ka bēngama kaki.»

Miso ka Yeso igomosyonini

(Malikō 9:2-13; Luka 9:28-36)

17 Kumbusa wa masye maḡiya, Yeso ava ndi Petēle, Yakōbō na mamaki bēyō ka Yuani. Adaka ndi na ibē basi bikēde ka ngēpa yikēngē kēgbe. ² Kē bēyō, misa ka Yeso igomosyana ndi kambwa kabē, apunga kanzē abe mōnī. Botu kaki obuba ndi bitu kēg-bē abe libu.

³ Babībya basaa bi nībō bamina ndi Musa na Iliya bigbututu ni bananzina na Yeso. ⁴ Kēwa wa, Petēle abikya ndi Yeso bē: «Mombukwono-dosu! A binza ibusu kaiko wanē. Wakapa, nopiki wanē bangbangba bayisaa, niyō kakē, niyō ka Musa na niyō ka Iliya.»

⁵ Ngbingo yi nīnō Petēle a mbeyi ndi mino kanzina aka, lindindi lawenge-wenge utikya ndi. Kēsō yi kē, liyē opuponoku ndi bē: «Nimēna, a Mikami mēpaka! Nobisa limbengi kēgē kaki! Mumukononi iyi!» ⁶ Niyō babībya bēkana mina bēyō, babanga ndi kēgbe. Bogwaga ndi mokpukpu wasi bīngōmē-ngōmē.

⁷ Luki limoti, Yeso ukpudoku ndi, ēvilaga, ēbikya bē: «Womogoni, makobongonitōgē!» ⁸ Niyō bikwē, bamina kēwa ndi Yeso aka mēkaka.

⁹ Niyō ba ndi kosyoku ka ngēpa, ēgbityaga ndi bē: «Kpōkpōkpō, makatumbulyogonitōgē mēmbanzē likpēmēka li nīlō mini lō, kadwē kē kwa kē Mika-mēmbanzē opupa banē mina ka mbūkē.»

Yuuso kēgē wa doku ka Iliya

¹⁰ Kumbuso yi, babībya ka Yeso bamuusa ndi bē: «Ko bulya iki yō bowonisilo ba mētēt babīkyaga mina bē okwononi Iliya igiku mbeyi?»

¹¹ Yeso usikisya ndi bē: «A bēyō, okwononi Iliya igiku mbeyi, obungusyaga makpēmēka masi.

¹² Nakamēbikya bīngbanganya ambe Iliya odoniku ndi. Luki limoti, bambanzē bakamibagē ndi, ba ndi kagya bēyō aka yō ba ndi mina kapa. Gūtēgē Mika-mēmbanzē aka, bagyogyiso ndēkē bēgēyō.»

¹³ Babībya biba kēwa ndi bē Yeso a ndi kaēnziniya kēgē ka Yuani-Mubatizai.

Yeso ahukusini miki wa liga

(Malikō 9:14-29; Luka 9:37-43)

¹⁴ Niyō Yeso na babībya kaki badwē ndi buwobi na pa niyō ambaza ka bambanzē a ndi mino, mētē bemoti akpudoku ndi. Mētē yi nīnō obuna ndi moli kambwa kaki. ¹⁵ Abikya kēwa ndi bē: «Hiii, Mombukwono-dosu! Mukwilyanō baka mikami kumbu. A na kolobu ya liga, akaigyogyisa kēgbe. Ogwaga kēwa bongbinga basi ko buku ikani ko libo. ¹⁶ Nindito bi na iyi ka babībya kakē. Luki limoti, bakokwononigē bi kahukuso.»

¹⁷ Yeso usikisya ndi bē: «Eeeze ibunu, livananza la masye mi nīma makēgē na baya, ma banyē! Nakwanana ndēkē kaika pa imoti na ibunu bongbinga bīnga? Nakwanana kapila bēzē kunu bongbinga bīnga? Doku nekī na iyi kēnē!»

¹⁸ Niyō bapá ndi miki, Yeso apamilya limbengi la bēnyē nīlō a ndi kēsō kaki. Limbengi la bēnyē opupa ndi, wa aka wa miki nō aēka ndi.

¹⁹ Kumbuso yi, babībya kaki bakpudoku ndi ni ba kēwa asi ibē aka, bamuusa ndi bē: «Ko bulya iki yō ibusu takokwononigē bi mina kokpummyo limbengi la bēnyē li nīlō?»

²⁰ Yeso usikisya ndi bē: «A kye baya kunu a yikēde. A lingūnē, nakamēbikya ambe makiko bi na baya gūtēgē kanī a yikēde aka abe maya ma agbēde-gbēde, makwanano bi kabikya ngēpa yi niyō bē: «Tēkya wanē, waga kē», agatē bi. Kikigē bi no luki gūtēgē limoti aka nīlō kakwananigē bi ku kunu.» [21 †]

Yeso obikyini bata bē okwatē, opupoku ka mbūkē

(Malikō 9:30-32; Luka 9:43-45)

²² Ngbingo yi nīnō Yeso a ndi mina pa imoti na babībya kaki ka iwili ya Galilaya, ēbikya ndi bē: «Basatē banē Mika-mēmbanzē ka mabōkē ka bambanzē, ²³ bamwō. Kumbusa wa masye masaa, opupoku ka mbūkē.» Niyō babībya bēkana bēyō, balya ndi kumbu kēgbe.

† Mēgele-gele mi nīma kēgē kēsō wa Mobiso mandeli ma Ligiliki.

Kakalya manzanza wa ndabw ya malumba

²⁴ Ngbingo yi ninɔ Yeso na babibya kaki badwe ndi mino ka Kapelenaumu, batw nɔɔ bolipisaga ndi manzanza wa ndabw ya malumba bakpudoku ndi Petele, bamuusa be: «Muwonisilo kunu kakalyagigw iyi manzanza † ma ndabw ya malumba?» ²⁵ Petele usikisya ndi be: «Iyo, akalyagatw.»

Ngbingo yi ninɔ Petele ingya ndi mino ka ndabw, Yeso arwngana ndi ni iyi kanzina. Amuusa ndi be: «Simoni! Wakaina bwi? Ngbingo yi ninɔ bangama ba ɔbili nimw bikogo mino kolipiso manzanza, bulipisogo batw ba liwananza kabw ikani bobiko?» ²⁶ Petele asikisya ndi be: «Bulipisogo bobiko aka.»

Yeso abikya kwawa ndi be: «A beyɔ, liwananza la bwingama kakalyagigw ilu manzanza. ²⁷ Luki limoti, takegw kapa kaugwisiso batw bi nɔɔ. Kinili, winda ka ibombu, wadikita kwngakw. Musi ninɔ wanyɔ wa mambwa, wahukwa mwɔkw, kwɔɔ yi, watakanya ambuma wa lifalanga. Wawa ambuma yi ninɔ, wakalya ko bulya manzanza kusu na iwɛ.»

Wani nɔ a mwɔ wa ibiba ka Bwingama ba kwgw wa lisye?

(Maliko 9:33-37; Luka 9:46-48)

18 Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, babibya ka Yeso bakpudoku ndi, bamuusa be: «Kwɔɔ wa bwingama ba kwgw wa lisye, wani nɔ a mwɔ wa ibiba kwgw?» ² Yeso amaka kwawa ndi miki, abisa luga kabw.

³ Ubikya ndi be: «A lingwɔ, nakamwbikya ambe, kika ni mokoyikonigw, mika mwɔngwɔni abe bomiki bakekeke, makingyigw ndeke ka Bwingama ba kwgw wa lisye. ⁴ Kika ni mwambanzw isisini, ika mwɔngwɔni abe miki mwkede yi nimw, iyi nɔ ika banw mudingi ka Bwingama ba kwgw wa lisye. ⁵ Na kika ni mwambanzw atilyini miki mwkede mwɔngwɔni abe nimw ko lino kami, etilyi imi bikwe.»

Mwɔ wa bulya banye

(Maliko 9:42-48; Luka 17:1-2)

⁶ «Luki limoti, mwambanzw kagwisisa bemoti ka bomiki nɔɔ bebinikyana ka banye, okwononi kakpikila litalw lakw ko singasw, badikita ko libo lidingi bikudumu.

⁷ Kumbu ka ɔbili! Bopisi kogwa ka banye a bayakw! A beyɔ, a binza be bopisi ba kugwakw ikitw. Luki limoti, kumbu ka mwɔ yi ninɔ ulutaga bengenɔ kagya banye!

⁸ Kika ni kwɔkwɔ ikani kwgwɔ kwkw umokyini ka banye, kw, wombimba byi! A binza kw kwkw kogulya ka ɔbili walingwɔ na kwɔkwɔ ikani kwgwɔ kwkw kumoti kakitaga wa wogulyo bi mino nomu masi. Kumbuso yi, bwɔdikita kwawa ko buku ba benze na benze. ⁹ Kika ni liso umokyini ka banye, muko, wombimbo byi! A binza kw

† 17:24 Wanda ko Pupo 30:11-16.

kakw kogulya ka ɔbili walingwɔ no lisa limoti kakitaga wa wogulyo bi mino nomu masi. Kumbuso yi, bwɔdikita ko buku ba benze na benze.»

Lizuni ka kwɔkwɔ ninɔ obungaga ndi

(Luka 15:3-7)

¹⁰ «Wiminyonito, makaminonitgw gwgw bemoti ka bomiki bi nɔɔ payaya! A beyɔ, nakamwbikya ambe, ba-malaika kabw nɔɔ kwgw wa lisye ba masye masi buwobi na Baba. [¹¹ Mika-Mwambanzw odoku ndi ka ɔbili kauhukuso nɔɔ bobungaga ndi.]

¹² Makaina bw? Kika ni mwambanzw a mbeyi na bakwɔkwɔ miya, bemoti luga kabw obungogo. Ambe, kwgw mbeyi batekebe kwɔkwɔ na kwɔkwɔ ka ngwra, aga kakisa ninɔ bemoti kika kani obungogini?

¹³ A lingwɔ, nakamwbikya ambe, ngbingo yi ninɔ aminɔ mino, ogwa magyagya kwgw, kakitaga beyɔ ikago mino na magyagya ka nɔɔ bakwɔkwɔ batekebe kwɔkwɔ na kwɔkwɔ, nɔɔ bakobungagagw ndi. ¹⁴ A mwɔngwɔni begyɔ, Obonu ninɔ kwgw wa lisye kapagigw be gwgw bemoti aka ka bomiki nɔɔ obungogi.»

Kapw mwambanzw ninɔ ogwi banye mwɔ

¹⁵ «Kika ni mamakw ugwiyini banye, winda kamina, miko ibunu na iyi aka. Na kika ni umukonini, migilya kwawa bata yakanana. ¹⁶ Luki limoti, kika ni mukonigw, mwɔ mwɔ wagwɔ bemoti ikani batw baba, kyɛ «likwɔmɔka imibisikosi lingwɔ kambwa ka bademw baba ikani basaa.» ¹⁷ Kika ni okyini kawmɔkana, winda katwmbwaga ka kanisa. Kakya gwɔi kahukana kanisa, wawa abe mwɔ ninɔ kamibigw Kunzi na mwgya manye abe bandwɔmbe ba manzanza.

¹⁸ A lingwɔ, nakamwbikya ambe, masi nimw makandaga ndeke ka ɔbili, bakandaga ndeke kwgw wa lisye begyɔ. Na masi nimw makwaga ndeke ka ɔbili, bakwaga ndeke kwgw wa lisye begyɔ.

¹⁹ A lingwɔ, nakamwbikya ambe, kika ni batw baba luga kunu ka ɔbili bukononini kakwngana lasi, Baba ninɔ kwgw wa lisye wɔkw luki li nɔɔ. ²⁰ A beyɔ, pa niyw batw baba ikani basaa bomumukoni mino ko lino kami, imi, na wa luga kabw.»

Bibw ka mwgya-ligubo ninɔ akya ndi kapilya

²¹ Kwawa wa, Petele akwɔda ndi Yeso, amuusa be: «Mombukwono-dosu, kika ni mika-mama egwiyini banye, nakwanana kapilya kadwe nganga yinga? Kadwe nganga madiya na ika?» ²² Yeso asikisya ndi be: «Nakawbikya ambe, kwgw asi kadwe nganga madiya na ika aka. Luki limoti, nganga batekebe madiya na ika nganga madiya na ika.»

†† 18:16 Wanda ka Yigilya 19:15.

²³ Kinili, likingyosi la Bʼungama ba kʼugʼu wa lisyɛ a mʼɔdɔngɔni abe ngama bemoti, nɪnɔ a ndi kapa be bo-sunzu kaki babikyi isabɛ ya bolubu kabɛ. ²⁴ Ngbingo yi nɪnɔ a pʼɛngʼa ndi mino kaumuusogo, badulyoku ndi na bemoti nɪnɔ a ndi no lubu wo buyi bakrɛ kʼugʼbe. ²⁵ Mʼgya-ligubo yi nɪnɔ kʼegʼu ndi no pisi yikalya lubu yi nɪnɔ. Mombukwana-daki akpamyɛ ndi be bagabi, pa imoti na mukaki, bomikaki na makrɛmɛka kaki masi, kadwe kɛ kwa kɛ igiso mino lubu kaki. ²⁶ Musunzu yi nɪnɔ obuna ndi moli kambwa ka mombukwana-daki, abikya be: «Ɔpilyanɔ baka! Nakalyatɛ lubu kakɛ wasi.» ²⁷ Mombukwana-daki akwilya ndi kumbu. Asa lubu yi nɪnɔ, akpamyɛ ndi be aga.

²⁸ Ngbingo yi nɪnɔ opupa ndi mino, babangana na daki mʼgya-ligubo. Daki mʼgya-ligubo yi nɪnɔ a ndi no lubu kaki mʼkɛdɛ wa bambuma miya. Kɛwa wa, agwi ndi, ambimbata ko singasɛ bimbiliti, abikya be: «Ɔkalya makrɛmɛka kami!» ²⁹ Daki mʼgya-ligubo yi nɪnɔ obuna ndi moli kambwa kaki. Abikya be: «Ɔpilyanɔ baka! Nakalyatɛ makrɛmɛka kakɛ.» ³⁰ Luki limoti, akya ndi. Aga kamokyisiso daki nɪnɔ ka ndabɛ ya bɔɔɔ, kadwe ko ngbingo nɪnɔ akalya ndɛkɛ mino lubu yi nɪnɔ. ³¹ Ngbingo yi nɪnɔ bawai-daki bagya-ligubo bina ndi mino beyo, mambengi ɛtɛla ndi kʼugʼbe, бага katɛmbɛlyaga mombukwana-dabɛ masi nɪnɔ akitanaga ndi. ³² Kɛwa wa, mombukwana-dabɛ amaka ndi mʼgya-ligubo yi nɪnɔ, iyi aka na iyi be: «Wa mʼgya-ligubo wanyɛ! Ngbingo yi nɪnɔ witatanaga ndi mino na imi be nɛpilyi lubu kakɛ, nɛpilyatɛ ndi ka masi. ³³ Ɔwe, wakakwananigɛ bi kapilya dake mʼgya-ligubo, mʼɔdɔngɔni beyo imi nɛpilya ndi mino?» ³⁴ Limbengi akandikanaga kɛwa ndi mombukwana-daki bisɛlɛ-sɛlɛ. Asɛta ndi alɛkɛ nɔ be bagyagyɛ kadwe kɛ kwa kɛ akalya ndɛkɛ mino makrɛmɛka kaki masi.»

³⁵ Yeso abikya ndi bata be: «Baba nɪnɔ a kʼugʼu wa lisyɛ amʼgya ndɛkɛ begyɔ, kika ni bemoti kunu kʼegʼu kapilya mamaki na limbengi kaki lasi.»

Mɛtɛtɛ ka Yeso ko bulya yibuna ndɛwa

(Maliko 10:1-12)

19 Ngbingo yi nɪnɔ Yeso ama ndi mina kabikyaga makrɛmɛka mi nɪnɔ, atɛkya ka Galilaya, inda kɛwa ndi ka Yudea kɛsyakɛ wa Yɔɔɔdani. ² Bambaza budingi ka bambanzɛ babyɛ ndi. Kɛ beyo, uhukuso nɪnɔ ba ndi na bokolobu.

³ Kɛwa wa, Bafalisayɔ bemoti-bemoti bakpudoku ndi kabɔɔ, bamuusa be: «Ambɛ, mɛtɛtɛ kusu akpamyatɛ mɛlɛkɛ kasikisa mukaki ko bulya bɛnyɛ basi?»

⁴ Yeso usikisya ndi be: «Makanotongologigɛ ndɛkɛ ibunu be katɛkya ka mɛpʼɛnganagi «Kunzi agya ndi mɛlɛkɛ na muko?» ⁵ Kumbuso yi, abikya ndi be: «Kinili, mɛlɛkɛ asaga ndɛkɛ abaki na amaki. Bavanana na

mukaki, ibɛ basi baba biita kɛwa nzɛyi yimoti.»

⁶ Kɛwa wa, bakikigɛ bata baba, luki limoti, nzɛyi yimoti. Yeki a beyo, mambanzɛ kogbonosonitɔgɛ nɪnɔ Kunzi omotoni.»

⁷ Bafalisayɔ bamuusa bata ndi be: «Ko bulya iki Musa akpamyɛ ndi be mɛlɛkɛ akwanana kapɔ mukaki balɛwa mubuna ndɛwa kambwa kasikiso?»

⁸ Yeso usikisya ndi be: «Musa amɛkpamyɛ ndi kausikiso boko kunu beyo ko bulya bɛrɛ ba mambengi kunu. Luki limoti, ka mɛpʼɛnganagi kabikyagɛ ndi beyo.

⁹ Nakamɛbikya ambɛ, kika ni mambanzɛ asikisini mukaki, kiki ni agwini na mɛlɛkɛ aka, ava wagɔgɔ, mɛlɛkɛ yi nɪnɔ ogyini bilya.»

¹⁰ Kɛwa wa, babibya ka Yeso babikya ndi be: «Kika ni mɛtɛtɛ a beyo kʼugʼu ka mɛlɛkɛ na mukaki, kʼegʼu nɛki binza kavanana!»

¹¹ Yeso usikisya ndi be: «Bambanzɛ basi bakakwananigɛ kaɛkana mɛtɛtɛ mi nima. Kiki nɪnɔ aka bɔ Kunzi ɛpʼɛnaga ndi. ¹² Kabyɛnɛnɛ na niyo, bambanzɛ bemoti-bemoti bakavananagigɛ, kye bibɛkɛta gɔngɔ bɪbɔbɔ. Bagɔgɔ kye bambanzɛ bɔ bɛgya ndi be bakobukutonitɔgɛ ibɛ. Na bagɔgɔ nɪnɔ bakakwananigɛ kavanana ko bulya bʼungama ba kʼugʼu wa lisyɛ. Nɪnɔ akwanana kaɛkana mɛtɛtɛ mi nima ɛkana.»

Yeso uɔukilyini bomiki bɛbɛngʼa

(Maliko 10:13-16; Luka 18:15-17)

¹³ Kɛwa wa, bambanzɛ badulyoku ndi Yeso na bomiki be ubisilyi mabɔkɛ, ɛlɛmbilya. Luki limoti, babibya bɛnyakilya ndi. ¹⁴ Yeso ɛbikya kɛwa ndi babibya kaki be: «Husoni bomiki boduku kɛnɛ no mino! Makupoky-onitɔgɛ, kye bʼungama ba kʼugʼu wa lisyɛ a ko bulya ka batɛ bi nɪnɔ ba abɛ ibɛ.»

¹⁵ Kɛwa wa, Yeso ubisilya ndi bomiki bi nɪnɔ mabɔkɛ. Kumbuso yi, atɛkya ndi wa.

Mɛwanza bemoti wa lingama bakanzina na Yeso

(Maliko 10:17-31; Luka 18:18-30)

¹⁶ Kɛwa wa, alɛkɛ bemoti adulyoku ndi Yeso, amuusa be: «Muwonisilo, bɛnza tino bɔ nakwanana kagya, kye ninisoni na ɔbili wa benze na benze?»

¹⁷ Yeso asikisya ndi be: «Ko bulya iki yo wo mino kemuusa kʼugʼu wa bɛnza? A beyo, mɛtɛtɛ bemoti aka nɔ a wanza! Wakapa kogulya ka ɔbili wa benze na benze, byɛge mɛtɛtɛ.»

¹⁸ Mɛwanza nɔ amuusa kɛwa ndi Yeso be: «Mɛtɛtɛ tino?»

Yeso asikisya be: «Wakamwonitɔgɛ mambanzɛ, wakogyonitɔ bilya, wakibonitɔgɛ, wakabukulyogonitɔgɛ mambanzɛ likrɛmɛka. ¹⁹ Mɛbanga abakɛ na amakɛ, wapa mamakɛ mʼɔdɔngɔni beyo wipago mino iwe mombukwana-dakɛ. †»

† 19:4 Wanda ka Mɛpʼɛnganagi 1:27.

†† 19:5 Wanda ka Mɛpʼɛnganagi 2:24. ‡ 19:19 Wanda ka Balawi 19:18.

²⁰ Alɛkɛ nɔ abikya ndi be: «Nagyaga mɛtɛ mi nimɔ masi. Iki bata yɔ etigolyi?»

²¹ Yeso abikya kɛwa ndi be: «Wakapa kaika mɛtɛ wanza, waga, wagaba makpɛmɛka nimɔ wa nomu masi. Buyi bi ɛgbananilyaga batɛ ba yangya. Kɛwa wa, winisana ndeke na lingama kɛgɛ wa lisyɛ. Kumbuso yi doku, wɛbyoku.»

²² Niyo alɛkɛ nɔ ɛkana beyo, atɛkya ndi wa ni analya kumbu kye a ndi na lingama lidingi.

²³ Kɛwa wa, Yeso ɛbikya ndi babifya kaki be: «A lingɛnɛ, nakamɛbikya ambe: «A yarɛrɛ ka mɛtɛ wa mukumbo kogulya ka bɛngama ba kɛgɛ wa lisyɛ!»

²⁴ Nakamɛbikya bata ambe: «A yarɛrɛ ka ngamia kakitanaga ka ngala ya mɛsada. Luki limoti, a bata yarɛrɛ kɛgbe mɛtɛ wa lingama kogulya ka bɛngama ko Kunzi!»

²⁵ Ngbingo yi ninɔ babifya bɛkana ndi mina beyo, bombombaya ndi kɛgbe. Bimuusa kɛwa ndi be: «Wani se kɛwa nɔ akwanana kainisana na muhukuso?»

²⁶ Yeso ɛnda ndi bizumuu, ɛbikya be: «Luki niɔ bambanzɛ bakakwananigɛ kagya gɛtɛgɛ iki yi aka, Kunzi agyatɛ iyi.»

²⁷ Kɛwa wa, Petɛle abikya ndi be: «Ibusu, tosoni ndi masi, tarɛnga kaɛbifya. Tinisana kɛwa ndeke ibusu na iki?»

²⁸ Yeso usikisya ndi be: «A lingɛnɛ, nakamɛbikya ibunu niɔ mɛbifya ambe: ka ɔbili wambiya, wa Mika-mɛmbanzɛ ika ndeke mino ka buliki kaki ba ibiba, ibunu mika ndeke gɔni bakikonono ka moliki tekebe na maba kosombisa mababa tekebe na maba ka Bezaleli.

²⁹ Mɛmbanzɛ wasi kasa ndi bandabɛ kaki, ɛsa bama-maki, asa abaki, ikani amaki, ɛsa bomikaki ikani botiko kaki ko bulya kami, inisanatɛ ndeke bata na masi nimɔ nganga miya imoti kakitaga. Inisana gɔni na ɔbili wa benze na benze. ³⁰ Luki limoti, batɛ budingi niɔ ba kambwa bika ndeke kumbuso, na niɔ budingi ba kumbuso bika kɛwa ndeke kambwa.»

Yeso akapá likingyosi ko bulya mɛkalya ka bagya-ligubo

20 «Takwanana kokingyasa Bɛngama ba kɛgɛ wa lisyɛ na mombukwono tiko ninɔ opupa ndi kunzi na bɛsɔbi bibo. Opupa ndi beyo, kaɛkisa bagya-ligubo bo tiko kaki ya muzabibu. ² Ɖkanana ndi na bagya-ligubo bi niɔ be akalyaga banɛ mɛmbanzɛ yikaka-yikaka ambuma bemoti ka lisyɛ. Kumbuso yi, ɛtika ndi ko tiko kaki.

³ Niyo itɛlyana saa tatɛ, opupo bata ndi kunzi. Ɖmina batɛ bagɔgɔ bakamanana payaya aka ka pa yangba.

⁴ Ɖbikya ndi be: «Windoni gɔni ibunu kagya ligubo ko tiko kami. Napá banɛ mɛmbanzɛ yikaka-yikaka mɛkalya nimɔ okwononi.» ⁵ Kɛwa wa, бага ndi.

Mombukwono tiko opupa bata ndi kunzi na mɛsikatɛ, kumbuso yi na saa tisa, anagya asi mɛdɔngɔni aka. ⁶ Buwobi kadwe bɛgɔgɔ, opupa bata ndi kunzi. Ɖmina bata batɛ bagɔgɔ bakamanana ka pa yangba wa. Umuusa ndi be: «Ko bulya iki yɔ molipyogi mino bakamanana aka benze?» ⁷ Basikisya ndi be: «Kɛgɛ na mɛmbanzɛ ninɔ atiwoyi pa ya ligubo.» Ɖbikya kɛwa ndi be: «Windoni gɔni ibunu kagya ligubo ko tika kami ya muzabibu.»

⁸ Niyo bɛgɔgɔ ogwo, mombukwono tiko yi niyo abikya ndi kapita kaki be: «Hɛmaka bagya-ligubo, wapá mɛmbanzɛ yikaka-yikaka mɛkalya kaki. Warɛnga na ninɔ osiliku ka mulibo, wopipilo na ninɔ wa mambwa.» ⁹ Bagya-ligubo niɔ barɛnga ndi ligubo na bɛgɔgɔ, bodoku ndi. Bará mɛmbanzɛ yikaka-yikaka ambuma bemoti.

¹⁰ Niɔ bodoku ndi ka ligubo na bɛsɔbi, bisisiloku ndi. Ba ndi kasima be bɛpátɛ buyi kakitaga. Luki limoti, bará gɔni mɛmbanzɛ yikaka-yikaka ambuma bemoti aka.

¹¹ Niyo bavago mina mɛkalya kabɛ, barɛnga ndi kanzinzinya mombukwono tiko. ¹² Banabikya be: «Batɛ niɔ bosiliku ka mulibo bogyi ligubo ka saa imoti aka! Ukolyi mɛdɔngɔni abe ibusu niɔ tolipyogi ni mɔni anatilya ka ligubo lapɛ kɛgbe.»

¹³ Luki limoti, mombukwono tiko yi niyo asikisya ndi bemoti ka bagya-ligubo bi niɔ be: «Ye wai, nakubibigɛ imi! A beyo, tukononi bi ambe nika kaɛkalya na ambuma bemoti ka lisyɛ! ¹⁴ Yeki a beyo, va mɛkalya kakɛ, watɛkya ko misa kami. Imi nɔ noboilyi kakalya mɛtɛ wa mulibo mɛdɔngɔni abe iwe. ¹⁵ Ambe, nakokwononigɛ kagya na mukumbo kami mɛdɔngɔni beyo nopo mino? Ikani wa na imi no miso mopi kye na na yigya yanza?»

¹⁶ Yeso amatila bata ndi be: «A beyo, batɛ niɔ bakumbuso bika ndeke bamambwa, na niɔ bamambwa bika kɛwa ndeke bakumbuso.»

Yeso obikyini ka nganga ya yisaa be okwatɛ, opupa ka mbɛkɛ

(Maliko 10:32-34; Luka 18:31-34)

¹⁷ Ngbingo yi ninɔ Yeso a ndi mina kadaka ka Yelusalema, ite ndi na babifya kaki tekebe na baba bikedɛ. Ɖbikya be: ¹⁸ «Hukononi! Mbiya wanɛ, takadaka ka Yelusalema. Kɛ beyo, basɛtatɛ Mika-mɛmbanzɛ ka mabɔkɛ ka bokumu-kumu na bowonisilo ba mɛtɛ. Babikya banɛ be bamwi. ¹⁹ Kumbuso yi, basɛta ka mabɔkɛ ka batɛ niɔ bakamibigɛ Kunzi. Ibɛ, batiba banɛ bikyaaa, batina pimbo, babangilaga ka mɛsala-ba. Luki limoti, kumbusa wa masyɛ masaa, opupoku ka mbɛkɛ.»

Bomika Zebedayo bakakisa bʉngama

(Maliko 10:35-45)

²⁰ Kɛwa wa, muka Zebedayo pa imoti na bomikaki bakpudoku ndi Yeso. Iyi mama na obuna ndi moli kambwa ka Yeso kakanga luki limoti. ²¹ Yeso amuusa ndi be: «Wakapa iki?» Iyi aka be: «Ngingo yi nino wika banu mino ka Bʉngama kaku, hubikyanɔ baka ikani bomikami baba bi nibana bikatu bemoti ka kumbanzikaniko kaku, wagɔɔ ka kulekuke.»

²² Yeso usikisya ndi be: «Makɛɛ kaiba nilo makekanga. Makwananatu kamwo kɔɔ wa yigyogyiso nino namwo banu?» Basikisya be: «Iyo, takwananatu.»

²³ Yeso hubikya ndi be: «Makwananatu kamwo kɔɔ wa yigyogyiso yi nino. Luki limoti, ka nilo o ndi kalikisa mumbanzu ka kumbanzikaniko ikani wa kulekuke kami, kɛɛ liguba kami. Bapa nibayo a ko bulya ka batu nibo Baba ubungusilyaga ndi.»

²⁴ Ngingo yi nino babibya bagɔɔ tekebe bukana ndi mina mongoni mi nimo, mambengi utula ndi na yigya ka bomika Zebedayo.

²⁵ Kɛwa wa, Yeso umaka ndi ibu basi, hubikya be: «Mibagatu be bangama bakrɛkrɛ ba bevananza ba zibili yi nime batiwaga bevananza kabu na mɛramu. Batu bakrɛkrɛ buɔitaga batu bagɔɔ na bʉngama kabu binvi. ²⁶ Luki limoti, kikonitɔɔ beyo luga kunu. Nino akapa kaika mutɛ mudingi luga kunu, okwononi iki mɛgya-ligubo kunu. ²⁷ Mumbanzu kapa kaiko wa mambwa luga kunu, okwononi iki musunzu kunu.

²⁸ Kinili, gɛtɛɛ Mika-mumbanzu aka kodokugɛ ndi kye biki kagugubyo. Luki limoti, oduku ndi kagugubya bambanzu, kapá zibili kaki abe mukalya kankalaga batu buidingi ka bunye.»

Yeso uhukusini batu baba bokolobu ya mamɔmɔ

(Maliko 10:46-52; Luka 18:35-43)

²⁹ Ngingo yi nino Yeso na babibya kaki ba ndi mina katukya ka gudu wa Yeliko, ambaza mudingi ka bambanzu a ndi kabibya bingbooo. ³⁰ Na ka kɔɔ wo pisi, batu baba bo kolobu ya mamɔmɔ ba ndi bakikaga wa. Niyɔ bukana be Yeso na akakitaga, bakugwaga ndi be: «Hiii Mombukwono-dosu, Mika ngama Daudi! Tikwilyano baka kumbu!»

³¹ Niyɔ ambaza ka bambanzu ukana mino beyo, unyakilya ndi binyaka-nyaka be badaki. Luki limoti, bapamikanaga bata ndi be: «Hiii Mombukwono-dosu, Mika ngama Daudi! Tikwilyano baka kumbu!»

³² Yeso amaga ndi, umaka, umuusa be: «Makapa be namugyilyi iki?» ³³ Ibu aka be: «Mombukwono-dosu, takapa be miso atihukwikoni.»

³⁴ Yeso ukwilya ndi kumbu, unilaga miso. Wa aka wa, miso uhukwikana ndi. Kɛwa wa, babye ndi Yeso.

Yeso akogulya ka Yelusalema

(Maliko 11:1-11; Luka 19:28-40; Yuani 12:12-19)

21 Ngingo yi nino Yeso na babibya kaki ba kɛwa ndi mina buwobi kadwe ka Yelusalema, bosila ndi ka Betefagi, misa ya Ngɛpa ya Mizeituni. Kɛwa wa, Yeso utika ndi babibya baba kambwa, ² hubikya ndi be: «Windoni ka mugi nimo a kambwa kunu ma, matakanya omoyi wa punda bemoti no mikaki bukandila. Hukulogoni, modoku na ibu kumu. ³ Mumbanzu kamumuuso likrumaka ko bulya bapunda bi nibo, masikisya be: «Mombukwono-dosu a no nzoyi yi.» Wa aka wa, mutɛ yi nino amesilyatu.»

⁴ Nilo igyonosa ndi beyo, kye itulyani mɛnzina nimo hubikya ndi pisi ka mugyalandu be:

⁵ «Hubikyoni batu ba Siona be: «Winoni, ngama kunu akamudulyoku, mutumo na yisiso, kɛɛ wa omoyi wa punda, na kɛɛ wa mɛwanza wa mikya punda, mika omoyi wa punda.» †

⁶ Babibya baba bi nibo baga ndi, bagya beyo aka yo Yeso ukpamyi ndi mino. ⁷ Bodoku ndi na omoyi wa punda nino no mikaki. Bumolosaga ndi na botu, Yeso ika ndi kɛɛ yi. ⁸ Bambanzu buidingi ka ambaza ba ndi koolosaga botu kabu ko pisi. Bagɔɔ ba ndi kakɔɔ mangɛ ma masisi, banolosaga begyo. ⁹ Bambanzu nibo ba ndi kakpakyana kambwa na kumbuso ka Yeso ba ndi kapamikanaga, banabikya be:

«Ibiba ko Mika ngama Daudi!

Kunzi adukilyi nino akodoku ko lino ka Mombukwono-dosu bubunga! ††

Ibiba ko Kunzi kɛɛ kɛɛ!»

¹⁰ Niyɔ Yeso ingya kɛwa ndi mino ka Yelusalema, gudu wasi ogulya ndi ka bukpwuku-kpwuku buidingi. Bambanzu bapunga ndi kaimuuso be: «Wani piye mu?»

¹¹ Bambanzu nibo ba ndi ka bambaza bosikisya ndi be: «Yeso na. A mugyalandu ka gudu wa Nazaleti, ka Galilaya.»

Yeso ukpomyini bambula ka Ndatu ko Kunzi

(Maliko 11:15-19; Luka 19:45-48; Yuani 2:13-22)

¹² Yeso ogulya ndi ka Ndatu ko Kunzi. Ku beyo, ukpomya ndi batu basi nibo ba ndi kaigagabya, na nibo ba ndi koluwo. Ugbukumisaga ndi bamiza ka bogomosyana buyi. Umisya bokiti ka nibo ba ndi kɛɛgaba bonzuwo. ¹³ Hubikya ndi be: «Ikpikaga be: «Balikyaga ndeke ndatu kami be ndatu ya malumba.» †Luki limoti, ibunu moitisini kɛwa pa ya kisuma ka batu bo kubaku! ††»

† 21:5 Wanda ka Zakalia 9:9. †† 21:9 Wanda ka Mambu 118:25-26. ‡ 21:13 Wanda ka Isaya 56:7. †† 21:13 Wanda ka Yelemia 7:11.

¹⁴ Kwa ka Ndabwa ko Kunzi, batwa bo kolobu baya mamawo na batwa ba mudiili basilyoku ndi Yeso. Iyi, uhukusa ndi. ¹⁵ Ngbingo yi nino Yeso agya ndi mina beyo, bokumu-kumu, na bowonisilo ba mututu bina ndi likrumuka limbanga li nilo. Bwana ndi goni beyo bomiki ba ndi mino kapamikanaga ka Ndabwa ko Kunzi kwa be: «Ibiba ko Mika ngama Daudi!»

Likrumuka li nilo utulisa ndi bangama bi nibo mam-bengi kugbe. ¹⁶ Kwa wa, bamuusa ndi Yeso be: «Watu kawana likrumuka li nilo bomiki nibana bakabikya?»

Yeso usikisya ndi be: «Iyo. Ambe makanotongulogigw mbeyi ndi beyo ikpikaga mino ka Mobiso Motu be:

«Pisi ka noka ka bomiki bakekete na ka nibo bawese, bimbilaga ibiba kaku.» †»

¹⁷ Kumbuso yi, Yeso usa ndi. Opupa ka Yelusalema, inda ndi kasye ka Betania.

Yeso ogbongini sibukaso niso kapagigw ndi bumo (Maliko 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Na besabi ba begala bi, ko ngbingo nino Yeso a ndi mino kaigoku ka Yelusalema, imukana ndi nza. ¹⁹ Ka kpolo wo pisi, ina ndi sibukaso simoti, akpoda. Luki limoti, atakanya ndi asi mapaku aka ni kegwa no bumo kugwa yi. Kwa wa, agbanga ndi sibukaso si niso be: «Katukya na lisyé li nili, wakabukutigw ndeke bata bu-mo kadwe ka mulibo!» Wa aka wa, sibukaso si niso okwa ndi.

²⁰ Niyo babibya ka Yeso bina ndi mina beyo, bom-bombaya ndi kugbe. Bamuusa kwa ndi be: «Igyonosi piye buni sibukaso si nisi kokwo ko ngbinga bemoti aka bene?»

²¹ Yeso usikisya ndi be: «A lingene, nakamubikya ambe, kika ni ma na baya, ni makegw na botumo, ibunu makwanano bi kagya aka mudoingoni beyo nogyi mina ka sibukaso si nisi. Luki limoti, gwugw ngwa yi niyi, mabiyatu bi be: «Mukuko, widikitoku ko liba lidingi.» Ko ngbingo bemoti aka igyonoso bi beyo. ²² Kika ni ma na baya, yasi niyo makunga, Kunzi amepatu.»

Wani no apa Yeso ngu?

(Maliko 11:27-33; Luka 20:1-8)

²³ Yeso ingya ndi bata ka Ndabwa ko Kunzi. Ngbingo yi nino a ndi mino kabikyaga Mongoni Manza, bokumu-kumu na bambaku-mbaku ka Bayuda bodoku ndi kamuusa be: «Masi nimana wakagya ma, wakagya no ngu tino? Wani no apa ndi ngu yi niyo?»

²⁴ Yeso usikisya ndi be: «Na imi, nakamumuusa likrumuka limoti aka. Makesikisyo, namutumbulyaga kwa be nakagya no ngu ka wani. ²⁵ Yeki a beyo! Ibatiso ka Yuani apunya yani? Kugwa wa lisyé ikani ka bambanza?»

Kwa wa, bapunga ndi kainzinzinya luga kabu, banabikya be: «Takosikisya be apunya kugwa wa lisyé, atimuusatwa be: «Yeki a beyo! Ko bulya iki yo makabinikyanagw ndi likrumuka kaki?» ²⁶ Takosikisya ambe ka bambanza, tabangatwa bi ambaza ka bambanza bi niba. A beyo, ibu basi bibagatu ndi be Yuani a ndi mugyalandu.»

²⁷ Kwa wa, basikisya ndi Yeso be: «Takibigw.» Iyi aka goni na ibu be: «Gutugw imi aka, nakamutumbulyagw goni ikani nagyaga makrumuka mi nimo no ngu ka wani.»

Lizuni ka bomiki baluku bi baba

²⁸ Yeso abikya ndi bata be: «Ibunu makaina buni ko bulya lizuni li nili? A ndi na aluku bemoti nino a ndi na bomiki baba. Aluku yi nino abikya ndi mikaki wa mambwa be: «Mikami! Na lisyé li nili waga kagya ligubo ko tika ya muzabibu.» ²⁹ Iyi aka be: «Nakopagw!» Luki limoti, kumbuso yi oyikosa ndi tamanaga kaki, inda ndi kagya ligubo.

³⁰ Aluku no abikya ndi mikaki wagogo mudongoni beyo abikya ndi mino nino wa mambwa. Iyi, asikisya ndi be: «Iyo ba, nagatu!» Luki limoti, ni kogagw.

³¹ Yeki a beyo! Luga ka bomiki baba bi nibo, wani no agya ndi mudongoni beyo ababu a ndi mino kapa?» Basikisya ndi be: «Nino wa mambwa.»

Yeso ubikya ndi be: «A lingene, nakamubikya ambe, bandombe ba manzanza na badanda bo bogulyo ndeke kambwa kunu ka Bwngama ko Kunzi. ³² A beyo, Yuani odoku ndi ku kunu kamawanya pisi ya bung-bingbili, ibunu makabailyagw ndi. Luki limoti, bandombe na badanda, babailyatu ndi. Gutugw ko ngbingo yi nino mina ndi mino makrumuka mi nimo, makopu-pagw ndi ka bunye kunu be mabailyi.»

Lizuni ka bagya-ligubo budiya

(Maliko 12:1-12; Luka 20:9-19)

³³ Yeso ubikya ndi bata be: «Hukononi lizuni lagogo. A ndi na mutwa bemoti nino akuna ndi tiko ya muzabibu, okungula ndi, akpo ndi libye liuta bumo yi, opika ndi na manala manda ko bulya ka bobubulyo. Kumbuso yi, ukana ndi na bagya-ligubo kobuulyaga tiko yi niyo, akpakyana ndi.

³⁴ Niyo ngbinga mubuulya masolo itulyana ndi, utika bagya-ligubo kaki kw ka bagya-ligubo bi nibo be bapiku kwa masolo mi ma kaki.

³⁵ Luki limoti, badima-botiko bi nibo bugwi ndi bagya-ligubo kaki. Balya ndi bemoti na buma bisususu. Bamwo wagogo, bayipaga ndi wagogo bata na matamu kadwe kw kwa kw badikisa ndi mino.

³⁶ Kwa wa, utika bata ndi bagya-ligubo bagogo. Bagya-ligubo bi nibo ba ndi budingi kawkitaga nibo a ndi ni utikini kambwa. Luki limoti, badima-botiko bu-

† 21:16 Wanda ka Mambu 8:3.

gyagya ndi bagya-ligubo bi nibo mɛdɔngɔni beyɔ bɛ-gya ndi mino nibo ba mambwa.

³⁷ Ka mulibo, atika ndi mikaki bikpe, anasima be: «babangata.» ³⁸ Luki limoti, niyo bagya-ligubo bo tiko yi niyo bamina kodoku, babikyana luga kabɛ be: «Alɛkɛ yi ninɔ alya ndeke lisima nimɛ! Donuku, tamwini, ibusu kɛwa bɔ totigoli na lisimo kaki.» ³⁹ Kɛwa wa, bagwi ndi, bambimba kunzi wo tiko, bamwɔ kɛ beyɔ.»

⁴⁰ Kumbuso yi, Yeso umuusa ndi be: «Ngbingo yi ninɔ mombukwono tiko igoku ndeke mino, ɛgya bagya-ligubo bi nibo bɛ?» ⁴¹ Basikisya ndi be: «Mombukwono tiko ulumwisaga ni kɛgɛ no nzonzi, ɛpɔ kɛwa bagya-ligubo bagɔgɔ tiko yi niyo nibo biko banapɔga masɔɔ ko ngbingo ninɔ okwononi.»

⁴² Kɛwa wa, Yeso ɛbikya ndi bata be: «Makanotongu-logigɛ mbeyi ndi ka Mobiso Motu kɛ ikpikaga mino be: «Litalɛ nilɔ bopipiko bakya ndi, ilu lɔ ita kɛwa la angba.

Mombukwono-dosu nɔ agya ndi beyɔ.

Ku kusu, a likpɛmɛka limbanga.» †
⁴³ Yeki a beyɔ, nakamɛbikya bata ambe: bamɛkɛpyatɛ ibunu bɛngama ko Kunzi, bɛpɔ batɛ nibo bika kabɛkɛ-ta bumo yi. [⁴⁴ Mɛtɛ wasi ninɔ ogwa kɛgɛ wa litalɛ li nilɔ obunikaga ndeke biseke-seke, na mɛtɛ yi ninɔ litalɛ li nilɔ agwilya ndeke, akpɛtikana ndeke biseke-seke.]]

⁴⁵ Niyo bokumu-kumu na Bafalisayo bɛkana beyɔ, biba ndi be a ndi kabikya ko bulya kabɛ. ⁴⁶ Bakisa kɛwa ndi pisi kagwi, luki limoti, babanga bambaza ka bambanzɛ kye bambaza bi nibo bibagatɛ ndi be Yeso a mugalandy aka.

Lizuni ko bulyo dumo wo vononi

(Luka 14:15-24)

22 Yeso idukulaga ndi kaɛnziniɣya bata bambaza ka bambanzɛ bi nibo na mozuni, ɛbikya ndi be: ² «Bɛngama ba kɛgɛ wa lisyɛ a mɛdɔngɔni abɛ ngama bemoti ninɔ alyisisya ndi mikaki mɛlɛkɛ yi dumo mudingi mɛvanana. ³ Ngama yi ninɔ ɛtika ndi bagya-ligubo kaki kaumokoku batɛ nibo butikisya ndi ko dumo. Luki limoti, batɛ bi nibo bakya ndi kodoku.

⁴ Kɛwa wa, ɛtika ndi bata bagya-ligubo bagɔgɔ, ɛbikya be: «Windoni kaɛbikya batɛ nibo nutikisya bi be: Mbiya wanɛ, malili a kɛwa mubyo! Numwisisini bi bangɔmbɛ na banyama kami bagɔgɔ banvɛdɛ-nvɛdɛ. Masi a makitɛɣya, doniku ko dumo wo vononi!»

⁵ Luki limoti, yalikya yi niyo kudwisagɛ ndi pɔ gɛtɛgɛ limbengi aka. Bemoti imagalya ndi iyi ko tiko kaki na wagɔgɔ inda ndi kagaba makpɛmɛka kaki. ⁶ Batɛ bagɔgɔ bugwi ndi bagya-ligubo bi nibo, bulya ndi bisɛsɛsɛ, bɛmɛwɔgɔ.

⁷ Limbengi akandikanaga ndi ngama yi ninɔ bisɛlɛ-sɛlɛ. ɛtika kɛwa ndi basɛda kaki kaulumwisogo batɛ

banyɛ bi nibo bɛmɛwɔgɔ ndi bagya-ligubo kaki na kabɛsya gɛdɛ yi ninɔ.

⁸ Kumbuso yi, ɛbikya ndi bagya-ligubo kaki be: «Malili mo dumo obyini bi. Luki limoti, batɛ nibo nutikisya bi bakokwononigɛ kodoku. ⁹ Yeki a beyɔ, syoni mɛ ma sengi. Hubikyoni batɛ basi nibo mabangana na ibɛ bɛ bodoku ko dumo wo vononi.»

¹⁰ Bagya-ligubo bi nibo bosya ndi pisi. Bɛmɛmɛla batɛ basi nibo ba ndi kabangana na ibɛ iki batɛ banyɛ ikani banza. Bodoku kɛwa ndi na ibɛ, ndabɛ yo dumo otuma ndi bidɛ.

¹¹ Niyo ngama yi ninɔ ogulya ndi ka ndabɛ kye ɛmini bobiko, amina ndi mɛtɛ bemoti ninɔ kimokisyagɛ ndi botu bayo dumo. ¹² Amuusa ndi be: «Yɛ wai! A bɛni wingyiku mino kɛnɛ, ni wakimokisyigɛ botu bayo dumo?» Luki limoti, alɛkɛ nɔ adaka ndi iyi biwo.

¹³ Kɛwa wa, ngama yi ninɔ ɛbikya ndi bagya-ligubo kaki be: «Mukondoni alɛkɛ yi nimɛ magɛ na mabɔkɛ, bambimba kunzi ko biti! Kɛ beyɔ, ika ndeke kaigomisogo na kailya manzɛ bikyalɛ-kyalɛ.» ¹⁴ Kumbuso yi, Yeso omosisyoku be: «Batɛ nibo bɛmakaga ba bakpɛ, luki limoti nibo bɛpɛnaga ba bakedɛ.»

Bafalisayo bakamuusa Yeso ko bulya yikalya manzanza

(Maliko 12:13-17; Luka 20:20-26)

¹⁵ Bafalisayo бага ndi kagyilya Yeso dikidi, balika ndi be igwinoni pisi ka mɛnzina kaki. ¹⁶ Kɛwa wa, batikilyoku ndi babifya bemoti-bemoti kabɛ pa imoti na batɛ ba lidu ka Elɔdi. Batɛ bi nibo bamuusa ndi Yeso be: «Muwonisilo! Takaiba be wa mɛtɛ walingɛnɛ, wowonisilogo na bungbingbili beyɔ Kunzi apago mino be ɔbili kusu iki. Wakabangagigɛ mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka, kye wakɛndagigɛ gɔni bambanzɛ kabyenene na ibiba kabɛ. ¹⁷ Tibikya neki mɛtamanagi kakɛ: Ambe, takwananatɛ kakalya ikani takokoly-onitɔgɛ manzanza ka Ngama Kaizali?»

¹⁸ Luki limoti, Yeso iba ndi tamanaga kabɛ yanyɛ. Usikisya be: «Batɛ ba kɛbɔbɔkɛ! Ko bulya iki yo mo mina kakisa kɛbɔ? ¹⁹ Iwonyoni buyi nibo makalyaga na ibu manzanza.»

²⁰ Bapɔ kɛwa ndi ambuma bemoti. Yeso umuusa ndi be: «Mulundu no lino li nili, a la ka wani?» ²¹ Basikisya ndi be: «Ma ka Ngama Kaizali.»

Yeso aka ndi na ibɛ be: «A beyɔ, mupɔni neki Kaizali makpɛmɛka nimɔ okwononi na iyi. Mapɔ Kunzi nimɔ ko Kunzi.»

²² Niyo bɛkana sikisyo yi niyo, bombombaya ndi kɛgɛ be, basa ndi wa, бага.

† 21:42 Wanda ka Mambɛ 118:22-23.

Basadukayo bakamuusa Yeso ko bulyo pupo ka mbũkũ

(Maliko 12:18-27; Luka 20:27-40)

²³ Ka lisyẽ li niĩɔ aka lo, Basadukayo bemoti-bemoti bakpudoku ndi Yeso. (Ibũ babikyaga be bamanda kopopogigũ ka bambũkũ.) Bamuusa kũwa ndi be: ²⁴ «Muwonisilo! Musa abikya ndi be: «Kika ni mũmbanzũ okwini, asa mukaki ni kobukuti na iyi, akwanana be mamaki amigilyi woko yi ninɔ, kye abũkũtilyagi yaa-daki ninɔ okwa ndi bomiki.»

²⁵ Wina se, luga kusu a ndi na bomiki balũkũ bi maɖiya na ika niĩɔ bopupa ndi mũma mimoti. Pũta ava ndi muko, luki limoti, okwa ndi ni kobukutigũ na iyi. Asilya kũwa ndi syononoga kaki woko yi ninɔ.

²⁶ Syononoga kaki yi ninɔ okwa ndi gũni. Igyonosa ndi mũdũngũni begeyo ka mamabũ yi ninɔ wa masaa, kadwe ka ninɔ wa maɖiya na ika. ²⁷ Kumbuso ibũ basi kolumwogo, muko yi ninɔ ɛbye kũwa ndi gũni iyi. ²⁸ Ka lisyẽ lipupa ka bambũkũ, muko yi ninɔ ika ndeke muka wani luga kabũ? A beyo, ibũ basi maɖiya na ika bavatu ndi!»

²⁹ Yeso usikisya ndi be: «Ma bubungogo, kye makegũ kotombisyo Mobiso Motu ikani ngu ko Kunzi. ³⁰ A beyo, ngbingo yi ninɔ bamanda opupa ndeke mino ka bambũkũ, balũkũ bakũvigũ ndeke bata boko ikani boko kavyege. Luki limoti, bika ndeke mũdũngũni abe bamalaika ba kũgũ wa lisyẽ!

³¹ Ko bulyo yipupa ka bambũkũ, makanotongulogigũ mbeyi beyo Kunzi abikya ndi mino be: ³² «Imi, na Kunzi ka Abalahamũ, ka Isaka na ka Yakɔbɔ.» † Yeso omotiloku ndi be, Kunzi kegũ Kunzi ka bamanda, luki limoti, a Kunzi ka batũ niĩɔ ba na ɔbili!»

³³ Bambaza ka bambanzũ niĩɔ bũkana ndi mũtiwi mi nimɔ, bombombaya ndi kũgbe.

Mũtũũ nimɔ okitogi magɔɔ na izangiya

(Maliko 12:28-34; Luka 10:25-28)

³⁴ Ngbingo yi ninɔ Bafalisayo bũkana ndi mina be Yeso udokisini Basadukayo, Bafalisayo bi niĩɔ bamũmũkana kũwa ndi pa imoti. ³⁵ Bemoti kabũ ninɔ ibaga ndi mũtũũ kũgbe, akpudoku ndi Yeso kakisa kabɔbɔ, amuusa be: ³⁶ «Muwonisilo! Kũɔ wa mũtũũ masi, mũtũũ tina mɔ okitogi magɔɔ na izangiya kũgbe?»

³⁷ Yeso asikisya ndi be: «Mũpa Mombukwana-dakũ Kunzi na limbengi kakũ lasi, na mũtamanagi kakũ masi na yimibo kakũ yasi.» ††³⁸ Mũtũũ ma izangiya kũgbe na ma mambwa nimɔ. ³⁹ Mũtũũ ma miĩba a mũdũngũni: «Mũpa mamakũ mũdũngũni beyo wipago mino iwe mombukwana-dakũ yi.» †††⁴⁰ Mũtũũ miĩba mi nimɔ a

madũlũ ma masi nimɔ ikpikaga ka Mũtũũ ka Musa na ka bakitabũ ka bogyalandũ.»

Kilisito ni Mombukwana ngama Daudi

(Maliko 12:35-37; Luka 20:41-44)

⁴¹ Ngbingo yi ninɔ Bafalisayo ba ndi mina bamũmũkana, Yeso umuusa ndi be: ⁴² «Mũtamanagi kunu a bũni kũgũ ka Kilisito? Opupa ndi ka liwananza ka wani?» Basikisya ndi be: «A miko-mika ngama Daudi.»

⁴³ Yeso ɛbikya ndi be: «Yeki a beyo, pisi ko ngu ya Limbengi-Lotu, Daudi akwanana ndi liki kamaka Kilisito be Mombukwono-dosu? A beyo, Daudi abikya ndi be:

⁴⁴ «Mombukwono-dosu abikya ndi Mombukwana-dami be:

Da wiki ka kumbanzikaniko kami, kadwe kũ kwa kũ nubiso mino bomuyoniso kakũ kusili kakũ.» ††⁴⁵ Kika neki ni Daudi akamaka Kilisito be Mombukwono-dosu, igyonosa kũwa liki be iki bata miko-mikaki?»

⁴⁶ Kegũ na mũmbanzũ gũtũgũ bemoti aka ninɔ akwanana ndi kasikisya Yeso likpũmũka. Katũkya ka lisyẽ li niĩɔ, kegũ na mũtũũ ninɔ ikpũnda ndi bata be amuuso-gi makpũmũka.

Yeso akauyoyo bowonisilo ba mũtũũ na Bafalisayo

(Maliko 12:38-40; Luka 11:39-44, 46-52; 20:45-47)

23 Yeso ɛbikya kũwa ndi bambaza ka bambanzũ na babiĩbya kaki be: ² «Ligubo ka bowonisilo ba mũtũũ na Bafalisayo ni kautũmbũlyaga bambanzũ Mũtũũ ka Musa. ³ Yeki a beyo, humukononi, managya masi nimɔ bika kautũmbũlyaga.

Luki limoti, makobyenitũgũ yigya kabũ. A beyo, mũtũũ nimɔ bamũpũga, kegũ imu mɔ bagyaga. ⁴ Bũkandilyaga bambanzũ mokumbogi mutititi, yarũrũ kabinika, bubinikisa ka mambiga. Luki limoti, ibũ bamombukwana-dabũ bi bakaviligũ pɔ gũtũgũ na krepngbe aka kaubinikiso.

⁵ Makpũmũka masi nimɔ bakagya, ikaga ko bulya kaiwonisa aka kambwa ka bambanzũ. Bũkũkũlaga bapanga baya botu ka tũndũkũtũ ikani ka makamba. Kũgũ yi, bũkũkũlaga ndi mina gele-gele yimoti-yimoti ya Mongoni ko Kunzi. Bopundisaga ndi gũni bamũ baya balɔpɔ kabũ bayĩndanda na malende ††. ⁶ Ko dumo, bapaga kaikonono ka bapa baya ibiba. Ka bandabũ baya malũmba kabũ, bikononogo ka moliki ma kambwa. ⁷ Ibũ bapaga kũgbe be biki kaumuuso na ibiba ka bapa baya musilyoni, banũmaka be: «Muwonisilo!»

⁸ Luki limoti, ibunu makoboyonitũgũ lino la «Muwonisilo!». A beyo, Muwonisilo kunu a bemoti aka. Na ibunu basi ma luki-limoti. ⁹ Makamokogonitũgũ mũm-

† 22:32 Wanda ko Pupo 3:6. †† 22:37 Wanda ka Yigilya 6:5.
‡ 22:39 Wanda ka Balawi 19:18.

†† 22:44 Wanda ka Mambũ 110:1. †† malende: Bayuda bopundisaga ndi bamũ baya balɔpɔ kabũ, kowonisilo likingyosi be Kunzi mũpũnagoni ndi.

banzɛ ɣɛtɛɣɛ bɛmoti aka ka ɔbɪli bɛ «Baba!». A bɛɣɔ, Obonu a bɛmoti aka nɪnɔ kɛɣɛ wa lɪsɪɛ. ¹⁰ Makoboily-onitɔɣɛ bɛ bamɛmakagi bɛ «Ngama!». A bɛɣɔ, Ngama kunu a bɛmoti aka ni Kilisito.

¹¹ Mɛmbanzɛ wa ɪbɪba kɛɣbɛ luga kunu, akwanana bɛ iki mɛɣya-ligubo kunu. ¹² Mɛtɛ wasi nɪnɔ ɪbɪnikaga, Kunzi asisagatɛ. Luki limoti, nɪnɔ isisogo, Kunzi abɪnik-agatɛ.

¹³ Kumbu kunu bowonisilo ba mɛtɛtɛ na ʼBafalisayɔ! Ma batɛ ba kɛbɔbɔkɛ! Makaɛdɛlyaga bambanzɛ pisi yigulyo ka bɛngama ba kɛɣɛ wa lɪsɪɛ. Ibunu bamom-bukwono-donu bi makeɣɛ kogulya kɛ bɛɣɛɣɔ na manɛkɔpɪngba ɣɔni batɛ nɪbɔ bakapa bɛ bogulyi.

[¹⁴ Kumbu kunu, bowonisilo ba mɛtɛtɛ na ʼBafalisayɔ! Ma batɛ ba kɛbɔbɔkɛ! Mɛkɛɣyaga bowoko mukumba kabɛ masi, magyaga malɛmba mandandanda ka yi-woniso kambwa ka bambanzɛ. Kinili, bamusombisa ndɛkɛ yarɛ kɛɣbɛ.]

¹⁵ Kumbu kunu, bowonisilo ba mɛtɛtɛ na ʼBafalisayɔ! Ma batɛ ba kɛbɔbɔkɛ! Molingyogo giyo kɛɣbɛ, man-akpakyana ko mobo mudingi-dingi, kakisa pisi tino yɔ makwanano mino kayikoso ɔbɪli ka mɛtɛ ɣɛtɛɣɛ bɛmoti aka bɛ ɪti mɛbɪbya kunu. Kamɛbailya, madikitisa kɛwa ko buku ba bɛnzɛ na bɛnzɛ nganga yɪba kamɛki-tagɛ ɪbunu!

¹⁶ Kumbu kunu, ɪbunu batɛ bokolobu baya mamɔmɔ nɪbɔ mukpokyonisogo bodonu! Mabikyaga bɛ mɛmbanzɛ kakɔ silika ko lino la Ndabɛ ko Kunzi, niyɔ kagyigɛ ɪkɔpɛmɛka. Luki limoti, kika ni akuni ko lino la ɔɔ nɪnɔ ikaga ka Ndabɛ ko Kunzi, okwononi bɛ agyi nɪbɔ aku mina silika. ¹⁷ Ma bongingi na batɛ ba kolobu ya mamɔmɔ! ɪki yɔ a na ɪzangiyɛ kɛɣbɛ kakitaga? ɔɔ ɪkanɪ Ndabɛ ko Kunzi niyɔ abubisaga ɔɔ yi nɪnɔ bitu?

¹⁸ Mabikyagatɛ ɣɔni bɛ: «Mɛmbanzɛ kakɔ silika ko lino la ɣbɔɣbɔ nɪnɔ bapágo mino apɛpɛ, niyɔ kagyigɛ ɪkɔpɛmɛka. Luki limoti, kika ni akuni ko lino la apɛpɛ nɪnɔ a kɛɣɛ wa ɣbɔɣbɔ, okwononi bɛ agyi nɪbɔ aku mino silika.» ¹⁹ Batɛ ba kolobu ya mamɔmɔ! ɪki yɔ a na ɪzangiyɛ kɛɣbɛ kakitaga? Apɛpɛ ɪkanɪ ɣbɔɣbɔ yi nɪnɔ abubisaga apɛpɛ bitu? ²⁰ Yɛki a bɛɣɔ, mɛtɛtɛ yi nɪnɔ akɔɣɔ silika ko lino la ɣbɔɣbɔ nɪnɔ bapágo mina apɛpɛ, akakɔ ko lino li nɪbɔ na ko lino la masi nɪmɔ a kɛɣɛ yi.

²¹ Na ɣɔni, mɛtɛtɛ yi nɪnɔ akɔɣɔ silika ko lina la Ndabɛ ko Kunzi, akakɔ ko lino li nɪbɔ na ko lino ko Kunzi nɪnɔ ikaga kɛɣɔ yi. ²² Na mɛmbanzɛ yi nɪnɔ akɔɣɔ silika ko lino la kɛɣɛ wa lɪsɪɛ, akakɔ ko lino lo kiti wa bɛngama ko Kunzi na ko Kunzi nɪnɔ ikaga kɛɣɛ yi.

²³ Kumbu kunu ɪbunu bowonisilo ba mɛtɛtɛ na ʼBafalisayɔ! Ma batɛ ba kɛbɔbɔkɛ! A bɛɣɔ, mapága Kunzi za-ka wa makɔpɛmɛka masi. Luki limoti, minaga payaya makɔpɛmɛka mi nɪmɔ a na ɪzangiyɛ kɛɣbɛ ka Mɛtɛtɛ mɛdɔngɔni abɛ: kaika ngbingbili, kaika no kumbu na kaika mɛtɛtɛ walingɛnɛ. Makwanano bi kagya nɪmɔ ni makinigɛ magɔɣɔ payaya. ²⁴ Ibunu batɛ bi nɪbɔ

bukpokyonisaga batɛ ba kolobu ya mamɔmɔ! Mɛtɛm-baga bobingi bakɛkɛkɛ ko libo limwo, luki limoti, mamyo nyama mudingi abɛ ngamia!

²⁵ Kumbu kunu, bowonisilo ba mɛtɛtɛ na ʼBafalisayɔ! Ma batɛ ba kɛbɔbɔkɛ! Masɛkɛsaga kɔɔ na sani kunzi yi aka. Luki limoti, kɛɣɔ yi ika mutumo na makɔpɛmɛka mo kubakɛ na tamanaga yanyɛ. ²⁶ Mufalisayɔ! Wa mɛtɛtɛ wo kolobu ya mamɔmɔ! Sɛkɛsa mbɛyi kɔɔ kɛɣɔ yi, kɛwa wa kunzi yi ɪsɛkɛsatɛ ɣɔni bingɔ!

²⁷ Kumbu kunu, bowonisilo ba mɛtɛtɛ na ʼBafalisayɔ! Ma batɛ ba kɛbɔbɔkɛ! Ma mɛdɔngɔni abɛ bambɛkɛ nɪbayɔ bogbodyaga na mɛkɔpɛndɛ bitu, aninisana bayanza kunzi yi. Luki limoti ni a bayitumo no kuwo ya bamanda na ɔɔɔtɛ dididi kɛɣɔ yi bidɛ. ²⁸ Ibunu ma mɛdɔngɔni bɛɣɛɣɔ, ko misa ka bambanzɛ, minisanaga abɛ makika batɛ bongbingbili, luki limoti, ma butumo kɛɣɔ kunu na kɛbɔbɔkɛ na yigya yanyɛ.

²⁹ Kumbu kunu, bowonisilo ba mɛtɛtɛ na ʼBafalisayɔ! Ma batɛ ba kɛbɔbɔkɛ! Makɔpɛka bambɛkɛ ka bogya-landɛ ko Kunzi, manobungusya binza, bingɔ nɪbayɔ ka batɛ nɪbɔ ba ndi bongbingbili ko misa kaki. ³⁰ Ibunu, mabikyaga bɛ: «Takika ndi ɣɔni ko ngbingo ka botitosu, takɛkananigɛ ndi na ɪbɛ ko dikidi yidukusaga bangɛ ka bogyalandɛ.» ³¹ Ibunu, miyipaga ɣɔni kubatɛ bɛ ma bomiko-mika balɛkɛ nɪbɔ bulumwisaga ndi bogya-landɛ. ³² ɪkɔpɛmɛka nɪbɔ botitonu bapɛnga ndi, ɪbunu, wisiloni kɛwa nolu na kodwisa ka mulɪbo!

³³ ɪvananza ka banzɛka! Pisi tina yɔ makwanana ndɛkɛ mina kanyika yigyogyiso ko buku ba bɛnzɛ na bɛnzɛ? ³⁴ Kinili, imi, namɛtikilyatɛ bogyalandɛ, batɛ ba yimibo na bowonisilo. Mɛmɔwɔɣɔ ndɛkɛ bɛmoti-bɛmoti kabɛ, mɛbangilaga bagɔɣɔ kɛɣɛ wa salaba, mɛtina bagɔɣɔ bata pimbo ka bandabɛ baya malɛmba kunu na mukɔpɛmɛka ka bagɛdɛ bɛmoti-bɛmoti. ³⁵ ɛɛɛ, ɪbunu kɛwa ndɛkɛ bɔ mɪbɛnya ɪnɛnɛ ko bulya bangɛ ka batɛ basi niyɔ adɛkaga ndi payaya ka ɔbɪli. Bapɛnga mbɛyi ndi kodukusaga bangɛ ka Abeli nɪnɔ a ndi mɛtɛtɛ wongbingbili kadwɛ ka niyɔ ka Zakalia nɪnɔ a ndi mika Balakia. ɪyi Zakalia, mamɔwɔ ndi ka Ndabɛ ko Kunzi luga wa pa yotu kɛɣbɛ na ɣbɔɣbɔ. ³⁶ A ɪngɛnɛ, nakamɛbikya ambe: batɛ ba ɪvananza la lɪsɪɛ li nɪli, bɪbɛnya ndɛkɛ ɪnɛnɛ ko bulya makɔpɛmɛka nɪmɔ masi.»

Yeso akalya kumbu ko bulyo Yelusalema

(Luka 13:34-35)

³⁷ «Eeeze ɪbunu batɛ ba Yelusalema, batɛ ba Yelusalema, ɪbunu makaumwisiso na matamɛ bogya-landɛ nɪbɔ Kunzi utikoku! Nganga yinga yɔ napa ndi mino kaɛmɛmɛla batɛ kakɛ mɛdɔngɔni bɛɣɔ kɔkɛ ɛmɛmɛlago mino bomikaki ka bɛrapandɛlɛ, luki limoti, ɪbunu makapagɛ ndi! ³⁸ Wiboni sɛ binza ambe ndabɛ kunu otigala ndɛkɛ ngundu. ³⁹ Nakamɛbikya ambe, katɛkya mbiya wanɛ, makeminigɛ bata kadwɛ

kwa kwa mabikya ndeke mino be: «Kunzi adukulyi muthu yi ninu akodoku bumbanga ko lino ka Mombukwono-dosu!» †»

Yeso akabikya be bapanzu banu Ndabu ko Kunzi
(Maliko 13:1-2; Luka 21:5-6)

24 Ngbingo yi ninu Yeso a ndi mino kaaga ni opupini ka Ndabu ko Kunzi, babibya kaki bakpudoku ndi. Bamonisilo kwa beyo Ndabu ko Kunzi ipika ndi mino. ² Luki limoti, Yeso ubikya ndi be: «Matu kaina masi nima? A lingenu, nakamubikya ambe, ka masi nimo makaina wanu, litalu gutugu limoti aka kotigoligu ndeke wanu kugu wa lagogo, apanzikana ndeke masi.»

Mokingyosi nimo igyonosa ndeke ka mulibo ma jibili
(Maliko 13:3-13; Luka 21:7-19)

³ Ngbingo yi ninu Yeso a ndi mina wakika ka Ngupa ya Mizeituni, babibya kaki bakpudoku ndi bikedede, bamuusa be: «Tibikya mbeyi, likrumuka li nibo igyonosa ndeke ngbinga tino? Likingyosi tino lo atimibisa ndeke yigoku kakwa na mulibo ma jibili?»

⁴ Yeso usikisya ndi be: «Wiminyonito, mumbanzu gutugu bemoti aka kamubonitugu!» ⁵ Bambanzu budingi bodokuto ndeke ko lino kami, banabikya be: «Imi ni Kilisito!» Bubungusaga ndeke bambanzu budingi!

⁶ Mekanatu ndeke bomongoni ba munga na bakamambe bi. Gutugu beyo, makobongonitugu. A beyo, masi nimo igyonosatwa, luki limoti kikigu mbeyi mulibo ma jibili.

⁷ A beyo, livananza limoti abumanaga ndeke na livananza lagogo, bungama bimoti ulananaga ndeke na bungama bagogo. Ayandi na bazigizo bika ndeke ka bapa dididi. ⁸ Luki limoti, niyo yasi ika ndeke mufongoni abe mupanganagi ma muzuzula ma libukuti aka.

⁹ Kwa wa, bamugaba ndeke kayigyogyiso, bamumwago. Bamumya ko giyo yasi ko bulya lino kami. ¹⁰ Ko ngbingo yi ninu, bambanzu budingi bogwa ndeke ka baya kabu. Bagabanaga ndeke na bamuyana luga kabu. ¹¹ Bogyalandu budingi ba bongu bopuponokuto ndeke, bubungusaga bambanzu budingi. ¹² Bonye ika kwa ndeke bakru kuge, sipananiso ka bambanzu budingi adikaga.

¹³ Luki limoti, muthu yi ninu okibya ndeke kadwe ka mulibo, inisanatu na muhukuso. ¹⁴ Babikyaga ndeke Mongoni Manza ma bungama ba kugu wa lisyu ka jibili wasi, iba budemu inisoni ka mababa masi. Kwa wa, mulibo ma jibili odoku.»

Yigyogyiso obedulini
(Maliko 13:14-23; Luka 21:20-24)

¹⁵ «Ko ngbingo yi ninu, maminatu ndeke aluku ninu bamakaga be «Mupuruta mumbanga», † bamomosini ka Pa yo Tu. A muthu yi ninu mugyalandu Danyele anzi na ndi ko bulya kaki. (Muthu yi ninu akatangulaga likrumuka li nibo, ukaniho isi yi.)

¹⁶ Kwa wa, batu nibo bika ndeke ka Yudea bogwa ndeke mbanzu miso ya bangupa. ¹⁷ Mumbanzu kiko kugbondo, kosyigu ndeke bata kava luki ka ndabu. ¹⁸ Mumbanzu kika ko tiko, kigigu ndeke bata kava kutuko.

¹⁹ Ka masye mi nimo, boko ba bamuma na nibo bika ndeke kaulunguso bomiki balya ndeke kumbu! ²⁰ Lumboni ambe mbanzu kunu kikonitugu ko ngbinga wa ndobo ikani ka Lisyu la kimumbiso.

²¹ A beyo, ka masye mi nimo, yigyogyisa ika ndeke yakru kuge niyo kanigyonosigu ndeke katuka ka mupanganagi ma jibili kadwe na lisyu li nibo. Na inguo ya yigyogyiso yi niyo kigyonosigu ndeke bata. ²² Kunzi kokundumosi ndi masye mi, iba kedu na mumbanzu gutugu bemoti aka ninu ahuka ndeke. Luki limoti, okundumosa ndi beyo ko bulya ka batu nibo urunaga ndi.

²³ Kika ni mumbanzu amubikyini be: «Winoni! Kilisito a wanu!» Ikani «A ku!», makabinikyononitugu. ²⁴ A beyo, bakilisito ba bongu na bogyalandu ba kuboboka bopuponokuto ndeke. Bagyaga ndeke mokingyosi makrukru na makrumuka mumbanga-mbanga kakisa kaubungusaga gutugu batu nibo aka bo Kunzi urunaga ndi. ²⁵ Eee, hukononi! Imi, namutukusyogini motili kambwa aka.

²⁶ Kika ni mumbanzu amubikyini be: «Winoni! Kilisto a ka isa!», makindonitugu ku beyo. Ikani kamubikya be: «Winoni! A ka ndabu ya kusu!», makabinikyononitugu.

²⁷ A beyo, doku ko Mika-mumbanzu ika ndeke mufongoni abe ngbangbata kanginana, ozigo jibili wasi katuka ka ingenge adwe ka dumbe. ²⁸ Pa yasi niyo manda ika ndeke mino, bombu nibo balyaga makolo bamumukana wa gu wa.»

Doku ko Mika-Mumbanzu
(Maliko 13:24-27; Luka 21:25-28)

²⁹ «Ngbinga mukede kumbusa wa masye ma yigyogyiso yi niyo,

«Muni olimika ndeke bipi.

Timba kanzigu ndeke bata.

Mangatu onyukogoku ndeke kotukyoku kugu wa lisyu.

Makrumuka mo ngu nimo kugu wa lisyu izukula ndeke bingbwuku-ngbwuku.» ‡

† 23:39 Wanda ka Mambu 118:26.

†† 24:15 Wanda ka Danyele 9:27; 11:31; 12:11. ‡ 24:29 Wanda ka Isaya 13:10; 34:4.

³⁰ Kwa wa, likingyosi ko Mika-Mambanzu inisanatu ndeke kugu wa lisyé. Mababa masi ka bambanzu nibo kusili wa mōni igomisagatu ndeke. Bamina kwa ndeke Mika-Mambanzu ni anodoku ka beku ba no ngu na ibi-ba yakru. ³¹ Bofya ndeke siba niyo apaga liye laru. Mika-Mambanzu utika ndeke bamalaika kaki ka mondu masi makwanganya ma zibili, kamumela batu basi nibo urunaga ndi ka banakpangbala basi ba zibili.»

Yeso akatwa lizuni ko bulya sibukuso niso abukutaga
(Maliko 13:28-31; Luka 21:29-33)

³² «Hukononi mutiwi nimo sibukuso akapa. Ngbingo yi nino mapaku ma sibukuso obuukonogo mino, magogo arunga kabaka, mibaga be syangasu a kwa buwobi kobuniko. ³³ Mufongoni goni, ngbingo yi nino ibunu mina ndeke mina makrumaka mi nimo masi, wiboni ambe doku ko Mika-Mambanzu a kwa buwobi, a ka mupumi.

³⁴ A lingenu, nakamubikya ambe, batu ba livananza li nili bakolumwogitu basi ni makrumaka mi nimo masi kanigyonositu. ³⁵ Lisyé na litumbu olimikatu ndeke, luki limoti likrumaka kami kolimikigu ndeke lu.»

Kunzi yikaka aka no akaibo ngbingo wa mulibo
(Maliko 13:32-37; Luka 17:26-30, 34-36)

³⁶ «Mambanzu gutugu bemoti aka kibigu lisyé ikani ngbingo yi nino makrumaka mi nimo igyonosa ndeke mino, iki bamalaika ba kugu wa lisyé ikani Miki. Luki limoti, Baba mukaka aka no akaibo. ³⁷ Mufongoni begeyo igyonosa ndi mino ko ngbingo ka Nua, ika ndeke begeyo ko ngbingo yi nino Mika-mambanzu odoku ndeke mino. ³⁸ A beyo, kambwa wo tumo yidingi, bambanzu bikaga ndi kalyalya, banomwo, banavanana, banugaba bomikabu ka bonononi kadwe ka lisyé li nilo Nua ogulya ndi mino ka ingulo. ³⁹ Bakatamanagitu ndi likrumaka gutugu limoti aka, kadwe ku kwa ku tumo yidingi odoku ndi mino kaulumwisaga basi bigbatata.

Ika ndeke mufongoni begeyo ka lisyé li nilo Mika-mambanzu igoku ndeke mino. ⁴⁰ Ngbingo yi nino, bambanzu baba bikaga ndeke ko tiko, bavaga ndeke bemoti, basa wagogo. ⁴¹ Boko baba bikaga ndeke kadwa mupunga, bava ndeke bemoti, basa wagogo.

⁴² Yeki a beyo, wikoni neki bubisi, kye makibigu lisyé nilo Mombukwono-donu igoku ndeke mino. ⁴³ Wiboni binza ambe, mombukwana ndabu kibaga ndi ngbingo yi nino muti wo kubaku odoku mino, iba ikaga bongbinga basi wakitulya kye bakobunonitugu ndabu kaki. ⁴⁴ Kinili, wikoni neki bakitulya, kye Mika-mambanzu odoku ndeke ko ngbingo yi nino makikigu mino na mutamanagi.»

Lizuni ka muga-ligubo wongbingibili na wa yimibo
(Luka 12:41-48)

⁴⁵ «Wani se kwa no a muga-ligubo walingenu na wakimibo? A nino mombukwana-daki asilya ligubo lilupyaga malili ka bagya-ligubo bagogo ko ngbingo yi nino okwononi mino. ⁴⁶ Igyaga ka muga-ligubo nino mombukwana-daki kigoku, atakanya idukufini bigubu kaga ligubo li nilo. ⁴⁷ A lingenu, nakamubikya ambe, mombukwana-daki abisa ngama kaanda mukumba kaki masi.

⁴⁸ Luki limoti, kika muga-ligubo wanyé nino ibikyaga be: «Mombukwana-dami kegu kaigoku mbiya wanu.»

⁴⁹ Arunga kwa kamuma bawai-daki bagya-ligubo, kalyalya na komwo pa imoti na badangbala.

⁵⁰ Mombukwana-daki yi nino igoku banu ka lisyé na ko ngbingo yi nino kikigu mino kaibo. ⁵¹ Akpumyo, agyogyisa mufongoni beyo Kunzi ugogyisa ndeke mino batu ba kuboboku, ambimbo ka pa niyo bagamanga mino, banilya manzu bikyalu-kyalu.»

Bibu ka basika tekebe

25 «Ka lisyé li nilo, bokinyasa ndeke bungama ba kugu wa lisyé na basika tekebe. Ibu, buva ndi batala kabu, baga katilya mombukwono dumo wa ndawa. ² Luga kabu, kubukumuti ba ndi nibo bakimibo. Na kubukumuti bagogo batu buzinga. ³ Nibo buzinga buva ndi batala kabu aka, ni bakovigu molingo magogo mumatila kuso yi. ⁴ Luki limoti, nibo bakimibo, buva ndi batala na molingo magogo ka basupa.

⁵ Niyo mombukwono dumo wa ndawa olipya ni kanodukugu, boko bi nibo basi bapunga ndi kazinga batoto, balalana ndi.

⁶ Lugo wo biti, liye limoti abikya ndi be: «Winoni! Mombukwana dumo wa ndawa a ko pisi! Gyoni, togoni katilya!» ⁷ Kwa wa, boko basi bozuzuka ndi, butanaga batala kabu.

⁸ Basika buzinga bubikya ndi nibo bakimibo be: «Tiponi goni mino ikyu molingo, kye batala kusu banolimiko.» ⁹ Luki limoti, busikisya ndi be: «Kali! Molingoni mi nima a makede, kakwananigu katitulyana basi! Win-doni koluwo mokunu ka batu nibo bagabaga.»

¹⁰ Ngbingo yi nino binda ndi mino, mombukwono dumo wo vononi osiloku. Bawai dabu kubukumuti nibo ba ndi bakitulya, bingya ndi pa imoti na ibu ka ndabu yo dumo. Kumbuso yi, badala ndi mupumi.

¹¹ Kwa wa, nibo buzinga bigoku ndi, babikya be: «Hiii Mombukwono-dosu! Mombukwono-dosu! Tihukwilyano baka mupumi!» ¹² Luki limoti, osikisya ndi be: «A lingenu, nakamubikya ambe, nakamumibigu!»

¹³ Yeso abikya bata ndi be: «Wikogoni neki bubisi! Kye makibigu lisyé ikani ngbingo.»

Lizuni ka bagya-ligubo niḅo bapága ndi buyi

(Luka 19:11-27)

¹⁴ «Bokingyasa ndeke Bʼngama ba kʼgʼ wa lisyɛ na mʼtʼ bemoti ninɔ a ndi na ligundɛ. Kambwa katʼkya, ʼmaka ndi bagya-ligubo kaki, ʼgbananilyaga makrʼmʼka kaki. ¹⁵ Kabyɛnɛnɛ no ngu ka mʼmbanzɛ yikaka-yikaka, apá ndi mʼgya-ligubo bemoti bambuma kubukumuti. [†] Wagɔɔ, apá ndi bambuma baba. Na wagɔɔ bata, apá ambuma bemoti. Kumbuso yi, aga ndi iyi.

¹⁶ Mʼgya-ligubo ninɔ bapá bambuma kubukumuti, aga ndi na ibu koyikosogo, inisana ndi bata na bagɔɔ kʼgʼ yi kubukumuti. ¹⁷ Ninɔ bapá ndi bambuma baba, aga ndi iyi koyikosogo bɛgɛyɔ, inisana ndi na bagɔɔ kʼgʼ yi baba gɔni. ¹⁸ Luki limoti, ninɔ bapá ndi ambuma bemoti, ɪnda ndi kakrɔ lʼbyɛ, olumbo, asɛma ndi.

¹⁹ Niyo masyɛ akitagamudingi, mombukwana-dabɛ igoku ndi. ʼbikya kʼwa ndi bagya-ligubo kaki bi niḅo bɛ batʼmbɛlyagi isabɛ ya makrʼmʼka kaki. ²⁰ Mʼgya-ligubo ninɔ bapá ndi bambuma kubukumuti, odoku, apá bagɔɔ kubukumuti kʼgʼ yi. Abikya ndi bɛ: «Mombukwono-dosu! Wesa ndi na bambuma kubukumuti. Wina! Ninisana ndi bata na bagɔɔ kubukumuti gɔni.»

²¹ Mombukwana-daki abikya ndi bɛ: «A binza! Wa mʼgya-ligubo wanza. Wo bi na bungbingbili ko luki likɛɛ, nubisa banɛ ngama kobuulyaga makrʼmʼka mudingi. Gulyo ka igyagya ka Mombukwana-dakɛ!»

²² Mʼgya-ligubo ninɔ bapá ndi bambuma baba, odoku ndi gɔni iyi, abikya ndi bɛ: «Mombukwono-dosu! Wesa ndi na bambuma baba aka. Wina! Ninisana ndi bata na bambuma bagɔɔ baba kʼgʼ yi.»

²³ Mombukwana-daki abikya ndi bɛ: «A binza, wa mʼgya-ligubo wanza na walingʼnɛ! Wo bi mʼtʼ walingʼnɛ kobuulyogo luki likɛɛ, nubisa banɛ ngama kobuulyogo makrʼmʼka mudingi. Gulyo ka igyagya ka Mombukwana-dakɛ!»

²⁴ Kʼwa wa, mʼgya-ligubo ninɔ bapá ndi ambuma bemoti, odoku, abikya ndi bɛ: «Hiii Mombukwono-dosu, nibagatɛ ambe wa mʼdiya. Wobuulyaga kʼ wakakʼnagigɛ mino, wanyɔɔ masɔɔ kʼ wakokunigɛ mino. ²⁵ Kinili, nabangatɛ ndi, naga kasɛma ambuma kakɛ ka litɔmbɛ. Wina! Va ambuma kakɛ nimɛ.»

²⁶ Mombukwana-daki asikisya ndi bɛ: «Wa mʼgya-ligubo wanyɛ, mʼfɔɔɔɔɔɔ! Wibagatɛ ndi bɛ nobuulyaga kʼ nakakʼnagigɛ mino, namʼmɛla masɔɔ nimɔ nakokunigɛ. ²⁷ Yeki a bɛyɔ! Wakwanana ndi ko-bisa buyi kami ka baki, iba wa nigiku mino, nakwanano bi konyoku ni itundini. ²⁸ Mukupyoni neki ambuma yi ninɔ, mapá mʼtʼ yi ninɔ a ndi nobu tɛkɛbɛ.

²⁹ A bɛyɔ, mʼmbanzɛ kika no luki, bamatilyatɛ bata, ika kʼwa na imu makrʼmʼ. Luki limoti, mʼtʼ yi ninɔ kʼgʼ

[†] Ambuma bemoti wo buyi bi niḅo uluwaga ndi bangɔmbe kubukumuti.

no luki bakʼpya gʼtʼgʼ luki likɛɛ aka niḅo akwanano bi kaika nolu. ³⁰ Mʼgya-ligubo yi nimɛ kʼgʼ na izangiya, mudikitori kunzi ko biti, a pa ya kigomisogo na kailya manzɛ.»

Bɛyɔ Mika-Mʼmbanzɛ akɔ ndeke mino mʼngimbɔ ma ɔbili

³¹ «Ngbingo yi ninɔ Mika-Mʼmbanzɛ odoku ndeke mina ka ibiba kaki, pa imoti na bamalaika basi, ika ndeke ko kiti kaki wa bʼngama, ka ibiba ya kʼgʼ wa lisyɛ. ³² Bambanzɛ bo giyo yasi bamʼmʼkana ndeke kambwa kaki. ʼgbanana ndeke bambanzɛ dididi mʼdɔngɔni bɛyɔ mububulyo ʼgbananaga mino bamɛmi na bakɔndɔɔ. ³³ Ubisa ndeke bakɔndɔɔ ka nakpangbala wa kumbanzikanikɔ kaki, ubisa bamɛmi ka kulekuke.

³⁴ Niḅo ba ka kumbanzikanikɔ, ngama ʼbikya kʼwa ndeke bɛ: «Doniku, ibunu niḅo Baba amudukulyoni ndi bʼbʼnga. Voni lisimo la bʼngama niḅo bamubungusilyaga ndi katʼkya ko ngbingo ninɔ aka nɔ bagya ndi mino ɔbili. ³⁵ A bɛyɔ, na ndi kaimʼkana nza, mɛpátɛ ndi malili. Na ndi na mʼsasa, mɛpá libo limwo. Na ngbingo yi ninɔ na ndi mino mubiko, metilyatɛ ndi. ³⁶ Ngbingo yi ninɔ na ndi mino ndumbu, mɛpátɛ ndi botu. Na ndi no kolobu, modokutɔ ndi kenda. Ko ngbingo yi ninɔ na ndi mino ka bɔɔkɔ, modokutɔ ndi kenda.»

³⁷ Kʼwa wa, batɛ bongbingbili bamuusa ndeke bɛ: «Mombukwono-dosu, ngbinga tino nɔ tʼmina ndi mina na nza, tɛpá malili? Ikani na mʼsasa, tɛpá libo limwo?

³⁸ Ngbinga tina nɔ wa ndi mino mubiko, tɛtilya? Ikani wa ndi ndumbu, tɛpá botu? ³⁹ Na ngbinga tina nɔ tʼmina ndi mino no kolobu, ikani ka bɔɔkɔ taga kaɛnda?»

⁴⁰ Kʼwa wa, ngama usikisya ndeke bɛ: «A lingʼnɛ, nakamʼbikya ambe, lasi niḅo magyilya ndi bemoti luga ka bomiki bakekɛkɛ bi niba ikani bemoti luga ka bomika-mama, megyilya ndi imi bikɛ.»

⁴¹ Kʼwa wa, ʼbikya ndeke niḅo bika ndeke ka kulekuke kaki bɛ: «Tukyoni buwobi na imi, ibunu migbongisisoni! Windoni ko buku ba benze na benze. Buku bi niḅo ibungusyaga ndi ko bulya ka mumuyoniso na bamalaika kaki! ⁴² A bɛyɔ, na ndi kaimʼkana nza, makepágɛ ndi malili. Na ndi na mʼsasa, makepágɛ ndi libo limwo. ⁴³ Ngbingo yi ninɔ na ndi mina mubiko, maketilyagɛ ndi. Ngbingo yi ninɔ na ndi mina ndumbu, makepágɛ ndi botu. Na ngbingo yi ninɔ na ndi mina no kolobu ikani ka bɔɔkɔ, makodokugɛ ndi kenda.»

⁴⁴ Kʼwa wa, basikisya ndeke bɛ: «Mombukwono-dosu, ngbinga tina nɔ wa ndi mina kaimʼkana nza, ikani mʼsasa, ikani wa ndi mubiko, ikani wa ndi ndumbu, ikani no kolobu, ikani ka bɔɔkɔ ni takusingyigɛ?»

⁴⁵ Ngama usikisya kʼwa ndeke bɛ: «A lingʼnɛ, nakamʼbikya ambe, lasi niḅo makagyilyagɛ ndi bemoti

luga ka bomiki bakekeke bi nifa, makegyilyagu ndi imi.»⁴⁶ Batu bi nifo bopupa ndeke wa, бага kaigyogy-iso ka benze na benze. Luki limoti, nifo bongbingbili, bogulyo ndeke ka zibili wa benze na benze.»

Bangama bakagya dikidi kamwisiso Yeso

(Maliko 14:1-2; Luka 22:1-2; Yuani 11:45-53)

26 Ngbingo yi ninu Yeso ama ndi mina kapá mwtiwi mi nimu masi, ubikya babibya kaki be: ² «Makai-ba be yinga wa Pasika ika banu kumbusa wa masye maba. Basutatú Mika-Mumbanzu kye babangilagi ka musalaba.»

³ Kwa wa, bokumu-kumu na bambuku-mbuku ka Bayuda bamumekana ndi ka ndabu ko kumu-kumu beyo ka Kayafa. ⁴ Bagya ndi dikidi kagwisiso Yeso bipete na kamwisiso. ⁵ Luki limoti, ba ndi kabikya be: «Takagwinito ko ngbinga wa yinga, kye bambanzu bakovikimonogoni.»

Muka bemoti akpozyini Yeso na malazi ka mu

(Maliko 14:3-9; Yuani 12:1-8)

⁶ Ngbingo yi ninu Yeso a ndi mina ka Betania, ogulya ndi ka ndabu ka Simoni ninu a ndi kebu-kebu. ⁷ Muko bemoti akpudoku ndi. Muko yi ninu a ndi na malazi ma ligabu lapu kugbe ko supa ninu bagya ndi na litalu la alibati. Ngbingo yi ninu Yeso a ndi mino kalyalya, muko yi ninu akpazyaga ndi na malazi mi nimu ka mu. ⁸ Niyu babibya kaki bina beyo, utula. Babikya be: «Ko bulya iki yu akaputa mino malazi beyo?» ⁹ Bakwanano bi kagaba ka ligabu lapu kugbe na kapá batu ba yangya buyi bi!»

¹⁰ Yeso andunga ndi yikrukumukya kabu, umuusa kwa be: «Ko bulya iki yu mo mino kaikrukumukya kugu ka muko yi nimu? Nilo egyilyi, a yanza! ¹¹ A beyo, mika ndeke pa imoti na batu ba yangya masye masi. Luki limoti, imi, takikigu ndeke pa imoti na ibunu aka. ¹² Ngbingo yi ninu ekpozyi mino na malazi nima ka nzuyu, akebungusyogo ko bulya lisyu nilo belumba banu mino. ¹³ A lingenu, nakamubikya ambe: bapa bayasi ku babikyaga ndeke mino Mongoni Manza mi nima ka zibili wasi, batamanaga ndeke nilo muko yi nimuna ogyi, banatumbulaga yi.»

Yuda Isikalioi obingisyini kagaba Yeso

(Maliko 14:10-11; Luka 22:3-6)

¹⁴ Kwa wa, Yuda Isikalioi, bemoti luga ka batatumbwa tekebe na baba, inda ndi ka bokumu-kumu. ¹⁵ Umuusa ndi be: «Nakamugabila, mepa iki?» Kwa wa, bapa bambuma bayo buyi batekebe basaa. ¹⁶ Katukya ko ngbingo yi ninu, Yuda apunga kwa ndi kakisa pisi kaugabila Yeso.

Yeso akalya Pasika na babibya kaki

(Maliko 14:12-26; Luka 22:7-23; Yuani 13:21-30; 1 Bakolito 11:23-25)

¹⁷ Ka lisyu la mambwa la yinga wa Mukati mokofulu, babibya ka Yeso bakpudoku ndi, bamuusa be: «Waka-pa be tubungusilyogiku malili ma Pasika yani?»

¹⁸ Usikisya ndi be: «Windoni ka gudu, † ka aluku bemoti benu. Mabikyoku be: Muwonisilo akabikya be: «Ngbingo kami a kwa buwobi. Nakalya Pasika ku kaku pa imoti na babibya kami.» ¹⁹ Babibya bagya ndi mudongoni beyo Yeso ukpamyu ndi mino, bamba kwa ndi malili ma Pasika ku beyo.

²⁰ Niyu bengo ogwo, Yeso ika ndi kalyalya pa imoti na batatumbwa tekebe na baba. ²¹ Ngbingo ninu ba ndi mino kalyalya, abikya be: «A lingenu, nakamubikya ambe, bemoti kunu egabatu.» ²² Batatumbwa balya ndi kumbu, bapunga kamuusogo yikaka-yikaka be: «Mombukwono-dosu! Imiti?»

²³ Yeso osikisya be: «Mutu yi ninu akamakyaga kubuku ka sani pa imoti na imi nu egaba banu. ²⁴ Mika-mumbanzu akokwa mudongoni beyo ikpikaga ndi mino ko bulya kaki. Luki limoti, kumbu yidingi ka mutu yi ninu akagaba yi! Ika gutu ndi binza kugbe ni kibukutigu!»

²⁵ Kwa wa, Yuda ninu a ndi kagaba, amuusa be: «Muwonisilo! Imiti?» Yeso asikisya ndi be: «Wobikyi ni iwe!»

²⁶ Ngbingo yi ninu ba ndi mino kalyalya, Yeso ava ndi mukati. Kumbuso kabibisa Kunzi, obunonogo, upaga babibya kaki. Ubikya kwa ndi be: «Voni, malya, a nzuyu kami.» ²⁷ Kwa wa, ava ndi kuru, kumbuso kabibisa Kunzi, upa. Ubikya ndi be: «Mwoni ibunu basi! ²⁸ A beyo, niyina a bangi kami. Bangi ya agume ko Kunzi. Odukonaga ndeke ko bulya ka batu budingi na ko bulya mepilya ma bunye. ²⁹ Nakamubikya ambe, nakamwigu ndeke bata vinya wa muzabibu, kadwe ka lisyu nilo namwo ndeke mino ninu wambiya pa imoti na ibunu basi ka bungama ka Baba.»

³⁰ Kwa wa, bimbila ndi limbu libibisa Kunzi. †† Kumbuso yi, bopupa ndi wa, бага ka Ngupa ya Mizeituni.

Yeso obikyini be Petete amanganyatu

(Maliko 14:27-31; Luka 22:31-34; Yuani 13:36-38)

³¹ Kwa wa, Yeso ubikya ndi babibya kaki be: «No biti ya lisyu li nili, ibunu basi memanganyatu. A beyo, ikpikaga ndi be:

«Namwo ndeke mububulyo ka bakondolo.

Na ambaza kabu omisikana bingbwi.» †

³² Luki limoti, kumbuso imi kopupo ka mbuku, metokonyoku ndeke ka Galilaya.»

† Gudu yi ninu ni Yelusalema. †† Bayuda, ngbingo yi ninu bama-ga ndi mino kalya malili ma Pasika, bimbilaga ndi Mambu 113-118 na 136. ‡ 26:31 Wanda ka Zakalia 13:7.

Kumu-kumu abikya bata ndi be: «Nakaumuuso ko lino ko Kunzi ninɔ a na ɔbɪlɪ, tɪbɪkya pisi ka silika, iwe ni Kilisito, Miko Kunzi?»

⁶⁴ Yeso asikisya ndi be: «Iwe mombukwana-daki wobikyini! Luki limoti, nakamɛbikya ambɛ katukya mbiya wanɛ, maminatɛ Mika-mɛmbanzɛ wakiko ka kumbanzikanikɔ ko Kunzi ninɔ wo Ngu. Na maminatɛ ndeke gɔni ni anodoku ka bekuɓa kɛgɛ wa lisyɛ.»

⁶⁵ Kɛwa wa, kumu-kumu yi ninɔ inɛaga ndi botu. Abikya be: «Atumbwini Kunzi! Takegɛ bata na nzoyi ya badɛmɛ. Marɛnya kaɓkana beɔ atumbwi mino.

⁶⁶ Makabikya be?» Basikisya ndi be: «Okwononi bamwi!»

⁶⁷ Kɛwa wa, babakyaga ndi Yeso na botikito ko miso, bayipaga bangwasi. Bagɔgɔ bayipaga ndi bangwasi, ⁶⁸ banabikya be: «Kilisito! Ndɛnga pisi ka bugyalandɪ! Tɪbɪkya, wani nɔ uipi?»

Petele amongonyini Yeso

(Malikɔ 14:66-72; Luka 22:56-62; Yuani 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Ko ngbingo yi ninɔ, Petele a ndi iyi wakiko kunzi ka pa yangba. Kɛwa wa, mɛgya-ligubo bemoti mɛsika yi akpudoku ndi, abikya be: «Iwe, watɛ ndi gɔni pa imoti na Yeso mɛtɛ wa Galilaya.» ⁷⁰ Luki limoti, Petele anganya ndi kambwa ka batɛ basi be: «Imi, nakibigɛ nilɔ wakapa kabikya.»

⁷¹ Kumbuso yi, isisila ndi miso ya mupumi ma pa yangba. Mɛgya-ligubo mɛsika yi wagɔgɔ amina ndi, ɛbikya batɛ niɔ ba ndi wa be: «Mɛtɛ yi nimɛna a ndi pa imoti na Yeso mɛtɛ wa Nazaleti.» ⁷² Petele anganya bata ndi, ako silika be: «Imi, nakamibigɛ mɛtɛ yi nimɛ!»

⁷³ Kumbusa yikede, batɛ niɔ ba ndi wa bakpudoku ndi Petele, babikya be: «A beɔ, wa gɔni bemoti kabɛ. Gɛtɛgɛ mɛnzina kakɛ aka akowonisilo binza be wa Mugalilaya!» ⁷⁴ Petele ako ndi silika, abikya be: «Nigogyisi! Kika ni nakabikya bɔngɔ. Nakamibigɛ alɛkɛ yi nimɛ!» Wa aka wa, kɔkɛ alika ndi.

⁷⁵ Petele atamana mɛnzina nimɔ Yeso abikya ndi be: «Kambwa kɔkɛ kaalika, wika ni wemongonyini ngangya yisaa.» Kɛwa wa, opupa ndi kunzi, arɛnga ndi kagama no kumbu kɛgɛ.

Bogoni na Yeso kambwa ka ngama mudingi beɔ ka Pilatɛ

(Malikɔ 15:1; Luka 23:1-2; Yuani 18:28-32)

27 Niɔ lisyɛ asyɛ, bokumu-kumu na bambɔkɛ-mbɔkɛ bolikilya ndi dikidi kakisa kamwisiso Yeso. ² Kumbuso kakondisiso, baga na iyi, bamomosa ndi bigbɛ kambwa ka ngama Pilatɛ ninɔ andaga ndi iwili ya Lɛma.

Yuda ibongisini

(Ligubo 1:18-19)

³ Niɔ Yuda ninɔ agaba ndi Yeso ɛkana be bomosini mɛtɛ kamwɔ Yeso, arɛnga ndi kalya kumbu kɛgɛ. Umigisya kɛwa ndi bokumu-kumu na bambɔkɛ-mbɔkɛ bambuma batekebe basaa baya buyi. ⁴ ɛbikya ndi be: «Nogyi bi bɛnyɛ kodukusaga bangɛ ka mɛmbanzɛ yi ninɔ kɛgɛ bi na bɛnyɛ.»

Luki limoti, iɓɛ basikisya ndi be: «Katindigɛ ibusu. Undi iwe aka.»

⁵ Yuda ombimba ndi buyi bi niɔ ka Ndabɛ ko Kunzi. Kumbuso yi, atukya ndi, aga kaibongiso.

⁶ Bokumu-kumu barɛnaga ndi, babikya be: «Mɛtɛ kusu katikpamyagɛ be tobisogi inguo yo buyi bi niɓa ka kpokoyo ya ndabɛ ya malɛmba. A beɔ, a mɛkalya ma bangɛ.»

⁷ Kumbuso wa yɛkanana, boluwa ndi no buyi bi niɔ tiko ka mabɔkɛ ka alɛkɛ bemoti ninɔ alɛkaga ndi bambike. Boluwa ndi tiko yi niɔ ko bulya yilumbo mino bobiko. ⁸ Kinili, kadwe na lisyɛ li nili, tiko yi niɔ balikyaga be «Tiko ya Bangu.»

⁹ Kɛwa wa, itɛlyana nilɔ ibikya ndi pisi ka mugyalandɛ Yelemia be: «Bava ndi bambuma batekebe basaa baya buyi. Ligabɛ li nilɔ Bezaleli bobisa ndi ko bulya kaki. ¹⁰ Boluwa ndi no buyi bi niɔ tiko ka mabɔkɛ ka mɛlɛka bambike mɛɔngɔni beɔ Mombukwono-dosu ɛbikya ndi mino.» †

Bogoni na Yeso kambwa ka Pilatɛ

(Malikɔ 15:2-15; Luka 23:2-3, 18-25; Yuani 18:29-19:16)

¹¹ Binda kɛwa ndi na Yeso kambwa ka ngama wa iwili beɔ ka Pilatɛ. Iyi Pilatɛ amuusa ndi be: «Iwe ni ngama ka Bayuda?» Yeso asikisya be: «Iwe nɔ wobikyɪ.»

¹² Kumbuso yi, bokumu-kumu na bambɔkɛ-mbɔkɛ basɛngɛlyɛ ndi. Luki limoti, ni kosikisyigɛ. ¹³ Kɛwa wa, Pilatɛ amuusa ndi bata be: «Wakegɛ kaɓkana bangbanga basi niɓana bakaɛpɛlyaga ba?» ¹⁴ Luki limoti, Yeso kasikisyagɛ ndi ka likrɛmɛka gɛtɛgɛ limoti aka. Likrɛmɛka li nilɔ ambanga ndi ngama mudingi kɛgɛ.

Pilatɛ okpomyini be bamwi Yeso

(Malikɔ 15:6-15; Luka 23:15-25; Yuani 18:39-19:16)

¹⁵ Ka yinga ya Pasika, ngama mudingi akɛlaga ndi mɛtɛ wa bɔkɔkɔ bemoti nimɔ ambaza ka bambanzɛ atwaga ndi. Ikaga ndi mɛtɛ yi ninɔ ambaza apaga ndi.

¹⁶ Ko ngbingo yi ninɔ, a ndi na mɛtɛ wa bɔkɔkɔ bemoti wakimibisikoso kɛgɛ. Lino kaki ndi ni Balaba.

¹⁷ Kɛwa wa, Pilatɛ umuusa ndi bambanzɛ niɔ bamɛmɛkana ndi wa be: «Wani nɔ makapa be namɛkɛlyi luga ka Balaba iɓɛ na Yeso ninɔ bamakaga

† 27:9-10 Wanda ka Zakalia 11:12-13; Yelemia 18:2-3; 19:1-2; 32:6-15.

be Kilisito?»¹⁸ Uusa ndi beyo kye a ndi kaiba be baseta ndi Yeso ko bulya imi aka.

¹⁹ Ngbingo ninɔ Pilatɛ a mbeyi ndi mino wakiko aka kasombiso Yeso, mukaki atikilyoku ndi liyɛ be: «Mɛtɛ yi ninɔ kegɛ na bɛnyɛ, wakimokyonitɔgɛ ka likrɛmɛka kaki! A beyo, no biti yi niyi, nigyogyisi kɛgbe ko nziki ko bulya kaki.»

²⁰ Luki limoti, bokumu-kumu na bambɔkɛ-mbɔkɛ ka Bayuda bɛtiwa ndi bambanzɛ be bakɔlagi Balaba, bamwɔ Yeso.

²¹ Ngama umuusa ndi be: «Luga ka batɛ baba bi niba, wani nɔ makapa be namɛkɔlyi?» Basikisya ndi be: «Balaba.»

²² Pilatɛ umuusa ndi bata be: «Nagya kɛwa iki na Yeso ninɔ bamakaga be Kilisito?» Bambanzɛ basi basikisya ndi be: «Babangilagi ka mɛsalaba!»

²³ Pilatɛ igilya bata be: «Bɛnyɛ tino sɛ bɔ agya ndi?» Luki limoti, bidukulaga ndi asi kapamikanaga aka na liyɛ lapɛ be: «Babangilagi ka mɛsalaba!»

²⁴ Ngbingo yi ninɔ Pilatɛ ina ndi mino be kakwananigɛ kagya bata luki na ipɛmbɛ akaisisilogo aka, atika ndi be boviku libo, isɛkɛsa mabɔkɛ kambwa kabɛ basi. Abikya ndi be: «Bangu ka mɛtɛ yi nimɛ kodukogonitɔgɛ ko lina kami. A kɛwa likrɛmɛka kunu aka!»

²⁵ Batɛ basi bosikisya ndi be: «Bangɛ kaki adɛkagi ka mɛ kusu na ka bomikusu!»

²⁶ Kɛwa wa, Pilatɛ ɛkɔlyɛ ndi Balaba. Atinisisa ndi Yeso pimbo. Kumbuso yi, ɛpɔ ndi kye babangilagi ka mɛsalaba.

Basɛda bokatiba Yeso

(Maliko 15:16-20; Yuani 19:2-3)

²⁷ Kɛwa wa, basɛda baga ndi na Yeso ka ndabɛ ka ngama wa iwili. Kɛ beyo, bɛmɛmɛla ndi basɛda basi, bakungulo Yeso bikululu. ²⁸ Banyɔgɔ ndi botu, bamokisya kanzɛ wangbɛ. ²⁹ Bobungusyaga ndi biwilili muligi nimɔ a ndi no mowo, bamokisya ka mɛ. Bagwisiso ligɛgɛ ka kɛbɔkɛkɔ kwa kumbanzikanikɔ. Kumbuso yi, bobuna ndi moli kambwa kaki katiba, banabikya be: «Ngama ka Bayuda, tumuusito!» ³⁰ Babakyaga ndi na botikito. Bava kɛwa ndi ligɛgɛ li niɔ banatinaga nolu ka mɛ.

³¹ Kumbuso katiba beyo, banyo ndi kanzɛ. Bamokisyo bata botu kaki, baga kɛwa ndi na iyi kabangilaga ka mɛsalaba.

Basɛda babongilogini Yeso ka mɛsalaba

(Maliko 15:21-32; Luka 23:26-43; Yuani 19:17-27)

³² Ngbingo yi ninɔ basɛda bopupa ndi mina wa, babangana na alɛkɛ bemoti ninɔ a ndi mɛtɛ wa Kulene, ina ndi be Simoni. Babinikisa ndi na marɛpɛ mɛsalaba ka Yeso.

³³ Niyo bosila ndi ka pa niyo balikyaga be Gɔɔgɔta (isi yi ni: Pa ya Mukuwa ma mɛ), ³⁴ bapɔ ndi Yeso vinya mɛmatanaga no luki lozyo. Luki limoti, ngbingo yi ninɔ akingila ndi mino, akyɛ komwo.

³⁵ Kɛwa wa, babangilaga ndi ka mɛsalaba. Batwa ndi libɛsɛ ko bulya yigbananaga botu kaki. ³⁶ Kumbuso yi, bikanana ndi wa kabuulyogo.

³⁷ Na kɛgɛ wa mɛ kaki, bokpika ndi isi ya likrɛmɛka niɔ basɛngɔlyɛ ndi mina be: «Alɛkɛ yi nimɛ ni Yeso, ngama ka Bayuda.»

³⁸ A ndi na batɛ bo kubakɛ baba niɔ bɛbangilaga ndi gɔni ka kpɔɔ ka Yeso. Bemoti ka nakpangbala wa kɛmbanzikanikɔ, na wagɔgɔ ka kulekuke. ³⁹ Bambanzɛ bi niɔ ba ndi kakitaga wa, ba ndi katɛmbwa Yeso, banagbitya bamɛ, ⁴⁰ banabikya be: «Wa ndi kapa kanzɛ Nɔdabɛ ko Kunzi, wopika yagɔgɔ ka masɛ masaa. Wihukusa neki mombukwana-daki yi, kika ni wa Miko Kunzi, syoku ka mɛsalaba!»

⁴¹ Bokumu-kumu, bowonisilo ba mɛtɛ pa imoti na bambɔkɛ-mbɔkɛ ba ndi gɔni katiba bɛgɛyɔ, banabikya be: ⁴² «Uhukusa ndi batɛ bagɔgɔ. Kakwananigɛ kai-hukuso iyi mombukwana-daki yi bikrɛ! A ngama ka Bɛzaleli. Osyikunɔ ka mɛsalaba, ibusu, tabinikyana kɛwa gɔni! ⁴³ A beyo, igɛmya ndi ko Kunzi, abikya ndi be a Miko Kunzi. Kika ni Kunzi apagatɛ, ahukusi neki mbiya wanɛ!»

⁴⁴ Gɛtɛgɛ batɛ bo kubakɛ aka niɔ bɛbangilaga ndi ka kpɔɔ ka Yeso, ba ndi katɛmbwa bɛgɛyɔ.

Kukwakɛ ka Yeso

(Maliko 15:33-41; Luka 23:44-49; Yuani 19:28-30)

⁴⁵ Katɛkya ndi ka saa sita, biti ohuma ndi ɔbili wasi ka basaa bayisaa. ⁴⁶ Niyo saa tisa a kɛwa ndi buwobi kaitɔlyana, Yeso igomisa ndi na liyɛ lapɛ be: «Eli, Eli, lama sabakatani?» Isi ni: «Hiii Kunzi! Hiii Kunzi! Ko bulya iki yo wesi mino?» †

⁴⁷ Niyo batɛ bemoti-bemoti luga ka niɔ ba ndi wa bamɛkana mino beyo, babikya ndi be: «Akamaka Iliya.»

⁴⁸ Wa aka wa, bemoti kabɛ apikita ndi, ovoku luki limoti bifɛbɛ-fɛbɛ, olubo ko vinya wa muzabibu wozyo. Kumbuso yi, abanga kɛwa ndi ka ligɛgɛ, apɔ Yeso be omwi. ⁴⁹ Luki limoti, bagɔgɔ babikya ndi be: «Wosoni! Tinini mbeyi ikani Iliya odokuto kahukuso!»

⁵⁰ Luki limoti, Yeso igomisa bata ndi na liyɛ lapɛ. Osi limbengi.

⁵¹ Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, kutuko nikwɔ ikaga ndi kubongiso kagbanana pa yotu na pa yotu kɛgbe kɛ ka Nɔdabɛ ko Kunzi kɛ, anɛika ndi luga katɛkya kɛgɛ kadwe kusili. Mugɛ izɛkɛla ndi bingbuku-ngbuku, matamɛ makrɛkrɛ alikanaga ndi bikpakpakpa. ⁵² Gɛtɛgɛ bambɛkɛ aka oukwikana ndi na batɛ budingi niɔ bokwaga ndi ni babinikyonini Kunzi, babilila ndi. ⁵³ Bopupoku

† 27:35 Wanda ka Mambɛ 22:19. †† 27:46 Wanda ka Mambɛ 22:1.

kɛwa ka bambɛkɛ. Kumbuso gɔni Yeso kopupa ndi ka mbɛkɛ, bingya ka Yelusalema, gɛdɛ wotu. Kɛ bɛyɔ, bupuponilya ndi bambanzɛ budingi.

⁵⁴ Niyo ngama ka basɛda ka Balɛma pa imoti na batɛ nɛɔ ba ndi na ibɛ kabuulyaga Yeso bamina azigizo na masi nimɔ akitanaga ndi wa, bogwa ndi ombombo kɛgbe. Babikya kɛwa ndi bɛ: «Ka lingɛnɛ, mɛtɛ yi nimɛ a ndi asi Miko Kunzi aka!»

⁵⁵ Wa gɔ wa, a ndi na boko budingi nɛɔ ba ndi kaina ka bɛbyi nɛɔ akitanaga ndi la. Botukyoku ndi pa imoti na Yeso ka Galilaya, kasingyo ka mogubo. ⁵⁶ Luga kabɛ, a mbeyi ndi ni Malia mɛtɛ wa Magadala, Malia ninɔ abɛkɛta ndi Yakɔbɔ ibɛ na Yezɛfɛ sɛ kɛwa amaki bomika Zɛbɛdayɔ.

Banalumbo Yeso

(Malikɔ 15:42-47; Luka 23:50-56; Yuani 19:38-42)

⁵⁷ Niyo bɛgɔgɔ itɛlyana, alɛkɛ bemoti wa lingama, mɛtɛ wa Alimatia ninɔ ina bɛ Yezɛfɛ, a ndi gɔni iyi mɛbɛbya ka Yeso, osiloku ndi. ⁵⁸ Inda kɛwa ndi ka ngama mudingi wa iwili bɛyɔ ka Pilatɛ, akɛnga bɛ bapɛ nzɛyi ka Yeso. Pilatɛ akpamyɛ ndi bɛ bapɛ. ⁵⁹ Yezɛfɛ inda ndi kava. Akandaga na kutuko kwambiya, ⁶⁰ amongosa ndi ka mbɛkɛ yambiya niyo ikɛlyɛ ndi ka litalɛ. Kumbuso yi, adɛla ndi mupumi mi na litalɛ lidingi, aga ndi. ⁶¹ Ko ngbingo yi ninɔ, Malia Magadala na Malia ninɔ wagɔgɔ ba ndi wa, bakikonono kambwa wa mbɛkɛ.

Basɛda bakobuulya mbɛkɛ

⁶² Bɛgala bi, akaibikya bɛ lisyɛ li nɛɔ a kambwa wa nɛɔ la kibungusyogo ka Lisyɛ la kimumbiso, bokumu-kumu na Bafalisayɔ бага ndi ka Pilatɛ. ⁶³ Babikya ndi bɛ: «Mombukwono-dosu! Totomonini bata bɛyɔ mɛtɛ wabɔngɔ yi nimɛ abikya ndi mino ngbingo yi ninɔ a mbeyi ndi mino mubisi aka bɛ: «Kumbusa wa masye masaa, nopuratɛ ka mbɛkɛ.» ⁶⁴ Yɛki a bɛyɔ, pɛ nekɛ mɛtɛ bɛ bobuulyogi mbɛkɛ kadwe kɛ kwa kɛ masye masaa itɛlyano mino. Babibya kaki bakodonikuto kabifo, бага kaɛbikya bambanzɛ bɛ: «Opupini bi luga ka bamanda.» Mɛnzima ma mɛba mi nima ika banɛ manyɛ kakitaga nimɔ ma mambwa.»

⁶⁵ Pilatɛ usikisya ndi bɛ: «Matɛ na basɛda nɛɔ bokwononi kobuulya mbɛkɛ. Wogoni, bobuulyogi mɛdɔngɔni bɛyɔ mini mino binza.» ⁶⁶ Baga kɛwa ndi ka mbɛkɛ, badɛla ndi miso ma mbɛkɛ na litalɛ bingbufu, bubisa ndi basɛda wa kobuulyo.

Yeso opupini ka mbɛkɛ

(Malikɔ 16:1-10; Luka 24:1-12; Yuani 20:1-10)

28 Niyo Lisyɛ la kimumbiso akitaga ndi, kɛwa na bɛgala bi ka lisyɛ la mambwa la pɔsɔ † ko mbolu-

† lisyɛ la mambwa la pɔsɔ: Ilu la balikyaga ndi bɛ lisyɛ la Mungu.

go, Malia ninɔ a ndi mɛtɛ wa gɛdɛ wa Magadala pa imoti na Malia wagɔgɔ, бага ndi kaanda mbɛkɛ.

² Ko ngbingo bemoti, azigizo wapɛ apɛnga ndi. Malaika ka Mombukwono-dosu, osyoku ndi kotukyoku kɛgɛ wa lisyɛ, inda ndi katɛ ka kpɔɔ litalɛ lidingi nɛɔ otikya ndi mbɛkɛ, ika ndi kɛgɛ yi. ³ A ndi kanzɛ kɛgbe mɛdɔngɔni abɛ ngbangbata kanginana, botu kaki a ndi bitu abɛ libu.

⁴ Bobubulya nɛɔ ba ndi kobuulyaga mbɛkɛ bapɛnga ndi kagɛgɛma bikpwukpwukpu na kɛbangakɛ, kadwe kɛ kwa kɛ biita ndi mina abɛ bamanda.

⁵ Luki limoti, malaika ninɔ abikya ndi boko bi nɛɔ bɛ: «Makobongonitɔgɛ. Nakaiba ambe makakisa Yeso, ninɔ babongilogi bi ka mɛsalaba. ⁶ Kɛgɛ bata wanɛ! A bɛyɔ, opupini bi ka mbɛkɛ mɛdɔngɔni bɛyɔ abikya ndɛkɛ mino. Doniku, winoni kɛ o bi mino mumongoso. ⁷ Windoni bɛgala kaɛbikya babibya kaki bɛ: «Opupini bi luga ka bamanda. Matokonyoku ka Galilaya. Maminoku banɛ kɛ bɛyɔ.» Nɛɔ no bi ambe namɛbikyɛ nɛɔ.»

⁸ Boko baba bi nɛɔ batɛkya ndi bigala-gala ka mbɛkɛ botumini na kɛbangakɛ bidɛ na magyagya mudingi gɔni. Binda ndi mbangɛ kaɛtɛmbɛlyaga babibya ka Yeso mongoni mi nimɔ.

⁹ Ko ngbingo bemoti, Yeso bikɛ abangana ndi na boko bi nɛɔ, umuuso. Bakpudoku ndi, bavilaga magɛ na babibiso. ¹⁰ Yeso abikya kɛwa ndi bɛ: «Makobongonitɔgɛ! Windoni kaɛbikyaga bomika-mama bɛ бага ka Galilaya. Beminku kɛ bɛyɔ.»

Bobubulyo ba mbɛkɛ bogoni kapaga mongoni

¹¹ Ngbingo yi ninɔ boko bi nɛɔ ba mbeyi ndi mino ko pisi aka, bobubulyo bemoti-bemoti ba mbɛkɛ batɛkya ndi, бага ka gɛdɛ. Kɛ bɛyɔ, bɛtɛmbɛlyaga ndi bokumu-kumu lasi nɛɔ akitanaga ndi.

¹² Kɛwa wa, bokumu-kumu bi nɛɔ pa imoti na bambɔkɛ-mbɔkɛ ka Bayuda bagya ndi dikidi. Bɛkanana ndi kaɛpɛ basɛda bi nɛɔ buyi budingi bɛpɛɛ.

¹³ Bɛbikya ndi bɛ: «Bikyoni ambe: «Babibya kaki bɔduku bi no biti kaifo manda kaki ko ngbingo yi ninɔ to bi mino ka batɔɔ.» ¹⁴ Kika ni mongoni asilyini ngama mudingi wa iwili, ibusu bamombukwono-dosu bi bɔ tatɛmbɛlyaga mongoni mi nimɔ. Tagya yasi ambe ibunu makogulyonitɔgɛ ka bukpwuku-kpwuku.»

¹⁵ Kɛwa wa, basɛda bi nɛɔ bava ndi buyi na bagya mɛdɔngɔni bɛyɔ bɛkpamyɛ ndi mino. Mongoni mi nimɔ itɛlyana ndi luga ka Bayuda kadwe na lisyɛ li nɛɔ.

Yeso upupilyini babibya kaki

(Malikɔ 16:14-18; Luka 24:36-49; Yuani 20:19-23; Ligubo 1:6-8)

¹⁶ Kɛwa wa, babibya bi nɛɔ tekebe na bemoti бага ndi ka Galilaya, ka ngɛpa niyo Yeso wanyaga ndi.

¹⁷ Ngbingo yi ninɔ bamina ndi mino, babibiso. Luki limoti, bemoti-bemoti kabɛ ba ndi na botumo.

¹⁸ Kumbuso yi, Yeso ukpudoku ndi, ɛɓiɓiya be:

«Bepɔni ndi ngu yasi ya kɛgɛ wa lisyɛ na kɛnɛ ka ɔbili.

¹⁹ Yeki a beyɔ, windoni ka bevananza bayasi,

huyikosoni biki babiɓya kami. Hubotisoni ko lino ka Baba, ko Miki na ka Limbengi-Lotu. ²⁰ Huwonisiloni kabɛ masi ninɔ namɛɓiɓyaga ndi. Wiboni binza ambe na pa imoti na ibunu bongbinga basi kadwe ka mulibo ma ɔbili.»

Maliko

Likpamuka la mambwa

Mongoni Manza nimɔ Maliko okpika ndi nima. Maliko kegɛ yi atutumbwa ka Yeso, luki limoti bakpakyanatɛ ndi pa imoti na Pɔɔɔ, bagya gɔni ndi ligubo lo Mongoni Manza ibɛ na Petele. A beyɔ, makpamuka mi nimɔ okpiko ka kitabɛ yi niyi, a nimɔ ukana ndi na Petele ni anutumbɛyaga bambanzɛ ɔbili ka Yeso-Kilisito ka litɔmbɛ li nili.

Ukpikilya ndi batɛ bi niɔɔ bakegɛ Bayuda, kauwonisilo ka lingunɛ bɛ Yeso a Mika Kunzi.

Kɛsɔ wa Mobiso, Kunzi abikya ndi bɛ atikokuto ndeke mɛtɛ bemoti kauhukuso batɛ ba Izaleli niɔɔ ba batɛ kaki. Yeso osiloku ndi ka litɔmbɛ li nili ni Balɛma bogoni ndi kava litɔmbɛ la mugu ma Izaleli, bika ndi kɛ beyɔ. Beza-
leli bɛmɛkanaga kɛwa ndi ibɛ aka.

Bezaleli bikaga ndi katamana bɛ Kilisito ninɔ Kunzi awanyaga ndi katikoku, uhukusagatɛ ndeke ka mabɔkɛ ka Balɛma. Luki limoti, kegɛ ko bulya muhukuso mi nimɔ, mɔ Yeso odoku mino. Uhukusaga ndi asi batɛ bi niɔɔ aka bɔ basa ndi Mumuyoniso, basa bɛnyɛ, bapɛnga kamɛkana asi yi aka.

Maliko atumbɛlaga ndi ka kitabɛ yi niyi, niyɔ Yeso agya ndi ka litɔmbɛ, beyɔ ɛpɔ mino bambanzɛ mɛtɛ, atumbɛlaga gɔni kɛ kwa kɛ na pupo ka Yeso ka mbɛkɛ. Yeso a ndi kabikyaga Mongoni Manza no ngu yasi, anohukuso bokolobu, anokpumyo mambengi ma bɛnyɛ, anagya makpamuka mɛmbanga mbanga mudingi nimɔ okitogi yimibo ka bambanzɛ. Luki limoti, gɛtɛgɛ beyɔ Yeso a mino Miko Kunzi yɔ, kibinikagɛ ndi. Mobiso akabikya bɛ: «A beyɔ, Mika-Mɛmbanzɛ kodokugɛ ndi bɛ kye biki kagugubyo. Luki limoti, odoku ndi kagugubya bambanzɛ, na kapɔ ɔbili kaki abɛ mɛkalya kaɛkɛlaga batɛ buidingi ka bɛnyɛ.» (Maliko 10:45)

Bangama ka Bayuda bamɛyatɛ ndi kadwe kɛ kwa kɛ bamwɔ ndi mino. Mɛtɛ wasi ninɔ abyegɛ Yeso, okwoni, ibi bɛ bagyogiyisatɛ, luki limoti, muliɔo kaki ika na izangiya.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Yuani-Mubatizai akabikyaga Mongoni Manza

Ibatiso ka Yeso na beyɔ Mumuyoniso a ndi mino kakisa kabɔɔ

Yeso ogoni kaiko ka Galilaya

Yeso otukyini ka Galilaya, aga ka Yelusalema

Pɔsɔ wa muliɔo ka Yeso ka litɔmbɛ, kasombiso na kukwakɛ kaki

Yeso opupini ka mbɛkɛ

Yeso upupilyini babiɔya kaki

Yuani-Mubatizai akabikyaga Mongoni Manza

(Matayo 3:1-12; Maliko 1:1-8; Yuani 1:19-28)

1 Mɛpɛnganagi ma Mongoni Manza ka Yeso-Kilisito, Miko Kunzi nima. ² Kɛsɔ wa kitabɛ ka mugyalandɛ Isaya, ikpikaga bɛ:

«Imi Kunzi, nakatika atutumbwa kami kambwa kakɛ, kaubungusilyo pisi.

³ Mɛmbanzɛ bemoti akatɛbilaga ka isa bɛ:

«Bungusyoni pisi ka Mombukwono-dosu, munonilyoni bopisi kaki bingbingbili!»

⁴ Yuani-Mubatizai opuponoku ndi ka isa, anɛkɛwa bambanzɛ bɛ: «Yikosoni mambengi, mibotisiso, Kunzi amɛpilya bɛnyɛ kunu.» ⁵ Batɛ basi ba iwili ya Yudea na

ba gɛdɛ wa Yelusalema basilyogoku ndi Yuani-Mubatizai. Batɛ bi niɔɔ batwaga ndi bɛnyɛ kabɛ ka pa yangba, Yuani anubotiso ka Yɔɔɔdani [†].

⁶ Yuani imokisyaga ndi kutuko kwo tukatɛ ta ngamia na mɛkaba ma sibokuso sa nyama ka idɛkɛfiso. ɛlyaga ndi banabɛnyɛnyɛ no nzuki niyɔ ikaga ko tutu.

⁷ Akɛwaga ndi bɛ: «Mɛtɛ yi ninɔ akodoku kumbusa kami, a no ngu kekitaga imi. Nakakwananigɛ gɛtɛgɛ kodidiko, na kakɛlaga ligi ya bekpakɛ kaki. ⁸ Imi, namubotisaga bi ko liɔo, luki limoti, yi, amubotisaga banɛ ka Limbengi-Lotu.»

[†] Yɔɔɔdani: A libo lidingi ka mugu ma Palesitina.

Yuani akabotiso Yeso

(Matayo 3:13; Luka 3:21-22)

⁹ Ka masye mi nimɔ, Yeso otukyoku ndi ka Nazaleti, ka iwili ya Galilaya adwe ka Yɔɔɔɔɔɔ. Kɛ beɔ, Yuani abotisa ndi. ¹⁰ Niɔ aka yɔ Yeso opupoku ko libo, ina ndi lisyɛ koukwikono, Limbengi-Lotu asilyoku ndi abe likpondi. ¹¹ Kɛwa wa, liyɛ otukyoku ndi kɛgɛ wa lisyɛ be: «Iwe, wa mikami mɛpaka, nogwaga na iwe magyagya kɛgɛ.»

Abili akabɔɔɔ Yeso ka isa

(Matayo 4:1-11; Luka 4:1-13)

¹² Kumbuso yi, Limbengi-Lotu akpamyɛ ndi Yeso kaa-ga ka isa. ¹³ Kɛ beɔ, agya ndi masyɛ batekɛbe bakwan-ganya ni abili anaɔɔɔɔ. Ikaga ndi pa imoti na banyama bo tutu, bamalaika banagugubyo.

Yeso akaɔmaka babifɔya bakwanganya

(Matayo 4:12-22; Luka 4:14-15; 5:1-11)

¹⁴ Niɔ bagwi Yuani-Mubatizai, Yeso aga ndi iyi ka Galilaya. Kɛ beɔ, a ndi kabikyaga Mongoni Manza ko Kunzi. ¹⁵ Abikyaga ndi be: «Ngbingo itulyonini. Bɔnga-ma ko Kunzi a kɛwa buwobi. Yikosoni mambengi, mabinikyana Mongoni Manza!»

¹⁶ Yeso a ndi kakpakyana ka mutili ma ibombu yidingi ya Galilaya, ɛmina ndi banyɔ-bosi baba, Simoni ibɛ na mamaki beɔ ka Andilia ni banolubo moyo. ¹⁷ Ƴbikyaga ndi be: «Ibyeniku. Namuitisa kɛwa banyɔ-bambanzɛ †.» ¹⁸ Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, basa ndi moyo kabɛ, barɔnga kabifɔya.

¹⁹ Niɔ Yeso idukula ndi bata mina yikede bene, ɛmi-na ndi bomika Zɛbedayɔ, Yakɔɔɔ ibɛ na mamaki beɔ ka Yuani. Ba ndi ka ingbɔɔɔ yidingi †† kabɛ ni banobungusyogo moyo. ²⁰ Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, ɛmaka ndi. Basa ndi ababɛ ka ingbɔɔɔ pa imoti na bagyaligubo kaki, baga ndi ibɛ kabifɔya Yeso.

Yeso anyuni mɛtɛ bemoti limbengi la bɔnyɛ

(Luka 4:31-37)

²¹ Yeso na babifɔya kaki bogulya ndi ka Kapelenaumu. Ka Lisye la kimumbiso, Yeso ogulya ndi ka ndabɛ ya malɔmba ka Bayuda, arɔnga kapá mɛtɛ. ²² Mɛtɛ kaki ɛmbanga ndi bambanzɛ niɔ ba ndi kamɛkana bɔ kɛgɛ. A beɔ, a ndi kapá mɛtɛ no ngu ni kɛgɛ abe bowonisilo ba mɛtɛ kabɛ. ²³ Kɛ kwa kɛ, ka ndabɛ ya malɔmba ka Bayuda kɛ, alɛkɛ bemoti bene a ndi na limbengi la bɔnyɛ. Alɛkɛ yi ninɔ arɔnga ndi kamɛkanaga be: ²⁴ «Hu! Yeso, mɛtɛ wa Nazaleti, lo kusu na ibunu ogwogi bɛni? Woduku katilumwisogo?

† banyɔ-bambanzɛ: Bika kaɛkisa na kaɛnyɔgɔ bambanzɛ ka bɔnyɛ kabɛ. †† ingbɔɔɔ: ingbɔɔɔ yi niɔ ikaga ndi yidingi mɛɔngɔni abe mikiya bato.

Nakaumiba binza! Iwe ni Mɛtɛ Wotu ninɔ Kunzi atikoku!»

²⁵ Yeso apamilyaga ndi limbengi la bɔnyɛ, abikyaga be: «Daka! Pupa ka alɛkɛ yi nimɛ!» ²⁶ Limbengi la bɔnyɛ niɔ ayunga ndi alɛkɛ nɔ bɔnyɛ, opupa ndi bindede ni apamikana biliya-liya. ²⁷ Likpɛmɛka niɔ ɛpá ndi bambanzɛ basi ombombo, barɔnga ndi kauusana be: «Likpɛmɛka tina se piye li? A mɛtɛ mambiya, mutumo no ngu. Akapamilyaga gɛtɛgɛ mambengi ma bɔnyɛ aka, anamɛkana!» ²⁸ Ko ngbinga mɛkede aka, mongoni ka Yeso awawa ndi ka iwili ya Galilaya yasi.

Yeso uhukusini batɛ budingi ba bokolobu

(Matayo 8:14-17; Luka 4:38-41)

²⁹ Kɛwa wa, Yeso opupa ndi ka ndabɛ ya malɔmba ka Bayuda. Ba ndi na Yakɔɔɔ ibɛ na Yuani, bingya ndi ka Simoni na ka Andilia. ³⁰ Kɛ beɔ, titaki Simoni ninɔ muko yi a ndi wakanga, animɛkana bɛdi. Niɔ aka yɔ Yeso osila wa, batɛmbɔlyaga ndi likpɛmɛka niɔ.

³¹ Yeso akpɛɔa, agwi kɛɔkɛkɛ, amomoso, muko yi ninɔ ahɛka ndi. Kumbuso yi, arɔnga ndi kaugugubyo.

³² Na bɛgɔgɔ, niɔ mɔni ogwo, badulyoku ndi Yeso na batɛ basi niɔ ba ndi na bokolobu na niɔ ba ndi na mambengi ma bɔnyɛ. ³³ Bambanzɛ basi ba gɛɔɔ ba ndi bɛmɛmɛkana ko misa ma mupumi ma ndabɛ wa.

³⁴ Yeso uhukusa ndi bambanzɛ budingi niɔ ba ndi kaigyogyiso na bokolobu dididi, okpomya ndi gɔni mambengi ma bɔnyɛ mudingi. Apakya ndi mambengi ma bɔnyɛ kanzina, kye mambengi ma bɔnyɛ nimɔ a ndi kamiba binza.

Yeso akalingyo Galilaya

(Luka 4:42-44)

³⁵ Ko mbolugo, Yeso ozuzuka ndi, opupa kunzi. Inda kɛwa ndi kunzi wa gɛɔɔ ka pa yi niɔ mɛmbanzɛ kɛgɛ ndi mino. Kɛ beɔ, arɔnga ndi kalɔmba. ³⁶ Simoni na bawai-daki binda ndi kakisa. ³⁷ Niɔ bamina, babikya be: «Batɛ basi bakɛkisa yi.»

³⁸ Luki limoti, Yeso usikisya ndi be: «Togoni ka bapa bayagɔgɔ, ko giyo niyina buwobi-buwobi wanɛ. Kɛ beɔ, nakwanana gɔni kabikyaga Mongoni Manza. A beɔ, niɔ nodulyoku ndi yipere niɔ.» ³⁹ Kɛwa wa, Yeso alingya ndi Galilaya wasi, anabikyaga Mongoni Manza ka bandabɛ baya malɔmba ka Bayuda, anokpomya mambengi ma bɔnyɛ.

Yeso ahukusini kebu-kebu

(Matayo 8:1-4; Luka 5:12-16)

⁴⁰ Lisye limoti, kebu-kebu bemoti asilyoku ndi Yeso, ogwo no moli kambwa kaki, itatanaga na iyi be: «Kikiliki, wakapa, wakwanana baka kengumoso.»

⁴¹ Yeso akwilya ndi kumbu, anana ndi kɛɔkɛkɛ, awila, abikyaga be: «Noboilyini, ngɛmana!» ⁴² Ko ngbingo

yi nino aka no, kebu-kebu asya ndi, angumana bingu.
⁴³ Wa aka wa, Yeso anzinilya ndi na diya, kumbuso yi, apupisa ndi, anabikya be: ⁴⁴ «Wiminyatu! Wakatumbuliyogonitogwe mumbanzu. Luki limoti, winda kaimoniso ko kumu. Kumbuso yi, wapa arepe mwdongoni beyo Mutu ka Musa abikyago mino, iba mutu wasi ibi be woukini bi.»

⁴⁵ Luki limoti, niyo aka yo aluku no aga, apunga ndi kopobo na kowowiso likrumuka li nilo. Kinili, Yeso kipupisogigwe ndi bata bingbanganya ko misa ka bambanzu ka gwu. Ikaga kawa ndi kunzi aka, ka bapa nibayo bambanzu bakikogigwe ndi mino. Ku beyo, bambanzu badulyogoku ndi kotukyoku ka bapa bayasi.

Yeso ahukusini zegesi (Matayo 9:1-8; Luka 5:17-26)

2 Kumbusa wa masye makede, Yeso igoku ndi ka Kapelenaumu. Bambanzu bukana ndi be a ka ndabu. ² Bamumukana kawa ndi ku budingi, kadwe ku kwa ku mikya pa kotigalaga bata ndi mino, iki gutu ya kunzi aka ikani ko misa ma mupumi. Yeso a ndi kaubikyaga Likrumuka ko Kunzi. ³ Kawa wa, batu bakwanganya badulyoku ndi Yeso na zegesi mubinika. ⁴ Luki limoti, bakakwananagwe ndi kasiliso kambwa ka Yeso ko bulya ambaza ka bambanzu. Boukwilya kawa ndi ngala kugbondo tili na pa niyo Yeso a ndi mino. Kumbuso yi, basisa kawa ndi zegesi no kugu wa kalagba niyo a ndi mino wakanga pisi ka ngala yi niyo. ⁵ Niyo Yeso ina baya kabu beyo, abikya ndi zegesi no be: «Mikami, nupilyini bunye kaku.»

⁶ Bowonisilo ba mutu bemoti-bemoti nibo ba ndi bakikonono wa, bapunga ndi kaimuusa be: ⁷ «Ko bulya iki yo aluku yi nimuna o mino kanzina beyo? Akatumba wa Kunzi! Wani no akwanana kapilya bunye, kiki Kunzi aka yikaka?» ⁸ Ko ngbingo yi nino aka no Yeso andunga ndi tamanaga kabu, umuusa be: «Ko bulya iki yo mo mino na inguo ya tamanaga yi niyo?» ⁹ Iki yo a yopoli kugbe kabikya zegesi be: «Nupilyini bunye kaku», ikani kabikya be: «Wamaga, wava kalagba kaku, wakpakyana?» ¹⁰ Luki limoti, nakapa ambe wiboni be Mikamumbanzu a no ngu yipilya bunye ka zibili.» Kawa wa, abikya ndi zegesi no be: ¹¹ «Nakabikya ambe, wamaga, wava kalagba kaku, wiga ku kaku!» ¹² Wa aka wa, aluku no aka ndi bivanga ko misa ka batu basi wa, ava kalagba kaki, iga. Nokwe udika ndi ibu basi bide, bapunga ndi kabibiso Kunzi, banabikya be: «Takaninigwe ndi inguo ya likrumuka li nili!»

Yeso amokini Lawi (Matayo 9:9-13; Luka 5:27-32)

¹³ Kawa wa, Yeso iga bata ndi ka mutuli ma ibombu yidingi ya Galilaya. Ambaza ka bambanzu wasi asingyoku ndi, apunga kapapa mutiwi. ¹⁴ Wa a ndi mina

kakitaga wa, amina Lawi, mika Alufayo, wakika ka bilo yilipiso manzanza. Yeso abikya ndi be: «Ibyeku!» Lawi amaga ndi, apunga kabibya. ¹⁵ Kumbuso yi, Yeso inda ndi kalyalya ku ka Lawi. Ba ndi pa imoti na babibya kaki, bandambe ba manzanza bakru na batu bagogo budingi nibo buminaga ndi abe bagya-manye. A beyo, budingi ba inguo ya batu bi nibo bikaga ndi kabibya bingu. ¹⁶ Niyo bowonisilo ba mutu nibo bikaga ndi na Bafalisayo bamina ndi mino Yeso kalyalya pa imoti na bandambe na bagya-manye, bumuusa kawa ndi babibya kaki be: «Ko bulya iki yo o mina kalyalya pa imoti na bandambe ba manzanza na bagya-manye?» ¹⁷ Niyo Yeso umukana ndi beyo, ubikya be: «Batu bapuru bakakisagigwe munganga, luki limoti, nibo aka bo ba bokolobu. Nakodokuge kaukisa batu bongbing-bili, luki limoti, nibo banye.»

Koginyo malili ko ngbingo (Matayo 9:14-17; Luka 5:33-39)

¹⁸ Lisye limoti, babibya ka Yuani-Mubatizai na Bafalisayo ba ndi koginya malili ko ngbingo. Kawa wa, bambanzu bodoku ndi kamuusa Yeso be: «Ko bulya iki yo babibya ka Yuani na nibo ka Bafalisayo aka bo boginya-aga ibu malili ko ngbingo, ni nibo kaku bagege se ibu koginyo?»

¹⁹ Yeso usikisya ndi be: «Makasima be bawai-daki mombukwono dumo wo vononi bakwananatu koginya malili ngbingo yi nino ba mbeyi mino pa imoti na mbunya muko? Kigyonosigu! Ngbingo yi nino mbunya muko o mino pa imoti na ibu aka, bakakwananigwe koginyo malili. ²⁰ Luki limoti, ikatu ndeke na lisye nilo batamba mino mbunya muko luga kabu. Ka lisye li nilo, boginyatu kawa ndeke malili ko ngbingo.

²¹ Mumbanzu gutu bemoti aka kodikogigwe inzanza na panga ya kutuko kwambiya. Kagya beyo, panga yambiya yi niyo anwatu inzanza, ngala ahumana bata kugbe. ²² Na bata, mumbanzu gutu bemoti aka kabungwagigwe vinya wambiya ka bambike bayo boku-to ta bamanya bayigbangbalaga. Kagya beyo, vinya opumukisagatu bambike, bambike ulikaga, vinya agbo wasi. Kinili, okwononi kabungwa vinya wambiya ka bambike bayambiya goni.»

Yeso ni ngama wa Lisye la kimumbiso (Matayo 12:1-18; Luka 6:1-5)

²³ Ka Lisye la kimumbiso limoti bene, Yeso a ndi kakitaga ka botiko baya nganu. Babibya kaki bapunga ndi katinaga bekaza bi na ligundu. ²⁴ Kawa wa, Bafalisayo bamuusa ndi Yeso be: «Wina! Ko bulya iki yo babibya kaku bakagya nilo bapakya ka Lisye la kimumbiso?»

²⁵ Yeso usikisya ndi be: «Makonotongulogigwe ndi ibunu likrumuka nilo ngama Daudi agya ndi wa a ndi mina na yangya pa imoti na batu bi nibo ba ndi na ibu, na

bimukana ndi nza? ²⁶ Ogulya ndi ka Ndabw ko Kunzi, alya mukati nimw bapaga ndi Kunzi, upaga ndi goni batw bi nibw. Likpamuka li nilw igyonosa ndi ko ngbingo ko kumu-kumu Abiatali. Luki limoti, mutw abikya-ga ndi be bokumu aka bw bakwanana ndi kalya mukati mi nimw.» ²⁷ Yeso opipiloku kwwa ndi be: «Kunzi agya ndi Lisy la kimumbiso ko bulya ka bambanzw, luki limoti, kugyagw ndi bambanzw ko bulya Lisy la kimumbiso. ²⁸ Kinili, Mika-mumbanzw a goni ngama gutwga ka Lisy la kimumbiso aka.»

Yeso ahukusini mutw wa kubukw kukwo

(Matayo 12:9-14; Luka 6:6-11)

3 Kwwa wa, Yeso ogulya bata ndi ka ndabw ya malamba ka Bayuda. Alukw bemoti a ndi kw beyo na kubukw kukwo. ² Batw nibw ba ndi kw beyo, bapwngaga ndi kanda Yeso bingbangbangba, ikani ahukusatw mutw yi ninw ka *Lisy la kimumbiso*. A beyo, ba ndi kakisa be bamina na iw no pisi tino, kye basungilyi. ³ Yeso abikya kwwa ndi mutw yi ninw be: «Wamaga luga ka bambanzw basi kw.» ⁴ Kwwa wa, Yeso umuusa ndi be: «Mutw atibikya piye be okwononi kagya bwni ka Lisy la kimumbiso? Okwononi kagya likpamuka lanza, ikani kagya nilw lanye? Kahukuso cwili ka mumbanzw, ikani kamw?» Luki limoti, badakyana ndi biwo. ⁵ Yeso unda ndi iw basi bingbangbangba, kani anaminilya kumbu ko bulya mw mapw kabw. Abikya kwwa ndi alukw nw be: «Nana kubukw.» Anana ndi, kubukw ahwka beyo aka yw ikaga ndi mino ⁶ Niyo aka yw Bafalisayo bopupa ndi ka ndabw ya malamba, bamwukana ko dikidi bigala na batw ba lidu ka ngama Elodi † kakisa pisi tina yw bamwisiso mina Yeso.

Ambaza mudingi ka bambanzw asilyini Yeso

⁷ Kumbuso yi, Yeso bakida ndi na babibya kaki misa ya mutili ma ibombu ya Galilaya, ni ambaza mudingi ka bambanzw anabibya bingbooo. Batw bi nibw botukyoku ndi ka Galilaya, ka Yudea, ⁸ ka Yelusalema, ka iwili ya Idumeya, ka iwili niyo kusyakw wa Ywldani na ka bewili nibayw buwobi-buwobi na gwfw wa Tilo na Sidna. Ambaza yi ninw asilyoku ndi Yeso, kye ukana ndi mongoni ma masi nimw a ndi kagya. ⁹ Niyo ina beyo, ubikya kwwa ndi babibya kaki be babungusyilyogi ingbw, kye ambaza kamotosyonitgw. ¹⁰ Yeki a ndi kauhukuso bambanzw bakpw, batw basi ba bokolobu ba ndi kaiduso be bavili. ¹¹ Niyo batw ba mambengi ma bwnye baminaga ndi Yeso, bogwaga ndi kambwa kaki, banapamikanaga be: «Iwe ni miko Kunzi!» ¹² Luki limoti, Yeso ugbityaga ndi bikpwpkw be bakanyonitgw mwgngw kunzi.

Yeso akaupwngaga batutumbwa tekebe na baba

(Matayo 10:1-4; Luka 6:12-16)

¹³ Kwwa wa, Yeso adaka ndi ka gwpa, umakaga batw bi nibw a ndi na nza yi kabw, bakpudoku ndi. ¹⁴ Upwngaga ndi tekebe na baba luga kabw, ukw kwwa ndi be *batutumbwa*. Agya ndi beyo kye bikogi pa imoti na iw, iki kautikaga kabikyaga Mongoni Manza, ¹⁵ upw ndi goni ngu yikpumyo mambengi ma bwnye. ¹⁶ Mino ka batw tekebe na baba bi nibw nima: Simoni, ninw Yeso aluka ndi goni be Petele, ¹⁷ Yakwb na mamaki beyo ka Yuani. Iw basi baba ba ndi bomika Zebedayo: Yeso ukw ndi be Boanelige, isi yi ni «Bomika ngbangbata» ††. ¹⁸ Andilia, Filipi, Batulumei, Matayo, Tuma, Yakwb mika Alufayo, Tadei, Simoni ninw akisaga ndi kulikana-ga ya livananza kaki, ¹⁹ se kwwa Yuda Isikalioti, ninw agaba ndi Yeso.

Yeso na livananza kaki

²⁰ Kumbuso yi, Yeso igoku ndi ka mwsengi. Ambaza mudingi ka bambanzw omumukonoku ndi bata. Yeso na babibya kaki bakegw bata ndi no ngbingo gutwga ninw malyalya aka. ²¹ Niyo bava-kwakaki bwkana beyo, botukyoku ndi, binda kava. A beyo, ba ndi kabikya be: «Mw kaki kegw bata tili!»

Yeso akausikisya batw nibw bapilyogi bangbanga

(Matayo 12:22-32; Luka 11:14-23; 12:10)

²² Lisy limoti, bowonisilo ba mutw nibw bodoku ndi kotukyoku ka Yelusalema, babikya ndi be: «Yeso a na Abili kwkw kaki ninw ina be Belizebuli. Abili yi ninw a ngama wa mambengi ma bwnye. Iyi nw akapw ngu yikpumyo mambengi ma bwnye!» ²³ Kwwa wa, Yeso ukw ndi, utwly mozuni mi nima: «Igyonosa liki Abili kayikpumyo iyi mombukwana-daki yi?» ²⁴ Livananza la bwngama bumoti kapwng kabwmana luga yi, iba bwngama bi nibw osyini. ²⁵ Batw ba livananza limoti bakapwng kawlanana luga kabw, iba livananza li nilw oponzikonini. ²⁶ Kika neki ni Abili akabwmana na iyi mombukwana-daki yi bikpe, kigbananaga, ngu kaki kakwananigw kaidukulogo. Luki limoti, iko mulibo mi.

²⁷ Gutwga mutw bemoti aka kakwananigw kaingyo ka ndabw ko tutungyo katwpa lingama kaki ni kanagwigw mbeyi, akanda. ²⁸ A lingwngw, nakamwbikya ambe: Kunzi upilyatw ndeke bambanzw bwnye, na mosikoni masi nimw basikaga. ²⁹ Luki limoti, mumbanzw kasikaga Limbengi-Lotu, kikigw ndeke na mwilya gutwga ikii aka, kye bwnye bi nibw ika wa aka wa kadwe ka benze na benze.»

³⁰ Yeso a ndi kawzinilya bowonisilo ba mutw beyo, kye babikya ndi be: «A na limbengi la bwnye.»

† Elodi: A Elodi yi ninw bamakaga ndi be Atipasi.

†† Bomika ngbangbata: Yeso aluka ndi Yakwb na Yuani beyo ko bulya diya.

Livananza la ling'ano ka Yeso

(Matayo 12:46-50; Luka 8:19-21)

³¹ Kwa wa, amaki na bamamaki Yeso bodoku ndi. Bamaga ndi kunzi, batika m'etu bemoti kamaka. ³² Ambaza ka bambanzu a ndi wakiko, akungulini Yeso bikululu, babikya kwa ndi be: «Amaku na bamamaku ba kunzi ku, bakaukisa.» ³³ Yeso usikisya ndi be: «Mama ni wani? Bomika-mama ni ba iki?» ³⁴ Kumbuso yi, unda ndi batu n'bu ba ndi ni bakungulini wa bizumuu, abikya ndi be: «Mama na bomika-mama, n'ba. ³⁵ A beyo, bomika-mama na mama, ni m'etu wasi ninu agyaga sipananiso ko Kunzi.»

Yeso akatwa lizuni ka mukukuna

(Matayo 13:1-9; Luka 8:4-8)

4 Yeso apunga bata ndi kap'ati m'eti ni a ka k'alu-k'alu wa ibombu ya Galilaya. Ambaza mudingi k'ugebe ka bambanzu asingyoku ndi. Kwa wa, adaka ndi ka ing'alu yidingi, iko. Ing'alu yi a ndi ka limbengi lo libo, na bambanzu ba ndi kubi, buwobi no libo. ² Yeso apunga ndi kauwonisilo mak'umu ka k'umu pisi ka mozuni. Kus'wa wa m'etiw'aki, a ndi kauk'ika be: ³ «Hukononi! M'etu bemoti inda ndi kakuna † m'apunga ko tiko. ⁴ Niyo a ndi kakuna beyo, bumo yi yag'aga anyekaga ko pisi. Bombu bodoku ndi, balya. ⁵ Mas'alu mag'aga anyekaga ndi ka pa ya ngyengye niyo keg'eti ndi na lit'ambu lak'ru. Niyo abaka ndi bigala-gala kye lit'ambu keg'eti ndi lak'ru wa. ⁶ Luki limoti, niyo m'oni osumbo, awisiya, amilaga kye lyo yi kigwinanage ndi binza ka lit'ambu. ⁷ Mas'alu mag'aga anyekaga ndi lugo wo k'okiki. K'okiki abaka ndi, akandaga bik'eki-k'eki ni kobukutige. ⁸ Luki limoti, mag'aga anyekaga ndi ka lit'ambu la d'bu. Abaka, opingo, abuk'eta ndi bekaza biyuyuyu. Ikaza imoti-imoti abuk'etaga ndi bumo batekebe basaa, yag'aga batekebe madiya na yag'aga bata miya.» ⁹ Kumbuso yi, Yeso omotiloku ndi be: «M'etu yi ninu a na motili ma k'kana, ukani!»

Ko bulya iki yo Yeso anzinaga ndi mino pisi ka mozuni

(Matayo 13:10-17; Luka 8:9-10)

¹⁰ Niyo Yeso ite ndi mina byi na ambaza, batu n'bu ba ndi na i'bu pa imoti na bat'ambwa tekebe na baba bapunga ndi kamuusogo ko bulya mozuni. ¹¹ Usikisya ndi be: «Kunzi amumibisatu ibunu bodikidi baya B'ungama kaki. Luki limoti, batu bag'aga bukanaga i'bu pisi ka mozuni. ¹² Kwa wa go wa, «Bakwanana kaanda binza, luki limoti, ni bage'eti kaina. Bakwanana kaukana binza, luki limoti, ni bage'eti kotombisyo. Bakotombisyo ndi,

bakwanana ndi kamigilyoku Kunzi, Kunzi upilya bunye †.»

Yeso akatumbulaga isi ya lizuni ka mukukuna

(Matayo 13:18-23; Luka 8:11-15)

¹³ Kumbuso yi, Yeso uk'ika bata batu n'bu ba ndi wa be: «Mak'eti kotombisyo isi ya lizuni li n'li! Makwanana kwa kotombisyo besi baya mozuni mag'aga liki? ¹⁴ Mukukuna akakuna Lik'umu ko Kunzi. ¹⁵ Batu bemoti-bemoti ba abe k'alu-k'alu wo pisi ku Lik'umu ko Kunzi anyekaga ndi mino. Bukanagatu, luki limoti Abili odoku bigala, anyo Lik'umu li n'li ikuni kus' kabu. ¹⁶ Bag'aga ba abe pa ya ngyengye niyo keg'eti ndi na lit'ambu lak'ru. Niyo bukanaga Lik'umu ko Kunzi, bogwi na magyaga bigala-gala. ¹⁷ Luki limoti, Lik'umu li n'li kikog'eti no lyo kus' kabu, bogwigo ko ngbinga mukede aka. Niyo buk'eki-k'eki na yigyo-gyiso usilyogo mino ko bulya Lik'umu ko Kunzi, bat'ika bikwa ka baya. ¹⁸ Bag'aga bata ba abe pa yo k'okiki ku bakuna ndi mino mas'alu mag'aga. Bukanagatu Lik'umu ko Kunzi, ¹⁹ luki limoti, buk'eki-k'eki ba abili, musasa ma lingama na musasa mag'aga dididi akandaga Lik'umu li n'li kus' kabu bik'eki-k'eki ni korige bumo. ²⁰ Ka mulibo, batu bag'aga ba abe lit'ambu la d'bu ku mas'alu mag'aga anyekaga ndi mino. Bukanaga Lik'umu ko Kunzi, babailya, abuk'eta bumo. Batu ba baya bi bemoti-bemoti babuk'etaga bumo batekebe basaa, bag'aga batekebe madiya, bag'aga bata miya.»

Yeso akatwa lizuni la tala

(Luka 8:16-18)

²¹ Kwa wa, Yeso uk'ika bata ndi be: «Bakat'agige tala kye bagbukumisiyi na m'ambi ikani babisi kusyokoto. Luki limoti, babisaga keg'eti, ka pa niyo babisogo mino. ²² A beyo, lasi n'li a lakisuma imibisikosatu ndeke, na lasi n'li a ko dikidi ipupisa bingbanganya. ²³ M'etu kika na motili ma k'kana, ukani!»

²⁴ Yeso uk'ika bata ndi be: «Eee, wiminyonito se na lik'umu n'li makaukana lo! M'ad'ng'oni beyo m'gyaga mino bengen'i, Kunzi amumigisya ndeke ibunu m'ad'ng'oni beg'eyo, na bamumatilya bata kakitaga. ²⁵ A beyo, m'etu yi ninu a no luki, bamatilyatu bata. Luki limoti, m'etu yi ninu keg'eti no luki bak'upa g'etu luki likede aka n'li akwanano bi kaika nolu.»

Lizuni lo bumo niyo ibakilyaga ni iyu aka

²⁶ Yeso obikyoku ndi bata be: «B'ungama ko Kunzi a m'ad'ng'oni abe m'etu ninu akuna ndi mas'alu ko tiko kaki. ²⁷ Alalaga ndi bipe no biti, anozuzuka masye masi. Ko ngbingo yi ninu, tiko anabaka, malili anopingo ni aluku no keg'eti kaiba be akabaka liki. ²⁸ Lit'ambu yikaka

† kakuna: Ka Izaleli bomisyaga ndi i'bu mas'alu mumisyo.

†† 4:12 Wanda ka Isaya 6:9-10.

aka lo obokisaga malili, apungaga mbeyi mapaku mi, kumbuso yi ikaza, ka mulibo bumo yingata kugu wa ikaza. ²⁹ Ngbingo yi nino mupunga atana mino, apungaga kabuulyo kye iko ni ngbingo mubuulyo itulyonini.»

Yeso akatwa lizuni la libumo likede

(Matayo 13:31-32, 34; Luka 13:18-19)

³⁰ Kumbuso yi, Yeso obikyoku bata ndi be: «Takwanana kokingyasa Bungama ko Kunzi na iki? Tokingyasa piye na lizuni tino? ³¹ A abe libumo likede nilo bakunaga, ikaga likede kugbe kakitaga bumo yasi ya zibili. ³² Luki limoti, opingo kawa, ita sibekuso sidingi kakitaga buketo tasi to tiko. Abaka tabi yakrukru, bombu bagya bandabu kabu kugu yi, biko kaigbeka ka kululuko kwi.»

³³ Yeso utiwaga ndi bambanzu pisi ka mozuni dididi beyo ka nima. Utiwaga ndi beyo kye bakwananito kotombisyo. ³⁴ Unzinilyaga ndi pisi ka mozuni aka. Luki limoti, niyo bikaga ndi asi na babiyya kaki aka, utambulyaga ndi makrumeka masi.

Yeso opomilyini mbumbo

(Matayo 8:23-27; Luka 8:22-25)

³⁵ Na bwegwo ba lisyee li nilo aka lo, Yeso ubikya babiyya kaki be: «Tozobini kusyak.» ³⁶ Basa kawa ndi ambaza ka bambanzu, babiyya baga ndi pa imoti na Yeso ka ingbalo yidingi niyo a ndi mino. Bengbalo bayidingi-dingi bayagwo atu ndi goni buwobi na ibu wa. ³⁷ Mbumbo yapu kugbe odoku ndi bigbututu, mubaka apunga kokotukosaga libo ka ingbalo yi niyo, ingbalo apunga ndi komwaga libo. ³⁸ Luki limoti, Yeso a ndi miso ya kumbusa wa ingbalo, melala bipi, mu ka apibu. Babiyya kaki babanda ndi, babikya be: «Muwonisilo, tanolumwogo, nilo kegwa gutugwa iwe kaudwiso limbengi aka?»

³⁹ Niyo Yeso ozuzuko, apamilya ndi mbumbo, abikya libo be: «Daka! Pila bipisiii!» Kawa wa, mbumbo adakilya ndi, pa aka ndi lingun biwo. ⁴⁰ Kumbuso yi, Yeso umuusa ndi be: «Ko bulya iki yo mo mino kabanaga? Makegu neki mbeyi na baya kadwe moni na buwanu?» ⁴¹ Luki limoti, babiyya babanga ndi kugbe. Barunga ndi kauusono be: «Inguo ya mambanzu tino piye mu? Gutugwa mbumbo aka no libo akamkana!»

Yeso ahukusini muti wa limbengi la bunye

(Matayo 8:28-34; Luka 8:26-39)

5 Kumbuso yi, Yeso na babiyya kaki badwe ndi kusyak wagwo wa ibombu ya Galilaya, ku ka Bagelasi. ² Niyo Yeso osya ndi ka ingbalo, wa aka wa, muti bemoti nino a ndi na limbengi la bunye, opupoku ndi ka bekunde, asilya ndi. ³ Ikaga kawa ndi iyi ka bekunde aka. Gutugwa muti bemoti aka kakanaganagwa ndi bata kagwi, ikani kamakya ka krururu.

⁴ A beyo, magu kaki ikaga ndi bongbinga basi ka krururu, maboko mukanda na selegeni bingufu. Luki limoti, itanaga ndi baselegeni bi nibo bitututu, ulaga krururu yi niyo yasi. Kikogigu ndi na muti bemoti nino akwananaga ndi kagwigo. ⁵ Bongbingo basi, biti na lisyee, ikaga ndi kaamama bigbagbagba ka bekunde na ka bangwa, anapamikanaga, aniko barwayi na matamu.

⁶ Niyo aminoku Yeso asi byi aka, opikitoku, ogwo na moli bikpwo kambwa kaki, ⁷ apamikana be: «Yeso, Miko-Kunzi nino Kugu-Kugbe, nilo kusu na ibunu opukogi buni? Kikiliki ko lino ko Kunzi, wakegyoggyisonitogu baka!» ⁸ A ndi kanzina beyo kye Yeso a ndi ni obikyini be: «Limbengi la bunye, pupo ka aluku yi nima!» ⁹ Kawa wa, Yeso amuusa ndi be: «Wina bu?» Asikisya be: «Nina be Ndube, kye ta budingi.»

¹⁰ Itatanaga ndi na Yeso kugbe be kokpomyonitogu baka mambengi ma bunye mi nimo kunzi wa mugu mi nimo.

¹¹ Ambaza mudingi ka bangwa a ndi kalyalya ka ngwa wa. ¹² Mambengi ma bunye itatanaga ndi na Yeso be: «Titikano baka kuso ka bangwa bi niba, tisilya pisi kogulya kuso kabu.» ¹³ Yeso asilya ndi mambengi ma bunye pisi, opupa kawa ndi, ogulya ka bangwa. Kuso wa ambaza, bangwa ba ndi banda belofu baba. Bongbutukana kawa ndi ko dida wa ngwa kadwe ko libo lidingi, bolumwogo.

¹⁴ Bobubulyo ka bangwa baga ndi mbangu kapaga mongoni mi nimo ka gufu na ko giyo. Bambanzu bodoku ndi kaina nilo igyonosa ndi lo. ¹⁵ Niyo bosila buwobi na Yeso, bamina ndi muti yi nino a ndi na mambengi ma bunye no mukuliko, ni imokisyini kutuko, mupila binza bipiii. Batu bi nibo babanga ndi kugbe. ¹⁶ Nibo bina ndi nilo igyonosa ndi lo, butumbulyogoku batu bagwo: iki nilo asilya ndi aluku yi nino a ndi na mambengi ma bunye no, na iki nilo usilya ndi bangwa.

¹⁷ Kawa wa, barunga ndi kaitatanaga na Yeso be opupino baka ka litumbu kabu. ¹⁸ Ngbingo yi nino Yeso a ndi mino kadaka ka ingbalo, muti yi nino a ndi na mambengi ma bunye no itatanaga na Yeso be bagano baka pa imoti na iyi. ¹⁹ Yeso akya, luki limoti, abikya ndi be: «Wiga ku kaku, ka livananza kaku, utumbulyogoku likrumeka lasi nilo Mombukwono-dosu ugilyi, na beyo ukwilyi mino kumbu.» ²⁰ Aluku yi nino imagalya ndi, apunga ndi kabikyaga nilo Yeso agilya ndi ka iwili ya Bagudu-Tekebe. Noko udika ndi batu basi bide.

Yeso ahukusini muka bemoti, abililisa goni mika Yailo

(Matayo 9:18-26; Luka 8:40-56)

²¹ Niyo Yeso azaba bata ndi ka ingbalo kusyak wa Galilaya, ambaza mudingi ka bambanzu amumkana ndi buwobi na iyi wa. A ndi wakamaga ka kpolo-kpolo wa ibombu wa. ²² Ngama bemoti wa ndabu ya malumu ba ka Bayuda nino ina ndi be Yailo, osiloku ndi goni wa.

Niyo amina Yeso, ogwo kambwa kaki, ²³ itatanaga ndi na iyi kugbe, anabikya be: «Mikami musika yi a buwobi kosisa limbengi. Kikiliki, dokunɔ baka kabisilya mabɔkɔ, kye ahaki, isisilaga na ɔbili.»

²⁴ Kɔwa wa, Yeso бага ndi na iyi. Ambaza mudingi a ndi kabibya bingbooo, amotosya bikpwa.

²⁵ Kɔsɔ wa ambaza wa, a ndi na muko bemoti ninɔ bangɔ apupaga ndi katukya byanga tekebe na biba.

²⁶ A ndi ni igyogyisini kugbe ka mabɔkɔ ka bamɔnganaga. Ama ndi mukumbo kaki masi bingbufu ka bukɔtɔ, luki limoti bangɔ idukulogo kopupo aka. ²⁷ Niyo muko nɔ ukana mongoni ka Yeso, ogulya ndi ka ambaza, kumbuso ka Yeso, avila mɔ ma kutuko kaki. ²⁸ A beyo, a ndi katamanaga be: «Nakavila gɔtɔgɔ kutuko kaki aka, nahukatɔ.»

²⁹ Niyo aka yo avila kutuko ka Yeso, bangɔ asa ndi kapupo wa aka wa, imɔkana ndi binza. ³⁰ Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, Yeso imɔkana ndi be ngu apupini mino. Oyikana kɔwa ndi ka ambaza ka bambanzɔ, uusa be: «Wani piye nɔ ovili kutuko kami?»

³¹ Babibya kaki basikisya ndi be: «Wakegɔ mbeyi kaino beyo ambaza umotosi mino bikpwa bene? Wa piye bata kauuso liki be: «Wani nɔ evili?»»

³² Luki limoti, Yeso ikwe ka bakpɔɔ-kpɔɔ kaki kye amini mɔtɔ yi ninɔ agya ndi beyo. ³³ Niyo muko yi ninɔ iba likpɔmɔka nilɔ asilya ndi, apɔnga ndi kagɔgɔma na kɔbangakɔ. Odoku kɔwa ndi kogwa kambwa ka Yeso, atɔmbɔlyaga likpɔmɔka lasi ka bungbingbili.

³⁴ Yeso abikya be: «Mikami, baya kakɔ uhukusini. Waga na maziyo, woukini.»

³⁵ Ngbingo yi ninɔ Yeso a mbeyi ndi mino kanzina aka nɔ, bambanzɔ botukyoku ndi kɔ ka ngama wa ndabɔ ya malɔmba ka Bayuda, babikya be: «Mikakɔ osisini limbengi. Wa se piye bata kadomiso Muwonisilo ko bulya iki?» ³⁶ Luki limoti, Yeso kobisagɔ ndi limbengi ka likpɔmɔka li nilɔ, abikya ngama nɔ be: «Wakobongonitɔgɔ! Wika na baya aka!» ³⁷ Yeso kapagɔ ndi kaino na batɔ bagɔgɔ kiki asi Petɛɛ aka, Yakɔbɔ na mamaki beyo ka Yuani. ³⁸ Bosila kɔwa ndi ka ndabɔ ka ngama Yailo. Kɔ beyo, Yeso atakanya ndi ipɔmbɔ, bambanzɔ banagamana na banakɔgwaga. ³⁹ Ingya ndi, ɔbikya be: «Ko bulya iki yo mo mino kapɔ ipɔmbɔ na kagamana bene? Miki kegɔ mukwo, luki limoti, a ka tɔtɔ.» ⁴⁰ Batɔ bi nilɔ batiba ndi bikyaaa.

Luki limoti, Yeso upupisisa ndi basi kunzi. Ava ndi abaki miki, amaki se kɔwa babibya kaki basaa bi nilɔ, ogulya kɔ miki a ndi mino. ⁴¹ Agwi kɔbɔkɔkɔ, abikya ndi be: «Talita kumu» isi yi be: «Mikya basika, nakaɔbikya ambe, zuzuko!» ⁴² Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, miki nɔ amaga ndi, apɔnga kakpakyana. A ndi na byanga tekebe na biba. Nɔkɔ ɔdika ndi bambanzɔ bide kaina likpɔmɔka li nilɔ. ⁴³ Luki limoti, Yeso aka ndi na ibɔ be: «Kpɔ kpɔ kpɔ, makatumbulyogonitɔgɔ mɔm-

banzɔ.» Kumbuso yi, ukpamyanda ndi be: «Mupɔni luki lilya.»

Batɔ ba Nazaletɔ bakɔgɔ kabiniyana Yeso

(Matayo 13:53-58; Luka 4:16-30)

6 Yeso atukya ndi ka pa yi niyo, inda ndi kɔ opinga ndi mino, pa imoti na babibya kaki. ² Niyo *Lisyɛ la kimumbiso* itɔlyana, apɔnga ndi kapɔ mɔtɔtɔ ka ndabɔ ya malɔmba ka Bayuda. Nɔkɔ ɔdika ndi bide batɔ budingi basi nilɔ ba ndi kamɔkana wa. Bapɔnga ndi kauusono be: «Wani nɔ awonisila masi mi nima? Yimibo tina yo bapɔ ndi bene? Apɔnya no ngu yigya makpɔmɔka mɔmbanga-mbaga bene yani? ³ Kegɔ mbeyi mutwo mabaɔ mɔ? Mika Malia? Mamaki Yakɔbɔ, Yɔse, Yuda na Simoni? Takikogigɔ mbeyi pa imoti na basali kaki wanɔ?» Kinili bakakwananagɔ ndi kabiniyana.

⁴ Kɔwa wa, Yeso ɔbikya ndi be: «Mugyalandɔ ikaga na ibiba ka bapa bayasi, luki limoti, kikogigɔ na ibiba kɔ kabɔ, luga wa livananza kaki na ka ndabɔ kaki.»

⁵ Yeso kakwananagɔ ndi bata kagya likpɔmɔka limbanga gɔtɔgɔ limoti aka kɔ beyo. Luki limoti, ubisilya ndi batɔ ba bokolobu bemoti-bemoti aka mabɔkɔ, bahɔka ndi. ⁶ A ndi kombomboyo kye bambanzɔ bakɔgɔ ndi kabiniyana.

Yeso akatika batɔtɔmbwa tekebe na baba

(Matayo 10:5-15; Luka 9:1-6)

Kumbuso yi, Yeso inda ndi kolingyo giyo yasi niyo buwobi-buwobi anapɔ mɔtɔtɔ. ⁷ Kɔwa wa, ɔmaka ndi batɔtɔmbwa tekebe na baba, apɔnga ndi katika baba-baba ni upini ngu yikpumyo mambengi ma bɔnyɛ. ⁸ Ugɔtyaga ndi be: «Makigwinonogonitɔgɔ no luki ko pisi kiki asi mɔdɔkɔ aka. Makavonitɔgɔ mukati, kɔgba, gɔtɔgɔ buyi aka ko fuku kunu.

⁹ Wimokisyoni bekpakɔ, luki limoti, makimokisyonitɔgɔ basimizi baba.» ¹⁰ Yeso ubikyoku bata ndi be:

«Bakamɔtilya banɔ ka ndabɔ imoti bene, wikonɔ wa aka wa, kadwe kɔ kwa kɔ mopupo mino. ¹¹ Puponi ka bapa bayasi kɔ bakamɔtilyigɔ banɔ mino na kɔ bakya banɔ mino kamɔmɔkana. Mibɔmaga libungu la magɔ kunu † kauwonisilo be bamukyini.» ¹² Kɔwa wa, batɔtɔmbwa бага ndi kaubikyogoku bambanzɔ be okwononi bayikosi ɔbili kabɔ ko Kunzi. ¹³ Bokpumya ndi mambengi ma bɔnyɛ makpɔ, bugbodyaga ndi gɔni batɔ ba bokolobu budingi molingo, banahɔka.

Kukwakɔ ka Yuani-Mubatizai

(Matayo 14:1-12; Luka 9:7-9)

¹⁴ Ngama mudingi beyo ka *Elɔdi Atipasi* ukana ndi mongoni ka Yeso, kye lino kaki a ndi na ibiba pa yasi.

† *Kaibɔmaga libungu la magɔ: Yigya yi niyo owonisilaga ndi be batɔ ba mugɔ bakutilyigɔ babibikya ba Mongoni Manza. Wanda gɔni kɔsɔ Luka 10:11; Ligubo 13:51; 18:6.*

Batɛ bemoti-bemoti ba ndi kabikya be: «Yuani-Mubatizai nɔ opupiku ka babili! Kinili, a kɛwa no ngu kagya makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga.»¹⁵ Batɛ bagɔɔ be: «Iliya nɔ.» Bagɔɔ bata be: «A *mugyalandɛ* bemoti abe bemoti ka bogyalandɛ bandeli.»¹⁶ Luki limoti, niyɔ Elɔdi ɛkana mongoni mi nimɔ, abikya ndi be: «Kegɛ Yuani ninɔ nakusisa ndi mɛ nɔ opupiku bata ka babili!»¹⁷ A beyɔ, iyi Elɔdi nɔ akpamyɔ ndi be bagwi Yuani, bamakya ka bɔɔɔ. Likpɛmɛka li nilɔ igyonosa ndi kye Elɔdi ava ndi Elodia. Elodia a ndi muko mamaki ninɔ miki yi beyɔ ka Filipi.¹⁸ Yuani a ndi kayoyisa ngama Elɔdi be kokwononigɛ kava muzyaki.¹⁹ Niyɔ Elodia ina beyɔ, abisa ndi Yuani no yoko, a ndi kapa kamwisiso. Luki limoti, kegɛ ndi wakinisono no pisi yi,²⁰ kye Elɔdi abangagatɛ ndi Yuani. Ibagatɛ ndi gɔni be a mɛtɛ wongbingbili na wotu, na ikaga ndi kabuulyogo. Ngbingo yi ninɔ Elɔdi amɛkanaga ndi mino, tamanaga kaki amisikanaga ndi bingbwi, luki limoti apaga ndi kamɛkana aka.

²¹ Lisye limoti, Elodia inisana ndi no pisi yanza kamwisiso Yuani. A ndi lisye lo dumo yitomosyo yibɛkɛta ka ngama Elɔdi. Iyi Elɔdi alyisa ndi dumo, ɛmaka kɛwa bangama kaki nɔ bagyaga ndi na ibɛ ligubo, banga ma ka basɛda na bambanzɛ budingidingi ba Galilaya.²² Mika Elodia ninɔ mɛsika yi ingya ndi ka ndabɛ, apɛngakobino. Mobino kaki abosila ndi ngama Elɔdi na batɛ basi nɔ ɛmaka ndi ko dumo. Ngama abikya kɛwa ndi mɛsika nɔ be: «Ikɛnga luki lasi nilɔ wakapa, nɛpɛtɛ.»²³ Kumbuso yi, akulya ndi silika be: «Nɛpɛtɛ luki lasi nilɔ wɛkɛnga, gɛtɛgɛ kika kagbanana bɛngama kami lugo aka.»²⁴ Kɛwa wa, mɛsika yi ninɔ opura ndi, inda kamuusa amaki be: «Nakɛngi luki tino?»

Amaki asikisya ndi be: «Kɛnga mɛ ka Yuani-Mubatizai.»

²⁵ Mɛsika nɔ iga ndi bigala-gala kɛ ka ngama, abikyoku be: «Nakapa ambe ipɛ mbiya-mbiya wanɛ mɛ ka Yuani-Mubatizai ka papɛ.»²⁶ Ngama alyɔ ndi kumbu kɛgɛ. Luki limoti, kakwananagɛ ndi bata kakya ko bulya silika ninɔ akɔ ndi kambwa ka batɛ nɔ ɛmaka ndi ko dumo.²⁷ Atika kɛwa ndi bigala-gala sɛda kaki bemoti ninɔ abuulyaga ndi, akpamyɔ be akuku Yuani-Mubatizai mɛ. Alɛkɛ nɔ inda ndi ka bɔɔɔ, akoku ndi mɛ.²⁸ Kumbuso yi, odoku ndi nomu ka papɛ, apɛ mɛsika yi ninɔ. Mɛsika yi ninɔ apɔku ndi amaki.²⁹ Ngbingo yi ninɔ babiɔya ka Yuani bɛkana ndi mino mongoni mi nimɔ beyɔ, bobinikoku ndi manda kaki, bolumba ndi.

Yeso ulyolisini bambanzɛ elɔfɛ kubukumuti

(Matayɔ 14:13-21; Luka 9:10-17; Yuani 6:1-14)

³⁰ Niyɔ batɛtɛmbwa bigononoku ndi buwobi na Yeso, batɛmbulyaga ndi makpɛmɛka masi nimɔ bagya ndi, na mɛtiwi masi nimɔ bapɛ ndi.³¹ Yeso ɛbikya ndi be: «Togoni mbeyi ibusu aka bikɛdɛ ka pa niyɔ mɛmbanzɛ

kegɛ mino, mimumbisoku.» Abikya ndi beyɔ kye bambanzɛ budingi kɛgɛ basilyogoku ndi, banaga. Babiɔya bakɛgɛ ndi gɛtɛgɛ no ngbingo mɛlyalya aka.³² Bakida kɛwa ndi asi ibɛ aka ka ingbɔɔɔ bapɛnga kaında ka pa niyɔ mɛmbanzɛ kegɛ ndi mino.³³ Luki limoti, batɛ budingi bɛmina ndi ni banaga, bumibo. Kɛwa wa, bambanzɛ ba gɛdɛ basi batinika ndi na mbangɛ, badikya ndi ni ibɛ kadwe kambwa ka Yeso na babiɔya kaki ka pa niyɔ ba ndi mino kaında.³⁴ Niyɔ Yeso osya ka ingbɔɔɔ, amina ndi ambaza mudingi, alyɔ kumbu kɛgɛ kye a ndi abe bakɔndɔɔ nɔ bakɛgɛ na mububulyo. Apɛnga ndi kaupɛ mɛtɛ kɛgɛ wa makpɛmɛka mudingi.

³⁵ Yeki ngbingo a kɛwa ndi ni okitogini, babiɔya bakpudoku ndi, babikya be: «Wanɛ a isa, na ngbingo okitogini gɔni,³⁶ hɛkpamyɔ batɛ bi nɔba, baga ko giyo niyɔ a ka bakɔɔɔ-kpɔɔɔ wanɛ na ka sɛngi niyina buwobi-buwobi wanɛ kailuulyo luki lilya.»³⁷ Yeso usikisya kɛwa ndi be: «Hupɔno ni ibunu aka malili.»

Luki limoti, bamuusa ndi be: «Wakapa be tuluulyiku mukati ma bambuma miya yiba † todoku kaupɛ?»

³⁸ Yeso umuusa ndi be: «Ma na mukati minga? Windoni mbeyi kaında.»

Niyɔ bondoku, basikisya be: «Ta na mukati kubukumuti na bosɔ baba aka.»

³⁹ Kɛwa wa, Yeso ɛkpamyɔ ndi be bulikisi bambanzɛ basi ka magbɛta ka tɔnɔɔ.⁴⁰ Bikanana ndi ka magbɛta ma miya-yimoti-yimoti, na magɔɔ ma batekɛbe kubukumuti kubukumuti.⁴¹ Yeso ava ndi mukati kubukumuti na bosɔ baba bi nɔɔ, ikwe kɛgɛ wa lisye, abibisa Kunzi. Kumbuso yi, obunonogo mukati, ɛpɛga babiɔya kaki pa imoti na bosɔ baba bi nɔɔ be bɛlɛpyagi kɛwa.⁴² Ibɛ basi balyalya ndi, bikutaga bikɛkɛdɛ-kɛkɛdɛ.⁴³ Kɛwa wa, babiɔya bamɛmɛla ndi bodongbu baya mukati na bosɔ nɔɔ basikana ndi. Otuma ndi mɛmbi tekebe na mɛba.⁴⁴ Luga ka batɛ basi nɔɔ balyalya ndi, balɛkɛ ba ndi elɔfɛ kubukumuti.

Yeso akakpakyana kɛgɛ wo libo

⁴⁵ Kumbusa yikɛdɛ, Yeso ɛkpamyɔ ndi babiɔya kaki kadaka ka ingbɔɔɔ kye bazabi mbeyi ibɛ kambwa kɛsyakɛ wa ibombu, miso ka gɛdɛ wa Betesaida. Iyi, asikana ndi kapɛ ambaza ka bambanzɛ ligɛndɛ.⁴⁶ Kumbusa kaupɛ ligɛndɛ, aga ndi kalɛmba ka ngɛpa.⁴⁷ Niyɔ bɛgɔɔɔ ogwo, ingbɔɔɔ yidingi a kɛwa ndi ka limbengi lo libo. Yeso a ndi iyi mɛkaka aka kubi.⁴⁸ Ina ndi be babiɔya kaki ba ndi na bɛkɛki-kɛki kawɔ ingbɔɔɔ kye avivi a ndi kautundulo kumbuso. Kɛwa buwobi lisye katinikaga, bamina ndi Yeso ninɔ odoku nɔ misa ya kɛ ba ndi mino. A ndi kakpakyana kɛgɛ wo libo, anapa kaupɛtaga.⁴⁹ Niyɔ bamina beyɔ, bakɛgwaga ndi

† Ko ngbingo ka Yeso, ambuma bemoti ikaga ndi mukalya ma lisye limoti ka mɛgya-ligubo. Wanda gɔni ka Matayɔ 20:2.

kya ba ndi kasima be abili. ⁵⁰ A beyo, ibu basi baminatu ndi, botuma ndi na kubangaku bide. Luki limoti, ko ngbingo yi ninu aka nu, Yeso ubikya ndi be: «Wikoni na liluku! Imi nu, makobongonitogu!» ⁵¹ Kumbuso yi, adaka ndi ka ingbala pa imoti na ibu, avivi adakilya ndi. Babibya botuma ndi na ombombo bide, ⁵² kye bakotombisyagu ndi isi ya likrumuka limbanga nilo agya ndi kugu wa mukati. A beyo, mambengi kabu a ndi bidisili.

Yeso uhukusini batu ba bokolobu ka iwili ya Genezaleti

⁵³ Ngbingo yi ninu bazaba ndi mino, bosila ka iwili ya Genezaleti, bafuma ingbala. ⁵⁴ Niyo aka yo bosya ka ingbala, bambanzu bamiba ndi Yeso. ⁵⁵ Bapanga ndi kolingyo iwili yi niyo yasi. Banadulyoku Yeso na batu ba bokolobu kugu wa bakalagba ka bapa bayasi ku bukanaga ndi mino be a ku. ⁵⁶ Bapa bayasi ku Yeso indaga ndi mino, iki ka sengi, ka bagudu ikani ka basoko, bambanzu babisilyaga ndi batu ba bokolobu kunzi. Ibu batu bi nibo bitatanaga ndi na Yeso be batu ba bokolobu bavilino baka gutugu ma ma kutuko kaki aka. Na batu basi nibo bavilaga ndi, bahukagatu ndi.

Yeso akanzina ko bulya yigya ka batite ndi

(Matayo 15:1-9)

7 Lisye limoti, *Bafalisayo* na bowonisilo ba mutuu bemoti-bemoti nibo botukyoku ndi ka Yelusalema, bamumukana buwobi na Yeso. ² Buma kawa ndi babibya kaki bemoti-bemoti ni banalyalya na maboku ma mokoku, isi yi be ni bakisukusigu kabyenene na yigya ya kanisa kabu. ³ A beyo, Bafalisayo na Bayuda basi babangagatu ndi yigya ka batitabu niyo akungaga ndi be bisukusi maboku binza † kambwa kalyalya. ⁴ Ngbingo yi ninu bigonogoku ndi mino ka soko, bakalyalyagigu ndi ni bakisukusigu maboku. Bobibisagatu ndi goni yigya yagogo dididi niyo ka batitabu mofongoni abe kausukusa bakoro, bambike na basani ba bangweyi.

⁵ Kawa wa, Bafalisayo na bowonisilo ba mutuu bamuusa ndi Yeso be: «Ko bulya iki yo babibya kaku bakabyegigu mino ibu yigya ka botitosu? Wina mbeyi, bakalyalya na maboku ma mokoku aka!» ⁶ Yeso usikisya ndi be: «Bugyalandu ka Isaya a ndi ba lingunu kugu kunu. Ma batu ba kuboko, mofongoni beyo okpikaga ndi mino be:

«Batu bi niba babikyaga be bebangagatu,
luki limoti, beminaga payaya.

⁷ Malumba nimo bagyaga a ma payaya,
a beyo, mutuu kabu,
ikaga asi yigya ka bambanzu aka ††»

† Kaisukusa maboku: Kambwa kalyalya Bayuda bisukusaga ndi ibu maboku kadwe ka mongusu kabyenene na yigya ka batitabu.

†† 7:6-7 Wanda ka Isaya 29:13.

⁸ Makaasa mutuu ko Kunzi, maniguma ka yigya ka bambanzu.»

⁹ Yeso ubikya bata be: «Masaga mutuu ko Kunzi ko bulya yibuulyogo yigya kunu aka. ¹⁰ A beyo, Musa abikya ndi be: «Mubanga abaku na amaku.» Omotiloku be: «Mubanzu kagbusya abaki ikani amaki, okwononi bamwi.» ¹¹ Luki limoti, ibunu mabikyaga be: Mubanzu kabikya abaki ikani amaki be: «Luki nilo nakwanano bi nolu kausingyo a kobani.» Isi yi be «apepe ko Kunzi», ¹² kabikya beyo, makakpama mutuu yi ninu be kobinikonitogu buti ka abaki ikani amaki. ¹³ Kinili, molimogo likrumuka ko Kunzi pisi kapana yigya ka botitonu. Managya goni makrumuka magogo dididi abe nimo.»

Luki nilo apetaga mubanzu

(Matayo 15:10-20)

¹⁴ Kawa wa, Yeso alikya bata ndi ambaza ka bambanzu, ubikya be: «Ibunu basi, imukononi, motombisyo binza likrumuka li nili: ¹⁵ Kegu na likrumuka la kunzi nilo kingyo kuso ka mubanzu, akwanana kapeta. Luki limoti, nilo akwanana kapeta mubanzu, a luki li nilo opupogo ka limbengi kaki. [¹⁶ Ninu apa kakuana, ukana.]»

¹⁷ Ngbingo yi ninu Yeso atukya ndi mino buwobi na ambaza ka bambanzu, ingya ka ndabu. Babibya kaki bamuusa kawa ndi isi ya lizuni li nilo. ¹⁸ Ubikya ndi be: «Gutugu ibunu aka, makegu neki na yimibo? Makegu kotombisyo be luki lasi la kunzi kingyo kuso ka mubanzu akwananatu kapeta? ¹⁹ Makrumuka mi nimo kingyogigu ka limbengi ka mubanzu, luki limoti, ka muma. Kumbuso yi, opupo, inda ka limbi.» (Pisi ka manza mi nimo, Yeso a ndi kowonisilo be bakwanana kalya malili masi.)

²⁰ Yeso obikyoku ndi bata be: «Likrumuka nilo opupaga ka limbengi ka mubanzu b apetaga. ²¹ A beyo, tamanaga yanye opupaga ka limbengi ka mubanzu. Akpama kawa kagya budanda, kaibo, kamwo mubanzu, ²² kasye na muko ikani na muluku wodi, kaika na ligbugu, kaika mudiya, kaika na bokoli, kagya biya ikani budanda, kaika no misa mopi, kanzininya bengeni, kaibinika na kaika na bungingi. ²³ Makrumuka manyenye mi nimo masi opupogo kuso ka mubanzu, apeta.»

Wabasulia abinikonini Yeso

(Matayo 15:21-28)

²⁴ Kumbuso yi, Yeso atukya ndi wa, aga ka iwili ya Tilo. Ku beyo, ingya ndi bipete ka ndabu yimoti bene. Kegu ndi kapa be bibito be a ku beyo, luki limoti, bambanzu biba ndi aka. ²⁵ Muka bemoti ninu mikaki muko yi a ndi kaigyogiso na limbengi la bunye, ukana ndi goni mongoni ka Yeso. Muko yi ninu akpudoku ndi bi-

gala-gala, ogwo kambwa kaki. ²⁶ Kegu ndi iyi Wabayuda. Ifuketa ndi ka Foinikia ka iwili ya Sulia. Itatanaga ndi na Yeso be opupisi limbengi la bunye nilo a ndi kuso ko mikaki. ²⁷ Yeso abikya ndi be: «Husa mbeyi bomiki bikutogi. A beyo, kegu binza kava malili kabu, kaumbimbilyo benva.» ²⁸ Muko yi nino asikisya ndi be: «Mombukwono-dosu, a beyo! Luki limoti, gutegu benva aka balyagatu goni kumbo ya bamalili niyo unyukilyaga bomiki ka miza.» ²⁹ Yeso abikya kawa ndi be: «Ko bulyo menezina mi nimo wosikisyi mo, wiga ke kaku, limbengi la bunye apupini mikaku.» ³⁰ Niyo muko yi nino iga ndi ke kaki, atakanya mikaki wakanga ni limbengi la bunye nilo apupini.

Yeso ahukusini aduka nino a ndi goni bobo

³¹ Kumbuso yi, Yeso atakya bata ndi ka iwili ya Tilo, akitaga ka Sidona, akitanaga ka Bagudu-Tekebe, igoku kawa ndi misa ya ibombu ya Galilaya. ³² Ke beyo, badulyoku ndi na aduka bemoti nino a ndi goni na bukpeki-kpeki bunzina. Bitatanaga ndi na iyi be abisilyi maboko kye ahuki. ³³ Yeso ite ndi na iyi katukya ka ambaza, amakya ndi bakpengbe ka motili, ibakya maboko na botikito, avila ndi lisasu ka bobo yi nino. ³⁴ Kumbuso yi, Yeso ikwe ndi kegu wa lisyu, osiso muyukumi, abikyoku aluku no be: «Efata» isi yi be: «Hukwikono!» ³⁵ Wa aka wa, motili ahukwikana ndi, lisasu apolimono, aranga ndi kanzina bingbanganya. ³⁶ Yeso egbityaga ndi bambanzu be bakatumbulyogonitogu mambanzu. Luki limoti, ngbingo yi nino Yeso egbityaga ndi mino beyo, bowowisa kawa bata ndi mongoni mi nimo kegu be. ³⁷ Bambanzu bombombaya ndi bata kegu be, babikya be: «Masi nimo akagya a manza kegu be! Akauhukwo baaduka motili, anunziniso bobobo!»

Yeso ulyolisini bambanzu elofu yikwanganya

(Matayo 15:32-39)

8 Lisyu lagogo, ambaza mudingi ka bambanzu amamukana ndi bata ka kolo ka Yeso. Batu bi nibo bakegu ndi no luki nilo bakwanana ndi kalya. Yeso amaka kawa ndi babibya kaki, ubikya be: ² «Nakauminilya batu bi nibana kumbu. Ta kawa na ibu na masye masaa, bakegu bata no luki lilya. ³ Naku-migiso ka bukukabu na banza, nzuyu edikagatu ko pisi, kye bagogo luga kabu botukyiku bi byiby byi.» ⁴ Babibya kaki basikisya ndi be: «Ta wanu ka isa, takwanana kainisa na malili nimo bikutaga na imu yani?» ⁵ Yeso umuusa ndi be: «Ma na mukati minga?» Ibu aka ndi na iyi be: «Madiya na ika.» ⁶ Yeso ukpama kawa ndi bambanzu be bikononi wasi. Kumbusa kava mukati madiya na ika mi nimo, abibisa ndi Kunzi, obunonogo, upaga babibya kaki, bugbananilyaga kawa ndi bambanzu. Bagya ndi beyo aka yo. ⁷ Batu ndi goni mino na bomikya bosu bakege.

Yeso abibisa ndi Kunzi ko bulya bosu bi nibo, ubikya ndi babibya kaki be bukupyagi goni. ⁸ Bambanzu basi balyalya ndi, bikutogo bukpekege-kpekege. Kumbuso yi, babibya bamamula ndi bodongbu baya mukati na bosu nibo basikana ndi, botumisa mambi madiya na ika. ⁹ Wina se, bambanzu nibo balyalya ndi, ba ndi banda elofu yikwanganya. Kumbuso yi, Yeso upa ndi ligundu kaiganana ka bukukabu. ¹⁰ Kolipyagu bata, Yeso na babibya kaki badaka ndi ka ingboko yidingi, baka ka iwili ya Dalamanuta.

Bafalisayo bakungini Yeso likingyosi

(Matayo 16:1-4)

¹¹ Bafalisayo basilyoku ndi Yeso, baranga ndi na ibu bodongoso kakisa kabu be egilyi likingyosi kotukyoku kegu wa lisyu. ¹² Yeso alyu ndi kumbu kegu be ka limbengi, obikyoku be: «Ko bulya iki yo batu ba lisyu li nili bo mino kakanga likingyosi? A lingunu, nakamubikya ambe, bakinigu ndeke gutegu limoti aka!» ¹³ Kumbuso yi, usa ndi, adaka ndi bata ka ingboko, bazaba kusyaku wagogo wa ibombu.

Yiga ka Bafalisayo na niyo ka Eldi

(Matayo 16:5-12)

¹⁴ Babibya ba ndi ni bobusolini kava mukati. Ba ndi nomu mumoti aka ka ingboko. ¹⁵ Yeso upa metu be: «Wiminyonito na bukukabu ka Bafalisayo na yiga ka Eldi. A beyo, yiga kabu a mudongoni abe sibukuso niso ofulisaga mukati †.» ¹⁶ Babibya baranga ndi kanzi na luga kabu kye bakegu ndi na mukati.

¹⁷ Yeso undanga ndi, umuusa be: «Ko bulya iki yo mo mino kaidomiso na tamanaga be makegu na mukati? Makegu mbeyi kotombisya likrumaka? Makanibigu mbeyi likrumaka? Mambengi kunu a neki bidisili aka? ¹⁸ Ma no miso, makegu kaina? Ma na motili, makegu kakuana? Makegu katamana, ¹⁹ ngbingo yi nino nobunanaga ndi mino mukati kubukumuti, nulyolisa bambanzu elofu kubukumuti? Motumisaga ndi mbiyo yinga na bodongbu nibayo asikana ndi?» Basikisya ndi be: «Tekebe na miba.» ²⁰ Yeso usoku bata ndi be: «Ngbingo yi nino nobunanaga ndi mina mukati madiya na ika, nulyolisa bambanzu elofu yikwanganya, motumisa ndi mambi minga na bodongbu nibayo asikana ndi?» Bosikisya ndi be: «Madiya na ika.» ²¹ Yeso ubikya kawa ndi be: «Makonotombisyigu aka?»

Yeso ahukusini metu wo kolobu ya mamomo

²² Yeso na babibya kaki bosila ndi ka Betesaida. Ke beyo, badulyoku ndi na metu wa kolobu ya mamomo, bitatanaga na iyi be avili. ²³ Kawa wa, Yeso agwi ndi bukukuko, inda na iyi kunzi wa mugu. Ke beyo, abakya ndi na botikito ko miso, abisilya maboko, amuusa ndi

† 8:15 Wanda ka Luka 12:1.

be: «Watɛ kaina luki?»²⁴ Alɛkɛ nɔ ikwe ndi, abikya be: «Nakaɛmina bambanzɛ, nakaɛmina mɛdɔngɔni abe bukɛtɔ, luki limoti bakakpakyaana.»²⁵ Yeso igilya ndi bata kabisilyo mabɔkɛ ko miso, alɛkɛ nɔ ina ndi bing-banganya. Ahɛka ndi, arɛnga kotombisya makpɛmɛ-ka dididi.²⁶ Yeso apá ndi ligundu kaiga kɛ kaki, abikya be: «Wakigonitɔgɛ bata pisi ka mugi mi nimɔ.»

Petele obikyini bingbanganya be Yeso ni Kilisito

(Matayo 16:13-20; Luka 9:18-21)

²⁷ Kɛwa wa, Yeso na babibya kaki baga ndi miso ya sɛngi niyɔ ikaga ndi buwobi na gɛdɛ wa Kaizalia-Filipi. Ko pisi, umuuso babibya kaki be: «Bambanzɛ ba piye kabikya be imi ni wani?»²⁸ Basikisya ndi be: «Batɛ bemoti-bemoti babikyaga be iwe ni Yuani-Mubatizai, bagɔgɔ be iwe ni mugyalandu Iliya, bagɔgɔ bata be wa bemoti ka bogyalandu.»²⁹ Yeso umuusa kɛwa ndi be: «Se kɛwa ibunu, mabikyaga be imi ni wani?» Petele asikisya ndi be: «Iwe ni Kilisito.»

³⁰ Yeso ɛgbityaga kɛwa ndi be bakabikyonitɔgɛ mɛmbanzɛ likpɛmɛka li nilɔ.

Yeso akatɛmbɛlaga bulyo kukwakɛ no pupo kaki ka mbɛkɛ

(Matayo 16:21-28; Luka 9:22-27)

³¹ Kumbuso yi, Yeso arɛnga ndi kaɛpá babibya kaki mɛtɛɛ be: «Okwononi be Mika-mɛmbanzɛ igyogiyisi kɛgbe. Bambɔkɛ-mbɔkɛ ka Bayuda, bokumu-kumu na bowonisilo ba mɛtɛɛ bakyatɛ ndeke. Bamwisiso, luki limoti, kumbusa wa masye masaa, opupoku ka mbɛkɛ.»³² Yeso ɛbikyaga ndi likpɛmɛka li nilɔ bing-banganya. Kɛwa wa, Petele amaka ndi bikede, arɛnga kayoyiso.³³ Luki limoti, Yeso oyikana ndi, ɛnda babibya kaki bizumuuu, ayoyiso Petele be: «Abili mɛ! Kitaga kumbusa kami! Tamanaga kakɛ kɛgɛ abe niyɔ ko Kunzi, luki limoti, a abe niyɔ ka bambanzɛ.»

Mɛmbanzɛ akwanana kabibya Yeso liki?

(Matayo 16:24-28; Luka 9:23-27)

³⁴ Kumbuso yi, Yeso amaka ndi ambaza ka bambanzɛ pa imoti na babibya kaki, ɛbikya be: «Mɛmbanzɛ kapa kɛbibya, okwononi imɛyi iyi mombukwana-daki yi bikpɛ, abinika mɛsalaba kaki, arɛnga kɛbibya.»³⁵ A beyo, mɛmbanzɛ kapa kabuulyogo ɔbili kaki, aputikosatɛ ɔbili yi ninɔ. Luki limoti, ninɔ aputikosa ndeke ɔbili kaki ka mombukwana-daki yi ko bulya Mongoni Manza, abuulyagatɛ.³⁶ A na izangiya tino mɛmbanzɛ kainisono na lingama lasi la ɔbili ni aputini ɔbili kaki? Iki yɔ akwanana kapá bata kye ahukusi ɔbili kaki?³⁷ Kɛgɛ no luki gɛtɛgɛ limoti aka nilɔ mɛmbanzɛ akwanana kakalya ko bulya yihukuso ɔbili kaki.³⁸ Mɛtɛɛ wasi ninɔ imɛkanaga suni ko bulya kami na ko bulya likpɛmɛka kami, ko misa ka batɛ ba lisyɛ li nili, nibɔ ba

abe badanda, banye na bakamibigɛ gɔni Kunzi. Imi, Mika-mɛmbanzɛ aminyilya ndeke gɔni suni begeyo wa odoku ndeke mino ka ibiba ka Abaki pa imoti na bamalaika botu.»

⁹ Yeso ubikyoku ndi bata be: «A lingɛnɛ, nakamɛbikya ambe, bambanzɛ bemoti-bemoti luga kunu wanɛ, bakokwigɛ kani bakaninigɛ *Bɛngama ko Kunzi* kodoku no ngu.»

Miso ka Yeso igomosyonini

(Matayo 17:1-13; Luka 9:28-36)

² Kumbusa wa masye maɛiya, Yeso ava ndi Petele, Yakɔbɔ na Yuani, baga ndi na ibɛ aka bikede kɛgɛ wa ngɛpa yikɛngɛ kɛgbe. Kɛ beyo, misa ka Yeso igomosyana ndi kambwa kabɛ.³ Botu kaki obuɔa ndi biwenge-wenge kɛgbe. Kɛgɛ na mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka ka litɔmbɛ lasi ninɔ akwanana kobubiso botu beyo.⁴ Kɛwa wa, babibya basaa bi nibɔ bamina ndi Iliya na Musa bigbututu ni bananzina na Yeso.⁵ Petele aka ndi na Yeso be: «Muwonisilo, a binza ibusu kaiko wanɛ. Topiki bangbangba bayisaa: niyɔ kakɛ, niyɔ ka Musa na niyɔ ka Iliya.»⁶ A beyo, Petele a ndi kanzina ni kɛgɛ kaiba be akabikya bɛ. Ibɛ na bawai-daki baba ba ndi ni botumini na ombombo bidɛ.⁷ Ikɛba odoku ndi, utikyo ibɛ basi na kululuko. Liyɛ kotukyoku ka ikɛba imoti bene, abikya ndi be: «Mikami mɛpaka nimɛ. Mukononi iyi aka!»⁸ Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, babibya bikwekwe ndi, luki limoti ni bakaminigɛ bata mɛmbanzɛ. A kɛwa ndi asi Yeso aka mɛkaka pa imoti na ibɛ.

⁹ Niyɔ ba ndi kosyoku ka ngɛpa, Yeso ɛgbityaga ndi be: «Kpɔkpɔkpɔ, makatumbulyogonitɔgɛ mɛmbanzɛ likpɛmɛka li nilɔ mini lɔ, kadwe kɛ kwa kɛ Mika-mɛmbanzɛ opupo banɛ mino ka mbɛkɛ.»¹⁰ Ibɛ bobuulya ndi likpɛmɛka li nilɔ ka mambengi aka. Luki limoti, barɛnga ndi kausono be: «Iɛi yi zuzuko ka kukwakɛ ni iki?»

¹¹ Kumbuso yi, babibya bamuusa ndi Yeso be: «Ko bulya iki yɔ bowonisilo ba mɛtɛɛ babikyaga mino be: «Okwononi Iliya igiku mbeyi?»»¹² Yeso usikisyoku ndi be: «A beyo, Iliya igiku mbeyi, obungusyaga makpɛmɛka masi. Luki limoti, ko bulya iki yɔ ikpikaga gɔni mino ko Mobiso Motu be okwononi Mika-mɛmbanzɛ igyogiyisi kɛgbe, bamina payaya?»¹³ Luki limoti, nakamɛbikya ambe Iliya odoniku ndi, bambanzɛ bagya beyo ba ndi mino kapa, mɛdɔngɔni begeyo Mobiso ikpikaga ndi mino ko bulya kaki.»

Yeso ahukusini miki bemoti wa limbengi la bunye

(Matayo 17:14-21; Luka 9:37-43)

¹⁴ Niyɔ Yeso pa imoti na babibya basaa bi nibɔ bosila ndi buwobi na babibya bagɔgɔ, bamina ambaza mudingi ka bambanzɛ ukungulini bikululu. Bowonisilo

ba mētē bō ba ndi na ibē ka bodongoso. ¹⁵ Niyo aka yo bambanzē bamina Yeso, bombombaya ndi kēgbē, binda mbangē kamuuso. ¹⁶ Yeso umuusa ndi bē: «Makagya na ibē bodongoso kēgē wa likrēmēka tino?»

¹⁷ Mētē bemoti luga wa ambaza asikisya ndi bē: «Muwonisilo, nudulyiku no mikami mēlukē yi ninō a na limbengi la bēnyē. Limbengi la bēnyē li niḷ aitisoni bobo. ¹⁸ Ayungogo pa yasi, anabemya bingōmē-ngōmē, ofu anatumo ka mēnōkē bidē, anīlya manzē, umilaga bikokolo-kokolo. Nitotonogi bi na babībya kakē ambē bokpomyinō baka limbengi la bēnyē li niḷ, luki limoti ēgyagya.»

¹⁹ Yeso usikisya ndi bē: «Eeze ibunu, liwananza la masyē mi nima makēgē na baya, ma banyē! Nakwanana ndēkē kaika pa imoti na ibunu bongbinga binga? Nakwanana kapila bēzē kunu bongbinga binga? Doku nēki na iyi.» ²⁰ Badulyoku ndi na iyi. Niyo limbengi la bēnyē li niḷ amina Yeso, ayunga ndi miki nō no ngu, ogwo bingōmē, okpungbukonogo bikpungbulu-kpungbulu kanī ofu anapupo ka mēnōkē. ²¹ Yeso amuusa ndi abaki miki yi ninō bē: «Likrēmēka li niḷi apēngā ndi na iyi ngbingo tino?» Asikisya bē: «Katēkyā ndi ka limiki kaki aka. ²² Ngbingo wagōgō, limbengi la bēnyē li niḷi agwisisogo ko buku ikani ko libo kakisa kamwō. Luki limoti, kika ni wakwananatē kagya luki, kikiriki, tisingyanō baka!»

²³ Yeso abikya ndi bē: «Ko bulya iki yo wobikyī mina bē: «Kika ni wakwananatē kagya luki?» Kunzi akwanana kagya makrēmēka masi ka mētē ninō a na baya kē kaki.»

²⁴ Wa aka wa, abaki miki nō abikya ndi na liyē lapē bē: «Nobinikyonini! Isingyanō baka kye baya kami a yikēdē!»

²⁵ Niyo Yeso ina bē ambaza mudingi ka bambanzē okomumukonoku aka, apamīlya kēwa ndi limbengi la bēnyē li niḷ, abikya bē: «Limbengi la bēnyē li niḷ aitisogo bobo ikani adēka, pupo kēsō ka bomikya-balukē yi nimē, wakamigilyonitōgē ndēkē bata!» ²⁶ Limbengi la bēnyē li niḷ apamikana ndi, ayungo bata miki nō no ngu kēgbē, apupo kēwa ndi. Miki aka ndi bikpōngbōmē. Bambanzē buidingi aka ndi bē: «okwini.» ²⁷ Luki limoti, Yeso agwi ndi kēbōkēkō, amomoso, miki aka ndi bigba.

²⁸ Niyo Yeso ingyō ka ndabē, babībya kaki bamuusa ndi ni bitini na ibē bikēdē bē: «Ko bulya iki yo ibusu takokwononigē bi kokpumyō limbengi la bēnyē li niḷ?» ²⁹ Yeso usikisya ndi bē: «Bakwanana kokpumyō inguo ya limbengi la bēnyē li niḷ pisi ka malēmba aka.»

Yeso igilyini katambēlaga bulyo kukwakē na pupo kaki ka mbūkē

(Matayo 17:22-23; Luka 9:43-45)

³⁰ Yeso na babībya kaki batēkyā ndi wa, bakitanaga ka iwili ya Galilaya. Kēgē ndi kapa bē mēmbanzē ibito pa niyo a ndi mino. ³¹ A bēyō, a ndi kaupā babībya kaki mētē bē: «Basūtātē banē Mika-mēmbanzē ka mabōkē ka bambanzē. Bamwō, masyē masaa kumbusa wa kukwakē kaki, opupoku ka mbūkē.» ³² Luki limoti, babībya bakēgē ndi kotombisyo isi ya mēnzina mi nimō, banabanga kamuuso.

Wani nō a mētē wa ibiba luga ka babībya?

(Matayo 18:1-5; Luka 9:46-48)

³³ Yeso na babībya kaki bosila kēwa ndi ka Kapēle-naumu. Ngbingo yi ninō ba ndi mino ka ndabē, Yeso umuusa ndi bē: «Mo bi kagya bodongoso kēgē wo luki tino ko pisi?» ³⁴ Luki limoti, babībya badakyana ndi biwo. A bēyō, ba ndi kagya bodongoso ko pisi kakisa kiba bē wani nō a mētē wa ibiba kēgbē. ³⁵ Kēwa wa, Yeso ika ndi, umaka babībya kaki tēkēbē na baba, ubikya bē: «Mētē kapa kaika wa mambwa, okwononi iki mētē wa mulibo ka batē basi, ika gōni mēgya-ligubo kabē.» ³⁶ Kumbuso yi, ava ndi miki, abisa luga kabē. Niyo adungo, ubikya ndi babībya kaki bē: ³⁷ «Mētē ninō atilya miki abē nimē ko lino kami, etilyi imi bikpē. Na ninō aketilya, ketilyigē imi aka, luki limoti, atilyi ninō etikoku ndi.»

Ninō kēgē mumuyoniso kusu a wai-dosu

(Luka 9:49-50)

³⁸ Kēwa wa, Yuani abikya ndi Yeso bē: «Muwonisilo, tamini bi mētē bemoti kokpumyā mambengi ma bēnyē ko lino kakē. To bi kapa kapakya kye kēgē ka mēdōngō kusu.» ³⁹ Luki limoti, Yeso asikisya ndi bē: «Makapokyonitōgē, kye kēgē na mētē gētēgē bemoti aka ninō akwanana kagya likrēmēka limbanga ko lino kami, kumbuso yi enzinīlya yanyenyē. ⁴⁰ A bēyō, mētē yi ninō kēgē mumuyoniso kusu, a wai-dosu. ⁴¹ Na mētē wasi ninō amupā ndēkē gētēgē kōpō yo libo aka kye ma batē ka Kilisito, a lingūnē, nakamēbikya ambē, mētē yi ninō inisanatē ndēkē na mēkalya kaki.»

Ange, makogwonitōgē ka bēnyē

(Matayo 18:6-9; Luka 17:1-2)

⁴² Yeso abikya ndi bē: «Mēmbanzē kamokysiso bemoti ka bomiki niḷō bēbinīkyana ka bēnyē, okwononi kakpikila litalē lakpē ko singasē, badikita ko liba lidingi bikudumu. ⁴³ Kika ni kēbōkēkō umokyini ka bēnyē, kō. A binza kēgbē iwe kogulya ka zbilī walingūnē na kēbōkēkō kumuti kakitaga wa wogulyo bi mino nomu masi. Kumbuso yi, winda kēwa ko buku ba benzē na

benze, ko buku nifó kolimikigú ndeke. ⁴⁴ [Kú beyó, a na batútú nifó búlyaga bambanzú, bakokwogigú. A góni no buku nifó kolimikigú ndeke.] ⁴⁵ Kika ní kúgúko umokyini ka búnyé, kó. A binza kú kakú kogulya ka zbilí walingúnú na kúgúko kumuti kakitaga wa wogulyo bi mino nomu masi. Kumbuso yi, búdikita kúwa ko buku ba benze na benze. ⁴⁶ [Kú beyó, a na batútú nifó búlyaga bambanzú, bakokwogigú. A góni no buku nifó kolimikigú ndeke.] ⁴⁷ Kika ní liso umokyini ka búnyé, muko. A binza kú kakú kogulya ka Búngama ko Kunzi no liso limoti kakitaga wa wogulyo bi mino nomu masi. Kumbuso yi, búdikita ko buku ba benze na benze. ⁴⁸ Kú beyó, «a na batútú nifó búlyaga bambanzú, bakokwogigú. A góni no buku nifó kolimikigú ndeke †.» ⁴⁹ A beyó, bakongogo ndeke mútú yíkaka-yíkaka ko buku múdngóni beyó bobungusyogo mino malili na liniko ††.

⁵⁰ Liniko a luki lanza. Luki limoti, liniko kandapanaga, luki tino bata lo akwanana kondingimosogo? Wikoni na liniko kúso kunu, mika na maziyo luga kunu.»

Yeso akapá mútú ko bulya yisikiso muko

(Matayo 19:1-12; Luka 16:18)

10 Niyó Yeso atúkya ndi mino wa, aga ka iwili ya Yudea, azaba ndi kúsyakú wagógó wa Yóldani. Bambaza ka bambanzú bamámékana bata ndi ka kpoló kaki, arénga kaerá mútú múdngóni beyó agyaga ndi mino. ² Bafalisayo bemoti-bemoti bodoku ndi kabóko na múnzina, bamuusa be: «Ambe, mútú kusu akpamyatú málukú kasikisa mukakí?» ³ Yeso usikisya ndi be: «Mútú tino se mbeyi mɔ Musa amerá ndi?» ⁴ Ibu aka ndi na iyi be: «Musa atipá ndi mútú be málukú akpikogi baléwa musikisa muko, kumbuso yi, akpomyo se kúwa.» ⁵ Yeso úbikya ndi be: «Amukpikilya ndi mútú mi nimɔ beyó ko bulya búpú ba mambengi kunu. ⁶ Luki limoti, katúkya ndi ka mérénganagi, ngbingo yi ninɔ Kunzi a ndi mino kagya zbilí, agya ndi málukú na muko †. ⁷ «Kinili, málukú asaga ndeke abaki na amaki, bika kúwa pa imoti na mukakí, ⁸ ibu basi baba biita nzúyi yimoti ††.» Kúwa wa, bakikigú bata baba, luki limoti, nzúyi imoti aka. ⁹ Yeki a beyó, múmbanzú kogbononitógú niló Kunzi omotoni.»

¹⁰ Niyó bogulya ka ndabú, babíbya bamuusa bata ndi Yeso líkrémúka li niló. ¹¹ Iyi aka ndi na ibu be: «Múmbanzú kasikisa mukakí, ava wagógó, iba ogyini bilya. ¹² Muka wasi katúkya mbúnyakí, avyé, iba ogyini góni bilya.»

Yeso akaukilyo bomiki búbunga

(Matayo 19:13-15; Luka 18:15-17)

¹³ Bambanzú bemoti-bemoti badulyoku ndi Yeso na bomiki be ubisilyi mabókú. Luki limoti, babíbya búnyakilya ndi. ¹⁴ Niyó Yeso ina beyó, limbengi atúla ndi, úbikya babíbya kaki be: «Husoni bomiki boduku kúnú no mino! Makupokyonitógú, kye Búngama ko Kunzi a ko bulya ka batú bi nifó ba abe ibu. ¹⁵ A lingúnú, nakamúbikya ambe, mútú wasi ninɔ kabailyagigú Búngama ko Kunzi múdngóni abe miki múkedé, kakwananigú ndeke kogulya mino.» ¹⁶ Kumbuso yi, udungaga ndi bomiki bó, ubisilya mabókú, udukilya búbunga.

Yeso na mútú wa lingama

(Matayo 19:16-30; Luka 18:18-30)

¹⁷ Niyó Yeso atúkilya ndi ligúndú, alúkú bemoti adulyoku ndi mbangú, ogwa na moli kambwa kaki, amuusa be: «Muwonisilo wanza, nakwanana piye kagya búni kainisono na zbilí wa benze na benze?» ¹⁸ Asikisya ndi be: «Ko bulya iki yo wo mino kemaka be mútú wanza? Múmbanzú gútúgú bemoti aka kegú wanza kiki ní Kunzi aka múkaka. ¹⁹ Wibagatú mútú ni-ma: «Wakamwonitógú múmbanzú, wakogyonitú bilya, wakibonitógú, wakabukulyogonitógú múmbanzú líkrémúka, wakagyilyonitógú múmbanzú búnyé, múbanga abakú na amakú ††.»

²⁰ Alúkú yi ninɔ asikisya ndi be: «Muwonisilo, nagyaga mútú mi nimɔ masi katúkya ndi ka limiki kami.» ²¹ Yeso anda ndi bizumuuu, na sipananisɔ sasi abikya be: «Ubwi luki limoti aka: waga, wagaba makrémúka kakú masi. Úgbananilyaga batú ba yangya buyi bi. Kúwa wa, winisana ndeke na lingama kúgú wa lísyé. Kumbuso yi doku, webyoku.» ²² Luki limoti, wa alúkú nɔ úkana mino beyó, alya ndi kumbu, aga ní ongbutini bikpu kye a ndi na lingama lidingi.

²³ Yeso únda ndi babíbya kaki nifó ba ndi ní bakungulini bizumuuu, úbikya be: «A yaréru ka batú nifó ba na mukumbo kogulya ka Búngama ko Kunzi!»

²⁴ Babíbya bombombaya ndi ngbingo yi ninɔ búkana mino múnzina mi nimɔ. Luki limoti, Yeso ubikyoku bata be: «Bomikami, a yaréru kogulya ka Búngama ko Kunzi! ²⁵ A yaréru ka ngamia kakitanaga ka ngala ya músada. Luki limoti, a bata yaréru kúgbe ka mútú wa lingama kogulya ka Búngama ko Kunzi.» ²⁶ Niyó babíbya búkana beyó, bombomboyo bata ndi kúgbe, banuusana be: «Wani se kúwa nɔ akwanana kainisa na muhukuso?» ²⁷ Yeso únda ndi bizumuu, úbikya be: «Luki niló bambanzú bakakwananigú kagya gútúgú iki yi aka, Kunzi agyatú iyi, kye kegú no luki gútúgú limoti aka niló agyagya Kunzi.»

† 9:48 Wanda ka Isaya 66:24. †† liniko: A líkingyosi la apeepe ninɔ barága ndi Kunzi ní bagyini na liniko. Wanda góni ka Balawi 2:13.

‡ 10:6 Wanda ka Mérénganagi 1:27; 5:2. †† 10:8 Wanda ka Mérénganagi 2:24.

‡‡ 10:19 Wanda ko Pupo 20:12-16; Yigilya 5:16-20.

²⁸ Kwa wa, Petele abikya ndi be: «Ibusu, tosoni ndi masi, tarunga kaubibya.» ²⁹ Yeso asikisya be: «A linguna, nakamubikya ambe, mumbanzu kasa ndabu kaki, usa bamamaki, usa basali kaki, asa amaki ikani abaki, usa bomikaki ikani botiko kaki ko bulya kami, na ko bulya Mongoni Manza, ³⁰ katukya mbiya wanu, muti yi nino inisana na bandabu, bamamaki, basali, bamaki, bomiki na botiko kakitaga nganga miya imoti, pa imoti na igyogyiso goni. Na ka masye nimo akodoku, inisana ndeke na zibili wa benze na benze. ³¹ Luki limoti, batu budingi nibo ba kambwa bika ndeke kumbuso, na nibo budingi ba kumbuso bika kwa ndeke kambwa.»

Yeso obikyini ka nganga ya yisaa bulya kukwaku kaki
(Matayo 20:17-19; Luka 18:31-34)

³² Ngbingo yi nino Yeso na babibya kaki ba ndi mino ko pisi kadaka ka Yelusalema, iyi, a ndi kakpakyana kambwa kabu. Babibya ba ndi kombomoyo, na batu nibo ba ndi kaubibya ba ndi na kubangaku. Yeso akida ndi ka kpolo na babibya tekebe na baba, arunga kautumbulyaga nilo asilyo banu. ³³ Iyi aka ndi na ibu be: «Takadaka ka Yelusalema. Ku beyo, basutatu Mika mumbanzu ka bokumu-kumu na ka bowonisilo ba muti. Ibu, babikya banu be bamwi, basuta ka maboko ka batu nibo bakamibigu Kunzi. ³⁴ Batu bi nibo batiba banu bikyaaa, babakyaga na botikito, batina pimbo, bamwo. Luki limoti, kumbusa wa masye masaa, orupoku ka mbuku.»

Yakobo na Yuani bokungini bungama
(Matayo 20:20-28)

³⁵ Kumbuso yi, bomika Zebedayo baba beyo ka Yakobo na Yuani, bakpudoku ndi Yeso, babikya be: «Muwonisi-lo, to bi kapa ambe tigyilya nilo takakunga.» ³⁶ Yeso umuusa ndi be: «Makapa be namugyilyi iki?» ³⁷ Ibu aka ndi na iyi be: «Takapa ambe ko ngbingo yi nino wika banu mino ka ibiba kaku, tilikiso buwobi na iwe, muti bemoti ka kumbanzikaniko kaku, wagogo ka kulekuke.» ³⁸ Luki limoti, Yeso ubikya ndi be: «Makege kaiba nilo makekunga. Makwananatu kamwo koro wa yigyogyiso nino namwo banu? Ikani kogwo inguo ya ibatiso † niyo, imi, nogwa banu?» ³⁹ Basikisya ndi be: «Iyo, takwananatu.» Yeso ubikya ndi be: «Makwananatu kamwo koro wa yigyogyiso yi nino, mogwa inguo ya ibatiso yi niyo, imi, nogwo. ⁴⁰ Luki limoti, ka nilo o ndi kalikiso mumbanzu ka kumbanzikaniko ikani ka kulekuke kami, kege ligubo kami. Bapa nibayo a ko bulya ka batu nibo bubungusilyaga ndi.»

⁴¹ Niyo babibya bagogo tekebe bukana mino beyo, mambengi utala ndi na Yakobo ibu na Yuani. ⁴² Yeso umaka kwa ndi basi, ubikya be: «Mibagatu be banga-

† inguo ya ibatiso: Ko pisi ya likingyosi li nili, Yeso akanzina kuge na yigyogyiso na kukwaku kaki.

ma bakpukru ba bevananza ba zibili yi nime batiwaga bevananza kabu na mupamu. Batu bakpukru bedita-ga batu bagogo na bungama kabu binvi. ⁴³ Luki limoti, kikonitoge beyo luga kunu. Bemoti kunu kapa kaiko muti wa ibiba, okwononi iki muga-ligubo kunu. ⁴⁴ Mumbanzu kapa kaiko wa mambwa luga kunu, okwononi iki musunzu ka batu basi. ⁴⁵ A beyo, Mika mumbanzu kodokuge ndi kye biki kagugubyo. Luki limoti, odoku ndi kagugubyo bambanzu, kapo zibili kaki abe mukalya kakulaga batu budingi ka bunye.»

Yeso ahukusini Balatimayo
(Matayo 20:29-34; Luka 18:35-43)

⁴⁶ Kwa wa, Yeso na babibya kaki bosila ndi ka Yeliko. Wa ba ndi mino kwa kopupa ka gudu yi nino pa imoti na ambaza mudingi ka bambanzu, muti bemoti wo kolobu ya mamamo a ndi wakiko ka kpolo wo pisi, anikakungya. Muti yi nino ina ndi be Balatimayo, mika Timayo. ⁴⁷ Niyo ukana be Yeso wa Nazaleti no, arunga ndi kapamikanaga be: «Yeso, Mika ngama Daudi, ikwilyano baka kumbu!» ⁴⁸ Bambanzu budingi banyakilyaga ndi be adaki. Luki limoti, apamikanaga kwa bata ndi kuge be: «Mika ngama Daudi, ikwilyano baka kumbu!»

⁴⁹ Yeso amaga ndi, abikya be: «Mumokoni.» Bamaka kwa ndi, babikya be: «Wika kwa na liluku aka! Wamaga, akaumaka!» ⁵⁰ Kwa wa, ambimba ndi koti kaki, atukya bidafa, aga ku Yeso a ndi mino. ⁵¹ Yeso amuusa ndi be: «Wakapa be nugyilyi iki?» Iyi aka na iyi be: «Muwonisi-lo, nakapa ambe napungi bata kaina.» ⁵² Yeso abikya ndi be: «Waga, baya kaku uhukusini.» Aluku no arunga bata ndi kaina wa ka wa, arunga kwa kabibya Yeso.

Yeso ogulyini ka Yelusalema
(Matayo 21:1-11; Luka 19:28-40; Yuani 12:12-19)

11 Yeso na babibya kaki ba kwa ndi buwobi kadwe ka Yelusalema, misa yo giyo ya Betefagi na Betania, buwobi na Ngura ya Mizeituni. Kwa wa, Yeso utika ndi babibya baba kambwa luga ka babibya kaki, ² ubikya be: «Windoni ka mugu nimana a kambwa kunu ma. Niyo aka yo mosilo, matakanya mikya punda mukandila wa, nino mumbanzu gutegu bemoti aka kanodokige mino. Mukuloniku, modoku na iyi kunu. ³ Mumbanzu kamumuusa be: «Ko bulya iki yo mo mino kaga beyo?» Musikisyonu be: «Mombukwono-dosu a no nzoyi yi, luki limoti, kolipyigu na iyi, amigisokuto.»

⁴ Babibya baba bi nibo baga kwa ndi, batakanya mikya punda mukandila kunzi, buwobi na mupumi ma ndabu ka kpolo wo pisi. Bakula ndi. ⁵ Batu bemoti-bemoti nibo ba ndi wa, bumuusa ndi be: «Iki yo makagya yo? Ko bulya iki yo ma mino kakula?» ⁶ Busikisya ndi mukongoni beyo Yeso ubikya ndi mino. Batu bi nibo

bɛsa ndi kaaga na iyi. ⁷Badulyoku ndi Yeso no mikya punda nɔ, bolosogo botu kabɛ kɛgɛ yi, ika mino.

⁸Bambanzɛ bakrɛ ba ndi koolosogo botu kabɛ ko pisi, bagɔgɔ banolosogo mangɛ ma masisi nimo bakɔgɔ ndi ka botiko. ⁹Batɛ nibo ba ndi kakpakyana kambwa na kumbuso ka Yeso bapɛnga ndi kamipikanaga bɛ:

«Kunzi avi ibiba!

Kunzi adukulyi bɛbɛnga ninɔ akodoku ko lino ka Mombukwono-dosu!

¹⁰Kunzi oduki bɛbɛnga ka bɛngama nibo akodoku, bɛngama ka titosu bɛyɔ ka Daudi!

Kunzi ninɔ kɛgɛ kɛgɛbe avi ibiba!»

¹¹Yeso osila kɛwa ndi ka Yelusalema, ogulyo ka *Ndabɛ ko Kunzi*. Kɛ bɛyɔ, oyikanaga ndi, ina makrɛmɛka masi, opupo. A kɛwa ndi bɛgɔgɔ, aga pa imoti na babiɛya tɛkɛbɛ na baba miso ya Betania.

Yeso ogbongini sibɛkɛsɔ

(Matayo 21:18-19)

¹²Bɛgala bi, wa ba ndi mino katɛkya ka Betania, Yeso imɛkana ndi nza. ¹³Ina ndi byi sibɛkɛsɔ simoti bɛnɛ opiyoni mapakɛ bipi. Aga ndi kaanda anasima bɛ akwananatɛ kaina bumo kɛgɛ yi. Luki limoti, niyɔ osila kɛwa ndi buwobi nosu, atakanya asi mapakɛ aka. A bɛyɔ, kɛgɛ ndi ko ngbingo wo bumo yi. ¹⁴Kɛwa wa, Yeso agbanga ndi sibɛkɛsɔ si niso bɛ: «Katɛkya na lisyɛ li nili, mɛmbanzɛ kalyigɛ ndɛkɛ bata bumo kakɛ!» Babiɛya kaki bɛkana ndi likrɛmɛka li nilo.

Yeso ukpumiya bambula ka Ndabɛ ko Kunzi

(Matayo 21:12-17; Luka 19:45-48; Yuani 2:13-22)

¹⁵Kumbuso yi, bosila ndi ka Yelusalema. Niyɔ Yeso ogulyo ka Ndabɛ ko Kunzi, apɛnga ndi kaukpumiya batɛ nibo ba ndi kagaba na nibo ba ndi koluwo kɛ bɛyɔ. Utindikaga ndi bamiza ka batɛ nibo ba ndi kogosonyono buyi, na bokiti ka nibo ba ndi kaugaba bonzuwo. ¹⁶Ɔpakya ndi gɔni batɛ ba likumbogi kakitanaga nolu ka pa yangba ya Ndabɛ ko Kunzi. ¹⁷Kumbuso yi, ɛpɔ ndi mɛtɛ bɛ: «Kunzi abikya ndi bingbanyanya ka Mobiso kaki bɛ:

«Balikyaga ndɛkɛ ndabɛ kami bɛ ndabɛ ya malumba ka bɛvananza bayasi.»

Luki limoti, ibunu moitisini kɛwa pa ya kisɛma ka batɛ bo kubakɛ! †» ¹⁸Ngbingo yi ninɔ bokumu-kumu na bowonisilo ba mɛtɛ bɛkana ndi mino likrɛmɛka nilo bɛyɔ, bapɛnga ndi kakisa bɛ bamwɔ sɛ piyɛ no pisi tino. A bɛyɔ, ba ndi kabanga kye mɛtɛ kaki a ndi kaumbanga batɛ basi. ¹⁹Niyɔ bɛgɔgɔ ogwo, Yeso na babiɛya kaki bopupa ndi ka Yelusalema.

Mɛtɛ ko bulya sibɛkɛsɔ niso Yeso agbanga ndi

(Matayo 21:20-22)

²⁰Bɛgalo bi na bɛsɔbi, ngbingo yi ninɔ ba bata ndi mino kakitaga ko pisi yi niyɔ, bina ndi sibɛkɛsɔ si niso kɛwa sikwo kadwɛ kɛ kwa kɛ ko lyo. ²¹Pɛtɛlɛ atamana nilo okitogi bi, abikya Yeso bɛ: «Muwonisilo, wina sibɛkɛsɔ si niso wogbongi bi kɛ okwi mino.» ²²Yeso ɛbikya kɛwa ndi babiɛya kaki bɛ: «Muboilyoni Kunzi. ²³A lingɛnɛ, nakamɛbikya ambɛ, mɛtɛ yi ninɔ abikya ngɛpa yi niyina bɛ: «Mukuko, widikitoku ko libo lidingi», ni kɛgɛ na botumo ka limbengi, kika na baya bɛ likrɛmɛka nilo igyonosatɛ, Kunzi agyilyatɛ. ²⁴Kinili, nakamɛbikya ambɛ, luki lasi nilo makɛngaga, wikoni na baya bɛ minisonini nolu. Kunzi amɛpɔtɛ. ²⁵Ngbingo yi ninɔ momogi mino kalumba, makika na likrɛmɛka na mɛmbanzɛ, mapilya, kye Obonu ninɔ kɛgɛ wa lisyɛ amɛpilyitɔ gɔni bɛnyɛ kunu. [²⁶Luki limoti, makupilyogi bɛngeni, Obonu ninɔ kɛgɛ wa lisyɛ kamɛpilyigɛ ndɛkɛ bɛgɛyɔ.]]»

Ngu ka Yeso akotukyoku yani?

(Matayo 21:23-27; Luka 20:1-8)

²⁷Yeso na babiɛya kaki bigoku bata ndi ka Yelusalema. Wa a ndi mino kakpakyana ka Ndabɛ ko Kunzi, bokumu-kumu, bowonisilo ba mɛtɛ na bambɔkɛmbɔkɛ bakpudoku ndi, ²⁸bamuusa bɛ: «Wakagya makrɛmɛka mi nimana no ngu tino? Wani nɔ ɛpɔ ndi ngu kagya yi?» ²⁹Yeso usikisya ndi bɛ: «Ɔmi, nakamuuso likrɛmɛka limoti aka. Isikisyonni, namɛtɛmbɛlyaga kɛwa bɛ nakagya no ngu ka wani. ³⁰Ibatiso ka Yuani apɛnya kɛgɛ wa lisyɛ ikani ka bambanzɛ? Isikisyonni.»

³¹Luki limoti, bapɛnga ndi kainzinzinya luga kabɛ, banabikya bɛ: «Takosikisyo bɛ apɛnya kɛgɛ wa lisyɛ,» atimuusatɛ bɛ: «Yeki a bɛyɔ! Ko bulya iki yo makabinikyanagɛ ndi likrɛmɛka kaki?» ³²Takosikisya bɛ: «ka bambanzɛ», (Ba ndi kabanga ambaza ka bambanzɛ bi nibo ba ndi wa. A bɛyɔ, ibɛ basi bibagatɛ ndi bɛ Yuani a ndi *mugyalandɛ* walingɛnɛ.) ³³Kɛwa wa, basikisya ndi Yeso bɛ: «Takibigɛ.» Yeso aka ndi na ibɛ bɛ: «Gɛtɛgɛ imi aka, nakamɛtɛmbɛlyigɛ gɔni ikani nagyaga makrɛmɛka mi nimo no ngu ka wani.»

Lizuni ka bagya-ligubo bɛɛiya

(Matayo 21:33-46; Luka 20:9-19)

12 Kumbuso yi, Yeso apɛnga ndi kaenzinilya pisi ka mozuni. Ɔbikya ndi bɛ: «Alɛkɛ bemoti akɛna ndi tiko ya muzabibu, okungula ndi, akpɔ lifɛye liɛta bumo yi, opika ndi mɛnala ko bulya ka bobubulyo bo tiko. Kumbuso yi, ɛkanana ndi na bagya-ligubo kobuulyaga tiko yi niyɔ, akpakyana ndi. ²Niyɔ ngbinga mubuulyo masɔɔ itulyana, atika mɛgya-ligubo kaki

† 11:17 Wanda ka Isaya 56:7; Yelemia 7:11.

bemoti kɛ ka bagya-ligubo bo tiko yi niyo be bapiku kɛwa masɔɔ mi ma kaki. ³ Luki limoti, bagwi ndi mɛgya-ligubo nɔ, balya na bɛma bisususu, bamigisoku mabɔkɛ papuyi. ⁴ Mombukwono tiko atikoku bata ndi mɛgya-ligubo wagɔɔ. Bayipaga ndi ka mɛ, babubiso bitu na mosikoni. ⁵ Atikoku bata wagɔ, bamwɔ. Utikoku kɛwa ndi bagɔɔ bakrɛ, bagya-ligubo bɔ bɛbɛma ndi bemoti-bemoti, bɛmwɔɔ bagɔɔ. ⁶ Mombukwono tiko asikana kɛwa ndi na mɛtɛ bemoti aka: mɛtɛ yi ndi ni mikaki ninɔ mɛpaka. Ka mulibo, atika ndi, anasima be: «babangatɛ.» ⁷ Luki limoti, bagya-ligubo bi nibɔ babikyana ndi luga kabɛ be: «Alɛkɛ yi ninɔ alya ndeke lisima nimɛ! Doniku, tamwini, kye lisimo iki kɛwa lo kusu!» ⁸ Bagwi ndi miki nɔ, bamwɔ, bombimba manda kaki kunzi wo tiko.»

⁹ Yeso uusa kɛwa ndi be: «Mombukwono tiko agya kɛwa banɛ bɛ? Odoku banɛ, ulumwisaga bagya-ligubo bi nibɔ, ɛpɔ kɛwa bagya-ligubo bagɔɔ tiko yi niyo. ¹⁰ Makanotongulogiyɛ nilɔ bokpikaga ka *Mobiso Motu* be:

«Litalɛ nilɔ bopipiko bombimba ndi ilu kɛwa lo ita ndi litalɛ la izangiya ka mubumbe.

¹¹ Mombukwono-dosu nɔ agya ndi beyɔ, a likrɛmɛka limbanga ko miso kusu! †»

¹² Bangama ka Bayuda bakisa ndi pisi kagwi Yeso. Luki limoti, babanga ndi ambaza ka bambanzɛ. Ba ndi ni bibini be atwa ndi lizuni li nilɔ ko bulya kabɛ. Basa ndi, бага.

Yuuso ko bulya yikalya manzanza

(Matayo 22:15-22; Luka 20:20-26)

¹³ Batikilyoku ndi Yeso *Bafalisayo* bemoti-bemoti na batɛ ba lidu ka Elɔdi. Batɛ bi nibɔ barɛnga ndi kabɔɔ na mɛnzina. ¹⁴ Bodoku ndi kamuusa Yeso be: «Muwonisilo! Tibagatɛ ambe wa mɛtɛ walingɛnɛ, wakabangagiyɛ mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka. Wakɛndagiyɛ gɔni bambanzɛ kabyenɛnɛ na ibiba kabɛ. Luki limoti, wowonisilogo na bungbingbili beyɔ Kunzi apaga mino be ɔbili kusu iki. Tibikya neki ambe, takwananatɛ kakalya manzanza ka Kaizali, Ngama mudingi wa Balɛma? Takalyitɔ ikani takokolyonitɔ?» ¹⁵ Luki limoti, Yeso iba ndi tamanaga kabɛ ya kɛbɔɔkɛ, usikisya be: «Ko bulya iki yo mo mino kakisa kɛbɔ? Ipɔniku ambuma bemoti, namini.» ¹⁶ Bapɔ ndi ambuma bemoti. Yeso umuusa ndi be: «Mulundu no lino ka wani li?» Basikisya ndi be: «Ma ka Ngama Kaizali.» ¹⁷ Yeso aka kɛwa ndi na ibɛ be: «Mupɔni neki Kaizali makrɛmɛka nimɔ okwononi na iyi. Mapɔ Kunzi nimɔ ko Kunzi.» Niyo bukana sikisyo yi niyo, bombombaya ndi kɛgbɛ.

Basadukayo bamuusini Yeso bulyo yipupo ka mbɛkɛ

(Matayo 22:23-33; Luka 20:27-40)

¹⁸ Bemoti-bemoti luga ka Basadukayo nibɔ babikyaga be bamanda kopupogiyɛ ka mbɛkɛ bakpudoku ndi Yeso, bamuusa kɛwa be: ¹⁹ «Muwonisilo! Musa atibikya ndi be: «Mamaki mɛmbanzɛ kokwo, asa mukaki ni kobukutiyɛ na iyi, akwanana be mamaki amigilyi woko yi ninɔ, kye abɛkutiyagi yaa-daki ninɔ okwa ndi bomiki.» ²⁰ A ndi na bomiki balɛkɛ bi madiya na ika nibɔ bopupa ndi mɛma mimoti. Pɛta ava ndi muko, luki limoti, okwa ndi ni kobukutiyɛ na iyi. ²¹ Syononogo kaki amigilya ndi woko yi ninɔ, okwa ndi ni kobukutiyɛ iyi begeyo. Igyonosa ndi mɛdɔngɔni begeyo ka mamabɛ yi ninɔ wa masaa, ²² na kabɛ basi madiya na ika. Bolumwaga ndi ni bakobukutiyɛ na iyi. Kumbuso yi, muko yi ninɔ okwa kɛwa ndi gɔni iyi. ²³ Ka lisyɛ lipupo ka bambɛkɛ, wa batɛ nibɔ bokwoga ndi bopupo mino, muko yi ninɔ ika ndeke muko wani luga kabɛ? A beyɔ, ibɛ basi madiya na ika bavatɛ ndi!» ²⁴ Yeso usikisya ndi be: «Kinili mabubungogo, kye makegɛ kotombisyo Mobiso Motu ikani ngu ko Kunzi. ²⁵ A beyɔ, ngbingo yi ninɔ bamanda opupa ndeke mino ka bambɛkɛ, balɛkɛ bakɛvigi ndeke bata boko ikani boko kavyege. Luki limoti, bika ndeke mɛdɔngɔni abɛ *bamalaika* ba kɛgɛ wa lisyɛ. ²⁶ Ko bulya yipupo ka bambɛkɛ, makanotongulogiyɛ mbeyi ndi ka kitabɛ ka Musa nilɔ Kunzi abikya ndi buwobi na gbɔɔ niyo a ndi kagbɛndikana? Abikya ndi Musa be: «Imi, na Kunzi ka Abalahamɛ, Kunzi ka Isaka na Kunzi ka Yakɔbɔ ††» ²⁷ Yeso omotiloku ndi be: «Kunzi kɛgɛ Kunzi ka bamanda, luki limoti, a Kunzi ka batɛ nibɔ ba bubisi. Ibonu, ma bubungaga lingɛnɛ.»

Mɛtɛ mudingi kɛgbɛ

(Matayo 22:34-40; Luka 10:25-28)

²⁸ Muwonisilo wa mɛtɛ bemoti a ndi wa ngbingo yi ninɔ Yeso ba ndi mino ka bodongoso na Basadukayo. Muwonisilo nɔ ina ndi be Yeso usikisya ndi yanza. Akpudoku kɛwa ndi, amuusa be: «Mɛtɛ tino mɔ a mudingi kɛgbɛ kakitaga magɔ masi?» ²⁹ Yeso asikisya ndi be: «Mɛtɛ nimɔ a mudingi kɛgbɛ kakitaga magɔ masi nima: «Ƴkana, Izaleli! Mombukwono-dosu Kunzi kusu ni Mombukwono-dosu yikaka aka. ³⁰ Mɛpa Mombukwana-dakɛ Kunzi na limbengi kakɛ lasi, na mɛtamanagi kakɛ masi na yimibo kakɛ yasi, no ngu kakɛ yasi.» ³¹ Mɛtɛ ma yiba nima: «Mɛpa bengeni mɛdɔngɔni beyɔ wipago mino iwe mombukwana-dakɛ.» †† Kɛgɛ na mɛtɛ magɔɔ nimɔ okitogi nimana miba ma na izangiya.»

³² Kɛwa wa muwonisilo wa mɛtɛ abikya ndi Yeso be: «A binza, Muwonisilo! Wobikiyi ka lingɛnɛ be Mom-

† 12:11 Wanda ka Mambɛ 118:22-23.

†† 12:26 Wanda ko Pupo 3:2, 6. ‡ 12:30 Wanda ka Yigilya 6:4-5. ††† 12:31 Wanda ka Balawi 19:18.

bukwono-dosu a Kunzi bemoti aka na kegɛ no Kunzi wagɔɔ kiki asi iyi aka. ³³ Mɛmbanzɛ akwanana kapa Kunzi na limbengi kaki lasi, na yimibo kaki yasi, no ngu kaki yasi na kapa bengeni mɛdɔngɔni beyɔ ipaga mino iyi mombukwana-daki yi. Niyo a na izangiya kɛgɛ kaukitaga gɛtɛgɛ banyama basi nibo tabɛsyilyaga Kunzi ikani bapere bagɔɔ basi nibo tapaga.» ^{†34} Niyo Yeso ina ndi be asikisyi na yimibo, abikya be: «Wakɛgɛ byi na *Bɛngama ko Kunzi*.» Kumbuso yi, mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kikrɛndagɛ ndi bata kamuuso likrɛmɛka.

Kilisito ibɛ na Ngama Daudi

(Matayo 22:41-46; Luka 20:41-44)

³⁵ Ngbingo yi ninɔ Yeso a ndi mino kapá mɛtiwi ka *Ndabɛ ko Kunzi*, uusa ndi be: «Bowonisilo ba mɛtɛɛ bakwanana piye kabikya liki be Kilisito a miko-mika ngama Daudi? ³⁶ Daudi bikrɛ, ni a mutumo na Limbengi-Lotu, abikya ndi be:

«Mombukwono-dosu Kunzi abikya ndi Mombukwanadami be:

Doku kaiko ka kumbanzikaniko kami,
kadwe kɛ kwa kɛ nubiso ndeke mino bomuyoniso kakɛ

kusili wa bakagba kakɛ.» ^{††}

³⁷ Daudi iyi mombukwana-daki yi amakaga Kilisito be «Mombukwono-dosu.» Igyonososo kɛwa liki be Kilisito iki miko-mikaki?»

Ambaza wakrɛ ka bambanzɛ a ndi kamɛkana Yeso na magyagya.

Yeso akauyoyo bowonisilo ba mɛtɛɛ

(Matayo 23:1-36; Luka 20:45-47)

³⁸ Kɛsɔ wa mɛtɛɛ kaki, Yeso ɛbikyaga ndi bambanzɛ be: «Wibuulyonito na bowonisilo ba mɛtɛɛ, bapaga kakpakyana ni bimokisyogini balɔrɛ bakrɛkrɛ, biki kaumuuso na ibiba ka bapa baya musilyoni.

³⁹ Bakisaga kaiko ka moliki ma kambwa aka ka bandabɛ baya malɛmba, na gɔni ka moliki ma ibiba ka bapa baya bodumo. ⁴⁰ Bɛkɛpyaga bowoko no bou makrɛmɛka masi nimɔ bikaga nomu, na ko ngbingo yi ninɔ gɔni nɔ, banɛbɔɔ na malɛmba mandandanda kye binisoni abe batɛ banza. Kinili, Kunzi usombisa ndeke yarɛ kɛgɛ.»

Yeso akabiba apere ko woko

(Luka 21:1-4)

⁴¹ Kɛwa wa, Yeso ika ndi ka kɔɔɔ wa mɛmbi ma apere ka Ndabɛ ko Kunzi. A ndi kaina beyɔ bambanzɛ ba ndi mino kadikita buyi ka mɛmbi. Batɛ ba lingama bakrɛ ba ndi kadikita buyi budingi. ⁴² Woko muko yi bemoti wa yangya odoku ndi gɔni iyi kadikita ikya

† 12:33 Wanda ka *Jsey* 6:6. †† 12:36 Wanda ka *Mambɛ* 110:1.

bambuma maba nibo kegɛ ndi na izangiya kɛgɛ.

⁴³ Yeso ɛmaka kɛwa ndi babiɔya kaki, ɛbikya be: «A lingɛnɛ, nakamɛbikya ambe, woko wa yangya yi nimɛ na nɔ opí iyi yidingi ka mɛmbi kaukitaga batɛ bagɔɔ basi. ⁴⁴ A beyɔ, batɛ bagɔɔ basi bopí buyi nibo ba kegɛ bata bi na ibɛ na ligubo. Luki limoti, iyi, ka yangya kaki, opí masi nimɔ o bi nomu kaibuulyogo ka ɔbili kaki.»

Yeso obikyini be bapanzatu banɛ Ndabɛ ko Kunzi

(Matayo 24:1-2; Luka 21:5-6)

13 Ngbingo yi ninɔ Yeso a ndi mino kopupo ka *Ndabɛ ko Kunzi*, bemoti ka babiɔya kaki abikya

ndi be: «Muwonisilo, wina! Matamɛ tino mana manzanza ma! Bandabɛ tino bayina bayidingi-dingi ba!»

² Yeso asikisyi ndi be: «Watɛ kaina bandabɛ bayidingi-dingi bi niba-yina? Litalɛ gɛtɛgɛ limoti aka kotigoligɛ ndeke kɛgɛ wa lagɔɔ, apanzikana ndeke masi.»

Yigyogyiso niyo odoku ndeke kambwa wa mulibo ma ɔbili

(Matayo 24:3-14; Luka 21:7-19)

³ Yeso a ndi wakika ka Ngɛpa ya Mizeituni kambwa wa Ndabɛ ko Kunzi. Kɛwa wa, Petɛɛ, Yakɔɔ, Yuani na Andilia bamuusa ndi bikede be: ⁴ «Tibikya mbeyi, likrɛmɛka li nilɔ igyonosa ndeke ngbinga tino? Luki tino lɔ atimibisa ndeke ngbingo yi ninɔ makrɛmɛka mi nimɔ masi odoku ndeke mino?»

⁵ Yeso usikisyi ndi be: «Wiminyonito, mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kamubonitɔgɛ. ⁶ Bambanzɛ budingi bodokuto ndeke ko lino kami, banabikya be: «Imi ni Masiya». Bɛbɔɔ ndeke bambanzɛ budingi. ⁷ Ngbingo yi ninɔ mɛkana ndeke mino bomongoni ba mɛnga na bakɛambe bi, makobongonitɔgɛ. Masi nimɔ igyonosatɛ, luki limoti, kikipɛ mbeyi mulibo ma ɔbili. ⁸ A beyɔ, livananza limoti abɛmanaga ndeke na livananza lagɔɔ, bɛngama bimoti ɛlananaga ndeke na bɛngama bagɔɔ. Ka bapa dididi, ika ndeke na bazigizo na ayɛndi warɛ. Makrɛmɛka mi nimɔ masi ika ndeke mɛdɔngɔni abe mɛrɛnganagi ma mɛzɛzɛla ma libukuti aka.

⁹ Luki limoti, ibunu, wibuulyonito! Bamulikisatɛ ndeke ka bongbongu, bamɛbɛma bibetele ka bandabɛ baya malɛmba ka Bayuda. Bamusombisa ndeke kambwa ka bangama ba bewili na bangama bakrɛkrɛ ko bulya kami. Mika kɛwa ndeke badɛmɛ kami kambwa kabɛ. ¹⁰ A beyɔ, okwononi mbeyi be babikyagi Mongoni Manza ka bambanzɛ basi. ¹¹ Ngbingo yi ninɔ bamugwi ndeke mino, binda na ibunu kamusombiso, makombomboyonitɔgɛ kambwa be tobikyoku bɛni. Luki limoti, bikyoni nilɔ aka lɔ amupupo ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ. A beyɔ, kegɛ ibunu bɔ manzina ndeke, luki limoti a Limbengi-Lotu. ¹² Ko ngbingo yi ninɔ, mɛm-

banzũ agabaga ndeke mamaki bikpe ka kukwakũ, ba-ba agya mikaki begeyo. Bomiki buitilya ndeke babũkũ-ta kabũ, bumwisiso. ¹³ Bambanzũ basi bamũmũya ndeke ko bulya lino kami, luki limoti, mũtũ yi nĩnũ ok-ibya ndeke kadwe ka mulĩbo, inisana na muhukuso.»

Yigyogyiso yidingi

(Matayo 24:15-28; Luka 21:20-24)

¹⁴ «Maminatũ ndeke nĩnũ bamakaga be «Mũrũrũta mũmbanga», † bamomosini ka pa niyũ kokwononigũ be iki mino. (Mũtũ yi nĩnũ akatangũlaga likrũmũka li nĩli, ũkanitũ isi yi binza.) Kũwa wa, batũ nĩbũ bika ndeke ka iwili ya Yudea bogwa ndeke mbangũ misa ya bangũpa. ¹⁵ Mũtũ nĩnũ ikaga ndeke kugbondo, kakwananigũ bata kosyo kovoku luki ka ndabũ. ¹⁶ Mũtũ nĩnũ ikaga ndeke ko tiko, kakwananigũ ndeke bata kaiga kũ kaki kava kutuko. ¹⁷ Ka masye mi nĩmũ, boko ba bamũma na nĩbũ bika ndeke kaulunguso bomiki balya ndeke kumbu. ¹⁸ Lumboni ambũe likrũmũka li nĩli kigyonosonitũgũ ko ngbingo wa ndũbũ. ¹⁹ A beyo, masye mi nĩmũ ika ndeke masye makigyogyisa yakrũ kũgbe niyũ kanigyonosigũ ndeke katũkya ka mũrũnganagi ma ũbili, wa Kunzi agya ndĩ mino masi kadwe na lisyẽ li nĩli. Na inguo ya yigyogyiso yi niyũ kigyonosigũ ndeke bata. ²⁰ Mombukwono-dosu kokundumosi ndĩ masye mi nĩmũ, iba kegũ na mũmbanzũ gũtũgũ bemoti aka nĩnũ ahũka ndeke. Luki limoti, okundumosa ndĩ beyo ko bulya ka batũ nĩbũ mũrũnaga ndĩ. ²¹ Kika nĩ mũmbanzũ amubikyini be: «Winoni! Kilisito a wanũ!» Ikanĩ «A kũ!», makabiniky-ononitũgũ. ²² A beyo, bakilisito ba bũngũ na bogyalandũ ba kũbũbũkũ borupokuto ndeke. Bagyaga ndeke mokingyosi na makrũmũka mũmbanga-mbanga kakisa kaubungusogo gũtũgũ batũ nĩbũ aka bũ Kunzi mũrũnaga ndĩ. ²³ Eẽe ibunu, wiminyonito nekĩ! Imi, namutukusyi motili kambwa aka ka masi nĩmũ.»

Mika-mũmbanzũ akaigoku

(Matayo 24:29-31; Luka 21:25-28)

²⁴ «Luki limoti, ka masye mi nĩmũ, kumbusa wa igyogyiso yi niyũ, mũnũ olimika ndeke bipi. Timba kanzigũ ndeke bata. ²⁵ Mangũtũ onyukogoku †† ndeke kotukyoku kegũ wa lisyẽ. Makrũmũka mo ngu nĩmũ kegũ wa lisyẽ izũkũla ndeke bingbwuku-ngbwuku. ²⁶ Bamina kũwa ndeke Mika-mũmbanzũ kodoku ka bekũba, mutumo no ngu yidingi na *ibiba*‡. ²⁷ Utika ndeke *bamalaika* ka mondu masi makwanganya ma ũbili katũkya ka mutili mumoti kadwe ka magũgũ kaũmũmũla bambanzũ basi nĩbũ mũrũnaga ndĩ.»

Yeso akatwa lizuni la sibũkũsũ

(Matayo 24:32-35; Luka 21:29-33)

²⁸ «Hukononi mũtiwi nĩmũ sibũkũsũ akapá. Ngbingo yi nĩnũ mapakũ ma sibũkũsũ obuukonogogo mino, magũgũ arũnga kabaka, mibaga be syangasũ a kũwa buwobi kobuniko. ²⁹ Mũdũngũnũ gũnũ, ngbingo yi nĩnũ ibunu mina ndeke mino makrũmũka mi nĩmũ kaigyonososo, wiboni ambũe doku ko Mika-mũmbanzũ a kũwa buwobi, a ka mupumi. ³⁰ A lingũnũ, nakamũbũkya ambũe, batũ ba livananza li nĩli bakolumwogigũ basi nĩ makrũmũka mi nĩmũ masi kanigyonosigũ. ³¹ Lisyẽ na litũmbũ olimikatũ ndeke, luki limoti likrũmũka kami kolimikigũ ndeke lu.»

Kunzi yikaka aka nũ akaibo ngbinga wa mulĩbo

(Matayo 24:36-44)

³² «Mũmbanzũ gũtũgũ bemoti aka kibigũ lisyẽ ikani ngbingo yi nĩnũ makrũmũka mi nĩmũ igyonosa ndeke mino, iki bamalaika ba kegũ wa lisyẽ ikani Miki. Luki limoti, Baba mũkaka aka nũ akaiba. ³³ Wiminyonito! Wikogoni bũbisi, kye makibigũ be ika ndeke ko ngbinga tino. ³⁴ Ika ndeke mũdũngũnũ abũe alũkũ bemoti nĩnũ atũkũyũli ndĩ ligũndũ. Asa ndĩ ndabũ kaki, ũsũlyũ bagya-ligubo kobuulyogo. Apá ndĩ mũtũ yikaka-yikaka pisi ya ligubo, akpamyũ ndĩ zamũ be iki wakitũlyũ kobuulyaga mupumi. ³⁵ Yekĩ a beyo, wikoni nekĩ bũbisi, kye makibigũ ngbinga tino nũ mombukwana ndabũ igoku ndeke mino: yagũgũ ika ndeke na bũgũgũ ikani ka gũndũ, yagũgũ ka kũkũ wa mambwa ikani na bũsũbũ. ³⁶ Kigoku bigbututu, kokwononigũ be amũtakanyĩ ka batũtũ bingbwungono. ³⁷ Nĩlina nakamũbũkya li, nakamũbũkya bambanzũ basi: «Wikogoni bũbisi!»»

Bangama bakagyũlyũ Yeso dikidĩ

(Matayo 26:1-5; Luka 22:1-2; Yuani 11:45-53)

14 A ndĩ nĩ otigolini masye maba kadwe ka yĩnga wa Pasika nĩnũ balyaga ndĩ mino Mukati woko-fulu. Bokumu-kumu na bowonisilo ba mũtũũ ba ndĩ kakisa pisi niyũ bagwisiso mina Yeso bipẽle na kamwisiso. ² A beyo, ba ndĩ kabũkya be: «Takagwinitũgũ ko ngbingo wa yĩnga, kye bambanzũ bakovikimonogoni.»

Muko bemoti adukini Yeso na malazi ka mũ

(Matayo 26:6-13; Yuani 12:1-8)

³ Yeso a kũwa ndĩ ka Betania, ka ndabũ ka Simoni nĩnũ a ndĩ kebu-kebu. Ngbingo yi nĩnũ ba ndĩ mino kalyalya ka miza, muko bemoti ogulyoku ndĩ. Muko yi nĩnũ a ndĩ na malazi mutumo bidũe ko mũkũũ nĩmũ bagya ndĩ ka litalũ la alibati. Malazi nĩmũ a ndĩ ma ligabũ lapũ kũgbe. Ulandĩ ndĩ mũkũũ mi nĩmũ, adũka ndĩ na imu Yeso ka mũ. ⁴ Mambengĩ ũtũla ndĩ bambanzũ bemoti-bemoti nĩbũ ba ndĩ wa, babũkya ndĩ luga

† 13:14 Wanda ka Danyele 9:27; 11:31; 12:11. †† 13:25 Wanda ka Isaya 13:10; 34:4; Ezekieli 32:7; Yuweli 2:10; 3:4. ‡ 13:26 Wanda ka Danyele 7:13.

kabw be: «Ko bulya iki yw akapwta mino malazi bene? ⁵ Bakwanana gwugw bi kagaba ka bambuma kakitaga miya yisaa, bwgbananilyaga batw ba yangya buyi bi!» Banyakilya ndi muko yi ninw binyaka-nyaka. ⁶ Luki limoti, Yeso abikya ndi be: «Musoni. Ko bulya iki yw mo mino kanyakilya? Egyilyi likramwka lanza. ⁷ A beyo, mikaga ndeke na batw ba yangya masye masi. Makwanana kawgyilya bwnza bongbinga basi nibo mopo mino. Luki limoti, imi, takikigw banw pa imoti na ibunu masye masi. ⁸ Muko yi nimw, ogyi nilw okwononi bi kagya. Eduki na malazi ka nzuyi, kebungusyogo ko bulya lisyw nilw belumbo banw mino. ⁹ A lingwntw, nakamwbikya ambe, bapa bayasi kw babikyaga ndeke mino Mongoni Manza ka wbilw wasi, batamanaga ndeke nilw muko yi nimwna ogyi, banatwmbwlagw yi.»

Yuda awakitwlyw kagaba Yeso

(Matayo 26:14-16; Luka 22:3-6)

¹⁰ Kwaw wa, Yuda Isikalioti, bemoti luga ka batwmbw tewebe na baba, inda ndi ka bokumu-kumu kyw wgabilyi Yeso. ¹¹ Niyo bwkana beyo, bogwaw ndi magyagya, bawanyaga buyi. Yuda awngw kwaw kakisa pisi kawgabilya Yeso.

Yeso akalya Pasika na babibya kaki

(Matayo 26:17-25; Luka 22:7-14, 21-23; Yuani 13:21-30)

¹² Ka lisyw la mambwaw la yingw wa Mukati mokofulu, lisyw nilw busasagw ndi mino bakndwba ba Pasika, babibya bamuusw ndi Yeso be: «Wakapa be tindi kaubungusilyogo malili ma Pasika yani?» ¹³ Yeso utika kwaw ndi babibya baba luga ka babibya kaki, wwikya be: «Windoni ka gwuw, alwkw bemoti ninw ika na mbike yw libo yibinika amwtilyatw. Mubyeni. ¹⁴ Pa niyo ogulyo mino, mumuusoniku mombukwana ndaww be: «Muwonisilo akauusw be: ndaww tino yw alyw mino malili ma Pasika pa imoti na babibya kaki?» ¹⁵ Amwwanaw kwaw miso ma ndaww mudingi ka ndaww ya kwuw, niyo ayibungusyagw binzaw, bingw. Matibungusilyagw kwaw pa ilyalya kw beyo.» ¹⁶ Babibya bagw ndi, bosilaw ka gwuw, batakanyaw masi beyo Yeso a ndi mino ni ubikiyini, bamba kwaw ndi malili ma Pasika kw beyo.

¹⁷ Niyo bwgwogw ogwo, Yeso odoku na batwmbw tewebe na baba. ¹⁸ Ngbingo yi ninw ba ndi mina kalyalya, Yeso abikya ndi be: «A lingwntw, nakamwbikya ambe, mwuw bemoti luga kunu, ninw takalyalya na iyi pa imoti, akwagabaw.» ¹⁹ Batwmbw balya ndi kumbu, bawngw kamuusogw yikaw-yikaw be: «Imi?» ²⁰ Yeso usikisyw ndi be: «A bemoti luga kunu, ninw ta na iyi kalyalya ka sani bemoti. ²¹ Mika-mwmbanzw akokwo mwuwngwoni beyo ikpikagw ndi mino ko bulya kaki. Luki limoti, kumbu yidingi ka mwuw yi ninw akagabaw! Ika gwugw ndi binzaw ni kibukutigw!»

Malili ka Mombukwono-dosu

(Matayo 26:26-30; Luka 22:14-20; 1 Bakolito 11:23-25)

²² Ngbingo yi ninw ba ndi mino kalyalya, Yeso aw mukati. Kumbuso kabibisaw Kunzi, obunanagw ndi, wuw babibya kaki, wwikya ndi be: «Voni, lyoni nzuyi kamw niyi.» ²³ Aw kwaw ndi kwogw waw vinyaw. Kumbuso kabibisaw Kunzi, wuw, iw babi bamwaw ndi. ²⁴ Yeso wwikya kwaw ndi be: «Bangw kamw niyi, bangw yi niyo akotulyasaw agwme ko Kunzi. Bangw yi niyo akodukonogw ko bulya ka batw budingi. ²⁵ A lingwntw, nakamwbikya ambe, nakamwigw ndeke baw vinyaw waw muzabibuw kadwe ka lisyw nilw namwwo ndeke mino ninw wambiyaw ka *Bungama ko Kunzi.*»

²⁶ Kwaw waw, bimbilaw ndi limbw libibisow Kunzi. ²⁷ Kumbuso yi, bopupaw ndi waw, bagaw ka Ngwaw yaw Mizeituni.

Yeso akabikya be Petele amanganyatw

(Matayo 26:31-35; Luka 22:31-34; Yuani 13:36-38)

²⁷ Kwaw waw, Yeso wwikya ndi babibya kaki be: «Ibunuw basiw mesatw banw mwkaka. A beyo, batangwlagw ko Mobisow be:

«Namwwo ndeke mububulyo ka bakndwba, bakndwba bazanzakaw bingbwi.» ²⁸ Luki limoti, kumbuso imi kopupaw ka mwuw, metokonyokuw ndeke ka Galilayaw.» ²⁹ Petele abikya ndi be: «Gwugw bengeniw basiw bakwaw, imi, nakwsigw gwugw ikii akaw!» ³⁰ Yeso asikisyaw ndi be: «A lingwntw, nakawwbikya ambe, no bitiw yaw lisyw li nili, kambwaw kwkw kaalikaw ngangaw yibaw, wikaw ni wemongonyini ngangaw yisaw.» ³¹ Luki limoti, Petele igilyagw ndi kabikyaw na liyw lapw be: «Gwugw kiko be tokwipaw imoti, nakaman-ganyigw ndeke!» Babibyaw bagogw basiw babikyaw ndi bewgyaw.

Yeso akalwmbaw ka Getesemani

(Matayo 26:36-46; Luka 22:39-46)

³² Kwaw waw, Yeso na babibya kaki bosilaw ndi ka pa niyo balikyaw ndi be Getesemani. Kw beyo, wwikya ndi be: «Wikonononi wanw, ngbingo yi ninw no minaw kaindaw kalwmbaw.» ³³ Aw ndi Petele, Yakwba na Yuani bagaw na iw. Yeso awngw ndi kalyaw kumbu, otumow na kwbangakw bidw. ³⁴ Wwikya ndi be: «Nakalyaw kumbu kwgbe buwobi kokwwo. Wikoni wanw, mikaw bubisi akaw!» ³⁵ Isisilaw ndi yikedw kambwaw, ogwo mokpukpukw, alwmbaw be kakwananaw, Kunzi ekidisyiw byi ngbingow waw kigyogyisow yi nimw. ³⁶ Iyi akaw ndi be: «Aba, ³⁷ Baboooo, kwgw na likramwka nilw wkitagaw iw. Ikidisyaw bakaw kwogw waw

† 14:24: Waw ko Pupo 24:8; Yelemia 31:31-34. †† Bayudaw, ngbingo yi ninw bamagaw ndi mino kalyaw malili ma Pasika, bimbilagaw ndi Mambw 113-118 na 136. ‡ 14:27 Waw ka Zakalia 13:7. †† Abaw: Kaw Lilamee, lino li nilw owonisilagaw abaki mwuw yi ninw akanzina bikpwe ikani ninw bakanzina ko bulya kaki.

yigyogyiso yi nimu. Wakogyonito nibo imi nakapa, luki limoti, gya nibo aka lo iwe wakapa.»

³⁷ Kwa wa, Yeso igoku ndi wa usa ndi mino babibya basaa bi nibo, utakanya ka batoto. Amuusa ndi Petele be: «Simoni, wa ka toto? Wakokwononigu kaika mubisi gutugu ka saa-imoti aka? ³⁸ Wikoni bubisi, manalamba, kye makogwonitogu ka kuboboka. Limbengi a na musasa kagya banza, luki limoti, nzyi a na bupa.»

³⁹ Yeso akida bata ndi, alumba mufongoni beyo alumba ndi nimo ka mambwa. ⁴⁰ Niyi igilya bata kaina ke babibya bi nibo ba ndi mino, utakanya bata bulalaga aka kye toto a ndi ni ubedulini. Bakege bata ndi kaiba be babikya Yeso bu. ⁴¹ Yeso usa ndi bata ka nganga ya yisaa. Niyi igoku, ubikya ndi be: «Ambe, ma mbeyi asi ka batoto aka na kaimumbiso? Ama kwa bebwa! Ngbingo itulyonini! Biko kaseta Mika-mumbanzu ka maboka ka batu banyu. ⁴² Zuzukoni, togoni! Winoni, muti yi nino akegaba, osilniku!»

Ligwigwi ka Yeso

(Matayo 26:47-56; Luka 22:47-53; Yuani 18:3-12)

⁴³ Ngbingo yi nino Yeso a mbeyi ndi mino kanzina aka, bemoti luga ka *batutumbwa* kaki tekebe na baba nino ina ndi be Yuda opuponoku. A ndi pa imoti na ambaza mudingi ka bambanzu. Batu bi nibo ba ndi na badakpa na bengbingili. Bokumu-kumu, bowonisilo ba muti na bamboka-mboka ka Bayuda bo butikoku ndi. ⁴⁴ Yuda nino a ndi ni agobini, a ndi ni ubikyini kambwa aka beyo agyo mino. Ubikya ndi be: «Aluku nino napututo, iba iyi nino. Mugwini, maga na iyi ni manabuulyo binza.» ⁴⁵ Niyi bosiloku ndi, Yuda akpudoku ndi Yeso bigala-gala, amaka be: «Muwonisi-lo!» Apututa kwa. ⁴⁶ Kwa wa, batu bi nibo bisiloku ndi wa Yeso a ndi mino, bagwi. ⁴⁷ Luki limoti, bemoti ka nibo ba ndi wa anyo ndi dakpa kaki, ayipo mugyaligubo ko kumu-kumu, ako kutiliko. ⁴⁸ Kwa wa, Yeso ubikya ndi be: «Moduku kegwi na badakpa na bengbingili abe nakika muti wo kubaku? ⁴⁹ Nikaga ndi masye masi luga kunu kapu muti ka *Ndabu ko Kunzi*, makegwigu ndi. Luki limoti, masi nimana akaigyonoso kye Mobiso Motu itulyani.»

⁵⁰ Babibya basi basa kwa ndi Yeso, bogwa mbangu. ⁵¹ Mwanza bemoti nino a ndi na ikwembe ya kikandila, a ndi kabibya Yeso. Bakingila ndi kagwi, ⁵² luki limoti, ukaga, asa ndi ikwembe, apikita ndumbu.

Banaga kasombiso Yeso

(Matayo 26:57-68; Luka 22:54-55, 63-71; Yuani 18:13-14, 19-24)

⁵³ Baga kwa ndi na Yeso ko kumu-kumu. Ke beyo, bokumu-kumu basi, bamboka-mboka na bowonisilo ba muti bamumukana ndi. ⁵⁴ Petele a ndi kabyibya Yeso mina byi kadwe ka pa yangba ya ndabu ko kumu-

kumu. Ika ndi pa imoti na bazamu, apunga kanta buku.

⁵⁵ Bokumu-kumu na bangama bagogo basi ba Basa-Yidingi ba ndi kakisa bademu ba bongu, kye binisoni no pisi kamwisisa Yeso. Luki limoti, bakinagu ndi. ⁵⁶ A beyo, batu bakpa ba ndi kabukulyaga Yeso bongu. Luki limoti, munnina kabu a ndi asi dididi aka. ⁵⁷ Bemoti-bemoti bamagaga ndi kabukulyaga bongu, banabikya be: ⁵⁸ «Ibusu, tamukanatu ndi muti yi nimu ni anabikya be: «Napanzatu banu Ndabu ko Kunzi yi niyi ipika ndi na bambanzu yi. Kumbusa wa masye masaa, nopika banu niyi kipikigu na bambanzu.» ⁵⁹ Gutugu beyo, munnina kabu a ndi asi dididi aka. ⁶⁰ Kwa wa, kumu-kumu amaga ndi luga ka bambanzu, amuusa Yeso be: «Ambe, wakege kosikisyo? Wakabikya bu ka bangbanga nibana bambanzu bakaupilyaga ba?» ⁶¹ Yeso adaka ndi biwo ni kosikisiyigu likrumuka gutugu limoti aka. Kumu-kumu amuusa ndi bata be: «Iwe ni Kilisito, Miko Kunzi nino tabisogo?» ⁶² Yeso osikisya ndi be: «Iyo! Maminatu ndeke Mika-mumbanzu wakiko misa ka kumbanzikaniko ko Kunzi nino wo Ngu. Maminatu ndeke goni ni anodoku ka beku ba baya kugu wa lisyu.» ⁶³ Kwa wa, kumu-kumu inaga ndi botu, abikya be: «Takege bata na nzoyi ya bademu. ⁶⁴ Mukonini na motili kunu aka beyo atumbwi mino Kunzi. Makabikya bu?» Ibu basi bako ndi be okwononi bamwi. ⁶⁵ Bemoti-bemoti kabu babakyaga ndi Yeso na botikito ko miso. Bakandila ndi miso, bapunga kayipaga makofi, banamuusa be: «Wani no uipi? Tibikya pisi ka bugyalandu!» Bazamu ba Ndabu ko Kunzi bagwi ndi, babitaga.

Petele amongonyini Yeso

(Matayo 26:69-75; Luka 22:56-62; Yuani 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Ngbingo yi nino Petele a mbeyi ndi mino ka pa yangba aka wa, mugyaligubo bemoti muko yi ko kumu-kumu odoku ndi. ⁶⁷ Niyi amina ni aneta buku, anda bizumuuu, abikya be: «Iwe, mikagatu ndi goni pa imoti na Yeso, muti wa Nazaleti.» ⁶⁸ Luki limoti, anganya ndi, anabikya be: «Imi, nakege kaiba nibo wakabikya lo. Nakege gutugu kotombisyo yi» Kumbuso yi, opupa ndi misa ya mupumi ma pa yangba. [Kwa wa, koku alika ndi.]

⁶⁹ Niyi mugyaligubo muko yi nino amina ndi bata ke, igilya kabikya batu nibo ba ndi wa be: «Aluku yi nimu a bemoti kabu!» ⁷⁰ Luki limoti, Petele anganya bata ndi asi bidaka-daka. Kumbusa yikedu, batu nibo ba ndi wa babikya bata be: «A beyo, wa goni bemoti kabu, kye iwe wa Mugalilaya goni.» ⁷¹ Kwa wa, Petele ako ndi silika be: «Kunzi egyogyisi kika ni nakabikya bongu! Nakamibigu aluku yi nimuna makabikya mu!» ⁷² Ko ngbingo yi nino aka no, koku alika ndi ka nganga ya yiba. Petele atamana munnina nimo Yeso abikya ndi be: «Kambwa koku kaalika nganga yiba, wika ni wemon-

gonyini ngangwa yisaa.» Kɛwa wa, arɛngwa ndi mɛgamɛ.

Ba kɛwa na Yeso kambwa ka Pilatɛ

(Matayo 27:1-2, 11-14; Luka 23:1-5; Yuani 18:28-38)

15 Na bɛsɔbi bibo, bokumu-kumu pa imoti na bambɔkɛ-mbɔkɛ, bowonisilo ba mɛtɛɛ na bambɔkɛ basi nɛbɔ ba Basa-Yidingi bolikilya ndi dikidi kakisa kamwisisa Yeso. Niyo bakondisiso, baga na iyi, basa ndi ka mabɔkɛ ka ngama Pilatɛ ninɔ andaga ndi iwili ya Lɛma. ² Pilatɛ amuusa ndi bɛ: «Ɔwe ni ngama ka Bayuda?»

Yeso asikisya ndi bɛ: «Ɔwe mombukwana-dakɛ nɔ wobikyɛ bɛyo.» ³ Bokumu-kumu basɛngɛlyɛ ndi ka bopisi dididi. ⁴ Pilatɛ amuusa ndi bata bɛ: «Wakɛgɛ gɛtɛgɛ kosikisya likrɛmɛka limoti aka? Wakɛgɛ kaɛkana bɛyo bo mino kaɛsɛngɛlyɛ bɛnɛ?» ⁵ Luki limoti, Yeso kosikisyagɛ ndi likrɛmɛka. Likrɛmɛka ambanga ndi Pilatɛ.

Bokpomyini bɛ bamwi Yeso

(Matayo 27:15-26; Luka 23:15-25; Yuani 18:39-19:16)

⁶ Ka yinga wa Pasika wasi, Pilatɛ akɛlaga ndi mɛtɛɛ wa bɔɔkɔ bemoti. Ikaga ndi mɛtɛɛ yi ninɔ ambaza ka bambanzɛ atwaga ndi. ⁷ Kɛ ka bɔɔkɔ kɛ, a ndi na alɛkɛ bemoti ninɔ ina ndi bɛ Balaba pa imoti na balɛkɛ bi nɛbɔ bugwi ndi, kyɛ bamwɔ ndi alɛkɛ bemoti bɛnɛ ngbingo yi ninɔ bambanzɛ bavikimanaga ndi mino. ⁸ Ambaza ka bambanzɛ inda ndi kɛ ka Pilatɛ. Arɛngwa kɛwa ndi kakɛngwa bɛ ɛgyilyi mɛdɔngɔni bɛyo ɛgyilyaga ndi mino ka bɛndɛli. ⁹ Kɛwa wa, Pilatɛ umuusa ndi bɛ: «Makapa bɛ namɛkɛlyi ngama ka Bayuda?» ¹⁰ A bɛyo, Pilatɛ a ndi kaiba bɛ bokumu-kumu basɛta ndi Yeso ko bulya imi aka. ¹¹ Luki limoti, bokumu-kumu ba ndi kapɛpya ambaza ka bambanzɛ kabikya Pilatɛ bɛ ɛkɛlyi nɔ ɛbɛ Balaba aka. ¹² Pilatɛ umuusa ndi bata bɛ: «Ma nekɛ kapa bɛ nagyi iki na alɛkɛ yi nimɛ mamakaga bɛ ngama ka Bayuda mɛ?» ¹³ Bapamikanaga ndi bɛ: «Mɛbangilaga ka mɛsalaba!» ¹⁴ Pilatɛ umuusa ndi bata bɛ: «Bɛnyɛ tino sɛ mbeyi bɔ ogyi bi?» Luki limoti, bidukulaga ndi bata kapamikana-ga pɛlɛ bɛ: «Mɛbangilaga ka mɛsalaba!» ¹⁵ Kaungongolisɔ mambɛngi, Pilatɛ ɛkɛlyɛ ndi Balaba. Atinisisa kɛwa ndi Yeso pimbo, ɛpɛ bɛ babangilagi ka mɛsalaba.

Basɛda bakatiba Yeso

(Matayo 27:27-31; Yuani 19:2-3)

¹⁶ Basɛda baga kɛwa ndi na Yeso ka pa yangba ka imbaa ka ngama wa iwili. Kɛ bɛyo, bɛmaka ndi basɛda basi. ¹⁷ Bamokisya ndi kanzɛ wangbɛ, balɛka ndi muligi nimɔ a ndi no mowo biwilili, bamokisya ka mɛ abɛ sikpakpasɛ ka bangama. ¹⁸ Kumbuso yi, bamuusaga

ndi bɛ: «Ngama ka Bayuda, tumuusito ba!» ¹⁹ Bakilyaga ndi na ligɛgɛ ka mɛ bingwengwengwe, banabakya na botikito. Bobunaga ndi moli kambwa kaki, banodidiko kadwe kɛ kwa kɛ ka litɔmbɛ. ²⁰ Niyo bama kati-ba bɛyo, banyɔ ndi kanzɛ yi ninɔ, bamokisya bata botu kaki.

Babongilogini Yeso ka mɛsalaba

(Matayo 27:32-44; Luka 23:26-43; Yuani 19:17-27)

Kɛwa wa, binda ndi na iyi kunzi kabangilaga ka mɛsalaba.

²¹ Niyo ba ndi kopupoku kɛ, bamina ndi alɛkɛ bemoti ninɔ ina ndi bɛ Simoni, a ndi mɛtɛɛ wa Kulɛnɛ. Iyi Simoni a ndi abaki Alesandulia ɛbɛ na Lufu †. Obyeku ndi wa ni anigoku ko tiko. Basɛda babinikisa ndi na marɛrɛ mɛsalaba ka Yeso. ²² Baga ndi na Yeso ka pa niyo balikyaga bɛ Gɔɔgɔta, isi yi ni: «Pa ya ɛkrɛkrɛkɛsɔ.» ²³ Bapɛ ndi vinya wa muzabibu mɛmatanaga no luki lozyo, luki limoti, akya kamwo. ²⁴ Kɛwa wa, basɛda babangilaga ndi ka mɛsalaba. Bawa ndi libɛsɛ ko bulya yigbananaga botu kaki †† kakisa bɛ mɛtɛɛ yikaka-yikaka ava iki. ²⁵ A ndi saa-tatɛ ya bɛsɔbi ngbingo yi ninɔ babangilaga ndi mino ka mɛsalaba. ²⁶ Bokpika ndi kɛgɛ wo mikya libɛɛ mobiso nimɔ a ndi katɛmbɛlaga isi ya kukwakɛ kaki bɛ: «Ngama ka Bayuda.» ²⁷ Bɛbangilaga ndi gɔni batɛ bo kubakɛ baba ka kɔɔɔ ka Yeso. Bemoti ka kɛmbanzikanikɔ, wagɔgɔ ka kulekuke. ²⁸ [Nɛlɔ otulyoso Mobiso Motu nimɔ ikpikaga ndi bɛ: «Bamatana ndi na bagya-manyɛ.» †]

²⁹ Bambanzɛ nɛbɔ ba ndi kakitaga wa, ba ndi katɛmbwa Yeso, banagbitya bamɛ, banabikya bɛ: «Ɔɛɛ, wa ndi kapa kapanza Ndabɛ ko Kunzi, wopiko yagɔgɔ ka masyɛ masaa, ³⁰ wihukuso nekɛ iwe mombukwana-daki yi, syoku ka mɛsalaba!» ³¹ Bokumu-kumu na bowonisilo ba mɛtɛɛ ba ndi gɔni luga kabɛ katiba bɛgɛyo, banabikyana bɛ: «Uhukusa ndi batɛ bagɔgɔ. Kakwananigɛ kaihukuso iyi mombukwana-daki yi bikpɛ! ³² Kilisito, ngama wa Izaleli, osyikunɔ mbiya wanɛ ka mɛsalaba, takina bɛyo, tabinikyana kɛwa!» Gɛtɛgɛ batɛ nɛbɔ bɛbangilaga ndi na ɛbɛ, ba ndi katɛmbwa bɛgɛyo.

Kukwakɛ ka Yeso

(Matayo 27:45-56; Luka 23:44-49; Yuani 19:28-30)

³³ A ndi saa sita, biti ohuma ndi ɔbili wasi ka basaa bayisaa. ³⁴ Na saa tisa, Yeso apamikana ndi bɛ: «Eloi, Eloi, lama sabakatani?» Isi yi bɛ: «Hiii Kunzi kami! Hiii Kunzi kami! Ko bulya iki yo wesi mino?» ††

³⁵ Niyo batɛ bemoti-bemoti luga ka nɛbɔ ba ndi wa bamɛkana mino bɛyo, babikya ndi bɛ: «Hukononi, aka-

† 15:21 Wanda ka Balɛma 16:13. †† 15:24 Wanda ka Mambɛ 22:19. ‡ 15:28 Wanda ka Isaya 53:12. †† 15:34 Wanda ka Mambɛ 22:2.

maka Iliya.»³⁶ Bemoti kabu inda ndi mbangu, oluboku luki limoti lafubu-fubu ko vinya ninu wonzuwo-nzuwo. Kumbuso yi, amakyana ndi ka ligugu, ananilya Yeso be omwi, anabikya be: «Bundoni! Tini ikani Iliya odokuto kasisa ka musalaba!»³⁷ Luki limoti, Yeso apamikana ndi bata, osiso kawa limbengi.

³⁸ Kutuko nikwo ikaga ndi kubongiso kagbanana pa yotu na pa yotu kugbe ku ka Ndabu ko Kunzi ku, anu-ka ndi luga katukya kugu kadwe kusili.³⁹ Niyo ngama ka basuda ka Baluma ninu a ndi wakamaga kambwa ka Yeso wa, ina mina beyo osisa ndi mino limbengi, iyi aka ndi be: «Ka lingunu, metu yi nimu a ndi asi Miko Kunzi aka!»

⁴⁰ Boko bagogo ba ndi ku go ku, banina byi likrumu-ka nilo. Luga kabu, a ndi ni Malia metu wa Magadala, Malia amaki Yakobo ninu miki yi na mamaki beyo ka Yose, se kawa Salume.⁴¹ Boko bi niba ba ndi kabifya Yeso, banasingyo ka mogubo ngbingo yi ninu a mbei ndi mino ka Galilaya. Atu ndi goni na boko bagogo buidingi nibo ba ndi kabifya kadwe ku kwa ku ka Yelusalema.

Balumbini Yeso

(Matayo 27:57-61; Luka 23:50-56; Yuani 19:38-42)

⁴² A kawa ndi bugogo. Lisyé li nilo, a ndi lisyé nilo bibungusyaga ndi mino ka yinga. Ikaga ndi lisyé nilo a kambwa wa Lisyé la kimumbiso.⁴³ Yezefu, metu wa gudu wa Alimatia, a ndi metu wa ibiba ka Basa-Yidingi, osiloku ndi. Ikaga ndi kabandaga *Bungama ko Kunzi*. Aga kawa ndi ni kegu na kubangaku ka ngama mudingi beyo ka Pilatu kakunga manda ka Yeso.⁴⁴ Luki limoti, Pilatu ombombaya ndi kakuana be Yeso okwini bi. Amaka kawa ndi ngama ka basuda ka Baluma, amuusa be: «Okwini bi ndeli?»⁴⁵ Niyo ukana metumbelagi ka ngama ka basuda yi ninu, Pilatu akpamy kawa ndi Yezefu kava manda ka Yeso.⁴⁶ Yezefu oluwa ndi kutuko kwanza, asisa ndi ka musalaba, otikyaga na kutuko kwi nikwo, amongosa ka mbuku niyo bakpo ndi ka litalu. Kumbuso yi, adula ndi mupumi mi na litalu lidingi bingufu.⁴⁷ Malia Magadala na Malia ninu amaki Yose ba ndi wa kaina pa niyo ba ndi mino kalumba Yeso.

Yeso opupini ka mbuku

(Matayo 28:1-8; Luka 24:1-12; Yuani 20:1-10)

16 Kumbusa wa Lisyé la kimumbiso, Malia Magadala, Malia ninu amaki Yakobo na Salume boluwa ndi malazi kotutwogoku na imu manda ka Yeso.² Ka lisyé la Mungu na busubi bibo, ngbingo yi ninu mangbamu ma muni opupogoku mino, бага ndi ka mbuku.³ Ba ndi kauusana be: «Wani se kawa nu atitindikilya litalu nilo botikiyi bi nolu mupumi ma mbuku?»⁴ Luki limoti, niyo bikwe, bina ndi litalu nilo lidingi lu kani boti-

ni ka kpwo.⁵ Kawa wa, bogulya ndi ka mbuku, bamina mwanza bemoti wakimokisya kanzu wotu, ikini miso ya kumbanzikaniko. Kubangaku utuma ndi bamama bi nibo bidu.⁶ Luki limoti, ubikya ndi be: «Makobongo-nitugu. Makakisa Yeso ninu metu wa Nazaleti, ninu babongiligi bi ka musalaba. Opupini bi ka mbuku, kegu bata wanu. Winoni pa niyo babisi bi mino.⁷ Mbiya wanu, hubikyoniku babifya kaki, gugu Petele aka be: «Ogoni iyi kambwa, matokonyoku ka Galilaya. Maminoku banu ku beyo, mudongoni beyo amubikya ndi mino.»⁸ Bopupa kawa ndi, бага mbangu byi na mbuku, kye nzuyi a ndi kautwa bikyakakya, banombomboyo. Bakatumbulyagagu ndi mumbanze gugu bemoti aka likrumuka li nilo, kye ba ndi na kubangaku.

Yeso apuponilyini Malia Magadala

(Matayo 28:9-10; Yuani 20:11-18)

⁹ Kumbuso Yeso kopupo ka mbuku ko mbolugo, ka lisyé la Mungu, apuponilya mbei ndi Malia Magadala ninu anyo ndi mambengi ma bunye madia na ika.

¹⁰ Aga ndi kaupaga batu nibo bikaga ndi pa imoti na Yeso mongoni mi nimu. Batu bi nibo ba mbei ndi asi ka idumasu aka, banagamana.¹¹ Luki limoti, niyo bukana beyo Malia ubikya mino be Yeso a mubisi, aminito, kani bakabinikyonigu.

Yeso upuponilyini babifya baba

(Luka 24:13-35)

¹² Kumbuso yi, Yeso upuponilya ndi babifya baba luga kabu ni igomosyonini. Babifya bi nibo ba ndi kaina-ka mugi mumoti bene.¹³ Bigoku ndi kaupaga babifya bagogo mongoni mi nimu. Luki limoti, bakabinikyanagu ndi ibu begyo.

Yeso upuponilyini babifya tekebe na bemoti

(Matayo 28:16-20; Luka 24:36-49; Yuani 20:19-23; Ligubo 1:6-8)

¹⁴ Yeso upuponilya ndi babifya tekebe na bemoti wa ba ndi mino kalyalya. Uyoyisa ndi kye bakegu ndi na baya na kye ba ndi na botumo ka mambengi, kye bakegu ndi kabiniyana batu nibo bamina ndi kani opupini ka mbuku.¹⁵ Kumbuso yi, ubikya ndi be: «Widoni ka ubili wasi, mubikyogoku batu basi Mongoni Manza.¹⁶ Ninu abiniyana ndeke Mongoni Manza mi nimu na babotiso, inisanatu ndeke na muhukuso. Luki limoti, ninu kabiniyanigu ndeke Mongoni Manza mi nimu, Kunzi amakya ndeke ka mengimbu.¹⁷ Bumibaga ndeke basi nibo babiniyana ka yigya yimbanga-mbanga yi niyi: ko lino kami, bokpomyaga ndeke mambengi ma bunye, banzinaga ndeke masasu mambiya,¹⁸ bugwiga ndeke banzuka na mabuku ikani komwo sumu, kani luki kugyigu. Bubisilyaga ndeke batu ba bokolobu mabuku, batu bi nibo bahuka.»

Yeso igini ka Baba

(Luka 24:50-53; Ligubo 1:9-11)

¹⁹ Niyo Mombukwono-dosu Yeso ɛbikya beyɔ, Kunzi adokisa ndi kɛgɛ wa lisyɛ, ikoku ka kɛmbanzikaniko kaki. ²⁰ Babibya бага kɛwa ndi kabikyaga Mongoni

Manza ka bapa bayasi. Mombukwono-dosu a ndi pa imoti na ibɛ ka mogubo mi nimɔ masi. Lingɛnɛ la Mongoni Manza nimɔ bapaga ndi, a ndi kainisono pisi ka mokingyosi mɛmbanga-mbanga nimɔ ba ndi kagya.]

Luka

Likpamuka la mambwa

Mongoni Manza beyo Luka okpikaga ndi mino nima. Luka kegbe ndi iyi atatumbwa ka Yeso. Luki limoti, ikaga ndi pa imoti na batu nibo bakpakanaga ndi na Yeso, anumuusa beyo zbili ka Yeso a ndi mino kadwe ke kwa ke iba ndi mino binza. Kumbuso yi, akpikilya kewa ndi metu bemoti nino ina ndi be Tiofilo kitabu yi niyi. Luka a ndi manganga, bakpakanaga ndi bongbinga basi na atatumbwa beyo ka Pɔɔ. Luga ka batu basi nibo bokpikaga ndi Mobiso, iyi mukaka aka no kegbe ndi Muyuda. Luki limoti, atambelaga yigya ka Bayuda be kye bawai-daki bibito binza be Yeso ni wani.

Luka abikya ndi be Bayuda ba ndi kabundaga ngama nino uhukusogo. A Muhukuso nino bogyalandu ko Kunzi babikya ndi ka Mobiso be Kunzi atikoku ndeke. Kunzi a ndi kaiba be Muhukuso kiki, ibusu basi tika batu bubungo. Atikoku ndi mukpepe mo Mikaki kauhukusogo batu basi ba bevananza bayasi nibo babinikyana. Miki yi ni Yeso-Kilisito.

Luka atambelaga ndi ka kitabu yi niyi beyo Yeso ibuketa ndi mino, ligubo nibo agya ndi ka zbili. Atambelaga goni beyo utiwaga ndi mino bambanzu, atambelaga bulyo ya kukwaku na pupa ka Yeso mbuku. Yeso a ndi kabikya-ga Mongoni Manza no ngu yasi, anohukuso bokolobu, anokpumyo mambengi ma bunye, anagya makpamuka mambanga-mbanga mudingi nimo okitogi yimibo ka bambanzu.

Luka okpikatu goni kitabu ya yiba: kitabu yi ni «Ligubo ka batatumbwa». Atambelaga ndi keso yi nibo usilya ndi batatumbwa katukya wa Kunzi adokisa ndi mino Yeso kegbe wa lisyu na beyo Mongoni Manza italyana ndi mino bapa bayasi.

Yigbananaga ya kitabu yi niyi:

Isi ya likpamuka nibo Luka okpikaga ndi mino kitabu yi niyi

Beyo Yuani-Mubatizai na Yeso ibuketa ndi mino

Ku ka Yuani-Mubatizai

Ibatiso ka Yeso na beyo Abili a ndi mino kabobo

Yeso ogoni kaiko ka Galilaya

Yeso olupini ka Galilaya, inda ka Yelusalema

Pɔɔ ya mulibo ka Yeso kenu ka zbili, yisasambya na kukwaku kaki

Yeso olupini ka mbuku

Yeso oluponilyini babiyya kaki, Kunzi adokiso kegbe wa lisyu

Likpamuka la mambwa

1 Amboku Tiofilo, metu wa ibiba kegbe, bambanzu budingi bokingiloni kokpiko mongoni ma likpamuka nibo igyonosa ndi luga kusu. ² Mardongoni beyo batu nibo bina ndi no miso ka mambwa batitambelyaga ndi mino, na bita kewa ndi babibikya ba likpamuka ko Kunzi. ³ Kinili, kumbuso mukpima, imi, nini imi binza goni kaukpikilyo ka bungbingbili, iwe Tiofilo, likpamuka lasi nibo igyonosa ndi katukya ka mambwa, ⁴ iba wibatut linge la metiwi nimo bera ndi.

Malaika opini mongoni ma yibuketa ka Yuani-Mubatizai

⁵ Ko ngbingo yi nino Eldi Mboku a ndi mino ngama wa iwili ka Bayuda, a ndi no kumu bemoti nino ina ndi be Zakalia. Iyi, a ndi ko pigo ya bukumu ka Abia. Mukaki beyo ka Elisabeti a ndi ka livananza ka Aluni nino a ndi kumu mudingi. ⁶ Ibe basi baba ba ndi bongbingbili ko misa ko Kunzi. Bagyaga ndi metu ka Mombukwono-dosu ni bakege na daki yi. ⁷ Luki limoti, bakege ndi no miki kye Elisabeti a ndi nduya. Ibe basi baba ba kewa ndi bamboku-mboku kegbe.

⁸ Lisye limoti, Zakalia a kɔwa ndi kagya ligubo kaki la bukumu kambwa ko Kunzi kye mɛ ma ligubo a kɔwa ndi ka ligbɔta kaki. ⁹ Kabyenene na mɛtiwi ma ligubo li nilɔ, libese awanya kɔwa ndi iyi kogulya ka pa Yotu Kɛgbe ka ndabɛ ka Mombukwono-dosu Kunzi kasumbo adɛdɛ. ¹⁰ Ko ngbingo yi ninɔ Zakalia a ndi mino kasumbo adɛdɛ nɔ, ambaza ka bambanzɛ niɔ ba ndi kunzi, ba ndi kalɛmba.

¹¹ Kɔwa wa, malaika bemoti ka Mombukwono-dosu aruponilyoku, amaga bigba ka kɛmbanzikaniko kwa gbɔgbɔ niɔ a ndi mino kasumbo adɛdɛ yɔ. ¹² Ngbingo yi ninɔ Zakalia amina mino beyɔ, ombomboyo, ogwa kɛbangakɛ kɛgbe. ¹³ Luki limoti, malaika abikya ndi bɛ: «Zakalia, wakobongonitɔgɛ, kye Kunzi ukonini malɛmba kakɛ. Mukakɛ beyɔ ka Elisabeti ɛbɛkɛtilya banɛ miki mɛlɛkɛ yi, walɛka bɛ Yuani. ¹⁴ Iwɛ wogwa banɛ igyagya kɛgbe na bambanzɛ buɔdingi bogwa banɛ magyagya ko bulya libukuti kaki. ¹⁵ A beyɔ, ika ndekɛ mɛtɛ mudingi kambwa ka Mombukwono-dosu. Iyi kamwigɛ ndekɛ vinya gɛtɛgɛ makana magɔgɔ nimɔ marɛ aka. Ika ndekɛ mutumo na Limbengi-Lotu katɛkyaka ka mɛma ka amaki. ¹⁶ Uyikosa ndekɛ bomikya Bezaleli buɔdingi kamigilya Mombukwana-dabɛ Kunzi. ¹⁷ Odoku ndekɛ kambwa ko Kunzi abɛ atɛtɛmbwa pa imoti na limbengi no ngu mɛdɔngɔni abɛ mugyalandɛ iliya, kaigiso mambengi ka baba-bomiki ka bomikabɛ. Uyikosa ndekɛ batɛ banyɛ kodoku batɛ ba lingɛnɛ kaiko bakitɛlyaka kagya mɛtɛnɛ ka Mombukwono-dosu Kunzi na kagugubyo.»

¹⁸ Luki limoti, Zakalia abikya malaika bɛ: «Luki tino lɔ emibiso bɛ likrɛmɛka nilɔ a lingɛnɛ? Kye imi na kɔwa mbɔkɛ-mbɔkɛ, muka kami a kɔwa mbɔkɛ-mbɔkɛ gɔni.»

¹⁹ Malaika amigisya bɛ «imi ni Gabilieli, nikaga buwobi no Kunzi bongbinga basi kagugubyo. Iyi nɔ etikiku kaɛbikya na kaɛpɔ mongoni manza mi nima.

²⁰ Yɛki iwɛ wakobinikyonigɛ mɛnzina kami nimɔ igyonosa banɛ ko ngbingo yi, ɛɛ wina sɛ, wiita kɔwa bobo, wakakwananigɛ bata kanzina kadwe ndekɛ ka lisye li nilɔ likrɛmɛka li nilɔ igyonoso mino.»

²¹ Ko ngbingo yi ninɔ, batɛ basi ba ndi kunzi kabɛnda Zakalia. Niɔ olipya kɔwa bindi ka Ndabɛ ko Kunzi kɛ, likrɛmɛka ɛmbanga ndi. ²² Wa opupoku mino kakwananagɛ ndi bata kanzina na ibɛ. Kinili bambanzɛ baba kɔwa ndi bɛ a abɛ inini likrɛmɛka limbanga kɛ ka ndabɛ kɛ. A kɔwa ndi kaɛwanyaga bapa na mabɔkɛ kye a kɔwa ndi bobo.

²³ Niɔ Zakalia ama ngbingo wa ligubo kaki beyɔ, iga kɛ kaki. ²⁴ Kɔwa kumbusa wa masyɛ mi nimɔ, mukaki beyɔ ka Elisabeti ava mɛma. Katɛkyagɛ ndi kɛ kaki ka batimba kubukumuti. A ndi kabikya bɛ: ²⁵ «Wina likrɛmɛka lansa nilɔ Mombukwono-dosu Kunzi ogyi bi

† Bokumu basumbaga ndi adɛdɛ abɛ malɛmba kabɛ kambwa ko Kunzi.

ko bulya kami, kɛtɛmba suni ya bɛndɛya ko misa ka bambanzɛ.»

Malaika opini mongoni ma yibukuta ka Yeso

²⁶ Niɔ mɛma ka Elisabeti itulyana batimba madiya, Kunzi atikoku malaika Gabilieli ka gɛdɛ bemoti wa Galilaya ninɔ ina bɛ Nazaleti. ²⁷ Atikoku ndi ka mɛsika bemoti ninɔ a ndi kavanana na mɛlɛkɛ bemoti ninɔ ina ndi bɛ Yezɛfɛ ka livananza ka ngama Daudi. Mɛsika yi ninɔ ina ndi bɛ Malia. ²⁸ Malaika aruponilya Malia kɛ a ndi mino, abikya bɛ: «Gwanɔ magyagya Malia, Mombukwono-dosu udukilyini bɛbɛngɛ. Iyi a pa imoti na iwɛ.»

²⁹ Niɔ Malia ɛkana likrɛmɛka li nilɔ beyɔ, ombomboyo kɛgbe, imuusa bɛ: «Inguo ya yuuso tino sɛ yina?»

³⁰ Malaika abikya bɛ: «Wakobongonitɔgɛ, Malia, kye winisonini na bɛbɛngɛ ko Kunzi. ³¹ Wava banɛ mɛma, wabukuta miki mɛlɛkɛ yi, walɛka banɛ bɛ Yeso. ^{††32} Iyi ika ndekɛ mɛtɛ wa ibiba, balɛka ndekɛ bɛ Mika Kunzi ninɔ Kɛgɛ-Kɛgbe. Mombukwono-dosu Kunzi apɔ ndekɛ bɛngama ka titaki beyɔ ka Daudi, ³³ ika ndekɛ ngama kɛgɛ ka Bezaleli ka benze na benze, bɛngama kaki kikigɛ ndekɛ na mulibo.»

³⁴ Kumbuso yi, Malia amuusa malaika bɛ: «Likrɛmɛka li nilɔ igyonosa kɔwa banɛ liki kye imi sanibigɛ likrɛmɛka ka balɛkɛ?»

³⁵ Malaika amigisya bɛ: «Limbengi-Lotu lɔ usilyoku banɛ, ngu ko Kunzi ninɔ Kɛgɛ-Kɛgbe utikya banɛ abɛ kululuko. Kinili miki yi ninɔ wabukuta banɛ ika ndekɛ mɛtɛ Wotu, balɛka ndekɛ bɛ Miko Kunzi. ³⁶ Wikwɛ sɛ, Elisabeti ninɔ a ndi ndɛya ka livananza kakɛ a kɔwa iyi na mɛma ma batimba madiya. Abukuta banɛ miki mɛlɛkɛ yi, gɛtɛgɛ beyɔ a kɔwa mino mbɔkɛ-mbɔkɛ yɔ. ³⁷ Kye kɛgɛ na likrɛmɛka nilɔ a larɛpɛ kɛgbe ko Kunzi.»

³⁸ Malia asikisya kɔwa bɛ: «imi ni musunzu ka Mombukwono-dosu. Yasi igyonosi kɛgɛ kami mɛdɔngɔni beyɔ webikyi mino.» Kumbuso yi, malaika aga ndi.

Malia ogoni kanda Elisabeti

³⁹ Kumbuso wa masyɛ makedɛ, Malia ava ndi ligɛndɛ kaaga bigala-gala kɛ ka mugi mimoti ka iwili ya bangɛpa baya Yudea. ⁴⁰ Niɔ adwe kɛ beyɔ, ogulya ndi ka ndabɛ ka Zakalia, amuusa mukaki beyɔ ka Elisabeti. ⁴¹ Ko ngbingo yi ninɔ Elisabeti ɛkana mino yuuso ka Malia, miki adwo biduku-duku ka mɛma. Elisabeti otuma na Limbengi-Lotu. ⁴² Kɔwa wa apamikana bɛ: «Kunzi udukilyini bɛbɛngɛ kahɛkitaga boko basi na gɔni miki yi ninɔ wabukuta banɛ, bɛbɛngɛ kaki a kɔwa kɛgɛ kaki gɔni! ⁴³ Ngasa yimbanga tino sɛ ina amaki Mombukwana-damɛ edulyiku mina benɛ? ⁴⁴ Kye ko ngbingo yi ninɔ nukoni mino yuuso kakɛ, miki odwa na

†† Lino li nilɔ akabikya gɔni bɛ Muhukuso.

magyagya biduku-duku ka mɛma kami. ⁴⁵ Igyagya yidingi kɛ kakɛ kye wobinikyonini bɛ likrɛmɛka niɓ Mombukwono-dosu Kunzi ɛbikya ndɛkɛ igyonosatɛ.»

Malia akatɔmbɔlaga bɛnza ko Kunzi

⁴⁶ Kɛwa wa Malia abikya ndi bɛ:

«Limbengi kami akobibiso buidingi ka Mombukwono-dosu Kunzi,

⁴⁷ na mutumo na igyagya

ko bulya ko Kunzi, Muhukuso kami,

⁴⁸ kye umokini bazwa kaki bo kumbu kɛgɛ ka musunzu kaki, imi mɛtɛ wa payaya.

Katɛkya mbiya wanɛ, bevananza bayasi bɛmaka kɛwa bɛ mɛtɛ wa bɛbɛngɛ,

⁴⁹ kye Kunzi Mombukwono Ngu egyilini likrɛmɛka limbanga.

Lino kaki ni Kunzi Wotu.

⁵⁰ Owonisolaga kumbu kaki ka bevananza bayasi niɓayɔ babangaga.

⁵¹ Ogyini makrɛmɛka makrɛkrɛ no ngu ya kɛbɔkɛko kaki:

ukpumya batɛ ba yibiba,

⁵² usisa bangama ka moliki ma bɛngama

luki limoti udokisa batɛ ba payaya kɛgɛ.

⁵³ Ɔpɔ batɛ banza makrɛmɛka manzanza,

luki limoti umigisa batɛ ba mukumbo mabɔkɛ papuyi.

⁵⁴ Usingyoku bosunzu kaki bɛyɔ ka livananza la Izaleli.

Iyi kabɛsalagɛ kaukwilya kumbu,

⁵⁵ kɛgɛ ka Abalahamɛ na bevananza kaki ka bɛnze na bɛnze,

mɛdɔngɔni bɛyɔ ɛpɔ ndi mino botitosu agɛmɛ.»

⁵⁶ Malia asyɛsyɛ ndi kɛ ka Elisabeti buwobi kadwe batimba basaa. Kumbuso yi, iga ndi kɛ kaki.

Yibɛkɛta ka Yuani-Mubatizai

⁵⁷ Niɔ ngbingo wa libukuti ka Elisabeti itɔlyana, abɛkɛta miki mɛlɛkɛ yi. ⁵⁸ Bapimbani kaki na bevananza bɛkana ndi bɛ Kunzi Mombukwono-dosu awonisilyini bɛnza. Ibɛ basi bogwa ndi magyagya pa imoti na iyi.

⁵⁹ Niɔ miki otulyasa masyɛ bɛgɛina, bodoku kɛwa ndi kakɔ. Ba ndi kapa kalɛka na iyi abaki bɛyɔ ka Zakalia.

⁶⁰ Luki limoti amaki osikisya bɛ: «Kali, kɛgɛ bɛyɔ, balɛka bɛ Yuani.»

⁶¹ Ibɛ aka na iyi bɛ: «Kɛgɛ na mɛtɛ bemoti ka livananza kakɛ niɔ ina bɛyɔ!» ⁶² Kɛwa wa bamuusa ndi abaki ni bananzina libobo bɛ bibi, bɛyɔ a ndi mino kapa kalɛka mikaki.

⁶³ Zakalia akɛngɛ ndi libaɛ niɓ bokpikaga mino, kumbuso yi okpika ndi bɛ: «Lino kaki bikrɛ ni Yuani.» Bombombaya ndi ibɛ basi. ⁶⁴ Na ko ngbingo yi niɔ imɔni nɔ, mɛnɔkɛ ahukwikana ndi, apɛngɛ kɛwa ndi

bata kanzina, apɛngɛ ndi kapamikanaga kani anobibisa Kunzi. ⁶⁵ Kɛwa wa, basi niɓ bikaga ndi pa imoti na ibɛ ka mugɛ bogulya ndi ka kɛbangakɛ, na kɛ ka iwili ya bangɛpa baya Yudea, batɛ basi banatɛmbɛla kɛwa ndi likrɛmɛka niɓ aka lɔ. ⁶⁶ Batɛ basi niɓ bɛkanaga ndi likrɛmɛko li niɓ, bapɛngɛ ndi katanama ko bulya yi, banimuusa bɛ miki yi niɔmɛna ika sɛ piyɛ ndɛkɛ bɛni? Kɛbɔkɛko kwo ngu ka Mombukwono-dosu a ndi pa imoti na iyi.

Zakalia akatɔmbɔlaga makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga ko Kunzi

⁶⁷ Abaki bɛyɔ ka Zakalia otuma ndi na Limbengi-Lotu, apɛngɛ ndi kanzina abɛ mugyalandɛ, anabikya bɛ:

⁶⁸ «Mombukwono-dosu Kunzi ka Bezeleli avi ibiba, kye ohukusogini livananza kaki, ɛkɛlaga ka busunzu.

⁶⁹ Atitikilyiniku Muhukuso niɔ wongu, ka livananza ka musunzu kaki bɛyɔ ka Daudi.

⁷⁰ A bɛgɛyɔ atɛmbɔlaga ndi mino ndɛli kɛgɛ ka mɛnɔkɛ ka bogyalandɛ kaki bikrɛ:

⁷¹ Apɔ ndi agɛmɛ bɛ atikɛlaga ndɛkɛ ka mabɔkɛ ka bomuyoniso kusu,

na ka basi niɓ bakisaga katigya bɛnyɛ.

⁷² Bɛgɛyɔ, ɛminilya ndi botitosu kumbu,

atamana ndi agɛmɛ kaki wotu ko Kunzi.

⁷³ Kye Kunzi apɔ ndi titosu bɛyɔ ka Abalahamɛ agɛmɛ wotu kaki,

⁷⁴ katikɛlaga ka mabɔkɛ ka bomuyoniso kusu, na katisa kagugubyo kɛwa ni takegɛ na kɛbangakɛ.

⁷⁵ Agya ndi bɛyɔ kye tiki botu na bongbingbili ko misa kaki

ka masyɛ masi ma ɔbili kusu.

⁷⁶ Na iwe mikami, bɛlɛka ndɛkɛ bɛ mugyalandɛ ko Kunzi niɔ Kɛgɛ-Kɛgɛ,

kyɛ wodoku ndɛkɛ kobungusyaga pisi ka Mombukwono-dosu kambwa,

⁷⁷ na kowonisilo livananza kaki bɛ uhukusaga ndɛkɛ pisi

kaɛpilya bɛnyɛ kabɛ.

⁷⁸ Kunzi niɔ kusu a na limbengi lanza kɛgɛ no kumbu:

atitikilyoku ndɛkɛ limɔmɔ kotukyoku kɛgɛ abɛ mangbamɛ ma mɔni,

⁷⁹ kauzigo niɓ ba ko biti na kɛsɔ wa kɛbangakɛ kwa kukwakɛ,

katiwonisilo kabyɛ pisi ya maziɔ.»

⁸⁰ Miki a kɛwa ndi kopingo ni limbengi anatomo. Ika ga ndi iyi ka isa aka, kadwe ko ngbingo yi niɔ imibisikosa ndi mino bingbanganya ka bomikya Bezeleli.

Yibukuta ka Yeso

(Matayo 1:18-25)

2 Ka masye mi nimɔ, ngama mudingi wa Luma beyo ka Ogisiti apá ndi mɔtɔ be betangi bambanzu kaki basi. ² Litatanga nilɔ la mambwa lo igyonosa ndi ko ngbingo yi ninɔ Kilinio a ndi mino ngama wa iwili ya Sulia. ³ Bambanzu basi bindaga ndi ka yikpikisiso, mambanzu yikaka-yikaka ka mugi mi nimɔ ibukuta mino.

⁴ Yezefu atukya ndi gɔni iyi ka gudɔ wa Nazaleti, ku ka iwili ya Galilaya, kainda ka gudɔ wa Betelehemu, mugi ma kibukuta ka ngama Daudi, ka iwili ya Yudea. Inda ndi ku beyo kye a ndi iyi ka livananza ka Daudi, ⁵ kayikpikisiso ibu na Malia ninɔ ba ndi kavanana na iyi. Malia a se kɔwa ndi wa na muma.

⁶ Ngbingo yi ninɔ ba ndi mino ku ka Betelehemu, masye kaki ma libukuti itulyana. ⁷ Abukuta ndi miki mɔlukɔ yi, pɔta kaki. Atikyogo na botu baya bɔdi, amongosa ka kpokoyo ninɔ banyama balyalyaga ndi mino, kye bakege ndi bata ibu na pa ka ndabu ka bobiko.

Malaika upupilyini bobubulyo ba banyama

⁸ Ka iwili yi niyo gɔni yo, bobubulyo ba banyama basyege ndi kunzi ko tutu, kaubulyo banyama kabu. ⁹ Malaika ka Mombukwono-dosu Kunzi upuponyo, ibiba ya mangbamɔ ka Mombukwono-dosu ukungulo. Babanga ndi kɔge. ¹⁰ Luki limoti, malaika ubikya be: «Makobongonitɔge, kye noduku kamɔpá mongoni manza nimɔ mɔpá igyagya yidingi ka bambanzu basi. ¹¹ Na lisyɛ li nili, Muhukuso ibukutini ko bulya kunu ku ka mugi ka Daudi, iyi ni Masiya, Mombukwono-dosu. ¹² Mamiba miki yi ninɔ ka makpɔmɔka mi nima: Matakanya miki wawese mutikyogo na botu baya bɔdi, mumongoso ka kpokoyo ninɔ banyama balyalyaga mino.»

¹³ Ambaza ka bamalaika osyoku bigbututu katukya kɔge wa lisyɛ, pa imoti na malaika wagɔgɔ, barɔnga kabibiso Kunzi, banabikya be: ¹⁴ «Ibiba ko Kunzi kɔge wa lisyɛ kɔge, na maziyo kɔne ka litɔmbɔ ka batɔ basi nibɔ ɔpaga!»

Bobubulyo ba banyama bogoni ka Betelehemu

¹⁵ Ngbingo yi ninɔ bamalaika batukya mino kaiga kɔge wa lisyɛ, bobubulyo ba banyama babikyana luga kabu be: «Togoni nekɔ ka Betelehemu, tiniku nilɔ opupi ku, nilɔ Mombukwono-dosu Kunzi atiwonisili.»

¹⁶ Binda ndi bigala-gala, batakanya Malia na Yezefu, se kɔwa miki wawese mumongoso ka kpokoyo ninɔ banyama balyalyaga ndi mino. ¹⁷ Niyo bamina, batɔmbɔlaga nilɔ malaika ubikya ndi ko bulya ko miki wawese yi ninɔ. ¹⁸ Likpɔmɔka umbanga ndi batɔ basi

nibɔ bukana ndi mongoni mi nimɔ. ¹⁹ Luki limoti, Malia a ndi kobulyo likpɔmɔka nilɔ lasi, obiso mino limbengi. ²⁰ Kumbuso yi, bobubulyo ba banyama biga ndi ni banabibisa Kunzi, banambimbilya ka masi nimɔ bukana ndi na nimɔ bina ndi, kye masi igyonosa ndi mɔdɔngɔni beyo aka yo malaika ubikya ndi mino.

Balukini miki

²¹ Niyo masye bɔgina itulyana wa miki ibukuta mino, adwe ko ngbingo kaki mɔkɔ, baluka be Yeso, lino li nilɔ malaika atwa ndi kambwa amaki kava muma.

Bogoni na Yeso kambwa ko Kunzi

²² Kɔwa wa masye ma kibubiso kabu itulyana mino, kabyenene na mɔtɔ ka Musa, Yezefu na Malia бага ndi no miki ka Yelusalema kabiso ka mabɔku ka Mombukwono-dosu, ²³ kye, ikpika ndi ka Mɔtɔ ka Mombukwono-dosu be: «Okwononi kapá abe aɔɔɔɔ ka Mombukwono-dosu miki mɔlukɔ yi wasi, ninɔ pɔto yi.» ²⁴ Binda ndi ka Yelusalema kapá gɔni aɔɔɔɔ bɔgeyo mɔtɔ mi nimɔ ibikya ndi mino: «Bonzuwo baba gɔtɔge bomikya bamokpondi baba aka.»

²⁵ Wina se wa, aluku bemoti a ndi ka Yelusalema ku ina ndi be Simioni. A ndi mɔtɔ wongbingbili na mɔtɔ mɔbanga Kunzi kɔge. Ikaga ndi kabɔnda mɔtɔ yi ninɔ akwanana ndi kohukusa livananza la Izaleli. Limbengi-Lotu a ndi kɔge kaki. ²⁶ Limbengi li nilɔ awonisila ndi be kokwigɔ ni kanaminigɔ Kilisito ninɔ Mombukwono-dosu atikoku. ²⁷ Akpamya ndi kogulya ka Ndadu ko Kunzi. Ngbingo yi ninɔ Yezefu na Malia binda mino no mikabu beyo ka Yeso, kabiso ka mabɔku ko Kunzi mɔdɔngɔni beyo mɔtɔ abikya ndi mino, ²⁸ Simioni adungo, abibisa Kunzi, abikya be:

²⁹ «Mbiya wanɔ, Eeze Mombukwono-dosu, hutulyosini bagɔme kakɔ:

Wakwanana kɔwa kasa musunzu kakɔ kokwo ka maziyo,

³⁰ kye ninini muhukuso kakɔ no misa kami,

³¹ muhukuso mi nimɔ wobungusyaga ndi ko misa ka bambanzu basi:

³² A limɔmɔ li nilɔ uziga banɔ bambanzu basi ba ɔbili nibɔ bakumibigɔ

na nilɔ apá banɔ ibiba ka Izaleli, livananza kakɔ.»

³³ Likpɔmɔka lasi nilɔ Simioni a ndi kabikya ko bulya ka Yeso, umbanga ndi babukuta kaki. ³⁴ Simioni akɔnga Kunzi be udukilyi bɔbɔnga, abikya Malia amaki Yeso be: «Kunzi atikoku ndi miki yi nimɔna ko bulya yi niyo be ugwisisi ikani umomosi batɔ buidingi luga ko bomikya Bezaleli. Ika banɔ likingyosi be Kunzi akagya ligubo kaki ni bambanzu bakege kabailya, ³⁵ na bata opupisa banɔ mɔtamanagi masi nimɔ isuma ka mambengi ka bambanzu buidingi. Se kɔwa iwe, Malia,

wigomisaga ndeke ko bulya ko miki yi nimu abe baktumo dukpa.»

Ana, mugyalandu muko yi akanzina ko bulya ka Yeso

³⁶ Mugyalandu bemoti muko yi ina ndi be Ana, ikaga ndi goni iyi ka Yelusalema. A ndi mika Fanueli, ka livananza ka Aseli. A kawa ndi mboku-mboku kugbe. Bagya ndi byanga madiya na ika na mbonyaki nino ava ndi ni a mbei musika aka. ³⁷ Kumbuso yi, ika kawa ndi woko aka, na ku odwisa ndi mino byanga batekebe bugini na bikwanganya. Katukyagigu ndi ka Ndabu ko Kunzi, luki limoti agyiyaga ndi Kunzi ligubo biti na lisyu: Avaga ndi ngbingo ko ginyo malili na kalamba. ³⁸ Odoku ndi ko ngbingo yi nino goni no, arunga kabibiso Kunzi. Utambulyaga bambanzu basi nibo ba ndi kabanda be pisi tino yo Kunzi ukulaga mino batu ba Yelusalema ka busunzu.

Babukuta ka Yeso bigini na Yeso ka Nazaleti

³⁹ Ngbingo yi nino Yezefu na Malia bama mino kagya masi nimo mutuu ka Mombukwono-dosu Kunzi akungaga ndi, biga na Yeso ka Galilaya, ka gudu wa Nazaleti. ⁴⁰ Miki arunga ndi kopingo na kopingogo. A ndi mutumo na yimibo na bubunga ko Kunzi a ndi pa imoti na iyi.

Yeso otigolini ka Yelusalema

⁴¹ Byanga bayasi, abaki na amaki Yeso badakaga ndi ka Yelusalema ka yinga ya Pasika. ⁴² Wa Yeso otulyoso mino byanga tekebe na biba, badaka ndi na ibu beyo aka yo bagyaga ndi mino ka bundeli. ⁴³ Ngbingo yi nino yinga osyo mino, biga, luki limoti miki Yeso asikana ku ka Yelusalema ni abaki na amaki bakibigu. ⁴⁴ Ba ndi kasima be Yeso akakpakyana ka ambaza ka bambanzu nibo ba ndi kaiganana. Niyo bagya lisyu limoti ka ligundu ni bagegu kamina, barunga kawa ndi kakisa luga ka bevananza kabu na bawai-dabu. ⁴⁵ Luki limoti, bakaminagu ndi. Kinili biga bata ndi kakisa ku kwa ku ka Yelusalema.

⁴⁶ Kumbusa wa masye masaa, batokonyoku ka Ndabu ko Kunzi: A ndi mukuliko pa imoti na bowonisi-lo ba mutuu, anumukana na anumuuso makrumuka magogo. ⁴⁷ Likrumuka umbanga batu basi nibo ba ndi kamukana, kaina yimibo kaki na sikisyo kaki ka makrumuka nimo ba ndi kamuusogo mo. ⁴⁸ Ngbingo yi nino abaki na amaki bamina mino, likrumuka umbanga kugbe, na ku amaki amuusi be: «Mikami, iki piye yo watigiyi bi mino beyo? Tomomini ibusu na abaku big-bagbagba kakisa.»

⁴⁹ Umigisya be: «Mo bi kekisa ko bulya iki? Makegu kaiba be okwononi be niki ka ndabu ka Baba?» ⁵⁰ Luki limoti, bagegu ndi kaiba isi ya likrumuka nibo a ndi kabukya lo.

⁵¹ Kawa wa Yeso iga ndi pa imoti na ibu ka Nazaleti. Agyaga ndi mutuu kabu masi. Amaki obuulyaga ndi likrumuka nibo lasi ka limbengi. ⁵² Yeso a ndi kopingo kani yimibo kaki anisisilo kambwa, anabosilo Kunzi na bambanzu.

Yuani-Mubatizai akabikyaga Mongoni Manza

(Matayo 3:1-12; Maliko 1:1-8; Yuani 1:19-28)

3 A ndi syangasu sa tekebe na kubukumuti sa bungama ka Tibelio, ngama mudingi wa Luma. Ko ngbingo yi nino, Potio Pilatu andaga ndi iwili ya Yudea, Eldi a ndi ngama wa Galilaya. Mamaki beyo ka Filipi a ndi goni ngama wa iwili ya Itulia na Talakoniti begeyo Lisania a ndi mino ngama wa Abilene. ² Ana na Kayafa ba ndi bokumu-kumu. Mongoni ko Kunzi asilya ndi Yuani, mika Zakalia ka isa. ³ Kumbuso yi, Yuani inda ndi kolingyo giyo yasi ya mutuli mo libo ma Yoldani, anakawa be: «Yikosoni mabengi, mibotisiso, Kunzi amupilya bunye kunu.»

⁴ Igyonosa ndi beyo aka yo ikpika ndi mino ka kitabu ka mugyalandu Isaya be:

«Mambanzu bemoti akapamikanaga ka isa be: Bungusyoni pisi ka Mombukwono-dosu, nononi bopisi kaki bingbingbili!

⁵ Tikyoni mombudu masi, gbotomosogoni bangupa bayasi na bokpumo bayasi mudocongoni, nononi bopisi baiyigaga, mosulyo nibayo baya mabye.

⁶ Na batu basi bina ndeke muhukuso ko Kunzi.»

⁷ Niyo Yuani umina bambanzu buidingi banadulyoku be ubotisi, ukukya ndi be: «Ibunu livananza ka banzaka! Wani no amuwonyi pisi kapikita ngbata ko Kunzi niyo akodoku? ⁸ Wonisoni neki pisi ka yigya be moyikosoni mabengi, mosoni kabikyaka kuso kunu be: «Titosu ni Abalahamu!» A beyo, nakamukya ambe, Kunzi akwanana koitiso matamu mi nima kaiko bomika Abalahamu. ⁹ Gboni a mbiya wanu yakitulya kagbita bukato ka motino mi: bagbitatu bukato tasi nito kegu kabukuta bumo yanzanza, badikita ko buku.»

¹⁰ Bambanzu buidingi kuso wa ambaza bamuusaga ndi Yuani be: «Okwononi se kawa be tagyi bunyi?»

¹¹ Usikisyaga ndi be: «Mambanzu kika na basimizi baba, apa mutuu yi nino kegu na iyi bemoti, na nino a na malili, agyi begeyo.»

¹² Bandombe ba manzanza bodoku ndi goni ibu kayibotisiso, bamuusa Yuani be: «Muwonisilo, okwononi be ibusu tagyi bunyi?» ¹³ Usikisya ndi be: «Makungonitogu buyi kakitaga nibo mutuu ka bangama abikya.»

¹⁴ Basuda bamuusa ndi goni ibu be: «Se kawa ibusu, takwanana kagya bunyi?» Usikisya ndi be: «Makukuyogonitogu bambanzu buyi no bou gutugu kabukulyaga likrumuka aka. Luki limoti, gwogoni magyaga na mukalya kunu aka.»

¹⁵ Bambanzu basi ba ndi kabendila, na musasa. Bimuusaga ndi be kegwe se banu Yuani ni Kilisito? ¹⁶ Yuani usikisya ibu basi be: «Imi, nakamubotiso ko libo, luki limoti ninu akodoku a no ngu kekitaga imi, nakakwananigu gutugu kakula ligi ya bekpaku kaki aka. Iyi, amubotisa banu na Limbengi-Lotu no buku. ¹⁷ A na dunga mugwi, wakitulya kapipa mupunga. Amumula ndeke mupunga, abiso ka basa ya masolo kaki. Luki limoti, abusya ndeke bevu ko buku nibo kolimikogigu.»

¹⁸ Kawa wa, Yuani upaga ndi mutuu mugogo na bopisi dididi na kabikyaga Mongoni Manza. ¹⁹ Luki limoti, Yuani a ndi kayoyiso Eldi ngama wa Galilaya kye ava ndi Elodia, muko mamaki beyo ka Filipi. Na kye agya ndi goni makrumuka manyenye makru. ²⁰ Kumbuso yi, Eldi agya bata ndi likrumuka lanye kugbe kagwisisa Yuani.

Yuani abotisini Yeso

(Matayo 3:13-17; Maliko 1:9-11)

²¹ Kumbuso kaubotiso batu nibo ba ndi wa, Yuani abotisa ndi goni Yeso. Ko ngbingo yi ninu Yeso a ndi mino kalumba wa, lisyeh ohukwikono, ²² Limbengi-Lotu asilyoku ndi abe likpondi. Kawa wa, liyu otukyoku ndi kugu wa lisyeh be: «Iwe ni Mikami mupaka, ninu nobiso mino limbengi.»

Puponogo ka Yeso

(Matayo 1:1-17)

²³ Yeso a ndi na byanga banda batekebe basaa ko ngbingo yi ninu apunga ndi mino ligubo kaki. Bambanzu bapandaga ndi be a mika Yezefu, Yezefu ninu a ndi mika Eli. ²⁴ Eli ninu a ndi mika Matati, Matati ninu a ndi mika Lawi. Lawi ninu a ndi mika Meleki, Meleki ninu a ndi mika Yanai, Yanai ninu a ndi mika Yezefu. ²⁵ Yezefu ninu a ndi mika Matatia, Matatia ninu a ndi mika Amosi, Amosi ninu a ndi mika Naumu, Naumu ninu a ndi mika Esili, Esili ninu a ndi mika Nagai. ²⁶ Nagai ninu a ndi mika Mati, Mati ninu a ndi mika Matatia, Matatia ninu a ndi mika Simeini, Simeini ninu a ndi mika Yoseki, Yoseki ninu a ndi mika Yoda. ²⁷ Yoda ninu a ndi mika Yuanani, Yuanani ninu a ndi mika Lesa, Lesa ninu a ndi mika Zelubabeli, Zelubabeli ninu a ndi mika Salatieli, Salatieli ninu a ndi mika Neli. ²⁸ Neli ninu a ndi mika Meleki, Meleki ninu a ndi mika Adi, Adi ninu a ndi mika Kosamu, Kosamu ninu a ndi mika Elemadamu, Elemadamu ninu mika Eli. ²⁹ Eli ninu a ndi mika Yeso, Yeso ninu a ndi mika Eliezeli, Eliezeli ninu a ndi mika Yalamu, Yalamu ninu a ndi mika Matati, Matati ninu a ndi mika Lawi. ³⁰ Lawi ninu a ndi mika Simioni, Simioni ninu a ndi mika Yuda, Yuda ninu a ndi mika Yezefu, Yezefu ninu a ndi mika Yonamu, Yonamu ninu a ndi mika Eliakimu. ³¹ Eliakimu ninu a ndi mika Milia, Milia ninu a ndi mika

Mina, Mina ninu a ndi mika Matata, Matata ninu a ndi mika Natani, Natani ninu a ndi mika Daudi. ³² Daudi ninu a ndi mika Yesu, Yesu ninu a ndi mika Obedi, Obedi ninu a ndi mika Bazi, Bazi ninu a ndi mika Solomoni, Solomoni ninu a ndi mika Nasoni. ³³ Nasoni ninu a ndi mika Aminadabu, Aminadabu ninu a ndi mika Adimi, Adimi ninu a ndi mika Alini, Alini ninu a ndi mika Esiloni, Esiloni ninu a ndi mika Pelesi, Pelesi ninu a ndi mika Yuda. ³⁴ Yuda ninu a ndi mika Yakubu, Yakubu ninu a ndi mika Isaka, Isaka ninu a ndi mika Abalahamu, Abalahamu ninu a ndi mika Tela, Tela ninu a ndi mika Naholi. ³⁵ Naholi ninu a ndi mika Selugi, Selugi ninu a ndi mika Leu, Leu ninu a ndi mika Pelegi, Pelegi ninu a ndi mika Ibele, Ibele ninu a ndi mika Sala. ³⁶ Sala ninu a ndi mika Kenani, Kenani ninu a ndi mika Alifakisadi, Alifakisadi ninu a ndi mika Semu, Semu ninu a ndi mika Nua, Nua ninu a ndi mika Lameki. ³⁷ Lameki ninu a ndi mika Metusela, Metusela ninu a ndi mika Ineka, Ineka ninu a ndi mika Yaledi, Yaledi ninu a ndi mika Maleleli, Maleleli ninu a ndi mika Kainana. ³⁸ Kainana ninu a ndi mika Enosi, Enosi ninu a ndi mika Seti, Seti ninu a ndi mika Adamu, Adamu ninu a ndi miko Kunzi.

Mumuyoniso akabobo Yeso

(Matayo 4:1-11; Maliko 1:12-13)

4 Yeso igoku kawa ka mutuli ma Yolodani, mutumo na Limbengi-Lotu. Limbengi li nibo a ndi kakpokyoniso ku ka isa. ² Ku beyo, mumuyoniso a ndi kabobo ka masyeh batekebe bakwanganya. Kalyalyagigu ndi ka masyeh mi nimo. Niyo masyeh mi nimo itulyana, imukana ndi nza.

³ Kawa wa, mumuyoniso abikya be: «Wakika Miko Kunzi, kpamya litalu li nili iti mukati.»

⁴ Yeso asikisya be: «Mobiso ko Kunzi abikya be: «Obili ka mumbanzu kegwe asi ko bulya malili aka. †»»

⁵ Kumbuso yi, mumuyoniso inda ndi na iyi ka pa yikungu kugbe, amanya ko ngbinga bemoti, moliki ma bungama masi ma obili. ⁶⁻⁷ Abikya be: «Wakobuna moli kambwa kami kebibiso, nepatu bungama na ibiba yasi niyi wakaina yi, kye bepa ndi imi. Nakwanana goni kapu mutuu wasi ninu napa kapu.»

⁸ Yeso amigisya be: «Mobiso ko Kunzi abikya be: «Mubibiso Mombukwana-daku Kunzi, wabanga asi iyi aka mukaka. ††»»

⁹ Mumuyoniso aga ndi bata na iyi ka Yelusalema, adokisa kugbondo wa Ndabu ko Kunzi, abikya be: «Wakika Miko Kunzi, bumbuko katukya wanu wadwe wasi,¹⁰ kye ikpikaga be: «Kunzi ukpamlyatu bamalaika kaki be bubuulyogi.»¹¹ bubiniki ka maboko, «kye wakidwoni kuguko ka litalu. †»»

† 4:4 Wanda ka Yigilya 8:3. †† 4:8 Wanda ka Yigilya 6:13. ‡ 4:11 Wanda ka Mambu 91:11-12.

¹² Luki limoti, Yeso amigisya be: «Mobiso ko Kunzi akabikya be: «Wakabobonitogum Mombukwana-dakum Kunzi. †»»

¹³ Niyo mumuyoniso ama kuma ndi kabobu Yeso ka bopisi dididi, asa ndi mbeyi.

Yeso opungini ligubo kaki ka Galilaya

(Matayo 4:12-17; Maliko 1:14-15)

¹⁴ Katukya kuma ndi wa, Yeso iga ndi ka Galilaya mutumo bidu no ngu ya Limbengi-Lotu, mongoni kaki itulyana ndi ka iwili yi niyo yasi. ¹⁵ Atiwaga ndi ka bandabu baya malumba ka Bayuda na bambanzu basi ba ndi kabiba.

Bambanzu ba Nazaleti bakegu kabailya Yeso

(Matayo 13:53-58; Maliko 6:1-6)

¹⁶ Yeso inda ndi ka Nazaleti, ku opinga ndi mino. Lisyela kimumbiso, ingya ndi ka ndabu ya malumba ka Bayuda mudongoni begeyo agyaga ndi mino. Amaga ndi katangulaga Mobiso. ¹⁷ Bapa kitabu niyo mugyalandu Isaya okpika ndi. Akulana ††, ina ndi pa niyo ikpikaga mino be:

¹⁸ «Limbengi ka Mombukwono-dosu a pa imoti na imi, kye egbodya ndi molingo kabikyaga batu bayangya Mongoni Manza.

Etikoku kabikyaga batu ba ligbito be bakulikana-gatu,

nibu ba na bokolobu baya mamamu be miso ukulikana-tu bata,

nibu bakaigyogyiso be bakulikana-gatu,

¹⁹ kabikya bulyo syangasu si niso Mombukwono-dosu uwonisila ndeke mino bambanzu bunza kaki. ‡»

²⁰ Kumbuso yi Yeso odukufa kitabu, amigisya ndi muga-ligubo. Bambanzu basi nibu ba ndi wa, ba kuma ndi kanda asa iyi aka bingbangbangba. ²¹ Kuma wa, arunga ndi kabikya be: «Na lisyela li nili, Mobiso mi ni-ma itulyonini kugu kunu nibu makemakana.»

²² Bambanzu basi ba ndi kabibisa Yeso, naku udika ndi bidu ko bulya munzina mumbanga-mbanga nimo a ndi kopupa ka munaku kaki. Babikyaga ndi be: «Kegu mbeyi asi mika Yezefu aka mu!»

²³ Yeso ubikya be: «Lingenu aka makwanana banu ketulya ligbitoku li nili: «Munganga, wihukusanu ni iwe mombukwana-daki yi.» Mubikyatu banu goni be: «Tukana ndi masi nimo waga ndi ka Kapelenaumu, gya kuma begeyo wa kenu wa.»»

²⁴ Ubikyoku bata be: «A lingenu, nakamubikya ambe, mugyalandu gutugu bemoti aka, kegu na ibiba ka mugi mi nino ibukuti mino. ²⁵ Na bata, nakwanana kamubikya lingenu aka ambe ko ngbingo ka mugyalandu Iliya, bowoko boko bi ba ndi bakpu ka Izaleli. Ko ngbingo yi nino mwayi kalukagigu ndi ka byanga

† 4:12 Wanda ka Yigilya 6:16. †† Akulana: Ko ngbingo yi nino bodukufaga ndi kitabu abe kulugu. ‡ 4:19 Wanda ka Isaya 61:1-2.

bisaa na batimba madiya. Kuma wa mufefenge ma nza itulyana ndi ka mugi masi. ²⁶ Gutugu beyo, Kunzi katikagu ndi Iliya ka bemoti luga kabu kiki asi ko woko bemoti muko yi aka nino ikaga ndi ka Zalepeta ka iwili ya Sidona. ²⁷ Na goni, bakebu-kebu ba ndi budingi kugbe ka Izaleli ko ngbingo ka mugyalandu Elisa. Wina se, gutugu bemoti kabu aka luga kabu kahukagu ndi kiki asi Namani aka nino metu wa iwili ya Sulia.»

²⁸ Niyo bambanzu basi nibu ba ndi ka ndabu ya malumba ka Bayuda bukana likrumaka li nibo, mambengi ukandikanaga ndi bisulu-sulu. ²⁹ Bamanana ndi bigwo, batindikaga ndi Yeso kunzi wa gudu, binda ndi na iyi kugu wa ngupa niyo bopika ndi mino gudu kabu, kye ba ndi kapa katindikoku kenu wasi. ³⁰ Luki limoti, akitaga ndi luga kabu, imagalya ndi iyi ya kaki.

Yeso ahukusini metu wa limbengi la bunye

(Maliko 1:21-28)

³¹ Yeso osya ndi kuma ka Kapelenaumu, gudu wa iwili ya Galilaya. Ku beyo utiwaga ndi bambanzu basi ka Lisyela kimumbiso. ³² Metu kaki umbangaga ndi bambanzu kugbe kye atiwaga ndi no ngu.

³³ Kusu wa ndabu ya malumba ka Bayuda, aluku bemoti a ndi na limbengi la bunye. Arunga ndi kakugwaga: ³⁴ «Hu! Yeso metu wa Nazaleti, lo kusu na ibunu ogwogi buni? Woduku bi katimosisyo? Nakaumiba binza ambe iwe ni wani. Iwe ni Metu Wotu ko Kunzi.»

³⁵ Yeso apamyaga ndi limbengi la bunye, abikya be: «Daka! Pupa ka aluku yi nimu!» Limbengi la bunye li nibo abuma ndi aluku no wasi bingamu kambwa ka bambanzu basi, opupa ndi ni kagyogyisigu ³⁶ Likrumaka li nibo umbanga ndi bambanzu basi, barunga ndi kaimuusa luga kabu be: «Inguo ya munzina tina piye ma? Akapa metu ka mambengi ma bunye no bou no ngu, anopupo!»

³⁷ Mongoni ka Yeso itulyana ndi pa yasi ka iwili yi niyo.

Yeso uhukusini batu ba bokolobu

(Matayo 8:14-17; Maliko 1:29-34)

³⁸ Yeso opupa ndi ka ndabu ya malumba ka Bayuda, aga ku ka Simoni. Titaki Simoni nino muko yi a ndi kayimukana budi, babikya ndi Yeso be ahukusi. ³⁹ Yeso akpuda ndi, adidikyo. Apamyaga ndi kolobu, kolobu osyo. Wa aka wa, ahuka ndi, arunga ndi kahugugubyo.

⁴⁰ Ngbingo yi nino muni odidiko mino, badulyoku ndi na batu basi nibu ba ndi na bokolobu dididi. Ubisilyaga ndi mabuku yikaka-yikaka, anuhukuso. ⁴¹ Mambengi ma bunye upupagatu ndi goni batu budingi, anapamikanaga be: «Iwe, ni Miko Kunzi!» Luki limoti Yeso unzinilyaga ndi na diya, anepakya kanzina kye ba ndi kamibo be iyi ni Masiya.

⁴² Niyo lisyε asyε, Yeso opupa ndi kaında ka pa niyo mambanzε kεgε ndi mino. Ambaza ka bambanzε arεnga ndi kakisa, niyo bamina, ba ndi kapa kakping-ba bε kusonitεgε bata. ⁴³ Luki limoti, Yeso εbikya bε: «Okwononi goni kabikyaga Mongoni Manza ma Bεngama ko Kunzi ka bagεdε bagεgε, kyε Kunzi etikoku ndi ko bulya yi niyo.» ⁴⁴ Idukulaga ndi kabikyaga Mongoni Manza ka bandabε baya malεmba ka Bayuda.

Yeso umokini babibya ba mambwa

(Matayo 4:18-22; Maliiko 1:16-20)

5 Lisyε limoti, Yeso a ndi wakamaga ka kpεlε-kpεlε wa ibombu ya Genezaleti. † Ambaza ka bambanzε otundukonoku ndi kahukana Mongoni Manza ko Kunzi, bamotosyo bikpwa. ² Ina ndi mangbεlε maba buwobi na kubi. Bogwi bosu bε bafεma ndi, bosya kasukusa moyo kabε. ³ Yeso adaka ndi ka ingbεlε imoti, niyo ka Simoni, abikya ndi bε osisili mbeyi mino byi na kubi. Ika kεwa ndi ka ingbεlε, arεnga kapε mεtiwi ka ambaza ka bambanzε.

⁴ Niyo ama kanzina beyo, abikya Simoni bε: «Sisilo ingbεlε ka pa yodu, kumbuso yi, molubo moyo kunu.» ⁵ Simoni amigisyε bε: «Muwonisilo, tosilyi luba moyo, luki limoti takogwigε musi gεtεgε bemoti aka. Yeki iwe kεwa nε wekpomyi, nigilyatε bata kolubo.» ⁶ Boluba kεwa ndi, bugwi bosu budingi kεgbe, moyo kabε arεnga ndi katinikaga. ⁷ Bεmaka ndi na mabεkε bawai-dabε nibe basikana ndi ka ingbεlε yagεgε bε busingyiku kanyo moyo. Bodoku ndi, iβε basu pa imoti, botumisa ndi mangbεlε masi maba na bosu, arεnga ndi komwaga libo. ⁸ Niyo Simoni Petεle ina beyo, ogwa no moli kambwa ka Yeso, abikya bε: «Mombukwono-dosu, tεkyε buwobi na imi kyε na mεtε wa bεnyε!» ⁹ Kyε kεbangakε agya ndi kεgbe, kaεmina bosu budingi nibe bugwi ndi bε. ¹⁰ Gεtεgε Yakεbε na Yuani bomika Zεbedayo aka, bawai-daki Simoni, babanga ndi iβε bεgeyo. Luki limoti, Yeso abikya ndi Simoni bε: «Wakobongonitεgε, katεkyε mbiya wanε, wakikigε bata mεnyo bosu, luki limoti wika kεwa mεnyo bambanzε ka bεnyε kabε.»

¹¹ Bafεma ndi mangbεlε, basa masi, barεnga kabifyo yi.

Yeso ahukusini kebu-kebu

(Matayo 8:1-4; Maliiko 1:40-45)

¹² Ngbingo yi ninε Yeso a ndi mino ka gεdε bemoti bεnε, mεtε bemoti ninε kebu-kebu a ndi ni amoni nzεyi yasi bitita, asilyoku ndi. Niyo amina Yeso, ogwa mokpukpu kambwa kaki, igama na iyi bε: «Mombukwono-dosu! Wakapa, wakwanana baka kengumoso.»

† *Balikyagatε goni bε ibombu ya Galilaya.*

¹³ Yeso anana ndi kεbεkεkε, avila, abikya bε: «No-poni, ngεmana!» Ko ngbingo yi ninε aka nε, alεkε nε angεmana ndi bingε. ¹⁴ Kεwa wa Yeso agbityaga bikpεkεkε bε: «Wakatumbulyogonitεgε mambanzε. Luki limoti, winda kayiwonisyo ko kumu, kumbuso yi, wapε arεrε beyo Mεtεε ka Musa abikyo mino, iba mεtε wasi ibi bε woukini bi.»

¹⁵ Gεtεgε beyo, mongoni ka Yeso a kεwa ndi asi kada aka kεgbe. Bambaza bakpεkε ka bambanzε bamεmεkanaga ndi kamεkana, anohukuso bokolobu kabε. ¹⁶ Luki limoti Yeso atεkyaga ndi bipεle luga kabε, inda ka isa kalεmba.

Yeso ahukusini zegesi

(Matayo 9:1-8; Maliiko 2:1-12)

¹⁷ A kεwa ndi lisyε limoti, Yeso a ndi kapa mεtiwi. Bafalisayo na bowonisilo ba Mεtεε ka Musa ba ndi bukuliko wa gε wa, bodoku ndi katεkyε ko giyo yasi ya Galilaya, ya Yudea na ka gεdε wa Yelusalema. Ngu ka Mombukwono-dosu yo arεga ndi bututungyo kohukuso bokolobu. ¹⁸ Wina sε bambanzε bosiloku ndi, ni babinikini zegesi bemoti kεgε wa kalagba. Ba ndi kakisa pisi kaguliso ka ndabε niyo Yeso a ndi mino, na kabiso kambwa kaki. ¹⁹ Luki limoti, bakεgε ndi kaiba bε bagulisa pisi yani ko bulya ambaza ka bambanzε. Badaka kεwa ndi na iyi kugbondo, batεmba ndi mino mapala koukulya ngala, basisa kεwa ndi na kalagba kaki luga ka bambanzε, kambwa ka Yeso. ²⁰ Niyo Yeso ina baya kabε beyo, abikya ndi zegesi nε bε: «Yε wai, nupilyini bεnyε kakε.»

²¹ Bowonisilo ba mεtεε na Bafalisayo barεnga ndi kaimuusa bε: «Mεtεε tino piyε mεna akatεmbwa Kunzi mε? Wani nε akwanana kapilya bεnyε, kiki Kunzi aka yikaka?»

²² Yeso andεnga ndi mεtεmanagi kabε, umuusa bε: «Ko bulya iki yo mo mino na mεtεmanagi mi ninε? ²³ Iki yo a yopoli kεgbe kabikya bε: «Nupilyini bεnyε kakε!», ikani kabikya bε: «Wamaga, wakpakyana!» ²⁴ Luki limoti, nakapa kamumibiso ambε Mika-mεmbanzε a no ngu yasi kεnε ka litεmbε kapilya bεnyε.» Kεwa wa abikya ndi zegesi nε bε: «Nakaεbikya ambε wamaga, wava kalagba kakε, wiga kε kakε!»

²⁵ Wa aka wa, alεkε nε amaga ndi ko misa ka batε basu, abinika kalagba niyo a ndi mino wakanga, aga kε kaki ni anabibiso Kunzi. ²⁶ Likpεmεka lε εmbanga ndi bambanzε basu. Basu ba ndi kabibiso Kunzi ni kεbangakε utumini ka mambengε bidε, banabikya bε: «Tinini likpεmεka limbanga na lisyε li nili.»

Yeso amokini Lawi

(Matayo 9:1-8; Maliko 2:1-12)

²⁷ Kumbusa wa niyo, Yeso opupa ndi, amina ndombwe wa manzanza bemoti, ina ndi be Lawi, wakiko ka bilo kaki. Yeso aka na iyi aka be: «Ibyeku!»

²⁸ Lawi amaga, asa ndi makpamuka masi, apunga kabifya. ²⁹ Kwa wa, Lawi alyisisya ndi Yeso dumo mudingi ka kaki, bandombwe ba manzanza bakpa na batu bagogo ba ndi kalyalya pa imoti na ibu. ³⁰ Bafalisayo na bowonisilo ba mutuu nibo bikaga ndi na ibu, barunga ndi kainzinzinya ka kpob, banumuusa babifya ka Yeso be: «Ko bulya iki yo makalyalya na komwo pa imoti na bandombwe ba manzanza na bagya-manye?»

³¹ Yeso umigisya be: «Batu baruru bakakisagigu munganga, luki limoti, nibo aka ba bokolobu ba bakisaga. ³² Nakodokugu kakisa batu bongbingbili, luki limoti nibo banye, iba kye bayikosi zibili kabu.»

Yeso akatumbulaga bulyo yiginyo malili ko ngbingo wa malumba

(Matayo 9:14-17; Maliko 2:18-22)

³³ Bafalisayo babikya ndi Yeso be: «Babifya ka Yuani na nibo kusu boginyagatu malili ko ngbingo bigalagala, balumbagatu goni. Luki limoti nibo kaku, bikaga ibu asi kalyalya na komwo aka ko ngbingo yi ninu.»

³⁴ Yeso umigisya be: «Makasima be makwanana kaugbama bambanzu nibo bumoki ko dumo wo vononi be bakolyolyonitogu ko ngbingo yi ninu bo mino pa imoti na mbenya muko? Kigyonosigu! ³⁵ Luki limoti, ikatu ndeke na lisyé nibo batumba mino mbenya muko luga kabu. Ka lisyé li nibo, boginyatu ndeke malili ko ngbingo.»

³⁶ Yeso utulyoku goni lizuni li nili: «Mumbanzu gutugu bemoti aka kanagigu panga ya kutuko kwambiya kodiko noyu inzanza, kaga beyo, kutuko nikwa kwa mbiya kwa anika kye panga yi niyo yambiya yo kakwananigu na inzanza. ³⁷ Se kwa goni, mumbanzu gutugu bemoti aka kabungwagigu vinya wambiya ka bambike bayo bokuto ta banyama bayigbangbalaga. Kaga beyo, vinya opumukisagatu bambike, vinya agbo wasi. ³⁸ Kinili, okwononi kaduko vinya wambiya ka bambike bayambiya goni. ³⁹ Na goni, mumbanzu gutugu bemoti aka kakwananigu kapa kamwo vinya wambiya ni amwini se ninu mukpaga. Kye abikya be: «Ninu mukpaga a wanza kugbe.»»

Yeso akabikya likpamuka ko bulyo ya Lisyé la kimumbiso

(Matayo 12:1-8; Maliko 2:23-28)

6 Lisyé la kimumbiso limoti, Yeso na babifya kaki ba ndi kakitaga pisi ka botiko baya nganu.

Babifya kaki banatinaga bekazo bi, banatubo na mabokwe, banalya. ² Bafalisayo bemoti-bemoti nibo ba ndi wa, bumuusa be: «Ko bulya iki yo makagya nibo bapaka kaga ka Lisyé la kimumbiso?»

³ Yeso umigisya be: «Makatangulagagu ndi likpamuka nibo ngama Daudi agya ngbingo yi ninu ba ndi mino na banza ibu na bawai-daki? ⁴ Ingya ndi ka Ndabu ko Kunzi, ava mukati ninu bapaga ndi Kunzi. Alya, upa goni ndi bawai-daki, gutugu beyo bokumu balyaga ndi mino ni ibu aka mukati mi ninu.»

⁵ Yeso abikya bata ndi be: «Mika-mumbanzu nu a mombukwana Lisyé la kimumbiso.»

Yeso ahukusini mutu bemoti wa kubokoko kukwo

(Matayo 12:9-14; Maliko 3:1-6)

⁶ A ndi bata Lisyé la kimumbiso lagogo, Yeso ogulya ka ndabu ya malumba ka Bayuda, apunga ndi kapu mutiwi. Ku beyo, mutu bemoti a ndi na kubokoko kwa kumbanzikaniko kukwo. ⁷ Bowonisilo ba mutuu na Bafalisayo ba ndi kanda Yeso bingbangbangba, be ikani ahukusatuu mumbanzu ka Lisyé la kimumbiso. A beyo, ba ndi kakisa be bamina na ibu no pisi tino, kye basungulyi. ⁸ Luki limoti, Yeso a ndi kaiba tamanaga kabu. Abikya kwa aluku nu a ndi kubokoko kukwa nu be: «Wamaga, wodoku wa luga ka bambanzu wa.» Amaga ndi, isisilo luga kabu. ⁹ Kumbuso yi, Yeso abikya be: «Nakamumuusa ambe: Luki tina piye lu okwononi kaga ka Lisyé la kimumbiso? Kaga likpamuka lanza ka Lisyé la kimumbiso ikanigu kaga likpamuka lanye? Kahukuso zibili ka mumbanzu ikani kaputa?»

¹⁰ Yeso unda ibu basi bizumuuu, kumbuso yi, abikya kwa aluku nu be: «Nana kubokoko.» Anana ndi, kubokoko ahuka beyo aka yo ikaga ndi mino. ¹¹ Luki limoti, mabengi ukandikanaga ndi bowonisilo ba mutuu na Bafalisayo bisulu-sulu, barunga ndi kaimuusa luga kabu be bakwanana kaga Yeso bunu.

Yeso upunogini batatumbwa tekebe na baba

(Matayo 10:1-4; Maliko 3:13-19)

¹² Ka masye mi ndi ninu, Yeso aga kalumba ka ngupa, asilya ndi asi malumba aka. ¹³ Niyo lisyé asye, ama-ka babifya kaki, upunaga tekebe na baba luga kabu nibo uluka kwa ndi be batatumbwa. ¹⁴ A ndi ni: Simon (ninu Yeso aluka ndi goni be Petele), mamaki beyo ka Andilia, Yakobo, Yuani, Filipi, Batulumei, ¹⁵ Matayo, Tama, Yakobo yi ninu mika Alufayo, Simoni † ninu a ndi kakisa ipandasi ka mugu kabu, ¹⁶ Yuda mika Yakobo se kwa Yuda Isikalioti ninu agaba ndi Yeso.

† Bamakaga ndi goni be Ziloti.

Yeso akatiwa ni anohukuso bokolobu

(Matayo 4:23-25)

¹⁷ Yeso pa imoti na babibya kaki bosyoku ndi ka ngu-
pa, bamaga ndi ka pa yanza bikpa. Wa beyo, babibya
kaki bagogo budingi ba ndi wa. Ambaza wakru ka
bambanzu a ndi wa go wa: bambanzu nibo bodoku ndi
katukya iwili yasi ya Yudea, ka gudu wa Yelusalema, ka
mutili ma Tilo se kawa Sidona. ¹⁸ Bodoku ndi
kamukana na be Yeso uhukusi. Gutugu nibo mam-
bengi ma banye a ndi kaugogyiso, bahuka ndi.
¹⁹ Bambanzu basi bakisaga ndi kavila, kye a ndi no ngu
kuso kaki niyo uhukusaga ndi na iyu ibe basi.

Yeso akapá mutiwi ko bulyo igyagya no kumbu

(Matayo 5:1-12)

²⁰ Kawa wa Yeso unda ndi babibya kaki bizumuuu
abikya be:

«Igyagya kunu ibunu yi nibo ma na yangya,
kye Bwngama ko Kunzi a bo kunu!

²¹ Igyagya kunu ibunu yi nibo ma na nza mbiya yi
nimu,

kye mikutaté ndeke!

Igyagya kunu ibunu yi nibo ma kagama mbiya yi
nimu,

kye matibaté ndeke!

²² Gwoni magyaga kika kani bambanzu
bakamumya, banamuka, banamutambwa,
banamubinyika makrumuka manyenye bitititi, ko
bulya ko Mika-mambanzu. ²³ Ka lisyé li nibo, gwoni
magyaga, mobumbukaga bitita-tita, kye minisona
ndeke na mukalya mudingi kugu wa lisyé. A beyo, a
mudongoni begyo batitabe bugogyisaga ndi mino
bogyalandu.

²⁴ Luki limoti, kumbu kunu ibunu yi nibo ma na
mukumbo,

kye igyagya kunu kawa yu niyo aka yo mo mino yo!

²⁵ Kumbu kunu ibunu yi nibo ma bakikutogo mbiya yi
wanu,

kye mimukanaté ndeke nza!

Kumbu kunu ibunu yi nibo makatiba mbiya wanu,
kye malyaté ndeke kumbu, migomisogo!

²⁶ Kumbu kunu kika ni bambanzu basi bakamubiba,
kye a mudongoni begyo batitabe bogyaga ndi mino
bogyalandu ba kubaboké.»

Huponi bomuyoniso kunu

(Matayo 5:38-48; 7:12)

²⁷ «Luki limoti, nakamubikya ibunu nibo
makemkana ambe: Huponi bomuyoniso kunu, hugy-
oni binza nibo bakamumya. ²⁸ Wolikyonu bumbanga ko
Kunzi ka nibo bakamugbusyo, mukungulya nibo baka-
mugogyiso. ²⁹ Mambanzu kubita ka panga,

wayikosilya goni niyo yagogo. Mambanzu kukupa kotu
kaku, wasilya goni simizi. ³⁰ Mambanzu wasi kukunga
luki, wapa. Mambanzu kukupa luki, wakabikyonitugu
be umigisilyi. ³¹ Nibo mapaga be bamugyilyi, ugyilyoni
bengeni mudongoni begyo.

³² Kika ni mapaga nibo aka bo bamapaga, minisana
na izangiya tino? Gutugu baté banyé bapananaga luga
kabé aka goni. ³³ Kika ni magyaga bunza ka nibo aka bo
bamugyilyaga bunza, minisana na izangiya tino?

Gutugu baté banyé aka bagyaga begyo. ³⁴ Minisana
na izangiya tino, kika ni mukupisaga ibunu baté bi
nibo aka bo bakwanana kamumigisilyo? Gutugu baté
banyé bokupisanaga luga kabé aka iba bigisyonu luki li
nibo aka bo! ³⁵ Luki limoti, ibunu huponi bomuyoniso
kunu, hugyoni binza. Kupisoni ni makege bata na mu-
tamanagi be bamumigisyaté. Kawa wa, minisana
ndeke na mukalya mudingi, mika ndeke bomiko Kunzi
nibo Kugu-Kuge. A beyo, bunza kaki a ka baté basi iki
ka nibo bakamigisyogigu ibiba na ka baté banyé.

³⁶ Wikoni na mambengi mo kumbu mudongoni beyo
Obonu o mino na limbengi lo kumbu.»

Makokonitugu mukombu ka baté bagogo

(Matayo 5:38-48; 7:12)

³⁷ «Makokonitugu mukombu ka mambanzu, Kunzi
kamukulyigu ndeke nimo kunu begyo, maku-
bisonitugu bengeni na mukombu, Kunzi kamubisigu
ndeke na mukombu begyo, hupilyoni bengeni, Kunzi
amupilya ndeke begyo. ³⁸ Huporoni bengeni, Kunzi
amupara ndeke begyo. Amudukilyaga ndeke ka mbiyo
kunu isangi ya mupanga niyo yanza, mupira,
mukpindila binza bimvi, mutumo na mukala, onog-
wanana bigbiya-gbiya. A beyo, mudongoni beyo mu-
gyaga mino bengeni, Kunzi amumigisya ndeke ibunu
mudongoni begyo.»

³⁹ Kawa wa Yeso utulya bata lizuni lagogo be: «Mutu
wa kolobu ya mamam akwananatu karkopyonisa
daki? Gutugu iki yi aka! Kagya beyo, bogwa ibe basi
baba ka libye. ⁴⁰ Mubibya gutugu bemoti aka kak-
wananigu kakitaga muwonisilo kaki, luki limoti
mubibya wasi nibo bawonisilaga binza, ika ndeke
mudongoni abe muwonisilo kaki.

⁴¹ Ko bulya iki yo wo mino kamina asi okuku aka nibo
a ko liso ka mamaku, ni wakege se kaina ingbi niyo a
ka nibo kaké? ⁴² Wakwanana piye kabikya mamaku liki
be: «Ya, gya mbeyi nanyu okuku ko liso», iwe nibo
wakege gutugu kaina ingbi niyo a ko liso kaké? Iwe
mutu wa kubaboké muna, winyo mbeyi ingbi niyo a ko
liso kaké. Kumbuso yi, wakwanana kawa kaina bing-
banganya kanyo okuku nibo a ko liso ka mamaku.»

Bibogo sibukuso ko bumo yi

(Matayo 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ «Sibukuso sanza kabukutagigwa bumo yanye, na goni sibukuso sanye kabukutagigwa bumo yanza. ⁴⁴ A beyo, bibaga bukuto tasi ko bumo yi aka. Bakapwagigwa manga kugwa wa sibukuso so mowo, na bakapwagigwa mbonye kugwa wa muligi mo mowo. ⁴⁵ Mutu wanza agyaga makrumuka manzanza nimo opupaga ka limbengi kaki lanza. Mutu wanye agyaga makrumuka manyenyene nimo opupaga ka limbengi kaki lanye. Kye muncu ka mumbanzu opupisaga makrumuka nimo ikaga mutumo ka limbengi kaki.»

Bibu ka bopipiko baba

(Matayo 7:24-27)

⁴⁶ «Ko bulya iki yo memakaga mino be: «Mombukwono-dosu, Mombukwono-dosu» ni makege kagya nilo nakamubikya? ⁴⁷⁻⁴⁸ Mutu wasi nino ebibyaga, anekana likrumuka kami, anagya, a muncungoni abe aluku bemoti nino a ndi kopika ndabe. Akpo ndi libye lodu, obisa mubumbe kugwa wa litalu. Ngbingo yi nino tumo odoku mino, libo obuna ka bakpulo-kpulo ba ndabe yi niyo, luki limoti ni kodukonigwa, kye ndabe ipika ndi yanza. ⁴⁹ Luki limoti, mumbanzu wasi nino ukana likrumuka kami ni kege kagya muncungoni beyo no mino kabikya, a abe aluku bemoti nino opika ndi ndabe kugwa wa litumba aka ni kokpugwa mubumbe. Ngbingo yi nino libo okikoku mino ka kpulo-kpulo wa ndabe yi niyo, odukana ndi bigala-gala, yasi bigbatata.»

Yeso ahukusini mugya-ligubo ka ngama ka basuda wa

Luma

(Matayo 8:5-13)

7 Ngbingo yi nino Yeso ama ndi mino kabikyaga likrumuka lasi nilo a ndi na ilu ka ambaza nino a ndi na iyi mukungulo no, ogulya kawa ndi ka gwu wa Kapelenaumu. ² Ku beyo, ngama bemoti ka basuda wa Luma a ndi na mugya-ligubo nino apaga ndi kugbe. Mugya ligubo yi nino a ndi no kolobu buwobi kosisa limbengi. ³ Niyo ngama ka basuda yi nino ukana mongoni ka Yeso, atikilya ndi bambuku-mbuku bemoti-bemoti ka Bayuda be bamokilyiku, oduku kahukuso mugya-ligubo kaki. ⁴ Niyo bambuku-mbuku bi nibo badwe ku Yeso a ndi mino, bitatanaga na iyi kugbe, babikya be: «A mutu nino okwononi be mugyilya beyo o mino kabikya, ⁵ kye apagatu mugi kusu, iyi aka goni no atipikisilyo ndabe kusu ya malumba.»

⁶ Kwa wa, Yeso aga ndi pa imoti na ibu. A kwa ndi buwobi kadwe aka ka msengi, kani ngama yi nino anatikilyoku bawai-daki kabikya be: «Mombukwono-dosu, wakigbomisonitugwa mu. Kokwononigwa be wingyoku kuru ka ndabe kami. ⁷ Kinili nimini bi goni

imi ambe sokwononigwa kanda ku kaku. Luki limoti, bikyano likrumuka limoti aka, mugya-ligubo kami akwanana kahuka. ⁸ Imiti, na kusili wa mutu ka bangama kami, na goni na na basuda kusili wa mutu kami. Nakabikya bemoti ambe: «Waga!», aga, nakabikya wagogo ambe: «Doku!», odoku, nakabikya mugya-ligubo kami ambe: «Gya bene!», agya beyo aka yo.»

⁹ Niyo Yeso ukana muncina mi nimo ngama ka basuda a ndi kanzina mo, likrumuka ambanga. Oyikana ndi ka ambaza ka bambanzu nino a ndi kabibya no, iyi aka be: «Nakamubikya bingbanganya ambe: Nakaninigwa ndeke baya yidingi abe niyi lugo ko bomikya 'Bezaleli!」

¹⁰ Niyo batu nibo butika ndi bosilo, batakanya ndi mugya-ligubo ni oukini.

Yeso abililisini manda ko mika woko muko yi

¹¹ Bugala bi, Yeso inda kwa ndi ka mugi mimoti nimo ina ndi be Naini, babibya kaki na ambaza mudinggi ka bambanzu ba ndi pa imoti na ibu. ¹² Niyo ba kwa ndi buwobi kadwe ka mupumi ma gwu yi nino, abangana ndi na bambanzu ni baninda kolumbo manda ka mwanza bemoti. Ibukuta ndi iyi mukaka aka ka amaki, nino a kwa ndi goni woko. Ambaza mudinggi ka bambanzu ba gwu ba ndi pa imoti no woko yi nino.

¹³ Niyo Mombukwono-dosu amina muko yi nino, akwilya kumbu, abikya be: «Wasa mugamu.» ¹⁴ Kumbuso yi, isisila ndi, avila sanda, batu bi nibo ba ndi na iyu yibinika bamaga. Kwa wa Yeso aka be: «Mikya-bawanzaa, nakamubikya ambe, wamaga!» ¹⁵ Wa aka wa, mikya baluku yi nino a ndi manda no iko, apanga ndi kanzina. Kumbuso yi, Yeso apa ndi amaki.

¹⁶ Likrumuka lo ubongisa ndi bambanzu basi, bapanga ndi kabibisa Kunzi banabikya be: «Mugyalandu bemoti mudinggi opupiniku luga kusu!» na goni: «Kunzi osingyiniku livanza kaki!»

¹⁷ Na mongoni ma likrumuka nilo Yeso agya ndi lo, italyana kwa ndi ka iwili yasi ya Yudea no giyo yasi niyo buwobi-buwobi wa.

Yeso ni Masiya nino a banu kodoku

(Matayo 11:2-19)

¹⁸ Babibya ka Yuani-Mubatizai bapaga ndi Yuani mongoni masi. Kwa wa, Yuani ukama ndi baba luga kabu, ¹⁹ utika ndi ku ka Mombukwono-dosu kamuusa be: «Iwe ni mutu yi nino a ndi kodoku, ikanigwa takwanana kabanda wagogo?»

²⁰ Niyo batu bi nibo badwe ku Yeso a ndi mino, babikya be: «Yuani-Mubatizai atitikiku kamuusa be: «Iwe ni mutu yi nino a ndi kodoku ikanigwa takwanana kabanda wagogo?»»

²¹ Ko ngbingo yi nino aka no, Yeso uhukusa ndi batu budinggi ba bokolobu dididi, nibo bakigyagya, nibo ba mambengi ma bonye, uhukusa ndi goni batu budinggi

nifw ba ndi no kolobu ya mamwaw. ²² Kumbuso yi, Yeso usikisya batw bi nifw be: «Windoni katumbulyaga Yuani nifw mini na nifw mukoni: batw ba bokolobu baya mamwaw bakaina bata, nifw ba mutingbi bakak-pakyana ngbingbili, bakebu-kebu boukini, baaduka bakaukana, bamanda akozuzuko na batw ba payaya bakaukana Mongoni Manza. ²³ Igyagya ka mutw ninw kupigw ndeke kebifya ka baya!»

Yeso akanzina ko bulya ka Yuani-Mubatizai

²⁴ Niyw batw bi nifw Yuani utikoku baga ndi, Yeso arwnga ndi kanziniya ambaza ka bambanzw ko bulya ka Yuani, anabikya be: «Mindanda ndi kaina iki kw ka isa? Ligwga nifw a ndi kodimbo na muvivi? Kali! ²⁵ Ambe, mindanda ndi kaina iki? Mumbanzw bemoti wakimokisya-ga yanzanza? Luki limoti, nifw bimokisya-ga botu baya ligabw lapw, bika na wibili wanza, bikaga ka bandabw ka bangama. ²⁶ Mindanda se kewa ndi kaina iki? Mugyalandw bemoti? Iyo, nakamubikya ambe akitogito mugyalandw. ²⁷ Kye ikpika ko bulya kaki be:

«Nakatika atutambwa kami kambwa kakw, kye ubungusyili pisi.»

²⁸ Nakamubikya ambe: «Kegw na mumbanzw ninw ibeketa na muko, ninw a mudingi kakitaga Yuani. Luki limoti ninw a mukede kegbe ka Bwngama ko Kunzi a mudingi kakitaga iyi. ²⁹ Niyw bambanzw basi na gwugw bandombw ba manzanza aka bamakana ndi, biba be Kunzi a ngbingbili, Yuani ubotisa ndi. ³⁰ Luki limoti Bafalisayw na bowonisilo ba mutw bakabinikyanagw ndi likrwmka li nifw Kunzi a ndi kapa kwgw kabw, bamwya ndi be Yuani ubotisi.»

³¹ Yeso abikya bata be: «Nakwanana piye kauk- ingyoso batw ba lisyw li nifw na beki? Ba mwdngwni abe ba wani? ³² Ba mwdngwni abe bomiki bi nifw ba bakik- aga ka pa yangba, banwubilaga bwngeni be: «Tamung- botilyi bi byembw ni makobinigw! Tamumbimbilyi bi mambw ma idumasw ni makogomigw bwgw!» ³³ A beyw, niyw Yuani-Mubatizai odoku ndi, kalyagigw ndi mukati, kamwogigw ndi gwni vinya, ibunu aka be: «A na limbengi la bwnye.» ³⁴ Mika-mumbanzw odoku kewa ndi, analyalya, anomwo, ibunu aka be: «Mundoni alukw wa mwasa yi nimwna, akalyalya na kamwo vinya pa imoti na bandombw ba manzanza na batw ba bwnye!»

³⁵ Luki limoti, yimibo ko Kunzi inisononi ka batw basi nifw babailya.»

Yeso ogulyini ka ndabw ka Simoni

³⁶ Mufalisayw bemoti amaka ndi Yeso kalyalya iw na iyi kw kaki. Yeso inda ndi kw ka alukw yi ninw, iko, barwnga kalyalya. ³⁷ Muka bemoti wa yigya yanyw, ika-ga ndi ka gwgw yi ninw. Niyw ukana be Yeso akalyalya kw ka Mufalisayw nw, odoku ndi na mukew mimoti nimw bagya ndi na litalw la alibati, † otumini na malazi bidw.

³⁸ Amaga ndi kumbusa ka Yeso ka kwkw wa magw kaki. A ndi kagama, anudukusogo bomomiso-miso ka magw ka Yeso. Kumbuso yi akpaga kwwa ndi no tukatw kaki, anopututo magw, akpazywa ndi na malazi. ³⁹ Niyw Mufal- isayw yi ninw amaka ndi Yeso ina beyw, abikya ndi kwkw kaki be: «Kiko bi be alukw yi nimw a mugyalandw walingwngw, akwanano bi kaiba be muko yi ninw akavivila nw a na yigya yanyw.»

⁴⁰ Kwwa wa, Yeso abikya Mufalisayw nw be: «Simoni, na na likrwmka kawbikya.» Simoni asikisya be: «Mu- wonisilo, bikyanw.»

⁴¹ Yeso abikyoku be: «Balukw baba ba ndi no lubu ka mutw bemoti. Bemoti a ndi no lubu wa bambuma bamiya kubukumuti na wagwgw batekewe kubukumuti. ⁴² Yeki iw basi baba bawgw ndi no buyi kakalya lubu yi ninw, wilya ndi iw basi baba. Luga ka batw baba bi nifw, wani nw ika na sipananisw kwgbe na alukw yi ninw?»

⁴³ Simoni asikisya be: «Nakaina abe ninw apilya ndi ni a na buyi budingi kwgbe.» Yeso abikya be: «Eew, wosik- isyiku ngbingbili.»

⁴⁴ Kumbuso, oyikana ndi kw ka muko yi ninw, abikya Simoni be: «Watw kamina muko yi nimw? Wa nogulyiku mino kw kakw wanw, wakepigw libo la magw, luki limoti muko yi nimwna esukusi magw no bomomiso-miso, ek- paga no tukatw kaki. ⁴⁵ Waketitilyigw bi kepututo, luki limoti muko yi nimw kupigw kepututo magw katwkywa wa aka wa nogulyiku mino wanw. ⁴⁶ Weketikiligw molingo ka mw, luki limoti iyi etikilito magw na malazi. ⁴⁷ Kinili nakawbikya bingbanganya ambe: sipananisw sidingi nisw owonisili, akaibisiso be bapilyini bwnye budingi nifw kaki. Luki limoti, ninw Kunzi apilyaga bwnye bawgw, owonilaga sipananisw sikede gwni.»

⁴⁸ Kumbuso yi, Yeso abikya kwwa muko yi nw be: «Bupilyini bwnye kakw.»

⁴⁹ Batw nifw ba ndi kalyalya pa imoti na Yeso, barwng- ga ndi kainzinzinya luga kabw be: «Alukw yi nimwna a mbeyi wani, kaikrwnda kapilya bwnye?»

⁵⁰ Luki limoti Yeso abikya kwwa ndi muko yi ninw be: «Baya kakw uhukusini, waga na maziyw.»

Boko nifw bakpakanaga ndi pa imoti na Yeso

8 Kumbuso yi, Yeso inda ndi kabikyaga Mongoni Manza ma Bwngama ko Kunzi ka bagwgdw no giyo dididi. Babifya tekebe na baba ba ndi pa imoti na iw. ² Boko bemoti-bemoti nifw Yeso wnyw ndi mambengi ma bwnye, uhukuso bokolobu, ba ndi pa imoti na iw gwni: a ndi ni Malia Magadala, ninw Yeso anyw ndi mambengi ma bwnye madiya na ika, ³ Yuana, muka Suza ninw a ndi zamw ka Eldi Atipasi, na bagwgw

† alibati: Bwkw ba tukwto totu nitw balukaga ndi notu makrwm- ka dididi abe: bambike, mawengw, bosupa.

budingi. Iɓɓe basi baɓaɓa ndi buyi kaɓɓe kabinika buti ka Yeso na baɓiɓya kaki.

Yeso akatwa lizuni la likuna

(Matayo 13:1-9; Maliko 4:1-9)

⁴ Bambaɓɓe basingyoku ndi Yeso kotukyoku ka baguɗɗe dididi. Niyo ambaza mudingi a ndi kamamukana beyo, etulya kawa lizuni li nili:

⁵ «Muteɓe bemoti inda ndi kakuna masɗɗe kaki. Niyo a ndi kakuna beyo, bumo yi yagɗɗo anyukaga ko pisi. Bambaɓɓe baditaga ndi, bombu balya. ⁶ Niyo yagɗɗo anyuka ndi ka litala. Niyo abaka, umilaga kye litombɓe kegeɗɗe ndi no libo. ⁷ Yagɗɗo anyuka ndi ko kɗokiki. Niyo arɓɓa kabaka, kɗokiki abaka ndi gɗɗi iyu, akandaga bikɗeki-kɗeki. ⁸ Luki limoti niyo yagɗɗo anyuka ndi ka litombɓe la dɗɗo. Abaka ndi, abukata bekaza biyuyuy. Ikaza imoti-imoti abukata ndi bumo yakɗe kugbe.» Niyo Yeso ama kaɗumbulyaga likɗamuka li nilo beyo, aramikana be: «Muteɓe yi ninɗo a na motili ma kɗkana, ukanitɗ!»

Ko bulyo tino yo Yeso anzinaga ndi mino pisi ka mozu- ni

(Matayo 13:10-17; Maliko 4:10-12)

⁹ Kawa wa baɓiɓya kaki bamuusa ndi Yeso isi ya lizuni li nilo. ¹⁰ Usikisya ndi be: «Kunzi amumibisate ibunu bodikidi baya Bɗɗama kaki. Luki limoti, batɓe bagɗɗo bukanaga iɓɓe pisi ka mozuni muɗɗɗɗo beyo ikɗikaga ndi mino ka mobiso be:

«Bika kaanda ni baɗegeɗɗe kaina,
banukana ni baɗegeɗɗe kotombisyo.»

Yeso akaɗumbulyaga baɓiɓya lizuni la likuna

(Matayo 13:18-23; Maliko 4:13-20)

¹¹ «Muteɓeɓe lagɗi ma lizuni nima: masɗɗe a likingyosi la likɗamuka ko Kunzi. ¹² Batɓe bagɗɗo ba abe pisi ke masɗɗe magɗɗo anyukaga ndi mino. Bukaanagatɓe, luki limoti mumuyoniso odoku, anyo likɗamuka ka mam-bengi kabɓe. Uɗɗingba kabailya likɗamuka li nilo na kainisono na muhukuso. ¹³ Masɗɗe nimɗo ogwa ndi ka litala, a niɓɗo bukanaga likɗamuka, bogwi na igyagya. Luki limoti ba abe sibukuso niso kegeɗɗe no lyo, babiniɗyanaga ko ngbinga mukedeɗe aka. Ko ngbinga wa buɗeki-kɗeki, batɗkya ka baya. ¹⁴ Nimɗo ogwa ndi ko kɗokiki, a likingyosi ka batɓe niɓɗo bukanaga Likɗamuka ko Kunzi, luki limoti ngbingo yi ninɗo bo mino kaidukulogo ka baya, mutamanagi mudingi, musasa ma mukumbo na ma litombɓe ukanda bikɗeki-kɗeki. Ka mulibo mi ni bakorɗige masɗɗe mɗɗagata.

¹⁵ Nimɗo ogwa ndi ka litombɓe la dɗɗo a likingyosi ka batɓe bi niɓɗo bukanaga Likɗamuka ko Kunzi na lim-bengi lanza, banagya yi. Bobuulyogo, abukata masɗɗe,

bakoyikonogige ka baya gɗɗɗe ko ngbingo wa buɗeki-kɗeki aka.»

Yeso akatwa lizuni la tala

(Maliko 4:21-25)

¹⁶ Yeso ubikya bata ndi be: «Kegeɗɗe na mambaɓɓe gɗɗɗe bemoti aka ninɗo atɗnaga tala agbukumisya bata na mambi ikani abiso kusyokoto. Luki limoti, abisaga kegeɗɗe, ka pa niyo babisogo mino iba batɓe niɓɗo bika kogulya bini buɗɗanganya.

¹⁷ Kawa wa go wa, kegeɗɗe na likɗamuka gɗɗɗe limoti aka nilo la kisama ni kimibisikosige, ipupisa ka pa yangba. ¹⁸ Eee, wiminyonito beyo mo mino kaɗkana yo! A beyo, muteɓe yi ninɗo a no luki, bamatilyate bata. Luki limoti, muteɓe yi ninɗo kegeɗɗe no luki bakɗɗa gɗɗɗe nilo akasima be a nolu.»

Livananza la lingunɗe ka Yeso

(Matayo 12:46-50; Maliko 3:31-35)

¹⁹ Amaki na bamamaki Yeso bodoku ndi kanda, luki limoti bakakwananage ndi kasilyo ko bulya ambaza ka bambanzu. ²⁰ Babikyoku kawa be: «Amakɗe na bama-makɗe bakaɗkisa kunzi ke, bakapa kaɗmina.»

²¹ Luki limoti Yeso usikisya ndi iɓɓe basi be: «Mama na bomika-mama ni batɓe bi niɓɗo bukanaga likɗamuka ko Kunzi, banagya yi.»

Yeso opomilyini mbumbo

(Matayo 8:23-27; Maliko 4:35-41)

²² Lisyɗe limoti Yeso adaka ndi ka ingɗɗo pa imoti na baɓiɓya kaki, ubikya be: «Tozobini kusyakɗe wa ibombu.» Kawa wa, baya ndi. ²³ Ngbingo yi ninɗo ba ndi mino kazaba no, Yeso alala ndi biɗe. Mbumbo yarɗe arɗɗa ndi kovivo ko ngbinga bemoti aka, ingɗɗo arɗɗa komwaga libo. Ba kawa ndi ka mukɗɗa ma kukwakɗe. ²⁴ Baɓiɓya binda ndi kagbugbutiso, iɓɓe aka be: «Muwonisilo, Muwonisilo, tanolumwogo!»

Niyo Yeso ogbugbutoku, apamilya mbumbo na mɗbaka, mbumbo asa ndi kovivo, pa aka ndi biwo. ²⁵ Kumbuso yi, ubikya baɓiɓya be: «Baya kunu a yani?»

Luki limoti babanga ndi, bombomboyo, banuusana be: «Inguo ya mambaɓɓe tino piye me? Akarɗa muteɓe gɗɗɗe ko mbumbo no libo, masi anamukana!»

Yeso anyuni muluke bemoti mambengi ma bunye

(Matayo 8:28-34; Maliko 5:1-20)

²⁶ Yeso na baɓiɓya kaki bazaba ndi kusyakɗe, ka iwili ya Bagelasi, tili na iwili ya Galilaya. ²⁷ Ngbingo yi ninɗo Yeso a ndi mino kosya ka ingɗɗo, muluke bemoti wa gɗɗe yi ninɗo, odoku ndi kambwa kaki. Muteɓe yi ninɗo a ndi na mambengi ma bunye. Mututu kegeɗɗe buwobi, ikaga kawa ndi iyi asi ndumbu aka. Kasyegige bata ndi ka ndaɓɓe begeyo. Luki limoti, ikaga kawa ndi iyi ka bam-

bukw aka. ²⁸ Niyo amina Yeso beyo, apamikana, ogwa kambwa kaki, apamikana be: «Yeso, Miko-Kunzi ninu Kugw-Kugbe, nilo kusu na iwe opukogi buni? Kikiliki, wakegyogyisonito baka!» ²⁹ A ndi kanzina beyo kye Yeso a ndi ni opini mutw ka limbengi la bunye be opupi kusw kaki. Limbengi li nilo a ndi ni andungulyogini nganga bikyo. Gutw bakakanda ndi mabokw na magw na baselegeni be kye kokyogonito, itinaga ndi asi bitututu. Limbengi nilo la bunye lo akpamyaga ndi kainda kw ka isa.

³⁰ Yeso amuusa be: «Wina bw?»

Asikisya be: «Nina be «Ndube»» Abikya ndi beyo kye mambengi ma bunye a ndi ni amingyini mudingi. ³¹ Mambengi ma bunye mi nimw itatanaga ndi na Yeso be kukpromyonitgw baka kogwa ka libye lo buku.

³² Wina se ambaza mudingi ka bangwa a ndi kalyalya ka ngwpa wa. Mambengi ma bunye itatanaga ndi na Yeso be usilyi pisi kogulya ka bangwa bi nibo. Abailya. ³³ Kwa wa mambengi ma bunye opupa ndi kusw ka alukw n, ogulya ndi kusw wa bangwa. Ambaza ka bangwa wasi olya ndi ko dido wa ngwpa kadwe ka ibombu, bolinda ndi.

³⁴ Ngbingo yi ninu bobubulyo ba bangwa bina ndi mino likrumwka nilo, biga ndi mbangw kapaga mongoni mi nimw ka gwdu na ka bogiyo. ³⁵ Bambanzu bodoku ndi kaina likrumwka nilo igyonosa ndi lo. Niyo bosilo buwobi na Yeso, batakana kwa ndi mutw yi ninu mambengi ma bunye apupa ndi n mukuliko buwobi na Yeso, kani imokisyini kutuko, mwila binza bipisiii. Babanga ndi kugbe. ³⁶ Nibo bina ndi nilo igyonosa ndi lo, butumbulyogoku batw bagwgo beyo alukw n ahwka ndi mino. ³⁷ Kwa wa batw basi ba iwili ya Gelasi babikya ndi Yeso be opupi kw kabw, kye ba ndi kabanga kugbe. Yeso adaka ndi ka ingwlo, atwilya ligwdu. ³⁸ Mutw yi ninu Yeso anyo ndi mambengi ma bunye n itatanaga ndi na Yeso be bagano baka pa imoti na iyi.

Luki limoti, kani Yeso kopagw. Abikya be: ³⁹ «Wiga kw kakw, wotumbulogoku likrumwka lasi nilo Kunzi ugilyi.»

Agw ndi, obikyogoku ka gwdu wasi nilo Yeso agwilya ndi.

Yeso ahukusini muko bemoti, abililisa gwni mika Yailo muko yi

(Matayo 9:18-26; Maliko 5:21-43)

⁴⁰ Niyo Yeso iga bata kusyakw wa ibombu, ambaza mudingi ka bambanzu atilya ndi, kye iw basi ba ndi kabwnda. ⁴¹ Ko ngbingo yi ninu aka n, ngama bemoti wa ndabw ya malumba ka Bayuda ninu ina ndi be Yailo odoku ndi, ogwa kambwa ka Yeso, itatanaga na iyi be adwino baka kw kaki, ⁴² kye mikaki bemoti aka muko yi, wa byanga banda tekebe na biba, a buwobi kosisa limbengi.

Ngbingo yi ninu Yeso a kwa ndi mino kaaga kw, ambaza amotosya ndi bikpw. ⁴³ Kusw wa ambaza wa, a ndi na muko bemoti ninu bangw apupaga ndi kusw wa byanga tekebe na biba. A ndi ni omoni mukumbo kaki masi kawkalyaga bamnganga, luki limoti kegw ndi na mutw ninu akwanana ndi kahukuso. ⁴⁴ Muko yi ninu akpudoku ndi Yeso ya kumbuso, awila mw ma kutuko kaki. Wa aka wa, bangw asa ndi kapupo. ⁴⁵ Yeso aka be: «Wani piye n ewili?»

Batw basi banganya ndi, Petele aka be: «Muwonisilo, wakegw mbeyi kaina beyo bambanzu bukunguli mino yi, bumotosya bene?»

⁴⁶ Luki limoti, Yeso abikya be: «Iyo, mwmbanzu bemoti ewilito, kye nimukonito ngu kepupo.» ⁴⁷ Niyo muko yi ninu ina be bandungini, odoku gwgwma na kwbangakw, ogwa kambwa ka Yeso. Kambwa ka bambanzu basi wa, atwmbwaga ndi ko bulya tino yo awila ndi mino Yeso na beyo ahwka ndi mino ko ngbinga bemoti. ⁴⁸ Yeso abikya ndi be: «Mikya boko mwna, baya kakw uhukusini. Waga na maziyo.»

⁴⁹ Ngbingo yi ninu Yeso a ndi mino kanzina n, mutw bemoti otukyoku ndi ka Yailo, ngama wa ndabw ya malumba ka Bayuda, abikya be: «Mikaw osisini limbengi. Wasa bata kadomiso Muwonisilo.»

⁵⁰ Niyo Yeso kwkana ndi mongoni mi nimw beyo, abikya Yailo be: «Wakobongonitgw! Wika na baya aka, mikaw ahwkatw.»

⁵¹ Ngbingo yi ninu Yeso adwe mino ka ndabw ka Yailo, kapagw ndi mutw wagwgo kogulya pa imoti na iyi ka ndabw, kiki asi ni Petele aka, Yuani, Yakwbo, abaki na amaki miki. ⁵² Batw basi ba ndi kagama na kaigama ko bulya ko miki yi ninu okwa ndi n. Luki limoti Yeso abikya be: «Wosoni kagama, miki kegw mukwo, luki limoti a ka tw.»

⁵³ Batw bi nibo batiba ndi bikyaaa, kye ba ndi kaiba be miki a manda. ⁵⁴ Luki limoti Yeso agwi kwkwkw, abikya na liye lapw be: «Miki aaa, wamaga!»

⁵⁵ Ozuzukoku, amaga ndi ko ngbingo yi ninu aka n. Yeso aka ndi be bapw malili. ⁵⁶ Abaki na amaki bombabaya ndi kugbe kaina likrumwka nilo limbanga lo, luki limoti Yeso wpa ndi mwtiwi be bakatumbulyogonitgw mwmbanzu gwgw bemoti aka.

Yeso akawtika batwmbwa tekebe na baba

(Matayo 10:5-15; Maliko 6:7-13)

9 Kwa wa, Yeso wmwmla batwmbwa tekebe na baba wpa ngu na bwngama kokpumyo mambengi ma bunye masi na kohukuso bokolobu. ² Kumbuso yi, wtika ndi kabikyaga mongoni ma Bwngama ko Kunzi na kauhukuso batw ba bokolobu. ³ Iyi aka na iw be: «Makovonitgw gwgw luki limoti aka abe mwdukw, kwgwa, mukati gwgw buyi aka, na makuvonitgw basimizi baba-baba. ⁴ Pa yasi kw bamwilya banw mino, wikoni ibunu asi ka ndabw yi niyo aka yo, kadwe ko ng-

bingo yi nincɔ mopupa banɛ mino ka mugi mi nimɔ.

⁵ Pa yasi kɛ bambanzɛ bakamɛtilyi banɛ mino, puponi ka mugi kabɛ, mibɛmaga libungu la bakagba kunu, kaumibisa bɛnyɛ kabɛ.»

⁶ Kɛwa wa batɛtɛmbwa бага ndi, bolingya giyo yasi. Banabikyaga Mongoni Manza ka bapa bayasi, banuhukuso batɛ ba bokolobu.

Elɔdi Atipasi a ndi kakisa kamiba Yeso

(Matayo 14:1-12; Maliɔ 6:14-29)

⁷ Wa Elɔdi nincɔ a ndi ngama wa Galilaya ɛkana mino likrɛmɛka lasi nilɔ a ndi kaigyonosa lo, amama big-bagba ni kɛgɛ bata kaiba bɛ agya bɛni. Batɛ bemoti-bemoti ba ndi kabikya bɛ: «Yuani-Mubatizai opupiniku ka babili!» ⁸ Bagɔgɔ babikya ndi bɛ: «Mugyalandɛ Iliya ipupisiniku bata!»

Bagɔgɔ babikya bata ndi bɛ: «Mugyalandɛ wandeli bemoti opupiniku ka babili!» ⁹ Luki limoti, Elɔdi abikya bɛ: «Imi nakusisoni ndi Yuani mɛ. Wani sɛ kɛwa bata mɛna nakaɛkana makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga kɛgɛ kaki mɛ?» A ndi kakisa kamina Yeso.

Yeso olyolyisini ambaza mudingi ka bambanzɛ

(Matayo 14:13-21; Maliɔ 6:30-44; Yuani 6:1-14)

¹⁰ Niyo batɛtɛmbwa bigononoku, batɛmbɛlyaga ndi Yeso masi nimɔ ba ndi ni bogyini. Inda ndi na ibɛ ka pa niyo mɛmbanzɛ kɛgɛ ndi mino, buwobi na gɛdɛ bemoti nincɔ ina bɛ Betesaida. ¹¹ Luki limoti, niyo bambaza ka bambanzɛ bɛkana bɛyo, бага ndi kaɛkisa. Niyo badwɛ, Yeso ɛtilya, ɛnzinilya kɛgɛ wa Bɛngama ko Kunzi, uhukusa ndi niɔ ba ndi kaigyogyiso na bokolobu.

¹² Ngbingo yi nincɔ mɔni aɛngɛ mino kogwo, batɛtɛmbwa bakpudoku ndi Yeso, babikya bɛ: «Hɛbikya nɛki ambaza ka bambanzɛ bɛ бага kakisa pa ya busisini no luki lilya ka sɛngi na ka bandabɛ niɔbaina buwobi-buwobi wanɛ, kye ta wanɛ ka isa.»

¹³ Luki limoti ɛbikya bɛ: «Hupɔno malili asi ni ibunu aka bamombukwana-dabɛ bi.»

Basikisya bɛ: «Ta ibusu asi na mukati kubukumuti aka na bosu baba. Wakapa bɛ tindi koluwo malili ko bulya ka batɛ bi niɔbana basi?» ¹⁴ A bɛyo, bambanzɛ ba ndi wa banda belɔfɛ kubukumuti.

Yeso ɛbikya babibya kaki bɛ: «Hulikisoni nɛki ka magbɛta. Ligbɛta limoti-limoti ika na bambanzɛ banda batekɛbɛ kubukumuti.»

¹⁵ Babibya bagya ndi bɛyo aka yo, bulikisa ndi basi. ¹⁶ Yeso ava mukati nimɔ kubukumuti mɔ na bosu baba, ikwɛ kɛgɛ wa lisyɛ, amigisya Kunzi ibiba. Kumbuso yi agbananaga, ɛpɔ babibya bɛ balɛpyi ka ambaza ka bambanzɛ. ¹⁷ Basi balyalya, bikutaga ndi bikrɛkɛdɛ-krɛkɛdɛ. Babibya bamɛmɛla kɛwa nimɔ otigala ndi mɔ, ogwa ndi mɛmbi tekɛbɛ na miba.

Petele obikyini bingbanganya bɛ Yeso ni Masiya

(Matayo 16:13-19; Maliɔ 8:27-29)

¹⁸ Lisyɛ limoti Yeso akida ndi kalɛmba, babibya kaki ba ndi pa imoti na iyi. Umuusa bɛ: «Bambanzɛ ba piye kabikya bɛ imi ni wani?»

¹⁹ Basikisya ndi bɛ: «Batɛ bemoti-bemoti bakabikya bɛ iwe ni Yuani-Mubatizai, bagɔgɔ bɛ iwe ni mugyalandɛ Iliya, bagɔgɔ bata bɛ iwe ni mugyalandɛ bemoti wandeli nincɔ opupiku bi ka babili.»

²⁰ Kumbuso yi, Yeso umuusa kɛwa ndi ibɛ bɛ: «Sɛ kɛwa ibunu, makabikya bɛ imi ni wani?»

Petele amigisya bɛ: «Iwe ni Masiya nincɔ ko Kunzi.»

²¹ Yeso ɛgbityaga ndi bɛ bakabikyonito mɛmbanzɛ. ²² Omotiloku ndi bata bɛ: «Okwononi bɛ Mika-mɛmbanzɛ igyogyisi kɛgɛ, bambɔkɛ-mbɔkɛ ka Bayuda, bokumu-kumu na bowonisilo ba mɛtɛɛ bambimbo, bamwisiso. Luki limoti, ka lisyɛ la masaa kumbusa wa kukwakɛ kaki, opupoku ka mbɛkɛ.»

²³ Kumbuso yi ɛbikya ndi ibɛ basi bɛ: «Mɛmbanzɛ kapa kɛbiba, okwononi imɛyi iyi mombukwana-daki, abinika mɛsalaba kaki masyɛ masi, aɛbibya. ²⁴ A bɛyo, mɛmbanzɛ kapa kabuulyogo ɔbili kaki kɛnɛ kusili wa mɔni, abungusatɛ, luki limoti mɛtɛ yi nincɔ abungusa ndɛkɛ ɔbili kaki ko bulya kami, ahukusatɛ ndɛkɛ. ²⁵ A izangiya tino mɛmbanzɛ kainisono na lingama lasi la ɔbili, ni abungusini ikani aputini ɔbili kaki bikrɛ?»

²⁶ Mɛtɛ wasi nincɔ imɛkanaga suni ko bulya kami na ko bulya likrɛmɛka kami, Mika-mɛmbanzɛ aminyilya ndɛkɛ iyi suni bɛgɛyo wa odoku ndɛkɛ mino ka ibiba kaki na ka ibiba ka Baba pa imoti na bamalaika botu.

²⁷ Luki limoti, nakamɛbikya bingbanganya ambɛ, a lingɛnɛ: bambanzɛ bemoti-bemoti niɔbana ba wanɛ, bakokwigɛ ndɛkɛ kani bakinigɛ Bɛngama ko Kunzi.»

Miso ka Yeso igomosyonini

(Matayo 17:1-8; Maliɔ 9:2-8)

²⁸ Buwobi kadwɛ pɔɔ imoti kumbusa wa mɛnzina mi nimɔ, Yeso adaka ndi ka ngɛpa pa imoti na Petele, Yuani na Yakɔɔ kalɛmba. ²⁹ Ko ngbingo yi nincɔ a ndi mino kalɛmba nɔ, misa kaki igomosyana ndi, botu kaki obuba ndi bitu abɛ ngbangbata kanginana. ³⁰ Bambanzɛ baba bopupana ndi bigbututu kanzina na Yeso: a ndi ni Musa na mugyalandɛ Iliya. ³¹ Ibiba ko Kunzi ukungula ndi bikululu. Ba ndi kanzina na Yeso kɛgɛ wa kukwakɛ kaki nikwɔ igyonosa ndɛkɛ ka Yelusalema. ³² Petele na bawai-daki ba ndi budukono ka batɔɔ bingbwungono. Niyo bozuzukoku, bina ndi ibiba ka Yeso pa imoti na balɛkɛ baba bi niɔ ba ndi ka kpɔɔ kaki bɔ. ³³ Ko ngbingo yi nincɔ batu bi niɔ ba ndi mino kaasanana na Yeso, Petele abikya kɛwa iyi bɛ: «Muwonisilo, a binza ibusu kaika wanɛ. Topiki bangbangba

bayisaa, niyo kaku, niyo ka Musa na niyo ka Iliya.» A ndi kanzina ni keghe kaiba be akabikya be.

³⁴ Niyo a ndi kanzina beyo, lindindi odoku ndi bikwa, utikya ibe basi na kululuko. Babibya babanga ndi kegebe wa lindindi utikya ndi mino beyo. ³⁵ Liye otukyoku ka lindindi ke be: «Nimena a Mikami mupaka nino narunaga ndi. Mumukononi iyi!»

³⁶ Kumbusa wa liye nilo, babibya bikwe ndi, bamina kawa Yeso aka mukaka. Badakyana ndi biwo, kani bakatumbulyogige mambanzu gategu bemoti aka likrumeka nilo bina ndi lo.

Yeso ahukusini miki bemoti wa limbengi la banye

(Matayo 17:14-18; Maliko 9:14-27)

³⁷ Bugala bi, Yeso na babibya basaa bosya ndi ka ngupa, ambaza mudingi ka bambanzu akpudoku ndi.

³⁸ Wina se, aluku bemoti keso wa ambaza wa arunga kapamikanaga, be: «Muwonisilo, kikiliki, nakaunkanga ambe indilyano baka mikami muluku yi nime, a iyi yika-ka aka ke kami! ³⁹ Limbengi la banye limoti akagyogyiso, ko ngbinga bemoti akugwisogo, anzimbo no ngu, ofu atumo ka muncu bide. Limbengi la banye li nilo asaga kani agyogyisini. ⁴⁰ Nitotonogi bi na babibya kaku ambe bokpumi limbengi la banye li nilo, luki limoti ugayaga.»

⁴¹ Yeso usikisya be: «Eeze ibunu, livananza la masye mi nima, makege na baya, ma banye! Nakwanana ndeke kaika pa imoti bongbinga binga? Nakwanana kapila bezu kunu bongbinga binga? Doku no mikaku kenu!»

⁴² Ko ngbingo yi nino miki a kawa ndi mina kaisisilo buwobi na Yeso, limbengi la banye li nilo abemya wasi bingomu, anzimba ndi no ngu. Luki limoti, Yeso apamilya ndi limbengi la banye, miki ahuka, amigisya abaki. ⁴³ Noku edika ndi bambanzu basi bide kaina ngu yidingi ko Kunzi.

Yeso igilyini kabikya be okwatu banu

(Matayo 17:22-23; Maliko 9:30-32)

Bambanzu yikaka-yikaka ba ndi kombomboa ka masi nimo Yeso agya ndi. Ubikya babibya kaki be:

⁴⁴ «Hukononi binza nilo nakamubikya: basatatu banu Mika-mambanzu ka mabuku ka bambanzu.» ⁴⁵ Luki limoti, babibya bakege ndi kotombisyo isi ya munzina mi nimo. Isi a ndi na ibe yakisuma kye bakibonitogu. Ba ndi goni kabanga kamuusa bulyo yi.

Wani no a mutu wa ibiba kegebe?

(Matayo 18:1-5; Maliko 9:33-37)

⁴⁶ Kumbuso yi, babibya barunga ndi kainzinzinya luga kabu be wani no a mutu wa ibiba kegebe. ⁴⁷ Yeso andunga ndi tamanaga kabu. Kawa wa ava ndi miki bemoti abiso buwobi na iyi, ⁴⁸ ubikya be: «Mambanzu

yi nino abibisa miki beyo ka nimena ko bulya kami, ebibisi imi bikpe, na mambanzu yi nino akebibiso, ak-abibiso goni nino etikoku ndi. Kye mambanzu yi nino akainisono abe mutu wa payaya kegebe luga kunu basi, iyi no a mutu wa ibiba.»

Mambanzu yi nino kegebe mumuyoniso kaku a wai-daku

(Maliko 9:38-40)

⁴⁹ Kawa wa, Yuani abikya ndi Yeso be: «Muwonisilo, tamini bi mutu bemoti kokpumyo mambengi ma banye ko lino kaku. To bi kapa kapakya kye kegebe ka mudoogo kusu.»

⁵⁰ Luki limoti, Yeso aka na iyi be: «Makapkyonitogu, kye mutu yi nino kegebe mumuyoniso kaku, a wai-daku.»

Yeso akakitaga ka Samalia, iwili ya simuyoniso ka Bayuda

⁵¹ Niyo masye ka Yeso obimono kadaka kegebe wa lisyu, otiwolya ndi ligendu kadaka ka Yelusalema. ⁵² Utika ndi batu bemoti bene kambwa. Binda ndi, bingyo ka mugi mimoti ka Basamalia kabungusilyo pa ya busisini.

⁵³ Luki limoti, batu ba mugi mi nimo bakya ndi katilya kye a ndi iyi kaina misa ka Yelusalema. ⁵⁴ Ngbingo yi nino babibya kaki beyo ka Yakubu ibe na Yuani bina mino beyo, ibe aka be: «Mombukwono-dosu, wopatu be takengi buku kotukyoku kegebe wa lisyu na kaulumwisogo?»

⁵⁵ Yeso oyikana ndi misa ke ba ndi mino, uyoyiso.

⁵⁶ Kumbuso yi, binda kawa ndi ka mugi magogo.

Bambanzu nilo bakapa kabibya Yeso

(Matayo 8:19-22)

⁵⁷ Ngbingo yi nino Yeso na babibya kaki ba ndi mino ko pisi, aluku bemoti abikya be: «Nubibya pa yasi ke winda ndeke mino.»

⁵⁸ Yeso abikya be: «Banzio ba na mabaga, bombu ba na bandabu, luki limoti Mika-mambanzu kegebe na pa yakanga na yakimubiso.»

⁵⁹ Abikya ndi mutu wagoogo be: «Ibyeku.» Luki limoti, aluku no abikya be: «Muwonisilo, isilya mbeyi ngbingo kaina kalumba baba.»

⁶⁰ Yeso amigisya ndi be: «Husa bamanda, bolumbi bamanda kabu, iwe, winda kabikyaga mongoni ma Bungama ko Kunzi.»

⁶¹ Aluku wagoogo abikya bata be: «Muwonisilo, nubiyatu ndeke, luki limoti isilya mbeyi ngbingo naga kainanana na livananza kami.»

⁶² Yeso abikya bingbanganya be: «Mambanzu yi nino arungaga kebiba, ikwe bata kumbuso, kakwananigo ka Bungama ko Kunzi.»

Yeso utikini babibya bagɔɔɔ batekebe maɗiya na ika na baba

10 Kumbuso yi, Mombukwono-dosu ɛɛnaga bambanzu bagɔɔɔ batekebe maɗiya na ika na baba, ɛtika ndi baba-baba kambwa ka baguɗu basi no giyo yasi niyo iyi mombukwana-daki a ndi mino kainda. ² Kambwa wa ligendu kabu, ɛbikya be: «Masɔɔ a mudingi, luki limoti bagya-ligubo ba bakaɗe. Mubikyoni neki mombukwono tiko ambe utikiku bagya-ligubo kanyo masɔɔ kaki. ³ Wogoni! Namutiki abe bomikya bakondɔɔ lugo ko bosukopi. ⁴ Makovonitɔɔɔ buyi, kɛɔba, gɛtɛgɛ bekraku aka, makamuusonito mɛmbanzu ko pisi.

⁵ Ka ndabu yasi niyo mogulyaga banu mino, bikyogoni banu ambe: «Maziyo iki ka ndabu yi niyi.» ⁶ Kika ni mutɛ wa maziyo a ka ndabu yi niyo, maziyo kunu ika kɛgɛ kaki. Kiki, maziyo mi nimɔ amumigilyoku. ⁷ Wikoni ka ndabu yi niyo aka yo, manalya na komwo nimɔ bika kamɛpa kye mɛgya-ligubo okwononi na mɛkalya kaki. Makikonitɔɔɔ kaamama ka bandabu gbalɛ. ⁸ Makogulyaga banu ka guɗu bemoti bene, batɛ bi bamɛtilya, lyoni nimɔ bika kamɛpa, ⁹ muhukuso batɛ ba bokolobu niɔɔ bika kɛ, mɛbikya be: «Bɛngama ko Kunzi a kɛwa buwobi.» ¹⁰ Luki limoti, makogulya banu ka guɗu bemoti ni bakamutilyigu, puponi wa, momisikana ka guɗu yi ninɔ, manabikya be: ¹¹ «Tibumi ni libungu † la guɗu kunu, gɛtɛgɛ niɔɔ a ka bakagba kusu aka. Luki limoti, wiboni binza ambe Bɛngama ko Kunzi a kɛwa buwobi.» ¹² Nakamɛbikya ambe ka lisyɛ liko ngbanga, Kunzi ugyogyisa ndeke batɛ ba guɗu yi ninɔ kɛgɛ kɛkɛtaga niɔɔ ba Sɔɔɔmɛ. ††»

Batɛ ba baguɗu niɔɔ bamɛya kabailya

(Matayo 11:20-24)

¹³ «Kumbu kakɛ, guɗu wa Kɔlazini! Kumbu kakɛ guɗu wa Betesaida! Makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga nimɔ igyonasa ndi kɛ kunu kigyonasa ndi ka Tilo na Sidɔna, iba batɛ bi bowonisiloni ndi kumbu kabu ndeli, bimokisya botu baya lilebu, bibubisa nzɛyi na libu bitu, boyikonu. ¹⁴ Kinili, ka lisyɛ liko ngbanga, bamugyogyisa ndeke kɛgɛ kakɛtaga Tilo na Sidɔna. ¹⁵ Se iwe Kapelenaumu, wakasima be wadakatɛ banu kadwe kɛgɛ wa lisyɛ? Usisa ndeke kadwe ka babili.»

¹⁶ Yeso ɛbikya bata babibya kaki be: «Mɛmbanzu kamɛmɛkana, emukoni imi, mɛmbanzu kamɛmɛya, emuyi imi, mɛmbanzu kemɛya, amuyi ninɔ etikoku.» Kumbuso yi baga ndi.

† Kaibuma libungu: Yigya niyo owonisilaga ndi ka Bayuda yigbanana ka babibya na guɗu yi ninɔ. †† 10:12 Wanda ka Mɛɛnaganagi 18:16; 19:29.

Igoku ka babibya batekebe maɗiya na ika na baba

¹⁷ Ngbingo yi ninɔ babibya batekebe maɗiya na ika na baba bigononoku mino, ba kɛwa ndi ni botumini na magyagya bidɛ, banabikya be: «Mombukwono-dosu, gɛtɛgɛ mambengi ma bunye aka o bi katimɛkana ngbingo yi ninɔ to bi mino kaɛpamyaga ko lino kakɛ!»

¹⁸ Yeso usikisya be: «Namina ndi Abili kogwoku kɛgɛ wa lisyɛ mɛɔngɔni abe ngbangbata kanginana.

¹⁹ Hukononi: namɛpa ndi ngu kaɛɛɛtaga banzɛka, banakwaa-gbani, no ngu yasi ka Mumuyoniso, luki gɛtɛgɛ limoti aka kamɛgyigu ndeke bunye. ²⁰ Luki limoti, makogwonitɔɔɔ magyagya asi kye mambengi ma bunye akamɛmɛkana, gwoni magyagya mudingi kɛgɛ kye Kunzi okpikoni ndi mino kunu kɛgɛ wa lisyɛ.»

Yeso akamibisiso Abaki ka babibya kaki

(Matayo 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Ko ngbingo yi ninɔ gɔni no, Yeso otuma na magyagya ko ngu ya Limbengi-Lotu, iyi aka be: «Baba ooo, Mombukwana masi nimɔ a kɛgɛ wa lisyɛ na nimɔ kɛnɛ ka litɔmbɛ, nubibisini kye uwonisilo batɛ niɔɔ bakibigu luki makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga nimɔ ɛsumilya ndi batɛ ba yimibo na niɔɔ ba akili. Iyo Ba, a beyo kye wabailya ndi beyo.»

²² «Baba epɔni makrɛmɛka masi. Gɛtɛgɛ mutɛ bemoti aka kibigu be Miki ni wani kiki asi Baba aka, na gɛtɛgɛ mɛmbanzu bemoti aka kibigu be Baba ni wani kiki asi Miki aka, na se kɛwa niɔɔ Miki akapa kamibiso.»

²³ Kumbuso yi, Yeso oyikana ndi misa ka babibya kaki, iyi aka be: «Magyagya ibunu kaina nilina makaina li! ²⁴ A beyo, nakamɛbikya bingbanganya ambe, bogyalandu na bangama bakrɛ ba ndi na mɛsasa kaina makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga nimana makaina ma, luki limoti bakinagu ndi. Ba ndi gɔni na mɛsasa kɛkɛkana nimana makaɛkana ma, luki limoti bakɛkanagu ndi.»

Lizuni ka Musamalia wanza

²⁵ Kɛwa wa, muwonisilo wa Mutɛɛ ka Musa bemoti amaga ndi kabɔɔ Yeso, amuusa be: «Muwonisilo, nakwanana piye kagya bunɛ kainisono na ɔbili wa benze na benze?»

²⁶ Yeso asikisya be: «Bokpika se mbeyi ka Mutɛɛ bunɛ? Ɔkanaga bunɛ kɛɔ yi wa watangɛlaga mino?»

²⁷ Alɛkɛ no amigisya be: «Mɛpa Mombukwana-daku Kunzi na limbengi kakɛ lasi, na mutamanagi kakɛ masi, no ngu kakɛ yasi, na yimibo kakɛ yasi. ‡» Na: «Wapa wai-dakɛ beyo aka yo wipaga mino. ††»

‡ 10:27 Wanda ka Yigilya 6:5. †† 10:27 Wanda ka Balawi 19:18.

²⁸ Yeso amigisya be: «Eee, wosikisyiku binza. Gya neki beyo winisana na zibili wa benze na benze.»

²⁹ Yeki muwonisilo wa mutuu a ndi kapa kowonisilo bungbingbili kaki, amuusa Yeso be: «Wai se kawa ni wani?»

³⁰ Yeso amigisya na mutumbulagi be: «A ndi lisye limoti, mutuu bemoti otukyoku ka Yelusalema kosya ka mugu ma Yeliko. Kadwe ko pisi, abangana na bonzikabu, bagwi, babuma, bakupya makrumuka masi, banyo botu, baga, basa buwobi kokwo. ³¹ Kumbuso yi, kumu-kumu bemoti a ndi kosyoku ko pisi yi niyo goni yo. Niyo amina mutuu yi ninu, ikita ka kpulu, akpangba, aga yakaki. ³² Kagya yikedde bene, Mulawi odoku wa go wa. Niyo amina aluku nu, ikita goni ka kpulu, akpangba, aga. ³³ Luki limoti, Musamalia bemoti ninu otukyoku ndi iyi byi, obyeku ko pisi yi niyo goni yo. Niyo odweku wa, amina, akwilya kumbu. ³⁴ Akpudoku, asukusa barwayi na vinya, ogbodya na molingo, akanda. Kumbuso yi abinika kugu wa punda kaki, aga na iyi ka ndabu ka bobiko † be batuki. ³⁵ Niyo lisye asye kawa, Musamalia anyo buyi bambuma baba †† apa mombukwana ndabu, abikya be: «Mutuka aluku yi nimuna binza, nakalya banu masi nimo wagyilya ko ngbingo wa kigoku.»

³⁶ Ka mulibo, Yeso amuusa kawa be: «Wani nu luga ka batu nibo basaa bu akauminikyana abe kika ndi waidaki mutuu yi ninu bonzikabu babuma ndi nu?»

³⁷ Muwonisilo wa Mutuu ka Musa asikisya be: «Ninu akwilya ndi kumbu.»

Yeso opipiloku kawa na iyi be: «A beyo, winda, iwe wogyoku begyo!»

Yeso ogoni kanda Malata ibu na Malia

³⁸ Ngbingo yi ninu Yeso na babibya kaki ba ndi mino ka ligundu, adwe ndi ka mugu mimoti ku muko ninu ina ndi be Malata atilya ndi mino ku kaki. ³⁹ A ndi na mamaki bemoti musika yi ninu ina ndi be Malia ninu a ndi wakiko kambwa ka Mombukwono-dosu, anukana mutiwi kaki. ⁴⁰ Luki limoti, Malata a ndi kadanga bidanga-danga na mogubo. Odoku ka kpulu ka Yeso ko ngbinga mukede, abikya be: «Mombukwono-dosu, wina mbeyi beyo Malia esi mino mukaka na mogubo masi bene! Ibikyilya neki yakaki ambe esingyiku.»

⁴¹ Mombukwono-dosu asikisya be: «Malata, Malata, wakombomboyo na kahiyungo ko bulya makrumuka binzenge-nzenge, ⁴² wina se, luki limoti aka lu a la izangiya. Malia opuni bi nibo a lanza kugbe na mum-banzu gutugu bemoti aka kakupiyu ndeke.»

Yeso akauwonisilo babibya kaki kalumba

(Matayo 6:9-13; 7:7-11)

11 Lisye limoti, Yeso a ndi kalumba ka pa imoti bene. Niyo ama kalumba, mubibya kaki bemoti amuusa be: «Mombukwono-dosu, tiwonisila goni ibusu kalumba beyo Yuani-Mubatizai uwonisila ndi mino babibya kaki.»

² Kawa wa, Yeso ubikya ndi be: «Ngbingo yi ninu mo mino kalumba, bikyogoni be:

«Obosu ninu kugu wa lisye,

lino kaku a lotu.

Bungama kaku oduku!

³ Tipanganu masye masi malili nimo okwononi na ibusu.

⁴ Watipilya bunye kusu,

begyo ibusu tupidyaga mino batu basi nibo batipilyaga bunye.

Wakatonitugu kogwa ka kubobuku.»

Kungoni, Kunzi amupatu

⁵ Yeso ubikya bata ndi babibya kaki be: «Kika mbeyi ni mutuu bemoti luga kunu a na mamaki, inda ku kaki na gundu kabikya be: «Yaya, ipa mino malili, ⁶ kye wai bemoti esilyiniku, nakegu gutugu na malili kapu mbiya wanu.» ⁷ Kika ni mamaku usikisyaniku ku ka ndabu be: «Isa kedomiso! Tidulogini ibusu na bomikami, tangaga, nakawanangu katukya kapu malili.» ⁸ Yeso omotiloku be: «Eee a beyo, nakamubikya ambe, mamaku otukyokuto kapu malili! Gutugu kotukyi kye a wai-daku, otukyokuto pu kye ika kani wakungini na limbengi linda. ⁹ Kinili, imi nakamubikya ambe: Kungoni, bamupatu. Kisoni, minisonisatu nolu. Yiponi holi, bamuukulyatu mupumi. ¹⁰ A beyo, mutuu wasi ninu akungaga, barapatu. Ninu akisaga, inisanagatu nolu. Na ninu ayipogo holi, bahukwilyagatu mupumi.

¹¹ Abaki miki tino nu luga kunu, mikaki kakanga musi, akwanana kawa kapu nzu! ¹² Ikanigu kakanga laki, apa kawa nakwaa-gbanu? ¹³ Gutugu beyo mo mino bunye, luki limoti mibagatu kapu bomiki kunu makrumuka manzana. Obonu ninu kugu wa lisye a wanza, kinili a lingunu be utikilyatu batu nibo bakungaga Limbengi-Lotu.»

Yeso a no ngu kakitaga Abili

(Matayo 12:22-30; Maliku 3:22-27)

¹⁴ Lisye limoti, Yeso a ndi kokpumya limbengi la bunye kusu ka aluku bemoti. Limbengi li nibo a kawa ndi ni aitisini bobo. Niyo limbengi la bunye apupa ndi beyo, bobo apanga kanzina. Kawa wa, ambaza ka bambanzu nibo ba ndi wa bombombaya ndi kugbe.

¹⁵ Luki limoti bagogo luga kabu ba ndi kabikya be: «Akokumyo mambengi ma bunye no ngu ka Belize-

† Ka bagudu bakrupu, borika bandabu ko bulya bobiko. Bakalyaga mino buyi masye masi ka malili na mosisini. †† Buyi bakru mudungoni abe makuta maba ma lu.

buli †, nino a ngama wa mambengi ma banye mi nimo!»

¹⁶ Bagogo ba ndi kabobo Yeso, banabikya be agyi likingyosi kotukyoku kugu wa lisyε. ¹⁷ Luki limoti, Yeso a ndi kaiba tamanaga kabu, ubikya be: «Livananza la bungama bumoti kapunga kabumana lugo yi, iba bungama bi nibo osyini. Bandabu boyi odukana bayasi bigbatata. ¹⁸ Kika neki ni Abili akabumana na mombukwana-daki yi, bungama kaki akwanana kewa kaidukulogo kaamaga liki? Kyε makabikya be nokpumyaga mambengi ma banyε no ngu ka Belizebuli. ¹⁹ Kika ni imi nakokpumyo mambengi ma banyε no ngu ka Belizebuli, bomikunu, ba kewa ibu kokpumyo no ngu ka wani? Kinili, ibunu bamombukwana-dabu bi bo mika ndeke bazoz. ²⁰ Luki limoti, imi, nakokpumyo mambengi ma banyε no ngu ko Kunzi. Niyo akowonisilo be Bungama ko Kunzi odunuku luga kunu!

²¹ Ngbingo yi nino tutungyo ikaga mino na makrumuka ma luga masi, obuulyogo ndabu kaki binza. Lingama kaki lasi ikaga ka maziyo goni. ²² Luki limoti, tutungyo wongu kakitaga iyi kodoku, andungulyaga, akupa makrumuka ma luga nimo itambyago bi nomu, alupya masi nimo ika ni akupyani.

²³ Mutu nino kegε pa imoti na imi, a mumuyoniso kami, nino kegε kamumula pa imoti na imi, a komisyo.

²⁴ Limbengi la banyε kapuro mambanzu, aga kolingyo bapa ka besa bilelele. Akisa pa ya kimumbiso, luki limoti ni kinigu. Kewa wa ilu aka be: «Nakaiga ka ndabu kami, ka nopupiku bi mino.» ²⁵ Niyo iga bata, atakanya yikpaga bingε na yibungusya binza. ²⁶ Aga kewa kava mambengi ma banyε magogo madiya na ika nimo manyenye kakitaga iyi, bogulyo, bilikisyo wa. Cibili ka mutu yi nino ika kewa wanyε kakitaga wa a ndi mino kambwa.»

Igyagya ka nibo bukanaga likrumuka ko Kunzi!

²⁷ Ngbingo yi nino Yeso abikya ndi mino beyo, muko bemoti ka ambaza apamikana be: «Igyagya yidingi ka muko yi nino wasye ndi ka mama kaki, ulunguso!»

²⁸ Luki limoti, Yeso asikisya ndi be: «Bikya yipepe bi ambe: «Igyagya ka nibo bukanaga likrumuka ko Kunzi, banagya!»»

Yeso akauyoyo bambanzu likrumuka ko bulya likingyosi nil bakunga ndi

(Matayo 12:38-42)

²⁹ Ngbingo yi nino bambaza ka bambanzu ba ndi mino kobwo, Yeso, idukulaga ndi kabikya be: «Batε ba lisyε li nili ba banyε. Ibunu, makakunga likingyosi no bou, luki limoti makinigu ndeke bata likingyosi lagogo kiki nili aka lo ka mugyalandu Yona. ³⁰ A beyo,

† Belizebuli: Bamakagatu goni be Abili.

mudongoni beyo Yona a ndi likingyosi ka batε ba Ni-nawe, a mudongoni begeyo Mika-mumbanzu ika ndeke mino likingyosi kambwa ka batε ba lisyε li nili. ³¹ Ka lisyε liko ngbanga, ngama muko yi nino otukyoku ndi byi ka gudu wa Siba kodoku kankana münzina ma yimibo ka ngama Solomoni, amaga ndeke kambwa ka batε ba lisyε li nili kausungulya! Winoni se, wanu, a na mutu mudingi kakitaga Solomoni.» ³² Ka lisyε liko ngbanga, batε ba Ninawe bamanana ndeke bigwo kambwa ka batε ba lisyε li nili ka mudongu kausungulya! Kyε bagomosyanatu ndi ibu cibili kabu ngbingo yi nino bamukana ndi mino Yona. Wina se wanu a na mutu mudingi kakitaga Yona!

Tala wa nzayi

(Matayo 5:15; 6:22-23)

³³ «Mumbanzu gutugu bemoti aka katunagigu tala asuma ikani agbukumisya bata na mumbi. Luki limoti, abisaga kugu iba batε basi nibo bika kogulya ka ndabu bini bungbanganya. ³⁴ Miso kaku ni tala wa nzayi kaku. Ngbingo yi nino miso kaku kegε mino no kolobu, nzayi kaku yasi a ka bungbanganya. Luki limoti, kika no kolobu, nzayi kaku yasi a goni ko biti. ³⁵ Eεε, wiminya se! Bungbanganya kaku kikonitugu bimbusu-mbusu abe biti. ³⁶ Nzayi kaku yasi kika bungbanganya, ni kegε na bimbusu-mbusu, ika yasi ka bungbanganya, mudongoni abe tala kuzigo na bungbanganya kaki.»

Yeso akauyoyo Bafalisayo na bowonisilo ba mutu

(Matayo 23:1-36; Maliko 12:38-40)

³⁷ Niyo Yeso ama ndi kanzina beyo, Mufalisayo bemoti amaka ndi kalyalya ku kaki. Ogulya ndi, iko, aranga kalyalya. ³⁸ Niyo Mufalisayo no amina Yeso kalyalya ni kisikusigu maboku, † likrumuka ambanga. ³⁹ Mombukwono-dosu aka ndi na iyi be: «Ibunu Bafalisayo, masukusa kogo na sani asi kunzi aka. Luki limoti, kuso kunu mikaga butumo no kubaku na diya bide! ⁴⁰ Makibigu luki! Makasima be Kunzi nino agya makrumuka ma kunzi kibigu goni nimo ma kuso? ⁴¹ Huroni batε bayangya nimo ma na imu, iba masi iki kewa bingε ko bulya kunu.

⁴² Kumbu kunu ibunu Bafalisayo! A beyo, mapaga Kunzi zaka wa makrumuka masi, luki limoti makabusala kaiko bingbingbili na bambanzu na kapa Kunzi. Makwanano bi kagya beyo, ni makosigu magogo.

⁴³ Kumbu kunu Bafalisayo! Ibunu mapaga kaiko ka moliki ma kambwa ka bandabu kunu baya malumba. Mapaga goni be bambanzu biki kamumuuso na ibiba ka bapa baya musilyoni. ⁴⁴ Kumbu kunu! Ma abe bam-

†† Bamboku-mboku ka Bayuda bandeli binaga ndi be a na izangiya yidingi kayisukusa maboku kambwa mulyalya. Maliko 7:3-4. Luki limoti, Yeso amuyatu ndi iyi (Matayo 15:2) na babibya kaki bakagayigu ndi ibu begeyo (Matayo 15:20; Maliko 7:2-5).

buka ni bayo kimibisikonogige, bambanzu banakpakyana kugu yi † ni bagege kaibo.»

⁴⁵ Kwa wa, bemoti luga ka bowonisilo ba mutuu abikya ndi Yeso be: «Muwonisilo, niyo wakabikya beyo, wakatitambwa na ibusu goni!»

⁴⁶ Yeso asikisya ndi be: «Kumbu kunu goni, ibunu bowonisilo ba mutuu! Mubinikisaga bambanzu mokumbogi mutititi kabinika, nimo ibunu makaviligu gugu na kpengbe aka kaubinikiso. ⁴⁷ Kumbu kunu! Makopika bambuku ka bogyalandu ko Kunzi nibo boti tonu bulumwisaga ndi. ⁴⁸ Kwa begoyo makowonisila be mabinikyanatu ndi goni ibunu likrumuka nibo boti tonu bagya ndi lo. Iba bulumwisaga ndi bogyalandu, ibunu makopika kwa bambuku kabu! ⁴⁹ Kinili Kunzi abikya ndi ka yimibo kaki be: «Netikiyatu bogyalandu na batutambwa. Bulumwisaga ndeke bemoti-bemoti luga kabu, bugyogyisa bagogo.» ⁵⁰ Katukya wa aka wa bagya ndi mino jibili, bulumwisogoni bogyalandu budingi, na ibunu batu ba lisyeli ni lina bo bamugyogyisa ndeke. ⁵¹ Bamwo mbeyi ndi Abeli, ka mulibo, bamwo ndi Zakalia, ka pa yangba ya Ndabu ko Kunzi, luga wa gbogbo niyo baraga ndi mino barere na pa yotu kuge. ^{††} Iyo, nakamubikya ambe bugyogyisa ndeke batu ba lisyeli ni lili ko bulya makrumuka nimo masi.

⁵² Kumbu kunu bowonisilo ba mutuu! Mudulyogoni bengeri pisi ya kiba likrumuka ko Kunzi bikrowokrowo. Iunu bamombukwana-donu bi makege ibunu kogulyo, manekringba goni nibo bakara kogulyo.»

⁵³ Niyo Yeso opupa ka ndabu yi niyo, bowonisilo ba mutuu na Bafalisayo banyo ndi zigo. Barunga ndi kakpima buwobi-buwobi ka bopisi baya makrumuka dididi. ⁵⁴ Ka lingunu, ba ndi kalikaga bekye akwanana ndi kasakaga ka manza kaki.

Takikonitogu batu ba kuboboka

(Matayo 10:26-27)

12 Ko ngbingo yi nino, bambaza bakrukru kuge ka bambanzu bamumukana ndi ka kpoko ka Yeso, botoni bikrowo, banaditana magu binvinvini. Yeso arunga mbeyi kabikya babiyya kaki aka be: «Wiminyonito na kuboboka ka Bafalisayo nikwo a abe sibukuso niso ofulisaga mukati. ² Masi nimo a makistu ma inisanatu ka bungbanganya, na nimo a ko dikidi, imibisikosatu ndeke. ³ Kinili masi nimo makabikya ko biti, bambanzu bukana ndeke ka bungbanganya. Masi nimo makabikya na bepisi-pisi ni midulogini ka ndabu, bakawa ndeke ka bakugbondo.»

† Kabuyene na mutuu ka Bayuda, kakpakyana kugu wa mbuku, araga ndi bunye kambwa ko Kunzi. †† 11:51 Wanda ka Mupanganagi 4:8.

Mubongoni Kunzi aka yikaka

(Matayo 10:28-31)

⁴ «Nakamubikya ibunu bawai ambe: makubongonitogu batu nibo bamwago nze, luki limoti, ni kumbuso yi, bakakwananigu kaga luki lagogo kugu yi. ⁵ Luki limoti, nakamubikya ambe wani no mokwononi kabanga: mubongoni Kunzi nino, kumbusa wa kukwaku, a no ngu kamudikita ko buku ba benze na benze. Iyo, nakamubikya ambe iyi no mokwononi kabanga yi!

⁶ Bakugabagigu mbeyi bakuyogodo kubukumuti ka bambuma baba? Luki limoti, Kunzi kabusaligu gugu bemoti aka luga kabu. ⁷ Gugu tukatu ta bamu kunu aka tasi, atitanga. Makobongonitogu neki! ibunu ma na izangiya kuge kakitaga bakuyogodo budingi.»

Limbengi-Lotu akauwonisilo babiyya beyo okwononi mino kanzina

(Matayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ «Nakamubikya bata ambe: mutuu wasi nino ebiniyana ko misa ka bambanzu, Mika-mumbanzu abiniyana ndeke iyi begoyo ko misa ka bamalaika ko Kunzi, ⁹ luki limoti mutuu wasi nino emanganya ko misa ka bambanzu, Mika-mumbanzu amanganya ndeke iyi begoyo ko misa ka bamalaika ko Kunzi. ¹⁰ Mutuu wasi nino akanzina yanyenyeli ko bulya ko Mika-mumbanzu, inisatu na mupilya. Luki limoti nino atambwa Limbengi-Lotu, kinisigu ndeke na mupilya.

¹¹ Ngbingo yi nino binda bamu mino na ibunu ka bandabu baya malumba ka Bayuda, ka bangama na batu bakrukru, makomomonitogu kakisa beyo mosomboku mino ikani beyo mobikyoku mino. ¹² A beyo, Limbengi-Lotu amuwonilatatu nibo mobikyoku ko ngbingo yi nino aka no.»

Lizuni ka mutuu wa mukumbo mudingi nino kugu na yimibo

¹³ Kwa wa mutuu bemoti ka ambaza abikya ndi Yeso be: «Muwonisilo, † ibikiyano baka mika mama ambe tagbanani na iyi mukumbo nimo baba atisilya ndi.»

¹⁴ Luki limoti Yeso asikisya be: «Aluku aaa, wani no ebisi zoi kunu ikani mutuu mugbananaga lingama kunu na mamaku?» ¹⁵ Kumbuso yi ubikya be: «Wiminyonito na musasa ma mukumbo, kye jibili ka mumbanzu kege ko bulya budingi ba mukumbo kaki, gugu ni a na lingama lidingi aka.»

¹⁶ Kumbuso yi, Yeso atwa kwa lizuni li nili: «Mutuu wa mukumbo bemoti a ndi na botiko nibayo apa ndi masoko makru. ¹⁷ Arunga ndi katamanaga, animuusa be: «Nagya se kwa bunu? Nakege na pa niyo nobisa mino masoko kami.» ¹⁸ Iyi aka be: «Okwononi napanzi

‡ Muwonisilo: Bamakagatu goni Yeso beyo, ikani Labi, Labuni ka Libelena (Yuani 20:16).

babasa baya masɔɔ kami, nopika nɔbayo bayakpɛkɛ kɛgbe, kɛsɔ yi nobiso banɛ mino masɔɔ na mukumbo kami masi. ¹⁹ Kumbuso yi, nabikya kɛwa limbengi kami be: Na kɛwa na mukumbo mudingi ka byanga bakpɛ, noyukumatɛ kɛwa mbeyi, nika kɛwa asi kalyalya aka, komwo na kasananiya ɔbili.» ²⁰ Luki limoti Kunzi abikya be: «Ɔwe ngingi mɛna! Wakokwo no biti yi niyina aka yi. Wasilya kɛwa wani mukumbo mi nimana wapimbya bikyɔkyɔɔ mana?»

²¹ Yeso omotiloku be: «A mɛdɔngɔni bɛyɔ ka nɔbo bimɛmɛlyaga mukumbo, luki limoti kani bakegɛ nomu kɛ ko Kunzi.»

Kunzi apága masi nɔmɔ okwononi ka ɔbili

(Matayo 6:25-34)

²² Kumbuso yi Yeso ɛbikya babifya kaki be: «Kinili nakamɛbikya ambɛ: Makigbomisonitɔgɛ bamɛ ko bulya ɔbili kunu, iki ko bulya malili, iki ko bulya nzɛyi kunu ikani ko luki la kimokisyo. ²³ A bɛyɔ, ɔbili a na izangiya kɛgbe kakitaga malili, nzɛyi a na izangiya kɛgbe kakitaga botu. ²⁴ Huminoni mbeyi bombu! Bakakɛnagigɛ, bakobuulyogigɛ, bakegɛ na pa niyɔ bobisaga mino masɔɔ, luki limoti Kunzi ulyolisagatɛ! Wina sɛ, ibunu ma na izangiya yidingi kɛgbe kaɛkitaga bombu! ²⁵ Wani nɔ akwanana luga kunu, pisi kaigbomisa mɛ, kosisilo mino masyɛ ma ɔbili kaki? ²⁶ Kika nekɛ be makakwananigɛ kagya luki likede abe nilɔ, ko bulya iki yɔ makaigbomisa bamɛ ka makpɛmɛka magɔɔ? ²⁷ Wondoni mbeyi maɛwa mo tutu bizumuuu, winoni bɛyɔ abakaga mino: kagyagigɛ ligubo, kakɛbagigɛ botu. Luki limoti, nakamɛbikya ambɛ, gɛtɛgɛ ngama ɔɔɔɔɔɔ aka ka lingama kaki lasi, kimokisyagɛ ndi kutuko kwanza gɛtɛgɛ kumoti aka abe liɛwa limoti luga wa nima. ²⁸ Kika nekɛ ni Kunzi akomokisyogo mapakɛ mo tutu nɔmɔ a na lisyɛ li nili wa, na bɛgala badikita ko buku, ko bulya iki yɔ kakwananigɛ mino kamumokisyogo ibunu bikpɛ? Eeeze, sɛ kɛwa ibunu bana ma na baya yikede aaa!

²⁹ Sɛ kɛwa ibunu, makomomonitɔgɛ kakisa be talya iki, ikani be tomwo iki. Makigbomisonitɔgɛ bamɛ ka nilɔ. ³⁰ A bɛyɔ, batɛ nɔbo bakamibigɛ Kunzi bɔ bikaga kaamama kakisa masi mi nɔmɔ. Luki limoti, Obonu ibagatɛ be ma na mɛsasa ma makpɛmɛka mi nɔmɔ. ³¹ Luki limoti kisoni mbeyi Bɛngama ko Kunzi, kumbuso yi amɛpá kɛwa gɔni magɔɔ kɛgɛ yi.

³² Makobongonitɔgɛ, ibunu ambaza mɛkede aaa! Baba ina ndi binza kamɛpá Bɛngama kaki! ³³ Goboni mukumbo kunu, mɛpá batɛ ba yangya buyi bi. Ika abe makigyilya ibunu bamombukwana-donu bi ligi yisɛma buyi niyɔ buyi kobungigɛ mino. Bisoni lingama kunu kɛgɛ wa lisyɛ kɛ kapɛtikanigɛ ndeke mino. Mɛtɛ wo kubakɛ kakpɛdigɛ, mɛkɛkɛdɛ kalyigɛ bɛgɛyɔ. ³⁴ A bɛyɔ, pa yi niyɔ mukumbo kakɛ o mino, limbengi kakɛ iki kɛ gɔ kɛ.»

Wikoni bakitɔlya kabɛnda Mika-mɛmbanzɛ

³⁵ «Wikoni bakitɔlya kagya ligubo, mikondini dɛkɛfitɔ bingbubu, batala kunu bɛtɛna bingbiii! ³⁶ Wikoni abe bagya-ligubo nɔbo bikaga kabɛnda mombukwana-dabɛ ni anigoku ko dumo. Ngbingo yi nɔmɔ osiloku mino, koyipa holi bahukulya murumi bigala-gala.

³⁷ Magyagya ka bagya-ligubo nɔbo, kika ni mombukwana-dabɛ iginiku, ɛtakanya bubisi! A lingɛnɛ, nakamɛbikya ambɛ, imokisya kutuko kwa ligubo, ulikiso bagya-ligubo kaki ka miza, ɛlɛpyaga malili.

³⁸ Kagyigɛ luki kika ni iginiku na gɛndɛ gɛtɛgɛ ko mboluga aka, ɛtakanya bubisi, bika na magyagya!

³⁹ Wiboni gɔni binza be mombukwana ndabɛ kibogigɛ ngbingo yi nɔmɔ mɛtɛ wo kubakɛ odogoku mino. Kibaga ndi, iba kasagigɛ mɛtɛ wo kubakɛ kogulya kɛ kaki.

⁴⁰ Wikoni nekɛ bakitɔlya, kyɛ Mika-mɛmbanzɛ odoku ndeke ko ngbingo yi nɔmɔ makikigɛ mino na mɛta-managi.»

Babifya bokwononi kaiko abe bagya-ligubo banza na ba kimibo

(Matayo 24:45-51)

⁴¹ Kɛwa wa Petɛlɛ amuusa ndi Yeso be: «Mombukwono-dosu, lizuni li nilina wakabikya li a ko bulya kusu aka ikani ko bulya ka batɛ basi?»

⁴² Mombukwono-dosu asikisya ndi be: «Wani sɛ kɛwa nɔ a mɛgya-ligubo walingɛnɛ na wakimibo? A nɔmɔ mombukwana-daki asilya ligubo lɛlɛpyaga malili ka bagya-ligubo bagɔɔ ko ngbingo yi nɔmɔ okwononi mino. ⁴³ Igyagya ka mɛgya-ligubo nɔmɔ mombukwana-daki kigoku, atakanya idukufini bigubu kagya ligubo li nilɔ. ⁴⁴ Nakamɛbikya bingbanganya, a lingɛnɛ: mombukwana-daki abisa ngama kaanda mukumbo kaki masi. ⁴⁵ Luki limoti, kika ni mɛgya-ligubo nɔ obikyini be: «Mombukwana-dami kɛgɛ kaigoku mbiya wanɛ!» apɛnga kaɛbɛma bagya-ligubo bagɔɔ balɛkɛ na boko bi, kalyalya, komwo na kadamɛwa, ⁴⁶ kɛwa wa mombukwana-daki yi nɔmɔ igoku banɛ ka lisyɛ na ko ngbingo yi nɔmɔ kikigɛ mino kaibo, akpummyo, † agyogyisa mɛdɔngɔni bɛyɔ Kunzi ugyogyisa ndeke mino batɛ nɔbo bakegɛ ka bungbingbili.

⁴⁷ Mɛgya-ligubo nɔmɔ ibaga nilɔ mombukwana-dami apaga, ni kɛgɛ wakitɔlya kagya bɛyɔ, alya pimbo yidingi kɛgbe. ⁴⁸ Luki limoti, nɔmɔ kibogigɛ nilɔ mombukwana-dami apaga, anagya makpɛmɛka nɔmɔ okwononi be bagyogyisi mino, alya pimbo yikede. Nɔmɔ bapá mudingi, bakɛnga ndeke kaigiso mudingi gɔni. Kasilya mɛmbanzɛ kaanda makpɛmɛka mudingi, akɛnga kɛwa ndeke bata mudingi kakitaga.»

† Takwanana gɔni koyikasa be: Agyogyiso banɛ mɛgya-ligubo yitɛla kɛgbe.

Bambanzu bakaigbananaga ko bulya mutiwi ka Yeso
(Matayo 10:34-36)

⁴⁹ Yeso abikya be: «Nodoku ndi kadikita buku ka zibili, no bi kapa kugbe ambe ogbundikonino guregu bi!
⁵⁰ Na na ibatiso niyo okwononi be nogwi. Limbengi kami a kugu bida kadwe ku kwa ku igyonoso mino!
⁵¹ Makasima be nodoku ndi kapá maziyo ka zibili? Nakamubikya ambe: kegbe beyo, luki limoti bambanzu bigbananagatu ko bulya kami. ⁵² Katukya mbiya-mbiya wanu, livananza limoti la bambanzu kubukumuti igbananagatu banu ko bulya mutiwi kami, basaa buyikonilya baba na baba buyikonilya basaa. ⁵³ Abaki miki bigbanana ndeke no mikaki, miki bigbanana na abaki. Amaki miki bigbanana no mikaki musika yi, miki nino musika yi no bigbanana na amaki, titaki miki bigbanana na muzyaki, muzyozyo bigbanana na titaki.»

Wiboni nibo akakitaga mbiya wanu
(Matayo 16:2-3)

⁵⁴ Yeso abikya bata ndi ambaza ka bambanzu be: «Ngbingo yi nino minaga mino bekuba bayo mwayi miso ka dumbe, mabikyaga bigala-gala be: «Mwayi alukatu», igyonosa beyo aka yo. ⁵⁵ Ngbingo yi nino minaga mino muvivi anovivo katukya miso ka zebu, mabikyaga be: «buzu ikatu kugbe», igyonosa beyo aka yo. ⁵⁶ Ibunu batu ba kubabaku bana! Ma bakitulya kaiba isi ya makrumuka ma zibili nimo akainisoniso kenu ka litumbu na kugu wa lisyu, luki limoti ko bulya iki yo makegu mino kaiba isi ya makrumuka nimo akaigyonosona mbiya wanu?»

Okwononi kakkanana na mumuyoniso kaku
(Matayo 5:25-26)

⁵⁷ «Ko bulya iki yo makakogigu ibunu bamombukwana-donu likrumuka kunu na bungbingbili ko pisi ya yigya kunu? ⁵⁸ Makika kanda kambwa ka bazozi na mumuyoniso kaku, gya ngu kakkanana na iyi ni ma mbeyi ko pisi aka. Wakagya beyo, iba waukogini mumuyoniso kaku be kudwisonitogu kambwa ka zozu, zozu ukitisaga ka mabaku ka polisi, polisi ugwi.
⁵⁹ Nakamubikya beyo ambe bakugwi, wakopupikugu ku beyo kani wakanokolyigu buyi basi nibo ika ni bukuni.»

Kayikoso zibili kunu ikani kolumwogo

13 Ko ngbingo yi ndi nino, bambanzu bemoti-bemoti bodoku ndi katumbulyaga Yeso, beyo Pilatu ulumwisaga ndi mino Bagalilaya ko ngbingo yi nino ba ndi mino kapá Kunzi bapere. Na bangu kabu amatikana ndi na niyo ka banyama bi nibo ba ndi kapá ka apere. ² Yeso umigisya be: «Makasima be bulumwisaga ndi Bagalilaya bi nibo kye ba ndi batu banyu kugbe kakitaga bagogo basi?» ³ Haaa, luki limoti

nakamubikya ambe makoyikosi yigya kunu, ibunu basi molumwaga ndeke mudongoni abe ibu goni. ⁴ Ikani makasima be bambanzu tekebe na bugina bi nibo manala ma Siloamu ugbigbila ndi, ulumwisogo, bu ba ndi bagya-manyu kakitaga batu basi ba Yelusalema?
⁵ Haaa, luki limoti nakamubikya ambe makoyikosi yigya kunu, ibunu basi molumwaga ndeke mudongoni abe ibu goni.»

Yeso akatwa lizuni la bugu nibo kabukutagigu

⁶ Kumbuso yi Yeso ubikya ndi lizuni li nili: «Mambanzu bemoti a ndi na bugu nibo akuna ndi ko tiko kaki. Odogoku ndi kaanda bumo yi, luki limoti ni kinigu. ⁷ Abikya kawa zamu wo tiko be: «Wina mbeyi! A kawa byanga bisaa wa nodogoku mino kaanda mago kusili wa bugu bi niba ni nakegu katakanya yi. Gbita! Ko bulya iki yo o mino kohuma pa payaya?» ⁸ Luki limoti zamu nino asikisya ndi be: «Mombukwono-dosu, wasa mbeyi bata ka syangasu si nisi. Nakpo mbeyi ka bakpoko-koko bi, noduka na litumbu la doko. ⁹ Takagya beyo, akwananatu yagogo kabukuta ka syangasu sa kumbuso! Kobukuti se kawa, wogbitisiso!»

Yeso ahukusini muko bemoti ka Lisyu la kimumbiso

¹⁰ Lisyu limoti la kimumbiso, Yeso a ndi kapá mutiwi ka ndabu imoti ya malumba ka Bayuda. ¹¹ Ku beyo, a ndi na muko bemoti nino a ndi no kolobu kuso wa byanga tekebe na bugina. Limbengi la bunye limoti a ndi ni andungulyogini, adukufu mugogmu bigubu ni kegbe wa akwanana ndi mino guregu kananikana aka. ¹² Niyo Yeso amina beyo, amaka, abikya be: «Ye ma, kolobu kaku osyini.» ¹³ Abisilya ndi mabaku, wa aka wa ananikana, apanga ndi kabibiso Kunzi. ¹⁴ Luki limoti, niyo ngama wa ndabu ya malumba yi niyo ina be Yeso ahukusini mambanzu ka Lisyu la kimumbiso, limbengi akandikanaga ndi bisulu-sulu. Iyi aka na ambaza ka bambanzu bi nibo ba ndi bumumukana wa be: «Masye ma ligubo a madiya, dogoniku kayihukuso ka masye mi nimo aka mo ni kegbe ka Lisyu la kimumbiso!»
¹⁵ Luki limoti, Mombukwono-dosu amigisya be: «Ma batu ba kubabaku! Ka Lisyu la kimumbiso, mambanzu yikaka-yikaka luga kunu kakulagigu ngombe ikani pun-da kaki ka pa iyalya, atundulo komwa libo? ¹⁶ Na muko yi nime, miko mika Abalahamu nino abili akandaga ndi ka byanga tekebe na bugina, kokwononigu bi be bakulagi ka ligbito kaki ka Lisyu la kimumbiso?»
¹⁷ Ngbingo yi nino Yeso a ndi mino kamubikya beyo, bomuyoniso kaki basi bimukana ndi suni. Luki limoti ambaza wasi ka bambanzu ogwa ndi magyagya kaina makrumuka mambanga-mbanga masi nimo a ndi kagya mo.

Bokingyasa Bʼngama ko Kunzi na iki?

(Matayo 13:31-32; Maliko 4:30-32)

¹⁸ Kumbuso yi Yeso abikya be: «Bʼngama ko Kunzi a mʼdʼngɔni na iki? Nokingyasa piye na iki? ¹⁹ A abe libu-mo likede niɓ mʼtʼu bemoti ava ndi, akuna ko tiko kaki. Niyo abaka, iita kʼwa ndi sibukɔsɔ sidingi, bombu bodoku kopika bandabu kabu kɛgʼ wa tabi yi.»

²⁰ Yeso abikya bata be: «Nokingyasa Bʼngama ko Kunzi na iki? ²¹ A mʼdʼngɔni abe sibukɔsɔ niso ofulisaga mukati. Muka bemoti ava ndi, opula na fufu wakpe kadwe kɛkwakɛ fufu ofula ndi mino wasi bidai!»

Wani nɔ ogulya ka Bʼngama ko Kunzi?

(Matayo 7:13-14, 21-23)

²² Kumbuso yi, Yeso inda ndi misa ka Yelusalema, anolingyo bagɛɛ no giyo dididi, anapʼa mʼtʼu.

²³ Mʼtʼu bemoti amuusa ndi be: «Mombukwono-dosu, bambanzu bakede aka bɔ binisonisa ndeke na muhukuso?»

Yeso usikisya be: ²⁴ «Gyoni ngu yasi kogulya ka mupumi makpwa. A beyo, nakamɛbikya ambe, bambanzu budingi badingila ndeke kogulya mino, luki limoti bakakwananigɛ. ²⁵ Ngbingo yi ninɔ mombukwana ndabu amaga ndeke mino, adɛlaga mupumi, ibunu, mika ndeke kunzi, mapɛnga koyipa holi manabikya be: «Mombukwono-dosu, tihukulyanɔ baka mupumi.» Iyi amusikisya ndeke be: «Nakibigɛ kɛ mapɛnya mino!» ²⁶ Ibunu aka ndeke be: «Talyalyaga ndi, tanomwo pa imoti na ibunu, iwe gɔni nɔ watipaga ndi mʼtiwi ka bapa yangba baya bagɛɛ kusu.» ²⁷ Luki limoti, igilya ndeke bata kamɛbikya be: «Nakibigɛ kɛ mapɛnya mino. Tukyoni buwobi na imi, ibunu basi ma bagya-manye!» ²⁸ Kɛ beyo, bagamana ndeke na kailya manzu wa mamina ndeke mino Abalahamu, Isaka, Yakɔbɔ na bogyalandu basi niɓɔ ka Bʼngama ko Kunzi, luki limoti bamumbimba ndeke ibunu kunzi! ²⁹ Bambanzu bemoti-bemoti bodogoku ndeke katɔkya ka ingenge na ka dumbe, ka ziɓɔ na zebu, bika ndeke bakikogo kalyalya ka bʼngama ko Kunzi. ³⁰ A beyo, niɓɔ ba kumbuso, bika ndeke kambwa, na niɓɔ ba kambwa bika kʼwa ndeke kumbuso.»

Batu ba Yelusalema bakegɛ kamukana Yeso

(Matayo 23:37-39)

³¹ Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, Bafalisayo bemoti-bemoti bakpudoku ndi Yeso, babikya be: «Tɔkya wanɛ, waga ka pa yagɔgɔ, kye ngama Eldi Atipasi akapa kaumwisiso.»

³² Yeso umigisya be: «Windoni kabikya nziyo ninɔ ambe: «Na lisyɛ li nilina nakokpummyo mambengi ma bʼnyɛ, kohukuso bokolobu, na bɛgala naga

mʼdʼngɔni begeyo. Kumbusa wa masyɛ mi nimɔ, nama ligubo kami.» ³³ Luki limoti, ɛbikya be: okwononi be nidukulogi na ligundu kami na lisyɛ li nili, na bɛgala, na lisyɛ niɓ lagɔgɔ, kye kokwononigɛ be bamwi mugalandu kunzi wa Yelusalema.

³⁴ Eeze ibunu batu ba Yelusalema, batu ba Yelusalema, makahulumwisogo bogyalandu, manɛbɛma na matamu niɓɔ Kunzi utikoku! Nganga yinga yo napa ndi mino kamɛmɛla batu kaku mʼdʼngɔni beyo kɔkɛ ɛmɛmɛlaga mino bomikaki ka bɛpandɛlɛ, luki limoti, ibunu makapagu ndi! ³⁵ Eɛ winoni se, ndabu kunu otigala ngundu. Nakamɛbikya ambe: makeminigɛ bata kadwe ko ngbingo yi ninɔ mabikya ndeke mino be: «Kunzi adukulyi mʼtʼu yi ninɔ akodoku bʼbʼngana ko lina ka Mombukwono-dosu!»

Yeso ahukusini mʼtʼu wo kolobu ka Lisyɛ la kimumbiso

14 Lisyɛ limoti la kimumbiso, Yeso inda ndi kɛ ka ngama bemoti ka Bafalisayo ninɔ amaka ndi kalyalya kɛ kaki. Bambanzu ba ndi kanda Yeso bizumuuu. ² Wina se, alɛkɛ bemoti wo kolobu ya ngunde a ndi wakamaga wa. ³ Kʼwa wa, Yeso umuuso bowonisilo ba mʼtʼu na Bafalisayo be: «Mʼtʼu kusu apagatu ikani amɛyatɛ kahukuso mambanzu ka Lisyɛ la kimumbiso?»

⁴ Luki limoti badakyana ndi biwo. Kʼwa wa Yeso avila ndi alɛkɛ nɔ, ahukuso, apʼa ligundu. ⁵ Kumbuso yi Yeso ɛbikya ndi bowonisilo ba mʼtʼu na Bafalisayo be: «Wani nɔ luga kunu, mikaki ikani ngɔmbe kaki kogwa ka libye, kakwananigɛ kanyo gʼtɛgɛ ka Lisyɛ la kimumbiso aka?»

⁶ Likpɛmɛka li niɓɔ ɛmbanga ndi kaigisyo.

Kunzi ɛbinikaga batu niɓɔ bisisogo

⁷ Yeki Yeso inaga ndi be batu niɓɔ bɛmakaga ka malili bakisaga kaiko ka moliki ma kambwa aka, ɛtɛlyɛ ndi lizuni li nili: ⁸ «Mambanzu kɛmaka ko dumo wo vononi, wakikonitɔgɛ ka buliki ba kambwa. Kye yagɔgɔ bamokito gɔni mʼtʼu wa ibiba kaɛkitaga iwe, ⁹ iba mʼtʼu yi ninɔ amumoki ibunu basi baba, kodonukoto kaɛbikya be: «Mɛsilya mbeyi alɛkɛ yi nimɛ buliki bi niɓa.» Winda kʼwa kaiko ka buliki ba kumbuso mutumo no suni bidɛ. ¹⁰ Luki limoti, bakɛmaka ko dumo, winda kaiko ka buliki ba kumbuso, iba ngbingo yi ninɔ mombukwono dumo odoku mino, ɛbikyɛ ni iyi be: «Wai-iaaa, da wiki kɛnɛ kambwa.» Wika kʼwa na ibiba kambwa ka batu basi niɓɔ mika na ibɛ kalyalya. ¹¹ A beyo, mʼtʼu wasi ninɔ ibinikaga, Kunzi asisagatu. Na ninɔ isisogo, Kunzi abinikagatu.»

¹² Kumbuso yi, Yeso abikya mʼtʼu yi ninɔ amaka ndi nɔ be: «Ngbingo yi ninɔ wo mino kamaka bambanzu kalyalya kɛ kaku na bɛsɔbi ikani gʼtɛgɛ na bɛgɔgɔ aka, wakumokonitɔgɛ bawai-dakɛ, bamamakɛ, li-

vananza kakɛ, gɛtɛgɛ bapimbani kakɛ aka niɓɔ ba mukumbo. Kye ibɛ bakwananɛtɛ gɔni kaɛmaka ko ngbingo kabɛ, ika kɛwa abɛ bakumigisyo masi nimɔ upi bi. ¹³ Luki limoti, ngbingo yi ninɔ wo mino kalyisiso dumo, hɛmaka bokwino, batɛ bakigyagya, niɓɔ ba mɛdili na niɓɔ ba bokolobu baya mamɔmɔ. ¹⁴ Wakagya bɛyɔ, Kunzi udukilyatɛ bɛbɛngɛ kye ibɛ bakakwananigɛ kaumigisyo. Kunzi ɛkalya ndɛkɛ gɔni ko ngbingo yi ninɔ batɛ bongbingbili bopupa ndɛkɛ mino ka bam-bɛkɛ.»

Yeso akatwa lizuni ko bulya ka batɛ niɓɔ bɛmakaga ko dumo

(Matayɔ 22:1-10)

¹⁵ Niɔ bɛkana mɛnzina mi nimɔ bɛyɔ, mɛtɛ bemoti luga ka niɓɔ ba ndi kalyalya pa imoti na Yeso abikya bɛ: «Igyagya ka mɛtɛ yi ninɔ alyalya ndɛkɛ ko dumo ninɔ wa Bɛngama ko Kunzi!»

¹⁶ Yeso amigisya na lizuni li nili: «Mɛtɛ bemoti alyisisa ndi dumo mudingi, ɛmaka ndi bambanzɛ buidingi. ¹⁷ Niɔ ngbinga wa malili itulyana, atika mɛgya-ligubo kaki kaɛbikyaga bambanzɛ basi niɓɔ ɛmaka ndi bɛ boduku kye ngbingo wa malili itulyonini! ¹⁸ Luki limoti ibɛ basi, yikaka-yikaka babikyaga ndi bɛ ɛpilyi. Mɛtɛ wa mambwa abikya mɛgya-ligubo nɔ bɛ abikyiku mombukwana-daki bɛ: «Noluwi bi tiko, okwononi bɛ naga mbeyi kainoku yi. Kikiliki, ipilyatɛ.» ¹⁹ Mɛtɛ wagɔɔ abikya bɛ: «Nuluwi bi bangɔmbe tekebe † ko bulya ligubo likɔ tiko, nakainda kaɛnda. Kikiliki, ipilyatɛ baka.» ²⁰ Mɛtɛ wagɔɔ bata bɛ: «Navi bi muko mbiyambiya wanɛ, kinili nakɛgɛ imi kainda kɛ.» ²¹ Mɛgya-ligubo iga ndi ka mombukwana-daki, apaga mongoni mi nimɔ masi. Niɔ ɛkana bɛyɔ, limbengi akandikana-ga bisɛɛ-sɛɛ, abikya mɛgya-ligubo kaki nɔ bɛ: «Wogoni bigala ka mɛ ma sengi, ka bopisi baya gɛdɛ, idulyoku wanɛ na batɛ ba yangya, niɓɔ ba kigyagya, niɓɔ ba bokolobu baya mamɔmɔ na niɓɔ ba mɛdili.» ²² Ngbingo yi ninɔ mɛgya-ligubo igoku mino, abikya bɛ: «Ngama, nogyi mɛdɔngɔni bɛyɔ aka yɔ webikyini mino, luki limoti pa atɛ aka mbeyi bata.» ²³ Kɛwa wa abikya bɛ: «Syo ka mɛ ma sengi na ka bapa bayagɔɔ kɛ wakwanana mino kaɛtakanya bambanzɛ. Hɛbikya batɛ basi niɓɔ wabangana na ibɛ ambɛ boduku, iba dumo kami otumi.» ²⁴ Nakamɛbikya ambɛ: «luga ka batɛ bi niɓɔ bɛmaka ndi kambwa, kɛgɛ na mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka ninɔ alyalya ndɛkɛ ko dumo kami!»»

Babibya ka Yeso bokwononi kaasa makpɛmɛka masi

(Matayɔ 10:37-38)

²⁵ Kɛwa wa, ambaza mudingi ka bambanzɛ a ndi kabibya Yeso. Oyikana ndi miso kɛ kabɛ, ɛbikya basi

† Bɛkandilaga ndi bengbingili ka mɛ baba-baba. Ngbingo yi ninɔ bikaga ndi mino kakpakyana, banoluto bagita nibayɔ akpɔɔ kɛwa ndi litɔmbɛ.

bɛ: ²⁶ «Mɛmbanzɛ ika mɛbibya kami iba ɛpaga kɛgɛ kakitaga abaki, amaki, mukaki, bomikaki, bamamaki, gɛtɛgɛ kakitaga ɔbili kaki mombukwana-daki yi aka. Kogyi bɛyɔ, kakwananigɛ kaika mɛbibya kami. ²⁷ Mɛtɛ yi ninɔ kɛgɛ kabinika mɛsalaba kaki kɛbibya, kakwananigɛ kaika mɛbibya kami. ²⁸ Wani mbeyi nɔ luga kunu kapa kopika mɛnala, kapɛngigɛ mbeyi kaiko, imuusa bɛ ligubo li niɓɔ alya buyi binga. Kumbuso yi, anda ikani atɛ no buyi buidingi niɓɔ akwanana komosisyo nobu ligubo li niɓɔ. ²⁹ Luki limoti, kakpɔ asi mubumbe aka ni komagɛ, batɛ basi niɓɔ bika kaino, bika katiba, ³⁰ banabikya bɛ: «Yooo! mɛtɛ yi nimɛna abɛkɛlaga ndi bɛ akopiko, luki limoti kani komagɛ!» ³¹ Mɛdɔngɔni gɔni abɛ ngama bemoti mudingi kapa kainda kabɛmana na ngama wagɔɔ, apɛngɛ mbeyi iko, imuusa bɛ: «Na na basɛda ɛɔfɛ tekebe aka, nakwananɛtɛ kakpɛmyo nobu mumuyoniso kami ninɔ a iyi na ibɛ bɛɔfɛ batekebe baba?» ³² Kina bɛ kakwananigɛ kakpɛmyo, atikilya bambanzɛ ni a mbeyi asi byi aka kakɛngɛ bɛ bɛkanani ka maziɔ.» ³³ Kɛwa wa Yeso opipiloku bɛ: «Gɛtɛgɛ mɛtɛ bemoti aka luga kunu, kakwananigɛ kaika mɛbibya kami kani kosigɛ masi nimɔ a nomu.»

Liniko la ndapulu kɛgɛ na izangiya

(Matayɔ 5:13; Malikɔ 9:50)

³⁴ «Liniko a luki lanza. Luki limoti, liniko kandapanaga, luki tino bata lo akwanana kondingimosogo? ³⁵ Kikigɛ bata na izangiya gɛtɛgɛ ko pisi imoti aka, luki limoti bombimbo kɛwa limbimbo. Mɛtɛ yi ninɔ a na motili ma kɛkana, ɛkanitɔ!»

Kɔndɔɔ ninɔ obungaga ndi inisini

(Matayɔ 5:13; Malikɔ 9:50)

¹⁵ Lisye limoti, bandɔmbe ba manzanza na batɛ bagɔɔ ba yigya-yanyɛ basi bakpudoku ndi Yeso kamɛkana. ² Luki limoti Bafalisayɔ na bowonisilo ba mɛtɛ bapɛngɛ ndi kainzinzinya, banabikya bɛ: «Alɛkɛ yi nimɛna akaɛtilya na kalyalya na batɛ ba yigya-yanyɛ!» ³ Yeso utulyoku kɛwa ndi lizuni li nili: ⁴ «Mɛtɛ bemoti luga kunu kika na bakɔndɔɔ miya, bemoti luga kabɛ obungogo, kakwananigɛ kaɛsa niɓɔ batekebe kɛbɔmɛ na kɛbɔmɛ ka isa, aga kakisa ninɔ ika ni obungogini bi kadwe kɛ kwa kɛ aminoku mino? ⁵ Ngbingo yi ninɔ amina mino, ogwa magyagya. Abinika ka mambiga. ⁶ Kumbuso yi iga kɛ kaki, ɛmaka bawai-daki na bapimbani kaki, ɛbikya bɛ: «Doniku kogwa magyagya pa imoti na imi kye naminini kɔndɔɔ kami ninɔ obungaga ndi!» ⁷ Nakamɛbikya ambɛ a mɛdɔngɔni bɛgɛyɔ, igyagya ikaga yidingi kɛgɛ wa lisye wa mɛtɛ wanyɛ oyikasaga mino ɔbili kaki kakitaga niɔ bambanzɛ bongbingbili batekebe kɛbɔmɛ na kɛbɔmɛ niɓɔ bakegɛ na mɛsasa koyikoso ɔbili kabɛ.»

banzɛ kika na bokoli ka makpɛmɛka makekeke, ika na bokoli gɔni na kɛbɔbɔkɛ ka nimɔ makpɛkɛkɛ. ¹¹ Kika neki ni makegɛ na bungbingbili ko bulya mukumbo ma payaya nimɔ kɛnɛ ka ɔbili, wani nɔ amɛpá ndeke izangiya ya lingɛnɛ? ¹² Makiki na bungbingbili ko bulya mukumbo ka mɛtɛ wagɔɔ, wani nɔ amɛpá nimɔ kunu?

¹³ «Kegɛ na mɛtɛ bemoti ninɔ akwanana kagugubyo bangama baba. A bɛyɔ, amɛya bemoti, apa wagɔɔ, ikani igɛmya ka bemoti, amina wagɔɔ payaya. Makakwananigɛ kagugubyo ko ngbinga bemoti Kunzi no buyi.»

Yeso akaɛbikyaga bambanzɛ makpɛmɛka dididi

(Matayɔ 11:12-13; 5:31-32; Malikɔ 10:11-12)

¹⁴ Niɔ Bafalisayɔ ba ndi kaɛkana mɛnzina mi nimɔ bɛyɔ, batiba ndi Yeso bikyaaa, kye ɓapagatɛ ndi ibɛ buyi. ¹⁵ Yeso ɛbikya ndi bɛ: «Migyaga ko misa ka bambanzɛ abɛ batɛ bongbingbili, luki limoti Kunzi ibatɛ mambengi kunu masi. Kye luki nilɔ inisaga na ibiba ko misa ka bambanzɛ ikaga luki la payaya ko misa ko Kunzi.

¹⁶ Kadwɛ ko ngbingo ka Yuani-Mubatizai, a ndi ngbingo wa Mɛtɛ ka Musa na bogyalandɛ. Katɛkya ndi ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, Mongoni Manza ma Bɛngama ko Kunzi ibikyogoni ndi, na mɛtɛ wasi bemoti-bemoti akagya kekele kogulya mino. ¹⁷ A yarɛrɛ lisyɛ na ɔbili kolimiko, luki limoti a yarɛrɛ kɛgbe mikya libiso gɛtɛgɛ mɛkɛdɛ aka wa Mɛtɛ kolimiko.

¹⁸ Mɛtɛ wasi ninɔ asikisaga mukaki, ava wagɔɔ, ika abɛ kasyɛ na muko ikani mbɛnya bɛngeni, na mɛtɛ ninɔ avaga muko ni mbɛnyaki asikisini, mɛtɛ yi ninɔ ogiyini bilya.»

Yeso akabiba bibɛ ka mɛtɛ wa mukumbo na Lazalɔ

¹⁹ «A ndi na mɛtɛ wa mukumbo bemoti ninɔ imokisyaga ndi botu bayanzana na baya ligabɛ lapɛ. Masyɛ masi ikaga ndi kogwa magyagya, analyalya binza. ²⁰ A ndi gɔni na mɛtɛ wa yangya bemoti ninɔ ina ndi bɛ Lazalɔ, a ndi na ɓapwayi nzɛyi yasi. Ikaga ndi iyi wakanga ka kpɔɔ wa mupumi ma ndabɛ ka mɛtɛ wa mukumbo yi ninɔ. ²¹ Lazalɔ ikagatɛ ndi na mɛsasa kalya makɔmbɔ nimɔ anyɛkaga ndi ka miza ka alɛkɛ ninɔ. Luki limoti bɛnva kɛwa bɔ bodogoku ndi kadyo ɓapwayi. ²² Lisyɛ limoti, mɛtɛ wa yangya ninɔ okwa ndi, ɓamalaika baga ndi na iyi buwobi na Abalahamɛ ka Paladiso. Kumbuso yi, mɛtɛ wa mukumbo okwa ndi gɔni, balumbo. ²³ Ka ɓabili kɛ a ndi kalya kumbu kɛgbe. Kɛwa wa, ikwɛ kɛgɛ, amina Abalahamɛ byi, sɛ kɛwa Lazalɔ ka kpɔɔ kaki. ²⁴ Apamikana bɛ: «Baba Abalahamɛ, iminilyanɔ baka kumbu, mɛtikanaɔ baka Lazalɔ kalubo kpɛngɛ ko libo, edudulisi lisasɛ, kye nakaigyogiyisa kɛgbe ko buku bi nɛba.» ²⁵ Luki limoti,

Abalahamɛ abikya ndi bɛ: «Mikami, tamana mbɛyi ambe winisana ndi na lingama lidingi ka ɔbili kakɛ ni Lazalɔ a sɛ ndi iyi kalya kumbu yidingi. Mbiya wanɛ, a kɛwa iyi kogwa magyagya kɛnɛ, wa kɛwa iwe kaigyogyiso. ²⁶ Na gɔni, libyɛ lodu a luga kusu na ibunu. Kɛwa wa gɔ wa, niɔ bika kapa katɛkya kɛnɛ kaina kɛ mo mino kɛ bakakwananigɛ. Na niɔ bika kapa katɛkya kɛ kodoku kɛnɛ, bakakwananigɛ kazaba bɛgɛyɔ.»

²⁷ Mɛtɛ wa mukumbo aka na iyi bɛ: «Kikiliki baba, itikilyanɔ baka Lazalɔ kɛ ka livananza kami, ²⁸ kye na na bomika mama kubukumuti. Inɔi kaɛbikya kambwa aka iba bakodonikutɔgɛ bata ibɛ kɛnɛ ka pa ya kigyogyiso yi niyi.» ²⁹ Luki limoti, Abalahamɛ amigisyɛ bɛ: «Bama-makɛ ba no mobiso ma mɛtɛ ka Musa na bogyalandɛ, ɓɛmɛkani asi ibɛ aka!» ³⁰ Mɛtɛ wa mukumbo nɔ aka na iyi bɛ: «Baba Abalahamɛ, kɛgɛ nilɔ okwononi nilɔ aka lɔ. Luki limoti, kika ni mɛmbanzɛ opupiniku ka ɓabili inda kɛ bo mino, boyikosatɛ ɔbili kabɛ.» ³¹ Luki limoti, Abalahamɛ abikya bɛ: «Bakopo kahɛkana mɛtɛ ka Musa na kahɛmɛkana bogyalandɛ, bakabailiyigɛ kika gɛtɛgɛ ni mɛmbanzɛ opupiniku ka ɓabili aka.»»

Kaugwisiso na kaɓɓilya bɛngeni

(Matayɔ 18:6-7, 21-22; Malikɔ 9:42)

17 Yeso ɛbikya ɓabibya kaki bɛ: «Bopisi bayigya ɓɛnyɛ kɛgɛ na nyika, luki limoti kumbu ka mɛtɛ yi ninɔ ulutaga bɛngeni kagya ɓɛnyɛ! ² Akwanano bi bɛ ɓakpikili litalɛ lakpɛ ko singasɛ, ɓadikita ko libo lidingi, iba kulutonito batɛ ba baya yikɛdɛ katɛkya ko pisi ya bungbingbili. ³ Wiminyonito binza:

Kika ni mamakɛ ugyilyini ɓɛnyɛ, muyoyisatɛ. Kɛkɛnɔgɛ mɛpilya, wapilya. ⁴ Kika ni ugyilyini ɓɛnyɛ nganga madiya na ika ka lisyɛ limoti, odoku kaɛkɛnɔgɛ mɛpilya nganga madiya na ika gɔni, wapilya.»

Baya akwanana kagya makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga

⁵ Batɛtɛmbwa ɓabikya ndi Mombukwono-dosu bɛ: «Timatilya baya kusu.»

⁶ Mombukwono-dosu igisyɛ bɛ: «Makiko bi na baya gɛtɛgɛ kani a yikɛdɛ aka abɛ maya ma agbedɛ-gbedɛ, makwanano bi kabikya sibɛkɛsɔ si nisina bɛ: «Mukuko, wikunoku ka limbengi lo libo lidingi,» Amɛmɛkanatɛ bi.»

Bagya-ligubo ɓakwanana kagya iki?

⁷ «Tovini mbɛyi abɛ mɛtɛ bemoti luga kunu a na mɛgya-ligubo bemoti ninɔ akpɔɔ botiko ikani ubuulyaga bambaza ka banyama. Ngbingo yi ninɔ mɛgya-ligubo igogoku mino ko tiko, akwananatɛ kabikya bɛ: «Doku bikwa kalyalya?» ⁸ Kali, luki limoti abikya bɛ: «ɓɛmbambilya malili, kumbuso yi wigomasyana botu, wodoku

kegugubyo ko ngbingo yi ninc niko mino kalyalya na komwo. Kumbuso yi wakwanana kɔwa gɔni iwe kalyalya na komwo.»⁹ Abibisa mɔgya-ligubo kaki kye ika ni ogyini nilɔ akpamyi? ¹⁰ A mɔdɔngɔni abe ibunu gɔni: ngbingo yi ninc mogyini mino masi nimɔ Kunzi akamɔkpamyi, bikyoni ambe: «Ta bagya-ligubo ba-payaya aka, togyi ligubo nilɔ aka lo kusu.»

Yeso uhukusini bakebu-kebu tekebe

¹¹ Ngbingo yi ninc Yeso a ndi mino kaında misa ka Yelusalema, abyɛ ka melili ma iwili ya Samalia na Galilaya. ¹² Niyo a kɔwa ndi buwobi kosila ka mugi mimoti bene, bakebu-kebu tekebe bakpudoku ndi. Bama-ga ndi byi na iyi, ¹³ barɔnga kapamikanaga be: «Muwonisilo, Yeso aaa, kikiliki tikwilyano baka kumbu!»

¹⁴ Yeso amina ndi, abikya be: «Windoni kɔ bokumu bo mino bamɔkpimi nzɔyi. †»

Ngbingo yi ninc ba ndi mino kaında aka nɔ, bahɔka. ¹⁵ Niyo bemoti luga kabɔ ina be oukuni, igoku ndi ka Yeso anabibiso Kunzi na liyo lapɔ. ¹⁶ Ogwa ndi mokpukpu kambwa kaki, amigisya ibiba. A ndi Musamalia. ¹⁷ Kɔwa wa Yeso aka be: «Kegɔ bambanzɔ basi tekebe bo bongumoni? Nibɔ bagɔɔ kɔbɔmɔ ba kɔwa yani? ¹⁸ Kegɔ gɔtɔgɔ na mɔtɔ bemoti aka ninc igiku kamigisilyo Kunzi ibiba, kiki asi mɔbyi yi aka nimɔ.» ¹⁹ Kumbuso yi, Yeso abikya be: «Wamaga, waga. Baya kakɔ uhukusini.»

Bɔngama ko Kunzi a luga kunu

(Matayo 24:23-28, 37-41)

²⁰ Bafalisayo bamuusa ndi Yeso be: «Bɔngama ko Kunzi odoku piye ndeke ngbingo tino?»

Umigisya be: «Bɔngama ko Kunzi kegɔ kodoku abe luki la kimibisikono. ²¹ Bakabikyigɔ ndeke be: «Winoni, ibu niba!» ikani «Ibu nibɔ kɔ!» Kye Bɔngama ko Kunzi a luga kunu.»

Lisyɛ nilɔ Mika-mɔmbanzɔ odoku ndeke mino

²² Kumbuso yi Yeso abikya babiɔya kaki be: «Ngbingo wagɔ odokuto ndeke ninc miko mina na mɔsasa kamina Mika-mɔmbanzɔ gɔtɔgɔ ko ngbinga mɔkedɛ aka, luki limoti ni makaminigɔ. ²³ Bamɔbikyaga ndeke be: «A kɔ!» ikani «A wanɔ!», luki limoti makindonitɔgɔ kɔ, makogonitɔgɔ mɔngɔ kɔ beyɔ. ²⁴ A beyɔ, lisyɛ li nilɔ Mika-mɔmbanzɔ odoku ndeke mino, ika ndeke mɔdɔngɔni abe ngbangbata kanginana. Mɔdɔngɔni begeyo ngbangbata anginanaga mino katɔkya ka muliɔ ma ɔbili na kadwe ka magɔɔ, bambanzɔ bamina ndeke Mika-mɔmbanzɔ begeyo ka lisyɛ nilɔ op-uponoku ndeke mino. ²⁵ Luki limoti okwononi be Mika-mɔmbanzɔ igyogyisi mɔbyi kɔgbe, batɔ ba lisyɛ li nili-

† Bokumu bo bakpimaga ndi, ibu gɔni bo babikyaga ndi bingbanganya be mɔmbanzɔ oukuni.

na bambimbo. ²⁶ Mɔdɔngɔni begeyo igyonosa ndi mino ko ngbingo ka Nɔa, ika ndeke begeyo ngbingo yi ninc Mika-mɔmbanzɔ odoku ndeke mino. ²⁷ Bambanzɔ bikaga ndi kalyalya, banomwo, banavanana kadwe ka lisyɛ li nilɔ Nɔa ogulya ndi mino ka ingbɔɔ. Tumo odoku kɔwa ndi biyakpa, bambanzɔ basi bolumwaga ndi. ²⁸ A bata mɔdɔngɔni begeyo igyonosa ndi mino ko ngbingo ka Loti. Bambanzɔ bikaga ndi kalyalya, banomwo, banaluwo na banagaba makpɔmɔka, banadima botiko na banopiko bandabɔ. ²⁹ Luki limoti lisyɛ li nilɔ Loti opupa ndi mino ka Sɔdɔmɔ, Kunzi olukusa ndi buku na libu longido-ngido katɔkya kɔgɔ wa lisyɛ abe mbwayi, ulumwisaga ndi basi. ³⁰ Ika ndeke mɔdɔngɔni begeyo ka lisyɛ li nilɔ Mika-mɔmbanzɔ igoku ndeke mino.

³¹ Ka lisyɛ li nilɔ, mɔmbanzɔ ninc ikaga ndeke kug-bondo, kingyigɔ ndeke bata ka ndabɔ kakisa mukumbo kaki. Mɔdɔngɔni abe mɔtɔ yi ninc ikaga ndeke ko tiko kakwananigɔ ndeke bata kaiga kava luki kɔ kaki. ³² Eee, tomomoni se nilɔ asilya ndi muka Loti. ††³³ Mɔtɔ yi ninc akisaga kabuulyogo ɔbili kaki, abungusatɔ ndeke, luki limoti mɔtɔ yi ninc abungusatɔ ndeke ɔbili kaki, abuulyagatɔ ndeke. ³⁴ Nakamɔbikya ambe no biti yi niyo, bambanzɔ baba bikaga ndeke ka kanga imoti: bavaga ndeke bemoti, basa wagɔɔ. ³⁵ Boko baba bikaga ndeke kadwa mɔrɔnga pa imoti: bavaga ndeke bemoti, basa wagɔɔ. ³⁶ [Balɔkɔ baba bikaga ndeke kaga ligubo ko tiko: bavaga ndeke bemoti, basa wagɔɔ. ‡]»

³⁷ Babiɔya bamuusa kɔwa ndi Yeso be: «Mombukwono-dosu, makpɔmɔka mi nimɔ igyonosa ndeke yani? ††»

Yeso usikisya be: «Kɔ manda ma nyama ikago mino, bombu nibɔ balyaga makɔɔ bamɔmɔkanaga wa gɔ wa.»

Yeso akapá mɔtiwi ko bulya malumba

18 Kumbuso yi, Yeso utɔlya kɔwa ndi babiɔya lizuni nili kauwonisilo be bakwanana kalumba masyɛ masi ni bakegɔ kadikaga. ² Abikya be: «Kɔɔ wa gɔdɔ bemoti bene, a ndi na zoi bemoti ninc kaban-gagigɔ ndi Kunzi, anɔmina batɔ basi payaya aka. ³ Kɔɔ wa gɔdɔ yi ninc gɔni aka nɔ, a ndi na woko bemoti muko yi ninc odogoku ndi bongbinga basi kabikya zoi nɔ be: «Tikɔlya ngbanga kusu na mumuyoniso kami.» ⁴ Kɔɔ wa masyɛ makpɔ, zoi a ndi asi kakya aka. Luki limoti ka muliɔ abikya kɔɔ kaki be: «A beyɔ, nakabangagigɔ Kunzi, na nɔminaga batɔ basi payaya aka, ⁵ luki limoti, woko yi nimɔna edomisini.

†† 17:32 Wanda ka Mɔrɔnganagi 19:26. ‡ Mugele-gele mi nima kegɔ ka mobiso dididi mandeli. Wanda ka Matayo 24:40. †† A mɔdɔngɔni begeyo Yeso igoku ndeke mino, bambanzɔ basi bamina ndeke bingbanganya.

Kinili okwononi be nakulyi ngbanga kaki. Kumbuso yi kikiḡu bata kodoku bongbinga basi kegbomisa mu.»

⁶ Kɛwa wa, Mombukwono-dosu omotiloku be: «Hukononi binza likrɛmɛka li niɓ zozi wanye no akabikya! ⁷ A beyo, Kunzi kakwananigɛ kaɛkɛlya batɛ kaki niɓ ɛpɛnaga ndi ngbanga wanza, ngbingo yi ninɔ bo mino kaigama na iyi biti na lisyɛ? Kusingyigɛ bigala? ⁸ Nakamɛbikya ambe: ɛkɛlyatɛ ngbanga kabɛ bikwa. Luki limoti wa Mika-mɛmbanzɛ odoku ndeke mino kɛnɛ ka litɔmbɛ ɛtakanyatɛ ndeke batɛ ba baya?»

Malɔmba ka Mufalisayo na ndɔmbɛ wa manzanza

⁹ Yeso atwa ndi gɔni lizuni nilina ko bulya ka bambanzɛ bemoti-bemoti niɓ biminaga ndi bingbingbili ko misa ko Kunzi na banɛmina batɛ bagɔɔ asi payaya aka. Abikya be: ¹⁰ «A ndi lisyɛ limoti, balɛkɛ baba bada-ka ndi kalɔmba ka Ndabɛ ko Kunzi, bemoti a ndi Mufalisayo, wagɔɔ ndɔmbɛ wa manzanza. ¹¹ Mufalisayo, amaga, apɛnga kɛwa ndi kailɔmbilya be: «Kunzi o, nakaubibisa kye na keḡu imi abe batɛ bagɔɔ. Ba batɛ bo kubakɛ, batɛ bɛsyɛ na boko ikani bambɛnya bengenɛ, na keḡu imi abe ndɔmbɛ wa manzanza yi nimɛ. ¹² Noginyagatɛ malili ko ngbingo nganga yiba ka pɔɔ, napɔgatɛ lidu limoti la tekebe la mukumbo kami masi.» ¹³ Luki limoti, ndɔmbɛ amaga ndi iyi byi, kakwanana gɛtɛgɛ ndi kaikwe keḡu wa lisyɛ, luki limoti iyipa ndi ikubasɛ, abikya be: «Kunzi o, ipilyano baka kye na imi mɛtɛ wanye.»

¹⁴ Yeso omotiloku be: «Nakamɛbikya lingɛnɛ ambe, alɛkɛ no iga ndi kɛ kaki ni Kunzi aitisini mɛtɛ wongbingbili kakitaga Mufalisayo. Ka lingɛnɛ, mɛtɛ wasi ninɔ ibinikaga, Kunzi asisagatɛ. Na ninɔ isisogo, Kunzi abinikagatɛ.»

Bɛngama ko Kunzi a ka batɛ niɓ bigyaga abe bomiki

(Matayo 19:13-15; Maliko 10:13-16)

¹⁵ Bambanzɛ badulyoku ndi Yeso na bomiki bawese be ubisilyi mabɔkɛ. Niyo babibya bina beyo, barɛnga ndi kaɛnyakilya batɛ bi niɓ. ¹⁶ Luki limoti Yeso ɛmaka be bakpudiku na bomiki, abikya be: «Husoni bomiki boduku kɛnɛ no mino! Makupokyonitɔgɛ, kye Bɛngama ko Kunzi a ko bulya ka batɛ bi niɓ ba abe ibɛ. ¹⁷ A lingɛnɛ, nakamɛbikya ambe, ninɔ keḡu kabiniyana Bɛngama ko Kunzi mɛdɔngɔni abe miki, kakwananigɛ ndeke kogulya mino.»

Mɛtɛ wa lingama lidingi

(Matayo 19:16-30; Maliko 10:17-31)

¹⁸ Ngama bemoti ka Bayuda amuusa ndi Yeso be: «Muwonisilo wanza, nakwanana piye kagya bɛni kainisono na ɔbili wa benze na benze?»

¹⁹ Yeso abikya be: «Ko bulya iki yo wo mino kemaka be mɛtɛ wanza? Mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka keḡu wanza kiki ni Kunzi aka mɛkaka. ²⁰ Wibagatɛ mɛtɛ: «wakogyonitɔ bilya, wakamwonitɔgɛ mɛmbanzɛ, wakibonitɔgɛ, wakabukulyogonitɔgɛ mɛmbanzɛ likrɛmɛka, mɛbanga abakɛ na amakɛ.»

²¹ Alɛkɛ no asikisya be: «Nagyagatɛ mɛtɛ mi nimɔ masi katɛkya ndi ka limiki.»

²² Niyo Yeso ɛkana beyo, abikya be: «Utigolyi bata luki limoti: Gaba mukumba kakɛ masi, hɛlɛpya batɛ ba yangya buyi bi, wika kɛwa na lingama keḡu wa lisyɛ. Kumbuso yi doku, webyoku.»

²³ Luki limoti, ngbingo yi ninɔ alɛkɛ no ɛkana likrɛmɛka lo beyo, alya ndi kumbu, kye a ndi na mukumbo makrɛ keḡbe.

²⁴ Niyo Yeso ina be alɛkɛ no a ndi no kumbu, obikyoku be: «A yarɛrɛ ka batɛ ba mukumbo kogulya ka Bɛngama ko Kunzi! ²⁵ A bipoli keḡbe ngamia kaza-bana ka ngala ya mɛsada kakitaga mɛtɛ wa mukumbo kogulya ka Bɛngama ko Kunzi.»

²⁶ Batɛ niɓ bamɛkana, babikya be: «Wani se kɛwa no akwanana kainisono na muhukuso?»

²⁷ Yeso osikisya be: «Keḡu na likrɛmɛka gɛtɛgɛ limoti aka niɓ agyagya Kunzi.»

²⁸ Kɛwa wa Petɛle abikya be: «Ibusu, tosoni ndi masi nimɔ ta ndi nomu, tapɛnga kaubibya.»

²⁹ Yeso ɛbikya be: «A lingɛnɛ, nakamɛbikya ambe, kika ni mɛmbanzɛ osini ndabɛ kaki, ikani amaki, bama-maki, babɛkɛta kaki, bomikaki, ko bulya Bɛngama ko Kunzi, ³⁰ mɛtɛ yi ninɔ inisono na bɛngama bakrɛ ka masyɛ mi nima, na ko ngbingo yi ninɔ akodoku, inisana ndeke na ɔbili wa benze na benze.»

Yeso obikyini bata be okwatɛ banɛ na opupoku ka mbɛkɛ

(Matayo 20:17-19; Maliko 10:32-34)

³¹ Yeso akida ndi na babibya tekebe na baba, ɛbikya be: «Hukononi, takainda ka Yelusalema, masi nimɔ bo-gyalandɛ bokpika ndi ko bulya ko Mika-mɛmbanzɛ igyonosa banɛ kɛ. ³² A beyo, basɛta banɛ ka mabɔkɛ ka batɛ niɓ bakamibigɛ Kunzi. Batɛ bi niɓ bamina payaya, batɛmbwa, babakilya botikito. ³³ Batina pimbo, ka mulibo mi bamwo. Kumbusa wa masyɛ masaa, opupoku ka mbɛkɛ.»

³⁴ Luki limoti babibya bakotombisyagɛ ndi luki kye isi ya mɛnzina nimɔ a ndi na ibɛ makisɛma. Bakeḡu ndi kaiba be Yeso akapa kabikya likrɛmɛka tino.

Yeso ahukusini mɛtɛ wo kolobu ya mamɔmɔ ka Yeliko

(Matayo 20:29-34; Maliko 10:46-52)

³⁵ Ngbingo yi ninɔ Yeso a kɛwa ndi mino buwobi kadwe ka Yeliko, mɛtɛ bemoti wo kolobu ya mamɔmɔ a ndi wakiko ka kpɔɔ-kpɔɔ wo pisi ni anikɛkɛngya.

³⁶ Ɔkana ndi mungilito ma ambaza ka bambanzu ni anakitaga, uusa ndi be a piye buni. ³⁷ Babikya ndi be Yeso mutu wa Nazareti no akakitaga.

³⁸ Kwa wa arunga ndi kapamikanaga, anabikya be: «Yeso, Mika ngama Daudi, ikwilyano baka kumbu!»

³⁹ Batu nibo ba ndi kambwa kaki banyakilya ndi be adaki. Luki limoti idukulogo kapamikana kwa kugebe: «Mika ngama Daudi, ikwilyano baka kumbu!»

⁴⁰ Yeso amaga, abikya ndi be boduku na iyi. Ngbingo yi nino muti yi akpudoku mino, Yeso amuusa be:

⁴¹ «Wakapa be ngyilyi iki?»

Asikisya be: «Mombukwono-dosu, nakapa ambe narungi bata kaina.»

⁴² Yeso abikya be: «A binza, miso ukulikani! Baya kaku uhukusini.»

⁴³ Ko ngbingo yi nino aka no, miso ukulikana ndi, arunga kabibya Yeso ni anabibiso Kunzi. Niyo ambaza wasi ina likrumuka nilo, arunga ndi goni kabibiso Kunzi.

Yeso ogulyini ka Zakayo

19 Niyo Yeso ogulya ndi ka Yeliko, akitanaga luga wa gudu yi nino. ² Ku beyo, a ndi na aluku bemoti nino ina ndi be Zakayo. A ndi ngama ka bandombe ba manzanza na muti wa lingama. ³ A ndi kakisa kamina Yeso, luki limoti yeki a ndi mukudu kakwananagu ndi kamina yi ko bulya ambaza ka bambanzu. ⁴ Aga kwa ndi mbangu kambwa, adaka ka sibukaso simoti be kye amini Yeso nino a ndi kokitogoku wa. ⁵ Niyo Yeso osila ka pa niyo, ikwe kuge, iyi aka be: «Zakayo syoku bigala! Kye na mubiko kaku na lisyeli ni ni.»

⁶ Zakayo osyoku ndi bigala, atilya ndi Yeso na magyagya. ⁷ Niyo batu basi bina beyo, barunga ndi kainzinzinya banabikya be: «Aluku muna oga kasye ka muti wanye!»

⁸ Luki limoti Zakayo amaga ndi, abikya Mombukwono-dosu, be: «Muwonisilo, hukana: nakagbanana mukumbo kami lugo, nupa batu ba yangya lidu limoti, na nakavaga ndi buyi ka mumbanzu ka bokoli, namigisya kwa nganga yikwanganya.»

⁹ Yeso aka be: «Na lisyeli ni ni, muhukuso ogulyini ka ndabu yi niyi, kye nimuna a iyi ka livananza ka Abalahamu goni. ¹⁰ Ka lingunu, Mika-mumbanzu odoku ndi kuka na kauhukuso nibo ba ndi ni bobungogini.»

Yeso akatwa lizuni ka bagya-ligubo basaa

(Matayo 25:14-30)

¹¹ Ngbingo yi nino bambanzu bukana ndi mino likrumuka nilo, Yeso omotiloku lizuni limoti kye a kwa ndi buwobi na Yelusalema. Bambanzu ba ndi kasima be Bungama ko Kunzi obiko. ¹² Obikyoku kwa ndi be: «Mutu bemoti ka livananza la bungama aga ndi ka mugu ma byi kolyoku bungama, kumbuso yi, igoku

kalya bungama ku kabu. ¹³ Kambwa wa ligundu, ama-ka ndi bambanzu tekebe luga ka bagya-ligubo kaki, upaga ndi yikaka-yikaka likuta limoti la lo, ubikya be: «Tundisoni lo nime kadwe ku kwa ku nigoku ndeke mino.» ¹⁴ Luki limoti batu ba mugu kaki bakapagigu ndi. Butika kwa ndi bambanzu no mongoni kumbusa kaki kabikyoku be: «Takegu kabailya be aluku no alyito bungama ku kusu.»

¹⁵ Niyo bapa bungama, igoku. Utikisya bagya-ligubo nibo upa ndi lo be ibi kwa beyo batundisa ndi mino.

¹⁶ Nino wa mambwa odoku ndi, abikya be: «Mombukwono-dosu, kuge wa likuta limoti la lo nilo wupa ndi, ninisoni bata na makuta magogo tekebe.» ¹⁷ Ngama aka be: «A binza! Wa mugya-ligubo wanza. Yeki wo bi na bungbingbili ko luki likede, nubisa banu ngama kaenda bagudu tekebe.»

¹⁸ Mugya-ligubo wa maba odoku ndi, abikya be: «Mombukwono-dosu, kuge wa likuta limoti la lo nilo wupa ndi, ninisoni bata na makuta magogo kubukumuti.»

¹⁹ Ngama aka be: «Iwe, nubisini ngama kaenda bagudu kubukumuti.»

²⁰ Mugya-ligubo wa masaa odoku, abikya be: «Ye ba, likuta la lo kaku nilo wupa ndi ni ni. Nobuulyaga ndi binza, yikanda bingufu na inzanza ya kutuko. ²¹ A beyo, na ndi kaubanga, kye wa muti mudiya. Warunaga makrumuka nimo wakobisogigu, wanobuulya masolo nimo wakakunagigu.»

²² Ngama abikyoku be: «Wa mugya-ligubo wanye! Nakakulya ngbanga kabyenene na munnina kaku. Wibagatu ndi be na muti mudiya, be narunaga makrumuka nimo nakobisogigu, nobuulyaga masolo nimo nakakunagigu.»

²³ Yeki a beyo, ko bulya iki yo wakobisagu ndi mino buyi kami ka baki? Iba wa nigiku mino, nonyuku ni itundini.»

²⁴ Kumbuso yi ngama ubikya batu nibo ba ndi wa be: «Mukupyoni likuta la lo li nilo, mapu muti yi nino a nomu tekebe.»

²⁵ Babikya be: «Ngama, a kwa iyi na makuta tekebe!»

²⁶ Usikisya be: «Nakamubikya ambe, kika ni mumbanzu a no luki bamatilyatu bata. Luki limoti, muti yi nino kegu no luki bakupa gutugu luki likede aka nilo akwanano bi kaiko nolu. ²⁷ Doniku se kwa na bomuyoniso kami, nibo bakegu ndi kapa be niki ngama kabu, mako bingu kambwa kami wa.»

Yeso ogulyini ka Yelusalema

(Matayo 21:1-11; Maliko 11:1-11; Yuani 12:12-19)

²⁸ Niyo Yeso ama ndi kabikya likrumuka nilo, aga ka Yelusalema. A ndi iyi kambwa ni ambaza anabibya kumbuso.

²⁹ Wa a kwa ndi mino buwobi kadwe ka Betefagi na Betania, buwobi na ngupa niyo balikyaga ndi be Ngupa ya Mizeituni, utika babibya baba luga ka babibya kaki kambwa. ³⁰ Ubikya be: «Windoni ka mugu nimana kambwa ma. Ngbingo yi nino mosilo mino ku, matakanya mikya punda mukandila nino mumbanzu gutugu bemoti aka kanodokigu mino. Mukuloniku,

modoku na iyi kene. ³¹ Mumbanzu kamumuusa be: «Makakula ko bulya iki?» Mabikya be: «Mombukwono-dosu a no nzoyi yi.»

³² Babibya baba nibo бага kewa ndi, batakanya punda madongoni beyo aka yo Yeso ubikya ndi mino. ³³ Wa ba ndi mino kakula mikya punda no, bamombukwanadaki bumuusa be: «Ko bulya iki yo ma mino kakula?»

³⁴ Busikisya ndi be: «Mombukwono-dosu a no nzoyi yi.» ³⁵ Kumbuso yi badulyoku ndi Yeso no mikya punda no. Bolosa ndi botu kabu kugu wa nyama, badokiso mino Yeso. ³⁶ Ngbingo yi nino a ndi mino kaisilo miso ka Yelusalema, bambanzu bolosaga ndi botu kabu ko pisi.

³⁷ Wa a kewa ndi mino buwobi kosila ka mukpulu-kpulu ma Ngura ya Mizeituni, ambaza wasi ka babibya otuma ndi na magyagya bide. Arunga ndi kabibisa Kunzi na liyu lapu ko bulya makrumeka mumbanga-mbanga masi nimo bina ndi mo. ³⁸ Ba ndi kabikya be: «Kunzi adukulyi ngama nino akodoku ko lina ka Mombukwono-dosu bumbunga! Kunzi api maziyo kugu wa lisyu na avi ibiba kugu wa lisyu kuge!»

³⁹ Luki limoti, Bafalisayo bemoti-bemoti nibo ba ndi kuswa wa ambaza babikya Yeso be: «Muwonisilo, hubikya babibya kaku ambe badaki.»

⁴⁰ Yeso usikisya ndi be: «Nakamubikya ambe, bakada-ka, matamu kewa mo apamikanaga!»

Yeso akatumbulaga beyo Yelusalema apanzikana banu mino

⁴¹ Ngbingo yi nino Yeso a kewa ndi mino buwobi na Yelusalema, amina, arunga kagama. ⁴² Anabikya be: «Heee be, Yelusalema, kiko bi ni wa goni iwe kaiba na lisyu nilina be luki tino lo akwanano bi kaupazi maziyo! Luki limoti mbiya wanu, luki li nilo a lakisuma ko misa kaku, wakakwananigu kaina! ⁴³ A beyo, lisyu limoti odokuto ndeke nilo bomuyoniso kaku bukungula ndeke mino bikululu, bambimbata mutili masi bimbiti. ⁴⁴ Bupanza ndeke bigbatata, bulumwisaga batu kaku. Bakasigu ndeke gutugu litalu limoti aka lakibiso kugu wa lagogo, kye wakibagu ndi ngbingo yi nino Kunzi udulyoku ndi mino isingo.»

Yeso akaukpumyo bambula ka Ndabu ko Kunzi

(Matayo 21:12-17; Maliko 11:15-19; Yuani 2:13-22)

⁴⁵ Yeso ogulya kewa ndi ka Ndabu ko Kunzi, arunga kaukpumyo bambula. ⁴⁶ Ubikya be: «Ikrikaga ka Mosiso Motu be: «Ndabu kami ika ndeke ndabu ya malumba.» Luki limoti, ibunu moitisini kewa pa ya kisuma ka batu bo kubaku!»

⁴⁷ Masye masi Yeso apaga ndi mutiwi ka Ndabu ko Kunzi. Bokumu-kumu, bowonisilo ba mutuu na banga-ma bakisaga ndi be bamwo se piye no pisi tino. ⁴⁸ Luki

limoti bakegu ndi kaiba be bamwo liki, kye bambanzu bagogo basi bamukanaga ndi na musasa kuge.

Wani no akpamya Yeso kaukpumyo bambanzu ka Ndabu ko Kunzi?

(Matayo 21:23-27; Maliko 11:27-33)

20 Lisyu limoti, Yeso a ndi kapu mutiwi na kaubikyaga bambanzu Mongoni Manza ka Ndabu ko Kunzi. Bokumu-kumu na bowonisilo ba mutuu boruponoku kewa ndi pa imoti na bambokumokum, ² bamuusa be: «Tibikya mbeyi ambe wakagya makrumeka mi nimana no ngu tino? Wani no upa ndi ngu yi niyo?»

³ Yeso usikisya ndi be: «Na mbeyi goni imi kamumuuso likrumeka limoti aka. Ibikyoni ambe: ⁴ Ibatiso ka Yuani arunya ndi kugu wa lisyu ikani ka bambanzu?»

⁵ Luki limoti barunga ndi kainzinzinya luga kabu, banabikya be: «Takosikisya be: «Arunya kugu wa lisyu», atimuusatu be: «Ko bulya iki yo makabinikyanagu ndi likrumeka kaki?» ⁶ Luki limoti, takosikisya ambe: «Ka bambanzu», batu basi batimakatu na matamu! Kye bibagatu be Yuani a ndi mugyalandu.» ⁷ Kewa wa, basikisya ndi Yeso be: «Takibigu ambe arunya yani.»

⁸ Yeso ubikyoku kewa be: «Gutugu imi aka, nakamutumbulyigu goni ikani nagyaga makrumeka mi nimo no ngu ka wani.»

Yeso akatwa lizuni ka bagya-ligubo budiya

(Matayo 21:33-46; Maliko 12:1-12)

⁹ Kumbuso yi, Yeso utulya ndi bambanzu lizuni li nili: «Aluku bemoti akuna ndi tiko ya muzabibu. Kewa wa ukana ndi na bagya-ligubo kobuulyogo tiko yi niyo. Aga kewa ndi ka mugu ma byi ku osyosyoku ndi mino binyeku-nyeku. ¹⁰ Niyo ngbinga mubuulyo masolo itulyana, atikoku ndi mugya-ligubo bemoti ku ka bagya-ligubo bi nibo bukanana ndi na ibu be bariku kewa masolo mi ma kaki. Luki limoti, batu bi nibo balya ndi aluku no na buma bisususu, bamigisoku maboku papuyi. ¹¹ Mombukwono tiko atikoku bata ndi mugya-ligubo wagogo, luki limoti bagya-ligubo bi nibo babu ma ndi iyi begayo, babubisa ndi bitu na mosikoni, bamigisoku ndi goni maboku papuyi. ¹² Atika ndi bata mugya-ligubo wa masaa. Bakogo ndi barwayi, bakpumyo. ¹³ Mombukwono tiko abikya kewa be: «Nagya se kewa buni? Nakatika mikami nino mupaka. A abe bakwananatu kabanga.» ¹⁴ Luki limoti niyo bagya-ligubo bo tiko yi niyo bamina kodoku, babikyana luga kabu be: «Iyi no mombukwana lisimo li nili. Tamwini, kye lisimo iki kewa lo kusu.» ¹⁵ Barupisa kewa ndi no gilito kunzi wo tiko, bamwo.»

Kumbuso yi, Yeso umuusa be: «Eee, mombukwono tiko yi niyo ugya se kewa ndeke buni?»

¹⁶ Odoku ndeke, ulumwisogo bagya-ligubo bi nĩbɔ, ɛpá kɛwa bagya-ligubo bagɔɔ tiko yi niyɔ.»

Niyɔ bambanzɛ bɛkana mɛnzina mi nĩmɔ, babikya bɛ: «Kɛgɛ bɛyɔ, kigyananigɛ ndeke gɛtɛgɛ iki yi aka!»

¹⁷ Luki limoti Yeso ɛnda bizumuuu, ɛbikya bɛ:

«Mobiso ko Kunzi akabikya bɛ: «Litalɛ nĩbɔ bopipiko bombimba ndi, ilu lo iita kɛwa litalɛ lidingi la lindu.»

¹⁸ Mɛtɛ wasi nĩnɔ ogwa kɛgɛ wa litalɛ li nĩbɔ obunikaga ndeke biseke-seke, na mɛtɛ yi nĩnɔ litalɛ li nĩbɔ agwilya ndeke, akpɛta ndeke biseke-seke.»

Tupini bangama makpɛmɛka kabɛ na tapá Kunzi ma kaki gɔni

(Matayo 22:15-22; Maliko 12:13-17)

¹⁹ Ko ngbingo yi nĩnɔ aka nɔ, bowonisilo ba mɛtɛ na bokumu-kumu ba ndi kakisa kagwi Yeso kye ba ndi ni bibini bɛ atwa ndi lizuni li nĩbɔ ko bulya kabɛ aka. Luki limoti, bɛbanga ndi bambanzɛ. ²⁰ Bapɛnga kɛwa ndi kabye Yeso no miso bikyeyekye. Batikilya batɛ ba bokoli nĩbɔ bigyaga ndi abe bakiko bongbingbili. Ba ndi kamuusogo kye ba ndi kapa kagwi na bɛnye, banakisa bɛbɔ ka mɛnzina kaki. Ba kɛwa ndi kakisa no pisi tino yo basɛta mino ka mabɔkɛ ka ngama mudingi wa iwili. ²¹ Batɛ bi nĩbɔ bɛtika ndi bɔ bamuusa kɛwa bɛ: «Muwonisilo, takaiba ambe nĩbɔ wabikyaga, wanowonisilo ikaga ngbingbili. Wakɛndagigɛ iwe bambanzɛ kabyenene na ibiba kabɛ, luki limoti wowonisilogo pisi ko Kunzi ka bungbingbili.

²² Tibikyanɔ, mɛtɛ kusu akpamyatɛ ikani apakyatɛ koluo manzanza ka Kaizali, Ngama mudingi ka Balɛma?»

²³ Luki limoti Yeso andɛnga ndi bokoli kabɛ, ɛbikya bɛ: ²⁴ «Iwonisiloni mbeyi ambuma bemoti.» Kumbuso yi umuusa bɛ: «Mulundu no lino ka wani lo a kɛgɛ yi?»

Basikisya ndi bɛ: «A ma ka Kaizali ngama mudingi wa Lɛma.»

²⁵ Kɛwa wa Yeso ɛbikya bɛ: «Kika neki ni a bɛyɔ, mupóni Kaizali makpɛmɛka nĩmɔ kaki. Mapá Kunzi nĩmɔ kaki gɔni.»

²⁶ Bakaminagɛ ndi na bɛnye ka nĩmɔ abikya ndi kambwa ka bambanzɛ. Luki limoti, mɛnzina mi nĩmɔ usikisya ndi mɔ udikisa mɛnɔkɛ bidɛ, badakyaana ndi biwo.

Yeso akanzina ko bulya bilila ka bamanda

(Matayo 22:23-33; Maliko 12:18-27)

²⁷ Kɛwa wa Basadukayɔ bemoti-bemoti bakpudoku ndi Yeso, (Basadukayɔ ba batɛ bi nĩbɔ bakabinikyanagigɛ ndi bɛ bopupagatɛ ka mbɛkɛ kumbusa wa kukwakɛ) bamuusa ndi Yeso bɛ: ²⁸ «Muwonisilo, Musa atikpikilya ndi bɛ: «Mɛmbanzɛ kavanana, okwo, asa mukaki ni kɛgɛ na bomiki, okwononi bɛ mamaki amigilyi woko yi nĩnɔ kye abɛkɛtilyagi mamaki

bomiki.» ²⁹ Wina sɛ, a ndi na bomiki balɛkɛ bi madiya na ika nĩbɔ bopupa ndi mɛma mimoti. Pɛta ava ndi muko, luki limoti, okwa ndi ni kobukutigɛ na iyi.

³⁰ Syononogo kaki amigilya ndi woko yi nĩnɔ, kumbuso yi okwa ndi ni kobukutigɛ iyi bɛgɛyɔ. ³¹ Kɛwa wa igyonosa ndi mɛdɔngɔni ka mamabɛ yi nĩnɔ wa masaa na kabɛ basi madiya na ika. Ibɛ basi bokwa ndi ni bakabukutigɛ miki gɛtɛgɛ bemoti aka. ³² Ka mulibo, muko yi nĩnɔ okwa kɛwa ndi gɔni iyi. ³³ Ka lisyɛ lipupa ka bambɛkɛ, muko yi nĩnɔ ika ndeke muka wani luga kabɛ? A bɛyɔ, ibɛ basi madiya na ika bavatɛ ndi!»

³⁴ Yeso ukikisya bɛ: «Balɛkɛ na boko ba ɔbili yi nĩmɔ bakavanana. ³⁵ Luki limoti, balɛkɛ na boko bi nĩbɔ Kunzi ɛmina bɛ bakwananatɛ kaika ka ɔbili nĩnɔ akodoku, na kopupa ka bambɛkɛ, bakavananigɛ ndeke. ³⁶ A bɛyɔ, bakakwananigɛ ndeke kolumwogo, kye ɔbili kabɛ ika ndeke kɛwa mɛdɔngɔni abe bamalaika. Ba bomika Kunzi, kye ika kani bopuroni ndi ka mbɛkɛ. ³⁷ Gɛtɛgɛ Musa uwonisila ndi kambwa aka bɛ bamanda abililatɛ ndeke. Kɛsɔ wa mobiso nĩmɔ atɛmbɛlaga likpɛmɛka la gbɔɔ niyɔ a ndi kagbɛndikana ni kɛgɛ kosilogo, Musa akamaka Mombukwono-dosu bɛ: «Kunzi ka Abalahamɛ, Kunzi ka Isaka na Kunzi ka Yakɔbɔ.»

³⁸ Yeso omotiloku bɛ: «Kunzi kɛgɛ Kunzi ka bamanda, luki limoti a Kunzi ka batɛ bi nĩbɔ ba bubisi na nĩbɔ bɛsimaga bɛ bokwoni ndi, kye ibɛ basi ba na ɔbili ko bulya kaki.»

³⁹ Bowonisilo ba mɛtɛ bemoti-bemoti babikya kɛwa ndi Yeso bɛ: «Muwonisilo, wosikisiyu binza.»

⁴⁰ A bɛyɔ, bakikpɛndagɛ ndi bata kamuusogo makpɛmɛka magɔɔ.

Yeso akabikya bɛ Masiya ni Mombukwana ngama Daudi

(Matayo 22:41-46; Maliko 12:35-37)

⁴¹ Kɛwa wa Yeso ɛbikya bata bɛ: «Bambanzɛ bakwanana piye kabikya liki bɛ Kilisito a miko-mika ngama Daudi? ⁴² Kye ngama Daudi mombukwana-daki yi akabikya ka kitabɛ ya Mambɛ ka Bayuda bɛ: «Mombukwono-dosu Kunzi abikya Mombukwana-dami bɛ: Da wiki ka kɛmbanzikanikɔ kami, ⁴³ na kadwe ko ngbingo yi nĩnɔ nubiso mino bomuyoniso kakɛ kusili wa bakagba kakɛ.» ⁴⁴ A bɛyɔ, Daudi amakaga Masiya bɛ «Mombukwono-dosu», igyonosa kɛwa liki bɛ iki bata miko-mikaki?»

Makikonitɔgɛ abɛ bowonisilo ba mɛtɛ

(Matayo 23:1-36; Maliko 12:38-40)

⁴⁵ Kumbuso yi, Yeso ɛbikya ndi babifya kaki kambwa ka batɛ basi nĩbɔ ba ndi kamɛkana wa bɛ: ⁴⁶ «Wibuulyonito na bowonisilo ba mɛtɛ, bapaga kakpakyana ni bimokisyogini balɔpɛ bakpɛkɛpɛ. Bapaga kɛgbɛ bɛ biki kaumuuso na ibiba ka bapa baya musilyoni. Bakisaga

kaiko ka moliki ma kambwa aka ka bandabwa baya malamba, na goni ka moliki ma ibiba ka bapa baya bodumo. ⁴⁷ Bukuryaga bowoko no bou makrumuka masi nimu bikaga nomu, na ko ngbingo yi ninu goni nu, banababab na malamba mandandanda kye binisoni abe batwa banza. Kinili, Kunzi usombisa ndeke yarwa kugbe.»

Yeso abibini aperse ko woko wa yangya

(Maliko 12:41-44)

21 Ngbingo yi ninu Yeso a ndi mino ka Ndabwa ko Kunzi, ikwe ka kpolo kaki, umina batwa bo buyi ni banadikita aperse kabwa ka mumbi. ² Amina ndi goni woko muko yi ninu wa yangya ni anadikita ikya mafalanga maba. ³ Abikya kewa ndi be: «Nakamubikya linguna ambe woko wa yangya yi nimuna nu opi iyi yidingi kakitaga batwa bagogo basi. ⁴ Batwa bagogo basi bopi niyo kegwa bata bi na ibwa na ligubo. Luki limoti, woko yi nimuna, ka yangya kaki, opi iyi masi nimu o bi nomu kaibuulyogo ka zibili kaki.»

Kumbu niyo odoku ndeke kambwa wa mulibo ma zibili

(Matayo 24:1-2; Maliko 13:1-2)

⁵ Bambanzwa bemoti-bemoti barunga ndi kanzina ko bulya Ndabwa ko Kunzi. Ba ndi kabikya be a yanza kugbe na matamu mi manzanza, na makrumuka manzanza nimu bambanzwa bapala ndi aperse yi ko Kunzi. Luki limoti, Yeso abikya ndi be: ⁶ «Lisyu limoti odokuto ndeke ka masi nimu makaina ma, litalu gwetwa limoti aka kotigoligwa ndeke kegwa wa lagogo, apanzikana ndeke masi.»

⁷ Kumbuso yi bamuusa kewa ndi be: «Muwonisilo, likrumuka nilu igyonosa ndeke ngbinga tino? Likingyosi tino lu atimibisa ndeke ngbinga yi ninu likrumuka li nilu igyonosa ndeke mino?»

⁸ Yeso usikisya be: «Wiminyonito, mumbanzwa kamubonitoga. Batwa budingi bodokuto ndeke ko lino kami, banabikya be: «Imi ni Masiya» na «Ngbingo yi ninu itulyonini.» Luki limoti, makubibyonitoga. ⁹ Ngbingo yi ninu mukana ndeke mino bomongoni ba munga na bambanzwa kavikimanaga, makombombonyitoga. Okwononi be nilu igyonosito ndeke mbeyi, luki limoti kegwa be mulibo ma zibili ika ko ngbingo yi ninu goni nu.»

¹⁰ Kumbuso yi omotiloku be: «Livananza limoti abimana ndeke na livananza lagogo, bungama bimoti ulanana ndeke na bungama bagogo. ¹¹ Ka bewili dididi, ika ndeke na bazigiso barwa, ayendi na bokolobu bayanyenyu uhuma ndeke bambanzwa, ika ndeke goni na makrumuka mubongiso na mumbanga-mbanga kainisono kegwa wa lisyu. ¹² Luki limoti, kambwa wa nimu masi kaigyonoso, bamugwito ndeke, bamugyogyiso. Bamulikisa ndeke ko ngbongu ka bandabwa baya malamba ka Bayuda, bamamakya ka boloko. Baga

ndeke na ibunu kamusombiso kambwa ka bangama bakrukru na bangama ba bewili kye ko bulya lino kami. ¹³ Yigyogyiso yi niyo ika kewa ndeke kunu pisi ya kubikyaga bambanzwa Mongoni kami. ¹⁴ Wikoni bakitulya kani makegwa kombomboyo kakisa be mabikya buni ni bamulikisini ko ngbongu. ¹⁵ Imi mombukwana-daki yi nu namuwonisilo munzina mi nimu na yimibo niyo bomuyoniso kunu bakakwananigwa mino kobiso dongoso na ibunu, gwetwa kamusikisya likrumuka aka. ¹⁶ Gwetwa bobonu aka na bomonu, bomomonu, bonguwo kunu na bawai-donu bamugabatwa ndeke. Bulumwisaga ndeke batwa budingi luga kunu. ¹⁷ Batwa basi bamumuya ndeke ko bulya kami. ¹⁸ Luki limoti ibunu mika ndeke ka maziyo aka ni gwetwa litukatwa aka kamunyukigwa. ¹⁹ Pisi ka limbengi linda, mohokusagatwa mambengi kunu.»

Yeso akatumbulaga beyo Yelusalema apanzikana ndeke mino

(Matayo 24:15-21; Maliko 13:14-19)

²⁰ Yeso ubikya bata ndi be: «Ngbingo yi ninu mamina ndeke mino Yelusalema ni basuda bakungulini bikululu, miba ndeke be panzikana kaki a kewa buwobi.

²¹ Kewa wa nibu bika ndeke ka iwili ya Yudea bogwa ndeke mbangu misa ya bangupa. Nibu bika ndeke ka Yelusalema bakida ndeke bikede, na nibu bika ndeke ka sengi bakogulyigwa ndeke bata ka gwetwa. ²² Kye ka masye mi nimu Kunzi ogyogyisa ndeke livananza kaki, iba masi nimu ikpikaga ndi ka Mobiso igyonosi. ²³ Ka masye mi nimu, boko ba bamema na nibu bika ndeke kaulunguso bomiki balya ndeke kumbu. Kumbu yidingi ika ndeke ka mugi mi nimu na ngbata ko Kunzi inisana ndeke ka batwa bi. ²⁴ Bulumwisaga ndeke bagogo na badukpa, baga ndeke na bagogo bedunga ka ligbito pa yasi ka bogiyo bayasi. Na bevananza nibayo bakamibigwa Kunzi baditaga ndeke Yelusalema kadwe kewa kwa kewa ngbingo kabwa osyo mino.»

Mika-mumbanzwa igokuto ndeke

(Matayo 24:29-31; Maliko 13:24-27)

²⁵ Kewa wa, Yeso obikyoku bata be: «Makrumuka mumbanga-mbanga inisana ndeke ka muni, timba na ka mangutu. Mbumbo ya mobo makrukru na mubaka apa ndeke mungwa mudingi, na bevananza abanga ndeke kugbe. ²⁶ Bambanzwa bemoti-bemoti bahumwana ndeke na kubangaku katamana likrumuka nilu osiloku ndeke ka zibili wasi. A beyo, makrumuka mongu masi nimu kegwa wa lisyu abe muni, timba na mangutu atukya ndeke ka bapa kabwa. ²⁷ Kewa wa bamina ndeke Mika-mumbanzwa kodoku ka ikuba, no ngu pa imoti na ibiba yidingi. ²⁸ Ko ngbingo yi ninu makrumuka mi nimu arunga ndeke mino kaigyonoso,

womogoni, mananikana, mika bakitulya kye Kunzi ika kawa ndeke buwobi kamukalaga.»

Yeso akokingyoso Bʉngama ko Kunzi no ngbingo wo mbwayi

(Matayo 24:32-35; Maliko 13:28-31)

²⁹ Kumbuso yi Yeso upa ndi likingyosi li nili: «Wondoni mbeyi sibukaso si nisi na buketo tagogo tasi.

³⁰ Kapunga kabaka mapake mambiya, iba syangasa a kawa buwobi kobuniko. ³¹ Mafongoni begayo makina kawa ndeke makrumaka mi nimo kaigyonoso, miba kawa ndeke be Bʉngama ko Kunzi a buwobi.

³² A lingene, nakamubikya ambe, batu ba livanza nili bakolumwogitu basi ni makrumaka nimo masi kanigyonosigut. ³³ Lisyé na litombu olimikaté ndeke, luki limoti likrumaka kami kolimikigut ndeke lu.»

Yeso odoku ndeke bigbututu

³⁴ Yeso omotiloku be: «Wiminyonito! Makidondo-mosonitogut ko bulya malili na libema, makidomisonitogut ko bulya jbili. Kani kegut be lisyé nile amusilyi ndeke bigbututu kani makegut na tamanago yi. ³⁵ Lisyé nile usilya ndeke baté basi ba jbili bigbututu mafongoni beyo bosu bigwinonogo mino ka kuyaké.

³⁶ Makololonitogut, lumboni bongbinga basi. Iba miki ndeke no ngu yipilya masi nimo ika kodoku, makwanana kaamaga kambwa ko Mika-mumbanzu.»

³⁷ Na lisyé, Yeso olipyaga ndi kapá mutiwi ka Ndabé ko Kunzi, luki limoti opupaga ndi kaında kasye ka Ngupa ya Mizeituni. ³⁸ Na baté basi bopupyaga ndi na busubi bibo ka Ndabé ko Kunzi kamukana.

Yuda akakisa kagwisiso Yeso

(Matayo 26:1-5; Maliko 14:1-2; Yuani 11:45-53)

22 Yinga nino balyaga ndi mino mukati wokofulu, nino bamakaga be Pasika a kawa ndi buwobi.

² Bokumu-kumu na bowonisilo ba mututu ba ndi kakisa pisi kamwo Yeso bipelé, kye ba ndi kaubanga bambanzu. ³ Kawa wa, Abili ogulya ndi kusó ka Yuda Isikalioti, bemoti ka batutambwa tekebe na baba. ⁴ Aga ndi kaukanana na bokumu-kumu na bangama ka bazamé ba Ndabé ko Kunzi ko bulya kugabilya Yeso. ⁵ Bogwa ndi magyagya kegbe ko bulya yi, bukanana ndi kapá buyi. ⁶ Yuda abinikyana kawa ndi, apunga kakisa pisi kaugabilya Yeso bipelé.

Yeso utikini babibya baba kaamba malili ma Pasika

(Matayo 26:17-25; Maliko 14:12-21; Yuani 13:21-30)

⁷ Ka yinga niyo balyaga mino mukati ni bakagyigut na sibukaso niso ofulisogo, lisyé nile bumwogo ndi mino bomikya bakondolo ko bulya malili ma Pasika itulyana ndi. ⁸ Kawa wa Yeso atika ndi Petele ibe na Yuani, ubikya be: «Wogoni katibungusilyogo malili ma Pasi-

ka.» ⁹ Bamuusa ndi be: «Wakapa se be tobungusyogiku yani?» ¹⁰ Yeso usikisya be: «Hukononi, niyo mogulya ka gudu, mabangana na aluku bemoti obinikini mbike yo libo. Wogoni pa imoti na ibe kadwe ka ndabe yi niyo ogulyoku mino, ¹¹ mamuuso mombukwana ndabe be: «Muwonisilo akaumuusa be ndabe tino yo alya mina Pasika pa imoti na babibya kaki?» ¹² Amuwanya kawa miso ma ndabe mudingi ka ndabe ya kegut, niyo ayibungusyaga binza. Mobungusyaga kawa pa itulya ke beyo.» ¹³ Baga ndi, batakanya masi beyo Yeso a ndi mino ni ubikyini, bamba kawa ndi malili ma Pasika ke beyo.

Gbogo ka Mombukwono-dosu

(Matayo 26:26-30; Maliko 14:22-26; 1 Bakolito 11:23-25)

¹⁴ Niyo ngbinga mulyalya itulyana, Yeso apunga ndi kalyalya pa imoti na batutambwa. ¹⁵ Kumbuso yi iyi aka na ibe be: «Na ndi na musasa kegbe kalya Pasika yi nime ma pa imoti na ibunu kambwa wa kigyogiso. ¹⁶ Kye nakamubikya bingbanganya ambe nakalyigut ndeke bata Pasika kadwe ke kwa ke igyonosa ndeke mino ka Bʉngama ko Kunzi.» ¹⁷ Kawa wa bapá koro wa vinya, amigisya Kunzi ibiba, kumbuso yi abikya be: «Muvoni koro wa vinya yi nime, mamwo luga kunu basi. ¹⁸ A beyo, nakamubikya ambe, katukya mbiyambiya wane, nakomwigut ndeke bata vinya wa muzabibu kadwe ko ngbingo yi nino Bʉngama ko Kunzi odoku ndeke mino.» ¹⁹ Kawa wa ava ndi mukati, niyo amigisya Kunzi ibiba, obunonogo, ulapyaga, ubikya be: «Nzayi kami niyi ipi ko bulya kunu. Gyogoni beyo ketamana yi.» ²⁰ Kumbuso wa malili, Yeso upa koro wa vinya begayo, ubikya be: «Koro yi nime a agume wambiya ko Kunzi pisi ka bangé kami niyo odukogi ko bulya kunu. ²¹ Luki limoti hukononi! Mutu yi nino akegaba ka bomuyoniso akalyalya pa imoti na imi. ²² A beyo, Mika-mumbanzu akokwo mafongoni beyo Kunzi obungusyaga ndi mino, luki limoti kumbu yidingi ka mutu yi nino akagabo yi!» ²³ Kawa wa batutambwa bapunga ndi kausono luga kabé be wani se no akwanana kagya inguo ya likrumaka li nile.

Wani no a mutu wa ibiba luga ka babibya?

²⁴ Kumbuso yi babibya bapunga ndi kolutono banimuuso be wani no mutu wa ibiba kegbe luga kabé. ²⁵ Yeso ubikya ndi be: «Bangama bakrukru ba bevananza bayo jbili yi nime batiwaga bevananza kabé na mutamé na nibo ba no ngu kegut kabé bapaga be bumaki be: «Bagya-manza.» ²⁶ Ibunu makogyonitogut abe ibe! Luki limoti mutu yi nino a abe peta luga kunu okwononi kaiko abe miki. Na mutu yi nino a abe ngama okwononi kaiko abe magya-ligubo. ²⁷ Mutu tino piye no a na ibiba kegbe? A mutu yi nino ikaga wakiko kalyalya, ikani nino ikaga kagya ligubo la malili? A

mētū yi nīnō ikaga wakiko. Iyo, a bēyo, luki limoti imi na luga kunu abe mēgya-ligubo. ²⁸ Ibunu mikaga ndi pa imoti na imi bongbinga basi wa bikaga ndi mino kegyogyiso. ²⁹ Na imi kamurá B'ngama bēgyo baba epá ndi mino imi. ³⁰ Kēwa bēgyo malyalya ndeke, momwo pa imoti na imi ka B'ngama kami, mikanana ndeke ka moliki ma b'ngama kosombiso mababa tekebe na maba ka Bezaleli.»

Yeso akabikya Petele be amanganyatu

(Matayo 26:31-35; Maliko 14:27-31; Yuani 13:36-38)

³¹ Yeso abikya kēwa ndi Simoni Petele be: «Hukana binza, Simoni: Bahukulyi Abili pisi be amuripi basi bēyo bapipaga mino mēpunga. ³² Luki limoti imi nulumbilyi-to bi ambe baya kakē kodikogonitōgū, iwē, wakemigilyoku banē bata, utumisa bamamakē mambengi.» ³³ Petele aka ndi be: «Mombukwono-dosu, na wakitulya kainda ka ligbito, gētugū ka kukwakū aka pa imoti na iwē.» ³⁴ Yeso asikisya ndi be: «Petele, nakambikya bingbanganya ambe no biti ya lisyē li nili, kōkē kalikagū ni wakanemongonyigū nganga yisaa.»

Wikoni bakitulya kaulanana

³⁵ Kēwa wa Yeso umuusa ndi babibya be: «Ngbingo yi nīnō namūtika ndi mino kabikyaga Mongoni Manza ni makigwinonogigū no luki abe buyi, kēgba, bekpakū, mazangatū ndi luki?» Bosikisya ndi be: «Haaa, takazangagū ndi luki gētugū limoti aka.» ³⁶ Ubikya kēwa be: «Luki limoti mbiya wanē, mētū nīnō a no buyi okwononi kēwa kava. A mēdōngōni gōni abe nīnō a na kēgba. Na nīnō kēgū na dukpa ya lēnga, okwononi kagaba koti kaki, oluwa imoti. ³⁷ Kyē nakambikya bingbanganya ambe okwononi igyonosi kēgū ka imi nilō ikpikaga ndi ka Mobiso be: «Bamatana ndi pa imoti na bagya-manyē.» Iyo nakambikya ambe nilō ikpikaga ndi kēgū kami ika kēwa kaigyonoso.» ³⁸ Babibya babikya ndi be: «Mombukwono-dosu, wina badēkpa bayiba nība yi.» Usikisya ndi be: «Ama bēbwa.»

Yeso ogoni kalamba ka Ngupa ya Mizeituni

(Matayo 26:36-46; Maliko 14:32-42)

³⁹ Kēwa wa Yeso opupa ndi kunzi wa gūdū, aga ka Ngupa ya Mizeituni bēyo aka yo agyaga ndi mino. Babibya kaki babye ndi. ⁴⁰ Niyō badwē ka pa yi niyō, ubikya ndi be: «Lumboni kyē makogwonitōgū ka kēbōbōkē.» ⁴¹ Kumbuso yi idukula ndi byi na ibū, obuno moli, alamba, ⁴² iyi aka be: «Baba ooo, wakapa, wekidisya baka kōpō yi nīmū. Luki limoti, sipananišo kakū sō igyonosi ni kēgū nišo kami.» ⁴³ [Kēwa wa malai-ka bemoti kotukyoku kēgū wa lisyē apuponilyoku, atumisa ndi limbengi. ⁴⁴ Yeso a ndi ko kumbu yidingi, idukulaga kēwa ndi kalamba na kekele. Bungu apunga ndi kadūka wasi abe bēgbetētiye ba ya bangū.] ⁴⁵ Kum-

buso wa malamba, igoku kēnē babibya ba ndi mino. Utakanya ka batōtō bingbwungono ko bulya kumbu. ⁴⁶ Umuusa be: «Hebeee, ma kēwa ka batōtō? Zuzukoni, malamba kyē makogwonitōgū ka kēbōbōkē.»

Bangama ka Bayuda bagwini Yeso

(Matayo 26:47-56; Maliko 14:43-50; Yuani 18:3-11)

⁴⁷ Ngbingo yi nīnō a mbeyi ndi mino asi kanzina aka bēyo, ambaza ka bambanzū opuponoku. Yuda, nīnō a ndi bemoti ka batētūmbwa tekebe na baba nō a ndi kaukopyonisoku. Akpudoku ndi Yeso kapututo. ⁴⁸ Luki limoti, Yeso amuusa ndi be: «Yuda, wakupututa Mikamambanzū kowonisilo be wagobini?» ⁴⁹ Niyō babibya bina nilō a ndi kapa kaigyonoso lo, bamuusa be: «Mombukwono-dosu, tulananišo na batē bi nība na badēkpa kusu?» ⁵⁰ Bemoti luga kabē ayipo mēgya-ligubo ko kumu-kumu, akō ndi kutiliko kwa kēmbanzikaniko. ⁵¹ Luki limoti Yeso ubikya be: «Wosoni, ama bēbwa.» Avila ndi kutiliko ka alēkū nō, ahukuso. ⁵² Kumbuso yi Yeso ubikya ndi bokumu-kumu, banga-ma ka bazamē ba Ndabū ko Kunzi na bambōkē-mbōkē nībō bodoku ndi kagwi be: «Moduku kegwi na badēkpa na bēngbingili abe nakika mētū wo kubakū?» ⁵³ Nikaga ndi pa imoti na ibunu masyē masi ka Ndabū ko Kunzi, makegwigū ndi. Luki limoti ngbingo a kēwa no kunu ibunu pa imoti na ngama wo biti.»

Petele amongonyini Yeso

(Matayo 26:57-58, 69-75; Maliko 14:53-54, 66-72; Yuani 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Kēwa wa bagwi ndi Yeso. Baga na iyi, bamingyisa ndi ka ndabū ko kumu-kumu. Petele a kēwa ndi iyi kabibya ni a byi. ⁵⁵ Bagbenda ndi buku ka pa yangba, bikanana ndi wa, Petele odoku ndi gōni kaiko luga kabē. ⁵⁶ Mēgya-ligubo bemoti muko yi amina ndi wakiko ka kōlō wo buku, anda bizumuuu, iyi aka be: «Alēkū yi nīmēna a tē ndi gōni pa imoti na iyi.» ⁵⁷ Luki limoti Petele anganya ndi, abikya be: «Eze, nakamibigū imi.» ⁵⁸ Kagya bata yikēdē bēnē, mētū wagōgō amina ndi, abikya be: «Gētugū iwē aka, wa bemoti kabē gōni.» Luki limoti Petele asikisya alēkū nō be: «Wai aaa, nakēgū imi bemoti kabē.» ⁵⁹ Kagya bata abe saa imoti bēnē, mētū wagōgō otiwolya be: «A bēyo, mētū yi nīmū ba ndi pa imoti na iyi, kyē a Mēgalilaya.» ⁶⁰ Luki limoti Petele asikisya be: «Alēkū aaa, nakēgū kaiba ambe wakapa kabikya bēni.» Ko ngbingo yi nīnō aka nō a ndi mino kanzina nō, kōkē alika. ⁶¹ Mombukwono-dosu oyikana ndi, anda Petele bingbangbangba. Kēwa wa, Petele atamana likrēmēka nilō Mombukwono-dosu abikya ndi be: «Kambwa kōkē kaalika na lisyē li nili, wika ni wemongonyini nganga yisaa.» ⁶² Petele opupa ndi kunzi, apunga ndi kagama no kumbu kēgbe.

Bakatumbwa na kabuma Yeso

(Matayo 26:67-68; Maliko 14:65)

⁶³ Balũkũ nĩbũ ba ndi kabuulyaga Yeso ba ndi katiba na kabuma. ⁶⁴ Bakanda ndi miso na kutuko, bana-muusa be: «Titũlya, wani nũ uipi!» ⁶⁵ Babubisa ndi bitu na mosikoni.

Bogoni na Yeso ka Basa-Yidingi

(Matayo 26:59-66; Maliko 14:55-64; Yuani 18:19-24)

⁶⁶ Niyo lisyẽ asyẽ, bambũkũ-mbũkũ ka Bayuda, boku-mu-kumu na bowonisilo ba mũtũũ bamũmũkana ndi. Baga ndi na Yeso kasombiso ka Basa-Yidingi, ⁶⁷ bamuusa ndi be: «Kika ni iwe ni Kilisito, tĩbũkya.» Luki limoti, usikisya ndi be: «Nakamũbũkya, makebailiyũ, ⁶⁸ na nakamumuuso likrũmũka, makesikisiyũ. ⁶⁹ Luki limoti katũkya mbiya-mbiya wanũ, Mika-mũmbanzũ ika banũ wakiko ka kũmbanzikanikũ ko Kunzi ninũ a nũ ngu.» ⁷⁰ Kũwa wa batũ basi babũkya ndi be: «Iwe nũ wa nekĩ Miko Kunzi?» Usikisya ndi be: «Mobũkiyini ni ibunu, ĩmi ni iyĩ.» ⁷¹ Babũkyana kũwa ndi be: «Takegũ bata na nzoyi ya bademũ! Timukyonili ni ibusu aka nĩbũ opupisi ka mũnũkũ kaki.»

Bogoni na Yeso kambwa ka Pilatũ

(Matayo 27:1-2, 11-14; Maliko 15:1-5; Yuani 18:28-38)

23 Kumbuso yi, ambaza wasi atũkya, бага ndi na Yeso kũ ka Pilatũ. ² Kũ beyo, barũnga ndi kasũngũlya banabũkya be: «Tatakanya ndi mũtũ yi nimũna ni anũrũta batũ kusu bamũ. Anũbũkya be bakuluwonito bamananza ka ngama mudingi wa Lũma. Anĩbũba be iyĩ ni Masiya, ngama.» ³ Pilatũ aka ndi na iyĩ be: «Iwe nũ wa ngama ka Bayuda?» Yeso amigisya be: «Iwe nũ wakabũkya beyo.» ⁴ Pilatũ mũbũkya kũwa bokumu-kumu na ambaza ninũ amũmũkana ndi wa be: «Nakegũ ĩmi kaina likrũmũka gũtũgũ limoti aka nĩbũ okwononi be babisi mino alũkũ yi nimũ na mũkũmbũ.» ⁵ Luki limoti batũ nĩbũ basũngũlya ndi Yeso babũkya bata ndi bĩngbanganya na liyũ lapũ be: «Kũsũ wa muwonisili kaki, alũkũ yi nimũna akaũkpamyã bambanzũ kavikimanaga. Arũnga ndi kapã mũtũũ mi nimũ katũkya ka Galilaya aka, kumbuso yi akitanaga ka mugĩ masĩ ka Bayuda, na mbiya yi nimũ, osilĩniku wanũ.» ⁶ Wa Pilatũ mũkana mino likrũmũka nĩbũ beyo, uusa be: «Mũtũ mũna a Mũgalilaya?» Basikisya be: «Iyo ngama!» ⁷ Ngbingo yi ninũ mũkana mino be Yeso otukyũka ka iwili niyo Elbdi Atipasi andaga ndi, atika ndi Yeso kũ kaki. Ka masyẽ mi nimũ, iyĩ Elbdi a ndi gũni wa ka Yelusalema wa.

Bogoni na Yeso ka Elbdi

(Matayo 27:11-26; Maliko 15:1-15; Yuani 18:39-19:16)

⁸ Niyo Elbdi amĩna Yeso, ogwa magyagya kyẽ mũkana-gatũ ndi ni bananzina ko bulya ka Yeso. Kinili katũkya ka bũndeli aka ikaga ndi na mũsasa kũgbe kamina yi. A ndi gũni na mũtamanagi be amininũ gũtũgũ ni anagya makrũmũka mũmbanga-mbanga. ⁹ Amuusaga ndi makrũmũka mudingi luki limoti ni Yeso kosikisiyũ likrũmũka gũtũgũ limoti aka. ¹⁰ Bokumu-kumu na bowonisilo ba mũtũũ ba ndi wa ni banabinũkilya Yeso makrũmũka bitititi. ¹¹ Elbdi na basũda kaki ba ndi katĩba bũkyekyẽ, banamina payaya. Kumbuso yi, amokisyo kutuko kwanza, amigiso bata kũ ka Pilatũ. ¹² Lisyẽ nĩbũ, Elbdi ninũ bakobyogiyũ ndi na Pilatũ, bĩta kũwa ndi bawai.

Pilatũ obũkiyini be okwononi Yeso okwi

(Matayo 27:15-26; Maliko 15:6-15; Yuani 18:39-19:16)

¹³ Pilatũ mũmũla ndi bokumu-kumu, bangama ka Bayuda pa imoti na bambanzũ bagũgũ, ¹⁴ mũbũkya be: «Medulyũki bi na mũtũ mũna manabũkya be akaũkpamyã bambanzũ kavikimanaga. A beyo, no bi kamuusogo ko misa kunũ makrũmũka masĩ nimũ motumbulogi ko bulya kaki, luki limoti nakaminigũ na likrũmũka lanyẽ gũtũgũ limoti aka. ¹⁵ Elbdi kaminigũ bi iyĩ na bũnyẽ begeyo, kyẽ amigisikuto bi kũnũ. A nekĩ bĩngbanganya be mũtũ mũna kogiyũ luki lanyẽ gũtũgũ limoti aka nĩbũ okwononi mino be bamwi. ¹⁶ Kinili, ĩmi natinĩsũ pĩmbo aka, kumbuso yi nasisũ.» ¹⁷ [Ka bayĩnga baya Pasika bayasi, Pilatũ mũkũlyaga ndi mũtũ wa ligbito bemoti.]

¹⁸ Luki limoti bagbũngũkana ndi ibũ basi be: «Mũmũwũ mũtũ yi nimũ! Watikulyoku Balaba!» ¹⁹ Balaba ninũ bagwi ndi ka bũkũkũ kyẽ mũkpamyã ndi bambanzũ kavikimanaga ka gũdũ, amũwũ ndi gũni mũmbanzũ. ²⁰ Yekĩ Pilatũ a ndi kapa aka kakũla Yeso, igũlya bata ndi kaũbũkya beyo. ²¹ Luki limoti bidukulaga ndi kapamĩkana, banabũkya be: «Mũbangĩlaga ka mũsalaba! Mũbangĩlaga ka mũsalaba!»

²² Pilatũ mũbũkya ndi ka nganga ya yĩsaa be: «Bũnyẽ tino bũ ogyĩ bi? Nakaminigũ ĩmi na likrũmũka lanyẽ gũtũgũ limoti aka nĩbũ okwononi mino be bamwi. Natinĩsũ pĩmbo aka, kumbuso yi nasisũ.» ²³ Luki limoti bambanzũ botiwolya ndi kapamĩkana be bambangĩlagĩnũ Yeso ka mũsalaba aka. Limbengĩ akundu-mono Pilatũ, ²⁴ abailya ndi kaũgyũlyũ mũdũngũnũ beyo ba ndi mino kapa. ²⁵ Akũla Balaba, mũtũ yi ninũ bagwi ndi ka ligbito kyẽ mũkpamyã ndi bambanzũ kavikimanagera na amũwũ ndi gũni mũmbanzũ. Kũwa wa, mũpã ndi Yeso be bagyĩ beyo ba mino kapa.

Banaga kamwo Yeso ka musalaba

(Matayo 27:32-44; Maliko 15:21-32; Yuani 19:17-27)

²⁶ Ngbingo yi ninɔ basɔda ba ndi mino kaaga na Yeso, babangana na Simoni ninɔ mɔtɔ wa Kulene ni anigoku ko tiko. Babinikisa ndi musalaba kumbuso ka Yeso no bou.

²⁷ Ambaza mudingi a ndi kabibya. Boko nibɔ ba ndi luga kabɔ banagamana, na kalya kumbu ko bulya kaki. ²⁸ Yeso oyikono, ɔbikya be: «Ibunu boka ba Yelusalema, makegomonitɔgɔ imi! Luki limoti wigomoni ibunu bamombukwana-donu pa imoti na bomikunu! ²⁹ Iyo, kye ngbingo odokuto ninɔ bambanzɔ babikya banɔ mino be: «Igyagya ka bandɔya, ko boko bi nibɔ bakabɔkɔtagɔ na nibɔ bakulungusagɔ bomiki!» ³⁰ Bambanzɔ barɔnga banɔ kabikya be: «Gwoni kɔgɔ kusu» na kabikya bokpumo be: «Titikyonii!» ³¹ A beɔ, kika ni bakogyogyiso sibɔkɔsɔ sibisi beɔ, angenengene kɔwa nisɔ sikwo?»

³² Bagatɔ ndi gɔni na balɔkɔ bagɔgɔ baba, bagya-manyɛ bi, kaɔmwo pa imoti na Yeso. ³³ Niɔ bosila ndi mino ka pa niɔ balikyaga be «Ikrɔkrɔkɔsɔ sa Mɔ», basɔda babangilaga ndi Yeso ka musalaba, bɔbangilaga gɔni bagya-manyɛ, bemoti ka kɔmbanzikanikɔ, wagɔgɔ ka kulekuke. ³⁴ Yeso aka ndi be: «Baba ooo, hɔpilyanɔ baka kye bakegɔ kaiba nilɔ bakagya.» Batwa kɔwa ndi libese ko bulya yigbananaga botu kaki. ³⁵ Bambanzɔ ba ndi bakamanana wa bigwo, banina likrɔmɔka nilɔ. Bangama ka Bayuda ba ndi katiba bikyaaa, banabikya be: «Uhukusa ndi batɔ bagɔgɔ. Ihukusinɔ kɔwa iyi mombukwana-daki, kika ni iyi ni Kilisito ninɔ Kunzi arɔnaga ndi.»

³⁶ Basɔda ba ndi gɔni katiba, bisisiloku buwobi na iyi, barɔ ndi vinya wozyo, ³⁷ ibɔ aka be: «Kika ni wa ngama ka Bayuda, wihukuso neki mombukwana-daki yi!»

³⁸ Bokpika ndi ka musalaba kaki be: «Mɔtɔ yi nimɔna ni ngama ka Bayuda.»

³⁹ Bemoti luga ka bagya-manyɛ nibɔ bɔbangilaga ndi ka musalaba bɔ a ndi katɔmbwa Yeso, anabikya be: «Kegɔ mbeyi iwe ni Masiya? Wihukusa neki iwe mombukwana-daki, watihukusa kɔwa gɔni ibusu!»

⁴⁰ Luki limoti ninɔ wagɔgɔ nɔ apamyaga, iyi aka be: «Iwe mɔnaaaa, wakegɔ gɔtɔgɔ kabanga Kunzi aka, iwe ninɔ wakaigyogyisa mɔdɔngɔni abe iyi?» ⁴¹ Ibusu, bakatigyogyiso ka bungbingbili. Takainisana na mɔkalya nimɔ okwononi na yigya yanye kusu. Luki limoti, iyi kagyagɔ ndi bɔnyɛ gɔtɔgɔ bumoti aka.»

⁴² Kumbuso yi omotiloku be: «Yeso, wakebusolonitɔgɔ baka ngbingo yi ninɔ wodoku ndeke mino ka Bɔngama kakɔ.» ⁴³ Yeso amigisya be: «A lingɔnɔ, nakaɔbikya ambe, na lisyɛ li nili takaiko pa imoti na iwe ka Paladiso.»

Yeso osisini limbengi

(Matayo 27:45-56; Maliko 15:33-41; Yuani 19:28-30)

⁴⁴ A ndi banda saa sita, biti ohuma ɔbili wasi kadwe ka saa tisa. ⁴⁵ Mɔni olimika ndi, kutuko nikwo ikaga ndi kubongiso kagbanana pa yotu na pa yotu kɔgbe kɔ ka Ndabɔ ko Kunzi, anɔika ndi lugo. ⁴⁶ Yeso igomisa ndi na liɔ lapɔ be: «Baba ooo, nigisini limbengi kami ka mabɔkɔ kakɔ.» Niɔ abikya beɔ, osisa limbengi. ⁴⁷ Niɔ ngama ka basɔda ina nilɔ igyonosa ndi lɔ, abibisa Kunzi, iyi aka be: «Ka lingɔnɔ, mɔtɔ yi nimɔna a ndi asi mɔtɔ wongbingbili aka!» ⁴⁸ Ambaza wasi ka bambanzɔ ninɔ odoku ndi kaina likrɔmɔka nilɔ, iga kɔwa ndi ni otumini no kumbu bidɛ. ⁴⁹ Bawai-daki Yeso basi, gɔtɔgɔ boko aka nibɔ bodoku ndi kabiso kotukyoku ka Galilaya, bamaga ndi byi kaina likrɔmɔka nilɔ a ndi kaigyonosɔ lɔ.

Yezefɔ akalumbo Yeso

(Matayo 27:57-61; Maliko 15:42-47; Yuani 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ A ndi na alɔkɔ bemoti ninɔ ibɔkɔta ndi ka Alimata, ka iwili ya Yudea, ina ndi be Yezefɔ. A ndi bemoti ka bambɔkɔ-mbɔkɔ nibɔ bakɔgɔ ndi mɔkɔmbɔ ka bambanzɔ ka Basa-Yidingi. A ndi mɔtɔ wa limbengi lanza, ɔbili kaki a ndi bingbingbili, abɔndaga ndi Bɔngama ko Kunzi. Luki limoti, kobingisyagɔ ndi iyi nilɔ bengenɔ ba ndi ni bobikyini na nilɔ bagya ndi kɔgɔ ka Yeso.

⁵² Aga ndi ka Pilatɔ kakɔnga manda ka Yeso. ⁵³ Kumbuso yi, atotisa ndi ka musalaba, atikyogo na kutuko kwa hɔdɔ-hɔdɔ, abisa ka mbɔkɔ niɔ bakpɔ ndi ka litalɔ. Mbɔkɔ yi niɔ a ndi ni bakanalumbigɔ mino mɔmbanzɔ gɔtɔgɔ bemoti aka. ⁵⁴ A ndi lisyɛ la kubukumuti, nilɔ bambanzɔ bibungusyaga ndi mino ko bulya Lisyɛ la kimumbiso. ⁵⁵ Kɔwa wa boko bi nibɔ bodoku ndi na Yeso katɔkya ka Galilaya, babɔye Yezefɔ. Bina mbɔkɔ na beɔ bongosa ndi mino manda ka Yeso. ⁵⁶ Kumbuso yi, biganana ndi, bobungusyogo molingo na malazi ko bulya manda. Lisyɛ la kimumbiso, bolipyaga ni bakogyigɔ ligubo mɔdɔngɔni beɔ mɔtɔ ka Musa ikpika ndi mino.

Yeso opupini ka mbɔkɔ

(Matayo 28:1-10; Maliko 16:1-8; Yuani 20:1-10)

24 Kɔwa ka lisyɛ la Mungu ko mbolugo, boko bava malazi dididi nimɔ bobungusyaga ndi, baga ka mbɔkɔ. ² Batakanya litalɔ lidingi nilɔ otikya ndi mbɔkɔ ni botini ka kpɔlɔ. ³ Bogulya ndi, luki limoti ni bakotokonyigɔ bata manda ka Mombukwono-dosu Yeso. ⁴ Ngbingo yi ninɔ ba ndi mino kombomboya nɔ, balɔkɔ baba bakimokisyo botu bayawenge-wenge bupuponilya ndi, bamaga ka kpɔlɔ kabɔ. ⁵ Niɔ boko bogwa kɔbangakɔ beɔ, bodidika ndi. Balɔkɔ bi nibɔ aka na ibɔ be: «Ko bulya iki yɔ mo mino kakisa mɔtɔ yi

ninɔ a mubisi luga wa bamanda? ⁶ Kεgε wanε, opupini ka mbεkε. Tomononi likrεmεka niɔ amεbikyana ndi ngbingo yi ninɔ a ndi mino ka Galilaya bε: ⁷ «Okwononi bε basuti Mika-mεmbanzε ka maɔkε ka batε banyε, babangilaga ka mεsalaba, kumbusa wa masyε masaa, opupa ka mbεkε.» ⁸ Boko batamana kεwa ndi likrεmεka niɔ Yeso abikyana ndi ɔ. ⁹ Batεkyana ndi ka mbεkε, бага kapάga mongoni mi nimɔ ka babifya tekebe na bemoti na ka batε bagɔɔɔ basi. ¹⁰ A ndi wa ni Malia wa Magadala, Yuana na Malia amaki Yakɔɔ. Boko bagɔɔɔ niɔ ba ndi gɔni pa imoti na iβε bεtεmbεlyaga ndi batεtεmbwa mongoni nimɔ bεgeyo. ¹¹ Luki limoti batεtεmbwa ba ndi kasima bε boko bakagya bakriβa, kani bakobinikyoniε. ¹² Kεwa wa Pεtele atεkyana ndi, aga mbangε ka mbεkε, abimya, ina asi bapanga baya botu aka. Kumbuso yi iga kε kaki, otumini na ombombo bidε ko bulya likrεmεka niɔ igyonosa ndi ɔ.

Yeso upupilyini babifya baba ko pisi ya Emausi

(Maliko 16:12-13)

¹³ Ka lisyε niɔ aka ɔ, babifya baba luga ka babifya ka Yeso ba ndi kaında ka mugi mimoti nimɔ balikyaga ndi bε Emausi. Mugi mi nimɔ a ndi banda kilometele tekebe na imoti † kadwe ka Yelusalema. ¹⁴ Ba ndi kanzina luga kabε ko bulya likrεmεka lasi niɔ igyonosa ndi ɔ. ¹⁵ Ngbingo yi ninɔ ba ndi mino kanzina na kainzinzinya luga kabε bεyo, Yeso mombukwana-daki yi ukpudoku ndi, bisεngya na iβε. ¹⁶ Babifya batε ndi kamina yi, luki limoti misa kabε a ndi ni upiini bipi ni bakegε kamibo. ¹⁷ Yeso umuusa bε: «Likrεmεka tino ɔ mo mino kainzinzinya ko pisi bεne?» Bamaga kεwa ndi, botumini no kumbu bidε. ¹⁸ Bemoti luga kabε ninɔ ina ndi Kɔɔpasι, asikisya bε: «Iwe mεkaka aka nɔ luga ka batε ba Yelusalema wakukoniε likrεmεka li niɔ igyonosi bi kε ka masyε mi nima?»

¹⁹ Kumbuso yi umuusa bata bε: «Likrεmεka tina se?» Babifya basikisya bε: «Likrεmεka li niɔ asilyi bi Yeso mεtε wa Nazaleti, ninɔ a ndi mugyalandε wo ngu. Owonisila ndi ngu ya bugyalandε ko pisi ya yigya na mεnzina kaki kambwa ko Kunzi na ko misa ka bambanzε basi. ²⁰ Luki limoti bokumu-kumu na bangama kusu basuta ndεkε ka Pilatε bε bamwi, babangilaga ndεkε ka mεsalaba. ²¹ Ibusu ta ndi kasima ambε iyi nɔ Kunzi atikoku kaεkεlaga Bezaleli ka bubaya. Luki limoti, na lisyε li nili a kεwa masyε masaa wa likrεmεka li niɔ igyonosi bi mino. ²² Luki limoti, boko bemoti-bemoti ka mεdɔngɔ kusu batigugumisito nzεyi kεgbe. Boga na lisyε li nili ko mbolugo ka mbεkε, ²³ luki limoti ni bakotokonyigε bata manda kaki. Bigoku katitεmbεlyaga bε bamalaika bupupilyi, bεtεmbεlyaga bingbanganya bε a mubisi. ²⁴ Kεwa wa bambanzε bemoti-

† Buwobi abε ligendε la basaa baba.

bemoti luga kusu binda ka mbεkε, batakanya makrεmεka masi mεdɔngɔni bεyo boko bεbikyana ndi mino, luki limoti kani bakaminigε bata Yeso.» ²⁵ Kεwa wa Yeso εbikyana bε: «Ibunu bongingi aaa, ma buti ka bailya makrεmεka masi nimɔ bogyalandε kabikyaga ndi! ²⁶ Kakwananigε mbeyi ndi bε Masiya † igyogyisi bεyo kambwa kaingya ka iβiba kaki?» ²⁷ Kumbuso yi εtεmbεlyaga ndi niɔ ba ndi ni bokpikini ko bulya kaki ka Mobiso masi ko Kunzi. Apεnga mbeyi ndi na kitabε ka Musa, idukulogo kumbuso yi ka bakitabε bayasi nibayo ka bogyalandε. ²⁸ Niyo bosila buwobi na mugi mi nimɔ babifya ba ndi mino kaında, Yeso agya ndi abε anεsaga. ²⁹ Luki limoti botiwolya kabikyana bε: «Tiki-ni na ibunu wanε kye a kεwa bεgɔɔɔ, biti ika gɔni kolipyo.» Ingya kεwa ndi ka ndabε, ika pa imoti na iβε kε. ³⁰ Niyo ba kεwa ndi kalyalya, ava mukati, abibisa Kunzi. Kumbuso yi, obunonogo, εpά. ³¹ Kεwa wa miso uukwikona ndi, bamibo, luki limoti ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ ulimikya ndi pεle. ³² Babikyana ndi bε: «Iyo, mambengi o bi na ibusu bisamε-samε ngbingo yi ninɔ o bi mino kanzina na ibusu ko pisi na katitεmbεlyaga Mobiso ko Kunzi!» ³³ Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ batεkyana, biga ndi ka Yelusalema. Niyo bosila kε, bε-takanya babifya tekebe na bemoti bεmεmεkεkana pa imoti na batε niɔ ba ndi kabifya Yeso. ³⁴ Iβε basi bεbikyana ndi babifya baba bi niɔ bε: «A lingεnε, Mombukwono-dosu opupini ka mbεkε, aruponilyito Simon!» ³⁵ Kεwa wa iβε bεtεmbεlyaga ndi gɔni likrεmεka lasi niɔ igyonosa ndi ni ba ko pisi, na bεyo bamiba ndi mino Yeso ko ngbingo yi ninɔ a ndi mino kobunonaga mukati.

Yeso upuponilyini babifya kaki

(Matayo 28:16-20; Maliko 16:14-18; Yuani 20:19-23; Ligubo 1:6-8)

³⁶ Ko ngbingo yi ninɔ babifya baba bi niɔ ba ndi mino kanzina bεyo, Yeso mombukwana-daki yi opuponoku bigbututu, εbikyana bε: «Maziyo iki pa imoti na ibunu!» ³⁷ Botuma ndi na kεbangakε, kye ba ndi kasima bε baminini abili. ³⁸ Luki limoti Yeso εbikyana bε: «Ko bulya iki yo makombomboyo? Ko bulya iki yo ma mino na botumo ka mambengi?» ³⁹ Winoni magε na maɔkε kami: Imi aka nɔ bεkpe! Ivilogoni, mεndaga, kye abili kεgε na nzεyi no kuwo mεdɔngɔni bεyo mo mina kemina bεne.» ⁴⁰ A ndi kabikyana bεyo ni anεwanyana maɔkε na magε. ⁴¹ Babifya botuma ndi na magyagya bidε, bombombaya ndi kεgbe, bakawanaganε ndi kabailya bε Yeso nɔ akanzina nɔ. Kεwa wa umuusa bε: «Makegε no luki iliya wanε?» ⁴² Barά ndi dongbu ya musi mukongo. ⁴³ Yeso ava ndi, alya ko misa ka bε. ⁴⁴ Kumbuso yi εbikyana bε: «Ngbingo yi ninɔ na mbeyi ndi mino luga kunu, namεbikyana ndi bingbanganya ambε: «Okwononi bε masi nimɔ ikpikaga ndi

†† Bamakagatε gɔni bε Kilisito.

kɛgɛ kami ka Mɛtɛɛ ka Musa, ka mobiso ka bogya-landɛ, ka Mambɛ ka Bayuda akwanana ndi bɛ igy-onosi.»⁴⁵ Kɛwa wa uhukwa ndi yimibo kyɛ bɛkani nɪɓ a ka Mobiso.⁴⁶ Ƴbikya bɛ: «Ikrika ka Mobisa bɛ: «Masiya igyogyisatɛ, opura ka mbɛkɛ kumbusa wa masyɛ masaa.»⁴⁷ Okwononi kaɛbikyaga bɛvananza bayasi Mongoni Manza ko lino kaki, kapɛnga banɛ ka Yelusalema kyɛ bambanzɛ boyikoni, binisonisa na mɛpɪlya.⁴⁸ Ibunu bɔ ma badɛmɛ ba likpɛmɛka nɪɓ.⁴⁹ Na imi, mombukwana-daki namɛtikilyatɛ Limbengi-Lotu nɪɓ Baba amɛwanyaga ndi. Luki limoti, wikoni ka Yelusalema aka kadwɛ ko ngbingo yi nɪɓ motumo mino no ngu kotukyoku kɛgɛ wa lisyɛ.»

Yeso odokini kɛgɛ wa lisyɛ

(Maliko 16:19-20; Ligubo 1:9-11)

⁵⁰ Kumbuso yi, Yeso aga ndi na babibya kaki kunzi wa Yelusalema buwobi na mugi mi nɪmɔ ina ndi bɛ Betania. Kɛ bɛyɔ, ubisilya mabɔkɛ, udukilya ndi bɛbɛnga.⁵¹ Ko ngbingo yi nɪɓ a ndi mino kaudukilyo bɛbɛnga nɔ, asanana na ibɛ, adaka ndi kɛgɛ wa lisyɛ.⁵² Kumbuso yi babibisa kɛwa ndi, bɪganana ka Yelusalema kani botumini na magyagya bidɛ.⁵³ Kɛ bɛyɔ, bikaga ndi bongbinga basi ka Ndabɛ ko Kunzi, banabibiso.

Yuani

Likpamuka la mambwa

Mongoni Manza nimɔ atɛtɛmbwa beyɔ ka Yuani okpika ndi nima. Atɛmbɛlaga ndi makpamuka mi nimɔ Yeso agya ndi ka litɛmbɛ wanɛ, mɛtɛ mi nimɔ ɛpá ndi bambanzɛ, kukwakɛ na pupo ka Yeso ka mbɛkɛ. Yeso a ndi kabikyaga Mongoni Manza no ngu yasi, anohukuso bokolobɔ, anokpumyo mambengi ma bɛnyɛ, anagya makpamuka mɛmbanga-mbanga mudingi nimɔ okitogi yimibo ka bambanzɛ.

Kitabɛ yi niyi kɛgɛ mɛdɔngɔni na niyɔ Matayɔ ikani Malikɔ ikani Luka okpika ndi. A beyɔ, Yuani akasima bɛ batɛ bi niɓɔ ukpikilya ndi kitabɛ yi niyi bibatɛ bakitabɛ niɓayɔ Matayɔ, Malikɔ ikani Luka bokpika ndi. Bibo gɔni likpamuka li niɓɔ Yeso atɛmbɛlaga ndi kɛsɔ yi na niɓɔ agya ndi. Katɛmbɛlagagɛ bata makpamuka mi nimɔ Matayɔ, Malikɔ ikani Luka batɛmbɛlaga ndi ibɛ.

Ka mɛpɛnganagi ma kitabɛ yi niyi, Yuani owonisila bɛ Yeso ni wani. Abikya ndi bɛ a Mɛnzina ko Kunzi mɔ odoku ndi kɛnɛ ka litɛmbɛ kaiita mɛmbanzɛ. Yeso agya ndi makpamuka mudingi mɛmbanga-mbanga nimɔ okitogi yimibo ka bambanzɛ, kye bibi bɛ a Ngama niɓɔ Kunzi apɛnaga ndi kambwa aka, abikya bɛ iyi nɔ uhuku-
so ndɛkɛ bambanzɛ.

Ko ngbingo ka Yeso, bambanzɛ ba ndi bakigbananaga: bemoti-bemoti babinikyanatɛ Yeso kye bobingisyatɛ ndi bɛ a Miko-Kunzi. Batɛ bagɔgɔ bamɛya ndi, banabikya bɛ a mɛtɛ ka Mumuyoniso, na okwononi bɛ bamwi. Yuani akabikya bɛ: «Luki limoti, bokpika ndi nimana kye mabinikyani bɛ Yeso ni Masiya, Miko-Kunzi.

Makabinikyana beyɔ, minisana na ɔbɛli pisi ko lino kaki.» Yuani 20:31.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Kobibiso Mɛnzina

Yuani-Mubatizai akabikyaga Mongoni Manza

Yeso akaɛpɛnaga babiɓya kaki ba mambwa

Yeso ogyini nganga maɗiya na ika makpamuka mi nimɔ akaɛmbaga bambanzɛ

Pɔsɔ wa mulibo ka Yeso ka litɛmbɛ, kasombiso, na kukwakɛ kaki

Yeso opupini ka mbɛkɛ

Yeso upupilyini babiɓya kaki

Yeso-Kilisito ni Mɛnzina ko Kunzi

1 Ka mɛpɛnganagi, kambwa Kunzi kagya ɔbɛli, Mɛnzina a kɛwa ndi wa. Mɛnzina a ndi pa imoti no Kunzi. Mɛnzina a ndi Kunzi bikpɛ. ² A beyɔ, Iyi a ndi pa imoti no Kunzi ka mɛpɛnganagi. ³ Kunzi agya ndi makpamuka masi pisi ka mɛnzina aka, kɛgɛ no luki gɛtɛgɛ limoti aka niɓɔ kigyonosagɛ ndi pisi ka mɛnzina. ⁴ ɔbɛli opupa ndi ka Mɛnzina. ɔbɛli yi niɓɔ ɛpága bambanzɛ bɛngbanganya. ⁵ Bɛngbanganya bi niɓɔ anzege ko biti, luki limoti biti kahumagɛ ndi.

⁶ A ndi na mɛtɛ bemoti niɓɔ Kunzi atikoku ndi. Mɛtɛ yi niɓɔ ina ndi bɛ Yuani †. ⁷ Odoku ndi abe demɛ wa bɛngbanganya bi niɓɔ kye bambanzɛ basi babinikyani bɛngbanganya pisi ka mɛtɛ kaki. ⁸ Iyi bikpɛ kɛgɛ ndi

† Iyi ni Yuani-Mubatizai.

bɛngbanganya, luki limoti, odoku ndi kaiko demɛ wa bɛngbanganya bi niɓɔ.

⁹ Bɛngbanganya bi niɓɔ a niɓɔ ba lingɛnɛ. Odoku ndi ka ɔbɛli kauzigo batɛ basi.

¹⁰ Mɛnzina a ndi ka ɔbɛli. Kunzi agya ndi ɔbɛli pisi ka mɛnzina mi nimɔ, luki limoti, batɛ ba ɔbɛli bakamibagɛ ndi. ¹¹ Mɛnzina odoku ndi kɛ kabɛ bikpɛ, luki limoti, ni bava-kɛkaki bakatilyigɛ. ¹² Luki limoti, batɛ bemoti-bemoti batilyatɛ ndi, babinikyana. Niɓɔ babinikyana ndi, ɛpá kɛwa ngu kaiko bomiko Kunzi. ¹³ Batɛ bi niɓɔ bakibɛkɛtagɛ abe bomiko Kunzi pisi ka bangɛ, ikani ka nzɛyi, ikani beyɔ bambanzɛ bibɛkɛtaga mino, luki limoti bibɛkɛta no Kunzi.

¹⁴ Mɛtɛ yi niɓɔ ba ndi kamaka bɛ Mɛnzina nɔ iita ndi mɛmbanzɛ. Mɛmbanzɛ yi niɓɔ odoku ndi kaiko luga kusu, otumini na iziyɔ na lingɛnɛ bidɛ. Tina ndi ibiba

kaki, ibiba yi niyo Kunzi apa ndi Mikaki wa bemoti.
 15 Yuani no a dema kaki, atubilagatu ndi be: «Na ndi kanzina ko bulya kaki ngbingo yi nino nabikya ndi mino be: «Mutu yi nino akodoku kumbuso kami a mutu mudingi kugbe kekita. A beyo, kambwa wa kibuketa kami, iyi a kawa ndi wa.»»

16 Ibusu basi tinisanatu ndi na iziyo kaki, totumaga ndi basi na bubunga kaki bakru kakitanaga. 17 A beyo, Kunzi apa ndi Mutu pisi ka Musa, luki limoti, iziyo na linguna odoku ndi pisi ka Yeso-Kilisito. 18 Mumbanzu gutugu bemoti aka kanaminigu Kunzi. Luki limoti, mutu yikaka nino atimibisisa ndi Kunzi ni Mikaki wa bemoti. Iyi miki yi nino a Kunzi, ikaga pa imoti no Kunzi.

Yuani-Mubatizai akatumbelaga niyo ina ndi no miso
 (Matayo 3:1-12; Maliko 1:1-8; Luka 3:1-18)

19 Mutumbelagi ka Yuani-Mubatizai nima ngbingo yi nino Bayuda batikilyoku ndi mino bokumu na Balawi kotukyoku ka Yelusalema kamuusa be: «Iwe ni wani?»

20 Yuani kanganyagu ndi, luki limoti, osikisya ndi bingbanganya kambwa ka batu basi be: «Nakegu imi Kilisito.»

21 Bamuusa ndi be: «Wa neki wani? Iwe ni Iliya?» Yuani usikisya ndi be: «Kali, nakegu imi iyi.» Bamuuso bata ndi be: «Wa mugyalandu? Iyi aka be: «Kali.»

22 Kawa wa, babikya be: «Iwe se kawa ni wani? Tibikya kye okwononi tigi kausikisyo batu nibo baticikiku. Wa piye kabikya bu ko bulya kaku bikre?»

23 Yuani usikisya kawa ndi be: «Imi ni mutu yi nino akatubilaga ka isa be: «Nononi pisi ka Mombukwono-dosu,»»

mudongoni beyo mugyalandu Isaya abikya ndi mino.

24 Bafalisayo batu ndi goni luga ka batu nibo butikoku ndi ka Yuani. 25 Bamuusa ndi be: «Kika neki ni wakegu Kilisito, ikani Iliya, ikani mugyalandu, ko bulya iki yo wo mino kobotiso?» 26 Usikisya ndi be: «Imi, nakamubotiso no libo. Luki limoti, atu na mutu bemoti luga kunu nino makamibigu. 27 Mutu yi nino akodoku kumbuso kami. Imi, nakokwononigu gutugu kakula ligi ya bekapu kaki aka.»

28 Masi nima akitanaga ndi ka Betania, kusyaku wa Yolodani, ka Yuani obotisaga ndi mino.

Yeso ni Mikya-Kondob ko Kunzi

29 Bugalo bi, Yuani amina ndi Yeso ni anodoku, abikya be: «Mikya-Kondob ko Kunzi nino atumbaga bunye ka bambanzu nimu. 30 Na ndi kanzina kugu kaki ngbingo yi nino nabikya ndi mino be: «Mutu yi nino akodoku kumbuso kami, a mutu mudingi kugbe kekita. A beyo, kambwa wa kibuketa kami, iyi a kawa ndi wa.» 31 Imi bikre, nakamibogigu ndi. Luki limoti, nodoku ndi kobotiso no libo kye namibisisa na batu basi ba Izaleli.» 32 Yuani utumbulyaga ndi nilo ina ndi

be: «Nina ndi Limbengi-Lotu kosyoku kugu wa lisyu mudongoni abe likpondi. Limbengi li nilo ika ndi kugu ka Yeso. 33 Imi, nakegu ndi kamibo. Luki limoti, Kunzi nino etikoku ndi kobotiso no libo, ebikya ndi be: «Winatu ndeke Limbengi-Lotu kosyoku na kaiko kugu ka mumbanzu. Mutu yi nino no obotisa na Limbengi-Lotu.» 34 Ninatu ndi masi mi nimo, nakamutumbulyaga be iyi ni Miko Kunzi.»

Yeso upunogini babiyya ba mambwa

35 Na bugala bi, Yuani a mbeyi ndi bata wa aka wa pa imoti na babiyya baba luga ka babiyya kaki. 36 Niyo amina Yeso kakitaga, iyi aka ndi be: «Mikya-Kondob ko Kunzi nimu.»

37 Niyo babiyya baba bi nibo bukana likramuka li nilo, barunga ndi kabiyi Yeso. 38 Yeso oyikana ndi, amina ni banabiyya, iyi aka ndi na ibu be: «Makakisa iki?» Basikisya be: «Labi, isi yi ni «Muwonisilo», wikaga yani?»

39 Usikisya ndi be: «Doniku, minatu.» Bodoku ndi, baba kaina pa niyo a ndi mino, bika ndi na ibu na bugogo bi nibo. A ndi banda saa-kumi.

40 Andilia nino mamaki Simoni-Petele, a ndi bemoti ka batu baba bi nibo bukana ndi munzina ka Yuani na kabiyi Yeso. 41 Inda mbeyi ndi ka mamaki beyo ka Simoni, abikyoku be: «Taminini bi Masiya», isi yi ni «Kilisito». 42 Kumbuso yi, inda kawa ndi na Simoni ka ka Yeso. Yeso anda ndi Simoni bizumuuu, abikya be: «Iwe ni Simoni, mika Yuani. Bmakaga kawa banu be Kefa†. Isi yo lino li nilo be Petele.

Yeso amokini Filipi ibu na Natanaeli

43 Na bugala bagogo, Yeso a ndi wakitulya kaında ka Galilaya. Babangana kawa ndi na Filipi, iyi aka na iyi be: «Ibyeku!» 44 Filipi a ndi mutu wa gudu wa Betesaida ka Andilia na Petele bibuketa ndi goni ibu mino.

45 Kumbuso yi, Filipi babangana ndi na Natanaeli, abikya be: «Taminini bi mutu yi nino Musa okpikaga ndi mongoni kaki ka kitabu ya Mutu, na nino bogyalandu ko Kunzi bokpikaga ndi goni ko bulya kaki. Iyi ni Yeso wa Nazaleti, mika Yezefu.»

46 Natanaeli amuusa ndi be: «Luki lanza akwananatu goni kopupo ka Nazaleti?» Filipi asikisya ndi be: «Dawini no.» 47 Niyo Yeso amina Natanaeli ni anodoku, Yeso abikya ndi be: «Muizaleli walinguna nimu. Kegu mutu wa bokoli.»

48 Natanaeli amuusa ndi be: «Wemibi liki?» Yeso asikisya ndi be: «Kambwa gutugu Filipi kamaka, numinito bi. Wo bi kusili wa sibukusu simoti bene.»

49 Natanaeli aka ndi bata na iyi be: «Muwonisilo, iwe ni Miko Kunzi, iwe ni Ngama ka bomikya Bezaleli.»

50 Yeso asikisya ndi be: «Wobinikyonini kye nubiky be numinito bi kusili wa sibukusu? Winatu banu bata

† Kefa: A lino la Lilamee.

makp̄m̄ka m̄mbanga-mbanga k̄gb̄!»

⁵¹ Omotiloku b̄e: «A linḡn̄, a linḡn̄, nakam̄b̄ikya amb̄e, minat̄ nd̄eke lisȳe ni oukwikonini, bamalaika ko Kunzi banad̄aka, bonosyo k̄gb̄ ko Mika-m̄mbanz̄.»

Dumo wa nd̄wa ka Kana

2 Kumbusa wa masȳe maba, dumo wa nd̄wa a ndi ka Kana, k̄ ka Galilaya. Amaki Yeso a ndi k̄ ḡ k̄. ² Bamaka ndi ḡni Yeso na bab̄bya kaki ko dumo yi nin̄. ³ Niyo vinya osyo, amaki Yeso ab̄ikya ndi Yeso b̄e: «Bambanz̄ bak̄eḡ bata na vinya.»

⁴ Luki limoti, Yeso asikisya ndi b̄e: «Ye ma, nīb̄ kusu na iwe ogwi b̄? Ngbingo kami kanitulyoniḡ mb̄eyi.»

⁵ Amaki b̄ikya k̄wa ndi bagya-ligubo b̄e: «Gyoni masi nim̄ am̄b̄ikya.»

⁶ Wa b̄yo, a ndi na bamb̄ike bayakp̄k̄p̄ māfiya nīb̄ bagya ndi na matam̄. K̄s̄o yi, Bayuda bobisaga ndi mino mobo nim̄ bibubisaga ndi nomu kab̄ȳen̄e na yigya kab̄. Mb̄ike yimoti akwanana ndi kaingyo balitele bayo libo banda miya yimoti †. ⁷ Yeso b̄ikya ndi bagya-ligubo b̄e: «Tumisogoni bamb̄ike bi nība no mobo.» Botumisaga ndi b̄ikȳekȳe. ⁸ Kumbuso yi, b̄ikya ndi b̄e: «Tugoni mino libo li nili, map̄oku ngama wo dumo.» Bagya ndi b̄yo aka yo. ⁹ Ngama wo dumo akingila ndi libo li nīb̄ ni iitini k̄wa vinya. K̄gb̄ ndi kai-bo b̄e vinya yi nin̄ ap̄nya yan̄i. Luki limoti, bagya-ligubo nīb̄ bat̄ga ndi libo, bat̄ ndi īb̄ kaiba. Ngama wo dumo amaka k̄wa al̄k̄ yi nin̄ agya ndi nd̄wa, ¹⁰ īyi aka ndi na īyi b̄e: «Ko bulya īki yo wabuulyogi mino vinya wanza kadwe m̄ni b̄bwan̄? B̄ngeni basi bap̄ngaga mb̄eyi kap̄a nin̄ wanza. Kumbuso yi, bakadam̄wa, bap̄a s̄e k̄wa zalamba.»

¹¹ A likp̄m̄ka limbanga la mambwa nīb̄ Yeso agya ndi. A ndi ka Kana, k̄ ka Galilaya. Yeso owoniso īb̄ba kaki, bab̄bya kaki babinikyana ndi.

¹² Kumbuso yi, b̄ga ndi ka Kapelenaumu, īb̄ na amaki, bamamaki na bab̄bya kaki. K̄ b̄yo, bagya ndi masȳe maked̄e aka.

Yeso akaukpumyo bambula ka Ndab̄ ko Kunzi

(Matayo 21:12-13; Maliko 11:15-17; Luka 19:45-46)

¹³ Niyo yinga ya Pasika ka Bayuda a k̄wa ndi bu-wobi, Yeso ad̄aka ndi ka Yelusalema. ¹⁴ K̄ b̄yo, utakanya ndi bambanz̄ ka Ndab̄ ko Kunzi ni ban̄ga-ba banḡmb̄e, bak̄nd̄ na bonzuwo. Bat̄ bugo-mosyono buyi ba ndi ni bikononini ka bamiza kab̄.

¹⁵ Yeso agya ndi mufimbo no ligi, ap̄nga kaukpumyo bat̄ basi bi nīb̄ ba ndi ka Ndab̄ ko Kunzi, pa imoti na bak̄nd̄ na banḡmb̄e kab̄. Omisya ndi buyi ka bogomosyono buyi, utindika bamiza bitigbo-tigbo.

¹⁶ Īyi aka na bogobiso bonzuwo b̄e: «Tumboni masi ni-

† balitele bayo libo banda miya yimoti: A m̄d̄nḡni ab̄e babido bakp̄k̄p̄ kubukumuti.

ma wan̄, mokoitisonit̄ḡ ndab̄ ka Baba ab̄e s̄ok̄!»

¹⁷ Bab̄bya kaki batamana ndi m̄gele-gele nim̄ ikpika-ga ka Mobiso Motu b̄e: «Mombukwono-dosu, si-pananis̄o kami ko bulya ndab̄ kak̄ ezungusini lim-bengi biz̄.»

¹⁸ Bayuda bamuusa k̄wa ndi Yeso b̄e: «Likingyosi limbanga tino lo wakwanana katigiyila katimoniso b̄e wa no ngu yigya b̄yo?»

¹⁹ Yeso usikisya ndi b̄e: «Ponzoni Ndab̄ ko Kunzi yi niyi, nigilyat̄ kopika ka masȳe masaa.» ²⁰ Bayuda basikisya ndi b̄e: «Bopika ndi Ndab̄ ko Kunzi yi niyi ka byanga batekebe bakwanganya na māfiya, iwe, wigilya kopika ka masȳe masaa aka?»

²¹ Luki limoti, Ndab̄ ko Kunzi yi niyo Yeso a ndi kanzina ko bulya yi ni n̄z̄yi kaki. ²² Kinili, ngbingo yi nin̄ Yeso opupoku ndi mino ka mb̄k̄, bab̄bya kaki batamana ndi b̄e ab̄iyat̄ ndi likp̄m̄ka li nīb̄. Babinikyana k̄wa ndi Mobiso na m̄nzina nim̄ Yeso ab̄ikya ndi.

Yeso ibagat̄ mambengi ka bambanz̄

²³ Ngbingo yi nin̄ Yeso a ndi mino ka Yelusalema ka yinga ya Pasika, bambanz̄ budingi babinikyana ndi kaina mokingyosi m̄mbanga-mbanga nim̄ agyaga ndi. ²⁴ Luki limoti, Yeso kitambyagiḡ ndi na īb̄, kye a ndi kaumibo īb̄ basi binza. ²⁵ K̄gb̄ ndi kapa b̄e bat̄m-b̄yagi j̄bili ka m̄mbanz̄ ḡt̄ḡ bemoti aka. A b̄yo, īyi mombukwana-daki ibagat̄ ndi nīb̄ a ka mambengi ka bambanz̄.

Nikodimo akaaga ka Yeso

3 Luga ka Bafalisayo, a ndi na m̄t̄ bemoti nin̄ ina ndi b̄e Nikodimo. A ndi bemoti ka ngama ka Bayuda. ² Lisȳe limoti, asilyoku k̄wa ndi Yeso no biti, ab̄ikya b̄e: «Muwonisilo, takaiba amb̄e Kunzi no utikoku ndi katiwonisilo. A b̄yo, m̄mbanz̄ kakwananiḡ kagya makp̄m̄ka m̄mbanga-mbanga b̄yo wo mino kagya, kan̄ Kunzi k̄gb̄ pa imoti na īyi.» ³ Yeso asikisya ndi b̄e: «A linḡn̄, a linḡn̄ nakaub̄ikya amb̄e, m̄mbanz̄ kigilyi kaib̄k̄ta, kakwananiḡ kaina B̄ngama ko Kunzi» ⁴ Nikodimo amuusa ndi b̄e: «Igyonosa liki m̄mbanz̄ kayib̄k̄ta bata ni a k̄wa mb̄k̄-mb̄k̄? Akwananat̄ bata kogulya ka m̄ma ka amaki, igilya kaib̄k̄ta?» ⁵ Yeso asikisya ndi b̄e: «A linḡn̄, a linḡn̄, nakaub̄ikya amb̄e, m̄mbanz̄ kibukuti ko libo na ka Limbengi, kakwananiḡ kogulya ka B̄ngama ko Kunzi. ⁶ Nin̄ īb̄k̄taga na bomikya-bambanz̄, a m̄mbanz̄, nin̄ īb̄k̄taga na Limbengi ko Kunzi a limbengi. ⁷ Wakombomboyonit̄ḡ ka nīb̄ nubiky b̄e: «Wokwononi kaigilya kaib̄k̄ta.» ⁸ Ovi ovi v̄aga pa yasi k̄ apaga mino. Ukanagat̄ kukwo yi, luki limoti, waki-bogiḡ b̄e ap̄nyaga yan̄i ikani indaga yan̄i. Igy-

onosaga begeyo ka mɛtɛ wasi ninɔ ɪbɛkɛta na Limbengi ko Kunzi.»

⁹ Kɛwa wa, Nikodimo amuusa ndi bɛ: «Likrɛmɛka nilɔ igyonosa liki?» ¹⁰ Yeso asikisya ndi bɛ: «Muwonisilo mudingi ka mugi ma Izaleli beyo wo mino yo, wakibigɛ likrɛmɛka li nili?» ¹¹ A lingɛnɛ, a lingɛnɛ, nakaɛbikya ambɛ, ibusu, tabikyaga makrɛmɛka nimɔ tibogo, ta badɛmɛ ba nimɔ tinoni. Luki limoti, ibunu, makapagigɛ katibinikyana. ¹² Makebailiyagigɛ gɛtɛgɛ iki yi aka ngbingo yi ninɔ namɛnzinilyaga mino ko bulya makrɛmɛka ma litɔmbɛ. Angɛnɛngɛnɛ kɛwa ka makrɛmɛka ma kɛgɛ wa lisyɛ aka? ¹³ Wina sɛ, kɛgɛ na mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka ninɔ odokoni kɛgɛ wa lisyɛ, kiki asi Mika-Mɛmbanzɛ aka ninɔ osyoku ndi iyi kɛ. ¹⁴ Mɛdɔngɔni begeyo Musa adokisa ndi mino nzɛka wa ngweyi kɛgɛ wa mɛngbingili kɛ ka isa †, okwononi bɛ badokisi Mika-Mɛmbanzɛ begeyo, ¹⁵ iba mɛtɛ wasi ninɔ abinikyana inisoni na ɔbili wa benze na benze. ¹⁶ A beyo, Kunzi apa ndi ɔbili kɛgɛ. Kinili, apá ndi mino Mikaki wa bemoti, kye mɛtɛ wasi ninɔ abinikyana kobungogonitɔgɛ, luki limoti, inisoni na ɔbili wa benze na benze. ¹⁷ Kunzi katikokugɛ ndi Mikaki kakɔ mɛkɔmbɛ ka ɔbili. Luki limoti, atikoku ndi kahukuso yi. ¹⁸ Mɛtɛ yi ninɔ abinikyana, bakabisigɛ na mɛkɔmbɛ. Luki limoti, ninɔ kabinikyanagɛ, babisoni na mɛkɔmbɛ, kye kabinikyanagɛ Miki wa bemoti ko Kunzi. ¹⁹ Winoni beyo Kunzi akɔgɔ mino mɛkɔmbɛ: bɛngbanganya odonuku ndi ka ɔbili, luki limoti, bambanzɛ baraga ɪbɛ bita aka kakitaga bɛngbanganya kye yigya kabɛ a yanyɛ. ²⁰ Mɛtɛ wasi ninɔ agyaga bɛnyɛ, amɛyaga bɛngbanganya bafɛ. Mɛtɛ yi ninɔ, amɛyaga kakrɛda bɛngbanganya, kye yigya kaki yanyɛ kinisononi. ²¹ Luki limoti, ninɔ agyaga likrɛmɛka la lingɛnɛ odogoku iyi ka bɛngbanganya, kye yigya kaki inisoni binza bɛ akabyɛnɛnɛ na sipananisɔ ko Kunzi.»

Yuani-Mubatizai ɪbɛ na Yeso

²² Kumbuso yi, Yeso na babifya kaki baga ndi ka iwili ya Yudea. Ika ndi pa imoti na ɪbɛ kɛ beyo ka masyɛ, anubotiso bambanzɛ. ²³ Yuani atɛ ndi gɔni iyi kaubotiso bambanzɛ ka Ainoni, buwobi na Salimu kye liba a ndi lakrɛ kɛ beyo. Bambanzɛ badulyogoku ndi, anubotiso. ²⁴ Ko ngbingo yi ninɔ, ba mbeyi ndi ni bakanamokyigɛ Yuani ka ligbito.

²⁵ Kɛwa wa, babifya bemoti-bemoti ka Yuani barɛnga ndi bodongoso na Muyuda bemoti kɛgɛ wa yigya kabɛ ko bulya kibubiso. ²⁶ Binda ndi ka Yuani, babikyoku bɛ: «Muwonisilo, alɛkɛ yi ninɔ ma ndɛkɛ na ɪbɛ kɛsyakɛ wa Yɔlɔdani, ninɔ watɛmbɛlaga ndi likrɛmɛka kaki, a kɛwa gɔni kobotiso. Batɛ basi bakagbɔ kɛ o mino!» ²⁷ Yuani usikisya ndi bɛ: «Kɛgɛ na mɛtɛ bemoti ninɔ akwanana kainisono no luki, kani

Kunzi kapágɛ ndi. ²⁸ Ibunu bamombukwana-donu bi mɛmɛkanatɛ ndi kabikya bɛ: «Imi, nakegɛ Kilisito, luki limoti, Kunzi etikoku ndi kambwa kaki.» ²⁹ Mombukwana muko nɔ ikaga mbɛnya muko. Luki limoti, waidaki mbɛnya muko ninɔ a ka kpɔlɔ kaki, anamɛkana, ogwaga magyaga kɛgɛ ko bulya liyɛ ka mbɛnya muko. Kinili, na na magyaga bisini-sini mbiya wanɛ. ³⁰ Okwononi bɛ ɪbɛba kaki oboboyi, niyo kami agbɛwa.»

Ninɔ akodoku kotukyoku kɛgɛ wa lisyɛ

³¹ «Mɛtɛ yi ninɔ otukyiku kɛgɛ wa lisyɛ ukitogi batɛ basi. Ninɔ wa litɔmbɛ a iyi mɛtɛ wa litɔmbɛ aka, anzi naga ko bulya makrɛmɛka ma litɔmbɛ. Mɛtɛ yi ninɔ otukyiku kɛgɛ wa lisyɛ ukitogi batɛ basi. ³² Atɛmbɛlaga makrɛmɛka nimɔ ina ndi na nimɔ ɛkana ndi. Luki limoti, mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kabinikyanagigɛ nilɔ ikaga kabikya. ³³ Mɛtɛ yi ninɔ abailiyaga likrɛmɛka kaki, obinikyononi bɛ Kunzi ni lingɛnɛ. ³⁴ Mɛtɛ yi ninɔ Kunzi atikoku, abikyaga likrɛmɛka ko Kunzi, kye Kunzi atumisogo na Limbengi kaki bidɛ. ³⁵ Baba apagatɛ Mikaki, asilyoni makrɛmɛka masi. ³⁶ Ninɔ abinikyana Miki, a na ɔbili wa benze na benze. Ninɔ akyaba kabinikyana, kinisonigɛ ndɛkɛ na ɔbili yi ninɔ. Luki limoti, ngbɛta ko Kunzi ika kɛgɛ kaki.»

Yeso akanzina na Wabasamalia

4 Niyo Yeso iba bɛ Bafalisayo bukonini bɛ isabɛ ka babifya kaki akobwa kɛgɛ, na akaubotisa bambanzɛ kakitaga Yuani, ² (a beyo, kɛgɛ Yeso mombukwana-daki nɔ ubotisaga ndi, luki limoti, babifya kaki.) ³ Atɛkya ndi ka Yudea, iga bata ka Galilaya. ⁴ Kadwe kɛ beyo, akwanana ndi kakitaga pisi ka Samalia.

⁵ Adwe kɛwa ndi ka gɛdɛ bemoti wa Samalia, ninɔ ina bɛ Sikali, buwobi no tiko niyo Yakɔbɔ apá ndi mikaki beyo ka Yezɛfɛ. ⁶ Likɔ ka Yakɔbɔ a ndi kɛ beyo. Yeso a ndi ni hupini na ligɛndɛ bidapada, ika kɛwa ndi ka kpɔlɔ wa likɔ. A ndi banda mɔni ka mɛsikatɛ.

⁷ Wabasamalia odoku ndi katɛga libo, Yeso abikya bɛ: «Ye ma, imusanɔ baka mino libo.» ⁸ Ko ngbingo yi ninɔ, babifya kaki ba ndi ni bogoni koluwo malili ka gɛdɛ. ⁹ Wabasamalia aka ndi na iyi bɛ: «Eze! Muyuda beyo wo mino yi, wakaikrɛnda kekɛnga imi Wabasamalia libo liki?» (A beyo, Bayuda bakɛkananagigɛ ndi na Basamalia.) ¹⁰ Yeso asikisya ndi bɛ: «Wakamibo bi apɛpɛ ninɔ Kunzi apága, wiba bɛ wani nɔ akaɛkɛnga libo, iba iwe nɔ wakungi bi. Winisono bi no libo nilɔ apága ɔbili.» ¹¹ Muko yi ninɔ abikya ndi bɛ: «Mombukwono-dosu, wakegɛ no luki litɛga libo na likɔ †† a lodu kɛgɛ. Wakwanana kɛwa kainisono no libo li nilɔ la ɔbili la liki?» ¹² Titosu beyo ka Yakɔbɔ nɔ atisilya ndi ibusu likɔ li nili. Iyi bikpɛ nɔ omwaga ndi, iki bomikaki gɛtɛgɛ bambaza ka banya-

† 3:14 Wanda ka Litatanga 21:9.

†† likɔ: Bakpɔgɔ ndi likɔ kɛ likpɔ.

ma kaki aka. Wakaimina abe iwe no wakitogi Yakobu?»
¹³ Yeso asikisya ndi be: «Mute wasi komwo libo li nili, imukanate banu bata musasa. ¹⁴ Luki limoti, nino omwo ndeke libo nilo imi napá, kimukanigwa ndeke bata musasa gutugwa iki yi aka. Libo li nilo ita ndeke kusó kaki likpakpa nilo ika kopupisa libo la obili wa benze na benze.» ¹⁵ Muko no abikya ndi be: «Mombukwono-dosu, ipóku neki libo li nilo, iba nakimukononitogwa ndeke bata musasa. Kwa wa gw wa, nakodukugwa ndeke bata wanu katuga libo.» ¹⁶ Yeso aka ndi na iyi be: «Winda kamokoku mbunyaku, modoku na iyi wanu.» ¹⁷ Muka no asikisya be: «Nakege imi na muluku.» Yeso aka ndi na iyi be: «Wobikya lingenu be wakege na muluku, ¹⁸ kye wa kwa na bonononi kubukumuti. Nino ma na iyi mbiya wanu, kegwa mbunyaku. Wobikya lingenu.» ¹⁹ Kwa wa, muka abikya ndi be: «Mombukwono-dosu, nakaina abe wa mugyalandu. ²⁰ Botitosu babibisaga ndi Kunzi kegwa wa ngwa yi niyi. Ibunu, mabikyaga be pa niyo okwononi mino kabibisa Kunzi ni Yelusalema aka.» ²¹ Yeso abikya ndi be: «Ma, ibinikyana no. Ngbingo odokuto nino makindigwa ndeke mino kabibiso Baba kegwa wa ngwa yi niyi ikani ka Yelusalema. ²² Ibunu Basamalia, mabibisogo Kunzi ni makege kamibo. Ibunu Bayuda, tabibisogo ni tanamibo, kye muhukuso akotukyoku ka Bayuda. ²³ Luki limoti, ngbingo akodoku, na itulyonini, nino batwa bi nilo babibisogo mino Kunzi ka lingenu, babibisogo ndeke Baba ka Limbengi na lingenu. A beyo, Baba ukisaga inguo ya batwa bi nilo. ²⁴ Kunzi ni Limbengi, na batwa bi nilo babibisogo, okwononi be babibisi ka Limbengi na ka lingenu.» ²⁵ Muko no abikya ndi be: «Nakaiba binza ambe Masiya akodoku (nino bamakaga be Kilisito). Wa odoku ndeke mino, iyi, atitumbulyagatwa masi.» ²⁶ Yeso asikisya ndi be: «Imi ni Kilisito, nino nakaenzinilya no.» ²⁷ Ko ngbingo yi nino aka no, babibya ka Yeso bigoku ndi. Ba ndi kombomboyo kye bamina ndi Yeso kanzina na muko. Wina se, gutugwa mutwa bemoti aka kamuusagwa ndi muko no be: «Wakakisa iki?» Ikani kamuusa Yeso be: «Wakanzina na iyi ko bulya iki?» ²⁸ Muko no asa kwa ndi mbike wa, iga, utumbulyogoku ndi bambanzwa be: ²⁹ «Donuku kamina! Aluku bemoti a ku, etumbulyogi masi nino nogyoni. Kegwa se banu bi Kilisito nino?» ³⁰ Batukya kwa ndi wa, binda kamina Yeso. ³¹ Kwa wa, babibya bitatanaga ndi na Yeso be: «Muwonisilo, lyalya mbeyi!» ³² Luki limoti, ukikya ndi be: «Imi, nakalya malili nino makege ibunu kaibo.» ³³ Babibya barunga kwa ndi kauusono be: «Mute bemoti se kwa no oduku kapá malili?» ³⁴ Yeso ukikya ndi be: «Malili kami ni kagya sipanani» ka nino etikoku ndi na kotulyosa ligubo nilo epá ndi. ³⁵ Makabikyagigwa mbeyi ibunu bamombukwono-donu be: «Osikoni batimba bakwanganya ngbinga mubuulyo masolo itulyana?» Luki limoti, imi nakamukikya ambe, wikweni,

winoni botiko. Malili ongotini, a kwa kakanga kobuulyo. ³⁶ Mute nino akobuulyo inisonini iyi na mukalya kaki, a kwa kamumela masolo ko bulya obili wa benze na benze. Kwa wa, mukukuna na mutwa mubuulyo bogwa magyagya ibe basi baba. ³⁷ A beyo, a lingenu nilo babikyaga be: «Mute bemoti no akunaga, wagogo obuulyo.» ³⁸ Imi, namutika ndi kobuulyo ko tiko niyo makagyagwa ndi mino ligubo. Batwa bagogo bo biko ndi mino bungu bikya, ibunu modoku kobuulya masolo ma ligubo kabwa aka.»

³⁹ Basamalia bakwa ka gwawa yi nino babinikyana ndi Yeso, kye muko yi nino ukikya ndi be: «Etumbulyogi masi nino nogyoni.» ⁴⁰ Kinili, niyo Basamalia bodoku ndi buwobi na iyi, bitatanaga ndi na iyi be kogonitogwa mbeyi. Agya ndi bata wa masye maba. ⁴¹ Batwa bagogo budingi kegbe babailya ndi ko bulya likpumuka nilo a ndi kabikya. ⁴² Babikyaga kwa ndi muko no be: «Takobinikyonigwa ko bulya nilo aka lo watibikya, luki limoti, kye timukyonili kwa ni ibusu aka. Tibini lingenu ambe iyi no a Muhukuso wa obili.»

Yeso akahukuso mika ngama ka basuda

⁴³ Niyo Yeso agya masye maba ka mugwa mi nino, atukya ndi wa, aga ka Galilaya. ⁴⁴ Iyi Yeso mombukwana-daki bikwa abikya ndi be: «Mugyalandu kegwa na ibiba ku kabwa.» ⁴⁵ Niyo osila ka Galilaya, batwa bi nilo ku batilya ndi, kye bindatwa ndi goni ibe ka yinga wa Pasika ka Yelusalema, bina ndi masi nino Yeso agya ndi ku.

⁴⁶ Yeso iga kwa ndi ka Kana ku ka Galilaya, ku oyikosa ndi mino libo ka ita vinya. Ku beyo, a ndi na ngama bemoti ka basuda nino mikaki muluku yi a ndi no kolobu ku ka Kapelenaumu. ⁴⁷ Niyo ukana ndi be Yeso otukyiniku bi ka Yudea, a kwa ka Galilaya, odoku ndi kamina. Itatanaga kwa ndi na iyi be indi no baka ka Kapelenaumu kahukusilyo mikaki nino a ndi buwobi kosisa limbengi. ⁴⁸ Yeso abikya ndi be: «Makini ndeke ibunu mokingyosi na makpumuka mumbanga-mbanga aka, makabinikyanigwa ndeke gutugwa iki yi aka.» ⁴⁹ Ngama yi nino asikisya ndi be: «Mombukwono-dosu, tagano baka ku kami kani miki kanodokigwa.» ⁵⁰ Yeso aka ndi na iyi be: «Wiga, miki oukini.»

Aluku no ukana ndi nilo Yeso abikya ndi, iga. ⁵¹ Ngbingo yi nino a mbeyi ndi mino ko pisi aka, babangana na bagya-ligubo kaki, babikya be: «Miki oukini.» ⁵² Kwa wa, umuusa ndi be: «Ouki bi ngbinga tino?» Basikisya ndi be: «Ouki bi isyeiku bi, na saa-saba ya musikatwa.» ⁵³ Baba no ibo kwa ndi be o bi ko ngbingo nino aka no Yeso abikya ndi mino be: «Miki oukini.» Kwa wa, ngama no na ndaba kaki yasi babinikyana ndi Yeso.

⁵⁴ Nilo a ndi likpumuka limbanga la yiba nilo Yeso agya ndi. Agya ndi ngbingo yi nino igoku ndi mino ka Galilaya kotukyoku ka Yudea.

Yeso ahukusini zegesi

5 Kɛwa wa, Bayuda ba ndi no dumo ka Yelusalema, Yeso aga ndi kɛ ɔ kɛ. ² Kɛ bɛyɔ, a ndi na ziwa be-moti buwobi na mupumi ma ɔɔɔ yi nɛnɔ, nɛmɔ balɛkyaga bɛ «mupumi ka ʼBakɔndɔɔɔ». Ziwa yi nɛnɔ a ndi na bangbangba kubukumuti ka bakɔɔɔ-kɔɔɔ bi. Bamakaga ndi ziwa yi nɛnɔ ka Libelenia bɛ «Betesaida».

³ Kɛsɔ wa bangbangba bi nibayɔ, batɛ ba bokolobu budingi bikaga ndi bakanganana wa. Ikaga ndi na batɛ ba bokolobu baya mamɔmɔ, nɛbɔ ba dili na bazegesi. [Bikaga ndi kabɛnda bɛ libo obunzikoni, ⁴ a bɛyɔ, malaika ka Mombukwono-dosu osyogoku ndi bongbingo bemoti-bemoti ka ziwa yi nɛnɔ kabunzo.

Mɛtɛ wo kolobu wa mambwa nɛnɔ osyaga ndi ko libo li nilɔ kanɛ malaika obunzini, aɔkaga ndi lingɛnɛ.] ⁵ Luga kabɛ, a ndi na alɛkɛ bemoti nɛnɔ a ndi no kolobu ka byanga batekɛbɛ basaa na bɛɔina. ⁶ Niyo Yeso amɛna wakanga, ɛkana ndi ɔɔni bɛ a ndi no kolobu ka masye mudingi, amuusa kɛwa ndi bɛ: «Watɛ kapa kahɛka?»

⁷ Alɛkɛ nɔ asikisya ndi bɛ: «Mombukwono-dosu, nakikogigɛ na mɛmbanzɛ nɛnɔ esiso ko libo ngbingo yi nɛnɔ bobunzaga mino. Niyo nakingilaga ambɛ nosyi kɛ bɛyɔ, mɛtɛ wagɔɔ osyo kambwa kami.»

⁸ Yeso abikya ndi bɛ: «Wamaga, va kalagba kakɛ na wakpakyana!» ⁹ Wa aka wa, alɛkɛ nɔ ahɛka ndi. Ava kalagba kaki, apɛnga ndi kakpakyana.

Likɔɔmɛka li nilɔ igyonosa ndi ka Lisye la kimumbiso. ¹⁰ Bayuda babikya kɛwa ndi mɛtɛ yi nɛnɔ ahɛka ndi nɔ bɛ: «Lisye li nili, a Lisye la kimumbiso. Wakakwananigɛ kabɛnika kalagba kakɛ.»

¹¹ Usikisya ndi bɛ: «Mɛtɛ yi nɛnɔ ehukusi nɔ ebikyi bɛ: «Va kalagba kakɛ, wakpakyana.»»

¹² Bamuusa kɛwa ndi bɛ: «Mɛtɛ tino nɔ ubikyi bi bɛ: «Va kalagba kakɛ, wakpakyana?»»

¹³ Luki limoti, alɛkɛ yi nɛnɔ ahɛka ndi nɔ kɛɔɔ ndi kamibo Yeso. A bɛyɔ, Yeso a ndi ni olimikogini ka ambaza nɛnɔ a ndi wa.

¹⁴ Kumbuso yi, Yeso atakanya ka Ndabɛ ko Kunzi, abikya bɛ: «A bɛyɔ, mbiya wanɛ wohukini. Wakogyonitɔɔɔ bata bɛnyɛ, kye wigogyisa kɛwa kakitaga bɛyɔ wo bi mino.»

¹⁵ Mɛtɛ yi nɛnɔ inda ndi kaɛbikya Bayuda bɛ Yeso nɔ ahukusa ndi. ¹⁶ Kinili, bapɛnga ndi mino kakisa kagyogyiso Yeso, kye ahukusa ndi mɛmbanzɛ ka Lisye la kimumbiso. ¹⁷ Yeso usikisya ndi bɛ: «Baba agyaga ligubo bongbinga basi, imi na ɔɔni mino aka bilubi.»

¹⁸ Niyo Bayuda bɛkana mɛnzina mi nɛmɔ, bidukulaga kɛwa ndi bata kakisa Yeso bivaka-vaka kamwɔ. Ba ndi kagya bɛyɔ, kɛɔɔ asi kye Yeso inaga ndi Lisye la kimumbiso payaya, luki limoti, kye abikya ndi ɔɔni bɛ Kunzi ni abaki bikɔɔ, na iyɛ mombukwana-daki a mɛɔɔngɔni no Kunzi.

Kunzi apá ndi Mikaki ngu yasi

¹⁹ Yeso ubikyoku ndi bata Bayuda bɛ: «A lingɛnɛ, a lingɛnɛ, nakamɛbikya ambɛ, Miki kakwananigɛ kagya luki na mɛtamanagi kaki, kiki nilɔ aka lɔ inaga na Abaki. Nilɔ Baba agyaga, Miki agya mɛɔɔngɔni bɛɛyɔ.

²⁰ A bɛyɔ, Baba apagatɛ Miki, awonisilaga masi nɛmɔ agyaga. Awonisila kɛwa ndɛkɛ bata makɔɔmɛka mudingi-dingi kɛɔɔbɛ, kɛwa wa ɔ wa, nɔkɛ amɛdika ndɛkɛ bidɛ. ²¹ Mɛɔɔngɔni bɛyɔ Baba ubililisogo mino bamanda, ɛpá ɔbili, ka lingɛnɛ, Miki ɛpága batɛ nɛbɔ iyɛ ɛbailiyaga bɛɛyɔ. ²² Na ɔɔni, Baba kakɔgigɛ ngban-ga ka mɛmbanzɛ, luki limoti, apóni ndi Miki ngu yi niyo yasi, ²³ kye batɛ basi babangi Miki mɛɔɔngɔni bɛyɔ babangaga mino Baba. Mɛtɛ yi nɛnɔ kabangagigɛ Miki, kabangagigɛ ɔɔni Baba nɛnɔ atikoku.

²⁴ A lingɛnɛ, a lingɛnɛ, nakamɛbikya ambɛ, mɛtɛ wasi nɛnɔ ɛkanaga likɔɔmɛka kami, na abinikyaana nɛnɔ etikoku ndi, a na ɔbili wa benze na benze. Baka-makyigɛ ndɛkɛ ka mɛngimɔ, luki limoti, otukyoni ka kukwakɛ akitaga ka ɔbili. ²⁵ A lingɛnɛ, a lingɛnɛ, nakamɛbikya ambɛ, ngbingo akodoku, na a kɛwa ɔɔni wakitɔlyana aka, nɛnɔ bamanda bɛkana ndɛkɛ mino liyɛ ko Miko-Kunzi. Na nɛbɔ bɛkana ndɛkɛ, binisanatɛ na ɔbili. ²⁶ A bɛyɔ, mɛɔɔngɔni bɛyɔ ɔbili wasi o mino ka mabɔkɛ ka Baba, apá ɔɔni Miki, ɔbili yi nɛnɔ wasi a kɛwa ɔɔni ka mabɔkɛ ko Miki. ²⁷ Apá ndi Miki ngu yikɔ bangbanga, kye a Mika-mɛmbanzɛ. ²⁸ Makombomboyonitɔɔɔ, kye ngbingo akodoku nɛnɔ bamanda bayasi nɛbɔyɔ a ka bambɛkɛ bɛkana ndɛkɛ mino liyɛ ko Mika-mɛmbanzɛ, ²⁹ bopupogoku. Nɛbɔ bagyaga ndi bɛnza, bopupoku ndɛkɛ kainisoniso na ɔbili, luki limoti, nɛbɔ bagyaga ndi bɛnyɛ, bopupoku ndɛkɛ kaingyo ka mɛngimɔ.»

³⁰ Yeso omotiloku ndi bɛ: «Nakakwananigɛ kagya luki ɔtɔɔɔ limoti aka no ngu kami. Nakɔɔ ngbanga kabɛnɛnɛ na nilɔ baba ɛkpamyaga, na ngbanga kami ikaga wongbingbili kye nakakisagigɛ kagya sipananisɔ kami, luki limoti, nisɔ ka mɛtɛ yi nɛnɔ etikoku.»

Miko-Kunzi a na badɛmɛ budingi

³¹ Yeso omotiloku ndi kɛwa bɛ: «Nakika dɛmɛ kami mombukwana-daki yi, bɛdɛmɛ kami kɛɔɔ ba lingɛnɛ.

³² Luki limoti, mɛtɛ wagɔ nɔ a dɛmɛ kami, na nakaiba ambɛ bɛdɛmɛ kaki kɛɔɔ kami a ba lingɛnɛ. ³³ Ibunu, mɛtikatɛ ndi batɛtɛmbwa kɛ ka Yuani, na bɛdɛmɛ kaki kɛɔɔ kami a ndi ba lingɛnɛ. ³⁴ Imi, nakɛɔɔ na nza ya bɛdɛmɛ ka mɛmbanzɛ. Luki limoti, nakabikya bɛyɔ kye winisononi na muhukuso. ³⁵ Yuani a ndi abɛ tala mɛtɛna na mɛnze. Ibunu, mabailya ndi kasananyaga bɛngbanganya bi nɛbɔ ko ngbinga mɛkɛdɛ aka.

³⁶ Luki limoti, bɛdɛmɛ kami a budingi kɛɔɔ kakitaga nɛbɔ ka Yuani. A bɛyɔ, mogubo nɛmɔ Baba ɛpá ndi bɛ

nagyagi, imu mɔ nagyaga, na imu mɔ epupilyaga bɛdɛmɛ na kowonisilo bɛ Baba nɔ etikoku ndi. ³⁷ Na Baba ninɔ etikoku ndi a gɔni dɛmɛ kami. Makanukonigɛ ndɛkɛ liyɛ kaki ikani kamina. ³⁸ Makobuulyogigɛ likrɛmɛka kaki ka mambɛngi kunu, kye makabinikyanagɛ mɛtɛ yi ninɔ atikoku ndi. ³⁹ Mikaga bakidukufo bigubu katangɛlaga Mobiso Motu, kye matamanaga bɛ makiko kagya bɛyɔ, makwanana kainiso na ɔbili wa bɛnzɛ na bɛnzɛ. Luki limoti, dɛmɛ kami ni Mobiso mi nimɔ gɔni mɔ. ⁴⁰ Luki limoti, makya kodoku kɛ kami kainiso na ɔbili.

⁴¹ Nakakisagigɛ ibiba kotukyoku ka bambanzɛ, ⁴² luki limoti, nakamumibo: kɛsɔ kunu, makegɛ na sipananiso ko Kunzi. ⁴³ Imi, nodoku ndi ko lino ka Baba, luki limoti, makapagigɛ ketilya. Mɛtɛ wagɔ kodoku ko lino kaki bikrɛ, matilyatɛ ndɛkɛ. ⁴⁴ Makwanana kabinikyana liki? Ibunu mapɔnanaga ibiba luga kunu aka ni makegɛ kakisa niyɔ otukyogoku ko Kunzi yikaka.

⁴⁵ Makotomononitɔgɛ bɛ imi, namɛpilyagatɛ ndɛkɛ bangbanga ka Baba. Musa ninɔ mobisa ndi baya kunu kɛgɛ kaki, iyi nɔ amɛpilyaga ndɛkɛ. ⁴⁶ A bɛyɔ, makabinikyana ndi Musa, iba mebinikyononi gɔni, kye iyi, okpikagatɛ ndi mongoni kɛgɛ kami. ⁴⁷ Luki limoti, kika ni makegɛ kabinikyana mobiso kaki, makwanana kɛwa kabinikyana mɛnzina kami liki?»

Yeso ulyoyisini bambanzɛ bɛɔɔfɛ kubukumuti

(Matayɔ 14:13-21; Malikɔ 6:30-44; Luka 9:10-17)

6 Kumbuso yi, Yeso azaba ndi kɛsyakɛ wa ibombu ya Galilaya niyɔ balikyaga gɔni bɛ Tibelia. ² Ambaza mudingi ka bambanzɛ a ndi kabibya. A bɛyɔ, bambanzɛ bi nibɔ ba ndi kaina mokingyosi mɛmbanga-mbanga nimɔ Yeso agyaga ndi kauhukuso batɛ ba bokolobu. ³ Yeso adaka ndi ka ngɛpa, bikanana ndi kɛ bɛyɔ pa imoti na babibya kaki. ⁴ Wina sɛ, yinga ka Bayuda niyɔ balikyaga bɛ Pasika a kɛwa ndi buwobi. ⁵ Yeso ikwɛ ndi, amina ambaza mudingi ni anadulyoku. Abikya kɛwa ndi Filipi bɛ: «Taluwoku mukati yani kaulyoliso na iyi batɛ bi niba?» ⁶ Abikya ndi bɛyɔ ko bulya yikingila Filipi aka. A bɛyɔ, Yeso atɛ ndi kaiba kambwa aka bɛ agya bɛ.

⁷ Filipi asikisya ndi bɛ: «Gɛtɛgɛ takaluwo mukati ma bambuma bamiya baba †, kitɛlyanigɛ ka batɛ basi.» ⁸ Bemoti luga ka babibya kaki bɛyɔ ka Andilia ninɔ a ndi mamaki Simoni-Petele, abikya bɛ: ⁹ «Miki bemoti atɛ na mukati kubukumuti ma saili wanɛ †† pa imoti na bosu baba. Luki limoti, malili mi nimɔ kɛgɛ gɛtɛgɛ luki aka ka bambanzɛ budingi bɛnɛ.»

¹⁰ Yeso abikya ndi bɛ: «Hulikisoni bambanzɛ basi.» Tɔnitɔ a ndi tidingi wa bigbesɛɛɛ, bikonono kɛwa ndi. Balɛkɛ ba ndi banda bɛɔɔfɛ kubukumuti. ¹¹ Yeso ava

† Ko ngbingo ka Yeso, ambuma bemoti ikaga ndi mɛkalya ma lisyɛ limoti ka mɛgya-ligubo. Wanda gɔni ka Matayɔ 20:2. †† saili: A bumo niyɔ inisaga abɛ gbagala.

kɛwa ndi mukati, niyɔ abibiso Kunzi, ɛgbananilyaga ndi bambanzɛ nibɔ ba ndi wa. Agya ndi na bosu bɛgɛyɔ, ɛpaga mɛdɔngɔni bɛyɔ ba ndi mino kapa. ¹² Niyɔ bikutaga ndi, Yeso ɛbikya babibya kaki bɛ: «Mumuloni bodongbu nibayɔ osikoni kye koputikonon-itɔgɛ.» ¹³ Bamɛmɛla kɛwa ndi, botumisa mɛmbi tekebe na miba na bodongbu baya mukati kubukumuti baya saili nibayɔ asikana ndi.

¹⁴ Niyɔ bambanzɛ bina ndi likrɛmɛka limbanga nilɔ Yeso agya ndi lɔ, babikya ndi bingbanganya bɛ: «Alɛkɛ yi nimɛna a lingɛnɛ mugyalandɛ ninɔ a ndi kakwanana kodoku ka ɔbili.» ¹⁵ Yeso andɛnga kɛwa ndi bɛ bakodoku kagwi ka marɛrɛ bɛ kye iki ngama, atɛkya ndi, aga bata mɛkaka ka ngɛpa.

Yeso akakpakyana kɛgɛ wo libo

(Matayɔ 14:22-33; Malikɔ 6:45-52)

¹⁶ Niyɔ bɛgɔgɔ ogwo, babibya kaki binda ndi ka mutili ma ibombu. ¹⁷ Badaka kɛwa ndi ka ingbɔɔɔ, barɛnga kazaba, baga misa ka Kapelenaumu. Biti a ndi ni olipyini, Yeso kɛgɛ ndi mudoku kautakanya. ¹⁸ Ovivi a ndi warɛ, mɛbaka anokotukosa libo la ibombu bigbiyagbiya. ¹⁹ Niyɔ babibya bagya bakilɔmetele banda kubukumuti ikani madiya kɛgɛ wo libo, bamina ndi Yeso ni anukpuɔoku. A ndi kakpakyana kɛgɛ wo libo bipapapa. Bogwa ndi ombombo kɛgɛ. ²⁰ Luki limoti, Yeso ɛbikya ndi bɛ: «Imi nɔ, makobongonitɔgɛ.» ²¹ Babibya ba kɛwa ndi kapa bɛ bavi, luki limoti, ingbɔɔɔ ifuma ndi bigala kubi ka pa niyɔ ba ndi mino kainda.

Ambaza ka bambanzɛ akakisa Yeso

²² Na bɛgalo bi, ambaza ka bambanzɛ nibɔ botigala ndi kɛsyakɛ wagɔgɔ wa ibombu batamana ndi bɛ ingbɔɔɔ o bi wa imoti aka. Yeso kadakagɛ ndi pa imoti na babibya kaki, luki limoti, babibya binda ndi asi ibɛ aka. ²³ Wina sɛ, mangbɔɔɔ magɔgɔ otukyoku ndi ka gɛdɛ wa Tibelia. Mangbɔɔɔ mi nimɔ a kɛwa ndi ni osilini buwobi na pa niyɔ bambanzɛ balya ndi mino mukati, kumbuso Mombukwono-dosu kabibiso Kunzi. ²⁴ Ambaza ka bambanzɛ ina ndi bɛ Yeso ikani babibya kaki bakegɛ bata wa. Badaka kɛwa ndi ka mangbɔɔɔ, baga kakisa ka Kapelenaumu.

Yeso ni mukati ma ɔbili wa bɛnzɛ na bɛnzɛ

²⁵ Niyɔ batɛ bi nibɔ badwɛ, batokonyoku ndi Yeso kɛsyakɛ wagɔgɔ wa ibombu, bamuusa bɛ: «Muwonisilo, wosiliku wanɛ ngbingo tino?» ²⁶ Yeso usikisya ndi bɛ: «A lingɛnɛ, a lingɛnɛ, nakamɛbikya ambe, makegɛ kekisa asi kye mini bi makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga, luki limoti kye malyi bi mukati, mikutogo bikrɛkɛdɛ-krɛkɛdɛ. ²⁷ Makogyonitɔgɛ ligubo ko bulya malili nimɔ apɛtikanaga. Luki limoti, gyoni ka nimɔ

olipyogo, apá ɔbɪlɪ wa benze na benze. Mika-mɛm-banzɛ amɛpátɛ ndeke malilɪ mi nɪmɔ. A beyɔ, Baba ninɔ a Kunzi bɪkpe owonisila ndi bingbanganya be iyi nɔ atikoku.»²⁸ Bamuusa kɛwa ndi be: «Takwanana kagya bɛ kotulyoso mogubo nɪmɔ Kunzi apaga?»²⁹ Yeso usikisya ndi be: «Ligubo nilɔ Kunzi akapa be gyoni nili: ibinikyononi imi yi ninɔ betikoku ndi.»³⁰ Babɪkya kɛwa ndi be: «Likpɛmɛka limbanga tino lɔ wakwanana katigyɪlya kye tɛbinikyani? Wakagya luki tino?»³¹ Botitosu balyatɛ ndi malilɪ nɪmɔ balikyaga be mana kɛ ka isa. Mɛdɔngɔni beyɔ ikpikaga ndi mino ka Mobiso Motu be: «Kunzi ɛpá ndi mukati nɪmɔ otukyoku ndi kɛgɛ wa lisye.»³² Yeso usikisya ndi be: «A lingɛnɛ, a lingɛnɛ, nakamɛbɪkya ambɛ, kɛgɛ Musa nɔ amɛpá ndi mukati nɪmɔ otukyoku ndi kɛgɛ wa lisye. Luki limoti, Baba nɔ apága mukati ma lingɛnɛ nɪmɔ otukyoku kɛgɛ wa lisye.»³³ A beyɔ, mukati ko Kunzi, a nɪmɔ osyogoku kotukyoku kɛgɛ wa lisye, apá ɔbɪlɪ ka litɔmbɛ.»³⁴ Babɪkya kɛwa ndi be: «Mombukwono-dosu, tipága masye masi mukati mi nɪmɔ aka mɔ.»³⁵ Yeso ɛbɪkya ndi be: «Imi ni mukati nɪmɔ apága ɔbɪlɪ. Mɛmbanzɛ kodoku kɛ kami, ɛbinikyana, kimɛkanigɛ ndeke bata nza na mɛsasa gɛtɛgɛ iki yi aka.»³⁶ Luki limoti, namɛbɪkyatɛ ndi ambɛ: wina se, mɛminatɛ ndi kani makobinikyonigɛ.³⁷ Mɛtɛ wasi ninɔ baba ɛpá, odokuto kɛ kami. Kedulyoku, nakakpɛmyigɛ ndeke.³⁸ A beyɔ, nakotukyokugɛ ndi kɛgɛ wa lisye kagya sipananisɔ kami, luki limoti nisɔ ka ninɔ etikoku ndi.³⁹ Na sipananisɔ ka ninɔ etikoku ndi a be nakabungusogonitɔgɛ gɛtɛgɛ bemoti aka ka nɪbɔ ɛpóku, luki limoti nupupisatɛ basi ka bambɛkɛ ka lisye la mulibo.⁴⁰ A beyɔ, sipananisɔ ka baba a be mɛtɛ wasi ninɔ amina Miki, abinikyana, inisoni na ɔbɪlɪ wa benze na benze. Imi, napupisatɛ ndeke ka mbɛkɛ ka lisye la mulibo.»⁴¹ Bayuda bapɛngɛ kɛwa ndi kanzinzinya Yeso kye abɪkya ndi be iyi ni mukati nɪmɔ osyoku kɛgɛ wa lisye.⁴² Ba ndi kabɪkya be: «Kɛgɛ mbeyi Yeso mɛ? Mika Yɛzɛfɛ? Takamibigɛ mbeyi abaki na amaki? Akwanana piye kabɪkya bata liki be osyoku kɛgɛ wa lisye?»⁴³ Yeso usikisya ndi be: «Wosoni kanzinzinya luga kunu.»⁴⁴ Mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kakwananigɛ kodoku kɛ kami, kiki ni Baba ninɔ etikoku ndi aka nɔ alutiniku. Imi, napupisatɛ ndeke mɛtɛ yi ninɔ ka mbɛkɛ ka lisye la mulibo.⁴⁵ Ikpikaga ka mobiso ka bogyalandɛ be: «Kunzi ɛtiwa ndeke bambanzɛ basi.» Mɛtɛ wasi ninɔ amɛkana Baba, abyɛ mɛtɛ kɛ, odokuto kɛ kami.⁴⁶ Kɛgɛ na mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka ninɔ aminoni Baba, kiki ninɔ aka nɔ otukyoku ko Kunzi, iyi nɔ aminoni Baba.⁴⁷ A lingɛnɛ, a lingɛnɛ, nakamɛbɪkya ambɛ, ninɔ ɛbinikyana, a na ɔbɪlɪ wa benze na benze.⁴⁸ Imi ni mukati nɪmɔ apága ɔbɪlɪ.⁴⁹ Botitonu balyatɛ ndi mana ka isa, gɛtɛgɛ beyɔ, bolumwaga ndi.⁵⁰ Luki limoti, mukati mi nɪmɔ osyoku

kɛgɛ wa lisye nima. Mɛtɛ yi ninɔ alya, kokwigɛ ndeke.⁵¹ Imi ni mukati ma ɔbɪlɪ nɪmɔ osyoku kɛgɛ wa lisye. Mɛmbanzɛ kalya, ika ndeke na ɔbɪlɪ wa benze na benze. Mukati mi nɪmɔ napá ndeke ambɛ bambanzɛ binisoni na ɔbɪlɪ ni nzɛyi kami.»

⁵² Kɛwa wa, Bayuda bapɛngɛ ndi bodongoso luga kabɛ, banabɪkya be: «Alɛkɛ yi nɪmɔ akwanana piye katipá nzɛyi kaki be talyi liki?»⁵³ Yeso ɛbɪkya ndi be: «A lingɛnɛ, a lingɛnɛ, nakamɛbɪkya ambɛ, makolyi nzɛyi ko Mika-mɛmbanzɛ, momwo bangɛ kaki, makikigɛ na ɔbɪlɪ kɛsɔ kunu.»⁵⁴ Mɛmbanzɛ kalya nzɛyi kami, omwo bangɛ kami, ika na ɔbɪlɪ wa benze na benze. Napupisa ndeke ka mbɛkɛ ka lisye la mulibo.⁵⁵ A beyɔ, nzɛyi kami a malilɪ ma lingɛnɛ, bangɛ kami a luki limwo la lingɛnɛ.⁵⁶ Mɛtɛ ninɔ alyaga nzɛyi kami, omwa bangɛ kami, ikaga kɛsɔ kami na imi kɛsɔ kaki.⁵⁷ Baba ninɔ etikoku ndi a na ɔbɪlɪ, imi, na na ɔbɪlɪ ko ngu kaki. A beyɛ, mɛmbanzɛ ninɔ elya, inisa na ɔbɪlɪ pisi kɛ kami.⁵⁸ Mukati mi nima otukyoku kɛgɛ wa lisye. Kɛgɛ abɛ nɪmɔ botitonu balya ndi, gɛtɛgɛ beyɔ, bokwaga ndi aka. Luki limoti, ninɔ alya mukati mi nima, ika na ɔbɪlɪ wa benze na benze.»⁵⁹ Yeso anzina ndi mɛnzina mi nimana ka Kapelenaumu ni akapá mɛtɛ ka ndabɛ ya malumba.

Mɛnzina nɪmɔ apága ɔbɪlɪ wa benze na benze

⁶⁰ Niɔ bɛkana mɛnzina ka Yeso beyɔ, buidingi ba babɪbya kaki aka ndi be: «Mɛnzina mi nimana a mɛmbanga kɛgɛ, wani nɔ akwanana kapa kɛkana?»

⁶¹ Yeso andɛngɛ ndi be babɪbya kaki bakainzinzinya ko bulya mɛnzina mi nɪmɔ. Kinili, umuusa kɛwa ndi be: «Likpɛmɛka li nili amutulisito mambengi?»⁶² Kika ni a beyɔ, ika kɛwa liki ni maminini Mika-mɛmbanzɛ kada-ka bata ka pa niɔ a ndi mino kambwa?»⁶³ Limbengi ko Kunzi lɔ apága ɔbɪlɪ. Nzɛyi kakwananigɛ kagya luki.

Mɛnzina nɪmɔ namɛbɪkya ndi mɔ a mutumo no ngu ya limbengi, na imu mɔ apága ɔbɪlɪ.⁶⁴ Luki limoti, bambanzɛ bemoti-bemoti luga kunu bakɛgɛ kabinikyana. A beyɔ, Yeso ibagatɛ ndi katɛkya ka bɛndɛli aka be atɛ na nɪbɔ bakabɪnikyanagigɛ ndi na ninɔ agaba ndeke.»

⁶⁵ Omotiloku ndi be: «Kinili, namubikyi ambɛ: «Kɛgɛ na mɛmbanzɛ ninɔ akwanana kodoku kɛ kami kiki ni baba aka nɔ ahukwilyini pisi.»

⁶⁶ Katɛkya ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, buidingi ba babɪbya kaki basa ndi, bakakpɛkɛyanagigɛ ndi bata na ibɛ.

⁶⁷ Yeso umuusa kɛwa ndi babɪbya tekebe na baba be: «Yɛgɛ ibunu, ma kɛwa gɔni ibunu kapa kɛsa?»⁶⁸ Simoni-Petele asikisya ndi be: «Mombukwono-dosu, tin-da bata ka wani? Iwe wa na mɛnzina nɪmɔ apága ɔbɪlɪ wa benze na benze.»⁶⁹ Ibusu, takabinikyana, takaiba ambɛ iwe ni Mɛtɛ Wotu ninɔ Kunzi atikoku ndi.»

⁷⁰ Yeso usikisya ndi be: «Kɛgɛ mbeyi imi aka nɔ

namurɔnaga ndi ibunu basi tekebe na baba? Luki limoti, bemoti luga kunu a mumuyoniso!»⁷¹ Yeso a ndi kanzina ko bulya ka Yuda ninɔ a ndi mika Simoni Isikalioti. A beyɔ, Yuda nɔ a ndi kagaba, gɛtɛgɛ beyɔ a ndi mino bemoti ka babibya tekebe na baba yɔ.

Bamamaki Yeso bakegɛ kabinikyana

7 Kumbuso yi, Yeso alingya ndi Galilaya wasi. A beyɔ, kegɛ ndi kapa kalingyo Yudea kye bangama ka Bayuda ba ndi kakisa kamwisiso.² Wina se, yinga bemoti ka Bayuda ninɔ bamakaga ndi be yinga wa Bangbangba † a kɛwa ndi buwobi.³ Bamamaki Yeso babikya kɛwa ndi be: «Titɛkyilya ibusu wanɛ, waga ka Yudea iba babibya kakɛ nibɔ kɛ binitɔ gɔni ibɛ nilɔ wi-ka kagya.⁴ Kegɛ na mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka ninɔ agyaga likrɛmɛka ko dikidi, ni a se kakisa kaimibisisoko bingbanganya. Kika ni wakagya makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga, wiwonisa neki ka bambanzɛ basi.»⁵ A beyɔ, gɛtɛgɛ bamamaki bikre bakegɛ ndi kabinikyana.⁶ Yeso ɛbikya ndi be: «Ngbingo yi ninɔ kami wanza kanitulyonigɛ mbeyi. Luki limoti, ninɔ kunu ikaga iyi asi wanza aka bongbinga basi.⁷ Batɛ ba ɔbili bakakwananigɛ kamɛmɛya ibunu. Luki limoti, bɛmɛyatɛ imi kye na demɛ kaɛbikyaga yigya kabɛ yanyɛ.⁸ Windoni ibunu ka yinga. Nakɛgɛ mino imi kaina kye ngbingo kami kegɛ mbeyi wakitɛlyana.»⁹ Niɔ abikya beyɔ, asikana ndi iyi ka Galilaya.

Yeso ogoni ka yinga

¹⁰ Niɔ bamamaki binda ndi ka yinga, Yeso inda ndi gɔni iyi bipɛɛ ni bambanzɛ bakibigɛ.¹¹ Kɛwa wa, bangama ka Bayuda barɛnga ndi kakisa bivaka-vaka, banuusogo be: «Alɛkɛ yi ninɔ a yani?»¹² Kɛsɔ wa ambaza kɛ, bambanzɛ ba ndi kainzinzinya yakrɛ kɛgɛ ka Yeso. Batɛ bagɔ ba ndi kabikya be: «A mɛtɛ wanza.» Batɛ bɔ be: «Haaa, akauluta bambanzɛ ko pisi yanyɛ.»¹³ Luki limoti, kegɛ na mɛtɛ bemoti ninɔ abikyaga ndi likrɛmɛka bingbanganya, kye bɛbangaga ndi banga-ma ka Bayuda.¹⁴ Ngbingo yi ninɔ dumo a kɛwa ndi mino bikɔkrɔwɔ, Yeso aga ndi ka Nɔdabɛ ko Kunzi, arɛnga kapá mɛtiwi.¹⁵ Bayuda bombombaya ndi, banabikya be: «Alɛkɛ mɛ na arɛnya mbeyi na yimibo yani? Wina se, kindagɛ gɛtɛgɛ ndi ka ikɔɔ begeyɔ.»¹⁶ Yeso usikisya ndi be: «Mɛtiwi nimɔ imi napága, kikogigɛ makami, luki limoti, ikaga ma ko Kunzi ninɔ etikoku ndi.¹⁷ Mɛmbanzɛ kika wakitɛlyana kagya nilɔ Kunzi apaga, iba pisi

† yinga wa Bangbangba: a ndi yinga ka Bayuda ninɔ agyaga ndi pɔsɔ bemoti, balyaga ndi ka timba wa kɛbɔmɛ na ninɔ wa tekebe kani bomoni kanyɔ masɔɔ. Batamanaga ndi ngbingo yi ninɔ bomikya-Bezaleli ba ndi mino ka isa. Ko ngbingo wa yinga yi ninɔ, batɛ basi bikaga ndi ka bangbangba. Yelusalema a kɛwa ndi pa yidingi kɛ balyaga ndi mino yinga yi ninɔ. Wanda ka Balawi 23:34-36; Yigilya 16:13.

ka mɛtɛ mi nimɔ be akotukyoku ka Baba ikani kami bikre.¹⁸ Mɛtɛ yi ninɔ anzinaga ko lina kaki bikre, akisaga ibiba kaki aka mombukwana-daki yi. Luki limoti, ninɔ akisaga ibiba ka ninɔ atikoku ndi, abikyaga lingɛnɛ ni kɛbɔɔkɛ kegɛ kɛsɔ kaki.¹⁹ Musa kamurágu mbeyi ndi mɛtɛ? Luki limoti, mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kegɛ kabye mɛtɛ mi nimɔ. Mbiya wanɛ, ko bulya iki yɔ mo mino kakisa kemwisiso?»²⁰ Ambaza asikisya ndi be: «Wa na limbengi la bɛnye! Wani mbeyi nɔ akakisa kaumwisiso?»²¹ Yeso usikisya ndi be: «Nagya ndi likrɛmɛka limbanga limoti aka, amudikisa ndi ibunu basi nɔkɛ bidɛ.²² Ibunu mɛkɔgɔ bomiki gɛtɛgɛ ka Lisye la kimumbiso aka kye Musa amurá ndi mɛtɛ kagyaga beyɔ. Ka lingɛnɛ, kodokugɛ ndi ka Musa, luki limoti, ka botitonu.²³ Kika neki ni bɛkɔgɔtɛ bomiki ka Lisye la kimumbiso, a ko bulya yibuulya mɛtɛ ka Musa. Ko bulya iki se kɛwa yɔ mambengi o mino kamɛkandikana wa nauhukusi mino mɛmbanzɛ ka Lisye la kimumbiso?»²⁴ Makokogonitɔgɛ mɛkɔmbɛ kabyenɛnɛ na niɔ minaga no miso aka, luki limoti, kogoni ka bungbingbili.»

Yeso ni Masiya?

²⁵ Batɛ bagɔgɔ ba Yelusalema ba ndi kabikya be: «Kegɛ mɛtɛ yi ninɔ bakakisa kamwisiso nimɛ?»²⁶ Wina se, akanzina bingbanganya kambwa ka bambanzɛ na bakegɛ gɛtɛgɛ kabukyo aka. Bangama bibito neki bi lingɛnɛ be iyi ni Masiya?²⁷ Takaiba ambɛ mɛtɛ yi nimɛna arɛnya yani. Luki limoti, ngbingo yi ninɔ Masiya odoku ndeke mino, mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kibigɛ ndeke be arɛnya yani.»

²⁸ Ngbingo yi ninɔ Yeso a kɛwa ndi mino kapá mɛtiwi ka Nɔdabɛ ko Kunzi, abikya ndi na liyɛ larɛ be: «Matɛ kemibo binza na mibatɛ kɛ no mino kapɛnya? Nakodokugɛ ndi ko ngu kami bikre, luki limoti, ninɔ etikoku ndi abikyaga iyi asi lingɛnɛ aka. Ibunu, makamibigɛ.²⁹ Imi, namibatɛ kye notukyoku ndi kɛ kaki, iyi nɔ etikoku.»

³⁰ Bakisa kɛwa ndi be bagwi Yeso liki, luki limoti, mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kakwananagɛ ndi kagwi, kye ngbingo kaki kegɛ mbeyi ndi wakitɛlyana.

³¹ Kɛsɔ wa ambaza, bambanzɛ babinikyana ndi, babikya be: «Ngbingo yi ninɔ Masiya odoku ndeke mino, agyatɛ ndeke gɔni iyi makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga makrɛ kakitaga alɛkɛ yi nimɛ?»

Bafalisayɔ butikini bazamɛ kagwi Yeso

³² Bafalisayɔ bɛmɛkana ndi bambanzɛ ni baninzinzinya ko bulya ka Yeso ka ambaza kɛ. Kɛwa wa, bokumu-kumu na Bafalisayɔ butika ndi bazamɛ kagwi.

³³ Yeso ɛbikya ndi batɛ nibɔ ba ndi wa be: «Na mbeyi bata pa imoti na ibunu ko ngbinga mɛkedɛ. Kumbuso

bokpikatũ ndi be bũdemũ ka batũ baba bũ ikaga ba lingũnũ. ¹⁸ Na demũ kami mombukwana-daki yi. Baba ninũ etikoku ndi a gũni demũ kami.» ¹⁹ Bafalisayo ba muusa kũwa ndi be: «Abakũ a se kũwa yani?» Yeso aka ndi na ibũ be: «Makemibigũ na makamibigũ Baba. Makemiba ndi, iba mamibatũ gũni Baba.»

²⁰ Yeso a ndi kanzina beyo ngbingo yi ninũ a ndi mino ka Ndabũ ko Kunzi. A ndi ka kũũũ wa kpokoyo ninũ badikitaga mino aere. Mũmbanzũ gũtũgũ bemoti aka kagwigũ ndi kye ngbingo kaki kegũ ndi wakitũlyana.

Yeso obikyini be akainda kũ ka Baba

²¹ Yeso ubikya bata ndi be: «Imi, nogoni imi. Mekisatũ banũ, luki limoti, mokwo ndeke ka bũnyũ kunu. Makakwananigũ kosila kũ no mino kainda.» ²² Bayuda buusana ndi luga kabũ be: «A se kũwa kainda kaibongiso, kye akabikya be: «Makakwananigũ kosila kũ no mino kainda?»» ²³ Yeso usikisya ndi be: «Ibunu, ma batũ ba wasi wanũ, luki limoti, imi, na mũtũ wa kegũ. Ibunu, ma batũ ba ũbili yi nimũ, luki limoti, imi, nakegũ mũtũ wa ũbili yi nimũ. ²⁴ Kinili, namubikyũ bi ambe mokwaga ndeke ka bũnyũ kunu. A beyo, makobinikyoni be imi ni, «Natũ», mokwaga ndeke ka bũnyũ kunu aka.» ²⁵ Ba muusa kũwa ndi be: «Iwe mbeyi ni wani bikre?» Yeso usikisya ndi be: «Imi ni ninũ namubikya ndi katũkya ka mũpũnganagi. ²⁶ Na na makrũmũka makrũ kamũbikya na kamubiso mino na mũngĩmbũ. Luki limoti, nabikyaga ka ũbili niũ aka lũ nũkana ndi na ninũ etikoku ndi. Iyi, abikyaga lingũnũ.»

²⁷ Bakegũ ndi kaiba be a ndi kaũnzĩniya ko bulya ka Abaki. ²⁸ Yeso ubikya kũwa ndi be: «Ngbingo yi ninũ madokisa ndeke mino Mika-mũmbanzũ, miba kũwa ndeke be imi ni «Natũ». Miba be nakagyagigũ luki gũtũgũ limoti aka ka sipananiũ kami, luki limoti, nabikyaga niũ aka lũ Baba ewonisila ndi. ²⁹ Ninũ etikoku ndi a pa imoti na imi. Kesagũ ndi mũkaka, kye nagyaga bongbinga basi niũ aka lũ abosogo.»

³⁰ Ngbingo yi ninũ Yeso a ndi mino kanzina beyo, bambanzũ bakrũ babinĩkyana ndi.

Kũlikanaga ya lingũnũ

³¹ Yeso ubikya kũwa ndi Bayuda niũ babinĩkyana ndi be: «Makiko kabye mũnzina kami binza, miko ka lingũnũ babĩbya kami. ³² Miba ndeke lingũnũ, na lingũnũ amũkũlaga.» ³³ Basikisya ndi be: «Ta livananza ka Abalahamũ, mũmbanzũ katibisagũ ibusu busunzu gũtũgũ lisyũ limoti aka. Wakatĩbikya liki be takũlikanagatũ ndeke?»

³⁴ Yeso usikisya ndi be: «A lingũnũ, a lingũnũ, nakamũbikya ambe, mũtũ wasi ninũ agyaga bũnyũ a musunzu wa bũnyũ. ³⁵ Musunzu kikogigũ bongbinga basi ka livananza. Luki limoti, miki ikaga iyi mino ka

bongbinga basi. ³⁶ Kika neki ni Miki amukulogini, mika kũwa ndeke bũkũlikanaga lingũnũ. ³⁷ Nakaiba ambe ma livananza ka Abalahamũ. Luki limoti, makakisa kemwisiso, kye makegũ kabailya mũnzina kami. ³⁸ Imi, nakabikya niũ nina ndi ka Baba. Ibunu, makagya niũ mũkana ndi na obonu.» ³⁹ Basikisya ndi be: «Obosu ni Abalahamũ.» Yeso aka ndi na ibũ be: «Makiko bi ka lingũnũ bomika Abalahamũ, makwanano bi kagya mũdũngũni beyo Abalahamũ agyaga ndi mino. ⁴⁰ Luki limoti, mbiya wanũ makakisa kemwisiso. Wina se, Abalahamũ kagyagũ ndi iyi inguo ya likrũmũka li niũ. Imi namũbikyaga ndi lingũnũ niũ nũkana ndi kotũkyoku ko Kunzi. ⁴¹ Ibunu, makagya mũdũngũni beyo obonu wagũgũ agyaga ndi mino.» Basikisya ndi Yeso be: «Takegũ bomiki ba bũdanda. Obosu bemoti ni Kunzi aka.» ⁴² Yeso ubikya ndi be: «Kunzi kiko bi Obonu, makwananati bi kepa. A beyo, imi nopupa ndi ko Kunzi, nodoku se kũwa. Nakodokugũ ndi ko ngu kami bikre, luki limoti, iyi nũ etikoku ndi. ⁴³ Ko bulya iki yo makegũ mino kotombisyo likrũmũka niũ nakamũbikya? A kye makakwananigũ kaũkana mũnzina kami. ⁴⁴ Obonu ni mũmuyoniso, mapaga kagya niũ aka lũ abosilogo. Iyi, a ndi mũmwũ bambanzũ katũkya ka mũpũnganagi. Gũtũgũ lisyũ limoti aka kanomogigũ ndeke ka lingũnũ, kye lingũnũ kegũ kũũũ kaki. Ngbingo yi ninũ abũkũlaga mino bũngũ, anzinaga iyi asi mũdũngũni aka, kye ikaga iyi beyo aka yo katũkya ndi ka bũndeli. A beyo, a mũtũ wa kũũũũũ na mombukwana kũũũũũ. ⁴⁵ Luki limoti, imi nabikyaga lingũnũ, kinili, makebinĩkyanagigũ. ⁴⁶ Mũtũ tino luga kunu no akwanana kabikya bingbanganya be nagyaga ndi bũnyũ? Kika neki ni nakabikya lingũnũ, ko bulya iki yo makegũ mino kebinĩkyana? ⁴⁷ Mũtũ ko Kunzi ũkanaga likrũmũka ko Kunzi. Kika ni ibunu makũkanagigũ, a kye makegũ batũ ko Kunzi.»

Yeso na Abalahamũ

⁴⁸ Kũwa wa, Bayuda basikisya ndi Yeso be: «Ibusu, tobikyito bi lingũnũ ambe wa Musamalia, na gũni be wa na limbengi la bũnyũ.»

⁴⁹ Yeso usikisya ndi be: «Nakegũ imi na limbengi la bũnyũ, luki limoti, nabangagatũ Baba. Ibunu, makebangagigũ imi. ⁵⁰ Imi, nakakisagigũ ibiba kami, luki limoti, Kunzi nũ ekisilyaga imi. Iyi nũ akogũ mũngĩmbũ. ⁵¹ A lingũnũ, a lingũnũ, nakamũbikya ambe, mũmbanzũ kobuulyogo mũnzina kami, kokwigũ ndeke.»

⁵² Bayuda babikya kũwa ndi be: «Mbiya wanũ, tibini se kũwa lingũnũ ambe wa na limbengi la bũnyũ! Abalahamũ okwoni ndi, bogyalandũ bokwogo gũni. Iwe, wakabikya be: «Mũmbanzũ kobuulyogo mũnzina kami, kokwigũ ndeke.» ⁵³ Wa mũtũ wa ibiba kakitaga obosu beyo ka Abalahamũ? Okwoni ndi, bogyalandũ bokwo-

go gɔni. Wa mbeyi kaiva abe wani?»⁵⁴ Yeso osikisya be: «Nakibiba imi mombukwana-daki yi, ibiba yi niyo kikigɛ na izangiya. Baba yi ninɔ mabikyaga be Obonu, iyi nɔ ebibaga imi.⁵⁵ Luki limoti, makamibigɛ. Imi, namibatɛ imi. Nakabikyo bi ambe nakamibigɛ, niko bi mɛtɛ wabɔngɔ abe ibunu. Luki limoti, namibatɛ na nobuulyagatɛ mɔnzina kaki.⁵⁶ Obonu beyɔ ka Abalahamɛ ogwaga ndi magyagya ka tamanaga kaina lisyɛ nilɔ nodoku ndeke mino. A lingɔnɛ, inatɛ ndi, otumo na magyagya bidɛ.»⁵⁷ Bayuda babikya ndi be: «Wakanotulyosigɛ byanga batekebe kubukumuti. Wamina kɛwa ndi Abalahamɛ yi liki?»⁵⁸ Yeso aka na ibɛ be: «A lingɔnɛ, a lingɔnɛ, nakamɛbikya ambe, kambwa Abalahamɛ kaibɛkɛta, imi «natɛ.»»

⁵⁹ Bapɛnaga kɛwa ndi matamɛ kamakaga nomu. Luki limoti, Yeso isɛma ndi, opupo ka Ndabɛ ko Kunzi.

Yeso ahukusini mɛtɛ ninɔ ibɛkɛta ndi ni kinagigɛ

9 Lisyɛ limoti, Yeso a ndi kakpakyana ko pisi, amina alɛkɛ bemoti ninɔ ibɛkɛta ndi ni kinagigɛ.
² Babibya kaki bamuusa ndi be: «Muwonisilo, ko bulya iki yo alɛkɛ yi nimɛ ibɛkɛta ndi mino ni kinagigɛ? A ndi ko bulya bɛnyɛ kaki ikani niɔ ka babɛkɛta kaki?»
³ Yeso osikisya ndi be: «Kɛgɛ ko bulya bɛnyɛ kaki ikani niɔ ka babɛkɛta kaki. Luki limoti, a beyɔ kye ligubo ko Kunzi inisoni pisi kɛ kaki.⁴ Okwononi tagyi ligubo ka ninɔ etikoku ndi na lisyɛ. Biti a kɛwa kolipyo, ngbingo yi ninɔ mɛmbanzɛ kakwananigɛ mino kagya ligubo.⁵ Ngbingo yi ninɔ na mbeyi mino ka ɔbili, imi ni bɛngbanganya ba ɔbili.»
⁶ Niyo Yeso anzina beyɔ, abakya ndi botikito ka litɔmbɛ, opula kɛwa, agbodya nobu alɛkɛ yi ninɔ ko miso.
⁷ Abikya ndi be: «Winda kaisɛkɛsa miso ka ziwa wa Siloamu.» Isi ya «Siloamu» ni «Mɛtɛ yi ninɔ batiki». Alɛkɛ nɔ aga ndi beyɔ aka yo, isɛkɛsa miso, igoku kɛwa ni anina bingbanganya.
⁸ Bapimbanɛ kaki na batɛ niɔ baminaga ndi kambwa kaikɛkɛngya, buusa ndi be: «Kɛgɛ mbeyi alɛkɛ ninɔ ikaga ndi wakiko kaikɛkɛngya nimɛ?»⁹ Bagɔgɔ bosikisya ndi be: «Iyo, iyi aka nɔ.» Bagɔgɔ bata be: «Kali, kɛgɛ iyi, babyɛnɛnɛ na iyi.» Luki limoti, alɛkɛ nɔ abikya ndi be: «Imi aka nɔ.»¹⁰ Bamuusa kɛwa ndi be: «Miso uhukwikoni bi liki?»¹¹ Osikisya ndi be: «Alɛkɛ ninɔ bamakaga be Yeso opuli bi litɔmbɛ, egbodyo nolu ko miso, ebikya be: «Winda kaisɛkɛsa ka Siloamu.» Nago bi, nogyoku beyɔ aka yo, napɛnga kaina.»¹² Bamuusa bata ndi be: «Alɛkɛ yi ninɔ a yani?» Usikisya be: «Sibigɛ.»

Bafalisayo bakakpima mɛtɛ ninɔ bahukusa ndi

¹³ Kɛwa wa, binda ndi na alɛkɛ ninɔ ahɛka ndi nɔ kɛ ka Bafalisayo.¹⁴ Wikwe sɛ a ndi Lisyɛ la kimumbiso la Yeso opula ndi mino litɔmbɛ, ahukusa alɛkɛ yi ninɔ.

¹⁵ Bafalisayo bamuusa ndi gɔni alɛkɛ yi ninɔ be igyonosa ndi liki be apɛngi kaina beyɔ? Ubikya ndi be: «Egbodya ndi litɔmbɛ ko miso, nisukusoku, mbiya wanɛ nakaina.»¹⁶ Bafalisayo bagɔgɔ babikya ndi be: «Mɛtɛ yi ninɔ kɛgɛ mɛtɛ ko Kunzi, kye kɛgɛ kabanga Lisyɛ la kimumbiso.» Luki limoti, bagɔgɔ bata babikya ndi be: «Mɛtɛ wanye akwanana piye kagya makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga bɛnɛ liki?» Bafalisayo bigbananaga ndi luga kabɛ.¹⁷ Bamuusa bata ndi alɛkɛ ninɔ ahɛka ndi nɔ be: «Iwe, wakabikya bɛ kɛgɛ ka mɛtɛ yi ninɔ uhukusi bi?» Osikisya ndi be: «A mugyalandɛ.»

¹⁸ Luki limoti, bangama ka Bayuda bakabinikyanagɛ ndi be alɛkɛ nɔ ibɛkɛta ndi ni kinagigɛ, mbiya wanɛ akaina bingbanganya. Bɛmaka kɛwa ndi babɛkɛta kaki,¹⁹ bumuusa ndi be: «Alɛkɛ yi nimɛ a mikunu bikpɛ? Makabikya lingɔnɛ be ibɛkɛta ndi kani kinagigɛ? Iki yo igyonosi kɛwa be apɛngi kaina?»

²⁰ Babɛkɛta kaki bosikisya ndi be: «Takaiba be a mikusu na ibɛkɛta ndi ni kinagigɛ.²¹ Luki limoti, takegɛ kaiba beyɔ opungi mino kaina bɛnɛ. Takegɛ gɔni kamibo mɛtɛ yi ninɔ ahukusi. Takibigɛ ibusu. Mumuusogono iyi aka, a kɛwa iti ya mɛmbanzɛ, akwanana kamɛtɛmbɛlyaga.»²² Babɛkɛta kaki babikya ndi beyɔ kye ba ndi kaɛbanga bangama ka Bayuda. A beyɔ, ibɛ bangama bi niɔ ba ndi ni bukononini be mɛmbanzɛ kabikya be Yeso ni Masiya, bakpumyo lingɔnɛ ka ndabɛ ya malɛmba.²³ Kinili, babɛkɛta ko miki yi ninɔ bosikisya ndi be: «A iti ya mɛmbanzɛ, muuusogoni iyi aka.»

²⁴ Ka nganga ya yiba, Bafalisayo bamaka ndi bata alɛkɛ yi ninɔ ahɛka ndi nɔ, babikya ndi be: «Bikya lingɔnɛ kambwa ko Kunzi. Ibusu, takaiba ambe mɛtɛ yi ninɔ a mɛtɛ wanye.»²⁵ Usikisya ndi be: «Nakibigɛ ikani a mɛtɛ wanye. Luki limoti, nakaiba likpɛmɛka limoti aka: nakinagigɛ ndi, mbiya wanɛ na kɛwa kaina.»

²⁶ Bamuusa ndi be: «Ugyi bi bɛ? Uhukusi bi liki?»
²⁷ Usikisya ndi be: «Namutumbulyogini bi, luki limoti, makegɛ kaɛkana. Ko bulya iki makapa be namɛtɛmbɛlyagi bata? Ma kɛwa gɔni ibunu kapa kaiita babibya kaki?»²⁸ Bapɛnga kɛwa ndi katɛmbwa, banabikya be: «Si iwe nɔ wa mɛbibya kaki! Luki limoti, ta ibusu babibya ka Musa.²⁹ Ibusu, tibagatɛ be Kunzi akpɛmɛkaga ndi na Musa. Luki limoti, mɛtɛ yi nimɛ, takibigɛ be apɛnya yani!»³⁰ Alɛkɛ nɔ usikisya ndi be: «Likpɛmɛka limbanga a kye makibigɛ be apɛnya yani, luki limoti, ehukusini!»³¹ Takaiba be Kunzi kɛmɛkanagigɛ batɛ banye. Luki limoti, amɛkanaga mɛtɛ wasi ninɔ abangaga, anagya sipananisɔ kaki.
³² Tanukonigɛ ndeke be mɛmbanzɛ ahukusini mɛtɛ ninɔ ibɛkɛta ndi ni kinagigɛ.³³ Alɛkɛ yi nimɛ kɛtukyiku ndi ko Kunzi, kakwananigɛ bi kagya luki.»
³⁴ Basikisya ndi be: «Katɛkya wa aka wa bɛbɛkɛta ndi

mino, wikaga iwe ka bonye aka. Wakapa kewa katitiwa?» Kewa wa, bapupisa ndi kunzi wa ndabe ya malamba.

Mutu ninu misa akulikana ndi, abinikyonini Yeso

³⁵ Yeso ukana ndi mongoni be Bafalisayo bakpumiya aluku ninu ahuka ndi nu. Inda kewa ndi katakanya, amuusa be: «Watu kabinikyana Mika-mumbanzu?»
³⁶ Aluku nu asikisya ndi be: «Mombukwono-dosu, ibikya be iyi ni wani iba nabinikyani.»
³⁷ Yeso abikya ndi be: «Eee, waminini, iyi nu wakanzina na iyi mbiya wanu.»
³⁸ Aluku nu abikya kewa ndi be: «Mombukwono-dosu, nobinikyonini.» Obuna ndi moli kambwa kaki.
³⁹ Kumbuso yi, Yeso aka ndi be: «Imi, nodoku ndi ka jibili ko bulya mungimbu: okwononi be batu ba bokolobu baya mamamu bini na nibu binaga baguna bokolobu baya mamamu.»
⁴⁰ Niyo Bafalisayo bagogo nibu ba ndi pa imoti na ibu bukana munzina mi nimu beyo, bamuusa kewa ndi be: «Amba, ta kewa goni ibusu buguna kolobu ya mamamu?»
⁴¹ Yeso usikisya ndi be: «Makiko bi no kolobu ya mamamu, makikigu bi na bonye. Luki limoti, mbiya wanu makabikya be: «Takaina.» Kinili, ma ka bonye aka.»

Lizuni ka mububulyo wa bakondolo

10 Yeso obikyoku ndi be: «A lingunu, a lingunu, nakamubikya amba, mumbanzu kogulyi pisi ka mupumi ma lindilo ka bakondolo, luki limoti adaka, ingya ka ngala, a mutu wo kubaku na munzikabu. ² Luki limoti, mububulyo ka bakondolo nu ogulyaga iyi pisi ka mupumi. ³ Zamu ahukwilyaga mupumi, bakondolo bukana liyu ka mububulyo. Iyi, arunga kamaka yika-ka-yikaka no mino kabu, upupisa kunzi. ⁴ Kupupiso basi kunzi, akitaga kambwa kabu, arunga kak-pakya. Bakondolo aka bingboo kumbusa kaki kye bibatu liyu kaki. ⁵ Bakabiyagigu mubiko. Luki limoti, bomisikono bingwi, kye bakibigu liyu ka mubiko.»
⁶ Yeso utwilya ndi lizuni li nili, luki limoti, bambanzu bakotombisyagu ndi.

Yeso ni mububulyo wanza

⁷ Yeso ubikya bata ndi be: «A lingunu, a lingunu, nakamubikya amba, imi ni mupumi ma lindilo ka bakondolo. ⁸ Basi nibu bodoku ndi kambwa kami, ba batu bo kubaku na bonzikabu. Luki limoti, bakondolo bakumakanagu ndi. ⁹ Imi ni mupumi. Mumbanzu kingyo pisi ku kami inisanatu na muhukuso. Akwananatu kaingyo, opupoku, atakanya malili aka. ¹⁰ Mutu wo kubaku odogoku iyi kaibo aka, kamwu na kaputa. Imi, nodoku kye bambanzu binisoni na jibili, na biki na iyi wakru kugbe.
¹¹ Imi na mububulyo wanza. Mububulyo wanza apaga jibili kaki ko bulya bakondolo kaki. ¹² Luki limoti,

mutu yi ninu ogugubyaga buyi aka keggu mububulyo, na gutugu bakondolo aka bagegu bakaki. Kamina sukopi kodoku, usa, apikita. Sukopi yi ninu ubumbukya bakondolo, umisyo bingwi. ¹³ A beyo, aluku yi ninu agyaga ligubo ko bulya buyi aka, kikogigu no kumbu ka bakondolo. ¹⁴ Imi na mububulyo wanza. Numibatuu bakondolo kami, bakondolo kami bemiba goni,
¹⁵ mudongoni beyo Baba emibaga mino, namiba goni Baba. Imi, nakapa jibili kami ko bulya bakondolo kami. ¹⁶ Natu bata na bakondolo bagogo nibu bagegu ka lindi-lo li nili. Nokwononi goni kaaga na ibu, bukana liyu kami. Modu masi maba bodoku kewa ambaza bemoti na mububulyo bemoti.

¹⁷ Baba epaga kye nakapa jibili kami, kumbuso yi, ninisanatu bata na iyi. ¹⁸ Keggu na mumbanzu ninu akwanana kekupya jibili, luki limoti, nakapa na limbengi kami. Na no ngu kapaga, na no ngu kainisono bata na iyi. Niyo akabyenene na mutuu nimu Baba epaga ndi.»
¹⁹ Bayuda bigbananaga bata ndi ka nganga ya yiba ko bulya munzina mi nimu. ²⁰ Batu budingi luga kabu babikya ndi be: «A na limbengi la bonye! A na ibikyasu! Ma mbeyi kamakana ko bulya iki?»
²¹ Luki limoti, batu bagogo be: «Munzina mi nima keggu munzina ka mutu wa limbengi la bonye. Limbengi la bonye akwanana mbeyi kauhukuso batu ba bokolobu baya mamamu liki?»

Bayuda bagegu kapa Yeso

²² Ka masye mi nimu, ba ndi kalya dumo wakigilya koukwo Ndabe ko Kunzi ka Yelusalema. A ndi ko ngbingo wa budi bapu. ²³ Yeso a ndi kainanaga magu ka Ndabe ko Kunzi ku ka Pa niyo balikyaga be Pa ka Solomoni. ²⁴ Bayuda bakungula kewa ndi bikululu, bamuusa ndi be: «Wakatigbomisa bamu bene kadwe ko ngbingo tino? Kika ni iwe ni Masiya, tibikya neki bing-banganya.»
²⁵ Yeso usikisya ndi be: «Namubikyoni ndi. Luki limoti, makabinikyanagigu. Mogubo nimu nak- agya ko lino ka Baba imu mu akerupilyo budemu. ²⁶ Luki limoti, ibunu, makegu kabinikyana kye makegu bakondolo kami. ²⁷ Bakondolo kami bukanagatu liyu kami, numibatuu, na bebilyagatu. ²⁸ Imi, nupaga jibili wa benze na benze, bakobungogigu ndeke. Gutugu mumbanzu bemoti aka kekupyigu ndeke ya kabu. ²⁹ Baba nu epaga ndi ya kabu, na iyi a no ngu kakitaga makrumaka masi. Keggu na mumbanzu gutugu bemoti aka ninu akwanana kakupya luki. ³⁰ Wina se, ibusu na Baba ta luki limoti.»
³¹ Bayuda bigilya kewa ndi kava matamu be bamak- agi nomu. ³² Yeso ubikya ndi bata be: «Namuwonisila ndi mogubo manzanza mudingi kotukyoku ka Baba. Luga wa mogubo mi nimu, tino lu mo mino kapa kema- ka na matamu?»
³³ Bayuda basikisya ndi be: «Keggu ko bulya ligubo lanza lu to mino kapa kamakaga na

matamɛ, luki limoti, a kye wakatɔmbwa Kunzi. Iwe wa mikya-bambanzɛ aka na wakapa kaigya abɛ Kunzi.»

³⁴ Yeso usikisya ndi bɛ: «Ikrikaga ka mɛtɛɛ kunu bɛ Kunzi abikya ndi bɛ: «Ibunu ma bokunzi.» ³⁵ Mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kakwananigɛ kolimogo Mobiso. Luki limoti, Kunzi ɛmaka ndi bɛ bokunzi batɛ niɓɔ bamɛkanaga ndi. ³⁶ Baba ɛpɛnaga ndi imi, etikoku ka ɔbɪli. Kinili, nabikyaga bɛ na Miko Kunzi. Makwanana piye kabikya liki bɛ nakatɔmbwa Kunzi? ³⁷ Kika ni nakɛgɛ kagya mogubo ka Baba, makebiniky-onito. ³⁸ Luki limoti, nakagya, binikyononi gɛtɛgɛ kɛwa mogubo kami aka, gɛtɛgɛ makebinikyoni imi. Wiboni, motombisyo binza bɛ Baba a kɛsɔ kami, na imi kɛsɔ kaki.» ³⁹ Bakisa bata ndi kagwi, luki limoti, ɛɛka-ga.

⁴⁰ Yeso iga ndi kɛsyakɛ wa Yɔɔɔdani kɛ Yuani obotisaga ndi mino ka bɛndeli, ika ndi kɛ bɛyɔ. ⁴¹ Bambanzɛ budingi badulyoku ndi, banabikya bɛ: «Yuani kagyagɛ ndi likrɛmɛka limbanga gɛtɛgɛ limoti aka. Luki limoti, lasi niɓɔ atɛmbɔlaga ndi ko bulya ka Yeso a ndi lingɛnɛ.» ⁴² Na kɛ bɛyɔ, batɛ budingi babinikyana ndi.

Kukwakɛ ka Lazalɔ

11 A ndi na mɛtɛ wo kolobu bemoti ninɔ ina ndi bɛ Lazalɔ. Iyi Lazalɔ ikaga ndi ka mugi ma Betania. Basali kaki bɛyɔ ka Malia na Malata bikaga ndi kɛ gɔ kɛ. ² (A Malia yi ninɔ ogbodya ndi magɛ ka Mombukwono-dosu na malazi, akpaga no tukatɛ kaki. Mamaki bɛyɔ ka Lazalɔ nɔ a ndi no kolobu.) ³ Basali baba bi niɓɔ batikilya ndi Yeso mayɛ bɛ: «Mombukwono-dosu, wai-dakɛ akaimɛkana.» ⁴ Niɔ Yeso ɛkana mino mongoni mi niɓɔ, iyi aka bɛ: «Kokwigɛ no kolobu yi niɔ. Luki limoti, isi yi ni kowonisilo ibiba ko Kunzi, kye Mikaki avi ibiba.»

⁵ Wina sɛ, Yeso apaga ndi Lazalɔ pa imoti na basali kaki bɛyɔ ka Malia na Malata. ⁶ Luki limoti, niɔ ɛkana ndi bɛ Lazalɔ a no kolobu, agya mbeyi bata masyɛ maba ka pa niɔ a ndi mino yɔ, ⁷ kumbuso yi, ɛbikya ndi babifya kaki bɛ: «Tigini bata ka Yudea.» ⁸ Babifya babikya ndi bɛ: «Muwonisilo, Bayuda bo bi kakisa kaɛmwɔ na matamɛ mbiya aka bi wanɛ. Wa bata kapa kaiga kɛ bɛyɔ?» ⁹ Yeso usikisya ndi bɛ: «Takegɛ mbeyi na basaa tekebe na baba ka lisyɛ limoti? Kika ni mɛmbanzɛ akakpakyaana na lisyɛ kakwananigɛ kasakaga, kye akaina bingbanganya. ¹⁰ Luki limoti, mɛmbanzɛ kakpakyaana no biti, asakagatɛ kye kegɛ kaina bingbanganya.» ¹¹ Kumbuso kabikya bɛyɔ, Yeso amatila bata ndi bɛ: «Wai-dosu bɛyɔ ka Lazalɔ a ka tɔtɔ, luki limoti, nakaɛnda kazuzukiso.» ¹² Babifya babikya ndi bɛ: «Mombukwono-dosu, kika ni a ka tɔtɔ, ahɛkatɛ.» ¹³ A bɛyɔ, Yeso a ndi kabikya bɛ Lazalɔ okwini, luki limoti, babifya ba ndi ibɛ kasima bɛ a kanzina ko

bulya tɔtɔ aka. ¹⁴ Yeso ɛbikya kɛwa ndi bingbanganya bɛ: «Lazalɔ okwini bi. ¹⁵ Nakogwa magyagya ko bulya kunu, kye nakɛgɛ bi kɛ. Na bɛyɔ, makwananatɛ kebinikyana. Luki limoti, togoni kɛ kaki.» ¹⁶ Kɛwa wa, Tɛma ninɔ bamakaga gɔni bɛ «Mubigi» ɛbikya ndi babifya badaki bɛ: «Togoni nekɛ kɛwa basi aka, iba tolumwogi pa imoti na ibɛ.»

Yeso a no ngu kapupiso mɛmbanzɛ ka mbɛkɛ

¹⁷ Niɔ Yeso osila ndi, atakanya Lazalɔ ni a kɛwa na masyɛ makwanganya ka mbɛkɛ. ¹⁸ Betania a buwobi na Yelusalema, banda bakilɔmetele basaa aka. ¹⁹ Kinili, Bayuda bakrɛ ba ndi ni bodunuku katakanya Malia na Malata, kautumiso mambengi ko bulya kukwakɛ ka mamaɛ. ²⁰ Ngbingo yi ninɔ Malata ɛkana mino bɛ Yeso akodoku, inda ndi katilya. Luki limoti, Malia asikana ndi iyi wakiko ka ndabɛ. ²¹ Malata abikya ndi Yeso bɛ: «Mombukwono-dosu, wakiko bi wanɛ, iba mika-mama kokwigɛ. ²² Luki limoti, mbiya wanɛ, nakaiba ambe masi niɓɔ wakɛnga Kunzi, ɛpɛtɛ.» ²³ Yeso abikya ndi bɛ: «Mamakɛ akopupa ka mbɛkɛ.» ²⁴ Malata asikisya ndi bɛ: «Nakaiba ambe opupokuto ndɛke ngbingo yi ninɔ bambanzɛ bopupa ndɛke mino ka lisyɛ la mulibo.» ²⁵ Yeso aka ndi na iyi bɛ: «Imi nɔ nupupisaga bambanzɛ ka bambɛkɛ, imi ni ɔbɪli. Mɛtɛ yi ninɔ ɛbinikyana, ika ndɛke na ɔbɪli gɛtɛgɛ kokwo. ²⁶ Mɛmbanzɛ wasi ninɔ ikaga kɛsɔ kami, kebinikyana, kokwigɛ ndɛke. Watɛ kabinikyana likrɛmɛka li niɓɔ?» ²⁷ Asikisya ndi bɛ: «Iyo, Mombukwono-dosu, nakabinikyana ambe iwe ni Masiya, Miko Kunzi, ninɔ akwanana ndi kodoku ka ɔbɪli.»

Yeso akagama Lazalɔ

²⁸ Niɔ Malata abikya bɛyɔ, aga ndi. Kɛwa wa, amaka Malia, abikya na bepisi-pisi bɛ: «Muwonisilo a kɛ, akaɛmaka.» ²⁹ Niɔ aka yɔ Malia ɛkana bɛyɔ, atɛkya ndi bikwa, inda katakanya. ³⁰ Wina sɛ, Yeso a ndi ni kanodwigɛ ka mɛsengi. A mbeyi ndi ka pa niɔ Malata inda ndi mino katilya. ³¹ Bayuda niɓɔ ba ndi katumisa Malia limbengi ka ndabɛ kɛ, bamina ndi kaamaga bikwa na kopupo. Babyɛ, ba ndi kasima bɛ akainda kagama ka mbɛkɛ. ³² Niɔ Malia osila kɛ Yeso a ndi mino, amina, ogwa ka magɛ kaki, abikya bɛ: «Mombukwono-dosu, wakiko bi wanɛ, iba mika-mama kokwigɛ.» ³³ Ngbingo yi ninɔ Yeso amina ndi mino kagama, ɛmina gɔni Bayuda niɓɔ bodoku ndi na ibɛ kagama, nzuyi atwa ndi bikyakyakya, alya kumbu kegɛ. ³⁴ Uusa ndi bɛ: «Mabisiku bi yani?» Basikisya bɛ: «Mombukwono-dosu, dawinɔ.» ³⁵ Yeso agama ndi. ³⁶ Bayuda babikya kɛwa ndi bɛ: «A lingɛnɛ, a ndi wai-daki aka!» ³⁷ Luki limoti, bagɔgɔ luga kabɛ babikya ndi bɛ: «Si iyi nɔ ahukusa ndi mɛtɛ wo kolobu ya mamɔmɔ. Kakwananigɛ gɔni bi kakpingbilya Lazalɔ kukwakɛ?»

Yeso apupisini Lazalo ka mbuku

³⁸ Nzayi atwa bata ndi Yeso, aga ka mbuku. Mbuku yi niyo bakpo ndi ka litalu, botikya na litalu lidingi bikpwo. ³⁹ Yeso abikya ndi be: «Tumboni litalu!» Mamaki Lazalo beyo ka Malata abikya be: «Mombukwono-dosu, a kawa kolumbo, kye a kawa na masye makwanganya wa balumbi bi mino.» ⁴⁰ Yeso asikisya ndi be: «Nakubikyigwe mbeyi bi ambe wakabinikyana, winatwe ibiba ko Kunzi?»

⁴¹ Batamba kawa ndi litalu. Yeso ikwe ndi kegwe wa lisyey, abikya be: «Babooo, nakaubibiso kye wemukonini. ⁴² Imi, nibagatwe ambe wemukanaga masye masi. Luki limoti, nobikya beyo ko bulya ka bambanzwe nibana bekunguli ba, iba babinikyanitwe be iwe no wetikoku ndi.» ⁴³ Niyo abikya beyo, apamikana ndi na liye lapwe be: «Lazalo, pupoku!» ⁴⁴ Opupoku kawa ndi, magwe na mabokwe mukandaga na bapanga baya botu, miso mutikya na kutuko. Yeso ukwika kawa ndi be: «Mukulogoni, masa aga.»

Bangama bakagya dikidi kamwisiso Yeso

⁴⁵ Bayuda bakpwe nibo bodoku ndi ka Malia, babinikyana ndi Yeso kaina nilo agya ndi. ⁴⁶ Luki limoti, bagogo luga kabwe, binda ndi ka Bafalisayo na butambulyaga likpamuka nilo Yeso agya ndi lo. ⁴⁷ Kawa wa, bokumu-kumu na Bafalisayo bamumukana ndi ka Basa-Yidingi kabwe, babikya be: «Tagya se be? Aluku muna a kawa kagya mokingyosi makpwe. ⁴⁸ Takasilya ngbingo kagyaga aka beyo, batwe basi babinikyanatwe. Kumbuso yi, Balamba bodoku kawa banwe kapeta Ndahe ko Kunzi na mugu kusu.»

⁴⁹ Luki limoti, bemoti luga kabwe, ninu ina ndi be Kayafa na ninu a ndi kumu-kumu ka syangaswe si niso, ukwika ndi be: «Ibunu, makibigwe luki! ⁵⁰ Makibigwe ambe a gwetwe binza mumbanzwe bemoti kokwo ko bulya ka batwe budingi? Kigyonoso beyo, livananza lasi kolumwogwe.»

⁵¹ (Munzina mi nimo kotukyokugwe ndi kaki ka mombukwana-daki yi. Luki limoti, beyo a ndi mino kumu-kumu ka syangaswe niso, a ndi kabikya na bugyalandu be Yeso akwanana ndi kokwo ko bulya livananza ka Bayuda. ⁵² Na kukwakwe kaki kegwe asi ko bulya ka Bayuda aka. Luki limoti, a goni ko bulya kamumula ka imoti, bomiko Kunzi nibo bomisikana ndi bingbwi.)

⁵³ Katukya kawa ndi ka lisyey nilo aka lo, bangama ka Bayuda bukanana ndi kamwisiso Yeso. ⁵⁴ Kinili, Yeso kipupisogigwe ndi bata bingbanganya luga ka Bayuda. Luki limoti, atukya kawa ndi wa, inda ka iwili niyo buwobi na isa, ka gwewe ninu ina ndi be Efulaimu. Bikaga kawa ndi ke pa imoti na babiwe kaki.

⁵⁵ Yinga ya Pasika ka Bayuda a kawa ndi buwobi. Bambanzwe budingi batukya ndi ko giyo kabwe, badam-

ba ka Yelusalema kaibubiso kambwa wa yinga ya Pasika. ⁵⁶ Ba ndi kakisa Yeso bivaka-vaka, banimuuso luga kabwe ke ka Ndahe ko Kunzi be: «Makaina bunni? Odokutu goni ka yinga ikani kodukugwe?» ⁵⁷ Bokumukumu na Bafalisayo ba ndi ni bopini mutwe be mumbanzwe kibo ke Yeso o mino, akwanana kawikya kye bindi kagwi.

Malia akagbodyo Yeso na malazi ka magwe

(Matayo 26:6-13; Maliko 14:3-9)

12 Masye madiya kambwa wa yinga ya Pasika, Yeso aga ndi ka Betania, ke ka Lazalo ninu apupisa ndi ka mbuku. ² Ke beyo, bambambamba ndi. Malata no a ndi kaugugubyo. Lazalo a ndi bemoti ka nibo ba ndi pa imoti na Yeso ka miza. ³ Kawa wa, Malia ava ndi supa ya malazi matambe-tumbe na ma ligabwe lapwe. Agbodyo kawa ndi na imu Yeso ka magwe, akpaga no tukatwe kaki. Swe ya malazi ohuma ndi ndahe yasi. ⁴ Luki limoti Yuda Isikalioti, bemoti ka babiwe ka Yeso, ninu agaba banwe, abikya ndi be: ⁵ «Ko bulya iki yo bakogogwe mino malazi mi nima ka bambuma bamiya basaa †, buwa batwe ba yangya buyi bi?» ⁶ Kabikyagwe ndi beyo kye a ndi kaminiya batwe ba yangya kumbu, luki limoti, kye a ndi mutwe wo kubakwe. Iyi no obuulyaga ndi mumbi ma arepe na ibagatwe ndi mino buyi bi. ⁷ Luki limoti, Yeso abikya ndi be: «Musa! Ogyi beyo ko bulya lisyey nilo belumbo ndeke mino. ⁸ A beyo, mika ndeke pa imoti na batwe ba yangya masye masi. Luki limoti, imi, takikigwe ndeke pa imoti na ibunu aka.»

Bangama bakagya dikidi kamwisisa Lazalo

⁹ Ambaza mudingi ka Bayuda iba ndi be Yeso a ndi ka Betania. Binda kawa ndi ke, kegwe asi ko bulya ka Yeso aka, luki limoti, kye bami ni goni Lazalo ninu iyi Yeso apupisa ndi ka mbuku. ¹⁰ Kawa wa, bokumu-kumu bukanana ndi goni be bamwisisi Lazalo, ¹¹ kye Bayuda bakpwe ba ndi kopupo ka mungo kabwe ko bulya kaki, na kabinikyana Yeso.

Yeso ogulyini ka Yelusalema

(Matayo 21:1-11; Maliko 11:1-11; Luka 19:28-40)

¹² Na begalo bi, ambaza wakpwe ninu odoku ndi ka yinga wa Pasika ukana ndi be Yeso a goni kodoku ka Yelusalema. ¹³ Bava ndi mangwe, бага katilya ni banapamikanaga be:

«Ibiba ko Kunzi!

Kunzi adukulyi mutwe yi ninu akodoku ko lino ka Mombukwono-dosu bununga!

Kunzi adukulyi ngama wa Izaleli bununga.»

¹⁴ Yeso inisana ndi no mikya punda, adaka kegwe yi. Igyonosa ndi mungoni beyo ikpikaga ndi mino be:

¹⁵ «Makobongonitwe, ibunu batwe ba gwewe wa Siona!

† bambuma bamiya basaa: Wanda goni Yuani 6:7.

Winoni, ngama kunu odunuku,
a wakiko kugwa wa mikya punda.»

¹⁶ Babibya kaki bakotombisyagwa mbeyi ndi likpamwa-ka li nilb bikwa. Luki limoti, ngbingo yi ninɔ Yeso ogulya ndi mino ka ibiba, batamana se kewa be likpamwa-ka li nilb ikpikaga ndi ko bulya kaki, bambanzu bagyilya ndi beyo aka ya.

¹⁷ Bambanzu basi nibo ba ndi pa imoti na Yeso ngbingo yi ninɔ apupisoku ndi mino Lazab ka mbuku, na azuzukiso luga ka bamanda, batambelaga ndi nilb bina ndi no miso. ¹⁸ Kinili, ambaza ka bambanzu odoku ndi katilya. A ndi ni ukonini be Yeso no agya ndi likingyosi nilb. ¹⁹ Bafalisayo babikyana kewa luga kabu be: «Minini! Makakwananigwa bata kagya luki. Bambanzu basi ba kewa kumbuso kaki aka!»

Batu bemoti-bemoti luga ka Bagiliki bakakisa Yeso

²⁰ Luga ka batu nibo bodoku ndi kabibiso Kunzi ngbinga wa yinga, Bagiliki bemoti-bemoti batu ndi goni wa. ²¹ Bakpudoku ndi Filipi, ninɔ a ndi mutwa wa gwadu wa Betesaida ka iwili ya Galilaya, babikya ndi be: «Aluku, to bi kapa kamina Yeso.» ²² Filipi inda ndi kabikya Andilia. Ibu basi baba binda kabikya Yeso. ²³ Yeso usikisya ndi be: «Ngbingo itulyonini ninɔ Mikamambanzu ava mino ibiba. ²⁴ A lingunwa, a lingunwa, nakamubikya ambe, lisolo kogwi ka litombu, okwo, ika ndeke asi ilu aka. Luki limoti, kokwo, abukuta kewa bu-mo yakpa. ²⁵ Mutwa yi ninɔ apaga obili kaki abungusatu. Luki limoti, ninɔ amuyaga obili kaki ka litombu li nili, ika ndeke na obili wa benze na benze. ²⁶ Mambanzu kapa kegugubyo, ebifyi. Muga-ligubo kami ika ndeke kwaga kwami niko mino. Mambanzu kika muga-ligubo kami, Baba abibisatu.»

Yeso akanzina ko bulya kukwaku kaki

²⁷ «Mbiya wanu, limbengi egwini buru. Nabikya bu? Nabikiyi se kewa be: Babooo, ihukusagano baka ko ngbingo wa yigyogyiso yi nimu? Luki limoti, ngbingo yi ninɔ nadulyoku ndi nimuna aka mu. ²⁸ Ba, bibisano lino kak!» Kewa wa, liyu otukyoku ndi kugwa wa lisyu be: «Nobibisoni lino kami, nigilyatu ndeke bata kobibiso.»

²⁹ Ambaza ka bambanzu ninɔ a ndi wakamaga wa, ukana ndi liyu li nilb, abikya be: «Ngbangbata se no opomikoni!» Bagogo be: «Malaika no anzinyi!» ³⁰ Luki limoti, Yeso ubikya ndi be: «Liyu li nili kopupigu ko bulya kami, luki limoti, ko bulya kunu. ³¹ Ngbingo itulyonini, Kunzi akapanga kaku mengimbo ma obili yi nimu. Mbiya wanu, akakpomyo ngama wa obili yi nimu. ³² Wa bedokisa ndeke mino kugwa, nuluta ndeke bambanzu basi kwami.» ³³ Yeso abikya ndi beyo kowonisilo be inguo ya kukwaku tina kwokwa ndeke.

³⁴ Ambaza ka bambanzu asikisya ndi be: «Ibusu, tukana ndi ka mutuu be Masiya ika ndeke iyi na obili

aka kadwe ka benze na benze. Wa kewa kabikya liki be: «Okwononi be badokisi Mika-mambanzu kugwa.» Mikamambanzu yi ninɔ ni wani?» ³⁵ Yeso aka ndi na ibu be: «Bungbanganya atu mbeyi bata luga kunu ko ngbinga mukede. Kpokyononi na lisyu, kye biti kamuhumonito. Mutu ninɔ akpakanaga no biti, kibogigu be akaaga yani. ³⁶ Binikyononi neki bungbanganya ngbingo yi ninɔ ma mbeyi mino na ibu aka, kye miiti batu ba bungbanganya.»

Kumbuso Yeso kabikya beyo, imagalya ndi iyi, isumoku.

Bayuda bokyini kabinikyana Yeso

³⁷ Gutugu beyo Yeso agya ndi mino mokingyosi mambanga-mbanga ko misa ka bu beyo, bakabinikyanagu ndi, ³⁸ kewa wa gw wa, manzina nimo mugyalandu Isaya abikya ndi itulyana:

«Mombukwono-dosu, wani no abinikyana ndi likpamwa nilb ta ndi kabikyaga?

Mombukwono-dosu awonisila ndi wani kubuku kwo ngu kaki?»

³⁹ Kinili, bakakwananigwa ndi kabinikyana, kabyenene na nilb Isaya abikya ndi bata be:

⁴⁰ «Kunzi udulogoni ndi miso, edelaga yimibo.

Agya ndi beyo,
kye bakinogonitogu bata,
yimibo kabu kotombisyogonitogu bata luki.
Kinili, bakoyikosagu ndi obili kabu,
Iba nuhukusatu ndi!»

⁴¹ Isaya abikya ndi beyo kye ina ndi ibiba ka Yeso kambawa, anzinagatu ndi ko bulya kaki.

⁴² Gutugu beyo, budingi luga ka bangama ka Bayuda babinikyanatu ndi. Bakegu ndi kapa kaipupiso kye Bafalisayo bakukpomyoni ka ndabu ya malamba kabu. ⁴³ A beyo, Bafalisayo baraga ndi ibu ibiba ka bambanzu kakitaga niyo odogoku ko Kunzi.

Bako mengimbo pisi ka likpamwa ka Yeso

⁴⁴ Kewa wa, Yeso apamikana be: «Ninɔ ebinikyana, kebinikyanagu imi aka, luki limoti, abinikyana goni ninɔ etikoku ndi. ⁴⁵ Ninɔ akemina, akamina goni ninɔ etikoku ndi. ⁴⁶ Imi, nodoku ndi ka obili abe bungbanganya, kye mutwa wasi ninɔ ebinikyana kikonitogu ko biti. ⁴⁷ Mambanzu ukana likpamwa kami ni kogyigu, nakakulyigu mukombu. A beyo, nakodokugu ndi kaku mengimbo ka obili, luki limoti, nodoku ndi kahukuso. ⁴⁸ Mambanzu kemuya, akyu kabinikyana likpamwa kami, a na zoi kaki. Mutwi nimo napaga ndi mo abisa ndeke ka mengimbo ka lisyu la mulibo. ⁴⁹ A beyo, nakanzagigu ko ngu kami bikpa. Baba ninɔ etikoku ndi no ekpamyu ndi iyi mombukwana-daki yi be nakwanana kabikya ikani katiwa bunu. ⁵⁰ Nakaiba binza

ambe, m̄t̄t̄ ka Baba apága ɔbili wa benze na benze. Kinili, nil̄ nabikya, ikaga m̄d̄nḡni beyo aka yɔ Baba ekpama ndi mino.»

Yeso akausukusa babibya kaki magu

13 A ndi ni otigolini lisyɛ limoti kadwe ka Pasika. Yeso a k̄wa ndi kaimibo be ngbingo kaki itulyonini katukya ka ɔbili yi nim̄ na kaaga ka abaki. Upaga ndi bava-k̄kaki niɔ bikaga ndi ka ɔbili, idukulogo kaɔpa kadwe ka mulibo.

² Yeso na babibya kaki ba ndi kalya malili ma b̄ḡḡ. Mumuyoniso a ndi ni amingyini Yuda mika Simoni-Isikalioti be agabi Yeso. ³ Yeso a ndi kaiba be Abaki apá ndi ngu ka makp̄m̄ka masi, na ḡni be otukyoku ndi k̄ kaki ko Kunzi na a ndi kaiga k̄ ḡ k̄. ⁴ Ngbingo yi nin̄ ba m̄eyi ndi mino aka ka miza, amaga ndi, inyɔ kutuko kwa mbanzi, ava kutuko kumoti ben̄, ikp̄kila ka id̄k̄f̄s̄. ⁵ Kumbuso yi, oduka ndi libo ka sani, ap̄nga kausukusa babibya kaki magu na kaɔkpa na kutuko nik̄w̄ ikp̄kila ndi ka id̄k̄f̄s̄. ⁶ Niyo adwe ka Simoni Petele, iyi Petele amuusa ndi be: «Mombukwono-dosu, iwe k̄wa n̄ wak̄sukusa magu?» ⁷ Yeso asikisya ndi be: «Nil̄ nakagya mbiya wan̄ wakibiḡ, luki limoti, wibat̄ ban̄.» ⁸ Petele aka ndi be: «Iwe kesukusa imi magu? Kigyananiḡ!» Luki limoti, Yeso aka na iyi be: «Nakusukusi magu, takikiḡ ndeke bata pa imoti na iwe.» ⁹ Simoni Petele abikya k̄wa ndi bata be: «Mombukwono-dosu, kiko nek̄ ni a beyo, wak̄sukusonit̄ḡ asi magu aka. Luki limoti, isuk̄sat̄ ḡni mab̄k̄ na m̄!» ¹⁰ Yeso abikya ndi be: «M̄t̄t̄ yi nin̄ isuk̄sogi, keḡ bata na nza ya kisuk̄saga, akwanana k̄wa kaisuk̄sa asi magu aka. A beyo, ibunu ma b̄nḡ, luki limoti keḡ ibunu basi.» ¹¹ A beyo, Yeso a ndi kamibo m̄t̄t̄ nin̄ agaba ban̄, kinili abikya ndi be: «Ibunu basi makeḡ b̄nḡ.»

¹² Niyo ma kausukusa magu, imokisyo bata ndi kutuko kaki kwa mbanzi, igoku bata kalyalya, umuusa ndi be: «Mibito isi ya likp̄m̄ka li nil̄ namugyilyi?

¹³ Ibunu, memakaga be Muwonisilo, Mombukwono-dosu, mabikyaga linḡn̄, kye na beyo aka yɔ. ¹⁴ Kika nek̄ ni imi, Muwonisilo na Mombukwono-donu, namusukusini magu, ibunu makwanana ḡni kasuk̄sana magu luga kunu. ¹⁵ A beyo, imi namupí likingyosi, kye gyoni ibunu m̄d̄nḡni begeyo namugyilyi mino. ¹⁶ A linḡn̄, a linḡn̄, nakam̄bikya ambe, musunzu kakwananiḡ kaiko ngama ka mombukwana-daki, ḡt̄ḡ at̄t̄mbwa aka kakwananiḡ kakitaga m̄t̄t̄ yi nin̄ atiki. ¹⁷ Mbiya wan̄ mibini likp̄m̄ka li nil̄, makagya beyo namugyilyi mino, mika ndeke bat̄ ba magyaga.»

¹⁸ Yeso omotiloku ndi be: «Likp̄m̄ka li nili, nak̄ḡ kam̄bikya ibunu basi. Imi, nakaumibo bat̄ niɔ nupunogoni ndi. Luki limoti, okwononi itulyosi nil̄

ikpikaga ndi ka Mobiso Motu be: «M̄t̄t̄ yi nin̄ talyalyaga ndi na iyi, eitilyini.» ¹⁹ Namubikyi likp̄m̄ka li nili mbiya yi nim̄ kambwa be igyonosi. Ngbingo yi nin̄ igyonosa ban̄ mino, mabinikyana ban̄ be «imi, nat̄.» ²⁰ A linḡn̄, a linḡn̄, nakam̄bikya ambe, m̄mbanz̄ katilya m̄t̄t̄ yi nin̄ natiki, etilyi imi. M̄mbanz̄ ketilya, atilyi ḡni nin̄ etikoku ndi.»

Yeso obikyini be Yuda agabatu

(Matayo 26:20-25; Malīko 14:17-21; Luka 22:21-23)

²¹ Niyo Yeso ama ndi mino kanzina beyo, limbengi alya ndi kumbu, abikya ndi b̄nḡbanganya be: «A linḡn̄, a linḡn̄, nakam̄bikya ambe, bemoti kunu egabatu.» ²² Babibya bap̄nga ndi kaandanana luga kab̄, ni b̄keḡ kotombisyo be akanzina ko bulya ka wani. ²³ Wa ba ndi mino kalyalya, bemoti ka babibya kaki nin̄ iyi Yeso apaga ndi, a ndi ka kp̄l̄ kaki. ²⁴ Simoni Petele an̄ta ndi m̄b̄b̄ba yi nin̄ be kye amuusi Yeso ikani a ndi kabikya likp̄m̄ka li nil̄ ko bulya ka wani. ²⁵ M̄b̄b̄ba yi nin̄ iḡmya ndi ka Yeso, amuusa be: «Mombukwono-dosu, wani?» ²⁶ Yeso asikisya ndi: «Nakolubo dongbu ya mukati mi nima ko supu, m̄t̄t̄ yi nin̄ napá, iba iyi nin̄.» Yeso olubo k̄wa ndi, apá Yuda Isikalioti mika Simoni. ²⁷ Niyo aka yɔ Yuda ava, Abili ingya ndi k̄s̄ kaki. Yeso aka ndi na iyi be: «Niyo wakapa kagya, gya bigala-gala.»

²⁸ Ḡt̄ḡ m̄t̄t̄ bemoti aka luga ka niɔ ba ndi kalyalya wa, kotombisyaḡ ndi isi ya m̄nzina mi nim̄.

²⁹ A beyo, yeki Yuda n̄ obuulyaga ndi buyi, bat̄ b̄ḡḡ luga ka babibya ba ndi kasima be Yeso akabikya be oluwi malili nim̄ bakwanana ndi kalya ka yinga, ikani indi kaɔpá bat̄ ba yangya luki lik̄d̄.

³⁰ Yuda ava k̄wa ndi dongbu ya mukati mi nim̄, ko ngbingo yi nin̄ aka n̄, opupa ndi. A k̄wa ndi ni bitilipyini.

M̄t̄t̄ mambiya

³¹ Niyo Yuda opupo, Yeso abikya ndi be: «Mbiya-mbiya yi nim̄, Mika-M̄mbanz̄ ovini ibiba, Kunzi ovini ḡni ibiba pisi k̄ kaki. ³² Kika ni Kunzi ovini ibiba pisi k̄ kaki, iyi Kunzi mombukwana-daki yi owonilat̄ ḡni iyi ibiba ko Miki pisi k̄ kaki bikwa. ³³ Bomikami, nak̄ḡ bata na ibunu ko ngbingo m̄nda. Mek̄sat̄, luki limoti, m̄d̄nḡni beyo n̄b̄k̄ya ndi mino Bayuda, namubikya k̄wa ḡni ibunu mbiya yi nim̄ be: makakwananiḡ kaında k̄ imi no mino kaaga. ³⁴ Nakam̄pá m̄t̄t̄ mambiya: ponononi luga kunu. M̄d̄nḡni beyo imi nam̄pa ndi mino, ponononi ibunu begeyo. ³⁵ Kika ni ma na sipananis̄ luga kunu, bat̄ basi biba ndeke be ma babibya kami.»

Yeso akabikya be Petele amanganyatu

(Matayo 26:31-35; Maliko 14:27-31; Luka 22:31-34)

³⁶ Simoni Petele amuusa ndi Yeso be: «Mombukwono-dosu, wa se kewa kaina yani?» Yeso asikisya ndi be: «Ku no mino kaina, wakakwananigu kebye mbiya wanu, luki limoti, webyetu ndeke kumbuso.» ³⁷ Petele amuuso bata ndi be: «Mombukwono-dosu, ko bulya iki nakakwananigu kebye mbiya wanu? Na wakitulya kapá cbili kami ko bulya kaku.» ³⁸ Yeso asikisya ndi be: «Watu aka wakitulya kapá cbili kaku ko bulya kami? A lingunu, a lingunu, nakabikya ambe, kambwa kaku kaalika, wika ni wemongonyini nganga yisaa.»

Yeso ni pisi niyo indaga ku ka Baba

14 Yeso abikya ndi babiyya kaki be: «Makombomboyonitogu. Mubinikyononi Kunzi, mebinikyana goni imi. ² Ka ndabu ka Baba bapa a bayakru. Kiki bi beyo, nakakwananigu bi kamabikya ambe nogoni kamubungusilyogo yi. ³ Nakaaga kamubungusilyogo pa, nigokuto bata kamena, iba ku imi niko mino, wikoni ibunu ku go ku. ⁴ Mibat ku no mino kaina, mibat goni pisi yi.» ⁵ Tema abikya kewa ndi be: «Mombukwono-dosu, takibigu ku wo mino kaina. Tiba kewa pisi liki?» ⁶ Yeso abikya ndi be: «Imi ni pisi, lingunu na cbili. Mambanzu gutugu bemoti aka kakwananigu kaina ka Baba ni kobyigu pisi ku kami. ⁷ Makemibo bi binza, mamibat goni bi Baba. Katukya mbiya wanu, mamibat na maminoni.»

⁸ Filipi abikya ndi Yeso be: «Mombukwono-dosu, tiwanya kewa asi Baba aka, ama kewa gutugu bubwa.» ⁹ Yeso asikisya ndi be: «Eze, Filipi, mututu keg buwobi wa tiko mino na ibunu, wakemibagu? Mutu yi nino emina, aminoni goni Baba. Ko bulya iki yo wo mino kabikya be: «Tiwanya Baba?» ¹⁰ Wakegu kabinikyana ambe, imi, na kuso ka Baba na Baba kuso kami? Mnzina masi nimo namabikyaga, kopupogigu na imi, luki limoti, Baba nino a kuso kami no agyaga mogubo kaki. ¹¹ Ibinikyononi ngbingo yi nino no mino kamabikya be: Imi na kuso ka Baba na Baba a kuso kami. Makobinikyononi beyo, ibinikyononi gutugu asi ko bulya mogubo kaki aka. ¹² A lingunu, a lingunu, nakamabikya ambe, mutu yi nino ebinikyononi, agya ndeke mogubo nimo nagyaga. Agyaga ndeke goni makrumaka makrukru kegbe, kye imi nakaaga ka Baba. ¹³ Makrumaka masi nimo makunga ndeke ko lino kami, namugyiyatu ndeke iba Baba avi ibiba pisi ko Miki. ¹⁴ Makunga luki ko lino kami, namugyiyatu.»

Yeso uwonyogini babiyya Limbengi-Lotu

¹⁵ Yeso omotiloku ndi be: «Makepa, magya mutuu kami. ¹⁶ Imi, nakunga banu Baba, amupi mutu wagogo nino ika na ibunu ka benze na benze kamutungbulaga:

¹⁷ mutu yi ni Limbengi nilo la lingunu. Batu ba cbili bakakwananigu kabailya, kye bakaminagigu na bakamibogigu. Luki limoti, ibunu mamibat kye ikaga buwobi na ibunu, na a ka mambengi kunu.

¹⁸ Nakamusigu ndeke bokwino, nigokuto ndeke bata buwobi na ibunu. ¹⁹ Otigoli yikedu, batu ba cbili bakeminigu ndeke bata, luki limoti, ibunu, meminat. Imi na na cbili, ibunu mika ndeke na cbili goni. ²⁰ Ka lisyu li nilo, mibat ndeke be imi na kuso ka Baba, ibunu kuso kami na imi kuso kunu.

²¹ Mutu yi nino ibaga mutuu kami, agya, iyi no epaga. Baba apa ndeke mutu yi nino epaga, imi napa ndeke goni, nimibisisa ku kaki.»

²² Yuda yi nime keg ndi Yuda Isikalioti, amuusa Yeso be: «Mombukwono-dosu, ko bulya iki yo wiwoniso mino ku kusu aka ni keg ka batu ba cbili?» ²³ Yeso asikisya ndi be: «Mambanzu kepa, agyatu nilo niko kabikya. Baba apatu, ibusu na Baba todoku ndeke ku kaki, tiko kuso kaki. ²⁴ Mutu yi nino kepagigu, kagyagigu nilo niko kabikya. Mutuu mi nimo makaakana keg ma kami, luki limoti a nimo ka Baba nino etikoku ndi. ²⁵ Namubikyi beyo kye na mbeyi bata luga kunu aka. ²⁶ Luki limoti, mutu wagogo nino nobikyi bi ambe odoku ndeke kamutungbulaga ni Limbengi-Lotu nino Baba atikoku ko lino kami. Iyi amuwonisila ndeke makrumaka masi, amutomosya masi nimo namabikyaga ndi.

²⁷ Namusilyi maziyo, namupa maziyo kami. Imi, nakamupigu mndongoni beyo batu ba cbili bapaga mino. Makombomboyonitogu ikani kabanga. ²⁸ Mukonito bi beyo namubikyi bi mino be: «Nogoni, luki limoti, nigokuto ndeke buwobi na ibunu.» Kiko bi ni mepagatu, gwoni magyaga kye nakaaga ka Baba. A beyo, Baba a mutu wa ibiba kegbe kekitaga imi. ²⁹ Namubikyi likrumaka li nili mbiya wanu kani kanigyonosigu, kye ngbingo yi nino igyonosa banu mino, binikyononito. ³⁰ Nakegu bata na ibunu na mnzina manda kye ngama wa cbili yi nime a kewa kodoku. Iyi kakwananigu kagya luki gutugu limoti aka, ³¹ luki limoti, okwononi batu ba cbili bibi be napagatu Baba, na imi nagyaga mndongoni beyo ekpamy ndi mino. Womogoni, totukyini wanu.»

Yeso ni muzabibu ma lingunu

15 «Imi ni muzabibu ma lingunu, Baba no a mombukwono tiko. ² Akogo tabi kami yasi niyo kabekutagigu. Obungusyogo niyo abekutaga, kye abekuti yakru kakitaga. ³ Ibunu, ma kewa bingu pisi ka mutiwi nimo namupaga ndi. ⁴ Wikoni kuso kami, mndongoni beyo imi no mino kuso kunu. Mutabi mu-moti kakwananigu kabekuta bumo yikaka ni keg ka muzabibu. Mndongoni begeyo, ibunu makakwananigu kabekuta bumo makiki kuso kami. ⁵ Imi ni muzabibu,

ibunu ma tabi. Ninɔ ikaga kɛsɔ kami, imi kɛsɔ kaki, abɛkɛta bumo yakrɛ. A bɛyɔ, kiki na imi, makakwananigɛ kagya luki gɛtɛgɛ limoti aka.⁶ Mɛmbanzɛ kiki kɛsɔ kami, bambimba kunzi mɛdɔngɔni abɛ mɛtabi, ɛmila. Bavaga tabi yi niyɔ ɛmilaga, babɛsya ko buku, agbɛndikana. ⁷ Makiko kɛsɔ kami na likrɛmɛka kami iko kɛsɔ kunu, kungoni masi nimɔ makapa, minisanatɛ na imu. ⁸ Makabɛkɛta bumo yakrɛ, lino ka Baba avatɛ ibiba, kɛwa wa, miita ndeke babibya kami ba lingɛnɛ. ⁹ Mɛdɔngɔni bɛyɔ Baba ɛpa mino, namupa imi bɛgɛyɔ. Wikoni ka sipananisɔ kami. ¹⁰ Makagya mɛtɛɛ kami, mika ndeke ka sipananisɔ kami. Mɛdɔngɔni bɛyɔ imi, nagyaga ndi mino mɛtɛɛ ka Baba, nikaga ka sipananisɔ kaki.

¹¹ Namɛbikyaga ndi likrɛmɛka li niɔ kye gwoni magyagya abɛ imi. Igyagya kunu ika kɛwa yidingi kakitaga. ¹² Nakamɛpá mɛtɛɛ ambe ponononi luga kunu mɛdɔngɔni bɛyɔ namɛpa ndi mino imi. ¹³ Kɛgɛ na mɛmbanzɛ ninɔ a na sipananisɔ sidingi kakitaga mɛtɛɛ yi ninɔ apága ɔbili kaki ka bawai-daki. ¹⁴ Ibunu, mika bawai kika ni makagya niɔ imi, nakamɛkrɛmya kagya. ¹⁵ Nakamɛmakigɛ bata bɛ bosunzu, kye musunzu kibogigɛ niɔ mombukwana-daki agyaga. Nakamɛmaka ambe bawai, kye namumibisoni masi nimɔ nɛkana ndi na Baba. ¹⁶ Kɛgɛ ibunu bɔ mɛrɛnaga ndi, luki limoti, imi nɔ namɛrɛnaga. Namɛtika ambe windoni, bukutogoni bumo na bumo niyɔ kikigɛ ndeke na mulibo. Kɛwa wa, Baba amɛpá masi nimɔ makɛngaga ndeke ko lino kami. ¹⁷ Ka mulibo, mɛtɛɛ kami nima: ponononi luga kunu.»

Ɔbili akamɛya Yeso na babibya kaki

¹⁸ «Kika ni ɔbili akamɛmɛya, wiboni ambe apɛnga ndi kemɛya imi kambwa kunu. ¹⁹ Makika ndi batɛ ba ɔbili, ɔbili amɛpatɛ bi kye miko bi batɛ kaki. Luki limoti, imi, namupunogoni ndi katɛkya luga ka batɛ ba ɔbili. Ibunu, makɛgɛ bata batɛ ba ɔbili, kinili ɔbili akamɛmɛya. ²⁰ Tomononi likrɛmɛka niɔ namɛbikya ndi bɛ: «Musunzu kɛgɛ na ibiba kakitaga mombukwana-daki.» Kika ni bambanzɛ begyogyisa ndi, bamugyogyiso ndeke ibunu bɛgɛyɔ. Na kika ni bagyatɛ ndi mɛtiwi kami, bagya ndeke nimɔ kunu bɛgɛyɔ. ²¹ Luki limoti, bamɛgya ndeke nimɔ masi ko bulya kami, kye bakamibigɛ ninɔ etikoku ndi. ²² Nakoduku ndi na nakunzinyi ndi, iba bakɛgɛ na bɛnyɛ. Mbiya wanɛ, bakɛgɛ bata no pisi ya kanganya bɛnyɛ kabɛ. ²³ Ninɔ akemɛya, akamɛya gɔni Baba. ²⁴ Nakogyi ndi luga kabɛ makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga nimɔ mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kagyagɛ ndi, iba bakɛgɛ na bɛnyɛ. Mbiya wanɛ, binatɛ ndi, luki limoti, ba asi katimɛya aka ibusu na Baba. ²⁵ Luki limoti, igyonosa ndi bɛyɔ kye itɛlyani likrɛmɛka niɔ bokpika ndi ka mɛtɛɛ kabɛ bɛ: «Bɛmɛya ndi payaya aka.»

²⁶ Namutikilyokuto ndeke kotukyoku ka Baba, mɛtɛɛ ninɔ ikaga ndeke kamɛtɛngbɛlaga. Mɛtɛɛ yi ni Limbengi la lingɛnɛ niɔ akodoku ka Baba. Iyi nɔ ika ndeke demɛ kami. ²⁷ Na ibunu mika ndeke bademɛ kami gɔni, kye ma ndi pa imoti na imi katɛkya ka mɛrɛnganagi.»

16 «Namɛbikya ndi makrɛmɛka nimɔ kye makotukyonitɔgɛ ka baya kunu. ² Bamukpummyagatɛ ndeke ka bandabɛ baya malɛmba. Na ngbingo atɛ ndeke kodoku ninɔ bamɛmwɔgɔ ndeke mino, banasima bɛ bakapá Kunzi apɛrɛ. ³ Bagyaga ndeke bɛyɔ kye bakamibigɛ Baba, gɛtɛgɛ imi aka. ⁴ Luki limoti, namubikyi bɛyɔ kye wa ngbingo yi ninɔ itɛlyana ndeke mino, matamana bɛ, imi, namɛbikyatɛ ndi.»

Ligubo ka Limbengi-Lotu

«Nakamɛbikyagɛ ndi katɛkya ka mɛrɛnganagi, kye ta ndi pa imoti na ibunu. ⁵ Mbiya wanɛ, naniga kɛ ka mɛtɛɛ yi ninɔ etikoku ndi. Na mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kɛgɛ kemuuso bɛ: «Wakainda yani?» ⁶ Luki limoti, yeki namubikyi bɛyɔ, kumbu amutumini kɛwa ka mambengi bidɛ. ⁷ Wina sɛ, imi, nakamɛbikya lingɛnɛ. A izangia kunu bɛ imi naga. A bɛyɔ, nakogo, ninɔ akwanana ndeke kamɛtɛngbɛlaga kamudulyikugɛ ndeke bata. Luki limoti, nakaga, namutikilyokuto ndeke. ⁸ Ngbingo yi ninɔ odoku ndeke mino, uwonisila ndeke bingbanganya batɛ ba ɔbili yi nimɛ ko bulya bɛnyɛ, bulyo bungbingbili na bulyo mɛngimbɔ ko Kunzi. ⁹ Ko bulyo bɛnyɛ, kye bakapagɛ kabinikyana. ¹⁰ Ko bulyo bungbingbili, kye nakaaga ka Baba na makeminigɛ ndeke bata. ¹¹ Ko bulyo mɛngimbɔ ko Kunzi, kye bokoni ndi mɛngimbɔ ka ngama wa ɔbili yi nimɛ.»

¹² Na bata na makrɛmɛka mudingi kamɛbikya. Luki limoti, makakwananigɛ kabinika buti bi mbiya wanɛ. ¹³ Ngbingo yi ninɔ Limbengi la lingɛnɛ odoku ndeke mino, amukpokyonisaga ndeke ka lingɛnɛ aka. A bɛyɔ, kanzinagigɛ ndeke ko lino kaki bikrɛ. Luki limoti, abikyaaga ndeke masi nimɔ ɛkanaga na amɛbikyaga makrɛmɛka nimɔ igyonosa ndeke. ¹⁴ Owonisaga ndeke ibiba kami kye makrɛmɛka masi nimɔ amɛbikyaga ndeke, opupaga ndeke ka nimɔ a kɛsɔ kami.

¹⁵ Makrɛmɛka masi nimɔ ka Baba a makami gɔni. Kinili namubikyi ambe makrɛmɛka masi nimɔ Limbengi amɛbikyaga ndeke, opupaga ndeke ka nimɔ a kɛsɔ kami.»

Kumbu kunu akoyikono magyagya

¹⁶ «Osikoni yikedɛ, makeminigɛ bata, kumbuso wo ngbinga mɛkedɛ meminatɛ bata.» ¹⁷ Babibya kaki bagɔgɔ bapɛnga kɛwa ndi kaimuuso luga kabɛ bɛ: «Likrɛmɛka tino lɔ akatibikya lɔ? Akatibikya bɛ: «Osikoni yikedɛ, makeminigɛ bata, na kumbuso wo ngbinga mɛkedɛ meminatɛ bata». Na bɛ: «Nakainda ka

Baba.»¹⁸ Bisilaga ndi kaimuuso be: «Niyo akabikya be: <Ngbinga mukede> isi yi ni iki? Takegeu kaiba ikani akanzina ko bulyo luki tino.»

¹⁹ Yeso iba ndi be ba ndi kapa kamuuso likramuka. Ubikya kewa ndi be: «Makaimuuso ko bulya likramuka nilo namubikyi bi be: <Osikoni yikede, makeminigeu bata, na kumbuso wo ngbinga mukede meminatata bata?»

²⁰ A lingun, a lingun, nakamubikya ambe, ibunu, magamanata ndeke, mogulya ko kumbu. Luki limoti, batu ba zibili bogwa ndeke ibu magyagya. Ibunu, mika ndeke ko kumbu luki limoti, kumbu kunu oyikana ndeke magyagya. ²¹ Ngbingo ninu muko o mino kabukata, ikaga ko kumbu kye a ngbingo kaki wa yigyogyiso. Luki limoti, kabukata, katamanigeu bata yigyogyiso yi niyo. Ikaga kewa na magyagya kye obukutini. ²² Ibunu goni, ma ko kumbu mbiya wanu. Luki limoti, nameminata ndeke bata ni mabengi amutumini na magyagya bide. Mambanzu gutugu bemoti aka kamakuyigu ndeke magyagya mi nimu.

²³ Ka lisyeli nilo, makemuusigu ndeke bata likramuka gutugu limoti aka. A lingun, a lingun, nakamubikya ambe, Baba amepate masi nimu makungaga ndeke ko lino kami. ²⁴ Kadwe na lisyeli nili, makonokungigu luki ko lino kami. Kungoni, minisanata nolu iba igyagya kunu iki kewa yidingi.»

Yeso aditogoni ndi zibili wasi

²⁵ Yeso obikyoku bata be: «Namubikyaga ndi makramuka mi nimu masi pisi ka mozuni. Ngbingo odokuto ndeke ninu nakamenzinilyigu bata mino beyo, luki limoti, namenzinilya ndeke bingbanganya ko bulya ka Baba. ²⁶ Ka lisyeli nilo, makungaga ndeke Baba makramuka masi ko lino kami. Nakegeu kamubikya ambe imi nu namukungulyaga ndeke. ²⁷ A beyo, iyi Baba bikre amepagatu, kye ibunu, mepagatu, mabinikyana be notukyoku ndi ko Kunzi. ²⁸ Notukyoku ndi ka Baba, nodoku ka zibili. Mbiya wanu, nakasa zibili, niga ka Baba.» ²⁹ Babibya kaki babikya kewa ndi be: «Iyaaa, mbiya wanu, wa kewa kanzina bingbanganya. Wakegeu bata katwa mozuni. ³⁰ Mbiya wanu, takaiba ambe wibaga makramuka masi, kegeu bata na izangiya be mambanzu umuusito bata likramuka. Kinili, takabinikyana be wotukyoku ndi ko Kunzi.»

³¹ Yeso umuusa ndi be: «Mabinikonini se kewa mbiya wanu? ³² Eee, ngbingo a se kodoku, itulyonini, ninu momisikana ndeke mino bingbwi, mambanzu yikaka-yikaka imagalya ka nakpangbala kaki. Ngbingo ninu mesa ndeke mino mukaka binvubu. Luki limoti, nakegeu mukaka kye Baba a pa imoti na imi.

³³ Namubikya ndi masi nimu kye winisononi na maziyo kusu kami. Migyogyisatu ndeke ka zibili. Luki limoti, makobongonitugu. Imi, noditoni ndi masi ka zibili binvi.»

Yeso akaulumbilya babibya kaki

¹⁷ Niyo Yeso ama kanzina beyo, ikwe ndi kugu wa lisyeli, abikya be: «Babooo, ngbingo itulyonini. Mubibiso mikaku, kye iyi ubibisi goni. ² Waponi ndi bungama kugu ka bambanzu basi, kye upi batu basi nibo wapazibili wa benze na benze. ³ Zibili wa benze na benze yi ni kaumibo iwe, Kunzi bemoti, ninu walingunu na imi Yeso-Kilisito ninu wetikoku ndi. ⁴ Imi, nubibisoni kenu ka zibili. Nomoni ligubo nilo wetikoku ndi kagya. ⁵ Babooo, mbiya wanu, imigisyoku ibiba buwobi na iwe, ibiba mudongoni abe niyo nikaga ndi noyu ku kaku kambwa wagi zibili.

⁶ Numibisikosoni ka batu nibo upunaga ndi ka zibili, wepa. Ba ndi batu kaku, wepoku, bobuulyogo likramuka kaku. ⁷ Mbiya yi nimu, bakaiba be masi nimu wepa ndi, apunya ku kaku. ⁸ Kye nukitisyaga ndi likramuka nilo aka lo webikyaga ndi, babinikyana. Biba ndi ka lingun be nopunyoku ku kaku na kabinikyana be iwe nu wetikoku ndi.

⁹ Imi, nakaungilya. Nakegeu kakaungilya batu ba zibili, luki limoti, nibo wepa ndi kye ba kewa batu kaku. ¹⁰ Masi nimu na nomu a ma kaku na nimu kaku a ma kami, ibiba kami akainisono ko pisi kabu. ¹¹ Nakegeu bata ka zibili, luki limoti ibu ba mbeyi ku kwa ku, wina se, imi nakaaga ku kaku. Baba Wotuuoo, hubuulyogo ko ngu yo lino kaku. Lino nilo wepa ndi, kye biki luki limoti mudongoni beyo ibusu to mino na iwe. ¹² Ngbingo yi ninu nikaga ndi mino pa imoti na ibu, nubuulyaga ndi ko ngu yo lino kaku nilo wepa ndi. Nubuulyaga ndi binza na gutugu bemoti luga kabu kobungagagu ndi, kiki ninu aka nu obungaga ndi kye Mobiso Motu itulyani. ¹³ Mbiya wanu, nakaaga ku kaku. Nakabikya likramuka li nili ni na mbeyi bata ka zibili aka iba igyagya kami iki bide kusu kabu. ¹⁴ Imi, nubikya ndi likramuka kaku, na batu ba zibili bumeya ndi bikan-ganga kye ibu mudongoni abe imi goni takegeu batu ba zibili. ¹⁵ Nakegeu kalumba ambe hutumba ka zibili, luki limoti, hubuulyogo ka mumuyoniso. ¹⁶ Ibu mudongoni abe imi goni takegeu batu ba zibili. ¹⁷ Hububisa bitu pisi ka lingun, kye menzina kaku ni lingun. ¹⁸ Nakautika ka zibili mudongoni beyo wetikoku ndi goni mino imi. ¹⁹ Nakaupa zibili kami abe aere ko bulya kabu, kye bipi goni ibu na lingun ku kaku.

²⁰ Nakegeu kaulumbilya babibya bi nibana aka ba, luki limoti, nakaulumbilya goni batu basi nibo bukana ndeke mutuu kabu, bebinikyana. ²¹ Nakalumba kye ibu basi biki luki limoti, mudongoni beyo iwe Baba wo mino kusu kami na imi kusu kaku. Ibu goni biki luki limoti kye batu ba zibili babinikyani be iwe nu wetikoku ndi. ²² Imi, nuponi ndi ibiba niyo wepa ndi kye biki luki limoti mudongoni beyo to mino na iwe. ²³ Zibili kami a kusu kabu na ninu kaku kusu kami, iba biki ka imoti na

lingan. A beyo, batu ba zibili biba be iwe no wetikoku, hupaga madungoni beyo wepaga mino.

²⁴ Babooo, ka batu bi nibo wepa ndi, nakapa ambe ku niko mino, biki ibu ku go ku, kye bini ibiba niyo kami. Ibiba yi niyo wepa ndi kye wapatu ndi kambwa kagya zibili. ²⁵ Babooo, wa mutu wongbingbili. Batu ba zibili bakumibigu, luki limoti, imi numibatut pa imoti na babibya bi nibo babinikyana be iwe no wetikoku ndi. ²⁶ Imi, numibisikosoni ko misa ka bu na nidukulagatu kaumibisikoso, kye sipananiso niso wa nosu kugu kami iki goni ka mambengi kabu, na imi niki goni ka mambengi kabu.»

Basuda bagwini Yeso

(Matayo 26:47-56; Maliko 14:43-53; Luka 22:47-53)

18 Niyo ama kanzina beyo, Yeso opupa ndi na babibya kaki, aga kusyakwo wo libo nilo ina be Kidoloni. Bogulya ndi ko tiko yimoti niyo a ndi ku beyo. ² Yuda, nino agaba ndi, ibagatu ndi pa niyo kye Yeso bamamukanagatu ndi na babibya kaki ku bigala-gala. ³ Iyi Yuda inda kawa ndi ko tiko ku. A ndi pa imoti na ambaza ka basuda na bazamu ba Ndabu ko Kunzi nibo bokumu-kumu na Bafalisayo bapa ndi. Batu bi nibo ba ndi na mamawo, bata na makrumaka ma bangu. ⁴ Yeso a ndi kaiba masi nimo a ndi kasilyo. Ukpudoku ndi, umuusa be: «Makakisa wani?» ⁵ Basikisya ndi be: «Yeso nino muti wa Nazaleti.» Ubikya be: «Imi nimu.» Yuda nino a ndi ni agobini, a ndi goni wakamaga pa imoti na ibu wa. ⁶ Niyo Yeso ubikya kawa be: «Imi nimu», biga na libo kumbuso, bogwaga wasi bingomungom. ⁷ Igilya bata ndi kaumuusa be: «Makakisa wani?» Ibu aka be: «Yeso, muti wa Nazaleti.» ⁸ Yeso usikisya ndi be: «Namubikiy ambe imi nimu. Kika neki ni imi no makekisa, husoni batu bi niba baga.» ⁹ Anzina ndi beyo, kotulyoso munzina nimo abikya ndi be: «Baboooo, muti gutugu bemoti aka kobungagagu ndi luga ka batu nibo wepa ndi.» ¹⁰ Simoni Petele a ndi na dukpa, anyuuya, ayipo mutya-ligubo ko kumu-kumu, ako kutiliko kwa kam-banzikaniko bikya. Lino ka mutya-ligubo no ndi ni Malikusi. ¹¹ Luki limoti, Yeso abikya kawa ndi Petele be: «Wigiso dukpa ka sikpakasu si. Baba no ebungusyilyaga ndi koro wa yigyogyiso yi nimu. Ambe, wakapa be nakamwonitugu?»

Basuda banaga na Yeso ko kumu-kumu beyo ka Ana

¹² Ambaza ka basuda na ngama kabu, se kawa bazamu ka bamboku-mboku ka Bayuda bagwi kawa ndi Yeso, bakanda. ¹³ Baga mbeyi ndi na iyi ka Ana. Iyi Ana, a ndi abaki muka Kayafa nino a ndi kumu-kumu ka syangasu si niso. ¹⁴ Kayafa no wapa ndi bamboku ka bayuda mutuu be: «A gutugu binza muti bemoti kokwo ko bulya ka batu basi.»

Petele amongonyini Yeso

(Matayo 26:69-70; Maliko 14:66-68; Luka 22:55-57)

¹⁵ Simoni Petele na mubibya wagogo ba ndi kabyibya Yeso kumbuso. Mubibya yi nino bibananagatu ndi no kumu-kumu, kinili bogulya ndi pa imoti na Yeso ka pa yangba ya ndabu ko kumu-kumu. ¹⁶ Luki limoti, Petele asikana ndi iyi kenzi, buwobi na mupumi. Mubibya yi nino bibananaga ndi no kumu-kumu no opupoku ndi, banzina na muko yi nino a ndi zamu wa mupumi, kumbuso yi, agulyiso Petele. ¹⁷ Muko yi nino amuusa ndi Petele be: «Wakegu mbeyi goni iwe bemoti ka babibya ka aluku yi nimu?» Petele asikisya ndi be: «Kali, nakegu imi mubibya kaki.»

¹⁸ Budi a ndi bapu kuge. Bagya-ligubo na bazamu ba ndi ni bogbundini buku, bamanana ka koro yi katu. Petele a ndi goni iyi wakamaga wa, anata.

Kumu-kumu akasombisa Yeso

(Matayo 26:59-66; Maliko 14:55-64; Luka 22:66-71)

¹⁹ Kumu-kumu apanga ndi kamuusogo Yeso ko bulya babibya kaki na ko bulya mutiwi kaki. ²⁰ Yeso asikisya ndi be: «Imi, nunzinyaga ndi bambanzu basi bingbanyanya. Masye masi natiwaga ndi ka bandabu baya malamba, ka Ndabu ko Kunzi na ka bapa bayasi nibayo Bayuda basi bamamukanaga ndi mino. Nakabikyagu ndi likrumaka gutugu limoti aka ko dikidi. ²¹ Wakemuusogo ko bulya iki? Umuuso batu nibo bemukanaga ndi. Ibu, bibatu binza nilo nabikyaga ndi.»

²² Niyo Yeso abikya beyo, zamu bemoti nino a ndi wa abita Yeso, abikya be: «Ambe, kumu-kumu no wakasikisya beyo?» ²³ Yeso asikisya ndi be: «Kika ni nobikiyi binye, wonisila binye bi. Luki limoti, kika ni nobikiyi binza, ko bulya iki yo weipi mino?» ²⁴ Kawa wa, Ana atika ndi Yeso ku ko kumu-kumu beyo ka Kayafa. Iyi Yeso a mbeyi ndi mukanda aka.

Petele amongonyini bata Yeso

(Matayo 26:71-75; Maliko 14:69-72; Luka 22:58-62)

²⁵ Ko ngbingo yi nino, Simoni Petele a ndi wakamaga aka wa, anata buku. Bamuusa ndi be: «Wakikogigu mbeyi goni mubibya kaki?» Luki limoti, Petele anganya ndi, abikya be: «Kali! Nakegu imi mubibya kaki.» ²⁶ Bemoti ka bagya-ligubo ko kumu-kumu, nino a ndi mamaki aluku nino Petele ako ndi kutiliko, abikya be: «Ambe, imi, nakamuminigu mbeyi bi na iyi ko tiko?» ²⁷ Petele igilya bata ndi kaanganya. Wa aka wa, koku alika ndi.

Yeso akasamba kambwa ka Pilat

(Matayo 27:1-2, 11-14; Maliko 15:1-5; Luka 23:1-5)

²⁸ Kwa wa, basda batukya ndi na Yeso ka Kayafa ko mbolugo, baga ndi na iyi ka basa ka ngama mudingi. Luki limoti, bangama ka bayuda bakogulyaga ndi ibi ku beyo. Ba ndi kapa kaiko bakibubiso aka kye biki bakitulya kalya Pasika. ²⁹ Kinili, ngama mudingi beyo ka Pilat opupoku ndi kautakanya, umuusa be: «Magwi aluku yi nimuna ko bulya iki?» ³⁰ Basikisya ndi be: «Kiki bi muti wanye, iba takodukugwa na iyi ku kaku.» ³¹ Pilat abikya kwa ndi be: «Muvoni ibunu bamombukwana-dabu bi, masombiso kabyenene na muti kunu.» Basikisya ndi be: «Takege ibusu na luusa kamwo mumbanzu.»

³² Igyonosa ndi beyo kye likramuka nilo Yeso abikya ndi itulyani, kowonisilo inguo ya kukwaku nikwo okwa ndeke. ³³ Kwa wa, Pilat ogulya bata ndi ka basa, amaka Yeso, amuusa be: «Iwe ni ngama ka Bayuda?» ³⁴ Yeso aka ndi na iyi be: «Upupi asi iwe aka bikpe, ikani batu bagogo bo butumbulyogi?» ³⁵ Pilat asikisya be: «Na se imi muyuda? Si bava-kukaku na bokumu-kumu bo boduku na iwe. Wogyi bi iki?» ³⁶ Yeso asikisya ndi be: «Bungama kami kege kugwa yi ni mu. Kika ndi ba jibili yi ni mu, iba batu kami bebumonilyito bi be bakegobonitogo ka Bayuda. Luki limoti, bungama kami kege ba wanzu.» ³⁷ Pilat amuusa kwa ndi be: «Wa neki ngama?» Yeso asikisya be: «Iwe no wakabikya be na ngama. Imiti, nibukuta ndi na nodoku ndi ka jibili, kye nabikyagi bingbanganya makramuka ma lingunu. Muti wasi nino akisaga makramuka ma lingunu, emekanagatu.» ³⁸ Pilat amuusa ndi be: «Lingunu mbeyi ni iki?»

Pilat okuni be bamwi Yeso

(Matayo 27:15-31; Maliko 15:6-20; Luka 23:13-25)

Niyo Pilat abikya beyo, opupa bata ndi ku Bayuda ba ndi mino, abikya be: «Nakinige imi ibo gutugwa imoti aka niyo okwononi mino be bamwi aluku yi ni mu. ³⁹ Luki limoti, kaina beyo magyaga mino ka bundeli, namukulyagatu muti bemoti wa ligbito ka Pasika. Ma neki kapa be namukulyi ngama ka Bayuda?» ⁴⁰ Kwa wa, barunga ndi kagbungbukana be: «Kali, kege aluku yi ni mu! Takapa Balaba aka.» Wina se, Balaba yi nino a ndi munzikabu.

19 Kwa wa, Pilat akpamy ndi be baga na Yeso, batiniku pimbo. ² Basda boipa ndi muligi mo mowo biwilili abe ikpakpasu, bamokisya ndi. Bamokisya goni ndi kanzu wangbu. ³ Bindaga ndi buwobi na iyi, banatiba bikyekyeye banabikya be: «Tumuusito, ngama ka Bayuda!» Banabitaga.

⁴ Pilat opupoku ndi bata, abikya Bayuda be: «Hukononi, nakamunyulyoku kye wiboni ambe,

nakaminige imi na ibo gutugwa imoti aka niyo namakyi mino ka mungimbo.» ⁵ Yeso opupoku kwa ndi, na ikpakpasu so mowo ka mu, bamokisya kanzu wangbu. Pilat aka na ibi be: «Muti kunu ni mu.» ⁶ Niyo bokumu-kumu na bazamu bamina, bagbungbukana ndi be: «Mubangilaga ka musalaba! Mubangilaga ka musalaba!» Pilat abikya ndi be: «Muvoni ibunu bamombukwana-donu, mabongilogoku. A beyo, nakaminige imi na ibo niyo namakyi mino ka mungimbo.» ⁷ Bayuda basikisya ndi be: «Ibusu ta na muti, kabyenene na muti mi ni mu, okwononi be aluku yi ni mu okwi, kye akaibiba be a Miko Kunzi.»

⁸ Niyo Pilat ukana beyo, abanga ndi bata kugbe. ⁹ Iga ndi ka ndabu, amuusa Yeso be: «Wa mbeyi maki?» Luki limoti, ni Yeso kasikisya. ¹⁰ Pilat amuusa kwa ndi be: «Ambe, wedokilyi imi? Wakege mbeyi kaiba ambe imi no nakwanana kakulaga ikani kabangilaga ka musalaba?» ¹¹ Yeso asikisya be: «Bungama kaku kege kugwa kami, kiki asi nibo aka bo Kunzi upoku ndi kotukyoku kugwa wa lisyu. Kinili, muti yi nino egobi bi ka maboko kaku, obinikini bunye budingi kakitaga nibo kaku.»

¹² Katukya ko ngingo yi nino, Pilat apunga ndi kakisa pisi kasiso Yeso. Luki limoti, Bayuda barunga bata ndi kagbungbukana be: «Wakasisa aluku yi ni mu iba wakege wai-daki Kaizali. Muti wasi nino akaidondiso be a ngama, a mumuyoniso ka Kaizali.»

¹³ Niyo Pilat ukana beyo, apupisa ndi Yeso. Ika ndi ko kiti nino ukogo ndi mino bangbanga, ka pa niyo bodukya ndi na matamu. Pa niyo balikyaga na Libelena be «Gabata.» ¹⁴ Lisyu li nilo a ndi lisyu la kibungusyogo ka yinga wa Pasika, banda sa-sita. Pilat abikya kwa ndi Bayuda be: «Ngama kunu ni mu!» ¹⁵ Luki limoti, bagbungbukana ndi be: «Mumu! Mumu! Mubangilaga ka musalaba!» Pilat umuusa ndi be: «Makapa be nabangilagi ngama kunu ka musalaba?» Bokumu-kumu basikisya ndi be: «Takege ibusu na ngama wagogo, asi Kaizali aka.» ¹⁶ Pilat upa kwa ndi Yeso be kye babangilagi ka musalaba.

Basda bakabangilaga Yeso ka musalaba

(Matayo 27:32-44; Maliko 15:21-32; Luka 23:26-43)

Basda bava kwa ndi Yeso. ¹⁷ Iyi Yeso mombukwana-daki yi no abinika ndi musalaba kaki, opupa ndi kunzi wa gudu. Inda kwa ndi miso ya pa niyo balikyaga be «Pa ya ikpakpasu» isi yi na Libelena be «Golgota.» ¹⁸ Ku beyo, babangilaga ndi Yeso ka musalaba na batu bagogo baba, no ku, no ku. ¹⁹ Pilat okpika ndi ko mikya-liba, babanga ka musalaba. A ndi yikpiko be: «Yeso muti wa Nazaleti, Ngama ka Bayuda.» ²⁰ Bayuda budingi batangilaga ndi mobiso mi ni mu, kye pa niyo babangilaga ndi mino Yeso a ndi buwobi na gudu. A ndi yikpiko ka Libelena, Lilatini na Ligiliki. ²¹ Kwa wa, bokumu-kumu ka Bayuda babikya

ndi Pilatɛ bɛ: «Wokokpikoni bɛ: «Ngama ka 'Bayuda,' luki limoti kpiko bɛ: «Alɛkɛ yi nɪmɛ abikya ndi bɛ: Imi ni Ngama ka 'Bayuda!»»²² Luki limoti, Pilatɛ usikisya ndi bɛ: «Niɔ nokpiki, ikpikini.»

²³ Niɔ basɛda bama kabangilaga Yeso, bava ndi botu kaki, bagbananaga ka bapanga bayikwanganya. Sɛda bemoti-bemoti ava ndi panga yi yimoti. Bava ndi gɔni kanzɛ kaki ninɔ itila ndi ni kɛgɛ na bapanga, katɔkya kɛgɛ adwɛ kusili, a ndi kutuko kumuti aka.²⁴ Basɛda babikyana ndi luga kabɛ bɛ: «Takayibogonitɔgɛ kanzɛ yi nɪmɛ, totwini mino libɛsɛ, iba tini bɛ wani nɔ asumbo.» Likpɛmɛka li nɪli igyonosa ndi kye itɔlyani Mobiso Motu nɪmɔ akabikya bɛ:

«Bagbananaga ndi botu kami, batwa libɛsɛ ko bulya kanzɛ kami.»
Basɛda bagya ndi bɛyɔ.

²⁵ Amaki Yeso, mamaki-amaki ninɔ muko yi, Malia ninɔ a ndi muko Kilɔpasɪ sɛ kɛwa Malia mɛtɛ wa Magadala ba ndi bakamaga buwobi na mɛsalaba ka Yeso.²⁶ Niɔ Yeso amina ndi amaki pa imoti na mɛbibya yi ninɔ apaga ndi kɛgɛ, abikya ndi bɛ: «Mama, mikakɛ nɪmɛ.»²⁷ Kumbuso yi, abikya ndi mɛbibya nɔ bɛ: «Amakɛ kɛwa nɪmɛ.» Katɔkya ka lisye li nɪlɔ, mɛbibya nɔ aga ndi na Malia kɛ kaki.

Kukwakɛ ka Yeso

(Matayɔ 27:45-56; Malikɔ 15:33-41; Luka 23:44-49)

²⁸ Kumbuso yi, Yeso a ndi kaiba bɛ masi itulyonini. Kotulyasa nɪlɔ ikpikaga ndi ka Mobiso Motu, abikya bɛ: «Nakaimɛkana mɛsasa mo libo.»²⁹ Wa bɛyɔ, a ndi na mbikɛ yimoti yitumo na vinya wozyo bidɛ. Kɛwa wa, basɛda bava ndi luki limoti la fɛbɛ-fɛbɛ, boluba ndi ka vinya yi ninɔ, bakpikila ndi ka mɛ ma mikya mɛngbingili ma sibɛkɛsɔ nɪsɔ balikyaga bɛ isɔpɔ, bokpudisa ndi ka mɛnɔkɛ ka Yeso.³⁰ Niɔ Yeso amya vinya wozyo yi ninɔ, abikya ndi bɛ: «Masi itulyonini.» Abɛmya kɛwa ndi mɛ, osisa limbengi.

Sɛda bemoti atumini Yeso na syogbu ka mbanzi

³¹ Lisye li nɪlɔ a ndi lisye la kibungusyogo ka Lisye la kimumbiso. Kinili, 'Bayuda bakegɛ ndi kapa bɛ bamanɔ ka batɛ bi nɪbɔ bɛbangilaga ndi iki ka mɛsalaba aka kye Lisye la kimumbiso li nɪlɔ, a ndi lidingi. Bakɛnga kɛwa ndi Pilatɛ bɛ bubunogi magɛ kye butotisogi.³² Basɛda bodoku kɛwa ndi kobunaga magɛ ka batɛ nɪbɔ bɛbangilaga ndi na ba Yeso ka mɛsalaba. Bapɛnga ndi na mɛtɛ wa mambwa sɛ kɛwa ninɔ wagɔ.³³ Niɔ bosilo ka Yeso, bina ndi bɛ okwini, kinili, bakabunagɛ ndi bata magɛ.³⁴ Luki limoti, sɛda bemoti atuma ndi na syogbu ka mbanzi, ko ngbinga bemoti aka, libo na bangɛ opupa ndi.³⁵ Mɛtɛ yi ninɔ ina ndi likpɛmɛka li nɪli nɔ akatɛmbɛlagɛ yi. Mɛtɛmbɛlagɛ kaki a ma lingɛnɛ. Iyi akaiba bɛ akabikya lingɛnɛ ko

bulya kye ibunu binikyononito gɔni.³⁶ Masi nɪmɔ igyonosa ndi kye itɔlyani nɪlɔ Mobiso Motu abikya bɛ: «Gɛtɛgɛ mukuwo kaki mumuti aka kobunikigɛ ndɛkɛ.»³⁷ Mobiso magɔgɔ Motu akabikya bɛ: «Banda-ga ndɛkɛ mɛtɛ yi ninɔ batuma ndi na syogbu.»

Banaga kalumba Yeso

(Matayɔ 27:57-61; Malikɔ 15:42-47; Luka 23:50-56)

³⁸ Kumbuso yi, Yezɛfɛ mɛtɛ wa Alimatia, inda ndi kakɛnga Pilatɛ manda ka Yeso. Pilatɛ abailya ndi. Yezɛfɛ ikaga ndi mɛbibya ka Yeso ko dikidi kye a ndi kaɛbanga bangama ka 'Bayuda, ovoku kɛwa ndi manda ka Yeso.³⁹ Nikodimo ninɔ inda ndi ka Yeso lisye limoti no biti, odoku ndi na malazi nɪmɔ balikyaga ndi bɛ manɛmanɛ mɛmatanaga no luki abɛ adɛdɛ. Malazi mi nɪmɔ a ndi banda kilo batekɛbɛ basaa.⁴⁰ Kɛwa wa, ibɛ basi baba bava ndi manda ka Yeso, bakandaga ndi na babandi bi nɪbayɔ bogbodyaga ndi na malazi mi nɪmɔ, mɛdɔngɔni bɛyɔ 'Bayuda bagyaga ndi mino kambwa kalumbo mɛmbanzɛ.⁴¹ Tiko yimoti a ndi ka pa niɔ babangilaga ndi mino Yeso ka mɛsalaba. Kɛsɔ wo tiko yi niɔ, a ndi na mbɛkɛ yimoti yambiya niɔ a ndi ni bakanalumbigɛ mino mɛmbanzɛ.⁴² Kaina bɛ lisye li nɪlɔ a ndi lisye la kibungusyogo ka Lisye la kimumbiso ka 'Bayuda, balumba ndi Yeso wa kye mbɛkɛ yi niɔ a ndi buwobi.

Yeso opupini ka mbɛkɛ

(Matayɔ 28:1-8; Malikɔ 16:1-8; Luka 24:1-12)

20 Ka lisye la Mungu ko mbolugo, Malia ninɔ mɛtɛ wa gɛdɛ wa Magadala inda ndi ka mbɛkɛ. Niɔ osila kɛ, ina bɛ litalɛ lidingi nɪlɔ badɛla ndi nolu mbɛkɛ, ba ndi ni botumbini.² Aga ndi mbangɛ ka Simoni Petɛlɛ na ka mɛbibya wagɔ ninɔ Yeso apaga ndi, ɛbikya bɛ: «Banyuni Mombukwono-dosu ka mbɛkɛ, takibigɛ ambe babisiku yani.»³ Petɛlɛ na mɛbibya ninɔ wagɔ nɔ baga ndi ka mbɛkɛ.⁴ Ibɛ basi baba baga ndi mbangɛ. Luki limoti, mɛbibya ninɔ wagɔ nɔ a ndi kapikita mbangɛ yapɛ kakitaga Petɛlɛ, adwɛ ndi iyi kambwa.⁵ Odidika ndi, abimya, ina botu bayidukusila ka kpɔlɔ, luki limoti, ni kingyigɛ.⁶ Kɛwa wa, Simoni Petɛlɛ, ninɔ a ndi kabibyoku, osiloku. Ogulya ndi ka mbɛkɛ, ina babandi bayidukusilo wa,⁷ ina gɔni ndi panga ya kutuko nikwɔ batikya ndi noku Yeso mɛ. Panga ya kutuko yi niɔ a ndi yidukufogo, yibisa di ka pa yagɔgɔ ni kɛgɛ pa imoti na babandi.⁸ Kɛwa wa, mɛbibya wagɔgɔ ninɔ adikya ndi kosila ka mbɛkɛ, ogulya gɔni. Ina ndi, abinikyana.⁹ A bɛyɔ, kadwɛ ko ngbingo yi ninɔ, babibya ba ndi ni bakonotombisyigɛ isi ya likpɛmɛka nɪlɔ bokpika ndi ko Mobiso bɛ Yeso opupatɛ ndɛkɛ ka mbɛkɛ.¹⁰ Kumbuso yi, babibya baba bi nɪbɔ biganana ndi.

Yeso upuponilyini Malia Magadala

(Matayo 28:9-10; Maliko 16:9-11)

¹¹ Malia a ndi wakamaga kunzi, ka kɔɔɔ wa mbɛkɛ, anagama. Ngbingo yi ninɔ a mbeyi ndi mina kagama aka nɔ, odidika ndi kabimya mbɛkɛ, ¹² amina kɛwa ndi bamalaika baba bimokisyogini botu bayotutu, bikogini ka pa niyo bongosa ndi mina manda ka Yeso. Bemoti a ndi miso ya mɛ, wago miso ya magɛ. ¹³ Bamuusa ndi be: «Ye ma, wakagama iki?» Usikisya ndi be: «Banyuni Mombukwana-dami ka mbɛkɛ, nakibigɛ ambe babisiku yani.» ¹⁴ Kumbuso kabikya beyo, oyikana ndi, amina Yeso wakamaga, luki limoti, ni kamibigɛ. ¹⁵ Yeso amuusa ndi be: «Ye ma, wakagama iki? Wakakisa wani?» Malia a ndi kasima be zamɛ wo botiko nɔ. Abikya kɛwa ndi be: «Ye ba, kika ni iwe nɔ wanyu bi, iwanya kɛ wabisi bi mino, naviku.» ¹⁶ Yeso amaka ndi be: «Malia!» Malia oyikana ndi, abikya na Libelenia be: «Labuni!» isi yi be «Muwonisilo.»

¹⁷ Yeso abikya ndi be: «Wakevilonitɔgɛ, kye nakanodokigɛ mbeyi ka Baba. Luki limoti, winda kaubikya bomika-mama ambe nakadaka ka Baba ninɔ a gɔni Obonu, ko Kunzi kami ninɔ a gɔni Kunzi kunu.»

¹⁸ Malia yi ninɔ wa Magadala nɔ inda kɛwa ndi kaubikya babibya be aminito Mombukwono-dosu, utambulyaga beyo abikya ndi mino.

Yeso upuponilyini babibya kaki

(Matayo 28:16-20; Maliko 16:14-18; Luka 24:36-49)

¹⁹ Bɛgɔgɔ ba lisyɛ la Mungu li niɔ aka lɔ, babibya ba ndi bɛmɛmɛkana. Badɔlaga ndi pumi ya ndabɛ niyo ba ndi mino bikpɔkɔkɔkɔ, kye ba ndi kaubanga Bayuda. Yeso odoku ndi, amaga luga kabɛ bigba, iyi aka na ibɛ be: «Maziyo iki pa imoti na ibunu!» ²⁰ Kumbusa kabikya beyo, wanya mabɔkɛ na mbanzi. Babibya bogwa kɛwa ndi magyagya kamina Mombukwono-dosu. ²¹ Yeso igilya bata ndi kaubikya be: «Maziyo iki pa imoti na ibunu! Mɛdɔngɔni beyo Baba etika ndi mino, nakamɛtika imi begeyo.» ²² Niyo abikya ndi beyo, uusya ndi na ahɛ, ubikya be: «Limbengi-Lotu iki kɛsɔ kunu. ²³ Batɛ basi niɔ mɛpilyaga ndeke bɛnye, binisanaga ndeke na mɛpilya. Basi niɔ makɛpilyigɛ ndeke, bakinisonigɛ ndeke na mɛpilya.»

Tɛma obinikyonini kɛwa be Yeso opupini ka mbɛkɛ

²⁴ Luki limoti, ngbingo yi ninɔ Yeso upuponilya ndi mino, Tɛma ninɔ bamakaga ndi gɔni be «Mubigi», bemoti ka babibya tɛkɛbe na baba, kɛgɛ ndi iyi wa.

²⁵ Babibya bagɔgɔ babikya kɛwa ndi be: «Taminito se ibusu Mombukwono-dosu.» Luki limoti, Tɛma usikisya ndi be: «Nakini bepukulu bayo sumani ka mabɔkɛ kaki, nakatuni kɛngɛbe ka bepukulu bi niɔ, nakovili mbanzi kaki, nakabinikyanigɛ pɔ.»

²⁶ Kumbusa wa pɔsɔ bemoti, babibya bamɛmɛkana bata ndi ka ndabɛ yi niyo. Tɛma a kɛwa ndi pa imoti na ibɛ. Gɛtɛgɛ beyo pumi a ndi mino yidɔlaga aka yo, Yeso odoku ndi, iyi aka luga kabɛ bigba, ubikya ndi be: «Maziyo iki pa imoti na ibunu!» ²⁷ Kɛwa wa, abikya ndi Tɛma be: «Mɛtɛna kɛngɛbe kakɛ wanɛ, wina mabɔkɛ kami. Makya kɛbɔkɛkɔ wanɛ, wɛvila mbanzi. Wakikonitɔgɛ bata na botumo, luki limoti, binikyana kɛwa.» ²⁸ Tɛma asikisya ndi be: «Mombukwana-dami, Kunzi kami!» ²⁹ Yeso aka ndi na iyi be: «Wobinikyonini se kɛwa kye weminini? Iggyagya ka batɛ niɔ babinikyanaga ni bakinigɛ!»

Yuani akatambɔlaga isi ya kitabɛ yi niyi

³⁰ Yeso agyatɛ ndi bata makɛmɛka mɛmbanga-mbanga magɔ makɛ ko misa ka babibya kaki. Makɛmɛka mi nimɔ kikipikagagɛ ndi ka kitabɛ yi niyi.

³¹ Luki limoti, bokpika ndi nimana kye mabinikyani be Yeso ni Masiya, Miko-Kunzi. Makabinikyana beyo, minisana na ɔbili pisi ko lino kaki.

Yeso upuponilyini babibya madiya na ika

21 Kumbuso yi, Yeso upuponilya bata ndi babibya kaki ka kɔɔɔ wa ibombu ya Tibelia. Upuponilya ndi bɛnɛ: ² Lisyɛ limoti, Simoni Petelɛ, Tɛma ninɔ bamakaga ndi gɔni be Mubigi, Natanaeli ninɔ a ndi mɛtɛ wa Kana ka iwili ya Galilaya, bomika Zɛbedayo baba na babibya kaki bagɔgɔ baba, ba ndi pa imoti. ³ Simoni Petelɛ aka ndi na ibɛ be: «Nakaaga ka bosu.» Ibɛ basikisya ndi be: «Gɛtɛgɛ ibusu aka, taga na ibunu.» Baga kɛwa ndi, badaka ka ingbɔɔ. Luki limoti, biti yi niyo, bakanyɔgɛ ndi musi gɛtɛgɛ bemoti aka. ⁴ Niyo lisyɛ a ndi kosyoku, Yeso a ndi wakamaga kubi, luki limoti babibya bakegɛ ndi kamibo. ⁵ Yeso umuusa kɛwa ndi be: «Bomikami, mugwito bosu?» Ibɛ aka ndi be: «Haaa.» ⁶ Yeso ubikya ndi be: «Luboni moyo ka kɛmbanzikaniko kwa ingbɔɔ, mugwito bosu kɛ beyo.» Boluba kɛwa ndi, moyo uggyagya kanyo kye bosu ba ndi ni boyumonini mino biyɛ. ⁷ Mɛbibya ninɔ Yeso apaga ndi abikya Petelɛ be: «Mombukwono-dosu aka mɛ!» Niyo Simoni Petelɛ ukana beyo, imokisya ndi kutuko kye a ndi ndumbu, iyi aka ndi ko liɔo bikudumu. ⁸ Babibya bagɔgɔ ba ndi kodoku aka biweseɛ na ingbɔɔ ni bananyo moyo nimɔ a ndi ni oyumonini na bosu mɔ. A beyo, bakegɛ ndi bata byi na kubi, a kɛwa ndi abɛ mɛtɛle miya imoti aka. ⁹ Niyo bifɛma, batakanya ndi musi kɛgɛ wa makamɛ, na mukati. ¹⁰ Yeso ubikya ndi be: «Doniku mino na bosu niɔ marɛnya kaɛnyo.»

¹¹ Simoni Petelɛ adaka kɛwa ndi ka ingbɔɔ, arɛnga koluta moyo nimɔ a ndi mɛyɛmana na bosu bakɛkɛ miya imoti batekɛbe kubukumuti na basaa. Gɛtɛgɛ beyo ba ndi mino buidingi yo, moyo katinikagagɛ ndi.

¹² Yeso ubikya kɛwa ndi be: «Doniku kalyalya.» Gɛtɛgɛ

mɛbɪbya bemoti aka kɪkrɛndagɛ ndi kamuusa bɛ: «Ɔwe ni wani?» Ba ndi kaiba binza bɛ Mombukwono-dosu nɔ.¹³ Yeso ukpuɔoku ndi, ava mukati, ɛpaga pa imoti na bosɪ.

¹⁴ A kɛwa ndi nganga ya yɪsaa Yeso kaupuronilyo babɪbya kaki, katɔkya wa opupoku ndi mino ka mbɛkɛ.

Yeso akapá Petele ligubo

¹⁵ Niyo bama kalyalya, Yeso amuusa ndi Simoni Petele bɛ: «Simoni, mika Yuani, wɛpagatɛ kaɔkitaga batɛ bi niɓa?» Petele asikɪsya ndi bɛ: «Iyo, Mombukwono-dosu, wibatɛ binza bɛ nɛpagatɛ.» Yeso aka ndi na iyi bɛ: «Hubuulyogo bomikya bakɔndɔɔ kami!»¹⁶ Igyilya bata ndi kamuusa bɛ: «Simoni, mika Yuani, wɛpagatɛ?» Petele asikɪsya ndi bɛ: «Iyo, Mombukwono-dosu, wibatɛ binza bɛ nɛpagatɛ.» Yeso aka ndi bata na iyi bɛ: «Hubuulyogo bakɔndɔɔ kami!»¹⁷ Kumbuso yi, Yeso amuusa bata ndi ka nganga ya yɪsaa bɛ: «Simoni, mika Yuani, wɛpagatɛ?» Petele alya ndi kumbu kɛgbɛ ka yuuso ya yɪsaa yi niyo bɛ: «Wɛpagatɛ?» Asikɪsya kɛwa ndi bɛ: «Mombukwono-dosu, wibaga makrɛmɛka masɪ, wibatɛ bɛ nɛpatɛ!» Yeso abikya ndi bɛ: «Hubuulyogo bakɔndɔɔ kami!»¹⁸ A lingɛnɛ, a lingɛnɛ, nakaɛbikya ambɛ, ngbingo yi ninɔ wa ndi mino mɛwanza, wikpɪkilaga ndi iwe mombukwana-daki yi mɛkaba, waga kɛ wapaga ndi mino. Luki limoti, ngbingo yi ninɔ wadɛba ndɛkɛ mino, wananaga ndɛkɛ mabɔkɛ, mɛtɛ

wagɔɔ ɛkpɪkɪla mɛkaba, aga na iwe kɛ wakegɛ bi mino kapa.»¹⁹ Ka mɛnzina mi nimɔ, Yeso a ndi kowonisi-la bɛyo Petele okwa mino, apá ibiba ko Kunzi. Kumbuso yi, Yeso aka ndi na iyi bɛ: «Ibyeku!»

Yeso akanzina ko bulya ka mɛbɪbya ninɔ apaga ndi

²⁰ Niyo Petele oyikono, amina ndi mɛbɪbya ninɔ Yeso apaga ndi ni anodoku. Mɛbɪbya yi ninɔ nɔ amuusa ndi Yeso na bepisi-pisi lɪsyɛ nilɔ ba ndi mina kalya Pasika bɛ: «Mombukwono-dosu, wani nɔ akaɛgaba?»²¹ Niyo Petele amina mɛbɪbya yi ninɔ bɛyo, amuusa Yeso bɛ: «Mombukwono-dosu, yɛgɛ sɛ kɛwa nimɛ, likrɛmɛka tino lɔ asilya ndɛkɛ?»²² Yeso asikɪsya ndi bɛ: «Nakapa ambɛ kokwonito kadwe kɛ kwa kɛ nigoku ndɛkɛ mino, la kakɛ mino ni iki? Ɔwe, ibyeku.»²³ Kinili, mongoni mi nimɔ ada kɛwa luga ka batɛ niɔɔ babɪnikyana ndi Yeso bɛ mɛbɪbya yi ninɔ kokwigɛ ndɛkɛ iyi. Wina sɛ, Yeso kabikyagɛ ndi bɛ kokwigɛ, luki limoti, abikya ndi bɛ: «Nakapa bɛ kokwonito kɛ kwa kɛ nigoku ndɛkɛ mino, la kakɛ mino ni iki?»

²⁴ Demɛ wa makrɛmɛka mi nimɔ ni mɛbɪbya yi ninɔ. Iyi gɔni nɔ okpikaga. Takaiba ambɛ bɛdemɛ kaki a balingɛnɛ.

²⁵ Yeso agyatɛ ndi makrɛmɛka magɔɔ mudingi. Nakaina abɛ bakokpikaga ndi masɪ, imoti-imoti, iba pa kɪgɪgɪ ndi ka ɔbilɪ wasɪ niyo bakwanana kobiso mino bakɪtabɛ bi niɓayo.

Ligubo

Likr̥um̥ka la mambwa

Ligubo ka bat̥t̥mbwa a kitab̥ ya yiba niy̥ Luka okpika ndi. Akat̥mb̥laga mogubo dididi niṃ bat̥t̥mbwa bagya ndi. Niy̥ ya mambwa a «Mongoni Manza bey̥ Luka okpika ndi mino.» K̥s̥o yi, at̥mb̥laga ndi bey̥ Yeso ib̥k̥ta ndi mino, anzina ko bulya ḁbili ka Yeso ka lit̥mb̥, kukwak̥ ka Yeso, bey̥ opura ndi mino ka mb̥k̥, na bey̥ Kunzi adokisa ndi mino k̥g̥ wa lisy̥.

Ka Ligubo ka bat̥t̥mbwa, akat̥mb̥laga bey̥ Limbengi-Lotu usilya ndi mino bat̥t̥mbwa, na bey̥ bak-pakyanaga ndi mino ka bag̥d̥ kabikyaga Mongoni Manza no ngu ya Limbengi-Lotu. At̥mb̥laga g̃ni b̥k̥k̥i-k̥k̥i na yigyogyiso yasi niy̥ bat̥t̥mbwa babangana ndi na iyu ko ngbingo wa ligubo.

Bayuda babikyaga ndi bongbingo bag̃ḁ b̥ Likr̥um̥ka ko Kunzi a asi ko bulya kab̥ aka. Luka at̥mb̥laga ka kitab̥ yi niyi, bey̥ bat̥t̥mbwa bar̥nga ndi mino kabikyaga Mongoni Manza ka bat̥ bi niḁ bak̥g̥ Bayuda. At̥mb̥laga ligubo lidingi niḁ bat̥t̥mbwa baba bey̥ ka Pet̥le ib̥ na P̃ḁ bagya ndi. Pet̥le n̄ ḁp̃ ndi bat̥ ba Yelusalema Mongoni Manza kadw̥ k̥ kwa k̥ b̥dingi kab̥ babin̄kyana ndi mino. P̃ḁ ap̃aga ndi iyi Mongoni Manza ka bag̥d̥ ka bat̥ bi niḁ bak̥g̥ ndi Bayuda kauwonisilo pisi ka Kilisito. Kitab̥ yi niyi akatiwonisilo b̥ tokwononi kabikyaga Mongoni Manza ka Yeso-Kilisito ka bapa bayasi ka ḁbili.

Yigbananaga ya kitab̥ yi niyi:

Kabikyaga Mongoni Manza ka Yelusalema

Masy̥ ma muliḁo ka Yeso-Kilisito ka lit̥mb̥ li niḁ

Bar̥nogini Matiasi kaiko at̥t̥mbwa

Doku ka Limbengi-Lotu

Bat̥t̥mbwa bopupini bad̥m̥ bo Mongoni Manza ka Yelusalema

Bakabikyaga Mongoni Manza ka bag̥d̥ ba Yudea na ka Samalia

Bakabikyaga Mongoni Manza ka bapa bayasi ka ḁbili

Lig̃nd̥ la mambwa ka P̃ḁ kobikyogoku Mongoni Manza

Bat̥ ba Yelusalema ba ndi kab̃ndaga P̃ḁ

Lig̃nd̥ la yiba ka P̃ḁ kobikyogoku Mongoni Manza

Lig̃nd̥ la yisaa ka P̃ḁ kobikyogoku Mongoni Manza

Bar̃wini P̃ḁ ka b̃ḁḁ ka Yelusalema

Bogoni na P̃ḁ ka Kaizalia

Bogoni na P̃ḁ ka L̃ma

Luka akat̥mb̥laga likr̥um̥ka la kitab̥ kaki

1 Amb̃k̥ Tiofilo,

K̥s̥o wa kitab̥ kami ya mambwa, nat̥mb̥laga ndi makr̥um̥ka masi niṃ Yeso ap̃nga ndi kagya na kowonisilo kat̃kya ka b̃nd̃li, ² kadw̥ ka lisy̥ li niḁ Kunzi adokisa ndi mino k̥g̥ wa lisy̥. Yeso a ndi ni up-nogini bat̥t̥mbwa, kambwa kadaka k̥g̥ wa lisy̥, ḁp̃ mat̃ pisi ka Limbengi-Lotu.

Yeso uwonyogini bat̥t̥mbwa Limbengi-Lotu

³ A bey̥, kumbusa wa kukwak̥ kaki, Yeso up-ponilya ndi bat̥t̥mbwa kauwonisilo b̃ngbanganya ka bopisi dididi b̥ opupiniku bi ka mb̥k̥. K̥s̥o wa masy̥ batek̃b̃ bakwanganya, Yeso upuponilyaga ndi, an̄zinilya ko bulya B̃ngama ko Kunzi. ⁴ Lisy̥ limoti, ngbingo yi niḁ ba ndi mino kalyalya pa imoti, ḁgb̃tya-ga ndi b̃: «Makotukyonit̃ḁ ka Yelusalema wa. Luki limoti, mubundogoni ap̃p̃ niḁ aka n̄ Baba am̃wanyaga ndi. Ap̃p̃ yi niḁ imi mombukwanadaki nam̃p̃ ndi mongoni mi. ⁵ A bey̥, Yuani obotisa

ndi ko libo. Luki limoti, ibunu, kumbusa wa masye makede, bamubotiso banu na Limbengi-Lotu.»

Yeso akadaka kugu wa lisyé

⁶ Kwa wa, batutumbwa nibo ba ndi bumumukana pa imoti na Yeso, bamuusa ndi be: «Mombukwono-dosu, wakaumigisilyo Bezaleli Bungama mbiya wanu?»
⁷ Yeso usikisya ndi be: «Kegu bulyo kunu kaiba ngbingo ikani lisyé nibo likrumuka li nibo igyonosa ndeke mino. Baba yikaka aka no akaiba ko ngu kaki.»
⁸ Luki limoti, motumo banu no ngu ngbingo yi ninu Limbengi-Lotu amusilya mino. Miko bademu kami ka gedu yi ninu ina be Yelusalema, ka iwili ya Yudea na Samalia wasi na kadwe ka mondu ma zbili wasi.»

⁹ Kumbusa wa münzina mi nimo, Kunzi adokisa ndi Yeso kugu wa lisyé ni batutumbwa kaki banamina. Kwa wa, ikuba adika ndi biwadi ni bakaminigu bata.

¹⁰ Ko ngbingo yi ninu bazwa kabu ba mbeyi ndi mino bakitulya aka kugu wa lisyé ku Yeso a ndi mino kaaga, batu baba bakimokisyogo botu bitutu bupuponilyoku ndi bigbututu. ¹¹ Bubiya ndi batutumbwa be: «Ibunu batu ba Galilaya, ko bulya iki yo momononi mino bigwo, mananda asi kugu wa lisyé aka beyo? Yeso ninu Kunzi atumbi luga kunu kadokiso kugu wa lisyé, igoku ndeke mudongoni beyo mamini mino kaaga yi.»

¹² Kwa wa, batutumbwa batukya ka ngupa niyo balikyaga ndi be Ngupa ya Mizeituni, biga ka Yelusalema. Ngupa yi niyo kegu ndi byi na gedu, a ndi abe kilometele imoti aka. ¹³ Ngbingo yi ninu bosilo mino ka Yelusalema, badaka ndi ka ndabu ya kugu niyo bamumukanaga ndi mino. A ndi ni Petele, Yuani, Yakobo, Andilia, Filipi, Tuma, Batulumei, Matayo, Yakobo mika Alufayo, Simoni ninu a ndi kakisa ipandasi ka mugi kabu na Yuda mika Yakobo. ¹⁴ Ibu basi bamumukanaga ndi masye masi kalumba pa imoti na mutamanagi mimoti. Balumbaga ndi na boko, na Malia amaki Yeso, na bamamaki Yeso.

Bapunogini Matiasi kagya ligubo ka pa ka Yuda

¹⁵ Ka masye mi nimo aka mo, bambanzu abe miya na batekebe-baba nibo babailya ndi, bamumukana ndi. Petele amaga ndi luga ka ibu, iyi aka be: ¹⁶ «Bomikamamaaa, okwononi bi be itulyani nibo Limbengi-Lotu abikya ndi ka Mobiso. Limbengi li nibo anzina ndi kambwa kusu ka Daudi ko bulya ka Yuda. Iyi Yuda no ita ndi kwa ngama ka batu bi nibo bagwi ndi Yeso. ¹⁷ Yuda a ndi bemoti kusu, ikaga ndi goni na ligubo mudongoni abe ibusu. ¹⁸ Oluwa ndi tiko no buyi bi nibo bakalya ndi na ibu ko bulya likrumuka lanye li nibo agya ndi lo. Ku beyo, ogwoku ndi na mu bire, muma amalika, basaru bayasi ayobuka ndi bigbond. ¹⁹ Batu basi ba Yelusalema bukana ndi mongoni mi nimo. Kinili baluka ndi tiko yi niyo ka lisasu kabu be: «Akelidamu», isi yi ni: «Tiko ya

Bangu.» ²⁰ Wina se, ikpikaga ka kitabu ya Mambu ka Bayuda be:

«Pa kaki iki ndeke ngundu,
mumbanzu gutugu bemoti aka kigungu ndeke mino.»
Ikpiko goni be:

«Mutu wagogo no avi ndeke pa ya ligubo kaki.»

²¹⁻²² Kinili, okwononi be mutu bemoti ogulyi luga kusu, kaiko demu wo pupo ka Mombukwono-dosu Yeso ka mbuku. Iki bemoti ka nibo tikaga ndi na ibu bongbinga basi, wa tolingyaga ndi mino giyo pa imoti na Bamombukwono-dosu Yeso, katukya ko ngbingo yi ninu Yuani abotisa ndi mino, na kadwe ka lisyé li nibo Kunzi adokisa ndi mino kugu wa lisyé.»

²³ Kwa wa, bumomosa ndi batu baba: A ndi ni Yezefu, ninu bamakaga ndi be Balisaba, baluka ndi goni be Yusuto se kwa Matiasi. ²⁴ Kumbuso yi, batu nibo bamumukana ndi wa, balumba be: «Mombukwono-dosu, iwe ninu wiba mambengi ka batu basi, tiwonisilo ninu wapunogi luga ka batu baba bi niba, ²⁵ iki atutumbwa ka Yeso, agyi banu ligubo li nibo Yuda osi bi iyi, imagalya ka pa yi niyo kaki.» ²⁶ Kwa wa, batwa ndi libese. Libese awanya Matiasi ninu bamakya ndi ka mudongu ka batutumbwa tekebe na bemoti.

Limbengi-Lotu usilyini babiyya

2 Niyo lisyé la Patekti itulyana, babiyya basi ba ndi bumumukana pa imoti. ² Ko ngbingo bemoti, mungbi obuka ndi katukyoku kugu wa lisyé mudongoni abe muvivi mapu, otumo bide ka ndabu yasi niyo ba ndi mino bakikonono. ³ Bina kwa ndi luki anipupisoku abe madada mo buku. Igbananaga ndi, ibisogo limoti-limoti kugu ka mumbanzu yikaka-yikaka. ⁴ Ibu basi botuma ndi na Limbengi-Lotu, bapunga kanzina masasu magogo mudongoni beyo Limbengi li nibo a ndi mino kaukpamya.

⁵ Wina se, Bayuda nibo botukyoku ndi ko giyo yasi ya zbili, bikaga ndi ka Yelusalema wa. Babangaga ndi Kunzi kuge. ⁶ Ngbingo yi ninu bukana ndi mino mungbi mi nimo, bamumukana ambaza bemoti. Ibu basi banombomboya kuge, kye mutu bemoti-bemoti luga kabu a ndi kamukana babiyya ni bakanzina ka lisasu kaki bikpe. ⁷ Likrumuka lo umbanga ndi kuge, botumo na ombombo bide, babikya be: «Batu nibana bakanzina ba, bakegu mbeyi basi asi Bagalilaya aka? ⁸ Igyonoso kwa bunu be mutu yikaka-yikaka luga kusu mukani kanzina lisasu kaki la kibukuta? ⁹ Atu ndi na bambanzu nibo botukyoku ndi ka mugi ma Palati, Medii, Elamu, Mezopotamia, Yudea, Kapadokia, Poto na ka iwili ya Azia, ¹⁰ Fuligia, Pamufilia, Misili, ka pa yimoti ya Libia niyo a buwobi na gedu yi ninu ina be Kuleni. Atu ndi na nibo botukyoku ndi ka gedu wa Luma, ¹¹ ka mugi ma Kelete na nimo ma Alabia. Luga kabu, atu ndi na Bayuda bikpe, na bagogo nibo bagyaga mutuu ka

Musa. Wina se, ibusu basi takaumukana kanzina makrumuka mumbanga-mbanga ko Kunzi ka masasu kusu.»

¹² Bombombaya ndi basi, likrumuka umbanga kugbe. Buusono be: «Isi ya likrumuka lina piye ni iki?»

¹³ Luki limoti, bagogɔ barɛnga kaɛtɛba babibya, banabikya be: «Nibana bokwini libuma!»

Petele akanzina kambwa wa ambaza ka bambanzu

¹⁴ Kɛwa wa, Petele amaga ndi pa imoti na batutumbwa tekebe na bemoti, arɛnga ndi kabikya na liye larɛ be: «Ibunu bomikya Bayuda, na ibunu basi nibɔ mikaga ka Yelusalema, pongoni motili, mibo nili, mukana binza nilɔ nakamɛbikya. ¹⁵ Batɛ nibana bakɛgɛ na libuma beyɔ mo mino kaumina yi, kye mɔni a mbeyi ka saa-tatɛ ya busɔbi aka. ¹⁶ Luki limoti, likrumuka nilɔ mugyalandɛ Yueli abikya ndi, a kɛwa kaigyonoso mbiya wanɛ:

¹⁷ «Kunzi akabikya be: Ka masye ma mulibo, nudukulya ndeke bambanzu basi Limbengi kami, bomikunu, balukɛ na boko bi bika ndeke bogyalandɛ, bawanza na bambɔkɛ-mbɔkɛ kunu balɛtaga ndeke bonziki.

¹⁸ Iyo, ka masye mi nimɔ, noduka ndeke Limbengi kami kugɛ ka bagya-ligubo kami boko na balukɛ bi, bika kɛwa ndeke bogyalandɛ.

¹⁹ Nagya ndeke makrumuka mumbanga-mbanga kugɛ wa lisyɛ

na mokingyosi mɛpɔ ombombo ka ɔbili wa. Mina ndeke bangɛ, buku na muki bindegbu-ndengbu.

²⁰ Mɔni opiya ndeke bipi, timba angbama bingbɛ abɛ bangɛ. Nimɔ igyonosa ndeke kambwa wa lisyɛ nilɔ Mombukwono-dosu odoku ndeke mino, lisyɛ li nilɔ lidingi na la ibiba.

²¹ Kɛwa wa, mɛtɛ wasi ninɔ igama ndeke no lino ko Mombukwono-dosu, inisono ndeke na muhukuso.»

²² Ibunu bomikya Bezaleli, hukononi binza likrumuka nilina nakamɛbikya li: Kunzi amuwonisatɛ ndi be Yeso ninɔ mɛtɛ wa Nazaletɛ ni wani. Makaiba binza be Kunzi agya ndi luga kunu, pisi ka Yeso, makrumuka makrɛkrɛ, mumbanga-mbanga na mokingyosi mɛpɔ ombombo. ²³ Basɛta ndi alukɛ yi ninɔ ka mabɔkɛ kunu, Kunzi a ndi kaiba nilɔ kambwa aka, abailya be igyonosi beyɔ. Mamwɔ ndi pisi kabongisiso ka mɛsalaba ka mabɔkɛ ka batɛ bi nibɔ bakamibigɛ Kunzi. ²⁴ Luki limoti, Kunzi, akɛlaga ndi ka mɛzɛzɛla ma kukwakɛ pisi kapupiso ka mbukɛ, kye kukwakɛ kakwananigɛ ndi kakɛkɛmilyaga. ²⁵ A beyɔ, Daudi anzina ndi ko bulya kaki be:

«Naminaga ndi Mombukwono-dosu kambwa kami bongbinga basi,

a buwobi na imi kye nakomomonitɔgɛ.

²⁶ Kinili, limbengi kami a na maziɔ, mɛnɔkɛ kami amutumo na magyagya bidɛ, gɛtɛgɛ nzɛyi kami ika ndeke yakitɛlya ka mɛtamanagi,

²⁷ a beyɔ, wakasigɛ ndeke limbengi kami kozingo ka babili,

wakasigɛ ndeke mɛgya-ligubo kakɛ Wotu kapɔ.

²⁸ Wewonisila ndi bopisi baya ɔbili walingɛnɛ, wetumisa ndeke na magyagya bidɛ wa tiko mino na iwe.»

²⁹ Bomika-mama, nakwanana kamɛbikya lingɛnɛ ko bulya ka titosu beyɔ ka Daudi be: okwoni ndi, balumbo. Mbukɛ kaki a mbeyi bata wa aka wa kadwe na lisyɛ li nili. ³⁰ Luki limoti, a ndi mugyalandɛ, iba ndi be Kunzi akɛlya ndi silika be amomosa ndeke miki bemoti luga wa livananza kaki ninɔ alya ndeke bɛngama ka pa kaki.

³¹ Daudi ina ndi kambwa aka be Kilisito opupokuto ndeke ka mbukɛ ngbingo yi ninɔ abikya ndi mino be: «Kunzi kasigɛ ndeke kozingo ka babili, na nzɛyi kaki kapugɛ ndeke.»

³² Kunzi apupisatɛ ndi Yeso yi ninɔ nakanzina ko bulya kaki ka mbukɛ, ibusu basi ta badɛmɛ ba likrumuka li nilɔ. ³³ Kɛwa wa, Kunzi adokisa ndi kugɛ, alikiso ka kambanzikanikɔ kaki. Apɔ ndi Limbengi-Lotu mɛdɔngɔni beyɔ awanyaga ndi mino. Yeso atitikilyoku ndi. A nilɔ makaina na kaɛkana mbiya wanɛ. ³⁴ A beyɔ, Daudi kadakagɛ ndi iyi kugɛ wa lisyɛ, luki limoti abikya ndi be:

«Mombukwono-dosu Kunzi abikya ndi Mombukwanadami be:

dawiki ka kambanzikanikɔ kami,

³⁵ kadwe kɛ kwa kɛ nubiso mino bomuyoniso kakɛ kusili wa bakagba kakɛ.»

³⁶ Kinili, bɛvananza bayasi baya Izaleli bokwononi kaiba binza be Yeso yi ninɔ mabangilaga ndi ka mɛsalaba, Kunzi aitisa ndi Mombukwono-dosu na Kilisito!»

Bambanzu belɔfɛ basaa baboilyini Kunzi

³⁷ Niɔ bambanzu bukana mino likrumuka li nilɔ beyɔ, bogwa ndi ombombo kugbe. Bamuuso Petele na batutumbwa bagogɔ be: «Bomika-mama, tagya nilina bu?» ³⁸ Petele usikisya be: «Ikosoni mambengi na mumbanzu yikaka-yikaka ogwo ibatiso ko lino ka Yeso-Kilisito, Kunzi amɛpilyatɛ bɛnye kunu, amɛpɔ Limbengi-Lotu. ³⁹ A beyɔ, agɛmɛ ko Kunzi a ko bulya kunu na bomikunu. A ko bulya ka batɛ basi nibɔ ba byi, na basi nibɔ Mombukwono-dosu Kunzi umaka ndeke.»

⁴⁰ Petele idukulogo bata ndi kaɛtɛmbɛlyaga makrumuka magogɔ kaɛpɔ mɛsasa ka baya na kautumiso mambengi, anabikya be: «Puponi ka mɛdɔngɔ ka

batu ba lisyε li nili kye ba banyε, Kunzi amuusagatu.»
⁴¹ Budingi luga kabu babailya ndi mɔnzina ka Petele,
 bogwo ibatiso. Lisyε li nili, bambanzu abe belɔfu basaa
 babailya ndi, bimatiila ka lidu ka batu ba baya.

Ɔbili ka batu ba baya ikaga ndi bunɔ?

⁴² Bikaga ndi bakitɔlya bongbinga basi kaɔkana
 mɔtiwi ka batutumbwa, ɔbili kabu ikaga ndi abe bomi-
 ka-muko, banalyalya pa imoti na banalumba pa imoti.
⁴³ Mumbanzu yikaka-yikaka luga kabu ikaga ndi na
 kubangaku, kye Kunzi agyaga ndi makɔmɔka mɔm-
 banga-mbanga makɔ pisi ka batutumbwa. ⁴⁴ Bikaga
 ndi ibu basi luki limoti, banobiso mukumbo kabu pa
 imoti. ⁴⁵ Bagabaga ndi lingama na mukumbo kabu,
 bagbananaga buyi bi luga kabu basi kabyenene na
 yangya ka mɔtu yikaka-yikaka. ⁴⁶ Limbengi limoti,
 bamɔmɔkanaga ndi masyε masi ka Ndabu ko Kunzi,
 banalyalya pa yimoti †. Balyalyaga ndi na magyaga,
 na mambengi makisiso ka bandabu kabu. ⁴⁷ Babibis-
 aga ndi Kunzi, bambanzu basi banɔpa. Masyε masi
 Mombukwono-dosu amatiilaga ndi ka lidu kabu, bam-
 banzu niɔ binisanaga ndi na muhukuso.

Zegesi okpokyonini

3 Lisyε limoti, Petele na Yuani ba ndi kadaka ka
 Ndabu ko Kunzi ka malumba ma saa-tisa. ² Bu-
 wobi na mupumi mi, niɔ balikyaga ndi be «Mupumi
 Manza», mɔlukɔ bemoti ikaga ndi wa. Mɔlukɔ yi niɔ
 ibukɔta ndi zegesi. Masyε masi babinikogoku ndi wa,
 kye iki kaikukungya ka batu niɔ bogulyaga ndi ku
 beyo. ³ Niyo amina ndi Petele na Yuani ni banogulyo ku,
 ukunga buyi. ⁴ Banda ndi bongbangbangba, Petele aka
 na iyi be: «Tindoku!» ⁵ Aluku nɔ ɔnda ndi bizumuu, kye
 a ndi na mɔtamanagi be bakapa luki. ⁶ Kɔwa wa, Petele
 abikya ndi be: «Nakeɔ gɔtɔgɔ na lifalanga aka ikani
 ɔɔ. Luki limoti, nakaɔpa tɔmatɔ niɔ na notu: ko lino
 ka Yeso-Kilisito niɔ mɔtu wa Nazaleti, wamaga, wak-
 pakyana!»

⁷ Kumbuso yi, Petele agwi ndi kubɔkɔku kwa kɔm-
 banzikaniɔ kamomoso. Wa aka wa, magu apingaga
 ndi, ⁸ iyi aka ndi bindɔmɔ, bigba, apɔnga kakpakyana.
 Bogulya ndi na Petele ibu na Yuani, anobumbukogo ni
 anabibiso Kunzi. ⁹ Batu basi niɔ ba ndi wa, bamina ni
 anakpakyana, anabibiso Kunzi. ¹⁰ Niyo bibo be iyi nɔ ik-
 aga ndi wakiko kaikukungya ka kɔɔɔ wa mupumi ma
 Ndabu ko Kunzi, niɔ balikyaga ndi be «Mupumi Man-
 za», babanga ndi, bapɔnga kombomboyo ko bulya
 likɔmɔka niɔ akityanaga ndi ɔ.

† banalyalya pa yimoti: Akwananatu kaiko ka miza ka Mombuk-
 wono-dosu, ikani kalya kɔmɔnyo, ikani kalya malili aka bikpe.

Petele akanzina ka Ndabu ko Kunzi

¹¹ Aluku nɔ keɔ ndi bata kapa katukya ka kɔɔɔ ka
 Petele na Yuani. Batu basi bombomboyo ndi kɔgbe, ba-
 ga mbangu ku ba ndi mino ka pa niyo balikyaga ndi be
 «Pa ya kigbuka ka ngama ɔɔɔɔɔɔ.» ¹² Niyo Petele ina
 ndi beyo, ubikya bambanzu be: «Ibunu Bezaleli, ko
 bulya iki yo mo mino kombomboyo ka likɔmɔka li
 nili? Ko bulya iki yo mo mino katinda bongbangbangba
 abe ibusu ɔ takpokyonisi pisi ko ngu na bongbingbili
 kusu kambwa ko Kunzi? ¹³ Kunzi ka Abalahamu, ka Isa-
 ka na ka Yakɔɔ, Kunzi ka botitosu, owonisi ibiba ka
 musunzu kaki beyo ka Yeso. Ibunu masɔta ndi, ma-
 manganya kambwa ka Pilatu niɔ a ndi wakitɔlya
 kakɔlaga. ¹⁴ A ndi Wotu na Wongbingbili, luki limoti,
 ibunu mamanganya ndi, mabikya Pilatu be amɔkɔlyi
 mɔgya-manyε. ¹⁵ Wina se, ibunu mamwisisa ndi mɔtu
 yi niɔ atipaga ɔbili waligungu, luki limoti Kunzi
 apupisa ndi ka mbuku. Tina ndi likɔmɔka li niɔ no
 miso. ¹⁶ Aluku yi nimɔna makamina mɔ, mamibagatu.
 Ohuki pisi ka baya yo lino ka Yeso, lino li niɔ
 apingisogini. Baya yo ahukusi ligungu beyo ma kɔwa
 mino kamina yi.

¹⁷ Bomika-mama, mbiya wanɔ, nakaiba binza ambe
 ibunu na bangama kunu magya ndi Yeso beyo kye
 makeɔ ndi kaiba. ¹⁸ Luki limoti, Kunzi otulyosa ndi niɔ
 abikya ndi ka bɔndeli pisi ka bogyalandu basi be
 Masiya kaki igyogyisatu ndeke. ¹⁹ Yikosoni neki ɔbili
 kunu, mamigilyoku Kunzi kye olimogi bunye kunu.
²⁰ Kɔwa wa, Mombukwono-dosu amɔpɔtu ndeke ng-
 bingɔ muyukumo, amɔtikilya Yeso, Masiya niɔ
 amɔpɔnyilaga ndi katukya ka bɔndeli. ²¹ Mbiya wanɔ,
 okwononi be Yeso iki mbeyi keɔ wa lisyε aka kadwe
 ko ngbingo yi niɔ Kunzi obiso ndeke mino masi ka
 bongbingbili. Katukya ka bɔndeli, Kunzi obikyonni ndi
 niɔ pisi ka bogyalandu kaki botu. ²² A beyo, Musa
 abikya ndi be: «Mombukwono-donu Kunzi amɔtikilya
 ndeke mugyalandu abe imi, opupa ndeke luga wa li-
 vananza kunu. Ukonogoni ndeke masi niɔ iko
 kamɔbikya. ²³ Mɔtu yi niɔ kikiɔ ndeke kamɔkana, ba-
 pupisa ndeke ka livananza ko Kunzi, bamɔ.»
²⁴ Katukya ko ngbingo ka Samueli, bogyalandu basi na
 niɔ ba ndi kumbuso kabu, banzinagatu ndi ko bulya
 niɔ akaigyonoso ka masyε mi nima. ²⁵ Ibunu ma ka
 ikongɔ ka bogyalandu na niɔ ba agɔme niɔ Kunzi
 agya ndi na botitonu, kabikya Abalahamu be: «Bopiga
 baya ɔbili bayasi inisana ndeke na bɔbɔnga pisi ka li-
 vananza kakɔ.» ²⁶ Kinili, Kunzi atikoku mbeyi ndi mɔ-
 gya-ligubo kaki ko bulya kunu, kye amudukilyi bɔbɔn-
 ga, anyɔɔ mɔtu yikaka-yikaka luga kunu ka bunye
 kaki.»

Petele na Yuani ba ko ngbongu ka Basa-Yidingi

4 Petele na Yuani ba ndi kanzina kambwa ka bambanzu. Ko ngbingo yi ninɔ, bokumu, ngama ka bazamu ya Ndabu ko Kunzi na Basadukayo bopuponoku ndi biwese. ² Mambengi a ndi kautula kye batutumbwa baba bi nibo ba ndi kaupá bambanzu mutuu na kaubikya be yeki Yeso opupa ndi ka mbuku, batu nibo bokwaga ndi, bopupa ndeke ibe begeyo. ³ Bugwi kewa ndi, yeki a kewa ndi bɛgɔɔ, bumakya ka bɔɔkɔ kadwe na bɛgala bi. ⁴ Luki limoti, batu budingi luga ka nibo bukana ndi mutuu, babailya ndi. Ba kewa ndi banda belɔfu kubukumuti.

⁵ Bɛgala bi, bangama ka Bayuda, bambɔku-mbɔku na bowonisilo ba mutuu bamumukana ndi ka Yelusalema. ⁶ Kumu-kumu beyo ka Ana a ndi wa go wa, Kayafa, Yuani, Alesandulia se kewa batu basi ba livananza ko kumu-kumu. ⁷ Bupupisoku ndi Petele na Yuani, bumomoso kambwa kabu, bumuusa ndi be: «Ko ngu ka wani ikani ko lino ka wani yo mogyi bi mino likrumuka li nilo?»

⁸ Kewa wa, yeki Petele a ndi mutumo na Limbengi-Lotu bidɛ, usikisya be: «Ibunu bangama, se kewa ibunu bambɔku-mbɔku, ⁹ na lisyɛ li nili, kika ni ibusu ta ko ngbongu, a ko bulya bunza nibo tagyilyi bi zegesi yi nimu na beyo ouki mino yi. ¹⁰ Ibunu na bomikya Bezaleli basi wibonito se binza ambe kika ni aluku yi nimuna omogi kambwa kunu muɔa a waruru, a ko lino ka Yeso-Kilisi-to mutuu wa Nazaleti. Iyi ninɔ mabangilaga ndi ka masalaba, Kunzi apupisoku ka mbuku. ¹¹ Iyi ninɔ Mobiso Motu abikyaga ko bulya kaki be:

«Litalu nilo ibunu, bopipiko, mombimba ndi iitoni kewa litalu la izangiya la mubumbe.»

¹² Muhukuso kegɛ ka mutuu wagɔɔ gɛtɛgɛ bemoti aka, kye kegɛ no lino gɛtɛgɛ limoti aka nilo bɛpá bambanzu kenu kusili wa mɔni be kye upi muhukuso.»

¹³ Batu nibo bamumukanaga ndi ka Basa-Yidingi bombomboya ndi kɛgbe, kaina beyo Petele na Yuani ba ndi mino kanzina ni bakegɛ na kɛbangaku, kye bumibagatu ndi be ba batu ba payaya na bakabyegɛ ndi ikɔɔ. Bandɛnga kewa ndi be bikaga ndi pa imoti na Yeso. ¹⁴ Luki limoti, batu ndi kamina aluku ninɔ ahuka ndi wakamaga buwobi na ibe. Nɔku udika ndi bidɛ. ¹⁵ Bukpamy kewa ndi be bopupi kunzi. Barunga ndi kanzina luga kabu, ¹⁶ banabikya be: «Tɛgya se batu nibana buni? A bingbanganya be bagyatuu ndi likrumuka limbanga, batu basi ba Yelusalema bakaiba, kegɛ na yanganya. ¹⁷ Luki limoti, kegɛ binza be mongoni mi nimɔ isisilogi kawawa luga ka bambanzu. Tɛpakya nekɛ na diya ambe bakanzinilyonitɔgɛ bata mumbanzu gɛtɛgɛ bemoti aka ko lino ka Yeso.»

¹⁸ Kumbuso yi, bumaka bata ndi, bɛgbityaga bikɔkɔkɔ be bakonzinonitɔgɛ bata ikani bakowon-

isilonitɔgɛ ko lino ka Yeso. ¹⁹ Luki limoti, Petele na Yuani busikisya be: «Gɛtɛgɛ mbeyi ibunu aka, atɛ ngbingbili ko misa ko Kunzi kamɛbanga ibunu ni takegɛ kabanga iyi? ²⁰ Kiko ibusu aka, takakwananigɛ kaasa kanzina ko bulya likrumuka nilo tina ndi, tukana.»

²¹ Batu ba Basa-Yidingi bunyakilya bata ndi, bɛsa. Bakinagɛ ndi pisi niyo bakwanana ndi mino kaugyogyiso ko bulya ka bambanzu. A beyo, batu basi ba ndi kabibiso Kunzi ka nilo akitaga ndi lo. ²² Aluku yi ninɔ inisana ndi na muhukuso mumbanga nɔ, a ndi na byanga kakitaga batekebe bakwanganya.

Malumba ka nibo babailya ndi

²³ Niyo basisa Petele ibe na Yuani, binda kewa ndi kautumbɛlyaga bawai-dabu masi nimɔ bokumu-kumu na bambɔku-mbɔku bɛbikya ndi. ²⁴ Niyo bukana beyo, balumba ndi basi na limbengi limoti be: «Ngamaaa, iwe nɔ wagya ndi lisyɛ, litɔmbɛ, mobo makrɛkrɛ na masi nimɔ a kɛsɔ yi. ²⁵ Pisi ka Limbengi-Lotu, wanzinisa ndi titosu beyo ka Daudi, mɛgya-ligubo kakɛ be:

«Ko bulya iki yo bevananza bo mino kavikimanaga? Ko bulya iki yo bambanzu bo mino kagya bodikidi baya payaya?»

²⁶ Bangama ba ɔbili bimbamba ndi ka lɛnga, Batu bakrɛkrɛ bamumukana ndi kagyogyiso Mombukwono-dosu na kagyogyiso Masiya ninɔ apɛnaga ndi.»

²⁷ Iyo, a beyo, ngama Elɔdi ibe na Pɔsɔ Pilatu bamumukana ndi ka gɛdɛ yi ninɔ, pa imoti na bevananza bayagɔɔ na bomikya-Bezaleli. Bamumukana ndi kagyogyiso Yeso, mɛgya-ligubo kakɛ wotu, ninɔ warɛnaga ndi be iki Masiya. ²⁸ Bagya ndi beyo kotulyoso nilo wosisilya ndi katukya ka bɛndeli, ko ngu na ka sipananisɔ kakɛ. ²⁹ Mombukwono-dosu, mbiya wanu, winanɔ baka beyo bo mino katigyogyiso yi. Upá bosunzu kakɛ ngu kabikyaga likrumuka kakɛ ni bakegɛ na kɛbangaku. ³⁰ Nonokunɔ kɛbɔkɔ kakɛ bambanzu bahuki, bini makrumuka mumbanga-mbanga na mokingyosi ko lino ka mɛgya-ligubo kakɛ wotu beyo ka Yeso.»

³¹ Niyo bama kalumba beyo, pa niyo ba ndi mino bumumukana yo izɛkɛla ndi bingbwuku-ngbwuku. Ibe basi botuma ndi na Limbengi-Lotu, barunga kabikyaga Mongoni ko Kunzi ni bakegɛ na kɛbangaku.

Yukanana ka batu nibo babailya ndi

³² Ambaza ka batu nibo babailya ndi bikaga ndi limbengi limoti na mutamanagi mumoti. Kegɛ na mutuu bemoti ninɔ abikyaga ndi be mukumbo kaki a makaki bikpe. Luki limoti, bobisaga ndi masi pa yimoti ko bulya kabu. ³³ Batutumbwa batumbɛlaga ndi no ngu yasi mongoni nimɔ Mombukwono-dosu Yeso opupa ndi mino ka mbuku. Kunzi udukilya ndi ibe basi

bubunga budingi. ³⁴ Mutu wa yangya kikogigwa ndi luga kabu. A beyo, nibo bikaga ndi na botiko ikani bandabu bagabaga ndi, bodoku no buyi bi ³⁵ bupa batutumbwa. Ibu bugbananilyaga kawa ndi kabyenene na yangya ka muti yikaka-yikaka.

³⁶ A ndi na aluku bemoti ina ndi be Yezefu, batutumbwa baluka ndi be Balanaba, isi yi be «Nino utumisaga bengeni mambengi». Aluku yi nino a ndi Mulawi, muti wa uzu ya Kipulo, ³⁷ agaba ndi tiko kaki, aga ndi na buyi bi, upoku batutumbwa.

Yigya yanye ka Anania na Safila

5 Luki limoti, atu ndi na muti bemoti nino ina ndi be Anania. Niyo bukanana na mukaki beyo ka Safila, bagaba ndi goni tiko kabu. ² Bukanana ndi na mukaki, asuma ndi buyi bagogo, inda kawa ndi kupa batutumbwa nibo otigala ndi. ³ Kwa wa, Petele amuusa ndi be: «Anania, ko bulya iki yo abili umingyi mino beyo kabu Limbengi-Lotu, wasuma buyi bagogo nibo wogobi bi mino tiko? ⁴ Kambwa kagaba tiko, tiko yi niyo kegwa bi ya kaku? Kumbuso kagabo yi, buyi bi kegwa bi goni ba kaku? Iprungonogi mbeyi na iwe buni kagya beyo? Eee, wakubugwa se bambanzu, luki limoti, wabu Kunzi!»

⁵ Niyo aka yo Anania ukana beyo, ogwa ndi bingbiii, okwo wa aka wa. Batu basi nibo bukana ndi mongoni mi nimo, babanga ndi kegwa. ⁶ Botugbo bodoku kwa ndi, batikyogo, babinika, baga ndi kalumbo.

⁷ Niyo agya abe saa yisaa bene, mukaki osiloku ndi, ni kegwa kaiba nibo okitonogi. ⁸ Petele aka ndi na iyi be: «Ibikya mbeyi, buyi basi nibo ogwi bi ko tiko nibana aka ba?» Asikisya ndi be: «Iyo, ibu nibo aka bu.» ⁹ Kwa wa, Petele abikya ndi be: «Mukononi piye bi na mbenyakwa buni kakingilaga Limbengi ka Mombukwono-dosu? Ukana, batu nibo barunya kalumbo mbenyakwa, ba mbiya wanu ka mupumi wa, bakaaga na iwe begoya.» ¹⁰ Ko ngbingo yi nino aka bu, ogwo ka magwa ka atutumbwa wa, okwa ndi. Botugbo bogulyoku ndi, batakanya ni odokini. Baga ndi na iyi, balumboku ka kubo ka mbenyaki. ¹¹ Kwa wa, kanisa yasi na batu basi nibo bukana ndi mongoni mi nimo, babanga ndi kegwa.

Batutumbwa bakagya makpumuka mambanga-mbanga

¹² Batutumbwa bagyaga kwa ndi makpumuka mambanga-mbanga na mokingyosi makpa luga ka bambanzu. Batu nibo babaya ndi bamumakanaga ndi basi ka pa niyo balikyaga ndi be pa ya yigbuka ka Solomoni. ¹³ Kegwa ndi na muti wodi nino ikpandaga ndi kamatikana na ibu. Wina se, bambanzu bubibisaga ndi kegwa. ¹⁴ Ambaza ka baluku na boko nibo babinikyanaga ndi Mombukwono-dosu ikaga ndi kob-

wo, animatila ka batu ba baya. ¹⁵ Babinikaga ndi batu ba bokolobu ko bopisi, bumongoso ka bakulugbu ikani ka bakalagba. Bagyaga ndi beyo kye Petele kakitaga wa, mulundu kaki akwanani kaudanda mino batu bemoti-bemoti luga kabu. ¹⁶ Ambaza ka bambanzu odogokuto ndi goni kotukyoku ka bagudu nibo buwobi na Yelusema. Bodogoku ndi na batu ba bokolobu na nibo ba mambengi ma bunye. Ibu basi bahukagatu ndi.

Yigyogyiso ka batutumbwa

¹⁷ Kwa wa, Kumu-Kumu pa imoti na batu basi nibo bikaga ndi na ibu, isi yi be lidu ka Basadukayo, buminiya ndi batutumbwa imi. ¹⁸ Bugwi, bumakya ndi ka buko yidingi. ¹⁹ Luki limoti, no biti malaika bemoti ka Mombukwono-dosu oukwa ndi pumi ya buko, upupisoku, ubikya be: ²⁰ «Wogoni ka Ndabu ko Kunzi, mubikyaga bambanzu likpumuka lasi nibo la buili wambiya.»

²¹ Niyo batutumbwa bukana beyo, bagya ndi beyo aka yo. Borupya ndi bibo ka Ndabu ko Kunzi, barunga kapu muti.

Kumu-Kumu na batu nibo ba ndi na ibu, bumumula ndi bambuku-mbuku basi ka Bayuda ka muniya ka Basa-Yidingi. Butika kwa ndi bambanzu kaumokoku batutumbwa ka buko. ²² Luki limoti, niyo batu bi nibo bosilo ku beyo, bakutakanyaga ndi bata batutumbwa. Bigoku ndi kupa mongoni mi nimo: ²³ «Totokonyi pumi ya buko yidulaga binza bikpukpukpuk. Baza-mu bu bi ka pa kabu aka kambwa wo pumi. Luki limoti, niyo toukwi mupumi, takatokonyigwa mambanzu gupugwa bemoti aka.» ²⁴ Niyo ngama ka bazamu ba Ndabu ko Kunzi na bokumu-kumu bukana beyo, bamama ndi bigbagbagba, banimuuso be isilyoku se kwa bu. ²⁵ Kwa wa, muti bemoti upuronilyoku ndi biweee, ubikya be: «Batu nibo mugwi bi ba se kupa bambanzu muti ka Ndabu ko Kunzi ku.»

²⁶ Kumbuso yi, ngama ka bazamu na batu kaki binda ndi kaugwi. Bodoku na ibu, luki limoti, bakugya ndi na bou kye ba ndi kaibangilya be bambanzu bakubumonitogu na matamu.

²⁷ Niyo bosiloku ndi na ibu, bumomoso kambwa wa Basa-Yidingi. Kwa wa, Kumu-Kumu arunga ndi kausombiso, ²⁸ iyi aka na ibu be: «Takamupokyigwa mbeyi bi kapu muti ko lino ka muti yi nino? Muti kunu itulyonini ka Yelusema wasi. Makapa katigbodyo molingo ma nduga ka muniya ko bulya kukwaku kaki!» ²⁹ Petele na batutumbwa bagogo bosikisya ndi be: «Okwononi kabanga Kunzi ni kegwa kabanga bambanzu aka.

³⁰ Mabangilaga ndi Yeso ka mesalaba, mamwo. Luki limoti, Kunzi nino ka botitosu apupisoku ndi ka mbuku.

³¹ Kunzi adokisa ndi kegwa, alikiso ka kumbanzikaniko kaki, abisa ndi Ngama na Muhukuso kye Bezaleli

boyikoni, Kunzi uphila banyeka kabu. ³² Ibusu, ta bademba ba likhramuka li nibo, pa imoti na Limbengi-Lotu nibo Kunzi uphila batu bi nibo babangaga.»

³³ Niyo batu ba Basa-Yidingi bamakana mino beyo, miso utana ndi bingbu, ba ndi kapa kama batutumbwa. ³⁴ Luki limoti, luga kabu wa, a ndi na Mufalisayo bemoti nino ina ndi be Gamalieli, muwonisilo wa muthu ka Musa. Bambanzu basi babangaga ndi kugbe. Amaga ndi luga kabu, abikya be bupupisi mbeyi batutumbwa kunzi. ³⁵ Kumbuso yi, abikya be: «Ibunu Bezaleli, wiminyonito ka nibo makapa kagya ko bulya ka batu bi niba. ³⁶ Kanokitogigwe masye makru wa Teuda ipupisa nduku mino. Iyi, iminaga bi abe kika muthu muding, bambanzu banda bamiya bakwanganya babibiyaga nduku bingbooo. Luki limoti, bamwoni nduku, babibya kaki basi bomisikono bingbwi, guthu bemoti aka kasikanagu nduku. ³⁷ Kumbusa kaki, Yuda nino muthu wa Galilaya ipupisoku bi begayo, wa ba nduku mino kaitanga bambanzu. Iyi, uluta ndi bambanzu bakru kabibya. Luki limoti, bamwo nduku goni, babibya kaki basi bomisikono. ³⁸ Mbiya wanu, na neki kamubikya ambe tumboni tamanaga kunu ka batu bi niba, musiso. Kiko likhramuka ka bambanzu, osyatu. ³⁹ Luki limoti, kika ni akotukyoku ko Kunzi, makakwananigwe kakpingba. Eee, wiminyonito se, maku-lonononito no Kunzi!»

Batu ba Basa-Yidingi babailya ndi munzina ka Gamalieli. ⁴⁰ Bwamaka kawa ndi batutumbwa, butinisiso fimbo, bughbiyaga be bakobikyonitogwe bata likhramuka ko lino ka Yeso. Kumbuso yi, busisa ndi. ⁴¹ Kawa wa, batutumbwa bopupa ndi ka Basa-Yidingi. Ba ndi butumo na magyagya bidu, kye Kunzi ina ndi binza be bi-gyogyisi ko bulya lino ka Yeso. ⁴² Masye masi, ka Ndabu ko Kunzi na ka bandabu bayagogo dididi, bisisilaga ndi kabikyaga Mongoni Manza ka Yeso be iyi ni Masiya.

Bupunogini bambanzu madhya na ika kausingyo batutumbwa

6 Ka masye mi nimo, yeki babibya ba ndi kobwo kugbe, Bayuda nibo banzinaga Ligiliki bapanga ndi kaigama na nibo banzinaga Libelena, banabikya be masye masi, ngbingo mugbananaga malili, bakupagigwe bowoko kabu malili binza. ² Kawa wa, batutumbwa tekebe na baba bumbumela ndi babibya bagogo basi, bubikya be: «Kokwononigwe be tasi kabikyaga Mongoni Manza ko bulya yigbananaga malili. ³ Kinili, bomika-mama, hupunogoni bambanzu madhya na ika luga kunu nibo ba yigya yanza, butumo na Limbengi-Lotu na yimibo. Tupa ibu ligubo li nibo. ⁴ Ibusu, togulyonogo malamba na kabikyaga Mongoni Manza.» ⁵ Likhramuka lo ubosa ndi batu basi. Bwupana-gawa kawa ndi batu bi niba: Etieni, muthu wa baya yidingi

na mutumo na Limbengi-Lotu, Filipi, Polokolo, Nikanolo, Timoni, Palamena se kawa Nikela, muthu wa Atiokia nino abaya ndi ka kanisa ka Bayuda. ⁶ Kumbuso yi, bodoku ndi na ibu kambwa ka batutumbwa, bubisilya maboko, bubumbilya.

⁷ Mongoni Manza ko Kunzi a kawa ndi ka isisilogo aka. Ka Yelusalema, babibya bobwa ndi bakru na bokumu budingi babinikyana ndi Yeso.

Bagwini Etieni

⁸ Etieni nino Kunzi adukilya ndi bubanga, atumiso no ngu, agyaga ndi makhramuka mumbanga-mbanga na mokingyosi makhramuka luga ka bambanzu. ⁹ Kawa wa, batu bagogo bapanga ndi bodongoso na Etieni. Batu bi nibo ba ndi batu ba ndabu ya malamba niyo balikyaga ndi be «Bosunzu buklikanaga.» A ndi Bayuda ba gudu wa Kulene, niyo ya Alesandulia, se kawa nibo ba iwili ya Kilikia na niyo ya Azia. Ibu bu ba ndi kobiso bodongoso na Etieni, ¹⁰ luki limoti, bakakwananagu ndi kakitaga kye a ndi kanzina na yimibo niyo Limbengi-Lotu uphila ndi. ¹¹ Kawa wa, bukalyaga ndi bambanzu kye babiki be: «Tamukoni bi ni anatumbwa Musa no Kunzi.» ¹² Buvikimosaga ndi bambanzu, bamboko-mboko na bowonisilo ba muthu. Kawa wa, bodoku ndi kagwi Etieni, baga na iyi ka Basa-Yidingi. ¹³ Bodokuto ndi goni na bademba ba bongo nibo ba ndi kabikya be: «Aluku muna kegwe kaiga kumbuso na munzina manyenye ko bulya ndabu yotu ko Kunzi na ko bulya muthu ka Musa! ¹⁴ A beyo, tamukonito bi ni anabikya be Yeso yi nino muthu wa Nazaleti apanza banu Ndabu ko Kunzi yi niyina, ogomosyono yigya niyo Musa atisilya ndi.»

¹⁵ Batu basi nibo ba ndi ka Basa-Yidingi ba ndi kanda Etieni bingbangbangba. Bina ndi miso kaki mubongoni abe nimo ka malaika.

Etieni akanzina kambwa ka bambanzu ka Basa-Yidingi

7 Kawa wa, kumu-kumu amuusa ndi Etieni be: «A lingenu nibo bakabikya ko bulya kakwe?» ² Etieni asikisya ndi be: «Ibunu bomika-mamaaaa na ibunu bababaaa, imukononito binza! Kunzi nino wa ibiba apuponilyatu ndi titosu Abalahamu ngbingo yi nino a mbeyi ndi mino ka mugu ma Mezopotamia, kambwa kaiko ka mugu ma Alani. ³ Abikya ndi be: «Tuka ku kunu, ka livananza kakwe, waga ka mugu nimo nakawanya.» ⁴ Kawa wa, Abalahamu atukya ndi ka mugu ka Bakalidea, inda ndi kaiko ka Alani. Ku beyo, abaki okwa ndi. Kumbuso yi, Kunzi atumboku ndi ku, adukusoku ka mugu mi nima mo mino mbiya wanu. ⁵ Ku beyo, Kunzi kapagu ndi guthu mugu aka ikani mikya pa mukede kadita lisoko. Luki limoti, awanyaga ndi be uphila mugu mi nima, na ka bomiko-mikaki. Wina se, ko ngbingo yi nino, Abalahamu kegwe ndi no miki.

⁶ Kunzi abikya ndi be: «Livananza kakw ika ndeke ka mugu ka batw bagw. Kw beyo, buitisa ndeke bosunzu, bugyogyisa ndeke ka byanga bamiya bakwanganya.»

⁷ Luki limoti, Kunzi abikya ndi gwoni be: «Imi, nakwta ndeke mukwmbw ka batw ba mugu mi nimw bika ndeke ni buitisini bosunzu. Kwawa wa, nupupisatw ndeke, bodoku kebibiso ka pa yi niyi.» ⁸ Kumbuso yi, Kunzi bukwanana ndi na Abalahamw. Yukanana yi a ndi pisi ka simwiso. Kinili, Abalahamw akusisa ndi mikaki beyo ka Isaka kumbusa wa masye bugina ma yibukwta kaki. Isaka agya ndi begoyo na ninw kaki beyo ka Yakwbo. Yakwbo agya ndi begoyo na botitosu tekebe na baba.

⁹ Titosu bikaga ndi no miso mopi na mamabw beyo ka Yezefw. Bagaba ndi ka busunzu ka Misili. Luki limoti, Kunzi a ndi pa imoti na iyi, ¹⁰ anywgo ndi ka yigyogyiso kaki yasi. Apw ndi iziyo na yimibo kanzina kambwa ka Falaw. Ngama amomosa ndi kaanda mugu ma Misili na kaamalya ndabw kaki yasi. ¹¹ Luki limoti, aywandi ogulya ndi ka mugu masi ma Misili na nimw ma Kanana. Kumbu yidingi, botitosu bakegw ndi na malili. ¹² Yakwbo ukana ndi be malili a ka Misili, utika mbeyi ndi botitosu ka nganga ya mambwa. ¹³ Ka nganga ya yiba, Yezefw imibisikoso na bamamaki. Kwawa wa, Ngama Falaw iba ndi litino ka Yezefw. ¹⁴ Kumbuso yi, Yezefw utika ndi bambanzw kavoku abaki beyo ka Yakwbo na livananza kaki lasi. Batw basi ba ndi batekebe madiya na ika na kubukumuti. ¹⁵ Yakwbo inda ndi ka Misili, okwa ndi kw beyo, gwtagw botitosu aka. ¹⁶ Babinika ndi bamanda kabw ka Sekemu, bolumboku ka pa ya bambukw niyo Abalahamw oluwa ndi no buyi ka mabkw ka bomika Hamoli ka iwili ya Sekemu.

¹⁷ Yeki masye nimw Kunzi awanyaga ndi Abalahamw kapw mino agwme a kwawa ndi buwobi kaitulyana, bambanzw bitundaga ndi, bobwo bakrw kw ka Misili.

¹⁸ Kumbuso yi, ngama mudingi wagwgo alya ndi bungama ka Misili. Iyi ngama yi ninw kamibagw ndi Yezefw. ¹⁹ Abw ndi livananza kusu, wgyagya botitosu, wpa ndi mutw mapw be bumbimbogi bomikabw niw bawese kye bokwogi. ²⁰ Musa ibukwta ndi ko ngbingo yi ninw, a ndi miki wanza ko misa ko Kunzi. Bakwisa ndi ka batimba basaa aka ka ndabw ka abaki. ²¹ Ngbingo yi ninw babisoku ndi mino bikede, mika Ngama Falaw muko yi ivilya ndi, ikwisilyo abe mikaki mukwta.

²² Kwawa wa, bawonisila ndi Musa yimibo yasi ka Bamisili, ita mutw wa kibo mwnzina na mogubo dididi.

²³ Niyo otulyoso byanga batekebe bakwanganya, ikandaga ndi kaında kawndoku bamamaki beyo ka bomikya Bezaleli. ²⁴ Kw beyo, amina ndi Mumisili bemoti ni anagyogyiso mwva-kwakaki. Asingyoku ndi alkw nzw ba ndi kagyagya nzw, igiso likosi, amw Mw misili. ²⁵ Musa a ndi kasima be bamamaki bakwanana ndi kaiba be Kunzi arwnaga ndi iyi kauhukuso. Luki limoti, bakotombisyagw ndi. ²⁶ Bugala bi, upuponilya ndi Bezaleli baba ni banabwmana. Akisa ndi kawgbw-

maga, ukwika be: «Bawai, ma batw bemoti, ko bulya iki yo mo mino kabwmana?» ²⁷ Luki limoti, ninw a ndi kagyogyiso bengeni, atindika ndi Musa, amuusa be: «Wani nzw utwi ngama na kaiko zosi kusu?» ²⁸ Wakapa kemw mukwngoni beyo wamwi bi mino Mumisili isyeiku bi?» ²⁹ Niyo Musa ukana beyo, apikita ndi wa, inda kaiko ka mugu nimw ina be Madiani. Kw beyo, ukwta ndi bomiki baba.

³⁰ Kumbusa wa byanga batekebe bakwanganya, malaika apuponilya ndi Musa ka gwgo niyo a ndi kagbwndikana ka isa ka ngwpa ya Sinai. ³¹ Niyo Musa ina likrwmwka niw, ombombaya ndi kwgbe. Ngbingo yi ninw a ndi mino kaisilo bekye ini binza, ukana ndi iyw ka Mombukwono-dosu anabikya be: ³² «Imi ni Kunzi ka batitakw, Kunzi ka Abalahamw, ka Isaka na ka Yakwbo.» Nzwi atwa ndi Musa bikyakyakya ni kikpundigw bata kaikwe kw. ³³ Mombukwono-dosu aka na iyi be: «Winywgo bekwakw, kye pa yi niyo wo mino wakamaga yo, a pa yotu. ³⁴ Ninini beyo bo mino kaugyogyiso batw kami ka Misili. Nukonini mugamw kabw, imi nosyiku kawkwaga. Doku mbiya wanw, nakawtika ka Misili.»

³⁵ Musa yi ninw Bezaleli bamanganya ndi, bamuusa be: «Wani nzw utwi ngama na kaiko zosi?» Iyi kwawa nzw Kunzi atika ndi kaiko ngama na kawkwaga pisi ka malaika yi ninw apuponilya ndi ka gwgo. ³⁶ Musa nzw upupisoku ndi bomikya Bezaleli ka Misili. Agya ndi makrwmwka mwmbanga-mbanga na nimw mubongiso ka Misili, ko libo la liniko lidingi niw balikyaga be libo Langbw na ka isa ka byanga batekebe bakwanganya. ³⁷ Musa yi ninw gwoni nzw ukwika ndi bomikya Bezaleli be: «Kunzi amutikilyatw ndeke mugyalandw abe imi, iko mwva-kukunu.» ³⁸ Ngbingo yi ninw bomikya Bezaleli bamwmwkana ndi mino ka isa, Musa a ndi wa pa imoti na botitosu. Malaika anzinaga ndi na iyi kwgw wa ngwpa ya Sinai, apw kwawa ndi mwnzina ma wbilw nimw atikitisyaga ndi ibusu.

³⁹ Luki limoti, botitosu bakapagigw ndi kamwkana, bamwya ndi bikanganga, ba ndi kapa kaiga bata ka Misili. ⁴⁰ Babikya ndi Aluni be: «Tigyilya bokunzi niw bakwanana katikpkyoniso. A beyo, Musa yi nimw nzw atipupisiku bi ka Misili, takegw kaiba be iki yo agyi bi.» ⁴¹ Ka masye mi nimw aka mw, bigyilya ndi mulundu ko mikya ngwmbw, wapw ndi mulundu ma mikya ngwmbw yi ninw bapere. Balisisa ndi dumo ko luki li niw iw bamombukwana-dabw bagya ndi lw. ⁴² Kwawa wa, Kunzi wpa ndi mugwngw, wsa be biki kobibiso mangwta, mukwngoni beyo ikpikaga ndi mino ka kitabw ka bogyalandw be:

«Ibunu Bezaleli,
imi nzw mepw ndi apere wa banyama na bapere bagwgo

ka byanga batekebe bakwanganya ka isa?

⁴³ Ibunu mabinikaga ndi bangbangba ko kunzi kunu beyo ka Moloki

na lingweta ko kunzi kunu beyo ka Lefani.
Migyilya ndi lundu yi niyo bekye miki kobibiso.
Kinili, namuhokiso ndeke byi kakitaga mugi ma Ba-
biloni.»

⁴⁴ Ka ka isa, botitosu ba ndi na ngbangba niyo ikaga ndi na kpokoyo wa agume. Musa opika ndi ngbangba yi niyo mwdngoni beyo Kunzi akpamya ndi mino, agya ndi ka likingyosi li nibo ina ndi. ⁴⁵ Kumbuso yi, bupa kawa ndi bomika botitosu ngbangba yi niyo. Ibu babinika ndi ngbingo yi nino Ycsua a ndi mino ngama kabu. Binda ndi goni na iyu ka mugi ka batu bi nibo Kunzi ukpumya ndi kambwa kabu. Ngbangba yi niyo ikaga ndi ka beyo kadwe ko ngbingo ka ngama Daudi. ⁴⁶ Daudi inisana ndi na iziyo ko misa ko Kunzi, abikya ndi be akapikilyo Kunzi ka Yakobo ndabu. ⁴⁷ Luki limoti, Solomono kawa no opika ndi.

⁴⁸ Luki limoti, Kunzi nino Kegu-Kegbe kikogigu ka bandabu nibayo bambanzu bopikogo. Mwdngoni beyo mugyalandu abikya ndi mino be:

⁴⁹ «Mombukwono-dosu akabikya be, kegu wa lisyu a kiti wa bungama kami,

na litombu a pa kami ya kibiso magu.
Makepikilyo inguo ya ndabu tino?

Pa kami ya kimumbiso ika ndeke yani?

⁵⁰ Kegu mbeyi imi no naga makrumaka masi mi nima?»

⁵¹ Eze ibunu batu ba mu maruaaa! Mambengi bingbongili, ni makegu kakuana. Mikaga kobiso bodongoso na Limbengi-Lotu bongbinga basi mwdngoni abe botitonu ndi goni! ⁵² Mugyalandu tino piye no botitonu bakagyogisagu ndi? Bulumwisaga ndi nibo ba ndi kabikyaga be Mutu Wongbingbili odokuto ndeke. Mbiya wanu, masutini bi, mamwo. ⁵³ A beyo, minisana ndi na mutuu ko Kunzi pisi ka bamalaika. Luki limoti, ni makobuulyogigu.»

Kukwaku ka Etieni

⁵⁴ Niyo batu bi nibo ba ndi ka Basa-Yidingi bukana manza mi nimo, miso utana ndi bingbu na Etieni, bilya manzu bikyalakyalu. ⁵⁵ Luki limoti, Etieni a ndi mutumo na Limbengi-Lotu. Ikuwe ndi kegu wa lisyu, ina ibiba ko Kunzi, na Yeso wakamaga ka kambanzikaniko ko Kunzi. ⁵⁶ Iyi aka ndi be: «Nakaina lisyu bikpo, na Muka-mumbanzu wakamaga ka kambanzikaniko ko Kunzi.» ⁵⁷ Niyo bukana beyo, bagbungukana ndi bihoo, bidelaga motili, ibu basi bagwi ndi Etieni. ⁵⁸ Bopupa ndi na iyi kunzi wa gudu, barunga ndi kabuma na matamu. Bademu bava ndi botu kabu, bodukusilo kambwa ka mwanza bemoti nino ina ndi be Saulo. ⁵⁹ Ngbingo yi nino ba ndi mino kabuma na matamu no, Etieni alamba be: «Mombukwono-dosu Yeso, va limbengi kami.» ⁶⁰ Kawa wa, obuna ndi moli, apamkana

be: «Mombukwono-dosu, wakondonitogu bunye kabu!» Kumbuso yi, osisa ndi limbengi.

8 Saulo abailiyatu ndi goni be bamwi Etieni.

Saulo akogyogiso kanisa

Ka lisyu li nibo aka lu, yigyogyiso yidingi ipunganaga ndi ka kanisa ya Yelusalema. Batutumbwa botigala ndi ibu wa aka wa, batu nibo babailya ndi basi bomisikono bingbwi ka iwili ya Yudea na niyo ya Samalia. ² Batu bi nibo babangaga ndi Kunzi balumba ndi Etieni, bagama ndi no kumbu kugbe. ³ Luki limoti, Saulo a ndi kakisa no ngu kolumwisaga kanisa, anakpima bandabu bikpekpekpe kaugwi batu nibo babailya ndi iki baluku ikani boko bi, anedikita ka boloko.

Filipi akabikyaga Mongoni Manza ka Samalia

⁴ Batu bi nibo bomisikana ndi bu bikaga ndi kabikya-ga Mongoni Manza ka pa yasi ka bakpakanaga ndi mino. ⁵ Filipi inda ndi ka gudu bemoti mudingi wa Samalia kabikyaga mongoni ko bulya ka Kilisito. ⁶ Ambaza ka bambanzu bamukanaga ndi limbengi limoti, banina makrumaka mumbanga-mbanga nimo ikaga ndi kagya. ⁷ Mambengi ma bunye upupaga ndi bambanzu bakru ni anapamikanaga. Bazegesi bakru na batu bakigyagya bahukagatu ndi goni. ⁸ Kawa wa, magyagya mudingi ingya ndi ka gudu yi nino.

⁹ Wina se, ka gudu yi nino, a ndi na aluku bemoti nino ina ndi be Simoni. Katukya ka bundeli, ukimaga ndi baneko, batu Basamalia banabanga. Ibibaga ndi kugbe. ¹⁰ Batu basi, iki bomiki ikani bamboko bamukanaga ndi kugbe, banabikya be: «Aluku yi nime a ngu ko Kunzi, niyo balikyaga be «Ngu Yidingi.»»

¹¹ Bamukanaga ndi Simoni kye katukya ka bundeli, udikisaga ndi noku bide na baneko bi nibo kaki bu.

¹² Luki limoti, niyo babailya Mongoni Manza nimo Filipi a ndi kabikyaga ko bulya Bungama ko Kunzi na ko lino ka Yeso-Kilisito, baluku na boko bibotisisa ndi.

¹³ Gutugu Simoni mombukwana-daki yi abailya ndi, babotisiso, bikaga kawa ndi na Bafilipi aka. Munku adikaga ndi bide kaina mokingyosi na makrumaka mumbanga-mbanga nimo igyonosaga ndi.

¹⁴ Ka Yelusalema, batutumbwa bukana be Basamalia boboilyini likrumaka ko Kunzi, butikilya kawa ndi Petele ibu na Yuani. ¹⁵ Niyo bosilo ka Samalia, bulambilya ndi batu nibo babailya ndi bu kye Limbengi-Lotu usilyi. ¹⁶ A beyo, Limbengi-Lotu kegu na ibu lisilyo, bubotiso mbeyi ndi ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso aka. ¹⁷ Kawa wa, Petele ibu na Yuani bubisilya ndi maboko, Limbengi-Lotu usilya kawa ndi.

¹⁸ Niyo Simoni ina be Limbengi-Lotu usilyini batu nibo babailya ndi bu ngbingo yi nino batutumbwa bubisilya ndi mino maboko, udulyoku ndi Petele ibu na Yuani no buyi, ukikya be: ¹⁹ «Iponiku goni ngu yi niyo, iba

nakabisilyogo banu mumbanzu maboko, Limbengi-Lotu asilyo.»²⁰ Luki limoti, Petele asikisya ndi be: «Wigyogyino gutu pa imoti no buyi kak! Wakasima be wakwananatu koluwo no buyi luki nilo Kunzi apaga ka iziy! »²¹ Wakegu na pa ka likrumuka li nili, kundigu begeyo, kye wakegu ngbingbili kambwa ko Kunzi.²² Wasa tamanaga yanye, walamba Mombukwono-dosu, yagogo akwananatu kapilya inguo ya tamanaga yi niyo. ²³ A beyo, nakaina be wa mutumo na masasa, na wa ka bokoko ya bunye.»²⁴ Simoni asikisya kewa ndi Petele ibu na Yuani be: «Ilumbilyono asi ni ibunu aka, iba likrumuka gutu limoti aka kesilyonitogo beyo mobikiyino mino.»

²⁵ Kumbuso kapaga mongoni ka nimo igyonosa ndi na kabikyaga likrumuka ka Mombukwono-dosu, Petele na Yuani biga ndi ka Yelusalema. Ko pisi, ba ndi kabikyaga Mongoni Manza ko giyo dididi ya Samalia.

Filipi bobongonini na Muetiopia

²⁶ Malaika bemoti ka Mombukwono-dosu abikya ndi Filipi be: «Winda miso ya zebu, ka syungu wo pisi yi niyo atukyaga ka Yelusalema kaina ka Gaza.»

²⁷ Filipi atukya ndi, aga. Ko pisi, abangana ndi na Muetiopia bemoti. Iyi aluku yi nino a ndi mutu wa ibiba † kugbe ku kabu. Iyi goni no andaga ndi lingama lasi ka ngama mudingi muko yi wa Etiopia beyo ka Kandaki. Iyi Muetiopia yi nino a ndi ni ogoni kabibiso Kunzi ka Yelusalema. ²⁸ A kewa ndi kaiga ku kaki. Ikini ka masuwa kaki nino bapunda balutaga ndi, anatangelaga kitabu ka mugyalandu Isaya. ²⁹ Limbengi-Lotu abikya ndi Filipi be: «Mukruka masuwa yi nima.»

³⁰ Filipi inda ndi mbangu, amukana Muetiopia ni anatangelaga kitabu ka mugyalandu Isaya. Filipi amuusa be: «Watu kotombisyo likrumuka li nilo wakatangelaga lo?»³¹ Asikisya be: «Nakwanana kotombisyo liki ni mumbanzu ketumbulyogigu?» Kewa wa, amaka ndi Filipi be odokiko kaiko ka kolo kaki. ³² A ndi katangelaga Mobiso mi nima:

«Binda ndi na iyi mungoni abe kondoko ka pa yi niyo bumwogo mino banyama, mungoni abe mikya kondoko mudaka biwo kambwa ka mutu yi nino ukogo tukatu, ni kegu kaibukuso.

³³ Bayopisaga ndi ni bakakugu ngbanga kaki ka bungbingbili.

Wani no apaga ndeke mongoni mo puponogo kaki? Kye batumboni ndi bili kaki kuni ka litumbu.»

³⁴ Aluku yi nino aka na Filipi be: «Kikiliki, mugyalandu akanzina beyo ko bulya ka wani? A ko bulya kaki aka ikani ka mutu wagogo?»³⁵ Kewa wa, Filipi apunga ndi kozukogo pa ya Mobiso mi nimo aka mo, abikyaga

† mutu wa ibiba: A mutuku yi nino kikogigu ndi wasi na agyaga ndi ligubo ku ka lupangu ka ngama

Mongoni Manza ka Yeso. ³⁶ Bidukulaga ndi na ligendu, badwe ka pa yimoti niyo a ndi no libo. Mutu wa ibiba yi nino abikya ndi Filipi be: «Ye ba! Libo nili, iki bata yo otigoli be bebotisi?»

[³⁷ Filipi asikisya ndi be: «Kika ni wobinikonini na lingenu, bakwanana kaubotiso.» Aluku no asikisya be: «Na na baya ambe Yeso-Kilisito a Miko Kunzi.»]³⁸ Akpamy be bamomosi masuwa. Ibu basi baba bosya ndi ko libo, Filipi abotiso. ³⁹ Niyo bopupoku ndi ko libo, Limbengi ka Mombukwono-dosu aga ndi na Filipi ni aluku yi nino kaminigu bata. Luki limoti, aga kewa ndi ni otumini na magyaga bidu. ⁴⁰ Filipi izukyana kewa ndi ni odwini ka mugi ma Azoto. A ndi kabikyaga Mongoni Manza ka bagudu basi nibo a ndi mino kakitaga, kadwe ku kwa ku adwe ndi mino ka mugi ma Kaizalia.

Saulo ayikosini bili

9 Ka masye mi nimo, Saulo ikaga ndi kanyakilya babiyya ka Mombukwono-dosu, anpapandia kukwaku. Lisyu limoti, aga ndi ku ko kumu-kumu, ² akunga ndi babalawa kaina ka bandabu baya malamba ka Bayuda ka gudu wa Damasiki. Keso wa babalawa bi nibo, basilya ndi pisi bikpo be kutakanya bambanzu nibo bakabyiyya likrumuka ka Mombukwono-dosu iki baluku ikani boko, ugwi, indi na ibu ka Yelusalema. ³ Niyo a mbeyi ndi mino ko pisi aka, buwobi kadwe ka Damasiki, ko ngbinga bemoti aka, mangbamu kotukyoku kugu wa lisyu akungula ndi bikululu. ⁴ Iyi aka ndi wasi bingomu, ukana liyu ni anabikya be: «Saulo, Saulo, wakegyogyiso ko bulya iki?»⁵ Amuusa be: «Mombukwono-dosu, iwe ni wani?»

Liyu asikisya be: «Imi ni Yeso nino wakagyogyiso no. ⁶ Luki limoti, wamaga, wingya ka gudu. Ku beyo, bubikyatu nilo wakwanana kagya.»

⁷ Batu nibo ba ndi na ibu ka mungoni, bamaga ndi. Noko udika bidu. Ba ndi kankana liyu, luki limoti ni bagegu kamina mumbanzu. ⁸ Saulo amaga ndi, akula miso, gutu beyo akula ndi mino miso yo, luki limoti kegu bata kaina. Bagwi kewa ndi kubokoko, baga na iyi ka Damasiki. ⁹ Agya ndi masye masaa ni kegu kaina, ni kegu kalyalya gutu komwo libo aka.

¹⁰ Ku ka Damasiki ku, a ndi na mubiyya bemoti nino ina ndi be Anania. Mombukwono-dosu apuponilya ndi ko nziki, amaka be: «Anania!» Anania aka ndi be: «Imi nimuma, Mombukwono-dosu.»¹¹ Mombukwono-dosu abikya be: «Winda ko pisi niyo balikyaga be Yongbingbili, wingyo ka ndabu ka Yuda. Ku beyo, buwanyu aluku bemoti nino ina be Saulo, nino a mutu wa Talasi. Akalamba mbiya wanu. ¹² Iyi aminito bi ko nziki aluku bemoti nino ina be Anania ni anogulyo ku a ndi mino, abisilya maboko be kye apungu bata kaina.»¹³ Anania osikisya ndi be: «Mombukwono-dosu, numukoni bi bambanzu buindingi bananzina likrumuka ka aluku yi

nimɛ bɛyɔ ugyogyisogo bi mino batɛ kakɛ ka Yelusalema. ¹⁴ Oduku bi wanɛ kye bokumu-kumu bɔ batwi bi bɛ oduku kaugwi batɛ basi nɛbɔ bɛbinikyana.»

¹⁵ Luki limoti, Mombukwono-dosu abikya ndi Anania bɛ: «Winda, kye napunogini alɛkɛ yi ninɔ bɛ iki kegugubyo. Abikyaga likrɛmɛka kami ka bevananza dididi, kambwa ka bangama na kambwa ka Bezaleli. ¹⁶ Nawonisila banɛ ni imi yigyogyiso yasi niyɔ asilyo banɛ ko bulya kami.»

¹⁷ Kɛwa wa, Anania aga ndi. Niyɔ agulyo ka ndabɛ, abisilya ndi Saulo mabɔkɛ, abikya bɛ: «Saulo, mika-mama, Mombukwono-dosu Yeso ninɔ upuponilyi bi ko pisi ngbingo yi ninɔ wo bi mino kodoku kɛnɛ nɔ etikiku. Etikiku kye miso ɛkɛlikani, wotumo na Limbengi-Lotu.»

¹⁸ Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, makrɛmɛka nimɔ a ndi ko misa ka Saulo abɛ masɔbi apupo, apɛnga ndi kɛwa bata kaina. Kɛwa wa, amaga ndi, babotiso. ¹⁹ Kumbuso yi, alyalya ndi, ngu amigilyoku bata.

Saulo akabikyaga Mongoni Manza ka Damasiki

Saulo agya bata ndi mino masyɛ makɛdɛ na babibya nɛbɔ ba ndi ka Damasiki wa. ²⁰ Kolipyagɛ ndi, apɛnga kabikyaga Mongoni Manza ka bandabɛ baya malɛmba ka Bayuda bɛ Yeso ni Miko Kunzi. ²¹ Nɔkɛ ɛdikaga ndi batɛ basi nɛbɔ bamɛkanaga ndi bidɛ. Banuuso bɛ: «Kɛgɛ mbeyi alɛkɛ yi nimɛ nɔ ugyogyisaga ndi batɛ nɛbɔ batwaga ndi lino ka Yeso ka Yelusalema? Kodukugɛ bi mbeyi kaugwi na kaaga na ibɛ kambwa ka bokumu-kumu?»

²² Luki limoti, Saulo ikaga kɛwa ndi asi kabikyaga Mongoni Manza na kekele. Owoniso bɛ Yeso ni Kilisito, gɛtɛgɛ Bayuda aka nɛbɔ bikaga ndi ka Damasiki bakegɛ bata ndi kaiba bɛ babikya bɛ.

²³ Niyɔ olipya bɛyɔ, Bayuda bɛkanana ndi bɛ okwononi bamwi Saulo. ²⁴ Luki limoti, ɛkana ndi dikidi yi niyɔ. Biti na lisyɛ bikaga kɛwa ndi kobuulyogo pumi ya gɛdɛ bɛ kye bamwi. ²⁵ Biti yimoti, babibya kaki bava ndi, bamakya ka mɛmbi, basiso ka mɛzɛlɛ biyɛɛɛ kunzi wa gɛdɛ.

Saulo igini ka Yelusalema

²⁶ Niyɔ Saulo osilo ka Yelusalema, a ndi kapa kamatikana na babibya bagɔgɔ. Luki limoti, ibɛ basi ba ndi kabanga kye bakegɛ ndi kabinikyana bɛ a kɛwa mɛbibya gɔni. ²⁷ Kɛwa wa, Balanaba ava ndi, inda na iyi kambwa ka batɛtɛmbwa. ɛtɛmbɛlyaga ndi bɛyɔ Saulo amina ndi mino Mombukwono-dosu ko pisi, na bɛyɔ Mombukwono-dosu anzinilya ndi mino. ɛtɛmbɛlyaga gɔni bɛyɔ Saulo abikyaga ndi mino Mongoni Manza ko lino ka Yeso ka Damasiki ni kegɛ na kɛbangakɛ. ²⁸ Katɛkya kɛwa wa aka wa, Saulo amatikana ndi na ibɛ. Bagaga ndi, banigoku ka Yelusalema kabikyaga

Mongoni Manza ko lino ka Mombukwono-dosu ni bakegɛ na kɛbangakɛ. ²⁹ Ikaga ndi kanzina, anagya bodongoso na Bayuda nɛbɔ banzinaga ndi Ligiliki. Luki limoti, ibɛ ba ndi kakisa kamwɔ aka. ³⁰ Niyɔ batɛ bi nɛbɔ balɛmbaga ndi na ibɛ bɛkana bɛyɔ, baga ndi na iyi ka Kaizalia, katɛkya wa, bamogosa ndi ka mugi ma Talasi.

³¹ Ko ngbingo yi ninɔ, Kanisa a ndi ka maziyɔ ka Yudea wasi, ka Galilaya na ka Samalia. Kanisa idukulaga ndi ka baya, ikaga ndi kabanga Mombukwono-dosu, itɛndaga ndi pisi ko ngu ya Limbengi-Lotu

Petele ahukisini Ayiniya

³² Petele ikaga ndi kolingyo bewili bayasi bi nɛbayɔ. Lisyɛ limoti, inda ndi kaɛnda batɛ nɛbɔ babaya ndi kɛ ka gɛdɛ wa Luda. ³³ Kɛ bɛyɔ, atakanya ndi mɛtɛ bemoti ninɔ ina ndi bɛ Ayiniya. Alɛkɛ yi ninɔ a ndi zɛgesi, ikaga ndi wakanga aka ka kalagba ka byanga bɛgina. ³⁴ Petele aka ndi na iyi bɛ: «Ayiniya, Yeso-Kilisito uhukisini. Wamaga, wobungusyaga busisini kakɛ!» Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, amaga ndi. ³⁵ Niyɔ batɛ basi ba gɛdɛ wa Luda na batɛ ba isa ya Salɔni bina bɛyɔ, babinikyana ndi Mombukwono-dosu.

Petele ozuzukisini manda ka Dolika

³⁶ Ka mugi ma Yɔpa, a ndi na mɛbibya muko yi bemoti ninɔ ina ndi bɛ Tabita. Lino li nɛbɔ ka Ligiliki ni «Dolika», isi yi ni «Longu». ɛgyaga ndi bambanzɛ binza, anusingyo batɛ ba yangya. ³⁷ Lisyɛ limoti, agɛna ndi, okwo. Niyɔ basɛkɛsaga, bamongosa ka ndabɛ yimoti ya kɛgɛ. ³⁸ Babibya bɛkana ndi bɛ Petele a ka Luda ninɔ a buwobi na Yɔpa. Batikilya kɛwa ndi balɛkɛ baba kabikyoku bɛ: «Kikiliki, doku mbeyi kɛnɛ bikwa.» ³⁹ Petele atɛkya ndi, binda pa imoti na ibɛ. Niyɔ bosilo, baga ndi na ibɛ ka ndabɛ yi niyɔ ya kɛgɛ yɔ. Bowoko basi bakpudoku ndi ni banagamana, banawoniso bakoti na botu nɛbayɔ Dolika ɛtilyaga ndi ngbingo yi ninɔ bikaga ndi mino na ibɛ. ⁴⁰ Petele upupisa ndi batɛ basi kunzi, obuno moli, alɛmba ndi. Kumbuso yi, oyikono kɛ manda a ndi mino, iyi aka bɛ: «Tabita, wamaga!»

Kɛwa wa, akɛla miso, amina Petele, iyi aka biziko. ⁴¹ Petele agwi ndi kɛbɔkɛkɔ, amomoso. ɛmaka kɛwa ndi babibya na bowoko, umomosilyo ni a kɛwa bata mubisi. ⁴² Batɛ basi ba Yɔpa bɛkana ndi likrɛmɛka li nɛbɔ, batɛ budingi babinikyana ndi Mombukwono-dosu. ⁴³ Petele asyɛsyɛ ndi bindi ka Yɔpa, ka alɛkɛ bemoti ninɔ ina ndi bɛ Simoni ninɔ obungusyaga ndi bokuto ta banyama.

Malaika bemoti ko Kunzi apuponilyini Kuneli

10 A ndi na mɛtɛ bemoti ka Kaizalia ninɔ ina ndi bɛ Kuneli. Alɛkɛ yi ninɔ a ndi ngama ka basɛda

miya yimoti. Ambaza yi ninɔ bamakaga ndi be «ambaza ka Betalia». ² A ndi mɛtɛ wongbingbili, abangaga ndi Kunzi pa imoti na batɛ basi ba ndabɛ kaki. Ɖpapá-ga ndi kugbe Bayuda bi nɔɔ ba yangya, na alɛmbaga ndi masye masi. ³ Lisye limoti, mɔni kadwe buwobi basaa-tisa, malaika bemoti ko Kunzi apuponilyoku ndi biwɛɛɛ abe kika ko nziki. Iyi malaika nɔ ogulya ndi kɛ kaki, amaka be: «Kuneli!» ⁴ Kuneli anda ndi bingbang-bangba, kɛbangakɛ atumini bidɛ, amuusa be: «A se bɛni, Mombukwono-dosu?» Malaika asikisya be: «Kunzi ukonini malɛmba kakɛ, atamana beyo usingyogo mino batɛ ba yangya. ⁵ Mbiya wanɛ, ɛtika neki bambanzɛ ka gɛdɛ wa Yɔpa, bindi kamokoku alɛkɛ bemoti ninɔ ina be Simoni, bamakagatɛ gɔni be Petele. ⁶ Iyi alɛkɛ nɔ ikaga ka Simoni, ninɔ obungusyogo bokuto ta banyama. Obiso mugi ka mutili mo libo lidingi.» ⁷ Niyo malaika yi ninɔ ba ndi kanzina na Kuneli nɔ aga, Kuneli ɛmaka kɛwa ndi bagya-ligubo baba luga ka bagya-ligubo kaki na sɛda bemoti. Sɛda yi ninɔ a ndi mɛgya-ligubo kaki wandeli, na mɛtɛ mɛbanga Kunzi kugbe. ⁸ Kumbuso Kuneli kautɛmbɛlyaga likrɛmɛka lasi nilɔ akitanaga ndi lɔ, ɛtika ka Yɔpa.

Limbengi-Lotu anzinilyini Petele

⁹ Bɛgala bi, bagya-ligubo baba bi nɔɔ na sɛda yi ninɔ batɛkyilya ndi ligɛndɛ kainda ka Yɔpa. Niyo, ba kɛwa ndi buwobi kadwe, Petele adaka ndi kalɛmba na mɛsikatu ka ndabɛ ya kugɛ. ¹⁰ Imɛkana ndi nza, akɛnga malili. Luki limoti, ko ngbingo yi ninɔ ba ndi mino kambambambya aka nɔ, ahɛmwana ndi abe kika ni okwini. ¹¹ Ina ndi ko nziki ni lisye oukwikonini, luki limoti anosyoku kotukyoku abe kikwɛmbɛ yidingi bogwigogini ka mondu mi masi makwanganya kadwe kɛ kwa kɛnɛ ka litɔmbɛ. ¹² Kɛsɔ yi, a ndi na mobi masi ma banyama ba magɛ makwanganya, banyama nɔɔ bakpakanaga na bamɛma wasi na bombu. ¹³ Kɛwa wa, ɛkana ndi liyɛ be: «Petele, wamaga. Ɖmwɔɔ, ɛlyal!» ¹⁴ Petele osikisya be: «Kali, Mombukwono-dosu! Nakonolyigɛ ndɛke luki lanyɛ ikani nilɔ la mɛsɛgɛ.» ¹⁵ Ɖkana bata ndi liyɛ ka nganga ya yiba be: «Luki nilɔ Kunzi obubisoni, wakoitisonitɔgɛ abe kiko lanyɛ.» ¹⁶ Liyɛ li nilɔ igilya ndi nganga yisaa. Kumbuso yi, luki li nilɔ adaka ndi kugɛ wa lisye. ¹⁷ Petele a kɛwa ndi kombomboyo ko bulya isi yo nziki yi niyo. Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, batɛ nɔɔ Kuneli utikoku ndi bopuponoku ko miso ma mupumi wa, kye ba ndi ni buwonyogini ndabɛ ka Simoni. ¹⁸ Boipa ndi holi, buusa be: «Simoni ninɔ ina be Petele ikaga wanɛ?» ¹⁹ Ko ngbingo yi ninɔ Petele a mbeyi ndi mino limbengi ko bulya isi yo nziki yi niyo aka yo, Limbengi-Lotu abikya be: «Batɛ basaa bakaɛkisa. ²⁰ Wamaga, wosyo, maga pa yimoti na ibɛ ni wakegɛ na botumo, kye imi nɔ nutikiku.» ²¹ Niyo Petele osyoku, iyi aka ndi na

balɛkɛ nɔɔ be: «Imi nɔ makekisa? A se bɛni?» ²² Basikisya be: «Ngama ka basɛda beyo ka ambɔkɛ Kuneli nɔ atitikiku. Iyi, a mɛtɛ wongbingbili, abangagatɛ Kunzi, Bayuda basi babibaga kugbe. Malaika bemoti ko Kunzi abikyi be utikiku bambanzɛ kaɛmaka, ɛkani nilɔ wabikyoku.» ²³ Bogulyo kɛwa ndi na Petele ka ndabɛ, ɛwanya pa ya busisini.

Bɛgala bi, bapɛngaga ndi ligɛndɛ pa imoti na ibɛ. Batɛ bagɔɔ nɔɔ ba ndi ni boboilyini ka Yɔpa, bu-bisoku ndi.

Petele ogoni ka Kuneli

²⁴ Bosila ndi ka Kaizalia na bɛgala bi. Kuneli a kɛwa ndi kaɛbɛndaga aka ni umumulini bava-kɛkaki pa imoti na bawai-daki ba limbengi nɔɔ ɛmaka ndi. ²⁵ Ngbingo yi ninɔ Petele a ndi mino kogulya ka Kaizalia, Kuneli inda ndi katilya. Obuna ndi moli kambwa kaki, odidiko kadwe kɛ kwa kɛ ka litɔmbɛ. ²⁶ Luki limoti, Petele amomosa ndi, abikya be: «Wamaga, kye na mɛmbanzɛ abe iwe gɔni.» ²⁷ Bogulya ndi ibɛ na Kuneli ka ndabɛ ni banikrɛkrɛmɛkya. Kɛ beyo, bɛtakanya bambanzɛ bakrɛ bɛmɛmɛkana. ²⁸ Iyi aka ndi na ibɛ be: «Mibaga binza be kokwononigɛ Muyuda kako limbida na mɛtɛ yi ninɔ kɛgɛ Muyuda ikani kogulya ka ndabɛ kaki. Luki limoti, Kunzi ewonisini bi be nakaminonitɔgɛ mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka abe kiko wanyɛ ikani mɛtɛ wa mɛsɛgɛ. ²⁹ Kinili, ngbingo yi ninɔ mutiki bi mino bambanzɛ kemaka, noduku ni nakegɛ na botumo. Ibikyoni neki nilɔ metikisyi mino.» ³⁰ Kuneli asikisya ndi be: «A kɛwa masye masaa, wa no bi mino kalɛmba kɛ kami na saa-tisa mɔni bɛbwa gɔni bɛbwa nɛ. Alɛkɛ bemoti wakimokisyogo botu bayawenge-wenge epuponilyo ndɛkɛ bigbututu, iyi aka bigba kambwa kami. ³¹ Ebikya be: «Kuneli, Kunzi ukonini bi malɛmba kakɛ, ɛtamana gɔni beyo ɛpá-paga mino batɛ ba yangya. ³² Ɖtika neki bambanzɛ ka Yɔpa, bindi kamaka alɛkɛ bemoti ninɔ ina be Simoni, lino kaki lagɔɔ ni Petele. Ikaga ka mɛtɛ bemoti ninɔ ina gɔni be Simoni. Simoni yi ninɔ obungusyogo bokuto ta banyama, ibiso mugi ka mutili mo libo lidingi.» ³³ Kinili, nutiki bi bambanzɛ bigala-gala kaɛmaka, wogyi binza kodoku. Ta kɛwa mbiya wanɛ basi kambwa ko Kunzi, kaɛkana likrɛmɛka lasi nilɔ Mombukwono-dosu utikiku katibikya.»

Petele akanzina kɛ ka Kuneli

³⁴ Petele aka ndi be: «Mbiya wanɛ, nibini lingɛnɛ ambe ko misa ko Kunzi batɛ basi ba mɛdɔngɔni aka, ³⁵ luki limoti, ko giyo yasi, mɛtɛ wasi ninɔ abangaga Kunzi, anagya masi ka bungbingbili, Kunzi apaga mɛtɛ yi ninɔ. ³⁶ Kunzi utikilyoku ndi Bezaleli likrɛmɛka kaki, ɛbikyaga Mongoni Manza ma maziyo pisi ka Yeso-Kil-isisito ninɔ a Mombukwana batɛ basi. ³⁷ Makaiba

likpamuka nibo akitanaga ndi ka Yudea wasi, kapunga ka Galilaya kumbusa wa kuu ka Yuani ko bulya ibatiso. ³⁸ Makaiba beyo Kunzi atumisa ndi mino Yeso mutu wa Nazaleti na Limbengi-Lotu, apa ngu. Olingyaga ndi giyo yasi, anagya asi bunza aka, anuhukuso batu basi nibo mumuyoniso a ndi na ibu budita binvi kye Kunzi a ndi pa yimoti na iyi. ³⁹ Ibusu ta bademu ba likpamuka lasi nibo agya ndi ku ka mugi ka Bayuda na ka Yelusalema. Bamwo ndi pisi ka bangilaga ka musalaba. ⁴⁰ Luki limoti, Kunzi apupisoku ndi ka mbuku kumbusa wa masye masaa, awoniso bingbanganya, ⁴¹ kegwa ka batu basi, luki limoti kusu nibo Kunzi atipnaga ndi kambwa be tiki bademu. Ibusu nibo talyalya ndi, tomwo na ibu kumbuso wo pupo kaki ka mbuku. ⁴² Atikpama ndi kaubikyaga bambanzu Mongoni Manza, kaumibiso be iyi na Kunzi atikoku ndi kaiko zoki ka batu nibo ba mbeyi bubisi na nibo bokwaga ndi. ⁴³ Bogyalandu basi babikyaga ndi ko bulya kaki be: «Mutu wasi nino abinikyana Yeso, inisono na mupilya ma bunye ko lino kaki.»

Limbengi-Lotu usilyini batu nibo bakegw Bayuda

⁴⁴ Ko ngbingo yi nino Petele a mbeyi ndi mino kanzina aka na, Limbengi-Lotu usilya ndi batu basi nibo ba ndi kankana likpamuka ko Kunzi. ⁴⁵ Bayuda nibo babaya ndi, nibo bakpakyana ndi pa imoti na Petele, bombomboya ndi kugbe. Ba ndi kombomboyo kaina be Limbengi-Lotu nibo Kunzi otikoku ndi a goni kausilyo batu nibo bakegw Bayuda. ⁴⁶ A beyo, ba ndi kanzina masasu dididi, kabibiso Kunzi. Petele aka kewa ndi be: ⁴⁷ «Mbiya wanu, batu nibana binisonini na Limbengi-Lotu abe ibusu. Wani bata na abikya be bakubotisoni?» ⁴⁸ Akpama ndi be bubotisi ko lino ka Yeso-Kilisito. Ka mulibo, babikya ndi Petele be bagyi mbeyi bata mino na ibu masye makede.

Petele akatumbulaga ka Yelusalema nibo igyonosa ndi

11 Batutumbwa pa imoti na batu ba baya nibo bikaga ndi ka Yudea bukana ndi be bevananza bayagwo boboilyini goni ibu likpamuka ko Kunzi. ² Niyu Petele igoku ka Yelusalema, Bayuda bi nibo buko † ndi, barunga na ibu bodongoso, ³ banabikya be: «Wogulyi bi ka batu bi nibo bakegw bava-kukusu, malyalyo bi pa yimoti na ibu!» ⁴ Luki limoti, Petele apunga ndi kautumbulyaga binza-binza makpamuka masi nimo igyonosa ndi. Ubikya be: ⁵ «Imi, na ndi kalamba ka Yupa. Kumbuso yi, nahumwana ndi, egya abe nakika ko nziki, nina luki limoti anosyoku abe kikwembe yidingi bogwigogini ka mondu mi masi makwanganya kadwe buwobi na imi. ⁶ Nanda ndi kuswo yi bingbangbangba, numina banya-

† buk: Bayuda bukuisaga ndi bambanzu kowonisilo be batu bi nibo baboilyini Kunzi.

ma ba magu makwanganya, nibo botutu, nibo bakpakanaga na bamema wasi na bombu. ⁷ Nukana ndi goni liye anebikya be: «Petele, wamaga. Umwago, elya!» ⁸ Luki limoti, nosikisya ndi be: «Kali, Mombukwono-dosu! Nakonolyigu ndeke luki lanye ikani nibo la masyu.» ⁹ Nukonoku bata ndi liye ka nganga ya yiba be: «Luki nibo Kunzi obubisoni, wakoitisonitogu abe kiko lanye.» ¹⁰ Igyonosana ndi beyo nganga yisaa, kumbuso yi, luki li nibo iga ndi kugu wa lisyu. ¹¹ Ko ngbingo yi nino aka na, batu basaa nibo butikoku ndi kemaka kotukyoku ka Kaizalia, bosiloku ka ndabu yi niyo ta ndi mino. ¹² Limbengi-Lotu ebikya ndi be taga na ibu ni nakegu na botumo. Bomika-mama nibana madiya bana bebisoku ndi, togulya ka Kuneli. ¹³ Iyi atitumbulyaga ndi beyo malaika apuponilya ndi mino ka ndabu kaki, abikya ndi be: «Mutika mumbanzu ka Yupa kamokoku Simoni, nino bamakaga goni be Petele. ¹⁴ Iyi Simoni amubikyaga banu makpamuka nimo amepa muhukuso na batu ba ndabu kaku basi.» ¹⁵ Niyu narunga kanzina, Limbengi-Lotu usilyo mudongoni beyo atisilya ndi mino ka mambwa. ¹⁶ Natamana kewa ndi likpamuka nibo Mombukwono-dosu abikya ndi mino be: «Yuani obotisa ndi ko libo. Luki limoti, ibunu, bamubotiso ndeke ka Limbengi-Lotu» ¹⁷ Kika neki ni Kunzi utikilyiniku ka iziyo Limbengi-Lotu li nibo goni la atitikilyoku ndi ibusu, ngbingo yi nino tabinikyana ndi mino Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, imi se piye kewa ni wani kagya bodongoso no Kunzi?»

¹⁸ Niyu bukana beyo, mambengi ududula ndi, barunga kabibiso Kunzi, banabikya be: «A neki lingunu be Kunzi uhukwilyini goni batu nibo bakegw Bayuda pisi kayikoso zili, na kainisono na zili walingunu.»

Murunganagi ma kanisa ya Atiokia

¹⁹ Niyu Etieni okwo ††, barunga ndi kaugyogyiso batu nibo babaya ndi, bomisikono kewa ndi bingbwi. Baga ndi, badwe ku kwa ku ka mugi ma Foinikia, Kipulo na Atiokia. Ku beyo, ba ndi kaubikyaga Bayuda aka Mongoni Manza ko Kunzi. ²⁰ Luki limoti, luga kabu, bagwo nibo ba ndi batu ba Kipulo na Kulene, bosila ndi ka Atiokia. Barunga kewa ndi kanzina na batu bi nibo banzinaga ndi Ligiliki, na kaubikyaga Mongoni Manza ka Mombukwono-dosu Yeso. ²¹ Kubuku kwo ngu ka Mombukwono-dosu a ndi pa yimoti na ibu. Kinili, bambanzu budingi kugbe babinikyana ndi, bamigilya Mombukwono-dosu.

²² Niyu batu ba kanisa ya Yelusalema bukana ndi mongoni mi nimo, batika kewa ndi Balanaba ka Atiokia. ²³ Ngbingo yi nino osilo mino, ina beyo Kunzi udukilya ndi mino batu bi nibo babaya ndi bebunga, ogwa magyaga. Utumisa ndi ibu basi mambengi kaig-

†† niyu Etieni okwo: Bidukulaga ndi kaugyogyiso batu nibo babaya ndi kakitaga byanga tekebe. Kinili, bomisikana ndi.

winonogo na Mombukwono-dosu limbengi limoti. ²⁴ A beyo, Balanaba a ndi m̄t̄t̄ wongbingbili, mutumo na Limbengi-Lotu na baya bid̄e. Ambaza mudingi ka bambanz̄ abinikyana ndi Mombukwono-dosu.

²⁵ K̄wa wa, Balanaba aga ndi kakisa Saulo ka Talasi. ²⁶ Niyo amina ndi, baga na iyi ka Atiokia. K̄s̄ wa syangas̄ simoti iti, bam̄m̄kanaga ndi ka kanisa yi niyo k̄, ban̄tiwa bambanz̄ bak̄r̄. Bap̄nga ndi kam̄aka babībya b̄e bakilisito ka nganga ya mambwa k̄ beyo.

²⁷ Ka masye mi nim̄, bogyaland̄ botukyoku ndi ka Yelusalema bodoku ka Atiokia. ²⁸ Bemoti kab̄e nin̄ ina ndi b̄e Agab̄, amaga ndi, Limbengi-Lotu akp̄mya kabikyaga b̄e aȳndi war̄ ahumat̄ ban̄ ɔ̄b̄i wasi. Igyonosa ndi beyo aka yo ko ngbingo nin̄ K̄l̄d̄e a ndi mino ngama mudingi wa L̄ma. ²⁹ Bab̄ībya b̄ekanana ndi b̄e m̄t̄t̄ yikaka-yikaka kab̄ȳn̄n̄ no ngu kaki, ap̄ luki, b̄tit̄ikȳ bamamab̄e nīb̄ ba Yudea. ³⁰ Bagya ndi beyo aka yo. B̄tik̄ilya ndi bamb̄k̄-mb̄k̄ ba Yudea bangyo bi nīb̄ na Balanaba īb̄ na Saulo.

Bamwini Yak̄b̄, bamakya Petele ka b̄l̄k̄

12 Ko ngbingo yi nin̄, ngama El̄d̄i ap̄nga ndi kaugyogyiso bambanz̄ bemoti-bemoti ba kanisa. ² Akp̄mya ndi b̄e bamwi Yak̄b̄ nin̄ mamaki Yuani na d̄k̄pa. ³ Niyo ina ndi b̄e Bayuda bakogwa magyagya ko bulya lik̄r̄m̄ka li nīb̄, agwisisa ndi ḡni Petele. A ndi ko ngbingo wa yinga niyo balyaga mino mukati bikofulu. ⁴ Niyo agwi Petele, amakya ka b̄l̄k̄, obisa ndi magb̄ta makwanganya dididi ma bas̄da bakwanganya-bakwanganya kabuulyogo. A ndi kapa kasombiso kumbusa wa yinga wa Pasika. ⁵ Ba k̄wa ndi kabuulyogo Petele ka b̄l̄k̄ aka k̄, ni kanisa idukufini bigubu kal̄mbilya.

Petele opupini ka b̄l̄k̄

⁶ El̄d̄i a k̄wa ndi kapa kasombiso na b̄gala bi, no biti yi niyo, Petele a ndi wakanga luga ka bas̄da baba m̄kanda na baselegeni bayiba kani bazam̄ banobuulyo mupumi ma b̄l̄k̄. ⁷ Malaika bemoti ka Mombukwono-dosu opuponoku ndi bigbututu, ndab̄ yi niyo a ndi mino yo obuba ndi bitu. Malaika az̄k̄la ndi Petele, azuzukiso, ab̄kya b̄e: «Wamaga bigala-gala!» K̄wa wa, baselegeni nībaȳ bakanda ndi na ību mab̄k̄ atinikaga ndi. ⁸ Malaika aka ndi na iyi b̄e: «Wikandila m̄kaba, wikandilaga b̄k̄p̄k̄.» Agya ndi beyo aka yo. Malaika ab̄kya bata ndi b̄e: «Wimokisyo koti kak̄, webyeku.» ⁹ Petele opupa ndi ka b̄l̄k̄ ni anab̄ībya malaika. Luki limoti, k̄ḡ ndi kaiba b̄e nīb̄ malaika a ndi kagya a linḡn̄. A ndi kasima b̄e nziki. ¹⁰ Ngbingo yi nin̄ baki-taḡa ndi mino ligb̄ta la mambwa ka bas̄da, kumbuso yi nīb̄ la maba, bosila k̄wa ndi ka mupumi nim̄ bagya ndi na bangweyi, nim̄ babyege ndi mino k̄inda ka ḡd̄. Mupumi m̄ oukwikana ndi nī imu aka kamb-

wa kab̄, bopupa ndi. Bisisilogo ko pisi yimoti b̄n̄, malaika alimikya ndi b̄pele.

¹¹ Niyo Petele imibo, iyi aka ndi b̄e: «Nibini s̄e k̄wa mbiya wan̄ amb̄e Mombukwono-dosu atikiku malaika kaki kek̄laga ka mab̄k̄ ka El̄d̄i, na ka masi nīb̄ Bayuda bo bi kapa k̄gya.»

¹² Ngbingo yi nin̄ ibo mino lik̄r̄m̄ka li nīb̄ beyo, aga ndi ka Malia, amaki Yuani nin̄ bamakaga ndi ḡni b̄e Maliko. Bambanz̄ b̄dingi ba ndi b̄m̄m̄kana k̄ beyo kal̄mba. ¹³ Petele oyipa ndi holi ka mupumi ma kunzi. M̄gya-ligubo muko yi nin̄ ina ndi b̄e L̄da akp̄d̄oku ndi, kākanilya. ¹⁴ Iba ndi liȳ ka Petele, ogwa magyagya k̄ḡb̄e, kani koukwiḡ mupumi. Iga ndi mbanḡ kāb̄kya bat̄ baḡḡ b̄e Petele a kunzi k̄.

¹⁵ Īb̄ aka ndi na iyi b̄e: «Wa na ibikyas̄!» Luki limoti, otiolya ndi kabikyaga b̄e a linḡn̄. Babikyaga k̄wa b̄e: «A nek̄i malaika kaki!» ¹⁶ Luki limoti, Petele a ndi asi koipa aka holi. Niyo boukwa k̄wa ndi mupumi, bamina, bombomboya ndi k̄ḡb̄e. ¹⁷ Udokisa ndi na mab̄k̄, ɛ̄t̄mb̄lyaga beyo Mombukwono-dosu apupisi mino ka b̄l̄k̄. Ubikyoku bata b̄e: «Mubikyonikuto ḡni Yak̄b̄ na bakilisito baḡḡ.» Kumbuso yi, opupa ndi, aga ka pa yaḡḡ.

¹⁸ Niyo lisȳ asȳ, bas̄da bap̄nga ndi ip̄mb̄ luga kab̄, banuusono b̄e: «Petele a yani?» ¹⁹ El̄d̄i ap̄ m̄t̄t̄ b̄e bakisi bivaka-vaka, luki limoti ni bakaminiḡ. Usombisa ndi bas̄da nīb̄ ba ndi kabuulyogo, akp̄mya b̄e bulumwisogi. Kumbuso yi, at̄kya ndi ka Yudea, aga ka Kaizalia, agya ndi mino masye k̄ beyo.

Kukwak̄ ka El̄d̄i

²⁰ El̄d̄i ikaga ndi no yoko yar̄ na bat̄ ba muḡi ma Tilo na Sid̄na. Bat̄ bi nīb̄ b̄ekanana ndi k̄inda kamina. Bap̄nga mb̄eyi ndi kākanana na Balasit̄, nin̄ obuulyaga ndi ndab̄ ka ngama, kumbuso yi, baga ndi kaitatanaga na El̄d̄i kye malili nim̄ balyaga ndi otukyogoku ndi k̄ kaki. ²¹ Ka lisȳ nīb̄ b̄ekanana ndi mino, El̄d̄i imokisyaga botu baya b̄ngama, ika ka buliki kaki ba b̄ngama, ap̄nga kanzina kambwa ka bambanz̄. ²² Bambanz̄ bap̄nga ndi kapamikanaga, banabikyaga b̄e: «K̄ḡ bata m̄mbanz̄ n̄ akanzina, a k̄wa liȳ ko kunzi.» ²³ Ko ngbingo yi nin̄ aka n̄, malaika bemoti ka Mombukwono-dosu agyogyisa ndi kye kap̄ḡ ndi Kunzi īb̄ba, ugwa ndi bodulu wakamaga, okwo.

²⁴ K̄wa wa, Lik̄r̄m̄ka ko Kunzi isisilaga ndi k̄ḡb̄e, omisikana ka bapa ba yasi. ²⁵ Niyo Balanaba na Saulo bama ndi ligubo kab̄ ka Yelusalema, biga k̄wa ndi pa imoti na Yuani nin̄ bamakaga ndi ḡni b̄e Maliko.

Bapunogini Balanaba īb̄ na Saulo ka ligubo

13 K̄s̄ wa kanisa ya Atiokia, a ndi na bogyaland̄ na bowonisilo. Luga kab̄, a ndi ni: Balanaba,

Simioni ninɔ bamakaga ndi gɔni be Mɛtɛ Wopi, Lukio mɛtɛ wa Kulɛnɛ, Manaeni ninɔ bopinga ndi na ngama Elɔdi Atipasi se kɛwa Saulo. ² Lisyɛ limoti, ba ndi kabibiso Mombukwono-dosu ni banoginyo gɔni malili. Kɛwa wa, Limbengi-Lotu abikya ndi be: «Itilyoni di Balanaba na Saulo ka ligubo nilɔ nɛmakaga ndi mino.»

³ Kumbusa koginyo malili na kalɛmba, bubisilya kɛwa ndi mabɔkɛ, bɛpá kɛwa ndi ligɛndɛ.

Balanaba na Saulo bogoni ka Kipulo

⁴ Kɛwa wa, Limbengi-Lotu ɛtika ndi Balanaba na Saulo ka lisɛ la Seleukia. Kɛ bɛyɔ, badaka ndi ka bato, baga ko uzu ya Kipulo. ⁵ Niɔ bosila ka Salamɛ, babikya ndi mongoni ko Kunzi ka bandabɛ baya malɛmba ka Bayuda. Yuani-Maliko a ndi pa imoti na ibɛ, anusingyo gɔni ka ligubo.

⁶ Kɛwa wa, bakpata ndi uzu wasi, badwe ka gɛdɛ wa Pafɔ. Kɛ bɛyɔ, batakanya ndi mɛkima banɛkɔ bemoti ninɔ ina ndi be Bala-Yeso. A ndi Muyuda, ivaga ndi abe mugyalandɛ. ⁷ Bikaga ndi na ngama wa iwili bɛyɔ ka Seligio-Pɔɔɔ ninɔ a ndi na yimibo yakpɛ. Ngama yi ninɔ ɛmaka kɛwa ndi Balanaba na Saulo kɛ kaki, kye a ndi na mɛsasa kaɛkana likrɛmɛka ko Kunzi. ⁸ Luki limoti, Ilima (Isi yo lino li nilɔ ka Ligiliki ni mɛkɛpima banɛkɔ) obisa ndi dɔngoso na ibɛ, kye kɛgɛ ndi kapa be ngama abailyi. ⁹ Saulo ninɔ ina ndi gɔni be Pɔɔɔ, otuma ndi na Limbengi-Lotu, anda Ilima bingbangbangba, ¹⁰ iyi aka na iyi be: «Wa mika mumuyoniso, wa mutumo na bokoli bidɛ, wa mɛtɛ wa kɛbɔbɔkɛ kɛgbe! Wakagyigɛ likrɛmɛka la lingɛnɛ! Wasa kɛwa ndɛkɛ kobuna muki ka bopisi baya bungbingbili ka Mombukwono-dosu ngbingo tino? ¹¹ Hɛkana, mbiya wanɛ, Mombukwono-dosu akaugyogyiso, wakagɛna kolobu ya mamɔmɔ. Ko ngbingo bemoti bɛnɛ, wakinigɛ banɛ bata mangbamɛ ma mɔni.»

Kolipyagɛ bata ndi, miso apiyo Ilima bipi, ingya ndi ko biti niɔ yopi. Apɛnga kɛwa ndi kaamama bigbagbagba kakisa mɛtɛ ninɔ akwanana kakpokyoniso.

¹² Niɔ ngama ina likrɛmɛka nilɔ igyonosa ndi lɔ, abinikyaana ndi. A bɛyɔ, likrɛmɛka ka Mombukwono-dosu atɛngana ndi pima.

Pɔɔɔ na Balanaba bogoni ka Atiokia

¹³ Katɛkya ka Pafɔ, Pɔɔɔ na batɛ nilɔ ba ndi na ibɛ badaka ndi ka bato, binda miso ya Peliga ka iwili ya Pamufilia. Kɛ bɛyɔ, Yuani-Maliko ɛsa ndi, iga ka Yelusalema. ¹⁴ Bidukulaga ndi na ligɛndɛ kabɛ katɛkya ka Peliga badwe ndi ka Atiokia ninɔ ka Pisidia. Ka Lisyɛ la kimumbiso, bogulya ndi ka ndabɛ ya malɛmba ka Bayuda, bikonono. ¹⁵ Niɔ bama katangɛlaga ka kitabɛ ya Mɛtɛnɛ ka Musa na niɔ ka Bogyalandɛ, bangama ba ndabɛ ya likungoni yi niɔ, batika ndi mɛmbanzɛ kaɛbikya kɛwa be: «Bomika-mama, makika na

likrɛmɛka nilɔ utumiso bambanzɛ mambengi, makwanana kabikya!» ¹⁶ Pɔɔɔ amaga ndi, ɛgbɛma na mabɔkɛ, ɛbikya be: «Hukononi, ibunu bomikya Bezaledi na ibunu batɛ bagɔɔɔ nilɔ mabibisogo Kunzi!

¹⁷ Kunzi wa livananzo li nili, Kunzi ka Bezaledi upunogoni ndi botitosu. Umbuwisa ndi ngbingo yi ninɔ ba ndi mino bobiko ka Misili. Kumbuso yi, upupisoku ndi pisi ko ngu kaki. ¹⁸ Abinika ndi buti kabɛ ka isa ka byanga banda batekɛbe-bakwanganya. ¹⁹ Kumbuso yi, olumwisaga ndi bevananza madɛya na ika ka Kanana. Ava kɛwa ndi giyo kabɛ, ɛpá livananza kaki be iki lisi-mo kabɛ. ²⁰ Masi nimɔ igyonosa ndi ka byanga banda bamiya bakwanganya na batekɛbe kubukumuti. Kumbuso yi, Kunzi umomosilyo kɛwa ndi botitosu bazozi, kadwe ko ngbingo ka mugyalandɛ Samueli. ²¹ Kɛwa wa, botitosu bakɛnga ndi ngama. Kunzi ɛpá Saulo ninɔ a ndi mika Kisi ka libaba ka Benyamini. Alya ndi bɛngama ka byanga batekɛbe bakwanganya. ²² Kumbuso katɛmba Saulo, Kunzi apá ndi Daudi bɛngama. Kunzi mombukwana-daki abikya ndi ko bulya ka Daudi be: «Naminini Daudi mika Yesɛ, nasyɛ limbengi kɛ kaki, agyaga ndɛkɛ sipananiɔ kami.» ²³ Kunzi ɛwanyaga ndi bomikya Bezaledi mɛtɛ bemoti ka livananza ka Daudi. Mɛtɛ yi ninɔ ina ndi be Yeso, Muhukuso ka Bezaledi.

²⁴ Kambwa Yeso kodoku, Yuani ɛbikyagatɛ ndi bomikya Bezaledi basi be boyikosi yigya kabɛ, bibotisiso. ²⁵ Ngbingo yi ninɔ Yuani a kɛwa ndi mino buwobi na mulibo ma ligubo kaki, uusaga ndi be: «Masimaga be imi ni wani? Imi nakegɛ mɛtɛ yi ninɔ makabɛndaga. Luki limoti, iyi akodoku kumbuso kami. Nakokwononigɛ gɛtɛgɛ kakɛla ligi ya bɛkpakɛ kaki.»

²⁶ Bomika-mama, ibunu livananza ka Abalahamɛ na ibunu batɛ bagɔɔɔ nilɔ mabibisogo, Kunzi otikoku ndi mongoni ma muhukuso mi nima ko bulya kusu.

²⁷ Batɛ ba Yelusalema na bangama kabɛ bakamibagɛ ndi Yeso. Bakotombisyagɛ ndi binza mobiso ka bogyalandɛ nimɔ batangɛlaga ndi ka Masyɛ masi ma kimumbiso. Luki limoti, botulyosa ndi mobiso mi nimɔ pisi kako ngbanga ka Yeso. ²⁸ Gɛtɛgɛ bɛyɔ bakinagɛ ndi mino ibɔ gɛtɛgɛ imoti aka niɔ okwononi ndi be bamwisisi mino, bakɛnga ndi Pilatɛ be bamwi. ²⁹ Niɔ botulyoso masi nimɔ ikpikaga ndi ko bulya kaki, basisoku ndi katɛkya ka mɛsalaba, balumbo. ³⁰ Luki limoti, Kunzi apupisa ndi ka mbɛkɛ. ³¹ Kɛsɔ wa masyɛ mudingi, Yeso upuponilyaga ndi batɛ nilɔ bindaga ndi pa imoti na ibɛ katɛkya ka Galilaya na kadwe ka Yelusalema. Mbiya wanɛ, ibɛ batɛ bi nilɔ ba kɛwa badɛmɛ kaki kambwa ka bambanzɛ. ³² Ibusu takamɛbikyaga kɛwa Mongoni Manza mi nimɔ Kunzi ɛwanyaga ndi botitosu, ³³ otulyosoni ko bulya kusu, puponogo kabɛ, apupisa ndi Yeso ka mbɛkɛ. Ikpikaga ka Mambɛ, kɛpakɛkɔ kwa maba be:

«Iwe wa Mikami mɛlɛkɛ yi,
na lisyɛ li nili, imi niitoni kɛwa abakɛ.»

³⁴ Kunzi apupisatɛ ndi ka mbɛkɛ kye koponi. Abikya ndi bɛ:

«Namɛpátɛ ndɛkɛ bɛbɛngɛ botu na nɪbɔ ba lingɛnɛ, nɪmɔ nawanyaga ndi Daudi.»

³⁵ Kinili, akabikya gɔni ka mobiso magɔɔ bɛ:

«Wakakwananigɛ ndɛkɛ kasa mɛgya-ligubo kakɛ Wotu kapɔ ka mbɛkɛ.»

³⁶ Ngbingo yi nɪnɔ Daudi a mbeyi ndi mino ka ɔbili, agyaga ndi mogubo mɛdɔngɔni bɛyɔ Kunzi akpamyaga ndi mino. Kumbuso yi, okwo, balumba ndi ka kpɔlɔ ka batitaki, apɔ. ³⁷ Luki limoti, mɛtɛ yi nɪnɔ Kunzi apupisa ndi ka mbɛkɛ, kapɔɔ ndi iyi.

³⁸ Bomika-mama, wiboni ambɛ: Na lisyɛ li nɪli, minisono na mɛpɪlya pisi ka Yeso. Gɛtɛgɛ mɛtɛɛ ka Musa aka kakwananagɛ ndi kamɛkɛlaga ka bɛnyɛ. ³⁹ Luki limoti, mɛtɛ wasi nɪnɔ abaya Yeso, inisononi na bungbingbili. ⁴⁰ ƐƐƐ, wiminyonito nɛki kye kamusilyonito nɪlɔ ikpikaga ka bakitabɛ ka bogyalandɛ bɛ:

⁴¹ «Ibunu batɛ bakibinika, hukononi!

Gwoni ombombo, tukyoni ko misa ka mi!
Kye, imi, nakamɛgyɪlya likrɛmɛka limbanga,
bakamɛtɛmbɛlyaga yi, makabinikyanigɛ!»

⁴² Niyo Pɔlɔ ibɛ na Balanaba bopupa ndi ka ndabɛ ya malɛmba, bɛbikya ndi bɛ bigilyitɔ bata mɛtɛɛ mi nɪmɔ aka mɔ ka lisyɛ la kimumbiso nɪlɔ akodoku. ⁴³ Kumbusa wa musilyoni, Bayuda budingi na batɛ bi nɪbɔ babaya ndi ka kanisa ka Bayuda, babɛɛ ndi Pɔlɔ na Balanaba, bananzina na ibɛ, banutumiso mambengi bɛ bakosononitɔgɛ na maziyo ko Kunzi. ⁴⁴ Ka lisyɛ la kimumbiso lagɔɔ, bambanzɛ banda basi ba gɛdɛ bamɛmɛkana ndi kaɔkana likrɛmɛka ka Mombukwono-dosu. ⁴⁵ Niyo Bayuda bɛmina bambaza ka bambanzɛ bɛyɔ, botuma ndi na imi bidɛ. Bapɛngɛ kɛwa ndi koyikoso di masi nɪmɔ Pɔlɔ a ndi kabikyaga, babubiso bitu. ⁴⁶ Kɛwa wa, Pɔlɔ ibɛ na Balanaba bɛbikya ndi ni bakegɛ na kɛbangakɛ bɛ: «Okwononi mbeyi bi bɛ bamɛbikyagi ibunu Bayuda likrɛmɛka ko Kunzi. Yeki makegɛ kabailya, manimina bɛ makokwononigɛ na ɔbili wa benze na benze, kinili, ibusu takaaga kɛwa miso ka batɛ nɪbɔ bakegɛ Bayuda. ⁴⁷ A bɛyɔ, Mombukwono-dosu atikpamyaga ndi bɛ:

«Nɛpɛnaga ndi kaiko bɛngbanganya ka batɛ bagɔɔ, kokpokyoniso mongoni ma muhukuso kadwɛ ka mulibo ma ɔbili.»

⁴⁸ Ngbingo yi nɪnɔ batɛ bi nɪbɔ bakegɛ ndi Bayuda bɛkana mino bɛyɔ, bogwa magyaga. Bobibisa ndi likrɛmɛka ko Mombukwono-dosu. Basi nɪbɔ Kunzi ɛpɛnaga ndi ka ɔbili wa benze na benze, babailya ndi. ⁴⁹ Likrɛmɛka ko Mombukwono-dosu itɛlyana ndi ka mutili mi nɪmɔ masi. ⁵⁰ Luki limoti, Bayuda buvikimosaga kɛwa ndi boko nɪbɔ bakimibisikono ka bagɛdɛ nɪbɔ babibisaga ndi Kunzi pa imoti na batɛ bagɔɔ bakinisono ka bagɛdɛ. Batɛ bi nɪbɔ bɛgyaga

kɛwa ndi Pɔlɔ na Balanaba, bukpumyo kɛ kabɛ. ⁵¹ Ba-ga ndi ni banibɛmaga libungu la bakagba kabɛ, † binda ndi ka gɛdɛ yi nɪnɔ ina bɛ Ikonio. ⁵² Kɛ ka Atiokia kɛ, babibya botigala ndi ni botumini na magyaga na Limbengi-Lotu bidɛ.

Pɔlɔ na Balanaba bakabikyaga Mongoni Manza ka Ikonio

14 Kɛ ka Ikonio kɛ, Pɔlɔ na Balanaba bogulya ndi ka ndabɛ ya malɛmba ka Bayuda. Mɛnzina kabɛ ɛdwa ndi bambanzɛ mambengi, batɛ budingi babailya ndi, iki Bayuda na gɛtɛgɛ batɛ nɪbɔ bakegɛ ndi Bayuda. ² Luki limoti, Bayuda nɪbɔ bakabailya ndi bɛ, buvikimosogo batɛ nɪbɔ bakegɛ ndi Bayuda kamɛya nɪbɔ babailya ndi. ³ Gɛtɛgɛ bɛyɔ, Pɔlɔ na Balanaba bika ndi mututu manda ka Ikonio. Ba ndi bakigɛmya ka Mombukwono-dosu, banzinaga ndi ni bakegɛ na kɛbangakɛ. Iyi Mombukwono-dosu ɛpá ndi ngu yigya makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga na mokingyosi. Owonisa ndi gɔni bɛ nɪlɔ ba ndi kabikyaga ko bulya maziyo kaki a ndi la lingɛnɛ. ⁴ Kɛsɔ wa gɛdɛ, bambanzɛ bigbananaga ndi: lidu limoti a ndi ka nakpangbala ka Bayuda, lagɔɔ ka batɛtɛmbwa.

⁵ Bayuda, batɛ nɪbɔ bakegɛ ndi Bayuda pa imoti na bangama kabɛ, bɛkanana ndi kaugyogyiso Pɔlɔ na Balanaba na kamwɔ na matamɛ. ⁶ Niyo Pɔlɔ na Balanaba bɛkana mino likrɛmɛka li nɪlɔ, bapikita ndi miso ya bagɛdɛ ba Likaonia bi nɪba: Lusetula, Delibe na buwobi-buwobi yi. ⁷ Kɛ bɛyɔ, bidukulaga ndi gɔni kabikyaga Mongoni Manza.

Pɔlɔ na Balanaba bakabikyaga Mongoni Manza ka Lusetula

⁸ Kɛ ka Lusetula, a ndi na alɛkɛ bɛmoti nɪnɔ ibɛkɛta ndi zegesi, kakpakanagɛ. ⁹ Lisyɛ limoti a ndi kamɛkana Pɔlɔ ni akanzina. Pɔlɔ anda kɛwa ndi bɪngbangbangba, ina bɛ a na baya niyo akwanana kahukuso. ¹⁰ Iyi aka ndi na iyi na liyɛ lapɛ bɛ: «Wamaga!» Alɛkɛ nɔ aka ndi bindɔmɛ, amaga, apɛngɛ kakpakyana. ¹¹ Niyo bambaza ka bambanzɛ ba Likaonia bina nɪlɔ Pɔlɔ agya ndi lɔ, bapamikanaga ndi na liva-kɛkabɛ bɛ: «Bokunzi biitini abɛ bambanzɛ, bosiliniku kɛnɛ ku kusu.»

¹² Balɛka ndi Balanaba bɛ Zeusi, Pɔlɔ bɛ Elime ††, kye iyi nɔ anzinaga ndi. ¹³ Kumu bɛmoti ka Zeusi odoku ndi kunzi wa mupumi ma gɛdɛ na bangɔmbɛ bomumu bi bubongogini maɛwa. Bɛkanana ndi na ambaza ka bambanzɛ bɛ bupiku batɛtɛmbwa ka apɛɛ.

¹⁴ Luki limoti, niyo Balanaba na Pɔlɔ bɛkana mongoni mi nɪmɔ, biyibaga ndi botu, binda kɛwa ndi bigala-gala luga wa ambaza ka bambanzɛ, banapamikanaga bɛ:

† 13:51 Wanda ka Luka 10:11. †† Ka kanisa ka Bagiliki, Zeusi a ndi lino ka ngama ka bokunzi, Elime nɪlɔ ka atɛtɛmbwa kabɛ.

¹⁵ «Bomika-mama, ko bulya iki yo mo mino kagya beyo? Ibusu ta bambanzu, mudoŋgoni abe ibunu goni. Kika ni takamubikyaga Mongoni Manza a kye wosoni makrumuka ma gballi, mamigilyoku Kunzi walingunu nino agya ndi lisyu, litombu, mobo na masi nimo a kusu yi. ¹⁶ Ka bundeli ndi, Kunzi usa ndi bambanzu basi kagya beyo binaga ndi mino. ¹⁷ Luki limoti, Kunzi kasagu ndi kaiwoniso pisi kagya bunza. A beyo, amulukusyaga mwayi, amupa masulu ma botiko ka bongbingo bi, amupa malili, amutumisa na magyagya bidu.» ¹⁸ Gutugu munzina mi nimo, Pulu na Balanaba ba ndi na bukpeki-kpeki aka kamubikya bambaza be bakuponitogu arepe.

¹⁹ Bayuda nibo botukyoku ndi ka Atiokia na Ikonio, bavikimosaga ndi ambaza ka bambanzu. Batu bi nibo bayipaga ndi Pulu na matamu, baluto kunzi wa gudu, banasima be okwini. ²⁰ Luki limoti, niyo babifya bamumukana ndi ka kpulu kaki, Pulu amaga ndi, iga ka gudu. Bugala bi, baga ndi na Balanaba ka Delibe.

Pulu na Balanaba bigini ka Atiokia

²¹ Pulu na Balanaba babikyaga ndi Mongoni Manza ka gudu wa Delibe, binisono na babifya budingi. Kumbuso yi, biga ndi ka gudu wa Lusetula, wa Ikonio na wa Atiokia nino ku ka Pisidia. ²² Ku beyo, butumisa ndi babifya mabengi, bubikya be bigwinonogi yaru ka baya. Bubikya ndi goni be: «Tokwononi kakitaga ka bukpeki-kpeki budingi kambwa kaingyo ka Bungama ko Kunzi.» ²³ Pulu na Balanaba bupunilyaga ndi bazee ka bakanisa yimoti-yimoti. Kumbuso kalamba na koginyo malili, bubisa ndi ka mabuku ka Mombukwono-dosu nino babinikyana ndi.

²⁴ Kumbuso yi, Pulu na Balanaba bakitanaga ndi ka iwili ya Pisidia, badwe ka Pamufilia. ²⁵ Bubikyaga ndi goni bambanzu Likrumuka ko Kunzi ka Peliga. Kumbuso yi, baga ndi ka Atalia. ²⁶ Katukya wa, badaka ndi ka bato, biga ka Atiokia, ku, bubisa ndi mino ka mabuku ko Kunzi ka ligubo nibo ba ndi ni bogyini.

²⁷ Niyo bosila ndi ka Atiokia, bamumela ndi batu ba kanisa, butumbulyaga masi nimo Kunzi ugyilya ndi. Butumbulyaga goni beyo Kunzi uhukwilya ndi mino batu nibo bagegu ndi Bayuda mupumi ma baya. ²⁸ Pulu na Balanaba basyeyu ndi bata bindi pa imoti na babifya.

Bambanzu bakagya bodongoso ko bulya simuiso

15 Batu bemoti-bemoti botukyoku ndi ka Yudea, bosya ka Atiokia. Ku beyo, barunga ndi katiwa batu nibo babaya ndi be: «Makikusisi mudoŋgoni beyo mutuu ka Musa abikya mino, makakwananigu kainisono na muhukuso.» ² Likrumuka atukya ndi ka bakriba, Pulu na Balanaba barunga ndi kasaana na batu bi nibo. Bukkanana kuwa ndi be Pulu, Balanaba pa

imoti na batu bagogo luga kabu badaki ka Yelusalema kainzinzinyoku pa imoti na batutumbwa na bazee ba kanisa ko bulya likrumuka li nibo.

³ Ka ligundu li nibo, kanisa upa ndi makrumuka nimo okwononi kabinika buti kabu. Bakitanaga ndi ko giyo ya Foinikia na Samalia, banatumbulaga beyo batu nibo bagegu ndi Bayuda babaya ndi mino Kunzi. Mongoni mi nimo upa ndi bakilisito magyagya kuge. ⁴ Niyo bosilo ka Yelusalema, kanisa, batutumbwa pa imoti na bazee ba kanisa butilya ndi. Kuwa wa, butumbulyaga ndi masi nimo Kunzi ugyilya ndi. ⁵ Luki limoti, Bafal-isayo bemoti-bemoti nibo babaya ndi, bamaga ndi, babikya be: «Okwononi be batu nibo babaya ni bagegu Bayuda bikusisi, bukumya kagya mutuu ka Musa.»

⁶ Kuwa wa, batutumbwa pa imoti na bazee ba kanisa bamumukana ndi kakuma likrumuka li nibo. ⁷ Niyo bagya bodongoso bindi, Petee amaga ndi, iyi aka ndi na ibu be: «Bomika-mama, makaiba be Kunzi epunogoni ndi ndeli aka luga kunu kabikyaga Mongoni Manza ka batu nibo bagegu Bayuda, be kye bukanu, babailya. ⁸ Kunzi nino ibaga mabengi ka bambanzu, owoniso be uhukwilyoni ndi batu bi nibo bagegu Bayuda pisi kupa Limbengi-Lotu, mudoŋgoni beyo atipa ndi mino goni ibusu. ⁹ Iyi kamakyagu ndi libaba luga kusu na ibu, obubisa ndi mabengi kabu bitu kye baboilyoni. ¹⁰ Mbiya wanu, ko bulya iki yo makegu mino kabanga Kunzi? Makapa kaubinikiso babifya buti ba likumbogi nibo iki botitosu, iki ibusu bamombukwono-dosu takakwananigu ndi kabinika? ¹¹ A beyo, ta na baya ambe tinisana na muhukuso pisi ka iziyo ka Mombukwono-dosu Yeso mudoŋgoni abe ibu.»

¹² Kuwa wa, batu basi nibo ba ndi wa badakyana ndi biwo. Barunga ndi kamukana Pulu ibu na Balanaba beyo ba ndi mino katumbulaga mokingyosi masi na makrumuka mumbanga-mbanga nimo bagya ndi ko ngu ko Kunzi ka batu nibo bagegu Bayuda. ¹³ Niyo bama kanzina, Yakubu aka ndi be: «Bomika-mama, imukononi mbeyi! ¹⁴ Simoni atitumbulyogini beyo Kunzi ubuulyaga ndi mino batu nibo bagegu ndi Bayuda katukya ka bundeli, kye ipunilyagi livananza limoti luga kabu. ¹⁵ Likrumuka li nibo a mudoŋgoni na munzina ka bogyalandu beyo ikpikaga mino ka Mobiso Motu be:

¹⁶ «Kumbusa wa likrumuka li nibo, nigokuto ndeke, nomosa ndeke bata ndabu ka Daudi niyo odukana ndi,

nopikatu ndeke bata,

nomosa bigbu,

¹⁷ kye batu bagogo basi bamigilyiku Mombukwono-dosu,

iyo, batu ba mababa masi nimo nipunilyaga ndi, biki batu kami bikpe.

¹⁸ Mombukwono-dosu abikya beyo, obikyoni ndi likrumuka li nibo ndeli.»

¹⁹ Yakɔɔ idukulaga ndi kanzina be: «Kinili, imi, na na mɛtamanagi ambɛ kokwononigu kaubukutisilyo batɛ nɪɔ bamigilyoku Kunzi ni bakegɛ Bayuda makpɛmɛka nganga. ²⁰ Luki limoti, okwononi tukpikilyi be: bakulyonitɔgɛ banyama bi nɪɔ bɛpɔga ka bokunzi, basi bɛdanda, bakulyonitɔgɛ banyama bi nɪɔ bɛmɔwɔgɔ kani budulini basɔngɛ ikani kalya bangɛ ²¹ A bɛyɔ, katɛkyɔ ka bɛndɛli, bambanzɛ bopungoni ndi kabɪkyɔga Mɛtɛɛ ka Musa ka bagɛdɛ basi. Ka masyɛ masi ma kimumbiso, bikaga ndi katangɛlaga gɔni Mɛtɛɛ mi nimɔ ka bandabɛ baya malɛmba ka bayuda.»

Butikilyini bakilisito ba Atiokia balɛwa

²² Kɛwa wa, batɛtɛmbwa, bazɛɛ ba kanisa na kanisa wasi bɛkanana ndi kaɛpɛnaga bambanzɛ luga kabɛ, na kaɛtika pa imoti na Pɔɔ ibɛ na Balanaba ka Atiokia. Bapɛnaga ndi Yuda ninɔ ina ndi gɔni bɛ Balisaba na Sila. Balɛkɛ baba bi nɪɔ ba ndi batɛ ba kinisono luga ka bakilisito. ²³ Bɛtika kɛwa ndi na balɛwa yi nimɛ: «Ibusu batɛtɛmbwa na bazɛɛ ba kanisa tamumuusogito ibunu bomomосу ka baya nɪɔ bakegɛ Bayuda kɛ ka Atiokia, ka Sulia na ka Kilikia. ²⁴ Tukoni bi bɛ batɛ bemoti-bemoti botukyi bi kɛnɛ ni takukpomyigɛ, bindo bi kamugbomiso na kamunzingimoso bamɛ na mɛnzina kabɛ. ²⁵ Kinili, tukononi bi pa imoti kaɛpɛnaga bambanzɛ na kamɛtikilya. Batɛ bi nɪɔ bakpakyanaga pa imoti na bomomосу ba limbengi bɛyɔ ka Balanaba na Pɔɔ, ²⁶ ibɛ bapɔni ɔbili kabɛ kagugubyo Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito. ²⁷ Tamutikilyito gɔni Yuda na Sila. Ibɛ bɔ bamɛtɛmbɛlyaga bingbanganya mongoni mi nimɔ tamukpikilyi mɔ. ²⁸ A bɛyɔ, Limbengi-Lotu pa imoti na ibusu tini bi binza bɛ takamubinikisoni bata likumbogi lagɔgɔ. Luki limoti, mokwononi kagya be: ²⁹ Makolyonitɔgɛ makɔɔ ka banyama nɪɔ bɛpɔga abɛ apɛpɛ ka bokunzi, makolyonitɔgɛ bangɛ, makulyonitɔgɛ banyama bi nɪɔ bɛmɔwɔgɔ kani budulini basɔngɛ, wosoni bɛdanda. Makagya bɛyɔ, iba mogyini binza. Tamumuusogito bata.»

³⁰ Ka mulifo, Pɔɔ, Balanaba, Yuda pa imoti na Sila batɛkyɔ ndi, baga ka Atiokia. Kɛ bɛyɔ, bɛmɛmɛla ndi bakilisito basi, bɛpɔ balɛwa yi ninɔ. ³¹ Niɔ batangɛlaga ndi, bogwa magyagya, mambengi utumo. ³² Yuda na Sila nɪɔ ba ndi bamombukwana-dabɛ bi bogyalandɛ, butumisa ndi bakilisito mambengi na bumomoso ka baya pisi ka mɛnzina dididi. ³³ Bagya mbeyi bata ndi mino masyɛ kɛ bɛyɔ. Kumbuso yi, bakilisito bɛpɔ ndi ligɛndɛ ka maziɔ kaiga ka batɛ nɪɔ butikoku ndi. [³⁴ Luki limoti, Sila ina ndi binza kotigolo kɛ bɛyɔ.]

³⁵ Pɔɔ na Balanaba basyɛsyɛ ndi mbeyi bata mino ka Atiokia kɛ. Kɛ bɛyɔ, bikaga ndi kowonisilo na kabɪkyaga

ga pa imoti na batɛ bagɔgɔ budingi likpɛmɛka ka Mombukwono-dosu.

Pɔɔ bosononini na Balanaba

³⁶ Kumbusa wa masyɛ makedɛ, Pɔɔ abɪkyɔ ndi Balanaba be: «Tigi kaɛndaga bakilisito ka bagɛdɛ basi kɛ tabɪkyaga ndi mino mongoni ko Mombukwono-dosu, tiniku mbeyi bɛ ba bɛ.» ³⁷ Balanaba a ndi wakitɛlyɔ bɛ baga pa imoti na Yuani ninɔ bamakaga ndi gɔni bɛ Malikɔ. ³⁸ Luki limoti, Pɔɔ akya ndi limbengi limoti, kɛ yi Yuani ɛsa ndi bɪgbɛ ka Pamufilia, akya ndi kaɛnda pa imoti na ibɛ ka ligubo. ³⁹ Pɔɔ na Balanaba badwanana ndi kadwɛ kɛ kwa kɛ basanana ndi mino. Balanaba ava kɛwa ndi Malikɔ, badaka ka bato, baga ko uzu wa Kipulo. ⁴⁰ Niɔ bakilisito bɛlɛmbilya, Pɔɔ ava kɛwa ndi yi Sila, baga. ⁴¹ Bakitanaga ndi luga wa iwili ya Sulia na niɔ ya Kilikia. Kɛ bɛyɔ, Pɔɔ utumisa ndi batɛ ba makanisa mambengi.

Timotio bogoni pa imoti na Pɔɔ ibɛ na Sila

16 Pɔɔ osila kɛwa ndi ka Delibe, kumbuso yi, ka Lusetula. Kɛ bɛyɔ, a ndi na mɛbɪbya bemoti ninɔ ina ndi bɛ Timotio. Amaki a ndi Wabayuda, na a ndi ni abinikyonini Kunzi, luki limoti, abaki a ndi yi Mugiliki. ² Bakilisito nɪɔ bikaga ndi ka Lusetula na ka Ikonio babibaga ndi Timotio kɛgbɛ. ³ Pɔɔ a ndi kapa bɛ biki kakpakyanaga na yi. Akusiso kɛwa ndi kɛ Bayuda bikaga ndi ka iwili yi niɔ. A bɛyɔ, batɛ basi bibagatɛ ndi bɛ abaki a Mugiliki. ⁴ Ka bagɛdɛ basi nɪɔ bakitaga ndi mino, bikaga ndi kaɛbɪkyaga babɪbya mɛtɛɛ nimɔ ipá ndi na batɛtɛmbwa na bazɛɛ ba kanisa ya Yelusalema. Bɛbɪkyaga ndi bɛ babɪ mɛtɛɛ mi nimɔ. ⁵ Makanisa isisilaga kɛwa ndi kangata ka baya, babɪbya bonobwa masyɛ masi.

Bamokini Pɔɔ ka Makedonia

⁶ Pɔɔ na batɛ nɪɔ binda ndi kabiso, bakitanaga ndi pisi aka ko giyo ya Fuligia na Galatia, kɛ Limbengi-Lotu ɛpakya ndi kabɪkyaga Mongoni Manza ko Kunzi ka iwili ya Azia. ⁷ Niɔ bosilo buwobi na Misia, bakingila kaaga ka iwili ya Bitinia, luki limoti, Limbengi ka Yeso ɛpakya. ⁸ Kinili, bakitanaga kɛwa ndi pisi ka Misia, bosya ka Tolowasi. ⁹ No biti, Pɔɔ alɛtaga ndi nziki. Amina ndi Mumakedonia bemoti wakamaga kambwa kaki, anɪtatanaga na yi, anabɪkyɔ be: «Kikiliki, tisingyokuto gɔni kɛnɛ ka Makedonia!» ¹⁰ Kumbuso wo nziki yi niɔ, takisa ndi kaaga bigala ka Makedonia. A bɛyɔ, ta kɛwa ndi ni tibini bɛ Kunzi nɔ atimoki kaɛnda kabɪkyaga Mongoni Manza kɛ bɛyɔ.

Ludia abinikyonini Mombukwono-dosu

¹¹ Kɛwa wa, tadaka ndi ka bato, tatɛkyɔ ka Tolowasi wa, taga ngbingbili ko uzu wa Samotilake. Bɛgala bi,

tosila ndi ka Neapoli. ¹² Katukya ke, taga ndi ka Filipi ninc gudde wa mambwa ka iwili ya Makedonia. Baluma bo bandaga ndi gudde yi ninc. Tagya ndi mino masye ke beyo. ¹³ Ka Lisyé la kimumbiso, topupa ndi kunzi wa gudde, taga ka mutili mo libo. A beyo, ta ndi kasima ambe tatakanyatse pa ya malumba. Tikonono kewa ndi, tarunga kanzina na boko bi nibo ba ndi bemumukana ke beyo. ¹⁴ Lugo ko boko bi nibo, bemoti a ndi Wabatu-atela, ina ndi be Ludia. Agabaga ndi botu bayangbungbe baya ligabe lapse, anabanga Kunzi. Muko yi ninc atimukanagatse ndi, Mombukwono-dosu ahukwa ndi limbengi bikpo kakana binza likrumuka nilo Polo abikyaga ndi. ¹⁵ Kumbuso yi, ibotisisa ndi na ndabe kaki. Atitikisyo, iyi aka be: «Makina be nabinikonini Mombukwono-dosu ka lingene, doniku kaiko ke kami.» Otiwolya ndi bindondondondo.

Bagwini Polo ibe na Sila ka boloko

¹⁶ Lisyé limoti, ngbingo yi ninc ta ndi mino kaina ka malumba, muga-ligubo bemoti muko yi atikpudoku ndi. Muga-ligubo yi ninc a ndi na limbengi la benye nilo awonilaga ndi kabikyaga makrumuka nimo kani-gyosigwe. Bugyalandse bi nibo epaga ndi bambekwaki buyi budingi. ¹⁷ Arunga ndi katibibya ibusu na Polo, anapamikanaga be: «Bate nibana ba bagyaligubo ko Kunzi ninc Kewe-Kegbe. Bakamawanya pisi niyo makwanana mino kainisono na muhukuso.»

¹⁸ Keso wa masye makre, agyaga kewa ndi beyo aka yo. Ka mulibo, limbengi akundumana ndi Polo, oyikono, iyi aka na limbengi la benye be: «Nakabikya ko lino ka Yeso-Kilisito ambe pupo ka muko yi nime!» Ko ngbingo yi ninc aka ko, limbengi la benye aka ndi bindede.

¹⁹ Niyo bamombukwana muko yi ninc bina be izangiya kabse osyini, bugwi kewa ndi Polo ibe na Sila, burupisa ka pa yangba kambwa ka bangama. ²⁰ Busilisa ndi kambwa ka bazosi ka Baluma, ibe aka be: «Bate bi niba ba Bayuda, baputini gudde kusu.

²¹ Bakowonisilo yigya yi niyo ibusu Baluma takobingisyogise ikani kagya yi.»

²² Kewa wa, mambengi ekandikanaga ndi bate nibo ba ndi ka ambaza wa bikreki-kreki ko bulya ka Polo ibe na Sila. Bazosi bakpamyandi be benye ndumbu, betini pimbo. ²³ Niyo bura kakaba, bedikita ka boloko, bakpamyandi zambe be ubuulyogi binza. ²⁴ Ngbingo yi ninc bakpamyandi mino zambe beyo, makya ndi ka kaso ka pa yakpwo, makyaga magwe ka krekre.

²⁵ Lugo wo biti, Polo ibe na Sila ba ndi kalumba, banimbila kabibiso Kunzi ni bate ba boloko bagogo banumukana. ²⁶ Ko ngbingo bemoti aka, azigizo wapse azukela ndi mubumbe ma ndabe ya boloko. Wa aka wa, pumi yasi oukwikanaga ndi, baselegeni ka bate basi ba boloko batinikaga ndi bitututu. ²⁷ Niyo zambe ozuzuko, ina ndi pumi bikpokpo, anyo kewa sabi kaki

bekye imwi kye a ndi kasima be bate ba boloko bokyogini. ²⁸ Luki limoti, Polo apamikana ndi be: «Wakimwonitoge, ta basi wa aka wa!»

²⁹ Kewa wa, zambe no akunga ndi tala, ogulyo bigalagala ka ndabe ya boloko, ogwa ndi kambwa ka Polo na Sila ni nzyi anatwa bikyakyakya. ³⁰ Kumbuso yi, upupisa ndi, umuusa be: «Ibunu bababa, okwononi be nanyi beni kainisono na muhukuso?» ³¹ Basikisya ndi be: «Mubiniyana Mombukwono-dosu Yeso, winisono na muhukuso, iwe pa imoti na ndabe kake.» ³² Kewa wa, babikyaga ndi Mongoni Manza ka Mombukwono-dosu pa imoti na bate ba ndabe kaki basi. ³³ Ko ngbingo yi ninc aka ko wo biti ko, zambe uva ndi, esekesa bapwayi bingwe. Wa aka wa, babotisa ndi, iyi pa imoti na ndabe kaki basi. ³⁴ Kumbuso yi, aga ndi na Polo ibe na Sila ke kaki, epa malili. Aluke no pa imoti na ndabe kaki yasi bogwa ndi magyagya, kye ba ndi ni babinikonini Kunzi.

³⁵ Niyo lisyé asye, bangama ka bazosi betika ndi bambanze kabikyoku zambe be usisi. ³⁶ Zambe atembulyaga ndi Polo mongoni mi nimo be: «Bazosi botikiku maye be namusisi. Mbiya wane, makwanana kewa kopuro, maga na maziyo.» ³⁷ Luki limoti, Polo ebikya ndi bate nibo butikoku ndi be be: «Batitinisisi bi fimbo ka pa yangba ni bakatisombisige, batimakya ka boloko. Wina se ta bomikya Baluma. Mbiya wane, ko bulya iki yo bakapa katipupiso bipese? Kigyosigwe! Bodukuno ni ibe aka bamombukwana-dabe bi katipupiso yi!»

³⁸ Bate bi nibo biga ndi, betembulyaga bangama likrumuka li nilo. Niyo bukana be Polo na Sila ba bomikya Baluma, babanga ndi benye. ³⁹ Kewa wa, bodoku ndi, bitatanaga na ibe, busiso. Kumbuso yi, bebikya ndi be bopupi ka gudde yi ninc. ⁴⁰ Ngbingo yi ninc Polo na Sila bopupa ndi mino ka boloko, binda ka ma Ludia. Ke beyo, binanana ndi na bakilisito, butumisa mambengi, kumbuso yi, baga ndi ibe.

Polo ibe na Sila banaga ka Tesalonika

17 Polo ibe na Sila baga ndi pisi ka gudde wa Amufipoli na Apolonia, bosila kewa ndi ka Tesalonika ke Bayuda ba ndi mino na ndabe ya malumba.

² Mefongoni beyo Polo agyaga ndi mino kambwa, ogulya ndi ke beyo. Ka Masye ma kimumbiso masaa, bikaga ndi kagya bodongoso na ibe ke ko bulya Mobiso Motu. ³ Ikaga ndi katembulyaga, anowoniso be okwononi Kilisito igyogiyisi, opupoku ka mbekwe. Iyi aka ndi na ibe be: «Yeso yi ninc, nakamabikyaga Mongoni Manza ko bulya kaki, iyi ni Kilisito.»

⁴ Niyo Bayuda bemoti-bemoti bukana likrumuka li nilo, babaya ndi, babye kewa ndi Polo na Sila. Bagiliki budingi nibo babibisaga ndi Kunzi pa imoti na boko bakre bakinisono, babaya ndi goni.

⁵ Luki limoti, Bayuda bagɔɔ botuma ndi na imi bide. Bepunaga ndi na ligundu bawanza bemoti-bemoti nibo bayigya yanye. Bamumula kewa ndi ambaza wasi kavikimanaga ka gudu, бага ndi ka ndabu ka Yasoni kakisa Pɔɔ na Sila bivaka-vaka bekye bupupisi ko misa ka bambanzu. ⁶ Yeki bakuminagu ndi, бага kewa ndi na Yasoni pa imoti na bakilisito bemoti-bemoti bidadadada ko misa ka bangama ba gudu ni banapamikanaga be: «Batɔ bi niba baputini zbilɔ wasi, mbiya wanɔ, bodwiniku kewa gɔni wanɔ, ⁷ Yasoni nɔ utilyi bi kɔ kaki. Batɔ bi nibana basi bakege kabye mutɔ ka ngama mudingi wa Lema kye bakabikya be atɔ na ngama wagɔɔ nɔɔ ina be Yeso.» ⁸ Likrumaka li nilɔ utɔla ndi batɔ bakru na bangama ba gudu, ⁹ busiso kewa ndi Yasoni ni bikolyogini.

Pɔɔ na Sila bogoni ka gudu wa Belɔya

¹⁰ Niyo biti olipyo, bakilisito bamogosa ndi Pɔɔ na Sila ka gudu yi nɔɔ ina be Belɔya. Niyo bosilo kɔ beyo, бага ka ndabu ya malumba ka Bayuda. ¹¹ Batɔ bi nibo kɔ ba ndi banza kakitaga Batesalonika. Ba ndi kabailya Likrumaka ko Kunzi na musasa makru. Masye masi, bakrimaga ndi Mobiso bekye bibi be likrumaka nilɔ Pɔɔ ukibiyaga ndi, a ndi la lingunɔ. ¹² Budingi luga kabɔ babailya ndi. Luga ka Bagiliki, boko bakinisono na baluku budingi babailya ndi gɔni. ¹³ Niyo Bayuda ba Tesalonika bukana be Pɔɔ akabikya gɔni Mongoni Manza ko Kunzi ka Belɔya, бага ndi kɔ beyo, barunga gɔni kapá ipumbɔ na kavikimosogo bambaza ka bambanzu. ¹⁴ Ko ngbingo yi nɔɔ aka nɔ, bakilisito bamogosa ndi Pɔɔ miso yo libo lidingi, luki limoti, Sila na Timotio basikana mbeyi ndi ibɔ wa aka wa. ¹⁵ Batɔ nibo binda ndi kabiso Pɔɔ, basilisa ndi ka gudu wa Atene. Kumbuso yi, bigoku ndi ka Belɔya na mayɔ niyo Pɔɔ utikilyoku ndi Sila ibɔ na Timotio be bindi katakanya bigala-gala.

Pɔɔ a kewa ka Atene

¹⁶ Ngbingo yi nɔɔ Pɔɔ a ndi mino kabɔndaga Sila na Timotio ka Atene, a ndi no kumbu kegbe kye gudu yi nɔɔ a ndi wakigemya ka gbilitɔ. ¹⁷ Agyaga ndi bodongoso na Bayuda na batɔ bagɔɔ nibo babangaga ndi Kunzi kɔɔ wa ndabu ya malumba. Ka bapa baya musilyoni, ikaga ndi na bodongoso masye masi na batɔ nibo bosilyanaga ndi na ibɔ. ¹⁸ Batɔ ba kimibo bemoti-bemoti ka lidu ka Bepikulio na ka Basitoiko, barunga ndi bodongoso na iyi. Bemoti-bemoti luga kabɔ bu-usaga ndi be: «Tongolobi muna a mbeyi kapa kabikya bɔ?» Bagɔɔ babikya ndi be: «Akainisono abe a mubibikya wo mongoni ko bokunzi bo di.» Ba ndi kanzina beyo kye Pɔɔ a ndi kabikya Mongoni Manza ko bulya ka Yeso na beyo opupoku ndi mino ka mbuku. ¹⁹ Bava kewa ndi Pɔɔ, бага na iyi ka Pa Yidingi niyo

balikyaga ndi be «Aliyɔpagɔ», bamuusa ndi be: «Wakwananatu katitumbulya isi ya mutɔ mambiya nimɔ wakapá? ²⁰ Wakatibikyaga makrumaka mo di. Ta neki kapa kaiba ambe niyo yasi isi yi ni iki.» ²¹ A beyo, batɔ ba Atene basi pa imoti na bobiko nibo bikaga luga kabɔ bokitisaga ndi bongbingo kabɔ bayasi kabikyaga na kankana bomongoni bayambiya.

²² Kewa wa, Pɔɔ amaga ndi kambwa ka batɔ nibo ba ndi ka Aliyɔpagɔ wa, iyi aka be: «Ibunu batɔ ba Atene, nakaina abe mabaipá ko bokunzi kegbe. ²³ A beyo, wa no bi mino kalingyo gudu kunu, ninagatu bi bapa nibayo mubibisogo mino bokunzi kunu. Ninito bi gɔni gbɔɔ yimoti ni bokpikini mino be: «A ko bulya ko kunzi yi nɔɔ takamibogigɔ.» Kinili, imi, nakamubikyaga Mongoni ka nɔɔ mabibisogo ni makege kamibo. ²⁴ Kunzi yi nɔɔ agya ndi zbilɔ na masi nimɔ a kɔɔ yi, iyi nɔ a Mombukwana lisyɔ na litumbɔ, kikogigɔ na bandabu nibayo bambanzu bokogoo. ²⁵ Kegu na nza yi be bambanzu bagugubyi abe kika na yangya. A beyo, iyi nɔ upága batɔ basi zbilɔ, muyukumi na makrumaka masi. ²⁶ Katukya ka mumbanzu bemoti, agya ndi mababa ka bambanzu kye biki ka zbilɔ wasi. Ubisilyaga ndi bongbingo na lili ka bogiyo. ²⁷ Kunzi agya ndi beyo kye bambanzu bakisi. Gutugu bakiko kakisa ni bakazakadaga, bakwananatu aka kamina. Wina se, Kunzi a buwobi na ibusu basi yikaka-yikaka. ²⁸ A beyo:

«Ta na zbilɔ ko bulya kaki, tanigyigyilya na takaidukulogo kaiko na zbilɔ.»

A mɔɔngɔni beyo bemoti-bemoti ka bayoko kunu babikya ndi mino be:

«Ta gɔni ibusu bomikaki.»

²⁹ Yeki ta bomiko Kunzi, takikonitɔgu na tamanaga ambe akwanana kaika mɔɔngɔni abe kunzi yi nɔɔ bagyaga na ɔɔ, na ngweyi ikani litalɔ niyo bambanzu bagya na begegele na yimibo. ³⁰ Luki limoti, Kunzi kege bata kaanda bongbingo nibo bambanzu ba ndi mino ko biti. Mbiya wanɔ, akabikyaga bambanzu basi na ka bogiyo bayasi be boyikosi mabengi. ³¹ A beyo, obisoni lisyɔ nilɔ ako ndeke mino ngbanga ka zbilɔ wasi, ka bungbingbili, pisi ka mutɔ bemoti nɔɔ apunaga ndi. Apupisa ndi ka mbuku bekye batɔ basi bibi be mutɔ yi iyi nɔɔ.»

³² Niyo bamukana Pɔɔ ni ananzina ko bulya yipupa ka mbuku, bemoti-bemoti luga kabɔ barunga ndi kati-ba bikyaaa, bagɔɔ babikya ndi be: «Tumukanatu banɔ mbeyi bata lisyɔ lagɔɔ.» ³³ Kewa wa, Pɔɔ usa ndi.

³⁴ Luki limoti, batɔ bemoti-bemoti бага ndi pa imoti na ibɔ, babinikyana ndi Kunzi. Luga kabɔ, a ndi ni Dionisi, mutɔ bemoti wa Aliyɔpagɔ, muko bemoti nɔɔ ina ndi be Damali na batɔ bagɔɔ bata.

Pɔɔ a kɔwa ka Kolito

18 Kumbusa wa niyo, Pɔɔ atɔkya ndi ka Atene, aga ka gɔdɔ yi ninɔ ina be Kolito. ² Kɛ beyɔ, atakanya ndi Muyuda bemoti ninɔ ina ndi be Akila. Iyi Akila a ndi mɛtɛ wa Pɔɔ. A ndi ni iginiku mbiya aka kotukyoku ka mugji ma Italia ibɛ na mukaki beyɔ ka Pelesila, kye nga ma mudingi beyɔ ka Kɔɔde a ndi ni opini mɛtɛ be Bayuda basi bopupi ka Lɔma. Pɔɔ inda kɔwa ndi kanda Akila ibɛ na mukaki. ³ Yeki Pɔɔ agyaga ndi ligubo la bangbangba baya libɔdya abe Akila gɔni, bika kɔwa ndi na ibɛ pa imoti kagya ligubo li nilɔ. ⁴ Ka masye masi ma kimumbiso, Pɔɔ agyaga ndi bodongoso ka ndabɛ ya malɔmba ka Bayuda, anagya yasi be Bayuda na Bagiliki bamɛkanitɔ.

⁵ Niyo Sila na Timotio botukyoku ka Makedonia, bosiloku ka Kolito, Pɔɔ ipa ndi wasi kabikyaga Likrɛmɛka ko Kunzi. A ndi kaɛtɛmbɔlyaga Bayuda be Yeso ni Masiya. ⁶ Luki limoti, Bayuda ba ndi kabunilyo muki aka, banatɛmbwa. Kɔwa wa, ɛbɛmilya ndi libungu la botu kaki bipurupu, iyi aka be: «Makobungogo gɛtɛgɛ bata ibunu, kɛgɛ bata likrɛmɛka kami. Katɔkya mbiya wanɛ, nakainda ka batɛ nibɔ bakɛgɛ Bayuda.» ⁷ Pɔɔ atɔkya kɔwa ndi wa, inda kaiko ka mɛtɛ bemoti ninɔ ina ndi be Tito-Yusito. Iyi Tito-Yusito abibisagatɛ ndi Kunzi, ndabɛ kaki ikaga ndi ka kpɔɔ wa niyo ya malɔmba ka Bayuda. ⁸ Kilisipo ninɔ a ndi ngama wa ndabɛ ya malɔmba ka Bayuda, abinikyana ndi Mombukwono-dosu pa imoti na batɛ ba ndabɛ kaki basi. Batɛ ba Kolito bakrɛ nibɔ ba ndi kamɛkana Pɔɔ, babinikyana ndi gɔni, bibotisiso.

⁹ Biti yimoti, Pɔɔ alɛtaga ndi nziki ni Mombukwono-dosu anabikya be: «Wakobongonitɔgɛ, wika asi kanzi na aka, wakodokonitɔgɛ, ¹⁰ kye na pa imoti na iwɛ. Mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kɛviligɛ kye na na bambanzɛ buidingi ka gɔdɔ yi nimɛ.» ¹¹ Pɔɔ agya ndi kɛ beyɔ syangasɛ simoti na batimba madiya, kaɛbikyaga bambanzɛ Likrɛmɛka ko Kunzi.

Ngama Galio akasombiso Pɔɔ

¹² Ko ngbingo yi ninɔ Galio a ndi mino ngama wa iwili ya Akaya, Bayuda bɛkanana ndi ko bulya ka Pɔɔ. Bagwi, baga ndi na iyi kambwa ka bazozɔ, ¹³ ibɛ aka ndi be: «Alɛkɛ yi nimɛ akaɛkrɛmya bambanzɛ kabibiso Kunzi ni kɛgɛ beyɔ mɛtɛ abikyaga mino.» ¹⁴ Niyo Pɔɔ a ndi kapa kanzina, Galio aka ndi na ibɛ be: «Ibunu Bayuda, kamwo bi mɛmbanzɛ ikani kagya bɛnyɛ, imi, nakwananatɛ bi kamɛmɛkana. ¹⁵ Luki limoti, yeki makagya bodongoso ko bulya mɛnzina, mino na ko bulya mɛtɛ kunu, nilɔ amundi ibunu aka. Imi, nakawananiɛgɛ kako inguo ya likrɛmɛka li nilɔ.» ¹⁶ Kumbuso yi, Galio ukpɛmya ndi. ¹⁷ Kɔwa wa, ibɛ basi bagwi ndi Sositeni, ngama wa ndabɛ ya malɔmba. Balya ndi

bisɛsɛsɛ kambwa ka bazozɔ wa, ni Galio kɛgɛ gɛtɛgɛ kobiso mino limbengi aka.

Pɔɔ iginini ka Atiokia

¹⁸ Pɔɔ asyɛsyɛ mbeyi ndi bata aka bindi ka Kolito wa. Kumbuso yi, basanana ndi na bakilisito, badaka ndi ka bato kaaga ka Sulia pa imoti na Pelesila na Akila. Iwisisa ndi mɛ bingɔ ka lisɛ nilɔ balikyaga ndi be Kenekulia, kye a ndi ni akuni silika kambwa ko Kunzi †. ¹⁹ Niyo badwe ka Efeso, Pɔɔ ɛsa kɔwa ndi wa aka wa. Aga ndi ka ndabɛ ya malɔmba ka Bayuda, aɛnga bodongoso na ibɛ. ²⁰ Bayuda babikya ndi be biki mbeyi bata na ibɛ wa aka wa. Luki limoti ni Pɔɔ kopagɛ. ²¹ Niyo a ndi kaasanana na ibɛ, ɛbikya be: «Kunzi kapa, nigokuto banɛ bata kamɛnda.»

Kɔwa wa, atɔkya ndi na bato ka Efeso wa, aga. ²² Niyo adwe ka Kaizalia, osyo, adaka ndi ka Yelusalema kumuuso batɛ ba kanisa. Kumbuso yi, osyo kɔwa ndi ka Atiokia. ²³ Agya ndi wa masyɛ makede aka, niyo atɔkya wa, aɛnga ndi kolingyo giyo yimoti-yimoti katɔkya ka Galatia adwe ka Fuligia. Kɛ beyɔ, utumisa ndi babibya basi mambengi.

Apɔɔ odwini ka Efeso na ka Kolito

²⁴ Muyuda bemoti ninɔ ibɛkɛta ndi ka Alesandulia ina ndi be Apɔɔ, a ndi ni osilini ka Efeso. Anzinaga ndi bipoli-poli na ibaga ndi Mobiso ko Kunzi binza kɛgɛ. ²⁵ Bawonisila ndi kabye pisi ka Mombukwono-dosu. Agyaga ndi kekele kabikyaga na kowonisilo ka bungbingbili Mongoni Manza ka Yeso. Luki limoti, ibaga ndi iyi ibatiso ka Yuani aka. ²⁶ Aɛnga ndi kanzina ni kɛgɛ na kɛbangakɛ ka ndabɛ ya malɔmba ka Bayuda kɛ. Niyo Pelesila ibɛ na Akila bamɛkana ndi, bamaka kɛ kabɛ, bawonisila bata bingbanganya kɛgɛ pisi ko Kunzi. ²⁷ Yeki a ndi kapa kaında ka iwili ya Akaya, bakilisito batumisa ndi limbengi, bukɛkilya kɔwa ndi babibya nibɔ kɛ kambwa aka be batilyitɔ binza. Niyo osilo kɛ beyɔ, usingya ndi kɛgɛ batɛ nibɔ binisana ndi na muhukuso pisi ka iziyo ko Kunzi. ²⁸ A beyɔ, ɛnzinilyaga ndi Bayuda na bou bingbanganya ko misa ka batɛ basi, anowoniso pisi ka Mobiso Motu be Yeso ni Kilisito.

Pɔɔ akabikyaga Mongoni Manza ka Efeso

19 Ngbingo yi ninɔ Apɔɔ a ndi mino ka Kolito, Pɔɔ akitanaga ndi ka iwili ya bangɛpa, adwe ka Efeso. Kɛ beyɔ, ɛtakanya ndi babibya bemoti-bemoti, ² iyi aka na ibɛ be: «Ambɛ, minisanatɛ ndi na Limbengi-Lotu ngbingo yi ninɔ mabaya ndi mino?» Basikisya ndi

† akuni silika kambwa ko Kunzi: Wanda gɔni Litatanga. 6:5-18. Kabyenene na yigya ka Bayuda, mɛmbanzɛ kako ndi silika kambwa ko Kunzi, kiwigɛ ndi bata mɛ kadwe kɛ kwa kɛ ngbingo yi ninɔ itɛlyana mino.

be: «Kali! Takanukonigw̄ ndi ḡt̄ḡt̄ḡ iki yi aka ni bananzina ko bulya Limbengi-Lotu.»

³ Umuuso bata ndi be: «Mogwa ndi ibatiso tino?» Basikisya be: «Niyo ka Yuani.» ⁴ P̄ɔɔ ɛb̄ikya k̄wa ndi be: «Yuani ubotisaga ndi bat̄ niɔ̄ ɓapaga ndi kayikoso ɔb̄ili kab̄. Ƴb̄ikyaga ndi ḡni be babailyi m̄t̄t̄ yi n̄n̄ akodoku kumbuso kaki. M̄t̄t̄ yi ndi ni Yeso.»

⁵ Niyo b̄kana b̄yo, bibotisisa ndi ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso. ⁶ P̄ɔɔ ubisilya ndi maɓɔk̄, Limbengi-Lotu usilyo. Ƴap̄nga ndi kanzina ka masas̄ didi na kab̄kyaga mak̄p̄m̄ka n̄m̄ kanigyonosiḡ. ⁷ Bat̄ bi niɔ̄ basi ba ndi buwobi t̄k̄k̄ na baba.

⁸ K̄s̄ wa batimba basaa, P̄ɔɔ indaga ndi ka ndab̄ ya mal̄mba ka Ƴayuda, ananzina ni k̄ḡ na k̄ban-gak̄. Agyaga ndi na iɓ̄ bodongoso ko bulya Ƴngama ko Kunzi, anakisa be bat̄ bi niɔ̄ bikaga ndi kam̄kana babailyi. ⁹ Luki limoti, baḡɔ̄ ba ndi mambengi muti, bakya ka baya, ɓap̄nga kanzina yanyenȳ ko bulya yo pisi ka Mombukwono-dosu ka musilyoni wa. K̄wa wa, P̄ɔɔ ɛsa ndi, aga ndi pa imoti na bab̄bya aka. Bikaga ndi kainzinzinya na iɓ̄ masȳ masi ka ndab̄ ya ik̄ɔɔ ka al̄k̄ bemoti n̄n̄ ina ndi be Tilano.

¹⁰ Lik̄p̄m̄ka li niɔ̄ igyonosa ndi ka byanga b̄ba. Bat̄ basi niɔ̄ ba ndi ka iwili ya Azia, iki Ƴayuda na ḡt̄ḡt̄ḡ Ƴagiliki aka b̄kana ndi lik̄p̄m̄ka ko Mombukwono-dosu.

Ƴomika Sekeva bakakingila kokpummyo mambengi ma b̄nȳ

¹¹ Kunzi agyaga ndi mak̄p̄m̄ka m̄mbanga-mbanga pisi ka P̄ɔɔ. ¹² Kinili, bubisilyaga ndi bat̄ ba bokolobu botu na matambala n̄m̄ ikaga ndi ni odundini nz̄ȳi ka P̄ɔɔ. Bat̄ bi niɔ̄ bah̄kagat̄ ndi, mambengi ma b̄nȳ anupupo ḡni. ¹³ Ƴayuda bemoti-bemoti bikaga ndi kaamama ka bapa dididi kakingila kokpummyo mambengi ma b̄nȳ ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso. Banab̄kȳ be: «Nakam̄b̄kȳ ambe puponi ko lino ka Yeso n̄n̄ P̄ɔɔ akab̄kȳ lik̄p̄m̄ka kaki.»

¹⁴ Kumu-kumu bemoti Muyuda n̄n̄ ina ndi be Sekeva a ndi na bomiki maɗiya na ika. Bomikaki ɔ bagyaga ndi lik̄p̄m̄ka li niɔ̄. ¹⁵ Luki limoti, limbengi la b̄nȳ usikisya ndi be: «Namibat̄ Yeso, namiba ḡni P̄ɔɔ binza. Luki limoti, ibunu ma ba wani?»

¹⁶ Al̄k̄ yi n̄n̄ a ndi na limbengi la b̄nȳ n̄ ubumbukyoku bomika Sekeva, ɛk̄k̄milyaga, ɛgyagya ndi b̄nȳ kadwe k̄ kwa k̄ bomiki ɔ bopupoku ndi ka ndab̄ bondumbu na bevidi. ¹⁷ Bat̄ basi ba Efeso, iki Ƴayuda na ḡt̄ḡt̄ḡ Ƴagiliki aka b̄kana ndi mongoni mi n̄m̄. Iɓ̄ basi babanga ndi, bobibisa lino ka Mombukwono-dosu Yeso. ¹⁸ Bat̄ budingi niɔ̄ ba ndi ni boboilyini, bodogoku ndi kab̄nikyana na kab̄kyaga

b̄nȳ kab̄ niɔ̄ bagyaga ndi b̄ngbanganya ko misa ka bambanz̄. ¹⁹ Luga ka bat̄ niɔ̄ b̄kimaga ndi banek̄, budingi bodoku ndi na bakitab̄ kab̄ baya banek̄ kab̄sya kambwa ka bambanz̄ basi. Ƴayaga k̄wa ndi isab̄ ya bakitab̄ bi niɔ̄, ap̄ buyi bambuma b̄ɔɔ b̄t̄k̄k̄ kubukumuti. ²⁰ Kinili, pisi ko ngu ka Mombukwono-dosu, lik̄p̄m̄ka ko Kunzi igbata ndi, it̄lyana ka bapa bayasi.

Bambanz̄ bovikimonogini ka Efeso

²¹ Kumbusa wa lik̄p̄m̄ko li niɔ̄, P̄ɔɔ osisila ndi kainda ka Yelusalema pisi ka iwili ya Makedonia na niyo ya Akaya. Iyi aka ndi be: «Nakadwe k̄, nakwananat̄ ban̄ ḡni kaaga ka L̄ma.» ²² Ƴtika k̄wa ndi ka Makedonia bat̄ baba luga ka niɔ̄ besingyaga ndi ka ligubo, a ndi ni Timotio iɓ̄ na ɩlasit̄. Iyi mombukwana-daki otigolo mb̄yi ndi bata ka Azia aka.

²³ Ko ngbingo yi n̄n̄, bambanz̄ bavikimanaga ndi ka Efeso ko bulya Pisi ka Mombukwono-dosu. ²⁴ K̄ b̄yo, a ndi na mutwo-mabisya bemoti n̄n̄ ina ndi be Demetilio. Iyi Demetilio otwaga ndi ka bangweyi bekingyosi bayik̄k̄k̄ baya bandab̄ ko kunzi muko yi n̄n̄ ina ndi be Alitemisi. Ligubo li niɔ̄ ɛp̄aga ndi botwa-mabisya buyi budingi. ²⁵ Demetilio ɛm̄m̄la k̄wa ndi botwa-mabisya na bat̄ basi niɔ̄ bagyaga ndi b̄s̄ɔɔ ba ligubo li niɔ̄. Iyi aka na iɓ̄ be: «Bomika-mama, makaiba binza be talyalyaga ka ligubo li nili.

²⁶ Mbiya wan̄, makaina na k̄kana niɔ̄ P̄ɔɔ akagya. K̄ḡ asi ka Efeso aka, luki limoti lik̄p̄m̄ko niɔ̄ a k̄wa buwobi kait̄lyana ka Azia wasi. Ulutoni bat̄ budingi, uyikasa tamanaga kab̄ be bokunzi niɔ̄ bambanz̄ butwogo bak̄ḡ bokunzi. ²⁷ K̄ḡ asi ligubo kusu aka l̄ akakisa kap̄tikana, luki limoti, ḡt̄ḡt̄ḡ ibiba ya ndab̄ ko kunzi mudingi Alitemisi aka. Iyi n̄n̄ babibisogo bapa bayasi ka Azia na ka ɔb̄ili wasi!»

²⁸ Niyo bambanz̄ b̄kana lik̄p̄m̄ka li niɔ̄ b̄yo, bavikimanaga ndi, banapamikanaga be: «Alitemisi wa Efeso a mudingi!»

²⁹ K̄wa wa, ḡd̄ wasi avikimanaga ndi. Iɓ̄ basi b̄kanana ndi kaaga bigala-gala ka pa yangba niyo bam̄m̄kanaga ndi mino, bagwi ndi Gayo na Alisitaliko, Ƴamakedonia baba bi niɔ̄ bakpakyana ndi na P̄ɔɔ. ³⁰ P̄ɔɔ a ndi wakit̄lȳa kaina kambwa ka ambaza yi n̄n̄, luki limoti bab̄bya ɓap̄kȳ ndi. ³¹ Ḡt̄ḡt̄ḡ bangama bemoti-bemoti ba Azia niɔ̄ ba ndi bawaidaki, batikilya ndi bambanz̄ kab̄kȳ be kipupisonit̄ḡ k̄ b̄yo. ³² Ko ngbingo yi n̄n̄ aka n̄, bambanz̄ ɓap̄nga ndi kanzina gbali, banzingimana ndi. Luga kab̄, bambanz̄ budingi bak̄ḡ ndi kaiba ḡt̄ḡt̄ḡ be bomumukoni ko bulya iki. ³³ K̄wa wa, bambanz̄ bemoti-bemoti luga wa ambaza bat̄mb̄lyaga ndi Alesandulia lik̄p̄m̄ka li niɔ̄. Ƴayuda bakpamȳa ndi be akitagi kambwa. K̄wa wa, Alesandulia ɛgb̄ma

na mabɔkɛ bɛ badaki kye a ndi kapa kanzina. ³⁴ Luki limoti, niyɔ bambanzɛ bibo bɛ Alesandulia a Muyuda, ibɛ basi bapɛngɛ ndi kapamikanaga ka basaa banda baba bɛ: «Alitemisi wa Efeso a mudingi!» ³⁵ Ka mulibo, ndɔmbɛ mudingi wa gɛdɛ yi nɪnɔ udokisa ndi, ɛbikya bɛ: «Batɛ ba Efeso, bambanzɛ basi bakaiba bɛ Efeso a pa yi niyɔ obuulyogo ndabɛ ko kunzi Alitemisi mudingi na mulundu kaki nɪmɔ ogwoku ndi kɛgɛ wa lisyɛ. ³⁶ Kɛgɛ na mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka nɪnɔ akwanana kaanganya. Kinili, okwononi mbeyi kosisa mambengi, ni makogyigɛ likrɛmɛka bisɔɔɔɔ. ³⁷ A bɛyɔ, balɛkɛ bi nibana moduku na ibɛ ba bakibigɛ ka ndabɛ ko kunzi kusu ikani katɛmbwa yi. ³⁸ Kika ni Demetilio na botwamabisya nibɔ bagyaga na ibɛ ligubo bakegɛ kaɔkanana na mɛmbanzɛ, masyɛ mɛkɔ bangbanga atɛ, bazozɪ batɛ gɔnɪ, bakwanana kaaga kɛ bɛyɔ. ³⁹ Makika na likrɛmɛka lagɔɔɔɔ libikya, niyɔ igyonosa kɛwa banɛ kambwa ka bangama. ⁴⁰ A bɛyɔ, kabyenene na likrɛmɛka li nibɔ igyonosi na lisyɛ li nili, bakwanana katipilyaga bangbanga bɛ tovikimonogini. Takegɛ no pisi yi niyɔ tatɛmbɛlaga mino mɛ ma musilyoni mi nɪma.» ⁴¹ Niyɔ ama kanzina bɛyɔ, ɛpɔ bambanzɛ ligɛndɛ.

Pɔlɔ igini bata ka Makedonia, akitanaga ka Giliki

20 Niyɔ pa adakilya, Pɔlɔ ɛmɛmɛla kɛwa ndi babifya, utumiso mambengi. Kumbuso yi, ɛpɔga mabɔkɛ, aga ndi ka Makedonia. ² Akitanaga ndi pisi kɛ bɛyɔ, ɛpɔ ndi babifya mɛtɛtɛ makrɛ. Kumbuso yi, inda ndi ka mugɪ ma Giliki, ³ agya ndi kɛ bɛyɔ batimba basaa. Niyɔ a kɛwa ndi buwobi kadaka ka bato kainda ka mugɪ ma Sulia, ɛkana ndi bɛ Bayuda bagyilini dikidi. Kɛwa wa, osisilya ndi kaiga kumbuso, akitanaga pisi ka Makedonia. ⁴ A ndi kakpakyana pa imoti na batɛ bi niba: Sopateli mika Pilo nɪnɔ a ndi Mubeloya, Batesalonika bɛyɔ ka Alisitaliko ibɛ na Sekundo, Mɛdelibe nɪnɔ ina ndi bɛ Gayɔ, Timotio, sɛ kɛwa Tikiko ibɛ na Tolofimo nibɔ ba ndi batɛ ba Azia. ⁵ Batɛ bi niba bɔ bapɛngaga ndi ligɛndɛ kainda katibɛndaga ka Tolowasi. ⁶ Kumbusa wa yingɛ niyɔ balyaga ndi mino mukati bikofulu, tadaka ndi ka bato ka lisɛ la Filipi, kumbusa wa ligɛndɛ la masyɛ kubukumuti, tɛtakanyaga ndi ka Tolowasi, tagya na ibɛ pɔɔɔ yimoti.

Pɔlɔ opipilini kaaga ka Tolowasi

⁷ Lisyɛ la Mɛngɛ na bɛgɔɔɔ, ta ndi bɛmɛmɛkana kobunonogo mukati ni Pɔlɔ ananzina. Yeki a ndi kapa kopuyo na bɛgala bi, idukulaga ndi no bulo kadwe lugo wo biti. ⁸ Ta ndi bɛmɛmɛkana ka ndabɛ yi niyɔ ya kɛgɛ. Kɛ bɛyɔ, batala bakrɛ bɛtɛna bingbiii. ⁹ Wina sɛ, a ndi na Mɛwanza bemoti nɪnɔ ina ndi bɛ Eutiko, a ndi wakiko ka lidilisa wa, iyi aka ndi tɔtɔ bɪpɛ ko ngbingo yi nɪnɔ Pɔlɔ a ndi mino kanzina bindiii nɔ. Mɛwanza nɔ

onyukoku ndi ka tɔtɔ, ogwoku kotukyoku ka ndabɛ ya kɛgɛ niyɔ ya yisaa. Niyɔ ba kɛwa ndi bɛ bamomosi, a ndi ni okwini. ¹⁰ Kɛwa wa, Pɔlɔ osyoku ndi, odidiko buwobi na iyi, apututo, abikya bɛ: «A mubisi, wosoni kombomboyo!»

¹¹ Niyɔ Pɔlɔ igilya ndi bata kadaka ka ndabɛ ya kɛgɛ, obunonogo mukati, alya. Idukulaga ndi bata kanzina bindiii kadwe kɛ kwa kɛ lisyɛ atinikaga ndi mino. Kumbuso yi, aga ndi. ¹² Biga ndi na mɛwanza yi nɪnɔ ni a mubisi, batɛ basi botumini na magyagya bidɛ.

Pɔlɔ otukyini ka Tolowasi, aga ka Miletɛ

¹³ Taga kɛwa ndi ibusu kambwa, tadaka ka bato kainda ka gɛdɛ yi nɪnɔ ina bɛ Asosi. Kɛ bɛyɔ, takwanana kɛwa ndi kava Pɔlɔ na ligɛndɛ kye a ndi ni osisilyini kainda na magɛ. ¹⁴ Niyɔ tosilyono na Pɔlɔ ka Asosi, ta-va kɛwa ndi ka bato, taga pa imoti na ibɛ ka gɛdɛ wa Mitileni. ¹⁵ Tatɛkya ndi bɛgalo bi, tadwe ko uzu niyɔ ina bɛ Kio. Niyɔ lisyɛ asyɛ, tadwe ndi ko uzu niyɔ ina bɛ Samosi, kɛwa na bɛgala bi topupana ndi ka gɛdɛ wa Miletɛ. ¹⁶ A bɛyɔ, Pɔlɔ a ndi wakitɛlyɛ kakitanaga ka Efeso ni komogigɛ, kye kɛgɛ ndi kapa kalya ngbingo ka iwili ya Azia. A ndi kaiduso bɛ odwino gɛtɛgɛ ka Yelusalema kambwa wa Patekɔti.

Pɔlɔ bosononini na bazɛɛ ba kanisa ya Efeso

¹⁷ Katɛkya ka Miletɛ wa, Pɔlɔ ɛtika ndi bambanzɛ ka Efeso kaumokoku bazɛɛ ba kanisa. ¹⁸ Niyɔ bosiloku, Pɔlɔ ɛbikya ndi bɛ: «Katɛkya ka lisyɛ nibɔ aka lɔ nosiloku ndi mino wanɛ ka Azia, makaiba yigya kami binza bɛyɔ na ndi mino bongbinga basi luga kunu. ¹⁹ Nagugubya ndi Mombukwono-dosu ni nakegɛ na yibinika, ka mɛgamɛ na ka yigyogyiso ko bulya bodikidi nibayɔ Bayuda bɛgyilyaga ndi. ²⁰ Makaiba bɛ nakamɛsɛmilyagɛ ndi gɛtɛgɛ luki limoti aka nibɔ la izangiya. Namɛbikyaga ndi bingbanganya likrɛmɛka ko Kunzi, namɛpɔ mɛtiwi ko misa ka bambanzɛ basi na ka bandabɛ kunu. ²¹ Nɛbikyaga ndi Bayuda, gɛtɛgɛ batɛ bi nibɔ bakegɛ Bayuda bɛ bayikosi ɔbili kabɛ, bamigilyiku Kunzi, babinikyana Mombukwono-dosu Yeso. ²² Mbiya wanɛ, Limbengi-Lotu akekɛpamyɛ kainda ka Yelusalema. Nakegɛ kaiba ambe ikoku banɛ na imi kɛ bɛ. ²³ Luki limoti, ka bagɛdɛ yikaka-yikaka, Limbengi-Lotu ewonilagatɛ kambwa bɛ bɔlɔkɔ na yigyogyiso akeɛɛndaga. ²⁴ Nakaminagigɛ ɔbili kami abɛ luki la izangiya. Luki limoti, izangiya kami a bɛ nadwi ka mulibo ma ligubo nibɔ Mombukwono-dosu Yeso ɛpɔ. Ligubo li ni kabikyaga Mongoni Manza ma iziyɔ ko Kunzi.

²⁵ Nikaga ndi kakpakyana luga kunu basi, na nabikyaga mongoni ma Bɛngama ko Kunzi. Luki limoti, katɛkya mbiya wanɛ, nakaiba ambe makeminigɛ banɛ bata. ²⁶ Kinili, na lisyɛ li nili

nakamugbityaga be bemoti kunu kobungogo, kendigw bata imi. ²⁷ A beyo, namutumbulyaga ndi likrumuka ko Kunzi lasi ni nakamusumilyigu luki gutugw limoti aka. ²⁸ Wiminyonito ibunu bamombukwana-donu. Buulyogoni ambaza wasi ninu Limbengi-Lotu amupa be wikoni bobubulyo bi. Mobuulyaga goni kanisa ko Kunzi, niyo inisana ndi noyu pisi ka bangw ko mikaki bikpe. ²⁹ Imi, nakaiba binza ambe kumbusa wa ligundu kami, bambanzu mudongoni abe banyama bufiya binyatw luga kunu, bakikigw no nzonzi wa ambaza. ³⁰ Gutugw luga kunu aka, bambanzu bipupisatw ndeke kabikyaga mutw ma kubobokw kye buluti babiyya kumbuso kabw. ³¹ Wiminyonito! Manatamana ambe ka byanga bisaa, nikaga ndi kamupa mutiwi yikaka-yikaka biti na lisyw ka mugamw.

³² Mbiya wanw, namupini ko Kunzi na ko mongoni kaki ma iziyo. Mongoni mi nimo a no ngu kamupiko ka baya, kamupa lisimo pa imoti na batw kaki basi. ³³ Imi, nakegw ndi na musasa mo buyi ikani ma ju ikani ma botu ka mumbanzu. ³⁴ Ibunu bamombukwana-donu makaiba beyo nagyaga ndi mino ligubo na mabokw kami, ko bulya kami, na ko bulya ka batw bi nibo takpakanaga ndi na iw. ³⁵ Ka masi nimo nagyaga ndi, namuwonisila ndi be tokwononi kaiko bungu pisi ka ligubo, kabinika buti ka batw ba yangya. Manatamana goni likrumuka nilo Mombukwono-dosu Yeso bikpe abikya ndi be: «Zangiya ka mutw ninu apaga luki okitogi niyo ka ninu bapaga.»

³⁶ Niyo Pwlo ama kanzina beyo, obuna ndi moli pa imoti na iw basi, balumba. ³⁷ Iw basi bagbungukana ndi na mugamw, banapututo na kapanana mabokw. ³⁸ Balya ndi kumbu kugbe ka nilo Pwlo ubikya ndi be bakaminigw ndeke bata. Ka mulibo, binda ndi kabiso ka lisw.

Pwlo ogoni ka Yelusalema

21 Niyo tasanana na iw, tadaka ndi bata ka bato, taga ngbingbili ko uzu niyo balikyaga be Kosi. Bugala bi, tadwe ndi ka mugi nimo balikyaga be Lodo. Katukya ka Lodo, tadwe ka Patala. ² Kw beyo, tatakanya ndi bato bemoti ni anaga ka Foinikia. Tadaka ndi mino, taga. ³ Niyo ta kawa ndi buwobi na Kipulo, tasa ndi miso ya zebu, taga ibusu ka Sulia. Tifuma ka Tilo, ka pa yi niyo bato osisaga ndi mino makrumuka. ⁴ Kw beyo, tatakanya ndi babiyya, tagya na iw pwo yimoti. Limbengi-Lotu ukpamy ndi kapakya Pwlo kadaka ka Yelusalema. ⁵ Luki limoti, niyo pwo yi niyo akitaga, tidukulaga ndi na ligundu kusu. Bambanzu basi, iki boko na bomiki binda ndi katibiso kunzi wa gw. Kw beyo, ibusu basi tobuna ndi moli kubi wa, talumba. ⁶ Niyo tasanana, tadaka ndi ka bato, babiyya biga kawa ndi ka ba kw-kabw. ⁷ Katukya ka Tilo, tomosisya ndi kazaba, tadwe ka Tolemai. Kw beyo, tinanana ndi na

bomomосу bakilisito, tasyw ndi na iw lisyw limoti. ⁸ Bugala bi, tatukiyi ndi ligundu, tadwe ka Kaizalia. Tika ndi ka ndabw ka Filipi ninu bamakaga ndi be «Mubibikya wo Mongoni Manza». Iyi Filipi a ndi bemoti ka bambanzu madiya na ika nibo burunaga ndi ka Yelusalema. ⁹ A ndi na basika bakwanganya nibo ba ndi ni bakanibigw likrumuka ka balukw. Basika bi nibo ba ndi na bugyalandu burumbulaga makrumuka ko lino ko Kunzi. ¹⁰ Ibusu ta kawa ndi wa ni togyini masyw makrw. Mugyalandu bemoti ninu ina ndi Agabw, otukyoku ndi ka Yudea, osiloku wa. ¹¹ Odoku katinda, awa mukaba ka Pwlo, ikanda ndi nomu magw na mabokw. Iyi aka be: «Limbengi-Lotu akabikya be: «Ka Yelusalema, Bayuda bakandaga banw mombukwana mukaba mi nima beyo, bagaba ka mabokw ka batw bi nibo bakamibigw Kunzi.»»

¹² Niyo tukana likrumuka li nilo beyo, ibusu na batw ba Kaizalia tapakya ndi Pwlo kadaka ka Yelusalema. ¹³ Luki limoti, Pwlo osikisya ndi be: «Ko bulya iki yo makaganana na kupa ombombo beyo? Na wakitulya kaikondisiso gutugw kokwo aka ka Yelusalema ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso.» ¹⁴ Niyo tina be kegw katimukana, tasa kawa ndi. Tabikya be: «Sipananisw ka Mombukwono-dosu igyonosi neki!»

¹⁵ Kumbusa wa masyw makede, tibungusyaga ndi, tadaka ka Yelusalema. ¹⁶ Babiyya ba Kaizalia binda ndi katibiso ka alukw bemoti ka Kipulo ninu ina ndi be Munasoni. Iyi Munasoni a ndi mubiyya wandeli, tasyw kawa ndi kw kaki.

Pwlo ogoni kw ka Yakobw

¹⁷ Niyo tosilo ka Yelusalema, bomomосу bakilisito batitulya ndi na magyaga. ¹⁸ Bugala bi, tinda ndi pa imoti na Pwlo kw ka Yakobw. Kw beyo, bazew basi ba kanisa ba ndi burumukana kw. ¹⁹ Niyo Pwlo ama kauuusogo, urumbulyaga ndi buwobi-buwobi nilo Kunzi uguyi ndi batw nibo bakamibigw Kunzi pisi ka ligubo kaki. ²⁰ Niyo bazew bukana likrumuka li nilo, babibisa ndi Kunzi. Kumbuso yi, babikya ndi Pwlo be: «Mamaki, watukaina beyo Bayuda budingi boboilyi mino bene, iw basi bakabye mutw ka Musa limbengi limoti. ²¹ Wina se, bukoni bi be a abe wakauiwa Bayuda basi nibo bikaga luga ka bevananza bayagwo be basi kabye mutw ka Musa. Upokyi bi goni be bakukusionitgw bomikabw, bakobyonitgw yigya ya bundeli ka Bayuda. ²² Tagya se kawa bunu kye bibatw aka be wosilniku wanw? ²³ Yeki a beyo, gya neki nilo takawbikya. Ta wanw na balukw bakwanganya nibo bakoni silika kambwa ko Kunzi kaipa ko Kunzi. ²⁴ Windoni pa imoti na iw, mibubisoku. Kalyatw goni nilo okwononi kye biwisisi bamw. Kawa wa, bambanzu basi bakwanana kaiba be mongoni masi nimo bukana ndi ko bulya kakw a mabongw. Luki limoti, bibo goni be iwe wagyagatw

mētū. ²⁵ Tukpikilyini bi batū nībō babaya ni bakegū Bayuda nībō bakwanana kagya. Bakakwananigū kalya makōbō nīmō bopí bokunzi ka bapere, ikani kalya bangū gētūgū nyama yi nīnō bamwogo kani badulini basōngū, bakogyonitōgū gōni bēfanda.»

²⁶ Būgala bi, Pōlō binda ndi na balūkū bi nībō, bibubisa ndi. Kumbuso yi, ingya ndi ka Ndabū ko Kunzi, utūmbūlyaga ndi bē masye ma kibubiso osyo ko ngbingo tino, isi yi bē bakwanana kaupīlya bemoti-bemoti apere ngbingo tino.

Bagwini Pōlō

²⁷ Niyo masye mađiya na ika a kēwa ndi buwobi kosyo, Bayuda nībō ba Azia bamina ndi Pōlō ka Ndabū ko Kunzi. Kēwa wa, bavikimosaga ambaza wasi ka bambanzū, bagwi ndi Pōlō. ²⁸ Banapamikanaga bē: «Ibunu Bezaleli, singyoniku! Alūkū yi nīmū nō akabikyaga ka bapa bayasi, akaupá bambanzū basi mētīwī manye ko bulya kusu, ko bulya mētū ka Musa na ko bulya Ndabū ko Kunzi yi niyi. Umokyini gōni batū bi nībō bakegū Bayuda ka Ndabū ko Kunzi, bapeta pa Yotu yi niyi.» ²⁹ A bēyo, baminatū ndi Pōlō kambwa wa ka Yelusalema na Mēfeso bemoti nīnō ina ndi bē Tolofimo. Ibū ba ndi kasima bē Pōlō amingyisatū ndi ka Ndabū ko Kunzi.

³⁰ Gūdū wasi avikimanaga ndi, bambanzū botinikoku ndi bingbufu. Bagwi Pōlō, baluta ndi bikpwukpwukpwu kunzi wa Ndabū ko Kunzi. Kumbuso yi, badūlaga ndi pumi yi. ³¹ Ba kēwa ndi kakisa kamwō. Kēwa wa, mongoni asilya ndi ngama ka ambaza wa basūda bē gūdū wasi wa Yelusalema ovikimonogini. ³² Ko ngbingo yi nīnō aka nō, ūva ndi basūda na bakūmanda kabū бага ndi bangū kē bēyo. Niyo bambanzū bēmina, basa ndi kabūma Pōlō. ³³ Ngama ka basūda isisiloku kēwa ndi buwobi na iyi, agwisiso. Akpamyā bē bakandi na baselegeni bayiba. Kumbuso yi, uusa bē: «Wani mē? Ogyi iki?» ³⁴ Luki limoti, luga wa ambaza wa, bambanzū ba ndi kapamikana gbalī kani ngama ka basūda kōtombisyagū gētūgū likpēmūka limoti aka, kinili, akpamyā kēwa ndi bē бага na Pōlō ka mēkōbō ka basūda. ³⁵ Niyo Pōlō osilo ka mupumi, basūda babinika ndi kye ambaza ka bambanzū a ndi ni ovikimonogini. ³⁶ A bēyo, batū basi ba ndi kabībya, banapamikanaga bē: «Mumwoni!»

Pōlō akozukogo likpēmūka kaki

³⁷ Ngbingo yi nīnō ba ndi kēwa mino buwobi kamakya Pōlō ka mēkōbō ka basūda, iyi aka ndi na ngama ka basūda bē: «Wakwananatū kesilya ngbingo kabikyaga likpēmūka?»

Ngama ka basūda amuusa ndi bē: «Wibatū Ligiliki? ³⁸ Kegū iwe ni Mumisili yi nīnō opí bi ipūmbū ka masye

mi nima, ūva bonzikabū bēlōfū batekebe bakwanganya kainda na ibū ka isa?»

³⁹ Pōlō asikisya ndi bē: «Imi, na Muyuda wa Talasi, ka iwili ya Kilikia. Nībūketa ka gūdū wa kinisono. Kikiliki, isilya mbeyi mino ngbingo nanzini na batū bi nība.»

⁴⁰ Ngama asilya ndi mēnzina. Pōlō amaga kēwa ndi ko misa ma mupumi, ūgbūma ndi bambanzū na kēbōkēkō. Niyo badaka, ūbīkyā ndi na Libelenia bē:

22 «Bomika-mama, bababa, pongoni mbeyi motili ka nīlō nakamūbīkyā mbiya wanū kowonisilo bē nakogyigū bēnye.» ² Niyo bamūkana Pōlō ni akanzina liva-kūkabū bēyo, ibū aka ndi biwo. Pōlō aka ndi na ibū bē:

³ «Imi, na Muyuda. Nībūketa ka Talasi ka iwili ya Kilikia, luki limoti, nopinga wa ka Yelusalema wa. Gamalieli nō a ndi malima kami. Ewonisilaga ndi bēyo okwononi mino kabye mētū ka botitosu ka bungbingbili.

Nagugubya ndi Kunzi na kekele bēgēyo ibunu basi mo mino kagya na lisyē li nīli. ⁴ Nugyogyisaga ndi, numwisiso batū nībō babībyaga ndi pisi ko Mombukwono-dosu. Nugwisisaga ndi balūkū na boko ka bōkōkō. ⁵ Kumukumu na basa yasi ka bazēē bakaiba binza nīlō nakabīkyā. A bēyo, bēpātū ndi babalūwa kaupoku bomomosu ba Damasiki. Na ndi kapa kainda kaugwi bakilisito nībō ba ndi kē, kodoku na ibū kaugyogyiso ka Yelusalema.»

Pōlō akatūmbūlaga bēyo Kunzi amaka ndi mino

⁶ «Na mbeyi ndi ko pisi aka, buwobi kadwe ka Damasiki. Mōni a kēwa ndi banda ka mēsikatū, ko ngbinga bemoti aka, bēngbanganya osyoku ndi bigbututu kotukyoku kēgū wa lisyē, ekungulo bikululu. ⁷ Nogwa ndi wasi bingōmū, nūkana liyū limoti anēbīkyā bē: «Saulo, Saulo, ko bulya iki yō wo mino kegyogyiso?»

⁸ Nuusa ndi ambē: «Iwe ni wani, Mombukwono-dosu?» Liyū li nīlō esikisyo bē: «Imi ni Yeso wa Nazaletī nīnō wakegyogyiso nō.» ⁹ Batū bi nībō ta ndi pa imoti na ibū bīnatū ndi bēngbanganya bi nībō, luki limoti ni bakukonigū liyū li nīlō. ¹⁰ Nuusa kēwa ndi bē: «Mombukwono-dosu, nagyi sē bēni?» Esikisya ndi bē: «Wamaga, waga ka Damasiki. Kē bēyo, bēbīkyatū makpēmūka masi nīmō Kunzi akaakpamyā bē gya.» ¹¹ Miso epiya ndi bipi na bēpū ba bēngbanganya bi nībō. Batū nībō ta ndi na ibū begwi kēwa ndi kēbōkēkō, бага na imi ka Damasiki.

¹² Kē bēyo, a ndi na mēlūkū bemoti nīnō ina ndi bē Anania. Abangagatū ndi Kunzi, anabye mētū kusu. Bayuda basi nībō bikaga ndi kē babībaga ndi kēgbē.

¹³ Anania esilyoku ndi, iyi aka na imi bē: «Saulo, mikamama, miso ūkūlikani!» Ko ngbingo yi nīnō aka nō, miso ekūlikana ndi, namina Anania. ¹⁴ Kumbuso yi, ēbīkyā ndi bē: «Kunzi ka botitosu upunogoni ndi kambwa aka bē wiba sipananisō kaki, wamina Mētū Wong-

bingbili, ukana liyε kaki. ¹⁵ A beyo, wika demε kaki ko misa ka batε basi kabikyaga niε wini bi na niε ukoni bi. ¹⁶ Mbiya wanε, wakabunda bata iki? Wamaga, wibotisiso, wakanga mupilya ma bunye ko lino kaki.»

Pɔɔ akatumbulaga beyo Mombukwono-dosu atika ndi mino

¹⁷ «Kumbuso yi, nigoku ndi ka Yelusalema. Lisye limoti, niyo na ndi kalumba ka Ndabε ko Kunzi, εgyilya ndi abe nakika ko nziki, ¹⁸ namina ndi Mombukwono-dosu, εbikya be: «Widuso, tεkyā bigala-gala ka Yelusalema wa. A beyo, batε nifana wanε bakapagε banε kaukana likrεmεka li niε εbikyaga banε ko bulya kami.» ¹⁹ Nasikisya ndi be: «Mombukwono-dosu, bakaiba binza be nogulyaga ndi ka bandabε baya malumba ka Bayuda kaugwisiso na kaubumisiso batε nifε bεbinikyana. ²⁰ Ngbingo yi ninε bamwo ndi mino demε kakε beyo ka Etieni, imi mombukwana-daki na ndi wa gɔ wa, nobingisya ndi be bamwi, nobuulyaga gɔni ndi botu ka batε bi nifε ba ndi kamwo.» ²¹ Kεwa wa, Mombukwono-dosu εbikya ndi be: «Waga, kye nakaatika byi, ka bevananza bayagɔgɔ.»»

Pɔɔ na ngama ka basεda wa Lεma

²² Bambanzε bukana ndi mεtumbulagi ka Pɔɔ kadwe ka mεnzina mi nima. Kεwa wa, bapεnga ndi kapamikana, banabikya be: «Mumwoni mεtε yi nimε! Mumwoni! Mεtε beyo ka nimε, kokwononigε na εbilil!» ²³ Ba ndi kapamikanaga, banombimbo botu na komisyo libungu kεgε. ²⁴ Ngama ka basεda akpamyā kεwa ndi be baga na Pɔɔ ka mεkɔbɔ kabε, batini fimbo be kye anzini. A beyo, a ndi kapa kaiba be bambanzε bakapamikanaga beyo ko bulya iki. ²⁵ Niyo ba kεwa ndi kakanda Pɔɔ bekyε batini, iyi Pɔɔ abikya kεmanda ninε a ndi wa be: «Babεmagatε Mεlεma ni bakasombisigε?» ²⁶ Niyo kεmanda yi ninε ukana beyo, inda ndi katumbulaga ngama kaki, abikya be: «Wagya sε kεwa bunε? Alεkε yi nimεna a Mεlεma!» ²⁷ Ngama odoku kεwa ndi, amuuso Pɔɔ be: «Ibikya, iwe, wa Mεlεma?» Pɔɔ obingisyo. ²⁸ Kεmanda aka ndi bata na iyi be: «Nakalya ndi imi buyi bakrε be kye niki Mεlεma.» Pɔɔ asikisya ndi be: «Imi, na Mεlεma bikrε.» ²⁹ Ko ngbingo yi ninε aka nε, batε nifε ba ndi kapa kanziniso Pɔɔ na marεrε bomisikana ndi. Niyo kεmanda iba be akondisisi bi Mεlεma, ogwa ombombo.

Pɔɔ akasamba ka Basa-Yidingi

³⁰ Bεgala bi, ngama ka basεda a ndi kapa kaiba binza be Bayuda basungulyi Pɔɔ ko bulya iki. Ukpamyā kεwa ndi batε kaki be bakulogiku, ukpamyā gɔni bokumu-kumu na batε ba Basa-Yidingi basi kamεmεkana. Kumbuso yi, bodoku ndi na Pɔɔ, bamomosa kambwa kabε.

²³ Pɔɔ εnda ndi batε ba Basa-Yidingi bingbang-bangba, iyi aka na iεbε be: «Bomika-mama, limbengi kεgε kεdwa ka ligubo lasi niε nagyilya Kunzi kadwe na lisye li niε.» ² Luki limoti, kumu-kumu Anania ukpamyā ndi batε nifε ba ndi buwobi na Pɔɔ be babiti. ³ Kεwa wa, Pɔɔ abikya ndi be: «Kunzi nε εbita kεwa banε iwe, iwe ninε abε likingyosi la ikubasε sa ndabε si niso bodingogo na pεmbe. Wa wakiko kesombiso beyo mεtε abikyaga mino, wina sε, iwe bikrε wobunini mεtε beyo webitisisi mino yi!» ⁴ Batε nifε ba ndi buwobi na Pɔɔ wa, babikya ndi be: «Kumu-kumu ko Kunzi nε wakabubisa beyo!» ⁵ Pɔɔ osikisya ndi be: «Bomika-mama, nakεgε bi kaiba ambe kumu-kumu nε. A beyo, ikpiko ka Mobiso Motu be: «Wakatumbwonitεgε ngama wa livananza kakε.»»

⁶ Pɔɔ a ndi kaiba be bambanzε bagɔgɔ ka Basa-Yidingi wa, ba ndi Basadukayo na bagɔgɔ Bafalisayo. Kinili, abikya ndi na liyε lapε kambwa kabε be: «Bomika-mama, imi na Mufalisayo, mikya-bafalisayo. Kika ni nakasamba, a kye na na mεtamanagi ambe batε nifε bokwaga ndi, bopupokuto ndεkε ka bambεkε.» ⁷ Niyo abikya beyo, Bafalisayo bapεnga ndi kasaana na Basadukayo, bambanzε bigbananaga ndi. ⁸ A beyo, Basadukayo babikyaga be kumbusa wa kukwakε, bakopurogigε ka mbεkε. Bomotiloku gɔni be bamalaika bakεgε, gεtεgε limbengi ko Kunzi aka. Luki limoti, Bafalisayo babinikyanagatε iεbε makrεmεka mi ninε masi. ⁹ Gbεngbε aka ndi bihoo! Bowonisilo ba mεtε bagɔgɔ ka lidu ka Bafalisayo bamanana ndi bigwo, bagya ndi bodongoso yarε, iεbε aka ndi be: «Takana abε alεkε yi nimε kogyigε luki lanyε gεtεgε limoti aka. Abili ikani malaika sε nε anzinilyi bi?» ¹⁰ Niyo don-goso atεkyā kεwa ka bakrifa, ngama ka basεda abanga ndi be bakasinzogonitεgε Pɔɔ. Kinili, ukpamyā ndi basεda kosyo luga ka batε nifε bamεmεkana ndi wa, banyoku, bamigiso ka mεkɔbɔ. ¹¹ No biti yi niyo aka yo, Mombukwono-dosu apuponilya ndi Pɔɔ, abikya be: «Wigwinε limbengi aka! Mεdngɔni beyo wabikyaga ndi mino likrεmεka kami ka Yelusalema, okwononi kagya bεgεyo ka Lεma.»

Bayuda bakagyilya Pɔɔ dikidi

¹² Bεgala bagɔgɔ, Bayuda bemoti-bemoti bagya ndi dikidi bipεle. Bakε ndi silika be bakalyalyigε ikani komwo luki kadwe kε kwa kε bamwo mino Pɔɔ. ¹³ Batε bi nifε bagya ndi dikidi yi niyo, ba ndi kakitaga batekεbe bakwanganya. ¹⁴ Baga ndi ka bokumu-kumu na bazεε, bεbikya be: «Ibusu, takuni bi silika ambe takalyigε luki kani takanamwigε Pɔɔ. ¹⁵ Mbiya wanε, ukononi na batε ba Basa-Yidingi, mabikyoku ngama ka basεda be amunyulyiku Pɔɔ kye makapa kakpima likrεmεka kaki binza. Tika kεwa ibusu bakilika kamosisyo kani kanosilikugε wanε.»

¹⁶ Luki limoti, mububugum bemoti ka Pɔɔl ukana ndi dikidi yi niyo. Aga ndi ka mukɔɔɔ, ogulyo, atumbulyaga ndi likrumuka li nilo. ¹⁷ Kwa wa, Pɔɔl amaka ngama ka basuda bemoti, iyi aka na iyi be: «Mubisoku mbeyi mwanza nimu ku ka kumanda kye a na likrumuka kabikya.» ¹⁸ Ngama ka basuda yi ninɔ, baga ndi na mwanza no ku ka kumanda, abikya be: «Mutu wa bɔɔɔɔ ninɔ ina be Pɔɔl, emoki, ebikya be noduku no mikya-bawanza yi numuna kumu kye a na likrumuka kauzukilyogo.» ¹⁹ Kumanda amaka ndi mwanza no bikede, amuusa be: «A se buni?» ²⁰ Asikisya ndi be: «Bayuda bukoni bi be bakakunga Pɔɔl na bugala, upupisilyoku kambwa ka batu ba Basa-Yidingi abe bakiko kapa bakpimi likrumuka kaki binza. ²¹ Luki limoti, wakukononitɔ. A beyo, bambanzu kakitaga batekebe bakwanganya luga kabu ba na iyi mulika. Baku bi silika be bakalyalyigu ikani komwo luki kani bakanamwigu. Mbiya wanu, ba bakitulya kabundaga kwa nilo aka lo wabikya.» ²² Kwa wa, kumanda basanana ndi na mwanza yi ninɔ ni agbityogini be katumbulyogonitɔ mumbanzu likrumuko li nilo.

Batikini Pɔɔl ka ngama wa iwili beyo ka Felisi

²³ Kwa wa, kumanda umaka ndi bangama ka basuda baba luga ka nibo bagɔɔ, ubikya be: «Huvoni basuda bamiya baba, muva batekebe madiya na ika nibo babumanaga kugu wa bapunda na bamiya baba nibo babumanaga na bosyogbu. Biki bakitulya kaina ka Kaizalia na saa-tatu yo biti. ²⁴ Mubungusilyogonito goni Pɔɔl bapunda nibo bakpokyoniso, badwiso binza ku ka ngama Felisi.» ²⁵ Kumbuso yi, akpika ndi balawa be:

²⁶ «Imi Kɔɔɔɔ Lusiasi, numuusogito iwe ngama wa ibiba kugbe beyo ka Felisi. ²⁷ Bayuda bo bi ni bagwini aluku yi numuna nutikilyi mu, bo bi kapa kamwo. Niyo nukoni bi be a Mulu, nasingyo bi na basuda kami, nahukusogo. ²⁸ Yeki no bi kapa kaiba ambe Bayuda basungulyi ko bulya iki, nago bi na iyi ka Basa-Yidingi kabu. ²⁹ Nini bi ambe bo bi kaga bodongoso na Pɔɔl ko bulya mutuu kabu. Luki limoti, kegu na ibo gutugu yimoti aka niyo bakwanana mino kamwo ikani kagwi.

³⁰ Niyo nukoni bi be Bayuda bakagyilya dikidi kye bamwi, nutikilyo bi bigala-gala. Nubikyo bi batu bi nibo basungulyi bi ambe bindi na ngbanga yi ninɔ ku kaku.»

³¹ Basuda bagya ndi beyo aka yo bakpamyandi mino. Bava ndi Pɔɔl, baga na iyi no biti yi niyo aka yo kadwe ku kwa ku ka gudfu wa Atipatili. ³² Bugala bi, basuda bi nibo ba ndi na magu bigononoku kwa ndi ibu ka mukɔɔɔ, busa ndi nibo ba ndi kugu wa bapunda kaidukulogo na Pɔɔl. ³³ Niyo aka yo bosilo ka Kaizalia, bapa ndi ngama Felisi balawa, bawanya kwa goni ndi Pɔɔl. ³⁴ Ngama atangulaga ndi, amuuso Pɔɔl be: «Wa mutu wa iwili tino?» Niyo ukana ndi be Pɔɔl a mutu wa Kilikia, ³⁵ iyi aka ndi na iyi be: «Tanda likrumuka kaku

ngbingo yi ninɔ batu nibo busungulyi bi, bosiloku banu mino.» Akpamyandi be babuulyogi Pɔɔl ka ndabu niyo Elodi Mbaku opikisisa ndi.

Bayuda bakasungulya Pɔɔl

24 Kumbusa wa masye kubukumuti, Kumu-Kumu Anania, bazee bemoti-bemoti pa imoti na bubu-ma wa munzina bemoti ninɔ ina ndi be Teletulo binda ndi ka Kaizalia. Ku beyo, basungulya ndi Pɔɔl ka ngama Felisi. ² Bamokoku ndi Pɔɔl, Teletulo aranga ndi kabikya be: «Ngama, kiki ndi iwe, iba takegu motili biddee. A beyo, bububuma ba ligubo kaku oyikosoni makrumuka mudingi ka mugu mi nima. ³ Ngama, tubibisaga bongbinga basi na ka bapa bayasi, ka masi nimo wagyaga. ⁴ Kwa wa go wa, nakegu kapa kalyilya ngbingo, no bi kapa ambe watimukonino gutugu mbeyi bi ko ngbinga mukede. ⁵ Tini bi ibusu ambe aluku yi nimu a luki lanye, iyi abe ngama ka lidu ka batu ba Nazaleti †, akaudwonoso Bayuda basi ba zibili. ⁶ Okingilito bi goni kaga makoko ka Ndabu ko Kunzi, tagwi kwa bi. [To bi be tasombisi kabyenene na mutuu kusu, ⁷ luki limoti, kumanda Lusiasi odoku bi no bou katikupa. ⁸ Ukpamyandi bi batu nibo basungulyi bi kodoku ku kaku.] Wakwanana kwa mbeyi kamuusogo ni iwe mombukwana-daki yi, wiba ikani gu takabikya bongo.» ⁹ Bayuda bobingisya ndi, ibu aka be a beyo aka yo Teletulo obikyandi mino yo.

Pɔɔl akasamba kambwa ka ngama Felisi

¹⁰ Kwa wa, ngama Felisi akpamyandi ndi Pɔɔl be anzini, Pɔɔl aka ndi be: «Ngama, nakaiba ambe wa zozidi wandeli ka mugu mi nima, kinili nakasamba kambwa kaku limbengi bipisii. ¹¹ Wakwanana kakpima iwe mombukwana-daki yi ambe kanokitogigu masye tekebe na maba, wa nodoki bi mino kabibiso Kunzi ka Yelusalema. ¹² Mumbanzu gutugu bemoti aka ketokonyigu bi ka bodongoso ka Ndabu ko Kunzi, ikani ka ndabu ya malumba ka Bayuda ikani ka gudfu ikani kakpamyandi ambaza ka bambanzu kavikimanaga. ¹³ Batu bi nibana besungulyi mbiya wanu, bakakwananigu kaumibiso be besungulyi ko bulya iki. ¹⁴ Luki limoti, nakaiba ambe nagugubyaga Kunzi ninɔ ka botitosu, nanabye pisi ka Mombukwono-dosu, niyo ibu balikyaga be ligbata ka batu ba kubɔɔɔ. Na goni na baya ka masi nimo ikpikaga ka kitabu ya Mutuu na ka bakitabu ka Bogyalandu. ¹⁵ Mutamanagi kami a makitulya ko Kunzi. Ibu ba goni na mutamanagi mi nimo be batu ba bungbingbili ikani ba kubɔɔɔ nibo bokwaga ndi bopupokuto ndeke ka bambuku. ¹⁶ Kinili, imi, nagyaga kekele kaiko limbengi lanza bongbinga basi kambwa ko Kunzi na kambwa ka bambanzu.

† Mutu wa Nazaleti a lino nilo bapa ndi Yeso. Wanda goni Matayo 2:23. A goni lino ka bakilisito ba mambwa.

¹⁷ Kumbusa wa byanga budingi, nigoku ndi ka Yelusalema kaupápa bava-kukami na kapá Kunzi bapere. ¹⁸ Na ndi kaibubiso ka Ndabw ko Kunzi, be-takanya kawa ndi ni nanama ligubo li nilo. Ambaza ka bambanzu kege ndi ikani ipumbw. ¹⁹ Luki limoti, Bayuda bemoti-bemoti nibo botukyoku ndi ka Azia, ba tu ndi wa. Ibw bo bakwanana ndi kodoku kesungulya ku kakw, bakika ndi na likrumuka na imi. ²⁰ Kiki beyo, batw bi nibana ba wanw batumbwagi neki bunye nibo bemina ndi na ibu wa besombisa ndi mino ka Basa-Yidingi. ²¹ Likrumuka limoti aka lo nabikya ndi na liyu lapw kambwa kabw be: «Na na baya ambw batw nibo bokwaga ndi bopupokuto ndeke ka bambwkw, kinili nakasamba na lisyw li nili kambwa kunu.»

²² Yeki ngama Felisi ibaga ndi binza pisi ka Mombukwono-dosu, akitisaga ndi ngbanga ka lisyw lagogo, iyi aka na ibw be: «Nako banw ngbanga kunu ngbingo yi ninw kumanda Lusiasi odoku banw mino.» ²³ Akpamyw kawa ndi ngama ka baswda be abuwlyogi Pwlo, anasilya gonw mino bongbingo baya kinanaga magw ni kege kaupakya bawai-daki kasingyo.

Pwlo a kambwa ka ngama Felisi na mukaki beyo ka Dulusila

²⁴ Kumbusa wa masyw makedw, ngama Felisi bodoku ndi ibw na mukaki beyo ka Dulusila ninw a ndi Wabayuda. Ngama atikisya ndi Pwlo, ukana nilo Pwlo a ndi kabikya ko bulya baya kwsw ka Yeso-Kilisito. ²⁵ Luki limoti, niyw Pwlo apwnga ndi kabikyaga Mongoni Manza ko bulya bungbingbili, kaigwi limbengi, mungimbw ka masyw nimw akodoku, Felisi abanga ndi, iyi aka ndi be: «Mbiya wanw, wakwanana mbeyi kaiga. Nwamakatu banw bata kumbuso.» ²⁶ Ngama a ndi na mutamanagi be Pwlo akwananatu ndi kaikalyaga, kinili atikisyaga ndi bongbinga basi kye biki na iyi ka babwbw.

²⁷ Kumbusa wa byanga biba, Pwlokwio Fesitw alyw ndi bhwngama ka pa ka Felisi. Yeki Felisi a ndi iyi kakisa kaiponosu na Bayuda, asa ndi Pwlo ka bwlokw aka.

Pwlo akapa kasamba kambwa ka Kaizali aka

25 Niyw ngama wa iwili beyo ka Fesitw agya masyw masaa wa osila ndi mino ka iwili yi niyw, atukya ndi ka Kaizalia adaka ka Yelusalema. ² Kw beyo, bokumu-kumu na bangama ka Bayuda basungulya ndi Pwlo kambwa kaki. Bamalya likrumuka li no ngu, ³ ibw aka ndi na ngama Fesitw be ugwilyinw baka yasi kadukusoku Pwlo ka Yelusalema wa. A beyo, ba ndi ni balikini be bamwi ko pisi. ⁴ Luki limoti, ngama Fesitw usikisya ndi be: «Pwlo iki ka bwlokw aka kw ka Kaizalia kw, imi na na ligundu kw gw kw.» ⁵ Iyi aka bata be: «Batw bi nibo banzinaga luga kunu bakwanana kaina pa imoti na imi ka Kaizalia. Kika ni Pwlo agyatw ndi bunye bakwanana kasungulya.»

⁶ Kumbuso Fesitw kagya na ibw masyw banda bwgina ikani tekebe, iga ka Kaizalia. Bw gala bi, ika ndi ka basa yiko bangbanga, akpamyw be boduku na Pwlo. ⁷ Niyw osilo, Bayuda nibo botukyoku ndi ka Yelusalema bakungula ndi bikululu. Babinikilya ndi makrumuka bitititi nimw gwtwgw ibw aka bakakwananigw katumbwaga mw mi. ⁸ Pwlo itumbwlyaga kawa ndi be: «Imi nakogyigw bunye gwtwgw bumoti aka, nakobunigw mutw ka Bayuda ikani nimw ma Ndabw ko Kunzi gwtwgw nimw ka Kaizali aka.»

⁹ Ngama Fesitw a ndi kapa kaubailya Bayuda, iyi aka ndi na Pwlo be: «Watw kapa kaiga ka Yelusalema kye bakuku ngbanga kw beyo?» ¹⁰ Pwlo asikisya ndi be: «Imi na wanw ka basa ka Kaizali niyw bwkwgw mino bangbanga. Bakwanana kesombiso wanw. Nakugyilyigw Bayuda bunye gwtwgw bumoti aka mwkwngoni beyo iwe mombukwana-daki wa mino kaiba binza. ¹¹ Kika ni nogyi bi bunye ikani likrumuka nilo akwanana kemwisiso, imi, nakoyagw. Luki limoti, kika ni babinikilyaga makrumuka, mwmbanzw gwtwgw bemoti aka kokwononigw kwsw kw kabw. Nakapa ambw nasambi kambwa ka ngama Kaizali aka!» ¹² Kawa wa, ngama Fesitw anzina ndi na batw kaki nibo bapaga mutiwi, asikisya Pwlo be: «Yeki wotiwolyi be wokosomboku kambwa ka ngama Kaizali aka, waga kawa kw kwa kw.»

Pwlo a kambwa ka ngama Agilipa

¹³ Kumbusa wa masyw makedw, ngama Agilipa ibw na mamaki mukoyi beyo ka Belenike bosila ndi ka Kaizalia, bamuusoku ngama Fesitw. ¹⁴ Yeki ba ndi kagya kw beyo masyw mudingi, Fesitw atumbwlyaga kawa ndi ngama Agilipa likrumuka ka Pwlo. Iyi aka ndi na iyi be: «Alukw bemoti a wanw ninw Felisi asa ndi ka bwlokw. ¹⁵ Ngbingo yi ninw naga ndi mino ka Yelusalema, bokumu-kumu na bazw ka Bayuda basungulya ndi, bebikya be nakw likrumuka kaki kye bamwi. ¹⁶ Nusikisya ndi be: «Balw ma bakaswtagigw mwmbanzw ni bakanosombigw na batw nibo basungulyi, mutw yi itumbwlyaga gonw nilo biko kani basungulyini mino.» ¹⁷ Tosiloku ndi pa imoti na ibw wanw. Kolipyagw, bw gala bi aka nika ndi ka basa yiko bangbanga, nakpamyw ndi be boduku na alukw yi nimw. ¹⁸ Batw bi nibo basungulya ndi, bodoku ndi gonw. Luki limoti, bakabikyilyagw ndi makrumuka banyenyw beyo na ndi mino na mutamanagi. ¹⁹ Ba ndi kagya na ibw bodongoso ko bulya kanisa kabw aka bikpe na ko bulya ka alukw bemoti ninw ina ndi be Yeso, babikyaga be okwoni ndi, luki limoti Pwlo abikyaga iyi be a mubisi. ²⁰ Imi, nakegw ndi kaiba be nakwanana kaww inguo ya likrumuka li nilo bunw. Kawa wa, namuusa ndi Pwlo ikani akwananatu kadaka ka Yelusalema kye bakuku ngbanga kaki ko bulya likrumuka li nilo. ²¹ Luki limoti, Pwlo a ndi kapa be asambi kambwa ka ngama mudingi

wa Luma aka. Nakpamya kɔwa ndi be iki ka bɔɔɔɔ aka kadwe kɔ kwa kɔ natika ndeke mino kɔ beyɔ.»

²² Ngama Agilipa abikya ndi Fesito be: «Imi gɔni, no bi kapa kamɔkana alɔkɔ yi nimɔ.»

Fesito aka ndi na iyi be: «Wamɔkana kɔwa na bɔ-gala.»

²³ Bɔgala bi, Agilipa ibɔ na Belenike bosiloku ndi na ibiba, bambanzɔ kumbuso kabɔ bingbooo, bingyo ka basa yikɔ bangbanga pa imoti na bangama ka basɔda na bangama ba mɔsɔngi. Kɔwa wa, Fesito akpamya ndi be boduku na Pɔɔ. ²⁴ Fesito abikya ndi be: «Ngama Agilipa, na ibunu basi nibɔ ma mbiya wanɔ pa imoti na ibusu, mumononi alɔkɔ yi nimɔ. Bayuda basi boduku bi kasɔngɔɔya kɔ kami ka Yelusalema mɔɔngɔni begeyɔ boduku mino wanɔ, banapamikanaga be ok-wononi okwi. ²⁵ Imi, nini bi be kogyigɔ luki nilɔ bakwanana mino kamwɔ. Luki limoti, iyi mɔkaka aka no a ndi kapa kasamba kambwa ka ngama mudingi wa Lɔma, nina ndi imi binza gɔni katika kɔ beyɔ. ²⁶ Nakinigɔ bi likpɔmɔka la lingɔnɔ nilɔ nakwanano bi kokpika ko bulya kaki kapɔ ngama mudingi wa Lɔma. Kinili, noduku na iyi kambwa kunu, bikpɔ kambwa kakɔ ka ngama Agilipa. Bakamuusogo, nakwanana kɔwa kokpiko luki. ²⁷ A beyɔ, nakaina be kegɔ ngbingbili kati-ka mɔtɔ wa bɔɔɔɔ ka Luma ni takanibigɔ be basungulyi bi ko bulya iki.»

Pɔɔ akasamba kambwa ka ngama Agilipa

26 Kɔwa wa, Ngama Agilipa aka ndi na Pɔɔ be: «Wakwanana kɔwa kasamba.»

Pɔɔ anana ndi kɔɔkɔkɔ, iyi aka be: ² «Ngama, na lisyɔ li nili, na na igyagya yidingi kasamba kambwa kakɔ ka makpɔmɔka masi nimɔ Bayuda besungulyi bi mino. ³ A beyɔ, wibagatɔ binza yigya yasi ka Bayuda na bodongoso kabɔ. Kikiliki, imɔkanatɔ na limbengi linda.

⁴ Bayuda basi bamibatɔ ɔbili kami katɔkya ka limiki. Bibagatɔ gɔni beyɔ ɔbili kami a ndi mino luga wa livananza kami na ka Yelusalema. ⁵ Bemibagatɔ katɔkya ka bɔndeli, bakapa, bakwanana kepupilyo bɔdemɔ be na ndi ka lidu ka Bafalisayo. Luga wa modu ma kanisa kusu, lidu li nilɔ ikaga na mɔtɔ mapɔ kegbe. ⁶ Na ko ngbongu mbiya wanɔ kye mɔtamanagi kami asyɔ ka agɔmɔ ninɔ Kunzi ɔgyilya ndi botitosu. ⁷ Biti na lisyɔ, mababa kusu tekɔbe na baba bakabibiso Kunzi na ba na mɔtamanagi kaina beyɔ agɔmɔ yi ninɔ itɔlyana ndeke mino. Ngama, Bayuda besɔngɔɔya ko bulya mɔtamanagi mi nimɔ aka mɔ. ⁸ Ko bulya iki yɔ ibunu makegɔ mino na baya be Kunzi ozuzukisagatɔ baman-da?

⁹ Imi mombukwana-daki, na ndi kasima be nɔlananatɔ na batɔ nibɔ batwaga ndi lino ka Yeso mɔtɔ wa Nazaleti ka bopisi bayasi. ¹⁰ Nagya ndi beyɔ ka Yelusalema. Bokumu-kumu bɔ betwa ndi, nugwis-

aga ndi bakilisito budingi ka babɔɔɔ dididi, niyɔ bakɔgɔ likpɔmɔka kabɔ be bɔmwi, imi nobingsiyagatɔ ndi gɔni. ¹¹ Bongbingo basi, nakitanagatɔ ndi ka bandabɔ baya malɔmba ka bayuda bayasi, nanugyogyiso bakilisito kye batɔmbwi lino ka Yeso-Kilisito. Nikaga ndi na lingangi na ibɔ, kinili nindaga ndi kaugyogyiso ka bagɔdɔ bogiyo bayagɔgɔ.»

Pɔɔ akatɔmbɔlaga beyɔ abaya ndi mino Yeso

¹² «A beyɔ, bokumu-kumu bɔ betwa ndi, betika ka Damasiki. ¹³ Ngama, ngbingo yi ninɔ na ndi mino ko pisi, na mɔsikatɔ, nina kotukyoku kegɔ wa lisyɔ, bɔngbanganya biwenge-wenge kakitaga byi bɔngbanganya ba mɔni. Bɔngbanganya bi nimɔ ekungula ndi bikululu pa imoti na batɔ nibɔ ta ndi na ibɔ. ¹⁴ Ibusu basi togwa ndi wasi. Nɔkana ndi liyɔ limoti enɔbikya na Libelenia be: «Saulo, Saulo, ko bulya iki yɔ wo mino kegyogyiso? Wakagya mɔ mapɔ ma payaya mɔɔngɔni abe nyama yi ninɔ mombukwana-daki akwanana katina.» ¹⁵ Nussa kɔwa ndi be: «Iwe ni wani, Mombukwono-dosu?» Mombukwono-dosu esikisya ndi be: «Imi ni Yeso, ninɔ wakagyogyiso. ¹⁶ Luki limoti, tɔkya, wamaga. Nupuponilyi kye nuitisi mɔgya-ligubo kami. Wika kaɔbikyaga bambanzɔ beyɔ wemini mino na nilɔ nuwonisila ndeke bata kumbuso. ¹⁷ Nubuulyaga ndeke ka mabɔkɔ Bayuda na ka bevananza bayagɔgɔ, kɔ no mino kaɔtika. ¹⁸ Nakatika kye ɔkɔli miso, upupisoku ko bitɔ kye binɔ bɔngbanganya. Kopupo ko ngu ka Abili na kamigilyoku Kunzi. Bakɔbinikyana kɔwa, binisanatɔ na mɔpilya ma bɔnyɔ kabɔ, biko na lidɔɔ luga ka batɔ ko Kunzi.»

Pɔɔ akatɔmbɔlaga ligubo nilɔ agya ndi

¹⁹ «Ngama Agilipa, nakakwananigɔ ndi kakya kagya nilɔ nina ndi ko nziki kotukyoku kegɔ wa lisyɔ. ²⁰ Luki limoti, nɔbikyaga mbeyi ndi batɔ ba Damasiki, na nibɔ ba Yelusalema se kɔwa ka iwili yasi ya Yudea na batɔ bagɔgɔ basi nibɔ bakegɔ ndi Bayuda. Nɔbikyaga ndi be bayikosi ɔbili, bamigilyoku Kunzi, bowonisilo pisi ka yigya be bayikosoni ɔbili. ²¹ Bayuda begwi ndi ka Ndabɔ ko Kunzi ko bulya likpɔmɔka li nilɔ, bakisa ndi kemwɔ. ²² Luki limoti, Kunzi ebuulyagatɔ kadwe na lisyɔ li nili. Na demɔ kaki kambwa ka bambanzɔ basi, iki bomiki ikani bambɔkɔ. Nakegɔ kabikyaga luki lagɔgɔ di na nilɔ bogyalandɔ na Musa babikya ndi be igyonosatɔ ndeke. ²³ Ibɔ babikya ndi be Kilisito igyogyisatɔ, iko mɔtɔ wa mambwa kopupo ka mbɔkɔ luga ka nibɔ bokwaga ndi. ɔbikyaga ndeke batɔ ba livananza kusu mongoni ma muhukuso na gɔtɔgɔ batɔ nibɔ bakegɔ Bayuda aka.»

Pɔɔ akakisa be ngama Agilipa ayikosi ɔbɔli

²⁴ Ngbingo yi ninɔ Pɔɔ a ndi mino kozukogo likpɔmɔka ka kaki, ambɔkɔ Fesitɔ apamikana be: «Pɔɔ, wa ibikyasɔ! Balɔwa ninɔ wabye ndi wakpɔ nɔ uputoni!»

²⁵ Pɔɔ asikisya ndi be: «Ngama, nakegeɔ na ibikyasɔ, mɔnzina kami a ma lingɔnɔ na mo bungbingbili.

²⁶ Ngama Agilipa nimɔ akaiba binza likpɔmɔka li niɔ. Kinili, nakanzina kambwa kaki ni nakegeɔ na kɔban-gakɔ. Na na limbengi bidɛ be akaiba makpɔmɔka mi nimɔ masi kye kegeɔ na niɔ igyonosa ndi ko dikidi.

²⁷ Ngama Agilipa, watɔ na baya ka likpɔmɔka li niɔ bo-gyalandɔ babikya ndi? Nakaiba ambe wa na baya ka likpɔmɔka li niɔ!»

²⁸ Ngama asikisya ndi Pɔɔ be: «Wakasima be wak-wananatɔ keitiso Mukilisito ko ngbinga mukedeɔ beɔ?»

²⁹ Pɔɔ asikisya be: «Iki gɔtɔgɔ mbiya wanɔ ikani kumbuso ndeke, nakakɔnga Kunzi ambe kikonitɔgɔ asi iwe aka, gɔtɔgɔ batɔ basi niɔ bakemɔkana na lisye li nili biiti mɔdɔngɔni abe imi, kanɔ bakɔgeɔ bata na base-legenɔ bi nifa!»

³⁰ Kɔwa wa, ngama mudingi, ngama wa iwili, Be-lenike na batɔ bagɔɔ budingi niɔ ba ndi pa imoti na iɔ bamaga ndi, ³¹ ba ndi komisikono ni bananzina luga kabɔ be: «Alɔkɔ yi nimɔ kogyigɔ bunye gɔtɔgɔ bu-moti aka niɔ okwononi mino be bamwi ikani kagwi.»

³² Agilipa abikya ndi Fesitɔ be: «Bakwanano bi kasiso alɔkɔ yi nimɔ kiki bi be obikiyi bi be asamba kambwa ka ngama mudingi wa Lɔma aka.»

Bamogosini Pɔɔ ka Lɔma

27 Niɔ bukanana katimogoso ka Italia pisi ka bato, buɔpɔ kɔwa ndi Pɔɔ na batɔ bemoti-bemoti ba bɔɔkɔ bagɔɔ ka maɔkɔ ka Yulio ninɔ a ndi ngama wa lidu ka basɔda miya. Iyi Yulio a ndi ka lidu ka basɔda niɔ balikyaga ndi be «Basɔda ka Kaizali». ² Tadaka ndi ka bato bemoti wa gɔdɔ wa Adalamiti, ninɔ a ndi kaifumoku ka masɔ ma iwili ya Azia. Taga kɔwa ndi. Ta ndi kɔ beɔ na Mumakedonia bemoti ninɔ ina ndi be Alisitaliko mɔtɔ wa Tesalonika. ³ Bɔgala bi, tifɔma ndi ka Sidna. Yulio a ndi kagya Pɔɔ binza. Asilya kɔwa ndi pisi kaında kainanana na bawai-daki be bapɔgi makpɔmɔka nimɔ akwanana ndi kaiko na mɔsasa mi. ⁴ Katɔkya wa, tadakaga ndi, tabye mutili aka ko uzu ninɔ bamakaga be Kipulo kye ovivi a ndi wapɔ kambwa kusu. ⁵ Tazaba ndi libo lidingi buwobi na iwili ya Kilikia na niɔ ya Pamufilia, tadwe ka lisɔ ka gɔdɔ wa Mila ka iwili ya Likia. ⁶ Kɔ beɔ, ngama ka basɔda yi ninɔ atakanya ndi bato bemoti wa gɔdɔ wa Alesandulia ni anaga ka Italia. Atidokisa ndi mino.

⁷ Kɔsɔ wa masye mudingi, takpakyana ndi biwese, tadwe ndi buwobi na gɔdɔ wa Kinido ka bukreki-kreki budingi. Luki limoti, avivi kegeɔ ndi kapa be taga miso

ya kɔ beɔ, kinili ta kɔwa ndi kopuono ka Kilete pisi ka kpɔɔ-kpɔɔ wa litalɔ lidingi niɔ balikyaga be Salimoni kye avivi kegeɔ ndi wapɔ kegeɔ kɔ beɔ. ⁸ Tidukulaga ndi kakpakyana aka ka bukreki-kreki budingi, tifɔma ndi ka pa yi niɔ balikyaga be «Masɔ manza», buwobi na gɔdɔ wa Lasea.

⁹ Yeki masye atikitaniyaga ndi mudingi, tosila kɔwa ndi ko ngbingo wa bukreki-kreki kegeɔ kakpakyana kegeɔ wo libo kye ngbingo muginyo malili a kɔwa ndi ni okitogini gɔni. Pɔɔ utukusya kɔwa ndi motili be:

¹⁰ «Bomika-mama, nakaina abe takatɔkyilya ligɔndɔ, ikatɔ na bukreki-kreki, iki makpɔmɔka ikani bato apɔtikanatɔ, ibusu tahɔkaga kukwakɔ baka bikwe.»

¹¹ Luki limoti, ngama ka basɔda a ndi wakigɔmya kegeɔ ka mɔnzina ka sɔfele wa bato na mombukwana bato kakitaga nimɔ ka Pɔɔ. ¹² A ndi ngbingo wa buɔi bapɔ, na lisɔ li niɔ kikogigɔ lanza ko ngbingo yi ninɔ. Budingi ba bambanzɔ niɔ ba ndi ka bato ba ndi bakitɔlyɔ katɔkya na kaaga ka Foinikia kaiko kɔ kadwe kɔ kwa kɔ ngbingo yi ninɔ akitaga mino. Foinikia a lisɔ la Kilete niɔ a iikono miso kɔ mɔni ogwaga mino.

Mbumbo yapɔ ka limbengi lo libo

¹³ Kɔwa wa, ovivi apɔnga ndi kovivo ni kegeɔ wapɔ kotukyoku ka Zebu, batɔ niɔ ba ndi ka bato ba ndi kasi-ma be bagyatɔ mɔdɔngɔni beɔ ba ndi mino ni bosisilini. Bapwa bato, bakpatila ndi buwobi na mutili mo uzu wa Kilete. ¹⁴ Kolipyagɔ, kotukyoku ko uzu, ovivi wapɔ ninɔ bamakaga be «ovivi wa zibɔ-ingenge» apɔnga ndi kovivo wapɔ kegeɔ. ¹⁵ Ovivi yi ninɔ atundula ndi bato ni kegeɔ wa itilyanago mino. Takika kɔwa ndi. ¹⁶ Takika ndi miso ya kɔsili ko mikyo uzu ninɔ bamakaga be Kauda. Tagya ndi ngu yasi koluto ingbɔɔ niɔ budusogo na iyu bambanzɔ. ¹⁷ Bagya-ligubo ba bato bodokisa ndi ingbɔɔ yi niɔ ka bato, balingisyogo bato no ligi ya kiduso. Ba ndi kabanga be bakitilyonogonitɔ ko mbumi ya mutili ma Libia. Bosisa kɔwa ndi libaɔ liti niɔ ika-ga ndi likpikila ka bato ko libo kye bato iki kakika biweseɛɛ. ¹⁸ Bɔgala bi, mbumbo idukulaga ndi katiyongo aka no ngu. Bagya-ligubo ba bato bapɔnga ndi kombimbo mukumbo ko libo kye bato opolimoni. ¹⁹ Bɔgala bagɔɔ, bapɔnga ndi kombimbo ni iɔ bamombukwana-dabɔ bi makpɔmɔka ma bato ko libo. ²⁰ Kɔsɔ wa masye mudingi, iki mɔni ikani mangɔtɔ kinisonogigɔ ndi. Mbumbo kegeɔ ndi kaigaga mayɔ, takegeɔ ndi bata na mɔtamanagi be tahɔkatɔ.

²¹ Batɔ niɔ ba ndi ka bato ba ndi ni bogyini masye mudingi na banza. Pɔɔ amaga ndi luga kabɔ, ubikya be: «Bawai, makemɔkano bi iba makotukyigɔ bi ka Kilete, takabanganigɔ bi no mbumbo, makpɔmɔka kapɔtikanigɔ bi gɔni bene. ²² Luki limoti, mbiya wanɔ makikonitɔgɔ na kɔbangakɔ kye mɔtɔ gɔtɔgɔ bemoti luga kunu kokwigɔ, luki limoti, bato aka no

akaputikana. ²³ A beyo, no biti yi niyi, malaika ko Kunzi ninɔ niɔmya kɛ kaki na ninɔ nabibisogo epuponilyito, ²⁴ ebikyo bi be: «Pɔɔ, wakobongonitɔgɛ, okwononi iwe kasamba kambwa ka Kaizali. Ko bulyo maziyo kaki kɛgɛ kakɛ, Kunzi uhukusogi batɛ basi niɔɔ ma iɔɔ ka ligɛndɛ.» ²⁵ Bawai, makobongonitɔgɛ neki kye, na wakigemya ko Kunzi, masi igyonoso baka yo ebikyi bi mino. ²⁶ Titilyonogokuto ka mutili mo uzu yimoti bene.»

²⁷ Totulyosa ndi bapɔɔ baba ni mbumbo anatiyungo aka gbalɛ kɛgɛ wo libo lidingi la Meditelane. Lugo wo biti, bagya-ligubo ba bato ba ndi kasima be ta kɛwa buwobi kadwe kubi. ²⁸ Bakandila ndi litalɛ na muligi, badikita ko libo, bina ndi be budu bi a metele batekebe basaa na madiya na ika. Niyo bisisilo, badikita bata, bina kɛwa be a batekebe baba na bɛgɛna. ²⁹ Ba ndi kabanga be bato kokpokogonitɔgɛ baka ka matamɛ. Kinili, bosisaga ndi ligi yikwanganya niyo a ndi yikpikilaga na bangweyi bayitititi miso ya libo li bekye bato amagi, babɛndila ndi na limbengi linda be lisyɛ asyi. ³⁰ Luki limoti, bagya-ligubo ba bato ba ndi kakisa kapikita. Bosisa kɛwa ndi mikya-ingbɔɔ ninɔ bidusaga na iyi ko ngbingo wa bɛkpeki-kpeki, babɔ be bakosiso-gi ligi miso ya mɛ ma bato. ³¹ Luki limoti, Pɔɔ abikya ndi kɛmanda na basɛda be: «Batɛ bi niɔa bakiki ka bato aka, makakwananigɛ bi kahɛkaga.»

³² Kɛwa wa, basɛda bakɔgɔ ndi ligi yo mikya-ingbɔɔ yi ninɔ, akika ndi.

³³ Kambwa lisyɛ katinikaga, Pɔɔ ebikya ndi batɛ basi be balyalyi. Ebikya be: «Na lisyɛ li nili, odwini kɛwa masyɛ tekebe na makwanganya nimɔ mo mino ka mɛbɛndilagi ni makegɛ kalya luki. ³⁴ Nakamɛbikya ambe lyoni neki mino mikyo luki, kye miki bapɛpɛ aka. A beyo, likpɛmɛka kagyigɛ mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka luga kunu.»

³⁵ Kumbusa wa mɛnzina mi nimɔ beyo, Pɔɔ ava ndi mukati, abibiso Kunzi kambwa ka bambanzɛ basi, obunonogo, apɛnga kalya. ³⁶ Nzɛyi upolimana ndi iɔɔ basi, balya kɛwa ndi gɔni iɔɔ. ³⁷ Kɛsɔ wa bato, ta ndi basi bambanzɛ miya yiɔa batekebe madiya na ika na madiya (276). ³⁸ Niyo bikutogo, bambimba ndi nganɛ ko libo bekye bato opolimoni.

Bato olindini

³⁹ Niyo lisyɛ asye, bagya-ligubo ba bato bakibagɛ ndi bata pa. Luki limoti, bina kɛwa ndi byi pa yo mbumi yimoti bene, bɛkanana ndi be bato akwanana kaina kaifuma kɛ beyo. ⁴⁰ Bakɛlaga ndi ligi niyo bamɛ bi a ndi bayikpikilaga na bangweyi, basa ndi kolindo ko libo. Ko ngbingo yi ninɔ gɔni nɔ, bakɛla ndi ligi ya ambɛ ninɔ ananaga bato ka mɛ ma libo. Kumbuso yi, bobongisa ndi kutuko ka mɛ ma bato, muvivi utundulo, baga miso kɛ mbumi a ndi mino. ⁴¹ Luki limoti, badwe ndi ka

liduku lo mbumi yi niyo, luga wa bodungo bayiɔa, bato akpakpaga ndi wa aka wa. Mɛ mi olinda ndi bibe ko mbumi ni kɛgɛ bata kodwo, libo li lasi a ndi kanzikana na mɛbaka mapɛ nimɔ a ndi kaigyonoso.

⁴² Kɛwa wa, basɛda ba ndi kapa kaulumwisogo batɛ ba bɔɔkɔ, bekye gɛtɛgɛ bemoti aka kokyogonitɔgɛ pisi kogwo libo. ⁴³ Luki limoti, kɛmanda wa Lɛma a ndi na mɛsasa kahukusogo Pɔɔ, ɛpakya ndi kagya beyo. ɛkpamya batɛ niɔɔ bibaga ndi kogwo libo be bapɛngi ni iɔɔ kogwo, bopupana kubi. ⁴⁴ Batɛ bagɔgɔ bakwanana kaɛbye gɔni ni bigwinonogini ka bodongbu baya mabaɛ, ikani ka niɔayo apanzikana ndi ka bato. Kinili, batɛ basi bosila ndi kubi binza aka.

Pɔɔ a ko uzu wa Melita

28 Niyo tahɛkaga beyo, batibikya ndi be lino lo uzu niyo ta ndi mino ni Melita. ² Batɛ ba mugi mi batigya ndi binza kɛgɛ, batitilya ndi. Yeki mwayi a ndi kalɛka na bɛdi gɔni, batigbɛndilya buku be tɛti ibusu basi. ³ Pɔɔ atɛpa ndi benzyaga kodikitoku ko buku. Mbɛma opupa ndi kɛsɔ yi ko bulya bɛzɛ, ayan-gata ndi ka kɛbɔkɛkɔ. ⁴ Niyo batɛ ba mugi bamina mbɛma kani ayongotini ka kɛbɔkɛkɔ beyo, bapɛnga ndi kainzinzinya be: «Alɛkɛ yi nimɛ a asi mɛgya-manyɛ aka. Oukogi mbeyi bikwe ko libo, luki limoti, bungbing-bili ko Kunzi akapa baka be okwi.»

⁵ Luki limoti, Pɔɔ ikpazya ndi nzɛka yi ninɔ ko buku ni kimukonigɛ gɛtɛgɛ luki limoti aka. ⁶ Ba ndi kasima be kɛbɔkɛkɔ afulatɛ Pɔɔ ikani okwo bigbututu. Niyo babɛndila bindi ni luki kagyigɛ, boyikasa tamanaga kabɛ, bapɛnga ndi kabikya be a kunzi.

⁷ Ngama wo uzu yi ninɔ ina ndi be Pubiliyo, a ndi no tiko buwobi na pa yi niyo. Iyi Pubiliyo atitilya ndi binza, tasyɛ masyɛ masaa kɛ kaki. ⁸ Abaki Pubiliyo a ndi wakanga, animɛkana bɛdi, anapɛwa gɔni bangɛ. Pɔɔ ingya ndi kɛ a ndi mino, alɛmbilya, abisilya mabɔkɛ, ahɛka ndi. ⁹ Kumbuso yi, batɛ bagɔgɔ niɔɔ ba ndi kayimɛkana ko uzu yi ninɔ bodoku ndi gɔni, bahɛka ndi. ¹⁰ Bambanzɛ bapɛga ndi iɔa kɛgɛ. Niyo ta kɛwa ndi katɛkya, batipapa ndi.

Pɔɔ odwini ka Lɛma

¹¹ Kumbusa wa batimba basaa, tatɛkilya ndi ligɛndɛ ka bato ninɔ ina ndi be «Bokunzi ka bobigi». Bato yi niyo a ndi bato wa gɛdɛ wa Alesandulia, bafɛma ndi ko uzu wa, kabɛndaga be ngbinga wa bɛdi bapɛ akitagɛ mbeyi. ¹² Niyo tosilo ka Silakuse, tagya ndi kɛ beyo masyɛ masaa. ¹³ Katɛkya wa, tabye ka mutili mo libo lidingi aka kadwe ka gɛdɛ yi ninɔ ina be Legio. Bɛgala bi, muvivi nimɔ kɛgɛ ndi mapɛ kotukyoku miso ya Zebu apɛnga ndi kovivo. Kumbusa wa masyɛ maba, tadwe ndi ka gɛdɛ yi ninɔ ina be Puteoli. ¹⁴ Kɛ beyo, tɛtakanya ndi bomomoso bakilisito, batibikya ndi be ta-

syi mbeyi na ibe pɔɔ yimoti. Ligunde kusu ka Lema a ndi beyo. ¹⁵ Niyɔ bomomосу ba Lema bukana ndi mino mongoni kusu, bodoku ndi katitilya ka sɔkɔ wa Apiyo, na ka Tiletabeline †. Niyɔ Pɔɔ emina ndi, abibiso Kunzi, ngu amigoku bata. ¹⁶ Niyɔ tosila ndi ka Lema, bawanya Pɔɔ ndabe di, bapá sɔda bemoti ninɔ a ndi kabuulyogo.

Pɔɔ akabikyaga Mongoni Manza ka Lema

¹⁷ Kumbusa wa masye masaa, Pɔɔ emaka ndi banga-ma ka Bayuda nibe ba ndi ke ka Lema. Niyɔ bamumekana, ebikya ndi be: «Bomika-mama, nakugyilyagu ndi bava-kukusu bonye gutegu bumoti aka ikani kobuno yigya yabundeli ka botitosu. Luki limoti, begwi ndi ka Yelusalema, beseta ka mabɔke ka Baluma. ¹⁸ Niyɔ besombiso, ba ndi kapa kesiso. A beyo, bakeminagu ndi gutegu na likrumeka limoti aka nilo bakwanana ndi mino kemwo. ¹⁹ Luki limoti, Bayuda bakegu ndi ibe kabailya. Kinili, nina ndi ambe ok-wononi be ngama mudingi wa Lema aka no akɔ ng-banga kami. Kusɔ wa niyo yasi, nakegu ndi na tamanga kausungulya bava-kukusu. ²⁰ Kinili, namumoki ambe namubikiyi beyo. A beyo, namukandila na selegeni bene ko bulya मतमानागि ninɔ Bezaleli ba nomu.» ²¹ Basikisya ndi be: «Ibusu, takaminagu balawa gutegu bemoti aka kotukyoku ka Yudea ko bulya kaku. Gutegu momosu Muyuda kodokugu katipaga mongoni, ikani katibikya likrumeka lanye ko bulya kaku. ²² Luki limoti, to bi kapa kakanana tamanaga kaku. A beyo, takaiba ambe bapa bayasi, bambanzu bakegu kabailya lidu li nilo wo mino.»

²³ Kɔwa wa, bangama ka Bayuda bi nibe bobisa ndi lisyɛ limoti kosilyono na Pɔɔ. Ka lisyɛ li nilo, bodoku

† Tiletabeline: Ka Ligiliki a «Bandabu bayisaa ka bobiko.»

kɔwa ndi bakre kegbe ka pa niyo Pɔɔ asyeye ndi mino. Katukya na busabi kadwe na begogo, Pɔɔ a ndi kautumbulyaga, anepa metu ko bulya Bɔngama ko Kunzi. Anakisa be babinikyani likrumeka ka Yeso, pisi ka metu ka Musa, na ka bakitabu ka bogyalandu.

²⁴ Luga kabu, bemoti-bemoti babinikyana ndi nilo a ndi kabikya, luki limoti batu bagogo bakya ndi. ²⁵ Ngbingo yi ninɔ ba ndi mino komisikono, bakegu ndi kakanana luga kabu. Pɔɔ ematilya ndi likrumeka limoti aka be: «Limbenge-Lotu abikya ndi lingene ngbingo yi ninɔ a ndi mino kanzinilya botitonu, pisi ka mugyalandu Isaya be:

²⁶ «Waga, hubikya batu nibana be:

Mikatu kakanana binza, luki limoti makotombisyigu.

Mikatu kaanda binza, luki limoti makinigu.

²⁷ A beyo, mambengi ka batu nibana a kɔwa muti.

Bidulogoni ndi motili,

babawa miso,

kye misa kabu kinonitogu,

motili kabu kukononitogu,

mambengi kabu kotombisyonitogu

bekye bakemigilyonitogu, nuhukuso!»

²⁸ Pɔɔ opipiloku kɔwa ndi be: «Wibonito se be Kunzi otikoniku Muhukuso ka batu nibe bakegu Bayuda. Bukanatu ndeke ibe.»

[²⁹ Niyɔ Pɔɔ abikya beyo, Bayuda бага ndi ni banagya bodongoso kegbe luga kabu.]

³⁰ Pɔɔ agya ndi byanga biba ka ndabe niyo apaga ndi mino buyi yo. Utilyaga ndi batu basi nibe bodogoku ndi kanda. ³¹ Abikyaga ndi mongoni ma Bɔngama ko Kunzi, anuwonisilo bambanzu likrumeka ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito ni kegu na kubangaku, ni bakegu goni kapakya.

Baluma

Likpamuka la mambwa

Baluma yi ninɔ Pɔlɔ ukpikilya ndi bakilisito ba Luma nimɛ. Kanogagɛ ndi iyi kɛ bɛyɔ, mɛtɛ wagɔɔɔ nɔ ɛpɔga ndi Baluma Mongoni Manza, omosa ndi baya kɛ bɛyɔ. Pɔlɔ ukpikilya ndi kye bibi bɛ atɛ. Kinili ɛbikya ndi bɛ, ko ngbingo yi ninɔ ika ndeke mino kaaga ka Esipanya, abyetɛ pisi kɛ bɛyɔ kautumiso mambengi bɛ biki ko pisi ka Kilisito aka. ɛbikya ndi gɔni bɛ balumbilyi kye inisoni no pisi yi niyɔ atɛkilya mino ligɛndɛ. Pɔlɔ uwonisilo ka baluma yi nimɛ luki li niɔ a la izangiya kɛgbɛ ka baya ni Kilisito. Abikya bɛ batɛ basi niɔ bagya ndi bɛnyɛ bakinisonigɛ ndeke bata na ibiba ko Kunzi. Luki limoti, bakwanana mbiya wanɛ kaɛkanana no Kunzi pisi kamatikana na Yeso-Kilisito.

Kunzi apɛnaga ndi Pɔlɔ bɛkyɛ iki atɛtɛmbwa kabikyaga Mongoni Manza. Pɔlɔ akabikya bɛ Mongoni Manza mi nimɔ, a ngu ko Kunzi ka mɛtɛ wasi ninɔ abinikyana. Bakakwananigɛ bata kabikya bɛ mɛtɛ yi nimɛ a Muyuda ikani kɛgɛ Muyuda. Bakilisito basi ba mɛdɔngɔni ko misa ko Kunzi, kɛgɛ na mɛtɛ yi ninɔ akitogi bɛngeni. ɛvaga abɛ batɛ bongbingbili, mɛdɔngɔni bɛyɔ Mobiso abikyaga mino bɛ: «Mɛtɛ wongbingbili ika ndeke na ɔbili pisi ka baya.» Baluma 1:17.

Pɔlɔ akabikya gɔni bɛ okwononi bakilisito basi bɛkanani, mɛtɛ gɛtɛgɛ bɛmoti aka kamuyonitɔgɛ bɛngeni, kabisonitɔgɛ na mɛkɔmbɛ, kakonitɔgɛ ngbanga kaki gɛtɛgɛ yigya kaki kiki bɛyɔ okwononi mino.

Baluma yi nimɛ, ninɔ Pɔlɔ ukpikilya Baluma a wanza kɛgbɛ, katɛkyɛ ka bɛndeli, Bakilisito batilya ndi binza.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Pɔlɔ akabikyaga Mongoni Manza

Bambanzɛ basi bɔ bagya ndi bɛnyɛ

Bɛyɔ Kunzi ɛva ndi mino bomikya-bambanzɛ kaiko batɛ bongbingbili

Batɛ ko Kunzi binisanatɛ ndeke na ɔbili wambiya

Kunzi amuyini Izaleli, luki limoti kɛgɛ ka bongbinga basi

ɔbili wambiya ninɔ wa sipananisɔ

Niyɔ Pɔlɔ osisilya ndi, na yuuso

Yuuso

1 Imi Pɔlɔ, mɛgya-ligubo ka Yeso-Kilisito nɔ nakpiki baluma yi nimɛ. Kunzi emaka ndi kaika atɛtɛmbwa, ɛtɛ di kabikyaga Mongoni Manza kaki. ² Mongoni Manza mi nimɔ Kunzi awanyaga ndi ndeli aka, pisi ka bogyalandɛ kaki ka Mobiso Motu. ^{3,4} Akanzina ko bulya ko Mikaki, Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito ninɔ ibɛkɛta ndi abɛ mɛmbanzɛ pisi ka livananza ka ngama Daudi. Luki limoti, wa opupa ndi mino ka mbɛkɛ, Limbengi-Lotu owonisila ndi no ngu bɛ a Miko Kunzi. ⁵ Ko pisi ka Yeso, Kunzi ɛpɔ iziyɔ kaika atɛtɛmbwa ka ibiba kaki, kauluto bambanzɛ ba bɛvananza bayasi kabailya na kagya Mɛtɛɛ kaki. ⁶ Ma gɔni kɛsɔ ka batɛ bi niɔ, ibunu bi niɔ Kunzi amɛmakaga kaiko batɛ ka Yeso-Kilisito. ⁷ Nakamukpikilyo ibunu niɔ ma kɛ ka Luma, ibunu basi niɔ Kunzi amɛpa, amɛmaka kaiko batɛ

kaki botu. Obosu Kunzi na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito amudukilyi iziyɔ na maziyɔ.

Pɔlɔ akapa kaina kaɛnda Bakilisito ba Luma

⁸ Kambwa wa yasi, namigisyaga Kunzi kami ibiba pisi ka Yeso-Kilisito ko bulya kunu basi, kye mongoni ma baya kunu akomisikono ka ɔbili wasi. ⁹ Kunzi ninɔ nagugubyogo na limbengi limoti kabikyaga Mongoni Manza ko mikaki, akaiba bɛ nakabikya lingɛnɛ. Akaiba bɛ nasyɛgɛ limbengi kunu, ¹⁰ bongbinga basi wa nalɛmbago mino. Nakakɛnga Kunzi ambɛ kapa, eukulyi pisi kaina kamɛnda. ¹¹ A bɛyɔ, na na mɛsasa kɛgbɛ kamɛmina, kye namɛpɛ ɛpɛpɛ ninɔ wa Limbengi-Lotu, iba wikoni bakamaga bingumu ka baya. ¹² Na kɛgbɛ, nakapa kamɛmina kye totumisoni mambengi ka baya.

¹³ Ibunu bomika-mamaaa, nakapa ambɛ wiboni bɛ nikagatɛ ndi na mɛtamanagi nganga bikyɔ kaina

kamenda, luki limoti kadwe mōni na bēbwanē pisi kanoukwikonigē. Nakapa ambē ligubo kami abūkēti masōlō luga kunu begeyo abūkēta ndi mino ka bevananza bayagōgō. ¹⁴ Nokwononi kainda ka batē basi iki ka batē ba ibiba ikani ka nībō ba payaya, iki ka batē ba balēwa ikani ka nībō bakasūmagē. ¹⁵ Kinili, na gōni na mēsasa kobikyogoku Mongoni Manza ku kunu ka nībō mikaga ka Luma.

Ngu ya Mongoni Manza

¹⁶ Nakēgē no suni kabikyaga Mongoni Manza. A beyo, a ngu niyo Kunzi uhukusogo na iyu batē basi nībō babalyaga, kapunga mbeyi na Bayuda se kēwa nībō bakēgē Bayuda. ¹⁷ A beyo, Mongoni Manza akowonisilo beyo Kunzi uitisogo mino bambanzū kodoku batē bongbingbili ko misa kaki. A pisi ka baya aka, katēkya ka mēpunganagi na kadwe ka mulibo, mēdōngōni beyo Mobiso abikyaga mino be: «Mētē wongbingbili ika ndeke na jōbili pisi ka baya.» †

Ngbēta ko Kunzi ka batē banyē

¹⁸ Kunzi akowonisilo ngbēta kaki kotukyoku kēgē wa lisye ka bēnyē basi na yigya yanyē yasi ka bambanzū. Bakpingbaga likrēmuka la lingūnē pisi ka yigya kabē yanyē yi niyo. ¹⁹ Luki limoti, likrēmuka nīlō bambanzū bakwanana kaiba ko bulya ko Kunzi a bingbanganya, kye iyi nō umibisa ndi bingbanganya. ²⁰ A beyo, katēkya ndi wa aka wa Kunzi agya ndi mino jōbili, makrēmuka nīmō kinisonogigē, akaibikya be ngu kaki ya benze na benze na yimibisikoso kaki be a Kunzi, inisanaga bingbanganya ka makrēmuka nīmō agya ndi. Kinili, bambanzū bakikigē no pisi yi niyo bigbēka mino. ²¹ Bamibatē Kunzi, luki limoti bakabangagigē na kamigisilyo ibiba beyo okwononi mino. Bamē kabē odonuku biyoyoyo, mambēngi kabē ma bungingi otigoloni ko biti. ²² Bibibaga be ba na yimibo, luki limoti ba bongingi. ²³ Ka pa yibibiso Kunzi nīnō kokwogigē, bobibisaga kēwa ibē gbilitō payaya nītō bambanzū bagya ka likingyosi ka mētē wa litōmbē, ikani la bombu, ikani la banyama ba magē makwanganya, ikani la banyama nībō bolutikonogo wasi.

²⁴ Kinili, Kunzi usa kēwa ndi kagya makrēmuka ma mēsagē kabyenēne na mēsasa ma mambēngi kabē, kēwa wa gō wa, bapunga kagyilyana makrēmuka mo suni luga kabē. ²⁵ Bogomosyono lingūnē nīlō ko Kunzi na likrēmuka la kēbōbōkē. Banobibiso na kogugubyo makrēmuka nīmō Kunzi agya ndi ni bakēgē kabibisa iyi Kunzi mombukwana-daki. Iyi nīnō okwononi na ibiba ka benze na benze! A beyo.

²⁶ Kinili, Kunzi usa ndi ka mēsasa ma nzyi nīmō mēpā suni. Boko kabē banasyenēne luga kabē, yigya yi niyo a di na niyo igyonosogo. ²⁷ Mēdōngōni begeyo,

† 1:17 Wanda ka Abakuki 2:4.

balukē basa kasyē na boko, banapa kayungana na kasyenēne luga kabē, banagya likrēmuka lo suni. Kēwa wa gō wa, bakainiso na mēkalya nīmō okwononi na yigya yanyē kabē.

²⁸ Yēki bakapagē ndi kamiba Kunzi, Kunzi usa ndi ka yimibo kabē ya bungingi, kinili bakagya nīlō bakakwanigē bi kagya. ²⁹ Babutumō na likrēmuka nīlō kēgē la bungbingbili, bēnyē, mēsasa, dīya, babutumō na imi, banamwōnōnō luga kabē, ipēmbe, kēbōbōkē na banagya nīlō aka lo bopo. Banabēkūlyanaga makrēmuka, ³⁰ banabikyana makrēmuka manyenyē, ba bomuyoniso ko Kunzi, bakēgē kabangana, batē bakibinika na bayibiba, batē ba bokoli na batē bakugbomiso babūkēta kabē bamē. ³¹ Bakēgē na yimibo, banabikya makrēmuka ni bakēgē kagya, batē ba limbēngi lapē ni bakēgē no kumbu na batē bagōgō. ³² Wikwē se, bibatē mēngimbō ko Kunzi nīmō akabikya be batē nībō bigyaga beyo bokwononi na kukwakē. Gētēgē beyo aka yō, bakaidukulogo aka na yigya yi niyo, banēbailya gōni nībō bagyaga makrēmuka mi nīmō.

Kunzi akōtē ndeke ngbanga ka bambanzū

2 Iwē yi nīnō wakakō ngbanga ka bēngeni, wakikigē ndeke no pisi niyo wigbēka mino ka mēngimbō begeyo, gētēgē se piyē ni wa wani aka. Kye kika kani wakakō ngbanga ka batē bagōgō, wanagya bata abē ibē gōni, wakaimakya ni iwē mombukwana-daki yi ka mēngimbō. ² Tibagatē ambē Kunzi akōgō ka lingūnē ngbanga ka batē nībō bagyaga inguo ya makrēmuka mi nīmō. ³ Wakasima be wanyikatē mēngimbō ko Kunzi, iwē yi nīnō wakōgō ngbanga ka bēngeni ka makrēmuka nīmō wagyagatē gōni iwē? ⁴ Ikani būdingi ba bēnza ko Kunzi, limbēngi kaki linda na limbēngi kaki lo kumbu, kudwisogigē iwē limbēngi? Wakēgē kaiba ambē bēnza ko Kunzi bō ēkrāmya koyikoso yigya? ⁵ Luki limoti, wa na limbēngi lapē na nīlō kapagē koyikono. Kinili, wakaimakilya ngbēta yidingi niyo ko Kunzi ka lisye nīlō owonisila ndeke mino ngbēta kaki na kakō ngbanga ka bungbingbili, ⁶ akalya ndeke mētē yikaka-yikaka kabyenēne na yigya kaki. ⁷ Kunzi ēpā ndeke jōbili wa benze na benze batē nībō bakisaga bongbinga basi kagya bēnza na banakisa ibiba, na bibiso pa imoti na jōbili nīnō kosyigē ndeke. ⁸ Luki limoti, owonisila ndeke ngbēta kaki, kikigē ndeke no kumbu ka nībō bakamēkanagigē, na nībō bamēya kagya lingūnē ko Kunzi, banabyē pisi ya bēnyē aka. ⁹ Batē basi nībō bagyaga bēnyē, kapunga ka Bayuda se kēwa ka batē bi nībō bakēgē Bayuda bigyogyisa ndeke, balya kumbu. ¹⁰ Luki limoti, Kunzi ēpā ndeke ibiba, bibiso na maziyo basi nībō bagyaga bēnza, kapunga ka Bayuda adwē ka batē bi nībō bakēgē Bayuda. ¹¹ A beyo, Kunzi kakōgigē mēmbanzū na mēlili.

¹² Batu basi nibo bagyaga bunye kani bakibigu Muteu ka Musa, bolumwaga ndeke kani Muteu mi nimu kugyogyisigu. Luki limoti, basi nibo bakagya bunye ni bakaiba Muteu ka Musa, Kunzi ako ndeke ngbanga kabu kabyenene na Muteu mi nimu. ¹³ A beyo, kegu asi nibo bukanaga Muteu bu ba bongbingbili ko misa ko Kunzi, luki limoti, nibo aka bu bagyaga Muteu mi nimu. ¹⁴ Bevananza bayagogo bakegu ibu na Muteu ka Musa. Luki limoti, bemoti-bemoti luga kabu bagyaga niyo aka yo Muteu mi nimu abikyaga. Gutugu beyo bakegu mino na Muteu mi nimu, bowonisilogo be bibagatu nibo bokwononi kagya. ¹⁵ Bakowonisilo be nibo Muteu apaga a lakikipiko ka mambengi kabu. Mambengi kabu akaiba likrumuka li nibo, gutugu tamanaga kabu aka usungulyagatu ko ngbingo wagogo, ngbingo wagogo umamalya. ¹⁶ Igyonosa ndeke beyo ka Lisyu nibo Kunzi ako ndeke mino ngbanga wa bodikidi ka bambanzu pisi ka Yeso-Kilisito, kabyenene na Mongoni Manza nimu nakabikyaga.

Bayuda na Muteu

¹⁷ Se kawa iwe, wimakaga be wa Muyuda, wigumyaga ka Muteu ka Musa, wibibaga be wa mutu ko Kunzi, ¹⁸ wibagatu nibo Kunzi apaga na Muteu uwonisiloni kapunaga nibo okwononi, ¹⁹ wivaga abe mutu yi ninu ukpokyonisogo batu bo kolobu ya mamamu na bungbanganya ka nibo ba ko biti, ²⁰ muwonisilo ka bongingi na ka bomiki bakekeke. A beyo, wakaiba binza be Muteu uwonisiloni yimibo yasi na lingunu. ²¹ Eee, iwe ninu wakawonisilo batu bagogo, ko bulya tino yo wakegu mino kaiwonisilo iwe bamombukwana-daki yi? Iwe ninu wakakawa be wosoni kubaku, ko bulya tino yo wo mino kaibo? ²² Iwe ninu wakabikya be mumbanzu kosyonitugu na muko ikani munya bengeni, ko bulya tino yo wo mino kagya beyo? Iwe ninu humuya bokunzi gbalu, ko bulya tino yo wo mino kaibo mukumbo ka bandabu ka bokunzi bi nibo? ²³ Wibibaga be wiba Muteu ko Kunzi, luki limoti, waminaga Kunzi payaya ko pisi yibuno Muteu kaki. ²⁴ A beyo, ikpikaga ka Mobiso be: «Bevananza bayagogo bakatambwa lino ko Kunzi ko bulya kunu.»

²⁵ A beyo, simuiso ika na izangiya iba wakagya Muteu, luki limoti, wakobuno Muteu, wika abe mutu ninu bakanakugu. ²⁶ Kika kani mutu yi ninu bakanakugu akagya Muteu, Kunzi kaminigu abe kika kani bakoni ndi? ²⁷ Mutu ninu bakanakugu, luki limoti agyagatu Muteu, ako ndeke ngbanga kaku, iwe ninu wakobuna Muteu, gutugu kika kani wibagatu Muteu beyo bokpiko mino na gutugu kika kani bukoni ndi aka. ²⁸ A beyo, Muyuda walingunu kegu ninu inisaga ka nzuyi aka na kegu ninu binaga ipukuli ya simuiso ka nzuyi kaki. ²⁹ Luki limoti, Muyuda walingunu a ninu wa ka limbengi, ninu bako simuiso ka limbengi kaki, simuiso niso otukyoku pisi ka

Limbengi-Lotu, ni kegu pisi ka Muteu nimu bokpikaga ndi ko mobiso. Muyuda yi ninu Kunzi nu abibaga, kegu bambanzu.

Batu basi ba bunye ko misa ko Kunzi

3 Kaiko se kawa Muyuda a na izangiya tino? ² Izangiya a yidingi ka bopisi bayasi. Kunzi uhukwilyo mbeyi ndi asi Bayuda aka likrumuka kaki. ³ Iki se kawa? Kika kani bagogo luga kabu bakegu ndi bongbingbili, likrumuka li nibo ayikosatu Kunzi kasa bungbingbili kaki? ⁴ Kigyonosigu, gutugu iki yi aka! A bungbanganya be Kunzi abikyaga likrumuka la lingunu, kika gutugu kani batu basi ba na kuboboku, madongoni beyo Mobiso ko Kunzi abikya mino be:

«Kunziooo, bumibi be wa wongbingbili ka manzina kaku,

gutugu bakusungulya ni ngbanga kogwigu na iwe.» †

⁵ Luki limoti, kika kani bunye nibo tagyaga owonisilini bungbanganya bungbingbili ko Kunzi, tabikya kawa bunu? Takwananatu kabikya ambe Kunzi kegu ngbingbili kye atipaga azabu? (Nakanzina abe mumbanzu).

⁶ Kigyonosigu, gutugu iki yi aka! Kye kika kani Kunzi kegu ngbingbili, ako ngbanga wa zibili liki?

⁷ Luki limoti, kika kani bongu kami akowonisilo lingunu ko Kunzi bungbanganya na kowonisilo ibiba kaki, ko bulya iki se kawa yo bu mino kebisa na ngbanga abe mutu wa bunye? ⁸ Ko bulya iki takabikyigu mino be: «Togyini bunye iba bunza ipupisi mino?» Batu bagogo, ka lingunu, bakebukulyaga likrumuka, banabikya be imi nu nanzinaga beyo. Batu bi nibo, Kunzi ubisatu ndeke na ngbanga na bokwononi beyo.

⁹ Iki se kawa? Ibusu Bayuda, tukitogi bengeni na iki? Haaa, gutugu no luki limoti aka! Nowonisilini bi ambe batu basi, kapanga ka Bayuda adwe ka batu nibo bakegu Bayuda ba basi asi ka bunye aka. ¹⁰ A madongoni beyo Mobiso ko Kunzi abikya mino be:

«Kegu na mutu wa bungbingbili gutugu bemoti aka.

¹¹ Kegu gutugu na mutu bemoti ninu mutombisyo likrumuka,

kegu gutugu na mutu bemoti aka ninu akakisa Kunzi.

¹² Batu basi bapilyoni Kunzi mugongu, basi bobungogoni.

Kegu na mutu bemoti ninu akagya likrumuka lanza, gutugu bemoti aka.

¹³ Muyu kabu a abe mbuku niyo ikaga bikpo, masasu kabu a nimu ma kuboboku,

manzina nimu opupaga ka noku kabu a abe lingangi la nzuka,

¹⁴ noku kabu a itumo na mogbongoni na manzina manyenyu.

† 3:4 Wanda ka Mambu 51:6.

¹⁵ Magu kabu a bipoli-poli kaina kaugbukumisyo bambanzu,

¹⁶ basaga pa yiputikana na kumbu ka bapa bayasi nibayo bakitanaga mino,

¹⁷ bakibigu ibu pisi ya maziyo.

¹⁸ Bakegu ibu na kubangaku ko Kunzi gutugu iki yi aka.»

¹⁹ Wina se, tibagatu ambe masi nimo Mutu abikyaga, abikyaga ko bulya ka nibo ba kusili wa Mutu. Kwa wa go wa, kikigu na mutu bemoti nino akwanana koukwa manoku kaikisilya bungbingbili kaki, iba batu basi ba zibili bogulyi ka mukombu ko Kunzi. ²⁰ Kinili, kegu na mumbanzu gutugu bemoti nino inisana ndeke na bungbingbili ko misa ko Kunzi ko bulya yigya Mutu. A beyo, Mutu amibisaga imu mumbanzu bonye kaki aka.

Baye aitisogo mumbanzu ngbingbili ko misa ko Kunzi

²¹ Luki limoti mbiya wanu, Kunzi owonisiloni kwa beyo atiitisaga mino bongbingbili ko misa kaki kani kegu pisi kagya Mutu. Bakitabu baye Mutu na nibayo ka bogyalandu obikyoni ndi likrumuka li nibo be: ²² Kunzi uitisaga bambanzu kaiko bongbingbili ko misa kaki pisi kabailya Yeso-Kilisito. Agyaga beyo ka batu basi nibo babailyaga, kye yigbananaga kegu bata luga kabu, ²³ basi bogyoni bonye, bazanga kwa ibiba ko Kunzi. ²⁴ Luki limoti, Kunzi pisi ka iziyo kaki, uitisoni bambanzu ngbingbili ko misa kaki pisi ka Yeso-Kilisito nino ukulaga ka bonye bi nibo. ²⁵ Kunzi apa ndi abe aere, kye pisi ka kukwaku kaki, bambanzu bi nibo babailya binisoni na mupilya. Kunzi agya ndi beyo kowonisilo bungbingbili kaki. Ka bendeli ndi, ko bulya limbengi linda kaki, kupagu ndi bambanzu azabu ko bulya bonye kabu. ²⁶ Luki limoti, mbiya yi nimo, akowonisilo bungbingbili kaki kye iki wongbingbili na kauikoso basi nibo babailya Yeso kaiko batu bo ngbingbili.

²⁷ Yeki a beyo, pisi ya kibiba a tu bata? Haaa, gutugu iki yi aka! Ko bulya iki? Ko bulyo yigya Mutu? Haaa. Luki limoti, ko bulya baya. ²⁸ A beyo, takaiba ambe mumbanzu kitagigu wongbingbili ko misa ko Kunzi ko pisi yigya Mutu, luki limoti ko bulya baya. ²⁹ Kunzi a se kwa Kunzi ka Bayuda aka? Kegu goni Kunzi ka bevananza bayagogo? A beyo, a goni Kunzi ka bevananza bayagogo, ³⁰ kye Kunzi a bemoti aka, uitiso ndeke batu basi bongbingbili ko misa kaki pisi ka baya aka, iki Muyuda abe kegu Muyuda. ³¹ Yeki a beyo, toyopisaga se kwa Mutu ko bulya baya? Haaa, luki limoti, tokwononi kapu ibiba ka Mutu.

Likingyosi ka Abalahamu

4 Tabiki se kwa buni ko bulya ka titosu beyo ka Abalahamu? Iki yo inisana ndi na iyu? ² Kika ndi ni

Kunzi aitsa ndi Abalahamu ngbingbili pisi ka yigya kaki, Abalahamu akwananatu ndi kaibiba. Luki limoti, kakwananigu kaibiba ko misa ko Kunzi. ³ A beyo, Mobiso ko Kunzi abikyaga be: «Abalahamu abalya ndi Kunzi, kinili Kunzi ava ndi abe mutu wongbingbili ko bulya baya kaki.» ⁴ Muga-ligubo inisanagatu na mukalya kaki, mukalya mi nimo kegu abe luki nibo bapaga ka iziyo, luki limoti a nibo okwononi be bapfu aka. ⁵ Wina se, mutu yi nino kagyagigu ligubo, luki limoti, abailya Kunzi nino aitisogo mutu wanye kaiko wongbingbili, Kunzi aitisagatu mutu yi nino mutu wongbingbili pisi ka baya kaki. ⁶ A begeyo ngama Daudi anzina ndi mino ko bulya banza ka mutu nino Kunzi avaga abe mutu wongbingbili kani kondigu yigya kaki be:

⁷ «Igyagya ka batu nibo Kunzi upilyaga yigya yanye kabu,

olimaga bonye kabu!

⁸ Igyagya ka mutu nino Mombukwono-dosu katanagigu bata bonye kaki.» ^{††}

⁹ Igyagya yi niyo a asi ko bulya ka batu bi nibo aka bu buku, ikani a tu goni ka nibo bakukogu? A beyo, tobikiyi bi ambe: «Kunzi ava ndi Abalahamu abe mutu wongbingbili ko bulya baya kaki.» ¹⁰ Likrumuka li nibo igyonosa ndi ngbingo tino? A ndi kambwa wa simaiso ka Abalahamu ikani kumbuso yi? A ndi kambwa, kegu kumbuso yi. ¹¹ Baku ndi Abalahamu kumbuso, simaiso kaki a ndi abe likingyosi ‡; likingyosi li nibo a ndi kowonisilo be Kunzi ava ndi abe mutu wongbingbili ko bulya baya kaki kani bakanakugu gutugu. Kinili, Abalahamu ita kwa abaki batu basi nibo babayaga kani bakanakugu. Batu bi nibo, Kunzi uvaga abe batu bongbingbili. ¹² A goni abaki batu nibo buku, kegu nibo biguma asi ka simaiso aka, luki limoti nibo babyege likingyosi ka obosu beyo ka Abalahamu. Iyi abaya ndi kani bakanakugu.

Agume ko Kunzi a ka batu basi nibo babaya

¹³ Kunzi apa ndi Abalahamu na livananza kaki agume be ibu bu balya ndeke zibili ††. Kunzi kapagu ndi Abalahamu agume yi nino kye agya ndi Mutu, luki limoti a kye Kunzi amina ndi mutu wongbingbili ko bulya baya kaki. ¹⁴ A beyo, kika kani batu nibo bagyaga Mutu aka bu bakwanana kaiko na makrumuka nimo bawanyaga ndi, baya iko neki ndi payaya, agume ko Kunzi kikigu neki ndi na izangiya begeyo. ¹⁵ A beyo, Mutu alikyaga ngbata ko Kunzi. Luki limoti, Mutu kiki, bakobunigu begeyo.

¹⁶ Kinili agume ipa ndi ko bulya baya be kye iki aere wa iziyo nino Kunzi apa. Na goni iki mukwanana ka bevananza ka Abalahamu bayasi, kegu asi ka nibo bagya-

† 4:3 Wanda ka Mupanganagi 15:6. †† 4:8 Wanda ka Mambu 32:1-2. ‡ 4:11 Wanda ka Mupanganagi 17:9-14. ††† 4:13 Wanda ka Mupanganagi 12:2-3; 17:4-6; 22:15-18.

ga Muteu aka, luki limoti a goni ka nibo babayaga beyo Abalahamu nino obosu basi abaya ndi mino. ¹⁷ A mufongoni begeyo Mobiso Motu abikya mino be: «Nuitisoni abaki bevananza bayidingi †.» A obosu kambwa ko Kunzi nino abaya ndi. A Kunzi nino obililisa-ga bamanda, agya nilo kanigyonosigu ndi. ¹⁸ Abalahamu a ndi na mutamanagi kainisono na nilo kakwananigu ndi bata kaiko na mutamanagi mi. Abaya ndi, ita kawa ndi «abaki bevananza bayidingi» mufongoni beyo Kunzi abikya ndi mino be: «Livananza kakwi ika ndeke lidingi ††.» ¹⁹ A kawa ndi na byanga buwobi kadwe miya yimoti. Baya kaki kadikagagu ndi gutugu beyo a ndi mino kaina be nzayi kaki a kawa yakupo. A ndi goni kaina be Sala kakwananigu ndi bata kabukuta. ²⁰ Kasananagu ndi na baya kaki. Kegu ndi na botumo ka agume nino Kunzi apa ndi. Luki limoti, baya yi niyo apa ndi ngu, abibisa ndi Kunzi. ²¹ A ndi kaiba binza-binza be Kunzi a goni no ngu yasi kotulyoso nilo awanyaga ndi. ²² Kinili, Kunzi amina ndi be a muti wongbingbili. ²³ Luki limoti, likrumaka nilo be «Kunzi amina ndi be a muti wongbingbili» kikipikagagu ndi ko bulya kaki mukaka aka. ²⁴ Ikipikaga ndi goni ko bulya kusu yi nibo tokwononi kaiko batu bongbingbili, ibusu nibo tabaya Kunzi nino apupisa ndi Mombukwono-dosu Yeso ka mbuku. ²⁵ Kunzi aseta ndi ka kukwaku ko bulya bunye kusu, apupisa ndi ka mbuku kye tiki bongbingbili.

Yukanana kusu no Kunzi pisi ka Yeso

5 Kinili, tiitoni bongbingbili ko misa ko Kunzi pisi ka baya kusu. Mbiya wanu, ta kawa na maziyo pa imoti no Kunzi pisi ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito. ² Tinisana na bunza bi nibo pisi ku kaki na ko pisi ya baya. Ta kawa mbiya wanu bakisulyo ka bunza bi nibo. Ta na magyaga ko bulya mutamanagi mi nimo ta na imu kaiko ka ibiba ko Kunzi. ³ Na bata, togwaga magyaga gutugu kani takaigyogyiso aka, kye tibagatu ambe igyogyiso apaga limbengi linda, ⁴ limbengi linda apaga kibyo, kibyo apaga mutamanagi. ⁵ Mutamanagi mi nimo katisagigu kayitambya payaya. A beyo, Kunzi otumisoni mambengi kusu na sipanansi kaki pisi ka Limbengi-Lotu nilo atipa.

⁶ A beyo, ko ngbingo yi nino takegu ndi mino ibusu no ngu, Kilisito ukwilyaga ndi batu banye ko ngbingo yi nino Kunzi abisa ndi. ⁷ A yaruru kakwilyogo muti wongbingbili. Yagogo, mambanzu akwananatu kaiko wakitulya kakwilyogo muti wanza. ⁸ Luki limoti, Kunzi atiwonisila bingbanganya beyo atipaga mino kugbe: Kilisito atikwilyaga mbei ndi kani ta asi batu banye aka. ⁹ Pisi ka kukwaku kaki, tinisononi bongbingbili ko misa ko Kunzi, akowonisila be atihukusaga ndeke ka

† 4:17 Wanda ka Mupanganagi 17:5. †† 4:18 Wanda ka Mupanganagi 15:5.

ngbata ko Kunzi. ¹⁰ Ta ndi bomuyoniso ko Kunzi, luki limoti atipa kawa ndi yukanana na iyi pisi ka kukwaku ko Mikaki. Yeki tinisononi na yukanana na iyi, tahuka-ga kawa ndeke pisi ka zibili ko Mikaki. ¹¹ Kegu asi niyo aka yo, togwaga magyaga ko Kunzi ko bulya ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito nino atihukulya pisi mbiya wanu kukanana no Kunzi.

Adamu na Kilisito

¹² Bunye ogulya ndi ka zibili ko bulya ka muti bemoti, bunye bi nibo ogulyisoku kawa ndi kukwaku. Kinili, kukwaku kwi nikwa udagba kawa batu basi kye batu basi bogyoni bunye. ¹³ A beyo, kambwa wa Muteu, bunye a kawa ndi ka zibili aka. Luki limoti, yeki Muteu kegu mbei ndi imu, Kunzi kandagigu ndi goni bulyo bunye. ¹⁴ Luki limoti, katukya ko ngbingo ka Adamu kadwe ka nino ka Musa, kukwaku a ndi kugu ka batu basi, gutugu nibo aka bo bakagyagu ndi bunye abe Adamu nino obuna ndi Muteu ko Kunzi.

Adamu a ndi likingyosi ka muti yi nino a ndi kodoku.

¹⁵ Luki limoti, bunye ka Adamu kegu mufongoni na aperi nino Kunzi apa ndi ka iziyo. A beyo, batu budingi bolumwaga ndi ko bulya bunye ka muti bemoti, luki limoti iziyo ko Kunzi a yidingi kugbe na aperi nino apa ndi ka iziyo ka batu budingi, pisi ka muti bemoti nino ina be Yeso-Kilisito. ¹⁶ Masolo ma aperi nino Kunzi apa a di na bunye ka muti bemoti. A beyo, ngbanga nino ogwa ndi na muti bemoti apa kawa mungimbo. Luki limoti, nilo Kunzi apa ka iziyo kumbusa wa bunye budingi ka bambanzu lo uitiso bongbingbili ko misa kaki. ¹⁷ A beyo, kika kani kukwaku inisana ndi no ngu a ko bulya bunye ka muti bemoti, a ko bulya ka muti bemoti yi nino. Luki limoti, bambanzu binisononi kawa na mukumbo mudingi kugbe pisi ka Yeso-Kilisito iyi mukaka. Batu basi nibo Kunzi apa iziyo yidingi, uitiso bongbingbili, bika ndeke na zibili, balya ndeke banga-ma pisi ka muti bemoti yi nino, Yeso-Kilisito.

¹⁸ Kinili, bunye ka muti bemoti umakya ndi batu basi ka mungimbo. A mufongoni begeyo yigya ya bungbingbili ka muti bemoti ukulaga ndi mino batu basi ka mungimbo, apa zibili. ¹⁹ A beyo, ko bulya mu mapu ka muti bemoti, ambaza mudingi ka bambanzu ogulya ndi ka bunye. A begeyo, pisi ka muti bemoti nino amakana ndi Kunzi, ambaza mudingi ka bambanzu ita ndi wongbingbili ko misa ko Kunzi.

²⁰ Niyo Muteu odoku, bunye obwo. Luki limoti, ku bunye obwo mino, iziyo ko Kunzi obwo kawa bata iyu kugbe goni. ²¹ Kinili, begeyo bunye owonisila ndi mino ngu kaki pisi ka kukwaku, a begeyo iziyo ko Kunzi owonisila ndi mino ngu kaki pisi ka bungbingbili katiguliso ka zibili wa benze na benze, pisi ka Mombukwono-dosu beyo ka Yeso-Kilisito.

Kokwo ka nilo ondi bunye na kaiko na zibili pa imoti na Kilisito

6 Tabikya se kawa bani? Tokwononi kaidukulogo kagya bunye bisele-sele be kye iziyo ko Kunzi isisilogi kobwo? ² Haaa, gutugu iki yi aka! ka nilo ondi bunye, ta kawa ibusu abe bamanda, takwanana bata kaidukulogo kaiko ka bunye liki? ³ Makibigu ambe pisi ka ibatiso, tamatikana na Yeso-Kilisito na goni ko pisi yi niyo, tamatikana na ibu ka kukwaku kaki? ⁴ Begeyo, pisi ka ibatiso, batilumboni pa imoti na ibu kye tamatikani na ibu ka kukwaku kaki, iba begeyo Kilisito opupa ndi mino ka mbuku pisi ko ngu ya ibiba ka Baba, ibusu tiki kawa na zibili wambiya.

⁵ A beyo, tomotikononi na ibu pisi ka kukwaku begeyo okwa ndi mino. Kawa wa go wa, tamatikana ndeke goni na ibu begeyo ko pisi yipupa ka mbuku. ⁶ Takaiba binza ambe babongilogoni ndi zibili nino kusu wandeli pa imoti na Kilisito ka musalaba, kye nzayi kusu ya bunye okwi, iba takikonitogu bata bosunzu ba bunye. ⁷ A beyo, mambanzu kokwo, iba okulikonogini ka bunye. ⁸ Kika kani tokwoni pa imoti na Kilisito, ta na baya ambe tika ndeke pa imoti na ibu goni. ⁹ A beyo, takaiba binza ambe wa aka wa Kilisito opupa ndi mino ka mbuku, kokwigu ndeke bata: kukwaku kandungulyagigu ndeke bata. ¹⁰ Ka nilo ondi bunye, okwa ndi ka nganga imoti aka, luki limoti, a kawa na zibili mbiya wanu ko bulya ko Kunzi. ¹¹ Kawa goni, ibunu wivoni abe makika bamanda ka nilo ondi bunye, abe zibili kunu a ko bulya ko Kunzi pisi ka matikana kunu na Yeso-Kilisito.

¹² Mbiya wanu, bunye kondungulyogonitogu bata nzayi niyo kunu ya litumbu yo bekye wikoni kagya musasa mi. ¹³ Makosonitogu bata pa ya nzayi kunu gutugu yimoti aka kogugubyo bunye abe pisi yigya likramuka nilo kegu lo ngbingbili. Luki limoti, wiponi ibunu bamombukwana-donu bi ko Kunzi abe batu nibo bozuzukoku ka kukwaku. Wiponi nzayi kunu yasi kagugubyo Kunzi abe pisi yigya likramuka lo ngbingbili. ¹⁴ A beyo, bunye kamundungulyagigu bata kye makegu bata kusili wa Mutuu, luki limoti, ma kawa kusili wa iziyo ko Kunzi.

Bosunzu ba bungbingbili

¹⁵ Iki se kawa bata? Tagyi bunye kye ta kegu bata kusili wa Mutuu, luki limoti kye ta kawa kusili wa iziyo ko Kunzi? Haaa, gutugu iki yi aka! ¹⁶ Makaiba binza ambe makipa ka ligubo ka mutuu wagogo pisi kagya Mutuu kaki, mitta kawa bosunzu ka mombukwono-donu yi nino makagya Mutuu kaki no. Ikanu mika bosunzu ba bunye nibo atikaga ka kukwaku, ikanu mika kamukana Kunzi nino atikaga ka zibili wongbingbili. ¹⁷ Kunzi avi ibiba! Ma ndi ka baneli bosunzu ba bunye. Luki limoti,

mbiya wanu, ma kawa kagya na limbengi limoti muwonisilo nimo bamupa ndi. ¹⁸ Mokulikonogoni ndi ka bunye, mitta kawa bosunzu ba bungbingbili.

¹⁹ Nakanzina abe mambanzu ko bulya nzayi ya buru niyo mibukuta nyu. A beyo, kambwa, ma ndi kani mipini basi abe bosunzu kagya likramuka la musagu, na nilo lanye kadiiso Kunzi. Mbiya wanu, a mudongoni begeyo, wiponi kawa basi abe bosunzu kogugubyo bungbingbili iba zibili kunu iki bitu.

²⁰ Ngbingo yi nino ma ndi mino bosunzu ba bunye, bungbingbili kegu ndi no ngu kegu kunu. ²¹ Minisana ndi na izangiya tino kagya makramuka nimo mo mino no suni mbiya wanu? A beyo, mulibo ma yigya yi niyo ni kukwaku! ²² Luki limoti, mbiya wanu, mokulikonogoni ka bunye, ma kawa bosunzu ko Kunzi. Ma kawa na izangiya kye a kawa kabubiso zibili kunu, na ka mulibo, minisana ndeke na zibili wa benze na benze. ²³ A beyo, mukalya ma bunye ni kukwaku. Luki limoti, nilo Kunzi apaga ka iziyo ni zibili wa benze na benze pisi ka matikana na Yeso-Kilisito, Mombukwono-dosu.

Kaiko bukulkanaga ka busunzu ba Mutuu

7 Bamamaki, makaiba bingbanganya nilo nakamabikya kye mibagatu Mutuu, mambanzu ikaga kusili wa Mutuu ko ngbingo yi nino aka no a mbei mino na zibili. ² Likingyosi a be, muko wo vononi nino ikaga wakikipila na Mutuu ka zibili kaki na mbunyaki ko ngbingo yi nino mukaku a mbei mino ka mu aka. Luki limoti, mukaku kokwo, iba muko okulikonogini ka Mutuu mi nimo ikaga ndi mino wakikipila na iyi mo. ³ Kika kani muko ovyini bata ni mbunyaki a mbei ka mu aka, babikya be ogyi bilya. Luki limoti, mbunyaki kokwo iba okulikonogini ka Mutuu mi nimo a ndi mino wakikipila. Kavye, bakabikyigu bata be ogyi bilya. ⁴ Bamamaki, a mudongoni begeyo ko bulya kunu, ibunu mokwoni ka nilo ondi Mutuu pisi kamatikana na nzayi ka Kilisito. Kinili, ibunu ma kawa mukumbo ka mutuu wagogo, nino bapupisa ndi ka mbuku kye tabuketiliyi Kunzi masolo nimo okwononi. ⁵ A beyo, wa tikaga ndi mino tanabye yigya ya nzayi, musasa manye nimo ikaga ndi pisi ka Mutuu agyaga ndi ligubo ka nzayi kusu yasi, anabukuta masolo, masolo mi nimo atitika ka kukwaku. ⁶ Luki limoti, mbiya wanu, tokulikonogoni kawa ka Mutuu mi nimo. A beyo, tiitoni kawa abe bamanda kabyenene na likramuka li nilo a ndi na ibusu likikipila b. Kinili, takwanana kawa kagugubyo Kunzi na yigya yambiya pisi ka Limbengi-Lotu, kani kegu bata na yigya yandeli beyo ikpikaga mino ka Mutuu.

Ligubo la Mutuu

⁷ Tabikya se kawa bani? Mutuu ni bunye? Haaa! Gutugu iki aka. Luki limoti, Mutuu mo emibisa ndi be

bonye ni iki. A beyo, nakakwananigwa ndi kaiba ambe kaiko na mwasasa ko luki ka bengeni ni iki, kika ndi kani Muteu kabikyaga be: «Wakikonitogwa na mwasasa ko luki ka bengeni.»¹⁸ Bonye inisana ndi na ngala katukya ka mutuu, abukuta kawa mobi masi ma mwasasa manye kuswa ka imi. A beyo, Muteu kiki, bonye kikigwa begayo.⁹ Ka bendeli ndi, wa Muteu kegwa ndi mino, na ndi mubisi, luki limoti wa mutuu odoku mino, bonye ipupiso,¹⁰ imi nokwo. Kinili, mutuu nimwa akwanana ndi ketika kaiko na jibili, etika kawa ndi ka kukwaka.¹¹ A beyo, bonye inisana ndi no pisi katukya ka mutuu, ewo, emwisiso.

¹² Kinili, Muteu a imu motu, makpamuka nimwa atambelaga a motu, mongbingbili na manza.¹³ Kika kawa beyo, luki lanza li nilo akwananatu bata kemwisiso? Haaa! Gwagwa iki yi aka. Luki limoti, bonye awa ndi luki lanza li nilo, emwo. Ko pisi yi niyo, mutuu ewonisila ndi bingbanganya be bonye kegwa luki lanza. Kinili, bonye itikitilaga kawa ndi mino kaiko bonye aka lingwanu.

Bonye undungulyogoni bambanzu

¹⁴ A beyo, tibagatu ambe Muteu andaga jibili wa limbengi, luki limoti, imi na na nzayi ya bworo, begoboni abe musunzu ka bonye.¹⁵ A limbanga! Nakegw ko-tombisyo nilo nakagya! Nilo nakapa, nakegw kagya ilu, luki limoti, nilo nakamwa, ilu lo nakagya.¹⁶ Kika kani nakagya nilo nakegw kapa, isi yi be nibini ambe Muteu a manza.¹⁷ Kinili, kegwa bata imi no nakagya nilo, luki limoti a bonye nibo a kuswa kami.¹⁸ Nakaiba ambe likpamuka lanza kikogigwa kuswa kami, imi mutuu wa nzayi ya bworo. A beyo, na na mwasasa kagya bwanza, luki limoti ngu yigya kegwa.¹⁹ A beyo, bwanza nibo nakapa kagya, nakegw kagya, luki limoti bonye nibo nakegw kapa kagya, ibu bo nakagya.²⁰ Nakiko kagya nilo nakegw kapa, kegwa bata imi no nakagya beyo, luki limoti a bonye nibo a kuswa kami.

²¹ Kinili, nondungi ambe igyonosogo na imi be: niyo napaga kagya bwanza, asi bonye aka bo ipupisogo kambwa kami.²² Kuswa wa limbengi kami bikwe, nogwaga magyagya na Muteu ko Kunzi.²³ Luki limoti, na bata kaina ka nzayi kami yasi mutuu magogwa nimwa akabumana na mutuu nimwa tamanaga kami apaga. Muteu mi nimwa ebiso musunzu wa Muteu ma bonye nimwa a kuswa kami.²⁴ Hebe! Ambe kumbu a yidingi na imi eee! Wani se no ekulaga ka nzayi yi ni yina aketika ka kukwaka yina?²⁵ Kunzi awi ibiba pisi ka Yeso-Kilisito ninwa Muhukuso kusu!

Kinili, na musunzu wa Muteu ko Kunzi ko pisi ya yimibo kami, luki limoti, ko pisi ya nzayi ya bworo, na musunzu wa bonye.

Kaiko na jibili pisi ka Limbengi ko Kunzi

8 Kawa wa gw wa, mungimbo kegwa bata kegwa ka batw nibo ba bumatikana na Yeso-Kilisito.² A beyo, mutuu ma Limbengi-Lotu nimwa apaga jibili ka mutuu ninwa amatikana na Yeso-Kilisito, ukulogoni ka mutuu ma bonye na kukwaka.³ Kunzi otulyosa ndi nilo Muteu kakwananigwa ndi kagya kye bworo ba nzayi odokusoku ndi Muteu mi nimwa bipoli. Ko bulyo yitamba bonye, Kunzi ako ndi ngbanga wa bonye nibo ikaga ka nzayi pisi katikoku Mikaki bikwe. Miki yi ninwa ibukuta ndi na nzayi abe nzayi ka batw ba bonye.⁴ Kunzi agya ndi beyo kye jibili kusu iki mawongoni beyo Muteu abikyaga mino. Kawa wa gw wa, kegwa bata yigya ya nzayi yo ika katikpokyoni, luki limoti niyo ya Limbengi-Lotu.⁵ A beyo, batw nibo babyege mwasasa ma nzayi, tamanaga kabw ikaga ka likpamuka li nilo aka lo. Luki limoti, nibo babyege mwasasa ma Limbengi-Lotu, tamanaga kabw ikaga gwoni ka likpamuka li nilo aka lo.⁶ Wina se, tamanaga ya mwasasa ma nzayi atikaga ka kukwaka, luki limoti, niyo ya Limbengi-Lotu atikaga ka jibili na maziyo.⁷ Batw nibo basye limbengi ka mwasasa ma nzayi ba bomuyoniso ko Kunzi. Bakagyagigwa bata mutuu ko Kunzi, bakakwananigwa gwagwa kagya yi aka.⁸ Batw nibo babyege mwasasa ma nzayi bakakwananigwa kaponoso Kunzi.

⁹ Wina se, ibunu makabyegigwa bata mwasasa ma nzayi, luki limoti, mabyege kawa mwasasa ma Limbengi-Lotu, kye Limbengi ko Kunzi a kuswa kunu. Mambanzu kiki na Limbengi ka Kilisito, iba kegwa mutuu kaki.¹⁰ Kika kani Kilisito a kuswa kunu, gwagwa nzayi kunu kokwo ko bulya likpamuka la bonye, Limbengi-Lotu amepatu jibili, kye Kunzi amuitisoni bongbingbili.¹¹ Kika kani Limbengi ko Kunzi ninwa apupisa ndi Yeso ka mbuku a kuswa kunu, Kunzi ninwa apupisa ndi Kilisito ka mbuku, amepatu gwoni jibili ka nzayi kunu ya kukwaka. Amepatu jibili yi ninwa pisi ka Limbengi kaki nilo ikaga kuswa kunu.

¹² Kinili, bamamaki, ta na lubu, luki limoti kegwa lubu wa nzayi be kye tiki kagya mwasasa mi.¹³ A beyo, makika kabye likpamuka la nzayi, mokwatu. Luki limoti, makamwo yigya yanye ya nzayi pisi ka Limbengi-Lotu, mikatu na jibili.¹⁴ Batw basi nibo Limbengi ko Kunzi ukpokyoni, ba bomiko Kunzi.¹⁵ A beyo, Limbengi nilo miniso nolu, kegwa limbengi la busunzu, kamutumisa bata na kubangaku. Luki limoti, a Limbengi-Lotu nilo amuitiso bomiko Kunzi, atikpamya kamaka Kunzi na liyu lapu be: «Aba! Baba!»¹⁶ Limbengi ko Kunzi akatimibiso bingbanganya ka bambengi kusu be ta bomiko Kunzi.¹⁷ Kika kani ta bomikaki, takwanana kawa ndeke kalya lisimo nilo wanyaga ndi batw kaki. Talya ndeke lisimo li nilo pa imoti na Kilisito. A beyo, takiko kaigyogiyiso pa imoti na ibu, togulya ndeke ka ibiba pa imoti na ibu gwoni.

† 7:7 Wanda ko Pupo 20:17; Yigilya 5:21.

ibiba niyo a ndeke kodoku

¹⁸ Nakaina ambe takawananiye kokingyoso ibiba yi niyo a ndeke kodoku no kumbu niyo takalya mbiya wane. ¹⁹ Makrumuka masi nimo Kunzi agya ndi, akabundaga na musasa kugbe ngbingo nino Kunzi uwonisila ndeke mino bomikaki bingbanganya. ²⁰ A beyo, makrumuka masi nimo Kunzi agya ndi ogulyoni kusili wa metu ma makrumuka ma payaya. Kegu makrumuka mi nimo mo apa ndi, luki limoti Kunzi no obisa ndi kusili wa metu mi nimo. Wina se, metamanagi a be: ²¹ lisyé limoti, Kunzi akelagatu ndeke makrumuka masi nimo agya ndi ka busunzu ba metu mi nimo aputaga masi, kye ogulyi kawa ka kulikanaga ya ibiba niyo ka bomiko Kunzi. ²² A beyo, takaiba ambe kadwe moni na buwanu, makrumuka masi nimo Kunzi agya ndi akaigomisogo, animukana muzuzula abe muko yi nino mu ma ikaga kalya. ²³ Luki limoti, kegu asi makrumuka mi nimo aka mo. Gutugu ibusu aka nibo tinisa ndi na Limbengi-Lotu abe talatala wa aerepe ko Kunzi, tikaga goni kaigomisogo ka mambengi kusu. Tikaga kabundila na musasa ambe Kunzi atiitisi bomikaki, atikelaga ka busunzu. ²⁴ A beyo, toukoni, luki limoti pisi ka metamanagi aka. Wakika kaina nibo wakatamanaga, iba kegu bata metamanagi mo. Metu tino no obisaga metamanagi ko luki nibo a kawa kaina? ²⁵ Luki limoti, takika na metamanagi ko luki nibo takegu kaina, isi yi be takabundilaga na limbengi linda.

²⁶ A mudongoni begyo Limbengi-Lotu atisingyogo mino ka buru. A beyo, takibige kalumba beyo okwononi mino. Luki limoti, Limbengi-Lotu bikpe lo atilumbilyaga ka yigama niyo mumbanzu kakwananiye kozukogo pisi ka manza. ²⁷ Kunzi nino ibaga ka mambengi ka bambanzu, ibagatu nibo Limbengi-Lotu ikaga kapa kakanga. A beyo, Limbengi-Lotu elumbilyaga batu ko Kunzi beyo Kunzi apaga mino.

²⁸ Takaiba binza ambe ka makrumuka masi, Kunzi egiyiyaga bunza batu bi nibo baraga. A batu bi nibo umakaga ndi kabyenene beyo osisilya ndi mino. ²⁹ A beyo, batu nibo Kunzi urunaga ndi kambwa aka, ubisa goni ndi di kaika abe Mikaki. Kawa wa go wa, Mikaki ika ndeke pata luga ka bamamaki budingi. ³⁰ Batu bi nibo Kunzi urunaga ndi kambwa aka bo, umakaga ndi ni iyi goni. Nibo umakaga ndi, uitisa ndi ni iyi goni bongbingibili. Na nibo uitisa ndi bongbingibili, upa ndi ni iyi goni ibiba kaki.

Budingi ba sipananiyo ko Kunzi

³¹ Kabyenene na likrumuka li nili, tabikya kawa bata buni? Kunzi kika ka mutili kusu, wani kawa bata no akwanana katiikonyo? ³² Iyi, kakyagu ndi kapá Mikaki, luki limoti aseta ndi ka kukwaku ko bulya kusu basi.

Atimimya kawa bata liki makrumuka masi pa imoti na Mikaki? ³³ Wani no akwanana kausungulya batu nibo Kunzi urunaga? Gutugu metu bemoti aka! A beyo, Kunzi no uitisa batu bongbingibili. ³⁴ Wani kawa no akwanana kaubiso na mungimbo? Gutugu metu bemoti aka! A beyo, Yeso-Kilisito okwa ndi, na bata opupa ka mbuku, ikaga wakiko ka kumbanzikaniko ko Kunzi katilumbilya. ³⁵ Luki tino lo akwanana katigbonoso na sipananiyo ka Kilisito? Ika se kumbu, ombombo, yigogyiso, nza, yangya, luga ikani kukwaku? ³⁶ Mudongoni beyo ikpikaga mino ka Mobiso ko Kunzi be:

«Bikaga kakisa masye masi katimwo ko bulya kaku, banatigya abe bakondolo nibo bikaga kaina kaku bing.»[†]

³⁷ Luki limoti, ka masi nimo ikaga katigya mo, tikaga botutungyo kugbe pisi ka nino atipa ndi. ³⁸ A beyo, nakaiba binza ambe likrumuka gutugu limoti aka, kakwananiye katigbonoso na sipananiyo ko Kunzi: iki kukwaku, zibili, bamalaika, bangama, ngu, likrumuka la masye mi nima ikani likrumuka nibo okodoku, ³⁹ iki ngu ya kugu ikani niyo ya kusili, gutugu luki limoti aka nibo Kunzi agya ndi. Likrumuka gutugu limoti aka kakwananiye katigbonoso na sipananiyo nibo Kunzi atiwonisila ndi kuso ka Yeso-Kilisito Mombukwono-dosu.

Kunzi na batu nibo urunaga ndi

9 Nakabikya lingunu kye na kuso ka Kilisito, nakegu kamubu. Liyu kami la kuso nibo Limbengi-Lotu okpkyonisogo, akemibiso bingbanganya be nakegu kabikya bongu. ² Nakalya kumbu yidingi pa imoti na yigyogyiso ka limbengi niyo kegu na mulibo. ³ A beyo, ko bulya livananza nibo nibukuta mino, napatu bi ambe Kunzi egbangi imi, nigbanana na Yeso-Kilisito ka pa kabu. ⁴ Ibu ni Bezaleli. Kunzi uitisa ndi bomikaki, uwonilisa ndi ibiba kaki, ako ndi liwai na ibu, upa ndi Metu, uwonilisa ndi beyo okwononi mino kabibiso, upa ndi bagume. ⁵ Ba ka livananza ka botitosu beyo ka Abalahamu, Isaka na Yakobo. Kilisito nibukuta ndi goni pisi ka nzuyi ka livananza li nibo goni lo, iyi nino a kugu wa masi, a Kunzi nino wa ibiba ka benze na benze! A asi beyo aka yo.

⁶ Kegu be kye agume ko Kunzi ogwa kawa ndi payaya. A beyo, kegu batu basi nibo bopupa ka livananza ka Bezaleli bo ba Bezaleli ba lingunu, ⁷ batu nibo bopupa ka livananza ka Abalahamu bakegu basi bomikaki ba lingunu. A beyo, Kunzi abikya ndi Abalahamu be: «Nupa ndeke bomiki nibo nwananyaga ndi pisi ka Isaka.»^{††} Isi yi be, bomiko Kunzi ba lingunu kegu nibo nibukuta ko pisi ya nzuyi, luki limoti, a asi nibo aka bo nibukuta pisi ka agume. ⁹ A beyo, agume yi a ndi be: «Nodoku ndeke ko ngbingo yi nimuna goni

[†] 8:36 Wanda ka Mambu 44:22. ^{††} 9:7 Wanda ka Mupanganagi 21:12.

mæ, Sala ika ndeke kani abukutini miki mælukæ yi.»
^{†10} Kægæ asi niyɔ aka yɔ, Libika æbækæta ndi bomiki balukæ bi baba ibæ na titosu beyɔ ka Isaka. ^{†11-12} Bomiki bi niɔ bakægæ ndi mbeyi bakibækæta, kani bakan-ogyigæ gætægæ bænza aka ikani bænye, Kunzi abikya ndi Libika ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ bɛ: «Pætæ agugubyaga ndeke miki ^{††}.» Agya ndi beyɔ kye otulyosi niɔ a ndi ni obungusyogini kambwa. A beyɔ, Kunzi kærænagigæ bambanzæ kanda yigya kabæ, luki limoti, lipæræna kaki abyænægæ na molikoni kaki kæ kabæ.
^{†13} Mæðngɔni bægæyɔ ikpikaga mino bɛ:
 «Napa ndi Yakɔbɔ, luki limoti namæya Esæ.» [‡]
^{†14} Tabikya sɛ kæwa bata bænɪ? Ambe Kunzi kægæ wongbingbili? A wongbingbili! ^{†15} A beyɔ, abikya ndi Musa bɛ: «Nika ndeke no kumbu ka mætæ ninɔ napa kaminyilya kumbu, nagyilya ndeke bænza ninɔ napa kagyilya bænza.» ^{††16} A beyɔ, bænza ko Kunzi kandagigæ niɔ mæmbanzæ apaga, ikani kækæle kaki, luki limoti likræmæka li niɔ andi asi Kunzi aka mombukwana kumbu. ^{†17} Kæsɔ wa Mobiso Motu, Kunzi abikya ndi ngama wa Misili bɛ: «Næpá ndi bængama kye nowonisili ngu kami pisi kæ kakæ na litɔmbæ lasi iba lino kami.»
^{††18} Kinili, Kunzi ikaga na kumbu ka ninɔ apaga kaminyilya kumbu, otiwoso limbengi ka ninɔ apaga katiwoso limbengi.

Ngbæta no kumbu ko Kunzi

^{†19} Wæbikyatæ yagɔgɔ bɛ: «Kika nekɪ ni a beyɔ, ko bulya tino yɔ Kunzi o mino kauyoyiso bambanzæ? A beyɔ, wani nɔ akwanana kagya ðongoso na niɔ akapa?»
^{†20} Luki limoti, iwe mætæ tino sɛ kæwa nɔ wakwanana kagya ðongoso no Kunzi? Mbike ya tækætɔ akwananatæ kamuusa mæluka-bambike bɛ: «Wæluka ndi bænɛ ko bulya iki?» ^{†21} Mæluka bambike akwanana kagya na tækætɔ beyɔ aka yɔ opo mino: akwanana kalæka na mæbængæ ma tækætɔ mimoti, mbike ya ligabæ lapæ ikani niyɔ ya ligabæ kusili.
^{†22} A mæðngɔni bægæyɔ ka niyɔ Kunzi agya ndi. Apa ndi kowonisilo ngbæta kaki na kaibisikoso ngu kaki. Luki limoti, æbændilya ndi na limbengi linda, bambanzæ niɔ ngbæta kaki akwanana ndi kauipo na niɔ bakwanana ndi kogulya ka mængimbo.
^{†23} Apatæ ndi gɔni kowonisilo ibiba kaki yidingi ka batæ bagɔgɔ niɔ a na ibæ no kumbu. Ubungusyaga ndi batæ bi niɔ kambwa aka kogulya ka ibiba kaki. ^{†24} Batæ bi niɔ ni ibusu. Katimakagagæ ndi asi ibusu aka luga ka Bayuda, luki limoti luga ka batæ bi niɔ bakægæ Bayuda gɔni. ^{†25} A niɔ Kunzi abikya ndi mæðngɔni beyɔ ikpikaga mino ka kitabæ ka mugyalandæ Jsia bɛ:
 «Batæ bi niɔ bakægæ ndi batæ kami,
 næmaka ndeke ambe batæ kami,

batæ niɔ nakæpagigæ ndi,
 næmaka kæwa ndeke ambe batæ kami bæpaka. ^{†††}
^{†26} Ka pa niyɔ bæbikya ndi mino bɛ:
 «Makægæ batæ kami,
 bæmaka ndeke batæ bi niɔ bɛ bomiko Kunzi ninɔ apaga jɔbili.» ^{†††}
^{†27} Isaya apamikana ndi ko bulya bomikya Bezaleli: «Gætægæ Bezaleli bakiko bi buidingi abe mbumi ko libo lidingi, bakæde aka luga kabæ bɔ binisana ndeke na muhukuso. ^{†28} A beyɔ, Mombukwono-dosu otulyasa ndeke ka jɔbili, lasi niɔ abikya ndi ni kolipyisigæ.»
^{†29} Bægæyɔ Isaya abikya ndi mino ka mambwa bɛ:
 «Mombukwono-dosu ninɔ a no ngu yasi katisili ndi bomiki,
 iba tiitoni kæwa abe gæðæ wa Sɔðmæ,
 iba ta mæðngɔni abe gæðæ wa Gɔmɔb.» ^{††}

Muhukuso a pisi ka baya, kægæ pisi ka Mætæ

^{†30} Tabikya sɛ kæwa bænɪ? Bævananza bayagɔgɔ bakægæ ndi kakisa kaiko bongbingbili ko misa ko Kunzi. Wina sɛ, Kunzi uitisoni kæwa bongbingbili pisi ka baya. ^{†31} Luki limoti, Bezaleli ba ndi kapa kaiita bongbingbili pisi ka Mætæ, wina sɛ, bakadwegæ ndi mino. ^{†32} Igyonosa ndi beyɔ ko bulya iki? Kye bakægæ ndi kakisa bongbingbili ko misa ko Kunzi pisi ka baya, luki limoti ba ndi kasima bɛ bika bongbingbili pisi ka yigyilya. Basakaga ka «litalæ niɔ lisokisogo,» ^{†33} beyɔ ikpikaga mino bɛ:
 «Wikwæ sɛ, nakobiso kæ ka gæðæ wa Siona litalæ lisokisogo,
 litalæ la kugwisiso bambanzæ.
 Luki limoti, mætæ ninɔ abailya litalæ niɔ, kikigæ ndeke no suni.» ^{†††}

10 Bomika-mamaaa, mæsasa ma limbengi kami na malæmba kami ko Kunzi ko bulya ka Bayuda a ambe binisoni na muhukuso. ^{†2} A beyɔ, nakwanana kabikya bingbanganya ko bulya kabæ ambe ba na kækæle kægbe ko bulya ko Kunzi, luki limoti kækæle yi kægæ yimatikanaga na yimibo ya lingænæ. ^{†3} Bakotombisyagæ ndi beyɔ Kunzi uitisogo mino bambanzæ batæ bongbingbili ko misa kaki, bikisilya ndi ni ibæ bamombukwana-dabæ bi pisi yi. Kæwa wa gɔ wa, bakya ndi kabye pisi yi niyɔ Kunzi uitisaga mino bambanzæ batæ bongbingbili. ^{†4} A beyɔ, Kilisito odwisoni Mætæ ka Musa ka mulibo, bɛ kye batæ basi niɔ babaya biiti bongbingbili ko misa ko Kunzi.

Muhukuso a ka batæ basi niɔ babaya

^{†5} A beyɔ, ko bulya kaiko ngbingbili ko pisi yigya Mætæ, Musa okpikaga ndi bɛ: «Mætæ yi ninɔ agyaga

† 9:9 Wanda ka Mæpænganagi 18:10, 14. †† 9:11-12 Wanda ka Mæpænganagi 25:23. ‡ 9:13 Wanda ka Malaki 1:2-3. ††† 9:15 Wanda ko Pupo 33:19. ‡‡ 9:17 Wanda ko Pupo 9:16.

††† 9:25 Wanda ka Jsaya 2:25. ††† 9:26 Wanda ka Jsaya 2:1. § 9:27-28 Wanda ka Isaya 10:22-23. §† 9:29 Wanda ka Isaya 1:9; Mæpænganagi 19:23-28. §†† 9:33 Wanda ka Isaya 8:14; 28:16.

mētū iko na ḵbīli ko pisi yi.»^{†6} Luki limoti, nīlḵ ībīkya ndi ko bulya kaiko ngbingbili ka baya nīli: «Wakimuusonitḵgḵ bē wani nḵ adaka kḵgḵ wa līsye?» Isi yi bē ka-sisoku Kilisito.⁷ Wakimuusonitḵgḵ gḵni bē: «Wani nḵ osyo ka lībye lodu kḵ?» Isi bē kapupisoku Kilisito luga wa bamanda.⁸ Luki limoti, Mobiso abikya bē: «Līkrḵmḵka ko Kunzi a buwobi na iwe ka mḵnḵkḵ kakḵ na ka limbengi kakḵ.»^{††} Līkrḵmḵka li nīlḵ a mongoni ma baya nīmḵ takakḵwaga.⁹ Wakabikya bīngbanganya ko misa ka batḵ basī bē Yeso nī Mombukwono-dosu, wakabailya ka limbengi kakḵ bē Kunzi apupisatḵ ndi ka mbḵkḵ, winisono na muhukuso.¹⁰ A bēyo, mḵm-banzḵ kabailya ka limbengi, Kunzi aitiatḵ mētḵ wongbingbili, katḵmbḵlaga gḵni bīngbanganya na mḵnḵkḵ kakḵ, inisono na muhukuso.¹¹ A bēyo, Mobiso abikya bē: «Mētḵ wasi nīnḵ abailya, kokwigḵ ndeke suni.»¹² Kinili, budididi kēgḵ bata luga ka Bayuda na nībḵ bakegḵ Bayuda kye Mombukwana-dabḵ basī a bemoti. Ḫpāga batḵ basī nībḵ bitatanaga na iyi makḵmḵka manzanza mudingi.¹³ A bēyo, Mobiso ko Kunzi akabikya bē: «Mētḵ wasi nīnḵ itatanaga ndeke no lino ka Mombukwono-dosu inisanatḵ ndeke na muhukuso †.»

¹⁴ Bitatanaga sē kḵwa na iyi līki kani bakabailyaḵ? Babailya līki kani bakḵkanagḵ ndi mongoni kaki? Bḵkana līki kani bakubikyogigḵ mongoni kaki?¹⁵ Na bata, babikyaga mongoni mi līki kani bakutikigḵ bambanzḵ kabikyaga? Bēyo ikpikaga mino bē: «A magyagya mudingi kaḵmīna bambanzḵ kodoku no mongoni manza!»^{††16} Luki limoti, kēgḵ batḵ basī bḵ babailya ndi Mongoni Manza. A bēyo, Isaya abikya ndi bē: «Mombukwono-dosu, wani nḵ abīnikyana ndi kḵḵ kusu?»^{††17} Kinili, baya odogoku pisi kaḵkana mongoni nīmḵ bikaga kabikyaga, mongoni mi nīmḵ nī kḵḵ ya līkrḵmḵka ka Kilisito.¹⁸ Luki limoti, nakauusa ambe: «Bayuda bakḵkanagḵ ndi kḵḵ yi niyḵ?» Bḵkana ndi binza! Mobiso ko Kunzi akabikya bē: «Mayḵ ka bakḵkḵwa imukosa ndi ka ḵbīli wasi, Mḵnzina kabḵ adwe kḵ kwa kḵ ka mulībo ma ḵbīli.»^{††19} Nuusoku bata ambe: «Bezaleli bakotombisyagḵ ndi?» Musa adikya ndi kaḵbikya bē: «Namudukusoku ndeke batḵ ba imi na līvananza la payaya.

Namukondikosaga ndeke mambengi na līvananza nīlḵ kēgḵ na yimībo.»^{†††}

²⁰ Isaya ikḵḵnda ndi gḵni kabikya bē Kunzi abikya ndi bē:

«Batḵ bi nībḵ bākekisagigḵ ndi, beminoni,
Nipupisa ndi ka batḵ bi nībḵ bakemusogigḵ ndi
līkrḵmḵka.»

† 10:5 Wanda ka Balawi 18:5. †† 10:6-8 Wanda ka Yigilya 30:12-14. † 10:13 Wanda ka Yuweli 3:5. †† 10:15 Wanda ka Isaya 52:7. †† 10:16 Wanda ka Isaya 53:1. ††† 10:18 Wanda ka Mambḵ 19:5. ††† 10:19 Wanda ka Yigilya 32:21.

²¹ Luki limoti, ko bulya ka Bezaleli, abikya bē: «Masye masi, nḵnanilyaga ndi mabḵkḵ līvananza nīlḵ libuna muki na nīlḵ la sīli-sīli.»[§]

Kunzi kumbimbagḵ ndi Bezaleli

11 Nakauusa nekī bē: Kunzi umbimboni batḵ kaki? Haaa! Gḵtḵgḵ iki yi aka! A bēyo, imi mombukwana-dakī na Muizaleli, ka līvananza ka Abalahamḵ na ko pigo ka Benyamini.² Kunzi kumbimbagḵ ndi batḵ kaki nībḵ īpḵnilyaga ndi kambwa aka. Mibatḵ nīlḵ Mobiso ko Kunzi abikya ko bulya ka līya wa a ndi mino kaigama kambwa ko Kunzi ko bulya ka Bezaleli bē: ³ «Hebeee, Mombukwono-dosu! Bulumwisogini bogyalandḵ kakḵ, bḵpanza gḵni bagbḵgḵ ba bapere kakḵ. Notigolini kḵwa imi mḵkaka aka, na ba gḵni kapa kemwḵ.»⁴ Luki limoti, Kunzi asikisya ndi bḵni? Asikisya ndi bē: «Nībuulyogi bi bambanzḵ elḵfḵ madiya na ika nībḵ bakobunigḵ bi moli kambwa ko kunzi nīnḵ lina bē Bali.»^{§†5} Mbiya wanḵ, a gḵni bēgēyo, a tḵ na batḵ bākedḵ nībḵ Kunzi upunogoni ndi ko bulya iziyḵ kaki.⁶ Ḫḵḵnaga ndi pisi ka iziyḵ, kēgḵ pisi ka yigya kabḵ. Kiki ndi bēyo, iziyḵ ko Kunzi kikigḵ ndi iziyḵ ya lingḵḵḵ.

⁷ Nīlḵ a sē kḵwa kaibikya bḵni? Bezaleli bakinagḵ ndi nīlḵ ba ndi kakisa, luki limoti batḵ bi nībḵ Kunzi ḵḵḵnaga ndi, binatḵ ndi ībḵ. Nībḵ bagḵgḵ basikana ndi, bḵita ndi na mḵ marḵ.⁸ A mḵdḵngḵni bēyo Mobiso ko Kunzi abikya mino bē: «Kunzi ḵḵā ndi limbengi liti. Kadwe na līsye li nīli, udulogoni miso kye bakinonitḵgḵ, ḵḵlaga motili kye bakukononitḵgḵ.»^{§††9} Ngama Daudi abikyātḵ gḵni bē:

«Malīli ma bodumo kabḵ iiti kpaka ikani kuyakḵ,
kaugwisiso na kaḵḵā azabḵ.

¹⁰ Misa kabḵ opiyi bipi kye bakinonitḵgḵ bata,
udidikiso gḵngḵ kabḵ bongbinga basī.»

¹¹ Na kḵwa kauusa ambe: «Wa Bayuda basakaga ndi mino, bogwa kḵwa ndi lingḵḵḵ aka?» Haaa, kēgḵ bēyo! Luki limoti, pisi ka sakaga kabḵ, batḵ bagḵgḵ nībḵ bākedḵ Bayuda binisana ndi na muhukuso. Kḵwa wa, Bayuda bapḵnga ndi kaḵmīna no misa mopi.¹² Bḵnye ka Bayuda apā ndi izangia yidingi ya limbengi ka ḵbīli, kugwakḵ kabḵ apā ndi gḵni izangia yidingi ya limbengi ka bevananza. A bēyo, bayuda basī bakamigilya Kunzi ika kḵwa bata izangiya yidingi kḵgḵbē!

Muhukuso ka batḵ nībḵ bākedḵ Bayuda

¹³ Mbiya wanḵ, nakamḵbikya ibunu nībḵ makegḵ Bayuda. Imi, na atḵḵmbwa ka bevananza nībḵ bākedḵ Bayuda, nogwaga magyagya kḵgḵbē ka ligubo li nīlḵ kami lḵ.¹⁴ Kinili, na na mḵtamanagi kagya bē bava-kḵkami bamḵmīnilyi imi iba nuhukusogi bemoti-bemoti luga kabḵ.¹⁵ A bēyo, ngbingo yi nīnḵ Kunzi ḵḵe ndi

§ 10:21 Wanda ka Isaya 65:2. †† 11:4 Wanda ka 1 Bangama 19:18. ††† 11:8 Wanda ka Yigilya 29:3; Isaya 6:10.

mino Bayuda ka kpɔɔ, Kunzi ɛkanana ndi na ɔbili. Ika se kɛwa bɛni wa bamigilyoku bata mino Kunzi? Ika kɛwa abe batɛ niɔ bokwaga ndi, bapɛngini bata ɔbili!

¹⁶ Bakapá Kunzi igbutu ya mukati niyɔ ya mambwa, mukati masi nimɔ otigolo ika kɛwa makaki gɔni †. Bakapá lyo ya ibɛkɛsɔ, tabi yi ika kɛwa ya kaki gɔni. ¹⁷ Bezaleli ba abe ibɛkɛsɔ sa mizeituni niɔ Kunzi akɔgɔ ndi mino tabi yi. Iwe ninɔ wa kɛgɛ Muyuda, wa abe mɛtabi ma ibɛkɛsɔ so tutu niɔ bokpokpisa ndi ka pa ya tabi niyɔ bakɔgɔ ndi yɔ. Wa kɛwa gɔni iwe kanvin-vilya libo kotukyoku ko lyo ya ibɛkɛsɔ sa mizeituni si niɔ. ¹⁸ Kinili, wakinionitɔgɛ tabi niyɔ bakɔgɔ ndi yɔ payaya. Wakaibiba ko bulya iki? Kɛgɛ iwe nɔ wolyolyisogo lyo, luki limoti lyo yɔ ulyolyisogo.

¹⁹ Wakwananatu yagɔgɔ kebikya bɛ: «Bakɔgɔ ndi tabi yi niyɔ kye bɛkpokpisi kɛwa imi wa.» ²⁰ A lingɛnɛ. Bakɔgɔ ndi kye kɛgɛ ndi na baya. Iwe, wamɛkprakpa wa ko bulya baya. Wakibibonitɔgɛ, luki limoti wika na kɛbangakɛ. ²¹ A bɛyɔ, kika kani Kunzi kɛbibilagagɛ ndi Bayuda niɔ ba abe tabi ya ibɛkɛsɔ niɔ sikɛna, angenengene kɛwa iwe aka? ²² Winini bɛyɔ Kunzi owon-isilo mino ko ngbinga bemoti bɛnza na ɔfiya kaki. A mɛɔfiya na batɛ niɔ bogwo, a na bɛnza na iwe. Luki limoti, okwononi kaitikitilaga ka bɛnza ko Kunzi. Kiki bɛyɔ, bɛkɔtɛ gɔni iwe. ²³ Kika kani Bayuda bosini bɛsili-sili kabɛ, bukpokpisatɛ wa gɔ wa ba ndi mino kamb-wa. A bɛyɔ, Kunzi a na ngu kaukpokpiso bata wa gɔ wa ba ndi mino. ²⁴ Iwe yi ninɔ wa kɛgɛ Muyuda, wa abe mɛtabi ma ibɛkɛsɔ so tutu nimɔ bakɔ ndi, bokpokpiso ka ibɛkɛsɔ sikɛna, likrɛmɛka li niɔ kigyonosogigɛ. Bayuda ba abe tabi ya ibɛkɛsɔ sikɛna. Kunzi akwanana nekɛ bata kaukpokpiso ka ibɛkɛsɔ niɔ boktuyoku ndi mino.

Livananza ka Bezaleli ahɛka ndɛkɛ lasi

²⁵ Bamamaki, nakapa kamumibiso dikidi yi niyi, iba makivonitɔgɛ abe batɛ ba kimibo kɛgɛ: Batɛ bagɔgɔ luga ka Bezaleli bika ndɛkɛ ka bɛsili-sili kadwe kɛ kwa kɛ batɛ bi niɔ Kunzi ɛrɛnaga ndi ka bevananza bayagɔgɔ binisana ndɛkɛ mino na muhukuso. ²⁶ Niyɔ a pisi yi niyɔ livananza lasi la Izaleli inisono ndɛkɛ mino na muhukuso bɛyɔ mobiso ko Kunzi abikya mino bɛ: «Muhukuso otukyoku ndɛkɛ ka Siona, olimaga ndɛkɛ yigya yanyɛ ka bomika Yakɔɔ. ²⁷ Nagya ndɛkɛ na ibɛ agɛmɛ yi nimɛ, ngbingo yi ninɔ nasɛkɛsaga ndɛkɛ mino bɛnyɛ kabɛ.»

²⁸ Bayuda biitoni bomuyoniso ko Kunzi kye bakya ndi Mongoni Manza. Likrɛmɛka li niɔ iitoni izangiya ku kunu batɛ ba bevananza bayagɔgɔ. Luki limoti, kabyenene bɛyɔ Kunzi ɛrɛnaga ndi mino pisi ka batitabɛ, asyɛgɛ limbengi kɛgɛ kabɛ aka. ²⁹ A bɛyɔ, Kunzi kapáigɛ luki mambengi maba, koyikosogigɛ tamana-

† 11:16 Wanda ka Litatanga 15:19-20.

ga kaki kɛgɛ ka mɛtɛ ninɔ ikaga kani apunogini. ³⁰ Ka bɛndeli ndi, makamɛkanagɛ ndi Kunzi. Mbiya wanɛ, Kunzi amukwilyoni kumbu kye Bayuda bakya ndi kamɛkana. ³¹ Na gɔni, mbiya wanɛ Bayuda bakya ndi kamɛkana Kunzi kye amukwilyi kumbu. Kɛwa wa gɔ wa, Kunzi akwanana gɔni kahukwilyo ibɛ kumbu. ³² A bɛyɔ, Kunzi uitisoni batɛ basi abe batɛ ba bɔɔkɔ ko bulya yikya kamɛkana, kye uwonisili ibɛ basi kumbu kaki.

Kunzi a mudingi kɛgɛ

³³ Lingama ko Kunzi kɛgɛ no ngbimi! Yimibo na bɛgɛgɛle kaki kɛgɛ no kingyoso. Kɛgɛ na mɛtɛ yi ninɔ akwanana kotombisyo tamanaga kaki ikani kaiba bopisi baya makrɛmɛka kaki.

³⁴ Mɛɔngɔni bɛyɔ Mobiso abikya mino bingbangananya bɛ:

«Wani nɔ iba tamanaga ka Mombukwono-dosu? Wani nɔ akwanana kapá mɛtiwi?» ††

³⁵ «Wani nɔ adikya ndi kapá luki, bɛ kye bakalyitɔ kumbuso yi?» ‡

³⁶ A bɛyɔ, masi otukyoku kɛ kaki, masi a makaki na ko bulya kaki. Kunzi avi ibiba ka benze na benze! A bɛyɔ.

ɔbili wambiya kɛsɔ ka Yeso-Kilisito

12 Bamamaki, kaina bɛyɔ Kunzi atikwilya mino kumbu, nakamɛkɛnga ambe wipóni ibunu bamombukwana-donu ko Kunzi abe aɛɛɛ mubisi, ninɔ wotu na mubosilo Kunzi. Niyɔ a pisi ya lingɛnɛ niyɔ okwononi mino kabibiso Kunzi. ² Makobyenitɔgɛ yigya ya ɔbili yi nimɛ, luki limoti, musoni Kunzi kamuikoso na kamɛpá yimibo yambiya. Kɛwa wa gɔ wa, makwanana kotombisyo likrɛmɛka li niɔ Kunzi apaga: likrɛmɛka lanza, niɔ abosilogo na niɔ lanza kɛgɛ.

³ Kabyenene na bɛnza niɔ Kunzi egyilya, nakamɛbikya ibunu basi ambe: mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka luga kunu kikonitɔgɛ na yibiba kakitaga bɛyɔ okwononi mino. Luki limoti, wikoni na tamanaga niyɔ okwononi, kabyenene na baya niyɔ Kunzi apá ndi mɛtɛ yikaka-yikaka. ⁴ A bɛyɔ, ta na nzɛyi yimoti niyɔ a na mababa makrɛ. Luki limoti, libaba limoti-limoti a na ligubo kaki. ⁵ A mɛɔngɔni bɛgɛyɔ, gɛtɛgɛ takika buidingi, ta nzɛyi yimoti aka kɛsɔ ka Yeso. Ta bakizukonogo basi pa imoti abe mababa ma nzɛyi yimoti.

⁶ Ta na bapɛɛ dididi niɔ atipá yikaka-yikaka. Mɛtɛ kika na aɛɛɛ wa bugyalandɛ, okwononi agyi ligubo li niɔ kabyenene na baya kaki. ⁷ Mɛtɛ wagɔgɔ kika na aɛɛɛ mugugubya bengeni, ugugubyi. Ninɔ a na aɛɛɛ muwonisilo, okwononi owonisili. ⁸ Ninɔ a na aɛɛɛ mutumisa bengeni mambengi, okwononi utumisi. Ninɔ a na aɛɛɛ wa sipasɛ, okwononi kapá na limbengi

†† 11:34 Wanda ka Isaya 40:13. ‡ 11:35 Wanda ka Yɔbɛ 41:3.

limoti. Nĩnɔ a na aɓɓe wa kɛnanaga bɛngeni, ɛnanagi na kekele na nĩnɔ usingyogo batɛ ba yangya, okwɔnɔni agyi na magyagya.

⁹ Sɪpananiso kikonitɔɓɓe na kɛɔɔɔkɛ. Kyoni likrɛmɛ-ka lanyɛ, migwinonogo na likrɛmɛka lanza.

¹⁰ Ponononi luga kunu abe bomika-muko, magya kekele kobibisono. ¹¹ Wikoni batɛ bɛgya ligubo no ngu ni makeɓɛ babɔfɛ. Mugugubyoni Mombukwono-dosu na kekele. ¹² Wikoni na magyagya ko bulya mɛta-managi kunu, mika na limbengi linda ko ngbingo wa bɛkɛkɛki-kɛkɛki, wigwinonogoni na malɔmba. ¹³ Usingyoni bomomonu bakilisito nĩɔ ba ka yangya, manɛtilya bobiko binza.

¹⁴ Hukungulyoni nĩɔ bakamugyogyiso bɛbɛnga ko Kunzi. Kunzi udukilyo bɛbɛnga ni kugbongigɛ.

¹⁵ Gwoni magyagya pa imoti na nĩɔ bakogwa magyagya, gomoni pa imoti na nĩɔ bakagama.

¹⁶ Wikoni na yɛkanana yanza luga kunu. Makikonito batɛ bakibinika, luki limoti bakamɛpá gɛtɛgɛ ligubo la payaya aka, magya. Makiwonisonito ibunu bamombukwana-donu abe makika batɛ ba yimibo.

¹⁷ Makomigisyonito mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bɛmoti aka bɛnyɛ ka bɛnyɛ. Kisoni kagya nĩɔ batɛ basi biko mino kagbitya bamɛ. ¹⁸ Kika ni akwananatɛ, gyoni ngu ka mutili kunu kaika na maziyo na batɛ basi. ¹⁹ Bama-maki, makigisyonitɔɓɓe likosi. Mɛmbanzɛ kamɛgyilya bɛnyɛ, musoni ka mabɔkɛ ko Kunzi kye Mombukwono-dosu abikya ka Mobiso bɛ: «Imi nɔ nigisya likosi, imi nɔ nakalya bɛnyɛ.» ²⁰ Mobiso mi nĩnɔ abikyatɛ gɔni bɛ: «Mumuyoniso kakɛ kika na nza, wapá malili. Kika na mɛsasa, wamusa libo. A bɛyo, wakika kagya bɛyo, ika abe wakika kaduko na makamɛ mo buku ka mɛ.»

²¹ Wakosonitɔɓɓe bɛnyɛ kaundɛngɔlyaga. Luki limoti, ndɛngɔlyaga bɛnyɛ pisi kagya bɛnza.

Ubongogonito bangama

13 Mɛtɛ wasi okwononi kaɓbanga bangama kye bɛngama basi otukyogoku ko Kunzi. Batɛ basi nĩɔ ba ka bɛngama Kunzi nɔ ubisogo. ² Kinili, mɛmbanzɛ nĩnɔ agyaga ɔngoso na bangama, agyaga ɔngoso ka nĩɔ Kunzi omoso. Batɛ nĩɔ bagyaga bɛyo bimokiyisiso ndeke ni ibɛ bamombukwana-dabɛ ka mɛngimbɔ. ³ A bɛyo, batɛ nĩɔ bagyaga bɛnza bakɛbangagigɛ bangama, luki limoti nĩɔ bagyaga bɛnyɛ aka bɔ bɛbangaga. Wapatɛ kaiko kani wakeɓɛ kaɓbanga bangama? Gya neki bɛnza, ngama ubibiso, ⁴ kye a ka ligubo ko Kunzi kaɓkɛpɛmya kagya likrɛmɛka lanza. Luki limoti, wakika kagya bɛnyɛ, ɛɛ! Mɛbangatɛ kye akwananatɛ kaɓpá azabɛ. Iyi a ka ligubo ko Kunzi kowonisilo ngbɛta ko Kunzi ka batɛ nĩɔ bagyaga bɛnyɛ. ⁵ Kinili, okwononi kaɓbanga bangama, kɛɓɛ

† 12:19 Wanda ka Yigilya 32:35. †† 12:20 Wanda ka Mogbitoku 25:21-22.

asi ko bulya yikya ngbɛta ko Kunzi aka, luki limoti kye liyɛ kunu la kɛsɔ akamɛkɛpɛmya kagya bɛyo.

⁶ Kinili gɔni makalyaga mino manzanza. A bɛyo, batɛ bi nĩɔ bogyisisaga ligubo li nĩɔ kye Kunzi nɔ ubisa bɛ bagyagi binza. ⁷ Mupóni mɛtɛ wasi nĩɔ okwononi bɛ bapí: kika manzanza, makalya, kika batakisi, muluwo, kika kabanga mɛmbanzɛ, mabanga, kika kabibiso, mabibiso.

Kaiko na sipananiɔ na bɛngeni

⁸ Makikonito no lubu ka mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bɛmoti aka, kiki asi sipananiɔ aka luga kunu. Mɛtɛ yi nĩnɔ ɛpaga bɛngeni otulyosaga Mɛtɛ masi. ⁹ A bɛyo, Mɛtɛ nĩnɔ abikya bɛ: «Wakosyonitɔɓɓe na muko ikani mbɛnya bɛngeni, wakamwonitɔ mɛmbanzɛ, wakibonitɔɓɓe, wakotonilyonitɔɓɓe luki ka bɛngeni», na magɔɔ masi amɛmɛkana ka mɛtɛ mimoti aka bɛ: «Mɛpa wai-dakɛ abe iwe mombukwana-daki yi.» ¹⁰ Mɛtɛ yi nĩnɔ apaga wai-daki kagyilyigɛ bɛnyɛ gɛtɛgɛ bɛmoti aka. Kinili, sipananiɔ otulyosaga Mɛtɛ masi.

Wikoni bakitɔlyaga ka yigoku ka Yeso

¹¹ Gyoni bɛyo kye makaiba binza ambe ngbinga tino nɔ ta mino mbiya wanɛ: ngbingo muzuzuko itulyonini. A bɛyo, mbiya wanɛ, muhukuso a kɛwa buwobi na ibusu kakitaga ngbingo yi nĩnɔ tabaɔlyaga ndi mino. ¹² Biti idukulogini, lisyɛ a buwobi katinikaga. Tosini neki yigya yanyɛ yo biti, tava makrɛmɛka ma lɛnga nĩnɔ bɛlananaga nomu na lisyɛ. ¹³ Tikini na yigya yanza niyo okwononi kaiko na lisyɛ. Tibuulyini ka mɛkɔɔɔɔ ma malili, ka libɛma, ka bilya, ka makrɛmɛka manyɛnyɛ, ka mosooni na ko misa mopi. ¹⁴ Luki limoti, wimokisyoni ɔbili wambiya kɛsɔ ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, ni makosigɛ bata likrɛmɛka la nzɛyi kamuluto kagya mɛsasa ma nzɛyi.

Makabisonito mɛmbanzɛ na mɛkɔmbɛ

14 Mutilyoni binza mɛtɛ nĩnɔ a na bɛpɔ ka baya ni makeɓɛ na ibɛ na bodongoso ka mɛtamanagi kaki. ² Mɛtɛ wagɔɔ inaga pisi ka baya kaki bɛ akwanana kalya malili masi †. Luki limoti, mɛtɛ yi nĩnɔ a na bɛpɔ ka baya alyaga iyi asi mapakɛ aka. ³ Mɛtɛ yi nĩnɔ alyaga iyi makrɛmɛka masi kokwononigɛ kamina payaya nĩnɔ alyaga iyi mapakɛ aka. Na gɔni, nĩnɔ alyaga mapakɛ kabisonito na mɛkɔmbɛ nĩnɔ alyaga makrɛmɛka masi, kye Kunzi atilyoni. ⁴ Iwe ni wani kabiso mɛgya-ligubo ka mɛtɛ wagɔɔ na mɛngimbɔ? Mɛgya-ligubo yi nĩnɔ kigwinonogo ka ligubo kaki ikani kasa, nĩɔ andi mbɛkwaki aka. Luki limoti, igwinonogo

‡ 13:9 Wanda ko Pupo 20:13-17; Yigilya 5:17-21; Balawi 19:18. †† 14:2 Wanda ka 1 Bakolito 10:25-27.

ka ligubo kaki kye Mombukwono-dosu no a no ngu kamomoso.

⁵ Mũtũ wagũgũ inaga abe masye magũgũ mo a na izangiya kakitaga, luki limoti ka mũtũ wagũgũ, masye masi a mũdũngũni. Okwononi mũtũ yikaka-yikaka ibi binza ka limbengi kaki niĩ akabailya. ⁶ Mũtũ ninũ obibisaga lisyẽ limoti kakitaga magũgũ, agyaga bẽyũ ko bulya yipá Mombukwono-dosu ibiba. Mũtũ ninũ alyaga malili masi, agyaga bẽyũ ko bulya yipá Mombukwono-dosu ibiba kye amigisyaga Kunzi ibiba ko bulya malili. Mũtũ ninũ alyaga iyi mapakũ aka agyaga bẽyũ ko bulya yipá Mombukwono-dosu ibiba, iyi amigisya gũni Kunzi ibiba. ⁷ A bẽyũ, kegeũ na mũtũ gũtũgũ bemoti aka luga kusu ninũ a na ngu kegeũ wa dũbili kaki ka mombukwana-daki yi, kegeũ gũni na mũtũ gũtũgũ bemoti aka ninũ a no ngu kegeũ wa kukwakũ kaki ka mombukwana-daki yi, ⁸ takika na dũbili, a ko bulya yibibiso Mombukwono-dosu, takokwo, a ko bulya kabibiso iyi aka gũni. Kinili, kika gũtũgũ kani ta na dũbili ikani tokwini, ta mukumbo ka Mombukwono-dosu. ⁹ A bẽyũ, Kilisito okwa ndi, opupo ka mbũkũ kye iki Ngama ka batũ niĩ bũ bokwogoni na niĩ ba bũbisi. ¹⁰ Luki limoti, iwe, ko bulya iki yũ wabisaga mino mamakũ na mũngimbũ? Na iwe, ko bulya iki yũ waminaga mino mamakũ payaya? Ibusu basi tika ndeke ko ngbongu kambwa ko Kunzi.

¹¹ A bẽyũ, Mobiso ko Kunzi abikya be:

«ĩmi, Mombukwono-donu, nakamũbikya lingũnũ be: batũ basi bobuna ndeke moli kambwa kami, na iũũ basi bebibisa ndeke.» †

¹² Kinili, mũtũ yikaka-yikaka luga kusu ozukaga ndeke likrũmũka kaki mombukwana-daki yi kambwa ko Kunzi.

Wakagwisisonito mamakũ ka bũnyẽ

¹³ Tosini neki kobisono na mũkũmbũ luga kusu. Luki limoti, okwononi kagya be: Takagyilyonito mũmbanzũ likrũmũka gũtũgũ limoti aka niĩ akwanana kasokisogo ikani kagwisiso. ¹⁴ Matikana kami na Mombukwono-dosu Yeso emibisoni binza be malili gũtũgũ mi-moti aka kegeũ ɔpe. Luki limoti, mũmbanzũ kina be a ɔpe, aly ka yakũlyi aka, mũtũ yi ninũ imokyini ni iyi aka ka bũnyẽ. ¹⁵ Wakika mũtũ wanyẽ ko misa ka mamakũ ko bulya malili ninũ walyaga, wakẽgeũ na sipananisũ. Wakoputikosonito baya ka mũtũ ninũ Kilisito akwilyaga ndi ko bulya malili. ¹⁶ Kokwononigũ be luki niĩ a lanza ku kunu †† inisoni abe kika luki lanye ko misa ka batũ bagũgũ. ¹⁷ A bẽyũ, Bũngama ko Kunzi kegeũ ko bulya malili ikani ko bulya luki limwo. Luki limoti, a ko bulya makrũmũka ninũ Limbengi-Lotu apága: bungbingbili, maziyo na magyagya. ¹⁸ Mũtũ yi ninũ agugubyogo Kil-

† 14:11 Wanda ka Isaya 45:23. †† 14:16 Wanda ka 1 Bakolito 10:29.

isito ko pisi yi niyo, ikaga mũtũ wanza ko misa ko Kunzi na ko misa ka bambanzũ.

¹⁹ Kinili, tokisini na kekele likrũmũka niĩ a na izangiya ko bulya yipá maziyo, na niĩ atihukwilya pisi katũngbũlanaga ka baya. ²⁰ Makoputonitũgũ ligubo ko Kunzi ko bulya malili. A lingũnũ be takwanana kalya malili masi, luki limoti, kegeũ binza kalya luki niĩ akwanana kagwisiso bengenĩ. ²¹ Kegeũ binza kalya makũũ ikani kamwo vinya na kagya makrũmũka masi ninũ akwanana kagwisiso mamakũ. ²² Bũulyogo tamanaga kakũ mombukwana-daki ko bulya makrũmũka mi ni-ma kambwa ko Kunzi. Igyagya ka mũtũ ninũ kikogigũ na botumo ka limbengi kani akapa kagya likrũmũka! ²³ Luki limoti, Kunzi amakya ndeke ka mũngimbũ mũmbanzũ ninũ akalya malili na botumo kye niyo akowon-isilo be kegeũ wakamaga ka baya. Likrũmũka lasi niĩ kegeũ kotukyoku ka baya a bũnyẽ.

Togyogini niĩ ubosilo gũni bengenĩ

15 Ibusu niĩ ta bapũrũ ka baya, tokwononi kaũtũngbũlaga batũ niĩ ba na bũrũ ka baya. Tokokwononigũ kakisa niĩ aka lũ atibosilo. ² Okwononi be mũtũ yikaka-yikaka luga kusu akisi kaubosilo bengenĩ, kaũtũngbũlaga, na kaungotiso ka baya. ³ A bẽyũ, Kilisito kakisagigũ ndi niĩ abosilaga ndi iyi mombukwana-daki. Luki limoti, igyonosa ndi bẽyũ Mobiso ko Kunzi ikpiko mino be: «Kunziooo! Mosikoni ninũ bũsikaga ndi, emigilyoku kũwa ndi imi ‡.» ⁴ Masi ninũ ikpikaga ndi ndeli ka Mobiso ko Kunzi, ikpikaga ndi kye atitiwi. Mobiso mi ninũ atipága limbengi linda, atitumisa mambengi bekye tiki na mũtũmanagi. ⁵ Kunzi ninũ apága limbengi linda na otumiso mambengi, amũrĩ yũkanana luga kunu mũdũngũni bẽyũ Yeso-Kilisito apaga mino. ⁶ Kũwa wa gũ wa, ibunu basi, mika kabibiso Kunzi, Abaki Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito na liyũ limoti.

Mongoni Manza a ko bulya ka batũ basi

⁷ Tilyononi luga kunu kye Kunzi avi ibiba mũdũngũni begeyo Kilisito amũtilya ndi mino. ⁸ A bẽyũ, nakamũbikya lingũnũ ambe Kilisito odoku ndi kaiko mũgya-ligubo ka Bayuda kowonisilo lingũnũ ko Kunzi pisi kautulyoso bagũme niĩ ko Kunzi upá ndi batitabũ. ⁹ Odoku ndi gũni kye batũ bi niĩ bakegeũ Bayuda babibisi Kunzi ko bulya limbengi kaki lo kumbu, begeyo Mobiso abikya mino be:

«Kinili, nubibisaga ndeke luga ka batũ niĩ bakegeũ Bayuda,

nĩmbũlaga ndeke ko bulya ibiba yo lino kakũ.» ††

¹⁰ Mobiso abikyatũ gũni be:

‡ 15:3 Wanda ka Mambũ 69:10. †† 15:9 Wanda ka Mambũ 18:50.

«Ibunu, batɛ nɪɔ makeɣɛ Bayuda, gwoni magyagya pa imoti na

liwananza nɪɔ Kunzi apɛnaga ndi!» †

¹¹ Obikyoku bata bɛ:

«Ibunu bevananza bayasi, mubibisoni Kunzi, ibunu batɛ basi, mubibisoni.» ††

¹² Mugyalandɛ Isaya abikya gɔni bɛ:

«Mɛtɛ bemoti ka liwananza ka Yesɛ ‡ odokuto ndeɛ, amaga ndeɛ, alya bɛngama kɛɣɛ wa bevananza, na bevananza bobisa ndeɛ mɛtamanagi kabɛ kɛ kaki.»

¹³ Kunzi nɪɔ apága mɛtamanagi, amutumisi na magyagya na maziɔ ko bulya baya niɔ ma noyu kɛ kaki, iba motumi na mɛtamanagi pisi ko ngu ya Limbengi-Lotu.

Pɔɔ akabikyaga Mongoni Manza ka batɛ nɪɔ bakeɣɛ Bayuda

¹⁴ Bamamaki, imi bikɛ nakaiba binza ambe ma batɛ banza kɛɣɛ, butumo na masi nɪɔ okwononi bɛ mibi, mibagatɛ kapánana mɛtiwi. ¹⁵ Luki limoti, namukpikilyagatɛ makɛmɛka mudingi ka balɛwa kami ni nakeɣɛ na kɛbangakɛ, kamutomosyo mɛtɛɛ nɪɔ mɛkana ndi. Nokpikaga ndi bɛɔ ko bulya iziɔ niɔ Kunzi epá ndi, ¹⁶ kaika mɛɣya-ligubo ka Yeso-Kilisito luga wa bevananza nɪɔ bakeɣɛ Bayuda. Nakagya ligubo abe kumu ko Kunzi kabikyaga Mongoni Manza kaki, iba batɛ nɪɔ bakeɣɛ Bayuda biiti apɛɛ nɪɔ abosilaga Kunzi, apɛɛ nɪɔ Limbengi-Lotu abubisoni bitu.

¹⁷ Kɛɔ wa matikana kusu na Yeso-Kilisito, nakwanana nekɪ kaibiba ko bulya ligubo nɪɔ nakagyilya Kunzi. ¹⁸ A bɛɔ, nakikɛnda kabikya likɛmɛka, ika nɪɔ aka ɔ Kilisito otulyosa ndi pisi kɛ kami kye batɛ nɪɔ bakeɣɛ Bayuda bamibi Kunzi. Agya ndi nɪɔ pisi ka mɛnzina na yigya kami, ¹⁹ pisi ko ngu ya mokingyosi na makɛmɛka mɛmbanga-mbanga nɪɔ naga ndi ko ngu ya Limbengi-Lotu. Kinili, nabikyaga ndi Mongoni Manza ka Kilisito ka ba pa bayasi katɛkya ka Yelusalema na kadwe ka iwili ya Ililiko. ²⁰ Luki limoti, na ndi kapa kabikyaga Mongoni Manza asi ka bapa nɪbayo bakanukonigɛ mino mongoni ka Kilisito, kye nakeɣɛ ndi kapa kopika ka mubumbe ka mɛtɛ wagɔɔ. ²¹ Naga ndi mɛɔngɔni bɛɔ Mobiso abikya mino bɛ:

«Batɛ nɪɔ bakɛbikyagagɛ ndi Mongoni kaki, baminatɛ ndeɛ,

a bɛɔ, batɛ nɪɔ bakɛkanagɛ ndi Mongoni kaki, botombisyatɛ ndeɛ.» ††

Pɔɔ a na tamanaga kaaga ka Luma

²² Ligubo lo Mongoni Manza ɔ ɛkpingba ndi nganga bikyɔ kaɪnda ku kunu kɛ. ²³ Luki limoti, mbiya wanɛ

† 15:10 Wanda ka Yigilya 32:43. †† 15:11 Wanda ka Mamba 117:1. ‡ Yesɛ: A ndi abaki Daudi. †† 15:21 Wanda ka Isaya 52:15.

nomoni ligubo kami ka bewili bi nɪbayi. Kɛɔ wa byanga buidingi, nikaga na mɛsasa kaɪnda kamɛmina.

²⁴ Nabyɛ banɛ kɛ, ngbingo yi nɪɔ nika banɛ mino kaɪnda ka Isipanyɛ. A bɛɔ, na na mɛtamanagi kamɛmina wa nika banɛ mino kakitaga kɛ bɛɔ. Togwa banɛ na ibunu magyagya ka masyɛ makedɛ. Na gɔni kapa ambe ipoponito banɛ ko bulya ligɛndɛ li nɪɔ. ²⁵ Luki limoti, mbiya wanɛ, nakaiɪnda ka Yelusalema kagya ligubo pa imoti na batɛ ko Kunzi nɪɔ kɛ bɛɔ. ²⁶ A bɛɔ, bakilisito ba iwili ya Makedonia na nɪɔ ba Akaya buknononi bi, bɛmɛmɛla bangyɔ ko bulya ka batɛ ba yangya nɪɔ ba luga ka batɛ ko Kunzi nɪɔ ba ka Yelusalema. ²⁷ Buknononi bi ni ibɛ aka kaɛmɛmɛla bangyɔ bi nɪɔ kye okwononi bi kagya bɛɔ aka yɔ. A bɛɔ, batɛ nɪɔ bakeɣɛ Bayuda binisana ndi na muhukuso ko bulya ka Bayuda, okwononi nekɪ bɛ ibɛ busingyitɔ gɔni Bayuda na mukumbo kabɛ. ²⁸ Wa nama banɛ mino kaɛɛpyá bangyɔ bi nɪɔ, nabyɛ banɛ pisi kɛ kunu kaaga ka Isipanyɛ. ²⁹ Nakaiba ambe wa nosila banɛ mino ku kunu kɛ, nadwe banɛ mutumo na bɛbɛnga ka Yeso-Kilisito bidɛ.

³⁰ Bamamaki, nakaitatanaga na ibunu ko lina ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, na ka sipananiɔ niso Limbengi-Lotu apága ambe isingyoni ka lɛnga nɪɔ no mino pisi ka malɛmba. ³¹ Ilumbilyoni ambe Kunzi ebuulyogitɔ ka mabɔkɛ ka bomuyoniso bo Mongoni Manza nɪɔ ka Yudea, iba batɛ ko Kunzi nɪɔ ka Yelusalema bɛtilyitɔ bangyɔ nɪɔ nakaiɪnda na ibɛ. ³² Kɛwa wa gɔ wa, Kunzi kapa, nadwe banɛ ku kunu kɛ, mutumo na magyagya bidɛ. Noyukuma banɛ mino yikɛɛ luga kunu. ³³ Kunzi nɪɔ apága maziɔ iki pa imoti na ibunu basi. A bɛɔ.

Pɔɔ akaumuusogo Bakilisito Baluma

16 Namusilyi mɛsali kusu bɛɔ ka Foibe nɪɔ a mɛgya-ligubo ka kanisa ya Kenekulia, ² ambe mutilyoni binza ko lino ka Mombukwono-dosu, bɛɔ okwononi mino kaɛgyilya batɛ ko Kunzi. Musingyoni ka masi nɪɔ ika na nzoyi yi. A bɛɔ, iyi obinikoni buti ka batɛ buidingi gɛtɛɣɛ imi aka mombukwana-daki yi.

³ Namuusogito Pelesila ibɛ na mbɛnyaki bɛɔ ka Akila, ibusu na ibɛ ta bagya-ligubo ka Yeso-Kilisito. ⁴ Ba ndi buwobi kolumwogo ko bulya kami. Kɛɣɛ asi imi aka nɔ nakaumigisyo ibiba, luki limoti makanisa ma giyo ka batɛ nɪɔ bakeɣɛ Bayuda bakagya bɛɛɣɔ.

⁵ Numuusogito gɔni batɛ ba kanisa nɪɔ bamɛmɛkanaga ka ndabɛ kabɛ. Namuusito wai-dami bɛɔ ka ipɛnɛtɛ nɪɔ a mɛtɛ wa mambwa ka baya mongoni ka Kilisito ka iwili ya Azia. ⁶ Namuusogito Malia nɪɔ amugugubya ndi kɛɣɛ. ⁷ Numuusogito bava-kɛkami bɛɔ ka Andoloniko na Yunia, nɪɔ batigwi ndi na ibɛ ka bɔɔkɔ. Ba na ibiba yidingi luga ka

batatumbwa, ibe goni bo bitha ndi bakilisito kambwa kami.

⁸ Namuusito Apuliatu, wai-dami mupaka kuswa ka Mombukwono-dosu. ⁹ Namuuso Ulubano, muga-ligubo ka Kilisito pa imoti na ibusu, na Sitakisi, wai-dami mupaka. ¹⁰ Namuuso Apile, nino igwinanaga ndi ka baya. Numuusogo goni batu ba ndabu ka Alisitobulu. ¹¹ Namuusito mamaki beyo ka Elodiyo. Numuusogo batu nibo babinikyana Mombukwono-dosu, nibo bika-ga ka ndabu ka Nalukiso. ¹² Namuusogito Tilifina ibe na Tilifusa. Boko bi nibo bagugubya ndi Mombukwono-dosu na kekele. Namuusogo goni wai-dami beyo ka Palusi, nino agyilya ndi goni Mombukwono-dosu ligubo na kekele. ¹³ Namuusito Lefu, nino muga-ligubo walingenu ka Mombukwono-dosu na amaki. Iyi mama yi nino navaga goni abe mama aka bikpe. ¹⁴ Namuusito Asukilisito, Fuligo, Ilime, Pateluba, Ilima na bomomосу nibo ba pa imoti na ibe. ¹⁵ Namuusito Filobogo na Yulia, Nilio na msali kaki, Ulipa na batu ko Kunzi basi nibo ba pa imoti na ibe. ¹⁶ Tilyononi, mopututonogo abe bomika-muko. Makanisa ka Kilisito masi amumuusogito.

Likpema ka la mulibo

¹⁷ Ibunu bamamaki, nakamubikya ambe wiminyonito na batu nibo bakamakya yigbananaga, kye bakatumba bakilisito ko pisi ya bungbingbili, banagya di na nibo bamuwonisilya ndi. Makubyenitogu. ¹⁸ A beyo, inguo ya batu bi nibo bakege kagugubyo Kilisito, Mombukwono-dosu, luki limoti bakogugubyo asi bamama kabu aka. Pisi ka menzina kabu mandenge-ndenge na ma kubabaku, bababogwa batu ba mambengi mopoli.

¹⁹ Batu basi bibagatu beyo ibunu mabangaga mino Mombukwono-dosu. Kinili, nakogwa magyagya ko bulya kunu. Nakapa ambe wikoni bagegele bugya likpema lansa, mika bakiminya kanya banye. ²⁰ Kunzi, nino apaga maziyo, aditagatu banu Abili kusili wa bakagba kunu. Iziyo ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito iki pa imoti na ibunu.

²¹ Timotio, nino tagyaga na iyi ligubo amumuusito. Bava-kukami beyo ka Lukio, Yasoni na Sosipateli bamumuusogito goni. ²² Imi Telitio, nino nokpiki mobiso mi nima, namumuusito ko lino ka Mombukwono-dosu.

²³ Gayo, nino etilyi bi ku kaki amumuusogito. Batu ba kanisa bamumakanaga ku kaki. Ilasto nino obuulyogo buyi ba gudumuusito, gutumu momosu beyo ka Kwalatu.

[²⁴ Iziyo ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito iki pa imoti na ibunu basi. A beyo.]

Bibiso ya mulibo

²⁵ Tabibisini Kunzi! Iyi no akwanana kamungotiso ka baya, madongoni beyo Mongoni Manza nimo nakabikyaga o mino kabikya. Pisi ka Mongoni Manza mi nimo nakabikyaga ko bulya ka Yeso-Kilisito, Kunzi ibisikosa ndi likpema li nibo a ndi la kisma katukya ka bundeli aka. ²⁶ Luki limoti mbiya wanu, ipupisoni kawa bingbanganya pisi ka mobiso ka Bogyalandu, Kunzi wa benze na benze oponi mutuu bekye bevananza bayasi babailyi, bagya mutuu mi nimo. ²⁷ Kunzi mukaka, mombukwana bagegele basi avi ibiba pisi ka Yeso-Kilisito ka benze na benze! A beyo.

1 Bakolito

Likrɛmɛka la mambwa

Pɔɔɔ nɔ ukpikilya ndi bakilisito ba Kolito balɛwa yi nimɛ. Inda ndi kɛ bɛyɔ ka ligɛndɛ kaki la yiba, agya syangasɛ simoti na batimba madiya. Ko ngbingo yi ninɔ, ɛbikyaga ndi batɛ bi nibɔ bakɛgɛ Bayuda Mongoni Manza kadwe kɛ kwa kɛ bapɛnga ndi mino kabɛye pisi ka Kilisito. Kolito a ndi gɛndɛ wanza kɛgɛ ko ngbingo yi ninɔ, babato bosilogoku ndi wa kotukyoku ka bapa bayasi, na bambula bikaga ndi gɔni budingi. Badanda bakɛgɛ ndi na kisa mɛdɔngɔni abe ka bagɛndɛ basi. Ka mulibo, bubungusaga ndi bakilisito ba Kolito.

Likrɛmɛka li nilɔ akpamya ndi Pɔɔɔ katamana ko bulɔ yi, kadwe kɛ kwa kɛ ukpikilya ndi mino balɛwa wa mambwa (wanda 1 Bakolito 5:9), kaɛbikya bɛ bakosyonitɔgɛ ka mɛdɔngɔ ka batɛ bi nibɔ. A bɛyɔ, Bakolito bakpikilyatɛ ndi Pɔɔɔ. Luki limoti, bakabyɛgɛ ndi mɛtiwi mudingi nimɔ ɛpá ndi. Batɛ bemoti-bemoti bodoku ndi katɛmbɛlyaga Pɔɔɔ makrɛmɛka dididi ko bulɔ ka Bakolito, mongoni mi nimɔ kɛgɛ ndi manza.

Osisilya kɛwa ndi kausikisyaa ka balɛwa yi ninɔ bakpikilya ndi nɔ, ɛpá gɔni mɛtiwi. Pɔɔɔ ɛpá ndi mɛtiwi ko bulɔ makrɛmɛka makrɛ abe yigbananaga ka Bakilisito, bilya, vanana, kalya makɔɔ nimɔ bopí ka aɛɛɛ wa gbilitɔ, Malili ka Mombukwono-dosu, makrɛmɛka mi nimɔ Limbengi-Lotu apága, na pupo ka mbɛkɛ.

Pɔɔɔ a ndi wakisiso ko misa ka bɛ katɛmbɛlyaga makrɛmɛka mi nimɔ okwononi ndi ɛbikyaa. ɛbikyaa ndi bɛ yigwinonogo na Yeso aka yɔ okwononi kapá pisi ka makrɛmɛka mi nimɔ, na kaika na sipananisɔ na mɛmbanzɛ okitogi makrɛmɛka masi.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Yuuso

Bakilisito bokokwononigɛ kabɛmana ikani kaigbananaga

Bakilisito bokokwononigɛ kagyagyana

Balɛkɛ na boko kabɛ

Okwononi kamɛkana Kunzi ni kɛgɛ gbilitɔ

Bɛyɔ bakilisito bokwononi mino kaiko ka makanisa

Bɛyɔ Kilisito aditaga ndi mino kukwakɛ

Kabinika buti ka batɛ ba yangya

Pɔɔɔ a wakitɛlyaa ka ligɛndɛ

Mɛtiwi na yuuso

Yuuso

1 Imi, Pɔɔɔ, Kunzi ɛmakaga ndi bɛ niki atɛtɛmbwa ka Yeso-Kilisito kɛɛ iyi Kunzi nɔ abailya ndi. Ibusu na mika-mama bɛyɔ ka Sositeni, tamumuusito. ² Namukpikilyi ibunu kanisa ko Kunzi niyɔ a ka Kolito, ibunu nibɔ Kunzi amɛmakaga ndi bɛ wikoni batɛ kaki bikɛ, amububisa ndi bitu pisi ka Yeso-Kilisito. Balɛwa yi nimɛ, a gɔni ko bulɔ ka batɛ basi nibɔ batwaga lino ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito ka bapa bayasi ka ɔbili. Iyi nɔ a Mombukwana-dabɛ na Mombukwono-dosu gɔni. ³ Obosu Kunzi ibɛ na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito bamudukilyi iziyɔ na maziyɔ.

Pɔɔɔ akamigisilya Kunzi ibiba

⁴ Namigisyaga Kunzi ninɔ kami ibiba masyɛ masi ko bulɔ kunu, ka iziyɔ niyɔ amɛpá ndi pisi ka Yeso-Kilisito. ⁵ A bɛyɔ, pisi kaiko luki limoti na Kilisito, Kunzi amupóni ndi lingama lasi, nilɔ la mɛnzina na nilɔ la yimibo. ⁶ Likrɛmɛka li nilɔ akainisono pisi kaigwinonogo kunu ko mongoni nimɔ takamɛpága kɛgɛ ka Kilisito. ⁷ Mbiya wanɛ, kɛgɛ nɛki bata na aɛɛɛ ko Kunzi gɛtɛgɛ bemoti aka ninɔ amubwi, ibunu bi nibɔ makabɛndaga ngbingo ninɔ Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito igoku ndɛkɛ mino. ⁸ Iyi nɔ amumomosa ndɛkɛ lingɛnɛ kadwe ka mulibo, kɛɛ mɛmbanzɛ kamubukulyogonitɔgɛ likrɛmɛka gɛtɛgɛ limoti aka ka

lisye li nilo Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito odoku ndeke mino. ⁹ Kunzi utulyosogo bagume kaki basi. Iyi no amamakaga ndi be wikoni luki limoti no mikaki beyo ka Yeso-Kilisito, Mombukwono-dosu.

Yigbananaga ka Kanisa ya Kolito

¹⁰ Bomika-mama, nakaigama na ibunu ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito ambe wikoni na yukanana. Yigbananaga kikonitogwe luga kunu! Wikoni luki limoti, limbengi limoti na tamanaga yimoti. ¹¹ A beyo, bomika-mama, batu ba livananza ka Kolowe bebiky bi be atu na kukanaga luga kunu. ¹² Nakapa kabikya be: luga kunu, mutu bemoti akabikyaga be: «Imi, na mutu ka Pɔɔ!» Wagɔɔ be: «Na imi mutu ka Apɔɔ!» Wagɔɔ be: «Na imi mutu ka Petele!» Wagɔɔ bata be: «Na imi mutu ka Kilisito!» ¹³ Makasima be Kilisito a wakigbananaga? Ambe, Pɔɔ no babangilaga ndi ka musalaba ko bulya kunu? Ikani, mogwa ndi ibatiso ko lino ka Pɔɔ? ¹⁴ Nakamigisya Kunzi ibiba, kye nakabotisagwe ndi mumbanzu gwetwe bemoti aka luga kunu, kiki ni Kilisipo aka na Gayo. ¹⁵ Yeki a beyo, kegwe nekwi na nino akwanana kabikya be babotisa ndi ko lino kami. ¹⁶ Iyo, iyo! Nabotisatu ndi goni Setefano na batu ba ndabe kaki. Luki limoti, nakibigwe ikani nabotisa ndi bata mutu wagɔɔ tino. ¹⁷ Kilisito ketikokugwe ndi kaubotiso bambanzu, luki limoti, kabikyaga Mongoni Manza. Kapagigwe be nabikyagi Mongoni Manza mi nimo na munnzina ma yimibo ka bambanzu, kye izangiya ya kukwaku ka Kilisito ka musalaba kikonitogwe payaya.

Yeso-Kilisito ni ngu na yimibo ko Kunzi

¹⁸ A beyo, Mongoni Manza ma kukwaku ka Kilisito ka musalaba a abe likrumuka la bungingi ka batu nibo bakobungogo. Luki limoti, a ngu ko Kunzi ku kusu bi nibo tinisono na muhukuso. ¹⁹ Kye Mobiso Motu abikya be:

«Nina ndeke bagegele ka bagegele payaya, Napeta yimibo ka batu ba yimibo.»

²⁰ Kwa wa, batu ba yimibo babikya se kwa bata buni? Gwetwe batu ba balawa aka? Ikani batu bakibo munnzina? Kunzi owonisiloni ndi be yimibo ya zbili yi nimo a bungingi. ²¹ A beyo, Kunzi, pisi ka yimibo kaki omosoni ndi be batu ba zbili yi nimo bakamibonito pisi ka yimibo kabu. Kinili, ina ndi binza kauhukusogo batu bi nibo babaya pisi ka mongoni nimo nabikyaga, aninisono abe likrumuka la bungingi. ²² Bayuda bapaga ibu be bueyilyi makrumuka mumbanga-mbanga kye babinikyani. Bagiliki bakisaga ibu yimibo. ²³ Wina se, ibusu takabikyaga Mongoni Manza ka Kilisito nino babangilaga ndi ka musalaba. Bayuda babikyaga be Mongoni mi nimo a likrumuka li nilo ogwisisogo ka baya, na Bagiliki banabikya ibu be a likrumuka la

bungingi. ²⁴ Luki limoti, ka batu nibo Kunzi amakaga ndi, iki Muyuda ikani Mugiliki, Kilisito a ngu na yimibo ko Kunzi. ²⁵ A beyo, likrumuka li nilo Kunzi agyaga aninisono abe bungingi, a bagegele budingi kakitaga bagegele ka bambanzu. Na nilo inisonogo abe kiko bura ku kaki a no ngu kakitaga ngu ka bambanzu.

²⁶ Bomika-mama, winoni mbeyi beyo Kunzi amamakaga mino: luga kunu, kabyenene na tamanaga ya limbanzu, batu ba bagegele ba badeke, batu ba kinisono ba badeke na batu ba ibiba ba badeke goni. ²⁷ Luki limoti, Kunzi apunaga ndi makrumuka nimo batu ba zbili binaga abe kiko ma payaya, kye upisi batu ba bagegele suni. Apunaga ndi makrumuka nimo batu ba zbili binaga abe kiko ma bura, kye upisi batu bo ngu suni. ²⁸ Apunaga ndi goni makrumuka nimo batu ba zbili binaga abe kegwe na izangiya, nimo ma payaya ko misa ka bambanzu na nimo kegwe po gwetwe luki, kye apeti makrumuka mi nimo binaga abe kiko ma izangiya. ²⁹ Kinili, kegwe na mumbanzu gwetwe bemoti aka nino akwanana kaibiba kambwa ko Kunzi. ³⁰ Pisi ku kaki, ibunu ma luki limoti na Yeso-Kilisito na iyi no atidulyoku ndi na yimibo niyo otukyoku ko Kunzi. Pisi ka Kilisito, Kunzi atigyonni ndi batu bongbingbili, batu botu, atikelaga ka bunye. ³¹ Kinili, Mobiso Motu abikya be: «Mumbanzu kapa kaibiba, ibibi na nilo Mombukwono-dosu agya.» †

Mongoni Manza ko bulya ka Yeso nino babangilaga ndi ka musalaba

2 Bomika-mama, ngbingo yi nino ninda ndi mino ku kunu kamabikyaga Mongoni kegwe wa bodikidi ko Kunzi, imi, nakiwonisilagwe ndi abe mutu wa kiba munnzina ikani abe mutu wa yimibo yidingi. ² A beyo, wa na ndi mino luga kunu, nakapagwe ndi kobiso limbengi ka makrumuka magɔɔ, kiki asi kamibo Yeso-Kilisito aka nino babangilaga ndi ka musalaba. ³ Kinili, ninda ndi ku kunu ka bura, nzuyi anetwa bikyakyakya na kubangaku. ⁴ Munnzina na mutuu kami kegwe ndi nimo makubulisyu bambanzu ikani nimo ma yimibo ya zbili. Luki limoti, Limbengi ko Kunzi a ndi kowonisila ngu kaki, ⁵ kye baya kunu kigumyonitogwe ka yimibo ka bambanzu, luki limoti ko ngu ko Kunzi.

Bagegele ko Kunzi

⁶ Ngbingo yi nino tutiwago mino batu nibo bungata ka baya, tatiwaga na yimibo ya lingunu ni kegwe niyo ya zbili yi nimo, ikani niyo ka bangama, kye ba batu bulumwogo. ⁷ Yimibo niyo tanzinaga na iyu, a niyo otukyogoku ko Kunzi. A likrumuka nilo mumbanzu kakwananigwe kotombisyo na yimibo kaki bikpe na a lakisuma ka batu ba zbili. Likrumuka li nilo Kunzi obungusyaga ndi kambwa kagya zbili kye tikito goni ka

† 1:31 Wanda ka Yelemia 9:24.

ibiba kaki. ⁸ Luga ka bangama ba zbilí, kegú na bemoti nínz iba ndí yimibo yi niyó. Bakiba ndí, iba baka-bangilagagú ndí Mombukwana ibiba ka mǎsalaba. ⁹ Luki limoti, a mǎdǎngǎni bǎyo ikpikogo mino ka Mobiso Motu bǎ:

«Níl mǎmbanzú gǎtǎgú bemoti aka kinagú ikani kǎkǎna, níl mǎmbanzú gǎtǎgú bemoti aka katamanagagú, imu mǎ Kunzi obungusyaga ndí ko bulya ka batú nǎbǎ bapaga.» †

¹⁰ A bǎyo, Kunzi atihukulya ndí ibusu bǎngbǎnganya dikidí kaki pisi ka Limbǎngí-Lotu. Limbǎngí-Lotu ibaga masí, gǎtǎgú tamanaga niyó ayakisǎma kǎsǎ ko Kunzi. ¹¹ Kegú na mǎmbanzú gǎtǎgú bemoti aka nínz akwanana kaiba tamanaga ka mǎtǎ wagǎgǎ, kiki ní limbǎngí nǎl aka lǎ a kǎsǎ ka mǎtǎ yi nínz. A bǎgǎyǎ, kegú na nínz akwanana kaiba tamanaga ko Kunzi, kiki así Limbǎngí ko Kunzi aka. ¹² Takinisanagú ndí ibusu na limbǎngí la zbilí yi nímǎ. Luki limoti, na Limbǎngí nǎl otukyoku ko Kunzi, kye tibi makǎmǎka manzanza nímǎ Kunzi atipá ndí ka iziyó. ¹³ Ngbingo yi nínz tanzinaga mino, takanzǎngigú na yimibo ka bambanzú, luki limoti, tabíkyaga nǎl Limbǎngí ko Kunzi atiwonisilogo, tanozukogo makǎmǎka ma Limbǎngí ka batú nǎbǎ ba na Limbǎngí li nǎl kǎsǎ kabǎ.

¹⁴ Mǎtǎ yi nínz ikaga iyi na tamanaga ka bambanzú aka, kabailyagigú líkǎmǎka nǎl otukyogoku ka Limbǎngí ko Kunzi. Líkǎmǎka li nǎl a bungingi kǎ kaki, kakwananigú kotombisyo, kye Limbǎngí-Lotu aka lǎ awonisilo bí. ¹⁵ Mǎtǎ nínz a na Limbǎngí ko Kunzi akwanana kotombisyo makǎmǎka masí. Luki limoti, nímǎ Limbǎngí ko Kunzi agyaga iyi, kegú na mǎtǎ gǎtǎgú bemoti aka nínz akwanana kotombisyo. ¹⁶ A mǎdǎngǎni bǎyo ikpikogo mino ka Mobiso Motu bǎ: «Waní nǎ ibaga tamanaga ka Mombukwono-dosu? Waní nǎ akwanana katiwa?» ††
Luki limoti, ibusu, ta na tamanaga ka Kilisito!

Batú ka Kilisito ní ba waní?

3 Bomika-mama, wa ta ndí mino na ibunu, nakamǎnzínilyagigú ndí imí abǎ batú nǎbǎ bikaga na Limbǎngí ko Kunzi. Luki limoti, akǎngaga ndí bǎ namǎnzínilyí abǎ batú ba zbilí yi nímǎ, abǎ bomiki bǎkekeke ka baya. ² Namǎpága ndí molungo aka ní kegú malilí mousu-usu kye makakwananigú ndí kotokwo. Gǎtǎgú mbiya wanǎ, makakwananigú bǎgǎyǎ, ³ kye ma mbeyi bata abǎ batú ba zbilí yi nímǎna aka mǎ. A bǎyo, ngbingo yi nínz mo mino no miso mopi na mosooni luga kunu, niyó kegú kowonisilo bǎ ma mbeyi bata abǎ batú ba zbilí aka? Yigya kunu kegú kabyenǎne na niyó ya zbilí aka? ⁴ Ngbingo yi nínz bemoti luga kunu o mino kabíkyá bǎ: «Na imí mǎtǎ ka Pǎlǎ», na

wagǎ bǎ «Na imí mǎtǎ ka Apǎlǎ», yigya yi niyó kegú mbeyi ya zbilí?

⁵ Apǎlǎ mbeyi ní waní? Na Pǎlǎ ní waní? Ibusu, ta bagya-ligubo ko Kunzi, nǎbǎ tamǎwanyaga ndí pisi ya baya. Tagya ndí bǎyo kabyenǎne na aǎpǎe nínz Mombukwono-dosu apá ndí mǎmbanzú yíkaka-yíkaka. ⁶ Imí nakǎna ndí masǎlǎ, Apǎlǎ oǎdukaga iyi no líbo, luki limoti, Kunzi obokiso. ⁷ Yéki a bǎyo, mǎtǎ yi nínz akǎnaga na nínz oǎdukaga líbo, basi ba payaya. Kunzi yíkaka aka nǎ a na izangiya kye iyi nǎ obokisaga masǎlǎ. ⁸ Nínz akǎnaga na nínz oǎdukaga líbo, basi ba mǎdǎngǎni. Kunzi akalya ndǎke mǎtǎ yíkaka-yíkaka kabyenǎne na ligubo nǎl agya ndí. ⁹ A bǎyo, tagyaga ligubo pa imoti no Kunzi. Ibunu, ma tiko kaki.

Ma gǎni ndabǎ niyó akopiko. ¹⁰ Kabyenǎne na aǎpǎe nínz Kunzi epá, nakǎ ndí mubumbe mǎdǎngǎni abǎ mupipiko wa kimibo. Mbiya wanǎ, mǎtǎ wagǎgǎ nǎ akopika kǎgú yi. Luki limoti, mǎtǎ yíkaka-yíkaka imíniyǎ bǎyo o mino kopika kǎgú yi. ¹¹ A bǎyo, mǎtǎ wagǎgǎ kakwananigú bata kobiso mubumbe magǎgǎ kiki nímǎ aka mǎ. Mubumbe mi ní Yeso-Kilisito. ¹² Batú bagǎgǎ bakwanana kopika kǎgú wa mubumbe mi nímǎ na zbilí, fiza ikani na matamǎ ma ligabǎ lapǎ, bagǎgǎ na makǎ, nyasi ikani na kasa. ¹³ Ligubo ka mǎtǎ yíkaka-yíkaka inisona ndǎke bǎngbǎnganya ka Lisye líko mǎngimbo. Ka lisye li nǎl, buku akingila ndǎke na owonisilo izangiya ya ligubo ka mǎtǎ yíkaka-yíkaka. ¹⁴ Mǎmbanzú kopika ndí ka mubumbe mi nímǎ ní ligubo kaki kopyigú, inisanatǎ ndǎke na mǎkalya. ¹⁵ Luki limoti, ligubo li nǎl kapyǎ, mǎtǎ yi nínz agya ndí, kinisonigú ndǎke no luki. Gǎtǎgú bǎyo, mǎtǎ yi nínz ahǎkatǎ ndǎke, luki limoti, ahǎka ndǎke abǎ kati-tanaga luga wa lídada lo buku.

¹⁶ Makibogigú mbeyi ambe ma Ndabǎ ko Kunzi na Limbǎngí kaki ikaga kǎsǎ kunu? ¹⁷ Mǎmbanzú kapanza Ndabǎ ko Kunzi, Kunzi apanza ndǎke iyi bǎgǎyǎ. A bǎyo, Ndabǎ ko Kunzi a bitu, ibunu bǎ ma ndabǎ yi niyó.

¹⁸ Mǎmbanzú kibonitǎgú mombukwana-daki yi. Mǎmbanzú bemoti luga kunu kimina abǎ mǎtǎ yi nínz a na yimibo ya zbilí yi nímǎ, okwononi igyi abǎ ngingi, kye inisoni kǎwa na yimibo ya lingǎnǎ. ¹⁹ A bǎyo, yimibo ya zbilí yi nímǎ a bungingi ko misa ko Kunzi. Kinili, Mobiso Motu abíkyá bǎ: «Kunzi ungyosaga batú ba yimibo yi niyó ka bokoli kabǎ bíkǎ.» †²⁰ Abíkyagatǎ gǎni bǎ: «Mombukwono-dosu ibagatǎ tamanaga ka batú ba yimibo, iba bǎ a ya payaya.» †²¹ Mǎmbanzú kibibogonitǎgú nekí ko bulya ka mǎtǎ wa lítǎmbǎ, kye makǎmǎka masí a mo kunu, ²² iki Pǎlǎ, Apǎlǎ ikani Petele, lítǎmbǎ, zbilí, kukwakǎ, makǎmǎka mambiya ikani nímǎ akodoku. Masi a mo kunu, ²³ luki limoti, ibunu ma batú ka Kilisito, na iyi Kilisito a wa ko Kunzi.

† 2:9 Wanda ka Isaya 64:3. †† 2:16 Wanda ka Isaya 40:13.

‡ 3:19 Wanda ka Yǎbǎ 5:13. †† 3:20 Wanda ka Mambǎ 94:11.

Batutumbwa ka Kilisito

4 Mokwononi neki kativa abe bagya-ligubo ka Kilisito niḅo Kunzi ubisa kabikyaga bodikidi kaki.

2 Mute nino ikaga na ligubo beyo ka niḅo, okwononi kai-ka mure wongbingbili. 3 Ku kami, kagyige luki kika ni ibunu ikani bazozu ba zibili makesombiso yi. Gutuge imi aka, nakisombisige ni imi mombukwana-daki yi. 4 Limbengi a na imi bidese, luki limoti, kege bekye na mure wongbingbili. Zozi kami ni Mombukwono-dosu. 5 Kinili, makasombisonituge mumbanze kambwa wo ngbingo nino ibisa ndi. Bundogoni yigoku ka Mombukwono-dosu. Oupisa ndeke ka bungbanganya niḅo a lakisuma ko biti, owonisila tamanaga ya bodikidi niyo ka mambengi ka bambanze. Kwa wa, mumbanze yikaka-yikaka inisona ndeke na ibiba niyo okwononi na iyi koutyoku ko Kunzi.

6 Bamamaki, novi likingyosi ka Apolo na niḅo kami ka mombukwana-daki yi kye ametiwi. Takapa ambe byeni likingyosi kusu, mibo isi ya münzina mi nima: «Makokpkyononituge kunzi wa Mobiso.» Mure gutuge bemoti aka luga kunu kabibisonituge mumbanze sipakala, amina wagogo payaya. 7 Wani no ubiso kege ka batu bagogo? Kege mbeyi Kunzi no upa ndi masi nimo wa na imu? Kika ni a beyo, ko bulya iki se kwa yo wo mino kaibiba abe bakupage ndi mupa?

8 Mbiya wane, ma kwa na masi nimo ma na nzoyi yi! Ma kwa na lingama! Miitoni bangama, luki limoti, takege ibusu bangama! Makiko bi bangama ka lingane, iba talya bungama bi niḅo pa imoti na ibunu. 9 Luki limoti, egiya abe ibusu batutumbwa, Kunzi atitisoni batu ba mulibo. Ko misa ka bambanze, ta abe batu bi niḅo bakwanana kaulumwisogo ka pa yangba. Zibili wasi, katukya ka bamalaika adwe ka bambanze bakatimina abe batu ba payaya. 10 Ibusu, ta batu bo bikyate ko bulya ka Kilisito, luki limoti, ma ibunu batu ba begegele ka zibili kunu kuso ka Kilisito. Ta na bupo, luki limoti, ma ibunu no ngu. Bamubibisaga ibunu kege, luki limoti, batiminaga ibusu payaya! 11 Kadwe ko ngbingo yi nime, takaigyogyiso na nza na musasa, takege na botu, bakatibema, tanamama bigbagbagba. 12 Takako bungu bikya kagya mogubo ibusu bamombukwono-dosu bi. Niyo batitumbwaga, tudukulyaga batu bi bebunga. Niyo batigyogyisogo, tikakaga asi manze aka. 13 Bakatinzinzinya yanyenye, tosikisya biwesese. Kadwe ko ngbingo yi nime, batiminaga abe makumeka mupo ma zibili, batu basi banatinda asi na inyeka aka.

14 Nakenge kamupikilyo beyo kamupisa suni, luki limoti, a ko bulya kametiwa ibunu abe bomikami bupaka kege. 15 A beyo, gutuge bambanze belofa tekebe bakamuwonisilo kaiko kuso ka Kilisito, wiboni ambe obonu a bemoti aka. Imi ni obonu pisi ka Yeso-Kilisito,

kye imi no namubikyaga ndi Mongoni Manza. 16 Yeki a beyo, kikiliki, byeni yigya kami. 17 Kinili, namutikilyi bi Timotio, mikami mupaka, nino wongbingbili kambwa ka Mombukwono-dosu. Iyi no amutomosyaga banu bopisi ka Yeso-Kilisito nibayo nabyege ka zibili kami, mudozoni beyo nowonisilaga mino pa yasi ka makanisa masi.

18 Batu bagogo luga kunu bakaibiba, banasima be nakodukuge banu bata kamunda. 19 Luki limoti, Mombukwono-dosu kapa, nodokuto banu bikwa kamunda. Nakobisige banu limbengi ka münzina ka batu bi niḅo bibibaga bo, luki limoti, ka niḅo bagyaga. 20 Kye Bunga-ka ko Kunzi kege ko bulya münzina, luki limoti, a ko bulya ngu ya yigya. 21 Makapa iki? Makapa be namudulyiku na mufimbo, ikani na sipanano na limbengi la maziyo?

Bilya ka kanisa ya Kolito

5 Mongoni akada pa yasi be makagya likumeka la budanda luga kunu. Bakabikya be bunye bi niḅo ogikosini, kakitaga gutuge niḅo ka batu niḅo bakamibige Kunzi. A beyo, bakabikya be atu na mure bemoti luga kunu nino avi bi muko abaki! 2 Na ibunu makaibiba kege! Makwanano bi kalya kumbu, makumya mure yi nino ogyi inguo ya likumeka li niḅo luga kunu. 34 Gutuge beyo no mino imi byi na ibunu ka nzayi, na pa imoti na ibunu ka limbengi. Ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso, nokuni bi mungimbo ka mure yi nino ogyi bi bunye bi niḅo abe nakiko bi luga kunu. Ngbingo yi nino mamumekanaga ndeke mino, nikaga ndeke pa imoti na ibunu ka limbengi, na ngu ka Mombukwono-dosu Yeso ikaga ndeke luga kunu. 5 Makwanana neki kasuta mure yi nino ka Abili, iba nzayi kaki ya bunye apatikani, † luki limoti, limbengi inisono na muhukuso ka lisyen niḅo Mombukwono-dosu igoku ndeke mino.

6 Makege na niḅo mibiba mino! Makibogige mbeyi ambe sibekuso sikedese niso ofulisaga mukati, ofulisaga mubenge masi? 7 Wingumosoni neki! Tumboni sibekuso si niso sandeli so. Na beyo, miita mubenge mambiya nimo kege na sibekuso si niso. Ma kwa beyo, kye Kilisito okwoni ndi ko bulya kusu abe mikya kondolo nino bapaga ka apepe ka Pasika. 8 Talyini neki Pasika, kikonituge na mukati nimo bobisi na sibekuso sandeli niso ofulisogo ikani yigya ya bilya. Luki limoti, tolyini nimo mokofulu, mambengi bingwa na ka lingane.

9 Kuso wa balawa nino namupikilyi bi, namubiky bi ambe makokogonituge limbida na badanda.

10 Nakobikyige bi ambe makukonononituge na badanda basi ba zibili, gutuge batu basi ba musasa, gutuge

† Wanda goni ka 1 Timotio 1:20. Kasuta mumbanze ka mumuyoniso kye nzayi kaki ya bunye apatikani, isi yi be kalikisa mumbanze ko ngbinga bemoti bene kani ogyini bunye ka Kanisa bekye ibimyi, otubo, kumbuso yi, akwanana bata kaiga ka Kanisa.

bonzikabɛ, gɛtɛgɛ batɛ nɪbɔ bobibisaga gbilitɔ. Kiko bi bɛyɔ, iba mopupatu bi ka ɔbilɪ! ¹¹ Luki limoti, namukpikilyi bi ambe makikonitɔgɛ kaɔkanana na mɛtɛ yi ninɔ akaimaka bɛ mukilisito, ni a sɛ adanda, mɛtɛ wa mɛsasa, mɛtɛ ninɔ obibisaga gbilitɔ, mɛtɛ ninɔ ɛbɛkɛlyaga bɛngeni makrɛmɛka, adangbala wa makana ikani munzikabɛ. Makokwononigɛ gɛtɛgɛ kalyalya na inguo ya mɛtɛ yi ninɔ. ¹²⁻¹³ Kɛgɛ liguba kami kako mɛngimbɔ ka batɛ ba kunzi, Kunzi nɔ ɛkɛlyanda ndɛkɛ. Luki limoti, ibunu, makakwananigɛ kaɔkɛlyaba batɛ ba kanisa kunu mɛngimbɔ? Ikpikaga ka Mobiso Motu bɛ: «Mukpomyoni mɛtɛ wanyɛ luga kunu.» †

Ngbanga luga ka bakilisito

6 Kika kani mɛtɛ bemoti luga kunu bodwononini na mukilisito daki, ikpɛnda liki kasungulyoku ka bazozɪ ba kunzi ni kindigɛ ka batɛ ko Kunzi? ² Makibigɛ mbeyi ambe batɛ ko Kunzi bɔ bakɔ ndɛkɛ mɛngimbɔ ma ɔbilɪ? Kika ni a bɛyɔ, makakwananigɛ gɔni kako ngbanga wa makrɛmɛka makekɛkɛ? ³ Makibigɛ mbeyi ambe ibusu bɔ takɔ ndɛkɛ ngbanga ka bamalaika? Angenɛngɛnɛ sɛ kɛwa asi makrɛmɛka ma ɔbilɪ yi nimɛna aka mɛ? ⁴ Kika kani makolutono ko bulya makrɛmɛka bɛyɔ ka nima, ko bulya iki yɔ mo mino kainda na imu ko misa ka batɛ nɪbɔ kanisa kumibigɛ? ⁵ Nakamɛbikya ambe a suni. Kɛgɛ gɛtɛgɛ na mɛtɛ bemoti wa yimibo luga kunu, ninɔ akwanana kako ngbanga ka bakilisito badaki? ⁶ Atɛ sɛ kɛwa binza 'Bakilisito kaisasambya kambwa ka batɛ ba kunzi?

⁷ A bɛyɔ, kaiko na bangbanga luga kunu akowonisila bɛ ma kɛwa bugwa aka. Ko bulya iki yɔ makokibiyogigɛ mino likrɛmɛka lanyɛ? Ko bulya iki yɔ mamɛyaga bɛ bamɛkɛpyi makrɛmɛka kunu? ⁸ Luki limoti, ibunu bɔ mɛgyagyaga bɛngeni, manɛkɛpya makrɛmɛka. Batɛ bi nɪbɔ mugyogyisaga bɔ, ba bomomonu bakilisito aka. ⁹ Makibogigɛ ambe batɛ nɪbɔ bagyaga bɛnyɛ bakinisonigɛ ndɛkɛ na pa ka 'Bɛngama ko Kunzi? Mɛmbanzɛ kamubonitɔgɛ: batɛ ba yigya yanyɛ, batɛ nɪbɔ bobibisaga gbilitɔ, batɛ bɛsyɛ na boko ikani bambɛnya bɛngeni, balɛkɛ nɪbɔ basyɛnɛnɛgɛ luga kabɛ na boko luga kabɛ, ¹⁰ batɛ bɔ kubakɛ, ba mɛsasa, badangbala ba makana, batɛ nɪbɔ bɛbɛkɛlyaga bɛngeni makrɛmɛka, bonzikabɛ, batɛ bi nɪbɔ basi bakinisonigɛ ndɛkɛ na pa ka 'Bɛngama ko Kunzi. ¹¹ Batɛ bagɔgɔ luga kunu ba ndi mɛdɔngɔni abɛ ibɛ. Luki limoti, Kunzi amusukusogoni ndi, itilya yo kunu di, amuitiso bongbingbili ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito pisi ka Limbengi ko Kunzi ninɔ kusu.

Nzɛyi ni ndabɛ ka Limbengi-Lotu

¹² Batɛ bagɔ luga kunu babikyaga bɛ: «Nakwanana kagya makrɛmɛka masi bɛyɔ nopo mino.» Iyo, luki limoti, masi kɛgɛ na izangiyi kɛ kunu. Nakwanana kabikya bɛ: «Nakwanana kagya masi bɛyɔ nopo mino», luki limoti, nakabailyigɛ ambe imi niki musunzu wo luki gɛtɛgɛ limoti aka. ¹³ Mabikyagatɛ gɔni bɛ: «Bagya ndi malili ko bulya mɛma na mɛma ko bulya malili.» Luki limoti, Kunzi apɛta ndɛkɛ makrɛmɛka mi nimɔ masi maba. A bɛyɔ, Kunzi kagyagɛ ndi nzɛyi ko bulya yigya bilya, agya ndi ko bulya ka Mombukwono-dosu na nzɛyi a ya ka Mombukwono-dosu. ¹⁴ Kunzi ninɔ apupisa ndi Mombukwono-dosu Yeso ka mbɛkɛ, atipupisa ndɛkɛ ibusu bɛgɛyɔ pisi ko ngu kaki.

¹⁵ Makibogigɛ bɛ nzɛyi kunu a mababa ma nzɛyi ka Kilisito? Nakwanana sɛ kɛwa kava pa ya nzɛyi ka Kilisito namatana na pa ya nzɛyi ka adanda? Kigyonosigɛ! ¹⁶ Makibogigɛ ambe mɛtɛ yi ninɔ amatikanaga na adanda, bikaga kɛwa na iyi nzɛyi imoti? A bɛyɔ, Mobiso Motu abikyaga bɛ: «'Bɛ baba bika kɛwa nzɛyi imoti.» †¹⁷ Luki limoti, ninɔ imatikanaga na Mombukwono-dosu biɛtaga kɛwa ibɛ na iyi luki limoti ka limbengi.

¹⁸ Makogyonitɔ bilya! Bɛnyɛ bagɔgɔ basi nɪbɔ mɛmbanzɛ agyaga ikaga kunzi wa nzɛyi kaki. Luki limoti, ninɔ agyaga bilya, agyaga bɛnyɛ ka nzɛyi kaki ka mombukwana-daki. ¹⁹ Makibigɛ mbeyi ambe nzɛyi kunu ni Ndabɛ ko Kunzi niyɔ a na Limbengi-Lotu? Limbengi-Lotu li nɪbɔ Kunzi amɛpá ndi, ikaga kɛsɔ kunu. Nzɛyi kunu kɛgɛ yo kunu ka bamombukwono-donu, ²⁰ kye Kunzi amuluwa ndi na ligabɛ lapɛ. Mubibisogoni nekɪ Kunzi na nzɛyi kunu.

Pɔb akanzina ko bulya vanana

7 Na kɛwa kamusikisya mbiya wanɛ likrɛmɛka nɪbɔ mekpikilyi bi bɛ: «A binza mɛlɛkɛ kaika mɛkɔndi.» ² Iyo, luki limoti, ko bulya yikya bilya luga kunu, okwononi mɛlɛkɛ yikaka-yikaka iki na mukaki bikrɛ, muko ika gɔni na mbɛnyaki. ³ Mɛlɛkɛ okwononi kagyilya mukaki masi nimɔ mɛlɛkɛ agyilyaga muko, muko agyilya mbɛnyaki bɛgɛyɔ. ⁴ Nzɛyi ka muko kɛgɛ bata ya kaki, a kɛwa niyɔ ka mbɛnyaki. Niyɔ ka mɛlɛkɛ a kɛwa niyɔ ka mukaki. ⁵ Makokyononitɔgɛ ka busisini, kiki bɛ mukononi ko ngbinga mɛkɛdɛ aka ko bulya malɛmba. Makagya bɛyɔ, kumbuso yi migilya bata ɔbilɪ kunu wa ndabɛ. Kiki bɛyɔ, makakwananigɛ kaigwi mambengi, Abili apɛnga kamɛkingilaga. ⁶ Nɪbɔ nobikyɪ kɛgɛ mɛtɛ, luki limoti, a kɛwa bulyo kunu aka. ⁷ Nakapa ambe batɛ basi bikinɔ gɛtɛgɛ bi bakɔndi abɛ imi. Luki limoti, Kunzi ɛpá ndi batɛ basi yikaka-yikaka bapɛpɛ dididi.

† 5:12-13 Wanda ka Yigilya 17:7.

†† 6:16 Wanda ka Mɛpɛnganagi 2:24.

⁸ Nakaɓɓikya niɓɓo bakanovononigɓe ikani bowoko ambe a binza kaiko beɓɓo aka yo, abe imi ni bakovononigɓe. ⁹ Luki limoti, bakokwononi kaigwi mambengi, bavanani, kye a binza kavanana ni makokwigɓe mɓasasa.

¹⁰ Nakapá mɓɓɓe mi nima ka batɓ bi niɓɓo bovonononi. Mɓɓɓe mi kopupokugɓe na imi luki limoti, opupoku ka Mombukwono-dosu be: muko katukyonito mbɓɓɓɓe. ¹¹ Luki limoti, katɓkya, kovyenitɓɓe bata. Kiki beɓɓo, amigilyi mbɓɓɓɓe. Na gɓɓi, mɓɓɓe kasikisonitɓɓe mukaki beɓɓe.

¹² Ka batɓ bagɓɓo †, kika ni mɓɓɓe mukiliso a na muko niɓɓo keɓɓe yi mukiliso, na muko yi niɓɓo kabailya vononi, mɓɓɓe kasikisonitɓɓe. Imi bikpe no nakamɓikya, keɓɓe Mombukwono-dosu. ¹³ Na gɓɓi, kika kani muko niɓɓo a mukiliso a ka mɓɓɓe niɓɓo keɓɓe yi mukiliso, mɓɓɓe yi niɓɓo kabailya kaika ibe na yi, muko yi niɓɓo katukyonitɓɓe. ¹⁴ A beɓɓo, mɓɓɓe niɓɓo keɓɓe mukiliso a buwobi no Kunzi pisi ka matikana na mukaki. Na gɓɓi muko niɓɓo keɓɓe mukiliso a buwobi no Kunzi pisi ka matikana na mbɓɓɓe. Kiki bi beɓɓo, bomikabɓe biko bi abe bomika baraganɓe, luki limoti, ka lingɓɓe ba buwobi no Kunzi. ¹⁵ Mɓɓɓe ikani muko niɓɓo konoboilyigɓe kapa kaasanana na mukiliso niɓɓo bavanana ndi na yi, asa. Ka niɓɓo, mɓɓɓe ikani muko mukiliso keɓɓe musunzu, Kunzi amɓmakaga ndi be wikoni ka maziyo. ¹⁶ Iwe muko yi niɓɓo wa mukiliso, wakeɓɓe kaiba be mbɓɓɓe akwanana kainisono na muhukuso pisi ke kakɓe? Na iwe mɓɓɓe yi niɓɓo wa mukiliso, wakeɓɓe kaiba be mɓɓɓe akwanana kainisono na muhukuso pisi ke kakɓe?

Kaiko beɓɓo aka yo Kunzi amakaga ndi mino

¹⁷ Mɓɓɓɓe yikaka-yikaka isisilogi kaiko na ɓɓili mɓɓɓɓe beɓɓo aka yo Mombukwono-dosu abisa ndi mino, na kaiko beɓɓo aka yo a ndi mino kambwa Kunzi kamakaga. Mɓɓɓe mi niɓɓo nakapága ka makanisa masi imu niɓɓo. ¹⁸ Kika ni Kunzi amakaga ndi mɓɓɓɓe ni bakuni, kokisonitɓɓe kasɓma ipukulu ya imɓisɓo kaki. Kika ni amakaga ndi ni bakanakugɓe, kikusisonitɓɓe bata. ¹⁹ Bakukɓ abe bakukugɓe, kagyigɓe luki. Luki limoti, izangiya ni kagya mɓɓɓe ko Kunzi. ²⁰ Mɓɓɓe wasi yikaka-yikaka iki beɓɓo aka yo a ndi mino ngbingo yi niɓɓo Kunzi amakaga ndi mino. ²¹ Kika ni wa ndi musunzu ngbingo yi niɓɓo Kunzi amakaga ndi mino, wakigbomisonitɓɓe mɓe. Luki limoti, wakinisono na ngasa yikɓlikanaga, wakokitisogonitɓɓe ngasa yi niɓɓo payaya. ²² A beɓɓo, niɓɓo a ndi musunzu wa Mombukwono-dosu amakaga ndi mino, Mombukwono-dosu akulogoni ndi. A beɓɓo, niɓɓo keɓɓe ndi musunzu wa Mombukwono-dosu amakaga ndi mino, a kɓwa musunzu ka Kilisito. ²³ Kunzi amuluwoni ndi na ligabɓe

† batɓ bagɓɓo: A balɓɓe ikani boko niɓɓo bavanana kani bakanamibigɓe Kilisito, bemoti kabɓe kabailya Yeso ni kosononigɓe na bengeni.

lapɓe. Bambanzɓe bakamuitisonitɓɓe bata bosunzu.

²⁴ Bamamaki, okwononi be mɓɓɓe yikaka-yikaka iki beɓɓo aka yo a ndi mino wa Kunzi amakaga ndi mino.

Mɓɓɓe ko bulya ka batɓ niɓɓo bakɓɓe ka bovononi

²⁵ Ko bulya ka batɓ niɓɓo bakɓɓe ka bovononi, nakɓɓe na mɓɓɓe kapɓnya ka Mombukwono-dosu nimo nakwanana kamɓpá. Luki limoti, nakamɓpá tamanaga kami abe mɓɓɓe yi niɓɓo mokwononi kabiniyana likɓmɓka kaki, kabyenene na iziyo niyo ninisana na iyu ka Mombukwono-dosu.

²⁶ Ko bulya ya bɓkɓeki-kɓeki ba masye mi nima, nakaina binza ambe mɓɓɓe yikaka-yikaka iki beɓɓo aka yo o mino. ²⁷ Wakapa kavanana, wavanana. Kika kani wa mɓkɓɓi, wakokisonitɓɓe kavanana. ²⁸ Luki limoti, wakava muko, wakogyigɓe bɓnyɓe. Mɓsika kavanana, kogygɓe bɓnyɓe beɓɓe. Luki limoti, batɓ niɓɓo bakananana bikatɓ ndeke na bɓkɓeki-kɓeki ka ɓɓili kabɓe wa masye masi, kinili nakapa kamɓtiwa kye makingyonitɓɓe ka bɓkɓeki-kɓeki bi niɓɓo.

²⁹ Bamamaki, nakapa kabikya be masye osikoni makeɓe. Katɓkya mbiya wanɓe, batɓ niɓɓo ba na boko biki abe bakɓɓi, ³⁰ niɓɓo bakagama, biki abe bakɓɓe kagama. Batɓ niɓɓo bakatiba, biki abe bakɓɓe katiba, niɓɓo bakoluwo makɓmɓka, biki abe bakɓɓe no luki. ³¹ Batɓ niɓɓo bakalya lingama la ɓɓili yi niɓɓo, biki abe bakɓɓe kalya. A beɓɓo, ɓɓili yi niɓɓo a kɓwa buwobi kakitaga.

³² No bi kapa ambe makikonitɓɓe kaigbomiso bamɓe. Mɓkɓɓi ikaga wakigɓɓe ka mogubo ka Mombukwono-dosu, anakisa bopisi tino bayo Mombukwono-dosu ogwo mino magyagya. ³³ Mɓɓɓe yi niɓɓo a na muko asyɓeɓe limbengi ka makɓmɓka ma ɓɓili, anakisa bopisi tino bayo mukaki ogwo mino magyagya, ³⁴ ika kɓwa wakigbananaga. A beɓɓe, iki muko niɓɓo keɓɓe ko vononi ikani mɓsika niɓɓo konovyigɓe basyɓeɓe mambengi ka likɓmɓka ka Mombukwono-dosu kye biki bitu ka nzɓyi na ka limbengi. Muko wo vononi asyɓeɓe yi limbengi ka makɓmɓka ma ɓɓili, anakisa bopisi tino bayo mbɓɓɓe ogwo mino magyagya.

³⁵ Nakabikya beɓɓo ko bulya izangiya kunu, keɓɓe be nakamɓlikilyaga bakɓka. Nakapa kamuwonisilo beɓɓo okwononi mina kaiko, kye mugugubyoni Mombukwono-dosu ni makeɓɓe na bunzenge-nzenge.

³⁶ Mɓɓɓɓe kina be keɓɓe kagya muko niɓɓo akasɓngaba binza, mɓsasa kabeduwo alɓkɓe yi niɓɓo, agyino beɓɓo oboilyi mino, bavanana. Kogyigɓe bɓnyɓe. ³⁷ Luki limoti, alɓkɓe yi niɓɓo kiki na mɓɓɓɓe mɓvanana kani bakakpomyigɓe ka marɓɓe, kabikya bingbanganya be kavananigɓe, ogyi binza. ³⁸ Kinili, alɓkɓe yi niɓɓo kava muko bimbu niɓɓo o bi kasɓngaba, ogyi binza. Luki limoti, kakya kava beɓɓo iba ogyi kɓwa bata binza kɓɓe.

³⁹ Muko ikaga ka mabɔkɛ ka mbɛnyaki ngbingo yi ninɔ mɛlɛkɛ a mbeyi mino ka mɛ. Mɛlɛkɛ kokwo, iba vononi osyini, akwanana kɛwa kava mɛtɛ yi ninɔ apo. Luki limoti, vanana yi iki luga ka bakilisiko aka. ⁴⁰ Kiko bi imi, muko iko bi na magyagya kɛgbɛ kaiko woko aka. Niyo a mɛtamanagi kami, nakaina abɛ natɛ gɔni imi na Limbengi ko Kunzi.

Apepe wa makɔlɔ nimɔ bɛpɔga bokunzi

8 Ka niɔ ondi apepe wa makɔlɔ ninɔ bɛpɔga bokunzi, takaiba ambe «ibusu basi ta na yimibo» ka likrɛmɛka li niɔ bɛyo mo mino kabikya. Yimibo apɔga yibinika, luki limoti, sipananisɔ opikaga ka baya. ² Mɛmbanzɛ kiko kasima bɛ a na yimibo, kanibigu bɛyo okwononi mino bɛ ibi. ³ Luki limoti, mɛtɛ yi ninɔ apaga Kunzi, Kunzi amibatɛ.

⁴ Ka niɔ ondi apepe wa makɔlɔ ninɔ bɛpɔga bokunzi, takwananatɛ kalya makɔlɔ mi nimɔ? Takaiba binza ambe gbilitɔ kɛgɛ luki la bangbɔlɔ kɛnɛ ka ɔbili, Kunzi a bemoti aka. ⁵ Atɛ na makrɛmɛka kɛgɛ wa lisyɛ na kɛnɛ ka litɔmbɛ nimɔ batɛ bagɔgɔ balikyaga bɛ bokunzi. Yeki a bɛyo, atɛ nekɛ na «bokunzi» bakrɛ na «bangama» bakrɛ. ⁶ Luki limoti, ka nakpangbala kusu yipɛpɛ, Kunzi a bemoti aka, Obosu ninɔ agya ndi makrɛmɛka masi, ta na ɔbili ko ngu kaki. Na gɔni, Mombukwono-dosu a bemoti aka, ni Yeso-Kilisito. Kunzi agya ndi makrɛmɛka masi pisi kɛ kaki, iyi nɔ atipɔga ɔbili.

⁷ Luki limoti, batɛ basi bakibigu lingɛnɛ la likrɛmɛka li niɔ. A bɛyo, batɛ bagɔgɔ bibanana ndi kaubibiso bokunzi aka. Kadwe na lisyɛ li nili, balyaga makɔlɔ nimɔ binaga abɛ bɛpɔ bokunzi ka bapepe, tamanaga kabɛ a ya bɛpɔ, biminaga kɛwa abɛ boputikonini pisi ka makɔlɔ mi nimɔ. ⁸ Wina sɛ, kɛgɛ malili mɔ atikpudisa banɛ buwobi no Kunzi. Takalya abɛ tokolyigu, a mɛdɔngɔni aka.

⁹ Wiminyonito, yeki makegɛ bata bosunzu, yigya kunu kubumyonitɔgɛ batɛ niɔ bakɛgɛ bɛngata ka baya. ¹⁰ A bɛyo, kika kani mɛtɛ yi ninɔ baya kaki kanongotigɛ uminini, iwe ninɔ wa na yimibo, kalyalya ka ndabɛ niyo bubibisaga mino bokunzi, kinigu abɛ kika binza kalya makɔlɔ nimɔ bɛpɔga bokunzi? ¹¹ Kika bɛyo, mɛtɛ yi ninɔ obungagatɛ ko bulya yimibo kakɛ. Wina sɛ, Kilisito okwa ndi ko bulya kaki gɔni. ¹² Makɛgyilya bomomonu niɔ bakanongotigɛ ka baya bɛnyɛ, mutulisa mambengi, a mɛdɔngɔni abɛ makɛgyilya Kilisito mombukwana-daki yi bɛnyɛ. ¹³ Kinili, mika-mama kogwa ka bɛnyɛ ko bulya malili, nakalyigu ndɛkɛ bata makɔlɔ kye nakagwisisoni.

Mɛkalya ka atɛtɛmbwa

9 Nakɛgɛ mbeyi gɔni mɛkɛlikanaga kagya bɛyo nopo mino? Nakɛgɛ mbeyi atɛtɛmbwa? Nakami-

nagɛ mbeyi ndi gɔni Yeso Mombukwono-dosu? Makegɛ mbeyi masɔlɔ ma ligubo niɔ nagyilyaga Mombukwono-dosu? ² Gɛtɛgɛ batɛ bagɔgɔ bakabikya bɛ nakɛgɛ atɛtɛmbwa, ibunu yipɛpɛ matɛ kaiba bɛ na atɛtɛmbwa. A bɛyo, yeki ma kɛwa luki limoti na Bamombukwono-dosu, ibunu bɔ makowonisila bɛ na atɛtɛmbwa.

³ Nusikisyaga batɛ bi niɔ bɛsɛngɛlyaga bɛ: ⁴ tokokwononigu kainisono na luki lilya ikani niɔ limwo ka ligubo niɔ tagyaga? ⁵ Tokokwononigu gɔni ibusu kaɛva boko niɔ tiko kakpakyana pa imoti na ibɛ ka ligubo mɛdɔngɔni abɛ batɛtɛmbwa bagɔgɔ, bamamaki Mombukwono-dosu na gɛtɛgɛ Pɛtɛlɛ aka? ⁶ Ikani ibusu na Balanaba aka bɔ tokwononi kaigugubyo ibusu bamombukwono-dosu bi kainisono no luki ka ɔbili kusu? ⁷ Sɛda tina nɔ ikisilyaga ni iyi mombukwana-daki yi makrɛmɛka ma bɛsɛda? Ikani mɛtɛ tina nɔ kakwananigu kalya bumo ya muzabibu ninɔ akɛna ndi? Ikani, mububulya wa bamanya tina nɔ kakwananigu komwo maziba ka banyama niɔ ubuulyogo?

⁸ Makasima bɛ nakabikya bɛyo kye nawakigɛmya ka tamanaga ka bambanzɛ? Gɛtɛgɛ Mɛtɛnɛ ka Musa aka abikyaga bɛgɛyo. ⁹ A bɛyo, ikpikaga ka Mɛtɛnɛ ka Musa bɛ: «Wakakondilonitɔgɛ ngɔmbɛ mɛnɔkɛ kani akadita nganɛ †.» Kunzi asyɛgɛtɛ gɔni limbengi ka bangɔmbe? ¹⁰ Kɛgɛ mbeyi kanzina bɛyo ko bulya kusu? A bɛyo, bokpika ndi mɛnzina mi nimɔ ko bulya kusu. Okwononi bɛ mɛtɛ ninɔ akadima tiko na ninɔ akobuulyo, bagyi ligubo na mɛtamanagi bɛ ka mulibo, binisanatɛ gɔni ibɛ na masɔlɔ mi ma kabɛ. ¹¹ Takɛna ndi masɔlɔ ma limbengi kɛsɔ kunu. Ika kɛwa likrɛmɛka limbanga tino kika kani ta na mɛsasa kalya luki ka mabɔkɛ kunu? ¹² Kika ni batɛ bagɔgɔ bakalyalya ka mabɔkɛ kunu, kɛgɛ ibusu bɔ talyalyo bi kaɛkitaga ibɛ?

Takagyagɛ ndi ibusu bɛyo, luki limoti, takokibya masi mi nimɔ kye takokpingbonitɔgɛ Mongoni Manza ka Kilisito.

¹³ Makibigu ambe batɛ niɔ bagyaga ligubo ka Ndabɛ ko Kunzi, balyalyaga ka ligubo li niɔ? Na niɔ bɛpɔga bapepe ka gbɔgbɔ, balyalyaga ka bapepe bi niɔ gɔni bɔ. ¹⁴ Na gɔni, Mombukwono-dosu obikyoni ndi bingbanganya bɛ batɛ niɔ babikyaga Mongoni Manza, balyalyagi ka Mongoni Manza.

¹⁵ Luki limoti, nakagyagɛ imi bɛyo, na nakokpikigu bɛkyɛ na mino kakɛnga luki. Okwononi gɛtɛgɛ nokwi kani mɛmbanzɛ kokpingbigɛ yibiba kami ko bulya likrɛmɛka li niɔ. ¹⁶ Nakakwananigu kaibiba ko bulya yibikyaga Mongoni Manza, kye a ligubo niɔ nokwononi kagya. Nokogyi bɛyo, iko kumbu yidingi na imi. ¹⁷ Nakitwa ndi ni imi ka ligubo li nili, nakwananatɛ bi kaiko na mɛkalya. Luki limoti, yeki a likumbogi niɔ bebinikisa ndi, nakwanana kagya aka. ¹⁸ Mɛkalya kami sɛ

† 9:9 Wanda ka Yigilya 25:4.

kəwa ni iki? Imu ni kabikyaga Mongoni Manza payaya kani nakigumyigə kakənga niɓ Mongoni Manza akwanano bi kepá.

¹⁹ A beyo, nakegeɓ musunzu ka mumbanzu gətəgeɓ bemoti aka. Luki limoti, niita musunzu ka bambanzu basi kye babinikyani bakrə. ²⁰ Luga ka Bayuda, nigyaga abe Muyuda kye babinikyani. Nakegeɓ imi kusili wa Mətəu ka Musa, luki limoti, ngbingo yi ninɔ nikaga mino luga kabə, nigyaga abe nakika gɔni imi kusili wa Mətəu mi nimɔ kye babinikyani. ²¹ Niyo nikaga gɔni luga ka batə niɓo bakibogigə Mətəu mi nimɔ, nigyaga abe ibə, ni nakegeɓ kanda mətəu, kye babinikyani. Kεgeɓ bekye na di na mətəu ko Kunzi, kye na kusili wa mətəu ka Kilisito. ²² Ka niɓo ba na bəpɔ ka baya, nigyaga abe məpɔ kye binisoni na muhukuso. Ka batə basi, navaga yigya kabə aka, kye nagyaga yasi ambə bemoti-bemoti luga kabə binisoni na muhukuso. ²³ Nagyaga nimɔ masi ko bulyo Mongoni Manza, kye ninisonito gɔni imi na bəbəngɔ bi.

²⁴ Mibaga binza be batə niɓo bagyaga masindani ma mbangə, bapikitaga basi. Luki limoti, mətəu bemoti aka nɔ bapága məkalya. Eεε, pikitoni nəkɪ mbangə wa makwanano mino kainisono na məkalya. ²⁵ Batə basi niɓo bagyaga masindani, biginyilyagatə. Bagyaga beyo kye bəbangi bεgbεgbe, wina se bεgbεgbe bi nibayo kolipyogigə na pətikana. Luki limoti, tagyaga ibusu beyo kye tinisoni na nibayo kapətikanigə ndεkε. ²⁶ Kinili, nakegeɓ kapikita gbalɪ. Nakabəmana luki limoti, kεgeɓ abe nakika kabəmana na ovivi. ²⁷ Nakogyogyisa nzəyi kami kεgbe, iba nakozongonitəgə məkalya, kumbusa kaɓbikyaga batə bagɔgɔ Mongoni Manza.

Pɔɔ akapá mətəu ko bulya gbilitɔ

10 Bomika-mama, nakapa ambə tomononi niɓ usilya ndi botitosu. Ba ndi kakpakyana ibə basi kusili wa ikəba, bazaba ndi gɔni ibə basi libo lidingi langbə. ² Bamatikana ndi ibə basi na Musa pisi kogwa ibatiso ka ikəba na ko libo li niɔ. ³ Balyaga ndi ibə basi malili mumoti ma limbengi. ⁴ Na bomwaga ndi gɔni ibə basi libo la limbengi limoti aka. A beyo, bomwaga ndi libo niɓo opupaga ndi ka litalə. Litalə li ni Kilisito ninɔ ba ndi kakpakyana pa imoti na ibə. ⁵ Luki limoti, budingi luga kabə bakegeɓ ndi bəkwanana ko misa ko Kunzi, kinili, bolumwaga ndi ka isa.

⁶ Makrəməka mi nimɔ a likingyosi ku kusu iba takikonitəgə na məsasa manye beyo botitosu ba ndi mino na imu †. ⁷ Makobibisogonitəgə gbilitɔ mɔdɔngɔni beyo bagɔgɔ luga kabə bagyaga ndi mino. A mɔdɔngɔni beyo ikpikaga mino ka Mobiso Motu be: «Bambanzu bikanana ndi kalyalya na komwo, kumbuso yi, bamaga ndi kobino †.» ⁸ Takikonitəgə kagya bilya mɔdɔngɔni beyo bagɔgɔ luga kabə bagyaga ndi mino,

† 10:6 Wanda ka Litatanga 11:4. †† 10:7 Wanda ko Pupo 32:6.

bolumwaga ndi bεɔfə batekεbe baba na basaa ka lisyε limoti. ⁹ Takakingilogonitəgə Kilisito mɔdɔngɔni beyo bagɔgɔ luga kabə bagyaga ndi mino, banzəka bolumwisaga ndi. ¹⁰ Takikonitəgə kaigama mɔdɔngɔni beyo bagɔgɔ luga kabə bagyaga ndi mino, malaika ko Kunzi ninɔ əmwɔgɔ bambanzu, ulumwisaga ndi.

¹¹ Makrəməka mi nimana masi usilya ndi botitosu kye iki likingyosi ko bulya kusu. Ikpikaga ndi katiwonisilo kambwa, kye ta ko ngbingo ninɔ a buwobi na mulibo. ¹² Kinili, mətəu yi ninɔ akasima be a wakamaga ka baya, iminyitɔ be kogwonitɔ. ¹³ Kəbɔbɔkə nikwɔ amusilyogo, a nikwɔ aka kwɔ usilyaga batə basi. Kunzi ninɔ otulyosaga niɓo abikyaga, kakwananigə kasa Mumuyoniso be aməmakyi ka kəbɔbɔkə kakitaga ngu kunu. Luki limoti, makogulya gətəgeɓ mino, aməpátə ngu kokibyo na kopupago mino.

Makomotonitəgə ligubo ko Kunzi na gbilitɔ

¹⁴ Kinili, bomika-mama bəpakaaa, wiminyonito! Makobibisonitəgə gbilitɔ. ¹⁵ Nakamənzinilya abe batə ba yimibo. Wondilyoni mbeyi ibunu bamombukwanadonu bi likrəməka niɓo nakabikya. ¹⁶ Tomononi wa tamwago mina kɔpɔ wa bəbəngə, tamigisilyagatə Kunzi ibiba. Ngbingo yi ninɔ tamwogo mino, takamatikanagigə mbeyi pa imoti na bangə ka Kilisito? Na ngbingo yi ninɔ tagbananago mino mukati, talya, takamatikanagigə mbeyi pa imoti na nzəyi ka Kilisito? ¹⁷ Yeki mukati a mumoti aka, gətəgeɓ ibusu takiko bakrə, ta nzəyi yimoti, kye ibusu basi talyaga mukati mumoti.

¹⁸ Winoni mbeyi likingyosi la yigya ka Bezaleli: batə niɓo balyaga aɛɛɛ ninɔ babisaga ka gbɔgbɔ, bakikogigə mbeyi bəmatikana no Kunzi pisi ka aɛɛɛ yi ninɔ? ¹⁹ Na se kapa kabikya bə? Ambə makɔɔ nimɔ bəpága gbilitɔ ka aɛɛɛ mɔ a na izangiyə? Ikani gbilitɔ tɔ a na izangiyə? ²⁰ Kalɪ! Luki limoti, nakabikya ambə aɛɛɛ ninɔ mətəu yi ninɔ kamibigə Kunzi apága, usilyaga babili, kasilyogigə Kunzi. Nakegeɓ kapa ambə motikononi na babili. ²¹ Makakwananigə komwo ko ngbinga bemoti ka kɔpɔ ka Mombukwono-dosu na ka ninɔ ka babili. Makakwananigə gɔni kalyalya ko ngbinga bemoti, ka miza ka Mombukwono-dosu na ka ninɔ ka babili. ²² Ikani, takapa kadwaga imi ka Mombukwono-dosu? Makasima be ibusu bɔ takitogi no ngu?

Togyini makrəməka masi ka ibiba ko Kunzi

²³ Batə bagɔgɔ luga kunu babikyaga be: «Takwanana kagya masi.» Iyo, luki limoti, masi kεgeɓ manza. «Takwanana kagya masi.» Iyo, luki limoti, masi kakwananigə kopika baya kusu. ²⁴ Mumbanzu gətəgeɓ bemoti aka kokisonitəgə izangiyə kaki ka mombukwanadaki yi, luki limoti, niyo ka batə bagɔgɔ.

²⁵ Lyoni masi nimɔ bagabaga ka sɔkɔ ni mambengi keɣɛ kamɛdwa ko bulyo yi. ²⁶ A beyɔ, ikpikaga bɛ: «Ɖbili na masi nimɔ a kɛsɔ yi a ma ka Mombukwono-dosu.»

²⁷ Kika ni mɛtɛ ninc kamibigɛ Kunzi amumokini kalyalya kɛ kaki, makabailya kainda, lyoni masi nimɔ bamɛpá ni mambengi keɣɛ kamɛdwa ko bulya yi.

²⁸ Luki limoti, mɛtɛ bemoti kamɛbikya bɛ: «Makɔlɔ mi nimana a nimɔ bapá ndi abe aɛɛɛ ka gbilitɔ.» Kika beyɔ, makolyonitɔɣɛ ko bulya ka mɛtɛ yi ninc amubikyi na bekye limbengi kadwonitɔ. ²⁹ Nakɛɣɛ kabikya ko bulya mambengi kunu, luki limoti, ko bulya ka nilɔ ka ninc amubikyi.

Mɛtɛ bemoti akwananate kauuso bɛ: «Ko bulya iki yɔ bɛpakyaga kagya beyɔ na mino kapa ko bulya limbengi ka mɛtɛ wagɔɔ? ³⁰ Nakamigisya Kunzi ibiba ko bulya luki nilɔ nakalya, ko bulya iki yɔ benzinziya mino ko bulya malili mi nimɔ?»

³¹ Kinili, kika ni makalyalya, komwo ikani kagya makɛmɛka masi, gyogoni ka ibiba ko Kunzi aka. ³² Yi-gya kunu kugwisisonito Bayuda ikani batɛ nifɔ bakeɣɛ Bayuda gɛtɛgɛ kanisa ko Kunzi aka. ³³ Byeni yigya kami. Nagyaga yarɛ bɛ yigya kami yasi ubosili bambanzɛ basi. Nakakisagigɛ izangiya kami ka mombukwana-dami, luki limoti, niyɔ ka batɛ basi, kye binisoni na muhukuso.

11 Byeni yigya kami, mɛdɔngɔni beyɔ imi mombukwana-daki yi nabyeɛɛ mino yigya ka Kilisito.

Likɛmɛka la kitikya mɛ ko ngbingo wa malɔmba

² Nakamubibisa kye metamanaga bongbinga basi, makabye mɛtiwi kami beyɔ aka yɔ namuwonisila ndi mino. ³ Luki limoti, nakapa ambe wiboni likɛmɛka li nili: Kilisito ni ngama ka mɛlɛkɛ wasi, mɛlɛkɛ ni ngama ka mukaki na Kunzi ni ngama ka Kilisito. ⁴ Mɛlɛkɛ wasi kika mɛ makitikyo kani akalɔmba ikani kabikyaga likɛmɛka ko lino ko Kunzi, akaminisito Kilisito payaya. ⁵ Luki limoti, muko wasi kika mɛ bikpo kani akalɔmba ikani kabikyaga likɛmɛka ko lino ko Kunzi, akaminisita mbɛnyaki ninc ngama kaki payaya. A mɛdɔngɔni abe kika mɛ mɛwa †. ⁶ Muko kiki mɛ makitikyo, akwanana nekɛ gɔni kaiwisisa mɛ! Luki limoti, yeki a suni ka muko kaikusisa tukatɛ ikani kaiwisisa mɛ, a nekɛ binza kaitikya mɛ. ⁷ Mɛlɛkɛ kakwananigɛ iyi kaitikya mɛ, kye a likingyosi na ibiba ko Kunzi. Luki limoti, muko a iyi ibiba ka mɛlɛkɛ. ⁸ A beyɔ, Kunzi kagyagɛ ndi mɛlɛkɛ wa mambwa ka nzɛyi ka muko, luki limoti, muko wa mambwa opupa ndi ka mɛlɛkɛ. ⁹ Na kɛgbɛ, Kunzi kagyagɛ ndi mɛlɛkɛ ko bulya ka muko, luki limoti, agya ndi muko ko bulya ka mɛlɛkɛ. ¹⁰ Kinili, ko bulya ka bamalaika, muko akwanana

† mɛ mɛwa: Ko ngbingo yi ninc, bakagwi ndi muko ka bilya, bawaga ndi muko yi ninc mɛ bingɔ kowonisilo bɛ ogyi bilya.

kaitikya mɛ, kowonisilo bɛ a kusili ka mbɛnyaki. ¹¹ Luki limoti, ka ɔbili kusu pa imoti na Mombukwono-dosu, muko kigigɛ binza ni keɣɛ na mɛlɛkɛ, mɛlɛkɛ kigigɛ gɔni binza ni keɣɛ na muko. ¹² A beyɔ, mɛdɔngɔni beyɔ muko wa mambwa opupa ndi mino ka nzɛyi ka mɛlɛkɛ, mɛlɛkɛ ibukɛtaga gɔni iyi na muko, na masi aɛnya ko Kunzi.

¹³ Wondoni mbeyi ni ibunu bamombukwana-donu bi: atɛ binza muko kaika mɛ bikpo kani akalɔmba?

¹⁴ Bambanzɛ bibagatɛ bɛ a suni mɛlɛkɛ kaiko no tukatɛ bivukuku. ¹⁵ Luki limoti, a ibiba muko kaika notu beyɔ, kye Kunzi apá ndi tukatɛ tidingi kaitikya notu mɛ. ¹⁶ Mɛmbanzɛ kapa bata kagya bodongoso ka likɛmɛka li nilɔ, ibito binza bɛ: iki makanisa ko Kunzi ikani ibusu bamombukwono-dosu bi takeɣɛ na yigya yagɔɔ.

Pɔlɔ akauyoyiso bakilisito ko bulya malili ma musilyoni

¹⁷ Nakɛɣɛ kamɛbiba wa no mino kamɛpá mɛtiwi mi nima. A beyɔ, ngbingo yi ninc mamɛmɛkanago mino, mɛmɛkana kunu kikogigɛ na izangiya, luki limoti, opupisaga likɛmɛka lanye aka. ¹⁸ Ya mambwa, bebikyi bi bɛ ngbingo yi ninc mamɛmɛkanago mino, yigbananaga ikagatɛ luga kunu. Nakaina abe o mino beyɔ aka yɔ. ¹⁹ Okwononito bɛ yigbananaga ikitɔ aka luga kunu, iba bakilisito balingɛnɛ luga kunu bimibisikosito. ²⁰ Ngbingo yi ninc mamɛmɛkanago mino, keɣɛ malili ka Mombukwono-dosu mɔ malyaga. ²¹ A beyɔ, niyɔ aka yɔ mikago mino kapɛnga kalyalya, mɛtɛ yikaka-yikaka odusaga kalya malili nimɔ aka mɔ odogoku iyi na imu, kɛwa wa gɔwa, batɛ bagɔɔ bikaga na nza, bagɔɔ badamɛa bizengɛ. ²² Makeɣɛ ibunu na bandabɛ nifayɔ makwanana mino kalyalya na komwo? Ikani makaina kanisa ko Kunzi payaya na makapa kaupiso batɛ bi nifɔ bakeɣɛ no luki suni? Makapa bɛ namɛbikyi bɛni? Okwononi bɛ namɛbibi? Haaa, nakakwananigɛ kamɛbiba ko bulya likɛmɛka nilɔ!

Malili ka Mombukwono-dosu

(Matayɔ 26:26-29; Maliɔ 14:22-25; Luka 22:15-20)

²³ A beyɔ, mɛtɛ nimɔ Mombukwono-dosu epá ndi imi, imu nima, namukitisilyaga kɛwa ibunu: biti yi niyɔ bagaba ndi mino, Mombukwono-dosu Yeso ava ndi mukati, ²⁴ niyɔ amigisilya Kunzi ibiba, obunonogo, abikya bɛ: «Nzɛyi kami niyi, namupí ibunu. Gyogoni beyɔ ketamano yi.» ²⁵ Niyɔ bama kalya, ava ndi kɔɔ wa vinya beɛɛyɔ, abikya bɛ: «Kɔɔ yi nimɛ ni agɛme wambiya ko Kunzi, ninc bangɛ kami oduki mino katulyoso. Bongbingo basi wa momwaga ndeke mino, gyogoni beyɔ ketamana yi.» ²⁶ A beyɔ, bongbinga basi wa malyaga ndeke mino mukati mi nima na kamwo kɔɔ yi nimɛ, makabikyaga kukwakɛ ka Mombuk-

wono-dosu bingbanganya kadwe kɛ kwa kɛ igoku ndeke mino.

²⁷ Kinili, ninɔ akalya mukati ikani kamwa kɔɔ ka Mombukwono-dosu ni kokwononigɛ, akagya bɛnye ka nzɛyi na bangɛ ka Mombukwono-dosu. ²⁸ ƐƐƐ, okwononi bɛ mɛtɛ yikaka-yikaka ikpimi binza, alya kɛwa mukati na kamwa kɔɔ yi nimɛ. ²⁹ Kyɛ mɛmbanzɛ kalya mukati na kamwo kɔɔ, ni kɛgɛ kotombisyo isi ya nzɛyi ka Mombukwono-dosu, akaimakya ni iyi mombukwana-daki yi ka mɛngimbɔ. ³⁰ Kinili, budingi luga kunu ba na bokolobu, ba na pika bipeke-peke na bagɔɔ bokwogoni ndi. ³¹ Takikpimaga mbeyi ndi ni ibusu bamombukwono-dosu bi, tanyikatu bi mɛkɔmbɛ ko Kunzi. ³² Luki limoti, Mombukwono-dosu akati-sombiso na katiyoyiso, kyɛ takogulyonitɔgɛ ka mɛkɔmbɛ pa imoti na batɛ bagɔɔ ba ɔbɛli yi nimɛ.

³³ Kinili, bomika-mama, ngbingo yi ninɔ mamɛmɛkanaga mino kalya malili ka Mombukwono-dosu, a binza kabɛndanaga. ³⁴ Mɛmbanzɛ kika na nza, alyalyi mbeyi kɛ kaki, kyɛ makimokyonitɔgɛ ka mɛkɔmbɛ ngbingo wa musilyoni kunu. Nobungusya-gatɛ banɛ makpɛmɛka magɔɔ nimɔ osikoni wa nodoku mino.

Bapɛɛ nɛɔ Limbengi-Lotu ɛpɔga

12 Bomika-mama, nakegɛ kapa ambɛ wikoni ko biti ko bulya bapɛɛ nɛɔ limbengi Lotu ɛpɔga. ² Makaanamibigɛ Kunzi, mikaga ndi bakigɛmya ka gbiliti nitɔ kanzinagigɛ, makakwananigɛ ndi kaigwi mam-bengi kambwa kabɛ. ³ Mbiya wanɛ, nakapa kamu-mibiso bɛ: mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka ninɔ Limbengi ko Kunzi ikaga kɛsɔ kaki, kakwananigɛ kagbanga Yeso. Na Limbengi-Lotu kiki kɛsɔ ka mɛtɛ yi ninɔ, kakwananigɛ kabikya bɛ: «Yeso ni Mombukwono-dosu!» ⁴ Bapɛɛ ba dididi, luki limoti, Limbengi-Lotu aka lɔ ɛpɔga. ⁵ Bopisi baya mogubo ka Kanisa a dididi, luki limoti, bagugubyogo Mombukwono-dosu bemoti aka. ⁶ Mogubo a dididi, luki limoti, Kunzi bemoti aka nɔ ɛpɔga batɛ basi mogubo masi mi nimɔ. ⁷ Limbengi-Lotu akagya ligubo ka mɛtɛ yikaka-yikaka ko bulya izangiya ka batɛ basi. ⁸ Limbengi apɔga mɛtɛ wagɔɔ kanzina na yimibo, Limbengi limoti li nɛɔ aka lɔ apɔ mɛtɛ wagɔ ngu kauwonisilo bambanzɛ likpɛmɛka ko Kunzi na yimibo. ⁹ Apɔ wagɔ baya yapɛ, wagɔɔ ngu kohukuso bokolobu. ¹⁰ Limbengi apɔga mɛtɛ wagɔ ngu yigya makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga, apɔ wagɔ apɛɛ kanzina na bugyalandɛ, apɔ wagɔ yimibo kotombisyo likpɛmɛka nɛɔ otukyogoku ka Limbengi-Lotu ikani nɛɔ la kɛbɔkɛ. Apɔga mɛtɛ wagɔ apɛɛ kanzina masasɛ ka Bamalaika, apɔ wagɔ yimibo kotongbomosyogo masasɛ mi nimɔ. ¹¹ Limbengi limoti li nɛɔ aka

lɔ agyaga makpɛmɛka mi nimɔ masi, apɔ mɛtɛ yikaka-yikaka apɛɛ kaki bɛyɔ abailiyago mino.

Kanisa a abɛ nzɛyi niyɔ a na mababa mudingi

¹² A bɛyɔ, Kilisito a mɛdɔngɔni abɛ nzɛyi niyɔ a na mababa mudingi. Gɛtɛgɛ mababa mi nimɔ kika mudingi, a nzɛyi yimoti aka. ¹³ Ibusu basi, Bayuda ikani batɛ nɛɔ bakegɛ Bayuda, bosunzu ikani batɛ nɛɔ bakegɛ bosunzu, togwa ndi ibatiso kyɛ tiki nzɛyi yimoti ka Limbengi-Lotu limoti. Ibusu basi tinisana ndi na Limbengi-Lotu li nɛɔ.

¹⁴ Nzɛyi kɛgɛ na libaba limoti aka, luki limoti, a na imu mudingi. ¹⁵ Kika ni kɛgɛkɔ obikyini bɛ: «Nakegɛ imi kɛbɔkɛkɔ, nakegɛ nekɛ libaba la nzɛyi.» Gɛtɛgɛ bɛyɔ, a libaba limoti aka luga wa mababa ma nzɛyi. ¹⁶ Na kika ni kutiliko obikyini bɛ: «Yɛki nakegɛ imi liso, nakegɛ nekɛ libaba la nzɛyi.» Gɛtɛgɛ bɛyɔ, a libaba limoti aka luga wa mababa ma nzɛyi. ¹⁷ Kika ndi ni nzɛyi yasi a liso, akwanana kɛwa ndi kaɛkana liki? Kika ndi ni a kutiliko, akwanana kɛwa ndi kaiba sɛ yo luki liki? ¹⁸ A bɛyɔ, Kunzi obisaga ndi libaba limoti-limoti la nzɛyi kabyenɛnɛ na sipananisɔ kaki. ¹⁹ Masi kika ndi libaba limoti aka, iba nzɛyi kɛgɛ! ²⁰ Mababa a mudingi luki limoti, nzɛyi a yimoti aka.

²¹ Liso kakwananigɛ kabikya kɛbɔkɛkɔ bɛ: «Nakegɛ na nzoyi kakɛ!» Gɛtɛgɛ mɛ aka kakwananigɛ kabikya magɛ bɛ: «Nakegɛ na nzoyi kunu!» ²² Mababa ma nzɛyi nimɔ inisonogo abɛ kiko ma payaya, ikaga gɔni imu na izangiya aka. ²³ Mababa nimɔ tinaga payaya, imu mɔ tobibisaga kakitaga magɔ. Nimɔ apɔga suni kaina, imu mɔ tobuulyaga kɛgɛ, ²⁴ kakitaga mababa ma ibiba ma nzɛyi kusu. Kunzi agya ndi nzɛyi, apɔ ibi-ba yidingi ka mababa nimɔ tinaga payaya. ²⁵ Agya ndi bɛyɔ kyɛ mababa ma nzɛyi kikonitɔgɛ na yigbananaga. Luki limoti, atɛngbulanagi mabɔɔ. ²⁶ Kika kani libaba limoti akaigomisogo, magɔɔ masi igomisogo pa imoti na ilu. Kika ni limoti ovini ibiba, magɔɔ masi ogwa magyagya pa yimoti na ilu.

²⁷ Ibusu ma nzɛyi ka Kilisito, mɛmbanzɛ yikaka-yikaka luga kunu a libaba la nzɛyi yi niyɔ. ²⁸ Kunzi ubisa ndi batɛtɛmbwa ka pa ya mambwa ka kanisa, ka pa ya yiɛa bogyalandɛ na ya yisaa bowonisili. Kumbuso yi, atɛ na batɛ nɛɔ ba na apɛɛ kagya makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga, kauhukuso bambanzɛ, kausingyo bengenɛ, kaɛnanaga batɛ bagɔɔ, kanzina masasɛ ka bamalaika. ²⁹ Basi bakegɛ batɛtɛmbwa, ikani bogyalandɛ ikani bowonisili. Basi bakegɛ na apɛɛ kagya makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga, ³⁰ kauhukusa bambanzɛ, kanzina masasɛ ka bamalai-ka, ikani kotongbomosyo masasɛ mi nimɔ. ³¹ Hukisoni nekɛ bapɛɛ nɛɔ ba na izangiya kɛgɛ. Ko bulyo yi niyɔ, nakamuwonisila mbiya wanɛ pisi yanza kɛgɛ kakitaga bayagɔɔ bayasi.

Sipananiso okitogi makpamuka masi

13 Nakanzina gütügü masasü ka bambanzü na nimö ka bamalaika, luki limoti, nakiki na sipananiso, na müdöngöni abe liyü la ngweyi ikani ken-gele niyo akobuko. ² Nakanzina gütügü na bugyalandü ikani kandanga makpamuka masi nimö makisüma ikani kaika na yimibo yasi ikani kaika na baya niyo nakwanana na iyu kohokisa bangüpa, luki limoti, nakiki na sipananiso, na payaya aka. ³ Nakülüpya gütügü batü ba yangya lingama kami lasi, nisüta be bebüsü ko buku, nakiki na sipananiso, niyo kegü na imi na izangiya.

⁴ Mütü wa sipananiso okibyagatü, ikaga mütü wanza, kikogigü no miso mopi, kibinikagigü, kikogigü na limbengi lidingi, ⁵ kagyagigü likpamuka lo suni, kakisagigü bünza kaki aka ka mombukwana-daki yi, kangbütagigü bikwa, kobisogigü likpamuka lanye ka limbengi. ⁶ Mütü wa sipananiso kogwogigü magyagya ka likpamuka lanye, luki limoti, ogwaga magyagya ka likpamuka la lingüny. ⁷ Apilyaga makpamuka masi, obuulyaga baya ka bongbinga basi, ikaga na müta-managi na anokibyo bongbinga basi.

⁸ Sipananiso kosyogigü. Luki limoti, bugyalandü osyatü ndeke, apepe münzina masasü ka bamalaika ikatü ndeke na mulibo, yimibo olimikaga ndeke. ⁹ A beyo, yimibo kusu a yikedé na bugyalandü kusu a bikpufu. ¹⁰ Luki limoti, ngbingo yi ninö yimibo ya lingüny odoku ndeke mino, niyo yo kpufu osyo.

¹¹ Ngbingo yi ninö na ndi mino miki, nanzinaga ndi abe miki, natamanaga ndi abe miki, nanotombisyo makpamuka abe miki. Luki limoti, wa niita küwa mino mümbanzü, nasa libenzi lasi. ¹² Mbiya wanü, takaina likpamuka la lingüny abe mulundu ka nelaga wombulu-mbulu, luki limoti, kumbuso, tinatü ndeke bingbanganya. Mbiya wanü, nakaiba luki likede aka. Luki limoti, kumbuso, namiba ndeke Kunzi binza müdöngöni beyo emibago mino.

¹³ Mbiya wanü, makpamuka masaa mi nima akpakanaga pa imoti aka: baya, mütanagi na sipananiso. Luki limoti, nilo la izangiya kegbe luga wa makpamuka masaa mi nimö ni sipananiso.

Izangiya ya bapepe ka Limbengi-Lotu

14 Kisoni mbeyi kaika na sipananiso kambwa wa masi. Kisoni göni kaika na bapepe ka Limbengi-Lotu, kegbe kaika na apepe wa bugyalandü. ² Mütü yi ninö akanzina masasü mümbanga-mbanga, künzinyagigü bambanzü, luki limoti, anzinyaga Kunzi. A beyo, kegü na mütü yi ninö akwanana kotombisyo. Pisi ko ngu ya Limbengi-Lotu, mütü yi ninö abikyaga makpamuka nimö a makisüma. ³ Luki limoti, mütü yi ninö anzinaga na bugyalandü, ünzinyaga bambanzü.

ünzinyaga beyo kaupika ka baya, kautumisa na kaududulisa mambengi. ⁴ Ninö anzinaga masasü mümbanga-mbanga, ipikilyaga baya kaki ka mombukwana-daki yi. Luki limoti, ninö anzinaga na bugyalandü opikaga baya ya kanisa yasi.

⁵ No bi kapa ambe ibunu basi nzinogoni masasü mümbanga-mbanga, luki limoti, no bi kapa bata kegbe ambe nzinogoni na bugyalandü. Mütü yi ninö anzinaga na bugyalandü a na izangiya kegbe kakitaga ninö anzinaga masasü mümbanga-mbanga. Kika kani atü na mütü yi ninö akwanana katümbelaga nilo akabikya, kanisa yasi amagatü ka baya. ⁶ Bomika-mama, nika na izangiya tino ko misa kunu, nakodoku ku kunu, napangakamünzinyala ka masasü mümbanga-mbanga? Nika na izangiya tino ko misa kunu kika ni münzina kami kegü kamuwonisila makpamuka nimö ikaga makisüma, kamuwonisila yimibo, bugyalandü ikani mütiwi?

⁷ Takava likingyosi la makpamuka mo dumo abe siba ikani döme, kika ni mayü mi kegü kobuko dididi, takwanana kaiba liyü la siba ikani la döme liki? ⁸ Bakongboti ngudu ya lünga binza, wani nö akwanana kaibungusyogo kainda ka lünga? ⁹ A müdöngöni begeyo ku kunu: makiko kabikya makpamuka nimö bambanzü bakegü kotombisyo, biba küwa isi yi liki? Niyo a abe makika kadikitaga tzyi ka bütü. ¹⁰ Masasü a mudingi ka jöbil, masi okitisaga asi münzina aka. ¹¹ Mütü be-moti kika kanzina lisasü nilo nakibigü, ibusu na iyi basi tiko abe bongingi. ¹² A müdöngöni begeyo ku kunu! Yeki ma na müsasa ma bapepe ba Limbengi-Lotu, hukisoni neki na kekele, kegbe yi nifo bakopika kanisa ka baya.

¹³ Kinili, ninö anzinaga ka masasü mümbanga-mbanga akwanana kakanga Kunzi kye apü ngu koyikoso masasü mi nimö. ¹⁴ Kika ni nakalumba na masasü mi nimö, limbengi lo akalumba, luki limoti, yimibo kegü kagya luki. ¹⁵ Nakwanana se küwa kagya büni? Nalumba na limbengi na yimibo göni. Nimbila na limbengi na yimibo kami göni. ¹⁶ A beyo, wakiko kalumba ka limbengi, wanamigisya Kunzi ibiba, mütü wagö göni a ka musilyoni ni kegü kotombisyo likpamuka li nilo, kakwananigü kobingisya be «A asi beyo aka yo» kye kegü kaiba nilo wakabikya. ¹⁷ Malumba kakü a manza, luki limoti kapikigü mütü wagö ka baya.

¹⁸ Nakamigisya Kunzi ibiba beyo nanzinaga mino masasü mümbanga-mbanga kamükitaga ibunu basi.

¹⁹ Luki limoti, ka makutana napaga kabikya makpamuka kubukumuti nimö bambanzü bukana binza, kye nütüwi göni bengenü, ni nakobikyigü makpamuka belöfü tekebe na masasü mümbanga-mbanga.

²⁰ Bomika-mama, makikonitögü na tamanaga ya libenzi, luki limoti, tamanaga kunu iki abe niyo ka bambökü. Pisi kagya bünye, wikoni abe bomiki. ²¹ Küso wa Mütü, Mombukwono-dosu abikya be: «Nanzinyaga ndeke livanza li nilo pisi ka batü nifo ba masasü dididi

na pisi ka nɔkɛ ka bobiko.

Na gɛtɛgɛ bɛyɔ, bakemɛkanigɛ ndɛkɛ.» †

²² Kinili, aɛɛɛ mɛnzina ka masasɛ mɛmbanga-mban-
ga a likingyosi ka batɛ nɛɔɔ bakanabinikyonigɛ Kunzi.
Luki limoti, kɛgɛ na izangiya ka batɛ nɛɔɔ babiniky-
ononi. Aɛɛɛ mɛnzina na bugyalandɛ a likingyosi ka
batɛ nɛɔɔ babinikyononi, kɛgɛ na izangiya ka batɛ nɛɔɔ
bakanabinikyonigɛ.

²³ Kiko mbeyi ni kanisa wasi omumukonini, batɛ basi
bananzina ka masasɛ mɛmbanga-mbanga, batɛ nɛɔɔ
bakegɛ kotombisyo likpɛmɛka ikani nɛɔɔ
bakanabinikyonigɛ Kunzi bakogulya ka musilyoni
kunu, bakabikyigɛ bɛ ma no bikyatɛ? ²⁴ Luki limoti,
batɛ basi bakiko kanzina na bugyalandɛ, mɛtɛ nɛɔɔ
kɛgɛ kotombisyo likpɛmɛka li nɛɔɔ ikani nɛɔɔ
kanabinikyonigɛ Kunzi, kogulya, imibo bɛnyɛ kaki ko
bulya nɛɔɔ iko kanɛ ukonini. Basombiso ka likpɛmɛka
nɛɔɔ iko kanɛ ukonini, ²⁵ bodikidi nɛɔɔ ikaga na boyu
kɛsɔ kaki ipupiso ka bɛngbanganya. Ogwo kɛwa
mokpukpu kabibiso Kunzi, anabikya bɛ: «A lingɛnɛ bɛ
Kunzi a luga kunu!»

Bɛyɔ kanisa okwononi mino kakpakyana

²⁶ Bomika-mama, takwanana sɛ kɛwa kabikya bɛni?
Ngingo yi nɛɔɔ mamɛmɛkanaga mino, mɛtɛ bemoti
akwanana kaimbila, wagɔ apá mɛtiwi, wagɔ atɛmbɛla-
ga likpɛmɛka nɛɔɔ a lakisɛma, wagɔ apá mɛtɛɛ ka
lisasɛ limbanga na wagɔ bata oyikasa nɛɔɔ bobikiyi. Ok-
wononi bɛ nɛɔɔ masi iki na izangiya kopika kanisa ka
baya. ²⁷ Bambanzɛ bakapa kanzina ka masasɛ mɛm-
banga-mbaga, okwononi bɛ biki baba aka ikani basaa,
banzini bemoti kumbuso ka wagɔɔɔ. Mɛtɛ bemoti ik-
itɔ, koyikosogo nɛɔɔ biko kabikya. ²⁸ Luki limoti mɛtɛ
muikoso kiki, badaki biwo ka musilyoni. Mɛtɛ yikaka-
yikaka anzini ka limbengi kaki mombukwana-daki yi no
Kunzi kaki. ²⁹ Batɛ baba ikani basaa banzini na bugya-
landɛ, batɛ bagɔɔɔ biko kakpɛma nɛɔɔ bakabikya. ³⁰ Lu-
ki limoti, Kunzi kawonisilo mɛtɛ bemoti likpɛmɛka nɛɔɔ
a lakisɛma, okwononi bɛ mɛtɛ yi nɛɔɔ akanzina adaki.
³¹ A bɛyɔ, ibunu basi makwanana kanzina na bugya-
landɛ, mɛtɛ bemoti kumbuso ka wagɔɔɔ. Kɛwa wa gɔ
wa, batɛ basi bakwanana kaɛkana mɛtɛɛ mi nɛɔɔ,
utumiso mambengi. ³² Mambengi ka bogyalandɛ
ɛmɛkanaga bogyalandɛ. ³³ A bɛyɔ, Kunzi kɛgɛ Kunzi
wa bunzenge-zenge, luki limoti a Kunzi wa maziɔɔ.

Mɛdɔngɔni bɛyɔ igyonosogo mino ka makanisa masi
ka batɛ ko Kunzi, ³⁴ boko bokwononi kaiko biwo ka
musilyoni ma kanisa. Kɛgɛ na nɛɔɔ bakwanana kasilya
mɛnzina. Okwononi bɛ boko biki batɛ bakɛkana,
mɛdɔngɔni bɛyɔ Mɛtɛɛ abikya mino. ³⁵ Bakika na
likpɛmɛka la kuuso, bumuusi bambɛnyabɛ ka
mɛsengi. A suni muko kanzina ka musilyoni.

† 14:21 Wanda ka Isaya 28:11-12.

³⁶ Makasima bɛ Mongoni ko Kunzi aɛɛnya ndi ku
kunu? Ikani amudulyoku ndi asi ibunu aka? ³⁷ Mɛm-
banzɛ kika kasima bɛ a mugyalandɛ ko Kunzi ikani bɛ
a na aɛɛɛ wa Limbengi-Lotu, okwononi ibito binza bɛ
nilina nakamukpikilyo li a mɛtɛɛ ka Mombukwono-do-
su. ³⁸ Luki limoti, kibi likpɛmɛka nɛɔɔ, nɛɔɔ andi kɛwa asi
iyi aka.

³⁹ Bomika-mama, yeki a bɛyɔ, kisoni kambwa wa
masi kainisono na aɛɛɛ mɛnzina na bugyalandɛ.
Makapokyonitɔgɛ mɛmbanzɛ kanzina ka masasɛ
mɛmbanga-mbanga. ⁴⁰ Luki limoti, masi igyonosi ka
bungbingbili na bɛyɔ okwononi mino.

Ɔɔɔ akabikyaga Mongoni Manza nɛɔɔ ɛkana ndi

15 Bomika-mama, mbiya wanɛ, nakapa kamuto-
mosya Mongoni Manza nɛɔɔ namɛbikyaga ndi,
nɛɔɔ mabailya ndi na nɛɔɔ mo mina bakigwinonogo
bingbufu. ² Minisanatɛ na muhukuso pisi ko Mongoni
Manza mi nɛɔɔ makiko kabye bɛyɔ aka yɔ namɛbikya-
ga ndi mino. Makogyi bɛyɔ, baya kunu ika payaya.

³ Kambwa wa makpɛmɛka masi, namukitisilyaga
mbeyi ndi mɛtɛɛ nɛɔɔ imi mombukwana-daki yi
nɛkana ndi. Kilisito okwa ndi ko bulya bɛnyɛ kusu,
mɛdɔngɔni bɛyɔ ikpikago mino ka Mobiso Motu.

⁴ Balumba ndi, opupa ka mbɛkɛ kumbusa wa masyɛ
masaa, mɛdɔngɔni bɛyɔ Mobiso Motu abikya ndi mino.

⁵ Apuponilya ndi Petɛɛ, kumbuso yi batɛtɛmbwa
tɛkɛbɛ na baba. ⁶ Kɛwa wa, upuponilya ko nginga be-
moti babibya kaki kakitaga bamiya kubukumuti.
Budingi luga ka babibya bi nɛɔɔ batɛ mbeyi bata aka
ka ɔbɛli, luki limoti, bagɔɔɔ bokwogoni ndi. ⁷ Kumbuso
yi, apuponilya ndi Yakɔɔ, kɛwa wa, upuponilyo
batɛtɛmbwa basi.

⁸ Kumbuso ka batɛ bi nɛɔɔ basi, epuponilya ndi gɔni
imi, imi nɛɔɔ na ndi abɛ miki yi nɛɔɔ ibɛkɛtaga ni
kanongotigɛ. ⁹ A bɛyɔ, na mupipilo luga ka batɛtɛmb-
wa basi. Nakokwononigɛ gɛtɛgɛ bɛ bɛmaki bɛ
atɛtɛmbwa, kyɛ nogyogyisa ndi Kanisa ko Kunzi. ¹⁰ Lu-
ki limoti, na kɛwa bɛyɔ no mino mbiya yi nɛɔɔ pisi ka
iziɔ ko Kunzi. Iziɔ yi niyɔ abɛkɛtatɛ ndi masɔɔ.
Nagya ndi ligubo kaɛkitaga batɛtɛmbwa bagɔɔɔ basi.
A bɛyɔ, kɛgɛ ndi imi, luki limoti, iziɔ ko Kunzi niyɔ a pa
imoti na imi. ¹¹ Kinili, iki ibɛ ikani imi, takabikyaga
Mongoni Manza mi nɛɔɔ aka mɔ mabailya ndi.

Kunzi upupisagatɛ bambanzɛ ka bambɛkɛ

¹² Takabikyaga bɛ Kilisito opupatɛ ndi ka mbɛkɛ. Ko
bulya iki yɔ batɛ bagɔɔɔ luga kunu babikyaga mino bɛ
batɛ nɛɔɔ bokwaga ndi bakopupigɛ ndɛkɛ ka bam-
bɛkɛ? ¹³ Kika neki ni a bɛyɔ, Kilisito kopupagɛ ndi ka
mbɛkɛ bɛgɛyɔ. ¹⁴ Kika ni Kilisito kopupagɛ ndi ka
mbɛkɛ, takegɛ na Mongoni Manza nɛɔɔ takwanana
kabikyaga, baya kunu a gɔni payaya. ¹⁵ Na gɔni, niyɔ

akowonisila be ta bademba ba bongo ko misa ko Kunzi, kye tabikya ndi bingbanganya be Kunzi apupisatwa ndi Kilisito ka mbuku. Wina se, Kunzi kakwananigwa ndi kagya beyo, kika ni a lingunwa be batwa nibo bokwogo, bakopupogigwa ka bambuku. ¹⁶ A beyo, kika ni batwa nibo bokwogo, bakopupogigwa ka bambuku, Kilisito kopupagwa ndi neki goni iyi ka mbuku. ¹⁷ Na kika ni Kilisito kopupagwa ndi ka mbuku, baya kunu a ya payaya na ma asi ka banye kunu aka. ¹⁸ Na bata, niyo akowonisila be batwa nibo bokwaga ndi kuswo ka Kilisito, ba neki goni ibwa bubungogo. ¹⁹ Kika ni a ko bulya jibili yi nimuna aka mwa no tobisa mino mutamanagi kusu ka Kilisito, ta batwa bulya kumbu kankitaga batwa bagogo basi.

²⁰ Luki limoti, a lingunwa be Kilisito opupatwa ndi luga ka bamanda. A abe talwa-talwa, kye batwa bagogo nibo bokwaga ndi bopupito ndeke goni ibwa. ²¹ Mufongoni begeyo kukwakwa odoku ndi mino pisi ka mutwa bemoti, pupo ka mbuku ka batwa nibo bokwaga ndi, odoku pisi ka mutwa bemoti goni. ²² Begeyo bambanzwa basi bokwaga mino kye ba Bava-adamu, ibwa basi binisana ndeke bata na jibili kye tomotikononi na Kilisito. ²³ Luki limoti, mumbanzwa yikaka-yikaka opupa ndeke kabanyene no ngbingo kaki: Kilisito no a mutwa wa mambwa, opuponi ndi iyi. Kumbuso yi batwa kaki bopupa ndeke ngbingo yi nino igoku ndeke mino. ²⁴ Kumbuso yi, ika kawa lisywa la mulibo. Ko ngbingo yi nino, Kilisito apata ndeke bungama basi, ibiba yasi na ngu yasi, amigisya kawa Kunzi Baba bungama. ²⁵ A beyo, okwononi be Kilisito iki ngama kadwe kwawa kufita ndeke mino bomuyoniso kaki basi binvi kusili wa magwa kaki. ²⁶ Mumuyoniso nino bamwo ndeke ka mulibo, ni kukwakwa. ²⁷ Iyo, Mobiso Motu akabikya be: «Kunzi obisa ndi makrumaka masi kusili wa magwa kaki †.» Luki limoti, a bingbanganya be Kunzi kegwa iyi ka «makrumaka masi» mi nimo, kye iyi no apa ndi Kilisito ngu kegwa wa masi. ²⁸ Ngbingo yi nino Kunzi obiso ndeke mino makrumaka masi kusili ko Miki, iyi Kilisito mombukwana-daki yi ibiso ndeke kusili ko Kunzi nino apa ndi ngu kaiko kegwa wa makrumaka masi. Kawa wa go wa, Kunzi ika ndeke lingunwa kegwa wa masi.

²⁹ Tomononi mbeyi bata likrumaka ka batwa nibo bibotisisogo ko bulya ka batwa nibo bokwogo. Binisono na izangiya tino? Kika ni a lingunwa be batwa nibo bokwogo bakopupogigwa ka bambuku, ko bulya iki kawa ya bibotisisogo mino ko bulya kabwa? ³⁰ Na bata, ko bulya iki yo ibusu bamombukwono-dosu bi to mino bongbinga basi kaikisilya kukwakwa? ³¹ Bomika-mama, kukwakwa ezuzaga masye masi. A lingunwa beyo nibibaga mino ko bulya kunu ka matikanaga na Yeso-Kilisito Mombukwono-dosu. ³² Nulanana ndi na bambanzwa ka Efeso nibo ba ndi badiya abe banyama bo tutu. Kika ndi ka yigya ko bomikya-bambanzwa, ninisana ndi na izangiya

† 15:22 Wanda ka Baluma 5:12-21. †† 15:27 Wanda ka Mambu 8:7.

tino? Kika ni bamanda bakopupogigwa ka bambuku, okwononi neki «tolyolyini, tomwo kye bugala tokwatwa ‡.»

³³ Wiminyonito se: «Kako limbida na batwa banye, apatagatwa yigya yanza ka mumbanzwa.» ³⁴ Wigilyoni tamanaga kunu yanza, masa kagya banye. Batwa bago luga kunu bakamibigwa Kunzi. Nakamubikya beyo kamupiso suni.

Batwa nibo bokwaga ndi bopupa ndeke ka bambuku liki?

³⁵ Luki limoti, mutwa bemoti akwananata kauuso be: «Bamanda bopupa ndeke ka bambuku liki? Bika ndeke na buswo ba nzayi tino?» ³⁶ Eeze, wa ngingi! Ngbingo yi nino wakunaga mino liswo, okwononi mbeyi okwi, kumbuso yi abaka se kawa. ³⁷ Liswo nibo wakakuna lo, kegwa ilu ni malili nimo abaka banwa, luki limoti, a libumo payaya aka la mupunga ikani libumo lagogo. ³⁸ Kunzi obokisaga kawa libumo li nibo beyo opo mino, obukutisa libumo yikaka-yikaka kabanyene na buswo kaki.

³⁹ Nzayi yasi kegwa mufongoni. Bambanzwa ba na nzayi kabwa, banyama na niyo kabwa, bombu na bosu ba na niyo kabwa goni.

⁴⁰ Nzayi ya kegwa wa lisywa a di na niyo ya litombwa, ibiba ya kegwa wa lisywa a di na niyo ya litombwa. ⁴¹ Moni angingaga di, timba di, mangutwa di goni. Gutugwa mangutwa aka luga kabwa anzege dididi aka goni.

⁴² Ika ndeke begeyo ngbingo yi nino bamanda opupa ndeke mino ka bambuku. Bulumbaga bambanzwa, kumbuso yi bapo, wa bopupa ndeke mino ka bambuku, bika kawa ndeke na jibili wa benze na benze.

⁴³ Bulumbago nzayi ni kegwa na ibiba ikani no ngu. Luki limoti, opupogo kawa na ibiba no ngu. ⁴⁴ Ngbingo yi nino bulumbaga mino, ikaga nzayi ya limbanzwa. Luki limoti, kopupo ka mbuku ita kawa nzayi ya limbengi. Kika neki ni nzayi ya limbanzwa atwa, nzayi ya limbengi atwa neki goni aka. ⁴⁵ A beyo, Mobiso Motu abikyaga be: «Mutwa wa mambwa beyo ka Adamu a ndi na jibili ka nzayi ya litombwa.» Luki limoti, Adamu yi nino wa kumbuso ni limbengi nibo apaga jibili ††.

⁴⁶ Kegwa nzayi ya limbengi yo odogoku ka mambwa, luki limoti, niyo ya limbanzwa. Nzayi ya limbengi odogoku iyu kumbuso. ⁴⁷ Kunzi agya ndi Adamu wa mambwa na libungu. A iyi mutwa wa jibili yi nimo. Luki limoti, Adamu wa yiba otukyoku ndi iyi kegwa wa lisywa. ⁴⁸ Batwa ba jibili yi nimo ba mufongoni abe mutwa yi nino Kunzi agya ndi na libungu, luki limoti, nibo ba kegwa ba mufongoni abe mutwa yi nino otukyoku ndi kegwa wa lisywa. ⁴⁹ Mufongoni begeyo to mino abe mutwa yi nino Kunzi agya ndi na libungu, tika ndeke goni mufongoni abe mutwa yi nino otukyoku ndi kegwa wa lisywa.

‡ 15:32 Wanda ka Isaya 22:13. †† Adamu wa kumbuso, ni Kilisito. Wanda ka Mupunganagi 2:7.

⁵⁰ Bomika-mamaaa, nakapa kabikya ambe: luki niḽ Kunzi agya ndi ka nzuyi na ka bangw kakwananigw kalya lisimo la Bʉngama ko Kunzi. Niḽ akwanana kapɔ, kinisonigw na ɔbili wa benze na benze.

⁵¹ Mbiya wanw, nakamumibisa dikidi yimoti: takok-wigw ndeke basi, luki limoti, tigomosyanatw ndeke basi.

⁵² Igyonosa ndeke beyɔ ko ngbinga bemoti abe kwta, wa bofya ndeke mino siba ya mulibo. A beyɔ, wa siba obuka ndeke mino, batw niḽ bokwaga ndi bopupa ndeke ka bambwkw na nzuyi niyɔ kapwɔw ndeke bata, ibusu basi tigomosyono. ⁵³ A beyɔ, okwononi be ɔɔɔɔɔ ta nzuyi yi niyi imokisyi nzuyi niyɔ kakwananigw bata kapɔ. Okwononi be nzuyi yi niyina ya kukwakw yi imokisyi nzuyi niyɔ kokwigw ndeke bata. ⁵⁴ Ngbingo yi niḽ nzuyi yi niyɔ apɔɔɔ imokisyo ndeke mino nzuyi yi niyɔ kapɔɔɔigw, nzuyi ya kukwakw imokisyo niyɔ kokwogigw, iba Mobiso Motu mi nimana itulyonini se kwta: «Kukwakw kegw bata, boditini lingwɔw binvi!»

⁵⁵ «Eeeze kukwakw, ngu kakw a kwta yani?»

Eeeze kukwakw, syogbu kakw a kwta yani?» †

⁵⁶ Kukwakw inisonogo no ngu pisi ka bʉnyɛ, mʉtʉw mɔ apága bʉnyɛ ngu. ⁵⁷ Luki limoti, tamigisilyini Kunzi ibi-ba, iyi nɔ atipága ngu pisi ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito.

⁵⁸ Kinili, bomika-mama bʉpaka, witylonogoni bingbu kanɔ makeww kapika bipewe-pekɛ. Mugugubyoni Mombukwono-dosu masyɛ masi, kye makaiba binza be bungu basi niḽ makaikɔ ka ligubo kaki, kokwigw payaya.

Mapwɔw ko bulya kanisa ya Yelusalema

16 Kwta ka niḽ ondi likpɔmɛka la mapwɔw ka bakilisito niḽ bikaga ka Yelusalema, byeni gwɔni ibunu mʉtʉw mi nimɔ nowonisila ndi ka Makanisa ma Galatia. ² Makokwononigw kabwɔndaga kamwɔmɔla makpɔmɛka wa aka wa nosilo mina kw. Masyɛ ma Mungu masi, mʉmbanzw yikaka-yikaka iki kobisaga ka kpɔɔ, kw kaki, luki niḽ inisana nolu kabyenene no ngu kaki ³ Wa nosila banw mino ku kunu, nɛtika banw bambanzw niḽ miko ni mupunogini na babalwwa ambe bindi na bamapwɔw kunu ka Yelusalema. ⁴ Kakwanana be nindito gwɔni, tinda kwta banw na ibw kwgkw ku-moti.

Tamanaga ka Pɔɔ ko bulya ligwɔndw

⁵ Nakitaga banw pisi ka Makedonia, nosilo se kwta ku kunu, kye na na tamanaga kabyɛ pisi kw beyɔ.

⁶ Yagɔɔ tagyatw banw mino na ibunu masyɛ makede, ikani gwɔw ngbingo wa ndɔɔ wasi aka. Mɛpápa

† 15:55 Wanda ka Isaya 25:8; ɔseyɔ 13:14.

kwta banw, nidukulaga na ligwɔndw kami. ⁷ A beyɔ, nakeww kapa kamwɔmina na ligwɔndw aka. No bi kata-managa ambe Mombukwono-dosu kapa, tasyitɔ bi na ibunu masyɛ makede.

⁸ Luki limoti, no bi kapa kaiko wanw ka Efɛɔ, kadwe ka lisyɛ la Patekwɔti, ⁹ kye ninisonini no ngbinga wanza kagyɔ ligubo niḽ abwkwatw masɔɔ. Luki limoti, bomuyoniso ba bakpw.

¹⁰ Timotio kosila banw kw, gyoni yasi be imwkanɔ binza, kye amwgya-ligubo ka Mombukwono-dosu abe imi gwɔni. ¹¹ Gwɔw mʉmbanzw bemoti aka kaminonitgw payaya. Luki limoti, mupɔponito kye isisilogi na ligwɔndw kaki ka maziyɔ, igoku ketakanya. Takabwɔndaga pa imoti na bomika-mama pisi ka baya.

¹² Ka mutili ka momosu beyɔ ka Apɔɔ, nigomoni na iyi nganga bikyɔ ambe baga pa imoti na bomomosu bagɔɔ ku kunu kw, luki limoti, kegw mbeyi kapa kainda mbiya wanw. Inda kwta banw wa gwta inisono banw mino no ngbingo.

Mʉtʉw na yuuso ya mulibo

¹³ Hukwoni miso, migwinanaga bingbubu ka baya. Wikoni na lilwkw, mika batw bo ngu. ¹⁴ Gyogoni masi ka sipananisɔ.

¹⁵ Bomika-mama, nakamwkwanga bata luki limoti. Si mamibatw Setefanɔ na livananza kaki, ibw bɔ ba ndi bakilisito ba mambwa ka mugi ma Akaya, bipá ndi kaugugubya bakilisito bagɔɔ. ¹⁶ Humukononi inguo ya batw bi niḽ, na batw basi niḽ bagyaga na ibw ligubo na kekele.

¹⁷ Nakogwa magyagya beyɔ Setefanɔ, Folotunato na Akaiko bosiliku mino yi. Ta ndi na ibw mʉɔngwɔni abe makika wa. ¹⁸ Betumisaga ndi limbengi mʉɔngwɔni beyɔ bamwgyilyaga ndi gwɔni mino ibunu. Makozunonitgw na inguo ya batw bi niḽ.

¹⁹ Makanisa nimɔ a ka iwili ya Azia amumuusogito. Akila na Pelesila pa imoti na kanisa niyɔ amwkwkana-ga ka ndabw kabw bamumuusogi kwgbe ko lino ka Mombukwono-dosu. ²⁰ Bakilisito basi niḽana ba wanw bamumuusogito.

Tilyononi, mopututonogo abe bomika-muko.

²¹ Imi Pɔɔ bikpɛ nɔ nokpikogi ambe namumuusogito.

²² Mʉmbanzw kapogi Mombukwono-dosu, mʉtʉw yi igbangi!

Malanata, isi yi be Mombukwono-dosu, doku!

²³ Iziyɔ ka Mombukwono-dosu Yeso iki pa imoti na ibunu.

²⁴ Namwɔpaga ibunu basi pisi ka matikanaga na Yeso-Kilisito. A beyɔ!

2 Bakolito

Likr̥m̥ka la mambwa

Bal̥wa wag̥g̥o n̥n̥o P̥l̥o ukpikilya ndi bakilisito ba Kolito n̥m̥. Ka bal̥wa yi n̥n̥o wa mambwa, ɸb̥kya ndi be a ndi na m̥sasa kḁnda kaundoku yi, luki limoti kagag̥e ndi bata. ɸb̥kya ndi g̥n̥i be b̥m̥m̥li bang̥o, iy̥i n̥o in-da kḁna kye b̥tikilyi bakilisito ba Yelusalema. Timotio n̥o a ndi kaaga ka Kolito, ko pisi, ɸkana ndi mongoni beyo ɸbili ka bakilisito a ndi mino k̥ beyo. Mongoni mi n̥m̥o keg̥e ndi manza. ɸkana ndi g̥n̥i be Bayuda bemoti-bemoti baga ndi ka Kolito, bap̥a m̥t̥e di no Mongoni Manza n̥m̥o P̥l̥o ɸp̥a ndi. Bayuda bi n̥b̥o b̥b̥kya ndi g̥n̥i be P̥l̥o keg̥e at̥t̥mbwa waling̥n̥e ka Kilisito. Timotio igoku ndi, at̥mb̥lyaga P̥l̥o, P̥l̥o alya ndi kumbu k̥g̥e.

Kinili, P̥l̥o ukpikilya k̥wa ndi, kḁt̥mb̥lyaga likr̥m̥ka li n̥l̥o a ndi ka tamanaga yi, na niyo agya ndi beyo kogonit̥g̥e kḁnda. P̥l̥o ab̥kya ndi ka bal̥wa yi n̥n̥o be a at̥t̥mbwa ka Kilisito. Luki limoti, beyo agyago mino ligubo kaki a di na bat̥ bag̥g̥o. Luki li n̥l̥o agyaga be bam̥yi ilu n̥l̥o. Itatanaga ndi g̥n̥i be bimatanagi na Bakolito ka ligubo. ɸb̥kya ndi bata be bidukulogi kḁm̥m̥la bang̥o aka ko bulya yib̥nika na ibu buti ka bakilisito ba Yelusalema. Omotiloku be a ndi na m̥sasa kaundoku, kye ubikyiku bat̥ bi n̥b̥o bakanosig̥e b̥nye likr̥m̥ka la ling̥n̥e. Kika kani P̥l̥o akp̥kpa ndi kab̥kya be a at̥t̥mbwa, a kye a ndi na m̥sasa be bambanz̥e bibi Mongoni Manza, biba g̥n̥i be Yeso ni Mombukwono-dosu.

Yigbananaga ya kitab̥e yi niyi:

Yuuso ka P̥l̥o, na akamisyo Kunzi ibiba
Ligubo ka bat̥t̥mbwa luga ka bakilisito
Kapa bengeni beyo Kilisito at̥pa ndi mino
Kabinika buti ka bat̥ ba yangya
P̥l̥o akab̥kya be a at̥t̥mbwa ka ling̥n̥e
Yuuso ya mulibo

Yuuso

1 Imi P̥l̥o, na at̥t̥mbwa ka Yeso-Kilisito pisi ka sipanani̥o ko Kunzi. Ibusu no mika-mama beyo ka Timotio b̥o tamukpikilyi bal̥wa yi n̥m̥, ibunu bat̥ ba Kanisa ko Kunzi ka Kolito na bat̥ basi ko Kunzi n̥b̥o ba ka iwili ya Akaya. ² Obosu Kunzi ib̥e na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito bamudukilyi iziyo na maziyo.

P̥l̥o akamigisya Kunzi ibiba

³ Tabibisini Kunzi, Abaki Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, Baba wa limbengi lo kumbu, atitumisogo mambengi bongbinga basi. ⁴ Atitumisogo mambengi ka b̥k̥e-k̥e kusu basi, kye pisi ko ngu niyo tinisono na iyu kotukyoku k̥ kaki, takwanani̥o g̥n̥i ibusu kḁgyilya bat̥ bag̥g̥o begyo. ⁵ A beyo, m̥d̥ng̥n̥i beyo talyago mino kumbu pa imoti na Kilisito ka yigyogyiso kaki dididi, iy̥i atitumisogo mambengi begyo. ⁶ Kika ni ibusu takaigyogyiso, a kye

mambengi amutumi, minisono na muhukuso. Kika ni batitumisini mambengi, a kye mambengi amutumi g̥n̥i ibunu kye mokibyi yigyogyiso yi niyo m̥d̥ng̥n̥i abe ibusu. ⁷ Kinili, tikaga bakitambya na ibunu kye tibagat̥ ambe m̥d̥ng̥n̥i beyo migyogyisogo mino pa imoti na ibusu, mambengi amutumogo begyo pa imoti na ibusu.

⁸ Bomika-mama, to bi kapa be wibonito b̥k̥e-k̥e dididi n̥b̥o tabangana ndi na ibu ka iwili ya Azia. B̥k̥e-k̥e bi a ndi bap̥e k̥g̥e, akitaga ngu kusu, takeg̥e ndi bata g̥t̥g̥e na m̥tamanagi be takwanan̥t̥ kaiko na ɸbili. ⁹ Ta ndi kaina abe batikulyini ngbanga be batimwi. Igyonosa ndi beyo kye takibumonito kubat̥, luki limoti, tig̥myi ko Kunzi n̥n̥o up-upisaga bambanz̥e ka bamb̥k̥e. ¹⁰ Kunzi n̥o at̥k̥laga ndi ka inguo ya kukwak̥ kwi nik̥o, at̥k̥laga aka bata. A beyo, ta na baya k̥ kaki be idukulagat̥ kat̥k̥laga aka. ¹¹ Ibusu g̥n̥i makat̥b̥nika pisi ka mal̥mba. Kunzi ɸkanat̥ mal̥mba ka bat̥ b̥dingi

nibɔ bakatilumbilya, atidukilya bɛbɛngɔ. Kɛwɛ wa gɔ wa, batɛ budingi babibisatɛ ndeke ko bulya kusu.

Pɔɔ kɛgɛ bata na ligɛndɛ ka Kolito

¹² Ibiba kusu ni bɛdemɛ ba mambɛngi kusu, tigyaga ndi ko misa ka batɛ basi, kɛgɛ yi, luga kunu na limbɛngi la kisiso ni takegɛ na bokoli, mɛdɔngɔni bɛyɔ Kunzi apago mino. Yigyaga yi niyɔ kotukyokugɛ ndi ka yimibo ka bomikya bambanzɛ, luki limoti a ndi iziyɔ ko Kunzi. ¹³⁻¹⁴ A bɛyɔ, ka babalɛwɛ kusu, tamukpikilyaga ndi makpɛmɛka mi nimɔ aka mɔ makwanana katangɛlaga na kotombisyo. Nakaina abɛ motombisyo atɛ ndeke binza likpɛmɛka li nɛli, kye mbiya yi nimɛ, makanotombisigyɛ mbeyi. Likpɛmɛka li a bɛ tibibaga ndeke na ibunu mabɔɔ ka lisyɛ li nilɔ Yeso, Mombukwono-dosu igoku ndeke mino.

¹⁵ Kabyɛnɛnɛ na mɛtamanagi mi nimɔ, na ndi mbeyi na mɛsasa kaɛnda kamundoku ku kunu kɛ kye minisoni na bɛbɛngɔ ka nganga ya yiba. ¹⁶ Na ndi na mɛtamanagi kabɛyɛ pisi ku kunu kɛ, kumbuso yi nadwɛ ka Makedonia. Ngbingo kami wakigoku kɛ bɛyɔ, nobyeku bata pisi ku kunu iba mɛpɔgɔtɔ mukumbo nimɔ abinika buti kami ka ligɛndɛ la Yudea. ¹⁷ Tamanaga yi niyi epupa ndi ka limbɛngi aka? Ikani, wa nosisilyago mino kagya luki, nagyaga yimibo ya limbanzɛ? Nakwanana kabikya bɛ «iyo» ikani «kali» ko ngbinga bemoti?

¹⁸ Kunzi a demɛ, likpɛmɛka nilɔ tamɛbikyaga ndi kɛgɛ ndi na mambɛngi maba. ¹⁹ Silivanɔ, Timotio na imi tamɛbikyaga ndi mongoni ka Yeso-Kilisito, Miko Kunzi. Yeso kabikyagigɛ likpɛmɛka na mambɛngi maba. Luki limoti, iyi ni «Iyo» ninɔ otukyoku ko Kunzi. ²⁰ A bɛyɔ, Kunzi utulyosa ndi bagɛmɛ basi nibɔ ɛwanyaga ndi pisi ka Yeso. Kinili, pisi ka Yeso, takwanana kabikya bɛ «A asi bɛyɔ aka yɔ» kabibiso Kunzi. ²¹ Kunzi nɔ atipiko ibusu na ibunu ka baya pisi ka Kilisito. Iyi mombukwana-daki yi nɔ atipɛnaga. ²² Atibisa ndi na ida yimoti bɛnɛ kowonisila bɛ ta batɛ kaki. Atitumisa na Limbɛngi-Lotu abɛ luki la mambwa ka makpɛmɛka mi nimɔ atiwanyaga.

²³ Kunzi nɔ a demɛ kami, kika ni nakabikya bɔngɔ, nokwi. Nakigagɛ ndi bata ka Kolito kɛ kye nakamulisoni kumbu. ²⁴ Ligubo kusu kɛgɛ kaiko bangama kɛgɛ wa baya kunu kye baya kunu a kɛwɛ ya kamaga. Luki limoti, takapa kamatikana na ibunu ka ligubo kye miki na magyaga.

2 Kinili, nakinagɛ ndi bata binza kaɛnda kamundoku kye nakamulyisoni kumbu. ² Nakamulyisa kumbu, wani nɔ togwa kɛwɛ na iyi magyaga? Kikigɛ mbeyi asi mɛtɛ yi ninɔ aka nɔ nalyisi kumbu?

³ Namukpikilya ndi balɛwɛ bɛyɔ † kye ngbingo yi ninɔ nosilo mino ku kunu kɛ, makelyisonitɔgɛ kumbu

† Pɔɔ akanzina wanɛ ko bulya balɛwɛ bemoti ninɔ ukpikilya ndi Bakolito, kɛgɛ 1Bakolito.

ibunu nibɔ makwanana ndi kegwisɔ magyaga. Nakai-ba binza bɛ magyaga kami a nimɔ kunu basi. ⁴ Namukpikilya ndi balɛwɛ yi ninɔ ni nanalya kumbu kɛgɛ, limbɛngi ekondikonogini bisulɛ-sulɛ, bomomiso-miso betumini bidɛ ko miso. Nakamukpikilyagɛ ndi kye lyoni kumbu, luki limoti, a ndi kowonisila sipananisɔ sidingi nisɔ na nosu kɛgɛ kunu.

Kapilya mɛtɛ ninɔ ogyi bɛnyɛ

⁵ Kika ni mɛmbanzɛ ogyini likpɛmɛka lilyisisa kumbu, kegilyigɛ imi, luki limoti amugyilyi ibunu basi. Nakakya kɛwɛ bɔngɔ, nabikya ambe agyilyi bemoti-bemoti luga kunu. ⁶ Mɛtɛ yi ninɔ amalyi kɛwɛ ka azabɛ yi ninɔ aka nɔ batɛ budingi bapɛ bi. ⁷ Mbiya wanɛ, okwononi kapilya mɛtɛ yi ninɔ na katumisa limbɛngi kye kolyonitɔgɛ kɛwɛ kumbu kɛgɛ wa adikago mino. ⁸ Kinili, nakamɛkɛngɛ ambe muwonisiloni mɛtɛ yi ninɔ sipananisɔ. ⁹ A bɛyɔ, wa namukpikilya ndi mino balɛwɛ yi ninɔ, namɛkingila ndi bɛkingila kye nibi ikani mɛmɛkanagatɛ ka makpɛmɛka masi. ¹⁰ Ngbingo yi ninɔ mapilyi mino mɛmbanzɛ, imi napilyini gɔni. Kika ni nopilyini ka masi nimɔ nokwononi mino kapilya, nagyaga bɛyɔ ko bulya kunu ko misa ka Kilisito, ¹¹ kye Abili katindungulyogonitɔ. A bɛyɔ, tibagatɛ bokoli kaki bayasi.

Pɔɔ a limbɛngi bidɛ ka mugɛ ma Tolowasi

¹² Ngbingo yi ninɔ nosila ndi mino ka Tolowasi kabikyaga Mongoni Manza ka Kilisito, Mombukwono-dosu eukwilya ndi mupumi bikpo kagya ligubo kɛ bɛyɔ. ¹³ Luki limoti, na ndi limbɛngi bidɛ kye nakatakanyagɛ ndi mika-mama bɛyɔ ka Tito. Kinili, tasanana ndi na batɛ ba Tolowasi, naga ka Makedonia.

Yeso-Kilisito nɔ apɔga ibiba

¹⁴ Kunzi avi ibiba, kye atimakyaga masyɛ masi ka mɛdɔngɔ ma ibiba ka botutungyo nimɔ Kilisito atikpokyonisigo mino. Ativa ibusu kokpokyonisigo mongoni ka Kilisito ka bapa bayasi, mɛdɔngɔni bɛyɔ sɛ yanza ohumago mino. ¹⁵ A bɛyɔ, ta abɛ sɛ yanza ka Kilisito kambwa ko Kunzi. Sɛ yi niyɔ a ka batɛ nibɔ binisononi na muhukuso na gɛtɛgɛ ka nibɔ bobungogo. ¹⁶ Ka batɛ nibɔ bobungogo, a sɛ ya kukwakɛ, niyɔ atikaga ka kukwakɛ. Luki limoti, ka nibɔ binisono na muhukuso, a sɛ ya ɔbili, niyɔ apɔga ɔbili. Wani sɛ kɛwɛ nɔ okwononi ka inguo ya ligubo li nilɔ? ¹⁷ Takegɛ ibusu abɛ batɛ budingi nibɔ bagyaga bokoli ka likpɛmɛka ko Kunzi. Luki limoti, tabikyaga likpɛmɛka ko Kunzi ka bungbingbili, kye iyi nɔ atitikoku ndi mɛdɔngɔni abɛ bagya-ligubo ka Kilisito.

Bagya-ligubo ba agume wambiya

3 Likpamuka li nilo a se kewa kowonisila be top-ungini bata kaibiba ni ibusu bamombukwono-dosu bi? Tokwononi se kewa kamuwonisilo ikani kamukunga babalawa kusu ba ligubo mufongoni beyo batu bagogo bagyago mino? ² Balawa kusu ni ibunu aka, ikpikaga ka mambengi kusu. Batu basi bakwanana kotombisyo na katangulaga. ³ A beyo, a bing-banganya be ma balawa yi nino Kilisito akpikaga ndi, ibusu kewa bo tamudukulyoku na iyi. Balawa yi nino kikipikagagu ndi na mafuku, luki limoti pisi ka Limbengi ko Kunzi nino a na obili. Kikipikagagu ndi goni kugu wa miza wa litalu †, luki limoti ka mambengi ka bambanzu.

⁴ Takanzina beyo kabyenene na yiguma kusu ko Kunzi pisi ka Kilisito. ⁵ Kegu bekye takwanana kagya luki no ngu kusu bamombukwono-dosu bi, luki limoti ngu kusu otukyogoku ko Kunzi. ⁶ Iyi no atipá ngu kaiko bagya-ligubo ba agume wambiya. Agume yi nino kegu pisi ka Mutu, luki limoti ka Limbengi-Lotu. Mutu atikaga ka kukwaku, Limbengi-Lotu apa ilu obili.

⁷ Mutu nimo apaga kukwaku ikpikaga ndi kugu wa miza wa litalu, ibiba ko Kunzi anze ndi ko ngbingo yi nino. Miso ka Musa obuba ndi biwenge-wenge ko ngbinga mukede aka. Gutugu beyo, bomikya Bezaleli bakakwananigu ndi bata kanda †† ko bulya ibiba yi niyo. ⁸ Kika ni a beyo, budingi ba ibiba ya ligubo la Limbengi-Lotu iko se kewa ndeke buni? ⁹ Kika kani ligubo limakya ka mungimbo inisononi ndi na ibiba, ika kewa liki ka nilo la kuitisa bambanzu bongbingbili ko misa ko Kunzi? ¹⁰ Takwanana kabikya be ibiba yi niyo a mbiya wanu kegu no kingyoso na niyo yandeli, kye niyo yambiya yi nimo okitogi byi. ¹¹ A beyo, kika kani makpamuka mi nimo kolipyogigu a ndi na ibiba, ika kewa liki ka nimo asyesyege!

¹² Tiguma ko Kunzi pisi ka mutamanagi mi nimo. ¹³ Takegu ibusu abe Musa nino itikya ndi miso na kitambala kye bomikya Bezaleli bakinonitogu mulibo ma ibiba niyo anze ndi ko ngbinga mukede aka. ¹⁴ Luki limoti, bakotombisoyagu ndi. A beyo, kadwe gutugu na lisyu li nili, niyo bomikya Bezaleli batangulaga mobiso ka Agume Wandeli, kitambala yi niyo a na ibu asi itikyo aka. Kitambala yi niyo akwanana kakulikana ka mutu yi nino aka no bomotikononi na Kilisito. ¹⁵ Kadwe na lisyu li nili, bongbinga basi wa batangulaga mino mobiso ka Musa, yimibo kabu ikaga yitikya aka na kitambala yi niyo. ¹⁶ Luki limoti, mambanzu kamigilyoku Mombukwono-dosu, kitambala yi niyo atakya. ¹⁷ Mombukwono-dosu yi nino ni Limbengi-Lotu. Pa niyo Limbengi ka Mombukwono-dosu a mino, kulikanaga a wa. ¹⁸ Ibusu

† Pɔb akanzina ko bulya mutu ka Musa. Wanda goni Pupo 24:12; Yelemia 31:33; Ezekieli 11:19; 36:26. †† 3:7 Wanda ko Pupo 34:29.

basi nibo takegu bata na kitambala ko miso, ibiba ka Mombukwono-dosu akanze kugu kusu mufongoni abe ka nelaga. Ta kewa buikono ka likingyosi ka Mombukwono-dosu, ibiba kusu anidukulogo kambwa aka. Niyo a ligubo la Limbengi ka Mombukwono-dosu.

Izangiya kuso wa bambike baya tukutu

4 Kunzi atikwilya ndi kumbu, atipá ligubo li nili, kinili takakwananigu bata kaiga kumbuso.

² Tosoni bodikidi na makpamuka mo suni, takegu na bokoli na takogomonyonogigu likpamuka ko Kunzi. Luki limoti, tumibisaga bambanzu likpamuka la lingunu bongbanganya, kye mutu yikaka-yikaka ibi ka limbengi kaki be ta batu bongbingbili kambwa ko Kunzi. ³ Kika ni Mongoni Manza nimo takabikyaga a na bukpeki-kpeki kotombisyo, a na bukpeki-kpeki asi ka batu nibo aka bo bakabye pisi yibungogo. ⁴ Ibu bagegu kabiniyana kye Abili nino a kunzi wa obili yi nimo ukundumosoni yimibo. Upiyasa miso bipi kye bakinonito bongbanganya ba Mongoni Manza ma ibiba ka Kilisito nino a likingyosi ko Kunzi. ⁵ A beyo, takabikyagigu mongoni kusu ka bamombukwono-dosu, luki limoti nimo ka Mombukwono-dosu, Yeso-Kilisito. Ibusu yipepe, tiitoni kewa bosunzu kunu ko bulya kaki. ⁶ Kunzi abikya ndi be: «Bongbanganya anzi ko biti †.» Iyi goni no odoku ndi na bongbanganya ka mambengi kusu, kye atiwonisili ibiba kaki niyo anzege ko misa ka Kilisito.

⁷ Luki limoti, ibusu bi nibo ta na izangiya yi niyo ta abe bambike baya tukutu, kye bambanzu bibi binza be ngu yimbanga yi niyo kotukyokugu ku kusu, luki limoti ko Kunzi. ⁸ Tikaga ka bukpeki-kpeki bongbinga basi, luki limoti tokibyaga wa aka wa. Bikaga katiyongo, luki limoti tigwiga mambengi aka. ⁹ Batigyogisogo, luki limoti Kunzi katisagigu. Batibemyagatu bingomungomu, luki limoti bakatimwogigu. ¹⁰ Tabinikaga bongbinga basi kukwaku ka Yeso ka nzuyi kusu, kye obili kaki inisonito goni ka nzuyi kusu. ¹¹ Ta na obili, luki limoti, kukwaku ikaga katizaza aka ko bulya ka Yeso, kye obili kaki inisoni goni ka nzuyi kusu niyo ya litombu. ¹² Kinili, kukwaku akagya ligubo kuso kusu, luki limoti, obili anagya iyi kuso kunu.

¹³ Ikpikaga ka Mobiso be: «Nobinikononi, kinili nanzina †† ndi.» Ibusu ta goni na baya yi niyo aka yo, kinili takanzina. ¹⁴ Takaiba ambe Kunzi nino apupisa ndi Mombukwono-dosu Yeso ka mbuku, atipupisa ndeke ibusu begyog pa imoti na Yeso, atibisa ibusu na ibunu buwobi na iyi. ¹⁵ A beyo, takokibya masi mi nimo ko bulya bunza kunu kye bubanga ko Kunzi odukoni kuge be kugu ka bambanzu budingi, iba bamigisilyi Kunzi ibiba yidingi ko bulya ibiba kaki.

‡ 4:6 Wanda ka Mupanganagi 1:3. †† 4:13 Wanda ka Mambu 116:10.

Baya yo apága ɔbili wa benze na benze

¹⁶ Kinili, takegeɛ kadikaga. Kika gɛtɛgeɛ ni nzɛyi kusu akainda pɛtikana, ɔbili kusu wa limbengi itaga wambiya masye masi. ¹⁷ A beyo, yigyogyisa niyo ta na iyu mbiya wanɛ kegeɛ yarɛ, na a ko ngbinga mukede aka tokokingyoso na ibiba niyo ika ndeke ya benze na benze. Yigyogyisa yi niyo, iyu yo akatibungusilyaga ibiba ya niyo. ¹⁸ Ibusu, takegeɛ kakisa nilɔ bakwanana kaina, luki limoti, nilɔ bakakwananigɛ kaina. A beyo, nilɔ inisonogo, kolipyogigɛ, luki limoti, nilɔ kinisonogigɛ a la benze na benze.

5 A beyo, nzɛyi kusu niyo ta na iyu kɛnɛ ka litɔmbɛ a abe ngbangba. Takaiba ambe, kapɛtikana gɛtɛgeɛ, ta na ndabɛ ya benze na benze niyo Kunzi atibungusilyaga kɛgeɛ wa lisyɛ. Ndabɛ yi niyo kipikageɛ na bambanzɛ, luki limoti na iyi bikɛ. ² Mbiya-mbiya wanɛ, takaigomisogo, ta na mɛsasa kɛgeɛ kaimokisya kɛgeɛ wa nzɛyi yi niyo ta na iyu kutuko kwagɔɔ. Kutuko kwi nikwo ni ndabɛ kusu niyo ya kɛgeɛ wa lisyɛ. ³ Takimokisyo yi, takikigɛ ndeke bondumbu. ⁴ A beyo, ngbingo yi ninɔ ta mbeɛi bata mino ka ngbangba yi niyina aka yi, takaigama mɛɔngɔni abe ta kika na likumbogi liti. Kɛgeɛ be takapa kaasanana na nzɛyi ya litɔmbɛ, luki limoti, takapa kaimokisya nzɛyi ya kɛgeɛ wa lisyɛ kye ɔbili ohumi kukwakɛ. ⁵ Kunzi nɔ atibungusiyaga ndi ko bulya ɔbili yi ninɔ, atipá mbeɛi ndi Limbengi-Lotu ka makɛmɛka mi nimɔ atiwanyaga ndi.

⁶ Kinili, takegeɛ mino na kɛbangakɛ bongbinga basi. Takaiba be takika na nzɛyi ya litɔmbɛ, ta byi na Mombukwono-dosu, ⁷ kye takakpakyana pisi ka baya ni kɛgeɛ pisi ka nilɔ takaina. ⁸ A beyo, takegeɛ butumo na kɛbangakɛ, ta na mɛsasa kaasanana na nzɛyi yi niyo, tinda kaiko buwobi na Mombukwono-dosu. ⁹ Luki limoti, gɛtɛgeɛ takika na nzɛyi yi niyi ikani takasanana na iyu, likɛmɛka la izangiya ni kabosilo yi. ¹⁰ A beyo, ibusu basi tikatɛ ndeke ko ngbongu kambwa ka Kilisito, mɛtɛ yikaka-yikaka inisono na mukalya kabyenene na yigya kaki yanza ikani yanye ngbingo yi ninɔ a ndi mino ka litɔmbɛ.

Kaɛkanana no Kunzi pisi ka Kilisito

¹¹ Tibagatɛ isi yibanga Mombukwono-dosu, kinili tagyaga kekele be batɛ bagɔɔ bamibito gɔni. Kunzi atimiba binza, na na mɛtamanagi be matimibagatɛ gɔni binza ka mambengi kunu. ¹² Takegeɛ kaibiba kambwa kunu, luki limoti, takamuwonisilo pisi kaika na bugindo ko bulya kusu. Kinili, makwanana kɛwa kausikisyo batɛ niɔ bikaga na bugindo ka makɛmɛka nimɔ inisonogo ni kɛgeɛ nimɔ ikaga ka mambengi. ¹³ Kika kani tinisaga abe batɛ bobikyatɛ, a ko bulya ko Kunzi. Luki limoti, kika kani ta bamɛ ngbingbili, a ko bulya kunu. ¹⁴ Takpakyana kusi wa sipananiɔ ka Kilisito,

ibusu bi niɔ tibaga binza ambe mɛtɛ bemoti nɔ ukwilyaga ndi batɛ basi. Kinili, ibusu basi tamatikana na ibɛ ko pisi ya kukwakɛ kaki. ¹⁵ Okwa ndi ko bulya ka batɛ basi, kye batɛ bi niɔ ba na ɔbili, ɔbili kabɛ kikonitɔgeɛ bata ko bulya kabɛ bikɛ. Luki limoti, iki kɛwa ko bulya ka ninɔ okwa ndi, opupo ka mbɛka ko bulya kabɛ.

¹⁶ Kinili, katɛkya mbiya wanɛ, takegeɛ bata kamina mɛmbanzɛ abe mɛmbanzɛ wa nzɛyi ya litɔmbɛ. Kiko gɛtɛgeɛ ni tamiba ndi Kilisito abe mɛmbanzɛ wa nzɛyi ya litɔmbɛ, mbiya yi nimɛ, kɛgeɛ bata beyo. ¹⁷ Mɛmbanzɛ kiko kɛɔ ka Kilisito, a kɛwa mɛtɛ wambiya. Likɛmɛka landeli kɛgeɛ bata, a kɛwa nilɔ lambiya aka. ¹⁸ Masi mi nima atɛkya ko Kunzi, atipá kaiko na yɛkanana na iyi pisi ka Kilisito. Atipá gɔni ligubo kaɛbikyaga batɛ bagɔɔ kaiko kaɛkanana na iyi. ¹⁹ A beyo, Kunzi agya ndi be batɛ basi biki kaɛkanana na iyi pisi ka Kilisito ni kɛgeɛ bata kanda bɛnye ka bambanzɛ. Atipá kɛwa ligubo kabikyaga mongoni ma yɛkanana yi niyo.

²⁰ Ibusu kɛwa bɔ tamalyaga likɛmɛka ka Kilisito, a kɛwa abe Kunzi bikɛ nɔ akamɛmaka pisi ku kusu. Ko lino ka Kilisito, takaitatanaga na ibunu ambe hukonononi no Kunzi. ²¹ Kilisito kɛgeɛ ndi na bɛnye, Kunzi abinikisa ndi bɛnye kusu, kye pisi ka Kilisito titi kɛwa batɛ bongbingbili ko misa ko Kunzi.

6 Kinili, ibusu niɔ takagya ligubo pa imoti no Kunzi, takaitatanaga na ibunu ambe: iziyo niyo minisana na iyu, kogonitɔgeɛ payaya. ² A beyo, Kunzi abikya ndi be:

«Ko ngbingo ninɔ okwononi, nɛmɛkanatɛ ndi.

Ka lisyɛ la muhukuso, nusingyatɛ ndi. †»

Iyo, mbiya wanɛ, a ngbingo ninɔ okwononi, mbiya wanɛ a lisyɛ la muhukuso.

³ Takapagigɛ be mɛmbanzɛ ogwi no lino kusu gɛtɛgeɛ ko pisi yimoti aka, kye ligubo kusu kinisonitɔgeɛ payaya. ⁴ Luki limoti, takisaga kowonisilo bongbinga basi ambe ta bagya-ligubo ba lingɛnɛ ko Kunzi. Tokibyaga yigyogyiso kɛgeɛ, yangya, bɛkɛki-kɛki, ⁵ batibɛmagatɛ ndi, batimakya ka bɔbɔ, bɛkpamyɛ bambanzɛ kativikimyanaga, batigyisigaga ndi ligubo lapɛ, takikogigɛ ndi no ngbingo wa tɔtɔ, gɛtɛgeɛ luki lilya aka. ⁶ ɔbili kusu akowonisila be ta bagya-ligubo ko Kunzi pisi kaika limbengi bingɔ, kaika na yimibo, kaika limbengi linda, kaika na yigya yanza, kaika pa imoti na Limbengi-Lotu, kaika na sipananiɔ sa lingɛnɛ, ⁷ kapá mɛtɛ ma lingɛnɛ, pisi ko ngu ko Kunzi. Makɛmɛka ma lɛnga kusu kaibuulyogo na kabɛmana na imu ni kagya bungbingbili ko misa ko Kunzi. ⁸ Bambanzɛ batibisagatɛ yagɔɔ batimina payaya, batitɛmbwagatɛ yagɔɔ batibanga. Bativagatɛ abe batɛ ba bɔngɔ, luki limoti, tabikyaga ibusu lingɛnɛ aka. ⁹ Batigyaga abe

† 6:2 Wanda ka Isaya 49:8.

bakatimibogigε, luki limoti, batimibaga binza. Batimi-naga abε takika kokwogo, luki limoti, ta mbeyi barεrε aka. Batigyogiyisagatε, luki limoti, bakatimwεgigε.

¹⁰ Batilyisagatε kumbu, luki limoti, tikaga ibusu bong-binga basi ka magyagya aka. Batiminaga abε batε ba yangya, luki limoti, tungomikosagatε batε budingi. Batiminaga abε batandi, luki limoti, ta na makrεmεka masi.

¹¹ Ibunu, bava-kukusu Bakolito, tamuhukwilyi mambengi bingbanganya, tamεbikya makrεmεka masi.

¹² Tamuwonisilo bi ibunu sipananisε, luki limoti, ibunu bε makatiwonisilyigε bi ibusu sipananisε. ¹³ Mbiya yi nimε, nakamenzinilya beyε baba εnzinilyaga mino bomikaki, tihukwilyoni mambengi.

Makomotikononitεgε na batε nibε bakanoboilyigε

¹⁴ Makomotikononitεgε na batε nibε bakanobiniky-onigε. A beyε, yεkanana tino yε akwanana kaiko luga wa bungbingbili na bεnyε? Luga wa bεngbanganya no biti? ¹⁵ Kilisito akwananatε kaεkanana na Abili? Ikani mεtε ninε obinikyononi, akwananatε kaεkanana na ninε konobinikyonigε? ¹⁶ Bokunzi bakwananatε kaiko ka Ndabε ko Kunzi? Ibusu ta Ndabε ko Kunzi ninε a na εbili bεgεyε iyi mombukwana-daki yi abikya ndi mino bε:

«Tika ndεke na ibε,
nakpakyana ndεke pa imoti na ibε.
Nika ndεke Kunzi kabε,
ibε bika ndεke livananza kami.»

¹⁷ Kinili Kunzi akabikya bε:

«Puponi luga kabε, wosonononi na ibε.
Makovilonitεgε luki lanyε,
imi, namεtilyatε.»

¹⁸ Mombukwono-dosu ninε wo ngu-kεgbe abikya ndi bata bε:

«Nika ndεke Obonu,
mika kεwa bomikami.» †

7 Ibunu bawai aaa, yεki Kunzi atiponi ndi bagεme bi niba, tingumosini ka masi nimε akwanana kapεta nzεyi ikani limbengi kusu. Tagya kekele kaiko lingεnε botu, na kabanga Kunzi.

Pεbε akogwa magyagya

² Tihukwilyoni mambengi! Takagyogiyisagε ndi mεmbanzε gεtεgε bemoti aka, ikani kabungusaga ka baya, ikani kagyisiso ligubo ka ibu. ³ Nakegε kanzina beyε kamεmakya ka mεkεmbε. A beyε, namεbikyatε ndi bε: Ta bongbinga basi pa imoti na ibunu, iki kani ta bubisi gεtεgε ni tokwini aka. ⁴ Nibεsalaga kεgbe na ibunu, nikaga na bugindo kεgbe ko bulya kunu. Kεsε

wa yigyogyiso kusu yasi, nakadikagigε, nikaga mutumo na magyagya bidε.

⁵ A beyε, wa toсила ndi mino ka Makedonia, takimumbisagε ndi gεtεgε iki aka. Tabangana ndi na bεkpekε-kpekε dididi: bambanzε ba ndi katisooniso, totuma kεwa ndi na ombombo bidε. ⁶ Luki limoti, Kunzi ninε otumisaga mambengi ka batε nibε bikaga ko kumbu, atitumisa ndi wa Tito osiloku ndi mino. ⁷ Kεgε asi yinanana kusu aka na Tito yε atitumisa ndi mambengi, luki limoti, a kye matumisatε ndi gεni iyi limbengi. Atitεmbεlyagatε ndi beyε ma ndi mino na mεsasa kemina bata, beyε ma ndi mino kalya kumbu na beyε mipa ndi mino ko bulya kami. Nibε lasi, εpα ndi bata magyagya kεgbe.

⁸ Gεtεgε balεwa kami kamulyisa ndi kumbu, nakegε imi no kumbu. A beyε, nalyatε ndi kumbu wa niba ndi mino bε balεwa yi ninε amulyisatε ndi mino kumbu.

⁹ Mbiya yi nimε na ka magyagya, kεgε bεkyε malya ndi kumbu, luki limoti, kye kumbu yi niyε oyikasatε ndi εbili kunu. Kunzi nε abailya ndi kumbu yi niyε. Takamεgyilyagε ndi bεnyε gεtεgε bumoti aka. ¹⁰ A beyε, kumbu yi niyε Kunzi abailyaga, ayikosaga εbili, atika ka muhukuso. Inguo yo kumbu yi niyε a iyu yanza. Luki limoti, kumbu ya εbili yi nimε kayikosogigε mεmbanzε, atikaga iyu ka kukwakε. ¹¹ Kumbu kunu abosilatε ndi Kunzi, winoni kεwa masεbε mi nimε amεbεkεtilya ndi: Ma kεwa ndi bopoli-poli kaigyigyilya, kakεnga mεpilya, nεkε kamεdika bidε ka likrεmεka lanyε, kaika na kεbangakε, kaika na mεsasa kemina bata, kaika bakipα ku kami, kaika bakitεlya kakisa nibε okwononi. Mowonisila ndi ka bopisi bayasi bε makegε ndi na bεnyε ko pisi gεtεgε yimoti aka.

¹² Kika ni namukpikilya ndi, kεgε ko bulya ka mεtε yi ninε agya ndi bεnyε ikani ninε bagyilya ndi bεnyε. Luki limoti, a ndi kye yigyigyilya na kekele ko bulya kusu inisoni bingbanganya ko misa ko Kunzi. ¹³ Kinili, yigyia kunu atitumisa ndi mambengi.

Kεgε asi niyε aka yε, luki limoti, togwatε ndi gεni magyagya kεgbe kamina Tito bisamε-samε kaina beyε ibunu basi madudulisa ndi mino limbengi. ¹⁴ Kika kani nibibatε ndi mino ko bulya kunu ko misa kaki, makepαgε ndi suni. Mεdngεni beyε tamεbikyaga ndi mino likrεmεka la lingεnε bongbinga basi, a mεdngεni bεgεyε ibiba kusu inisana ndi mino ya lingεnε ko misa ka Tito. ¹⁵ Sipananisε kaki kεgε kunu akaidukulaga aka, niyε akatamanaga beyε ma ndi mina basi bakitεlya kamεkana, na beyε matilya ndi mino na ibiba kεgbe na kεbangakε. ¹⁶ Nakogwa magyagya kye na wakitambya na ibunu ka makrεmεka masi.

† 6:16-18 Wanda ka Balawi 26:12; Ezeieli 37:27; Isaya 52:11; Yelemia 31:9; Ezeieli 20:34; 2 Samueli 7:14; Isaya 43:6.

Kausingyo bengenji na limbengi lanza

8 Bomika-mama, takapa kamumibiso beyo Kunzi oduka ndi mino iziyu ka Makanisa ma Makedonia. ² Bakilisito ba ndi kaigyogyisa kegbe, luki limoti, ba ndi butuma na magyagya aka, banapapa ni bakegeu na mulibo, guregeu beyo ba ndi mino bakangya kegbe ya. ³ Ninaga ndi no miso beyo bapaga ndi mino makrumeka. Bapaga ndi na limbengi lanza nimu bika-ga ndi na imu, banapaga guregeu kakitaga aka. ⁴ Bitatanaga ndi na ibusu kegbe be busingyito goni ibe bakilisito ba Yelusalema. ⁵ Bagya ndi makrumeka makru kakitaga nimu ta ndi na mutamanagi mi. Bipaga ndi mbeyi ibe bikpe ka Mombukwono-dosu, pisi ka sipananiyo ko Kunzi, bipaga goni ko bulya kusu. ⁶ Kinili, titatanaga ndi na Tito ambe omosisito ligubo nilo apanga ndi la bangyo ko bulya ka bakilisito ba Yelusalema. ⁷ Ma na makrumeka masi bikede-kede: ma na baya, menzina, yimibo, kekele ka masi na sipananiyo niso mikaga nosu kegeu kusu. Kinili, kabyenene na makrumeka mi nima, okwononi neki goni kaiko batu ba sipasu.

⁸ Nakegu kamupa mutuu. Luki limoti, nakamutumbulyaga beyo batu bagogo bagyaga mino kekele, nakapa kotombisyo ikani sipananiyo kunu a sa lingenu. ⁹ A beyo, mibagatu iziyu ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito. Iyi ninu a ndi mutuu wa mukumbo, igya mutuu wa yangya ko bulya kunu, kye miki kewa batu ba mukumbo pisi ka yangya kaki.

¹⁰ Kabyenene na likrumeka li nili, mutamanagi kami nima: o bi binza komosisya ligubo la bangyo li nilo mopungi bi ka syangasu niso okitogi bi. Ka syangasu si niso, ibunu, makegeu nduku batu ba mambwa asi kapaga aka, luki limoti, ma nduku goni batu ba mambwa bakitulya kagya yi. ¹¹ Mbiya-mbiya yi nimu, mosisyoni neki ligubo li nilo. Wikoni bakitulya komosisya mudoogoni beyo ma ndi mino bakitulya wa mapanga ndi mino, kabyenene na makrumeka nimu ma na imu. ¹² A beyo, mumbanzu kika na musasa mupa luki, Kunzi abailaga kapaga luki nilo wa nolu, ni kegeu nilo wakegeu na ilu.

¹³ Mutamanagi kami, kegeu kamamakya ka yangya ko bulya yibinika buti ka batu bagogo, luki limoti, okwononi kaiko mudoogoni. ¹⁴ Mbiya-mbiya yi nimu, makika na makrumeka makru, makwanana goni kausingyo na imu batu bagogo nibo ba ka yangya. Lisye lagogo, bakinisono na mukumbo, bakwananatu goni kausingyo ni mingyini ka yangya. Kewa wa go wa, mika kewa mudoogoni. ¹⁵ A beyo Mubiso o mino kabikya be:

«Mutuu yi ninu atupa ndi yakru, kegeu ndi na iyu yidingi kakitaga,

na ninu atupa ndi yikede, kazangagu ndi luki.» †

Tito ogoni na bawai-daki ka Kolito

¹⁶ Kunzi avi ibiba beyo apa ndi mino Tito limbengi lanza kamusingya abe ibusu goni. ¹⁷ Tito atimukanatu ndi, na bata, a ndi wakitulya kaaga ku kunu bigala-gala.

¹⁸ Takatika na momosu bemoti ninu lino kaki ava ndi ibiba ka Makanisa masi, ko bulya Mongoni Manza nimu abikyaga ndi. ¹⁹ Na bata, Makanisa mu atwa ndi be tisungyi na ibe ka ligubo lanza li nili. Tabinika ligubo li nilo, ko bulya ibiba ka Mombukwono-dosu bikpe, na kowonisilo musasa kusu kausingya batu bagogo.

²⁰ Batipa ndi buyi bakru. Takegeu ndi kapa be lino kusu apatikani ko bulya buyi bi nibo. ²¹ Takegeu kakisa kagya na kekele yasi niyo a yanza ko misa ko Kunzi aka, luki limoti, ko misa ka bambanzu goni.

²² Takatika momosu wagogo pa imoti na ibe ninu tandilya ndi bindi, tina ndi ambe a na limbengi lanza. Mbiya yi nimu, a kewa na kekele kegeu kye a wakibusala na ibunu. ²³ Tito, a wai-dami, tagyaga na iyi ligubo ko bulya kunu. Bomomosu bagogo nibo bokpokyoni na ibe, ba batutambwa nibo Makanisa utiki. Bagyaga ligubo ko bulya ibiba ka Kilisito. ²⁴ Uwonisiloni sipananiyo, iba Makanisa ibito be takibibagigu payaya ko bulya kunu.

Kausingya batu bagogo

9 Kegeu na izangiya kamukpikilyo ko bulya makrumeka nimu musingyaga ndi na imu bakilisito ba Yelusalema. ² A beyo, nibagatu be ma na limbengi lanza, na ndi na bugindo ko bulya kunu kambwa ka batu ba Makedonia, nanabikya be: «Kakya ka syangasu niso aka so okitogi bi, Bakilisito ba iwili ya Akaya, bikaga bakitulya kosingyo.» Yigya kunu ya kekele, uzuzukisoni batu budingi luga kabu.

³ Nakamutikilya Tito na bomomosu bagogo, iba bugindo bi nibo tikaga na ibu ko bulya kunu, kinisononitoge payaya. Kinili, wikoni bakitulya beyo namubikya ndi mino. ⁴ Nakabanga kye takodoku na batu ba Makedonia ni takamutokonyigu bakitulya, nogwatu suni, luki limoti niyo kunu ika kewa yikitanaga. ⁵ Kinili, nini bi binza kautika bomomosu bi niba be baga ni ibe kambwa, bumumelaga bangyo nibo mubanyaga ndi. Mubisa kewa wa, nilo akowonisilo be mapaga na limbengi limoti ni kegeu pisi ko bou.

⁶ Wiboni binza: ninu akunaga yikede, obuulyaga yikede goni. Ninu akunaga yakru, obuulyaga yakru goni. ⁷ Okwononi neki mutuu wasi api mudoogoni beyo opo mino, ni kegeu na limbengi likandikanaga ikani kapaga ka mapuru. A beyo, Kunzi apaga mutuu yi ninu apaga na magyagya. ⁸ Kunzi a na ngu kamudukilyo bubunga dididi, kye masye masi, miki na makrumeka masi nimu okwononi, na bata, mika na nimu mak-

† 8:15 Wanda ko Pupo 16:18.

wanana na imu kosingyo mogubo manzanza masi. ⁹ A beyo ikpikago mino ka Mobiso be:

«Hupága batú ba yangya ni kegú katatanílya, bünza kaki ika ndeke ka benze na benze.» †

¹⁰ Kunzi ninó apága mukukuna masól na malili, amérátú góni ibunu masól nimó ma na mäsaso mi, obokiso. Kéwa wa gó wa, bünza kunu abúketa masól makpé. ¹¹ Mika kéwa na lingama ko pisi yasi kye miki bongbinga basi bakitúlya kapápa. Batú budingi babibisatú kéwa Kunzi ka bangyo bi níbo tiko kaupá kotukyoku ku kunu. ¹² A beyo, ligubo li níbo magyaga kaupá bangyo, kikogigé na izangíya así kausingyo nolu batú ko Kunzi ka yangya kabé aka, luki limoti, batú budingi bamigisilyogo Kunzi íbiba kaina beyo.

¹³ Kabyenene na masól ma ligubo kunu, bambanzú bakabibiso Kunzi kaina beyo mo mino kobibiso Mongoni Manza ka Kilisito. Babibisatú góni Kunzi ka limbengi lanza kunu beyo magbananaga mino mukumbo kunu na íbú, se kéwa na batú bagógó basi.

¹⁴ Bamúlumbilyatú kowonisilo sipananisó si nisó ba nosu kégu kunu ko bulya iziyó yidingi niyo Kunzi amuwonisila ndi. ¹⁵ Tamigisilyini Kunzi íbiba ko bulya aperié kaki ninó kegú no kingyoso!

Pól akamalya ligubo kaki

10 Bambanzú babikyaga be imi Pól, nikaga abe mütú wa kúbangaké kani na luga kunu, luki limoti, nakika byi na ibunu, nanzinaga na díya. Nakamúkunga pisi ka butombiii na bünza ka Kilisito ambe, ² kikiliki, makediisonitógú wa nosila mino ku kunu. A beyo, nikatú mudiya na batú níbo batamanaga be tagyaga ligubo abe batú ba litómbú. ³ A lingúntú be ta bambanzú, luki limoti, takabúmanagigé abe batú ba litómbú. ⁴ Makpémúka ma bangú mi nimó tabúmanaga na imu kegú nimó bambanzú botwo. Luki limoti, a nimó mo ngu ko Kunzi, akwanana kagyogyiso mumuyoniso. Takobumoniso tamanaga yané, tobumoniso ⁵ góni líkrémúka lasi la kibiba níbo akolutono na yimibo ko Kunzi. Takoyikasa tamanaga ka bambanzú kye babangi Kilisito. ⁶ Ngbingo yi ninó kúbangaké kunu inisono mino bingbanganya, tika kéwa bakitúlya kaupá batú ba mú mapú azabú.

⁷ Gyoni ange ka makpémúka! Múmbanzú kébikya be a ka mutili ka Kilisito, okwononi obisi mütamanagi ka líkrémúka li níli: kika ni a ka mutili ka Kilisito, ibusu ta ké gó ké! ⁸ Kunzi atipá ndi búngama kamupiko ka baya, kegú kamumigiso kumbuso. Niyipaga ikubasú kégbé ka líkrémúka li níbo ni nakegú mino no suni. ⁹ Nakegú kapa ambe winoni abe nakika kamubongiso na babalúwa kami. ¹⁰ A beyo, batú bagógó babikyaga be: «Babalúwa ka Pól ba bápépa na bo ngu, luki limoti, iyi mombukwana-daki yi kika luga kusu,

kikogigé no ngu, münzina kaki ikaga ma payaya góni.»

¹¹ Mütú yi ninó akanzina beyo, ibito líkrémúka li níli: iki líkrémúka níbo tokpiki ni ta byi ikani níbo tagya ndeke ni ta kéwa luga kunu, kegú na budididi.

¹² A beyo, takakwananigé bi kaipimo ikani kaikingyoso abe batú níbo bibinikaga íbú bamombukwanadabú bi. Ba bongingi, bipimogo ni íbú aka, banikingyoso íbú bamombukwana-dabú bi. ¹³ Ibusu, takiyipigé kubatú kakitaga. Luki limoti, takisaga kaamalya ko piki ninó aka no Kunzi atipá ndi ninó akatitika kadwe ku kunu. ¹⁴ Takegú kasída mülili kusu, iko bi beyo kika ndi ni takadwegé ndi ku kunu. A beyo, ta ndi batú ba mambwa kosila ku kunu kamúbikyaga Mongoni Manza ka Kilisito. ¹⁵ Takibibigé ko bulya liguba níbo batú bagógó bagya kye takabuulyogo piki yi ninó aka no batipá ndi. Luki limoti, ta na mütamanagi be baya kunu idukulagatú, takwanana kéwa kagyaga mogubo dididi luga kunu kabyenene na piki ninó baticúlya ndi. ¹⁶ Kéwa wa, takwanana kabikyaga Mongoni Manza ka bewili bi níbayo byíbyi-byi na ibunu ni takegú kaíbiba na masól ma ligubo níbo batú bagógó bagya ndi ka bopiki kabé.

¹⁷ Ikpikaga ka Mobiso be: «Mütú kapa kaíbiba, íbibi ka níbo aka lo Mombukwono-dosu agya.» ††¹⁸ A beyo, kegú mütú yi ninó íbibaga no babingisyogo, luki limoti, a ninó Mombukwono-dosu abibaga.

Pól na batútumbwa ba bongo

11 Nakamúbikya ambe ipilyonito, münzina kami kiko abe mütú wa íbikyasú! Iyo, ipilyonito! ² Na no ibunu na imi, mudióngóni begeyo Kunzi a mino noyu kégu kunu. A beyo, nabikya ndi ambe mavanana ndeke na mülúkú bemoti, mülúkú yi ni Kilisito. Nakapa kamumomosa kambwa kaki abe mäsika ninó kanibigé líkrémúka ka balúkú. ³ Mibatú binza beyo nzúka abo ndi mina Eva pisi ka bokoli. Na kéwa na kúbangaké ambe tamanaga kunu koputikononitógú beyo, amútika kaasanana na bungbingbili na lingúntú níbo mo mino késo ka Kilisito. ⁴ A beyo, minaga makpémúka masi binza aka. Múmbanzú kodoku kamúbikya líkrémúka ka Yeso wagógó ni kegú ninó ibusu tamúbikyaga ndi líkrémúka kaki, mabailya. Mikagatú góni bakitúlya kabailya limbengi lodi ni kegú níbo minisana ndi nolu ikani kabailya mongoni manza magógó ni kegú nimó tamúbikyaga ndi.

⁵ Wina se, nakaina abe batútumbwo bi níbo bakaúbiba bo bakekitogigé gütégú iki yi aka. ⁶ Gütégú beyo nanzinago mino biti yo, luki limoti, kegú yipépe pisi ka yimibo. Bongbinga basi, tamuwonisilaga yimibo yi niyo bingbanganya ka bopisi dididi.

⁷ Namúbikyaga ndi Mongoni Manza ko Kunzi ka iziyó. Nisisa kusili kye ibunu minisoni na íbiba. Ambe, nagya

† 9:9 Wanda ka Mambú 112:9.

†† 10:17 Wanda ka Yelemia 9:23; 1 Bakolito 1:31.

ndi binye? ⁸ Ngbingo yi ninɔ nagyaga ndi mino ligubo luga kunu, makanisa magɔɔ mɔ ekalyaga ndi. Niyo ikaga kɔwa ndi abe nakika kabɔka buyi kabɔ, nanodoku na ibu kamusingyo. ⁹ Wa nikaga ndi mino na yangya luga kunu, nakamudomisogigɔ ndi na yikɔkɔngya, kye bomomосу niɔ botukyoku ndi ka Makedonia bedulyoku ndi na masi nimɔ na ndi mino wakangya. Ka masi, nibuulyaga ndi be nakamubinikisonitɔɔ buti kami, niko asi kaibuulyo aka. ¹⁰ Pisi ka lingɔnɔ ka Kilisito niyo a kɔɔ kami, nakabikya be: mɔtɔ gɔtɔɔ be moti aka kakwananigɔ kepakya kaiyipo ikubasɔ ka likrɔmɔka li niɔ, ka iwili yasi ya Akaya. ¹¹ Ko bulya iki yo no mino kanzina beyo? A kye nakamɔpagigɔ? Haaa, kegɔ beyo, Kunzi akaiba be namɔpagatɔ.

¹² Niyo nakagya, nidukulaga kagyo yi aka, iba batɔtɔmbwa bi niɔ bakikonito no pisi ya kibiba be bagyaga ligubo mɔdɔngɔni abe ibusu. ¹³ Batɔ bi niɔ ba batɔtɔmbwa ba bɔngɔ, bagya-ligubo ba bokoli. Biɔɔɔ be ba batɔtɔmbwa ka Kilisito. ¹⁴ Kegɔ likrɔmɔka limbanga, kye Abili bikre ibɔɔɔtɔ gɔni be a malaika wa bɔngbanganya. ¹⁵ Kegɔ nekɔ gɔni likrɔmɔka limbanga bagya-ligubo ka Abili bakibɔ abe ba bagya-ligubo bongbingbili. Mulibo kabɔ ika ndeke mɔdɔngɔni na yigya kabɔ.

Yigyogyisa ka Pɔɔ abe atɔtɔmbwa

¹⁶ Nakapa bata kabikya ambe, makeminonitɔɔ abe ngingi. Kika nekɔ ni a beyo, kegɔ na likrɔmɔka, kye imi, nibibi mbeyi gɔni mino. ¹⁷ Mɔnzina mi nimɔ nakanzina, kegɔ mɔnzina mi nimɔ Mombukwono-dosu apaga, luki limoti, a abe ngingi kye na kaibiba. ¹⁸ Begeyo batɔ budingi bibibaga mino ko bulya makrɔmɔka ma litɔmbɔ, imi, na mbeyi gɔni kaibiba beyo. ¹⁹ Ibunu ma batɔ ba yimibo, mokibyangatɔ gɔni kaiko pa imoti na bongingil! ²⁰ A beyo, mokibyangatɔ be bamubisi busunzu, biba mukumba kunu, banalyalya ka gɔngɔ kunu, bamɔmina payaya na bamɔbitaga. ²¹ Na no suni kabikya yi: takegɔ ndi ibusu no ngu yigya beyo!

Luki limoti, ninɔ aka nɔ akwanana kaibiba ka likrɔmɔka limoti, imi nagya mɔdɔngɔni begeyo. Nakanzina abe ngingi. ²² Batɔ bi niɔ ba Bebelenia? Imi na gɔni Muebelenia. Ba Bezeleli? Gɔtɔɔ imi aka na gɔni Muizaleli. Ba ka livananza ka Abalahamɔ? Imi na kɔ gɔ kɔ. ²³ Nakanzina mbiya wanɔ abe mɔtɔ yi ninɔ kegɔ na mɔ: ba bagya-ligubo ka Kilisito? Imi, na mɔgya-ligubo kaki kaɔkitaga byi. Nagya ndi mogubo marɔrɔ makrɔ kaɔkitaga ibɔ, begwi nganga bikyo ka bɔɔkɔ kaɔkitaga ibɔ, nalya bɔma bisusɔ kaɔkitaga ibɔ, nigilyagatɔ kaina kukwakɔ no miso. ²⁴ Nganga kubukumuti, Bayuda betinatɔ ndi pimbo batekebe basaa na kɔɔmɔ †. ²⁵ Balɔma betinatɔ ndi pimbo

† batekebe basaa na kɔɔmɔ: Mobiso ma Ligiliki akabikya be kakitaga pimbo batekebe bakwanganya niyo ikpikaga ndi ka kitabɔ ya Yigilya 25:3.

nganga yisaa. Nganga yimoti, ba ndi be bɔmwi na matamɔ. Todukanatɔ ndi gɔni na ingbɔɔ nganga yisaa, nganga yimoti, nolipyagatɔ, nasye ka limbengi lo libo. ²⁶ Ka magɔndɔ kami, nabangana ndi na bɔkrɔki-kreki budingi: tumo ko mobo, bonzikabɔ, ba-va-kɔkami Bayuda na batɔ niɔ bakɔgɔ ndi Bayuda. Natɔ ndi gɔni na bɔkrɔki-kreki ka bagɔdɔ, ka basyɔngbɔ, ko libo lidingi, na luga ka batɔ bi niɔ biɔɔɔ ndi be ba Bakilisito. ²⁷ Nagyaga ndi liguba lapɔ, ngbingo wagɔɔ nakikogigɔ ndi no ngbingo wa tɔtɔ. Nganga bikyo, nimɔkanaga ndi nza, mɔsasa mo libo, ni luki lilya kegɔ. Nigyogyisaga ndi na bɔdi no ndumbu. ²⁸ Nakotwogigɔ makrɔmɔka masi. Pa imoti na niyo, masye masi, limbengi kami asyɔgɔ ndi kɔgɔ wa Makanisa masi. ²⁹ Mɔmbanzɔ kika mɔrɔ, imi na mɔrɔ gɔni. Mɔmbanzɔ kiga kumbuso ka baya, nalyaga kumbu kɔgɔ.

³⁰ Kika be nibibi, nibiba ko bulya bɔrɔ kami. ³¹ Kunzi ninɔ wa ibiba ka benze na benze, Abaki Mombukwono-dosu Yeso akaiba be nakegɔ kabikya bɔngɔ. ³² Wa na ndi mino ka Damasiki, ko ngbingo ka ngama mudingi beyo ka Aleta, ngama wa iwili kaki ubisa ndi bambanzɔ ko pumi ya gɔdɔ kye begwi. ³³ Luki limoti, bawai-dami bɔmakya ndi ka mɔmbi, besisa ndi pisi ka lidilisa na muligi biyɔɔ kunzi wa gɔdɔ, nahɔkaga ndi.

Pɔɔ a na igyagya kaigyogyiso ko bulya ka Kilisito

12 Kegɔ binza kaibiba, luki limoti nidukulagatɔ kaibiba aka. Nakanzina mbiya wanɔ ka niɔ Mombukwono-dosu ewonisila ndi na niɔ emibisa ndi. ² Namibatɔ mukilisito bemoti ††, a kɔwa byanga tekebe na bikwanganya ‡ wa Kunzi adokisa ndi mino kadwe kɔgɔ wa lisyɔ kɔgɔ. Adokisa ndi na nzɔyi kaki ikani limbengi aka? Nakibigɔ imi, luki limoti, Kunzi mɔkaka aka nɔ akaibo. ³ Nakaiba be Kunzi adokisa ndi alɔkɔ yi ninɔ kadwe ka Paladiso. Nakabikya bata ambe nakibigɔ ikani Kunzi adokisa ndi na nzɔyi kaki ikani limbengi aka. Nakibigɔ imi, luki limoti, Kunzi mɔkaka aka nɔ akaibo. ⁴ Kɔ ka Paladiso, alɔkɔ yi ninɔ ɔkana ndi mɔnzina mɔmbanga-mbanga nimɔ mɔtɔ wa litɔmbɔ kikrɔndigɔ kaigilya kozukogo. ⁵ Nakwanana kaibiba ko bulya ka inguo ya mɔtɔ yi ninɔ. Luki limoti, imi, nibiba ko bulya bɔrɔ kami aka. ⁶ Nakapa kaibiba, nakikigɔ bi abe ngingi, kye nabikyo bi lingɔnɔ aka. Luki limoti, nakegɔ kapa kagya beyo kye bakevonitɔɔ abe mɔtɔ mudingi beyo bo mino kemina ikani beyo bo mino kemɔkana.

⁷ Kanya be nakikoni na yibinika ko bulya makrɔmɔka mɔmbanga-mbanga nimɔ bewonisila ndi, bɔmakyatɔ ndi luki la mɔzɔzɔla ka nzɔyi. Luki li niɔ a abe malaika

†† mukilisito bemoti: Mɔtɔ yi ni Pɔɔ mombukwana-daki.

‡ byanga tekebe na bikwanganya: A ngbingo yi ninɔ Pɔɔ a ndi mino ka Talasi ikani ka Atiokia, kambwa wa ligɔndɔ kaki la mambwa libikyaga Mongoni Manza.

ka Abili ninɔ batikoku ndi kebema kye nakikonitɔgɛ na yibinika. ⁸ Nitatanaga ndi na Mombukwono-dosu nganga yisaa ambe ekɛlagi ka yigyogyiso yi niyɔ. ⁹ Luki limoti, esikisyana ndi be: «Ʒiyɔ kami yɔ okwononi na iwɛ. Ngu kami inisaga bingbanganya kɛsɔ wa bɛpɔ.» Okwononi be nibibi pisi ka bɛpɔ iba ngu ka Kilisito iki kɛgɛ kami. ¹⁰ Kinili, nogwaga magyagya ka bɛpɔ, mosikoni, bɛkpekɛ-kpekɛ, yigyogyiso na ko kumbu niyɔ nalyaga ko bulya ka Kilisito. A bɛyɔ, ngbingo yi ninɔ no mina ka bɛpɔ, a ngbingo yi ninɔ gɔni nɔ nikago mino no ngu.

Kɛbangakɛ ka Pɔlɔ ko bulya ka Bakolito

¹¹ Nakanzina kɛwa abe mɛtɛ wa ibikyasɛ, ibunu bɔ meitisa bɛyɔ na marɛrɛ. Ibunu bɔ makwanano bi kebiba. A bɛyɔ, gɛtɛgɛ bɛyɔ nakɛgɛ mino na izangiya yi, nakɛgɛ yipɛrɛ kusili ka batɛtɛmbwa niɔ mɛminaga abe batɛ ba izangiya. ¹² Mogubo nimɔ nagya ndi kowonisilo be na atɛtɛmbwa, igyonosa ndi kɛ ku kunu pisi ka adalɛ mɛnda kami. Mogubo mi nimɔ a ndi mokingyosi, makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga na nimɔ mudikisa nɔkɛ. ¹³ Luki tino lɔ nakamɛgyilagɛ ndi lansa bɛyɔ nakagyagɛ ndi mino ka makanisa magɔgɔ? A asi ko pisi yimoti aka niyɔ nakamubinikisagɛ ndi mino buti kami. Ipilyonitɔ ka niɔ!

¹⁴ Mbiya yi nimɛ, na wakitɛlya kaɛnda bata kɛ kunu ka nganga ya yisaa. Makabinikigɛ buti kami bɛgɛyɔ. Nakɛgɛ na mɛsasa ma mukumbo kunu, luki limoti, na na mɛsasa kunu bamombukwono-donu. A bɛyɔ, kɛgɛ bomiki bɔ bɛkisilyaga babɛkɛta kabɛ buyi, luki limoti, niɔ a ligubo ka babɛkɛta. ¹⁵ Imi, nika na igyagya kalɛpyaga masi nimɔ na nomu na kaipɔ imi mombukwana-daki yi ko bulya kunu. Kika kani namuponi kɛgbɛ bɛyɔ, mɛmɛya kɛwa bata imi mɛmɛya?

¹⁶ A bɛyɔ, mokwononi kabailya be nakamubinikisagɛ ndi imi buti kami. Luki limoti, batɛ budingi binaga abe na mɛtɛ wabɔngɔ, abe ninisana ndi na ibunu pisi ka bokoli. ¹⁷ Ambe, mɛtɛ tino nɔ natika ndi kamɛbɔ, kamɛmɛla mukumbo ko lino kami? ¹⁸ Nitatanaga ndi na Tito be indi kɛ kunu, natika na momosu wagɔgɔ be-moti. Ambe, Tito amubulisyatɛ ndi, ava buyi kunu? Takegɛ mbɛyi ndi na iyi na mɛtamanagi mumoti? Takabyɛgɛ ndi na iyi pisi yimoti aka? ¹⁹ Ambe, katɛkya ka bɛndɛli masimaga be takisaga kaisasambya bɛkyɛ tinisoni abe batɛ banza ko miso kunu? Kɛgɛ bɛyɔ! Tanzinaga kambwa ko Kunzi pisi ka Yeso-Kilisito. Bomika-mama bɛpaka, tamɛbikyaga masi mi nimɔ kamupiko ka baya.

²⁰ A bɛyɔ, na na kɛbangakɛ be ngbingo yi ninɔ nosila banɛ mino ku kunu, nakamutokonyonitɔgɛ ni kɛgɛ bɛyɔ no mino kapa. Ibunu gɔni ni makɛminigɛ bɛyɔ mo mina kapa. Na na kɛbangakɛ kamɛtakanya ka mosooni, imi, mambengi mɛkandikanaga, yigbanana-

ga, kabɛkɛlyanaga makrɛmɛka, nzinzinyana, yibinika na ka bunzenge-nzenge. ²¹ Na gɔni na kɛbangakɛ ambe ka ligɛndɛ kami lagɔgɔ ku kunu, Kunzi kɛrɔnitɔgɛ suni kambwa kunu. Nakwanana kɛwa kalya kumbu ko bulya ka batɛ budingi niɔ bakaidukulogo kagya bɛnyɛ bɛyɔ aka yɔ bagyaga ndi mino. Batɛ bi niɔ bakonosigɛ kagya makrɛmɛka manyenyɛ, ba mbɛyi bata ka mɛsɛgɛ aka, bɛdanda na kagya bɛyɔ boboilyi mino.

Pɔlɔ akapɔ mɛtɛ ma mulibo

13 Ika kɛwa nganga kami ya yisaa kaɛnda kɛ kunu. Mɛdɔngɔni bɛyɔ Mobiso ikpikaga ndi mino be:

«Okwononi kako likrɛmɛka lasi kani mumukonini badɛmɛ baba ikani basaa.» ¹² Na na likrɛmɛka kaɛbikya batɛ niɔ bagya ndi bɛnyɛ ka masyɛ nimɔ akitaɛ ndi na batɛ bagɔgɔ basi ambe nakinda banɛ bata kamɛnda, nakikigɛ banɛ no kumbu na mɛmbanzɛ. Namɛbikyatɛ ndi ngbingo yi ninɔ na ndi mino kɛ kunu ka nganga ya yiba, luki limoti, nigilyi bata kamɛbikya yi kye nakɛgɛ pa imoti na ibunu. ³ A bɛyɔ, makapa likingyosi niɔ akowonisilo be Kilisito anzinaga pisi kɛ kami. Kilisito kɛgɛ mɛpɔ, luki limoti, akowonisilo ngu kaki luga kunu. ⁴ A lingɛnɛ, babangilaga ndi ka mɛsalaba ka bɛpɔ ba nzɛyi, mbiya yi nimɛ, a na ɔbili pisi ko ngu ko Kunzi. Ta na bɛpɔ abe iyi gɔni, luki limoti, tinisana ndɛkɛ na ɔbili pisi kɛ kaki ko ngu ko Kunzi niyɔ tagya na iyu ligubo ku kunu.

⁵ Wibimyoni mbɛyi ibunu bamombukwano-donu bi, kaɛna ikani ma tɛ bakamaga ka baya. Makibogigɛ mbɛyi ambe Yeso-Kilisito a kɛsɔ kunu? Kiki bɛyɔ, niyɔ akowonisilo be mabugwo ka baya. ⁶ Luki limoti, nakai-na abe ibunu mibatɛ banɛ be ibusu tokogwagɛ ka baya. ⁷ Takakɛnga Kunzi ambe makogyonitɔgɛ likrɛmɛka lanyɛ gɛtɛgɛ limoti aka, takegɛ gɔni kapa kowonisilo be ibusu bɔ ta bakamaga ka baya. Luki limoti, takapa be gyoni bɛnza gɛtɛgɛ kika kainisana abe takika kogwogwo. ⁸ A bɛyɔ, takakwananigɛ kagya luki gɛtɛgɛ limoti aka niɔ a di na lingɛnɛ. Niɔ tokwononi kagya, ni kodukulaga aka likrɛmɛka la lingɛnɛ. ⁹ Togwaga magyagya ngbingo yi ninɔ mikago mino barɛrɛ, gɛtɛgɛ ibusu takiko ka bɛpɔ. Tikaga kamɛlɛmbilya kye ɔbili kunu idukulogi kaika wanza kɛgbɛ. ¹⁰ Kinili, namukpikilyi bɛyɔ ni na byi na ibunu kye nakikonitɔgɛ banɛ mɛtɛla wa namusilyo mino, kabɛyɛnɛnɛ na bɛngama niɔ Mombukwono-dosu epɔ. Bɛngama bi niɔ a ko bulya kamupika ka baya ni kɛgɛ kamumigiso kumbuso.

¹¹ Bomika-mama, nopipili kɛwa kamɛbikya ambe namusini, tigoloni binza. Gyoni kekele kabungusyo ɔbili kunu, tumisononi mambengi, wikoni luki limoti, mika

† 13:1 Wanda ka Yigilya 19:15; Matayo 18:16; 1 Timotio 5:19; Bɛbelenia 10:28.

ka maziyo. Kunzi wa sipananišo na maziyo ika ndeke pa imoti na ibunu.

¹² Tilyononi, mopotutonogo abe bomika-muko.

Bakilisito basi bamumuusogito.

¹³ Iziyo ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito na sipananišo ko Kunzi na silyono ya Limbengi-Lotu iki na ibunu basi.

Bagalattia

Likr̥m̥ka la mambwa

Pɔɔɔ nɔ ukpikilya ndi bakilisito ba Galatia balɔwa yi nimɛ. Inda ndi kɛ bɛyɔ nganga yiba kaɓbikyaga Mongoni Manza. Iki Bayuda ikani batɛ bi niɔɔ bakegɛ Bayuda babinikyana ndi Mongoni Manza mi nimɔ kaiita Bakilisito. Pɔɔɔ ɓbikyaga ndi bɛ baya ka Yeso aka yɔ akwanana kagya bɛ Kunzi ɛvi abɛ batɛ bongbingbili. Kumbuso, Bayuda bemoti-bemoti бага ndi kɛ ka Galatia, banabikya bɛ bazɛɛ ka bakilisito ba Yelusalema bɔ butiki. Boyikasa ndi Mongoni Manza masi nimɔ Pɔɔɔ abikyaga ndi, banabikya bɛ Pɔɔɔ kegɛ atɛtɛmbwa walɛngɛnɛ, na Mongoni Manza mi nimɔ akabikyaga a ma bɔngɔ. Bɛtɛmbɛlyaga bɛyɔ batɛ bi niɔɔ bakegɛ Bayuda babinikyana ndi mino, bokwononi gɔni kagya bɛyɔ Mɛtɛɛ ka Musa abikyaga mino. Likr̥m̥ka li nilɔ bamalya ndi mino kɛgbɛ ni simɛɛɛɔ. Babikyaga bɛ simɛɛɛɔ sɔ okwononi kagya bɛ Kunzi ɛvi bambanzɛ kaiko batɛ bongbingbili. Bagalattia barɛngɛ kɛwa ndi gɔni ibɛ kayikusiso. Niyo Pɔɔɔ ɛkana ndi mongoni mi nimɔ, limbengi atɛla ndi kɛgbɛ, kye kegɛ likr̥m̥ka libyɛ Mɛtɛɛ ka Musa lɔ agyaga bɛ Kunzi ɛvi bambanzɛ kaiko bongbingbili. Kinili, Pɔɔɔ ukpikilya kɛwa ndi gɔni Bagalattia, kaɓbikya bɛ Kunzi kabikyagɛ ndi bɛyɔ. Simɛɛɛɔ si nisɔ akanzina ko bulya yi a bɛ limbengi ka mɛmbanzɛ okwononi kaiko bingɔ. ɓbikyaga ndi gɔni bɛ Kunzi ava ndi Abalahamɛ ninɔ a ndi abaki Bayuda mɛtɛ wongbingbili kambwa bɛ bakɛ. Baya aka yɔ agyaga bɛ Kunzi ɛvi bambanzɛ kaiko batɛ bongbingbili, iyu gɔni yɔ agya bɛ biki na ɔbili ninɔ abosilo Kunzi.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Pɔɔɔ a lingɛnɛ atɛtɛmbwa, nilɔ abikyaga a lingɛnɛ
Kunzi nɔ arɛnaga Pɔɔɔ kaiko atɛtɛmbwa
Mongoni Manza abikyaga piyɛ bɛni ka lingɛnɛ?
Baya aka yɔ akwanana kahukuso mɛmbanzɛ
Tikini na sipananisɔ luga kusu, tosini Limbengi-Lotu kananaga ɔbili kusu
Yuuso ya mulibo

Yuuso

1 ¹⁻² Imi Pɔɔɔ, ninɔ atɛtɛmbwa pa imoti na batɛ basi niɔɔ togwi na ibɛ ligubo bɔ tukpikilyi batɛ ba makanisa ma Galatia balɔwa yi nimɛ. Nakɛgɛ atɛtɛmbwa ko pisi ka bambanzɛ, kegɛ ibɛ bɔ bebisa bɛgɛyɔ. Luki limoti, na atɛtɛmbwa pisi ka Yeso-Kilisito na ko Kunzi Baba ninɔ apuposa ndi ka mbɛkɛ. ³ Kunzi Obosu na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito bamudukilyi iziyo na maziyo. ⁴ Kilisito isɛta ndi mombukwanadaki yi katipupiso ka bɛnyɛ kusu. Agya ndi bɛyɔ kye atikɛlagi ka ɔbili wanyɛ wa lisyɛ li nili, mɛɔngɔni bɛyɔ Kunzi Obosu apa ndi mino. ⁵ Kunzi avi ibiba ka benze na benze! A asi bɛyɔ aka yɔ!

Mongoni Manza a mumoti aka

⁶ Akɛmbanga bɛyɔ mo mino kasa bikwa, Kunzi ninɔ amɛmakaga ndi pisi ka iziyo ka Kilisito na karɛngɛ kabɛyɛ Mongoni Manza magɔɔ †. ⁷ Kegɛ bɛkyɛ atɛ na

Mongoni Manza magɔɔ. Luki limoti, a na batɛ bagɔɔ niɔɔ bakamɛbɔɔ, banakisa kogomosoyno Mongoni Manza ka Kilisito. ⁸ Iki ibusu ikani malaika ninɔ otukyiku kɛgɛ wa lisyɛ kabikyaga Mongoni Manza di na nimɔ tabikyaga ndi, ogwito bodulu! ⁹ Na bata kaigilya kamɛbikya nilɔ tamɛbikya ndi ambe: mɛmbanzɛ kodoku kamɛbikyaga Mongoni Manza magɔ di na nimɔ tamɛbikyaga ndi, mɛtɛ yi ninɔ ogwito bodulu!

¹⁰ Ambe, nakika kanzina bɛyɔ, na sɛ kakisa ambe bambanzɛ bɔ bɛbibɛ? Haaa. Nakakisa ambe Kunzi mɛkaka aka nɔ ɛbibɛ. Na sɛ kakisa kaubosilyo bambanzɛ? Haaa. Nakiko bi kakisa kaubosilo bambanzɛ, nakikigɛ bi mɛgya-ligubo ka Kilisito.

† *Mongoni Manza magɔɔ: Kabɛnɛnɛ na babibikya ba «Mongoni Manza magɔɔ», kainisoniso na muhukuso akɛngaga ndi kabinikyana Yeso-Kilisito. Luki limoti, kɛgɛ wa niyo, akɛngaga bata ndi kagya mɛtɛɛ ka Bayuda mɛɔngɔni abɛ kaikusiso na kaika di na batɛ bi niɔɔ bakegɛ Bayuda. Wanda 2:3-5, 12-14.*

Kunzi apunogini Pɔɔ kabikyaga Mongoni Manza

¹¹ Bamamaki, nakamɛbikya bingbanganya ambe, Mongoni Manza nimɔ nabikyaga ndi, kotukyokugɛ ka bambanzɛ. ¹² Kɛgɛ mɛmbanzɛ nɔ ekitisyaga ndi ikani kewonisilo. Luki limoti, Yeso-Kilisito nɔ ewonisila ndi imi.

¹³ Mɛkanatɛ ndi beyɔ nigyaga ndi mino ngbingo yi ninɔ na ndi mino ka dini ka Bayuda. Mibagatɛ gɔni beyɔ nogyogiyisaga ndi mino kanisa ko Kunzi kɛgɛ, nanagya kekele kapanzo yi. ¹⁴ Ka dini yi niyɔ, nagyaga ndi kekele kaɔkitaga badami Bayuda kaamalya no ngu yigya ka botitosu.

¹⁵ Luki limoti, ka iziyɔ kaki, Kunzi ɛɓnaga ndi kambwa imi kaibɛkɛta, ɛmakaga. ¹⁶ Emibisa ndi Mikaki kye nabikyagi Mongoni Manza kaki ka batɛ niɔɔ bakegɛ Bayuda. Nakindagɛ ndi kakɛnga mɛtɛtɛ ka mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka. ¹⁷ Nakadagɛ ndi ka Yelusalema begeyɔ kye tinanani na niɔɔ ba ndi batɛtɛmbwa kambwa kami. Luki limoti, naga ndi imi ka mugi ma Alabia, kumbuso yi, nigoku ka Damasiki. ¹⁸ Kumbusa wa byanga bisaa, nadaka ndi ka Yelusalema kye tinanani na Petele, tagya ndi na iyi bapɔɔ baba. ¹⁹ Nakaminagɛ ndi atɛtɛmbwa wagɔ, kiki asi Yakɔɔɔ aka ninɔ mamaki Mombukwono-dosu.

²⁰ Lasi niɔɔ namukpikilyi wanɛ, a lingɛnɛ. Nakamɛbikya bingbanganya kambwa ko Kunzi ambe nakegɛ kamɛɔɔ.

²¹ Kumbuso yi, naga ndi ka iwili ya Sulia na niyɔ ya Kilikia. ²² Luki limoti, batɛ ba makanisa ka Kilisito nimɔ ka iwili ya Yudea bakemibogigɛ ndi. ²³ Bɛkanaga ndi asi mongoni aka be: «Alɛkɛ yi ninɔ atigyogiyisaga ndi a kɛwa mbiya wanɛ kabikyaga Mongoni Manza ma baya niyɔ akisaga ndi kapanza.» ²⁴ Babibisaga kɛwa ndi Kunzi ko bulya kami.

Pɔɔ na batɛtɛmbwa bagɔɔ

2 Kumbusa wa byanga tekebe na bikwanganya, tiga bata ndi ka Yelusalema na Balanaba. Tava kɛwa ndi gɔni Tito. ² Naga ndi kɛ, kye Kunzi nɔ ɛbikya ndi ko nziki be okwononi naga. Kɛ beyɔ, nɛpaga ndi bambɔkɛ ba kanisa mongoni ma ligubo niɔɔ nagya ndi kabikyaga Mongoni Manza ka batɛ niɔɔ bakegɛ Bayuda. Nagya ndi beyɔ, kye ligubo niɔɔ nagya ndi kambwa na niɔɔ nakagya mbiya wanɛ kikonitɔgɛ la payaya.

³ Gɛtɛgɛ Tito ninɔ takpakanaga ndi na iyi kani a Mugiliki, bakakpamyagɛ ndi be bakusisi, ⁴ wina se, batɛ ba kɛbɔkɛ niɔɔ bogulya luga kusu, ba ndi kakisa kaiba beyɔ tigyaga mino wa Yeso-Kilisito atikɛlaga mino. Ba ndi bata kapa katimigiso ka busunzu.

⁵ Takɛbinikyanagɛ ndi gɛtɛgɛ iki yi yikede aka, kye ta ndi kobuulyogo ko bulya kunu lingɛnɛ la Mongoni Manza.

⁶ Batɛ niɔɔ ba ndi abe bambɔkɛ ba kanisa bakepaga ndi mɛtɛtɛ mambiya. A beyɔ, bambɔkɛ kabɛ, kegyagɛ ndi imi luki, kye Kunzi kakɔgigɛ iyi mɛkɔmbɛ ka mɛmbanzɛ kabɛnɛnɛ na yigya kaki ya kunzi. ⁷ Luki limoti, binatɛ ndi be Kunzi ɛɓnaga ndi ko bulya yibikyaga Mongoni Manza ka batɛ niɔɔ bakegɛ Bayuda, mɛdɔngɔni beyɔ ɛɓnaga ndi mino Petele kabikyaga ka Bayuda. ⁸ A beyɔ, Kunzi ebisa ndi atɛtɛmbwa ka batɛ niɔɔ bakegɛ Bayuda, mɛdɔngɔni beyɔ abiso mino Petele kaiko atɛtɛmbwa ka Bayuda. ⁹ Yakɔɔɔ, Petele na Yuani †, niɔɔ ba ndi abe madɛlɛ ma kanisa bibatɛ ndi iziyɔ niyɔ Kunzi ɛpaga ndi. Batisingya kɛwa ndi ibusu na Balanaba kowonisila yɛkanana. Taga kɛwa ndi ibusu kabikyaga Mongoni Manza ka batɛ niɔɔ bakegɛ Bayuda, ibɛ, бага ndi ka Bayuda. ¹⁰ Batibikya ndi likɛmɛka limoti aka be tɛtamanitɔ batɛ ba yangya. Napɛnga ndi kagya beyɔ aka yɔ limbengi limoti.

Pɔɔ akanzinilya Petele

¹¹ Luki limoti, ngbingo yi ninɔ Petele osila ndi mino ka Atiokia, nayoyisa ndi ko misa ka bambanzɛ, kye a ndi ni opungini kagya binye. ¹² A beyɔ, kambwa be batɛ bemoti-bemoti niɔɔ bikaga ndi na Yakɔɔɔ, bosiliku, Petele alyalyaga ndi pa imoti na batɛ niɔɔ bakegɛ Bayuda. Luki limoti, kumbuso ibɛ kosilo, upupa ndi, asa kalyalya na ibɛ kye a ndi kaɛbanga Bayuda. ¹³ Bayuda bagɔɔ bogulya ndi gɔni ka yigya yi niyɔ yanye yɔ, na kɛ baluta ndi mino Balanaba. ¹⁴ Niyɔ nina ndi ambe bakegɛ bata kakpakyana ka bungbingbili bo Mongoni Manza, nabikyaga ndi Petele ko misa ka batɛ basi ambe: «Kika ni iwe Muyuda wakabye yigya ka batɛ niɔɔ bakegɛ Bayuda, wakwanana kɛwa kauyikasa liki ka marɛɛ kabye yigya kunu?»

Mɛmbanzɛ wasi inisa na muhukuso pisi ka baya

¹⁵ Ibusu, ta Bayuda, takegɛ batɛ bo giyo yagɔɔ niɔɔ bakibigɛ mɛtɛtɛ ko Kunzi. ¹⁶ Tibagatɛ ambe mɛmbanzɛ kakwananigɛ kainisa na bungbingbili kambwa ko Kunzi pisi kagya mɛtɛtɛ. Luki limoti, inisa nobu ko bulya baya kaki ka Yeso-Kilisito. Kinili, ibusu gɔni, tabinikyononi ndi Yeso-Kilisito, kye tinisoni bongbingbili pisi ka baya kusu kaki ni kegɛ ko bulya yibye mɛtɛtɛ. A beyɔ, mɛmbanzɛ kakwananigɛ kainisana na bungbingbili kambwa ko Kunzi kye abyegɛ mɛtɛtɛ.

¹⁷ Ibusu, takakisa kaiko bongbingbili pisi ka matikana na Yeso-Kilisito. Luki limoti, ibusu, ta gɔni bilubi ko pisi ya bɛnye mɛdɔngɔni abe batɛ niɔɔ bakegɛ Bayuda. Yigya yi niyɔ akowonisila be Kilisito nɔ akatiluto ko pisi ya bɛnye? Haaa, kegɛ beyɔ! ¹⁸ A beyɔ, nakigilya bata kopi-ka ndabɛ niyɔ napanza ndi imi mombukwana-daki yi, akowonisila be nakagyagigɛ mɛtɛtɛ. ¹⁹ Wina se, kabɛnɛnɛ na mɛtɛtɛ mi nimɔ, imi nokwoni ndi. Mɛtɛtɛ

† Yuani wanɛ, a ninɔ atɛtɛmbwa.

mɔ agya ndi be kukwakɛ nɪkwɔ esilyi. Niyo yasi igyonosa ndi beyɔ, kye niki na ɔbili ko misa ko Kunzi. Tokwa ndi pa imoti na Kilisito ka mɛsalaba. ²⁰ Kɛgɛ bata imi nɔ na mubisi, luki limoti, Kilisito nɔ a mubisi kɛsɔ kami. Mbiya wanɛ, ɔbili kami a abe mɛmbanzɛ, na na iyi ko bulya baya ko Mika Kunzi ninɔ ɛpa ndi, isɛta iyi mombukwana-daki yi ko bulya kami. ²¹ Nakakwananigɛ kagya iziyo ko Kunzi kye kika ni mɛtɛ mɔ ɛpɔga bambanzɛ bungbingbili, kukwakɛ ka Kilisito kɛgɛ nɛki ndi na izangiya.

Mɛtɛ ikani baya

3 Eze ibunu Bagalatia! Ma bongingi! Wani nɔ amɛkɛma ndi? Wina sɛ, bamɛtɛmbɔlyagatɛ ndi bingbanganya mongoni ma kukwakɛ ka Yeso-Kilisito ka mɛsalaba. ² Nakapa ambe isikisyonu ka likrɛmɛka limoti li nili: Limbengi ko Kunzi amusilyo pisi kagya mɛtɛ, ikani kaɛkana ikani kabailya Mongoni Manza? ³ Bungingi tino bɔ ma nobu beyɔ? Mapɔnga ndi pisi ka Limbengi ko Kunzi, mbiya wanɛ, ma kɛwa kapa komosisyo pisi ka yigya ya nzɛyi? ⁴ Makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga makrɛ nimɔ amusilya ndi, a ndi ma payaya aka? Kɛgɛ ndi nimɔ ma payaya. ⁵ Ngbingo yi ninɔ Kunzi amutumisago mino na Limbengi kaki, agya makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga luga kunu, agyaga beyɔ kye magyaga mɛtɛ ikani mabailyaga Mongoni Manza?

Mɛmbanzɛ kakwananigɛ kaiyita wongbingbili pisi ka mɛtɛ

⁶ Abalahamɛ abailya ndi Kunzi, kinili, Kunzi ava ndi be a mɛtɛ wongbingbili. ⁷ Wiboni nɛki binza ambe batɛ niɔ ba na baya, ibɛ bɔ ba livananza la lingɛnɛ ka Abalahamɛ. ⁸ Mobiso Motu obikyoni ndi katɛkya ka bɛndɛli be batɛ niɔ bakɛgɛ Bayuda binisana ndɛke bongbingbili ko misa ko Kunzi ko bulya baya kabɛ. Kinili, Mobiso mi nimɔ abikya ndi Abalahamɛ kambwa be: «Kunzi udukilya ndɛke bambanzɛ basi bɛbɛnga ko bulya kakɛ.» ⁹ Yeki a beyɔ, Kunzi udukilya ndɛke bɛbɛnga batɛ basi niɔ bakabaya, mɛdɔngɔni beyɔ adukilya ndi mino Abalahamɛ.

¹⁰ Luki limoti, Kunzi ɛgbangatu batɛ niɔ bikaga bakigɛmya ko bulya mɛtɛ. A beyɔ, Mobiso Motu abikyaga be: «Ligbongoni iki kɛgɛ ka mɛtɛ wasi ninɔ kabɛyigigɛ bongbinga basi nimɔ ikpikaga ka kitabɛ ya mɛtɛ.» ¹¹ A bingbanganya be mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kinisonogigɛ wongbingbili ko misa ko Kunzi pisi ka mɛtɛ, kye ikpikaga be: «Mɛtɛ wongbingbili ika na ɔbili pisi ka baya.» ¹² Wina sɛ, mɛtɛ na baya a makrɛmɛka maba dididi. Luki limoti, Mobiso abikyaga be: «Mɛtɛ yi ninɔ agyaga mɛtɛ, ika ndɛke na ɔbili mɛdɔngɔni beyɔ bokpika ndi mino kɛsɔ yi.»

¹³ Kilisito atikɛlaga ndi ka ligbongoni la mɛtɛ, ivilya kɛwa ndi ni iyi ligbongoni ko bulya kusu. A beyɔ,

Mobiso Motu abikya be: «Ligbongoni abyɛ mɛtɛ wasi ninɔ babongiligi ka mɛsalaba.» ¹⁴ Igyonosa ndi beyɔ kye bɛbɛnga niɔ Kunzi awanyaga ndi Abalahamɛ, akitagitɔ gɔni ka batɛ niɔ bakɛgɛ Bayuda, ko ngungu ka Yeso-Kilisito. Na pisi ka baya, tinisoni na Limbengi-Lotu niɔ Kunzi atiwanyaga ndi.

Agɛmɛ a wandɛli kakitaga mɛtɛ

¹⁵ Bamamaki, tovini mbeyi likingyosi ko bulya yigya kusu. Niyo mɛmbanzɛ asaga agɛmɛ walingɛnɛ, mɛtɛ wagɔ kakwananigɛ kayikoso ikani kamatila luki kɛgɛ yi. ¹⁶ A mɛdɔngɔni na bagɛmɛ niɔ Kunzi apɔ ndi Abalahamɛ na livananza kaki. Mobiso kɛgɛ kabikya be «ka bevananza kaki», kye kɛgɛ ndi bambanzɛ bakrɛ. Luki limoti, akabikya be «ka livananza kakɛ». Niyo akowon-isilo be mɛtɛ bemoti aka. Mɛtɛ yi ninɔ ni Kilisito.

¹⁷ Nakapa kabikya be: Kunzi apɔni ndi agɛmɛ walingɛnɛ. Mɛtɛ nimɔ opɔpa ndi imu kumbusa wa byanga bamiya bakwanganya na batekebe basaa kobunigɛ ikani koyikosigɛ agɛmɛ ko Kunzi. ¹⁸ Luki limoti, kika kani lisimo ko Kunzi odogoku pisi ka mɛtɛ, kakwananigɛ bata be oduku pisi ka agɛmɛ. Wina sɛ, Kunzi apɔ ndi Abalahamɛ iziyo pisi ka agɛmɛ.

¹⁹ Ligubo la mɛtɛ kɛwa ni iki? Bamatila ndi ko bulya yiwonisila be bomikya bambanzɛ bobunatɛ ndi mɛtɛ. Ibisa ndi kadwe kɛ kwa kɛ miki ninɔ Kunzi awanyaga ndi Abalahamɛ ibɛkɛta ndɛke mino. Kunzi ɛpɔ ndi Bamalaika mɛtɛ kaki pisi ka mɛtɛ bemoti ninɔ anziniyaga ndi na bambanzɛ ko lino ko Kunzi, mɛtɛ yi ndi ni Musa. ²⁰ Wina sɛ, takegɛ no nzoyi ka mɛtɛ yi ninɔ ngbingo yi ninɔ mɛmbanzɛ o mina bemoti aka, Kunzi, iyi, mɛkaka aka.

Isi ya Mɛtɛ

²¹ Niyo a nɛki kowonisila be Mɛtɛ a makigbanana na bagɛmɛ ko Kunzi? Pɔ, gɛtɛgɛ iki yi aka! Kika ni Kunzi opɔni ndi Mɛtɛ nimɔ akwanana kaɛpɔ bambanzɛ ɔbili ninɔ walingɛnɛ, bambanzɛ bakwanana nɛki bi kaiko bongbingbili ko misa ko Kunzi pisi ka Mɛtɛ. ²² Luki limoti, Mobiso Motu akabikya be ɔbili wasi amɛdita na bɛnye binvi, kye Kunzi ɛpɔ batɛ niɔ babinikyana pisi ka baya kabɛ ka Yeso-Kilisito aɛɛɛ ninɔ ɛwanyaga ndi.

²³ Kambwa Kunzi katiwonisilo pisi ya baya, mɛtɛ a ndi ni atikondogini bikrɛki-krɛki abe batɛ ba bɔbɔ, kabɛndila be baya yi ninɔ inisoni. ²⁴ Mɛtɛ a kɛwa ndi mububulyo kusu kadwe kɛ kwa kɛ Kilisito odoku ndi mino, kye tinisoni bongbingbili ko misa ko Kunzi pisi ka baya. ²⁵ Mbiya wanɛ, beyɔ ngbingo wa baya odunuku mino yo, takegɛ bata kusili ka mububulyo yi ninɔ.

²⁶ A beyo, ibunu basi ma bomiko Kunzi, pisi ka baya kunu ka Yeso-Kilisito. ²⁷ Iyo, ibunu basi nibo mogwa ndi ibatiso kuso ka Yeso-Kilisito, ma kewa abe makimok- isya Kilisito. ²⁸ Kegu neki bata na budididi luga ka Bayuda na batu bi nibo bakegu Bayuda, luga ka bosunzu na batu nibo bakegu bosunzu, luga ka baluku na boko. A beyo, ibunu basi ma luki limoti ka matikana kunu na Yeso-Kilisito. ²⁹ Kika ni ma batu ka Kilisito, ma neki ka li- vananza ka Abalahamu, na minisanatu ndeke na agume mudongoni beyo Kunzi awanyaga ndi mino.

Bakilisito bakegu bata bosunzu, luki limoti, bomiko Kunzi

4 Nakapa kabikya be: a binza miki kalya lisimo ka abaki. Luki limoti, ngbingo yi nino a mbeyi mino mukede aka, a mudongoni abe musunzu, gutugu beyo a ni iyi mino mombukwana lingama lasi. ² Ka masye mi nimo, ika mbeyi kusili ka batu nibo bakakwiso, kadwe wa lisyeli ni abaki atwa ndi itulyana mino. ³ Ibusu goni, ngbingo yi nino ta mbeyi ndi mino abe bomiki bakekeke, ta ndi bosunzu ba makrumuka gbalini nimo a ndi no ngu kugu wa zibili. ⁴ Luki limoti, niyo ngbingo itulyana ndi, Kunzi atikoku Mikaki. Muko abukuta ndi, arunga ndi kakpakyana kusili wa mutuu ka Bayuda. ⁵ Kunzi atikoku ndi kakulaga batu nibo ba ndi kusili wa mutuu na katiitiso bomikaki.

⁶ Ko bulyo yi niyo mo mino bomikaki, Kunzi otikoku ndi Limbengi ko Mikaki. Limbengi li nibo a ka mam- bengi kusu nibo apamikanaga be: «Aba! Baba!» ⁷ Kinili, wakegu bata musunzu, luki limoti miki wa ndabu. Yeki wa miki, walyatu ndeke lisimo nibo Kunzi wanyaga ndi bomikaki.

Polo akalya kumbu ko bulya ka Bagalattia

⁸ Ka bundeli, makamibogigu ndi Kunzi na ma ndi bosunzu ka bokunzi ba payaya. ⁹ Luki limoti, mbiya wanu mamibatuu Kunzi, ikani Kunzi no amumibo. Ogowgi bata bu kaigilya makrumuka magbali mi nimo kegu no ngu na izangilya? Makapa bata kaimigiso ka busunzu? ¹⁰ Mipaga kugbe ka mutuu kunu kugu wa masye, batimba, bongbingo na byanga. ¹¹ Na na kubangaku kye akegyilya abe nokwi bi ngbufu-ngbufu payaya ko bulya kunu.

¹² Bamamaki, kikiliki, wikoni abe imi, mudongoni beyo niita mino abe ibunu. Makegyilyagu ndi bunye gutugu bumoti aka. ¹³ Makaiba binza be namubikyaga ndi Mongoni Manza ka nganga ya mambwa kye na ndi no kolobu. ¹⁴ Makwananatu ndi kebakyilya botikito ikani ketindikogo ko bulya kolobu kami. Luki limoti, metilya ndi abe malaika ko Kunzi, abe Yeso-Kilisito mombuk- wana-daki yi. ¹⁵ Ma ndi ka magyagya. Ogwi kewa bata bu mbiya wanu? A beyo, nakwananatu bi kaiko demu kunu: kiko bi kani mambanzu inyogo liso apa mutuu

wagogo, makwananatu ndi kegyilya yi beyo! ¹⁶ Niitini kewa mumuyoniso kunu mbiya wanu, kye nakamubikyaga makrumuka ma lingunu?

¹⁷ Batu nibo bakapala na ibunu bu, tamanaga kabu kegu yanza. Bakapa kamugbonosono na imi, kye miki bakiguma ku kabu. ¹⁸ A binza kaipa na mambanzu ka makrumuka manzanza bongbinga basi, kegu asi ko ngbingo yi nino aka no no mina luga kunu.

¹⁹ Bomikami, na bata na muzuzula ko bulya kunu abe nimo muko ikaga na imu kambwa wa libukuti. Muzuzula mi nimo ika ndeke kadwe ku kwa ku yigya ka Kilisito amumingyano mino. ²⁰ No bi kapa ambe niki luga kunu mbiya wanu, kye nibi ambe nakwanana kamenzinilya liki. Mu egbomini ko bulya kunu.

Likingyosi ka Agali ibu na Sala

²¹ Ibikyonni, ibunu nibo mapaga kaiko kusili wa mutuu, makibogigu beyo mutuu abikyaga mino? ²² A beyo, ikpikaga ndi be Abalahamu bukuta ndi bomiki baba: bemoti na Agali nino a ndi musunzu, wagogo na Sala, nino a ndi muko wa ndabu. ²³ Mika musunzu bukuta ndi mudongoni beyo miki wasi bukuta mi- no. Luki limoti, nino ka muko wa ndabu bukuta ndi kabyenene na agume nino Kunzi apa ndi. ²⁴ Bibu yi niyi a abe likingyosi. Boko baba bi niba ba likingyosi la bagume baba. Agume wa mambwa ni Agali nino bomikaki bukuta ka busunzu. A likingyosi la agume nino igyonosa ndi ka ngupa ya Sinai. ²⁵ Agali a likingyosi la ngupa ya Sinai ka mugi ma Alabia. A mudongoni abe Yelusalema ^{††} wa lisyeli ni nili, kye a ka busunzu pa imoti na batu kaki basi. ²⁶ Luki limoti, Yelusalema wa kugu kegu ka busunzu, iyi ni omosu. ²⁷ A beyo, Mobiso Motu akabikya be:

«Gwanu magyagya, iwe ndaya, iwe nino wakabukuta- tagu!

Pamikanagano na magyagya, iwe nino wakimukanagu muzuzula ma libukuti!

A beyo, muko nino basikisogo bukuta ndeke bomiki bakru kakitaga nino ikaga ko vononi [‡].

²⁸ Bamamaki, ibunu, mibukuta ndi kabyenene na agume ko Kunzi, mudongoni abe Isaka. ²⁹ Ka bundeli, miki nino bukuta ndi mudongoni beyo miki wasi bukuta taga mino, agyogiyisaga ndi nino bukuta ndi pisi ka Limbengi ko Kunzi. Niyo yasi a bata kaigyonoso aka ka masye mi nima. ³⁰ Luki limoti, Mobiso Motu akabikya bu? Akabikya be: «Mukpumyo muko nino musunzu yi no mikaki, kye mika musunzu kakwananigu kalya lisi- mo pa imoti no mika muko wa ndabu.» ^{††31} Kinili bama- maki, takegu bomika musunzu, luki limoti, ta bomika muko wa ndabu.

[†] 4:22 Wanda ka Mupanganagi 16:15; 21:2. ^{††} Yelusalema: A likingyosi la dini ka Bayuda. [‡] 4:27 Wanda ka Isaya 54:1. ^{††31} 4:30 Wanda ka Mupanganagi 21:10.

Mukilisito okulikonogoni

5 Kilisito atikulaga ndi lingunū, kye takikonitōgū bata ka busunzu. Wikoni kēwa wa aka wa, makimokyonitōgū bata ka busunzu.

² Hukononi, imi Pōlō, nakamūbikya ambe: makikuiso, Kilisito kikigū bata na izangiya kē kunu. ³ Na bata kaigilya kabikya ambe mētū wasi nīnō apa kaikusiso, okwononi agyi mētū ka Musa masi. ⁴ Ibunu nībō makisaga kaiko bongbingbili pisi ka mētū, ma bakigbananaga na Kilisito. Iziyo ko Kunzi amuzongoni. ⁵ Luki limoti, ibusu bi nībō tabaya, tabakigūmya ko Kunzi nīnō atidukusoku ndeke bongbingbili. Takabūnda nīlō pisi ko ngu ya Limbengi-Lotu nīlō akagya ligubo pisi ka baya kusu. ⁶ A bēyo, mūmbanzū kamatikana na Yeso-Kilisito, kikuiso ikani kikuisigū a mūdōngōni. Luki li nīlō okitogi nī baya nīyō akainisoniso pisi ka sipananisō.

⁷ Ma ndi na yigya yanza kambwa! Wani bata nō amūkpingba ndi kabye makrēmūka ma lingunū? ⁸ Buliyisyo yi nīyō kegū kotukyoku ko Kunzi nīnō amūmakaga. ⁹ Bēyo babikyaga mino bē: «Sibūkūso sikedē nīsō ofulisogo mukati, adukusogoku fufu wasi bidayi-dayi.» ¹⁰ Imi, na wakigūmya kunu, kūsō ka Mombukwono-dosu. Nakaiba ambe makikigū na tamanaga di na imi. Luki limoti, mētū wasi nīnō akamūbōbō, iki wani ikani wani, igyogiyisatū ndeke.

¹¹ Bamamaki, imi nakika kabikyaga bē okwononi kaikusiso, ba bata kegogyiso ko bulya iki? Nakiko bi kabikya bēyo iba takegū bakigbanana. Luki limoti tabakigbanana kye nakabikyaga bulyo kukwakū ka Kilisito ka mūsālabā. ¹² Batū nībō bakamūpūta bamū na likrēmūka la kikuiso, okwononi bidukyi bakambwa kabū bigbogbogbo.

Limbengi-Lotu na mūsasa ma nzūyi

¹³ Bamamaki, Kunzi amūmakaga ndi kye makūlikanagi. Luki limoti, kūlikanaga yi nīyō, kikonitōgū pisi komosisyo mūsasa kunu masi ma nzūyi. Tungbulonogoni ka sipananisō. ¹⁴ A bēyo, mētū ka Musa masi a ka nīma: «Mūpa bengeni mūdōngōni bēyo wipaga mino iwe mombukwana-daki yi.» ¹⁵ Luki limoti, makiko kakūkana na kalyanana luga kunu abē banyama botutu, wiminyonito ambe makomwononitōgū.

¹⁶ Kinili, nakamūbikya bē: wosoni Limbengi-Lotu kokpokyoniso jōbili kunu, kēwa wa gō wa, makikigū bata kabye mūsasa kunu ma nzūyi. ¹⁷ A bēyo, mūsasa ma nzūyi abūmanaga na nīmō ma Limbengi-Lotu. Mūsasa ma Limbengi abūmanaga na nīmō ma nzūyi. Masōlō ma būmana kabū ikaga kēwa bē takagyigū bata nīlō takapa kagya. ¹⁸ Luki limoti, kika nī Limbengi-Lotu akamukpokyoniso, makegū bata bosunzu ba mētū.

† 5:14 Wanda ka Balawi 19:18.

¹⁹ Tibaga binza ambe mūsasa ma nzūyi atitikaga ka makrēmūka nīma: bilya, tamanaga yanyē, būdanda, ²⁰ kaubibiso bokunzi gbali, lūga, mūyana, saana, imi, kaiko na limbengi likudu, kakisa kaūkitaga bengeni, yigbananaga, ²¹ kaiko na limbengi bikpo, libūma, ligbūgbū na makrēmūka magōgō mūdōngōni abē nīma. Nakaigilya kamūbikya bēyo namūbikya ndi mino kambwa: nībō bakagya makrēmūka mi nīmō, bakinsonigū ndeke na pa ka Būngama ko Kunzi.

²² Luki limoti, masōlō ka Limbengi-Lotu nīma: sipananisō, magyagya, maziyo, kaiko na limbengi linda, būnza, yigya yanza, baya, ²³ kaiko bitombiii na kaibūulyo binza. Kegū na mētū gūtūgū mumoti aka nīmō apakyaga makrēmūka bēyo ka nīma. ²⁴ Batū ka Yeso-Kilisito bobongilogoni ndi yigya ya nzūyi ka mūsālabā, pa imoti na būnyē nībō ukandaga ndi na mūsasa manyē. ²⁵ Limbengi atipōni jōbili, tosini Limbengi li nīlō gōni lō katikpokyoniso. ²⁶ Takikonitōgū batū bakibinika, tosini dwanana ikani kaiko na imi luga kusu.

Kosingyono ko ngbingo wa būkpekī-kpekī

6 Bomika-mama, kika nī batokonyini mūmbanzū nī anagya būnyē, ibunu bi nībō makakpakyana ko ngu ya Limbengi ko Kunzi, mumigisoni ko pisi yanza, ka butombiii. Wiminyonito sē, kye makogwonitōgū gōni ibunu ka kēbōbōkū. ² Singyononi ko ngbingo wa būkpekī-kpekī, na bēyo, motulyasa kēwa mētū ka Kilisito. ³ Kika nī mūmbanzū akaimina bē a mētū wa izangiya, luki limoti nī kegū bēyo, akaiō yi aka mombukwana-daki yi. ⁴ Mūmbanzū yikaka-yikaka abimyi yigya kaki bikpē. Kina bē okwononi kaibiba, ogwi magyagya ka limbengi kaki aka. Luki limoti, kikonitōgū na tamanaga bē ukitogi batū bagōgō basi. ⁵ A bēyo, mūmbanzū yikaka-yikaka amalya ndeke nī iyi yigya kaki.

⁶ Mētū yi nīnō bawonisilogo Likrēmūka ko Kunzi, okwononi kagbanana mukumbo kaki na muwonisilo kaki.

⁷ Bakamūbonitōgū: bakatibagigū Kunzi. Masi nīmō mūmbanzū akūnaga, imu gōni aka mō obuulyogo. ⁸ Mētū yi nīnō akūnaga nīlō obosilaga mūsasa ma nzūyi kaki, obuulyo ndeke masōlō ma mūsasa mi nīmō gōni mō. Masōlō mi nī kukwakū. Luki limoti, nīnō akūnaga nīlō abosilogo Limbengi-Lotu, obuulyo ndeke masōlō nīmō opupogo ka Limbengi li nīlō. Masōlō mi nī jōbili wa benze na benze. ⁹ Takuponitōgū kagya būnza. Takodikogi, tobuulyatū ndeke masōlō mi ko ngbingo nīnō akodoku. ¹⁰ Kinili, bēyo ta mbeyi mino no ngbingo bēnē, tugyilyini batū basi būnza, kūgbē yi, bomomosu ka baya.

Likpamuka la mulibo

¹¹ Winoni beyo no mino kamukpikilyo mobiso makpekpe mi nima na mabokwe kami. ¹² Batɛ nibo bamɛkpamyaga kaikusiso ka marɛɛ, bakisaga kaiwoniso be kye bambanzɛ bubibi. Bagyaga beyo kye bakugyogyonitɔgɛ be bakabikyaga mongoni ma kukwakɛ ka Kilisito ka mɛsalaba. ¹³ Batɛ bi nibo bikusisogo, bakagyagigɛ ibɛ mɛtɛ. Bakisaga kamukusiso kye biki kaibiba na bepukulu baya imɛsɔ kunu. ¹⁴ Imi, nakakisagigɛ inguo ya ibiba yi niyo, kiki asi niyo aka yo ya mɛsalaba ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito. A beyo, pisi ka mɛsalaba mi nimɔ, ɔbili a kɛwa abe ok-

woni ku kami, na imi gɔni, na kɛwa abe nokwoni ndi ka ɔbili. ¹⁵ Kinili, takikusiso ikani takikusisi, kegɛ na izangiya. Izangiya ni kaiko na ɔbili wambiya. ¹⁶ Maziyo na bunza iki na batɛ basi nibo babyege pisi yi niyo, ika gɔni na batɛ basi nibo Kunzi ɛɛnaga ndi.

¹⁷ Katɛkya mbiya wanɛ, mumbanzɛ keg-bomisonitɔgɛ bata mɛ, kye na na bepukulu ka nzɛyi nibayo akowonisila be na mɛtɛ ka Yeso †.

¹⁸ Bamamaki, iziyo ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito iki na ibunu basi. Iyo a beyo!

---

† Pɔɔ a ndi na bepukulu ka nzɛyi nibayo akowonisilo be bagyogysisi ndi beyo bagya ndi mino Yeso.

Baefeso

Likr̥um̥ka la mambwa

Pɔɔɔ nɔ ukpikilya ndi bakilisito ba Efeso balɔwa yi nim̥. Akpika ndi kan̥ a ka bɔɔɔɔ ka Lɔma. Gɔd̥ wa Efeso a ndi wanza kɔgbe luga ka bagɔd̥ basi ba Lɔma n̥ɔ ba ka Azia. Bat̥ budingi luga kab̥ k̥ b̥yo bagyaga ndi bumbula. Bapikilya ndi kunzi kab̥ n̥ɔ bamakaga na Ligiliki b̥ Alitemisi ndab̥ yanza. Bat̥ ba Lɔma bamakaga ib̥ kunzi yi n̥ɔ b̥ Diana. Alitemisi yi n̥ɔ a sanam̥ muko yi. B̥ndaga ndi kabibiso ka ndab̥ yi niyɔ. Bat̥ basi k̥ b̥yo babin̥kyana sanam̥ yi niyɔ kiki as̥ Bayuda aka ib̥ na Bakilisito.

Niyɔ Pɔɔɔ igoku ndi ka Efeso ka lig̥nd̥ kaki ya y̥ba, ɔp̥a ndi Bayuda ba k̥ m̥t̥ k̥ lisye la mungu kab̥. Kum-buso yi, igoku ndi kye kakwanan̥g̥ ndi kolipya k̥ b̥yo, luki limoti, ɔb̥kyana ndi b̥ indat̥ bata kaɔnda. Niyɔ aga bata ka nganga ya y̥saa, agya byanga bisaa ni an̥b̥kyana bambanz̥ Mongoni Manza aka (Wanda Ligubo 19-20). Pɔɔɔ at̥mb̥lagaga ndi likr̥um̥ka li n̥li ka balɔwa yi nim̥: Kunzi atimibisisa ndi n̥lɔ a ndi la kis̥ma, n̥lɔ omosa ndi ka iziyɔ kaki. Akai̥b̥kyana b̥ bam̥m̥la ndeke makr̥um̥ka masi ma k̥g̥ wa lisye na n̥m̥ ma lit̥mb̥ kye Yeso-Kilisito iki ngama k̥g̥ yi. Omotiloku b̥ Bakilisito bokwononi kaɔkanana, na kaiko abe bomika-muko, k̥g̥ binza kab̥kyana b̥ m̥t̥ yi nim̥ a Muyuda, ikani n̥ɔ k̥ k̥g̥ yi. Mumuyoniso kab̥ a m̥kaka aka, iy̥ ni Abili. K̥wa wa g̥ wa, bakilisito bokwononi kal̥mba pa imoti kye Abili kundungulyogonit̥g̥.

Pɔɔɔ at̥mb̥lagat̥ ndi g̥n̥i b̥yo m̥l̥k̥ okwononi mino kaiko na mukaki, b̥yo bomiki bokwononi mino kaiko na bab̥k̥ta kab̥, na b̥yo bosunzu bokwononi mino kaiko na bamombukwana-dab̥. Ab̥kyana ndi g̥n̥i b̥ bakilisito bokwononi mino kaiko luki limoti na Kilisito.

Yigbananaga ya kitab̥ yi niy̥:

Yuuso

Kilisito atidukulya ndi b̥b̥nga na Limbengi-Lotu

Tikini na ɔbili wambiya pa imoti na Kilisito

Yuuso ya mulibo

Yuuso

1 Imi Pɔɔɔ, Kunzi ɛmakaga ndi ka sipananis̥o kaki, kaika at̥mb̥bwa ka Yeso-Kilisito. Nakamukpikilyo ibunu bat̥ ko Kunzi n̥ɔ mabailya Yeso-Kilisito k̥ ka Efeso †. 2 Kunzi Obosu na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito bamudukilyi b̥b̥nga, bam̥p̥a maziyɔ.

Kunzi atidukilyaga b̥b̥nga pisi ka Kilisito

3 Kunzi, Abaki Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito avi ib̥ba! Atidukilyoni b̥b̥nga pisi ka matikana na Kilisito, atip̥a bapere ba Limbengi-Lotu kaki kotukyoku k̥g̥ wa lisye. 4 Pisi ka Kilisito, Kunzi atipunogoni ndi kaika bat̥ kaki kambwa k̥g̥a ɔbili. Agya ndi b̥yo, kye tiki botu ni takeg̥ na ida kambwa kaki. Ko bulya sipananis̥o kaki, 5 osisilya ndi kambwa aka b̥ tika ndeke bomikaki pisi ka Yeso-Kilisito. Abailya ndi b̥yo,

† *Mobiso mandeli magɔɔ k̋g̋ no lino la Efeso. Ka masye mi n̋m̋ Pɔɔɔ agya ndi ka Efeso, Wanda ka Ligubo 18:19-21; 19:1-40.*

kabyenene na sipananis̥o kaki. 6 Tabibisini neki Kunzi ka iziyɔ kaki niyɔ atip̥a ndi pisi ko Mikaki m̋paka.

7 Pisi ka bang̥ ka Kilisito, Kunzi atikulogoni ndi, atip̥ilya b̋nye kusu. K̋wa wa g̋ wa, atiwonisoni ndi budingi ba iziyɔ kaki, 8 atimumiso noyu, atip̥a yimibo yasi na akili wasi. 9 Atimibisa ndi dikidi kaki, kabyenene na yigya yanza kaki, n̋lɔ osisilya ndi kambwa aka b̋ otulyasa ndeke pisi ka Kilisito. 10 Tamanaga yi niyɔ, Kunzi otulyasa ndeke ko ngbingo yi n̋ɔ abisa ndi: kam̋m̋la masi n̋m̋ a k̋g̋ wa lisye na kusili wa m̋n̋i kaiko kusili wa b̋ngama ka Kilisito aka yikaka.

11 K̋s̋ wa matikana kusu na Kilisito, tinisononi na n̋lɔ atiwanyaga ndi. A b̋yo, Kunzi atipunogoni ndi kambwa aka, kabyenene na tamanaga kaki. Otulyosaga makr̋um̋ka masi m̋d̋ng̋n̋i b̋yo osisilyogo mino na b̋yo apaga mino. 12 Tobibisini neki budingi ko Kunzi, ib̋usu n̋ɔ ta ndi ba mambwa kobiso tamanaga kusu k̋s̋ ka Kilisito!

¹³ Ibunu gɔni, mabinikyononi ndi Kilisito ngbingo yi nino mukana ndi mino mongoni ma lingɔnɛ, Mongoni Manza nimo amudulyoku ndi na muhukuso. Kɛwa wa, Kunzi amubisa ndi na ida kowonisila be ma kɛwa batɛ kaki. Ida yi ni Limbengi-Lotu nilɔ awanyaga ndi. ¹⁴ Limbengi-Lotu li nilɔ ni mukalya ma mambwa ma lisimo nilɔ Kunzi ubisilya ndi batɛ kaki. Tinisana ndeke na mukalya mi nimo ngbingo yi nino kulikanaga kusu itɛlyana ndeke mino. Tobibisini neki buidingi ko Kunzi.

Pɔlɔ akaɛlɛmbilya bakilisito

¹⁵ Nukononi beɔ mabinikyana mino Mombukwono-dosu Yeso na beɔ mɛpaga mino batɛ ko Kunzi basi. ¹⁶ Kinili, nabibisogo Kunzi masye masi ko bulya kunu. Nakamɛɛsalagigɛ ka malɛmba kami. ¹⁷ Nakɛngaga Kunzi ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, Baba wa ibiba, kamɛpɔ Limbengi kaki iba wikoni na yimibo na bɛngbanganya, na kɛ kwa kɛ mamibo mino binza. ¹⁸ Nakɛngaga ambe amuhukwi mambengi bingbanganya, kye mibi mɛtamanagi tino mɔ Kunzi amɛmaka-ga ndi mino. Miba gɔni ibiba yidingi na lingama kaki lasi nilɔ ubisilya ndi batɛ kaki, ¹⁹ miba ngu yidingi niyɔ Kunzi atiwonisilo ibusu bi nibɔ takabinikyana. Owonisi-la ndi ngu kaki yasi, ²⁰ ngbingo yi nino apupisa ndi mino Kilisito luga ka bamanda, alikiso ka kɛmbanzikaniko kaki kɛ kɛgɛ wa lisyɛ. ²¹ Kɛ beɔ, a ngama ka bangama basi, iki ka batɛ buidingi-dingi basi ikani ka botutungyo basi, iki ka batɛ bo ngu ikani bamalaika basi. A ngama kɛgɛ wa masi nimo bakwanana katwa ka ɔbili yi nime-na ikani ka ɔbili yi nino akodoku. ²² Kunzi obisoni ndi makrɛmɛka masi kusili wa magɛ ka Kilisito, abisa ndi Kilisito kɛgɛ wa makrɛmɛka masi, abiso be iki mɛ ma kanisa. ²³ Kanisa ni nzɛyi ka Kilisito. Kilisito a wakiko kɛsɔ yi na Kunzi a mutumo kɛsɔ ka Kilisito.

Kainisana na muhukuso pisi ka iziyɔ ko Kunzi

2 Ka bɛndeli, ma ndi bukwo ko bulya yigya yanyɛ na bɛnyɛ kunu. ² Mipaga ndi ka yigya yanyɛ ya ɔbili yi nime, managya mɛtɛɛ ka ngama wo ngu yo ovivi. Ngama yi nino a limbengi la bɛnyɛ nilɔ akagya ligubo kɛsɔ ka batɛ nibɔ bakabangagigɛ Kunzi. ³ Ka bɛndeli, ibusu basi ta ndi gɔni abe ibɛ. ɔbili kusu abyenenege ndi na mɛsasa ma nzɛyi, anagya sipananisɔ si na nisɔ sa mambengi kusu. Kinili, ko bulya yigya kusu yanyɛ niyɔ tibɛkɛta noyu, takakwananigɛ ndi kanyika ngbɛta ko Kunzi mɛdɔngɔni abe batɛ bagɔ.

⁴ Luki limoti, kumbu ko Kunzi a yidingi. Ko bulyo ya sipananisɔ sidingi nisɔ atiwonisila ndi, ⁵ ibusu nibɔ ta ndi bukwo ko bulya bɛnyɛ kusu, atipɔ bata ɔbili pa imoti na Kilisito. A pisi ka iziyɔ ko Kunzi yɔ minisana ndi mino na muhukuso. ⁶ Kɛsɔ wa matikana kusu na Yeso-Kilisito, Kunzi atipupisa ndi pa imoti na ibɛ ka mbɛkɛ,

atilikiso na ibɛ ka ɔbili yi nino kɛgɛ wa lisyɛ. ⁷ Agya ndi beɔ kye atiwonisili ka byanga nibɔ akodoku iziyɔ kaki yidingi na yimbanga. Atiwonisila bɛnza kaki ka matikana kusu na Yeso-Kilisito. ⁸ A beɔ, iziyɔ ko Kunzi yɔ amɛpɔ muhukuso pisi ka baya. Muhukuso mi nimo kotukyokugɛ ku kunu, luki limoti, a aɛɛɛ ko Kunzi. ⁹ Makinisanagɛ ndi na imu pisi ka yigya kunu. Kinili, mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kakwananigɛ mino kaiyipo ikubasɛ. ¹⁰ A beɔ, ta ligubo ko Kunzi, atigya ndi ka matikana kusu na Yeso-Kilisito kye tiki kagya makrɛmɛka manzana ka ɔbili. Obungusyaga ndi makrɛmɛka mi nimo kambwa aka bekyɛ tiki kagyo yi.

Kaiko luki limoti kɛsɔ ka Kilisito

¹¹ Bayuda bi nibɔ ba na bepukulu baya simɛsɔ, bi-makaga be batɛ bi nibɔ bikusiso. Ibunu bi nibɔ makegɛ Bayuda bakibɛkɛta, makegɛ na bepukulu bi nibɔ. Bamɛmakaga be makegɛ bakikusiso. Eee, tomononi beɔ ma ndi mino kambwa, ¹² ma ndi byi na Kilisito, makakwananigɛ ndi kaiko luga ka bomikya Bezaleli. Makegɛ ndi ka bagɛme nino Kunzi ɛgyilya ndi kaɛnana na ibɛ. Makegɛ ndi na mɛtamanagi na makegɛ no Kunzi ka ɔbili. ¹³ Luki limoti, mbiya wanɛ ka matikana na Yeso-Kilisito, ibunu nibɔ ma ndi byi no Kunzi, ma kɛwa bikrɛɛ no Kunzi pisi ka bangɛ ka Kilisito. ¹⁴ A beɔ, iyi nɔ atipɔ maziyo. Iyi nɔ agya ndi be Bayuda na batɛ nibɔ bakegɛ Bayuda biki luki limoti. Pisi kapɔ nzɛyi kaki, mɛlili nimo ɛgbanana ndi, agyaga ndi be biki bomuyoniso luga kabɛ, kɛgɛ bata. ¹⁵ Atɛmba ndi mɛtɛɛ ka Bayuda, bopisi bi na yigyo yi. ɛgya ibɛ basi kaiko batɛ bumoti, biita bambiya, ka matikana na iyi. Kɛwa wa gɔ wa, obisa ndi maziyo luga kabɛ. ¹⁶ Pisi ka kukwakɛ kaki ka mɛsalaba, Kilisito ɛmɛmɛla ndi basi kaiko nzɛyi yimoti, atɛmba ndi simuyoniso, uhukwilya pisi kamatikana no Kunzi. ¹⁷ Kilisito odoku ndi kapaga Mongoni Manza ma maziyo kunu ka nibɔ ma ndi byi no Kunzi, na ka nibɔ ba ndi buwobi na iyi. ¹⁸ A beɔ, pisi ka Kilisito ibusu basi, iki Bayuda ikani batɛ nibɔ bakegɛ Bayuda, takwanana kasilyo Baba ko ngungu ya Limbengi-Lotu li nilɔ.

¹⁹ Kinili, ibunu batɛ nibɔ makegɛ Bayuda, makegɛ bata bobiko ikani batɛ nibɔ botukyoku ndi byi. Luki limoti, ma kɛwa batɛ botu, batɛ ba Ndabɛ ko Kunzi. ²⁰ Ma kɛwa gɔni ibunu bakipika ka ndabɛ niyɔ batɛtɛmbwa na bogyalandɛ bakpɔ ndi mubumbe mi. Yeso-Kilisito mombukwana-daki yi ni litalɛ nilɔ osulyaga mubumbe mi. ²¹ Pisi ka matikana kusu na Kilisito, ndabɛ yi niyɔ a yakamaga bingbufu, na a kɛwa kaidukulogo kaiko yotu kɛsɔ ka Mombukwono-dosu. ²² Ibunu gɔni ma bakipiko pa imoti na batɛ bagɔ basi kaiko ka ndabɛ niyɔ Kunzi ikago mino pisi ka Limbengi kaki.

Pɔɔ akautumbulyaga batɔ nɔɔ bakegeɔ Bayuda bodikidi ka Kilisito

3 Kinili, imi Pɔɔ na ka bɔɔkɔ kye na mɔgya-ligubo ka Yeso-Kilisito ko bulya kunu bi nɔɔ makegeɔ Bayuda. ² A beɔ, mɔkanatɔ ndi beɔ Kunzi epá ndi mino ligubo pisi ka bɔnza kaki ko bulya kunu. ³ Eukwoni ndi yimibo, kemibisa bodikidi kaki beɔ namukpikilyi bi mino ka bukuɔdu yɔ. ⁴ Makatangɔlaga mobiso kami, makwanana kotombisyo beɔ nibaga mino dikidi ka Kilisito. ⁵ Kunzi kumibisagɔ ndi batɔ bandeli. Luki limoti, mbiya wanɔ uwonisoni batɔ kaki botu: batɔtɔmbwa na bogyalandɔ, pisi ka Limbengi kaki. ⁶ Dikidi yi niyi: pisi ka Mongoni Manza, bakwanana kaɔpá batɔ nɔɔ bakegeɔ Bayuda na Bayuda pa imoti, mɔkalya niɔ Kunzi asɔma ndi ko bulya livananza kaki. Ba mababa ma nzɔyi yimoti, bakainisono gɔni ibɔ na agɔme niɔ Kunzi awanyaga ndi pisi ka Yeso-Kilisito.

⁷ Kunzi ebisoni ndi mɔgya-ligubo wa Mongoni Manza mi niɔ, pisi ka aɔɔɔ niɔ epá ndi kabyenene no ngu kaki. ⁸ Nakɔgeɔ pɔ luki luga ka batɔ basi ko Kunzi. Luki limoti, beɔpá ndi iziyo yi niyo kaɔbikyaga batɔ nɔɔ bakegeɔ Bayuda lingama ka Kilisito niɔ keɔ na muliɔ. ⁹ Nakwanana kauwonisilo batɔ basi bingbanyaga beɔ Kunzi o mino kotulyoso dikidi yi niyo. Iyi no agya ndi makɔmɔka masi, asɔma ndi dikidi yi niyo katɔkyaga ka bɔndeli. ¹⁰ Kinili, mbiya wanɔ, pisi ka Kanisa, bangama basi na botutungyo ba ɔbili wa keɔ wa lisyɔ bakwanana kɔwa kaiba yimibo ko Kunzi. Kunzi owonilaga yimibo yi niyo ko bopisi dididi. ¹¹ Niyo yasi akabyenene na tamanaga ya benze na benze ko Kunzi, niyo otulyosa ndi pisi ka Yeso-Kilisito Mombukwono-dosu. ¹² Kɔsɔ wa matikana kusu na Yeso-Kilisito na pisi ka baya kusu kɔ kaki, takwanana kodoku kambwa ko Kunzi limbengi bidɔɔ. ¹³ Kinili, nakamɔkɔnga ambe makogwonitɔgeɔ bɔpɔ ka yigyogyiso yi niyo nakaigyogyiso ko bulya kunu. Yigyogyiso yi niyo akamɔpá ibiba ya lingɔnɔ.

Budingi ba sipananiɔ ka Kilisito

¹⁴ Kinili, nakobuna moli kambwa ko Kunzi Baba, ¹⁵ niɔ apága ɔbili ka bevananza bayasi keɔ wa lisyɔ na kɔnɔ kusili wa mɔni. ¹⁶ Nakakɔnga Kunzi niɔ a na ibiba yidingi na lingama lasi ambe amɔpá bɔpɔpɔ pisi ka Limbengi kaki iba miki no ngu ka mabengi kunu. ¹⁷ Kilisito iki ka mabengi kunu pisi ka baya. Wikoni no lyo ka sipananiɔ, migwinonogo bingbufu kɔsɔ yi. ¹⁸ Kɔwa wa, makwanana kotombisyo pa imoti na livananza lasi ko Kunzi be Kilisito atipaga keɔbe. ¹⁹ Iyo, makwanana banɔ kotombisyo sipananiɔ si niɔ gɔtɔgeɔ beɔ okitogi niɔ yimibo yasi yɔ, iba miki kɔwa na ɔbili wasi ko Kunzi, Kunzi ika mutumo kɔsɔ kunu.

²⁰ Kunzi a no ngu kagya yakɔ kakitaga niyo takɔngaga na niyo tatamanaga, agyaga ligubo kɔsɔ kusu pisi ko ngu yi niyo. ²¹ Ibiba kɔ kaki, ka kanisa na pisi ka Yeso-Kilisito, ka bongbinga basi na ka benze na benze! A asi beɔ aka yɔ.

Kaiko luki limoti kɔsɔ ka Kilisito

4 Imi niɔ na ka bɔɔkɔ kye nagugubyogo Mombukwono-dosu, na neki kamɔbikyaga ambe ibunu bi nɔɔ Kunzi amɔmakaga, wikoni na yigyaga niyo okwononi na molikoni mi niɔ. ² Wikoni masyɔ masi bakisiso, botombiii na limbengi linda, manokibyono luga kunu ka sipananiɔ. ³ Gyoni yapɔ kobuulyo yimoti niyo Limbengi-Lotu akamɔpá pisi ka maziyo niɔ akamɔmɔla pa imoti. ⁴ Nzɔyi a yimoti, Limbengi-Lotu a limoti gɔni. Kunzi amɔmakaga ka mɔtamanagi mumoti gɔni. ⁵ Mombukwono-dosu a bemoti, baya yimoti, ibatiso yimoti, ⁶ Kunzi a bemoti, Abaki batɔ basi, a keɔ ka basi, agyaga ligubo pisi ka basi na a kɔsɔ ka basi.

⁷ Luki limoti, Kunzi apá ndi mɔtɔ yikaka-yikaka iziyo, Kilisito apá iyi aɔɔɔ. ⁸ Kinili ikpikaga be: «Ngbingo yi niɔ adaka ndi mino keɔ, aga ndi na batɔ ba bɔɔkɔ, epá bambanzɔ baɔɔɔ.» [†]

⁹ «Adaka ndi keɔ.» Isi yi se kɔwa ni iki? Isi yi ni kambwa kadaka, Kilisito osya mbeɔ ndi kusili keɔbe, kɔnɔ ka litɔmbɔ. ¹⁰ Niɔ osyoku ndi, iyi gɔni no adaka ndi keɔ keɔbe kakitaga lisyɔ kye itɔlyani ka bapa bayasi. ¹¹ Iyi no epá ndi bambanzɔ baɔɔɔ dididi: epá ndi batɔ bagɔ kaiko batɔtɔmbwa, bagɔ bogyalandɔ, bagɔ babibikyaga bo Mongoni Manza, bagɔ bata bapasiɔle na bowonisilo. ¹² Agya ndi beɔ, kye batɔ ko Kunzi biki bɔkwanana kotulyoso ligubo kaki, ko bulya lipipiko la kanisa, nzɔyi ka Kilisito. ¹³ Kɔwa wa gɔ wa, ibusu basi tika kɔwa luki limoti ka baya kusu, tamiba basi Miko Kunzi. Tiita batɔ bɔngata ka baya, tiko na yigyaga yanza mɔɔngɔni abe Kilisito. ¹⁴ Kɔwa wa, takikigɔ bata abe bomiki kaamama bigbagbagba abe ingbɔɔ niyo mbumbo oyungaga ka limbengi lo liɔ. Takikigɔ bata kogwogwo ka mɔtɔ ka batɔ gbali nɔɔ bɔbɔbɔgɔ bengeni na kaɔbɔmya pisi ka bokoli kabɔ. ¹⁵ Luki limoti, pisi kabikyaga lingɔnɔ ka sipananiɔ, topingo ka makɔmɔka masi na kadwe kɔ kwa kɔ tiita mino abe Kilisito niɔ a mɔ ma kanisa. ¹⁶ Pisi kɔ kaki, maba-ba masi ma nzɔyi a pa yimoti na ka yimoti. Na nzɔyi yasi a yakizukyonogo binza ko ngu ya moziko. Kɔwa wa, ngbingo yi niɔ libaba limoti-limoti o mino kagya ligubo beɔ okwononi mino, nzɔyi yasi akangata na kaipiko ka sipananiɔ.

[†] 4:8 Wanda ka Mambɔ 68:19.

Ɔbili wambiya kɛsɔ ka Kilisito

¹⁷ Kinili nakaitatanaga na ibunu ko lino ka Mombukwono-dosu be: Ɔbili kunu kikonitɔgɛ bata abe batɛ niƆo bakamibigɛ Kunzi. Tamanaga kabɛ ikaga asi ya payaya aka. ¹⁸ Yimibo kabɛ opiyoni biti bipi, bakegɛ na Ɔbili niƆo Kunzi apága. A beyo, bakibigɛ luki gɛtɛgɛ limoti aka kye ba na mɛ marɛ. ¹⁹ Bakegɛ gɛtɛgɛ no mikyo suni aka. Bipóni asi ka yigya yanyɛ aka na banagya makpɛmɛka manyɛnyɛ masi ni bakegɛ na kɛbangakɛ.

²⁰ Luki limoti, bakamuwonisilagɛ ndi ibunu beyo ko bulya ka Kilisito! ²¹ Mɛkanatɛ ndi mongoni ka Yeso binza, bamuwonisilo lingɛnɛ niƆo a kɛsɔ kaki. ²² Yeki a beyo, makwanana neki kaasanana na yigya kunu yandeli, mopupa ka Ɔbili kunu wandeli niƆo apága mɛsasa ma kɛbɔbɔkɛ niƆo atikaga mɛmbanzɛ kapɛtikana. ²³ Okwononi kaiko batɛ bambiya ka mambengi na tamanaga kunu, ²⁴ mogulya ka Ɔbili wambiya niƆo Kunzi agya ndi ka likingyosi kaki. Ɔbili yi niƆo a wongbingbili na a na butu ba lingɛnɛ.

²⁵ Kinili, okwononi kaasanana na bɔngɔ! Mɛmbanzɛ wasi abikyagi mamaki likpɛmɛka la lingɛnɛ, kye ibusu basi ta mababa ma nzɛyi yimoti aka. ²⁶ Kika ni mongbutini, makogwonitɔgɛ ka bɛnyɛ. Okwononi ngbɛta kunu osyi kambwa mɔni kogwo. ²⁷ Makasilyonitɔgɛ mumuyoniso ngbingo gɛtɛgɛ iki yi aka kamɛndɛngɛlyaga. ²⁸ NiƆo ibaga ndi, asi kubakɛ, luki limoti idukufi bigubu kagya ligubo na mabɔkɛ kaki. Kɛwa wa gɔ wa, ika na Ɔbili wanza. Akwanana gɔni kaiko no luki kausingyo nolu batɛ ba yangya. ²⁹ Mɛnzi na manyɛ gɛtɛgɛ mumoti aka kopuponitɔgɛ ka nɔkɛ kunu. Bikyogoni niƆo aka mɔ manza, niƆo akwanana kaika na izangiya kaupiko batɛ bagɔ na niƆo akwanana kapá iziyɔ ka batɛ niƆo biko kamɛmɛkana. ³⁰ Makalysisonitɔgɛ Limbengi-Lotu kumbu. Limbengi li niƆo a ida niyɔ Kunzi amubisa ndi kowonisila be ma batɛ kaki kadwe ka lisyɛ niƆo amɛkɛlaga ndeke mino ka bɛnyɛ. ³¹ Wosoni tamanaga yasi ka mumuyoniso: gbɔkɔ, ngbɛta, pamikanaga na mosikoni. Wosoni bɛnyɛ basi! ³² Luki limoti, wikoni banza, butumo na sipananisɔ luga kunu. Pilyononi mɛdɔngɔni beyo Kunzi amɛpilya ndi mino pisi ka Kilisito.

Kaiko ka bɛngbanganya

5 Ma bomiki niƆo Kunzi ɛpaga, byeni neki yigya kaki. ² Wikoni na sipananisɔ luga kunu mɛdɔngɔni beyo Kilisito atipa ndi mino. Apá ndi Ɔbili kaki ko bulya kusu abe apɛpɛ niƆo wa sɛ yanza kambwa ko Kunzi.

³ Ma ka livananza ko Kunzi, kinili yigya yasi ya bɛdan-da, ya mɛsɛgɛ, gɛtɛgɛ ya mɛsasa ma mukumbo aka kinisononitɔgɛ luga kunu. ⁴ Kɛgɛ gɔni binza kopupisogo mɛnzina ma gbalɛ, mo suni ikani manyɛ, kye kɛgɛ

na izangiya. Luki limoti, mɛnzina kunu iki niƆo mu-migisyo Kunzi ibiba aka. ⁵ Wiboni binza ambe: adanda wasi, mɛtɛ wa mɛsɛgɛ na niƆo wa mɛsasa ma mukumbo (mɛsasa ma mukumbo a mɛdɔngɔni abe kaubibiso bokunzi), niƆo basi bakinisonigɛ ndeke ka Bɛngama ka Kilisito na ko Kunzi.

⁶ Mɛmbanzɛ kamubonitɔgɛ na mɛnzina ma payaya, kye inguo ya mɛnzina mi niƆo, alikyaga ngbɛta ko Kunzi ka batɛ niƆo bakabangagigɛ. ⁷ Kinili, makusyonitɔgɛ inguo ya batɛ bi niƆo ka mɛdɔngɔ. ⁸ Mikaga ndi kambwa ko biti, luki limoti, mbiya wanɛ, pisi ka matikana kunu na Mombukwono-dosu, ma kɛwa ka bɛngbanganya. Wikoni na yigya abe batɛ ba bɛngbanganya. ⁹ A beyo, masɔlɔ ma bɛngbanganya ni bɛnza, bungbingbili na lingɛnɛ. ¹⁰ Gyoni yapɛ kotombisyo makpɛmɛka niƆo abosogo Mombukwono-dosu.

¹¹ Makomotikononitɔgɛ ka makpɛmɛka ma payaya niƆo bagyaga ko biti. Luki limoti, pupisoni ka bɛngbanganya. ¹² A beyo, makpɛmɛka mi niƆo batɛ bi niƆo bagyaga ko dikidi, apágatɛ suni kopupiso yi. ¹³ Wina sɛ, ngbingo yi niƆo bopupisaga mino dikidi, likpɛmɛka li ipupisaga kɛwa ka bɛngbanganya. ¹⁴ A beyo, masi niƆo ipupisaga ka pa yangba, itaga kɛwa bɛngbanganya. Kinili babikyaga be:

«Ɔwe mɛna wa ka tɔtɔ aaa, zuzuko!

Pupoku ka Ɔbili ka bamanda,

Kilisito anze kɛgɛ kakɛ.»

¹⁵ Wiminyonito neki na yigya kunu. Makikonitɔgɛ abe bongingi, luki limoti, wikoni abe batɛ ba yimibo.

¹⁶ Wakiko no ngbingo kagya luki, ngbingo yi niƆo kuukogɔnitɔgɛ, kye masyɛ mi nimana, a manyɛ.

¹⁷ Makikonitɔgɛ neki bongingi, luki limoti, gyoni yapɛ kaiba niƆo Mombukwono-dosu akapa.

¹⁸ Makodomwonitɔgɛ vinya, kye apɛtaga mɛ ka mɛmbanzɛ, luki limoti, wikoni butumo na Limbengi-Lotu. ¹⁹ Tumisonogoni mambengi na mambɛ, mambɛ mubibiso na mambɛ niƆo akotukyoku ka mambengi. Mumbimbimbyoni, mabibiso Mombukwono-dosu ka mambengi kunu masi. ²⁰ Mumigisilyoni Kunzi Baba ibiba masyɛ masi na ka makpɛmɛka masi, ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito.

Mɛtɛɛ ko bulya ka boko na bambɛnyabɛ

²¹ Bongononi mabɔbɔ ko bulya kɛbangakɛ ka Kilisito niƆo a kɛsɔ kunu.

²² Ibunu boko aaa, hubongoni bombunyonu mɛdɔngɔni beyo mabangaga mino Mombukwono-dosu. ²³ A beyo, mɛlɛkɛ ni mɛ ka mukaki, mɛdɔngɔni beyo Kilisito o mino mɛ ma kanisa. Kilisito ni Muhukuso wa kanisa, na kanisa a nzɛyi kaki. ²⁴ Boko bakwanana neki kɛɛbanga bambɛnyabɛ ka makpɛmɛka masi, mɛdɔngɔni beyo kanisa abangaga mino Kilisito.

²⁵ Ibunu balukka aaa, huponi boko kunu mufongoni beyo Kilisito apa ndi mino kanisa. Apa ndi zibili kaki ko bulyo yi. ²⁶ Agya ndi beyo, kobubiso kanisa bitu ko bulya ko Kunzi, ongumasa pisi ko libo [†] na münzina. ²⁷ Abailya ndi be kanisa inisoni kambwa kaki na ibiba, ni kegga na ida ikani ibo yagaga gütüga imoti aka. Luki limoti, iki bitu ni kegga wa baminya mino. ²⁸ Balukka bakwanana neki kaupa boko kabu mufongoni begeyo bapago mino nzayi kabu bamombukwana-dabu bi. Nino apaga mukaki, ipaga iyi mombukwana-daki yi. ²⁹ A beyo, kegga na mumbanzu gütüga bemoti aka nino omuyoni nzayi kaki bikre. Luki limoti, olyolisogo, anobuulyo mufongoni beyo Kilisito agyaga mino na kanisa. ³⁰ A beyo, ta mababa ma nzayi kaki. ³¹ Mufongoni beyo ikpikaga mino be: «Kinili, müluka asaga ndeke abaki na amaki bakpakpana na mukaki, ibu basi baba biita kawa nzayi yimoti.» ^{††32} A yaruru kugbe kotombisyo dikidi yi niyi, luki limoti, imi nakambikya ambe a likramuka li nilo akanda Kilisito na Kanisa. ³³ Luki limoti, a goni ko bulya kunu: müluka wasi akwanana kapa mukaki beyo ipago mino mombukwana-daki yi, muko abanga mbunyaki.

Mütuu ko bulya ka bomiki na babukuta kabu

6 Ibunu bomiki, hubongoni babukuta kunu mufongoni beyo Mombukwono-dosu apaga mino. Mokwononi kagya beyo. ² Mütuu ma mambwa nimo Kunzi apa ndi mino agume nima: «Mubanga abaku na amaku, ³ kye wiki binza, wika goni na zibili munda ‡.» ⁴ Se kawa ibunu bababa, makutulisonitöga bomikunu mambengi. Luki limoti, ukwisoni, manetiwa na manuwonisilo mütuu ka Mombukwono-dosu.

Mütuu ko bulya ka bosunzu na bamombukwana-dabu

⁵ Ibunu bosunzu aaa, hubongoni bamombukwana-donu bi nibana kuu ka litömbu, manebibiso na limbengi limoti, mufongoni abe makiko bi kagugubyo Kilisito. ⁶ Makugugubyonitöga asi ko ngbingo yi nino aka no bo mino kamenda kye minisoni banza. Luki limoti, tulyosoni sipananišo ko Kunzi na mambengi kunu masi mufongoni abe bosunzu ka Kilisito. ⁷ Gyoni ligubo kunu la busunzu na limbengi lanza mufongoni abe makiko kagyilya Mombukwono-dosu. Makogyonitöga abe makiko kagyilya mumbanzu. ⁸ Wiboni ambe mumbanzu kiko musunzu ikani mukulikanaga, Mombukwono-dosu akalya ndeke mutü yikaka-yikaka kabyenene na bunza nibo ika kani ogyoni ndi.

⁹ Ibunu bamombukwana-dabu, ugyilyoni bosunzu kunu begeyo. Wosoni kaunyakilya binyaka-nyaka. Wi-

boni ambe ibunu na bosunzu kunu ma na Muwonisilo bemoti kegga wa lisyu. Iyi uminaga batu basi mufongoni aka.

Makramuka ma lunga ka Mukilisito

¹⁰ Ka mulibo, kisoni ngu kunu pisi ka matikana na Mombukwono-dosu ko ngu kaki yidingi. ¹¹ Voni makramuka ma lunga masi nimo Kunzi akamupa, iba mumuyoniso kamundungilyogonitöga na bokoli kaki. ¹² A beyo, takega kabumana na batu ba zibili yi nimo. Luki limoti, takabumana na botutungyo ba kegga wa lisyu, bangama, batu bo ngu na bamombukwana zibili yi nimo wo biti mu. ¹³ Kinili, voni mbiya wanu makramuka ko Kunzi masi ma lunga! Kawa wa go wa, ngbingo yi nino lisyu lanye odoku ndeke mino, makwanana kaisulyo kambwa ka mumuyoniso. Ka mulibo ma lunga, makwanana kaiko bakisulyo.

¹⁴ Yeki a beyo, wikoni bakitulya: mikandila lungunu bingbubu abe mukaba, mimokisyo bungbingbili abe kutuko kwa ngweyi nikwo obuulyogo mbanzi.

¹⁵ Wimokisyoni kekele yibikyaga Mongoni Manza ma maziyo abe bepakka. ¹⁶ Baya kunu iki bongbinga basi abe kopi niyo makwanana na iyu kolimogo buku ba bomongwo basi ka Mumuyoniso. ¹⁷ Vonito goni muhukuso abe ikpakpasu sa ngweyi na Likramuka ko Kunzi abe dukpa niyo Limbengi-Lotu atipa. ¹⁸ Nimo masi, mukungogoni Kunzi bongbinga basi ka mobi ma malamba masi mufongoni beyo Limbengi-Lotu iko mino kamuwonisilo. Wikoni bongbinga basi bakitulya, hulumbilyoni batu ko Kunzi basi. ¹⁹ Ikungilyonito goni, iba ngbingo yi nino nanzinaga banu mino, Kunzi ewanyi beyo nakwanana mino kabikya. Kawa wa go wa, nakikiga kazakadaga kaibisikoso dikidi ya Mongoni Manza. ²⁰ Gütüga beyo no mino ka boloko bene, na imi mubibikya wa Mongoni Manza mi nimo aka mo. Ikungulyoni neki iba nakikonito na kabangaku, luki limoti, iba nabikyagi beyo okwononi mino.

Yuuso ya mulibo

²¹ Nakapa ambe wibonito goni ibunu likramuka kami na ligubo nilo nakagya. Momosu mukapa na mugyaligubo ka Mombukwono-dosu beyo ka Tikiko amepagatu banu mongoni masi. ²² Namutikilyi ambe amepagi mongoni kusu, amutumisa goni mambengi.

²³ Kunzi Baba na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito budukilyi bomomosu basi maziyo, bupa sipananišo na baya! ²⁴ Izio ko Kunzi iki pa imoti na batu basi nibo bapaga Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito na sipananišo niso kegga na mulibo.

[†] pisi ko libo: Akanzina ko bulya ibatiso (wanda goni Tito 3:5).
^{††} 5:31 Wanda ka Mupanganagi 2:24. [‡] 6:3 Wanda ko Pupo 20:12; Yigilya 5:16.

Bafilipi

Likr̄m̄ka la mambwa

Pɔlɔ nɔ ukpikilya ndi bakilisito ba Filipi balɔwa yi nimɛ. Ka ligɛndɛ kaki ya yiba, abikyaaga ndi Mongoni Manza ka gɛdɛ yi ninɔ kadwe kɛ kwa kɛ batɛ ba gɛdɛ yi ninɔ babinikyana ndi mino (Wanda Ligubo 16:11-40). Niyo bagwi ka bɔlɔkɔ ko bulya ligubo ka Mombukwono-dosu, Bafilipi bɛmɛmɛla ndi bangyo, batikilya ndi na alɛkɛ bemoti ninɔ ina ndi Epafolodito.

Pɔlɔ ukpikilya kɛwa ndi balɔwa yi nimɛ ko ngbingo yi ninɔ, kaumigisyo ibiba, na kaɛbikya gɔni bɛ ɛminatɛ ndi bangyo bi nibɔ batikilyoku ndi. ɛbikya gɔni bɛ bigwinonogi yarɛ ka baya, bakapilyonitɔgɛ Kunzi mɛgɔngɛ ikani kaɛmɛkana batɛ bi nibɔ bakaɛpá bambanzɛ mɛtɛɛ di na nimɔ ko Kunzi. Utomosya bata bɛ biitoni luki limoti na Kilisito, na a mɛtamanagi mi nimɔ okwononi iki luga kabɛ.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Yuuso, na malɛmba

Ɓɛyo Pɔlɔ o mino kaina ɔbili

Yeso-Kilisito aka nɔ a mɛtɛɛ yi ninɔ kibinikagɛ ndi

Yigya ka Timotio ibɛ na Epafolodito

Mɛmbanzɛ okwononi kabosilo Kunzi

Pɔlɔ akaumigisyo Bafilipi ibiba

Yuuso ya mulibo

Yuuso

1 Imi Pɔlɔ ibusu na Timotio, bosunzu ka Yeso-Kilisito ibusu bɔ tamukpilyi ibunu batɛ basi ba gɛdɛ wa Filipi balɔwa yi nimɛ. Tukpikilyi batɛ ko Kunzi basi pisi ka Yeso-Kilisito pa imoti na bapatɛ ba kanisa na badiakɛɛ. **2** Obosu Kunzi na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito bamudukilyi iziyo na maziyo.

Pɔlɔ akamigisya Kunzi ibiba

3 Namigisyaga Kunzi ibiba bongbinga basi wa namɛ-tamanaga mino. **4** Bongbinga basi wa nikaga mino kamɛlɛmbilya, nalɛmbaga na igyagya, **5** kye tamatikana ndi na ibunu katɛngbɛla ligubo libikyaga Mongoni Manza katɛkya ka lisyɛ nilɔ mabaya ndi mino na kadwe mɔni na bɛɔwanɛ. **6** Nakaiba binza ambe Kunzi ninɔ aɔngɛ ndi ligubo nilɔ lanza lɔ kɛsɔ kunu, idukulaga ndɛkɛ nolu kadwe kɛ kwa kɛ omosisya ndɛkɛ mino ka lisyɛ nilɔ Yeso-Kilisito igoku ndɛkɛ mino. **7** A binza kɛgɛ imi kaiko na mɛtamanagi manza ko bulya kunu basi. Nobiso limbengi kami kɛgɛ kunu kye ibunu basi tomotikononi na ibunu ka ligubo nilɔ Kunzi ewonisilo mino iziyo kaki. A ɛyo, mogyini bata ɛgeyo wa no mino ka bɔlɔkɔ wanɛ mɛdɔngɔni ɛgeyo na

ndɛkɛ mino kabikyaga no ngu Mongoni Manza na kowonisilo bɛ a malingɛnɛ. **8** Kunzi akaiba bɛ nilɔ nakabikya a lingɛnɛ. Namɛpaga basi kɛgɛ ɛyo Yeso-Kilisito amɛpaga mino. **9** Namɛlɛmbilyaga ambe si-pananisɔ kunu idukulogi kɛgɛ. Sipananisɔ nisɔ amuitiso kaiko na yimibo ya lingɛnɛ na mutombisyi manza, **10** iba wiboni kapɛnaga nilɔ a lanza kɛgɛ. Kɛwa wa, mika bingɔ, ni makegɛ wa bamuyoyiso mino ka lisyɛ nilɔ Kilisito igoku ndɛkɛ mino. **11** Pisi ka Yeso-Kilisito, ɔbili kunu otuma ndɛkɛ na yigya ya bungbing-bili ko bulya ibiba na kadondisyo Kunzi.

Yidukulogo yo Mongoni Manza

12 Ibunu bamamaki, nakapa ambe wiboni bɛ likr̄m̄ka nilɔ esilya ndi lɔ, ilu lɔ odukulaga ndi Mongoni Manza. **13** Kinili basɛda basi nibɔ ka ngama mudingi na batɛ bagɔgɔ basi bakaiba bɛ na ka bɔlɔkɔ kye nakagugubyo Kilisito. **14** Mongoni ma ligwigwi kami ɛmatilya ndi bomomосу budingi luga ka nibɔ ba ndi kani bobinikononi baya kɛgɛ. Ɓaɔngɛ kɛwa ndi kabikyaga Likr̄m̄ka ko Kunzi na kɛkɛɛ ni bakɛgɛ ba-ta na kɛbangakɛ. **15** A lingɛnɛ bɛ batɛ budingi luga kabɛ, bakabikyaga Mongoni Manza ka Kilisito na imi na bodongoso. Luki limoti, batɛ bagɔgɔ bakabikyaga

na limbengi lanza. ¹⁶ Nibɔ bagyaga beyɔ kye bepatɔ. Bakaiba be na wakitɔlya kaamalya Mongoni Manza. ¹⁷ Batɔ bagɔɔɔ bakabikyaga Mongoni Manza ka Kilisito na imi na bodongoso, banasima be bakamatila yigyogyiso kami wa no mino kɛnɛ ka bɔɔɔɔ.

¹⁸ Mɛtamanagi kabɛ kika mongbingbili ikani manyɛ, kagyigɛ likrɛmɛka kye ibɛ basi bakabikyaga Mongoni Manza ka Kilisito, kinili nakogwa magyagya. Nidukulagatɛ aka kogwa magyagya. ¹⁹ Nakaiba binza ambe pisi ka malɛmba kunu na beyɔ Limbengi ka Yeso-Kilisito o mino ketɛngbɛlaga, nakɛlikanagatɛ banɛ.

²⁰ Kabɛnɛnɛ na nilɔ nakabɛnda na nilɔ no mino na mɛtamanagi kɛgbe, nakogwigɛ suni ko pisi ya likrɛmɛka gɛtɛgɛ limoti aka. Luki limoti, iki mbiya wanɛ na ka bongbinga basi, nika kabibiso Kilisito na kekele na nzɛyi kami yasi, iki kani na mubisi gɛtɛgɛ kani nokwini aka. ²¹ A beyɔ, kɛ kami, ɔbili kami ni Kilisito. Kukwakɛ a izangiya kɛ kami. ²² Luki limoti, nakika mubisi, nakwanana kagya ligubo la izangiya. Kinili luga wa kukwakɛ na ɔbili, sibigɛ ambe napɛna iki. ²³ Na kɛwa wakigbananaga: nakapa kokwo iba niki pa imoti na Kilisito, niyɔ okitogi na izangiya kɛgbe. ²⁴ Luki limoti, nakika mubisi, ika na izangiya kɛgbe ko bulya kunu. ²⁵ Yeki na na binikyana ka nilɔ, nakaiba ambe nika banɛ na ibunu kaidukulogo kamɛtɛngbɛlaga basi kopingo na kaiko na magyagya ka baya, ²⁶ iba wa nigoku banɛ mino buwobi na ibunu, ibiba kunu pisi kɛ kami, ka matikana na Yeso-Kilisito idukulogo.

Lɛnga lo Mongoni Manza

²⁷ Likrɛmɛka la izangiya a be wikoni na yigya kabɛnɛnɛ na Mongoni Manza ka Kilisito. Kɛwa wa, nakodoku abe nakodukugɛ kamɛnda, nɛkani baka be mabakisulyo ka mɛtamanagi mimoti, na ibunu basi makaɛlanana ko bulya baya niyɔ akotukyoku ko Mongoni Manza. ²⁸ Makubongonitɔgɛ bomuyoniso kunu gɛtɛgɛ iki yi aka. Yigya yi niyɔ owonisila be babubungogo, luki limoti, owonisila ku kunu be minisononi na muhukuso. Niyɔ igyonoso no ngu ko Kunzi. ²⁹ A beyɔ, Kunzi amurɔni ngasa kagugubyo Kilisito, kɛgɛ asi pisi ka baya aka, luki limoti a gɔni pisi ka yigyogyiso ko bulya kaki. ³⁰ Mbiya wanɛ, ta pa imoti na ibunu ka lɛnga. Ibunu meminatɛ kaɛlanana lɛnga li nilɔ, na kadwe mɔni na bɛbwanɛ, makaɛkana aka be na asi kaɛlanana aka.

Yisiso ka Kilisito na buidingi kaki

2 Matikana kunu na Kilisito kamɛpɔgɛ mbeyi ngu? Sipananisɔ kaki kamutumisagɛ mambengi? Makegɛ mbeyi bɛmatikana na Limbengi-Lotu? Makikogigɛ mbeyi na sipananisɔ no kumbu luga kunu? ² Yeki a beyɔ, itumisoni limbengi na magyagya, mika na yɛkanana, mika limbengi limoti na mɛtamanagi mi-

moti. ³ Makogyonitɔgɛ bodongoso ikani kaika na limbengi la kibinika ka likrɛmɛka gɛtɛgɛ limoti aka. Luki limoti, wikoni na limbengi la kisiso, manɛmina batɔ bagɔɔɔ banza kɛgbe kamɛkitaga ibunu bikrɛ. ⁴ Mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kokisonitɔgɛ izangiya kaki ka mombukwana-daki aka, luki limoti, atamanitɔ gɔni niyɔ ka batɔ bagɔɔɔ. ⁵ Wikoni luga kunu na yigya abe niyɔ ka Yeso-Kilisito.

⁶ Iyi ninɔ a ndi Kunzi aka, kakisagɛ ndi kaiko mɛdɔngɔni no Kunzi.

⁷ Luki limoti akya ndi masi, ita ndi abe musunzu †. Ita ndi abe mɛmbanzɛ luga ka bambanzɛ, bamiba ndi be a mɛmbanzɛ lingɛnɛ.

⁸ Isisa ndi ni iyi mombukwana-daki, abailya ndi kagya mɛtɛɛ kadwe ka kukwakɛ, kukwakɛ nikwɔ ka mɛsalaba.

⁹ Kinili Kunzi adokisa ndi kɛgɛ kɛgbe, apɔ ndi lino. Lino li nilɔ a lidingi kakitaga mino magɔɔɔ masi.

¹⁰ Kunzi apa ndi be masi nimɔ a kɛgɛ wa lisyɛ, kɛnɛ ka litɔmbɛ na kusili wa litɔmbɛ ††, obuni moli kambwa ka Yeso,

¹¹ masi abikiyi bingbanganya be Yeso-Kilisito ni Mombukwono-dosu, ka ibiba ko Kunzi Baba.

Kaiko batɔ bunze ka ɔbili

¹² Ibunu bamamaki bɛpaka, mɛdɔngɔni beyɔ magyaga ndi mino mɛtɛɛ ngbingo yi ninɔ na ndi mino luga kunu, gyoni kɛwa bata binza kɛgbe wa takegɛ bata mino na ibunu. Gyoni ligubo la muhukuso kunu na kɛbangakɛ ni nzɛyi anamɛtwa bikyakyakya, ¹³ kye Kunzi akagya ligubo kɛɔ kunu, kamɛpɔ mɛsasa no ngu kagya nilɔ akabosilo. ¹⁴ Gyoni masi ni makegɛ na yigama, gɛtɛgɛ bodongoso aka. ¹⁵ Kɛwa wa gɔ wa, makikigɛ na bɛnyɛ, mika bitu, mika bomiko Kunzi ni makegɛ no pisi yi niyɔ bamuyoyiso mino luga ka batɔ banyɛ na ba kɛbɔɔɔɔ ba ɔbili yi nimɛ. Mika kanze luga kabɛ abe mangɛtɛ kɛgɛ wa lisyɛ, ¹⁶ kani manuwonisilo mongoni nimɔ apɔga ɔbili. Kɛwa wa gɔ wa, nakwanana ndeke kaiko na bugindo ko bulya kunu ka lisyɛ nilɔ Kilisito igoku ndeke mino, kye ika kani nakokwagɛ ndi ligubo ka ibu, ikani kokwo ngbufu-ngbufu payaya. ¹⁷ Gɛtɛgɛ bangɛ kami kadɛkaga, ika abe kimatila ka apɛpɛ wa baya kunu ninɔ mapɔga Kunzi. Nika na magyagya, togwa magyagya pa imoti na ibunu basi. ¹⁸ Gwoni gɔni ibunu magyagya, mogwa magyagya pa imoti na imi.

Pɔɔ atikini Timotio ibɛ na Epafolodito ka Filipi

¹⁹ Na na tamanaga kɛɔ ka Mombukwono-dosu Yeso ambe namɛtikilyatɛ Timotio mbiya, iba nogwi banɛ

† 2:7 Wanda ka Isaya 52:13–53:12; Matayɔ 20:28. †† kusili wa litɔmbɛ: A pa yi niyɔ Bayuda babikyaga ndi mino be batɔ nibɔ bokwaga ndi bikaga mino.

magyagya kaŋkana mongoni kunu na iyi. ²⁰ Iyi aka mukaka na a na tamanaga abe imi, analya kumbu kugbe ko bulya kunu. ²¹ Batɛ bagɔɔ basi bakakisa asi izangiya kabɛ aka kani kegɛ niyɔ ka Yeso-Kilisito.

²² Ibunu, makaiba beyɔ Timotio owonisilo mino bungbingbili kaki: ogyoni ligubo lo Mongoni Manza pa imoti na imi mɛdɔngɔni abe miki ka kpɔɔ ka abaki.

²³ Kinili, na na mɛtamanagi katika ku kunu wa niba banɛ mino likrɛmɛka kami binza. ²⁴ Na gɔni na baya ambe Mombukwono-dosu kapa, imi nagatɛ banɛ gɔni kamɛmina bikwa.

²⁵ Luki limoti, nini bi binza ambe namɛtikilyi mbeyi Epafolodito. Iyi a mika-mama ka baya. Akagya ligubo na akaɛlanana pa imoti na imi ko Mongoni Manza. Iyi na matikoku ndɛkɛ na makrɛmɛka mi nimɔ na ndɛkɛ nzoyi yi. ²⁶ A gɔni na mɛsasa kugbe kamɛmina bata ibunu basi. Alya ndɛkɛ kumbu kugbe beyɔ mɛkana ndɛkɛ mino be a na nzɛyi. ²⁷ A beyɔ, agɛna ndɛkɛ yarɛ, buwobi kosisa limbengi. Kunzi akwilyito bi kumbu, kegɛ asi iyi aka, luki limoti na imi gɔni be kye nakolyonitɔgɛ bata kumbu kugbe. ²⁸ Kinili, okwononi be namɛtikilyi yakaki bigala iba gwoni magyagya ngbingo yi ninɔ mamina bata mino, kumbu kami igba kɛwa gɔni. ²⁹ Kɛwa wa gɔ wa, mutilyoni na magyagya ko lino ka Mombukwono-dosu. Okwononi kaubibiso inguo ya batɛ bi niba, ³⁰ kye o bi buwobi kokwo ka ligubo ka Kilisito. Okitogi bi ka mɛkpanga ma libye wa oduku bi mino kesingyo ko ngbingo yi ninɔ makakwananigɛ bi mino kodoku ibunu bamombukwono-donu.

Pisi ya lingɛnɛ kaiko ngbingbili ko misa ko Kunzi

3 Ibunu bamamaki, nakapa kamɛbikya ka mulibo ambe: «Gwoni magyagya pisi ka matikanaga kunu na Mombukwono-dosu.» Nakegɛ na buti kamukpikilyo bata mɛdɔngɔni beyɔ namukpikilya ndi mino. Niyɔ yasi a ko bulya kamubuulyogo. ² Wiminyonito na bagyaligubo banyɛ ba abe benva. Wiminyonito na nibɔ bigɛmyaga ko bulya simɛisɔ. ³ A beyɔ, ibusu bɔ batikɔ simɛisɔ sa lingɛnɛ kye tagugubyogo Kunzi no ngu ya Limbengi kaki. Ta na bugindo kye tomotikononi na Yeso-Kilisito, takigɛmyagɛ ka izangiya ya nzɛyi. ⁴ Wina se, nakwananatɛ gɔni bi imi kaigɛmya ka likrɛmɛka la nzɛyi. Mɛmbanzɛ kapa kaigɛmya ka likrɛmɛka la nzɛyi, nakwananatɛ gɔni imi kaigɛmya mino kugbe. ⁵ Bekɔndi kani na na masyɛ bɛgina. Na Muizaleli, ko pigo ka Benyamini. Na Muebelenia, batite ba ndi basi asi Bebelenia aka, pisi ka mɛtɛnɛ nimɔ Bayuda bagyaga ndi, nagyaga ndi mɛdɔngɔni abe Mufalisayɔ wanza. ⁶ Na ndi na kekele kugbe kogyogyiso Kanisa †. Kabyenene na bungbingbili pisi kagya mɛtɛnɛ, nakegɛ ndi na daki yi. ⁷ Luki limoti, masi nimɔ ninaga ndi abe

kika na izangiya, nakaina mbiya wanɛ payaya ko bulya ka Kilisito. ⁸ A beyɔ, ninaga masi payaya ko bulya likrɛmɛka nilɔ la izangiya kugbe. Likrɛmɛka li ni kamibo Mombukwana-dami beyɔ ka Yeso-Kilisito. Nasa ndi masi ko bulya kaki, nakaina masi abe mozoyo iba niki na izangiya na Kilisito, ⁹ na kaiko mɛmatikana na iyi lingɛnɛ. Nakakwananigɛ kaibiba be na mɛtɛ wongbingbili kye nagyaga ndi mɛtɛnɛ. Luki limoti, na mɛtɛ wongbingbili ko bulya baya kami ka Kilisito. Bungbingbili otukyogoku ko Kunzi ninɔ ɛpaga batɛ basi nibɔ babailya. ¹⁰ Mɛsasa kami, ni kamibo Kilisito, kaiba ngu yi niyɔ opupa ndi noyu ka mbɛkɛ, kaigyogyiso beyɔ igyogyisa ndi mino na kokwo beyɔ okwa ndi mino, ¹¹ nika na mɛtamagi ambe nopupatɛ ndeke gɔni imi ka mbɛkɛ.

Kapikita mbangɛ kadwe ka mulibo

¹² Nakegɛ kapa kabikya be nodwini ka mulibo ikani na kɛwa mɛkwanana. Luki limoti, na mbeyi ka mbangɛ aka kakisa kainisono na mɛkalya, kye na kɛwa ka mabɔkɛ ka Yeso-Kilisito. ¹³ Bamamaki, kegɛ bekyɛ na kɛwa na mɛkalya, luki limoti nakagya bene: nakabɛsala lasi nilɔ a kumbuso, nagya kekele ka nilɔ a kambwa kami. ¹⁴ Kinili nakaidukulogo na mbangɛ aka kadwe ka mulibo, kava mɛkalya nimɔ Kunzi akati-malikya kegɛ wa lisyɛ pisi ka Yeso-Kilisito. ¹⁵ Ibusu basi nibɔ ta kɛwa bɛngata ka baya, tikini na mɛtamanagi mi nimɔ mɛdɔngɔni. Luki limoti, makika na tamanaga yodi, Kunzi amuwonisilatɛ likrɛmɛka la lingɛnɛ bingbanganya. ¹⁶ Kika gɛtɛgɛ beyɔ, tidukulogini kagya beyɔ aka yɔ tapɛnga ndi mino kagya.

¹⁷ Ibunu bamamaki, byoni likingyosi kami ibunu basi. Tanupɔni likingyosi, kinili hundoni nibɔ ɔbili kabɛ akabyene na likingyosi li nilɔ. ¹⁸ Namɛbikyaaga bongbinga basi, nakaigilya bata kamɛbikya mbiya wanɛ kɛwa na bomomiso-miso ambe batɛ budingi bigyaga abe bomuyoniso ka Kilisito ninɔ okwa ndi ka mɛsalaba. ¹⁹ Batɛ bi nibɔ bopipilo kobungogo kye kunzi kabɛ ni mɛma kabɛ. Bibibaga na likrɛmɛka nilɔ akwanano bi kaɛpɔ suni. Bobisaga ibɛ limbengi asi ka makrɛmɛka ma ɔbili yi nimɛ. ²⁰ Luki limoti, mugi kusu a kegɛ wa lisyɛ, kɛ beyɔ, tabɛndaga mino igoku ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito katihukusogo. ²¹ Oyitisa ndeke nzɛyi kusu ya bɛpɔ ka nzɛyi ya ibiba. Agya ndeke beyɔ, pisi ko ngu niyɔ a noyu kaiko kegɛ wa makrɛmɛka masi.

Mɛtɛnɛ

4 Bamamaki, namɛpaga kugbe, na na mɛsasa kugbe kamɛmina bata. Ibunu ni igyagya kami, na na bugindo ko bulya kunu. Kinili, wigwinonogoni yarɛ na Mombukwono-dosu.

† 3:6 Wanda ka Ligubo 8:3; 22:4; 26:9-11.

² Iwe Ivodia ibunu na Sitiko, nakaitatanaga na ibunu ambe wikoni na yekanana luga kunu kuso ka Mombukwono-dosu. ³ Na iwe nino wagyaga ligubo ka bungbingbili pa imoti na imi, hutungbulaga boko bi nibo binza kye ibu bo tulanana na ibu langa kabikyaga Mongoni Manza pa imoti na Kilimeti na batu bagogo basi. Mino ka batu bi nibo a ka kitabu ya zibili wa benze na benze.

⁴ Gwoni magyaga bongbinga basi ka matikana kunu na Mombukwono-dosu. Na bata kaigilya kabikya ambe, gwoni magyaga.

⁵ Wonisiloni yigya yanza kunu ko misa ka batu basi. Mombukwono-dosu a buwobi kodoku. ⁶ Makigbomisonitogwe bamu ka likramuka gutugwe limoti aka, luki limoti, lumboni ka makramuka masi nimo ma na musasa mi, mamigisya Kunzi ibiba ka lasi nibo ika kani amugyilini. ⁷ Kewa wa go wa, maziyo ko Kunzi nimo okitogi yimibo yasi, obuulyogo mambengi kunu na tamanaga kunu pisi ka matikana kunu na Yeso-Kilisito.

⁸ Bamamaki, nakapa kopipila bata kamubikya ambe bisoni tamanaga kunu ka likramuka lasi nibo la lingane, nibo la ibiba, nibo la bungbingbili, nibo kegwe na ibo, nibo libosilono, nibo okwononi na binikyana, lasi nibo lanza kegbe na nibo okwononi no bibiso. ⁹ Gyoni nimo bamuwonisila ndi na nimo mava ndi na imi, pisi ka manzina na pisi ka yigya kami. Kewa wa, Kunzi nino apaga maziyo ika pa imoti na ibunu.

Palo akaumigisya Bafilipi ibiba

¹⁰ Nogwi bi magyaga kegbe ka zibili kami pa imoti na Mombukwono-dosu kye mowonisili bata be metamanagatu. Nakaiba binza ambe metamanagatu ndi luki limoti, makikogigwe ndi no pisi kewonisilo yi.

¹¹ Nakege kabikya beyo ko bulya yangya. A beyo, nibananatu imi bongbinga basi, kogwa magyaga na masi nimo nikaga nomu. ¹² Nibananatu kaika ka yangya, nibananatu goni kaika ka bundei. Nibananatu bongbinga basi na pa yasi kaika na nza ikani wakikuto, kaiko ka bundei ikani kaiko na yangya. ¹³ Nakwanana kagya nimo masi ko ngungu ka Kilisito nino epaga ngu. ¹⁴ Luki limoti, mogyi binza kamatikana pa imoti na imi ka yigyogyiso. ¹⁵ Ibunu Bafilipi, makaiba binza be wa natukya ndi mino ka Makedonia, ko ngbingo yi nino barunga ndi mino kabikyaga Mongoni Manza, kanisa kunu aka yo epapaga ndi. ¹⁶ Katukya wa na ndi mino kewa ka Tesalonika, metikilyatu ndi makramuka nganga bikyo nimo na ndi na yangya yi. ¹⁷ Nakege wa kigemya kunu ambe wikoni kepapa, luki limoti na na musasa ambe winisononito goni na bebunga. ¹⁸ Mbiya wanu, na kewa na masi nimo na nduku no nzoyi yi, na kewa na imu mudingi kakitaga. Epafolodito edulyiku bi na masi nimo metikilyiku bi. Masi nimo mepi bi abe apee wa su ya tumbetumbet kambwa ko Kunzi. Kunzi apaga inguo ya apee nino, abosogo kegbe. ¹⁹ Kunzi nino kami, amepatu nimo ma no nzoyi yi, kabyenene na ibiba ya lingama kaki pisi ka Yeso-Kilisito. ²⁰ Tabibisinni Obosu Kunzi bongbinga basi. A beyo.

Yuuso ya mulibo

²¹ Numuusito batu basi ko Kunzi nibo babaya Yeso-Kilisito. Bomomonu nibana kenu bamumuusito goni. ²² Batu basi ko Kunzi bamumuusito, kegbe nibo bikaga ka ngama mudingi Kaizali.

²³ Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito amudukilyi bebunga.

ba, nimɔ inisonogo na nimɔ kinisonogigɛ, iki ngu ka bamalaika, batɛ bakrɛkrɛ, bangama na batɛ bo ngu. Pisi kɛ kaki aka na ko bulya kaki, Kunzi agya ndi makrɛmɛka masi mi nimɔ. ¹⁷ Kilisito a ndi kambwa wa makrɛmɛka masi, pisi kɛ kaki luki lasi a ka po yi. ¹⁸ Iyi ni mɛ ma nzɛyi, nzɛyi yi niyɔ ni Kanisa. Iyi nɔ a mɛrɛnganagi wa ɔbili wambiya. A pɛta, mɛtɛ wa mambwa kopupa ka mbɛkɛ. Igyonosa ndi bɛyɔ kye iki mɛtɛ wa mambwa ka bopisi bayasi. ¹⁹ A bɛyɔ, Kunzi apa ndi kaiko mutumo kɛsɔ ko Mikaki. ²⁰ Apa ndi kaɔkanana na ɔbili wasi pisi kɛ kaki. Ko pisi ya bangɛ ko Mikaki niyɔ adɛkaga ndi ka mɛsalaba, Kunzi ɛpá ndi maziyɔ ka makrɛmɛka masi iki ka litɔmbɛ ikani kɛgɛ wa lisyɛ.

²¹ Ka bɛndeli ndi, ibunu ma gɔni ndi byi no Kunzi. Ma ndi bomuyoniso kaki pisi ka mɛtamanagi na yigya yanyɛ. ²² Luki limoti, ko pisi ya kukwakɛ nikwɔ Mikaki okwa ndi ka nzɛyi, Kunzi ukonononi na ibunu kye wipupisoni kambwa kaki bitu, bingɔ ni kɛgɛ wa bamuyoyiso mino. ²³ Luki limoti, okwononi kaiko ka baya, bakamaga na bakisulyo bingbufu. Makopilyonitɔgɛ mɛgɔngɛ ka mɛtamanagi nimɔ minisana ndi nomu katɛkya wa mɛkana ndi mino Mongoni Manza. Mongoni Manza mi nimɔ ibikyaaga ndi ka batɛ basi ba ɔbili. Imi Pɔlɔ, niitoni kɛwa mɛgya-ligubo yi.

Yigyogyisa ka Pɔlɔ ko bulya Kanisa

²⁴ Mbiya wanɛ, nakogwa magyagya ka yigyogyisa niyɔ nakalya ko bulya kunu. A bɛyɔ, pisi ka nzɛyi kami, nakotulyoso nilɔ ozongi ka yigyogyiso ka Kilisito ko bulya nzɛyi kaki, isi ni Kanisa. ²⁵ Niitoni mɛgya-ligubo wa Kanisa, kabyenɛnɛ na ligubo nilɔ Kunzi ɛpá ko bulya kunu: etikoku kabikyaga likrɛmɛka kaki lasi.

²⁶ Likrɛmɛka li ni dikidi niyɔ ɛsɛmilya ndi batɛ basi bikrɛ, luki limoti upupisilyo kɛwa batɛ kaki mbiya wanɛ. ²⁷ A bɛyɔ, Kunzi a ndi kapa kaumibiso isi yo dikidi niyɔ yanza na ya izangiya, niyɔ obungusyaga ndi ko bulya ka batɛ basi. Dikidi yi niyi: Kilisito a kɛsɔ kunu, amɛpá mɛtamanagi bɛ mikatɛ ndeke ka ibiba ko Kunzi. ²⁸ Kinili, takauwonisilo batɛ basi ambe Kilisito ni wani. Tanutukusyo basi motili na kauwonisilo yikakayikaka na yimibo yasi, iba mɛtɛ wasi angati ka baya pisi kamatikana na Kilisito. ²⁹ Kinili, nakagya ligubo, na nɛlanana no ngu niyɔ otukyoku ka Kilisito. Ngu yi niyɔ akagya ligubo kɛsɔ kami binza.

2 A bɛyɔ, nakapa bɛ wiboni ambe nakaɛlanana yarɛ ko bulya kunu, ko bulya ka bakilisito ba Laodikia, na ko bulya ka batɛ bagɔgɔ basi nifɔ bakane-minigɛ ndi. ² Nakapa ambe mambengi kabɛ iki mutumo, biko luki limoti ka sipananisɔ, biki butumo na yimibo niyɔ yikitanaga. Kinili, bakwanana ndeke kaiba dikidi ko Kunzi. Dikidi yi niyɔ ni Kilisito mombukwana-daki yi. ³ Izangiya yasi ya yimibo na bɛgegele ko Kunzi a ya kisuma kɛsɔ kaki. ⁴ Nakamɛbikya bɛyɔ iba mɛmbanzɛ

kamubonitɔgɛ no bobulo baya payaya. ⁵ Kiko gɛtɛgɛ ni takegɛ pa imoti na ibunu ka nzɛyi, ta pa imoti na ibunu ka limbengi. Na na igyagya kamɛmina bɛyɔ mo mino bakamaga bingbu na bakisulyo ka baya ka Kilisito.

ɔbili ka bakilisito

⁶ Yeki mabinikyononi Yeso-Kilisito abɛ Mombukwonodosu, wikoni kɛwa bɛmatikana aka pa imoti na iyi.

⁷ Wikoni bakitikitilyaga kɛsɔ kaki, mapiko ɔbili kunu wasi kɛgɛ kaki, mikoni bongbinga basi bakipiko kɛgbe ka baya kabyenɛnɛ na mɛtiwi nimɔ mɛkana ndi. Wikoni gɔni butumo na limbengi libibiso.

⁸ Wibuulyonito, mɛmbanzɛ kamubɔnitɔgɛ na mɛnzi na ma kɛbɔbɔkɛ na ma payaya. Yimibo yi niyɔ ipiko kɛgɛ wa yigya ka bambanzɛ, kɛgɛ wa mɛtɛɛ nimɔ bambanzɛ bobiso ka ɔbili ni kɛgɛ kɛgɛ ka Kilisito. ⁹ A bɛyɔ, Kunzi mombukwana-daki yi iita mɛmbanzɛ pisi ka Kilisito, amutumo bidɛ kɛsɔ kaki. ¹⁰ Minisononi na masi pisi kɛ kaki, iyi ni ngama ka bangama na a kɛgɛ wa masi.

¹¹ Na bata, pisi ka matikana na Yeso yɔ bamɛkɔ mino. Simɛisɔ si nisɔ kɛgɛ nisɔ bambanzɛ bakɔgɔ na mabɔkɛ, luki limoti, a nisɔ apɛnya ka Kilisito, nisɔ atikɛlaga ka bɛnyɛ. ¹² Pisi ka ibatiso, bamulumboni pa imoti na Kilisito, mopupoku pa imoti na ibɛ gɔni ka mbɛkɛ. A bɛyɔ, mɔbinikyononi ngu ko Kunzi niyɔ arupisa ndi ka mbɛkɛ. ¹³ Ka bɛndeli ndi, ma ndi abɛ bamanda ko bulya bɛnyɛ kunu na kye ma livananza nilɔ bakɛkɔgigɛ. Luki limoti, mbiya wanɛ Kunzi amupóni bata ɔbili wambiya pa imoti na Kilisito. Atipilya bɛnyɛ kusu basi. ¹⁴ Alimogoni ndi balɛwa wo lubu ninɔ atisɛngɛlyaga ndi kye takagyagigɛ ndi mɛtɛɛ. Alimogoni ndi balɛwa yi ninɔ pisi kabangilaga ka mɛsalaba. ¹⁵ Kinili, Kunzi ukupyoni ndi bangama ngu, akɛpya gɔni ngu ya bɛnyɛ. ɛnyɔ gɔngɛ kunzi, ukpokyoniso bingbooo abɛ batɛ ba bɔlɔkɔ ko dumo wa ibiba ko Mikaki.

¹⁶ Kinili, mɛmbanzɛ kamosombisonitɔgɛ ka nilɔ makalya ikani ka nilɔ makomwo ikani ko bulya yinga sipakala, gɛtɛgɛ kabikila timba ikani Lisyɛ la kimumbiso. ¹⁷ Makrɛmɛka nimɔ masi a asi abɛ mulundu ma likrɛmɛka nilɔ akwanana ndi kodoku, luki limoti likrɛmɛka la lingɛnɛ ni Kilisito aka. ¹⁸ Mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka ninɔ inisaga abɛ mɛtɛ wa kisiso na ninɔ ubibisogo bamalaika, kamosombisonitɔgɛ. Inguo ya mɛtɛ ninɔ igɛmyaga kɛgbe ko bulya bonziki nifayɔ alɛtaga, anibiba na tamanaga ya payaya niyɔ ya limbanzɛ. ¹⁹ Kɛgɛ iyi wakigwinonogo na Kilisito ninɔ a se iyi mɛ. Nzɛyi yasi ikaga na ngu ko bulya ka Kilisito. Iyi nɔ ozukonogo moziko na siso pa imoti kye angati bɛyɔ Kunzi apaga mino.

Kokwo no kopupo ka mbɛkɛ pa imoti na Kilisito

²⁰ Mokwoni ndi pa imoti na Kilisito, makɔlikanaga ka mɛtɛɛ ni mɔ bambanzɛ bobiso ka ɔbili. Ko bulya iki yɔ ma bata mino kaigya abe makiko batɛ ba ɔbili yi ni mɛtɛ? Ko bulyo tino yɔ makapa bata mino mɛtɛɛ ni mɔ bambanzɛ bobiso, ni mɔ akabikya be: ²¹ «Wakolyonito» ikani «Wakokingyonito» ikani «Wakovilonito!» ²² Mɛtɛɛ mi nima a ko bulya makɔmɛka masi ni mɔ apɛtikanaga bikwa kani botumiyini. Ni mɔ a asi mɛtɛɛ ni mɔ aka mɔ bambanzɛ bobiso ka ɔbili na yigya ka bambanzɛ aka. ²³ A beɔ, mɛtɛɛ mi ni mɔ inisogo abe kika na yimibo, kye akɛngaga be bobibisi yigya ka bambanzɛ, kaiso na kaigyogyiso nzɛyi. Luki limoti, niɔ kakwananigɛ kakɔngba mɛsasa ma nzɛyi.

3 Mopuponi ka mbɛkɛ pa imoti na Kilisito. Kisoni neki makɔmɛka ni mɔ a kɛgɛ wa lisyɛ, kɛ Kilisito a mino wakiko ka kɛmbanzikanikɔ ko Kunzi. ² Wipɔni kɛgɛbe ka makɔmɛka ni mɔ a kɛgɛ, ni kɛgɛ ka ni mɔ kɛnɛ ka litɔmbɛ. ³ A beɔ, mokwoni ndi, ɔbili kunu a wakisɛma pa imoti na Kilisito kɛsɔ ko Kunzi. ⁴ ɔbili kunu walingɛnɛ kɛwa ni Kilisito. Ni yɔ opuponoku ndeke, mopupana kɛwa ndeke na ibɛ ka ibiba kaki.

ɔbili wambiya pa imoti na Kilisito

⁵ Wosoni neki likɔmɛka la ɔbili lasi niɔ a kɛsɔ kunu: bɛdanda, likɔmɛka la mɛsɛgɛ, tamanaga yanyɛ, mɛsasa manyɛ na limbengi bikpo ko bulya mukumbo, ni yɔ a mɛdɔngɔni abe bɛnyɛ bubibiso gbilitɔ. ⁶ Yigya yanyɛ yi ni yɔ, alikyaga ngbɛta ko Kunzi kɛgɛ ka niɔ bobunogo mɛtɛɛ kaki. ⁷ Ibunu magyaga ndi begeyɔ wa mikaga ndi mino ka bɛnyɛ bi niɔ.

⁸ Luki limoti mbiya wanɛ, wosoni kɛwa gɔni nimana masi: bangbɛta, simuyoniso, diya, mosikoni na mɛnzi na manyɛnyɛ kopupa ka nɔkɛ kunu. ⁹ Bikyonogoni likɔmɛka la lingɛnɛ aka kye masoni ndi ɔbili kunu wandɛli na yigya yi. ¹⁰ Mimokisyoni yigya yambiya, ma batɛ bambiya niɔ Kunzi niɔ agya ɔbili, uitisogo bambiya bongbinga basi ka likingyosi kaki. Ko pisi yi ni yɔ, makwanana kamiba binza. ¹¹ Kinili, yigbananaga kɛgɛ bata luga ka Bayuda na niɔ bakɛgɛ Bayuda, ka niɔ bikusisogo na niɔ bakikusisogigɛ, bobiko na basenzi, ka bosunzu na niɔ bakɛgɛ bosunzu. Luki limoti a kɛwa Kilisito aka niɔ a masi na kɛsɔ ka batɛ basi.

¹² Ma batɛ ko Kunzi. Amuponi ndi, ipɛnilyaga yo kunu. Kinili, mokwononi kaiko na limbengi lokumbu, niɔ lanza, lakisiso, lawese na linda. ¹³ Kibyononi, mapilyana bongbinga basi kika kani mɛmbanzɛ a na likɔmɛka na bengenɛ. Pilyononi begeyɔ Mombukwono-dosu amɛpilya ndi mino ibunu. ¹⁴ Kakitaga niɔ lasi, wikoni na sipananisɔ kye isu sɔ a muligi ni mɔ akamɛmɛmɛla binza pa imoti. ¹⁵ Mazi yɔ ka Kilisito ananagi mambengi kunu. Kunzi amɛmakaga ka

mazi yɔ mi ni mɔ kye ma luki limoti. Mumigisilyogoni ibi ba bongbinga basi. ¹⁶ Mɛnzina ka Kilisito iki kɛsɔ kunu na lingama li lasi. Wonisilononi, manatiwana na yimibo yasi. Mumbimbilyoni Kunzi mambɛ dididi ni manabibiso be yɔ Limbengi-Lotu iko mino kamuwonisilo. ¹⁷ Likɔmɛka lasi niɔ makagya ikani kabikya, gyoni masi ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso, manabibiso Obosu Kunzi pisi kɛ kaki.

Yigya yambiya ni yɔ ka batɛ ko Kunzi

¹⁸ Ibunu boko aaa, hubongoni bombunyonu be yɔ okwononi mino kagya kambwa ka Mombukwono-dosu.

¹⁹ Ibunu balɛkɛ aaa, huponi boko kunu kani makegɛ kaɛnyakilya.

²⁰ Ibunu bomiki aaa, humukononi bobonu na bomonu ka makɔmɛka masi kye a likɔmɛka niɔ Mombukwono-dosu apaga.

²¹ Ibunu bababa aaa, makulyisonitɔgɛ bomikunu kumbu kye bakodikogoni.

²² Ibunu bosunzu aaa, humukononi bamombukwana-donu niɔ bana kɛnɛ ka litɔmbɛ ka makɔmɛka masi. Makobongonitɔgɛ asi misa kabɛ aka be kye bamɛbibɛ, luki limoti gyoni mɛtɛɛ kabɛ na limbengi lanza ko bulya kɛbangakɛ kunu ka Mombukwono-dosu. ²³ Masi ni mɔ makagya, gyoni na limbengi limoti abe makika kagyilya Mombukwono-dosu ni makegɛ kaɛgyilya bambanzɛ. ²⁴ Wiboni binza amɛ Mombukwono-dosu amɛpɛtɛ ndeke mɛkalya ni mɔ ubisilyo batɛ kaki kɛgɛ wa lisyɛ. A be yɔ, Mbukwano-donu walingɛnɛ niɔ mikaga kagugubyo ni Kilisito. ²⁵ Luki limoti, niɔ agyaga bɛnyɛ, inisana ndeke na mɛkalya ma bɛnyɛ niɔ agyaga ndi, kye Kunzi ɛminaga iyi batɛ basi mɛdɔngɔni aka ko misa kaki.

4 Ibunu bi niɔ ma na bosunzu, hugyoni bosunzu kunu binza na ka bungbingbili. Wiboni binza amɛ ma gɔni ibunu na Mbukwonu kɛgɛ wa lisyɛ.

Mɛtiwi

² Wigwinonogoni na malɛmba. Makika kalɛmba, makuponitɔgɛ, manamigisilya Kunzi ibiba. ³ Tilumbilyonito gɔni ibusu amɛ Kunzi atihukulyi pisi kabikyaga likɔmɛka kaki na kabikyaga dikidi ka Kilisito. A be yɔ, na mbiya wanɛ ka bɔkɔkɔ ko bulyo yi ni yɔ. ⁴ Ilumbilyoni neki amɛ nabikyagi dikidi yi ni yɔ na kaibisiso isi yi bingbangangya be yɔ okwononi mino be nagyi.

⁵ Wikoni na yimibo kambwa ka batɛ bi niɔ bakonoboilyigɛ. Ngbingo wasi niɔ minisono mino na ngala kabikyaga likɔmɛka ko Kunzi, bikyogoni be yɔ okwononi mino. ⁶ Okwononi be mɛnzina kunu iki bongbinga basi manza na ma izangiyɛ, iba wiboni kasikisya mɛtɛ wasi likɔmɛka be yɔ okwononi mino.

Yuuso ya mulibo

⁷ Momosu beyo ka Tikiko no amepaga kewa banu mongoni kami masi. A momosu wa sipananiwo, muga-ligubo walingenu, wai nino tagyaga na iyi ligubo ko Mombukwono-dosu. ⁸ Namutikilyi ya kaki ko bulyo yi niyo ambe amepagi mongoni kusu, amutumisa mabengi. ⁹ Nutiki ibe na mava-kukunu bemoti beyo ka Onesimo. A wai mepaka na metu walingenu. Ibe kewa bo bamuzukilyogo lasi nibo okitonogi bi kenu.

¹⁰ Alisitaliko nino ta na iyi ka boloko amumuusogito. Maliko nino mabubugwa ka Balanaba amumuusogito goni. (Beyo namupi mino metu ko bulya ka Maliko, kamusilyo, magya binza). ¹¹ Gutugwa Yeso aka nino ina be Yusuto amumuusogito goni iyi. Luga ka Bayuda nibo boboilyi bi, nibo basaa aka bo ba pa imoti na imi ka ligubo la Bngama ko Kunzi. Ibe goni bo baketumisa limbengi.

¹² Mava-kukunu beyo ka Epafalasi amumuusogito goni. A muga-ligubo ka Yeso-Kilisito, amulumbilyaga

bongbinga basi na kekele be kye wikoni bakamaga yarwa ka baya, misisilogo kangata kuso yi, miko bakitulya kagya bongbinga basi sipananiwo ko Kunzi. ¹³ Nakwanana kapupilyo badem ambu akaigyogyiso kuge ko bulya kunu na ko bulya ka bomomosu nibo ka gudu wa Laodikia na ka nino wa Iyelapoli. ¹⁴ Wai-dosu beyo ka manganga Luka ibe na Dima bamumuusogito goni.

¹⁵ Tumumuusogito bomomosu ba Laodikia pa imoti na momosu beyo ka Nimifa na batwa ba kanisa nibo bamumekanaga ka ndabu kaki. ¹⁶ Makatangulaga balawa yi nimuna, mukitisilyogo goni batwa ba kanisa ya Laodikia. Ibunu matangulaga banu goni nino netikilya ndi ibe. ¹⁷ Mubikyoni Alikipo be: «Buulyogo, waga binza ligubo ka Mombukwono-dosu nibo bera ndi.»

¹⁸ Imi Polo no namukpikilyi yuuso yi niyi na mabokwa kami: namumuusogito. Makobusolonito be na ka boloko.

Maziyo ko Kunzi iki pa imoti na ibunu.

1 Tesalonika

Likpamuka la mambwa

Balawa wa mambwa ninɔ Pɔlɔ ukpikilya ndi bakilisito ba Tesalonika nimɛ. Pɔlɔ aga ndi kɛ bɛyɔ, ɛbikyaga Mongoni Manza ka Yeso-Kilisito (Wanda Ligubo ka batɛtɛmbwa 17:1-10). Batesalonika bapɛnga ndi kabɛ pisi ka Kilisito. Luki limoti, kumbuso wo ngbinga mɛkɛdɛ, Bayuda bemoti-bemoti niɓɔ ba ndi luga kabɛ bɛkpɛmya ndi bambanzɛ kavikimanaga na Pɔlɔ ibɛ na wai-daki. Bakilisito basɛma ndi Pɔlɔ ibɛ na bawai-daki. No biti, bopupa ndi na ibɛ kunzi wa gɛdɛ, Pɔlɔ aga ndi na bawai-daki ka gɛdɛ wa Bele.

Kumbusa wa byanga bɛba, Pɔlɔ atika ndi Timotio kaundoku Bakilisito ba Tesalonika bɛyɔ ba ndi mino kakpokyoniso ɔbɛli kabɛ. Niyo igoku, abikya Pɔlɔ bɛ ba mbɛyi kabɛ pisi ka Kilisito aka. Luki limoti, bemoti-bemoti luga kabɛ bakɛgɛ kapa kagya ligubo ko bulya yibinika buti ba ɔbɛli kabɛ. Bakabikya bɛ Yeso akaigoku mbiya wanɛ, kagya bata ligubo, kɛgɛ na izangiya. Bagɔgɔ ba kɛwa ndi mambɛngi bida, kyɛ babɛkɛta kabɛ buidingi na bawai-dabɛ bokwogoni, luki limoti, Yeso kanigikugɛ. Kinili, Pɔlɔ ukpikilya ndi kautumiso mambɛngi, ɛtɛmbɛlyaga gɔni bɛyɔ Yeso igoku ndɛkɛ mino, na bɛyɔ ɛgya ndɛkɛ mino batɛ bi niɓɔ babinikyana. Kɛwa wa gɔ wa, bakwanana kaiko na mɛtamanagi bɛ bika ndɛkɛ bongbinga basi pa imoti na Mombukwono-dosu.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Yuuso

Bɛyɔ Batesalonika babinikyana ndi mino

ɔbɛli ninɔ abosilogo Kunzi

Mɛtamanagi kaigoku ka Kilisito

Mɛtiwi, na yuuso ya mulibo

Yuuso

1 Imi Pɔlɔ pa imoti na Silivanɔ ibɛ na Timotio, tamu-muusogito ibunu bomomosu ba Kanisa ya Tesalonika. Tamukpikilyi ibunu balawa yi nimɛ, Kanisa niyo ko Kunzi Obosu na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito. Bɛbɛnga na maziyo iki na ibunu!

Yigya na baya ka Batesalonika

² Tamigisilyaga Kunzi bongbinga basi ibiba ko bulya kunu. Tamɛtwaga masyɛ masi wa tikaga mino kalɛmba. ³ Tamɛtamanaga bongbinga basi ka yigya kunu ko misa ko Kunzi Obosu: iki ko pisi ya baya kunu ikani ko pisi ya sipananisɔ bɛyɔ mo mino kagya ligubo na bɛyɔ mobiso mino mɛtamanagi kunu ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito. ⁴ Bamamaki, takaiba bɛ Kunzi amuponi, amupunogoni ndi kaiko batɛ kaki. ⁵ A bɛyɔ, ngbingo yi ninɔ tabikyaga ndi mino Mongoni Manza ku kunu, takabikyagagɛ ndi na mɛnzina aka, luki limoti, a ndi ko ngu na ko pisi ya Limbengi-Lotu, na ka lingɛnɛ. Mibatɛ ndi bɛyɔ ɔbɛli kusu a ndi mino luga kunu, ko bulya izangiya kunu. ⁶ Mapɛnga ndi kabɛ yi-

gya kusu na niyo ka Mombukwono-dosu, gɛtɛgɛ bɛyɔ ma ndi mino ka bɛkɛki-kɛki yo, pisi ka Limbengi-Lotu, mabayatɛ ndi likpamuka ko Kunzi na magyagya. ⁷ Kinili, miitoni kɛwa likingyosi lanza ka batɛ basi niɓɔ babinikyana ndi ba iwili ya Makedonia na ka niyo ya Akaya. ⁸ A bɛyɔ, likpamuka ka Mombukwono-dosu apɛnga ndi kaigbata katɛkya ku kunu, adwɛ ka Makedonia na ka Akaya. Na gɔni, mongoni ma baya kunu ko Kunzi itulyononi ndi ka bapa bayasi, gɛtɛgɛ ibusu aka takegɛ bata no luki niɓ takwanana kamatiɛ. ⁹ Bambanzɛ basi batɛmbɛlagatɛ ndi bɛyɔ matitilya ndi mino, ngbingo yi ninɔ taga ndi mino ku kunu. Batɛmbɛlaga gɔni bɛyɔ mɛsa ndi mino bokunzi, mapɛnga kagugubyo Kunzi ninɔ a na ɔbɛli na walɛngɛnɛ, ¹⁰ na bɛyɔ mikaga mino kabɛndaga Mikaki bɛyɔ ka Yeso ninɔ akotukyoku kɛgɛ wa lisyɛ. Iyi nɔ Kunzi abililisa ndi luga wa bamanda, kyɛ atikɛlagi ka ngbɛta ko Kunzi niyo akodoku.

Ligubo niɓ Pɔlɔ agya ndi ka Tesalonika

2 Bamamaki, ibunu bamombukwana-donu bi makaiba binza bɛ ligɛndɛ kusu ku kunu kɛgɛ ndi

payaya. ² Kambwa kosila ku kunu, mækanatæ ndi beyo batigyogyisa ndi mino, batitæmbwa ka gædæ wa Filipi. Gætægæ beyo bækreki-kreki a ndi mino budingi yo, Kunzi kusu atipátæ ndi ngu kamæbikyaga Mongoni Manza kaki. ³ Mætææ kusu kegæ ndi nimɔ ma bɔngɔ, ikani nimɔ ma mætamanagi manye, ikani nimɔ makæbɔbɔkæ. ⁴ Luki limoti, ibusu, tanzinaga ndi beyo aka yo Kunzi apago mino. A beyo, atimina ndi be tokwononito ko misa kaki, atipá ligubo kabikyaga Mongoni Manza. Takakyagigæ ligubo li niɔ kye tinisoni banza ko misa ka bambanzæ, luki limoti, ko misa ko Kunzi niɔ ibaga mambengi kusu. ⁵ Makaiba binza be mænзина kusu kegæ ndi nimɔ mubulyisyo. Kunzi akaiba binza be takakisagigæ ndi kalyalya ka gɔngæ kunu pisi ka mænзина manzana. ⁶ Takegæ ndi kakisa be bambanzæ batibibi, iki ibunu ikani batæ bagɔɔ. ⁷ Wina se, ibusu abe batæmbwa ka Kilisito takwanana ndi kamubinikiso buti kusu, luki limoti, ta ndi bitombiii luga kunu, mædɔngɔni beyo amaki-bomiki asyegæ mino limbengi ka bomikaki. ⁸ Tamæpaga ndi kægbe, takikogigæ ndi bakitælya asi kamæbikyaga Mongoni Manza aka, luki limoti, ta ndi bakitælya kapá çbili kusu bikre ko bulya kunu kye tamæpaga ndi kægbe. ⁹ Bamamaki, makatamana binza beyo tagyaga ndi mino ligubo, tikɔɔ ndi bungu bikya. Ngbingo yi niɔ tikaga ndi mino kabikyaga Mongoni Manza ko Kunzi, tigugubyaga ndi biti na lisyæ kye mæmbanzæ gætægæ bemoti aka luga kunu kobinikonitægæ buti kusu.

¹⁰ Ibunu ma bademæ kusu gætægæ Kunzi aka. Yigya kusu kambwa kunu ka batæ niɔ mabinikyana, a ndi yigya yotu, yo ngbingbili ni kegæ wa boyoyiso mino.

¹¹ Makaiba binza be yigya kusu kambwa ka mætæ yikaka-yikaka luga kunu a ndi mædɔngɔni beyo baba ægyaga mino bomikaki. ¹² Tamæpaga ndi mætææ, tanamutumisa mambengi, tanamægbityaga ambe çbili kunu iki wanza ko misa ko Kunzi, niɔ amæmakaga ka Bængama na ka ibiba kaki.

¹³ Kinili, takamigisilya bata Kunzi ibiba bongbinga basi kye ngbingo yi niɔ tamæbikyaga ndi mino makræmæka ko Kunzi, makabailyagæ ndi abe likræmæka ka mæmbanzæ, luki limoti abe niɔ ko Kunzi. Iyo, a likræmæka niɔ apænya lingænæ ko Kunzi, akagya ligubo kæsɔ kunu yi niɔ mabinikyana. ¹⁴ Bamamaki, ka lingænæ, mabye ndi likingyosi la yigya ka batæ ba Makanisa ko Kunzi niɔ babinikyana Yeso-Kilisito kæ ka iwili ya Yudea. Bomomonu bikre bamugyogyisa ndi mædɔngɔni beyo Bayuda bugyogisa ndi mino ibæ.

¹⁵ Ibæ bɔ bamwɔ ndi Mombukwono-dosu Yeso na bogyalandæ, batigyogyiso gɔni ibusu. Likræmæka niɔ bagyaga kabosilogigæ Kunzi, ibæ ba bomuyoniso ka batæ basi. ¹⁶ Bikaga katipakya be takubikyogonitægæ batæ niɔ bakegæ bayuda Mongoni Manza nimɔ akwanana kaepá muhukuso. Pisi ka yigya yi niɔ, bakaidukulogo kotiwoso bænye kabæ niɔ bagyaga

bongbinga basi. Luki limoti, ka mulibo ngbæta ko Kunzi usilyoni kæwa.

Pɔɔ a bata na mæsasa kaundoku Batesalonika

¹⁷ Bamamaki, tasanana ndi na ibunu ka nzæyi ko ngbingo, luki limoti, kegæ ka mambengi. Ta ndi na mæsasa kunu kægbe, kinili togyi bi yasi kainda bata kamæmina. ¹⁸ Tikaga ndi na mæsasa kainda kamuminoku aka bata. Imi, Pɔɔ nosisyagatæ ndi ligændæ kainda ku kunu, luki limoti, Abili anatikpingba. ¹⁹ Ibunu ma na mætamanagi, igyagya na begbegbe baya bututungyo kusu niɔbayo tika ndeke mino na bugindo ka lisyæ niɔ Mombukwono-dosu Yeso igoku ndeke mino. ²⁰ A lingænæ be ibusu, tikaga na magyagya na bugindo ko bulya kunu.

3 Ka mulibo, takakwananigæ ndi bata kabændila bindi, kinili, tina ndi binza kotigolo ibusu baba ka Atene, ² tamætikilya kæwa ndi momosu beyo ka Timotio niɔ agyaga ligubo ko Kunzi niɔ libikyaga Mongoni Manza ka Kilisito pa imoti na ibusu. Tamætikilya ndi kye ongotisiku baya kunu, amutumisi mambengi ka baya, ³ iba mæmbanzæ gætægæ bemoti aka luga kunu kogwonitægæ bæpɔ ka yigyogyiso yi niɔ. A beyo, makaiba binza ibunu bamombukwana-donu be okwononi be tigyogyisi beyo. ⁴ Ngbingo yi niɔ ta ndi mino ku kunu, tamæbikyaga ndi kambwa aka be batigyogyisatæ ndeke. Makaiba binza ambe yigyogyiso yi kæwa niɔ atisilya ndi yo. ⁵ Kinili, kaina be kegæ ndi binza kaiko kaibæbændya, namætikilya ndi Timotio kye indi kaiba beyo baya kunu a kæwa mino. Na ndi kabanga ambe yagɔɔ Mumuyoniso amuboboni, kika ndi ni a beyo, ligubo kusu inda ndi payaya.

⁶ Luki limoti, mbiya-mbiya wanæ, Timotio iginiku, atipága mongoni manza kægæ wa baya na sipananiso kunu. Atibikyi be matitamanaga masye masi, na be ma bata na mæsasa katimina begæyo ibusu ta gɔni mino na imu kægæ kunu. ⁷ Kinili, bomika-mama, gætægæ ta ndi ka yigyogyiso na bækreki-kreki, baya kunu yo atitumisaga ndi mambengi. ⁸ Mbiya-mbiya wanæ, mambengi atisyini kye mabæmatikana na Mombukwono-dosu aka. ⁹ Nakibigæ ikani takwanana kamigisya Kunzi ibiba bæ ko bulya kunu. A beyo, tabutummo na magyagya bidæ kambwa kaki ko bulya kunu. ¹⁰ Talæmbaga Kunzi na kekele biti na lisyæ kye atihukwilyi pisi kainanana bata na ibunu na kamæmatilya niɔ amubwi ka baya.

¹¹ Kunzi bikre, Obosu, pa imoti na Mombukwono-dosu Yeso, batihukwilyi pisi kainda ku kunu. ¹² Mombukwono-dosu amæmatilyi sipananiso sidingi luga kunu na bambanzæ bagɔɔ basi, mædɔngɔni beyo ibusu tamæpaga mino. ¹³ Amungotisi mambengi kye miki batæ botu ni kegæ wa bamuyoyiso mino kambwa ka Kunzi Obosu, ka lisyæ niɔ Mombukwono-dosu Yeso odoku ndeke mino pa imoti na batæ kaki basi.

Yigya niyo Kunzi apaga

4 Ka mulibo, bamamaki, tamuwonisilyoni ndi yigya niyo okwononi kabosilo Kunzi. A beyo, zibili kunu a kawa kakpakyana beyo aka yo. Mbiya-mbiya wanu, takamukunga na kaitatanaga na ibunu ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso ambe widukulogoni kawa asi kagya aka bunza. ² Makaiba beyo tamupa ndi mino mutuu nimo otukyoku ka Mombukwono-dosu Yeso. ³ Kunzi apaga be wikoni batu botu na ni makegu kagya biya. ⁴ Mutu yikaka-yikaka iki na mukaki kye biki na zibili ninu okwononi na ibiba, ninu mubosila Kunzi, ⁵ kani kisigu kogwa ka musasa manye, mudungoni abe batu bagogo nibo bakamibigu Kunzi. ⁶ Kabyenene na manza mi nimo, mambanzu gutugu bemoti aka kagyilyonitugu bengeri banye ikani kabu. Tamubikyoni ndi, ta bata kaigyila kamubikya ambe Mombukwono-dosu ugyogiyatu ndeke batu bi nibo bakagya inguo ya makrumaka mi nimo. ⁷ A beyo, Kunzi katimakagu kye tiki kagya likrumaka lanye, luki limoti, kye tiki botu. ⁸ Kinili, mutu wasi ninu okyi mutuu mi nima, kakyigu mambanzu, luki limoti, akyi Kunzi ninu amupa Limbengi-Lotu kaki. ⁹ Kegu na izangiya be tamukpikilyi ka nibo ondi sipananiyo luga kunu, kye Kunzi amuwonisoni ndi beyo makwanana mino kaiko na sipananiyo luga kunu. ¹⁰ A nibo mugyiyaga bomomonu basi ka iwili yasi ya Makedonia. Luki limoti, bamamaki, takamukunga ambe widukulogoni kawa asi kagya aka bunza. ¹¹ Gyoni kekele kaika na maziyo. Mutu yikaka-yikaka andi mbeyi likrumaka kaki bikre, agya ligubo na mabuku, mudungoni beyo tamupa ndi mino mutuu. ¹² Makagya beyo, minisanatu na ibiba ko misa ka batu nibo bagegu bakilisito. Makigigu bakiguma ka mambanzu.

Yigoku ka Mombukwono-dosu

¹³ Bamamaki, takapa ambe wiboni likrumaka ko bulya ka batu nibo bokwogo, kye makikonitugu kalya kumbu mudungoni abe batu bagogo nibo bagegu na mutamanagi. ¹⁴ Ta na baya ambe Yeso okwatandi, opupo ka mbuku. Kinili, ta goni na baya ambe Kunzi upupisatu ndeke ka mbuku pa imoti na Yeso batu nibo bokwaga ndi ni babinikyonini.

¹⁵ Kabyenene na mutuu ka Mombukwono-dosu, tamubikyi be: Ibusu bi nibo ta mbeyi na zibili aka kadwe ku kwa ku Mombukwono-dosu igoku ndeke mino, takakitagigu ndeke nibo bokwaga ndi. ¹⁶ Tukana ndeke mungbi, liyu ka ngama ka bamalaika, se kawa nibo la siba ko Kunzi. Kumbuso yi, Mombukwono-dosu bikre osyoku kotukyoku kugu wa lisyu. Kawa wa, batu nibo bokwaga ndi kusu ka Yeso, bika ndeke batu ba mambawa kopupoku ka mbuku. ¹⁷ Kumbuso yi, ibusu bi nibo tika ndeke na zibili aka ko ngbingo yi ninu, batibinika

ndeke pa imoti na ibu kugu wa lisyu, kobongonoku na Mombukwono-dosu ku. Tika kawa ndeke bongbinga basi pa imoti na Bamombukwono-dosu ku. ¹⁸ Tumisononi neki mambengi na manzina mi nima.

Kabundaga lisyu nibo Mombukwono-dosu odoku ndeke mino

5 Bamamaki, kegu na izangiya be namukpilyi likrumaka ko bulya lisyu ikani ko bulya ngbingo yi ninu makrumaka mi nimo igyonosa ndeke mino. ² Makaiba ibunu bamombukwana-donu be lisyu ka Mombukwono-dosu odoku ndeke bigbututu mudungoni beyo mutu wo kubaku odogoku mino no biti. ³ Ngbingo yi ninu, bambanzu bika ndeke mino kabikya be: «Ta ka maziyo na pa mbeyi biwo», ko ngbingo yi ninu goni nu, banye usilya ndeke bigbututu, mudungoni abe muzuzula nimo asilyaga muko wa mutuma ka libukuti. Gutugu mambanzu bemoti aka kahukagigu ndeke mino. ⁴ Bamamaki, luki limoti, ibunu makegu ko biti, bekye lisyu li nibo amusilyi ndeke bigbututu abe mutu wo kubaku. ⁵ A beyo, ibunu basi ma batu ba bungbanganya na ba lisyu lisyu. Takegu ibusu batu bu biti ikani nibo bakapagigu bungbanganya. ⁶ Kinili, takololonitugu abe batu bagogo, luki limoti, tiki ni bubisi, tika bakiminya. ⁷ Batu nibo balalaga, balalaga no biti, na nibo bikaga na libuma, bomwaga no biti. ⁸ Luki limoti, ibusu ta batu ba lisyu lisyu, tokwononi kaiko bakiminya. Timokisyini baya na sipananiyo abe kutuko kwa ngweyi kaibuulyo mbanzi, timokisyo mutamanagi ma muhukuso abe sikpakpasu sa ngweyi katibuulyogo yi. ⁹ Kunzi katipunagagu ndi be tigyogiyi ko bulya ngbuta kaki. Luki limoti, be tinisoni na muhukuso ko pisi ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito. ¹⁰ Iyi, atikwilyaga ndi ibusu, kye takika gutugu bubisi ikani bukwo, tiki ndeke na zibili pa imoti na ibu ka lisyu nibo igoku ndeke mino. ¹¹ Kinili, tumisononi mambengi, midukulogo kongotiso baya kunu, mudungoni beyo mikago mino kagya.

Mutuu na yuuso ya mulibo

¹² Bamamaki, takamubikya ambe hudondisyonu batu nibo bakagya ligubo luga kunu, bakamukpokyoniso ko pisi ka Mombukwono-dosu na kamupa mutuu. ¹³ Hubibisogoni kugbe, miko na sipananiyo na ibu ko bulya ligubo kabu. Wikoni na maziyo luga kunu.

¹⁴ Bamamaki, takamukunga ambe hubikyonu batu nibo bakapagigu ligubo ambe biminyito, hutumisoni mambengi nibo ba na buti, husingyonu batu nibo bagegu no ngu, wikoni na limbengi linda ka batu basi.

¹⁵ Wibuulyonito, mambanzu gutugu bemoti aka kamigisilyonitugu daki banye ka banye, luki limoti, kisoni bongbinga basi kagya bunza aka luga kunu na ka bambanzu basi.

¹⁶ Gwoni magyagya masye masi. ¹⁷ Lumbogoni masye masi. ¹⁸ Mumigisilyogoni Kunzi ibiba ka makpamuka masi kye nibo a sipananiso kaki pisi ka Yeso-Kilisito.

¹⁹ Makokpingbonitoge ligubo la Limbengi-Lotu. ²⁰ Makinonitoge metu ka bogyalandu ko Kunzi payaya. ²¹ Luki limoti, kpimoni makpamuka masi, mbingisyo nimo manzanza. ²² Nyikoni mobi ma banye masi.

²³ Kunzi bikpe nimo mombukwana maziyo amuitisi batu botu ka bopisi bayasi, obuulyogi tamanaga, limbengi na nzyi kunu yasi, kye kikonitoge na banye

gategu bumuti aka ngbingo yi nimo Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito igoku ndeke mino. ²⁴ Metu yi nimo amemakaga ndi, a metu walinganu, iyi, otulyosatu likpamuka li nini.

²⁵ Bamamaki, tilumbilyonito goni ibusu.

²⁶ Tilyononi, mopututonogo abe bomika-muko.

²⁷ Nakamukungu ko lino ka Mombukwono-dosu ambe mutongulogoni balawa yi nime ka batu basi nibo babaya Yeso-Kilisito.

²⁸ Iziyo ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito iki pa imoti na ibunu.

2 Tesalonika

Likramuka la mambwa

Balawa wa yiba ninɔ Pɔlɔ ukpikilya ndi bakilisito ba Tesalonika nimɔ. Akautambɔlya bata beyɔ Kilisito igoku ndeke mino, na beyɔ mulibo ma ɔbɪli ka batɔ bi nɪbɔ babinikyana Yeso ika ndeke gɔni mino. Batɔ bemoti-bemoti ka gɔdɔ yi ninɔ babikyaga bɛ Kilisito igoniku ndi, batɔ bagɔɔ bɛ keɔ bɛyɔ, luki limoti, lisyɛ li a kɛwa buwobi. Nɪbɔ babikyaga bɛ lisyɛ li a kɛwa buwobi, bakapagigɔ bata kagya ligubo, banabikya bɛ ligubo keɔ na izangiya. Luki limoti, bagaga kalyalya ka batɔ nɪbɔ bagyaga ligubo. Kinili, Pɔlɔ ukpikilya ndi bɛ mɛtɔ yikaka-yikaka okwononi kaikɔ bungu kye alyalyi. Ƴbikya gɔni bɛ bigwinonogi na baya aka, ko ngbingo wa bɛkpekɪ-kpekɪ bika kagya bɛnza aka.

Yigbananaga ya kitabɔ yi niyi:

Yuuso

Yigoku ka Yeso obungusya ndeke makramuka masi

Mombukwono-dosu kanigikugɔ mbeyi

Kaigwinonogo yapɔ ka baya

Malɔmba na ligubo

Yuuso ya mulibo

Yuuso

1 Imi Pɔlɔ pa imoti na Silivanɔ ɪbɔ na Timotio, tamumuogito ɪbunu bomomoso ba Kanisa ya Tesalonika. Tamukpikilyi ɪbunu balawa yi nimɔ, Kanisa niyɔ ko Kunzi Obosu na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito. ² Obosu Kunzi na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito bamudukilyi iziyɔ na maziyɔ.

Kunzi akɔtɔ ndeke ngbanga ka bambanzɔ

³ Bomika-mama, tokwononi kamigisya Kunzi ɪbɪba bongbinga basi ko bulya kunu. Okwononi tagyi beyɔ kye baya kunu akopingo, na sipananisɔ nisɔ ma nosu luga kunu akaidukulogo beɔyɔ. ⁴ Kinili, ta na bugindo ko bulya kunu kambwa wa Makanisa ko Kunzi, ko bulya limbengi kunu linda na baya kunu gɛtɔgɛ makaigyogyiso na kalya kumbu. ⁵ Masi nimɔ akowon-isilo bɛ Kunzi opungini kakɔ ngbanga ka bungbingbili, kye yigyogyiso amuitiso ndeke bɛkwanana kaingyo ka Ƴngama kaki. ⁶ A beyɔ, Kunzi a wongbingbili. Ugyogyisa ndeke batɔ basi nɪbɔ bakamugyogyiso beɔyɔ, ⁷ ɪbunu bi nɪbɔ makaigyogyiso, amuyukumisatɔ pa imoti na ɪbusu. Agya ndeke beyɔ wa Mombukwono-dosu Yeso ipupisa ndeke mino keɔ wa lisyɛ pa imoti na bamalaika kaki bo ngu, ⁸ odoku ndeke luga wa lidafa lo buku, ugyogyisa ndeke batɔ nɪbɔ bakyaga kamiba

Kunzi na nɪbɔ bakabailyagɔ Mongoni Manza ka Mombukwono-dosu Yeso. ⁹ Yigyogyisa kabɔ ika ndeke pɛtikana ya benze na benze, bakinigɔ ndeke miso ka Mombukwono-dosu, ubisa ndeke byi no ngu kaki ya ɪbɪba. ¹⁰ Ka lisyɛ li nɪbɔ odoku ndeke mino, batɔ basi nɪbɔ ba ka mutili kaki, babibisatɔ ndeke na nɪbɔ babinikyana ndi, nɔkɔ ɔdika bidɛ. ɪbunu gɔni mika ndeke pa imoti na ɪbɔ kye mobinikyononi ndi mongoni ninɔ tamɛbikyaga ndi.

¹¹ Kinili, tikaga bongbinga basi kamɛkɛngɔlya. Takakɛnga Kunzi ambe amuitisi batɔ nɪbɔ bokwononi ka ɔbɪli ninɔ amɛmakaga mino. Pisi ko ngu kaki, amusingyi kotulyoso mɛsasa kunu manza na ligubo kunu ka baya. ¹² Kika beyɔ, lino ka Mombukwono-dosu Yeso avatɔ ɪbɪba, na ɪyi amɛpɔtɔ gɔni ɪbɪba. Niyɔ yasi a iziyɔ ko Kunzi na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito.

Kambwa wa yigoku ka Mombukwono-dosu

2 Bamamaki, ka nɪbɔ ondi yigoku ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, na mɛmɛkana kusu ka kpɔlɔ kaki, takamɛkɛnga ambe: ² mɛmbanzɔ kamɛbikya bɛ lisyɛ la kigoku ka Mombukwono-dosu itulyonini, wikoni mambengi bidɛmɔ, makobongonitɔgɔ. Gɛtɔgɔ bakika kanzina pisi ka bugyalandɔ ikani pisi ka bomongoni ikani pisi ka balawa bɛ apɛnya ku kusu, makobinikyononitɔgɔ. ³ Mɛmbanzɔ kamubonitɔgɔ

gũtũgũ ko pisi imoti aka. A beyo, kambwa lisyẽ li nĩbũ kaitũlyana, batũ budingi bakya ndeke likrũmũka ko Kunzi, kumbuso yi, Mũgya-manyẽ nĩnũ apũtikana ndeke ka mulibo, ipupisoku sũ kũwa. ⁴ Amũya ndeke makrũmũka masi nĩmũ bobibisaga abũ kika nĩmũ ko Kunzi. Īnda ndeke kaisopisogo ka Ndabũ ko Kunzi, abikya bũ iyi ni Kunzi †.

⁵ Makegũ bata katamana bũ namũtũmbũlyatũ ndi likrũmũka li nĩli, ngbingo yi nĩnũ na ndi mino ku kunu? ⁶ Makaiba luki tino lb akakpingba Mũgya-manyẽ yi nĩnũ mbiya wanũ. Īyi odoku ndeke ko ngbingo nĩnũ aka nũ Kunzi abisilya ndi. ⁷ Gũtũgũ beyo, iyi Mũgya-manyẽ yi nĩnũ opungoni ndi ligubo kaki bĩpũlũ. Luki limoti, op-uponoku ndeke iba mũtũ yi nĩnũ akakpingba mbiya-mbiya yi nĩmũ kegũ bata. ⁸ Niyũ Mũgya-manyẽ yi nĩnũ ipupisa ndeke, Mombukwono-dosu Yeso amwũ ndeke na ĩhũ wa mũnũkũ aka, alumwisogo no ngu niyũ ipupisoku ndeke noyu. ⁹ Mũgya-manyẽ odoku ndeke no ngu ka Abili, agya makrũmũka mũmbanga-mbanga dididi, mokingyosi na makrũmũka ma bũngũ. ¹⁰ Agya ndeke makrũmũka manyũnyũ ka bopisibi bayasi kaũbũ batũ nĩbũ bokwononi kobungogo. Bobunganga ndeke kye bakabailiyagũ ndi na kapa likrũmũka la lingũnũ nĩbũ akwanana ndi kauhukuso. ¹¹ Kinili, Kunzi utikilyoni kũwa ngu ya kũbũbũkũ kaubungusogo bũkye babinĩkyani likrũmũka la bũngũ. ¹² Kinili, bũmakyatũ ndeke ka mũngĩmbũ batũ basi nĩbũ bakya ndi kabinĩkyana likrũmũka la lingũnũ, banogwa magyagya ka likrũmũka lanyũ.

Kunzi amupunogoni ndi kainiso na muhukuso

¹³ Bamamaki, ibusu, tokwononi kamigisya Kunzi ĩbi-ba bongbinga basi ko bulya kunu yi nĩbũ Kunzi amũpa. A beyo, Kunzi amupunogoni ndi ibunu katũkyũ ka mũpũnganagi ma ĩbili kye minisoni na muhukuso. Limbengi-Lotu amububisatũ kye baya kunu a ya kigũmya ka likrũmũka la lingũnũ. ¹⁴ Kunzi amũmakaga ndi kaika beyo pisi ko Mongoni Manza nĩnũ tamũbikyaga ndi. Īyi apa ndi bũ winisononi na ĩbĩba ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito.

¹⁵ Kinili bamamaki, wigwinonogoni na wikoni bakitũlyũ ka mũtũũ nĩmũ tamũpũ ndi, iki pisi ka mũnzĩ na ikani ka balũwa kusu.

¹⁶ Kunzi Obosu nĩnũ atĩpa ndi, na pisi ka iziyũ kaki, atitumisaga mambengi bongbinga basi, atĩpũ mũta-managi manza. Takaũkũnga pa imoti na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito bĩkpe ambe, ¹⁷ bamutumisi mambengi, bamũpũ ngu kagya masyũ masi likrũmũka lanza pisi ka yigya yanza na mũnzina.

Pũbũ akakũnga bũ bũlũmbilyi

³ Bamamaki, ka mulibo, tilumbilyoni kye likrũmũka ka Mombukwono-dosu itũlyani bigala-gala ka bapa bayasi na avi ĩbĩba, mũdũngũnũ beyo o mino kaigyonoso ku kunu. ² Tilumbilyoni gũnũ Kunzi kye atikũlagi ka maũbũkũ ka batũ banyũ na bũdũya. A beyo, kegũ batũ basi bũ ba na baya.

³ Luki limoti, Mombukwono-dosu a mũtũ walingũnũ, amutumisatũ ndeke no ngu, amubũlyogo ka Mũgya-manyũ. ⁴ Tabakigũmya ku kunu pisi ka Mombukwono-dosu. Ta na baya ambe makagya nĩbũ tamũbikyũ na midukulogo kagya yi. ⁵ Mombukwono-dosu okpokyonisi mambengi kunu, mika na sipananisũ no Kunzi, mika na adalũ mũnda mũdũngũnũ abũ Kilisito.

Okwononi mũtũ wasi agyi ligubo

⁶ Bamamaki, takamũbikyũ ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito ambe makosyonitũgũ ka mũdũngũ ka batũ basi nĩbũ bakapagigũ ligubo na nĩbũ bakegũ kabũyũ mũtũũ nĩmũ tamũpũ ndi. ⁷ Ibunu bamombukwono-donu makaiba binza beyo makwanano mino kabũyũ yigya kusu. A beyo, ibusu takegũ ndi bavivo ngbingo yi nĩnũ tikaga ndi mino pa imoti na ibunu.

⁸ Takegũ ndi batũ bakikũkũngya luga kunu. Luki limoti, tikũgũ ndi bungu bikyũ, tupo bidapadũ. Tigugubyaga ndi biti na lisyũ kye mũmbanzũ gũtũgũ bemoti aka kobinikonitũgũ buti kusu. ⁹ Takwananatũ ndi kamũkũnga bũ tisingyoniku, luki limoti, takagyagigũ ndi beyo, kye ta ndi na mũsasa bũ tamũpũ likingyosi bũ gyogoni abũ ibusu. ¹⁰ Kinili, ngbingo yi nĩnũ tikaga ndi mino ku kunu, tamũpũga ndi mũtũũ bũ: «Mũmbanzũ kakyũ kagya ligubo, kolyolyonitũgũ bũgũyũ.»

¹¹ Luki limoti, takaũkana mbiya yi nĩmũ bũ luga kunu batũ bagũgũ bikaga payaya, bakapagigũ ligubo, ligubo kabũ kũwa asi ni banvenvũ aka. ¹² Takaũkũpamyũ inguo ya batũ bi nĩbũ na kaũpũ mũtũũ ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito ambe bagyi ligubo bongbinga basi, ko bulya yĩbinika buti kabũ ka bamombukwandabũ.

¹³ Ibunu, bamamaki, makuponitũgũ kagya bũnza.

¹⁴ Mũmbanzũ koboilyi kabũyũ mũtũũ mi nima tamũpũ ka balũwa yi nĩmũ, mũmiboni binza, makasyonitũgũ ka mũdũngũ kye ĩmũkani suni. ¹⁵ Makavonitũgũ sũ abũ mũmuyoniso, luki limoti, mũpũnũ mũtũũ mũdũngũnũ abũ momonu.

Bũbũnga na yuuso

¹⁶ Mombukwono-dosu nĩnũ a mombukwana maziyũ, amudukilyi maziyũ bongbinga basi na ka bopisi bayasi. Mombukwono-dosu iki pa imoti na ibunu basi.

† 2:4 Wanda ka Danyelũ 11:36; Ezekielĩ 28:2.

¹⁷ Imi Pɔɔ bɪkpe nɔ namukpikilyi likpɛmɛka li nɪli am-
be namumuusogito. Nobisaga maɔkɛ ka babalɛwa
kami basi beyɔ, maɔkɛ kami nimɔ.

¹⁸ Iziyɔ ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito iki pa
imoti na ibunu basi.

1 Timotio

Likp̄m̄ka la mambwa

Bal̄wa wa mambwa n̄n̄ P̄l̄ akp̄kilya nd̄i Timotio n̄m̄. P̄l̄ aga nd̄i ka ḡd̄ wa Lisitilo kabikyaga Mongoni Manza k̄ Timotio ikaga nd̄i mino. N̄ȳ Timotio ɛkana nd̄i m̄nzina ka P̄l̄, ap̄nga nd̄i kab̄bya Kilisito. Bakp̄yanaga nd̄i na īȳ bongbinga basi, na bagyaga nd̄i ḡn̄i na īȳ ligubo. N̄ȳ P̄l̄ ɛkanaga nd̄i b̄ bakilisito ba ḡd̄ yimoti b̄n̄ bakap̄ilya Kilisito m̄ḡnḡ, ikani likp̄m̄ka limoti akakitanaga k̄ b̄ȳ, atikaga nd̄i Timotio kainda kaup̄a m̄tiwi. Atika k̄wa nd̄i ka Ef̄s̄o kainda kautumiso bakilisito bi n̄b̄ k̄ b̄ȳ mambengi. Bal̄wa yi n̄m̄ atakanya nd̄i k̄ b̄ȳ. Atomosya nd̄i ḡn̄i b̄ ubikyiku bakilisito b̄ bibuulyito na bat̄ bi n̄b̄ bakap̄a bambanz̄ m̄t̄ di no Mongoni Manza, ɛt̄mb̄lȳa ḡn̄i b̄ȳ bakilisito bokwononi mino kaiko na ȳ-gya ka makanisa, na b̄ȳ okwononi mino b̄p̄n̄agi bat̄ bakamalya makanisa.

Ȳgbananaga ya kitab̄ yi n̄ȳ:

Yuuso

B̄ȳ ɔb̄l̄i ka Bakilisito okwononi mino kaiko
N̄ȳ a nd̄i yakis̄ma ko pisi yi n̄ȳ tap̄na nd̄i
P̄l̄ akap̄a Timotio m̄t̄

Yuuso

1 Imi P̄l̄, na at̄t̄mbwa ka Yeso-Kilisito pisi ko ngu ko Kunzi Muhukuso kusu na Yeso-Kilisito n̄n̄ tobisogo mino m̄t̄amanagi. ² Nakaukp̄ikilyo īw̄ Timotio, mikami wal̄nḡn̄ pisi ka baya. Obosu Kunzi na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito buwonisili izīȳ, b̄m̄inȳilya kumbu, b̄p̄a mazīȳ.

Okwononi kaiminya na bowonisilo ba k̄b̄b̄k̄

³ Wika ka Ef̄s̄o aka m̄d̄nḡn̄i b̄ȳ n̄b̄ikya nd̄uk̄ mino wa na nd̄uk̄ mino kaaga ka Makedonia. K̄ b̄ȳ, a na bat̄ bi n̄b̄ bakap̄a m̄tiwi ma k̄b̄b̄k̄, h̄b̄ikya ambe basi. ⁴ H̄b̄ikya ambe basi kākana babib̄ baya b̄nḡ, pa imoti na babib̄ bayo puponogo ka bat̄t̄b̄ n̄baȳ k̄ḡ na mulib̄o. Nil̄ lasi opupisaga bodongoso, ni k̄ḡ na izanḡiya kodukula ligubo ko Kunzi n̄n̄ ap̄aga muhukuso pisi ka baya. ⁵ Īsi ya m̄t̄ mi n̄m̄ a b̄ widukulogoni na sipananī n̄n̄ opupaga ka limbengi lanza, mika na tamanaga yanza na baya ya linḡn̄. ⁶ Bat̄ baḡḡ bosoni pisi, bobungogoni k̄wa ib̄ ka bodongoso baya payaya aka. ⁷ Bapaga kaiko bowonisilo ba M̄t̄ ka Musa, luki limoti bakotombisyogiḡ nil̄ bikaga kab̄kya ikani bakibogiḡ makp̄m̄ka mi n̄m̄ bikaga kaamalya m̄.

⁸ A b̄ȳ, tibaga ambe M̄t̄ a manza iba bakagya na imu ligubo b̄ȳ okwononi mino. ⁹ Tokwononi bata

ḡn̄i kaiba ambe bakobisogiḡ m̄t̄ ko bulya ka bat̄ bongbingbili. Luki limoti, bobisogo ko bulya ka bagyaman̄ȳ, ka bat̄ n̄b̄ bak̄kanagiḡ, ka bat̄ b̄diya na bat̄ banȳ, ko bulya ka bat̄ n̄b̄ bakabangagiḡ Kunzi ikani kabanga makp̄m̄ka motu, n̄b̄ b̄m̄w̄ḡ babab̄ ikani bamab̄, ko bulya ka n̄b̄ b̄m̄w̄ḡ bengeni, ¹⁰ ka bat̄ ba b̄ilya, ka bal̄k̄ n̄b̄ basȳn̄n̄ge luga kab̄, ka bat̄ n̄b̄ b̄ḡabaga bengeni ka busunzu, ka bat̄ ba k̄b̄b̄k̄, ka bat̄ n̄b̄ bak̄ḡ silika na b̄nḡ, na ka bat̄ basi n̄b̄ bam̄ȳaga m̄t̄ ma linḡn̄. ¹¹ M̄tiwi mi a ka Mongoni Manza n̄m̄ Kunzi ep̄a nd̄i. Mongoni Manza mi n̄m̄ otukyoku ko Kunzi n̄n̄ wa likp̄akpa la b̄n̄za.

P̄l̄ akamigisya Kunzi ibiba

¹² Nakamigisya Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito ibiba, īȳ n̄n̄ ep̄aga nḡ ka ligubo kami. Nakamigisya ibiba kye emina nd̄i b̄ nokwononito kagya ligubo kaki, ¹³ ḡt̄ḡ b̄ȳ nanzinaga nd̄i mino yanyenȳ ko bulya kaki, nanat̄mbwa, nanugyogyiso bat̄ kaki. Luki limoti, Kunzi ekwilyoni kumbu, kye masi n̄m̄ nagyaga nd̄i, nagyaga nd̄i ka bungingi kye nak̄ḡ nd̄i mubaya. ¹⁴ Mombukwono-dosu ewonisiloni nd̄i izīȳ yidingi, niniso na baya na sipananī n̄n̄ otukyoku pisi ka matikana na Yeso-Kilisito. ¹⁵ Likp̄m̄ka la linḡn̄ nil̄ okwononi b̄ bambanz̄ basi bab̄n̄k̄yani nil̄: Yeso-Kilisito odoku nd̄i ka ɔb̄l̄i kauhukusogo bat̄ ba b̄nȳ.

Imi na mütü wa bünyé kaümaga batü basi luga kabü, ¹⁶ luki limoti Kunzi eminyilya ndi kumbu. Këwa wa gü wa, Yeso-Kilisito owonisila ndi limbengi linda ko bulya kami, imi mütü wa bünyé kügbe. A likingyosi ka batü basi nîbö babailya ndeke, binisa na çbîli wa benze na benze. ¹⁷ Tapîni Ngama wa benze na benze ibiba, tabibiso bongbinga basi, iyi Kunzi ninö a mukaka, ninö kokwogigü na ninö takaminagigü! A asi beyö aka yö.

¹⁸ Timotio mikami, nakaupá mütü mi nima müçöngöni beyö münzîna ma bugyalandü a ndi mino ko bulya kakü. Likpëmeka li nîbö lü upá ngü ya külanana lünga lanza. ¹⁹ Buulyaga baya kakü na tamanaga yanza. Batü bagöçö bosoni tamanaga yanza kadwe kü kwa kü baya kabü obungogoni mino. ²⁰ Imeneo ibü na Alesandulia ba luga ka batü bi nîbö. Nüsa këwa ka mabökü ka *Abili*[†] kyé bakibonononito bata katümbwa lino ko Kunzi.

Mütü ko bulya malümba

2 Kambwa wa likpëmeka lasi, nakamübikya ambe windoni ko Kunzi na mokungoni, na malümba, na yitatanaga na mamigisyä ibiba ko bulya ka batü basi. ² Okwononi kaülümbilya bangama na batü basi nîbö ba ka bapa bayakpëkrë iba tiki binza, bipisiii, tika na yigya yanza, bakigwinonogo binza no Kunzi. ³ Likpëmeka nîbö a lanza na libosilo Kunzi, Muhukuso kusu, ⁴ ninö apaga be bambanzü basi binisoni na muhukuso, bibo likpëmeka la lingüny. ⁵ A beyö, Kunzi a bemoti aka, ninö obiso yükanana lugo ko Kunzi na bambanzü a bemoti. Mütü yi, ni Yeso-Kilisito. ⁶ Ipá ndi ni iyi mombukwana-daki yi abe mukalya kaükülagä batü basi. Agya ndi beyö wa ngbingo itülyana ndi mino kowonisila be Kunzi apaga be batü basi binisoni na muhukuso. ⁷ Kinili bebisa ndi mino muküküwa na atütümbwa kauwonisilo batü bi nîbö bakëgü Bayuda likpëmeka la baya na la lingüny. Nakëgü kabikya böngö, nakabikya lingüny aka.

Yigya ka balükü na boko

⁸ Nakapa nekü ambe ka bapa bayasi, balükü balümbagi kanü bononini mabökü motu këgü, ni bakëgü na diya ni bakëgü kasaana. ⁹ Na göni, nakapa ambe boko bimokisyogi beyö okwononi mino, kanü këgü na yiwonisilo ikani kagya këwa këgbe. Bakilukisonitögü tukatü timbanga, bakimokisyonitögü makpëmeka ma çlö ikani kaibongiso makpëmeka ko singasü, ikani kaimokisyo botu baya ligabü lapü këgbe, ¹⁰ luki limoti, biki na yigyigyilya yanza beyö okwononi mino ko boko nîbö babikyaga be babangaga Kunzi. ¹¹ Boko bokwononi kaükana mütiwi kanü babüdayana biwo, na limbengi la kisiso. ¹² Nakakpomyigü imi muko kapá

[†] nüsa këwa ka mabökü ka *Abili*: wanda mütembelagi ka 1 Bakol. 5:5.

mütiwi, ikani kaiko këgü ka mülükü, luki limoti, iki iyi müdaka biwo. ¹³ A beyö, bapünga mbeyi ndi kagya Adamü, këwa wa Eva. ¹⁴ Këgü Adamü nö babö ndi, luki limoti muko nö babö ndi, obuna mütü ko Kunzi. ¹⁵ Luki limoti, muko inisa ndeke na muhukuso pisi kabükütaga, kiko se kanü igwinonogini ka baya, ka sipananiçö, ka yibubiso na kaika bitombiii.

Batü nîbö bokwononi kaamalya kanisa

3 Likpëmeka li nîli, a la lingüny: mambanzü kapa kaamalya ligubo la kanisa, iba opo ligubo lanza. ² Okwononi nekü be mütü wa kamalya kanisa iki mütü yi ninö këgü na ibö gütügü imoti aka. Okwononi be iki na muko bemoti aka, iki mütü wa kiginyilyo, iki mütü mutombisya likpëmeka na mütü ninö okwononi, iki mütü wa kütilya bobiko na mütü wakiba kapá mütüny. ³ Kikonito adangbala wa makana, ikani mütü wa bonduyi, luki limoti iki mütü wo tombii, na wa maziçö. Kikonito mütü wa müsasa mo buyi. ⁴ Okwononi kaiko mütü wa kamalya ndabü kaki binza, anütiwa bomikaki, iba biki bomiki bakükana na nîbö ba ibiba. ⁵ A beyö, mütü kibi kaamalya ndabü kaki ka mombukwana-daki, obuulyaga këwa kanisa ko Kunzi liki? ⁶ Kokwononigü kaika mütü wambiyä ka baya, kyé limbengi la bugindo kamingyoni, ogulya ka müngimbo beyö mumuyoniso ogulya ndi mino. ⁷ Okwononi göni be iki mütü ninö batü ba kunzi bika kanzina yanzanza ko bulya kaki iba bakaminonito bidë, igwinono ka kpaka ka mumuyoniso.

Beyö badiakële bokwononi mino kaiko

⁸ Badiakële bokwononi göni kaiko batü ba ibiba na nîbö balingüny. Bokokwononigü kaiko badangbala ba makana ikani kakisa buyi ko pisi yanyë. ⁹ Okwononi biki bakigwinonogo ka baya ya lingüny nîbö inisa pa imoti na tamanaga yanza. ¹⁰ Okwononi kaündilya, kika kanü bakinisigü na ibö, bakwanana kagya ligubo la büdiakële. ¹¹ Boko kabü bokwononi kaiko batü ba ibiba, bakikonito batü bakudwonoso bambanzü ko pisi ya balümi, luki limoti biki batü ba kiginyilyo na batü ba bungbingbili ka bopisi bayasi. ¹² Okwononi be diakële iki na muko bemoti aka, ika mütü wa kümamalya bomikaki binza na ndabü kaki yasi. ¹³ Badiakële nîbö bagyaga ligubo kabü binza, ba na ibiba, bakwanana kabikyaga limbengi bidëëë mongoni ma baya nimö tamatikana mino na Yeso-Kilisito.

Dikidi niçö Kunzi atiwonisilo

¹⁴ Nukpikilyi mobiso mi nima kanü na na mütamangü kainda bikwa kaünda. ¹⁵ Luki limoti, nakolipyo kodoku, balüwa yi nimü këwa nö owonisila beyö wokwononi mino kaiko luga wa liwananza ko Kunzi, isi yi be kanisa

ko Kunzi ninɔ a na ɔbili. Iyu yɔ a lidɛlɛ na mubumbe ma lingɔnɛ. ¹⁶A bɛyɔ, dikidi ya baya kusu a yidingi: Ipupisoku ndi abɛ mikya-bambanzɛ.

Limbengi-Lotu abikya ndi ko bulya kaki bɛ a mɛtɛ wongbingbili.

Bamalaika bamina ndi.

Babikyaga ndi likrɛmɛka kaki ka bevananza bayasi.

Babinikyana ndi ka bapa bayasi ka ɔbili.

Badokisa kɛwa ndi kɛgɛ wa lisyɛ ka ibiba.

Mɛtɛ ma kɛɔɔkɛ

4 Limbengi-Lotu akabikya bingbanganya bɛ ko ngbingo wa mupipilo, batɛ bagɔɔ basaga ndeke baya kabyɛ likrɛmɛka la kɛɔɔkɛ na mɛtiwi ma libili. ²Batɛ ba bokoli na ba kɛɔɔkɛ bɛɔɔɔɔɔɔ ndeke. Mambengi ka batɛ bi nibɔ okwoni abɛ bakabɛsya ndi na ngwɛyɛ niyɔ angbamyaga no buku bingbɛ. ³Batɛ bi nibɔ batiwaga bɛ kokwononigɛ kavanana ikani kalya malili magɔɔ. Luki limoti, Kunzi agya ndi malili nimɔ bɛ kye batɛ nibɔ babailya, bibo lingɔnɛ, balyagi kani bamigisilyini ibiba. ⁴Wina sɛ, masi nimɔ Kunzi agya ndi a manza, kɛgɛ na nibɔ okwononi kalya, luki limoti okwononi kamigisilya Kunzi ibiba kambwa kalya. ⁵A bɛyɔ, likrɛmɛka ko Kunzi na malɛmba oitisaga luki lasi lanza kambwa ko Kunzi.

Mɛgya-ligubo wanza ka Yeso-Kilisito

⁶Wakuzukilyogo bomomosu likrɛmɛka nibɔ bingbanganya, wika mɛgya-ligubo wanza ka Yeso-Kilisito. Ko pisi yi niyɔ, wowonisila bɛ wakokwiso limbengi kakɛ na likrɛmɛka la baya na mɛtiwi ma lingɔnɛ nimɔ kɛkana ndi. ⁷Luki limoti, kyatɛ babibɛ bayagbali nibayɔ kɛgɛ kabyɛnɛnɛ na baya. Gya yapɛ kaika wakigwinonogo no Kunzi. ⁸Bazɛna bayarɛrɛ a na izangiyi yikɛdɛ. Wina sɛ, kaigwinonogo no Kunzi a na izangiyi ka bopisi bayasi kye apaga mɛtamanagi ka ɔbili wambiya wana, atiwanaga ninɔ akodoku. ⁹Likrɛmɛka li nibɔ a la lingɔnɛ, nibɔ okwononi bɛ batɛ basi babinikyani. ¹⁰A bɛyɔ, takiko kaigyogyiso na kaɛlanana, a asi kye tobisoni mɛtamanagi kusu ko Kunzi ninɔ a na ɔbili, ninɔ a Muhukuso ka batɛ basi, kɛgɛ ba ka nibɔ babailya.

¹¹Bikyaga, wapɔ mɛtiwi ka likrɛmɛka li nibɔ. ¹²Mambanzɛ kundungulyogonito bɛ kye wa miki. Luki limoti, wika likingyosi lanza ka batɛ nibɔ ba baya, iki ko pisi ya mɛnzina, iki ko pisi ya yigyi, iki ko pisi ya sipananisɔ, iki ko pisi ya baya ikani ko pisi ya ɔbili wanza. ¹³Hɛtangɛlyaga bambanzɛ Mobiso, hɛtiwa, huwonisilo, kadwɛ kɛ kwakɛ nodoku banɛ mino. ¹⁴Wakobusolonitɔgɛ arɛpɛ wa Limbengi-Lotu ninɔ a kɛsɔ kakɛ. Winisana ndi na iyi wa bogyalandɛ banzina ndi mino na wa bambɔkɛ bubisilya ndi mino mabɔkɛ. ¹⁵Bisatɛ limbengi ka likrɛmɛka nibɔ, wipɔ mino, iba batɛ basi

bini bɛyɔ wo mino kaidukulogo. ¹⁶Wiminyatɛ iwɛ mombukwana-daki yi, wiminyi gɔni ka mɛtiwi kakɛ. Wigwinanagatɛ na imu binza. Wakagya bɛyɔ, iwɛ mombukwana-daki yi winisa na muhukuso, uhukuso gɔni nibɔ bika kaɛmɛkana.

Mɛtiwi ka nibɔ babaya

5 Wakayoyisonitɔgɛ mbɔkɛ-mbɔkɛ no bou, luki limoti mɛtiwa biwɛsɛ abɛ abakɛ. Hɛtiwa bomikya-bawanza abɛ bamamakɛ, ²boko bi nibɔ bambɔkɛ-mbɔkɛ abɛ bamakɛ, bomikya-basika abɛ basali kakɛ, pisi ka ɔbili wanza.

³Hubibiso bowoko boko bi nibɔ ba kɛgɛ na mɛmbanzɛ. ⁴Luki limoti, woko kika na bomiki ikani bomikomikaki, okwononi mbɛyi bɛ bowonisili baya kabɛ ka livananza kabɛ bikɛ. Bumigisya babɛkɛta-kabɛ na batitabɛ bɛnza nibɔ bɛgyilya ndi kye Kunzi apaga bɛyɔ. ⁵Woko walingɔnɛ ninɔ kɛgɛ na mɛmbanzɛ, obisaga tamanaga kaki ko Kunzi. Biti na lisyɛ ikaga kalɛmba, anobiso yangya kaki ko Kunzi. ⁶Luki limoti, woko ninɔ wa mɛsasa manyɛ bikpo, ikaga ni okwoni ndi iyi gɛtɛgɛ kani a mbɛyi mubisi aka. ⁷Likrɛmɛka nibɔ wokwononi kauzukilyogo bowoko nibɔ, iba bakikonito na bɛbɔ. ⁸Mambanzɛ kumumuli bava-kɛkaki, na kɛgɛ nibɔ ba livananza kaki bikɛ, iba osini baya kaki. Mɛtɛ ninɔ a wanyɛ kɛgɛ kakitaga ninɔ kanoboilyigɛ.

⁹Wakapa kava mɛmbanzɛ abɛ woko, okwononi iki na byanga batekɛbe madiya (60). Okwononi gɔni iki mɛtɛ yi ninɔ avanana ndi na mɛlɛkɛ bemoti aka. ¹⁰Okwononi bɛ bamibitɔ gɔni ko pisi ya yigyilya kaki yanza. Okwononi bɛ iki mɛtɛ ninɔ ukwisa ndi bomikaki binza, ninɔ ɛtilyaga ndi bobiko, ninɔ ɛsɛkɛsaga ndi batɛ ko Kunzi magɛ †, ninɔ usingyaga ndi batɛ ba kigyogyiso, na ninɔ agyaga ndi bɛnza ka bopisi dididi.

¹¹Luki limoti, wakukpikonito bowoko nibɔ ba mbɛyi basika aka kye mɛsasa mɛvanana kɛgya, bapɔ Kilisito mɛgɔngɛ, ¹²bimakya ka mɛngimbɔ kye ika kani babunini agɛmɛ ninɔ bagyilya ndi ka mambwa. ¹³Yeki bakikogigɛ na tɛmatɛ tigyɛ, ligubo kabɛ kɛwa asi kaa-mama aka bigbagba gba ko bomiso baya bandabɛ. Na bata, bikaga batɛ ba balɛmi, banogulyo ka makrɛmɛka gbalɛ na kanzina nibɔ kokwononigɛ. ¹⁴Kinili, nakapa ambɛ bowoko nibɔ ba mbɛyi basika bavanani, babɛkɛti, bamɛmɛla bandabɛ kabɛ, iba bomuyoniso bakinonito no pisi niyɔ batigwi mino na ibɔ. ¹⁵A bɛyɔ, bowoko bagɔɔ bogwini bi, baga kabibya Abili. ¹⁶Luki limoti, mɛtɛ ko Kunzi muko yi kika na bowoko ka livananza kaki, okwononi abiniki buti kabɛ. Kɛwa wa gɔwa, kanisa akwanana kaɛbinika bowoko nibɔ aka bɔ ba kɛgɛ na bambanzɛ, kani kikigɛ kɛwa na buti kɛgɛ.

† ɛsɛkɛsaga ndi batɛ ko Kunzi magɛ: Wanda gɔni Luka 7:44batilyaga ndi mubiko bɛyɔ.

¹⁷ Bambɔkɛ-mbɔkɛ ba kanisa nɪbɔ bagyaga ligubo kabɛ bɪnza, bokwononi kaiko na mɛkalya nganga yɪba, kɛgbɛ ka nɪbɔ babikyaga Mongoni Manza, banatiwa.

¹⁸ A bɛyɔ, Mobiso Motu akabikya bɛ:

«Wakakondilonitɔgɛ ngɔmbɛ mɛnɔkɛ kani anatikila nganɛ †.» Abikya gɔni bɛ: «Mɛgya-ligubo okwononi na mɛkalya †† kaki.» ¹⁹ Bakasɛngɛlyɛ mbɔkɛ-mbɔkɛ wa kanisa, wakoboilyonitɔgɛ mbɛyi kiki asi ka mɛnɔkɛ ka badɛmɛ baba aka ikani basaa. ²⁰ Huyoyiso nɪbɔ bak-
agya bɛnyɛ ko misa ka bambanzɛ iba batɛ bagɔgɔ babangitɔ gɔni. ²¹ Nakaɛbikya kambwa ko Kunzi, kambwa ka Yeso-Kilisito na bamalaika botu, amɛ gwi mɛtɛ nɪmɔ kani wakakugɛ mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bɛ-
moti aka na mɛlɪli. ²² Wakikonitɔgɛ bigala-gala kabisilya mɛmbanzɛ mabɔkɛ kapa ligubo ka kanisa. Wakomotikononito gɔni na bambanzɛ ka bɛnyɛ kabɛ. Wɪbuulya kɛgbɛ iwɛ mombukwana-daki yi.

²³ Ko bulya yigomisaga kakɛ ya mɛma, na ko bulya bɛrɔ ba nɛyɪ kakɛ, wakomwogɔnitɔgɛ asi libo aka, luki limoti mwagatɛ gɔni mino ikya vinya. ²⁴ Bɛnyɛ ka batɛ bagɔgɔ inisaga bɪngbanganya kani bakanakugɛ ngbanga. Luki limoti, nɪbɔ ka batɛ bagɔgɔ ipupisaga kumbuso. ²⁵ A bɛgɛyɔ, yigyɛ yanza inisogo bɪngbanganya, gɛtɛgɛ niyɔ kinisogigɛ bikwa kakwananigɛ kaiko yakisɛma.

6 Batɛ basi nɪbɔ ba bosunzu bokwononi kaɛbanga bamombukwana-dabɛ kɛgbɛ iba bakosikogonitɔgɛ lino ko Kunzi na kaina mɛtiwi kusu bidɛ. ² Nɪbɔ bamombukwana-dabɛ ba kɛsɔ wa baya, bakuminonito bidɛ kye ba bamamabɛ ka baya. Luki limoti, bokwononi kaugugubya bɪnza kɛgbɛ kye bamombukwana-dabɛ bi nɪbɔ binisanaga na izangiyɛ kabɛ bɔ, ba batɛ ba baya nɪbɔ Kunzi ɛpaga.

Nɪlɔ wokwononi kaɛtiwa na kaɛbikya bambanzɛ ilu nɪlɔ.

Mɛtiwi ma kɛbɔbɔkɛ na izangiyɛ ya lingɛnɛ

³ Mɛmbanzɛ kapá mɛtɛ modi, kani kɛgɛ kabɪnikyana likrɛmɛka la lingɛnɛ ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, ikani mɛtɛ nɪmɔ akabyɛnɛnɛ na baya kusu, ⁴ mɛtɛ yi nɪnɔ a na limbɛngi lidingi na kibigɛ luki. Mɛsasa ma bodongoso na mosooni ko bulya isi yo mino, a kɛsɔ kaki abɛ kolobu. Likrɛmɛka nɪlɔ apága kɛwa imi, mosooni, mosikoni, tamanaga yanyɛ, ⁵ na bodongoso kani kɛgɛ na mulibo na batɛ nɪbɔ yimibo kabɛ adangbikana, babɛsala likrɛmɛka la lingɛnɛ. Basimaga bɛ kabaya Kunzi a pisi ya kinisono na lingama.

⁶ A lingɛnɛ bɛ kabaya Kunzi a izangiyɛ yidingi kika kani wa na igyagya na nɪlɔ wa nolu. ⁷ A bɛyɔ, takodokugɛ ndi no luki kɛnɛ ka ɔbɪli, takigigɛ ndɛkɛ

† anatikila nganɛ: Wanda ka 1 Bakolito 9:9na mɛtɛmbɛlagi mi. †† 5:18 Wanda ka Yigilya 25:4; 1 Bakolito 9:9; Matayɔ 10:10; Luka 10:7.

nolu bɛgɛyɔ. ⁸ Kinili, takika na malɪli na botu, a bɪnza.

⁹ Luki limoti, nɪbɔ bapaga kaiko na lingama bogulyaga ka kɛbɔbɔkɛ, bigwinono ka kpaka pisi ka mɛsasa dididi ma bungingi na manyenyɛ nɪmɔ ubungusogo bambanzɛ, ɛrɛta. ¹⁰ A bɛyɔ, mɛsasa mo buyi a litino la mɛgbɛ ba bɛnyɛ dididi. Batɛ bagɔgɔ nɪbɔ ba ndi na inguo ya mɛsasa mi nɪmɔ bogwoni ndi ka baya, bogulya ka yigyogyiso yakrɛ.

Mɛtɛ ma mulibo

¹¹ Luki limoti, iwɛ mɛtɛ ko Kunzi, nyikatɛ makrɛmɛka nɪmɔ. Kisa bungbingbili, wigwinonogo no Kunzi, na baya, na sipananisɔ, na limbɛngi linda na bɛwɛɛɛɛ.

¹² Hɛlanana lɛnga lanza ko bulya ya baya, wigwinonogo na ɔbɪli wa bɛnzɛ na bɛnzɛ kye Kunzi ɛmaka ndi ko bulya yi, ngbingo yi nɪnɔ wozukaga ndi mino likrɛmɛka la baya kakɛ ko misa ka batɛ buidingi. ¹³ Nakaɛbikya likrɛmɛka li nɪli ko misa ko Kunzi nɪnɔ apága ɔbɪli ka makrɛmɛka masi, na kambwa ka Yeso-Kilisito nɪnɔ ozukaga ndi likrɛmɛka la lingɛnɛ kambwa ka Pɔsɔ Pilatɛ bɛ. ¹⁴ Buulyaga mɛtɛ nɪmɔ bɛrɔ ndi, wika bitu kani wa kɛgɛ na bɛbɔ kadwɛ ka lisye nɪlɔ Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito opuponoku ndɛkɛ mino. ¹⁵ Opuponoku ndɛkɛ ko ngbingo yi nɪnɔ Kunzi obungusyaga ndi. A Kunzi nɪnɔ Mombukwana ngu, a bɛmoti aka, a likrakpa la bɛnza, a Ngama ka Bangama, a Mbɛkwono ka bamombukwono-dosu. ¹⁶ Kokwogigɛ iyi, ɪkaga ka bɛngbanganya nɪbɔ mɛmbanzɛ kakwananigɛ kakrɛda. Kɛgɛ na mɛtɛ bɛmoti nɪnɔ aminoni, kɛgɛ gɔni na mɛtɛ nɪnɔ akwanana kamina. ɪbɪba kɛ kaki no ngu ka bɛnzɛ na bɛnzɛ! A asi bɛyɔ aka yɔ.

Mɛtɛ ka batɛ ba lingama

¹⁷ Hɛbikya nɪbɔ ba na lingama ka ɔbɪli wa mbiya-mbiya wanɛ amɛ kupónitɔgɛ bugindo. Bakobisonito mɛtamanagi kabɛ ka mukumbo nimana mɛrɛtikana ma. Luki limoti, bigɛmyi ko Kunzi nɪnɔ atipága makrɛmɛka masi mudingɛ bɛ kye togwi nomu magyagya. ¹⁸ Hɛbikya amɛ biki kagya bɛnza, biki batɛ ba lingama pisi ka yigyigyɪlyɛ yanzanza, banatɛngbɛlana na limbɛngi lanza, banɛpápa gɔni batɛ bagɔgɔ. ¹⁹ Bakagya bɛyɔ, bibisilyo ndɛkɛ alɔngɔ wanza na nɪnɔ kapɛtikaniɛgɛ ko bulya lisye nɪlɔ akodoku iba binisi ndɛkɛ na ɔbɪli walingɛnɛ.

Likrɛmɛka la mulibo

²⁰ Iwɛ Timotio, buulyogo likrɛmɛka nɪlɔ winisa nolu bɪnza. Wasa bodongoso baya payaya nɪbayɔ kɛgɛ na izangiyɛ ko pisi ya baya. Batɛ bagɔgɔ basimaga bɛ a yimibo amɛ kani a kɛbɔbɔkɛ. ²¹ Ko bulya yimibo yi niyɔ aka yɔ, baya ka batɛ bagɔgɔ bi nɪbɔ odongbikononi.

Iziyɔ ko Kunzi iki pa imoti na ibunu.

2 Timotio

Likpamuka la mambwa

Balawa wa yiba ninɔ Pɔɔ akpikilya ndi Timotio nimɔ. Akpika ndi kani a ka bɔɔɔ ka Luma. Bawai-daki basi bapikita ndi, basa biyatulɔ. Luka ninɔ mɛnganga aka nɔ kasagɔ ndi. Pɔɔ iba ndi be ngbingo kaki itulyonini, otigoli kɛwa kukwakɛ aka. Kinili, akpikilya kɛwa ndi Timotio kapá mɛtiwi, kye ava ndi abe mikaki bɔkɛ. Balawa yi ninɔ Pɔɔ akpikilya ndi wa mulibo nimɔ. Akpikilya ndi kɛsɔ yi be igwinonogi yarɔ ka baya abe iyi, iki na limbengi linda kabikyaga Likpamuka ka Yeso, gɛtɛgɛ bakiko kagyagya. Iki gɔni kaiminya na batɔ bi nɔɔ bakegɛ kabye beyɔ Mongoni Manza abikyaga mino. Pɔɔ omotiloku be ulananatɔ ndi iyi mombukwana-daki lɛnga, lɛnga lanza, a kɛwa buwobi kaında ka Mombukwono-dosu. Opipiloku be Mukilisito wasi okwononi kagya beyɔ.

Yigbananaga ya kitabɔ yi niyi:

Yuuso

Pɔɔ akapá Timotio mɛtɔ

Beyɔ mɛmbanzɔ okwononi mino kaiko sɔda wanza ka Kilisito

Bambanzɔ bika ndeke bɛni ka masye ma mulibo

Kaigwinonogo yarɔ ka baya

Yitangɛla, na yuuso ya mulibo

1 Imi Pɔɔ, na atɛtɛmbwa ka Yeso-Kilisito pisi ka sipananiɔ ko Kunzi. Etika kabikyaga mongoni ma agɛmɛ wo ɔbili ninɔ ta na iyi pisi ka matikana na Yeso-Kilisito. ² Nakaukpikilyo iwe Timotio, mikami mɛpaka. Obosu Kunzi na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito budukilyi iziyo, bɛminiyilya kumbu, bɛpá maziyo.

Pɔɔ akamigisya Kunzi ibiba

³ Namigisyaga Kunzi ninɔ nakagugubyo ibiba na limbengi lanza beyɔ batite bagyaga ndi mino. Biti na lisyɛ, namigisyaga Kunzi ibiba beyɔ nɛtamanaga mino bongbinga basi ka malɔmba kami. ⁴ Niyo natamanaga beyɔ udukusaga ndi mino bamomiso-miso, nogwa mɛsasa ambe nɛmini iba limbengi kami otumi na magyagya. ⁵ Natamanagatɔ gɔni baya kakɔ niyo ya lingɔnɔ, baya niyo ka titakɔ mukoyi beyɔ ka Loisi, na niyo ka amakɔ beyɔ ka Euniki. Nakaiba binza ambe a gɔni kɛsɔ kakɔ. ⁶ Kinili, nakautomosya ambe wakozunonito na aɛɛɛ ninɔ Kunzi ɛpá ndi ka lisyɛ nilɔ nubisilya ndi mino mabɔkɔ. ⁷ A beyɔ, Kunzi katipá gɛ limbengi la kɛbangakɔ. Luki limoti, Limbengi nilɔ atipá ga ngu, sipananiɔ na limbengi lo tombiii. ⁸ Wakikonito nekɔ no suni kabikyaga likpamuka ko bulya ka Mombukwono-dosu. Wakikonito gɔni no suni ko bulya kami ninɔ na ka bɔɔɔ ko bulya kaki. Luki

limoti, baya kayigyogyiso pa imoti na imi ko bulya Mongoni Manza kabyenene no ngu niyo Kunzi ɛpá. ⁹ Iyi nɔ atipá muhukuso, atimaka kaika batɔ kaki. Kɛgɔ ko bulya yigya yanza kusu, luki limoti, a ko bulya niyo osisilya ndi mino beyɔ na katiwonisilo iziyo kaki. Atipá ndi iziyo yi niyo ko pisi ka Yeso-Kilisito kambwa kagya ɔbili. ¹⁰ Luki limoti, iziyo yi niyo inisa kɛwa mbiya wanɔ wa Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito odoku mino. Iyi ninɔ aditaga ngu ya kukwakɔ na katiwonisilo ɔbili wa benze na benze ko pisi ya Mongoni Manza.

¹¹ Kunzi ɛtwa kabikyaga Mongoni Manza abe atɛtɛmbwa na muwonisilo. ¹² Nakayigyogyiso ko bulya yi niyo. Luki limoti, na kɛgɔ mino no suni kye nakaiba ambe nigɛmya ka wani. Nakaiba binza ambe a no ngu kobuulyogo nilɔ ɛpá ndi kadwe ka lisyɛ la mupipilo.

¹³ Wiko kabye likingyosi la mɛnzina ma lingɔnɔ nimɔ nuwonisilo. Wigwinonogo na baya na sipananiɔ niso tamatikana mino na Yeso-Kilisito. ¹⁴ Buulyogo binza ko pisi yo ngu ya Limbengi-Lotu nilɔ a kɛsɔ kakɔ, mɛtɔ manza nimɔ bɛpá ndi.

¹⁵ Begeyo wo mino kaiba, batɔ basi ba iwili ya Azia besini bi. Figelɔ na Elimɔgene ba luga ka batɔ bi nɔɔ gɔni bɔ. ¹⁶ Mombukwono-dosu okwilyi livananza ka Onesifɔɔ kumbu. A beyɔ, odogoku bi bongbinga basi ketumiso limbengi, kani kɛgɔ no suni kodoku kɛnda

kun̄a ka b̄l̄k̄k̄. ¹⁷ Niyo osiloku ka Luma, ekisa na kekele kadwe k̄ kwa k̄ emina ndi mino. ¹⁸ Mombukwono-dosu Yeso aminisit̄ ndeke bunza ko Kunzi ka lisȳe la mupipilo. Iyo, wakaiba binza masi nim̄o egyilya ndi ka Efeso.

S̄da wanza ka Yeso-Kilisito

2 Iwe mikami, kisa kaiko no ngu niyo okotukyoku pisi ka iziyo ka Yeso-Kilisito. ² Nīl̄ ukana ndi kani nakabikyaga kambwa ka badem̄ budingi, h̄bikyaga ḡni iwe bat̄ ba linḡn̄ nīb̄ bakwanana ḡni kaukitisilyogo bengeni.

³ Bailya ḡni ka yigyogyiso abe s̄da walinḡn̄ ka Yeso-Kilisito. ⁴ S̄da nin̄o ulananaga, kogulyogiḡ ka makr̄m̄ka binzenge-nzenge ka bambanz̄, kapa be mombukwana-daki ogwi magyagya na iyi. ⁵ M̄t̄ nin̄o agyaga masindani ma mbanḡ, kakwananiḡ kopupo tutungyo kani akapikita ḡbali. ⁶ Na bata, m̄t̄ yi nin̄o ik̄ḡ bungu kadima tiko n̄ akwanana kaiko m̄t̄ wa mambwa kalya malili mi. ⁷ Bisat̄ limbengi ka likr̄m̄ka ka nīl̄ nakabikya l̄, Mombukwono-dosu up̄at̄ ngu kotombisyo masi.

⁸ M̄tamana Yeso-Kilisito nin̄o a ndi ka livananza ka ngama Daudi. Opupa ndi ka mb̄k̄ m̄d̄nḡni beyo Mongoni Manza mi nim̄o nakabikyaga o mino kowonisilo. ⁹ Nakaigyogyiso ko bulya ya Mongoni Manza mi nim̄o, na m̄kandila na selegeni abe m̄gya-manye. Luki limoti, likr̄m̄ka ko Kunzi keḡ ilu la kikipikila.

¹⁰ Kinili, nakapilya masi ko bulya ka nīb̄ Kunzi ip̄n̄ilyaga. Nakagya beyo iba ib̄ binisonit̄ ḡni na muhukuso ko pisi ka Yeso-Kilisito pa imoti na ib̄ba niyo ya benze na benze. ¹¹ Likr̄m̄ka li nīl̄ a la linḡn̄:

Takokwo pa imoti na Kilisito, tika ndeke na j̄b̄li pa imoti na ib̄ ḡni.

¹² Takokibyoy, talya ndeke na ib̄ ḡni bungama.

Takamanganya, atimanganya ndeke iyi begeyo.

¹³ Takiki bongbingbili, ika iyi wongbingbili aka, kye kakwananiḡ kaimanganyilya iyi mombukwana-daki yi.

Mugya-ligubo wongbingbili

¹⁴ Hutomosyo bambanz̄ likr̄m̄ka nīl̄ lasi, ubikya bingbanganya kambwa ko Kunzi ambe bakikonit̄ḡ kobiso bodongoso na bambanz̄ ko bulya mino.

Bodongoso keḡ na izangiya kye up̄taga nīb̄ bikaga kaukana. ¹⁵ Gya ngu kainisono ko misa ko Kunzi abe m̄t̄ wanza. Wiko abe m̄gya-ligubo nin̄o kikogiḡ no suni ko pisi ya ligubo kaki, nin̄o abikyaga ka bongbingbili Likr̄m̄ka la linḡn̄. ¹⁶ Wasa m̄nzina ma payaya, nim̄o a di na baya. Nīb̄ bakpakikanaga na imu bidukulaga k̄wa kobungaga byi no Kunzi.

¹⁷ M̄nzina kab̄ a k̄wa abe k̄mb̄d̄. Imeneo ib̄ na Fileto ba luga ka bat̄ bi nīb̄. ¹⁸ Bat̄ bi nīb̄ bobun-

gogoni byi na likr̄m̄ka la linḡn̄. Bonzingimosogo baya ka bambanz̄, ban̄bikya be lipupupo kusu ka bamb̄k̄ igyonosoni ndi. ¹⁹ Luki limoti, mubumbe map̄ nim̄o Kunzi obisa ndi a imu wa aka wa. M̄nzina mi nim̄o ikpikaga keḡ yi nima: «Mombukwono-dosu umibat̄ bat̄ kaki †», na ḡni: «M̄banz̄ kabikya be a m̄t̄ ka Mombukwono-dosu, asi bunye.» ²⁰ Kus̄ wa ndab̄ yidingi, kikogiḡ asi na makr̄m̄ka ma j̄l̄ aka ikani nim̄o ma fiza. Luki limoti, ikagat̄ ḡni na nim̄o ma mab̄ na nim̄o ma t̄k̄t̄. Bigugubyogo na makr̄m̄ka maḡḡ ka bongbingo, maḡḡ ka bongbinga basi. ²¹ Kinili, m̄banz̄ kasa muwonisilo ma k̄b̄k̄ mi nim̄o, ika k̄wa abe luki nīl̄ bigugubyaga na ilu ka bongbingo. Ika k̄wa iyi kam̄kana mombukwana-daki aka, ika na izangiya k̄ kaki. Ika ḡni wakit̄lya kagya makr̄m̄ka manzanza masi.

²² P̄kita m̄sasa manye ma liwanza, wakisa bungbingbili, baya, sipananis̄o, maziyo, pa imoti na bat̄ nīb̄ babibisaga Mombukwono-dosu na limbengi limoti. ²³ Luki limoti, wasa bodongoso baya bungingi na nībayo keḡ na izangiya. Wakaiba binza ambe niyo yasi opupisaga asi mosooni aka. ²⁴ Wina se, m̄gya-ligubo ko Kunzi kokwononiḡ kasaana. Okwononi kaika na maziyo na bat̄ basi. Iki m̄t̄ wakibo kap̄ m̄t̄ na wa limbengi linda. ²⁵ Okwononi kap̄ bat̄ nīb̄ bolutonogo na iyi m̄t̄ na limbengi lawese, opuso Kunzi anuikasa mambengi kaiba likr̄m̄ka la linḡn̄. ²⁶ K̄wa wa, bakwanana bata kainiso na tamanaga yanza, bah̄kaga ka kpaka ka mumuyoniso niyo a ndi mino ni ugwini na kaubisa kagya sipananis̄o kaki.

Nīl̄ odoku ndeke ka masye ma mulibo

3 Wibat̄ binza ambe ka masye ma mulibo, ika ndeke ngbingo wa b̄k̄k̄-k̄k̄. ² A beyo, bambanz̄ bika k̄wa ndeke kaipa asi ib̄ aka, bat̄ ba m̄sasa mo buyi, bat̄ ba kibiba na ba kibinika. Bika ndeke bat̄ b̄t̄mbwa Kunzi, bat̄ bubuno m̄t̄ ka bab̄k̄ta kab̄, bat̄ bubudiso likr̄m̄ka na ni bakeḡ kabanga makr̄m̄ka ko Kunzi. ³ Bika ndeke bap̄, kani bakeḡ no kumbu. Bika ndeke bat̄ b̄b̄k̄lyaga bengeni makr̄m̄ka, bat̄ bo bou, bat̄ b̄diya kani bakeḡ kapa bunza. ⁴ Bika ndeke bat̄ b̄gyagya, bat̄ ba m̄ map̄ na bakibinika. Bapaga ndeke magyagya ma j̄b̄li kakitaga Kunzi. ⁵ Binisanaga ndeke abe bat̄ ko Kunzi, luki limoti ban̄na ngu kaki payaya. Wakikonito ka m̄d̄nḡ ka inguo ya bat̄ bi nīb̄. ⁶ Bat̄ baḡḡ luga kab̄ bogulyaga ka bandab̄, ban̄b̄ boko nīb̄ babailyaga makr̄m̄ka masi. Boko bi nīb̄, bunye uk̄k̄m̄lyaga bik̄k̄ ni bakeḡ bakamaga ka baya. Bogulyaga k̄wa ka bopisi baya m̄sasa dididi. ⁷ Bapaga bongbinga basi be biki kap̄

† 2:19 Wanda ka Litatanga 16:5.

mætæ. Luki limoti bakibagæ likræmæka la lingænæ. ⁸ Mædɔngɔni bægeyɔ Yani ibæ na Yambæle † bobisa ndi mino dongoso na Musa, a mædɔngɔni bægeyɔ batæ bi niɔ bo mino kobiso dongoso na likræmæka la lingænæ. Yimibo ka batæ bi niɔ oputikononi, baya kabæ a kæwa payaya. ⁹ Luki limoti, bakidukuligæ ndeke kye bungingi kabæ inisono ko misa ka batæ basi bæyɔ igyonosa ndi mino na Yani ibæ na Yambæle.

Mætiwi ma mulibo

¹⁰ Luki limoti, iwe wæbye pima ka mætiwi, ka yigya, ka tamanaga, ka baya, ka limbengi linda, ka sipananisɔ na ka bungbingbili. ¹¹ Watæ kaiba bæyɔ begyogyisa ndi mino na bæyɔ nalya ndi mino kumbu ka Atiokia, Ikonio, na kæ ka Lusetula. Nigyogyisa ndi kægbe, luki limoti, Mombukwono-dosu ekɔlaga ka yigyogyiso yi niyɔ yasi. ¹² A bæyɔ, bakwanana kaugyogyiso batæ basi niɔ bapa kabye Kunzi ka bungbingbili ko pisi yimatikana na Yeso-Kilisito. ¹³ Luki limoti, batæ banyæ na batæ ba kæbɔbɔkæ bidukulaga ndeke ka bonyæ. Bika kauɔbɔ batæ bagɔɔ, kumbuso yi, bæbɔbɔ ibæ bægeyɔ. ¹⁴ Luki limoti, iwe wigwinonogo ka likræmæka niɔ buwonisila ndi, wabinikyana na limbengi limoti. Wakaumiba binza batæ bi niɔ buwonisila ndi. ¹⁵ A bæyɔ, wibaga Mobiso Motu katækya ka limiki aka. Akwanana kaupá yimibo kye winisono na muhukuso pisi kabailya Yeso-Kilisito. ¹⁶ Mobiso Motu masi ikpikaga pisi ka yimibo ko Kunzi. A na izangiya kowonisila likræmæka la lingænæ, katiwa, koyoyiso na kaenanaga bambanzæ kakpakyana ka bungbingbili. ¹⁷ Kæwa wa gɔ wa, mætæ ko Kunzi ika wakibungusyo binza, iko wakitælyæ kagya makræmæka manzanza masi.

4 Nakaugbityaga kambwa ko Kunzi na kambwa ka Yeso-Kilisito ninɔ ako ndeke ngbanga ka niɔ ba bubisi na niɔ bokwaga ndi, na ninɔ odoku ndeke abe ngama be: ² bikyaga likræmæka ko Kunzi na kekele, iki ko ngbingo wanza ikani ko ngbingo wanyæ. Yoyiso, wanutumiso bambanzæ mambengi pisi ka mætiwi na limbengi linda kægbe. ³ A bæyɔ, ngbingo wagɔɔ odokuto ninɔ bambanzæ bakapagæ ndeke bata mino kaũkana muwonisilo ma lingænæ. Luki limoti bika kæwa ndeke kabibya mæsasa kabæ aka. Bikungulaga ndeke bikululu na ambaza ka bowonisili, banæbikya niɔ baraga kaũkana. ⁴ Bidɔlaga ndeke motili ka likræmæka la lingænæ, banækana asi babibæ baya kæbɔbɔkæ aka. ⁵ Luki limoti, iwe, wibuulyatæ ka makræmæka masi, pilya yi-

† Yani ibæ na Yambæle: A ndi mino ma liyuda nimɔ bulækaga ndi bamazi ba Misili niɔ bokpiko likræmæka kabæ ka kitabæ yo Pupo 7:11, 22.

gyogyiso, gya ligubo kakæ lo Mongoni Manza, wika mægya-ligubo walingænæ ko Kunzi.

⁶ A bæyɔ, ka niɔ endi imi, na kæwa imi wakitælyæ be bæpí abe apere. Ngbingo kami wa kukwakæ itulyonini. ⁷ Nulononini bi længa lanza, nadwe ka mulibo ma mbangæ kami, nobuulyaga baya. ⁸ Mbiya wanæ, mækalya ma bututungyo a kæwa kæbændaga. A bæg-bægbe baya bungbingbili niɔbayɔ Mombukwono-dosu, ninɔ zozu walingænæ epá ndeke ka lisyæ niɔ igoku ndeke mino. Kæpígæ ndeke asi imi aka, luki limoti, upá ndeke batæ basi niɔ bapa kamina wa opuponoku ndeke mino.

Mætiwi dididi

⁹ Gya ngu kekpuɔdoku bigala-gala. ¹⁰ A bæyɔ Dima esoni, a wakipá ka likræmæka la ɔbili wa masyæ mi nima, ogoni ndi ka Tesalonika. Kelesike aga ka Galatia, Tito aga iyi ka Dalamatia. ¹¹ Luka mækaka aka nɔ ta na iyi. Mævætæ banæ Malikɔ kye etungbæla banæ ka ligubo. ¹² Natiki bi Tikiko ka Efesɔ. ¹³ Wakika banæ kodoku, wewilya koti ninɔ nasa ndi ka Tolowasi kæ ka Kalapɔ. Idulyokutɔ gɔni na lukutu ya bakitabæ, kægbe niyɔ yo bokuto.

¹⁴ Mutwo-mabisya bæyɔ ka Alesandulia egyogyisa ndi kægbe. Mombukwono-dosu akalyatæ ndeke ka yigya yi niyɔ. ¹⁵ Wiminyatæ gɔni iwe na iyi kye obisaga ndækæ bodongoso kægbe ka mætæ kusu.

¹⁶ Wa napænga ndi mino kasamba ka mambwa, kægæ ndi na mæmbanzæ gætugæ bemoti aka ninɔ a ndi ka mutili kami. Bæsa ndi basi bigbæ, Kunzi upilyitɔ! ¹⁷ Luki limoti, Mombukwono-dosu esingyatæ ndi, epá ngu kabikyaga Mongoni Manza kadwe ka mulibo be kye batæ niɔ bakægæ Bayuda bækaniɔ. Ehukusaga ndi ka manzæ ko sukopi. ¹⁸ Mombukwono-dosu ekɔlaga ndeke ka makræmæka manyenyæ masi, ehukusogo, emingyiso ka Bængama kaki kægæ wa lisyæ. Mombukwono-dosu avi ibiba ka benze na benze. A asi bæyɔ aka yɔ.

Yuuso ya mulibo

¹⁹ Namuusito Pelesila ibæ na Akila pa imoti na li-vananza ka ɔnesifɔlɔ. ²⁰ Ilastɔ otigoli bi ka Kolito. Nasi bi Tolofimo ka Miletæ kye o bi na nzuyi. ²¹ Gya yapæ kodoku kambwa wa syangasæ.

Eyubulo, Pudi, Linusi, Kolodiya se kæwa bomomосу bagɔɔ basi ka baya bumumuusogito gɔni.

²² Mombukwono-dosu ubuulyogito.

Iziyɔ ko Kunzi iki pa imoti na ibunu.

Tito

Likpɔmɔka la mambwa

Balɔwa nɔɔ Pɔɔ akpikilya ndi Tito nɔmɔ. Tito keɔ ndi iyi Muyuda abe Pɔɔ, luki limoti, aɔna ndi iyi kabɔbya Yeso, na bakpakyana ndi na Pɔɔ bongbinga basi kagya ligubo lo Mongoni Manza. Balɔwa yi nɔmɔ atakanya ndi Tito ko uzu wa Keleti. Pɔɔ asa ndi ka beɔ kye ɔpɔnagi bambanzɔ nɔɔ bɔmamalya batɔ bi nɔɔ babɔnikyana Yeso. Akwanana ndi gɔni kauwonisilo batɔ bi nɔɔ beɔ bokwononi mino kaiko luga kabɔ, na beɔ bokwononi mino kakpokyoniso ɔbɔli kabɔ. Ƴtɔmbɔlyaga ndi gɔni beɔ bokwononi mino kaɔpɔ bambɔkɔ-mbɔkɔ, ikani bomiki, ikani bosunzu mɔtɔtɔ, na beɔ ɔbɔli ka batɔ nɔɔ bokwononi kaɔmamalya batɔ nɔɔ baɔly okwononi mino kaiko.

Yigbananaga ya kitabɔ yi niyi:

Yuuso, na malɔmba

Beɔ bokwononi mino kaɔpɔ bangama ka batɔ nɔɔ babailya mɔtɔtɔ

Beɔ bokwononi mino kaɔpɔ batɔ nɔɔ babailya mɔtɔtɔ

Yuuso ya mulɔbo

Yuuso

1 Imi Pɔɔ nɔɔ na mɔgya-ligubo ko Kunzi na atɔtɔmbwa ka Yeso-Kilisito nɔ nakpiki balɔwa yi nɔmɔ. Kunzi etika ndi ka batɔ nɔɔ ɔpɔnaga ndi be babɔnikyana na kye numibisi lingɔnɔ iba biki batɔ bongbingbili ko misa kaki. ² Kɔwa wa gɔwa, biko na mɔtamanagi ma ɔbɔli wa benze na benze. Kunzi nɔɔ kabikyagigɔ bɔngɔ, atiwoyogoni ndi ɔbɔli yi nɔɔ kambwa kagya makpɔmɔka masi. ³ Niɔ ngbinga itɔlyana kɔwa, Kunzi Muhukuso kusu umibisa ndi bambanzɔ likpɔmɔka kaki. Epɔku ndi mongoni mi nɔmɔ, ɔkpamy kɔwa be nabikyagi.

⁴ Nukpikilyi iwe Tito balɔwa yi nɔmɔ, mikami walɔngɔnɔ nɔɔ ta na iwe luki limoti ka baya. Iziɔ ko Kunzi Baba na Yeso-Kilisito Muhukuso kusu iki pa imoti na iwe.

Tito akaumomosa bambɔkɔ-mbɔkɔ ba kanisa ka Kilete

⁵ Nusi bi ko uzu wa Kilete komosisyo bopisi baya mogubo niɔay osikoni bi, kaumomoso bambɔkɔ-mbɔkɔ ba makanisa ka bagɔɔɔ basi, mɔɔngɔnɔ beɔ imi mombukwana-daki nɔpɔ bi mino mɔtɔtɔ. ⁶ Mbɔkɔ-mbɔkɔ wa kanisa kokwononigɔ kaiko na beɔ. Okwononi kaiko na muko bemoti aka. Bomikaki bokwononi kaiko bakilisito, ni bakeɔ na yigya yanye ikani mɔ mapɔ. ⁷ A beɔ, mɔtɔtɔ wa kamalya kanisa kokwononigɔ kaiko na beɔ, kye a zamɔ nɔɔ andaga

makpɔmɔka ko Kunzi. Kokwononigɔ kaiko mɔtɔtɔ wa limbengi lidingi, ikani wa limbengi likudu, ikani wa libɔma, ikani nɔɔ mɔsaana na bambanzɔ, ikani mɔtɔtɔ yi nɔɔ akakisa kangamikana ko pisi yanye. ⁸ Luki limoti, okwononi iki mɔtɔtɔ yi nɔɔ a wakitɔly kaɔtilya bobiko na nɔɔ apaga bɔnza. Okwononi iki mɔtɔtɔ wa yimibo, wongbingbili, wotu na nɔɔ keɔ limbengi bikpo. ⁹ Okwononi igwinonogo bingbubu ka Likpɔmɔka ko Kunzi niɔ la lingɔnɔ, kabɔyeneɔ na mɔtɔtɔ nɔmɔ bawonisila ndi. Kɔwa wa, akwanana kaɔtiwa bambanzɔ ko pisi ya lingɔnɔ, na kaɔkitaga nɔɔ biko kakisa koyikoso likpɔmɔka kaki.

¹⁰ A beɔ, a na batɔ ba mɔ mapɔ buɔdingi, bipuu luga ka Bayuda nɔɔ bobɔnikyononi. Liguba kabɔ ni yɔnzɔnzɔnya aka na kaɔbɔbɔ bengenɔ. ¹¹ Okwononi kauɔkisa batɔ bi nɔɔ kye bapanzaga bandabɔ bayasi na mɔtɔtɔ manye, banakisa ibɔ kangamikana no pisi yanye. ¹² Bemoti ka bogyalandɔ kabɔ nɔɔ a gɔni Mɔkelete, abikya ndi be: «Bakelete ba masye masi batɔ ba bɔngɔ, banyama buɔɔya, bakapagigɔ ligubo na mambengi usomikononi no nzoyi ya malili bikpo.»

¹³ Mɔtɔmbɔlagi mi nima a ma lingɔnɔ. Kinili, okwononi kauyoyiso yapɔ, iba biki na baya yo ngbingbili.

¹⁴ Kɔwa wa gɔ wa, basa kabɔ bomongoni baya kɔbɔbɔka ka Bayuda, na mɔtɔtɔ ka batɔ bi nɔɔ bosonononi ndi na likpɔmɔka la lingɔnɔ. ¹⁵ Makpɔmɔka masi a manzanza ka batɔ nɔɔ ba banza ko misa ko Kunzi. Luki limoti, keɔ no luki gɔtɔgɔ limoti aka niɔ

ikaga lanza ka batɛ nɪɓɔ banyɛ ko misa ko Kunzi, na nɪɓɔ bakanabinikyonigɛ. A bɛyɔ, yimibo na mambɛngi kabɛ ikaga ka bɛnyɛ aka. ¹⁶ Bɪbibaga bɛ bamibatɛ Kunzi, luki limoti, yigya kabɛ a di. Ba batɛ nɪɓɔ bakɛpagigɛ, ba na mɛ mapɛ na bakakwananagigɛ kagya ligubo lanza gɛtɛgɛ limoti aka.

Mɛtɛɛ ma lingɛnɛ

² Luki limoti, iwɛ, nakaɛbikya ambɛ ɛtiwa bambanzɛ kabyɛnɛnɛ na mɛtɛɛ ma lingɛnɛ. ² Hɛbikya bambɔkɛ-mbɔkɛ balɔkɛ bi bɛ biki batɛ ba kiginyilyo, biki batɛ nɪɓɔ yigya kabɛ akapá ibɪba nɪ bakɛgɛ mamɛngi bikpɔ, biki bakisulyo ka baya, batɛ ba sipananisɔ na nɪɓɔ ba limbɛngi linda. ³ Hɛbikya gɔnɪ bambɔkɛ-mbɔkɛ boko bi bɛ biki na yigya niyɔ okwononi ko misa ko Kunzi, bakikonitɔgɛ batɛ ba banvenve ikani badangbala ba makana. Luki limoti, biki batɛ bɛpá mɛtiwi manza, ⁴ buwonisi basika bi nɪɓɔ ba ka bovononi kaika na sipananisɔ na bambɛnyabɛ na bomikabɛ, ⁵ biki botombiii, biki na ɔbɪli wanza, boko bakigugubyo ka bandabɛ kabɛ, batɛ ba yigya yanza, banɛbanga bambɛnyabɛ. A bɛyɔ, iba mɛtɛ gɛtɛgɛ bɛmoti aka kɔtumbwonitɔgɛ likpɛmɛka ko Kunzi.

⁶ Okwononi gɔnɪ kautumisa bawanza mambɛngi bɛ biki na tamanaga yanza. ⁷ Iwɛ mombukwana-daki yi, wokwononi kaika likingyosi pisi ka yigya yanza. Mɛtɛɛ kakɛ iki ma lingɛnɛ, na nimɔ okwononi. ⁸ Mɛnzina kakɛ iki mongbingbili nimɔ mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bɛmoti aka kakwananigɛ kobudiso. Kika bɛyɔ, bomuyoniso kakɛ bogwa suni nɪ bakɛgɛ na likpɛmɛka lanyɛ gɛtɛgɛ limoti aka nɪɓɔ bakwanana kabikya ko bulya kusu.

⁹ Okwononi bɛ bosunzu bɛɓɓangɪ bamombukwanadabɛ ka bopisi bayasi. Banagya mɛdɔngɔnɪ bɛyɔ biko mino kapa kani bakɛgɛ kagya na ibɛ bodongoso, ¹⁰ ikani kaibo mukumbo kabɛ. Luki limoti, okwononi biki bongbinga basi batɛ banza, batɛ bakɔkana iba bapá ibɪba ka mɛtɛɛ masi ko Kunzi, Muhukuso kusu.

¹¹ A bɛyɔ, Kunzi owonisila ndi iziyo kaki ka batɛ basi, kye binisoni na muhukuso. ¹² Iziyo yi niyɔ atiwonisilogo kaasa yigya yanyɛ na mɛsasa ma ɔbɪli. Kɛwa wa gɛ wa, takwanana kaiko ka ɔbɪli yi nimɛ batɛ botombii, bongbingbili, na bakigwinonogo na Kunzi. ¹³ Kinili, takwanana kabɛndilaga lisyɛ lanza nɪɓɔ tobiso mino mɛtamanagi. Ka lisyɛ nɪɓɔ, ibɪba ko Kunzi mudingi na Yeso-Kilisito, Muhukuso kusu inisana ndɛkɛ. ¹⁴ Iyi mombukwana-daki apóni ndi ɔbɪli kaki ko bulya kusu. Agya ndi, bɛ kye atikɛlagɪ ka bɛnyɛ basi, atingumoso ko misa ko Kunzi. Tiita kɛwa batɛ kaki bikpɛ, nɪɓɔ biko bongbinga basi bakitɔlya kagya likpɛmɛka lanza.

¹⁵ A bɛyɔ, nɪɓɔ a likpɛmɛka nɪɓɔ wokwononi kaamalya no ngu. Hutumiso bambanzɛ mambɛngi, wanuyoyiso. Mɛtɛ gɛtɛgɛ bɛmoti aka kundungulyogonitɔgɛ.

Yigya ka bakilisito

³ Hutomosyo batɛ basi ambɛ biki bakisiso kambwa ka bangama basi. Okwononi bɛɓɓangɪ, biko bakitɔlya kagya bɛnza. ² Bakikonitɔgɛ kautɔmbwa bambanzɛ, kasaana. Luki limoti, biki na yigya yanza, bonowonisilo bongbinga basi butombiii na batɛ basi. ³ A bɛyɔ, kambwa, ibusu ta ndi gɔnɪ bongingɪ, batɛ bubuno mɛtɛɛ ko Kunzi na nɪɓɔ bubungogo. Ta ndi bosunzu ba mɛsasa manyɛ na yigya dididi. ɔbɪli kusu a ndi wanyɛ, mutumo na mɛsasa. Bakatɪpagigɛ ndi na takapananagigɛ ndi bɛgɛyɔ. ⁴ Luki limoti, Kunzi Muhukuso kusu uwonisila ndi bambanzɛ bɛnza na sipananisɔ kaki, ⁵ atihukusa ndi. Kagyagɛ ndi bɛyɔ kye ta ndi na yigya ya bungbingbili, luki limoti a ndi pisi ka limbɛngi kaki lo kumbu. Atihukusa ndi gɔnɪ pisi ka yisɔkɛsaga ya yibɔkɛta yambiya, pisi ka Limbɛngi-Lotu nɪɓɔ atipá ɔbɪli wambiya. ⁶ A bɛyɔ, pisi ka Muhukuso kusu Yeso-Kilisito, Kunzi atidukilyoni ndi Limbɛngi-Lotu bigbiya-gbiya. ⁷ Kɛwa wa gɔ wa, pisi ka iziyo kaki, atiitisa bongbingbili ko misa ko Kunzi katipá ɔbɪli wa benze na benze ninɔ tikaga na mɛtamanagi mi. ⁸ Likpɛmɛka li nili a la lingɛnɛ.

Nakapa ambɛ wamalya yapɛ katiwa likpɛmɛka li nili, iba batɛ bi nɪɓɔ babinikyaana Kunzi bidukulogi kagya bɛnza aka. Likpɛmɛka li nɪɓɔ a lanza na la izangiya ko bulya ka bambanzɛ. ⁹ Luki limoti, nyika bodongoso baya bungingɪ, babibɛ baya puponogo ka botitonu, mosooni na bodongoso ko bulya mɛtɛɛ. Makpɛmɛka mi nimɔ masi a payaya, kɛgɛ na izangiya. ¹⁰ Mɛmbanzɛ kiko kaugbonoso bambanzɛ, muyoyiso nganga yɪba. Kumukoni, wate ka kpɔɔ. ¹¹ A bɛyɔ, inguo ya mɛtɛɛ yi ninɔ amubungogo. Ko pisi yakidukulogo na likpɛmɛka lanyɛ, akaimakya ni iyi mumbukwana-daki yi bikpɛ ka mɛngimbɔ.

Mɛnzina ma mulibo

¹² Nɛtikilyatɛ banɛ Alitemisi ikani Tikiko. Bakadwe kɛ, waga kekele kodoku iba tabanganɪ banɛ ka Nikopoli. A bɛyɔ, nosisilyi bi kaika kɛ bɛyɔ ko ngbingo wa syangasɛ. ¹³ Mubungusilyogo zozɪ ninɔ ina bɛ Zenasi ibɛ na Apɔɔ ligɛndɛ binza, iba bakozongonitɔgɛ tɛmatɛ. ¹⁴ Okwononi gɔnɪ bɛ batɛ kusu bibononi kagya bɛnza, iba bikitɔ gɔnɪ kausingyo nɪɓɔ biko ka yangya ya lingɛnɛ. Bakagya bɛyɔ, ligubo kabɛ abɔkɛtatɛ masɔɔ.

¹⁵ Batɛ basi nɪɓɔ ta pa imoti na ibɛ, bumuusogito. Tumuusogitɔ gɔnɪ bomomoso ka baya.

Iziyo ko Kunzi iki na ibunu basi.

Filimono

Likp̄m̄ka la mambwa

Bal̄wa yi n̄n̄ P̄l̄ akpikilya ndi wai-daki b̄ȳo ka Filimono n̄m̄. Filimono a ndi iyi M̄k̄l̄s̄i, a ndi ḡn̄i m̄t̄ mudingi ka ḡd̄ yi n̄n̄. Am̄kana ndi P̄l̄ n̄ anab̄kyaga Mongoni Manza. Kolipyaḡ, ab̄n̄kyana ndi, ingȳo ka m̄d̄nḡo ka bakilisito.

Luga ka b̄sunzu ka Filimono, a ndi na al̄k̄ b̄moti n̄n̄ ina ndi b̄e Onesimo. Onesimo akyaga ndi, aga ndi k̄ P̄l̄ a ndi mino ka b̄l̄k̄. P̄l̄ ab̄kyaga ndi Mongoni Manza n̄m̄ akanz̄ina ko bulya ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito. Onesimo osya k̄wa ndi ko pisi yi niȳo ḡn̄i ȳo.

P̄l̄ akpikilya k̄wa ndi Filimono bal̄wa yi n̄m̄ kab̄kyaga b̄e ap̄lyi Onesimo, kye bakpakyana nd̄k̄e na iyi ka ligubo lo Mongoni Manza. Ko ngbingo yi n̄n̄, Filimono akwanana ndi kagya na Onesimo n̄n̄ a ndi musunzu kaki, b̄ȳo aka ȳo opo mino, ikani ḡt̄ḡt̄ kamw̄o aka. P̄l̄ itatanaga ndi na iyi ka bal̄wa yi n̄m̄ b̄e kavonit̄ḡ Onesimo bata ab̄e musunzu n̄n̄ akyaga ndi. Ab̄kyaga ndi b̄e okwononi at̄lyi binza, kye ba k̄wa b̄emat̄kana ka Yeso-Kilisito.

Yigbananaga ya kitab̄ yi niȳi:

Yuuso

P̄l̄ akamigisya Kunzi ib̄ba ko bulya ka Filimono

P̄l̄ akaitatanaga na Filimono ko bulya ka Onesimo

Yuuso ya mulibo

Yuuso

1 Imi P̄l̄ n̄n̄ na ka b̄l̄k̄ ko bulya ka Yeso-Kilisito, takakpiko bal̄wa yi n̄m̄ pa imoti na mikamama b̄ȳo ka Timotio.

Takaukpikilyo iwe Filimono, momosu wa sipananis̄o na n̄n̄ tagyaga na ibunu ligubo pa imoti, ² na m̄sal̄i kusu b̄ȳo ka Apiya pa imoti na momosu b̄ȳo ka Alikip̄o n̄n̄ ta na ib̄ kaulanana ko bulya baya na bat̄ ba Kanisa n̄b̄o bam̄m̄kanaga k̄ kak̄. ³ Iz̄iȳo na Maziyo kotukyoku ko Obosu Kunzi na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito iki na ibunu.

P̄l̄ akabibisa Kunzi ko bulya ka Filimono

⁴ Filimono, namigisyaga Kunzi kami ib̄ba bongbinga basi n̄ nan̄tamana ka mal̄mba. ⁵ A b̄ȳo, n̄kana-gat̄ mongoni ma sipananis̄o kak̄ ko bulya ka bakilisito basi na n̄m̄ ma baya kak̄ ka Mombukwono-dosu Yeso. ⁶ Nakak̄nga Kunzi b̄e baya niȳo atimatano mino na ibunu ab̄k̄ti mas̄l̄ mak̄r̄. Huwonisila n̄k̄i bambanz̄ b̄nza basi n̄b̄o ta na ib̄ ka j̄bili kusu pisi ka yimatana na Kilisito. ⁷ Mamaki, a b̄ȳo, nogwa ndi magyagya k̄ḡbe na limbengi kami a litumo ko bulya sipananis̄o kak̄, kye utumisat̄ bakilisito mambengi.

P̄l̄ akaitatanaga ko bulya ka Onesimo

⁸ Ḡt̄ḡt̄ b̄ȳo Kilisito ep̄a mino b̄ngama kāk̄-pamya likp̄m̄ka li n̄l̄ wokwononi kagya, ⁹ no bi kapa kāk̄nga luki limoti ko lino la sipananis̄o. Imi P̄l̄, m̄b̄k̄-m̄b̄k̄ b̄ȳo no mino iyi, na m̄biya wan̄ ka b̄l̄k̄ ko bulya ka Yeso-Kilisito. ¹⁰ Nakaitatanaga na iwe wa no mino ka b̄l̄k̄ ko bulya ko mikami b̄ȳo ka Onesimo, n̄n̄ a k̄wa mikami pisi ka baya. ¹¹ Kambwa, a ndi m̄t̄ wa payaya k̄ kak̄, luki limoti, m̄biya yi n̄m̄ a k̄wa m̄t̄ wa izanḡiya k̄ kak̄ na k̄ kami.

¹² M̄biya yi n̄m̄, nakaumigisilyo ya kaki, a k̄wa ab̄e mutabi ma nz̄yi kami. ¹³ Imi, no bi kapa amb̄e iki buwobi na imi k̄n̄. Ngbingo yi n̄n̄ no mino ka b̄l̄k̄ wan̄ ko bulya Mongoni Manza, iki bi kegugubyo ka pa kak̄. ¹⁴ Luki limoti, nakakwananiḡ bi kagya b̄ȳo n̄ nakumuusiḡ. Nak̄ḡ ḡn̄i kapa b̄e gya b̄nza pisi ko bou, luki limoti, nakapa b̄e gya na limbengi lanza.

¹⁵ A b̄ȳo, nakaina ab̄e Onesimo usa ndi ko ngbinga m̄k̄d̄e aka, luki limoti mika k̄wa ban̄ na ib̄ bongbinga basi. ¹⁶ M̄biya wan̄, k̄ḡ bata asi musunzu aka, luki limoti, a k̄wa na izanḡiya k̄ḡbe kakitaga musunzu, a k̄wa momosu m̄paka. B̄eḡyo napaga mino imi k̄ḡbe, okwononi k̄wa iwe kapa bata k̄ḡbe kakitaga,

abe musunzu, na kɛwa bata abe momosu kɛsɔ ka Mombukwono-dosu.

¹⁷ Kika ni wɛvaga abe wai-dakɛ, mɛtilya iyi mɛdɔngɔni abe kiko bi imi aka. ¹⁸ Kɛgya ndi bɛnye ikani a ndi na lubu kakɛ, imuuso kɛwa imi. ¹⁹ Imi Pɔɔ bikɛ nɔ nokpikogi likrɛmɛka li nili: Imi nɔ nukalya banɛ lubu kaki ni wokobusoligɛ sɛ ambe imi nɔ nudulyoku ndi no mongoni ma muhukuso. ²⁰ A bɛyɔ mamaki, igyilya bɛyɔ ko lino ka Mombukwono-dosu, wɛtumisa limbengi abe mamakɛ kɛsɔ ka Kilisito.

²¹ Wa no mino kaukpikilyo wanɛ, na na baya ambe wagyatɛ bɛyɔ nukpikilyi mino, nakaiba ambe wagyatɛ

gɛtɛgɛ kakitaga wa. ²² Pa imoti na niyɔ, ibungusilya-gatɛ gɔni pa ya busisini, kyɛ na na baya ambe pisi ka likungoni kunu, tinananatɛ bata.

Yuuso ya mulibo

²³ Epafalasi, ninɔ ta na iyi kɛnɛ ka bɔɔkɔ ko bulya ka Yeso-Kilisito, umuusogito. ²⁴ Malikɔ, Alisitaliko, Dima pa imoti na Luka, bomika-mama niɔ tagyaga na ibɛ ligubo, bumuusogito gɔni.

²⁵ Iziyɔ ko Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito iki na ibunu.

Bebelenia

Likpɛmɛka la mambwa

Balɛwa yi nɛmɛ bukpikilya ndi Bayuda bi nɛɔ bapɛnaga ndi kabɛbya Kilisito. Bakamibigɛ mɛtɛ yi ninɔ akpika ndi. Luki limoti, likpɛmɛka la izangiya a bɛ kye akatɛkya ko Mobiso yɔ ava mino likingyosi kauwonisilo lingɛnɛ. Bugyogyisa ndi bakilisito bi nɛɔ ba ndi ba mambwa kadwe kɛ kwa kɛ bakisa ndi mino kaisɛma. Kinili, bukpikilya ndi balɛwa yi nɛmɛ bɛ bigwinonogi yarɛ ka baya, na bakosonitɔgɛ pisi yi niyɔ.

Ka bɛndɛli, Kunzi ɛkananatɛ ko ngbinga bɛmoti na Bayuda. Ƴbikya ndi bɛ mɛmbanzɛ kagya bɛnyɛ, okwononi amwi nyama ko bulya apɛpɛ. Kunzi apilyatɛ mɛtɛ yi ninɔ. Balɛwa yi nɛmɛ akatɛmbɛlaga bɛ yɛkanana yambiya yi niyɔ Kunzi obiso a ka batɛ bi nɛɔ babɛnikyana Mikaki okitogito niyɔ ya mambwa.

A bɛyɔ, niyɔ Yeso-Kilisito ɛgyilya bomikya-bambanzɛ okitogito niyɔ bamalaika, ikani Musa, ikani Aluni ikani Yɔsɛa bagya ndi. Yeso nɔ a Mikya-kɔndɔɔ ko Kunzi ninɔ okwa ndi ko bulya bɛnyɛ ka batɛ basi. Mɛtɛ yi ninɔ abɛnikyana Yeso, kɛgɛ bata na mɛsasa kapá nyama ka apɛpɛ ko bulya bɛnyɛ kaki. Luki limoti, Kunzi apilyatɛ ndɛkɛ bɛnyɛ kaki.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Miko Kunzi a mɛtɛ mudingi

Yeso a mɛtɛ mudingi kaɛkitaga bamalaika

Yeso a mɛtɛ mudingi kakitaga Musa ibɛ na Yɔsɛa

Yeso a kumu-kumu

Yeso odoku ndi na yɛkanana ya kɛgɛ kakitaga niyɔ ya mambwa

Apɛpɛ ka Yeso a bɛmoti aka na a ninɔ wa mulibo

Batɛ bɛmoti-bɛmoti luga ka batɛ ba baya yidingi ba bɛndɛli

Tobyini yigya ka Yeso

Malɛmba, na yuuso ya mulibo

Kunzi ɛnziniɛya ndi bambanzɛ pisi ko Mikaki

1 Ka bɛndɛli, Kunzi ɛnziniɛya ndi botitosu nganga bɛkyɔ, na ka bopisi dididi pisi ka bogyalandɛ. ² Luki limoti, mbiya-mbiya yi nɛmɛ, ka masyɛ ma mulibo mi nimana to mino ma, akatɛnziniɛya pisi ko Mikaki. Agya ndi ɔbɛli pisi ko Mikaki, abiso bɛ iyi nɔ ika ndɛkɛ mombukwana makpɛmɛka masi. ³ Miki yi ninɔ a bɛngbanganya ba ibiba ko Kunzi, a likingyosi la lingɛnɛ ko Kunzi bɛkɛ. Akpokyonisogo ɔbɛli bɛyɔ okwononi mino pisi ka mɛnzina kaki mo ngu. Niyɔ asɛkɛsaga bɛnyɛ ka bambanzɛ, ika kɛwa ka kɛmbanzikanikɔ ko Kunzi ninɔ wo Ngu.

Miko Kunzi ukitogito Bamalaika

⁴ Miki a mɛtɛ mudingi kaɛkitaga bamalaika, kinili, Kunzi apóni lino lidingi kɛgɛ kakitaga niɔ kabɛ. ⁵ A bɛyɔ, Kunzi kabɛkyagɛ ndi malaika gɛtɛgɛ bɛmoti aka bɛ:

«Ƴwɛ, wa mikami,
na lisyɛ li nili, imi kɛwa ni abakɛ.»

Kanabikyigɛ ndɛkɛ malaika gɛtɛgɛ bɛmoti aka bɛ:

«Ƴmi, nika ndɛkɛ abaki,
iyi Mikami.» †

⁶ Luki limoti, wa Kunzi a ndi mino katicoku Mikaki wa mambwa ka ɔbɛli, abɛkya ndi bɛ:

«Bamalaika basi ko Kunzi bokwononi kabibiso.»

⁷ Abɛkya kɛwa ndi ko bulya ka bamalaika bɛ:

«Kunzi ɛgyaga bamalaika kaki kaiko abɛ muvivi ††
bagya-ligubo kaki abɛ lifada lo buku.»

⁸ Luki limoti, abɛkya ndi gɔni ko bulya ko Mikaki bɛ:

«Kunziooo, buliki kakɛ ba bɛngama,
a ba bɛnzɛ na bɛnzɛ.

Wokpokyonisa bɛngama kakɛ ka bungbingbili.

⁹ Wapa likpɛmɛka longbingbili,
wakya niɔ lanyɛ.

† 1:5 Wanda ka Mambɛ 2:7; 2 Samuɛli 7:14; 1. †† muvivi ka Ligiliki a limbengiWanda ka Mambɛ104:4

Kinili, Kunzi,
Kunzi kakɛ, umomosa ndi,
ugbodya molingo,
ɛrɛnaga iwe aka luga ka bawai-dakɛ.» †

¹⁰ Abikya ndi gɔni be:

«Katɛkya ka mɛrɛnganagi, iwe, Mombukwono-dosu
no wagya ndi ɔbili,
kɛgɛ wa lisyɛ a ligubo la mabɔkɛ kakɛ.

¹¹ Masi nimɔ olimikatɛ ndeke, luki limoti, iwe wika ka
benze na benze.

Litɔmbɛ na lisyɛ obuba ndeke bitu abe inzanza ya ku-
tuko.

¹² Odukuƒaga ndeke abe botu,
a beyɔ, bigomosiyaana ndeke abe botu.

Luki limoti, iwe wika ndeke mɛdɔngɔni aka, ɔbili kakɛ
kikigɛ ndeke na mulibo.»

¹³ «Kunzi kabikyagɛ ndi malaika gɛtɛgɛ bemoti aka be:

Wika ka kɛmbanzikaniko kami,
kadwe kɛ kwa kɛ nubisa ndeke mino bomuyoniso
kakɛ kusili wa bakagba kakɛ.» ††

¹⁴ Ambɛ, bamalaika bakegɛ mbeyi asi mambengi nimɔ
aka mɔ agugubyaga Kunzi? Ʋtikaga kausingya batɛ
niɔ bokwononi kainisono na muhukuso.

Muhukuso ma izangiya yidingi

2 Kinili, okwononi tidukologi kɛgbe kaigwinono
lingɛnɛ ka mongoni mi nimɔ tɔkana ndi, kye
takobungogonitɔgɛ. ² A beyɔ, mɛnzina nimɔ bamalaika
babikyaga ndi, a ndi ma lingɛnɛ. Mɛtɛ wasi ninɔ akya
ndi kagya, obuna mɛtɛ mi nimɔ, inisanatɛ ndi na yi-
gyogyiso niyɔ okwononi na iyi. ³ Takwanana kɛwa
kanyika yigyogyiso liki kika ni takaina payaya muhuku-
so ma izangiya yidingi abe nimɔ? Mombukwono-dosu
no arɛnga ndi kabikyaga mongoni ma muhukuso mi
nimɔ, kumbuso yi, batɛ niɔ bɔkana ndi, batimibisa
ndi be a ma lingɛnɛ. ⁴ Kunzi owonisila ndi be mɛnzina
kabɛ a ndi ma lingɛnɛ pisi ka mokingyosi na
makrɛmɛka mɛmbanga-mbanga. Agya ndi beyɔ pisi
kaɛrɛpyaga barɛrɛ ba Limbengi-Lotu mɛdɔngɔni beyɔ
a ndi mino kapa.

Yeso okwa ndi ko bulya ka batɛ basi

⁵ A beyɔ, Kunzi kɛrɔgɛ bamalaika ngu kɛgɛ wa ɔbili
ninɔ a ndeke kodoku. ⁶ Luki limoti, Mɔbiso ko Kunzi
abikya ka pa imoti be:

«Kunzi! Mɛmbanzɛ ni wani, kye wasyi limbengi kɛ
kaki?

Mikya-bambanzɛ ni wani, kye wabuulyogi?
⁷ Wabisa ndi kusili ka bamalaika ko ngbinga mɛkɛdɛ,
wakungula ndi na ibiba na bɛngama,

⁸ wobisa ndi makrɛmɛka masi kusili wa bakagba
kaki.»

Kunzi obisa ndi makrɛmɛka masi kusili kaki. A beyɔ,
kasagɛ ndi luki gɛtɛgɛ limoti aka be kikonitɔgɛ kusili
wa bɛngama kaki. Wina sɛ, mbiya yi nimɛ, takaina bin-
za ambɛ makrɛmɛka masi kɛgɛ mbeyi kusili wa
bɛngama kaki. ⁹ Luki limoti, niɔ tibaga a be bosisa ndi
ko ngbinga mɛkɛdɛ bɛngama ka Yeso kusili ka ba-
malaika, mbiya-mbiya yi nimɛ a kɛwa mukungulo na
ibiba na bɛngama. Pisi ka iziyɔ ko Kunzi, igyogyisa ndi,
okwo ko bulya ka batɛ basi. ¹⁰ A beyɔ, abosila ndi Kunzi
ninɔ agya ndi ɔbili na obuulyaga makrɛmɛka masi
nimɔ a kɛsɔ yi, adokisa Yeso pisi ka yigyogyiso kye
batɛ budingi bogulyi ka ibiba kaki. A beyɔ, Yeso no
owonisa pisi ya muhukuso.

¹¹ Wina sɛ, Yeso ninɔ asɛkɛsaga bɛnye ka bambanzɛ
na batɛ basi niɔ ɛsɛkɛsaga ba batɛ bemoti. Kinili,
Yeso kikogigɛ no suni kaɛmaka be bomika-mama. ¹² A
beyɔ, abikya ndi Kunzi be:

«Nɛbikyaga ndeke bomika-mama likrɛmɛka kakɛ,
nubibisaga ndeke ka bapa bayasi kɛ biko mino kosily-
onogo.» ‡

¹³ Iyi aka bata ndi be:

«Nasyɛge ndeke limbengi kami ko Kunzi.»

Omotiloku be:

«Ʋmi nimɛ pa imoti na bomiki niɔ Kunzi epá ndi.» ††

¹⁴ Kaina be bomiki bi niɔ basi ba bomikya-bam-
banzɛ niɔ ba na nzɛyi na bangɛ, Yeso igya ndi
mɛdɔngɔni abe ibɛ. Agya ndi beyɔ kye pisi ka kukwakɛ
kaki, aditi mumuyoniso ninɔ a ndi no ngu ya kukwakɛ,
¹⁵ ɛkɛlaga gɔni batɛ basi niɔ ba ndi abe busunzu ka
ɔbili kabɛ wasi kye ba ndi na kɛbangakɛ kwa kukwakɛ.
¹⁶ A beyɔ, kodokugɛ ndi kausingyo bamalaika, luki
limoti batɛ bi niɔ ba livananza ka Abalahamɛ. ¹⁷ Kinili,
okwononi ndi igyi mɛdɔngɔni abe bamamaki, kye iiti
kumu-kumu ninɔ wakɛminyɛ bambanzɛ kumbu na
ninɔ wongbingbili ka ligubo ko Kunzi kye olimogi
bɛnye ka bambanzɛ. ¹⁸ A beyɔ, Yeso igyogyisatɛ ndi
ngbingo yi ninɔ mumuyoniso akingila ndi mino. Ak-
wanana nekɛ iyi kausingyo batɛ bi niɔ mumuyoniso
ɛkingilaga.

Yeso akitogito Musa

3 Kinili, bomika-mama, ibunu niɔ Kunzi amɛmaka-
ga, wigumyoni ka Yeso. Iyi ni atɛtɛmbwa no ku-
mu-kumu wa baya niyɔ takabikyaga mongoni mi.

² Agya ndi ligubo ngbingbili ko misa ko Kunzi ninɔ arɛ-
naga ndi, mɛdɔngɔni beyɔ Musa agyaga ndi mino ka
Ndabɛ ko Kunzi. ³ Mɛtɛ yi ninɔ opikaga ndabɛ a na ibi-
ba kakitaga ndabɛ bikrɛ. A mɛdɔngɔni begeyɔ Yeso in-
isana ndi mino na ibiba kɛgbe kakitaga niyɔ ka Musa.

⁴ A beyɔ, bandabɛ bayasi ipikaga na mɛmbanzɛ, luki

† 1:8-9 Wanda ka Mambɛ 45:7-8. †† 1:13 Wanda ka Mambɛ
110:1.

‡ 2:12 Wanda ka Mambɛ 22:23. †† 2:13 Wanda ka Isaya 8:17-18.

limoti Kunzi no agya makpɛmɛka masi. ⁵ Musa a ndi mɛtɛ wongbingbili ka Ndabɛ ko Kunzi yasi, mɛgya-ligubo ninɔ abikyaga ndi kambwa aka likpɛmɛka nilɔ Kunzi akwanana ndi kabikyaga yi. ⁶ Luki limoti, Kilisito a wongbingbili, iyi abe miki ninɔ bamomosa ndi ka mɛ ma Ndabɛ ko Kunzi. Takobuulyogo bungbingbili na mɛtamanagi ka likpɛmɛka li nilɔ odoku ndeke lo, tiko ndabɛ yi niyo.

Kunzi akobungusyogo pa ka batɛ niɔ babailya

⁷ Kinili, mɛdɔngɔni beyɔ Limbengi-Lotu abikya ndi mino be:

«Na lisyɛ li nili, makɛkana liyɛ ko Kunzi,

⁸ makikonitɔgɛ mambengi bidisili, mɛdɔngɔni abe ka lisyɛ nilɔ mavikimanaga ndi mino no Kunzi, abe ka lisyɛ nilɔ malikaga ndi mino ka isa.»

⁹ Kunzi obikyoku be:

«Botitonu belikaga ndi, kakisa kaiba limbengi kami, gɛtɛgɛ beyɔ bina ndi mino masi nimɔ nanya ndi, ¹⁰ ka byanga batekɛbe bakwanganya.

Kinili, limbengi etɛla ndi na livananza li nilɔ, nabikya be: «Bobungogo bongbinga basi, bakonotombisyigɛ mɛtamanagi kami ko bulya kabɛ.»

¹¹ Kinili, nakɔ ndi silika yi nimɛ na limbengi litɛla be:

«Bakingyigɛ ndeke bata ka pa ya kimumbiso niyo nubungusilyaga ndi!» †

¹² Wiminyonitɔ, bomika-mama, mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka luga kunu kikonitɔgɛ na limbengi lanyɛ na nilɔ lapɛ. Limbengi li nilɔ, atika kaasanana Kunzi ninɔ a na ɔbili. ¹³ Luki limoti, tumisononi mambengi masyɛ masi ni ta mbeyi ko ngbingo yi ninɔ Mobiso akaalikya be «Lisyɛ li nili», iba bunyɛ kabonitɔgɛ gɛtɛgɛ mɛtɛ bemoti aka luga kunu wa akya mino kotombisyo. ¹⁴ A beyɔ, takobuulyogo baya niyo tinisana ndi na iyu kadwe ka mulibo, tika kɛwa luki limoti na Kilisito.

¹⁵ Mobiso Motu akabikya be:

«Na lisyɛ li nili, makɛkana liyɛ ko Kunzi makikonitɔgɛ limbengi bidisili, mɛdɔngɔni abe ka lisyɛ li nilɔ mavikimanaga ndi mino na iyi.» ††

¹⁶ Ba wani ɔ bɛkɛna ndi liyɛ ko Kunzi, bavikimanaga na iyi? Kɛgɛ mbeyi ndi batɛ basi niɔ Musa unyoku ndi ka Misili? ¹⁷ Ba wani mbeyi ɔ batulisa ndi Kunzi limbengi ka byanga batekɛbe bakwanganya? Kɛgɛ mbeyi batɛ bi niɔ bagya ndi bunyɛ, bolumwaga ndi ka isa?

¹⁸ Ba wani ɔ Kunzi ukɛlyɛ ndi silika be bakingyigɛ ndeke bata ka pa ya kimumbiso niyo ubungusilyaga ndi? Kɛgɛ ndi batɛ niɔ bavikimanaga ndi? ¹⁹ A beyɔ, ti-

naga be batɛ bi niɔ bakogulyagɛ ndi kɛ beyɔ kye bakegɛ ndi na baya.

⁴ Kunzi atisilya ndi agɛmɛ be togulyatɛ ndeke ka pa ya kimumbiso niyo atibungusilyogo. Timinyini nekɛ, mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka luga kunu kozongonitɔ kogulya kɛ. ² A beyɔ, tɛkana ndi Mongoni Manza mɛdɔngɔni abe botitosu. Luki limoti, kupɔgɛ ndi izangiya kye bakatilyagɛ ndi na baya ngbingo yi ninɔ bɛkana ndi mino. ³ Ibusu niɔ tabailya, togulyatɛ ndeke ka pa ya kimumbiso yi niyo. Kunzi abikya ndi be: «Nakɔ ndi silika na limbengi litɛla be:

«Bakingyigɛ ndeke bata ka pa ya kimumbiso niyo nubungusilyaga ndi!» †

Kunzi abikya ndi mɛnzina mi nima ni omoni ligubo kaki katɛkya wa agya ndi mino ɔbili. ⁴ A beyɔ, ka pa imoti ka Mobiso, ibikyatɛ ko bulya lisyɛ la maɔiya-na-ika be: «Ka lisyɛ la maɔiya-na-ika, Kunzi imumbisa ndi kumbuso kama mogubo kaki masi.» †† Ayakibikya gɔni ka Mobiso mi nimɔ kɛgɛ kɛɛ be: «Bakingyigɛ ndeke bata ka pa ya kimumbiso niyo nubungusilyaga ndi.»

†† Batɛ niɔ bɛkɛna ndi Mongoni Manza ka mambwa, bakingyagɛ ndi ka pa yi niyo kye bobuna ndi mɛtɛ. Wina sɛ, batɛ bagɔgɔ bakwanana kogulya yi. ⁷ Kinili, Kunzi obiso lisyɛ lagɔgɔ nilɔ balikyaga be «Lisyɛ li nili». Obikyoni ndi likpɛmɛka la lisyɛ li nilɔ ndeli aka pisi ka ngama Daudi, ka mɛgele-gele nimɔ totwi kɛ be:

«Na lisyɛ li nili, makɛkana liyɛ ko Kunzi, makikonitɔgɛ mambengi bidisili.»

⁸ A beyɔ, kika ndi ni Yɔsɛa udwisatɛ ndi bambanzɛ ka pa ya kimumbiso yi niyo, Kunzi kakwananigɛ ndi bata kanzina kumbuso yi ko bulya lisyɛ lagɔgɔ. ⁹ Kinili, Kunzi ubungusilyogoni bata batɛ kaki pa ya kimumbiso mɛdɔngɔni abe lisyɛ la kimumbiso. ¹⁰ A beyɔ, mɛtɛ yi ninɔ ogulyogo ka pa ya kimumbiso yi niyo Kunzi obungusyaga ndi, imumbisaga ka mogubo kaki masi mɛdɔngɔni beyɔ Kunzi imumbisa ndi mino. ¹¹ Togyini nekɛ kekele kogulya ka pa yi niyo kye mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kogwonitɔgɛ mɛdɔngɔni abe botitosu niɔ bakya ndi kɛkana.

¹² A beyɔ, mɛnzina ko Kunzi a na ɔbili, no ngu, a mɛpyɛ kakitaga mɛpanga nimɔ apyɛge mutili masi. Ingyogo kadwe kagbanana limbengi na mɛtamanagi, moziko no nunu niyo ikaga ko kuwo. Andɛngagatɛ mɛsasa na tamanaga ka mɛmbanzɛ. ¹³ Kɛgɛ no luki gɛtɛgɛ limoti aka nilɔ a lakisɛma ko misa ko Kunzi, luki limoti, masi a bikpo na bingbanganya kambwa ka ninɔ tozukaga ndeke mino likpɛmɛka kusu.

Yeso a Kumu-kumu

¹⁴ A beyɔ, ta no Kumu-kumu, Yeso Miko-Kunzi ninɔ inda ndi kɛgɛ wa lisyɛ kɛ ka Abaki. Tigwinonogini nekɛ

† 3:11 Wanda ka Mambɛ 95:7-11. †† 3:15 Wanda ka Mambɛ 95:7-8.

‡ 4:3 Wanda ka Mambɛ 95:11. †† 4:4 Wanda ka Mɛpɛnganagi 2:2. †† 4:5 Wanda ka Mambɛ 95:11.

linguḡḡ ka baya niyɔ tikaga kanzina ko bulya yi. ¹⁵ Ta no kumu-kumu niḡḡ akwanana kaigyogyiso pa imoti na ibusu ka bɛɔ kusu. Iyi nɔ balikaga ndi ka bopisi dididi mɛdɔngɔni abe ibusu, luki limoti kagyagɛ ndi bɛnyɛ. ¹⁶ Tisisilini neki na limbengi limoti ko kiti wa bɛngama ko Kunzi, kɛ iziyɔ o mino. Tinisanatɛ na mɛpɪlya na iziyɔ, atisingyo ko ngbingo yi niḡḡ okwononi.

5 Bapɛnaga kumu-kumu wasi luga ka bambanzɛ, bamomoso kagyilya Kunzi ligubo ko bulya ka batɛ bi niḡḡ. Ligubo kaki ni kapá mukumbo na bapɛɛ ko bulya bɛnyɛ. ² Iyi mombukwana-daki a na bɛɔ, kinili, akwanana kaiko no kumbu ka batɛ niḡḡ bakibigɛ likrɛmɛka na niḡḡ bobungaga ndi. ³ Kaina bɛ a na bɛɔ, okwononi mbeyi kapá apɛɛ ko bulya bɛnyɛ kaki sɛ kɛwa niḡḡ ka batɛ bagɔɔ. ⁴ Mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bɛmoti aka kakwananigɛ kaibinika bɛ a kumu-kumu. Kunzi aka nɔ apɛnaga, mɛdɔngɔni bɛyɔ apɛnaga ndi mino Aluni.

⁵ A mɛdɔngɔni bɛgɛyɔ, Kilisito kitwagɛ ndi ni iyi mombukwana-daki yi kaiko kumu-kumu. Kunzi nɔ atwa ndi, abikya bɛ:

«Iwe ni mikami,
na lisyɛ li nili, na kɛwa abakɛ.»

⁶ Abikyatɛ ndi gɔni ka pa yagɔɔ bɛ:

«Wa kumu ka benze na benze,
mɛdɔngɔni abe Melekisedeki.» †

⁷ Ngbingo yi niḡḡ Yeso a ndi mino ka zɔbɪli, alɛmbaga ndi, anitanaga no Kunzi pisi ka mɛkɛgwa na kaugwonoso bomomiso-miso. Alɛmbaga ndi Kunzi niḡḡ akwanana ndi kahukuso ka kukwakɛ. Kunzi amɛkanatɛ ndi kye abangagatɛ ndi. ⁸ Gɛtɛgɛ bɛyɔ a ndi mino miko Kunzi yɔ, ibanana ndi na kɛbangakɛ pisi ka yigyogyiso yi niyɔ inisana ndi noyu. ⁹ Kunzi adokisa kɛwa ndi kɛgbe, ita ndi muhukuso ma benze na benze ka batɛ basi niḡḡ babangaga. ¹⁰ A bɛyɔ, Kunzi atwa ndi kaiko kumu-kumu mɛdɔngɔni abe Melekisedeki.

Wiminyonito kaasanana na baya

¹¹ Ta na makrɛmɛka makrɛ kabikya ko bulya likrɛmɛka li niḡḡ, luki limoti, a yarɛɛ kamɛtɛmbɛlyaga, kye ma buti kotombisyo. ¹² Makwanano bi kɛwa kaika bowonisilo aka katɛkya ka bɛndeli, luki limoti, ma bata na mɛsasa bɛ bamuwonisili makrɛmɛka ma mambwa ma likrɛmɛka ko Kunzi. Ma mbeyi bata na mɛsasa ma molungo aka ni kɛgɛ malili mutokwo.

¹³ Wina sɛ, mɛtɛ yi niḡḡ olungo a mbeyi bata miki aka, kakwananigɛ kaiba likrɛmɛka longbingbili. ¹⁴ Luki limoti, malili mutokwo a ka beti baya bambanzɛ, pisi ka yigyigyilya kabɛ, bibononogo kagbanana bɛnza na bɛnyɛ.

6 Kinili, tosini mɛtɛ ma mambwa niḡḡ tɛkana ndi kɛgɛ ka Kilisito ko bulya kidukulogo kɛwa na mɛtɛ ko bulya ka batɛ bɛngata. Takigilyonitɔgɛ bata kopika likrɛmɛka li niḡḡ la mambwa abe: kaasanana na likrɛmɛka li niḡḡ atikaga ka kukwakɛ, kabailya Kunzi, ² kaɛkana mɛtɛ ko bulya ibatiso dididi, kaubisilyo bambanzɛ mabɔkɛ, kopupa ka mbɛkɛ na kako mɛngimɔ ma benze na benze. ³ Tidukulogini kambwa! Kunzi kapa, makrɛmɛka niḡḡ tokwononi kagya niḡḡ.

⁴ A bɛyɔ, batɛ niḡḡ binisononi ndi na mangbamɛ ma linguḡḡ ko Kunzi, badyo apɛɛ niḡḡ wa kɛgɛ wa lisyɛ, binisono na Limbengi-Lotu, ⁵ biba ka linguḡḡ bɛ likrɛmɛka ko Kunzi a lanza, biba gɔni ngu ya zɔbɪli niḡḡ akodoku ndeke, ⁶ wina sɛ, bakogwa bata, a kɛwa yarɛɛ kaumigiso bata kayikoso zɔbɪli. Niḡḡ a kɛwa abe bakabangilaga bata Miko-Kunzi ka mɛsalaba nganga ya yɪba, na ba bata kapá suni ko misa ka bambanzɛ.

⁷ A bɛyɔ, litɔmbɛ niḡḡ mbwayi alɛkilyaga bongbinga basi, apɛɛ bakɛkɛna malili, Kunzi odukogo mino bɛbɛnga. ⁸ Luki limoti, litɔmbɛ li niḡḡ kapá kɔkiki na tɔnitɔ tagɔɔ tanyɛ, kɛgɛ na izangiya. Kunzi a buwobi kagbango yi, bopipila kabɛsya.

⁹ Bomika-mama bɛpakaaa, gɛtɛgɛ takanzina bɛyɔ, takegɛ na botumo ko bulya kunu, takaiba bɛ ma ko pisi yanza niyɔ ya muhukuso. ¹⁰ A bɛyɔ, Kunzi a wongbingbili. Kabɛsaligɛ mogubo kunu, gɛtɛgɛ sipananisɔ niḡḡ mawonisila ndi ka mogubo niḡḡ magya ndi. Mogubo mi niḡḡ makaidukologo aka kaugyilya bakilisito bagɔɔ. ¹¹ Luki limoti, takamɛbikya ambɛ mɛtɛ yikaka-yikaka igwinonogi na kekele ka yigya yi niyɔ aka yɔ kye mɛtamanagi kunu itulyosi kadwe ka mulibo. ¹² Bɛɔ kamumingyonitɔgɛ, luki limoti, byoni yigya ya limbengi linda ka niḡḡ babailya. Batɛ bi niḡḡ binisanatɛ na bɛnza niḡḡ Kunzi uwanyaga ndi.

Agɛmɛ ko Kunzi kakwananigɛ kaigomosyo

¹³ Ngbingo yi niḡḡ Kunzi apá ndi mino Abalahamɛ agɛmɛ, akɔtɛ ndi gɔni silika ko lino kaki ka mombukwana-daki. Kɛgɛ na mɛtɛ wagɔɔ niḡḡ akitogi Kunzi niḡḡ Kunzi akwanana kako silika ko lino kaki. ¹⁴ Abikya ndi bɛ: «A bɛyɔ, nudukilyatɛ ndeke bɛbɛnga kɛgbe, no-tundiso livanza kakɛ.» ††¹⁵ Abalahamɛ abɛnda ndi na limbengi linda, inisana ndi na niḡḡ Kunzi awanyaga ndi. ¹⁶ Ngbingo yi niḡḡ bambanzɛ bakɔɔ mino silika, bakɔɔ ko lino ka mɛtɛ yi niḡḡ ukitogi. Silika apága mɛnzina ngu, omosisyo bodongoso. ¹⁷ Kunzi apa ndi kauwonisilo bingbanganya batɛ bi niḡḡ bakwanana ndi kainiso no luki li niḡḡ ɛwanyaga ndi bɛ kakwananigɛ kogomosyo mɛtamanagi kaki gɛtɛgɛ iki yi aka. Kinili, amatila ndi silika kɛgɛ wa agɛmɛ yi niḡḡ. ¹⁸ Kɛwa wa gɔ wa, makrɛmɛka maba mi niḡḡ kakwananigɛ kaigomosyo. Kunzi kakwananigɛ ndeke

† 5:6 Wanda ka Mambɛ 110:4.

†† 6:14 Wanda ka Mɛpɛnganagi 22:16-17.

gɔni mino kabikya bɔngɔ. Makpɛmɛka mi nimɔ atitumisaga mambengi kɛgbɛ, ibusu nibɔ tasa ndi masi kye tigwinonogi bingbubu ka mɛtamanagi nimɔ Kunzi atiwanyaga ndi. ¹⁹ Mɛbɛndagi mi nimɔ ka ɔbili kusu a abɛ litalɛ liti nilɔ bakpikilaga ka bato, badikita ko libo kafɛma no iyu. Litalɛ li nilɔ ikaga liti na lapɛ, akitanaga bigye kutuko nikwɔ bobongisogo kagbanana pa Yotu na pa Yotu-Kɛgbɛ. ²⁰ Yeso ingya ndi kɛ bɛyɔ kambwa kusu na ko bulya kusu. Iita ndi kumu-kumu ka benze na benze abɛ Melekisedeki.

Melekisedeki a Ngama, a gɔni Kumu

7 Melekisedeki yi nimɛ a ndi ngama wa Salemu na kumu ko Kunzi ninɔ Kɛgbɛ wa lisyɛ Kɛgbɛ. Ngbingo yi ninɔ Abalahamɛ a ndi mino kaigoku ka lɛnga ni ubumini bangama, Melekisedeki inda ndi kabangana na iyi, adukilyo bɛbɛngɔ. ² Abalahamɛ apá ndi zaka wa makpɛmɛka masi nimɔ akɛpya ndi kɛ. Isi yo lino la Melekisedeki ni «Ngama wa bungbingbili», na gɔni bata, a ndi ngama wa Salemu isi yi bɛ «Ngama wa maziyɔ.» ³ Mobiso katɛmbɛlagɛ likpɛmɛka gɛtɛgɛ limoti aka kɛgbɛ wa ɔbili ka abaki, amaki ikani puponogo kaki. Katɛmbɛlagɛ ndi gɔni likpɛmɛka ko bulya lisyɛ la kibɛkɛta ikani la kɛ kwa kɛ kaki. A mɛdɔngɔni abɛ Miko-Kunzi, a kumu ka benze na benze.

⁴ Winoni mbeyi ibunu bamombukwana-donu bi bɛyɔ o mino mudingi yɔ! Gɛtɛgɛ titosu aka bɛyɔ ka Abalahamɛ apátɛ ndi zaka ka makpɛmɛka masi nimɔ akɛpya ndi ka lɛnga. ⁵ Batɛ bi nibɔ bopupa ka livananza ka Lawi, biita bokumu, ba na mɛtɛɛ. Mɛtɛɛ mi akabikya bɛ okwononi kaɛkɛngɔ batɛ basi Bezaleli zaka wa makpɛmɛka masi nimɔ binisonogo na imu, na bamamabɛ nibɔ ba ka livananza ka Abalahamɛ. ⁶ Wina sɛ, Melekisedeki kɛgbɛ ndi iyi ka livananza ka Lawi. Luki limoti, avatɛ ndi zaka ka mabɔkɛ ka Abalahamɛ, adukilya ndi gɔni bɛbɛngɔ, gɛtɛgɛ bɛyɔ Kunzi a ndi mino ni apí agɛmɛ yɔ. ⁷ Okwononi kaiba ni makegɛ na botumo bɛ mɛtɛ yi ninɔ udukilyogo bɛngeni bɛbɛngɔ a mɛtɛ mudingi kakitaga ninɔ inisonogo na bɛbɛngɔ. ⁸ Bokumu nibɔ bavaga zaka, ba batɛ bukwo. Luki limoti, Melekisedeki avatɛ ndi zaka, a na ɔbili aka, mɛdɔngɔni bɛyɔ Mobiso o mino katɛmbɛlagɛ. ⁹ Takwanana kabikya ka mulibo bɛ: Ngbingo yi ninɔ Abalahamɛ apá ndi mino zaka ya makpɛmɛka kaki, Lawi apátɛ ndi gɔni iyi pisi ka Abalahamɛ. ¹⁰ A bɛyɔ, Abalahamɛ a titaki Lawi. Gɛtɛgɛ bɛyɔ iyi Lawi kɛgbɛ ndi mino wakibɛkɛta yɔ, a kɛwa ndi na ɔbili aka kye a ka bangɛ ka Abalahamɛ, ngbingo yi ninɔ Melekisedeki inda ndi mino kabangana na iyi.

¹¹ Bukumu bɔ a ndi litino la mɛtɛɛ nimɔ Kunzi apá ndi Bezaleli. Luki limoti, ligubo la bukumu ka livananza ka Lawi kakwananigɛ ndi kotulyoso bopisi bayasi. Kinili, okwononi ndi bata kumu wagɔgɔ abɛ

Melekisedeki ninɔ kɛgbɛ ndi iyi ka livananza ka Aluni. ¹² A bɛyɔ, bukumu kigomosyono, mɛtɛɛ igomosyono gɔni. ¹³ Mɛnzina mi nima akainzina ko bulya ka Mombukwono-dosu ninɔ a iyi ka lidu lagɔgɔ. Ka lidu li nilɔ, mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka konogyigɛ ndɛkɛ ligubo la bukumu ka gbɔgbɔ. ¹⁴ A bɛyɔ, a bingbanganya bɛ Mombukwono-dosu a ka lidu ka Yuda nilɔ Musa katwagɛ ndi, ngbingo yi ninɔ a ndi mino kanzina ko bulya bokumu.

Yeso a kumu abɛ Melekisedeki

¹⁵ Niyo akowonisilo likpɛmɛka li nili bingbanganya a bɛ: kumu wagɔgɔ odoniku, a mɛdɔngɔni abɛ Melekisedeki. ¹⁶ Bakatwagɛ ndi kaiko kumu kabɛnɛnɛ na mɛtɛɛ ka bomikya-bambanzɛ. Luki limoti, iita ndi bɛyɔ ko ngu ya ɔbili wa benze na benze. ¹⁷ A bɛyɔ, Mobiso atɛmbɛlagɛ bɛ:

«Wa kumu ka benze na benze mɛdɔngɔni abɛ Melikisedeki.» †

¹⁸ Kinili, Kunzi olimogoni ndi mɛtɛɛ mi nimɔ ma mambwa, kye a ndi bipoli ni kɛgbɛ na izangiya. ¹⁹ Mɛtɛɛ ka Musa kapágɛ ndi masɔɔ manza. Luki limoti, batipóni mɛtamanagi manza kɛgbɛ nimɔ atikpudiso ko Kunzi.

²⁰ Na bata, Kunzi akɔtɛ ndi silika. Batɛ bagɔgɔ biita ndi bokumu ni bakakugu silika. ²¹ Luki limoti, Yeso iita ndi kumu pisi ka silika, ngbingo yi ninɔ Kunzi abikya ndi mino bɛ:

«Mombukwono-dosu akuni silika, kigomosyonigɛ bata: «Wa kumu ka benze na benze.» ††

²² Kinili, Yeso nɔ a mɛtɛ yi ninɔ atimibisa lingɛnɛ la agɛmɛ ninɔ a wanza kɛgbɛ.

²³ Budididi bagɔgɔ bata nɛba: bokumu bagɔgɔ ba ndi buidingi kɛgbɛ kye kukwakɛ kwɔ ɛkpingba ndi kaidukulogo na ligubo kabɛ. ²⁴ Luki limoti, Yeso a na ɔbili wa benze na benze, ligubo kaki la bukumu kɛgbɛ ndɛkɛ na mulibo. ²⁵ Kinili, akwanana kauhukuso ka lingɛnɛ batɛ nibɔ bakpudoni Kunzi pisi kɛ kaki, kye iyi a na ɔbili masyɛ masi kaɛlɛmbilya.

²⁶ Yeso kɛwa ni Kumu-kumu ninɔ okwononi ndi ko bulya kusu. A wotu, kɛgbɛ na likpɛmɛka lanyɛ ikani bɛnyɛ. Kunzi ateni ndi di na batɛ ba bɛnyɛ, adokiso kɛgbɛ wa lisyɛ kɛgbɛ. ²⁷ Kɛgbɛ iyi abɛ bokumu-kumu bagɔgɔ. Kɛgbɛ na mɛsasa kapá apɛpɛ masyɛ masi ko bulya bɛnyɛ kaki mbeyi, kumbuso yi ko bulya bɛnyɛ ka bambanzɛ. Apá ndi iyi apɛpɛ nganga yimoti aka wa ipá ndi mino iyi mombukwana-daki yi. ²⁸ A bɛyɔ, mɛtɛɛ ka Musa umomosagatɛ bokumu-kumu batɛ ba bɛpɔ. Luki limoti, silika ninɔ Kunzi akɔ ndi kumbusa wa mɛtɛɛ mi nimɔ, amomosa ndi Miki ninɔ mɛkwanana kaika kumu-kumu ka benze na benze.

† 7:17 Wanda ka Mambɛ 110:4. †† 7:21 Wanda ka Mambɛ 110:4.

Yeso ni kumu-kumu kusu

8 Likpamuka la izangiya kugbe nilo takapa kabikya nili: ta na kumu-kumu bemoti, a kugu wa lisyε, wakiko ka kambanzikani ko kwa buliki ba bungama ko Kunzi ninɔ wo ngu kugbe. ² Akagya ligubo la bukumu-kumu ka pa Yotu-Kugbe, isi be ka ngbangba niyo ipika ndi na Mombukwono-dosu ni kegε mambanzε.

³ Bamomosogo kumu-kumu wasi kye iki kapá mukumbo na barepe. Kinili, okwononi neki be kumu-kumu kusu beyo ka Kilisito ikiti go ni luki lipá. ⁴ Kika ndi ni a kenu ka zbil, kikigu ndi kumu, kye atε kewa na bagogo nibo barága barepe kabyenene na metu ka Musa. ⁵ Ligubo li nilo bokumu bi nibo bagyaga a gu likingyosi aka, a mulundu ma makpamuka mi nimɔ a kugu wa lisyε mɔngɔni abe nilo Kunzi awonisa ndi Musa. Ngbingo yi ninɔ Musa a kewa ndi mino buwobi kopika ngbangba, Kunzi abikya ndi be: «Ange, gya ligubo lasi beyo nuwonisila ndi mino ka ngupa.» ⁶ Luki limoti, mbiya yi nimε Yeso a kewa na ligubo lidingi kugbe kakitaga bokumu bi nibo. A luga wa agume wanza kugbe ninɔ batiwanyaga ndi.

⁷ A beyo, kika ndi ni agume wa mambwa a ndi wanza, kikigu ndi bata na izangiya kainisono na ninɔ wa maba. ⁸ Luki limoti, Kunzi a ndi kauyoyiso batε kaki wa abikya mino be:

«Mombukwono-dosu abikya ndi be: ka masye mi nimɔ akodoku,
nagyatε agume wambiya na Bezaleli
na bomikya-Bayuda.

⁹ Kikigu mɔngɔni abe ninɔ ngyilya ndi batitabε
lisyε nilo nugwi ndi mino kebokoko,
nunyoku ka Misili.
Iyi aka ndi bata be:
Yeki bakabyegε ndi agume yi ninɔ,
kinili, imi, nesa ndi.

¹⁰ Omotiloku ndi be Agume yi ninɔ ngyilya ndeke
Bezaleli nimε:

Kumbusa wa masye mi nimɔ:
nopika ndeke metu kamε ka yimibo kabε,
nokpikaga ka mambengi kabε,
nika ndeke Kunzi kabε,
ibe, bika kewa ndeke bava-kukami.

¹¹ Kegu ndeke bata na metu yi ninɔ awonisila ndeke
metu wagogo ikani mamaki be emibi,
kye bemiba ndeke basi,
ibe basi, iki bomiki ikani bamboko.

¹² A beyo, napilyatε ndeke bunye kabε,
nakatamanigε ndeke bata bunye kabε.»[†]

¹³ Ngbingo yi ninɔ Kunzi anzina ndi mino ko bulya
agume wambiya, mɔnzina mi nimɔ oyitisa kewa ndi

ninɔ wa mambwa luki landeli. Wina se, luki kita landeli,
ambekumana iba a kewa buwobi kolimiko.

Malumba ma zbil na nimɔ ma kugu wa lisyε

9 Agume wandeli a ndi na bopisi nibayo okwononi
kabye ko bulya likungoni, ndabe ya malumba mi a
ndi kenu ka litombε. ² A beyo, bopika ndi ngbangba
niyo, bagbanana ndi ka bapa bayiba. Balikya ndi pa ya
mambwa be pa yotu. Ke beyo, a ndi na pa yibiso tala,
se kewa miza ninɔ babisaga ndi mino mukati nimɔ
barága ndi Kunzi. ³ Kumbusa wa kutuko nikwo kwa
yiba, a ndi na pa yagogo niyo balikyaga ndi be Pa Yotu
Kugbe. ⁴ Kambwa kadwe ke, a ndi na gbogbo niyo
bagya ndi na lo ko bulya yibasya adudu, andananaga
ndi na sanduku wa agume ninɔ bagbodya ndi wasi na
lo. Keso wa sanduku yi ninɔ, mana a ndi ka mbike yi-
moti niyo bagya ndi na lo, mɔdanga ka Aluni nimɔ
abaka ndi maewa ka mu mi, se kewa bomikya-bamiza
ba litalε nibo bokpika ndi mino Metu ma agume.
⁵ Kugu wa sanduku yi ninɔ, a ndi na bamalaika nibo be-
makaga be bamakelubi nibo bowonisogo ibiba ko Kun-
zi. Bepari kabε otikyaga ndi pa ya niyo bakpazyaga ndi
mino bangε ko bulya mupilya ma bunye. Luki limoti,
mbiya yi nimε, kegε mbeyi ngbingo katumbelaga
likpamuka limoti-limoti kugu yi.

⁶ Niyo bobungusyaga ndi yasi beyo, bokumu bogulya-
ga ndi masye masi ka pa ya mambwa kagya ligubo
kabε. ⁷ Luki limoti, kumu-kumu aka nɔ ogulyaga ndi
nganga yimoti aka ka nze ka pa ya niyo ya yiba. Ogulya-
ga ndi ke beyo na bangε ka nyama kapá Kunzi ko
bulya bunye kaki bikpe, na nibo ka bambanzε. ⁸ Lim-
bengi-Lotu akowoniso be pisi yigulyo ka Pa Yotu-Kugbe
kanoukwikonigε mbeyi, kye pa ya mambwa a mbeyi
bata wa aka wa. ⁹ Niyo a kewa likingyosi ko ngbingo yi
nimε. Niyo akowoniso be iki mukumbo ikani barepe
nibo barága Kunzi, kakwananigε koitiso limbengi ka
metu yi ninɔ abibisaga Kunzi lansa. ¹⁰ Makpamuka mi
nimɔ a yigya ka bambanzε aka. Yigya yi niyo igemya
ndi ka niyo bakwanana ndi kalya ikani komwo ikani ko
pisi ya metu dididi ma kibubiso. Likpamuka li nilo
ibungusyaga ndi kadwe ka lisyε li nilo Kunzi oitiso mino
makpamuka masi mambiya.

Kilisito apá ndi zbil kaki abe arepe

¹¹ Luki limoti, Kilisito odoku ndi abe kumu-kumu
katipá makpamuka manzanza nimɔ a kewa wa. Iyi
ogulya ndi ka ngbangba niyo a ndi ya izangiya na yan-
za kugbe. Kipikagu ndi na bomikya bambanzε,
akaibikya be kegε luki la litombε li nili. ¹² Ingya ndi ka
Pa Yotu-Kugbe nganga yimoti aka. Ke beyo, kapága ndi
arepe wa bangε ya bamemi na bomikya-bangombε,
luki limoti, apá ndi bangε kaki bikpe, atikelaga
lingunε. ¹³ A beyo, kika ni bububisaga ndi batε bi nibo

† 8:12 Wanda ka Yelemia 31:31-34.

ba ndi na banye kabyenene na yigya ka batitabu, pisi kaupazyana na bangwa ka bamemi ikani niyo ka bomikya-bangombe ikani kaumbwoso na libu ka bangombe nibo bubusyaga ndi, ¹⁴ kika ni a beyo, iko se kawa liki ka bangwa ka Kilisito? Pisi ka Limbengi la benze na benze, ipa ndi iyi mombukwana-daki ko Kunzi abe aperse nino kegwa na ida. Bangwa kaki oyikosatwa metamanagi kusu kaasa yigya yanye, kye tiki kagugubyo Kunzi nino a na abili.

¹⁵ Kinili, Kilisito a libabu la agume wambiya, kye batwa nibo Kunzi amakaga ndi binisoni na banza ba benze na benze nibo wanyaga ndi. Pisi ka kukwaku kaki, ukwaga ndi bambanzu kopupo ka banye nibo ba ndi mino ka agume wandeli.

¹⁶ Mambanzu kokwo, asa agume, okwononi kowonisilo be metu yi nino asi agume yi nino okwoni ndi. ¹⁷ A beyo, agume a na izangiya kumbusa wa kukwaku aka. Luki limoti, mombukwana-daki yi kiko mbeyi bata na abili aka kegwa na izangiya. ¹⁸ Kinili, agume wandeli kapungagu ndi ligubo aka ni bangwa kanodukogigu.

¹⁹ A beyo, Musa apanga mbeyi ndi katangulyaga batwa basi metu masi mi nimo ikpikaga ndi. Ava kawa ndi bangwa ka bomikya-bangombe na bamemi pa imoti no libo. Kumbuso yi, mumbuzu ma isoro pa imoti na pangwa ya kutuko kwangwa, amakya koso yi, akpazyana kegwa wa kitabu ya metu na kegwa ka batwa basi. ²⁰ Anabikya be: «Niyi a bangwa katulyoso agume niyo Kunzi amabikya ndi mino be mubongogonito.» ²¹ Musa akpazyana goni ndi bangwa kegwa wa ngbangba na kegwa wa makrumaka masi nimo bagyaga ndi na imu ligubo. ²² Kabyenene na metu, budingi ba makrumaka ingumosaga na bangwa aka. Bangwa kodukogi, mupilya ma banye kigigu.

Kilisito ni aperse nino atumbaga banye

²³ Okwononi neki be mokingyosi ma makrumaka masi mi nimo kegwa wa lisyu ingumosi mudongoni beyo. Luki limoti, okwononi bongumosi makrumaka ma kegwa wa lisyu bikre pisi ka bapere nibo banza kegbe.

²⁴ A beyo, Kilisito kingyagu ndi ka Pa Yotu-Kegbe niyo ipika ndi na bambanzu, a gw ndi likingyosi la Pa Yotu-Kegbe aka. Luki limoti, ingya ndi iyi kegwa wa lisyu, kw o mino mbiya yi nimo kambwa ko Kunzi ko bulya kusu.

²⁵ Byanga basi, kumu-kumu ka Bayuda ogulyogo ka pa Yotu-Kegbe na bangwa ka nyama. Luki limoti, Kilisito kingyagu ndi iyi kw beyo kye igilyagi kaipa ka aperse.

²⁶ Kagya ndi abe ibu, iba igyogyisoni bikyo katukya wa aka wa bagya ndi mino abili. Luki limoti, mbiya yi nimo, masye ma mulibo a kawa buwobi, Kilisito iwonisa ndi iyi nganga yimoti aka, kolimogo banye na kaipa iyi mombukwana-daki ka aperse. ²⁷ Metu wasi okwaga nganga yimoti aka. Kumbuso yi, Kunzi ako likrumaka

† 9:20 Wanda ko Pupo 24:8.

kaki. ²⁸ A beyo Kilisito ipa ndi mino nganga yimoti aka ka aperse ko bulya yilimogo banye ka batwa budingi. Igokuto ndeke bata, kigigu ko bulya yilimogo banye, luki limoti, kapra batwa nibo bakabandaga muhukuso.

10 Metu ka Musa kegwa kowonisilo ka lingunu makrumaka mi nimo atwa, luki limoti a mulundu ma makrumaka nimo odoku ndeke. Metu mi nimo akungaga be bapagi megbe ma bapere mumoti aka byanga basi. Kakwananigu kuitiso banza batwa nibo bakruda ko Kunzi. ² Kika ndi ni batwa bi nibo babibisaga Kunzi beyo bupilyagatu banye ka nganga yimoti aka, bakiminigu bata ndi abe bakika na banye, bakapigu ndi bata aperse. ³ Luki limoti, pisi ka bapere bi nibo, bambanzu batamanaga banye kabu byanga basi. ⁴ A beyo, bangwa ka bomumu ba bangombe na bogbungulu kakwananigu gugu kasukusaga banye.

⁵ Kinili, ngbingo yi nino Kilisito a ndi mino kogulya kw ka abili, abikya ndi Kunzi be:

«Wakapagu ndi aperse ikani mukumbo
Luki limoti, wegilya ndi nzayi.

⁶ Wokogwagu ndi magyaga na banyama bubusya ka gbogbo

ikani bapere bupilya banye.

⁷ Nabikya kawa ndi be: «Kunziooo, imi nimo, noduku kagya sipananso kaku, mudongoni beyo bokpikaga ndi mino likrumaka kami ka kitabu ya Metu.» ††

⁸ Kilisito abikya mbeyi ndi be: «Wakapagu ndi aperse, mukumbo, banyama bubusya kegwa wa gbogbo gugu aperse mupilya banye kubosilyagu ndi beyo.» Wina se, bapaga bapere basi bi nibo kabyenene beyo metu o mino kabikya. ⁹ Kumbuso yi, iyi aka ndi be: «Imi nimo, noduku kagya sipananso kaku.» Ko pisi yi niyo, ulimaga bapere bandeli, ubisa kawa nibo kaki. ¹⁰ Yeso-Kilisito agyatu ndi sipananso ko Kunzi, ipa iyi mombukwana-daki nganga yimoti aka. Kinili, atibubisa kawa.

¹¹ Masye masi, kumu wasi amagaga kagya ligubo kaki, ipaga bongbinga basi bapere mudongoni aka. Luki limoti, bapere bi nibo bakakwananigu ndeke katamba banye ‡. ¹² Wina se, Kilisito apa ndi ka bongbinga basi aperse bemoti aka ko bulya yipilya banye. Kumbuso yi, ikoku ndi ka kambanzikaniko ko Kunzi. ¹³ Kw beyo, akabandaga mbiya yi nimo be Kunzi ubisi bomuyoniso kaki kusili wa bakagba kaki. ¹⁴ Pisi ka aperse bemoti yi nino aka no, uitisoni batwa ba lingunu ka bongbinga basi batwa bi nibo ububiso.

¹⁵ Limbengi-Lotu a goni katitumbulyaga likrumaka li nibo. Anabikya mbeyi be:

«Mombukwono-dosu akabikya be:
Nomosa ndeke na ibu agume yi nimo,
kumbusa wa masye mi nimo.»

†† 10:7 Wanda ka Mambu 40:7-9. ‡ 10:11 Wanda ko Pupo 29:38.

Nobisa ndeke m̄t̄t̄ kami ka mambengi kab̄,
Nokpika ka tamanaga kab̄.» †

¹⁷ Kumbuso yi, omotiloku b̄:

«Nakatamaniḡ ndeke bata b̄nȳe ikani yigya yanye kab̄.» ††

¹⁸ Wina s̄, kika ni bopilyini b̄nȳe, keḡ bata na izangiya kapá apepe ko bulya b̄nȳe bi n̄b̄.

Takpuḍini Kunzi

¹⁹ Bomika-mama, pisi a k̄wa na ibusu bikpo kogulya ka Pa Yotu-K̄gbe ko ngungu ya banḡ ka Yeso. ²⁰ Ati-hukwilyoni ndi pisi, pisi yi niȳ a yambiya na niȳ atikaga ka ɔb̄il̄ kakitanaga ka kutuko n̄kw̄ agbananaga Pa Yotu na Pa Yotu-K̄gbe, isi b̄ pisi ka nz̄ȳi kaki mombukwana-daki. ²¹ Ta no kumu-kumu bemoti n̄n̄ Kunzi amomoso ka m̄ ma Ndāb̄ ko Kunzi. ²² Takpuḍini nek̄i na limbengi la linḡn̄, butumo na baya, na limbengi n̄l̄ b̄nḡ ni keḡ na m̄t̄amanagi manye, na nz̄ȳi niȳ bosokusogi no libo lanza. ²³ Tigwinonogini bigugugu ka m̄t̄amanagi n̄m̄ tikaga kanzina ko bulya yi, kye Kunzi kakwananiḡ kagomosyo aḡme n̄n̄ atiwanyaga ndi. ²⁴ Tobuulyonogini mab̄ɔɔ, tanakpamyana kapa na kaga lik̄r̄m̄ka lanza. ²⁵ Takosonit̄ḡ kam̄m̄kana ka musilyoni kusu b̄ȳo bat̄ baḡɔɔ bagyaga mino. Luki limoti, totumisonini mambengi, m̄d̄nḡn̄ b̄ȳo mo mino kaina b̄e masye ka Mombukwono-dosu a k̄wa buwobi.

²⁶ A b̄ȳo, takiko kaga b̄nȳe ka yak̄lȳi ni takaiba b̄nḡbanganya linḡn̄, keḡ bata na apepe n̄n̄ akwanana kas̄k̄sa b̄nȳe. ²⁷ Luki limoti, atitigolyi k̄wa kab̄ndaga ka k̄bangak̄ ngbingo n̄n̄ Kunzi ak̄ mino m̄nḡimb̄, na b̄ȳo lidada lo buku ɛgb̄nda ndeke mino bomuyoniso kaki. ²⁸ M̄t̄ wasi n̄n̄ obuno m̄t̄t̄ ka Musa, bamwi ni bak̄ḡ no nzonzi, kika ni bad̄m̄ binisonini baba ikani basaa kabikya b̄e ogyi bi b̄nȳe. ²⁹ Ika k̄wa liki ka m̄t̄t̄ yi n̄n̄ akamina Miko Kunzi payaya? Ina banḡ ya aḡme n̄n̄ babubisa ndi na iyu payaya, anat̄mbwa limbengi la iziȳ ko Kunzi? ³⁰ A b̄ȳo, takamibo m̄t̄t̄ yi n̄n̄ abikya ndi b̄e: «Imi no nigisaga ndeke b̄nȳe, imi no nakalyaga ndeke.» Omotiloku ḡn̄ b̄e: «Mombukwono-dosu ak̄t̄ ndeke m̄nḡimb̄ ka bat̄ kaki.» ³¹ A lik̄r̄m̄ka la k̄bangak̄ k̄gbe kogwa ka mab̄k̄ ko Kunzi n̄n̄ a na ɔb̄il̄.

³² Tomononi mb̄ȳi n̄l̄ amusilya ndi ka masye mi n̄m̄ akitaga ndi. Ka masye mi n̄m̄, niȳ minisana ndi na b̄nḡbanganya ko Kunzi, mokibya ndi yigyogyiso ya l̄nga lap̄. ³³ B̄t̄mbwat̄ ndi bat̄ baḡɔɔ luga kunu, bugyogyiso ka pa yangba. Bongbingo baḡɔɔ mikagat̄ ndi ḡn̄ bakit̄lȳa kausingyo bat̄ bi n̄b̄ bugyogyisaga ndi b̄ȳo. ³⁴ A b̄ȳo, bamugyogyisat̄ ndi pa imoti na bat̄ n̄b̄ ba ndi ka b̄l̄k̄. Mabailya ḡn̄ na

magyagya b̄e bam̄k̄pyi mukumbo kunu, kye ma ndi kaiba b̄e ma na lingama lanza k̄gbe, n̄l̄ la b̄nze na b̄nze. ³⁵ Makodikogonit̄ḡ, kye minisana na m̄kalya mudingi ko bulya yi niȳ. ³⁶ Mokwononi kokibyo, kye motulyosi sipananis̄ ko Kunzi, minisono na n̄l̄ am̄wanyaga ndi. ³⁷ A b̄ȳo, ik̄pikaga b̄e:

«Osikoni ngbinga m̄k̄d̄, m̄k̄d̄ k̄gbe, m̄t̄t̄ yi n̄n̄ okwononi kodoku, odoku ndeke, kolyipyiḡ bata.

³⁸ Kunzi obikyoku b̄e:

M̄t̄t̄ wongbingbili ko misa kami, ika na ɔb̄il̄ pisi ka baya.

Luki limoti, kiga kumbuso, nakogwiḡ magyagya na iyi.» ††

³⁹ Takeḡ ab̄e bat̄ bak̄iga kumbuso, bobungogo. Luki limoti, ta bat̄ ba baya na n̄b̄ ko pisi ya muhukuso.

Baya

11 Kaiko na baya ko Kunzi, a kaiko wak̄t̄ambiya ka lik̄r̄m̄ka n̄l̄ wanam̄t̄amanagi mi, na kabailya b̄e a linḡn̄ lik̄r̄m̄ka n̄l̄ wakaniniḡ.

² Kunzi ɛbailya ndi botitosu pisi ka baya kab̄.

³ Pisi ka baya, takaiba b̄e Kunzi agya ndi ɔb̄il̄ na m̄nzina aka kinili mak̄r̄m̄ka n̄m̄ inisogo agya ndi kat̄kya ka n̄m̄ kinisonogiḡ.

⁴ Pisi ka baya, Abeli apá ndi Kunzi apepe wa izangiya k̄gbe kakitaga n̄n̄ ka Kaina. Pisi ka baya Abeli ḡn̄, Kunzi atwa ndi m̄t̄t̄ wongbingbili, kye iyi mombukwana-daki abailyat̄ ndi apepe kaki. Pisi ka baya kaki, mongoni ka Abeli ikaga bata kaidukulogo aka ḡt̄ḡ b̄ȳo okwa ndi mino ȳ †.

⁵ Pisi ka baya, In̄ka kokwaḡ ndi, Kunzi adokisa ndi mubisi k̄ḡ wa lisȳ. M̄t̄t̄ ḡt̄ḡ bemoti kam̄naḡ ndi bata, kye Kunzi adokisat̄ ndi b̄e iki buwobi na iyi. Mobiso ko Kunzi akat̄mb̄laga b̄e kambwa kadokiso k̄ḡ wa lisȳ, In̄ka agyat̄ ndi lik̄r̄m̄ka lanza n̄l̄ abosila ndi Kunzi ††. ⁶ Wina s̄, m̄t̄t̄ ḡt̄ḡ bemoti aka kakwananiḡ kabosilyo Kunzi ni keḡ na baya. A b̄ȳo, m̄t̄t̄ n̄n̄ akapa kakpuda Kunzi, okwononi kabailya mb̄ȳi b̄e Kunzi at̄ na ɛkalyagat̄ bat̄ n̄b̄ babibyaga.

⁷ Pisi ka baya, N̄a am̄kanat̄ ndi Kunzi ka mak̄r̄m̄ka n̄m̄ a ndi kaigyonoso kani bakaniniḡ mb̄ȳi. Ogwi ka limbengi lik̄r̄m̄ka n̄l̄ Kunzi abikya ndi, agya inḡb̄l̄ n̄n̄ iyi mombukwana-daki na li-vananza kaki bah̄ka ndi mino. Amakyat̄ k̄wa ndi ɔb̄il̄ ka m̄nḡimb̄. Pisi ka baya kaki, Kunzi atwa ndi m̄t̄t̄ wongbingbili ††.

⁸ Pisi ka baya, Abalaham̄ am̄kanat̄ ndi Kunzi ngbingo yi n̄n̄ amaka ndi mino. Aga ndi ka muḡi n̄m̄ Kunzi awanyaga ndi kaiko lisimo kaki. Asa ndi k̄-kab̄

† 10:16 Wanda ka Yelemia 31:33. †† 10:17 Wanda ka Yelemia 31:34. ‡ 10:30 Wanda ka Yigilya 32:35-36.

†† 10:38 Wanda ka Abakuki 2:3-4. ‡‡ 11:4 Wanda ka M̄p̄nganagi 4:3-10. ††† 11:5 Wanda ka M̄p̄nganagi 5:24. †††† 11:7 Wanda ka M̄p̄nganagi 6:13-22.

ni keghe kaiba be akomolyoku yani. ⁹ Pisi ka baya, ika ndi ka mugu nimo bawanyaga ndi abe mubiko. Ikaga ndi ka bangbangba, pa imoti na Isaka ifu na Yakobo nibo Kunzi upa ndi goni agume mufungoni abe Abalahamu. ¹⁰ A beyo, Abalahamu a ndi kabundaga gudu nino wa mubumbe mapu, nino Kunzi apimaga ndi, apiko.

¹¹ Pisi ka baya, gurege beyo Sala a ndi mino nduya na mboko-mboko kugbe yo, abuketa ndi kye a ndi na baya be Kunzi atulyosatu agume nino awanyaga ndi. ¹² Kinili, pisi ka muti bemoti nino a kawa se ndi iyi kabundaga kukwaku, ibuketa bevananza bayakru kugbe abe mangutu, abe mbumi ya mutili mo libo lidingi niyo bakakwananigu katanga †.

¹³ Batu basi bi niba bokwa ndi ka baya ni bakinisonigu na makrumuka nimo Kunzi wanyaga ndi. Luki limoti, binatu ndi, batilya ka bubi aka. Babailya goni be ba ndi bobiko aka na batu ba ligundu kuru ka litombu ††. ¹⁴ A beyo, batu bi nibo banzinaga beyo, bowonisilogo bingbanganya be bakakisilya mugu kabu. ¹⁵ Bakika ndi bata limbengi ka mugu nimo botukyoku ndi mino, bakwananatu ndi kakisa pisi kaiga bata ku beyo. ¹⁶ A beyo, ba na musasa ma mugu manza kugbe, mugu mi ni nimo a kugu wa lisyu. Kinili, Kunzi kegu no suni be bamaki be Kunzi kabu, kye ubungusilyogoni ndi gudu.

¹⁷ Pisi ka baya, Abalahamu upa ndi Isaka ka arepe ngbingo yi nino Kunzi akingila ndi mino baya kaki. A ndi wakitula kapu mukrekepe mo mikaki, gurege beyo Kunzi a ndi mino ni apini agume yo. ¹⁸ Kunzi a ndi ni abikini be: «Wambawa ndeke pisi ka Isaka.» ¹⁹ Luki limoti, Abalahamu a ndi na mutamanagi be Kunzi a no ngu kabililiso Isaka. Kinili, Kunzi amigisilya ndi mikaki, mufungoni abe muti yi nino opupiku ka mbuku luga wa bamanda.

²⁰ Pisi ka baya, Isaka udukilya ndi Yakobo ifu na Esau bubunga ka makrumuka nimo igyonosa ndeke.

²¹ Pisi ka baya, Yakobo a kawa ndi buwobi kokwo, udukulyo bomika Yezefu basi baba bubunga. Itungbela ka mukru kaki, abibiso Kunzi.

²² Pisi ka baya, Yezefu a kawa ndi buwobi kokwo, atambelaga be Bezaleli bopupokuto ndeke ka Misili, na beyo okwononi mino be bagyi ndeke mino no kuwo kaki †.

²³ Pisi ka baya, abaki na amaki Musa basuma ndi ka batimba basaa kumbuso kabuketa yi. Yeki bina ndi be miki a wanza, bakabangagu ndi kobuno muti ka ngama.

²⁴ Pisi ka baya, Musa ni a kawa iti ya mumbanzu aka, akya ndi be bambanzu biki kabikya be a miko-mika Falao nino ibuketa ndi no mikaki muko yi. ²⁵ Apa ndi

kaigyogyiso pa imoti na livanza ko Kunzi ni kogwigu magyaga kaiko ka banyo ko ngbingo. ²⁶ Ina ndi be kaigyogyiso abe Kilisito a ndi na izangiya kugbe kakitanga lingama la Misili. A beyo, bazwa kaki ba ndi byi kugbe kugu wa mukalya nimo odoku ndeke.

²⁷ Pisi ka baya, Musa atukya ndi ka Misili ni kugu kabanga diya ka ngama. Igwinanaga ndi ka baya abe kiko kamina Kunzi yi nino bakaminagigu. ²⁸ Pisi ka baya aka, alisisa ndi yinga wa Pasika, akpamyu ndi be bakpazyi bangi ko pumi bekye malaika nino akpakanaga na kukwaku kulumwisogonito baputa ka Bomikya-bezaleli.

²⁹ Pisi ka baya, Bomikya-bezaleli bazaba ndi libo lidingi Langbu mufungoni abe bakiko kakpakyana ka litombu. Luki limoti, niyo Bamisili bikpanda kazaba begyo, bolumwaga ndi.

³⁰ Pisi ka baya, gudu wa Yeliko ofukana ndi wa Bomikya-bezaleli balingikyana ndi mino ka masye madiya na ika.

³¹ Pisi ka baya, Laaba nino a ndi adanda, kokwagu ndi pa imoti na batu nibo bobuna ndi muti ko Kunzi, kye utilyatu ndi binza batu nibo bogulya ndi bipule ka gudu.

³² Nakwanana bata kabikya iki? Nakegu bata no ngbingo kanzina ko bulya ka Gidioni, Balaki, Samusoni, Yefuta, Daudi, Samueli na bogyalandu. ³³ Pisi ka baya, bakpyatu ndi giyo ka bangama, bagyatu ndi makrumuka mo ngbingibili, binisana na makrumuka nimo Kunzi wanyaga ndi. Befulagatu ndi bokpwingi nuku, ³⁴ bolimagatu ndi madada mo buku, bahukaga kukwaku kwa badukpa. Ba ndi bapu, luki limoti bita botutungyo. Bakegu ndi na bitya liso ka lunga, bumisyaga ndi basada nibo bodogoku ndi kaubumoniso bingwi. ³⁵ Pisi ka baya, boko beminatu ndi batu kabu nibo bokwaga ndi kopupo ka bambuku, bumigisyo ya kabu.

Pisi ka baya, batu bagogo bakya ndi kakulikanaga kumbusa wa yigyogyiso kugbe kye bopupi ka bambuku na binisano na jili nino wanza kugbe. ³⁶ Bagogo bata bokibya ndi mosikoni na buma, bukandaga ndi bagogo, bumakya ka bukoko. ³⁷ Bumbago ndi bagogo na matamu, besikisa bagogo na siyi, bumbago bagogo na badukpa. Bagogo banamama bigbagbagba, bimokisyogini bokuto ka bakondoko ikani nito ka bamemi. Ba ndi batu ba yangya, bugyogyisaga ndi binye, banugya yaruru-ruru. ³⁸ Jili kakwananagu ndi na inguo ya batu bi nibo. Bamamaga ndi bigbagbagba ka besa na ka bangupa, bikaga ndi ka matamu na ka mabye nimo ka litombu.

³⁹ Kunzi ubailya ndi batu bi niba basi ko bulya baya kabu. Luki limoti, bakinisanagu ndi no luki li nibo Kunzi awanyaga ndi. ⁴⁰ A beyo, Kunzi atibungusilyogoni ndi likrumuka lanza kugbe, kinili kapagu ndi be bita banza ni takegu pa imoti na ifu.

† 11:12 Wanda ka Mupanganagi 22:17. †† 11:13 Wanda ka Mupanganagi 23:4. ‡ 11:17-18 Wanda ka Mupanganagi 21:12; 22:1-14. ††† 11:22 Wanda ka Mupanganagi 50:24-25; Pupo 13:19.

Kunzi ni Obosu

12 Ibusu gɔni, ta na bademɛ budingi niɔ ba na ibusu bukungulo. Yeki a beyɔ, tosini likumbogi lasi na bɛnyɛ niɔ akwanana kotiwoso likpakyani kusu, tidufulo na mbangɛ kadwɛ ka mulibo ma likpɛmɛka niɔ batiwanyaga ndi. ² Topyini miso ka Yeso ninɔ a mɛpɛnganagi na mulibo ma baya kusu. Apatɛ ndi kokwo ka mɛsalaba, ni kinigɛ suni ka inguo ya kukwakɛ kwi niɔkwɔ. Atɛ ndi kaiba magyagya nimɔ a ndi kodoku, mbiya yi nimɛ a wakiko ka kɛmbanzikanikɔ kwa buliki ba bɛngama ko Kunzi.

³ Mutomononi mɛtɛ yi ninɔ okibya ndi yigyogyiso ka mabɔkɛ ka batɛ banyɛ. Kinili, takuponitɔgɛ, takodikogonitɔgɛ, ⁴ kye ka lɛnga li niɔ mo mino na bɛnyɛ, makanobumonigɛ mɛyɛ kadwɛ ka kukwakɛ. ⁵ Mobusoloni mɛtiwi nimɔ Kunzi amɛtiwaga mɛdɔngɔni abe kika kaɛtiwa bomikaki?

«Mikami, wakionitɔgɛ payaya yoyiso ka Mombukwono-dosu,

wakodikogonitɔgɛ ngbingo yi ninɔ o mino kauyoyiso.

⁶ Kye Mombukwono-dosu ayoyisogo mɛtɛ yi ninɔ apaga,

ayipogo mɛtɛ wasi ninɔ avaga abe mikaki.»

⁷ Yeki a beyɔ, kibyoni yigyogyiso niɔ Kunzi o mino kamuyoyiso. Amɛgyaga mɛdɔngɔni abe bomikaki. Ambe, miki tino nɔ abaki kayoyisogigɛ? ⁸ Kika ni Kunzi kɛgɛ kamuyoyiso abe bomikaki basi, isi yi be makegɛ bomikaki, ma bomiki ba bɛbala. ⁹ Kika ni bobosu banatiyoyisaga ndi, tanɛmɛkana, igyonoso kɛwa liki be takamukononitɔgɛ Obosu ninɔ wa limbengi kye tiki na ɔbili? ¹⁰ Bobosu batiyoyisaga ndi ka masyɛ makeɛde beyɔ bapaga ndi mino. Luki limoti, Kunzi atiyoyisogo ko bulya bɛnza kusu, kye atibubisi abe iyi. ¹¹ Niɔ batiyoyisogo, inisogo ko ngbingo yi ninɔ abe bakiko katigya binyɛ ni kɛgɛ abe kiko likpɛmɛka la igyagya. Luki limoti, kumbuso, batɛ bi niɔ bɛgyaga ndi beyɔ, binisonogo kɛwa ndeɛ na ɔbili wongbingbili na ninɔ wa maziɔ.

Yoyiso na mɛtiwi

¹² Nononi neki mabɔkɛ nimɔ a mɛkapaga, na moli nimɔ a mɛdikaga. ¹³ Kpokyononi ka bopisi niɔbayɔ ba yongbingbili, kye mɛtɛ wa mɛdili kosokogonitɔ, luki limoti, akpakyani beyɔ okwononi mino. †

¹⁴ Kisoni maziɔ na batɛ basi na yibubiso ko misa ko Kunzi. Kiki beyɔ, mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kaminigɛ ndeɛ. ¹⁵ Wiminyonito, mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kosononitɔgɛ na iziɔ ko Kunzi. Mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kiitonitɔgɛ abe sibɛkɛsɔ sozo niso abakaga, amakya likpɛmɛka lanyɛ luga ka bambanzɛ budingi, ɛpɛta. ¹⁶ Wiminyonito, mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka luga

† 12:13 Wanda ka Mogbitoku 4:26.

kunu kikonitɔgɛ mɛtɛ wa bilya, ikani mɛtɛ wa kina makpɛmɛka ko Kunzi payaya mɛdɔngɔni abe Esau ninɔ agaba ndi bɛpɛta kaki ko bulya mikya malili aka. ¹⁷ Beyɔ mibaga mino, akisa kɛwa ndi kumbuso yi be abaki adukilyi bɛbɛngɛ, luki limoti, kinisanagɛ ndi na ibu. Kinagɛ ndi bata pisi kogomosyo likpɛmɛka li niɔ, gɛtɛgɛ beyɔ a ndi mino kaugwonoso bomomiso-miso yɔ.

¹⁸ Ibunu makanosiligɛ ko luki niɔ okwononi ndi be bavili mɛdɔngɔni beyɔ Bezeleli bosila ndi mino ka ngɛpa ya Sinai. Ngɛpa yi niɔ a ndi no buku bongido-ngido, opiyoni no biti bipi, no mbumbo, ¹⁹ liyɛ la siba a ndi kogwonono kɛ beyɔ na mɛnzina. Niɔ Bezeleli bɛkana ndi liyɛ li niɔ beyɔ, babikya ndi be Kunzi kubikyonitɔgɛ bata luki gɛtɛgɛ limoti aka. †²⁰ A beyɔ, bakakwananigɛ ndi bata kapilya mɛtɛ mi ninɔ Kunzi ɛpɛ ndi be: «Mɛtɛ wasi, gɛtɛgɛ nyama aka kavila ngɛpa okwononi bamwi na matamɛ.» ‡

²¹ Likpɛmɛka li niɔ a ndi libongiso, Musa aka ndi be: «Nakabanga, nzɛyi aketwa bikyakyakya!» ††

²² Luki limoti, ibunu, mosiloni buwobi na ngɛpa ya Siona, ka mugɛ ko Kunzi ninɔ a na ɔbili. A Yelusalema ninɔ wa kɛgɛ wa lisyɛ kɛ belɔfɛ na belɔfɛ ka bamalaika bo mino kogwa magyagya. ²³ Ibunu, mokpudoni musilyoni ma magyagya nimɔ ka bapɛta ko Kunzi, niɔ bukɛkɛ mino kɛgɛ wa lisyɛ. Makpudoni gɔni Kunzi, ninɔ a zoi ka batɛ basi, na ka mambengi ka batɛ bo ngbingbili niɔ bolumwaga ndi, biitoni banza.

²⁴ Makpudoni Yeso ninɔ obisa yɛkanana pisi ka agɛmɛ wambiya na bangɛ kaki niɔ adukaga ndi. Bangɛ yi niɔ atibikyaga makpɛmɛka manzanza kɛgɛ kakitaga niɔ ka Abeli. ††

²⁵ Wiminyonito, makakyonitɔgɛ kamɛkana mɛtɛ yi ninɔ akamɛnziniya. A beyɔ, batɛ bi niɔ bakya ndi kamɛkana mɛtɛ yi ninɔ a ndi kaɛpɛ mɛtɛ kɛnɛ ka litɔmbɛ, bakanyikagɛ ndi ka yigyogyiso. A bingbangananya be, takapilya Kunzi mɛgɔngɛ ninɔ akatipɛ mɛtɛ kotukyoku kɛgɛ wa lisyɛ, takanyikigɛ yigyogyiso. ²⁶ Ko ngbingo yi ninɔ, liyɛ kaki ogugumisatɛ ndi litɔmbɛ, luki limoti, mbiya yi nimɛ atipɛ kɛwa agɛmɛ yi nimɛ: «Nogugumisa kɛwa ndeɛ bata litɔmbɛ ngangɛ yimoti, kigigɛ litɔmbɛ aka, luki limoti na kɛgɛ wa lisyɛ gɔni ††.» ²⁷ Mɛnzina mi nima «nganga yimoti» akowon-isilo be makpɛmɛka mi nimɔ Kunzi agya ndi agɛgɛmatɛ ndeɛ, olimikogo, nimɔ kagɛgɛmɛgɛ ndeɛ mɔ otigolo.

²⁸ Tikini neki na magyagya, kye tinisononi na bɛngama niɔ bakakwananigɛ kogomosyo. Towonisilini magyagya mi pisi kagugubyo Kunzi beyɔ abosilo mino, tanabibiso, tanabanga. ²⁹ A beyɔ, Kunzi kusu a buku niɔ olumwisogo ††.

†† 12:19 Wanda ko Pupo 19:16-22. ‡ 12:20 Wanda ko Pupo 19:12. †† 12:21 Wanda ka Yigilya 9:19. †† 12:24 Wanda ka Mɛpɛn-

Kagya likrɔmɔka niɓ okwononi kabosila Kunzi

13 Widukulogoni kapanana mɔdɔngɔni abe bomi-ka-muko. ² Makobusolonitɔgɔ kaɔtilya bobiko. Ko pisi yi niyɔ, batɔ bagɔgɔ bɔtilyatɔ ndi bamalaika ni bakegɔ kaibo †. ³ Hutomononi batɔ bi niɓɔ ba ka bɔɓɔ abe makika pa imoti na iɓɔ. Hutomononi gɔni niɓɔ bakaigyogyiso, mɔdɔngɔni abe bakiko bi kamugyogyiso ibunu.

⁴ Okwononi batɔ basi bobibisi vanana. Muko na mɔɔɔ bakimokyonitɔgɔ ka bɔdanda. Kunzi usombisatɔ ndeke batɔ ba bilya na niɓɔ basyɛge na boko ikani bambɔnya bengeni.

⁵ Makosyogonitɔgɔ limbengi ko bulya buyi aka, gwoni magyagya na makrɔmɔka mi nimɔ ma na imu, kye Kunzi mombukwana-daki abikya ndi be: «Nakɔsigɔ ndeke, nakatɔkyigɔ ndeke buwobi na iwɛ.» ^{††6} Kinili, takwanana kabikya na limbengi limoti be:

«Mombukwono-dosu a mɔtɔ yi ninɔ esingyogoku, nakikigɔ na kɔbangakɔ.

Mɔmbanzɔ ɛgya piye iki?» ‡

⁷ Hutomononi bapɔta kunu, niɓɔ bamɔbikyaga ndi mongoni ko Kunzi. Mutomononi ɔbili kabɔ na beyɔ bokwa ndi mino, mabye pisi ya baya kabɔ. ⁸ Yeso-Kilisito a mɔdɔngɔni iki isyeikubi, na lisyɛ-li-nili na ka benze na benze. ⁹ Makisonitɔgɔ kobungogo na mobi ma mɔtɔ dididi. A beyɔ, a binza be limbengi kunu iki litumo na iziyɔ ko Kunzi ni kegɔ ka bopisi dididi niɓayɔ igɔmyaga ka likrɔmɔka la malili. Likrɔmɔka la malili kikogigɔ na izangiya gɔtɔgɔ imoti aka ka niɓɔ babyɛge.

¹⁰ Iɓusu, ta na gbɔgbɔ kusu, bokumu ka Bayuda niɓɔ bagyaga ligubo ka Pa Yotu-kɔgbe bakakwananigɔ kalya luki niɓɔ bopɔ ka gbɔgbɔ kusu. ¹¹ Kumu-kumu ka Bayuda indaga na bangɔ ka banyama ka Pa Yotu-kɔgbe kapá ka aɔɔ ko bulya yilimogo bɔnyɛ. Luki limoti, bɔbɔsyaga banyama bi niɓɔ kunzi wa gɔdɔ ‡†. ¹² Kinili, Yeso okwa ndi gɔni kunzi wa gɔdɔ wa Yelusalema kye ungumosi bambanzɔ na bangɔ kaki mombukwana-

ganagi 4:10. ‡† 12:26 Wanda ka Agai 2:6. ‡‡† 12:29 Wanda ka Yigilya 4:24. † 13:2 Wanda ka Mɔpɔnganagi 18:1-8; 19:1-3. †† 13:5 Wanda ka Yigilya 31:6, 8; Yɔsɔa 1:5. ‡ 13:6 Wanda ka Mambɔ 118:6. ‡† 13:11 Wanda ka Balawi 16:27.

daki. ^{‡‡13} Togoni neki kɔ o mino kunzi wa gɔdɔ, tabailya yigyogyiso mɔdɔngɔni abe iyi. ¹⁴ A beyɔ, takegɔ na gɔdɔ wa benze na benze kɔnɔ ka litɔmbɔ. Luki limoti, takakisa gɔdɔ yi ninɔ akodoku. ¹⁵ Pisi ka Yeso, tapini Kunzi aɔɔ ninɔ mubibiso masye masi, isi yi be aɔɔ yi iki ninɔ wa mambɔ kobibiso lino kaki. ¹⁶ Makobusolonitɔgɔ kagya bɔnza, na kosingyono, kye inguo ya bapɔɔ bi niɓɔ babosilogo Kunzi niɓɔ.

¹⁷ Humukononi bapɔta kunu, mɔbanga. A beyɔ, bamubulyogo bongbinga basi, kye batɔmbɔlagatɔ ndeke ligubo niɓɔ bagya ndi ko misa ko Kunzi.

Makrɔmɔkana, bagya ligubo kabɔ na magyagya ni bakegɔ kaitangɔla. Bakiko kaitangɔla, ligubo kabɔ kikigɔ na izangiya ku kunu.

¹⁸ Widukulogoni katilɔmbilya aka. Ta na baya ambe ta mambengi bidɛɛɛ. A beyɔ, ta na mɔsasa kaiko na yigya yanza ka bopisi bayasi. ¹⁹ Nakamɔkɔnga na kekɛɛ ambe lumboni kye Kunzi eukwilyi bata pisi kaiga bi-gala-gala ku kunu.

Malɔmba

²⁰ Kunzi, litino la maziyɔ, ninɔ apupisoku Mombukwono-dosu Yeso luga ka bamanda, iita mububulyo mudingi ka bakɔndɔɔ, pisi kodukusaga bangɔ kaki, niyɔ apiko aɔmɛ wa benze na benze. ²¹ Kunzi amɔpɔ ngɔ kagya bɔnza ka bopisi dididi, kye motulyosi sipananiɔ kaki. Pisi ka Yeso-Kilisito, atigyilyi niɓɔ a lanza. Avi ibiba ka benze na benze! Iyo a beyɔ!

Bomongoni baya mulibo na yuuso

²² Bomika-mama, nakamɔbikyaga ambe hukononi bitombiii mɔtɔ mutumiso mambengi mi nima. A beyɔ, nakamukpikilyigɔ balɔwa mɔnda. ²³ No bi kapa kamɔbikyaga gɔni ambe basisini bi momosu beyɔ ka Timotio ka bɔɓɔ. Kosiloku bikwa, tindatɔ pa imoti na iyi kamundoku.

²⁴ Humuusogoni bapɔta kunu ba makanisa basi na batɔ basi niɓɔ bipá ko Kunzi. Bomomonu niɓɔ ba ka mugɔ ma Italia, bamumuusogito gɔni.

²⁵ Iziyɔ ko Kunzi iki pa imoti no ibunu basi!

‡‡ 13:12 Wanda ka Yuani 19:17, 20.

Yakɔbɔ

Likrɛmɛka la mambwa

Yakɔbɔ nɔ ukpikilya batɛ basi ko Kunzi nɔ bomisikono ka ɔbili balɛwa yi nɛmɛ. Wina sɛ, Yakɔbɔ a ndi mɛtɛ wa ɪbɪba luga ka bakilisito ka Yelusalema. Ɔɔpupa ndi na Yeso mɛma mumoti. Luga ka batɛ bi nɔ ukpilya ndi balɛwa yi nɛmɛ, bɛmoti-bɛmoti babɪkyaga ndi bɛ bɔbinikyoni, luki limoti yigya kabɛ kɛgɛ ndi kowonisilo yi. Kinili, akaɛbɪkyɛ bɛ baya akpakyana na yigya yanza.

Yakɔbɔ ɛkana ndi bɛ kɛ ka batɛ bi nɔ babɪkyana ndi bɔ, batɛ ba yangya bikaga ndi kaigyogiso kye batɛ ba mukumbo bikaga ndi kayɪbɪba. Kinili, ɛbɪkyɛ ndi batɛ ba mukumbo bɛ bakikonitɔgɛ ka yigya abɛ batɛ ba litɔm-bɛ li nili, busingyogito batɛ ba yangya. Ɔbɪkyɛ bata bɛ banyiki mosooni, bakikonitɔgɛ na lisasɛ lapɛ. Batɛ nɔ babɪkyana bokwononi kagya bongbinga basi bɛnza aka mɛdɔngɔni bɛyɔ mɔbiso abɪkyaga mino.

Makrɛmɛka mi nɛmɔ balɛwa yi nɛmɛ obungusyogo ko bulya ka bakilisito ka mulibo nima: kosingyono, kalɛm-byana na kaumigiso batɛ nɔ bɔbungaga ndi ko pisi ya lingɛnɛ.

Yigbananaga ya kitabɛ ka Yakɔbɔ niyi:

Yuuso

Baya na yimibo

Kaɛkana likrɛmɛka ko Kunzi na kagya bɛyɔ likrɛmɛka li nili abɪkyaga mino

Takukonitɔgɛ bambanzɛ na mɛlɪli

Baya, na yigya yanza

Yimibo, na mɛnzina

Sɪpananisɔ sa ɔbili kɛgɛ yanza

Kaiko na limbengi linda, na malɛmba

1 Ɔmi Yakɔbɔ, musunzu ko Kunzi na ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, numuusogito livananza ko Kunzi nili a limisikono ka ɔbili wasi.

Baya na yimibo

² Bamamaki, gwoni magyagya ngbingo yi ninɔ mo mino kabangana na bɛkrɛki-krɛki dididi, ³ kye makai-ba ambɛ baya kunu kiko yakamaga ko ngbingo wa bɛkrɛki-krɛki, amɛpɔ kɛwa limbengi linda. ⁴ Luki limoti, okwononi bɛ limbengi linda kunu agyi ligubo kadwɛ ka mulibo iba wikoni batɛ bakamaga ka lingɛnɛ, kani likrɛmɛka gɛtɔgɛ limoti aka kamubwigɛ. ⁵ Mɛmbanzɛ kiki na yimibo luga kunu, akɛngi Kunzi, apɔtɛ. A bɛyɔ, Kunzi upɔga batɛ basi na limbengi limoti, na sɪpananisɔ. ⁶ Luki limoti, okwononi bɛ akɛngi na baya ni kɛgɛ na botumo. A bɛyɔ, mɛtɛ ninɔ akɛngaga na botumo ka limbengi ikaga abɛ limbengi lo libo lidingi nili mbumbo oyongogo. ⁷ Ɔpigo ya mɛtɛ yi ninɔ kotomononitɔgɛ bɛ Mombukwono-dosu akwanana kapɔ luki, ⁸ kye a na mambengi maba, mɛtɛ muikonogo ka bɔpisi bayasi.

Yangya na lingama

⁹ Momosu wa yangya ogwi magyagya bɛyɔ Kunzi a mino kabinika kɛgɛ, ¹⁰ ninɔ wa lingama bɛyɔ Kunzi asiso mino wasi. A bɛyɔ, mɛtɛ wa lingama oɔukana ndɛkɛ abɛ maɛwa mo tutu. ¹¹ Mɔni opupogo, bɛzɛ bi umiliso tɔnitɔ, maɛwa apada, obuukono. A mɛdɔngɔni bɛgɛyɔ mɛtɛ wa lingama akitanaga ndɛkɛ mino, asa mogubo kaki.

Kapɪlya yigyogyiso na kɛbɔbɔkɛ

¹² Ɔgyagya ka mɛtɛ ninɔ amagaga no ngu ko ngbingo wa kɛbɔbɔkɛ. A bɛyɔ kisulyo ka baya, bamokisya kɛwa bɛgbɛgbɛ baya bututungyo. Ika na ɔbili wa benze na benze ninɔ Kunzi ɛwanyaga ndi batɛ nɔ bapaga. ¹³ Mɛmbanzɛ kapa kagya bɛnyɛ, kobikyoniɔgɛ bɛ: «Kunzi no akɛkpamya.» A bɛyɔ, mɛmbanzɛ kakwananigɛ kakpamya Kunzi kagya bɛnyɛ na Kunzi bɪkrɛ kakwananigɛ kakpamya mɛmbanzɛ kagya bɛnyɛ bɛgɛyɔ. ¹⁴ Luki limoti, mɛsasa manyɛ ka mɛmbanzɛ aka mɔ alutogo, agwilisa ka bɛnyɛ. ¹⁵ Kumbuso

yi mɛsasa mi nimo kabedulo, atika kɛwa ka bɛnyɛ. Bɛnyɛ bi nibo kangata gɔni, abɛkɛta kɛwa kukwakɛ.

¹⁶ Wiminyonito bamamaki bɛpaka, bakamubonitɔgɛ. ¹⁷ Makrɛmɛka manzanza masi, bapɛɛ banzanza basi botukyogoku kɛgɛ wa lisyɛ, botukyogoku ko Kunzi ninɔ agya bɛngbanganya ba kɛgɛ wa lisyɛ. Kigomonyonogigɛ, koyikonogigɛ, kɛgɛ na kululuko bɛgɛyɔ. ¹⁸ Apa ndi katipá ɔbili pisi ka mɛnzina ma lingɛnɛ, bɛkyɛ tiki batɛ ba mambwa ka masi nimo agya ndi.

Kaɛkana likrɛmɛka ko Kunzi na kagya

¹⁹ Ibunu bamamaki nibo namɛpa kɛgɛ, wiboni binza ambe mɛtɛ yikaka-yikaka luga kunu okwononi kaiko bipoli-poli kaɛkana likrɛmɛka, luki limoti ika biti kanzina, ni kɛgɛ na limbengi likudu. ²⁰ A bɛyɔ, mɛtɛ wa limbengi likudu kagyagigɛ likrɛmɛka lo ngbingbili ko misa ko Kunzi. ²¹ Kinili, mokwononi kasa likrɛmɛka lanyɛ lasi na likrɛmɛka lasi la diya. Gwini na limbengi la kisiso, mɛnzina nimo Kunzi akɛna ka mambengi kunu kye imu mɔ akwanana kamuhukuso.

²² Makogwonitɔgɛ magyagya asi kaɛkana aka likrɛmɛka ko Kunzi, luki limoti okwononi mika kagya likrɛmɛka li nilɔ. Makogyi bɛyɔ, a payaya. ²³ A bɛyɔ, mɛmbanzɛ kika ni anɛkanaga likrɛmɛka ko Kunzi kani kɛgɛ kagya yi, ika mɛdɔngɔni abe mɛmbanzɛ kibimya ka nelaga, imina bɛyɔ o mino. ²⁴ Kumbuso iyi kaimina, aga, abɛsala bigala bɛyɔ ikani o bi mino.

²⁵ Luki limoti, mɛtɛ ninɔ akpimaga mɛtɛ manza masi nimo atipága kɛlikanaga ka busunzu, igwinonogo na imu ka lingɛnɛ. Kogwogigɛ magyagya asi kaɛkanaka aka, kumbuso yi abɛsala, luki limoti agyigyilyagatɛ. A bɛyɔ, mɛtɛ yi ninɔ ika na bɛbɛngɛ ka masi nimo ika kagya.

²⁶ Mɛmbanzɛ kika kasima bɛ a mɛtɛ ko Kunzi walingɛnɛ, kani kokondiligɛ lisasɛ kaki, akaitambya payaya. Baya kaki ika ya payaya. ²⁷ Baya yanza na ya lingɛnɛ niyɔ Kunzi apaga niyi: Kabinika buti ka bokwino na bowoko ka igyogyisa †kabɛ, na kanyika yigya yanyɛ ya ɔbili.

Makakonitɔgɛ mɛmbanzɛ na mɛlili

2 Ibunu bamamaki nibo mobisa baya kunu ka Mombukwono-dosu wa ibiba bɛyɔ ka Yeso-Kilisito, makakonitɔgɛ mɛmbanzɛ na mɛlili. ² Mɛtɛ bemoti wa mukumbo ninɔ wakimokisyogo botu bayanzanza na pɛtɛ ya ɔɔ kogulya kɛ mo mino bɛmɛmɛkana ka malɛmba, kumbuso yi mɛtɛ wagɔgɔ ninɔ wakimokisyog benzanza ogulya gɔni, ³ makabibiso ninɔ a wakimokisyoga binza, mabikya bɛ: «Ba, dawiki ka pa yanza wanɛ,» mabikya ninɔ wa yangya bɛ: «Wamaga kɛɛ,» ikani «Wika wasi buwobi na magɛ kami,» ⁴ kika kani

makagya bɛyɔ, makegɛ kaɛmina bambanzɛ mɛdɔngɔni. Makako likrɛmɛka na tamanaga yanyɛ.

⁵ Hukononi, bamamaki bɛpaka, Kunzi nɔ ɛrɛnaga batɛ ba yangya ba ɔbili yi nime kaiko batɛ ba lingama ka baya, iba binisi na bɛngama nibo ɛwanyaga ndi batɛ nibo bapaga. ⁶ Luki limoti, ma ibunu kaɛmina batɛ ba yangya payaya! Kɛgɛ mbeyi batɛ ba mukumbo bɔ bamugyogyisogo, banamugwisiso? ⁷ Ibɛ bɔ banzinaga yanyenyɛ no lino lanza nilɔ Kunzi amɛpá.

⁸ A bɛyɔ, kika kani makagya mɛtɛ ma Bɛngama ko Kunzi bɛyɔ Mobiso abikya mino bɛ: «Mɛpa bengeni bɛyɔ aka yɔ wipaga mino iwe mombukwana-daki yi ††», makagya binza. ⁹ Luki limoti, makiko kaɛkɔgɔ bambanzɛ na mɛlili, makagya bɛnyɛ. A bɛyɔ, mɛtɛ amubisatɛ na mɛngimbo kye makegɛ kagyigyilya yi. ¹⁰ Kye mɛmbanzɛ kagya mɛtɛ masi, luki limoti obuna mɛmoti, iba obunini mɔgɔgɔ masi. ¹¹ A bɛyɔ, Kunzi yi ninɔ gɔni nɔ abikya bɛ: «Wakosyonitɔgɛ na muko ikani mbɛnya bengeni», abikyatɛ gɔni bɛ: «Wakamwonitɔgɛ mɛmbanzɛ ‡.» Kinili wakosyi gɛtɛgɛ na muko ikani mbɛnya bengeni, luki limoti wamwɔ mɛmbanzɛ, wobunini asi mɛtɛ aka. ¹² Nzinogoni, manigyigyilya abe batɛ bi nibo mɛtɛ usombisa ndɛkɛ. Mɛtɛ mi nimo mɔ apága kɛlikanaga. ¹³ A bɛyɔ, Kunzi kikigɛ ndɛkɛ nɔ kumbu wa ika ndɛkɛ mino kaka mɛngimbo ka ninɔ kɛminilyagigɛ bengeni kumbu. Luki limoti, ninɔ ikaga no kumbu, Kunzi kamakyigɛ ndɛkɛ ka mɛngimbɔ.

Baya kiki na yigyigyilya iba a yikwo

¹⁴ Ibunu bamamaki, a na izangia tino mɛmbanzɛ kabikya bɛ: «Na na baya» kani kɛgɛ kowonisilo pisi ka yigyigyilya? Baya yi akwananatɛ kahukusogo? Haaa! ¹⁵ Kika kani momonu mukiliso a wakangya ka botu ikani ka malili, ¹⁶ ika na izangia tino kabikya bɛ: «Win-da binza, wimokisyoga binza, wikuto» kani wakapigɛ tɛmatɛ nitɔ o mino wakangya? ¹⁷ Baya a mɛdɔngɔni bɛgɛyɔ: kiko asi iyu aka kani kɛgɛ na igyigyilyo yi, iba a ikwo.

¹⁸ Luki limoti mɛtɛ wagɔgɔ kabikya bɛ: «Iwe wa na baya, imi na na yigyigyilya yanza», nasikisya ambe: «Iwoniso bɛyɔ baya kakɛ akwanana mino kaiko kani kɛgɛ na yigyigyilyo yi. Imi nuwonisa kɛwa baya kami pisi ka yigyigyilya.» ¹⁹ Woboilyoni bɛ Kunzi a bemoti? A binza! Babili babailya bɛ bɛgɛyɔ, banagɛgɛma bikpwukpwukwu na kɛbangakɛ. ²⁰ Ngingi mɛna! Wakapa kaina asi likingyosi aka bingbanganya bɛ baya kiki na yigyigyilya, iba a yikwo? ²¹ Kunzi ava mbeyi ndi titosu bɛyɔ ka Abalahamɛ abe mɛtɛ wongbingbili ko pisi tino? Ko bulyo ya yigyigyilya kaki kye apá ndi mikaki bɛyɔ ka Isaka abe apɛɛ ka gbɔgbɔ. ²² Winini kɛ baya

† 1:27 Wanda ka Isaya 1:17.

†† 2:8 Wanda ka Balawi 19:18. ‡ 2:11 Wanda ko Pupo 20:14; Yigilya 5:18; Pupo 20:13; Yigilya 5:17.

kaki amatikana ndi mino na yigyigyilya? Abalahamu inisana ndi be a na baya yapu pisi ka yigyigyilya kaki. ²³ Kinili Mobiso itulyana be: «Abalahamu abailya ndi Kunzi. Ko pisi ya baya yi niyo, Kunzi ava ndi mutu wongbingbili, amaka ndi be wai.» ²⁴ Minini, mumbanzu ikaga mutu wongbingbili ko misa ko Kunzi ko bulya yigyigyilya kaki, kegu asi ko bulya baya aka.

²⁵ A madunguni goni abe adanda nino ina ndi be Laaba. Kunzi amina ndi mutu wongbingbili pisi ka yigyigyilya kaki kye utilya ndi bomikya-bezaleli bi nibo butika ndi, umigisa ndi ko pisi yagogo. ²⁶ A beyo, madunguni begoyo, nzayi kiki na limbengi, iba a ikwo. Na baya kiki na yigyigyilya, iba a ikwo goni.

Tobuulyini lisasu

3 Bamamaki, batu budingi luga kunu bakikonitogu na musasa kaiko bowonisilo. A beyo, makaiba binza be ngbanga kusu ka bowonisilo ika ndeke mutela kegebe kaakitaga batu bagogo. ² Tagyaga bunye na bopisi dididi. Mumbanzu kogwogi pisi ka munzina kaki, iba a mutu walungu, nino akwanana kobuulyogo nzayi kaki yasi. ³ Tukandilagatu banyama nibo bina be bafalasi noka na basinga kye biki katimukana, tanuluto ke tiko mino kapa. ⁴ Tovini mbeyi likingyosi la babato. Ba bakrupu, ovivi wapu anutundulo. Luki limoti bunanaga na miyo luki mukede aka abe amba, banaga ke kwa ke sefele ika mino kapa. ⁵ A begoyo, lisasu a luki likede kegebe ka nzayi, luki limoti opupisaga makrupuka makrupu.

Winoni mbeyi beyo miya-likala lo buku agbundaga mino tutu yidingi! ⁶ A beyo, lisasu a abe buku, otuma bunye. A libaba la nzayi nibo apetaga zibili kusu wasi. Agbundaga zibili kusu katukya ka yibuketa adwe ka kukwaka na buku nibo otukyogoku ka libye lo buku. ⁷ Mumbanzu akwanana kausiso banyama bo tutu, bombu, banyama nibo bolutikonogo ikani bosi, banamukana. Mutu yi nino usisogo busiso. ⁸ Luki limoti, kegu na mumbanzu gutugu bemoti aka nino akwanana kakandila lisasu. A luki litula, kapiligu, otumini na lingangi nibo amwogo. ⁹ Tabibisaga Mombukwondosu, Obosu na lisasu, luki limoti tugbangaga bata nolu goni bambanzu nibo Kunzi ugya ndi ka likingyosi kaki. ¹⁰ Munzina mu bibiso na nimo ma mogbongoni opupaga ka mukoka mimoti aka. Kokwononigu be iki beyo bamamaki. ¹¹ Kegu na likpakpa gutugu limoti aka nibo opupisaga libo lade na nibo lozyo ka liko limoti. ¹² Bamamaki, bugu kabukutagigu manga, buneka kabukutagigu ndimo. Likpakpa lo libo la liniko kakananigu kopupiso libo lade.

Yimibo niyo otukyoku kegu wa lisyu

¹³ Mutu wa yimibo ikani mutu wa bugegele a tu luga kunu? Owonisi neki pisi ka yigyigyilya yanza, niyo ak-

gya na limbengi la kisiso na yimibo. ¹⁴ Luki limoti makika na imi, na musasa ma kaakitaga bengeni, makibonitogu. Makoitisonito kubokoka abe lungu. ¹⁵ Inguo ya yimibo yi niyo kotukyogikugu kegu wa lisyu, a yimibo ya zibili yi nimo, yimibo ya nzayi, yimibo yi otukyogoku ka Mumuyoniso. ¹⁶ A beyo, bambanzu bakika na imi na musasa kaakitaga bengeni, yigya yanye na bunye dididi ikaga wa. ¹⁷ Yimibo ya kegu wa lisyu a mbeyi iyu bitu, kumbuso yi a na maziyo, yawese na iziyo, yitumo no kumbu, anabuketa yigyigyilya yananza. Kugogigu iyu bambanzu na mulili, kegu na kubokoka begoyo. ¹⁸ Batu nibo bapaga maziyo, bakunaga maziyo luga ka bambanzu, na masoko mi nimo bobuulyogo ni yigya yongbingbili.

Kapa zibili, wika mumuyoniso ko Kunzi

4 Lungu, ipambu akopupoku luga kunu no pisi tino? Akopupoku pisi ka musasa manye nimo akaulanana keso kunu. ² Ma na musasa ma tumatu, luki limoti makegu no pisi kainiso notu, mikaga kwa bakitulya kamwo bambanzu. Ma na musasa mo luki, luki limoti makakwananigu kainiso nolu. Marungaga kwa wa ipambu na ulanana luga kunu. Makakwananigu kainiso na nibo makapa kye ma kegu kakunaga Kunzi. ³ Makakunaga gutugu, makinisigu no luki li nibo kye tamanaga kunu ikaga yanye. Makungaga ko bulya yimosiso musasa manye kunu. ⁴ Ibunu batu bunye bana! Makibogigu se ambe wakapa zibili, wika mumuyoniso ko Kunzi? Nino apa kaku limbida na zibili, ika kwa mumuyoniso ko Kunzi. ⁵ Makinonitogu abe Mobiso ko Kunzi abikya payaya be: «Kunzi ikaga na imi ko bulya limbengi nibo obiso keso kusu!» ⁶ Luki limoti, Kunzi atidukilyoni bubanga budingi kye Mobiso akabikya be: «Kunzi ulananaga na batu ba kibinika, luki limoti udukilyaga batu ba kisiso bubanga †.» ⁷ Gyoni neki mutuu ko Kunzi. Gyoni dongoso na mumuyoniso, amepikitatu byi. ⁸ Mukpudoniku Kunzi, amekredokoto goni ibunu. Wisukusoni maboka, ibunu batu bunye, bubisoni mabengi, ibunu batu ba kubokoka. ⁹ Lyoni kumbu, magama, migama! Buto kuno ita mugamu, igyagya kunu ita kumbu. ¹⁰ Wisoni kambwa ko Mombukwondosu, amebinikatu.

Wakikonitogu zosi ka mumbanzu

¹¹ Bamamaki, makonzinyonononitogu yanyenyu luga kunu. Mutu nino anzinilyaga mamaki yanyenyu, ikani kasombiso, anzinaga yanye ka mutuu ko Kunzi, anosombiso mutuu mi nimo. Wakosombiso mutuu, wakegu bata mutuu yi nino agyaga mutuu, wa kwa abe zosi. ¹² Kunzi mukaka no obisa ndi mutuu, iyi goni no a zosi, iyi mukaka no akwanana kohukuso ikani kamwo. Wakaiva abe wani, iwe nino wa zosi ka mutuu wagogo?

† 4:6 Wanda ka Mogbitoku 3:34.

Wakikonitɔgɔ mɛtɛ wa kibinika

¹³ Imukononi mbiya wanɛ, ibunu nibɔ mabikyaga bɛ: «Na lisyɛ nɪli ikani na bɛgala, taga banɛ ka gɛdɛ si-pakala, tagya kɛ syangasɛ simoti, tagaba magabɛ, tin-iso no buyi.» ¹⁴ Makibigɛ ikani ɔbili kunu ika na bɛgala bɛni! A bɛyɔ, ma abɛ muki payaya, nimɔ inisogo ko ng-binga mɛkɛdɛ, kumbuso yi olimiko. ¹⁵ Okwononi yipɛrɛ kabikyaga bɛ: «Mombukwono-dosu kapa, tikatɛ barɛrɛ, tagya banɛ makrɛmɛka dididi.» ¹⁶ Luki limoti, mbiya wanɛ, ma bakibinika, manibiba. Inguo ya yibini-ka yi niyɔ kɛgɛ yanza. ¹⁷ A bɛyɔ, ninɔ ibaga kagya likrɛmɛka lanza ni kɛgɛ kagya, imakyaga ka bɛnyɛ.

Kumbu ka batɛ ba lingama

5 Imukononi mbiya wanɛ, ibunu batɛ ba lingama! Gomononi, mapamikanaga ko bulya kumbu niyɔ amɛtakanya ndɛkɛ! ² Lingama kunu opuni, batɛtɛ bolyini botu kunu. ³ ɔɔ na fiza kunu ogwini nzɛma. Nzɛma yi niyɔ yɔ amɛsɛngɛlyɛ ndɛkɛ, amɛlyɛ nzɛyi abɛ buku kamusumbo ni ibɛ. Mimumulyoni lingama la lisyɛ la mupipilo. ⁴ Makɛkalyagigɛ batɛ nibɔ bikaga kagya mogubo ka botiko kunu. Hukononi kɛ bo mino kayigama. Yigama kabɛ odwini ka motili ko Kunzi, Mombukwana ngu yasi. ⁵ ɔbili kunu kɛnɛ ka litɔmbɛ ikoni asi ko bulya kaidya nzɛyi aka na magyagya. Molingogoni abɛ banyama nibɔ bukwisogo ko bulya kɛmɔwɔ. ⁶ Mubisoni batɛ nibɔ bakɛgɛ na likrɛmɛka ka mɛkɔmbɛ, mumwisiso ni bakɛgɛ na ibunu na mɛ marɛ.

Kaiko na limbengi linda ni manalɛmba

⁷ Bamamaki, wikoni na limbengi linda kadwɛ kɛ kwa kɛ Mombukwono-dosu igoku ndɛkɛ mino. Winoni mbɛyi bɛyɔ mɛdima botiko ikaga mino na limbengi linda kabɛndaga lisyɛ nibɔ masɔɔ angata mino. Abɛndila-ga mbwayi ya mambwa na niyɔ ya mulibo na limbengi

linda. ⁸ Ibunu, wikoni na limbengi linda gɔni. Wisulyoni kyɛ yigoku ka Mombukwono-dosu a kɛwa buwobi.

⁹ Bamamaki, makonzinilyonogonitɔ yanyɛnyɛ, iba Kunzi kamubisonito na mɛngimbo. Zozi a kɛwa wa kamaga ka mupumi, a buwobi kogulyo! ¹⁰ Bamamaki, hutomononi bogyalandɛ nibɔ banzinaga ndi ko lino ko Kunzi. Wikoni na limbengi linda ka yigyogyiso abɛ ibɛ.

¹¹ Tɛmakaga ambe batɛ ba magyagya kyɛ bokibyatu ndi. Mɛkanagatɛ gɔni bibɛ ya limbengi linda ka Yɔbɛ bɛyɔ igyogyisa ndi mino na mibatɛ bɛbɛnga nibɔ Mombukwono-dosu adukilya ndi ka mulibo. A bɛyɔ, Mombukwono-dosu a mutumo na kumbu na bɛnza.

¹² Kɛgbɛ wa niyɔ, bamamaki, makokogonitɔgɛ silika ko lino la kɛgɛ wa lisyɛ, ikani ka nibɔ la ɔbili, gɛtɛgɛ ko lino lo luki lagɔgɔ aka. Makabailɔyaga bɛ «Iyo» ika «Iyo» aka, makanganyaga bɛ «Haaa» ika «Haaa» aka gɔni, iba Kunzi kamubisonito na mɛngimbo.

¹³ Mɛmbanzɛ kika ka yigyogyiso luga kunu, alɛmbi. Kika na magyagya, imbili. ¹⁴ Mɛmbanzɛ kika no kolobu, ɛmaki bazɛɛ ba kanisa, balɛmbilya, bagbodyo molingo ko lina ka Mombukwono-dosu. ¹⁵ Malɛmba nimɔ ma baya mɔ, akwanana kahukuso mɛtɛ wo kolobu. Mombukwono-dosu amigisya ngu. Kagyo bi bɛnyɛ, Kunzi apilya. ¹⁶ Twogoni bɛnyɛ luga kunu, man-alɛmbilyana iba minisi na muhukuso. Malɛmba ka mɛtɛ wongbingbili ikaga no ngu kɛgbɛ. ¹⁷ Iliya a ndi mɛmbanzɛ mɛdɔngɔni abɛ ibusu gɔni. Alɛmba ndi na kɛkɛlɛ bɛ mbwayi kolukonitɔgɛ. Igyonosa ndi bɛyɔ aka yɔ ka byanga bisaa na batimba madɔya. ¹⁸ Kumbuso yi, igilya ndi bata kalɛmba, mbwayi alɛka ndi kotukyoku kɛgɛ wa lisyɛ, litɔmbɛ apɔ masɔɔ.

¹⁹ Bamamaki, mɛtɛ bemoti luga kunu, kasa pisi ya lingɛnɛ, mɛtɛ wagɔgɔ amigisoku bata ko pisi yi niyɔ, ²⁰ wiboni ambe mɛtɛ ninɔ anyɔgɔ mɛtɛ wa bɛnyɛ ko pisi ya bɛnyɛ, ohukusogo limbengi ka mɛtɛ yi ninɔ ka kukwakɛ. Kunzi apilya bɛnyɛ budingi.

1 Pɛtɛlɛ

Likpɛmɛka la mambwa

Balɛwa wa mambwa nɛnɔ Pɔɔ ukpikilya ndi bakilisito ba bagɛdɛ kubukumuti ba Azia nɛmɛ. Ngbingo yi nɛnɔ Yeso a ndi mino ka ɔbili yi nɛmɛ, bakpakyana ndi na Pɛtɛlɛ. Niyo Yeso asa ɔbili yi nɛmɛ, Pɛtɛlɛ a ndi atɛtɛmbwa ka Bayuda. Bugyogyisa ndi bakilisito bi nɛnɔ ukpikilya ndi bɔ kɛgbɛ kye babinikyana ndi Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito.

Kinili, Pɛtɛlɛ ukpikilya ndi kaɛbikya bɛ bigwinonogi yapɛ ka baya kye bakegɛ batɛ ba mambwa kaigyogyiso. Ɖbikya ndi gɔni bɛ Yeso nɛnɔ babinikyana ndi iyi nɛnɔ, bagyogyisatɛ ndi mbeyi kadwe kɛ kwa kɛ bamwo ndi mino. Niyo akabikya bɛ bakiko kaigyogyiso, okwononi biki na limbengi linda abɛ iyi. Ɖtɛmbulyaga ndi gɔni bɛyo ɔbili kabɛ okwononi mino kaiko luga ka batɛ nɛnɔ bakapagigɛ Kunzi.

Yigbananaga ya kitabɛ ka 1 Pɛtɛlɛ niyi:

Yuuso

Baya yapɛ

Ɖbili wotu

Kilisito inatɛ yigyogyiso

Bakilisito na yigyogyiso

Bɛyo yigya ka bangama ka batɛ nɛnɔ babinikyana okwononi mino kaiko

Yuuso ya mulibo

Yuuso

1 Imi Pɛtɛlɛ atɛtɛmbwa ka Yeso-Kilisito nɔ nukpikilyi batɛ nɛnɔ Kunzi ɛpɛnaga ndi. Batɛ bi nɛnɔ bomisikono kɛwa abɛ bobiko ka bewili baya Poto, Galatia, Kapadokia, Azia na Bitinia. ² Obosu Kunzi amupunogoni ndi kambwa aka bɛyo abikya ndi mino. Limbengi-Lotu amuteni ndi di kaiko batɛ kaki, kaiko kagya mɛtɛmɛ ka Yeso-Kilisito na kaiko bitu pisi ka bangɛ kaki.

Kunzi amudukilyi iziyo, amɛpá maziyo mudingi.

Mɛtamanagi nɛmɔ apága ɔbili

³ Tabibisini Kunzi, abaki Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito! Pisi ko kumbu kaki yo atɛpa mino ɔbili wambiya, kye apupisa ndi Yeso-Kilisito ka mbɛkɛ. Kinili ta mino na mɛtamanagi nɛmɔ apága ɔbili, ⁴ takwanana kainisa na makpɛmɛka nɛmɔ Kunzi obuulyaga ndi ko bulya ka batɛ kaki kɛgbɛ wa lisyɛ. Makpɛmɛka mi nɛmɔ kakwananigɛ kapɔ ikani kapɛtikana ikani kolimiko yi. ⁵ Mɛdɔngɔni bɛyo mo mino kabailya yo, a no ngu kamubuulyogo ko bulya muhukuso. Muhukuso mi nɛmɔ imibisikoso ndɛkɛ ka lisyɛ la mupipilo.

⁶ Kinili mabutumo na magyagya gɛtɛgɛ bɛyo mo mino kaigyogyisa ko ngbinga mɛkɛdɛ na bopisi dididi.

⁷ Yigyogyiso yi niyo a ko bulya ya kibisikoso izangiyaga ya baya kunu. Kika kani bakongogo ɔɔ nɛnɔ a luki lipɛtikana ko buku kaiba bɛ a wanza, a abɛ baya kunu niyo a na izangia kugbɛ a mino kakitanaga ka bɛzɛ mɛdɔngɔni abɛ ɔɔ. Kinili Kunzi abibisa ndɛkɛ, adondisyo na abisa kɛgbɛ, mɛtɛmɛ wa baya ya lingɛnɛnɛ wa Yeso-Kilisito odoku ndɛkɛ mino. ⁸ Mapagatɛ Yeso, gɛtɛgɛ bɛyo makanaminigɛ mino yo. Mabinikyononi gɛtɛgɛ bɛyo aka yo ma kɛgbɛ mbeyi mino kamina mbiya wanɛ. Kinili mokogwa magyagya mudingi nɛmɔ mɛmbanzɛ kakwananigɛ kozukogo. ⁹ Mokogwa magyagya kye minisoni na muhukuso, nɛmɔ a mɛkalya ma baya kunu.

¹⁰ Bogyalandɛ bakisa ndi, bakpima buwobi-buwobi bulyo muhukuso mi nɛmɔ. Babikyaga ndi kambwa mongoni ko bulya apɛpɛ nɛnɔ Kunzi amɛwanyaga ndi.

¹¹ Bakisa ndi yapɛ kandɔnga ngbingo na pisi tino yo likpɛmɛka niɔ Limbengi ka Kilisito abikya ndi, akwanana mino kaigyonososo. A bɛyo, Limbengi li niɔ a ndi kɛsɔ kabɛ, abikyaga ndi kambwa aka bɛyo Kilisito igyogyisa ndɛkɛ mino, na bɛyo ibiba kaki akwanana ndɛkɛ mino kodoku kumbuso yi. ¹² Kunzi umibisa ndi bogya-

landu be Mongoni Manza mi nimu upa ndi, kege ndi ko bulya kabu bikpe, luki limoti a ndi ko bulya kunu. Mbiya wanu, babibikya ba Mongoni Manza bamabikyaga ndi likrumuka li nilo pisi ko ngu ya Limbengi-Lotu kotukyoku kege wa lisyu. Gategu bamalai-ka aka bikpe, ba goni na mesasa kaibo yi.

Wikoni bitu pisi ka yigya kunu

¹³ Kinili, okwononi kaiko bakitulya ka ligubo, wikoni bubisi. Bisoni mutamanagi kunu ko bulya apee ninu minisono ndeke na iyi wa Yeso-Kilisito odoku mino.

¹⁴ Mubongoni Kunzi, makikonitogu bata na mesasa manye nimu mikaga ndi na imu ka bundeli, wa mikaga ndi mino ko biti. ¹⁵ Luki limoti, wikoni bitu pisi ka yigya kunu yasi, mudongoni begyau Kunzi ninu amamakaga a mino bitu. ¹⁶ A beyo, Mobiso ko Kunzi abikya be: «Wikoni botu kye imi na wotu.» †

¹⁷ Ka malumba kunu, mamakaga Kunzi be Baba, metu yi ninu usombisaga batu basi ka bungbingbili kabyenene na lasi nilo metu yikaka-yikaka ogyi. Kinili, ka masye mi nimu amutigolyi ka abili wanu, wonisiloni pisi ka yigya kunu be mabangagatu Kunzi. ¹⁸ Makaiba beyo Kunzi amuluwa ndi mino, kamunyogu ka yigya yanyenyu niyu botitonu bamuwonisila ndi. Kege ndi pisi ka makrumuka nimu akwanana kapetikana abe falanga ikani clo. ¹⁹ Luki limoti, makalikanaga ndi pisi ka bangu ya ligabu lapu niyu ka Kilisito. Iyi ninu bamwo ndi abe mikya-kondolo ninu wanza ni kege na mudili ikani na ipukulu. ²⁰ Kunzi apenaga ndi Kilisito kani kangyigu abili. Awonisa ndi ko bulya banza kunu ka bongbingo bi nibana ba mupipilo ba. ²¹ Pisi ka kaki, mabailya Kunzi ninu apupisa ndi ka mbuku, apa ibiba. Kinili mobisaga baya kunu na mutamanagi kunu ko Kunzi.

²² Ibunu, mibubisoni pisi kagya likrumuka la lingunu, kapanana ka lingunu abe bamamaki. Ponononi kegebe luga kunu, na limbengi limoti. ²³ A beyo, mibukutoni nganga ya yiba. Kege na bababa nibo ba nzyi ya litombu, luki limoti pisi ka busolo nibo kokwogigu. Busolo bi nibo ni menzina mo ngu na ma benze na benze ko Kunzi. ²⁴ Kye ikpikaga be:

«Batu basi ba abe tonito
ibiba kabu yasi a abe maewa,
Tonito kamilaga, maewa mi obuukono.

²⁵ Luki limoti, likrumuka ka Mombukwono-dosu Ikogo ka benze na benze.» ††

Likrumuka li nilo ni Mongoni Manza nimu bamabikyaga ndi.

Litalu lo ngu na livananza lotu

2 Wosoni neki likrumuka lanye lasi, bokoli, kaboboku, gategu imi aka na unzinzinya bengeni.

† 1:16 Wanda ka Balawi 19:2. †† 1:24-25 Wanda ka Isaya 40:6-8.

² Wikoni abe bomiki nibo bibukuti mbiya, na mesasa ma molungo ma lingunu nimu ma likrumuka ko Kunzi bongbinga basi. Makika komwo, makwanana kopingo na kainisono na muhukuso. ³ Kinili, Mobiso ko Kunzi abikya be: «Miboni banza ka Mombukwono-dosu Kunzi.» ‡

⁴ Mukpudoniku Mombukwono-dosu, litalu lo ngu nilo bambanzu bombimba ndi. Luki limoti Kunzi opunogoni ndi kye ina be a luki la izangiya kegebe. ⁵ Ibunu widukuloniku abe matamu mongu, iba bopiki na ibunu ndabu ya malumba niyu ya limbengi. Keso yi miko ligabata ka bokumu botu nibo ba na ligubo kapu Kunzi apee wa Limbengi ninu abosilo pisi ka Yeso-Kilisito. ⁶ A beyo, Mobiso ko Kunzi abikya be:

«Napunaga ndi litalu la ligabu lapu
nilo osulyogo mubumbe ma ndabu, nobiso ka Siona,
metu ninu abailya litalu li nilo
kokwigu ndeke suni.» ††

⁷ Litalu nilo a na ligabu lapu kegebe kunu ka batu nibo mabaya, luki limoti ka nibo bakabailiyagu:
«Litalu nilo bopipiko bombimba ndi
odonuku kawa litalu lidingi kosulyo mubumbe ma
ndabu.» ‡‡

⁸ Mobiso ko Kunzi abikyatgu goni ka pa yagogu be:
«A litalu lisokisogo
a goni nilo ligwisisa bambanzu.» †††

Batu nibo basakaga ndi kye bakapagu ndi kabailya likrumuka ko Kunzi. Kunzi upenaga ndi ibu ka niyu.

⁹ Luki limoti, ma ibunu batu nibo Kunzi upenaga ndi, bokumu ka Ngama, livananza lotu, livananza ko Kunzi. Iyi amupenaga ndi kabikyaga makrumuka manzanza nimu agya ndi †††. Iyi ninu amamakaga kopupo ko biti na kogulya ka bungbanganya kaki nibo banza. ¹⁰ Ma kege ndi kambwa livananza ko Kunzi, luki limoti ma kawa mbiya wanu livananza kaki. Kunzi kege ndi kamuminyilya kumbu kambwa, luki limoti a kawa mbiya wanu kamuminyilya kumbu §.

Okwononi kaika na yigya yanza luga ka bengeni

¹¹ Bomika-mama bupakaaa, ma bobiko, mugu kunu kege kenu ka abili. Wibuulyoni na mesasa ma nzyi nimu akalanana na limbengi. ¹² Wikoni na yigya yanza luga ka nibo bakamibigu Kunzi, iba bakamukulyaga gategu likrumuka lanye aka, biki kaina yigya kunu yanza aka. Kawa wa gwa, babibisa ndeke Kunzi wa igoku mino.

¹³ Hubongoni batu bakpukpu basi ko bulya ka Mombukwono-dosu. Mubongoni ngama mudingi ninu a na bungama kege ka batu basi, ¹⁴ mubanga bangama ba bewili. Utikoku ndi bangama bi nibo kaugogyiso batu

‡ 2:3 Wanda ka Mambu 34:9. †† 2:6 Wanda ka Isaya 28:16.

‡‡ 2:7 Wanda ka Mambu 118:22. ††† 2:8 Wanda ka Isaya 28:16.

‡‡‡ 2:9 Wanda ko Pupo 19:5-6; Isaya 43:20; Pupo 19:5; Yigilya 4:20; 7:6; Isaya 43:21; 9:1. § 2:10 Wanda ka Dseyu 1:6, 9; 2:1, 23, 25.

banye basi, na kaubibiso batu nibo bagyaga likrumuka lanza. ¹⁵ A beyo, Kunzi akapa be wikoni kagya binza iba batu nibo bakibigwa luki na nibo ba bungingi bakikonitogwa na nibo babikya. ¹⁶ Cibili kunu iki abe batu nibo bokulikonogoni ka busunzu. Luki limoti, kalikana-ga kunu kikonitogwa abe kutuko kasuma banye, wikoni na igya abe bosunzu ko Kunzi. ¹⁷ Hubongoni batu basi, mupa bomomonu ba baya, mabanga Kunzi, mabanga ngama mudingi.

Yigyogiso niyo Kilisito alya ndi

¹⁸ Ibunu bosunzu, hubongoni bombukwono-donu ka bopisi bayasi. Makubongonitogwa asi nibo aka bo banza na botombii, luki limoti hubongonito goni nibo budiya. ¹⁹ A izangiya kapilya yigyogiso ka likrumuka nibo wakogyigwa ko bulya yibanga Kunzi. ²⁰ A beyo, makika kalya buma ko bulya banye nibo mogyi, ika na izangiya tino? Luki limoti, bakamugyogiso ko bulya yigya yanza kunu, kika kani mopilyini banyu bi, niyo a na izangiya yidingi kambwa ko Kunzi. ²¹ Kunzi amumaka ko bulya yi niyo kye Kilisito bikpe alya ndi igyogiso ko bulya kunu. Amusilya kawa likingyosi be kye kpokyononi ka masoko kaki. ²² Kagyagwa ndi banye, likrumuka la kubabokwa guta guta limoti aka kopuragwa ndi ka mabokwa kaki †. ²³ Niyo ba ndi katambwa, kigisyagwa ndi, wa a ndi mino kaigyogiso, kulananagwa ndi na batu bi begeyo. Luki limoti isa ndi ka maboko ko Kunzi ninu akogo likrumuka ka bungbingbili. ²⁴ Kilisito bikpe abinika ndi banye kusu ka nzayi kaki ka musalaba. Agya ndi beyo kye ibusu tiki abe bamanda ko bulya banye, tiniso na cibili wongbingbili. Minisono na muhukuso ko pisi ya bevidi kaki. ²⁵ A beyo, ma ndi abe bakondoko bubungogogo. Luki limoti, mbiya wanu migoniku ka ninu a mububulyo kunu na ninu akamubuulyogo.

Vononi ka bakilisito

3 Ibunu boko aaa, hubongoni bombunyonu begeyo. Kawa wa gu wa, batu bagogo luga kabu nibo biko kani bakanoboilyigwa likrumuka ko Kunzi, bakwanana koyikono pisi ka igya kunu, gutagwa makonzini. ² A beyo, okwononi bini asi igya yanza kunu aka pa imoti na kubangaku. ³ Makokisonitogwa kainiso banza asi ka nzayi aka, abe ka liluluka lo tukatu, kaimokisyo makrumuka ma ju ikani kaimokisyo botu bayanzanza. ⁴ Luki limoti, kisoni yipere bunza ba mutwa wa kusa, bunza ba limbengi lawese na la maziyo nibo kakwananigwa kapada. Bunza bi nibo a na izangiya yidingi ko Kunzi. ⁵ Kinili ka bendeli boko ba baya nibo bobisa ndi mutamanagi ko Kunzi, bibungusyaga ndi begeyo kani banabanga bambunyabu. ⁶ A abe Sala ninu abangaga ndi Abalahamu, anamaka be «Mombuk-

wana-dami.» Makiko kagya bunza beyo, kani makegwa kabanga luki, miko bomikaki boko bi.

⁷ Ibunu baluku aaa, wikoni mudongoni begeyo na boko kunu kani manibo ambe ba kegwa no ngu abe ibunu. Wikoni na ibu kani manudondisyo kye ibunu na ibu makwanana ndeke kainiso na mukalya ma cibili walinguna ka maboko ko Kunzi. Gyonu beyo kye kikonitogwa no luki nibo akpingba malamba kunu.

Kaigyogiso ka bungbingbili

⁸ Ka mulibo, ibunu basi wikoni na tamanaga imoti na limbengi limoti. Ponononi abe bomika-muko, wikoni na yigya yanza na yisiso luga kunu. ⁹ Makigisyonitogwa banye ka banye, gutagwa mosikoni aka. Luki limoti, wikoni na munzina ma babanga kye Kunzi amumaka ndi ko bulya yi, iba amudukilyi babanga. ¹⁰ Begeyo Mobiso ko Kunzi abikyaga mino be:

«Mumbanzu yi ninu apa kaiko na cibili wanza, na kaiko na magyagya

asi maboko manye, asa likrumuka la kubabokwa.

¹¹ Asi likrumuka lanye, agya likrumuka lanza, akisi maziyo, igwinonogo nomu.

¹² A beyo, misa ko Mombukwono-dosu ikaga ka batu bongbingbili,

ukanagatu malamba kabu,

luki limoti, upilyaga batu banye mugogwa ††.»

¹³ Wani nu amugya banye kika kani ma na kekele kagya likrumuka lanza? ¹⁴ Luki limoti, kika gutagwa kani makaigyogiso ni managya bunza, gwoni asi magyagya aka. Makubongonitogwa bambanzu gutagwa ikii aka, makombomboyonitogwa. ¹⁵ Luki limoti, mubibisoni Kilisito ka mabengi kunu, iyi abe Mombukwono-dosu. Wikogoni bongbinga basi bakitulya kausikisyo nibo biko kamumuuso isi ya mutamanagi nimu ma na imu. ¹⁶ Luki limoti, gyonu beyo na limbengi lawese na la kubangaku. Wikoni na mabengi bingu. Makiko beyo, nibo biko kamunzinzinya yanye ko bulya yigya kunu abe babiyya ka Kilisito, bogwa suni. ¹⁷ Kika kani Kunzi oponi be wigyogiso kani wakagya bunza, a binza, kani kegwa ko pisi yigya banye. ¹⁸ A beyo, Kilisito igyogisa ndi nganga yimoti aka ko bulya banye ka bambanzu. Okwa ndi iyi payaya aka ko bulya ka batu banye, kamuluto ko Kunzi. Bamwo ndi ka nzayi, luki limoti opupo kawa ndi ka mbuku pisi ka Limbengi-Lo-tu. ¹⁹ Pisi ko ngu ya Limbengi li nibo, aga ndi kakawa kuu ka mabengi ka batu nibo bokwaga ndi. Mabengi mi nimu a ndi ka bokoko. ²⁰ Isi yi be mabengi ka bambanzu bi nibo bakya ndi kamukana Kunzi wa a ndi mino kabundila na limbengi linda. A ndi ko ngbingo yi ninu Nua a ndi mino kabaka ingboko. Batu bagede aka bo bahukaga ndi ko tumo. Batu bugina aka bogulya ndi ka ingboko ‡. ²¹ Libo li nibo a ndi likingyosi la

† 2:22 Wanda ka Isaya 53:9.

†† 3:12 Wanda ka Mambu 34:13-17.

ibatiso niyo akamuhukuso mbiya wanu. Kegu yi ko bulya yisukusa mokoku ma nzayi, luki limoti, ko bulya kakunga Kunzi limbengi langa. Ibatiso akamuhukuso kye Yeso-Kilisito opuponi ka mbaka. ²² Iyi ninu aga ndi kugu wa lisyu, a ka kambanzikaniko ko Kunzi. Ku beyo, a ngama ka bamalaika, ngama ka batu bakrukru na ngama wa makrumaka masi mo ngu nimo a kugu wa lisyu.

Ɔbili wambya

4 A beyo, Kilisito igyogiyoni ndi ka nzayi, wikoni goni ibunu bakitulya kaigyogyiso mudoŋgoni abe iyi. Mutu ninu igyogyiso ka nzayi, kidukulogigu bata kagya bunye. ² Ka masye mi nimo motigoli na imu kuru ka ɔbili, wikoni kawa kagya beyo Kunzi iko mino kapa ka ɔbili kunu. Makikonitogu bata kagya musasa manye ma nzayi. ³ A beyo, molyoni ndi ngbingo muding kagya likrumaka nilo batu nibo bakamibigu Kunzi baraga. Mikaga ndi kakakyana gbali, musasa manye mutumo bidu, libuma, manubino bodumo banye nibo bamumakanaga mino komwo na kagya likrumaka lanye, na kobibiso gbilito. Niyo a likrumaka lo suni. ⁴ Mbiya wanu likrumaka umbongini batu bi nibo bakamibigu Kunzi kye bakegu bata kamamina pa imoti na ibu ka likrumaka lanye. Kinili bikaga kamabinikilya makrumaka bitititi. ⁵ Luki limoti, basambatude ndeke kambwa ko Kunzi ka masi nimo bagya ndi. A beyo, a wakitulya kausombiso batu nibo bubisi na nibo bokwogoni ndi. ⁶ Kinili Kilisito abikyaga ndi goni mino Mongoni Manza ka batu nibo bokwoni ndi. Busombisa ndi ko bulya makrumaka nimo bagya ndi wa ba ndi mino ka ɔbili. Luki limoti, mbiya wanu, ko pisi ya Limbengi-Lotu, bakwananatu kawa kaiko na yigya niyo Kunzi apaga.

Ɔbili ka batu ko Kunzi

⁷ Mulibo ma makrumaka masi a kawa buwobi. Wikoni neki na tamanaga yanza, mika kaiminya iba wikonito bakitulya kalamba. ⁸ Kambwa wa likrumaka lasi, ponononi luga kunu kugbe kye sipananiso otikyogo bunye bakru. ⁹ Tilyononi luga kunu binza kani makegu no miso mundindilo. ¹⁰ Mutu yikaka-yikaka abisi aperi ninu Kunzi apa ndi kausingyo bengeni. Mika kawa bagya-ligubo banza nibo bobuulyaga baperu dididi nibo Kunzi amuluryaga. ¹¹ Mutu ninu a na aperi kabikyaga Likrumaka ko Kunzi, abikyagi. Ninu a na aperi mugugubyo bengeni ugugubyi no ngu niyo Kunzi apa ndi. Kawa wa, Kunzi avi ibiba ka bopisi baya makrumaka masi, pisi ka Yeso-Kilisito ninu a na ibiba no ngu ka benze na benze! A asi beyo aka yo.

A binza kaigyogyisa abe mukilisito

¹² Ibunu bomika-mama burakaaa, likrumaka kamumbongonito ko bulya yigyogyiso yaru niyo makalya. Makinonitogu abe kiko likrumaka limbanga lo akamugya. ¹³ Luki limoti, gwoni magyagya kye makaigyogyiso mudoŋgoni abe Kilisito. Kinili mogwa ndeke magyagya muding wa inosono ndeke mino ka ibiba kaki. ¹⁴ Igyagya kunu, kika kani bakamutumbwa ko bulya ka Kilisito. A beyo, Limbengi la ibiba nilo a Limbengi ko Kunzi a kuro kunu. ¹⁵ Gutugu mutu bemoti luga kunu kigyogiyonito abe mamwo bambanzu, ikani abe mutu wo kubaku, ikani abe mugya-manye ikani abe mutu wa kidailya likrumaka ka batu bagogo. ¹⁶ Luki limoti, kambanzu kika kaigyogyiso kye a mukilisito, kinonito suni, abibisi Kunzi ninu apa lino li nilo.

¹⁷ Ngbingo musombiso odunuku, livananza ko Kunzi lo aranga kaika ko ngbongu. Luki limoti, kiranga na ibusu, opipilo kawa buni ka nibo bakapagu bakabailya Mongoni Manza? ¹⁸ A beyo Mobiso ko Kunzi abikya mino be:

«Kika kani mutu wongbingbili oukogini pisi ka bakreki-kreki,
ika kawa buni ka nibo bamuya Kunzi
na batu ba bunye †?»

¹⁹ Kinili, okwononi be batu nibo bakaigyogyiso kye bakagya nilo Kunzi apaga, bidukulogi kagya bunza aka. Bobisi ɔbili kabu ka maboku ko Kunzi ninu ugya kye utulyosogo bagume kaki basi.

Mutu ko bulya ka bazee ba kanisa

5 Na kawa kabikya bazee ba kanisa nibo ba luga kunu mbiya wanu. Imi mombukwana-daki yi na muree abe ibunu goni. Ninatu ndi no miso igyogyiso ka Kilisito. Kinili nikatu ndeke na pa wa ibiba kaki ipupiso ndeke mino. Nakapa kamabikya be: ² Mubulyogoni ambaza ninu Kunzi amepa mudoŋgoni beyo bobubulyo ba banyama bagyaga mino. Makogyonito ligubo be kye bamukpomyi kayaru, luki limoti, gyoni na limbengi lanza beyo Kunzi apaga mino. Makogyonitogu ligubo kye minisoni no bui, luki limoti gyoni pisi kapa. ³ Makokisonitogu kaiva abe bangama kugu ka batu bi nibo Kunzi amepa. Luki limoti, wikoni likingyosi lanza ka ambaza. ⁴ Ko ngbingo yi ninu Ngama ka bobubulyo odoku ndeke mino, mibanga kawa ndeke begbegbe baya ibiba nibayo kapetikanigu ndeke.

⁵ A mudoŋgoni begyo, ibunu bawanza, hubongoni bambaku. Ibunu basi miko na limbengi la kisiso luga kunu kye Mobiso abikya be: «Kunzi ulananaga na batu ba kibinika, luki limoti, udukulyogo batu ba kisiso burunga ‡.» ⁶ Wisisoni neki kambwa ko Kunzi ninu wo

‡ 3:20 Wanda ka Mupenganagi 6:1-7:24. † 4:8 Wanda ka Mogbitoku 10:12; Yakobo 5:20.

†† 4:18 Wanda ka Mogbitoku 11:31. ‡ 5:5 Wanda ka Mogbitoku 3:34.

ngu, iba amɛbiniki ndeke ka lisyɛ niɓ awanyaga ndi ɓ †. ⁷ Bisoni buti ba mambengi kunu ka maɓɓkɛ kaki kye asyɛge limbengi ku kunu.

⁸ Wiminyonito, makololonitɔgɛ! Kye mumuyoniso kunu beyɔ ka Abili akaamama bigbagbagba kani analɛngikyana abe kpwingi, kakisa mɛtɛ yi niɓ alya.

⁹ Bisoni na iyi dongoso, mitikitilyaga ka baya. Wiboni ambe bomomonu bakaigyogyiso ka ɔbili wasi begeyɔ.

¹⁰ Migyogyisatɛ mbeyi bata ko ngbinga mɛkɛɛɛ. Luki limoti Kunzi wa iziyɔ amɛmaka kogulya ka ibiba ya benze na benze pisi ka matikana na Yeso-Kilisito. Kɛwa wa gɛ wa, amudwisatɛ ka mulibo, amungotiso, amɛpá ngu, amumomosa kani makegɛ kapika bipeke-peke.

† 5:6 Wanda ka Matayɔ 23:12; Luka 14:11; 18:14.

¹¹ Iyi nɔ a no ngu ka benze na benze! A asi beyɔ aka yɔ.

Yuuso ya mulibo

¹² Sila niɓ a mika-mama wa limbengi nɔ etungbuli bi kamukpikilya igbutu ya balɛwa yi niɓ. Nopo kamutumisa mambengi na kamɛbikya ambe niyɔ a iziyɔ ya lingɛnɛ ko Kunzi, wigwinonogoni na iyu aka. ¹³ Kanisa ya Babiloni, niyɔ Kunzi apɛnaga abe ibunu, amumuu-sogito. Gɛtɛgɛ mikami aka beyɔ ka Maliko, amumuu-sogito gɔni. ¹⁴ Tilyononi, mopotutonogo luga kunu abe bomika-muko.

Maziyɔ iki pa imoti na ibunu batɛ ka Kilisito basi.

2 Petele

Likpamuka la mambwa

Kitabu ya yiba niyo atatumbwa Petele okpika ndi niyi. A beyo, ukpikilya ndi bakilisito ba gudu yimoti bene. Gudu muti aka kabikyagu be balawa yi nime a nino ukpikilya ndi batu bi nibo bukpikilya ndi balawa wa mambwa, kye mumbanzu gudu muti aka kibigu be Petele ukpika ndi babalawa baba bi nibo aka bo. Abikya ndi iyi asi be balawa yi nime a balawa wa yiba nino akpika ndi (Wanda 2 Petele 3:1). Petele abikya ndi be batu bemoti-bemoti bindaga ka bakilisito, banutiwa makpamuka di no Mongoni Manza nimo utiwa ndi. Bagyaga ndi niyo bopo, banabikya be Yeso kigikugu ndeke bata. Petele abikya goni ndi be zibili ka mukilisito okwononi kabosilo Kunzi. Mutu mi nimo Yeso upa ndi batu bi nibo ba ndi na ibe wa a ndi mino ka zibili mo a ma lingene. Likpamuka li nibo bokwononi kogwi ka limbengi kabu nibo.

Yigbananaga ya kitabu ka 2 Petele niyi:

Yuuso

Beyo zibili ka mukilisito okwononi mino kaiko

Wigwinonogoni bingbufu ka mutu nimo mukana ndi

Batu bi nibo buwonisilogo bengenilikpamuka nibo kegwa lo ngbingbili

A beyo, Yeso igokuto ndeke

Yuuso

1 Imi Simoni-Petele nino na megya-ligubo na atatumbwa ka Yeso-Kilisito no nakaukpikilyo batu nibo ba na baya yidingi madongoni abe niyo kusu, pisi ka bungbingbili ko Kunzi na Muhukuso kusu Yeso-Kilisito.

² Kunzi na Yeso Mombukwono-dosu nino mamibaga bamudukilyi iziyo na maziyo makpa.

Kunzi amamakaga na amepunaga

³ A beyo, pisi ko ngu kaki, Kunzi atipa ndi masi nimo okwononi ka zibili kusu. Igyonosa ndi beyo kye tiki bakigwinonogo na kabibiso nino atimakaga ndi kaiko pa imoti ka ibiba na benza kaki bikpe. ⁴ Kabyenene na ibiba no ngu yi niyo, Kunzi atipa ndi agume wanza na mudingi kegbe. Agya ndi beyo kye makalikanaagi ka musasa manye ma zibili yi nime, mabye kewa yigya kaki mombukwana-daki yi. ⁵ Kinili, gyoni kekele kamatila benza kegwa wa baya kunu, yimibo ka benza. ⁶ Mamatila yigwi mambengi ka yimibo, miko na limbengi linda kaigwi mambengi na matatila limbengi linda kaigwinonogo ko Kunzi. ⁷ Kegwa wa limbengi la kigwinonogo ko Kunzi wikoni na libukutana, kegwa wa libukutana matatila sipanani. ⁸ A beyo, makika na yigya niyo yasi, mobuulyogo, amepate ngu kagya ligubo

na kabukuta bumo na makwanana kamibo Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito binza. ⁹ Luki limoti, mutu yi nino kegwa na yigya yi niyo, azwa kaki a mukuđu, a abe mutu wo kolobu ya mamoma. Obusoloni be Kunzi asukusoni ndi banye kaki bandeli.

¹⁰ Kinili, bomika-mama, gyoni kekele kegbe kabailya molikoni nimo Kunzi amamakaga ndi mino, na beyo amepunaga mino. Makagya nibo lasi, makogwigwa ndeke ka banye gudu muti iki yi aka. ¹¹ Makagya beyo, Kunzi amuukulya mupumi bikpo kogulya ka Bengama ba benze na benze ka Mombukwono-dosu na Muhukuso kusu Yeso-Kilisito.

¹² Kinili, niko asi kamutomosyo aka masye masi makpamuka mi nimo, gudu muti beyo miboni ndi mino yo na beyo migwinonogo mino ka lingene niyo bamepa ndi. ¹³ Nakaina binza kamuzuzukiso na kamutomosyo ngbingo yi nino na mbeyi bata mino kakutaga aka. ¹⁴ A beyo, nakaiba ambe nika banu kaasa nzayi ya litombu yi niyi, madongoni beyo Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito emibisa ndi mino. ¹⁵ Luki limoti, naga ndeke lasi ambe nakokwo gudu muti, wikoni katamanaga masye masi makpamuka mi nimo.

Batu nibo bina ndi ibiba ka Kilisito

¹⁶ A beyo, takamuzukilyagagu ndi likpamuka lo ngu ya kigoku ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito abe

babibe baya bōngɔ na baya bokoli. Luki limoti, tina ndi bēdingi kaki no miso. ¹⁷ A beyɔ, Kunzi Baba alingisaga ndi bōkɛ. Apá ibiba ngbingo yi nīnɔ liyɛ la ibiba yidingi ko Kunzi otukyoku ndi mino kɛgɛ wa lisyɛ, anabikya bɛ: «Nimɛna a mikamɛ mɛpaka, nogwaga magyagya na iyi kɛgɛ.» ¹⁸ Ibusu bamombukwono-dosu bi bɔ tɛkana ndi liyɛ li nīlɔ kotukyoku kɛgɛ wa lisyɛ, ngbingo yi nīnɔ ta ndi mino na ba Yeso ka ngɛpa yotu. †

¹⁹ Ta gɔni kabailya mɛnzina nīmɔ bogyalandɛ babikyaga ndi. Mogyi binza kaigwinonogo nomu. A mɛdɔngɔni abɛ tala nīnɔ akanzɛ ko biti, kadwɛ ko ngbingo yi nīnɔ lisyɛ atinikaga mino na ko ngbingo nīnɔ līngɛtɛ lo mbolugo anzɛ banɛ mino ka mambengi kunu. ²⁰ Kambwa wa yasi, wiboni ambɛ mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kakwananigɛ katɛmbɛlaga iyi mɛkaka bugyalandɛ ba Mobiso Motu. ²¹ A beyɔ, mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kanonzinigɛ ndi na bugyalandɛ ka sipananisɔ kaki bikpɛ. Luki limoti, babikyaga ndi likpɛmɛka ko Kunzi ko pisi ya Limbengi-Lotu.

Kunzi ugyogyisatɛ ndɛkɛ bowonisilo ba bōngɔ

2 Ka bɛndɛli, bogyalandɛ ba kɛbɔbɔkɛ batɛ ndi luga ka bomikya Bɛzaleli. Bowonisilo ba kɛbɔbɔkɛ bopurponokuto ndɛkɛ luga kunu bɛgɛyɔ. Bamakya ndɛkɛ mɛtiwɛ manyɛ na ma bōngɔ bīpɛlɛ, bamanganya ndɛkɛ Muwonisilo nīnɔ uhukusa ndi, bīmakyilya kɛwa ibɛ bamombukwana-dabɛ bi bɛnyɛ nībɔ ulumwisogo ndɛkɛ bigbatata. ² Bambanzɛ bakpɛ bɛbībyaga ndɛkɛ bingbooo ka likpɛmɛka lanyɛ. Binaga ndɛkɛ pisi ya līngɛnɛ payaya ko bulya kabɛ. ³ Kakisa kainisoniso na mukumbo, bowonisilo ba kɛbɔbɔkɛ bi nībɔ balyalyaga ndɛkɛ ka gɔngɛ kunu pisi ka babibe baya bōngɔ-bōngɔ. Luki limoti, Kunzi umokyoni ndi ka mɛkɔmbɛ ndɛli, bakolipyigɛ no lumwogo.

⁴ A beyɔ, Kunzi kukwilyagɛ ndi bamalaika nībɔ bagya ndi bɛnyɛ kumbu, luki limoti, ɛdikita ndi ka pa ya kigyogyiso. Na kɛ beyɔ, bɛkandaga na baselegeni kabɛndaga lisyɛ likɔ ngbanga. ⁵ Kunzi kakwilyagɛ ndi gɔni ɔbīli wandɛli kumbu, luki limoti, ulumwisaga ndi batɛ banyɛ ba ɔbīli no tumo. Ahukusa ndi Nɛa aka mɛkaka nīnɔ abīkyaga ndi likpɛmɛka la līngɛnɛ, pa imoti na batɛ bagɔɔ madiya na ika ††. ⁶ Kunzi ɛmakyatɛ ndi gɔni bagɛdɛ ba Sɔdɔmɛ na Gɔmɔlɔ ka mɛngimbɔ, ulumwisogo no buku. Ko pisi yi niyɔ, uwonisila ndi batɛ ba bɛnyɛ likingyosi la nīlɔ usilya ndɛkɛ ‡. ⁷ Ahukusa ndi mɛtɛ wongbingbili beyɔ ka Lɔti, nīnɔ limbengi akandikanaga ndi na yigya ya bɛdanda ka batɛ banyɛ ††. ⁸ A beyɔ, iyi yi nīnɔ mɛtɛ wongbingbili ikaga ndi luga ka batɛ banyɛ, anina, anɛkana masyɛ masi nīmɔ apɛtaga ndi limbengi la bōngbingbili kaki. ⁹ Kinili, Mombukwono-dosu ibagatɛ beyɔ okwononi

† 1:17-18: Matayɔ 17:1-5; Maliko 9:2-7; Luka 9:28-35. †† 2:5 Wanda ka Mɛpɛnganagi 6:1-7:24. ‡ 2:6 Wanda ka Mɛpɛnganagi 19:24. †† 2:7 Wanda ka Mɛpɛnganagi 19:1-16.

mino kaɛkɛlaga ka bɛkpekɛ-kpekɛ batɛ nībɔ bigwinono na iyi. Luki limoti, a mbeyi kaubulyogo batɛ banyɛ wa aka wa, anabɛnda kaugyogyiso ka lisyɛ likɔ mɛkɔmbɛ. ¹⁰ Kɛgɛ, ugyogyiso ndɛkɛ batɛ nībɔ bikaga kabyɛ tamanaga yanyɛ ya nzɛyi kabɛ, banina bōngama ka Mombukwono-dosu payaya.

Bowonisilo ba bōngɔ bi nībɔ bɛmɛnaga batɛ bagɔɔ payaya, ba bakibinika, bakegɛ na kɛbangakɛ na batɛ ba ibiba ba kɛgɛ wa lisyɛ. Luki limoti bikaga kaɛtɛmbɛwa. ¹¹ Gɛtɛgɛ bamalaika aka, nībɔ bukitogi sɛ bowonisilo ba bōngɔ bi nībɔ no ngu na bututungyo, bakakɔgigɛ ngbanga ka batɛ ba ibiba bi nībɔ ikani kaɛtɛmbɛwa ko misa ka Mombukwono-dosu. ¹² Bowonisilo ba bōngɔ bi nībɔ ba mɛdɔngɔni abɛ banyama nībɔ bakegɛ na yimibo, bɛbɛkɛta ndi ko bulya kaugwigo ka bakpaka aka na kaɛmwɔɔ. Batɛmbwaga makpɛmɛka masi, gɛtɛgɛ nīmɔ bakibigɛ. Bolumwogo ndɛkɛ mɛdɔngɔni abɛ banyama bi nībɔ. ¹³ Bugyogyiso ndɛkɛ mɛdɔngɔni bɛgɛyɔ ibɛ bugyogyisaga ndi mino batɛ bagɔɔ. Bogwaga magyagya kotulyoso bingbanganya tamanaga kabɛ yanyɛ na mɛsikatɛ. Bogwaga magyagya kamɛbɔbɔ kani ma na ibɛ kalyalya, buliki kabɛ luga kunu apága suni. ¹⁴ Miso kabɛ amutumɔ na tamanaga ya bɛdanda aka bidɛ, bakupogigɛ ibɛ kagya bɛnyɛ. Bubulisyogo batɛ nībɔ ba na mambengi bipoli. Ba gɔni na mambengi ma līgɛgɛ ko bulya mukumbo. Ligbongoni ko Kunzi a kɛgɛ kabɛ! ¹⁵ Bosoni ndi pisi yo ngbingbili, bōbungogo na babɛ niyɔ ka Balama, mika Beoli. Iyi Balama apaga ndi buyi nībɔ bapága ndi ko bulya likpɛmɛka lanyɛ. ¹⁶ Luki limoti, bayoyisa ndi ko bulya bɛnyɛ kaki. A beyɔ, punda muko yi nīnɔ kanzinagigɛ, apɛngɛ ndi kanzina na liyɛ abɛ mɛmbanzɛ. Kɛwa wa gɛ wa, punda yi nīnɔ apakya ndi yigya ya bungingi ka mugyalandɛ yi nīnɔ ††.

¹⁷ Bowonisilo ba bōngɔ bi nībɔ ba mɛdɔngɔni abɛ makpakpa nīmɔ mɛfaga. Ba gɔni abɛ bɛkɛba nībayɔ akawiwila na mbumbo. Kunzi ubungusyilogoni ndi pa ko biti niyɔ bindengbu-ndengbu. ¹⁸ Mɛnzina kabɛ ikaga nīmɔ makibinika na nīmɔ kɛgɛ na izangiya. Pisi ka mɛnzina mi nīmɔ, bugwisosogo batɛ nībɔ bupupogi batɛ banyɛ ka mɛdɔngɔ mbiya bɛ biki kagya bɛdanda. ¹⁹ Bɛbīkyaga bɛ bakɛlikanagatɛ ndɛkɛ. Luki limoti, ibɛ bamombukwana-dabɛ bi ba bosunzu ba bɛdanda nībɔ akaulumwisogo. A beyɔ, mɛmbanzɛ yikaka-yikaka a musunzu wo luki lasi nīlɔ ikaga na iyi lidita. ²⁰ A beyɔ, bambanzɛ boukogoni ndi ka yigya yanyenyɛ ya ɔbīli, pisi kamibo Mombukwono-dosu na Muhukuso kusu beyɔ ka Yeso-Kilisito. Luki limoti, bakiga bata kumbuso ka yigya yanyɛ yi niyɔ a ndi ni uditini yɔ, ɔbīli yi nīnɔ bopipilo na iyi ika kɛwa wanyɛ kɛgɛ kakitaga nīnɔ wa mambwa. ²¹ A gɛtɛgɛ ndi binza kaiko kani bakibigɛ pisi ya bungbingbili. Kɛgɛ ndi na izangiya bɛ bibi, kum-

†† 2:16 Wanda ka Litatanga 22:4-35.

buso yi, basa bata mɛtɛɛ motu nimɔ bɛpá ndi.

²² Likɛmɛka niɓ bagya ndi, akowonisila lingɛnɛ la lig-bitoku niɓ abikyaaga bɛ: «Inva igilyini kalya mozoyo kaki» † na: «Ngɛya ninɔ arɛnya kaisɛkusaga, igilya ba-ta kaituluba ka bɛtɛlɛ.»

Mombukwono-dosu igokuto ndɛkɛ

3 Ibunu bawai, balɛwa kami wa yiba kamukpikilyo nimɛ. Kɛsɔ wa babalɛwa niɓana basi baba, no bi kapa kozuzukiso kɛsɔ kunu tamanaga yanza ka mɛtɛɛ mi nimɔ mɛkana ndi. ² Nakapa ambɛ tomononi makɛmɛka nimɔ bogyalandɛ botu bamɛbikya ndi ka bɛndɛli. Tomononi gɔni mɛtɛɛ ka Mombukwono-dosu na Muhukuso, nimɔ batɛtɛmbwa kunu bamɛpá ndi. ³ Kambwa wa yasi, wiboni ambɛ ka masyɛ ma mulibo bambanzɛ bopuponokuto ndɛkɛ. Bata bi niɓɔ biko kabɛ mɛsasa kabɛ aka bamombukwana-dabɛ bi. Bamɛtibaga ndɛkɛ bikyaaa, ⁴ banabikya bɛ: «Si Yeso abikya ndi bɛ odokuto ndɛkɛ! A kɛwa yani? A bɛyɔ, katɛkya wa aka wa botitosu bolumwaga ndi mino, makɛmɛka masi a mɛdɔngɔni bɛyɔ aka yɔ a ndi mino wa Kunzi agya ndi mino ɔbɛli.» ⁵ Bakabɛsala ka yakɔlyi bɛ: katɛkya ka bɛndɛli, Kunzi agya ndi lisye na litɔmbɛ pisi ka mɛnzina kaki aka. Agbanana ndi litɔmbɛ no libo, amɛmɛla kɛwa ndi litɔmbɛ lugo wo libo. ⁶ Kunzi olumwisaga ndi ɔbɛli wandɛli no libo li niɓ gɔni lɔ, pisi ko tumo yidingi. ⁷ Pisi ka mɛnzina mi nimɔ gɔni mɔ, Kunzi obisoni lisye na ɔbɛli wa lisye li nɛli alɔngɔ ka lisye li niɓ akɔ ndɛkɛ mino ngbanga ka bata ba bɛnyɛ. Ka lisye li niɓ, lisye na ɔbɛli agbɛndikana ndɛkɛ no buku.

⁸ Luki limoti, ibunu bawai, makobusolonitɔgɛ bɛ: ka Mombukwono-dosu, lisye limoti a mɛdɔngɔni abɛ byanga ɛɓfɛ yimoti na byanga ɛɓfɛ yimoti a mɛdɔngɔni abɛ lisye limoti. ⁹ Mombukwono-dosu kɛgɛ kolipyo katulyoso agɛmɛ kaki bɛyɔ bata bagɔgɔ basi-maga mino. Luki limoti, a na limbɛngi linda na ibunu

† 2:22 Wanda ka Mogbitoku 26:11.

kɛ kɛgɛ kapa bɛ mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bɛmoti aka obungogitɔ. Apaga bɛ bata basi bopupi ka bɛnyɛ.

¹⁰ Lisye ka Mombukwono-dosu odoku ndɛkɛ mɛdɔngɔni bɛyɔ mɛtɛ wo kubakɛ odogoku mino. Ka lisye li niɓ, lisye olimika ndɛkɛ na mungbi, makɛmɛka masi nimɔ anzɛgɛ kɛ, agbɛndikana no buku bingbiii, ɔbɛli na masi nimɔ a kɛsɔ yi olumwogo. ¹¹ Yɛki masi igy-onosa ndɛkɛ bɛyɔ, okwononi bɛ yigya kunu iki sɛ kɛwa bɛni? Okwononi bɛ yigya kunu iki yotu na yakigɛmya ko Kunzi, ¹² manabɛndaga lisye ko Kunzi na kagya yasi ambɛ odoku bikwa. Ka lisye li niɓ, buku agbɛnda ndɛkɛ kɛgɛ wa lisye wasi, na makɛmɛka masi nimɔ anzɛgɛ kɛgɛ wa lisye apɛ bigbatata. ¹³ Luki limoti, kabɛnɛnɛ na agɛmɛ ko Kunzi, takabɛndaga lisye na ɔbɛli wambiya ††, kɛ bungbingbili ika ndɛkɛ mino.

¹⁴ Kinili, ibunu bawai, yɛki makabɛndaga lisye li niɓ, gyoni ngu kunu yasi kaiko banza ni makɛgɛ na ida ko misa ko Kunzi, miko ka maziɔ na iyi. ¹⁵ Wiboni sɛ ambɛ limbɛngi linda ko Mombukwono-dosu ni pisi ya muhukuso kunu. A mɛdɔngɔni bɛyɔ momosu mɛpaka bɛyɔ ka Pɔlɔ amukpikilya ndi gɔni mino kabɛnɛnɛ na yimibo yi niɔ Kunzi apá ndi. ¹⁶ Okpikaga ndi bɛyɔ ka babalɛwa basi niɓɔ a ndi kanzina mino ko bulya yi niɔ. Kɛsɔ wa babalɛwa bi niɓɔ, atɛ na bapa bayagɔ niɓayɔ a bayarɛrɛ kotombisyo. Bata niɓɔ bakɛgɛ na yimibo na niɓɔ bakɛgɛ bakigwinonogo binza ka baya boyikosogo isi yi mɛdɔngɔni bɛyɔ boyikosogo gɔni mino bapa bayagɔ baya Mobiso Motu. Niɔ bagyaga bɛyɔ, bɛpɛtaga ibɛ bamombukwana-dabɛ bi.

¹⁷ Ibunu bawai, mbiya wanɛ, mibini ibunu likɛmɛka li nɛli. Wiminyonito nekɛ, kɛ bɛnyɛ ka bata banyɛ kamubungusogonitɔgɛ. Wikoni kɛwa bingbufu ka baya. ¹⁸ Widukulogoni kopingo aka ka iziɔ na kamibo Mombukwono-dosu na Muhukuso kusu Yeso-Kilisito. Ibɛba kɛ kaki, katɛkya mbiya wanɛ na kadwɛ ka bɛnzɛ na bɛnzɛ! A asi bɛyɔ aka yɔ.

†† 3:13 Wanda ka Isaya 65:17; 66:22.

1 Yuani

Likpɛmɛka la mambwa

Balɛwa wa mambwa nɛnɔ Yuani akpika ndi nimɛ. Yuani okpikatɛ ndi mbeyi kitabɛ yagɔɔ, kɛ anzina ndi mino ko bulya ɔbili ka Yeso ka litɔmbɛ. Kitabɛ yi ni: «Mongoni Manza beyɔ Yuani okpika ndi mino.» Kumbusa wa niyɔ, ukpika ndi gɔni babalɛwa bagɔɔ baba.

Ka bongbingo bemoti-bemoti, batɛ bagɔɔ bɛbɔɔ ndi bambanzɛ bɛ Yeso-Kilisito nɛnɔ odoku ndi kɛnɛ ka litɔmbɛ kaiko mikya bambanzɛ keɔ Miko-Kunzi. Babikyangatɛ ndi gɔni bɛ mɛtɛ yikaka-yikaka akwanana kagya beyɔ aka yɔ opo mino, Kunzi kinigɛ abɛ kagya bɛnyɛ.

Kinili, Yuani ukpikilya ndi Bakilisito kaɛɛmbɔlyaga bɛ Yeso ni wani. Ƴbikya gɔni bɛ a lingɛnɛ bɛ ɔbili wa benze na benze atɛ, uwonisa ndi gɔni pisi tino yɔ mɛmbanzɛ akwanana mino kainiso na ɔbili yi nɛnɔ. Pisi yi ni mɛtɛ wasi nɛnɔ abinikyana Yeso, inisanatɛ na ɔbili yi nɛnɔ. Omotiloku kaɛɛbikya bambanzɛ bɛ okwononi kamatikana no Kunzi pa imoti no Mikaki beyɔ ka Yeso. Okwononi gɔni kapa Kunzi na kaɛpa bakilisito bagɔɔ basi. Bakagya beyɔ, biko limbengi bidɛɛ bɛ binisanatɛ na ɔbili wa benze na benze.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Likpɛmɛka ko Kunzi apága ɔbili

Tokpokyoni ka bɛngbanganya

Mɛtɛ mambiya

Bomuyoniso ka Kilisito, na bomiko Kunzi

Sipananiɔ luga kunu

Kopupo tutungyo ka makpɛmɛka ma litɔmbɛ

Mɛnzina ko Kunzi apága ɔbili

1 Takamukpikilyo balɛwa yi nimɛ ko bulya Mɛnzina nɛnɔ apága ɔbili, nɛnɔ a ndi katɔkya ka mɛpɛnganagi. Tɛkanatɛ ndi Mɛnzina mi nɛnɔ, tina, tanda bizumuu, tavilaga na mabɔkɛ. ² Ngbingo nɛnɔ ɔbili yi nɛnɔ ipupisa ndi mino, tamɛnatɛ ndi. Kinili, takaamalya bɛdɛmɛ bi, kamɛbikya mɛngoni mi nɛnɔ ma ɔbili wa benze na benze. Ƴbili yi nɛnɔ a ndi pa imoti na Baba, nɛnɔ ipupisa ndi kusu. ³ Nibɔ tina ndi, tɛkana, ilu kɛwa lɔ takamɛbikya iba wikoni gɔni na yɛkanana na ibusu. Wina sɛ, yɛkanana kusu a niyɔ ta mino pa imoti na Bababa no Mikaki beyɔ ka Yeso-Kilisito. ⁴ Ibusu, takamukpikilyo likpɛmɛka li nili kye magyagya kusu ogwononi bigbiya-gbiya.

Kunzi ni bɛngbanganya

⁵ Mongoni mi nɛnɔ tɛkana ndi na Yeso-Kilisito nima, imu mɔ tamɛbikya bɛ Kunzi ni bɛngbanganya, kɛsɔ kaki, keɔ gɛtɛgɛ no mikyo biti aka. ⁶ Takodongyo ambe ta na yɛkanana na ibɛ, luki limoti kani takakpakyana ko biti, takabikya bɔngɔ na yigya kusu keɔ

ya lingɛnɛ. ⁷ Luki limoti, takiko kakpakyana ka bɛngbanganya, mɛdɔngɔni beyɔ Kunzi mombukwana-daki yi o mino ka bɛngbanganya, tiko na yɛkanana luga kusu, bangɛ ko Mikaki Yeso asɛkɛsa bɛnyɛ kusu basi.

⁸ Takabikya ambe takagyagigɛ bɛnyɛ, iba takaiɔ ni ibusu aka, lingɛnɛ keɔ kɛsɔ kusu. ⁹ Luki limoti, takatwilyaga Kunzi bɛnyɛ kusu bingbanganya, atipilyatɛ, atisɛkɛsa bɛnyɛ kusu basi, kye a wongbingbili na walingɛnɛ. ¹⁰ Takabikya ambe takagyagigɛ bɛnyɛ, iba takaitiso Kunzi mɛtɛ wabɔngɔ, niyɔ akowonisilo bɛ likpɛmɛka kaki keɔ kɛsɔ kusu.

Kilisito nɔ atimamalyaga

2 Bomikami, nakamukpikilyo likpɛmɛka li nili, kye makogwonitɔgɛ ka bɛnyɛ. Luki limoti, mɛmbanzɛ kogwo, tatɛ na mɛtɛ yi nɛnɔ atimamalyaga kambwa ka Baba. Iyi ni Yeso-Kilisito, mɛtɛ wongbingbili. ² A beyɔ, ipá ndi abɛ apɛpɛ ko bulya mɛpilya ma bɛnyɛ kusu. Keɔ asɛ bɛnyɛ kusu aka, luki limoti ko bulya nibɔ ka batɛ basi.

³ Kika ni tagyagatɛ mɛtɛ ko Kunzi, takwanana kabikya bingbanganya ambe tamibagatɛ. ⁴ Mɛmbanzɛ

kabikya be amibatw Kunzi, luki limoti ni kegw kagya mwtw kaki, a mwtw wabwngw, lingwntw kegw kwsw kaki. ⁵ Luki limoti, ninw obuulyogo likrwmtwka ko Kunzi, sipananiw ko Kunzi a sakipiko kwsw kaki. Takwanana kai-ba ywkanana kusu no Kunzi ko pisi yi niyw. ⁶ Mwtw wasi ninw abikya be ta na ywkanana no Kunzi, wbili kaki okwononi kaika mwbwngwoni abe ninw ka Yeso ndi.

Mwtw mambiya

⁷ Ibunu bawaiaaa, kegw mwtw mambiya mw nakamukpikilyo, luki limoti, a niw mandeli katwkyka ka mwpwnganagi aka ndi. Mwtw mandeli mi niw ni likrwmtwka niw mtwkana ndi. ⁸ Luki limoti, nakamukpikilyo mwtw mambiya, niw lingwntw li akainisono kwsw ka Kilisito na kwsw kunu gwni. A beyw, biti akakitaga, bwngbanganya ba lingwntw a kww kanze ka wbili kunu.

⁹ Mwtw yi ninw odongyogo kabikya be a ka bwngbanganya, luki limoti, anamwya mamaki, a mbeyi asi ko biti aka. ¹⁰ Ninw apaga mamaki, a ka bwngbanganya, kegw no luki kwsw kaki niw akwanana mino kamakya mwbantzw ka bwnye. ¹¹ Luki limoti, ninw aminaga mamaki no miso mopi, a ko biti. Akpakanaga ko biti ni kegw kaiba be akainda yani, kye biti apiyosoni miso bipi.

¹² Nakamukpikilyo ibunu bomikami, kye Kunzi amupilyoni ndi bwnye kunu ko lino ka Yeso. ¹³ Nakamukpikilyo ibunu bababa, kye mamibatw mwtw yi ninw a ndi katwkyka ka mwpwnganagi. Nakamukpikilyo ibunu bawanza, kye mandungulyogoni Mumuyoniso.

¹⁴ Namukpikilya ndi ibunu bomiki, kye mamibatw Bababa. Namukpikilya ndi ibunu bababa, kye mamibatw mwtw yi ninw a ndi katwkyka ka mwpwnganagi. Namukpikilya ndi ibunu bawanza, kye ma no ngu: likrwmtwka ko Kunzi a kwsw kunu, mandungulyogoni gwni Mumuyoniso.

¹⁵ Makaponitw gw wbili, gwtwgw makrwmtwka niw a kwsw yi. Mwbantzw kapa wbili, kakwananigw bata kapa Obosu. ¹⁶ A beyw, makrwmtwka masi mi nima a ma wbili: mwsasa manye, mwsasa ma makrwmtwka niw tinaga no miso na yibiba ko bulya mukumbo. Masi mi nima kotukyokugw ka Baba, luki limoti, otukyoku ka wbili. ¹⁷ Wbili na mwsasa kaki akitagatw, luki limoti, mwtw yi ninw agyaga sipananiw ko Kunzi a na wbili wa benze na benze.

Mumuyoniso ka Kilisito

¹⁸ Bomikami, ngbingo wa mulibo kww niwntw. Mtwkanatw ndi banabikya be mumuyoniso ka Kilisito akodoku. Luki limoti, mbiya wanw, bomuyoniso ka Kilisito bakrw bopuponini bi. Ta kww kaiba ambe ngbingo wa mulibo a kww buwobi. ¹⁹ Batw bi niw bopupa ndi luga kusu, luki limoti, bakeww ndi pa imoti na ibusu. Bakika ndi pa imoti na ibusu, iba bakatisagw

ndi. Luki limoti, batisa ndi kye inisoni bwngbanganya be bakeww ndi pa imoti no ibusu.

²⁰ Luki limoti, ibunu, ma butumo na Limbengi-Lotu niw Kilisito amwpa ndi. Kinili, ibunu basi mibagatw lingwntw. ²¹ Kika ntw ni namukpikilyi, kegw bekye makibogigw lingwntw, luki limoti, a kye mibagatw. Mibagatw gwni be bwngw kopupogigw ka lingwntw.

²² Wan se kww nw a mwtw wabwngw? A mwtw yi ninw anganyaga be Yeso kegw Kilisito. Mwtw yi ninw a mumuyoniso ka Kilisito, amanganyaga Baba no Miki.

²³ Mwtw wasi ninw amanganyaga Miki, amanganyaga gwni Baba. Ninw abailyaga Miki, abailyaga gwni Baba.

²⁴ Kinili, buulyogoni ka mambengi kunu mwtw niw mtwkana ndi katwkyka ka mwpwnganagi. Makobuulyo mwtw mi niw, mika ndeke gwni ibunu kwsw ko Miki na kwsw ka Baba. ²⁵ Luki niw Kilisito atiwanyaga ndi ni wbili wa benze na benze.

²⁶ Namukpikilya ndi niw ko bulya ka batw niw bakisaga kamwba. ²⁷ Luki limoti, Kilisito amwpatw ndi ibunu Limbengi kaki, Limbengi li niw a kwsw kunu, makegw bata na mwsasa be mwbantzw amuwonisilo. A beyw, Limbengi owonilaga masi: owonilaga lingwntw, kegw bwngw. Kinili, mwbwngwoni beyw amuwonisila ndi mino, wikoni kwsw ka Kilisito.

²⁸ Mbiya wanw, bomikami, wikoni kwsw kaki iba takikonitw na kwbangakw ngbingo yi ninw opuponoku ndeke mino. Ka lisyw li niw, takimtwkanigw ndeke suni kambwa kaki. ²⁹ Mibagatw be Kilisito a wongwbingili, yeki a beyw, makwanana gwni kaiba be mwtw wasi ninw agyaga bwngwbingili a miko Kunzi.

Ta bomiko Kunzi

3 Winoni beyw Baba atipa ndi mino! Sipananiw kaki a sidingi kwgwbe, kinili batimakaga be bomiko Kunzi. A beyw, ta bomikaki aka bikre. Kika ni batw ba wbili bakatimibigw, a kye bakamibagw ndi Kunzi. ² Ibunu bawaiaaa, mbiya wanw, ta bomiko Kunzi, beyw tika ndeke mino kanibisikonigw mbeyi bwngbanganya. Luki limoti, takaiba ambe ngbingo yi ninw Kilisito opuponoku ndeke mino, twta kww ndeke mwbwngwoni abe iyi, kye tamina ndeke beyw aka yw o mino. ³ Mwtw wasi ninw a na mwtamanagi mi nima kwsw ka Kilisito, ibubisaga iyi mombukwana-daki yi bitu mwbwngwoni beyw Kilisito o mino.

⁴ Mwtw wasi ninw agyaga bwnye, obunogo mwtw ko Kunzi, kye kagya bwnye ni kobuno mwtw. ⁵ Miba binza be Kilisito odoku ndi katwmba bwnye, wina se bwnye kegw kwsw kaki. ⁶ Mwtw wasi ninw twkananaga na iyi, kagyagigw bata bwnye. Luki limoti, ninw akpakistanaga na bwnye, owonisaga be kaminagw ndi, kamibagw begyw.

⁷ Bomikami, mwbantzw gwtwgw bemoti aka kamubonitw! Mwtw yi ninw agyaga likrwmtwka longwing-

bili, iyi mombukwana-daki yi a wongbingbili mɛɔŋŋɔni abe Kilisito. ⁸ Nino agyaga bɛnye a mika-mumuyoniso, kye mumuyoniso apɛnga ndi kagya bɛnye katɔkya ka mɛpɛnganagi aka. Kinili, Miko-Kunzi odoku ndi kɛwa iyi kapɛta ligubo ka mumuyoniso.

⁹ Mɛtɛ wasi nino iitoni miko-Kunzi, kak-pakpikanagigɛ bata na bɛnye, kye ngu ko Kunzi niyo apaga ɔbili akagya ligubo kɛsɔ kaki. Kakwananigɛ bata kagya bɛnye kye a kɛwa miko Kunzi. ¹⁰ Bomiko Kunzi ba di na bomiko mumuyoniso ko pisi yi niyi: Mɛtɛ wasi nino kagyagigɛ likpɛmɛka longbingbili, ikani nino kapagigɛ mamaki, kɛgɛ iyi miko Kunzi.

Mɛtɛ ko bulya sipananiso

¹¹ A bɛyɔ, mɛtɛ nino mɛkana ndi katɔkya ka mɛpɛnganagi nima: topononini. ¹² Takikonitɔgɛ abe Kaina nino amwɔ ndi mamaki, a ndi iyi mika-mumuyoniso. Amwɔ ndi ko bulya iki? Kye yigya kaki a ndi yanye, niyo ka mamaki yo ngbingbili.

¹³ Bomika-mamaaa, ɔbili kiko kamɛmɛya, kamumbongonitɔgɛ. ¹⁴ Takaiba ambe topupogoni ka kukwakɛ, togulya ka ɔbili. A bingbanganya kye tɛpagatɛ bomomosu. Mɛmbanzɛ kiki na sipananiso, a mbeyi iyi ka kukwakɛ aka. ¹⁵ Mɛtɛ wasi nino andaga mamaki na miso mopi, a mɛmwɔmwɔ. Wina sɛ, mibagatɛ binza bɛ gɛtɛgɛ mɛmwɔmwɔ bemoti aka kɛgɛ na ɔbili wa benze na benze. ¹⁶ Tiba ndi bɛ sipananiso ni iki ko pisi yi niyi: Kilisito apa ndi ɔbili kaki ko bulya kusu. Takwanana nekɛ gɔni ibusu kaiko bakitɔlya kapaga ɔbili kusu ko bulya ka bomomosu. ¹⁷ Kika ni mɛtɛ bemoti a na lingama, anamina mamaki ka yangya luki limoti ni limbengi kɛgɛ kadwa, mɛtɛ yi nino akwananatɛ kabikya bɛ apatɛ Kunzi? ¹⁸ Bomikami, sipananiso kusu kikonitɔgɛ ka mɛnzina manzanza aka. Luki limoti, okwoni bɛ iki sa lingɛnɛ, aninisono ka yigya.

Kakpɛda Kunzi ni takegɛ na kɛbangakɛ

¹⁹ Takagya bɛyɔ, tinisono bɛ ta batɛ ba lingɛnɛ. Mambengi kusu ika na maziyo kambwa ko Kunzi. ²⁰ Gɛtɛgɛ limbengi kusu katisungulya, takaiba ambe Kunzi a mudingi kakitaga nilo limbengi o mino katisungulya, ibaga makpɛmɛka masi. ²¹ Ibunu bawai-iaaa, limbengi katisungulyi, takpɛda Kunzi ni takegɛ na kɛbangakɛ. ²² Kɛwa wa, atipatɛ masi nino tiko kakɛnga kye takagya mɛtɛ kaki, tanagya nilo abosilogo. ²³ Mɛtɛ mi nino a bɛ tabinikyani lino ko mikaki bɛyɔ ka Yeso-Kilisito, tapanana bɛyɔ Kilisito abikya ndi mino. ²⁴ Mɛtɛ yi nino agyaga mɛtɛ ko Kunzi ikaga kɛsɔ ko Kunzi, Kunzi kɛsɔ kaki. Tibaga ambe Kunzi ikaga kɛsɔ kusu, pisi ka Limbengi-Lotu nilo atipaga ndi.

Takwanana kaibo Limbengi ko Kunzi liki?

⁴ Ibunu bawai-iaaa, makubinikyononitɔgɛ batɛ basi nino babikyaga bɛ ba na Limbengi ko Kunzi. Luki limoti, kpimonito mbeyi mɛnzina kabɛ binza, kaiba ikani limbengi li nilo ba nolu apɛnya ko Kunzi. A bɛyɔ, bogyalandɛ ba ɔngɔ bakpɛ bomisikononi ka ɔbili bingbwi. ² Makwanana kaiba Limbengi ko Kunzi ko pisi yi niyi: mɛtɛ wasi nino abikyaga bɛ Yeso-Kilisito ita ndi mɛmbanzɛ abe ibusu, mɛtɛ yi nino a na Limbengi ko Kunzi. ³ Luki limoti, nino kɛgɛ kabailya Yeso-Kilisito bɛyɔ, kɛgɛ na Limbengi ko Kunzi, luki limoti, a na nilo ka mumuyoniso ka Kilisito. Mɛkanatɛ ndi bɛ mumuyoniso ka Kilisito odokuto. Mbiya wanɛ, a kɛwa ka ɔbili.

⁴ Luki limoti, ibunu bomikami, ma bomiko-Kunzi, mundungulyogoni bogyalandɛ ba ɔngɔ: A bɛyɔ, Limbengi nilo a kɛsɔ kunu, a no ngu kɛgɛ kakitaga nilo a kɛsɔ ka batɛ ba ɔbili. ⁵ Bogyalandɛ ba ɔngɔ ba batɛ ba ɔbili, kinili, mɛnzina kabɛ a nino ma ɔbili. Batɛ ba ɔbili bɔ bɛmɛkanaga. ⁶ Luki limoti, ibusu ta bomiko-Kunzi. Mɛtɛ yi nino amibaga Kunzi atimɛkanagatɛ. Nino kamibogigɛ, katimɛkanagigɛ. Tibaga Limbengi la lingɛnɛ na nilo la kɛɔkɛ ko pisi yi niyo.

Kunzi ni sipananiso

⁷ Ibunu bawai-iaaa, topononini, kye sipananiso otukyoku ko Kunzi. Mɛtɛ wasi nino a na sipananiso a miko Kunzi, amibagatɛ gɔni Kunzi. ⁸ Nino kɛgɛ na sipananiso kamibigɛ Kunzi, kye Kunzi ni sipananiso. ⁹ Wina bɛyɔ Kunzi atiwonisila ndi mino sipananiso kaki: atikoku ndi Mikaki wa bemoti ka ɔbili, bɛ kye tinisoni na ɔbili wa benze na benze ko pisi kaki. ¹⁰ Sipananiso si niso, kɛgɛ bɛ ibusu bɔ tapa ndi Kunzi, luki limoti, iyi nɔ atipaga ndi, atikoku ndi Mikaki abe apɛpɛ ko bulya mɛpilya ma bɛnye kusu.

¹¹ Ibunu bawai-iaaa, kika ni Kunzi atipaga ndi bɛyɔ, takwanana gɔni ibusu kapanana. ¹² Mɛtɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kanaminigɛ Kunzi. Kika ni takapanana luga kusu, Kunzi a kɛsɔ kusu, sipananiso kaki a gɔni sakipiko kɛsɔ kusu.

¹³ Tibaga ambe ta kɛsɔ ko Kunzi, iyi kɛsɔ kusu ko pisi yi niyi: Atipaga ndi Limbengi kaki. ¹⁴ Ibusu, tinatɛ ndi, ta bademɛ ambe Baba atikoku ndi Mikaki bɛ iki Muhukuso wa ɔbili. ¹⁵ Mɛtɛ yi nino abikyaga bɛ Yeso ni Miko-Kunzi, Kunzi a kɛsɔ kaki, iyi kɛsɔ ko Kunzi. ¹⁶ Ibusu, tiboni, tabailya ambe Kunzi atipatɛ.

Kunzi ni sipananiso. Mɛtɛ yi nino a ka sipananiso, a kɛsɔ ko Kunzi, Kunzi kɛsɔ kaki. ¹⁷ Kika ni sipananiso a sakipiko kɛsɔ kusu, takikigɛ ndɛkɛ na kɛbangakɛ ka lisyɛ la mɛngimbo. A bɛyɔ, kye ɔbili kusu kɛnɛ kusili wa mɔni, akabyenɛnɛ na nino ka Yeso-Kilisito. ¹⁸ Kɛbangakɛ kikogigɛ ka sipananiso, luki limoti, sipananiso sa lingɛnɛ okpumyogo kɛbangakɛ. Mɛmbanzɛ ikaga na

kubangakw ni akabunda yigyogyiso. Nino ikaga na kubangakw, kegwa wa kipiko ka sipananišo sa lingwuw.

¹⁹ Ibusu ta na sipananišo, kye Kunzi no atipa ndi ka mambwa. ²⁰ Mumbanzu kabikya be apagatu Kunzi, amwa se mamaki, mutw yi nino a na bwngw. A beyo, mumbanzu kamwa mamaki nino akamina, kakwananigw kapa Kunzi nino kaminagigw. ²¹ Mutw nimo Kilisito atipá ndi nima: mutw yi nino apaga Kunzi okwononi gwni kapa mamaki.

Baya apága iwiba ka wbili

5 Mutw wasi nino abailyaga be Yeso ni Kilisito, mutw yi nino a miko-Kunzi, mutw wasi nino apaga baba, upagatu gwni bomikaki. ² Takwanana kaiba ambe tupa-gatu bomiko-Kunzi ko pisi niyi: Takiko kapa Kunzi na kagya mutw kaki. ³ A beyo, takiko kapa Kunzi isi be takagya mutw kaki. Mutw kaki kegwa mapw, ⁴ kye bomiko Kunzi basi bandungulyogoni wbili. Tandungulyaga wbili pisi ka baya kusu. ⁵ Wani se no akwanana kandungulyaga wbili? A mutw yi nino aka no abinikyana be Yeso ni Miko-Kunzi.

Bademw ka Yeso-Kilisito

⁶ Yeso-Kilisito odoku ndi pisi ko libo na bangw. Kodokugw ndi asi pisi ko libo aka, luki limoti, odoku ndi gwni pisi ka bangw. Limbengi-Lotu a demw wa likpamwka li niw, kye Limbengi li niw ni lingwuw. ⁷ A beyo, bademw ba basaa: ⁸ Limbengi, libo na bangw †. Ibw basi basaa ba bakwkanana. ⁹ Kika kani tabailyagatu bademw ka bambanzu, a beyo, tabailyagatu gwni bademw ko Kunzi niw a na izangiya kakitaga. A bademw niw Kunzi apupilya ndi Mikaki. ¹⁰ Mumbanzu kabinikyana Miko-Kunzi kiki gw bata na botumo ka

† libo na bangw: *Batu bagw babikyaga be libo na bangw ni ibatiso na kukwakw ka Yeso.*

bademw bi niw. Luki limoti, nino kabinikyana Kunzi, akaitiso iyi Kunzi mutw wabwngw, kye kabailyagw ndi bademw niw Kunzi apupilya ndi Mikaki. ¹¹ Bademw bi a be: Kunzi atiponi ndi wbili wa benze na benze. Mikaki no a pisi kadwe ka wbili yi nino. ¹² Mutw yi nino a no Miki, a na wbili yi nino, nino kegwa no Miko-Kunzi, kegwa na wbili.

Wbili wa benze na benze

¹³ Namukpikilyo ibunu niw mabinikyana lino ko Miko-Kunzi likpamwka li niw, iba kye wiboni be ma na wbili wa benze na benze. ¹⁴ Ibusu takwanana kaigwmya ko Kunzi ni takegw na kubangakw: tibagatu ambe takakwngwa luki, kabyenene na sipananišo kaki, atimwkanatu. ¹⁵ Tibatu ambe ukwanagatu likungoni kusu. Kinili, takwanana gwni kaiba ambe atipatu masi nimo takwngaga.

¹⁶ Kika ni mumbanzu aminini mamaki ni anagya bunye niw kakwananigw kamakya ka kukwakw, okwononi be alumbilyi mamaki yi nino. Kunzi ahukusatw, kika ni a lingwuw be bunye kaki kakwananigw kamakya ka kukwakw. A beyo, atu na bunye niw amakyaga ka kukwakw, luki limoti, nakobikyigw ambe balumbilyi mutw yi nino agyaga inguo ya bunye bi niw. ¹⁷ Yigya yanye yasi a bunye, luki limoti, atu na bunye niw kamakyagigw mumbanzu ka kukwakw.

¹⁸ Tibagatu ambe bomiko-Kunzi bakakpakpikanagigw bata na bunye, kye Miko-Kunzi akaubuwlyogo, Mumuyoniso kakwananigw gwni kawgya luki.

¹⁹ Tibagatu ambe ta bomiko-Kunzi kika gwuwgw ni wbili wasi a kusili ka Mumuyoniso.

²⁰ Tibagatu gwni ambe Miko-Kunzi odoniku ndi, atipá yimibo iba tamibi Kunzi walingwuw. Ta bakwkanana na Kunzi yi nino walingwuw ko pisi ko Mikaki Yeso-Kilisito. Iyi ni Kunzi walingwuw, iyi ni wbili wa benze na benze.

²¹ Bomikami, wiminyonito na bokunzi ba payaya.

2 Yuani

Likr̥m̥ka la mambwa

Bal̥wa wa y̥ba n̥n̥c̥ Yuani akpika ndi n̥m̥. Akpikilya ndi «Muko yi n̥n̥c̥ Kunzi ap̥naga ndi pa imoti na bomikak̥». Muko yi ni Kanisa, bomikak̥ ni bakilisito. Ƴ̥mb̥yagat̥ ndi b̥y̥c̥ bakilisito bokwononi mino kaiko na sipanani̥c̥ luga kab̥. Ƴ̥b̥kya g̥n̥i b̥e okwononi kaigwinonogo yar̥ ka baya, na kaibuulyo na bat̥ bi n̥b̥o bakaup̥a bambanz̥ m̥t̥ di no Mongoni Manza.

Yigbananaga ya kitab̥ yi niy̥:

Yuuso

Tikini ka ling̥n̥ na sipanani̥c̥

Yuuso ya mulibo

Yuuso

1 Imi m̥z̥z̥ n̥c̥ nakpiki bal̥wa yi n̥m̥. Nukpikilyi iwe Mama n̥n̥c̥ Kunzi ap̥naga ndi na bomikak̥ n̥b̥o n̥paga limbengi limoti. K̥g̥ asi imi aka n̥c̥ nam̥paga, luki limoti, bat̥ basi n̥b̥o bibaga ling̥n̥, bam̥pagat̥ g̥n̥i. ² Tam̥paga kye ling̥n̥ a k̥s̥o kusu, na ika nd̥k̥ kadwe ka b̥enze na b̥enze.

³ Kunzi Baba pa imoti na Yeso-Kilisito, Miki yi n̥n̥c̥ ka Baba, batip̥ iziy̥, m̥p̥ilya ma b̥ny̥e na maziy̥ kye tiki ka ling̥n̥ na sipanani̥c̥.

Tikini ka ling̥n̥ na ka sipanani̥c̥

⁴ Nogwa ndi magyagya k̥g̥be kaina b̥e bomikak̥ bag̥c̥ ba ka ling̥n̥ kab̥y̥n̥n̥ na m̥t̥ n̥m̥c̥ Baba atip̥a ndi. ⁵ Mbiya yi n̥m̥, ye Ma, nakaub̥kya amb̥e: topononini. K̥g̥ m̥t̥ mambiya m̥c̥ nukpikilyi m̥c̥, luki limoti, a n̥m̥c̥ aka m̥c̥ tikaga na imu kat̥kya ndi ka m̥p̥nganagi. ⁶ Kapanana ni kakpakyana ka m̥t̥ ko Kunzi. M̥t̥ mi n̥m̥c̥ m̥kana ndi kat̥kya ka m̥p̥nganagi, akabikya b̥e ponononi.

⁷ A b̥y̥c̥, bat̥ ba b̥ng̥c̥ bak̥r̥ bomisikononi bingbwi ka ɔbili. Bat̥ bi n̥b̥o bakabinikyanagig̥ b̥e Yeso-Kilisi-

to ita ndi m̥mbanz̥ ab̥e ibusu. M̥t̥ yi n̥n̥c̥ am̥yaga kabinikyana b̥y̥c̥, a m̥t̥ wab̥ng̥c̥ na a g̥n̥i m̥muyoniso ka Kilisito. ⁸ Ƴ̥Ƴ̥, wiminyonito neki, kye makobungusonit̥g̥ mas̥c̥ ma ligubo kusu. Luki limoti, mokwononi kainisono na m̥kalya kunu masi.

⁹ M̥t̥ wasi n̥n̥c̥ kobuulyogig̥ m̥tiwi ka Kilisito, n̥n̥c̥ agyaga di, k̥g̥ na y̥kanana no Kunzi. Luki limoti, n̥n̥c̥ obuulyogo a na y̥kanana na Baba no Miki g̥n̥i. ¹⁰ M̥mbanz̥ kodoku katiwa ku kunu ni kopig̥ m̥tiwi mi nima, makatilyonit̥g̥, makamuusonit̥g̥ b̥eg̥y̥c̥. ¹¹ M̥mbanz̥ kamuuso, iba b̥kananaga na iy̥ ko pisi ya yigya yany̥ kaki.

Yuuso ya mulibo

¹² Nat̥ bata na makr̥m̥ka makr̥ kamuzukilyogo, luki limoti, nak̥g̥ bi kapa kamukpikilyo ka bal̥wa aka. Kinili, na na tamanaga kadwe k̥ mo mino, tik̥kr̥m̥kya k̥wa ban̥ miso ko miso, iba tiki butu-mo na magyagya b̥id̥e.

¹³ Bomika M̥sali † kak̥ n̥n̥c̥ Kunzi ap̥naga ndi, bu-muusogito g̥n̥i.

† Bomika M̥sali: Ba bat̥ ba Kanisa yi niy̥ Yuani alumbaga ndi mino.

3 Yuani

Likr̄m̄ka la mambwa

Yuani nɔ akpika ndi balɔwa wa yisaa yi nimɛ. Akpikilya ndi Mukilisito bemoti ninɔ ina be Gayɔ. Yuani ɛtika ndi bambanzɛ ka bewili yimoti-yimoti kye bɛndi kaɛbikyaga bakilisito Mongoni Manza. Luki limoti, niyɔ bosilo ka gɛdɛ ka Gayɔ, alɛkɛ bemoti kɛ bɛyɔ ninɔ ina be Diotelefe akya ndi be bokosyonitɔgɛ kɛ kaki. Bakilisito niɓɔ bɛtilya ndi batɛ bi niɓɔ be basyi kɛ kabɛ, Diotelefe ukpumya ndi ka kanisa. Kinili, Yuani akpikilya kɛwa ndi Gayɔ kabikyaga be igwinonogi yapɛ ka baya, biki kaɛtilya binza batɛ bi niɓɔ bika kodoku kabikyaga Mongoni Manza.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Yuuso

Mukilisito okwononi kasingyo wai-daki

Yuuso ya mulibo

Yuuso

1 Imi mɛzɛɛ nɔ nukpikilyi iwe Gayɔ balɔwa yi nimɛ, wai mɛpaka ninɔ nɛpaga limbengi limoti.

² Wai-dami mɛpakaana, nakawɛmbilya ambe wika binza ka bopisi bayasi, wika warɛrɛ ka nzɛyi, bɛgeyɔ limbengi kakɛ o mino.

³ Nogwi bi magyagya kɛgbe ngbingo yi ninɔ bomomосу boduku bi mino, bɛpágo bi bomongoni ko bulya lingɛnɛ niɓɔ a kɛsɔ kakɛ, na bɛyɔ wo mino kakpakyaana ka lingɛnɛ. ⁴ Kɛgɛ no luki niɓɔ ɛpága magyagya abɛ mongoni ninɔ nɛkanaga be bomikami bakakpakyaana ka lingɛnɛ.

Gayɔ mɛtɛ wongbingbili

⁵ Wai-dami mɛpakaana, wakaɛgyilya bomomосу makr̄m̄ka masi ka bungbingbili, gɛtɛgɛ niɓɔ aka bɔ bobiko bi. ⁶ Bupupilyi bi bɛdɛmɛ ko bulya sipananisɔ kakɛ kambwa wa kanisa. Kikiliki, binika buti kabɛ kye bidukulogi na ligɛndɛ kabɛ bɛyɔ akwanana mino kabosilo Kunzi. ⁷ A bɛyɔ, basya kɛwa ndi ndaki ko bulya ligubo ka Kilisito, ni bakukungigɛ bapaganɛ luki gɛtɛgɛ limoti aka. ⁸ Kinili, takwanana kausingyo inguo ya batɛ bi niɓɔ, iba tamatikani na iɓɛ kabikyaga mongoni ko bulya lingɛnɛ.

Diotelefe iɓɛ na Demetilio

⁹ Nukpikilya ndi batɛ ba kanisa kunu mikya balɔwa, luki limoti, Diotelefe ninɔ apaga be bamɛkanagi asi iyi aka, akya ndi kaɛkana niɓɔ na ndi kabikyaga. ¹⁰ Kinili, ngbingo yi ninɔ nodoku banɛ mino, nanyɔ banɛ mɛgɔngɛ kunzi, iyi ninɔ atibikyilyaga makr̄m̄ka manyenyɛ, anatibɛkɛlyaga magɔgɔ. Luki limoti, niɓɔ lasi katɛnganagigɛ: kapagigɛ kaɛtilya bomomосу niɓɔ bikitaga ka kanisa, ɛpakyaaga, anukpumyo ka kanisa batɛ bi niɓɔ baraga kaɛtilya.

¹¹ Wai-dami mɛpakaana, wakobibilyogonitɔgɛ likr̄m̄ka lanyɛ, luki limoti, bibilyaga niɓɔ lanza. Mɛtɛ yi ninɔ agyaga bɛnza, a miko-Kunzi, ninɔ agyaga bɛnyɛ kamibigɛ Kunzi.

¹² Batɛ basi bakanzina asi yanzanza aka ko bulya ka Demetilio, lingɛnɛ niɓɔ a kɛsɔ kaki akowonisilo bɛdɛmɛ bi niɓɔ. Ibusu gɔni, takapupilyo bɛdɛmɛ banza, na iwe wakaiba ambe bɛdɛmɛ kusu a ba lingɛnɛ.

Yuuso ya mulibo

¹³ Natɛ na makr̄m̄ka makr̄m̄ka kaɛbikyaga, luki limoti, nakegɛ bi kapa kokpiko kɛgɛ wa balɔwa. ¹⁴ Nakatamanaga ambe nɛminatɛ banɛ kumbusa wa masyɛ makedɛ, tikr̄kɛm̄kya kɛwa banɛ miso ko miso.

¹⁵ Maziyo iki na iwe!

Bawai-dakɛ bumuusogito. Umuusagatɛ gɔni bawai-dosu, mɛmbanzɛ yikaka-yikaka.

Yuda

Likp̄m̄ka la mambwa

Yuda nɔ akpika ndi balɔwa yi n̄im̄. Yeso nɔ a ndi p̄ta kabɔ ibɔ na Yakɔbɔ. Balɔwa yi n̄im̄ abyenɛnɛtɛ na balɔwa wa ȳiba n̄inɔ Pɛtɛlɛ akpika ndi. Yuda ukpikilya ndi batɛ bi n̄ibɔ Kunzi ɛp̄naga ndi, ɛbikya bɛ bibuulyitɔ na batɛ bi n̄ibɔ bakaɛp̄á bambanzɛ m̄ɛtɛ di no Mongoni Manza. Yigya kabɛ akowonisilo bɛ bakegɛ batɛ ka Yeso, kyɛ kegɛ yigya yanza. Yuda ɛt̄ɛmb̄lyagatɛ ndi gɔni bɛyɔ Kunzi ɛgyaga mino batɛ bi n̄ibɔ bakegɛ na yigya yanza.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niȳi:

Yuuso

Mulibo ka batɛ bi n̄ibɔ bap̄ága m̄ɛtɛ ma bɔngɔ

Malɛmba ma mulibo

Yuuso

1 Imi, Yuda, m̄gya-ligubo ka Yeso-Kilisito, mamaki Yakɔbɔ.

Nakakpiko balɔwa yi n̄im̄ ka batɛ n̄ibɔ Baba Kunzi ɛmakaga. Huɓoni ndi, ubuulyogo pisi ka Yeso-Kilisito.

² Kunzi amukwilyi kumbu, amudukulyo maziyɔ na si-pananiɔ bigbiya-gbiya.

Bowonisilo ba bɔngɔ

³ Ibunu bawaiaaa, no bi na m̄sasa mudingi kamukpikilyo ko bulya muhukuso n̄im̄ Kunzi atimatana-ga mino. Luki limoti, nini bi ambe okwononi namukpikilyi aka, kyɛ amutumisi mambengi kaɛlanana ko bulya baya niyɔ Kunzi ap̄á linḡɛnɛ ka batɛ kaki. ⁴ A bɛyɔ, batɛ banyɛ bagɔgɔ bimokyoni ndi b̄ipele luga kunu. Batɛ bi n̄ibɔ bakoyikoso isi ya iziyɔ ko Kunzi kusu kyɛ biki kagya b̄ɛdanda. Kɛwa wa-gɔ-wa, bamanganyaga Yeso-Kilisito, n̄inɔ a Ngama na Mombukwono-dosu yikaka. Kat̄kyɛ ka b̄ɛndeli, Mobiso Motu obikyoni ndi bɛ m̄nḡimbɔ ko Kunzi a k̄gɛ ka batɛ bi n̄ibɔ.

⁵ Makaiba binza likp̄m̄ka lasi n̄ibɔ nakapa kam̄bikya. Luki limoti, nakapa kamutomosyo bɛyɔ Mombukwono-dosu unyoku ndi mino B̄ezaleli ka Misili, kumbuso yi, ulumwisogo n̄ibɔ bakya ndi kab̄inikyana. ⁶ Hutomononi gɔni bamalaika n̄ibɔ bakobuulyagɛ ndi b̄ɛngama n̄ibɔ b̄ɛp̄á ndi, basa bapa kab̄: Kunzi umokyoni ndi ka pa yo pi, ɛkandaga na selegen̄i linḡɛnɛ kab̄ɛndaga lisye lidingi likɔ m̄nḡimbɔ. ⁷ Hutomononi gɔni batɛ ba S̄ɔɔm̄ na Ḡɔm̄ɔɔ, na batɛ ba baḡɛɛ bi n̄ibɔ ba ndi ka kp̄ɔɔ-kp̄ɔɔ yi: ɔb̄ili

kabɛ a ndi m̄ɔɔngɔni abɛ bamalaika bi n̄ibɔ. Ba ndi bakimakya ka b̄ɛdanda bikɔkp̄wɔ, banasyɛnɛnɛ bɛyɔ kigyonosogigɛ mino. Batɛ bi n̄ibɔ bakaigyogyiso ko buku ba b̄ɛnzɛ na b̄ɛnzɛ, a likingyosi lapɛ ka batɛ basi.

⁸ A m̄ɔɔngɔni b̄ɛgɛyɔ, ɔb̄ili ka batɛ bi n̄ibɔ a abɛ n̄inɔ ka batɛ ba baḡɛɛ bi n̄ibɔ: tamanaga kabɛ asyɛgɛ as̄i ka b̄ɛdanda aka, banina b̄ɛngama ko Kunzi payaya, ban̄ɛt̄ɛmbwa batɛ ba ib̄iba ba k̄gɛ wa lisye. ⁹ Wina sɛ, ḡɛt̄ɛgɛ malaika mudingi aka b̄ɛyɔ ka Mikaeli kagyagɛ ndi b̄ɛyɔ. Wa ba ndi mino kasaana, banoduso na mu-muyoniso manda ka Musa, kikp̄ndagɛ ndi kasikaga. Luki limoti, ab̄ikya ndi baka b̄ɛ: «Mombukwono-dosu ugyogyisi.» ¹⁰ Luki limoti, batɛ bi n̄ibɔ bakat̄ɛmbwa n̄ibɔ bakibogigɛ ḡɛt̄ɛgɛ. Yimibo kabɛ a m̄ɔɔngɔni abɛ niyɔ banyama b̄ib̄ɛk̄ɛtaga na iyu, iyu yɔ umwisisogo.

¹¹ Kumbu kabɛ! Bagya ndi m̄ɔɔngɔni abɛ Kaina. Bogwa ndi gɔni ko bulya buyi b̄ɛyɔ Balama ogwa ndi mino. Na bata, bolumwogo kyɛ, bavikimanaga ndi m̄ɔɔngɔni b̄ɛyɔ Kɔla † avikimanaga ndi mino. ¹² Batɛ bi n̄ibɔ b̄ɛp̄ɛtaga bodumo kunu ba magyaga.

Balyalyaga, bikutogo b̄ikp̄ɛk̄ɛɛ-kp̄ɛk̄ɛɛ ni bakegɛ no suni, banitamana as̄i ni ib̄ɛ aka. Ba abɛ b̄ɛk̄ɛba n̄ibayɔ ap̄ikitaga na muvivi ni kegɛ kolukusa m̄bwayi. Ba gɔni abɛ b̄ɛk̄ɛtɔ nitɔ kab̄ɛk̄ɛtagigɛ ḡɛt̄ɛgɛ kika ngbingo yi aka. A b̄ɛk̄ɛtɔ nitɔ bakomukaga aka, okwa linḡɛnɛ.

¹³ Bomisyaga yigya kabɛ yo suni b̄ɛyɔ libo lidingi otindikaga mino ofu kaki kubi. Ba m̄ɔɔngɔni abɛ manḡɛtɛ n̄im̄ amamaga bigbagbagba, Kunzi ubungusilyoni ndi pa ko biti niyɔ yopi ka b̄ɛnzɛ na b̄ɛnzɛ.

† Kaina: Wanda ka M̄p̄ɛnganagi 4:3-8; Balama: Wanda ka Litatanga 22:1-35; Kɔla: Wanda ka Litatanga 16:1-35.

¹⁴ Ineka ninɔ mɛtɛ wa madiya na ika kumbuso ka Adamɛ, abikya ndi ka bɛndeli aka pisi ka bugyalandɛ ko bulya kabɛ bɛ: «Mombukwono-dosu odoku ndeke na belɔfɛ na belɔfɛ ba bamalaika kaki botu, ¹⁵ kako mɛkɔmbɛ ka batɛ basi. Ɔmakya ndeke batɛ banye basi ka mɛngimbɔ ko bulya yigya yanyɛ kabɛ na ko bulya mɛnzina mɛtɛla-tɛla masi nimɔ batɛ banye na ba banye bagyilyaga ndi.» ¹⁶ Masyɛ masi, batɛ bi nifɔ bikikogigɛ na magyagya, banigama bifififi. Bagyaga ifɛ asi mɛsasa kabɛ aka, bananzina na yibinika, banubulisyo bambanzɛ kyɛ biki kalyalya ka mɛgɔngɛ kabɛ.

Mɛtiwi ko bulya ka bakilisito

¹⁷ Luki limoti, ibunu bawaiaaa, tomononi likrɛmɛka nilɔ batɛtɛmbwa ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito bamɛbikya ndi ka bɛndeli. ¹⁸ Bamɛbikya ndi bɛ: «Bambanzɛ bodokuto ndeke ko ngbingo wa mulibo, bamɛtibaga ndeke, ɔbili kabɛ ika ndeke kabɛyɛnɛnɛ na mɛsasa kabɛ manyɛ.» ¹⁹ Ifɛ bɔ bopupiso yigbananaga. Bakegɛ na Limbengi ko Kunzi, luki limoti, bikaga

bakigɛmya ka tamanaga ya limbanzɛ. ²⁰ Luki limoti, ibunu bawaiaaa, wigwinonogoni yapɛ ka baya kunu yotu kɛgbɛ, manalɛmba ko ngu ya Limbengi-Lotu. ²¹ Wikoni ka sipananisɔ ko Kunzi, manabɛndaga Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, amɛpá ndeke ɔbili wa benzɛ na benzɛ ko bulya bɛnza kaki.

²² Wikoni na limbengi lo kumbu ka batɛ nifɔ ba na botumo, ²³ huhukusogoni, mupupiso ko buku ba mɛkɔmbɛ. Wikoni no kumbu na batɛ bagɔgɔ, luki limoti, kumbu yi iki yimatikanaga na kɛbangakɛ. Makudondonitɔgɛ, gɛtɛgɛ botu kabɛ aka nifayɔ apɛtikana na yigya kabɛ yanyɛ.

Ibiba ko Kunzi

²⁴⁻²⁵ Tamigisilyini Kunzi mɛkaka aka ibiba, ninɔ atihukuso pisi ka Yeso-Kilisito Mombukwono-dosu. Iyi nɔ amubuulyogo bɛ makogwonitɔgɛ ka banye, amupupiso bingbanganya kambwa kaki ni makegɛ na ifɔ, miko butumo na igyagya ka ibiba kaki. Ibiba, budingi, ngu na bɛngama amigilyi iyi, katɛkyɛ ka bɛndeli, mbiya wanɛ na ka benzɛ na benzɛ! A beyɔ.

Bonziki

Likpɛmɛka la mambwa

Yuani nɛnɔ a ndi atɛtɛmbwa ka Yeso nɔ akpika ndi balɛwa yi nɛmɛ. Atɛmbɛlaga masi nɛmɔ okpika ndi, masi nɛmɔ ina ndi, na masi nɛmɔ ɛkana ndi iyi mombukwana-daki yi. Abikya bɛ a limbengi ko Kunzi lɔ asilya ndi kye ibi masi mi nɛmɔ.

ʔagwi ndi Yuani, baga na iyi ko uzu wa Patimosi nɛnɔ a ka Azia. Kinili, akpika ndi balɛwa yi nɛmɛ kautumiso bak-
ilisito mambengi, kye bikaga ndi kaɛgyagya kɛgbɛ. Kɛwa wa gɔ wa, ɛbikya ndi bɛ bigwi mambengi aka kadwe
ka lisyɛ la mulibo, na kaiko na mɛtamanagi kye Yeso abikya ndi bɛ: «Mɛtɛ yi nɛnɔ opupa ndɛkɛ tutungyo,
nasilya ndɛkɛ kalya bumo ya sibɛkɛsɔ nɛsɔ apaga ɔbili, a ko tika ko Kunzi.» (Wanda Bonziki 2:7.) A bɛyɔ, Yeso
akodoku kaditaga bɛnyɛ.

Kitabɛ yi niyi a na makpɛmɛka ma izangiya: Likpɛmɛka la mambwa a bɛ mambengi ma bɛnyɛ akagya ligubo
ka ɔbili yi nɛmɛ, bakilisito bigyogyisatɛ ndɛkɛ, kadwe kɛ kwa kɛ bagɔgɔ luga kabɛ bokwaga ndɛkɛ mino.
Likpɛmɛka ya yiɓa a bɛ Yeso nɛnɔ a Mombukwono-dosu, ika ndɛkɛ tutungyo kɛgɛ ka batɛ niɓɔ bakapagigɛ
Kunzi, gɛtɛgɛ kɛgɛ wa mambengi ma bɛnyɛ aka.

Likpɛmɛka la yisaa a bɛ Kunzi ubisilyoni batɛ niɓɔ babinikyana mɛkalya, kɛgbɛ yi, niɓɔ bɛmɔgɔ ndi ko bulya
kaki. Mɛnzina mi nɛmɔ a no ngu, a gɔni na mɛtamanagi ka batɛ bi niɓɔ binisono na yigyogyiso yarɛ.

Mɛnzina mi nɛmɔ owonisilatɛ gɔni bɛ gɛtɛgɛ batɛ ba Lɛma bugyogyisatɛ ndi, Mikya kɔndɔlɔ ko Kunzi ɛkɛla-
gatɛ ndɛkɛ kye iyi nɔ a tutungyo. Iyu yɔ utumisa ndɛkɛ mambengi kɛgbɛ.

Niyɔ a bonziki niɓɔ Yuani ina ndi, mɛdɔngɔni bɛyɔ ɔbili yi nɛmɛ ika ndɛkɛ mino na mulibo, a mongoni mi nɛmɔ
Kunzi omosa ndɛkɛ, na bɛyɔ uhukusa ndɛkɛ mino batɛ basɛ niɓɔ bamɛkana ndi.

Kunzi abikya ndi bɛ iki Mumuyoniso ikani batɛ kaki ikani bamalaika kaki, Yeso opupa ndɛkɛ tutungyo kɛgɛ
kabɛ, ɛdikita ndɛkɛ ka libyɛ lodu kɛgbɛ. ɔbili wambiya na gɛdɛ wambiya ikatɛ ndɛkɛ kɛgɛ wa lisyɛ lambiya.
Kɛwa wa gɔ wa, Kunzi iɓɛ na Mombukwono-dosu Yeso pa imoti na batɛ bi niɓɔ bamɛkana ndi, bikatɛ ndɛkɛ
mino.

Yigbananaga ya kitabɛ yi niyi:

Yuuso

Yeso iwonisilini ka Yuani

Balɛwa ka bakilisito wa bagɛdɛ madiya na ika

Bibiso ya kɛgɛ wa lisyɛ

Kitabɛ niyɔ bodika ndi nganga madiya na ika

Bibiso kambwa ko kiti ko Kunzi nɛnɔ wa bɛngama

Basiba madiya na ika

Gbita, na banyama baba

Ngbanga ka batɛ bi niɓɔ bakanokwogigɛ, na niɓɔ bakɛlikanaga

ʔakɔɔ niɓayɔ a ndi na ngbɛta ko Kunzi

ʔɛditagatɛ ndɛkɛ bomuyoniso ko Kunzi

Ngbanga wa mulibo

Kɛgɛ wa lisyɛ lambiya, na ɔbili wambiya

Yelusalema wambiya

Yigoku ka Kilisito

Likrēmuka la mambwa

1 Kitabu yi niyi a na bodikidi nibayo Kunzi awonisila ndi Yeso-Kilisito. Agya ndi beyo kye Yeso-Kilisito umibisi bagya-ligubo kaki bingbanganya makrēmuka nimō akwanana kaigyonoso kumbusa wo ngbinga makede. Kilisito amibisa ndi mugya-ligubo kaki beyo ka Yuani bodikidi bi nibayo pisi ka malaika kaki. 2 Yuani abikya ndi bingbanganya be masi nimō ina ndi, a likrēmuka ko Kunzi na likrēmuka la lingūne nīlo Yeso-Kilisito abikya ndi. 3 Igyagya ka mētē nīno atangulaga kambwa ka bambanzu mobiso ma bugyalandu mi nīma. Igyagya ka nībo bakanaga mongoni mi nimō, banobuulyo nimō ikpikaga kusō yi, kye ngbingo wa makrēmuka mi nimō a kēwa buwobi kaitulyana.

Yuuso ka makanisa madiya na ika

4 Imi Yuani, nakamukpikilyo ibunu makanisa madiya na ika, ka iwili ya Asia: Kunzi nīno atē, nīno a ndi na nīno akodoku amepi Iziyo na maziyo. Makrēmuka mi nimō akotukyoku gōni ka mambengi madiya na ika nimō a kambwa wo kiti kaki wa bēngama, 5 akotukyoku ka Yeso-Kilisito, demē wongbingbili. Iyi nō a mētē wa mambwa kopupa ka mbakē, ngama ka bangama bakrēkrē basi ba jbili.

Atipa, atikulaga ka bēnye kusu pisi ka bangē kaki. 6 Atipā bēngama ko bokumu bekye tiki kagugubyo Kunzi nīno Abaki. Ibiba no ngu ka benze na benze iki ya kaki! A beyo.

7 Wikweni, akodoku ka bekēba, batē basi baminatē, gētēgē nībo batuma ndi no syogbu, † na bēvananza bayasi baya jbili bagamanatē ndeke ko bulya kaki. Iyo, a beyo!

8 Mombukwono-dosu Kunzi akabikya be: «Imi ni Alēfa na Omēga, †† nīno atē, nīno a ndi na nīno akodoku, nīno wo Ngu-Kēgbe.»

Yuani akatumbulaga ibiba ka Yeso

9 Imi momonu beyo ka Yuani, namematikana na ibunu pisi ka kaigyogyiso, pisi ka bēngama na ko pisi ya limbengi linda kusō ka Yeso. Begwi ndi, baga na imi ko uzu niyo balikyaga be Patimosi kye na ndi kabikyaga likrēmuka ko Kunzi, na na ndi demē ka Yeso. 10 Ka lisyē ka Mombukwono-dosu, Limbengi ko Kunzi esilya ndi, nukana ndi liyē lapē kumbusa kami abe liyē la sifa. 11 Liyē li nīlo abikya ndi be: «Kpikaga makrēmuka nimō wakaina ka kitabu, watika ka makanisa madiya na ika mi nīma: Efeso, Simuluna, Peligamu, Tuatela, Salidi, Filadelfia na Laodikia.»

† 1:7 Wanda ka Zakalia 12:10; Yuani 19:37. †† Alēfa na Omēga: a libiso la mambwa na la mulibo ka ligiliki.

12 Kēwa wa, noyikana ndi kye namini mētē yi nīno a ndi kenzinīya nō. Niyo noyikono, nēmīna kēwa batala madiya na ika nībo ba jlo. 13 Luga wa batala bi nībo, nīna ndi luki limoti abe mika-mambanzu. Mētē yi nīno a ndi wakimokisyo kanzu mēnda, ikpikilini mukaba ma jlo ka mbanzi. 14 Mē no tukatē kaki a ndi bitu abe pamba, iyo abe libu. Miso kaki ananze abe lidada lo buku. 15 Magē kaki a ndi kanginga abe bakagya ndi na ngwei ya ligabu lapē kēgbe kumbuso kabūsyā ko buku, na liyē kaki a ndi kaēngwa abe dungo yo libo lidingi. 16 A ndi na mangutē madiya na ika mugwi ka kēbōkēko kaki kwa kēmbanzikaniko. Dēkpa niyo yipyē ka mutili masi miba a ndi kopupoku ka mēnōkē kaki. Miso kaki ananze abe mōni wa mēsikatē. 17 Niyo namīna, nogwa bingōmē ka magē kaki abe nakokwo mukwo. Kēwa wa, ebisa ndi na kēbōkēko kaki kwa kēmbanzikaniko, abikya be: «Wakobongonitōgē, imi ni mētē wa mambwa na wa mulibo, 18 imi na na jbili. Nokwatē ndi, luki limoti, mbiya wanē na na jbili ka benze na benze. Na na lifungula la kukwakē na nīlo la mugwi ka jbili. 19 Kpikaga neki nīlo wini, nīlo atē na nīlo igyonosa banē kumbuso yi. 20 Dikidi ya mangutē madiya na ika nimō wini ka kēbōkēko kami kwa kēmbanzikaniko na batala madiya na ika nībo bēgya ndi na jlo niyi: Mangutē madiya na ika ni bamalaika † ba makanisa madiya na ika na batala madiya na ika ni makanisa madiya na ika.»

Balēwa ka Kanisa ya Efeso

2 Mukpikilyo malaika wa Kanisa ya Efeso be: «Mētē yi nīno a na mangutē madiya na ika mugwi ka kēbōkēko kaki kwa kēmbanzikaniko, anakpakyana luga wa batala madiya na ika ba jlo, akabikya be: 2 Nibagatē yigya kakē, kēkēle kakē na adalē mēnda kakē. Nibagatē binza ambē wakakwananigē kakē limbida na batē banyē. Hēndēngā ndi nībo bimakaga be batētumbwa ni bakēgē se batētumbwa, humiba ndi be ba batē ba kēbōkēko. 3 Iwē, wa na adalē mēnda, wigyogyisa ndi ko bulya kami, gētēgē beyo, wakigagē ndi kumbuso. 4 Luki limoti, nakauyoyiso ko bulya likrēmuka limoti: wakegē bata na imi na sipananiso beyo wa ndi mino nosu ka mambwa. 5 Tamana beyo wogwa ndi mino! Wibimya kēwa, wagya beyo wagyaga ndi mino ka mambwa. Wakibimiyi, nodokuto kē kakē, natēmba tala kakē ka po yi. 6 Luki limoti, bēnza nībo nakaina kusō kakē a kye wamēyaga yigya ka Banikolai †† mēdōngōni bēgeyo imi namēyaga mino.

7 Mētē yi nīno a na motili ēkanitō binza nīlo Limbengi akabikya ka Makanisa!

† bamalaika: A bambōkē ba makanisa mi nimō †† Banikolai: Kitabu yi niyi aka yi ya Bonziki ka Yuani yo akanzina kēgē wa lidu ka batē bi nība. Bapāga ndi mētē ma bōngō. Mētē mi kibisikonogigē binza. Wanda ka Bonziki ka Yuani 2:15.

Mutṁ yi nṁṁ opupa ndeke tutungyo, nasilya ndeke kalya bumo ya sibukṁṁ nṁṁ apága ḁbili a ko tika ko Kunzi †.»

Balṁwa ka Kanisa ya Simuluna

⁸ Mukpikilyo malaika wa Kanisa ya Simuluna be: «Mutṁ wa mambwa na wa muliḁo, nṁṁ okwa ndi, inisono bata na ḁbili, akabikya be: ⁹ Nibagatṁ yigyogyiso kakṁ na yangya kakṁ, wina se iwe, wa mutṁ wa mukumbo! Nibagatṁ gṁni beyo bambanzṁ bikaga mino kautṁmbwa, banibikya be iḁ ni Bayuda ni bakege se Bayuda, ba ambaza ka Abili. ¹⁰ Wakobongonitṁ yigyogyiso niyṁ akodoku. ḁkana, mumuyoniso ṁmakya banṁ batṁ bemoti-bemoti luga kunu ka bṁbṁ kakingila baya kunu, migyogyiso banṁ ka masye tekebe. Wigwinonogo ka bungbigbili aka kadwe ka kukwakṁ, numokisya ndeke begbegbe baya bututungyo, nekalya na ḁbili wa benze na benze.

¹¹ Mutṁ yi nṁṁ a na motili ṁkanitṁ binza niḁ Limbengi akabikyaga ka Makanisa!

Mutṁ yi nṁṁ opupa ndeke tutungyo, kokwigṁ ndeke ka limbengi kukwakṁ kwa yiba.»

Balṁwa ka Kanisa ya Peligamu

¹² Mukpikilyo malaika wa Kanisa ya Peligamu be: «Mutṁ yi nṁṁ a na ḁkra yipyṁ mutili masi miḁa, akabikya be: ¹³ Nibagatṁ kṁ wikago mino, kṁ beyo a kiti wa bṁngama ka Abili. Luki limoti, wa wakigwinonogo ko lino kami, wakasanagṁ na baya niyṁ wikaga noyu ka likṁmṁka kami, gṁtṁgṁ ko ngbingo yi nṁṁ bamwo ndi mino demṁ kami walṁngṁṁ beyo ka Atipasi, kṁ ku kunu kṁ, ka mugi ka Abili. ¹⁴ Luki limoti, na na likṁmṁka likede ka uyoyiso yi: Luga ka batṁ kakṁ, atṁ na batṁ bagṁṁ niḁ babakigṁmya ka mutṁ ka Balama. Iyi nṁṁ awonisila ndi Balaka kaubulisyo bomikya Bezaleli, kaṁkṁmya be biki kaulya banyama niḁ bṁpága ndi ka aṁpe ka bokunzi na kagya bilya. ¹⁵ Na bata, luga ka batṁ kakṁ, atṁ na batṁ bagṁṁ niḁ ba gṁni bakigṁmya ka mutṁ ka Banikolai. ¹⁶ Yikono neki. Wakogyi beyo, nodokuto banṁ bikwa kṁ kakṁ, nataya lṁnga na batṁ niḁ na ḁkra niyṁ akopupo ka mṁṁkṁ kami.

¹⁷ Mutṁ yi nṁṁ a na motili ṁkanitṁ binza niḁ Limbengi akabikyaga ka Makanisa!

Mutṁ yi nṁṁ opupa ndeke tutungyo, napá ndeke mana †† nṁṁ a wa kisṁma na lingyengye lotu. Kṁgṁ wa lingyengye li niḁ, lino lambiya o mino likpiko. Mutṁ gṁtṁgṁ bemoti aka kibigṁ, kiki asi nṁṁ aka nṁ ika ni bapíni.»

Balṁwa ka Kanisa ya Tuatela

¹⁸ Mukpikilyo malaika wa Kanisa ya Tuatela be: «Miko Kunzi nṁṁ misa kaki akanze abe lidada lo buku, magṁ anangṁga abe ngweyi ya ligabṁ lapṁ, akabikya be: ¹⁹ Nibagatṁ yigya kakṁ, sipananisṁ kakṁ, bungbing-bili kakṁ, ligubo kakṁ na adalṁ mṁnda kakṁ. Nakaiba binza ambe wa kṁwa kegugubya mbiya wanṁ kakitaga beyo wegugubya ndi mino kambwa. ²⁰ Luki limoti, na na likṁmṁka limoti kauyoyiso: Wasilyoni muko yi nṁṁ ina be Yezebeli pisi kaubungusogo bagya-ligubo kami, pisi kauwonisilo kagya bṁdanda na kaulya banyama niḁ bṁpága ka aṁpe ka bokunzi. Wina se, ibikyaga be iyi ni mugyalandṁ ko Kunzi. ²¹ Nasilyoni ngbingo ambe oyikoni, luki limoti, kapagigṁ kaasanana na bṁdanda kaki. ²² Kinili, nabṁmya banṁ na yigyogyisa kṁgbe kṁgṁ wa kanga. Nṁgya banṁ batṁ basi niḁ basyegṁ na iyi begeyo, bakopo kaasa yigya yi niyṁ. ²³ Nulumwisagatṁ banṁ babiḁya kaki. Kṁwa wa gṁ wa, Makanisa masi iba banṁ be imi nṁ nakpimaga mambengi na tamanaga ka bambanzṁ. Nakalyaga banṁ mutṁ yikaka-yikaka luga kunu kabyenene na yigya kaki.

²⁴ Luki limoti, ibunu batṁ bagṁṁ basi ba Kanisa ya Tuatela, niḁ makabyegigṁ mutṁ mi nṁṁ na makibigṁ niyṁ balikyaga be: «Bodikidi ka Abili», nakamṁbikya ambe nakamubinikisigṁ likumbogi lagṁṁ. ²⁵ Luki limoti, nakamṁbikya ambe wigwinonogoni na niḁ aka lo ma nolu, kadwe kṁ kwakṁ nodoku ndeke mino. ²⁶ Mutṁ yi nṁṁ opupa ndeke tutungyo, isisilogo kagya sipananisṁ kami kadwe ka muliḁo, napá ndeke bṁngama kṁgṁ wa bevananza bayasi. ²⁷ Ika ndeke kaukpyoniso na mufimbo ma ngweyi, aṁmṁla bipupu pu abe bambike. ²⁸ Ika ndeke gṁni no ngu mṁṁṁṁṁ abe niyṁ kami katṁkya ka Baba, napá ndeke lingṁṁ la bṁṁbi.

²⁹ Mutṁ yi nṁṁ a na motili ṁkanitṁ binza niḁ Limbengi akabikyaga ka Makanisa!»

Balṁwa ka Kanisa ya Salidi

3 Mukpikilyo malaika wa Kanisa ya Salidi be: «Mutṁ yi nṁṁ a na mambengi ko Kunzi madiya na ika na mangṁṁ madiya na ika akabikya be: Nibagatṁ yigya kakṁ, bambanzṁ basimaga be wamubisi, ambe-gye kani wokwoni ndi. ² Zuzuko, wobungusyogo binza nṁṁ osikoni be okwi kambwa yi nṁṁ olumwogo kṁwa mino masi, kye nakinigṁ imi yigya kakṁ gṁtṁgṁ imoti aka yikwanana ko misa ko Kunzi kami. ³ Tamana neki mutṁ nṁṁ bṁpá ndi na nṁṁ ṁkana ndi, wobuulyogo, woyikono. Wakibimyí, nodoku banṁ abe mutṁ wo kubakṁ, wakibigṁ ngbingo yi nṁṁ nodoku banṁ mino kaungyoso. ⁴ A beyo, watṁ mino na bambanzṁ kṁ ka Salidi kṁ, niḁ bakonokpodigṁ botu kabṁ. Iḁ bṁ tak-

† 2:7 Wanda ka Mṁṁnganagi 2:8-9; Bonziki ka Yuani 22:2.

†† mana: Mukati nṁṁ otukyogoku ndi kṁgṁ wa lisyṁ. Wanda ko Pupo 16:1-4.

pakyana ndeke ibusu na ibe, bobubini na botu kabu bitu, kye babekwanana. ⁵ Mute yi ninɔ opupa ndeke tutungyo, bamokisya ndeke kutuko kwotu, nakolimigu ndeke lino kaki ka kitabi ya abili. Namupupilya ndeke budemu kambwa ka Baba na kambwa ka bamalaika kaki.

⁶ Mute yi ninɔ a na motili ukaniɔ binza nilɔ Limbengi akabikyaga ka Makanisa!»

Balawa ka Kanisa ya Filadelfia

⁷ Mukpikilyo malaika wa Kanisa ya Filadelfia be: «Mute yi ninɔ a wotu na ninɔ a na likrumuka la lingunɔ, ninɔ a na lifungula la bungama ka Daudi, ninɔ koukwo, mumbanzu kaduligu, kadula, mumbanzu koukwigu. Akabikya be: ⁸ Nibagatu yigya kakɔ. Niba burɔ kakɔ, luki limoti, wobuulyagatu likrumuka kami na wakanemongonyigu ndeke. A beyɔ, noukwoni mupumi bikpo kambwa kakɔ, mumbanzu gutugu bemoti aka kakwananigu kadula. ⁹ Nɛpɔ ndeke iwe bambanzu nifo ba ka ambaza ka Abili. Bimakaga be Bayuda ni bakegu se Bayuda, ba batu ba kabɔɔkɔ. Nubunisa ndeke moli kambwa kakɔ, biba lingunɔ be imi nɛpagatu. ¹⁰ Yeki wobuulyaga ndi likrumuka kami na limbengi linda, imi nubuulyogo ndeke begeyo ka yigyogyiso niyo a ndeke kodoku kaukingilaga batu basi ba abili. ¹¹ Na buwobi kodoku. Buulyogo binza nilɔ wa nolu, kye mumbanzu kukupyonitɔgu begbegbe baya bungama. ¹² Mute yi ninɔ opupa ndeke tutungyo, nayitisa ndeke lidulu ka Ndabu ko Kunzi kami na kopurigu ndeke bata ku beyɔ. Nokpika ndeke kugu kaki lino ko Kunzi kami na lino la guɔ ko Kunzi kami. Guɔ yi ni Yelusalema wambiya ninɔ osyoku ndeke kugu wa lisyɛ, ku ko Kunzi kami. Nokpikatɔ ndeke gɔni kugu kaki lino kami lambiya.

¹³ Mute yi ninɔ a na motili ukaniɔ binza nilɔ Limbengi akabikyaga ka Makanisa!»

Balawa ka Kanisa ya Laodikia

¹⁴ Mukpikilyo malaika wa Kanisa ya Laodikia be: «Mute yi ninɔ ina be «A Beyɔ», demɔ wongbingbili na walingunɔ, litino la masi nimɔ Kunzi agya, akabikya be: ¹⁵ Nibagatu yigya kakɔ. Nibagatu ambe wa abe libo nilɔ kegɔ lade ikani lazɔ. Wikino gutugu bi abe libo nilɔ lade ikani nilɔ lazɔ. ¹⁶ Luki limoti, kye wa abe libo la yapa-yapa, isi yi be wakegu abe libo lade ikani abe nilɔ lazɔ, nuzyotɔ. ¹⁷ Iwe wiyipaga ikubasu be: «Na na lingama, nitioni mutɔ wa lingama, nakegu na yangya yo luki gutugu limoti aka.» Luki limoti, wakibogigu be wa mutɔ wa kigyogyiso, mutɔ wo kumbu, mutɔ wa yangya, mutɔ ninɔ kinagigu na mutɔ ninɔ ikaga ndumbu. ¹⁸ Kinili, nakaubikya ambe, doku kaluwo ɔɔ ninɔ mukongo bingu kunɔ ku kami, kye wiiti kɔwa lingunɔ mutɔ wa lingama. Woluwo gɔni kutuko kwotu, kaitikyo

noku ndumbu kye wakikonitɔgu bata no suni. Luwatu gɔni ibekɔso so miso, iba pɛngatu kɔwa gɔni kaina.

¹⁹ Nuyoyisagatu, nɛpɔ gɔni azabu batu basi nifo nɛpaga. Gya neki kekele, woyikono. ²⁰ Hukana, na wakamaga ka mupumi, nanoyipa holi. Mumbanzu kukana liye kami, eukwilya mupumi, ningya ku kaki, talyalya na iyi pa yimoti. ²¹ Mute yi ninɔ opupa ndeke tutungyo, nalikisa ndeke ko kiti kami wa bungama, mɔdɔngɔni begeyo imi nopupa ndi mino tutungyo, tikoku na Baba ko kiti kaki wa bungama.

²² Mute yi ninɔ a na motili, ukaniɔ binza nilɔ Limbengi akabikyaga ka Makanisa!»

Beyɔ babibisogo mino Kunzi kugu wa lisyɛ

4 Kumbuso yi, nina bata ndi likrumuka lagɔɔ ko nziki. Nina ndi mupumi mumoti kugu wa lisyɛ, oukwikonini bigbongomu. Nukana bata ndi liye nilɔ nukana ndi ka mambwa. Liye li nilɔ a ndi abe nilɔ la siba, anɛbikya be: «Dokoku kunɔ, nakauwonisilo makrumuka nimɔ okwononi be igyonosa banɔ.»

² Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, Limbengi ko Kunzi esilya ndi. Namina ndi kiti bemoti wa bungama kugu wa lisyɛ ku kani mutɔ bemoti ikini kugu yi. ³ Mute yi ninɔ a ndi kanginga abe matamu ma ligabu lapɔ nimɔ balikyaga be yasipi na saladio. Isibe a ndi ni okungulini kiti wa bungama yi ninɔ bikululu, ananze abe litalɔ la ligabu lapɔ nilɔ balikyaga be zumalidi. ⁴ Bokiti ba bungama bagɔɔ batekebe baba na bakwanganya ba ndi no kiti yi ninɔ mukungulo kani bambɔku-mbɔku batekebe baba na bakwanganya bikogini kugu yi. Bambɔku-mbɔku bi nifo ba ndi bakimokisyogo botu ba yotu na begbegbe baya ɔɔ ka bamɔ. ⁵ Nginanaga ya ngbangbata, mungbi na pamikanaga ya ngbangbata, a ndi kotukyoku ko kiti wa bungama ku. Batala madiya na ika nifo ba mambengi madiya na ika ko Kunzi, ba ndi kapyɛ kambwa wo kiti yi ninɔ. ⁶ Kambwa wo kiti wa, a ndi kainisono abe libo lidingi bingle-ngele abe velɔ, ananganaga abe nelaga.

Lugo na ka bakpɔɔ-kpɔɔ basi bo kiti, a ndi na makrumuka mumbanga-mbanga makwanganya, nzɔyi yi yasi asi miso bigwo iki kambwa ikani kumbuso. ⁷ Luki ya mambwa a ndi kainisono abe kpwingi, nilɔ ya yiba a ndi kainisono abe linzidɔgu la ngɔmbɛ. Nilɔ ya yisaa a ndi miso abe mumbanzu, nilɔ ya yikwanganya abe windi ni a ka mbangu. ⁸ Luki limoti-limoti ka makrumuka mumbanga-mbanga mi nimɔ, a ndi na bɛpapi madiya asi miso aka iki kugu wa bɛrapandulu ikani kusili yi. Biti abe lisyɛ, ni bakegu kaupo kaimbila be:

«Mute Wotu, Mute Wotu, Mute Wotu ni Mombukwono-dosu Kunzi, ninɔ Wongu-Kugbe, ninɔ a ndi, ninɔ a mbiya wanɔ na ninɔ akodoku!»

⁹ Makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga makwanganya mi nimo, imbilaga kabibiso, kapá ibiba na kamigisilyo ibiba ninɔ a wakiko ko kiti wa bɛngama. Mɛtɛ yi ninɔ a na ɔbili ka benze na benze. ¹⁰ Bongbingo basi wa makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga makwanganya mi nimo imbilaga ndi mino, bambɔkɛ-mbɔkɛ batekebe baba na bakwanganya bi nibo bodidikaga ndi kadwe ka litɔmbɛ, kambwa ka mɛtɛ yi ninɔ a wakiko ko kiti wa bɛngama. Banabibiso ninɔ a na ɔbili ka benze na benze. Bodogoku ndi, kobiso begbegbe kabɛ kambwa wo kiti kaki, banabikya be:

¹¹ «Mombukwono-dosu no Kunzi kusu, wokwononi kaiko na ibiba, bibiso no ngu, kye iwe nɔ wanya makpɛmɛka masi, masi igyonosa ndi ka sipananiso kakɛ.»

Mikya-Kɔndɔlɔ aka nɔ okwononi koukwo kitabɛ

5 Kɛwa wa, nina ndi mulukutu ma kitabɛ yimoti ka kɛbɔkɛkɔ kwa kɛmbanzikaniko ka mɛtɛ ninɔ a ndi wakiko ko kiti wa bɛngama. Kitabɛ yi niyɔ a ndi na mobiso kɛsɔ na kunzi, yidɛla bingbufu, ikpokposogo na ndiko nganga madiya na ika. ² Namina ndi gɔni malaika ninɔ wongu, anabikya na liyɛ lapɛ be: «Waninɔ okwononi kapwaga ndiko yi niyɔ na koukwo kitabɛ yi niyi?»

³ Luki limoti, iki kɛgɛ wa lisyɛ ikani kɛnɛ ka litɔmbɛ gɛtɛgɛ kusili wa litɔmbɛ aka, kɛgɛ ndi na mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka ninɔ akwanana ndi koukwo kitabɛ yi niyɔ ikani kaanda kɛsɔ yi. ⁴ Imi aka ndi libulu bipe, kye mɛmbanzɛ kinisanagɛ ndi, ninɔ akwanana ndi koukwo kitabɛ ikani kaanda kɛsɔ yi. ⁵ Luki limoti, mbɔkɛ-mbɔkɛ bemoti ka bambɔkɛ-mbɔkɛ batekebe baba na bakwanganya bi nibo, ebikya ndi be: «Wasa kagama. Mɛmina kpwingi wa livananza ka Yuda, wa libukuti ka ngama Daudi, opupa ndi tutungyo. Iyi nɔ akwanana kapwaga ndiko madiya na ika yi niyɔ, oukwo kitabɛ!»

⁶ Kɛwa wa, namina ndi Mikya-Kɔndɔlɔ wakamaga lugo wo kiti wa bɛngama ninɔ a ndi mukungulo na makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga makwanganya na bambɔkɛ-mbɔkɛ. Mikya kɔndɔlɔ yi ninɔ a ndi kainisono abe bakako singasɛ. A ndi na mapakala madiya na ika no miso madiya na ika gɔni, nimo a mambengi madiya na ika ko Kunzi nimo otikoku ka ɔbili wasi. ⁷ Mikya kɔndɔlɔ yi ninɔ, isisila ndi, ava kitabɛ niyɔ a ndi ka kɛbɔkɛkɔ kwa kɛmbanzikaniko ka mɛtɛ yi ninɔ a ndi wakiko ko kiti wa bɛngama. ⁸ Niyɔ ava kitabɛ beyɔ, makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga makwanganya mi nimo pa imoti na bambɔkɛ-mbɔkɛ batekebe baba na bakwanganya, bobuna ndi moli kambwa ko Mikya-Kɔndɔlɔ wa. Mɛtɛ yikaka-yikaka a ndi na dɔmɛ pa imoti na bakɔpɔ ba ɔlɔ, botumini bidɛdɛdɛ na adɛdɛ.

Nimo masi mɔ a malɛmba ka batɛ botu. ⁹ Ba ndi kaimbila limbɛ lambiya, banabikya be: «Iwe nɔ wokwononi kava kitabɛ, wapwaga ndiko yi.

A beyɔ, iwe, bɛmwɔtɛ ndi. Na pisi ka bangɛ kakɛ, waluulya ndi Kunzi bambanzɛ bakpɛ, ba bopigo bayasi, ba masasɛ masi, ba bevananza bayasi na ba bogiyo bayasi.

¹⁰ Uitisa ndi bava-ngama na bokumu kye bagugubyi Kunzi kusu, na ibɛ bika ndeke bangama ka ɔbili.»

¹¹ Kɛwa wa, nikwe bata ndi, nɛkana mayɛ ka bamalaika budingi kani bakungulini kiti wa bɛngama bikululu. Nina makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga na bambɔkɛ-mbɔkɛ. Isabɛ kabɛ a ndi belɔfɛ na belɔfɛ na bamilio na bamilio. ¹² Ba ndi kaimbila na liyɛ lapɛ be:

«Mikya-Kɔndɔlɔ ninɔ bamwɔ ndi okwononi kava ngu, lingama, yimibo no bou, ibiba, bibiso na mambɛ.»

¹³ Nɛkana ndi gɔni ni makpɛmɛka masi nimo kɛgɛ wa lisyɛ, nimo a ka litɔmbɛ, kusili wa litɔmbɛ, ko libo, masi nimo a ka ɔbili, ni banambimbimbya be:

«Mambɛ, ibiba, bibiso, ngu, ka benze na benze, iki ka ninɔ a wakiko ko kiti wa bɛngama ikani ko Mikya-Kɔndɔlɔ.»

¹⁴ Makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga makwanganya mi nimo, a ndi imu kosikisya be: «A Beyɔ!» Bambɔkɛ-mbɔkɛ bobunaga ndi ibɛ moli, banabibiso.

Bondiko madiya opukogini

6 Kɛwa wa, namina ndi Mikya-Kɔndɔlɔ anapwa ndiko ya mambwa luga wa bondiko madiya na ika. Nɛkana ndi luki limoti luga wa makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga makwanganya ni anapamikana na liyɛ lapɛ abe ngbangbata be: «Doku!» ² Kumbuso yi, namina ndi falasi bemoti ninɔ wotu. Mɛtɛ yi ninɔ a ndi kɛgɛ yi a ndi na mɛdɔtɔmɛ mugwi, bapá ndi begbegbe. A kɛwa ndi tutungyo aka na a kɛwa bata kainda kopupo tutungyo gɔni.

³ Niyɔ Mikya-Kɔndɔlɔ apwa ndiko ya yiɛba, nɛkana ndi luki limbanga ya yiɛba ni anapamikana be: «Doku!»

⁴ Kumbuso yi, falasi ninɔ wangbɛ yi opuponoku ndi. Mɛtɛ yi ninɔ a ndi kɛgɛ yi, bapá ndi dɛkpa niyɔ yakpɛ, bapá ngu be indi katɛmba maziyɔ ka ɔbili, bambanzɛ bapɛnga kamwɔnɔnɔ luga kabɛ.

⁵ Niyɔ Mikya-Kɔndɔlɔ apwa ndiko ya yisaa, nɛkana ndi luki limbanga ya yisaa ni anapamikana be: «Doku!» Niyɔ nikwe, namina falasi ninɔ wopi. Mɛtɛ yi ninɔ a ndi kɛgɛ yi a ndi na kilo yigwi. ⁶ Nɛkana ndi luki limoti abe liyɛ luga wa makpɛmɛka mɛmbanga-mbanga makwanganya anabikya be: «Kilo yimoti ya nganɛ a mɛkalya ma ligubo la lisyɛ limoti, kilo yisaa ya saili † a

mekalya ma ligubo la lisyε limoti. Luki limoti, wakopu-tonitɔgε molingo ikani vinya.»

⁷ Niyɔ Mikya-Kɔndɔɔ apwa ndiko ya yikwanganya, nɛkana ndi liyε lo luki limbanga la yikwanganya ni anapamikana bε: «Doku!» ⁸ Kεwa wa, nikwe ndi, nami-na falasi ninɔ wo bosubo. Mεtε yi ninɔ a ndi kεgε yi a ndi lino bε Kukwakε, a ndi kakpakyana pa imoti na Mugi ka babili. Bεpá ndi ibε ngu ka panga yimoti luga wa bapanga bayikwanganya baya ɔbili, kaulumwisogo bambanzε na badεkpa, pisi ka ayendi, pisi ka bokolobu bayarεrε na pisi ka banyama bεfiya bo tu-tu.

⁹ Niyɔ Mikya-Kɔndɔɔ apwa ndiko ya kubukumuti, ni-na ndi kusili wa gbɔgbɔ, mambengi ka batε nibo bεmwɔgɔ ndi ko bulya yibikyaga likrεmεka ko Kunzi na kye bapupilya ndi bεdemε. ¹⁰ Batε bi nibo, bapamikana ndi bε: «Mombukwono-dosu wotu na walingεnε, wa kεwa kabunde iki kakɔ ngbanga ka batε ba ɔbili na kaigiso likosi wa bodukosaga ndi mino bangε kusu?» ¹¹ Kεwa wa, bapá ndi mεtε yikaka-yikaka luga kabε kanzε wotu. Bεbikyε ndi bε bimumbisi mbeyi bata mino ko ngbinga mεkεdε, kadwe kε kwakε isabε ka bagya-ligubo badabε na bamamabε nibo bakabundaga gɔni kolumwonogo abε ibε, itεlyana mino.

¹² Kumbuso yi, namina bata ndi Mikya-Kɔndɔɔ, apwa ndiko ya mafiya. Ko ngbingo yi ninɔ, azigizo warε ay-onga ndi ɔbili. Mɔni opiya ndi bipi abε kutuko kwa lilebε, timba wasi angbamyε bingbε abε bangε.

¹³ Mangεtε ma lisyε obuukana ndi ka litɔmbε mεdɔngɔni beyɔ kou yo bumo ya sibεkusɔ niso balikyaga bε butini, obuukonogo mino no mbumbo yarε.

¹⁴ Lisyε olimika ndi mεdɔngɔni beyɔ kelεgbε idukufaga mino. Bangεpa bayasi na bouzu bayasi atεkyaga ndi ka bapa boyi.

¹⁵ Bangama ba litɔmbε, batε bakrεkrε, bangama ka basεda, batε ba mukumbo, batε bongu na batε bagɔgɔ basi, bosunzu ikani nibo bεkulikanaga, bisε-maga ndi ka mabyε na ka bangala baya matamε ma bangεpa. ¹⁶ Kεwa wa, babikyaga ndi bangεpa na matamε bε: «Tigbigbiloni, takinisonito ko misa ka mεtε yi ninɔ a wakiko ko kiti wa bεngama na tiki byi na ngbεta ko Mikya-Kɔndɔɔ. ¹⁷ A beyɔ, lisyε lidingi la ngbεta kabε odunuku, wani nɔ akwanana kahεkaga mino?»

Batε ko Kunzi ba na bakase ka tεndεkεtɔ

7 Kumbusa wa nibo, namina ndi bamalaika bakwanganya bakamanana ka mondu makwanganya ma ɔbili. Ba ndi na ovivi wa mondu makwanganya mugwi bε kye gεtεgε ovivi wa lindu limoti aka kovivonitɔgε, iki ka litɔmbε, ko libo lidingi ikani ka bεkεtɔ. ² Kεwa

† SALLI: A bumo niyɔ inisogo abε gbagala. Wanda gɔni Yuani 6:9

wa, namina ndi malaika wagɔgɔ, kotukyoku miso ya ingenge. A ndi na kase ko Kunzi yi ninɔ a na ɔbili. Bεpamyε ndi bamalaika bakwanganya nibo bεpá ndi ngu yipεta litɔmbε no libo lidingi bε: ³ «Makopu-tonitɔgε litɔmbε gεtεgε libo lidingi aka ikani bεkεtɔ kadwe kε kwakε tomosisyo mino kaεdwaga bosunzu ko Kunzi kusu bakase ka tεndεkεtɔ.» ⁴ Kεwa wa, bεtεlyε ndi isabε ka bambanzε nibo bεdwaga ndi na bakase. Ba ndi belɔfε miya imoti batekεbε bakwanganya na bakwanganya, ka bopigo bayasi ka Bεzaleli. ⁵ Ko pigo ka Yuda, ba ndi bambanzε belɔfε tekebε na baba nibo bεdwaga ndi na kase,

- ko pigo ka Lubeni, bambanzε belɔfε tekebε na baba,
- ko pigo ka Gadi, belɔfε tekebε na baba,
- ⁶ ko pigo ka Aseli, belɔfε tekebε na baba,
- ko pigo ka Nafutali, belɔfε tekebε na baba,
- ko pigo ka Manasi, belɔfε tekebε na baba,
- ⁷ ko pigo ka Simioni, belɔfε tekebε na baba,
- ko pigo ka Lawi, belɔfε tekebε na baba,
- ko pigo ka Isakali, belɔfε tekebε na baba,
- ⁸ ko pigo ka Zabuloni, belɔfε tekebε na baba,
- ko pigo ka Yezεfε, belɔfε tekebε na baba,
- na ko pigo ka Benyamini, belɔfε tekebε na baba gɔni.

Musilyoni mudingi

⁹ Kεwa wa, namina ndi ambaza mudingi ka bambanzε. Mεmbanzε gεtεgε bemoti aka kakwananigε ndi kaεtanga. A ndi bambanzε bo giyo yasi, ba bopigo bayasi, ba bevananza bayasi na ba masasε masi. Ba ndi bakamanana kambwa wo kiti wa bεngama na kambwa ko Mikya-Kɔndɔɔ, bimokisyogini bakanzε botutu kani bogwini mangε ma masisi. ¹⁰ Ba ndi kεpamikanaga bε: «Muhukuso akotukyoku ko Kunzi kusu, ninɔ a wakiko ko kiti wa bεngama, na otukyoku gɔni ko Mikya-Kɔndɔɔ!» ¹¹ Kεwa wa, bamalaika basi nibo ba ndi no kiti wa bεngama mukungulo, bambɔkε-mbɔkε na makrεmεka mεmbanga-mbanga makwanganya, bodidika ndi kadwe ka litɔmbε, kambwa wo kiti wa bεngama, banabibiso Kunzi. ¹² Ba ndi kabikyε bε: «A beyɔ! Bibiso, ibiba, yimibo, kamigisya Kunzi ibiba, bεkrε, bou no ngu, a ko Kunzi kusu, ka bεnzε na bεnzε! Asi beyɔ aka yɔ!»

¹³ Kεwa wa, mbɔkε-mbɔkε bemoti luga kabε emuusa ndi bε: «Batε tino piyε bɔ bimokisyogi bakanzε botutu bɔ? Bεpεnyε yani?» ¹⁴ Nasikisya ndi bε: «Mombukwana-dami, iwe nɔ wakaiba!» Ebiyε kεwa ndi bε: «Nibana, a batε bi nibo bopupogi ka yigyogyiso yidingi.

Bεsukusoni bakanzε kabε, bεbubiso bitu na bangε ko Mikya-Kɔndɔɔ. ¹⁵ Kinili, babakamanana kambwa wo kiti wa bεngama ko Kunzi, bikaga kabibiso, bitu na lisyε, ka ndabε kaki.

Muṭu yi ninɔ a wakiko ko kiti wa bɔngama, ubuulyagatu ndeke.

¹⁶ Bakimukanigɔ ndeke bata nza, ikani mɛsasa, gɛtɛgɛ mɔni aka kusumbigɛ ndeke bata, ikani bɛzɛ.

¹⁷ A bɛyɔ, Mikya-Kɔndɔɔ ninɔ a lugo wo kiti wa bɔngama, ubuulyagatu ndeke, ukpkyoniso ka likpakpa lo libo la ɔbili walingɛnɛ, Kunzi ukpaga ndeke bamomiso-misa kabɛ basi.»

Bopwini ndiko ya madiya na ika

8 Niyo Mikya-Kɔndɔɔ apwa kɛwa ndi ndiko ya madiya na ika, pa adakyana ndi kɛgɛ wa lisyɛ biwo ka badakika abɛ batekɛbɛ basaa. ² Kumbuso yi, nɛmina ndi bamalaika madiya na ika bakamanana kambwa ko Kunzi, bɛpɔ ndi basiba madiya na ika.

³ Kɛwa wa, malaika wagɔgɔ odoku ndi kaamaga ka kpɔɔ-kpɔɔ wa gbɔgbɔ. A ndi na sani wa ɔɔ ninɔ babɛsyaga mino adɛdɛ. Bapɔ kɛwa ndi adɛdɛ wakpɛ kye apɔ ka apɛpɛ pa imoti na malɛmba ka batɛ ko Kunzi basi kɛgɛ wa gbɔgbɔ wa ɔɔ ninɔ a ndi kambwa wo kiti wa bɔngama nɔ. ⁴ Muki ma adɛdɛ yi ninɔ, pa imoti na malɛmba ka batɛ ko Kunzi, apɛnga ndi katɛkya ka mabɔkɛ ka malaika, anaɔaka ko Kunzi. ⁵ Kumbuso yi, malaika ava ndi sani wa adɛdɛ yi ninɔ, atumisa ndi na makamɛ mo buku ba gbɔgbɔ bidɛ, ambimboku ndi kɛnɛ ka litɔmbɛ. Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, a kɛwa ndi mɛpamɛ ma ngbangbata, gbɔngbɛ, nginanaga yi sɛ kɛwa azigizo.

Bamalaika bakofya basiba

⁶ Kɛwa wa, bamalaika madiya na ika niɔ ba ndi na basiba madiya na ika bayigwigo, bibungusyaga ndi bapɛnga kofyo.

⁷ Malaika wa mambwa ofya ndi siba. Kɛwa wa, mɛwayi ya mambɛnga no buku yimatikana na bangɛ alɛka ndi. Mutili mimoti ma litɔmbɛ ka misaa osilaga ndi. Mutili mimoti ka misaa ma bɛkɛtɔ pa imoti na tɔnitɔ osilaga ndi gɔni.

⁸ Kumbuso yi, malaika wa yiba ofya ndi siba. Badikata kɛwa ndi ko libo lidingi, luki limoti niɔ a ndi abɛ ngɛpa yidingi kika kagbɛndikana. Mutili mimoti ka misaa mo libo li niɔ, ita ndi bangɛ. ⁹ Ligbɛta limoti la yisaa la banyama niɔ bikaga ko libo na ligbɛta limoti la yisaa la babato, bapɛtikana ndi.

¹⁰ Kumbuso yi, malaika wa yisaa ofya ndi siba. Lingɛtɛ lidingi niɔ a ndi kagbɛndikana abɛ lidada lo buku, opukoku ndi kɛgɛ wa lisyɛ, ogwoku kɛgɛ wa mutili mimoti ma misaa mo mobo na makpakpa.

¹¹ Lino la lingɛtɛ li niɔ ni Buzyo. Kɛwa wa, mutili mimoti ma misaa mo mobo oziwa ndi bizyo. Batɛ budingi bi niɔ bomwa ndi, bolumwaga ndi kye libo li niɔ a kɛwa ndi bizyo.

¹² Kɛwa wa, malaika wa yikwanganya ofya ndi siba. Mutili mimoti ma misaa mo ma mɔni apɛtikana ndi pa yimoti na nimɔ ma timba na nimɔ ma mangɛtɛ. Kinili, bɔngbanganya kɛgɛ ndi bata ka mutili mimoti ma misaa mo ngbingo wa lisyɛ na nimɔ mo biti gɔni.

¹³ Kumbuso yi, nikwɛ ndi bata, namɛkana kɛwa ndi windi bemoti ninɔ a ndi ni itundulini kɛgɛ kɛgɛ, anigomiso na liyɛ lapɛ bɛ: «Hebe! Hebe! Kumbu yidingi ka batɛ ba litɔmbɛ ka basiba niɔyɔ bamalaika basaa bayagɔgɔ bakabɛnda kofyo!»

9 Kumbuso yi, malaika wa kubukumuti ofya ndi siba. Nina ndi lingɛtɛ limoti niɔ ogwoku ndi kotukyoku kɛgɛ wa lisyɛ. Bapɔ ndi lingɛtɛ li niɔ lifungula la libyɛ lodu la mugi ka babili. ² Lingɛtɛ li niɔ, oukwa kɛwa ndi libyɛ lodu la mugi ka babili. Muki ondindikana ndi bindengbu-ndengbu, anopupoku ka libyɛ kɛ abɛ bakabɛsya fulu. Muki mi nimɔ atikya ndi mɔni na lisyɛ biwadɛ. ³ Banokilingbo bapɛnga ndi kopupoku ko muki kɛ, bomisikono wasi bingbwi. Bɛpɔ ndi ngu mɛɔngɔni abɛ niyo ka nakwaa-gbani. ⁴ Bɛbikya ndi bɛ bakoputonitɔgɛ mapakɛ, gɛtɛgɛ tɔnitɔ aka, ikani bɛkɛtɔ, luki limoti, bɛ bugyogyisi batɛ niɔ bakɛgɛ na bakase ko Kunzi ka tɛndɛkɛtɔ kabɛ.

⁵ Bakɛpɔgɛ ndi banokilingbo bi niɔ mɛtɛ kaɛmwɔgɔ batɛ bi niɔ, luki limoti, bɛ bugyogyisi ka batimba kubukumuti. Mɛzɛzɛla kabɛ ikaga ndi mɛɔngɔni abɛ nimɔ ka nakwaa-gbani. ⁶ Ka masyɛ mi nimɔ, bambanzɛ bakisatɛ ndeke kukwakɛ, luki limoti, bakinigɛ ndeke. Bataanilyatɛ ndeke kukwakɛ, luki limoti, kukwakɛ ɛpikita.

⁷ Banokilingbo bi niɔ, ba ndi kainisono mɛɔngɔni abɛ bafalasi ni bubungusyogini kainda ka lɛnga. Ba ndi no luki limoti abɛ bɛgbɛgɛ ka bamɛ kabɛ abɛ niɔyɔ baya ɔɔ, misa kabɛ abɛ nimɔ ka bambanzɛ.

⁸ Tukatɛ kabɛ a ndi mɛɔngɔni abɛ nitɔ ka boko, manzɛ abɛ nimɔ ko kpwingi. ⁹ Kubatɛ kabɛ a ndi kainisono abɛ bakimokisyo botu baya ngweyi. Bɛpapi kabɛ a ndi kobuko abɛ mayɛ ma bamasuwa ba lɛnga bɛyɔ obukogo mino kanɛ bafalasi buidingi bakauluto kainda ka lɛnga. ¹⁰ Kɛndɛ kabɛ a ndi mɛɔngɔni abɛ niyo ka banakwaa-gbani, no mowo bibakaka. Ngu yigyogyiso bambanzɛ ka batimba kubukumuti a ndi ka kɛndɛ kabɛ. ¹¹ Ngama kabɛ ni malaika wa libyɛ lodu la mugi ka babili, ninɔ ina ka Libelenia bɛ «Abadoni», ka Ligiliki bɛ «Apolioni» isi yi bɛ «Mɛpɛpɛta».

¹² Yigyogyiso ya mambwa okitogini. Kumbusa wa niyo, yigyogyiso yagɔgɔ yiba, opuponokuto bata.

¹³ Malaika wa madiya ofya ndi siba. Nɛkana kɛwa ndi liyɛ limoti kotukyoku ka mondu makwanganya ma gbɔgbɔ wa ɔɔ ninɔ a ndi kambwa ko Kunzi. ¹⁴ Liyɛ li niɔ, abikya ndi malaika wa madiya ninɔ a ndi na siba nɔ bɛ: «Bɛkɛlaga bamalaika bakwanganya niɔ babɛkpikila ko libo lidingi Efulati.» ¹⁵ Bɛkɛlaga kɛwa ndi. Ba ndi bakitɛlya kolumusogo ko ngbingo yi ninɔ,

ka lisyε li niɓɔ, ka timba yi ninɔ na ka syangasε si niso mutili mimoti ma misaa ka bambanzε. ¹⁶ Betulya ndi isabε ka basεda niɓɔ bεdakilya ndi bafalasi kaɔnda ka lεnga, ba ndi bamilio bamiya baba. ¹⁷ Kεwa wa, nεmi-na ndi bafalasi bi niɓɔ ko nziki pa imoti na basεda niɓɔ ba ndi kεgε yi. Basεda bi niɓɔ ba ndi bakimokisyogo batε baya ngweyi ka bambanzi bingbungbε abε buku, bayagɔɔ bi pipi abε bεkεba na bayagɔɔ aninisa abε modidi ma selengunde. Bamε ka bafalasi a ndi mεdɔngɔni abε ni bayo ka bokpwingi. Buku, muki na libu lazε a ndi kopupo ka nɔkε kabε bivulu-vulu. ¹⁸ Mutili mimoti ma misaa ka bambanzε, bolumwanaga ndi ka mεzεzεla misaa mi nimɔ, ko buku, ko muki na ka libu lazε niɓɔ a ndi kopupo ka nɔkε ka bafalasi bi niɓɔ. ¹⁹ A bεyɔ, ngu ka bafalasi bi niɓɔ a ndi ka nɔkε kabε na ka kεndε kabε. Kεndε kabε niyɔ bεgyagyaga ndi na iyu bambanzε, a ndi na bamε abε banzεka.

²⁰ Batε bi niɓɔ basikana ndi ni bakokwogigε ka mεzεzεla mi nimɔ, bakasananagε ndi na bokunzi niɓɔ bigyilya ndi na mabɔkε kabε. Bisilaga ndi kobibiso mambengi ma bεnyε, basanamε baya ɔɓ, fiza, bangweyi, matamε na bεngbingili. Makrεmεka mi nimɔ masi kakwananigε ndi kaina, ikani kaɔkana, ikani kakpakyana. ²¹ Batε bi niɓɔ, bakasananagε ndi na yigya kabε yanyε, yimwɔ bambanzε, ya lεga, ya bilya na yo kubakε.

Malaika no mikya kitabε

10 Kεwa wa, namina bata ndi malaika wagɔɔ ninɔ wongu kotukyoku kεgε wa lisyε. Ikεba a ndi na iyi yitikyo biwadi, isibe akungulini ka mε bikululu, miso ananze abε mɔni, magε abε madada mo buku. ² A ndi no mikya kitabε mugwi. Kitabε yi niyɔ a ndi yihukwikono. Kεgεkɔ kaki kwa kεmbanzikanikɔ a ndi ko libo lidingi na nikwɔ kwa kulekuke kubi. ³ Apamikana ndi na liyε lapε abε kpwingi kiko kalεngεkyana. Niyɔ apamikana bεyɔ, bangbangbata madiya na ika bapamikana ndi. ⁴ Niyɔ bangbangbata madiya na ika bapamikana bεyɔ, na kεwa ndi wakitulya kokpikogo, luki limoti, nεkana ndi liyε kotukyoku kεgε wa lisyε, bε: «Wakokpikonitɔgε likrεmεka li niɓɔ bangbangbata madiya na ika bobikiyi, buulya ka limbengi kakε aka.» ⁵ Kεwa wa, malaika ninɔ namina ndi wakamaga kεgεkɔ kumoti ko libo lidingi, kwagɔɔ kubi, anana ndi kεbɔkεkɔ kwa kεmbanzikanikɔ kεgε wa lisyε. ⁶ Ako kεwa ndi silika ko lino ko Kunzi ninɔ a na ɔbili ka benze na benze, ninɔ agya ndi lisyε na masi nimɔ a mino, litɔmbε na masi nimɔ a mino, libo lidingi na masi nimɔ a kεɔ yi. Malaika yi ninɔ abikya kεwa ndi bε: «Ngingo a kεwa mukudu! ⁷ Luki limoti, ko ngingo yi ninɔ malaika wa madiya na ika ofya ndeke mino siba, Kunzi otulyasa ndeke bodikidi kaki mεdɔngɔni bεyɔ abikyaga ndi mino pisi ka bogyalandε niɓɔ bagugubya ndi.»

⁸ Kumbuso yi, liyε niɓɔ nεkana ndi kotukyoku kεgε wa lisyε εbikya bata bε: «Winda kava mikya kitabε ninɔ muhukwikono ka mabɔkε ka malaika ninɔ a wakamaga kεgεkɔ kumoti ko libo lidingi kwagɔɔ kubi.»

⁹ Kεwa wa, nakrεda ndi malaika, nakεnga ndi mikya kitabε yi ninɔ. εbikya ndi bε: «Vanɔ, walya. Ika bindenge-ndenge abε nzuki ka mεnɔkε, luki limoti, ika bizyo ka mεma kakε.» ¹⁰ Nava ndi mikya kitabε yi ninɔ ka mabɔkε ka malaika, nalya. A ndi bindenge-ndenge ka mεnɔkε abε nzuki. Luki limoti, niyɔ nomyo, mεma arεnga ndi ketεla.

¹¹ Kumbuso yi, bεbikya kεwa ndi bε: «Wisilaga bata kanzina na bugyalandε ka bopigo, ka bevananza, ka masasε dididi na ka bangama.»

Badεmε baba

11 Kεwa wa, bεpα ndi ligεgε limoti niɓɔ lipima nolu bεnda, bεbikya ndi bε: «Wamaga, winda kopimo bεnda ba Ndabε ko Kunzi na gbɔgbɔ, εtanga gɔni bambanzε niɓɔ babibisogo Kunzi kεɔ yi. ² Luki limoti, wakopimonitɔgε pa yangba ya Ndabε ko Kunzi kyε bεsilya ndi batε niɓɔ bakamibigε. Baditaga ndeke gεdε wotu ka batimba batekebe bakwanganya na baba. ³ Nεtika ndeke badεmε kami baba, bakimokisyogo botu baya lilebε. Banzina ndeke na bugyalandε ka masye εɔfε yimoti bamiya baba na batekebe madiya.» ⁴ Badεmε baba bi niɓɔ ni bεkεtɔ tiba ta mizeituni na batala baba niɓɔ ba bakamaga kambwa ka Mombukwana wa litɔmbε. ⁵ Mεmbanzε kakisa kaɔdwa, buku opupoku ka noku kabε, ulumwisogo batε bi niɓɔ. A bεyɔ, mεmbanzε kikrεnda kaɔdwa, okwo inguo ya kukwakε kwi nikwɔ. ⁶ Badεmε bi niɓɔ ba no ngu yikpingba lisyε bε kyε mwayi kolukonitɔgε ka masye mi nimɔ biko mino i bε kanzina na bugyalandε. Ba gɔni no ngu yiikosa libo kaɔta bangε. Ba bata gɔni no ngu yipα yigyogyiso dididi ka ɔbili bongbinga basi mεdɔngɔni bεyɔ bopo mino. ⁷ Ngingo yi ninɔ bama ndeke mino kanzina na bugyalandε bεyɔ, nyama ninɔ opupoku ndeke ka libye lodu la mugε ka babili, εlanana ndeke na i bε, εkitaga no ngu, ulumwisogo †. ⁸ Baman-da kabε ika ndeke ka pa yangba ya gεdε mudingi kε babangilaga ndi mino Mombukwono-dosu ka mεsalaba. Bakingyosogo gεdε yi ninɔ na Sɔdɔmε †† ikani Misili. ⁹ Batε ba bevananza bayasi, bopigo bayasi, masasε masi na giyo yasi, bika ndeke kaanda bamanda kabε no miso aka ka masye masaa na nusu ni bakegε kapa bε bolumbi. ¹⁰ Batε ba litɔmbε basi bika ndeke ka magyagya ko bulya kukwakε ka bogyalandε baba bi niɓɔ. Balyisa kεwa ndeke dumo, bapanana mukumbo

† 11:4 Wanda ka Zakalia 4:3, 11-14. †† 11:6 Wanda ka 1 Bangama 17:1; Pupo 7:17-19; 1 Samueli 4:8. ‡ 11:7 Wanda ka Danyele 7:3, 7, 21. †† Sɔdɔmε: A likingyosi la bεnyε. Misili a likingyosi ka batε bi niɓɔ bakamibogigε Kunzi, bomuyoniso ka bomikya Bezaleli. Batε bi niɓɔ bakamibogigε Kunzi bobibisaga gbilitɔ

bizazaza kye bogyalandũ bi nĩbũ bulyisa ndi kumbu kũgũ. ¹¹ Luki limoti, kumbusa wa masye masaa na nusu mi nĩmũ, ɔhũ nĩnũ apága ɔbĩli usilya ndi kotukyoku ko Kunzi, ingya ka bamanda ka bogyalandũ bi nĩbũ abilila ndi †. Kũwa wa, batũ bi nĩbũ ba ndi wa, botuma ndi na ombombo bidũ. ¹² Bogyalandũ baba bi nĩbũ bũkana ndi liyũ limoti lapũ kotukyoku kũgũ wa lisyũ, ɛbĩkya bũ: «Dokoniku!» Bada ka kũwa ndi kũgũ wa lisyũ ko miso ka bomuyoniso kabũ, bekebũ utikya ndi. ¹³ Ko ngbingo yi nĩnũ aka nũ, azigizo warũ oyunga ndi ɔbĩli. Mutili mimoti ko tili tekebũ ya gũdũ aranzikana ndi. Bambanzũ belɔfũ madiya na ika (7.000) bolumwaga ndi na azigizo yi nĩnũ. Kũwa wa, batũ bi nĩbũ basikana ndi botuma ndi na ombombo bidũ, babibiso Kunzi nĩnũ kũgũ wa lisyũ.

¹⁴ Yigyogyiso ya yĩba okitogini, luki limoti, niyũ ya yisaa a ko pisi.

Sĩba ya madiya na ika

¹⁵ Kũwa wa, malaika wa madiya na ika ofya ndi siba. Mayũ marũ ibukusa ndi kotukyoku kũgũ wa lisyũ, bũ: «Mbiya wanũ, bũngama kũgũ wa ɔbĩli a kũwa ka mabũkũ ka Mombukwono-dosu ibũ na Masiya kaki. Ika ndeke ngama ka benze na benze.» ¹⁶ Bambũkũ-mbũkũ batekebũ baba na bakwanganya (24) nĩbũ bikaga ka bokiti kabũ ba bũngama kambwa ko Kunzi, bodidika ndi kadwe ka litũmbũ, banabibiso Kunzi, ¹⁷ ni banabĩkya bũ:

«Takaumigisilyo ibiba, iwe Mombukwono-dosu Kunzi, Wongu-Kũgũ, iwe yi nĩnũ wambiya wanũ na wa ndi, kye womosa ndi bũngama kakũ pisi ko ngu yidingi kakũ.

¹⁸ Mambengi ɛkandikakanaga ndi batũ ba bevananza bayagũgũ bikpekĩ-kpekĩ,

luki limoti, lingangi kakũ inisononi.

Ngbingo mũkũ mũngĩmbũ ka batũ nĩbũ bokwaga ndi, itulyonini,

a ngbingo kaũkalya bagya-ligubo kakũ, bogyalandũ kakũ,

na batũ kakũ basi na nĩbũ bũbangaga,

batũ ba payaya na batũ ba ibiba.

A ngbingo kaulumwisogo batũ bi nĩbũ bapũtaga ɔbĩli ††)»

¹⁹ Kũwa wa, Ndabũ ko Kunzi niyũ ikaga kũgũ wa lisyũ oukwikana ndi, kpokoyo wa agũme inisono. Kumbuso yi, a kũwa ndi nginanaga ya ngbangbata, gbũngbũ, pamikanaga ya ngbangbata, azigizo pa imoti no mwayi yidingi ya mambũnga.

Muko na gbita

¹² Kumbuso yi, likingyosi lidingi opupana ndi kũgũ wa lisyũ, muka bemoti a ndi wakimokisya mũni, timba a ndi kusili wa magũ kaki. Kũgũ wa mũ kaki, a ndi na begbegbũ baya mangũtũ tekebũ na maba.

² Muko yi nĩnũ a ndi na mũma, a ndi kakũgwaga ko bulya mũzũzũla ma libukuti.

³ Likingyosi lagũgũ opupana ndi kũgũ wa lisyũ, a ndi gbita bemoti nĩnũ mudingi ongbomyini bĩngbũ. Gbita yi nĩnũ a ndi na bamũ madiya na ika na mapakala tekebũ. Bamũ bayasi a ndi na begbegbũ aka.

⁴ Mũkũndũ kaki oluta ndi mutili mimoti ma misaa ma mangũtũ, odukoku ndi bigbwuuu kũnũ ka litũmbũ.

Amaga ndi kambwa ka muko yi nĩnũ a ndi buwobi kabũkũta bekye alyi miki ngbingo yi nĩnũ opupoku mino.

⁵ Kũwa wa, muko yi nĩnũ abũkũta ndi miki mũlũkũ yi nĩnũ alyi ndeke bũngama kũgũ ka bevananza bayasi pisi ka mufimbo ma ngweyi. Luki limoti, badokisa ndi mikaki bikwa buwobi no Kunzi, ko kiti kaki wa bũngama. ⁶ Muko yi nĩnũ apikita kũwa ndi ka isa, ka pa yi niyũ Kunzi a ndi ni abungusilyogini bekye biki kakwisa kũ ka masye elɔfũ yimoti bamiya baba na batekebũ madiya (1.260).

⁷ Kũwa wa, lũnga atinika ndi kũgũ wa lisyũ. Mikaeli pa imoti na bamalaika kaki, bataya ndi lũnga na bagbita. Bamalaika ka gbita bogulyo kũwa ndi gũni ibũ ka lũnga.

⁸ Luki limoti, babũma ndi gbita. Iki iyi ikani bamalaika kaki bakakwananigũ ndi bata ibũ kaiko kũgũ wa lisyũ. ⁹ Kũwa wa, badikitoku ndi gbita kũnũ wasi.

Gbita mudingi yi nĩnũ ni nũka wandeli nĩnũ ina bũ «Mumuyoniso» ikani «Abili», nĩnũ ikaga kaũbũbũ batũ basi ba litũmbũ. Bambimba ndi kũnũ ka litũmbũ pa imoti na bamalaika kaki.

¹⁰ Kumbuso yi, nũkana ndi liyũ lapũ kotukyoku kũgũ wa lisyũ, anabĩkya bũ: «Mbiya wanũ, muhukuso odunuku. Mbiya wanũ, Kunzi kusu owonisilini ngu na bũngama kaki. Mbiya wanũ, ngu ka Masiya kaki inisonini. A beyũ, batindikini ka litũmbũ, mũtũ yi nĩnũ ikaga ndi kaũsũngũlya bomomosu biti na lisyũ kambwa ko Kunzi.

¹¹ Bomomosu bandũngũlyaga ndi pisi ko ngu ya bangũ ko Mikya-Kũndũ na pisi ka mũnzina ma lingũnũ nĩmũ bopupilya ndi mino bũdemũ. Ba ndi bakĩtũlya kapá ɔbĩli kabũ kadwe ka kukwakũ. ¹² Kinili, gwoni magyagya, iwe lisyũ na ibunu basi nĩbũ mikaga kũgũ wa lisyũ! Luki limoti, kumbu kunu, batũ bi nĩbũ ma ka litũmbũ na ko libo lidingi kye mumuyoniso osyini ku kunu, a mutumo na lingangi bidũ kye akaiba bũ a no ngbingo mukudu.»

¹³ Niyũ gbita iba bũ batindikini kũnũ ka litũmbũ, apũnga ndi kakupmya muko nĩnũ abũkũta ndi miki mũlũkũ yi nũ. ¹⁴ Luki limoti, bapa ndi muko yi nĩnũ bũ-

† 11:11 Wanda ka Ezekieli 37:5-10. †† 11:18 Wanda ka Mambũ 2:1, 5; 110:5; 115:12-13.

papi bayiba abe nibayo ko windi mudingi be kye awiwi, aga ka isa ka pa yi niyo babungusilyaga ndi, byi na nzuka yi nino. Na ke beyo, bikaga ndi kakwiso ka byanga bisaa na nusu. ¹⁵ Kewa wa, nzuka yi nino ozoya ndi libo akika beyo libo lidingi akika mino kumbusa ka muko, be kye libo li nilo akikisi. ¹⁶ Luki limoti, litombu asingya ndi muko yi nino, litombu oukwa ndi muncu, omya libo nilo opupa ndi ka muncu ka gbita. ¹⁷ Limbengi atula ndi gbita na muko yi nino. Gbita aga kewa ndi kataya langa na bomiki bagogo nibo ka muko yi nino. Isi yi be na batu bi nibo bobuulyogo mutuu ko Kunzi, banopupo bademu ko bulya ka Yeso. ¹⁸ Kumbuso yi, gbita yi nino amaga ndi kubi wo libo lidingi.

Nyama wa mambwa

13 Kewa wa, namina ndi nyama bemoti anop-upoku ko libo lidingi. A ndi na bamu madiya na ika na mapakala tekebe. Kegu wa lipakala limoti-limoti a ndi na begbegbe. Na kegu wa bamu, bokpika ndi mino mutumbwa Kunzi. ² Nyama yi nino namina ndi no, a ndi kainiso abe sukopi. Magu kaki a ndi abe nimo ka imbubu, muncu abe nimo ka kpwingi. Gbita yi nino apa ndi bututungyo kaki, kiti wa bungama kaki no ngu yidingi. ³ Mu mumoti luga wa bamu ka nyama yi nino, a ndi kainiso abe kika ni bagbitini binye buwobi kokwo, luki limoti, pwayi yi a kewa ndi ni obyini. Batu basi ba litombu bombombaya ndi kamina nyama yi nino, barunga ndi kabibya bingbooo. ⁴ Batu basi barunga ndi kobuna moli kambwa ka gbita, kye apa ndi nyama yi nino bungama kaki. Barunga ndi goni kobuna moli kambwa ka nyama yi nino, banabika be: «Wani no a mufongoni na nyama yi nimu? Wani no akwanana katayana na iyi ndumbi?»

⁵ Bapa ndi nyama yi nino ngu yinzina, bugindo na niyo itumbwa Kunzi. Basilya ndi bungama ka batimba batekebe bakwanganya na baba (42). ⁶ Kewa wa, arunga ndi katumbwa Kunzi, anatumbwa lino kaki, pa kaki ya buliki na batu basi nibo bikaga kegu wa lisyu.

⁷ Bahukwilya ndi mupumi kabumana na batu ko Kunzi, anubuma. Bapa ndi goni bungama kegu ka batu basi, bopigo bayasi, bevananza bayasi, masasu masi na giyo yasi. ⁸ Batu basi ba litombu babibisatu ndeke, basi nibo mino kabu kegu ndi makipiko katukya ka mupunganagi ma zibili ikani ka kitabu ya zibili niyo ko Mikya-Kondolo nino bamwo ndi.

⁹ «Mutu yi nino a na motili, ukanito. ¹⁰ Mutu yi nino batwa ndi kaina ka boloko, bamakyatu ndeke ka boloko, mutu yi nino batwa ndi be okwa ndeke dukpa, bamwo ndeke na dukpa aka. Kewa wa go wa, batu ko Kunzi bokwononi kaiko na adalu munda pa imoti na baya.»

Nyama wa yiba

¹¹ Kumbuso yi, namina ndi nyama wagogo anop-upoku ka litombu. A ndi na mapakala maba mufongoni abe nimo ko mikya-kondolo, a ndi kanzina abe gbita. ¹² Agyaga ndi mutuu masi nimo nyama wa mambwa obisaga ndi kambwa kaki. Akpamyaga ndi litombu pa imoti na batu basi nibo ba kusu yi be bobuni moli kambwa ka nyama wa mambwa nino a ndi na ipukulu ya pwayi yidingi niyo bagbita ndi. ¹³ Nyama yi nino wa yiba no, a ndi kagya mokingyosi mumbanga-mbanga. Osisogoku ndi gugu buku aka kotukyoku kegu wa lisyu, kadwe kuu ka litombu ko misa ka batu basi. ¹⁴ Hfongoni ndi batu ba litombu pisi ka mokingyosi nimo bakpamyaga ndi be iki kagya kambwa ka nyama wa mambwa. Hbika ndi batu ba litombu be bagyi sanamu ka nyama nino bagbita ndi na mupanga, luki limoti, isisilaga ndi kaika na zibili aka. ¹⁵ Kumbuso yi, nyama wa yiba inisana ndi no ngu, ahusyo na chu wa zibili sanamu ka nyama wa mambwa, kye sanamu yi niyo, akwanani kanzina na kaulumwisogo batu bi nibo bakikigu kabibiso. ¹⁶ Nyama wa yiba yi nino apa ndi mutuu ka batu basi: batu ba payaya na batu ba ibiba iki batu ba mukumbo na nibo ba yangya iki batu bukukanaga na bosunzu, be bubisi ida ka kuboko kwa kambanzikaniko ikani ka itunduku. ¹⁷ Mumbanzu gugu bemoti aka, kakwananigu ndi koluwo ikani kagaba luki ni kegu na kele yi niyo, isi yi be lino ka nyama yi nino ikani isabu yi niyo akowonisilo lino kaki.

¹⁸ Wanu, okwononi kewa kaiko na yimibo. Mutu yi nino a na yimibo, akwanana kotombisyo isabu yo lino ka nyama, kye a isabu yo lino ka mumbanzu bemoti bene. Isabu yi a miya madiya, batekebe madiya na madiya (666).

Limbu ka batu nibo binisana ndi na muhukuso

14 Kumbuso yi, nikwe ndi, namina ndi Mikya-Kondolo wakamaga ka ngupa ya Siona. A ndi pa imoti na bambanzu belofu miya yimoti batekebe bakwanganya na bakwanganya (144.000). Ba ndi no lino kaki na nilo ka Abaki ka tunduuku kabu. ² Kewa wa, nukana ndi liyu limoti kotukyoku kegu wa lisyu, anaungwa abe bodungo bayakpuku na goni abe mupamu mapu ma ngbangbata. Liyu li nilo nukana ndi lo a ndi abe bakiko kangbata badomu. ³ Bambanzu belofu miya yimoti batekebe bakwanganya na bakwanganya bi nibo (144.000), ba ndi kaimbila limbu lambiya kambwa wo kiti wa bungama, kambwa ka makpumu ka makwanganya na kambwa ka bamboko-mboko. Kegu na mumbanzu gugu bemoti aka nino akwanana ndi kakingilaga limbu li nilo, kiki asi bambanzu belofu miya yimoti batekebe bakwanganya na bakwan-

ganya (144.000) aka nifɔ Mikya-Kɔndɔlɔ ulua ndi na bangɛ kaki ka ɔbili.

⁴ Batɛ bi nifɔ bakapɛtagɛ ndi nzɛyi kabɛ kasye na boko, bibuulyatɛ ndi. Babifɛyaga Mikya-Kɔndɔlɔ pa yasi kɛ iko mino kaɪnda. Buluwa ndi luga ka batɛ bagɔɔ kye biki batɛ ba mambwa, kaɛpá ka aɛɛɛ ko Kunzi na ko Mikya-Kɔndɔlɔ. ⁵ Bakabikyagɛ ndi ifɛ bɔngɔ gɛtɛgɛ lisyɛ limoti aka. Bakegɛ na ifɔ gɛtɛgɛ yimoti aka.

Bamalaika basaa

⁶ Kumbuso yi, namina ndi malaika wagɔɔ nɪnɔ a ndi kawiiwa kɛgɛ kɛgɛ. A ndi no Mongoni Manza ma benze na benze nimɔ akwanana ndi kaɛbikyaga batɛ ba litɔmbɛ: bogiyo bayasi, bopigo bayasi, masasɛ masi na bevananza bayasi. ⁷ Kɛwa wa, abikya ndi na liyɛ lapɛ bɛ: «Mubongoni Kunzi, mabibiso, kye ngbingo kaki kakɔ mɛngimɔ ka bambanzɛ itulyonini. Bunoni moli kambwa ka mɛtɛ yi nɪnɔ agya ndi lisyɛ na litɔmbɛ, libo lidingi na makpakpa.»

⁸ Malaika wa yiɓa, abyeku ndi nɪnɔ wa mambwa, anabikya bɛ: «Mugi mudingi ma Babiloni oponzikonini, oponzikonini lingɛnɛ. Iyi nɪnɔ umusaga ndi batɛ basi vinya wa ngbɛta ya bilya kaki.»

⁹ Malaika wa yisaa, ubyeku ndi nifɔ baba ba mambwa, anabikya na liyɛ lapɛ bɛ: «Mɛmbanzɛ kobuna moli kambwa ka nyama yi nɪnɔ na kambwa wa sanamɛ kaki, babiso ida ka itɛndɛkɛsɔ ikani ka kɛbɔkɛkɔ kaki, ¹⁰ iyi gɔni, amwatɛ vinya wa ngbɛta ko Kunzi. Vinya yi nɪnɔ babungusyaga ndi ni bakamotonigɛ no libo, babɛngwa ka kɔɔ kaki wa ngbɛta. Mɛtɛ yi nɪnɔ igyogya ndɛkɛ ko buku na libu lazɛ kambwa ka bamalaka botu na kambwa ko Mikya-Kɔndɔlɔ. ¹¹ Muki mo buku ba yigyogyiso kabɛ ika ndɛkɛ kadaka kɛgɛ ka benze na benze. Yukumo kikigɛ ndɛkɛ biti na lisyɛ, ka batɛ bi nifɔ bobunaga ndi moli kambwa ka nyama na sanamɛ kaki, na ka basi nifɔ bubisa ndi ida yo lino kaki.»

¹² Kinili, okwononi bɛ batɛ ko Kunzi nifɔ bagyaga mɛtɛɛ kaki, babaiya Yeso, biki na adalɛ mɛnda.

¹³ Kumbuso yi, nɛkana ndi liyɛ kotukyoku kɛgɛ wa lisyɛ anabikya bɛ: «Kpiko likɛmɛka li nili: «Katɛkya mbiya wanɛ, igyagya a ka batɛ nifɔ bakokwo kani ba kɛsɔ ka Mombukwono-dosu!» Limbengi akabikya bɛ: «A bɛyɔ, bimumbisatɛ kumbusa wa yigyogyiso, kye yi-gyigyilya kabɛ yanza iko pa imoti na ifɛ.»

Kobuulyo masɔlɔ ma ɔbili

¹⁴ Niyo nɪkwe bata, nina ndi ikɛba yimoti bitu. Mɛtɛ bemoti a ndi wakiko kɛgɛ yi, aninisa abɛ mika-mɛmbanzɛ. A ndi na bɛgbɛgbɛ baya ɔlɔ ka mɛ, na dɛkpa yipyɛ yikɔ masɔlɔ. ¹⁵ Malaika wagɔɔ opupoku ndi ka Ndabɛ ko Kunzi, apamyɛ ndi mɛtɛ yi nɪnɔ a ndi wakiko kɛgɛ wa likɛba bɛ: «Va kɛwa dɛkpa kakɛ, warɛnga

kobuulyo masɔlɔ! Ngbingo mubuulyo itulyonini kye masɔlɔ ma ɔbili a kɛwa mɛngata.» ¹⁶ Kɛwa wa, mɛtɛ yi nɪnɔ a ndi wakiko kɛgɛ wa ikɛba, ava ndi dɛkpa kaki, obuulya ndi masɔlɔ ma ɔbili.

¹⁷ Malaika wagɔɔ opupoku ndi ka Ndabɛ ko Kunzi niyo kɛgɛ wa lisyɛ. A ndi gɔni iyi na dɛkpa yipyɛ.

¹⁸ Kumbuso yi, malaika wagɔɔ nɪnɔ a ndi no ngu kɛgɛ wo buku, opupoku ndi ka gbɔgbɔ, apamyɛ ndi mɛtɛ yi nɪnɔ a ndi na dɛkpa yipyɛ nɔ, abikya bɛ: «Va dɛkpa kakɛ, wakɔɔ dangɛlɛ ya muzabibu niyo a ka ɔbili, kye a kɛwa yingata.» ¹⁹ Malaika yi nɪnɔ, ava ndi dɛkpa kaki ka ɔbili, akɔɔ dangɛlɛ ya muzabibu niyo a ka ɔbili, adikita ndi ka pa yi niyo baɛtaga ndi mino vinya wa ngbɛta ko Kunzi. ²⁰ Pa yi niyo baɛtaga ndi mino dangɛlɛ ya muzabibu yo ikaga ndi kunzi wa gɛdɛ. Bangɛ yidingi akika ndi ka pa yi niyo, ka bɛnda ba bakilɔmetɛlɛ miya yisaa (300). Budu bi a ndi metɛlɛ yimoti no dongbu.

Bamalaika madiya na ika na yigyogyiso ya mulibo

15 Kumbuso yi, nina bata ndi likingyosi lagɔɔ lidingi na limbanga kɛgɛ kɛgɛ wa lisyɛ. A ndi bamalaika madiya na ika nifɔ ba ndi na yigyogyiso madiya na ika yigwi. Yigyogyiso yi niyo, akowonisilo mulibo ma ngbɛta ko Kunzi.

² Nina bata ndi luki abɛ libo lidingi aninisono bingalagala abɛ velɛ, otumini na lidada lo buku. Nɛmina ndi gɔni batɛ bi nifɔ bopupa ndi botutungyo ka nyama, ka sanamɛ kaki na isabɛ niyo akowonisilo lino kaki. Batɛ bi nifɔ, ba ndi bakamaga kɛgɛ wo libo lidingi li nifɔ la ngala-ngala lo, bugwigogini badɔmɛ nifɔ Kunzi ɛpá ndi. ³ Ba ndi kaɪmbila limbɛ ka Musa, musunzu ko Kunzi, na nifɔ ko Mikya-Kɔndɔlɔ, banabikya bɛ: «Mombukwono-dosu Kunzi, nɪnɔ Wongu-Kɛgɛ, yigyɛ kakɛ a yidingi na yimbanga! Ngama ka bambanzɛ basi ba ɔbili, tamanaga ya mogubo kakɛ a yo ngbingbili na ya lingɛnɛ!

⁴ Mombukwono-dosu, kɛgɛ na mɛmbanzɛ nɪnɔ kɛbangagigɛ.

Kɛgɛ gɔni na mɛmbanzɛ nɪnɔ kubibisogigɛ, a bɛyɔ, iwe mɛkaka aka nɔ wa wotu.

Bambanzɛ basi ba ɔbili, bodoku ndɛkɛ kobuna moli kambwa kakɛ, yigyɛ kakɛ ya bungbingbili inisononi bingbanganya.»

⁵ Kumbuso yi, nina ndi Ndabɛ ko Kunzi ni oukwikonini kɛgɛ wa lisyɛ, niyo a ndi na ngbangba ya agɛmɛ ko Kunzi. ⁶ Bamalaika madiya na ika nifɔ ba ndi na yigyogyiso madiya na ika yigwi, bopupoku ndi ka Ndabɛ ko Kunzi yi niyo. Ba ndi bakimokisyogo botu baya pamba bitutu, bikondini kaba ya ɔlɔ ka dɛkɛfitɔ kabɛ. ⁷ Luki limoti luga wa makɛmɛka makwanganya mi nɪmɔ, ɛpá ndi bamalaika madiya na ika bi nifɔ bakɔɔ ba ɔlɔ

madiya na ika. Bakɔɔ bi nɔɔ ba ndi butumo bidɛ na ngbɛta ko Kunzi nɔɔ a na ɔbili ka benze na benze.

⁸ Ndabɛ ko Kunzi otuma ndi muki bindengbu-ndengbu na ibiba no ngu ko Kunzi. Mɛmbanzɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kakwananigɛ ndi kaingyo ka ndabɛ yi niyɔ, kadwe kɛ kwakɛ yigyogyiso niyɔ bamalaika madiya na ika bodoku ndi na iyu itɛlyana ndi mino.

Bakɔɔ madiya na ika ba ngbɛta ko Kunzi

16 Kumbuso yi, nɛkana ndi liyɛ lapɛ kotukyoku ka Ndabɛ ko Kunzi anɛbikya bamalaika madiya na ika bɛ: «Windoni kauduko bakɔɔ madiya na ika ba ngbɛta ko Kunzi ka ɔbili!»

² Kɛwa wa, malaika wa mambwa aga ndi, aduka ndi kɔɔ kaki kɛgɛ wa ɔbili. Bakɛmbɛdɛ itwaga ndi ka nzɛyi ka batɛ nɔɔ ba ndi na ida ka nyama na banobibiso gɔni sanamɛ ka nyama yi nɔɔ.

³ Nɔɔ wa yiba, aduka ndi kɔɔ kaki ko libo lidingi. Libo li nilɔ ita ndi bangɛ, mɛdɔngɔni abe niyɔ ya manda. Masi nɔɔ a ndi na ɔbili ko libo lidingi kɛ, olumwogo.

⁴ Nɔɔ wa yisaa, aduka ndi kɔɔ kaki ko mobo na ka makpakpa. Mobo mi nɔɔ ita ndi bangɛ gɔni. ⁵ Kɛwa wa, namɛkana ndi malaika nɔɔ a no ngu kɛgɛ wo mobo ni anabikya bɛ: «A bɛyɔ, wa Wotu, iwe nɔɔ watɛ na wa ndi, wakɔɔ ngbanga ka bungbingbili. ⁶ A bɛyɔ, batɛ bi nɔɔ bodukusaga ndi bangɛ ka batɛ kakɛ na niyɔ ka bogyalandɛ kakɛ. Mbiya wanɛ, wa kɛwa kausa bangɛ, ba kɛwa kɔbuulyogo masɔɔ ma diya kabɛ!»

⁷ Kumbuso yi, nɛkana ndi liyɛ kotukyoku ka gbɔgbɔ, anabikya bɛ: «A bɛyɔ, Mombukwono-dosu Kunzi, nɔɔ Wongu-Kɛgɛ, iwe wakɔɔ ngbanga ka lingɛnɛ na ka bungbingbili!»

⁸ Malaika wa yikwanganya aduka ndi kɔɔ kaki kɛgɛ wa mɔni. Bakpamyɛ ndi mɔni kaubɛsya bambanzɛ na bɛzɛ kaki. ⁹ Bambanzɛ bosilaga ndi na bɛzɛ barɛ bi nɔɔ, barɛnga ndi katɛmbwa Kunzi nɔɔ akwanana kapɔ mɛtɛnɛ ka inguo ya yigyogyiso yi niyɔ. Luki limoti, bakya ndi kaasanana na bɛnyɛ kabɛ na kabibiso Kunzi.

¹⁰ Malaika wa kubukumuti, aduka ndi kɔɔ kaki kɛgɛ wo kiti wa bɛngama ka nyama, biti ohuma ndi bɛngama ka nyama yi nɔɔ. Bambanzɛ bilya ndi manzɛ bikyalɛ-kyalɛ na mɛzɛzɛla. ¹¹ Batɛmbwa ndi Kunzi wa kɛgɛ wa lisyɛ ko bulya mɛzɛzɛla na barwayi kabɛ, luki limoti bidukulaga ndi na yigya yanyɛ aka.

¹² Malaika wa madiya, aduka ndi kɔɔ kaki ko libo lidingi Efulati. Libo li nilɔ afa ndi bigbɛtɛ, kye pisi inisoni ko bulya ka bangama nɔɔ ba ndi kodoku misa ya ingenge. ¹³ Kɛwa wa, nina ndi mambengi ma bɛnyɛ masaa, mɛdɔngɔni abe banasangaba, ni anopupoku ka mɛnɔkɛ ka gbɛta, ka nɔɔ ka nyama na ka nɔɔ ka

mugyalandɛ wa kɛbɔbɔkɛ. ¹⁴ Mambengi ma bɛnyɛ mi nɔɔ, a nɔɔ ka abili, agyaga mokingyosi mɛmbangambanga. Imu mɔ indaga ka bangama basi ba ɔbili, ɛmɛmɛla ko bulya yibumoniso lɛnga ka lisyɛ lidingi ko Kunzi nɔɔ wongu.

¹⁵ Mombukwono-dosu aka bɛ: «Nodoku bigbututu abe mɛtɛ wo kubakɛ. Igyagya ka mɛtɛ yi nɔɔ kigigɛ ka tɔtɔ, anobuulyo botu kaki binza, kye kokpokyonon-itɔgɛ ndumbu, inisono payaya ko misa ka bambanzɛ.»

¹⁶ Mambengi ma bɛnyɛ mi nɔɔ, ɛmɛmɛla ndi bangama ka pa niyɔ balikyaga na Libelenia bɛ: «Alumagedoni.»

¹⁷ Malaika wa madiya na ika, aduka ndi kɔɔ kaki ka ovivi. Kɛwa wa, liyɛ lapɛ ibukusa ndi, kotukyoku ka Ndabɛ ko Kunzi ko kiti wa bɛngama, abikya bɛ: «Omolyini bɛbwa!» ¹⁸ Nginanaga ya ngbangbata apɛnga ndi, gbɛngbɛ, mɛpamɛ ma ngbangbata sɛ kɛwa azigizo warɛ, nɔɔ kanigyonosigɛ ndi katɛkya wa aka wa bambanzɛ biko mino ka ɔbili. ¹⁹ Gɛdɛ mudingi alikanaga ndi ka bapanga bayisaa, bagɛdɛ bo giyo yasi bodukanaga ndi. Kɛwa wa, Kunzi atamana ndi gɛdɛ mudingi Babiloni, amusa kɔɔ wa vinya wa ngbɛta kaki. ²⁰ Bouzu bayasi olimikaga ndi, bangɛpa asa kainisono. ²¹ Kumbuso yi, mbwayi yakrɛ na mambɛnga nɔɔ buti bi a ndi banda bakilo batekɛbɛ bakwanganya (40), ɛlɛkya ndi bambanzɛ. Bambanzɛ batɛmbwa ndi Kunzi ko bulya yigyogyiso yo mbwayi ya mamɛngɛ. A bɛyɔ, yigyogyiso yi niyɔ a ndi yarɛ kɛgɛ.

Adanda mudingi

17 Kɛwa wa, malaika bemoti luga ka bamalaika madiya na ika nɔɔ ba ndi na bakɔɔ madiya na ika isisiloku ndi, ɛbikya bɛ: «Doku, nakauwonisilo bɛyɔ bakɔ banɛ mino ngbanga ka adanda mudingi. Adanda yi nɔɔ ni gɛdɛ mudingi nɔɔ bapika ndi ka mutili mo mobo makrɛkrɛ. ² Bangama bakrɛkrɛ ba ɔbili bagya ndi bɛdanda pa imoti na ibɛ, batɛ ba litɛmbɛ badamwa ndi vinya wa bɛdanda kaki.»

³ Limbengi ko Kunzi esilya ndi, malaika aga ndi na imi ka isa. Kɛ bɛyɔ, namina ndi muko bemoti wakiko kɛgɛ wa nyama bemoti wangbɛ. Nyama yi nɔɔ a ndi na bamɛ madiya na ika, mapakala tekebɛ no mino mɛtɛmbwa Kunzi ka nzɛyi kaki yasi. ⁴ Muko yi nɔɔ a ndi wakimokisyo botu bayobusukuu na bayangbɛ kɛgɛ. A ndi wakibungusyogo bi gbɔ, imokisyogini makrɛmɛka ma ɔɔ, ma matamɛ ma ligabɛ lapɛ na sanga. A ndi na kɔɔ wa ɔɔ mugwi. Kɔɔ yi nɔɔ a ndi mutumo na mɛsɛgɛ ma bɛdanda kaki bidɛ. ⁵ Ka itɛndɛkɛsɔ kaki, bokpika ndi dikidi imoti, isi yi bɛ: «Gɛdɛ mudingi Babiloni, amaki badanda na mɛsɛgɛ ma ɔbili.» ⁶ Kɛwa wa, namina ndi muko yi nɔɔ ni odomwini bangɛ ka batɛ ko Kunzi na batɛ bi nɔɔ bɛmɔwɔgɔ ndi kye ba ndi bademɛ ka Yeso.

Niyo namina beyo, mēnōkē edika ndi bidē. ⁷ Kēwa wa, malaika emuusa ndi bē: «Mēnōkē udikilyi iki? Nētēm-bēlyagatē isi yo dikidi ka muko yi nīnō na niyo ka nyama yi nīnō a na iyi mēbinika, nīnō a na bamē madiya na ika na mapakala tekebe. ⁸ Nyama yi nīnō wamini, atē ndi, luki limoti kege bata. Opupoku kēwa ndeke ka mugy ma libye lodu ka babili, binda kēwa kamosisyo lingūnē. Batē bi nībō mino kabē kikpikagagē ndi ka kitabē ya jibili walīngūnē katēkya ka mēpūnganagi ma litōmbē, botumo ndeke na ombombo bidē kamina nyama yi nīnō. A beyo, nyama yi nīnō atē ndi. Mbiya wanē, kege bata, luki limoti, ipupisatē ndeke bata!

⁹ Wanē, okwononi kēwa kaiko na yimibo na bēgegele. Bamē madiya na ika ni bangēpa madiya na ika nībayo muko yi nīnō o mino wakiko. Bamē bi nība yo a gōni bangama bakpēkpe madiya na ika. ¹⁰ Bangama kubukumuti luga kabē bogwoni. Bemoti akagya ligubo, wagōgō kege mudoku. Ngbingo yi nīnō odoku ndeke mino, agya ndeke ligubo ko ngbinga mēkede aka. ¹¹ Nyama yi nīnō a ndi, luki limoti, mbiya wanē kege bata, iyi nō a ngama wa bēgina. A gōni bemoti ka bangama madiya na ika, nīnō binda kēwa kamosisyo lingūnē.

¹² Mapakala tekebe (10) mi nīmō wini bi ni bangama tekebe. Bangama bi nībō, bakanopungigē mbeyi ligubo. Luki limoti, balya ndeke bēngama pa imoti na nyama yi nīnō ka saa yimoti. ¹³ Ibē basi tekebe ba na tamanaga yimoti, kapā nyama yi nīnō ngu na bēngama kabē. ¹⁴ Bēlanana ndeke na Bōmikya-Kōndōl, luki limoti, Mikya-Kōndōl opupa ndeke tutungyo, kye a iyi Mombukwono-dosu ka ba mombukwono-dosu, Ngama wakpē ka bangama bakpēkpe basi. Batē bi nībō babinīkyana, nībō mākaga, ipnīlyaga, bopupa ndeke botutungyo gōni pa imoti na iyi.»

¹⁵ Malaika yi nīnō ebīkyā bata ndi bē: «Libo li nībō wini, wa adanda o mino wakiko wa, a bambanzē ba bēvananza bayasi, bambaza basi, giyo yasi, na masasē masi. ¹⁶ Mapakala tekebe nīmō wini, pa imoti na nyama yi nīnō, bamēyatē ndeke adanda yi nīnō. Bakēpyatē ndeke masi nīmō a nomu, basa ndumbu biyatēlē. Balya ndeke makōlō kaki, badikita benzēke-nzēke nībayo asikana bayasi ko buku. ¹⁷ A beyo, Kunzi obisa ndi kēsō kabē tamanaga yimoti, kotulyoso sipananiō kaki na kapā nyama yi nīnō bēngama kabē, kadwē kē kwa kē mēnzina ko Kunzi itēlyana ndeke mino. ¹⁸ Muko yi nīnō wamini nō ni gēdē mudingi nīnō mndaga bangama ba jibili.»

Gēdē wa Babiloni ogwini

18 Kumbuso yi, namina ndi malaika wagōgō kosyoku kēgē wa lisyē. Malaika yi nīnō a ndi no ngu kēgē, ibība kaki obubisa ndi jibili wasi bitu. ² Kēwa wa, apamīkana ndi bē: «Babiloni, gēdē mudingi

ogwini, oputikonini lingūnē! Mbiya wanē, a kēwa mugy ka babili na mobi ma mambēngi ma bēnyē masi. A pa ya kīgēka ka mobi ma bombu masi na banyama ba mēsūgē na banyenyē. ³ A beyo, batē bo giyo yasi badamēwa ndi vinya wa bēdanda banyē. Bangama bakpēkpe ba litōmbē bamatikana ndi na ibē ka bēdanda. Bambula ba litōmbē binisana ndi na lingama lidin-gi pisi ka mukumbo kaki.»

⁴ Kumbuso yi, nēkana ndi liyē lagōgō kotukyoku kēgē wa lisyē, anabīkyā bē: «Ibunu batē kami, puponi ka Babiloni kye makomotikononitō na iyi ka bēnyē kaki, mingya ka yigyogyiso niyo a banē mino iyi kaingyo. ⁵ A beyo, bēnyē kaki obeduloni adwē kēgē wa lisyē, Kunzi akatamana aka yigya yanē yi niyo kaki yo. ⁶ Mugyoni bēgeyo mgyaga ndi mino bēngeni. Mugyilyoni nganga yība kakitaga niyo agya ndi iyi. Mutumisilyoni nganga yība vinya wapē ka kōpō nīnō umusaga ndi mino bēngeni. ⁷ Apaga ndi ibība na mukumbo kēgē. Mumokyoni ka yigomisogo no kumbu. Abīkyaga ndi bē: «Na wakiko ko kiti wa bēngama, nakēgē woko, nakalyigē ndeke imi kumbu gētūgē iki yi aka.» ⁸ Kinili, bokolobu baya kukwakē, līlēbē na nza asilya ndeke lisyē limoti, buku alumwisogo. A beyo, Mombukwono-dosu Kunzi wo ngu nō akōgō ngbanga ka adanda yi nīnō.»

⁹ Bangama bakpēkpe ba litōmbē bagyaga ndi na ibē bēdanda, baningomikoso pa imoti na ibē. Baganatē kēwa ndeke, bitangēla ko bulya kaki wa bina ndeke mino muki mo buku nībō ika ndeke ni abusyini, anodungwo bindēngbu-ndēngbu. ¹⁰ Bamagaga ndeke byi, kye bika ndeke kabanga yigyogyiso yidingi kaki, banabīkyā bē: «Hebeee! Kumbu! Kumbu yidingi kē kakē, Babiloni, gēdē mudingi na wongu! Yigyogyiso kakē osiliku ko ngbinga bemoti aka!»

¹¹ Bambēla ba jibili bagamana ndeke, bitangēlaga bēgeyo ko bulya kaki, kye kēgē bata na mēmbanzē nīnō akoluwo mukumbo kabē abē: ¹² lō ikani fiza, matamē ma ligabē lapē, sanga, botu nībayo bagya ndi no wizi yanza, botu bayanza bibusukuu na bīngbē kēgē, botu abē matambala, mobi ma mabāē nīmō kinisonogigē, mukumbo masi nīmō botwa na sība, nīmō botwa na mabāē ma ligabē lapē ikani ka ngwēyi na ka matamē, ¹³ ipaka ya ibēkēsō na mapakē magōgō nīmō olumbaga manza, malazi, adēdē, vinya, molingo, fufu, nganē, bangōmbē, bakōndōl, bafalasi, bamasuwa nībō banyama bulutogo, bosunzu gētūgē batē ba bōlōlō aka. ¹⁴ Bambēla bi nībō, babīkyā gēdē yi nīnō bē: «Mukumbo masi nīmō wapaga ndi kaiko nōmē, upikitini. Mukumbo masi ma ligabē lapē na nīmō manzanza, ubungini, wakinigē ndeke bata gētūgē limoti aka.» ¹⁵ Bambēla bi nībō binisana ndi na lingama lidin-gi ko bulya gēdē yi nīnō. Bamagaga ndeke byi kabanga kaina yigyogyiso niyo ika ndeke ni asilyini. Baganaga ndeke, bitangēla, ¹⁶ banabīkyā bē: «Hebeee!

Kumbu! Kumbu yidingi ka gɛdɛ mudingi. Gɛdɛ ninɔ ikaga ndi wakimokisyo botu nibayɔ bagya ndi no wizi yanza pa imoti na botu bayanza bibusukuu na bayang-bɛ kɛgbɛ. Ikaga ndi wakibungusyogo bibwɛmɛ, imokisyogini makpɛmɛka ma ɔɔ, ma matamɛ ma ligabɛ lapɛ na sanga! ¹⁷ Lingama lidingi li nilɔ, oputikonini ko ngbinga bemoti aka.»

Iki basɛfɛɛ basi ba babato na batɛ bi nibɔ ba kɛsɔ yi, iki batɛ basi nibɔ bigagabyaga ka bato na bogwi bosɔ bamagaga ndi byi. ¹⁸ Niyo bina muki mo buku nibɔ abɛsya ndi bindengbu-ndengbu, ibɛ aka ndi bɛ: «Kɛgɛ na gɛdɛ ninɔ akwanana ndi kaiko mɛdɔngɔni na gɛdɛ mudingi abɛ nimɛ!» ¹⁹ Bimisya kɛwa ndi libungu ka bamɛ, banagama, banitangɛla. Ba ndi kapamikanaga bɛ: «Hebeee! Kumbu! Kumbu yidingi ka gɛdɛ mudingi yi nimɛ! Batɛ basi nibɔ bagyaga ndi bumbula na babato, bangamikana ndi na lingama kaki. Luki limoti, ko ngbinga bemoti aka, lingama li nilɔ oputikonini.»

²⁰ Iwɛ lisyɛ gwanɔ magyagya kye gɛdɛ oputikonini! Gwoni magyagya, ibunu batɛ ko Kunzi, batɛtɛmbwa na bogyalandɛ kye Kunzi akuni ngbanga kaki ka bɛnyɛ nibɔ ikaga ndi kamɛgyilya.

²¹ Kumbuso yi, malaika bemoti ninɔ wongu, ava ndi litalɛ nilɔ a ndi mɛdɔngɔni abɛ litalɛ nilɔ bagɛgaga mino makpɛmɛka, adikita ndi ko libo lidingi bikudumu, abikya bɛ: «Badikita ndɛkɛ Babiloni no bou bɛyɔ, bakaminigɛ ndɛkɛ bata gɛtɛgɛ iki yi aka.

²² Bakɛkanigɛ ndɛkɛ bata kɛ kakɛ mayɛ ka batɛ nibɔ bɛngbataga badɔmɛ na bimbilaga. Bakɛkanigɛ ndɛkɛ gɔni liyɛ la mbaa ikani basiba. Bakaminigɛ ndɛkɛ bata mɛgɛgɛ gɛtɛgɛ bemoti aka kɛ kakɛ ikani kaɛkana liyɛ la litalɛ nilɔ bagɛgaga mino mukumbo bɛgɛyɔ.

²³ Bakaminigɛ ndɛkɛ bata tala mɛtɛna kɛ kakɛ ikani kaɛkana bɛ bambanzɛ bovononi. A bɛyɔ, bambula kakɛ ba ndi batɛ ba ibiba kɛgbɛ ka ɔbili. Ubungusaga ndi batɛ basi pisi ka makɔkɔ ma lɛga kakɛ.»

²⁴ Bangɛ ka batɛ basi nibɔ bulumwisaga ndi ka ɔbili, adɛkaga ndi ka Babiloni iki niyo ka bogyalandɛ ikani niyo ka batɛ ko Kunzi.

Bakaimbila limbɛ la ibiba kɛgɛ wa lisyɛ

19 Kumbuso yi, nɛkana ndi gbɛngbɛ kotukyoku kɛgɛ wa lisyɛ, mɛdɔngɔni abɛ ambaza ka bambanzɛ buidingi bakiko kanzina, anabikya bɛ: «Aleluya! Muhukuso, ibiba no ngu a ko Kunzi kusu! ² Ngbanga kaki ikaga ka lingɛnɛ na ka bungbingbili. Akuni ngbanga ka adanda mudingi, ninɔ a ndi kapɛta litɔmbɛ na bɛdanda kaki. Kunzi amigisilyini bɛnyɛ ka bɛnyɛ ko bulya bangɛ ka bosunzu kaki!» ³ Babikya bata ndi bɛ: «Aleluya! A bɛyɔ, muki mo buku nibɔ asilisogi gɛdɛ yi ninɔ, odunguwa ndɛkɛ ka benze na benze!» ⁴ Bambɔkɛmbɔkɛ batekɛbɛ baba na bakwanganya (24) na makpɛmɛka makwanganya, bodidika ndi, babibiso

Kunzi ninɔ a wakiko ko kiti wa bɛngama, banabikya bɛ: «A bɛyɔ! Aleluya!»

Dumo mɛvanana ko Mikya-Kɔndɔɔ

⁵ Kumbuso yi, liyɛ limoti ibukusa ndi kotukyoku ko kiti wa bɛngama kɛ bɛ: «Mubibisoni Kunzi kusu, ibunu bagya-ligubo kaki basi, ibunu basi nibɔ mabangaga iki batɛ ba payaya ikani batɛ ba ibiba!» ⁶ Kɛwa wa, nɛkana ndi liyɛ limoti mɛdɔngɔni abɛ gbɛngbɛ ya ambaza mudingi ka bambanzɛ, anaɛngwa abɛ bodungo bayakpɛkɛ na bata gɔni abɛ mɛpamɛ mapɛ ma ngbangbata, anobuko bɛ: «Aleluya! A bɛyɔ, mbiya wanɛ, Mombukwono-dosu, Kunzi kusu, Mombukwono Ngu-Kɛgbɛ ovini bɛngama. ⁷ Togwini magyagya, tikoni ka maziyo, tabibiso kye ngbingo mɛvanana ko Mikya-Kɔndɔɔ itulyonini. Muko yi ninɔ bakavanana na iyi, ibungusyogini kɛwa gɔni bibwɛmɛ. ⁸ Bapá ndi muko yi ninɔ kutuko nikwɔ bagya ndi no wizi yanza ya gbinyɛ-gbinyɛ bɛ imokisyi.» (Kutuko kwi nikwɔ ni likingyosi la yigyigyilya ya bungbingbili ka batɛ ko Kunzi.)

⁹ Kɛwa wa, malaika ebikya ndi bɛ: «Kpikaga ambɛ: Magyagya ka nibɔ butikisiyi ko dumo wo vononi ko Mikya-Kɔndɔɔ.»

Kumbuso yi, omotiloku bɛ: «Nimɔ a mɛnzina ma lingɛnɛ ko Kunzi.»

¹⁰ Nogwa ndi ka magɛ kaki kabibiso, luki limoti, ebikya ndi bɛ: «Mbaaa, wakogyonitɔgɛ bɛyɔ! Na mɛgya-ligubo mɛdɔngɔni abɛ iwɛ, abɛ bamamakɛ nibɔ bobuulyaga lingɛnɛ nilɔ Yeso owonisila ndi. Kunzi nɔ, wokwononi kabibiso! A bɛyɔ, lingɛnɛ li nilɔ Yeso owonisila ndi, ni limbengi nilɔ ikaga kɛsɔ ka bogyalandɛ ko Kunzi.»

Mɛtɛ yi ninɔ a kɛgɛ wa falasi wotu

¹¹ Kumbuso yi, nina ndi lisyɛ ni oukwikonini, falasi wotu opuponoku ndi. Mɛtɛ yi ninɔ a kɛgɛ yi, ina bɛ Mɛtɛ wongbingbili na wa Lingɛnɛ. Akɔgɔ ngbanga ka bungbingbili, anabɛmana ka bungbingbili. ¹² Miso kaki a ndi kanze abɛ lidada lo buku. A ndi ni imokisyini bɛgbɛgbɛ bayakpɛ. Bokpika ndi lino limoti kɛgɛ kaki, nilɔ ibaga ndi asi ni iyi aka. ¹³ A ndi wakimokisyo kutuko nikwɔ bogbodya ndi na bangɛ. Mɛtɛ yi ina bɛ: «Likpɛmɛka ko Kunzi.» ¹⁴ Basɛda ba kɛgɛ wa lisyɛ bapɛnga ndi kabibya bingbooo. Ba ndi bɛdakaga ka bafalasi botutu, bimokisyogini botu bayananza bayo wizi yahɛdɛ-hɛdɛ bitutu. ¹⁵ Opu na ndi tutungyo ka bogiyo na dukpa yipyɛ niyo opupa ndi ka mɛnɔkɛ kaki. Ika ndɛkɛ kaukpokyoniso na mufimbo ma ngweyi, aɛta bumo ya muzabibu ka pa niyo baɛtaga mino vinya wa ngbɛta ko Kunzi, Mombukwono Ngu-Kɛgbɛ. ¹⁶ Kɛgɛ wa kutuko kaki na kɛgɛ wa sibɛsɛ kaki, bokpika ndi lino li nili: «Ngama ka bangama, Mombukwono-dosu ka ba mombukwono-dosu.»

¹⁷ Kumbuso yi, namina ndi malaika bemoti wakamaga ka mɔni. A ndi kaɔpamyaga bombu basi nifo ba ndi kawiiwa kɔgɔ wa lisyɛ, anɛbikya bɛ: «Doniku, mukononi pa imoti ka yinga mudingi ko Kunzi!

¹⁸ Doniku kalya makɔɔ ka bangama, ka bangama ka basɔda, ka batɛ bo ngu, ka bafalasi pa imoti na nimo ka batɛ nifo ba kɔgɔ kabɛ, makɔɔ ka batɛ nifo babɛkɔlikanaga na nimo ka bosunzu, iki batɛ ba payaya ikani batɛ ba ibiba.»

¹⁹ Kɔwa wa, namina ndi nyama, sɛ kɔwa bangama ba litɔmbɛ pa imoti na basɔda kabɛ, ni bomumukononi kaata ndɛmbi na mɛtɛ yi nino a ndi kɔgɔ wa falasi pa imoti na basɔda kaki. ²⁰ Bagwi ndi nyama yi nino pa imoti na mugyalandɛ wa kɛbɔbɔkɛ nino ikaga ndi kagya mokingyosi ko misa kaki. Ubungusaga ndi batɛ bi nifo bɔgya ndi na ida ka nyama yi nino na nifo bobibisaga ndi sanamɛ kaki, pisi ka mokingyosi mi nimo. Badikita ndi nyama yi nino pa imoti na mugyalandɛ wa kɛbɔbɔkɛ ka lidada lo buku ka libu lazɛ ni ba mbeyi bubisi aka. ²¹ Bulumwisaga ndi nifo basikana ndi na dukpa niyo opupa ndi ka mɛnɔkɛ ka mɛtɛ nino a ndi kɔgɔ wa falasi. Kɔwa wa, bombu basi bikutaga ndi bikpekɛdɛ-kpekɛdɛ na makɔɔ ka batɛ bi nifo.

Abili a ka bɔbɔkɔ ka byanga elɔfɛ yimoti (1.000)

20 Kɔwa wa, namina ndi malaika bemoti ni anosyoku kɔgɔ wa lisyɛ. A ndi ni ogwini lifungula la libyɛ lodu la mugi ka babili na selegeni niyo yakpɛ. ² Agwi ndi gbata, nzɛka wandeli nino ina bɛ: «Mumuyoniso» ikani «Abili», akpikila ndi ka byanga elɔfɛ yimoti. ³ Adikita ndi ka libyɛ lodu, ofunga ndi na lifungula bikpɛ, odiko no ndiko, bekyɛ bakoukwonitɔgɛ kye gbata yi nino kubungusogonitɔgɛ bata bambanzɛ kadwɛ kɛ kwakɛ byanga elɔfɛ yimoti (1.000) itɔlyana mino. Kumbuso yi, basisatɛ ko ngbinga mɛkɛdɛ.

⁴ Kumbuso yi, namina ndi bokiti ba bɔngama. Bɛpɔ ndi batɛ bi nifo ba ndi mino bakikogo ngu yiko ngbanga. Nina ndi gɔni mambengi ka batɛ bi nifo bɛmwoɔɔ ndi ko bulya bungbingbili ba lingɛnɛ nifo Yeso owonisila ndi, na ko bulya likpɛmɛka ko Kunzi. Batɛ bi nifo, bakabisogigɛ ndi nyama, ikani sanamɛ kaki. Baku-bisagɛ ndi ida kaki ka tɛndɛkɛtɔ ikani ka mabɔkɛ. Binisana bata ndi na bɔbili, bapɔnga kɔwa ndi kalya bɔngama pa imoti na ba Kilisito ka byanga elɔfɛ yimoti (1.000). ⁵ Batɛ bagɔɔ bakinisanagɛ ndi bata na bɔbili kadwɛ kɛ kwakɛ byanga elɔfɛ yimoti (1.000) itɔlyana ndi mino. Niyo a pupo ya mambwa ka mbɛkɛ.

⁶ Iggyaga ka batɛ nifo bopupa ndɛkɛ ka mbɛkɛ ka mambwa! Ba batɛ ko Kunzi. Kukwakɛ kwa yiba kikigɛ ndɛkɛ no ngu kɔgɔ kabɛ, bika ndɛkɛ bokumu ko Kunzi na nifo ka Kilisito. Balya ndɛkɛ bɔngama pa imoti na iyi ka byanga elɔfɛ yimoti (1.000).

⁷ Niyo byanga elɔfɛ yimoti (1.000) itɔlyana ndɛkɛ, bapupisa abili ka bɔbɔkɔ, ⁸ aga kɛbɔbɔ bevananza ka mondu makwanganya masi ma bɔbili, isi bɛ Gogi na Magogi. Abili ɛmɛmɛla ndɛkɛ ka mutili kaki bekyɛ baka ka lɔnga, bika budingi abɛ mbumi yo libo lidingi. ⁹ Baga ndi ka bɔbili wasi, bokungula ndi mɛkɔbɔ ka batɛ ko Kunzi bikululu pa imoti na gɛdɛ kaki mɛpaka. Luki limoti, buku otukyoku ndi kɔgɔ wa lisyɛ, ulumusaga ndi batɛ bi nifo. ¹⁰ Kumbuso yi, badikita ndi mumuyoniso nino ikaga ndi kɛbɔbɔkɛ ka libyɛ lo buku na ka libu lazɛ, kɛ gɔ kɛ nyama na mugyalandɛ wa kɛbɔbɔkɛ ba ndi mino. Bika ndɛkɛ biti na lisyɛ ka mɛzɛzɛla mapɛ ka benze na benze.

Ngbanga wa mulibo

¹¹ Kumbuso yi, namina ndi kiti wa bɔngama bemoti mudingi, obubini bitu pa imoti na mɛtɛ yi nino a ndi mino wakiko. Bɔbili na lisyɛ apikita ndi byi, ni bakominigɛ bata. ¹² Namina ndi batɛ bi nifo bokwaga ndi, iki batɛ ba payaya ikani batɛ ba ibiba bakamaga kambwa wo kiti wa bɔngama yi nino. Bakitabɛ a ndi bayihukwikono. Kitabɛ yagɔɔ a ndi yihukwo, kitabɛ yi a ndi niyo ya bɔbili. Bapɔnga ndi kaka ngbanga ka batɛ nifo bokwaga ndi, kabyenɛnɛ na yigyigyilya kabɛ, mɛdɔngɔni beyɔ a ndi mino ya kikpiko ka bakitabɛ.

¹³ Libo lidingi opupisa ndi bamanda nifayɔ a ndi kɛsɔ yi. Kukwakɛ na mugi ka babili opupisa ndi bamanda nifayɔ a ndi kɛsɔ kabɛ. Bakɔ kɔwa ndi ngbanga ka mɛtɛ yikaka-yikaka, kabyenɛnɛ na yigyigyilya kaki.

¹⁴ Kumbuso yi, badikita ndi kukwakɛ pa imoti na mugi ka babili ka libyɛ lo buku. Libyɛ lo buku li nifo ni kukwakɛ kwa yiba. ¹⁵ Badikita ndi gɔni batɛ basi nifo mino kabɛ kɛgɛ ndi ka kitabɛ ya bɔbili, ka libyɛ lo buku.

Kɔgɔ wa lisyɛ lambiya na bɔbili wambiya

21 Kɔwa wa, namina ndi kɔgɔ wa lisyɛ lambiya na bɔbili wambiya. A beyɔ, kɔgɔ wa lisyɛ wa mambwa na bɔbili wa mambwa ba ndi ni bolimikogini, libo lidingi kɛgɛ ndi bata begyɔ. ² Namina kɔwa ndi gɛdɛ wotu, Yelusalema wambiya, anosyoku kotukyoku kɔgɔ wa lisyɛ kɛ ko Kunzi. A ndi mubungusyaga bizede abɛ muka wa ibisoku nino ikaga kabɛnda kaında kosilyono na mbɛnyaki. ³ Nɛkana ndi liyɛ lapɛ kotukyoku ko kiti wa bɔngama bɛ: «Mbiya wanɛ, Ndaɛ ko Kunzi a kɔwa luga ka bambanzɛ! Ika kɔwa pa imoti na ibɛ na ibɛ bika kɔwa batɛ kaki. Iyi Kunzi mombukwana-daki yi, ika ndɛkɛ pa imoti na ibɛ, ika kɔwa ndɛkɛ Kunzi kabɛ. ⁴ Ukɔpaga ndɛkɛ bamomiso-misa kabɛ basi. Kukwakɛ kigigɛ ndɛkɛ bata, iki lilebɛ, yigama, gɛtɔgɛ mɛzɛzɛla aka. A beyɔ, bɔbili wandeli olimikini.» ⁵ Kɔwa wa, mɛtɛ yi nino a ndi wakiko ko kiti wa bɔngama abikya ndi bɛ: «Wikwɛ, nakoyitisa makpɛmɛka masi mambiya.» Ebikya bata ndi bɛ: «Kpikaga likpɛmɛka li

nili, kye a la lingwene na longbingbili.»⁶ Omotiloku bata ndi be: «Igyonosini! Imi ni Alufa na Omega isi yi be mupanganagi na mulibo. Mutu yi nino a na musasa, namusa ndeke ka iziyo libo nilo opupaga ka likpakpa la jibili.»⁷ Mwakalya ka mutu yi nino opupa ndeke tutungyo, imu nimo. Nika ndeke Kunzi kaki, iyi ika mikami †. ⁸ Luki limoti, batu ba ombombo, nibo bakanobinikyonigu, nibo banyu, bamwamwa, batu ba biya, balimba, batu bi nibo bobibisaga gbilito na batu ba bongo basi, pa kabu ni libye lo buku na libu laz. Kukwakwa kwa yiba nikwa.»

Yerusalema wambiya

⁹ Kwa wa, bemoti luga ka bamalaika madiya na ika nibo ba ndi na bakopo madiya na ika, otumini yigyogyiso madiya na ika kuso yi, isisiloku ndi buwobi na imi, ebikya be: «Doku, nakaawanya musika nino bakavanana na Mikya-Kondolo.»¹⁰ Limbengi esilya ndi, malaika edokisa ndi ka libebelu la ngupa yikungu kugbe ††. Ewanya kwa ndi gudu wotu, Yerusalema ni anosyoku kotukyoku kugu wa lisyu, ku ko Kunzi,¹¹ ananginga na ibiba ko Kunzi. A ndi bingele-ngele abe litalu la ligabu lapu nilo balikyaga be yasipi, nilo angingaga abe nelaga.¹² A ndi ka luba yikungu. Luba yi niyo a ndi na pumi tekebe na miba nimo bamalaika tekebe na baba bobuulyaga ndi. Bokpika ndi kugu wo pumi yi niyo, mino ma mababa tekebe na maba ma Izaleli.¹³ Akpangbala bemoti-bemoti a ndi na mupumi misaa. Akpangbala wa ingenge mupumi misaa, nino wa zibo mupumi misaa, nino wa zebu mupumi misaa na nino wa dumbe mupumi misaa goni.¹⁴ Bopika ndi luba wa gudu yi niyo kugu wa mubumbe ma matamu tekebe na maba. Mina ka batutumbwa tekebe na baba nibo ko Mikya-Kondolo a ndi mukpikaga kugu wa matamu mi nimo.

¹⁵ Malaika nino ta ndi kanzina na iyi, a ndi na ligugu ligwi nilo bodinga ndi na lo. Ligugu li nilo bapimaga ndi nolu gudu, pumi yi na kubatu ti ‡. ¹⁶ Gudu yi nino a ndi na bakpangbala bakwanganya mudo ngoni. Bunda na buhu bi a ndi asi mudo ngoni aka. Malaika apimogo kwa ndi na ligugu li nilo. Bunda a ndi bakilometele belofu baba na bamiya bakwanganya (2.400 km), buhu na bukungu a ndi mudo ngoni goni.¹⁷ Malaika opima ndi bukungu ba luba na kipimo yi niyo bopimaga ndi na iyu makpumu. Bukungu bi a ndi banda bametele batekebe madiya (60).¹⁸ Bopika ndi luba yi niyo na matamu ma ligabu lapu, nimo balikyaga be yasipi. Gudu a ndi iyi mupika na lo nino wanza, ananginga abe nelaga.¹⁹ Mubumbe ma luba ya gudu a ndi mubungusyogo na mobi ma matamu ma ligabu dididi. Matamu ma mubumbe ma mambwa a ndi nimo ma

† 21:7 Wanda ka 2 Samueli 7:14; Mambu 89:27-28. †† 21:10 Wanda ka Ezekieli 40:2. ‡ 21:15 Wanda ka Ezekieli 40:3.

yasipi, nimo ma miba a ndi nimo ma safilo, nimo ma misaa a ndi nimo ma kalidoni, nimo ma mikwanganya a ndi nimo ma zumalidi,²⁰ nimo ma kubukumuti a ndi nimo ma sadoniki, nimo ma madiya a ndi nimo ma aki-ki, nimo ma madiya na ika a ndi nimo ma kilisoliti, nimo ma bugina a ndi nimo ma belulo, nimo ma kubomu a ndi nimo ma topazo, nimo ma tekebe a ndi nimo ma kilisopalazo, nimo ma tekebe na mimoti a ndi nimo ma ayikito na nimo ma tekebe na miba a ndi nimo ma amazito.²¹ Ko pumi tekebe na miba, mupumi mimoti-mimoti ikaga ndi na libumo la musanga limoti. Bagya ndi mupumi mimoti-mimoti na libumo la musanga limoti. Bobungusyaga ndi pa yangba ya gudu na lo nino wanza, ananginga abe nelaga.

²² Kuso wa gudu yi nino, nakinagu ndi Ndabu ko Kunzi kye Mombukwono-dosu Kunzi nino wo Ngu pa imoti no Mikya-Kondolo bu ba Ndabu ko Kunzi ku beyo.

²³ Gudu yi nino kugu na nza ya mangbamu ma muni, ikani niyo ya timba, kye ibiba ko Kunzi ikaga kanze kugu yi, tala kaki ni Mikya-Kondolo.²⁴ Bevananza bakpanganaga ndeke ka bungbanganya kaki na bangama ba jibili boduka ndeke lingama kabu ku beyo.²⁵ Pumi ya gudu yi nino olipyaga ndeke bikpo, anasye begeyo kye bitu kikigu ndeke bata ku begeyo.²⁶ Boduka ndeke ibiba na lingama ka bevananza ka gudu yi nino.²⁷ Luki lanye gutugu limoti aka kingiyu ndeke ku, gutugu munzikabu aka ikani mutu wabongo. A beyo, batu bi nibo bingya ndeke ku, a nibo aka bu mino kabu ikpikaga ka kitabi ya jibili niyo ko Mikya-Kondolo.

22 Kumbuso yi, malaika yi nino ewanya ndi libo lidingi nilo apaga jibili, ananginga abe nelaga. Libo li nilo a ndi kopupoku ko kiti wa bungama ko Kunzi na ko Mikya-Kondolo.² Libo li nilo a ndi kakika luga wa ndaki wa gudu. Ka mutili masi miba mo libo, a ndi na sibukuso niso apaga jibili, niso abukutaga ndi nganga tekebe na yiba ka syangasu simoti, isi yi be nganga yimoti ka timba. Mapaku mi a ibukuso sihukusa bambanzu.³ Kikigu ndeke bata no luki gutugu limoti aka nilo Kunzi agbanga.

Kiti wa bungama ko Kunzi na ko Mikya-Kondolo ika ndeke ka gudu yi nino, bagya-ligubo kaki bika ndeke kabibisa ku beyo.⁴ Baminatu ndeke bengba bayo miso, lino kaki ika ndeke likpiko ka tundu kutu kabu.⁵ Bitu kikigu ndeke bata. Bakikigu ndeke bata na musasa ma bungbanganya ba tala, ikani muni, kye Mombukwono-dosu Kunzi uziga ndeke na bungbanganya kaki, ibu balya bungama ka benze na benze.

Yigoku ka Yeso

⁶ Kumbuso yi, malaika yi nino ebikya ndi be: «Munzi na mi nimo a malingwene na mongbingbili. Mombukwono-dosu Kunzi, nino upaga bogyalandu limbengi

kaki, atikiku malaika kaki, kauwonisilo bagya-ligubo kaki likpɛmɛka li nilɔ okwononi bɛ igyonosi bikwa.»

⁷ Yeso akabikya bɛ: «Hɛkana, na kodoku bikwa! Magyagya ka mɛtɛ yi ninɔ obuulyogo likpɛmɛka la bugyalandɛ nilɔ ikpikaga ka kitabɛ yi niyi!»

⁸ Imi Yuani nɔ nɛkana ndi, nina likpɛmɛka nili. Ngbingo yi ninɔ nɛkana ndi mino, nina, nobuna ndi moli kambwa ka malaika yi ninɔ a ndi kewonisilo likpɛmɛka nilɔ, kabibiso yi. ⁹ Luki limoti, ɛbikya ndi bɛ: «Mbaaa, wakogyonitɔgɛ bɛyɔ! Na mɛgya-ligubo mɛdɔngɔni abɛ iwe gɔni, pa imoti na bava-kɛkɛ bogyalandɛ na batɛ niɔ bobuulyogo likpɛmɛka nilɔ ikpikaga ka kitabɛ yi niyi. Kunzi nɔ, wokwononi kabibiso!»

¹⁰ Kumbuso yi, ɛbikya bata ndi bɛ: «Wakosumonitɔgɛ mɛnzina ma bugyalandɛ ma kitabɛ yi niyi. A bɛyɔ, likpɛmɛka li nilɔ a kɛwa buwobi kaitɔlyana. ¹¹ Mɛtɛ wa yigya yanyɛ, isisilogi na yigya yanyɛ kaki, mɛtɛ wa mɛsɛgɛ, isisilogi kagya likpɛmɛka la mɛsɛgɛ, mɛtɛ wo ngbingbili, isisilogo kagya bungbingbili, mɛtɛ wotu, isisilogo kaibubiso.»

¹² Yeso akabikya bɛ: «Hɛkana, na kodoku bikwa! Nakodoku na mɛkalya kapá mɛtɛ yikaka-yikaka, kabyenɛnɛ na ligubo nilɔ agya ndi. ¹³ Imi ni Alɛfa na Dmɛga, mɛpɛnganagi na mulibo.»

¹⁴ Igyagya ka niɔ bakasɛkɛsa botu kabɛ. Kɛwa wa gɔ wa, bakwanana kalya bumo ya sibɛkɛsɔ nisɔ apága ɔbili na kaingya ka gɛdɛ yi ninɔ pisi ko pumi yi. ¹⁵ Luki limoti, kunzi wa gɛdɛ, atɛ na batɛ banyɛ, balimba,

badanda, bamwɔ-bambanzɛ, batɛ bi niɔ bobibisaga gbilitɔ na batɛ niɔ bapaga bɔngɔ na ba kɛbɔbɔkɛ.

¹⁶ «Imi Yeso, natiki malaika kami kamuwonisilo bɛdɛmɛ ba makpɛmɛka mi nima masi ka makanisa. Nopupa ko pigo ka ngama Daudi, na lingɛtɛ linzɛ la bɛsɔbi.»

¹⁷ Limbengi ko Kunzi ibɛ na Muko wo vononi bakabikya bɛ: «Doku!»

Mɛtɛ yi ninɔ akaɛkana likpɛmɛka li nilɔ, abikyi gɔni iyi bɛ: «Doku!»

Mɛtɛ yi ninɔ akaimɛkana mɛsasa oduku, ninɔ akapa libo nilɔ apaga ɔbili, oduku kava ka iziyɔ.

Likpɛmɛka la mulibo

¹⁸ Imi Yuani, nakapá mɛtɛ mi nima ka mɛtɛ wasi ninɔ akaɛkana mɛnzina ma bugyalandɛ nimɔ ikpikaga ka kitabɛ yi niyi: Mɛmbanzɛ kamatila luki lagɔgɔ kɛgɛ wa mɛnzina mi nimɔ, Kunzi amatɔlyanda ndɛkɛ yigyogyiso yi niyɔ ikpikaga mino. ¹⁹ Mɛmbanzɛ kanyɔ likpɛmɛka limoti ka mɛnzina ma bugyalandɛ nimɔ ikpikaga ka kitabɛ yi niyi, Kunzi atumba ndɛkɛ liduku kaki lo bumo ya sibɛkɛsɔ nisɔ apága ɔbili, kogulyigɛ ndɛkɛ ka gɛdɛ wotu mɛdɔngɔni bɛyɔ ikpikaga mino ka kitabɛ yi niyi.

²⁰ Demɛ wa mɛnzina mi nimɔ, akabikya bɛ: «Iyo, na kodoku bikwa!»

A bɛyɔ! Dokunɔ, Mombukwono-dosu Yeso!

²¹ Iziyɔ ka Mombukwono-dosu Yeso iki na ibunu basi.